

הקדמת המחבר.

מד' אשר לו נתפנו עלילות. אשאלה עזר להחל ולכלות.

פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה. פתיחת החבור בדרך ההתנצלות מבועליו דברי חכמים כדברונות וכמסמרות נטועים בעל אסופות נתנו מרנעה אחד.

שלמה החכם ע"ה אמר פמתנצל הפסוק הזה בחתימת ספר קהלת לפי שדברי הספר הוא נראים פסותרים זה את זה וכסותרים קצת דברי תורה ודברי קבלה וכמוסיפים עליהם וכגורעים מהם. וזה הענין היה סיבה לחשוד החכם בחטא גדול ולדמות גריעות גדולה בחכמתו.

והיה ג"כ סיבה לקצת בני אדם לבזות התורה והקבלה עד שאמרו בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו נוטים לדברי מינות. ואחר שנראה זה מדברו אין ספק שלא נעלם ממנו זה ואם כן ראוי היה לו להתנצל מזה ולהודיע ג"כ פוננתו בחבור הספר שהוא.

ואל זה פינון בפתוב הזה ובנמשכים אליו להודיע כי פוננתו טובה ולחתום בדברי תורה. וזה היה סיבה למנוע גנינות הספר שהוא כמו שאמרו.

ומפני מה לא גנוזהו מפני שראשו דברי תורה וסופו דברי תורה. והמאמר הזה התבאר במקומו, כי בראשו ובסופו גלה דעתו באמונת הגמול.

בראשו הודיע לנבונים שהגמול הוא לפי תלמוד תורה וחקמה. ובסופו הראה ופרסם לכל שהוא לפי המעשים באמרו סוף דבר הכל נשמע וכו' כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע.

והוסיפו על כל נעלם הורה כי הנגלה נמשך במשפט אל הנעלם דרחמנא לבא בעי. וזה הענין מסור לכל לפי שהוא דעת הכרחית באמונה כמו שפא בתורה בכללה שהשכר והעונש הוא לפי המעשה.

ובראשו אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ודקדקו רז"ל תחת השמש הוא דאין לו יתרון הא למעלה מן השמש יש לו יתרון.

ואמרו תחת השמש הוא פאמרו תחת השמים כי כן יבא על דרך אחד בספר שהוא, לפי שהשמש הוא המושל הגדול אשר בצבא השמים ופעולתו בעולם גלויה וידועה במעט ההתבוננות.

ואמרו תחת השמש שהוא תחת השמים הפוננה בו על הנעשה בכחם ונתון תחת ממשלתם והוא הגוף, אבל הנפש איננה תחת ממשלתם כי הנותן צורה הוא צורה כמו שביארו הפילוסופים.

והוא שאמר החכם: וישוב העפר אל הארץ פשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ואחר אשר התבאר הרצון באמרו תחת השמש תחת השמים התבאר ג"כ מה שאמרו רז"ל למעלה מן השמש שהוא העמל בפנש והוא העמל והגייעהבחקמה שהן בכת העליונים.

ונדעת הכתוב הנה שאין יתרון והשארה לאדם בכל עמלו בעולם השפל. כי אחר שפל הנעשה בממשלת השמים פלה ונפסד.

גם העמל בו פלה ונפסד והוא שפחת דרך ראית היקש מופתי. הכל הכלים אמר קהלת, רצונו לומר כל עמל האדם במעשיו השפלים הוא הכל שסביבותיו הכלים כי כן טבע החומר הנה שהוא פלה כמו שאמר וביאר אח"כ דור הולך ודור בא וכל מי שסביבותיו הכל הוא בעצמו ג"כ הכל.

ונה ידוע ומן שפל ראשון. והוא ששנה ואמר: הכל הכלים הראשון הוא במקום ההקדמה הקטנה מן ההיקש והשני במקום ההקדמה הגדולה ומשתייהו תצא התולדה.

והוא שאין יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש והוא המבוקש. וזאת הראיה שיהא מופתית גדולה אצל החכמים ולפיכך הקדימה, ואח"כ אמר הכל להראות ולפרסם ראית החפוש ד"ל כי בתפשו כל פרטי מעשי בני האדם אחד אחד והעמל בממצא הכל ונראה לכל שהכל הכל.

ומשתי הראיות נדע שאין יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ואמרו בנתיים "אמר קהלת" הוא לרמז שהוא דרך ההיקש הנקלה משתי ההקדמות כי כן יקרא בלשון ינו.

והחכם שהחברתי עמו אמר כי הכל הכלים הראשון בא לרמז על החומר הראשון שקבל ד' צורות בדרך ההנהיה וההפסד כאלו הוא הנקה היצא מעדן בפועל והנה לארבעה ראשים, כי כל אחד מהן הוא ראש לפי איכותו ונה בטרם נעשו המורכבות בששת ימים.

ולפיכך הפסיק בדבור: "אמר קהלת" ואח"כ דבר על המורכבות ואמר הכל הכלים שהרי גם הם היום נפסדים. ולכלול ההרכבה האחרונה שנבראה בששי באחרית הכל אמר הכל הכל שהרי גם הנה על דרך הראשונה והוא מה שסמוך לו מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש.

והחכם הגדול חתני נ"ע פירש בו ענין אחר כמו שנמצא בספרו שפירש בו קהלת. ולפי שצריך לכל מבקש השם וסודותיו להתבונן בפירוש ההוא ובשאר חבוריו אקצר בחבורי זה מהנכיר פירושו כ' שם ימצא המבקש ואולי אחטיא פוננתו בלשוני.

ואשוב לענין פוננתי ואומר כי כדי לאמת ראית החפוש לפי פירושו חבר הספר ממלת אני קהלת עד הכל הכלים אמר קהלת הכל הכל, וכדי לאמת המופת הקודם פתב מדור הולך וגו' עד אני קהלת וגו' כי בו התאמתה ההקדמה הראשונה הקטנה והוא שפל סבות העולם העמל הכל.

והפסוק האחרון לא שנה בו הכל הכלים לפי שקצר בו ההקדמה כאלו אמר כל עמל האדם הכל שהרי יצא מהכלים. ונמצאו שני פסוקים אלה נאמרים על דרך שאמר ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הכל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש.

ויתרון לפי דעתי בפסוקים אלה בא במקום שארית, כמו שבא מזה הענין ואף אם במשקל אחר במקום אחר: "מיתר השמן" "יתר הגזם" ורצה לומר כי כל המעשים והעמל במ

תחת השמש שהוא בעולם הפלה הכל בלא השארות ואחר שהודיע שהעמל בדברים
הכלים אין לאדם בעמלו יתרון, מכלל לאו אתה שומע הן, והוא שהעמל בדברים
הקיימים יש לו יתרון והוא העמל בדברים שלמעלה מן השמש.

בההשקדות השגת אמתיות בבחינת המציאות מתוך מעשיו הטובים ויגיעתו בתורה
וחקמה עד שתכלה נפשו ותכסוף להדבק בעליונים ויפן לו השם מהלכים בין העומדים
יחי לעולם.

ונה סוד גדול מסודות התורה שבאו במעשה בראשית. ובאמת ראוי להיותו סוד ליראי
השם וחוכה עליהם להסתירו מרבים כדרך כל דברי החולק על אמונה המונית ונצרכת
לכל, ואם שניהם פאחד טובים הפל לפי מה שהוא אדם.

וזאת היא פנונת דברי שנמצאו לו ג"כ בספר הזה באמונה הגמול, ולפיכך לא גנזוהו
ואחר שגלוי אמונת הגמול היתה סיבה למנוע גגיתו ידוע שדברי הנטייה לדברי מינין
הנראית מדבריו היתה פנגד זה, והוא שמקצת דבריו נראה שאין יתרון לחכם על
הפסיל, ולא לצדיק על הרשע.

והמאמר בזה יש לו פנים שראוי לנו וחוכה עלינו לדון אותו בם לזכות, אחר שגלה
אמונתו הישרה. והזכות שהוא הוא שנאמר שדבריו ממין דברי החכמים אנשי המחקר.

וכן אם נמצא לו דבר אחד שיראה בו שהוא נוטה מן התורה יש לנו ג"כ לדונו לזכות
אחר שדבריו מזה המין כפי מה שהראנו בענין הגמול שמאמרו בו בקצת מקומות כפי
מאמר קצת אנשי המחקר, לא שהוא באמת כן, חלילה וחלילה שעלה בדעתו זה, שהרי
הקב"ה בהזרתו הראשונה במעמד הר סיני שאין עליו חולק, הראה היתרון לחכם
ולצדיק ואמר ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשונמרי מצותי.

וקרא את החכמים בשם "אוהבי" ואת בעלי המעשים בשם "שומרי מצותי". וכבר
הודיעו להם זה ע"י משה בתנאיו הראשונים במרה ובמדבר סיני כפי שיתבאר
במקומותם וכל התורה סובבת על זה.

ואחר ששלמה החכם היה מאנשי התורה ומיודעיה, ולא כשאר יודעיה, אבל ידע אותה
באמת והאמין בה אמונה קיימת יותר מכולם כפי יתרון חכמתו עליהם, אין ספק שיידע
כל זה על בוריו ואמיתו יותר מכלם עד שחבר בענין הגמול שיר השירים שנאמר עליו
במשנת ידים שהוא קדש קדשים אצל כל הפתובים ונאמר שם שאין כל העולם פלו כדי
פיום שנתן בו שיר השירים, וזה לפי שאמתת גמול העולם הבא התבאר שם.

וסיבת שלמות הגמול באה גם כן בו, וכל זה השיג לפי יתרון חכמתו. והיתרון שהוא
הביאו ג"כ לחבר לפני הספר שהוא שני ספרים הצריכים החלה לאדם והם משלי וקהלת
שצרכם רב כדי להעיר על אהבת השם ועל שמירת מצוותיו, ובלמדו בהם דעת את
האדם ובתקנו המשלים כדי להשיג פנונת התורה לא שתהי' מצות אנשים מלומדה.

והוא שפתח בחזימת ספר קהלת: ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואזן
וחקר ותקן משלים הרבה. ורבותינו ז"ל אמרו דרך דרש על מלת "ואזן" שתחלה היתה
תורה ככפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים.

וידוע שיחוס אוננים לכפיפה הוא יחס יד לכלי שהוא כְּדִי להחזיק בו וליטלו ולהשתמש בו וליהנות ממנו. ועוד דרשו רז"ל על הפסוק בפתיחת משלי: להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם אמרו למה הי' דברי תורה דומין עד שלא בא שלמה? לכאור שהיו מימיה עמקין וצונגין ולא הי' אדם יכול לשנות ממנה.

מה עשה פקח אחד ספק חבל בחבל ומשיחה במשיחה עד שדלה ושתה. התחילו הפל דולים ושוחים ממנה.

כך היה שלמה משל למשל ומדבר לדבר עד שעמד על בוריה של תורה. ובשני המאמרים האלה החזקים וכיוצא בהם הודיעו לנו רז"ל שהיו חכמי הקבלה, שאין אדם יכול לקיים התורה פראוי לה ולא יודע אותה לא ישתדל להשיג ולהבין המכונן בה באהבת השם ובשמירת המצוות.

והמשל בזה שאמרו ז"ל על שלמה הוא עצמו אמרו על התורה ומדבריו הוציאוהו כי אמרם צונגין הוא ע"ד מאמר שלמה: "מים קרים על נפשו עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק" קרא התורה שבאה בדרך שמועה וקבלה על השלימות, שמועה טובה כי כן יאמר "טוב" רק על דבר השלם.

ולפי שהשגת והבנת פוננה התורה הוא רק אחר תקירות רבות אמר על זה דרף משל מארץ מרחק. הנה בפסוק הנה המשיל התורה כמים הצונגין המרוים את העניף והמהגים אותו מפל משקה, ושאר המשל הנזכר כלל באמרו: מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה.

אמר שהתורה יועצעת כל נועץ ביותר ולפיכך נקראת עצה סתם כמו שאמר ושומע לעצה חכם, היא כמים עמוקים עצה בלב איש ואפשר שרמז על משה רבינו ע"ה שהשיג באמת המעלה האנושית, או ר"ל שהיא כמים עמוקים בשכל האדם בכל דבריו ולפי העומק שהוא רבים מבני אדם לא ישתו מהם וימותו בצמאם ובעייפותם, לפי שאין להם חבל מספיק כדי לדלותם אבל איש תבונות ידלה בקנותו תחבולות לספק חבל בחבל ומשיחה במשיחה.

ודקדקו מדבריו שני ספוקים מאמרו על ענין זה ונבון תחבולות יקנה, וכן נראה שדקדקו גזרת שם תחבולות כמה שדרשו חבל בחבל, וכן נאמר על ענין זה בתחבולות עשה מלחמה.

ובא להורות דרף הלימוד בספריו ובספרי הנביאים. ואמרם חבל בחבל ומשיחה במשיחה שני מינים בספוק שהוא לפי שהתחבולה בזה צריכה לשני מינים הא' משל והוא החבל המצונף אל הדלי והמיוחד לו והוא הקודם במעלה ואשר הפוננה אליו והענין שהוא נרמז בספר בראשית בדרך משל וחידה ועליו חבר ספר משלי שפתח בו במשלי.

וכן חבר ספר קהלת בחפשו דבר דבר בפשוטו והראה פוננת כל המצוות המעשיות כי זה כל האדם. ולפי הענין הנה פתח בו בדברי, והענין שהוא המשיחה שאינה מיוחדת לדלי ואינה צרופה לדלי רק למשוך החבל בה כפשוטו של ספר משלי.

והתחכם ע"ה קנה תחבולות וצינרף דבר לדבר ומשל למשל עד שדלה בשניהם ושתה בהשיגו פוננת כל המצות אחת אחת שהן פדי שילף האדם בדרך ישרה בלא נטיה אל הימין או השמאל עד אשר יבוא אל מקדשי אל בחקירתו ונרישתו כל סתרי התורה ומשליה אהד אהד עד שישגי על ידה אהבת השם המסייה את בעליה.

ועל ההשפלה ההיא חבר הספר שנאמר עליו שאין כל העולם פלו פדי פיום שנתן בו לפי שהוא המכונן בתורה והמבוקש ממנה. וכן חבר בתחבולות ההשגה ההיא משלי וקהלת שהיו מובנין לכל נבון בתחבולות ההן מים עמוקים בדרך שדלה הוא וכפי זה הענין נאמר בבראשית רבה מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה.

משל לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה זפין ולא הייתה בריה יכולה לשתות מהן בא אהד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה ונדלה ממנה ושתה התחילו הפל דולים ממנה ושותים. ואע"פ שבא הענין הזה שם על יהודא בכוננה אחת היא ועיקר הכונה הייתה ביאור סודות התורה שהעיר עליהם התחכם שלמה בשלמותו כי זה חוב על כל שלם להשלים אחרים בשלמותו והוא מדרכי השם בהשפיע מטובו בהמציאו מציאות ובהעמידו אותו.

ושלמה השלם עשה פן ליתרון שלמותו בחכמה באהבת התורה אחר אשר הכין לבו לדרוש אותה ולחקור סתריה. והוא שאמרו התחילו הפל דולין ממנה ושותין והוא שאמר בפתיחת משלי לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה קרא מצנת התורה חכמה ומוסר וקרא הדעות האמתות אשר בה אמרי בינה.

ולשני הענינים האלה חבר ספריו. האחד מהם הוא על הרוב משל ולפיכך פתח בו משלי והשני הוא על הרוב דבר ולפיכך פתח בו בדברי ושניהם השלימו פונתו בביאור התורה לפי יתרון חכמתו ורוב חקירתו והוא שאמר ויותר שהי' קהלת חכם וגו'.

ואמר תקן לא ותקן יורה שמשמעות הפתוב פן ויותר שאין וחקר תקו משלים הרבה רצה לומר אל יעלה על לב אדם ששלמה פשחבר שני ספריו בהנהגת האדם בא לחלוק על התורה או להוסיף עליה או לגרוע ממנה בי אין הדבר פן אבל לפי יתרון חכמתו ודעתו פונת התורה על שאר בני אדם עוד לפי היתרון ההוא למד דעת את העם והנהיר אותם הנהרות שלא באה בתורה בפירוש פרוש אכילה ושתיה ומעוטן ורוב שחוק ורוב פעס ורוב דברים ורוב שתיקה ורוב חריצות ורוב מנוחה ובכלל כל הקצות וזה פלו לפי שהשיג פוננת התורה על זה בהנהירה על קצת מאכלות וכיוצא בהן והשם צנה בכלל לעשות הישר בעיניו וללכת בדרךיו הישרים ובכיוצא בזה למד דעת את העם.

והוא שאמר בפתיחת משלי לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומישרים לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה פי זה סדר הנהגת כל האדם. והוא אמרו למד דעת את העם.

עוד אמר ויותר שאין וחקר ר"ל ויותר שהאזין והספית לתורה והוא שהכין לבבו לחקור ולדרוש סתרי תורה תקן משלים הרבה כלומר עשה תחבולה במשלו פדי שבינו מהם המשלים הסתומים והוא שאמר שם ישמע חכם ויוסיף לקח ונבון תחבולות יקנה.

להבין משל ומליצה וגו'. רצה לומר ישמע חכם דברי חכמים וחידותם ויוסיף לקח ונבון תחבולות יקנה להבין משל ומליצה.

והוא במה שהעיר במשלו ובדבריו על כונת המצות ועל הספורים שבאו במעשה בראשית ועל מה שנתרמו בהם ממעשה מרובה. וכן בא הנה בקש קהלת למצא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, אחר שאמר בפתוב הקודם כונת שני ספריו אמר בפתוב הנה תועלתם ואמר שעשה אותם כדי שימצאו האחרים דברי הרצון והפונה בסתרי התורה ובמצותיה כדי שימצאו יושר הכתוב בספר הישר שהוא התורה והוא דברי אמת והוא המליצה והמצות בעצמן כאשר ראוי לאדם וחובה עליו לאחוז בה וכן מזה אל נניח ידו כי אין קיום התורה באמת כי אם בהחזיק בשני הענינים יחד.

או רצה בדברי חפץ הרצון והפונה במצות ובדברי אמת אמתת המציאות והממציא. עוד אמר דברי חכמים פדרבונות וכמסמרות נטועים וגומר, ר"ל אל יעלה על לב אדם שדברי ספרים אלה הם למטה ממעלת דברי חכמי התורה הנאמרים בדרך קבלה כמו שיראה בתחלת עיון שהם אומרים הלכות פסוקות בפירוש המצות ושלמה אמר דבריו כסותרין זה את זה וכמספק בקצת אמונתו כי אין הדבר כן אבל שלמה דבר בדרך חכמי המחקר שחוקרין ודורשין פעם מודים פעם חולקין כדי להוציא לאור כל תעלומה ופעם אומר דבר שמשמעו ענין אחד והפונה ענין אחר ופעם אומרין דבר כפי התחלת העיון לתלמידים ופעם כפי הדעות המפורסמות לא מושפלות.

וכוננתם בכל כדי להעיר לב התלמידים וללמדם ולהרגילם עד שימשכו אותם אל האמת אבל אין בכל דברי החכמים הנאמרים בדרך האמת כנגד אמתה של תורה כי האמנם ימצאו דברי יום בעיון הדק שוין לדבריה והוא שרצה באמרו דברי חכמים פדרבונות וגו'.

ויקרא חכמי המחקר והעיון חכמים לפי שהם מתחכמים ומוציאים דבר מתוך דבר וקרא בעלי הקבלה בעלי אסנופות לפי שדבריהם פסגולות ואוצרות שהם פגוסין ועומדין, וישון פניסה ואסיפה אחד הוא כמו שבא לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים.

והוא לשון אוצר כמו שאמר פנסתי לי גם כסף וזהב וגו', והוא כמו אצתי לי ובא בלשון רבותינו בשעה שמפזרים פנס והוא כאלו אמר בעלי אוצרות וכן נאמר בתלמוד על בעלי גמרא מרי חטיא.

ודברי מושף עצמו ואחר עמו כאלו אמר וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסנופות. ואמרו נתנו מרועה אחד מורה שהוא נאמר דרך התנצלות על חשד הנראה בדבריו כי כן נאמר על דברי המחלוקות שבאו בתורה שבעל פה אלו ואלו דברי אלהים חיים הם ועל פסוק זה אמרו שמה תאמר הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין היאך אני למד תורה מעתה תלמוד לומר כלם נתנו מרועה אחד כלן אל אחד נתנו ופרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנגאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

ולפי הענין שאנו בו רצה לומר כי שני חלקי הדברים האלה נתנו מרועה אחד הוא הרועה האדם והן אותו בשני מיני מזון מזון הגוף ומזון הנפש רועה שהוא אחד שמפלל דבריו שנגאמרו למשה רבינו הם דבריהם, ואלה דברים החלוקין הם כשני אישים שהן תחת מין אחד כראובן ושמעון שהם תחת מין האדם ושניהם שונים בעצם האנושית אבל הם חלוקין במקריהם זה גדול מזה וזה גבור מזה וזה חכם מזה.

כּוּן דְּבָרֵי הַחֲכָמִים וְדַבְרֵי בְּעָלֵי הַסִּפְּרָה שְׁוִין בְּעֵצִים הָאֲמוּנָה לְאַהֲבֹב אֶת הַשֵּׁם וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אֲבָל הֵם חוֹלְקִין בְּדַבְרֵים מְקָרִים שְׂאֵלָה מְגִידִים הָאֲמַת בְּלֹא רְאִיָּה מוֹפְתִית בְּלֹא חִקְרָה וְהַעֲרָה גְלוּיָה וְאֵלָה חוֹקְרִין וּמְבִיאִין רְאִיּוֹת וּמְעִירִים הָעֲרוֹת רַבּוֹת כְּדֵי לְמַצֵּא דְבָרִים הַמְּקַנְּבִין הֵהֱם וְכְדֵי לְהַחֲזִיק בָּם.

וְהוּא שֶׁהַמְּשִׁילִם הַפְּתוּב בְּשָׁנֵי פְּלִים שֶׁחֲמָרָם אֶחָד וְהוּא חֲזַק בְּעַל פֶּח טְבָעֵי שֶׁהוּא מְמַהַר לְפַעֵן לְקִשָּׁה לְהַפְּעֵל הוּא הַבְּרִזָּל וְכֵן צוּרַת שְׁנֵי הַפְּלִים אַחַת בְּהִיוֹתָם דְּקִים וּפִיָּהֶם צָר וְחַד אֲבָל הֵם מְשַׁתְּנִים בְּמְקָרִים בְּתַאֲרָם וּבְמִלְאֲכַחֶם שֶׁהַמְּמַר נְטוּעַ בְּכָלִי כְּדֵי לְחַזְקוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וַיִּחַזְקֵהוּ בְּמִסְמָר וְהַמְּסָמַר לֹא נָע וְלֹא מְנִיעַ כִּי הַמְּכַוֵּן בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲמִיד הַכָּלִי בְּדַרְדָּרָה שִׁלָּא יִמוּט וְהַדְּרָבָן נָע וּמְנִיעַ וּמְלַאֲכֵתוֹ הַנְּעֵה וְהַעֲרָה.

כּוּן דְּבָרֵי הַחֲכָמִים וְדַבְרֵי הַסִּפְּרָה חֲמָרָם אֶחָד חֲזַק בְּעַל פֶּח וְהוּא דְּבַר הַשֵּׁם בְּאֲמוּנָתָם וְצוּרַתָּם אַחַת וְהוּא דְּרִישַׁת הַחֲכָמִים עִם הַמְּעַשִּׂים הַטּוֹבִים אֲבָל הֵם חוֹלְקִין וּמְשַׁתְּנִים בְּמְקָרִים וְהוּא שֶׁדַּבְרֵי הַסִּפְּרָה פְּעוֹלָתָם כְּפַעֲלוֹת הַמְּסָמַר שֶׁהֵם מְחַזְקִים וּמְעַמִּידִים הָאֲמוּנָה וְשׁוֹמְרִים אוֹתָהּ.

וְכֹּא כְּלִשׁוֹן הַזֶּה בְּדַבְרֵיהֶם וְאַלְעֲזָר בְּנֵי קִבְעָה בְּהַ מְסָמְרוֹת. וְאוּלַי בְּכַתְּבוֹ וּכְמִשְׁמְרוֹת בְּשִׁין כְּפוֹן לְרַמּוֹז עַל דְּבָרֵי הַסִּפְּרָה שֶׁהֵם שׁוֹמְרֵי הָאֲמוּנָה.

אֲבָל דְּבָרֵי הַחֲכָמִים הֵם כְּדַרְבֻּנוֹת וְהַדְּרָבָן יְדוּעַ שֶׁהוּא פְּלִי בְּרִזָּל דִּק וְחַד וְהוּא תְּקוּעַ בְּיַתֵּד שֶׁל עֵץ וְהַעֵץ הוּא אֲרוּף וְגְלוּי לְכָל וְהַיַּתֵּד כְּעֵצָמוֹ נִקְרָא מְלַמֵּד כְּפִי מַה שֶׁבָּא בְּמִשְׁנֵה מְלַמֵּד שֶׁבָּלַע דְּרָבָן וְהַדְּרָבָן הוּא הַבְּרִזָּל הַיִּנְצָא מִמֶּנּוּ וְהוּא נִסְתָּר מִבְּנֵי אָדָם עַד שֶׁיַּעֲיִינוּ בּוֹ עֵינֵי דִּק וְהַכָּלִי הֵהוּא גַם כּוּן בְּשָׁנֵי חֲלָקִיו נִקְרָא דְּרָבָן וְנִקְרָא מְלַמֵּד וּבְלִשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ ז"ל מְרַדְּעַ וּבְשִׁלְשֻׁתָּם הָעֲרָה בְּדַרְדָּרָה שְׁתוּף הַשֵּׁם עַל הַבִּינָה וְהַלְמוּד וְהַדְּעָה וְדַבְרֵי חֲכָמִים וְחִידוּתָם הֵם בְּתַנְאָר הַכָּלִי הֵהוּא בְּשָׁנֵי חֲלָקִיו כִּי הַחִידוֹת נִסְתָּרוֹת מִרַב בְּנֵי אָדָם וְלֹא יוֹשְׁגוּ אֵלָּא אַחַר עֵינֵי דִּק.

וְנִמְצָא בְּמִדְרָשׁ קַהֲלַת מְלַמֵּד שֶׁמְלַמֵּד הַפְּרָה לְחַרוֹשׁ כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן לְבַעֲלֶיהָ. מְרַדְּעַ שֶׁהוּא מוֹרָה דְּעָה לְפָרָה.

דְּרָבָן שֶׁהוּא מִיָּדָר בִּינָה בְּפָרָה. וְלִשׁוֹן מִיָּדָר כְּלוֹמַר עוֹשֶׂה שׁוֹרוֹת הָעֵנָן בּוֹ הַסִּדָּר הַטּוֹב הֵרָאוּי לְכָל דְּבָרֵי חֲכָמָה אוֹ זוּלָתוֹ.

וְהַדְּרָבָן יְדוּעַ שֶׁפְּעוֹלָתוֹ מִיְּחֻדָּת לְהַעִיר הַבְּקָר לְמִשְׁנֵה הַמְּחַרְשֵׁה כְּדֵי לְעַבֵּד הָאָרֶץ לְהוֹצִיא מֵאֲכַל הָאָדָם מִמְּנָה וּמֵאֲכַל הַבְּהֵמָה וּפְעַם יַעִירוּ בּוֹ הַבְּקָר לְלַכֵּת וּלְעַשׂוֹת הַתֵּלֵם בְּכָלִי הָעֲבוֹדָה הַנְּטָפְלִים אֲלֵיהֶם וּפְעַם יִטּוּ אֹתָם אֶל הַיָּמִין בְּנִטּוֹתָם אֶל הַשְּׂמָאל וּפְעַם אֶל הַשְּׂמָאל בְּנִטּוֹתָם אֶל הַיָּמִין עַד שֶׁמְכַוְּנוֹת תְּלִמֵי הַשְּׂדֵה.

כּוּן הַחֲכָמִים מְעִירִים הַתְּלִמִּידִים בְּדַבְרֵיהֶם לְעַבֵּד הַגֵּן בְּמִחְרַשַׁת הָעֵינֵי וּלְכַוֵּן עֲבוֹדָתָם פְּעַם יִטּוּ אוֹתָם אֶל הַיָּמִין וּפְעַם אֶל הַשְּׂמָאל כְּדֵי לְכַוֵּן הַדְּרָף הַיִּשְׁרָה. וְזֶה נִמְצָא בְּדַבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאֲמָרוּ מַה דְּרָבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפְּרָה לְתִלְמִיָּה לְהַבִּיא חַיִּים לְעוֹלָם אִף דְּבָרֵי תוֹרָה מְכַוְּנִים לְמוֹדֵיהֶם לְהַבִּיא חַיִּים לְבַעֲלִים וּבְלִשׁוֹן אַחַר נֶאֱמַר מַה דְּרָבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפְּרָה לְתִלְמִיָּה לְהַבִּיא חַיִּים לְבַעֲלִים אִף דְּבָרֵי תוֹרָה מְכַוְּנִים דְּעַת הָאָדָם לְדַעַת הַמְּקוֹם.

והפנונה בזה כי בכונן התלמידים הדרך הישרה עבודתם ראוייה לכל עצי הגן ולהוציא רב תבואה גם פן לאדם כמו שפא נרב תבואות בכח שור והוא משל על יגיעת התלמידים ועמלם בתורה כמו שפא בדבריהם מפאן ואילך אוסף ליה פתורא.

ועל התלמוד אמר בפירושו שנקרא עבודת הגן פי כן פא בדבריהם תאמר שיש מלאכה בגן עזן לעבד ולשדד את האילנות והלא האילנות נצמחות מאליהן או שפא תאמר שיש מלאכה בגן עזן להשקות את האילנות והלא נהר יוצא מעזן ומה הלשון הזה לעבדה ולשמרה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור אותיותיה שפאמר לשמור את דרך עץ החיים ואין עץ חיים אלא תורה שפאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ובספרי נאמר לעבדה זה תלמוד לשוןמרה אלו המצות.

ומן הידוע כי באין אלפים אבוס בר ולולי התרישה לא ימצאו השומרים מה ישמרו. אם כן צריך לשומרים גם פן השתדלות רבה על התרישה והם צריכים גם פן לדרבונות ומשל התרישה למצא הדברים הטובים הנסתרים והחידות הי' דבר פשוט בין בני אדם מקדם.

אמר לולי חרשם בפעגלתי לא מצאתם חידתי. וזה מפני התרישה פעל מפתח ומגלה הדרך הנסתר המבוקש.

והחכם שלמה הקדים למשל מים עמוקים הנזכר משל אחר מענינו ואמר מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין. ובא להעיר האדם שייגע בבחרותו לחרוש והוא שידרוש ויחקור הכתוב עד שידע האמתות.

ואמרו יחרוש לא יזרע מורה שהוא משל לדרישת התורה פי הדורש הוא חורש לא זורע ומעט יוציא והרבה יאסוף. ועל הערת התרישה הזאת עשה החכם הדרבונות לא לחלוק על דברי תורה ודברי קבלה פי הפל כמו שאמרנו דברי אלהים חיים הם שבכלל דבריו דבריהם דברי הבאים אחריהם והוא שאמר ויותר מהנה בני הזהר.

ר"ל שאין ראוי לתלמיד נבון לסמוך על הפתוב ועל הקבלה בלבד אבל יזהר בדרישותו יותר ממה ששהזיהירוהו לפי שאין משיג לכתוב פל הצריך ואין מגיע אל הקץ לדבר זה הוא שאמר עצות ספרים הרבה אין קץ וכן אין פח לאדם לומר בפיו פל הצריך שהלאות משיג לכל אדם בזה והוא שאמרו ולהג הרבה יגיעת בשור.

ואחר פן אמר סוף דבר וגו' רצה בו תכלית הדברים שזה אנו מאמינים פלנו ומקובל הוא אצלנו בלא מחלוקת שהוא לכל את האלהים ירא ואת מצותיו שמור פי זה פלהאדם פלומר פי זה הראוי לכל והשנה להם לחכם ולכסיל לדעת לעשות.

והוא סובל גם פן משמעות שפא בפסוק ויאמר לאדם הן יראת י"י היא חקמה וסור מרע בינה. ובא האדם בשני הפסוקים האלה פנוי להמון העם פי זה הראוי והצריך לכל ולפיכך חתם החכם בו ספרו לדחות פל מבוכה מהאמונה.

והקרוב אצלי שספר איוב כמו כן חתימתו בענין זה הפסוק והפירשה פלה מפסוק והחכמה מאין תמצא עד הפסוק הזה נכתבה שלא במקומה להסתיר הסוד כמו שהסתיר החכם.

ויראיה לזה דבר אליהוא ודבר השם אל איוב שבאו בדרך שלא השיג עד עתה ענין זה הנרמז בפרשה ההיא בפסוק ההוא ובפסוק הזה.

ולפירוש הזה לא יצא הספר מכוננת הספר פלו שכתב כפי המחקר וכן נמצאו פנים לפסוק האחד באמרו כי את כל מעשה וגו'. והוא על ענין כי עת ומשפט ידע לב חכם וסמוך לו כי לכל חפץ יש עת ומשפט וקענין פלו כי המשפט לאלהים הוא כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם וגלגל הוא שחוזר בעולם באמרו גם את זה לעומת זה עשה האלהים שאמר על יום טובה ויום רעה והוא אמרו אם טוב ואם רע.

וזהו הענין שנבוכו בו כל הנבוכים להעלם מהם הסיבה והוא שאמר על כל נעלם והספה היא שכל מעשה האלהים אשר יהרהרו רע עליו הוא מביא אותו במשפט וזה נסמוך למה שיהקדים סוף דבר הפל נשמע כי על שני הענינים שאמר היתה פונתו האחד את האלהים ירא וגו' והשני כי את כל מעשה האלהים וגו' ולפי הפירוש הזה יהיה מעשה סמוך לאלהים אבל לפי הפירוש האחר יהיה מוכרת והוא שבא הנקוד עליו בנקה רוצה לומר כל מעשה האדם האלהים יביאנו במשפט אם בעולם הזה ואם בעולם הבא.

ואמרו על על כל נעלם הורה שהנגלה נמשך במשפט על הנעלם דרחמנא לבא בעי וזהו דרך התורה אשר חתם ספרו בפסוק הזה. ופסוק הזה וכו' ושאר הפסוקים הנזכרים יש לה פנים אחרים בדרך פשט ובדרך דרש אבל פירוש אחד מספיק לי בכל הפסוקים שאזכיר לפי שאינו בא לגזור פירוש או מאמר לא בפסוקים אלה ולא באחרים אבל להעיר עליהם בלבד ולפיקה אני מקצר בכל מקום להזכיר פירושו אחד בלבד אף אנו נאמר סוף פוננת ספרי שלמה החכם להעיר אותנו להכין לבנו לדרוש ולחקור התורה ומצותיה בדרך שנשיג אהבת השם ושמירת המצות וכמה דרבונות עשה לנו החכם על זה וגם רבותינו פונו לזה בדברים מפוזרים בתלמוד ואלו לא דברה פנה אלא במאמרים הנזכרים על דברי שלמה דים ומה גדול כח האומר המאמרים ההם ומה גדול עוננו מנשוא כי עם כל ההערות האלו יראתינו את השם שבה מצות אנשים מלומדה ואם נכבד אותו בפנינו ובשפתינו לבנו רחוק ממנו והנביא הוכיחנו על זה תוכחה נמרצה וקשה באמרו יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתי כבודי ולבו רחוק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמי ובינת גבונו תסתתר.

והתורה הזהירה אותנו מאד להכין לבנו אליו בדברי יחודו ואהבתו וילמדו ולדבר בם בכל זמן ובכל מקום ולקשרם על היד ולשומם בין העינים ולכתבם בשפתיים הפל על דרך הערה כמו שבא והיו הדברים האלה וגומר.

על לבבך וכל הפרשה ההיא המצרכת כל ההערות ההן. וכמו כן באו הערות הנזכרות בפרשת עול מצות אלא שהוסיף בה על נפשכם פי כן בא שם ושמם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וכנגדו אמר בפרשת עול מלכות שמים והיו הדברים האלה על לבבך לפי שקיום יחוד השם ושורש אהבתו הוא בשכל שהוא מכונה בלב במקום זה והוא החלק המיוחד מחלקי הנפש ואין מבווא לעקר היחוד והאהבה בשאר חלקי הנפש.

אָבֵל הַמִּצּוֹת יֵשׁ לָהֶם מִבֵּא בְּחֶלֶק הַמְּרֻגָּיִשׁ וּבְחֶלֶק הַמִּתְעוֹרָר שֶׁהֵם גַּם כֵּן חִלְקֵי הַנֶּפֶשׁ וּבִשְׂנֵיהֶם תִּמְצָאֵנָה מִדּוֹת הָאָדָם וּלְפִיכֶּה צְרִיף אָדָם שִׁישִׁים דְּבָרֵי הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם כְּדֵי שִׁיכְנִיעַ אוֹתָם לְעִבּוּדָתוֹ.

רָאָה וְהִבֵּן מְאֹד כִּי בָּאוּ בַתּוֹרָה הַעֲרוֹת רַבּוֹת וְחִמּוּדוֹת לְדַעַת הַיַּחֲוֵד וְהָאֵהָבָה וְקִיּוּם הַמִּצּוֹת כְּרָאוּי וְזֶה אִי אֶפְשֶׁר מֵאִין דְּרִישַׁת הַתּוֹרָה עַל דֶּרֶךְ הַחֲכָמָה וְאַנְחֵנוּ בְּעוֹנֵנוּתֵנוּ מֵאֵז גְּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ אֲבָדָה חֲכָמַת חֲכָמֵינוּ וּבִינַת גְּבוּרֵינוּ הִסְתַּתְּרָה כְּאֶשֶׁר יַעֲד לָנוּ הַנְּבִיא עַל הַיּוֹת יִרְאֵתָנוּ בְּלֹא הַרְגָּשָׁה בְּמִצּוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה וְעַל הַיּוֹתָנוּ מִכְּבָדֵי הַשֵּׁם בְּפֶה וּבִשְׂפָתַיִם מֵאִין לֵב וּמִבְּלֵי חֲכָמָה וְנִעְנַשְׁנוּ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה עַד שֶׁקָּם עֲזָרָא רַבּוֹן שֶׁל אֲנָשֵׁי כְּנֹסֶת הַגְּדוּלָּה וְדָרַשׁ וְחִקֵּר הַתּוֹרָה כְּרָאוּי וְלִמַּד וְלִיָּמַד אוֹתָהּ עַל בְּוִרְיָה כְּמוֹ שֶׁהַעִיד עָלָיו הַפְּתוּב וְקָרָא אוֹתוֹ סוֹפֵר מְהִיר רְצָה בּוֹ חֲכָם זְרִיז בְּדֶרֶךְ שְׂאֵמֶר כִּי עֲזָרָא הִכִּין לִכְבוֹ לְדְרוֹשׁ אֵת תּוֹרַת י"י לַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֶק וּמִשְׁפָּט וְאָמַר כְּמִבְּאֵר לְלַמּוֹד הֵהוּא לְעֲזָרָא הַפֶּהוּ הַסּוֹפֵר סוֹפֵר לְדְבָרֵי מִצְוֹת י"י וְחֻקֹּתָיו עַל יִשְׂרָאֵל.

וּסְפִירַת דְּבָרֵי הַמִּצּוֹת הִיא הַדְּרִישָׁה הַרְאוּיָה לֹא הַפְּתִיבָה וְלֹא זוּלְתָה וְזֶה הַטּוֹב הַשְּׁלֵם קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּאֶשֶׁר פָּקַד י"י אֵת עַמּוֹ וְכְאֶשֶׁר שָׁב הָעָם עַל קִיאֵו הַפְּלִיא הַשֵּׁם אֵת הָעָם הַפְּלִיא וְכִלָּא בְּגִלוּת שְׂאֵנְחֵנוּ בּוֹ עַד שֶׁהִיָּינוּ מְשַׁל בְּגוֹיִם עַל הַחֲכָמָה וְעַל הַמִּצּוֹת שֶׁבָּאוּ בַתּוֹרָה לְפִי שְׂאִין אֲנוּ שׁוֹקְדִים לְלַמּוֹד שֶׁנִּשְׁיֵב אֵת אֶפִּיקוּרוֹס כְּפִי שֶׁהִזְהִירוּ אוֹתָנוּ רַבּוֹתֵינוּ וְהַכּוֹפְרִים מִרְחִיבִים פֶּה עָלֵינוּ וְאוֹמְרִים שְׂאֵנוּ אוֹכְלִין הַקְּלִיפּוֹת וְהֵם אוֹכְלִים הַפְּרִי וְזֶהוּ לְפִי שֶׁהֵם מִשְׁתַּדְּלִים לְדְרוֹשׁ וְלַחְקוֹר הַתּוֹרָה כְּפִי אֲמוּנָתָם וְדוֹרְשִׁים בְּרַבִּים תְּמִיד עַד שֶׁהִחֲזִיקוּ הַשְּׂקָר בְּאַמַּת זְמַן רַב וְאַנְחֵנוּ כְּמַעֲט נְטִיּוֹ רְגֵלֵנוּ מִן הָאַמַּת הַמְּסוּר לָנוּ מִפִּי הַשֵּׁם וְזֶה מְפִי עֲצוּלוֹתָנוּ בְּקָרְאֵנוּ הַתּוֹרָה קְרִיאָה חֲלוּשָׁה כְּקְרִיאַת הַנְּעָרִים בְּלֹא חֻקִּירָה וְדְרִישָׁה עַד שֶׁהִרְבִּינוּ מִעַמּוֹנוּ סוֹמְכִים בְּקָרְאֵם שְׁנִים מְקָרָא וְאַחַד תְּרַגּוּם הַפְּרָשָׁה כְּמוֹ שֶׁצִּוּ רַבּוֹתֵינוּ וְלֹא עַל הַקְּרִיאָה בְּלִבְד הֵיִתָּה כְּפִינָתָם בְּזֶה אֲבָל הַהַעֲרָה כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ הַעֲרוֹת הַרְבֵּה בַתּוֹרָה וְהִיא כְּדֵי לְהַתְּבוּנָה בַתּוֹרָה בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת וּבְכָל יוֹם טוֹב לִפ' שֶׁהֵם יָמִים פְּנוּיִים לְכָל לְדְרוֹשׁ לַחְקוֹר וְלַלְמּוֹד וְלַלְמֵד וְאֵל זֶה הֵיִתָּה הַפְּנוּגָה בְּקִדּוּשׁ הַיָּמִים הֵהֵם וְלֹא כֵן אֲנֵחֵנוּ עוֹשִׂים אֲבָל כְּשֶׁנִּקְרָא הַפְּרָשָׁה אֲנֵחֵנוּ מִבְּלִיעֵין קֶצֶת תִּיבּוֹת כְּאֵלוֹ אֲנֵחֵנוּ אוֹכְלִין דְּבָרִים מְרִים וְכְדֵי בְּזִיוֹן בְּזֶה בְּהַעֲבִירָנוּ כְּפִינָה שֶׁבָּאָה בְּתַקּוּן בְּרַכָּה אַחַת מִבְּרַכּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁתִּקְנוּהָ דֶּרֶךְ תְּפִלָּה לְהַעִיר עַל זֶה וְהוּא הַעֲרַב נָא י"י אֱלֹהֵינוּ אֵת דְּבָרֵי תּוֹרַתְךָ בְּפִינוּ וְיִדּוּעַ כִּי הַמְּאָכֵל הַעֲרַב יִטְעַמְגוּ הָאוֹכֵל אוֹתוֹ בְּחִכּוֹ וְלֹא יִבְלַע מִמֶּנּוּ מְאוּמָה בְּלֹא טְעִימָה וְהוּא שֹׁסְדָרוּ בְּבְרַכָּה הַהִיא וְנִהְיָה אֲנֵחֵנוּ וְצִאָצְאֵינוּ כְּלָם יוֹדְעֵי שְׂמָה וִידִיעַת שְׂמוֹ הוּא מְדַבְּרִים הַנִּמְנָעִים בְּדֶרֶךְ קְרִיאַתָנוּ אִם כֵּן בְּרַכְתָּנוּ בְּרַכָּה לְבַטְלָה וְתִפְלַתָנוּ תְּפִלַּת שְׂוָא וְגַם קְדוּשׁ הַיָּמִים הֵהֵם לֹא נִכּוֹן אֵלָיו רַק לְמֵלֵא כְּרַסִּינוּ הַמְּחַלְלֵי נַפְשָׁנוּ.

וְכֵן כְּשֶׁאֲנוּ עוֹשִׂין הַמִּצּוֹת בְּאֵיבָרֵינוּ כְּתִקִיעַת שׁוֹפֵר וְזוּלְתוֹ לֹא נָשִׂים לִבְנוּ עֲלֵיהֶם אִם תִּקְעַע שׁוֹפֵר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרְדוּ וְכָל חֲרָדָתָנוּ לְמִצְוָה הַהִיא לְרֹאוֹת הַשׁוֹפֵר אִם הוּא נֹאָה וְאִם קוֹלוֹ צְלוּל וּמִצְלִצֵל וְאִם קוֹל הַתּוֹקֵעַ חֲזָק וְאֵלוֹ שׁוּמְנוּעַל לְכַבְּנוּ שֵׁם הַיּוֹם בְּלִבְד שֶׁקְרָאָה אוֹתוֹ הַתּוֹרָה יוֹם תְּרוּעָה הַשְּׁגָנוּ הַכְּנָנָה בּוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֵר בְּמִקּוֹמוֹ וְאֵע"פ שְׂאִין הַכְּנָנָה בּוֹ גְלוּיָה לְכָל גַּם הַמִּצּוֹת שֶׁהַכְּנָנָה בָּם גְלוּיָה לֹא נְחוּשׁ אֵלֶיהָ כְּרָאוּי הֵלֵא תִרְאָה שֶׁחַבּוּבֵינוּ בְּמִצּוֹת צִיצִית הוּא שֶׁתְּהֵא הַטְּלִית נֹאָה לְהַתְּפָאֵר בּוֹ הַגּוֹף אֲבָל הַנֶּפֶשׁ תִּגְעַל

בכונה החשובה עד שאמרו עליה שהיא שקולה כנגד כל המצות בהיותה מזכרת כל המצות בדרך שלא גתור אחר לכבנו ואחר עינינו על הדרך שבארו רבותינו ו"ל אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות והמינות היא הנטייה מיחוד השם ומאהבתו והנטייה היא באה מצד המחשבה הפוזבת והיא נקראת במקום זה לב והזנות היא הנטייה מהדרך הישרה וההליכה אחר היצר והנטייה היא באה מצד פח המרגיש ובלבד הרגש הראות שהוא המתעה הגדול ולפיכך הנטייה הזאת תינתס לעינים וישגי המינים האלה הם המביאים האדם לידי חטא כמו שאמרו רבותינו ו"ל ליבא ועינא סירסורא דחטאיה אינון ולפיכך נזכרו בהזכרת כל המצות.

וראה והבן מה נפלא דבר זה הנמצא להם שמשתי תיבות שבאו במצוה זו הוציאו בטוב דרישתם פונת כל התורה שהיא לדעת האמתות והוא אהבת השם וללכת בדרך ישרה והיא שמירת המצות והוא שאמר שהיא שקולה כנגד כל המצות ובלבד פשהעבודה בה פראוי ואנחנו לא גדע מה נעבד את י"י אלהינו וכן פשאנו מהללים בזמירות ומכרכין ומתפללין לא נתן אל לבנו לדעת מה שיוציא פינו דרך רגילותו עד שלא גדע ענין לדברי חכמה רבים שנקללו בהם, גם מה שהיא ידוע לכל ומבואר לא נרגיש בו ולא נחוש אליו עד שהרבה פעמים נספק בו בשעתו אם אמרנוהו ולא נירא פן נהיה בעיני השם כמתעתעים ואלו דברנו דרך זלזול כזה לפני מלך בשר נדם לא יצילנו איש מידו מעונש ועתה אנה נוליד חרפתינו רק על הדרך הזה.

וידוע פי עקר התפלה אינה רק בלב אבל בכל לב פי כן בא בתורה שבכתב לשון המצוה על התפלה ולעבדו בכל לבבכם ובא הבאור בתורה שבעל פה אי זה היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה גם דברי הנביאים שנקתבו בלא ספק לתועלת גדולה אנו קוראין אותם לעתים רחוקים כדרך ספור הכלי הזקנות.

גם ספרי שלמה החכם שבאו להעיר אותנו להנצל מפל המכשולים האלה שנים מספריו אנו קורין פעם אחת בשנה וגם הקריאה ההיא פקריאת ספר הזכרונות והשלישי אנו קוראין אותו פעם אחת כל ימי חיינו וגם הקריאה ההיא פקריאת אחד מן הפיוטים גם אם אחד בדור ומלאנו לבו ללמוד החכמות הנמצאות בלשון אחרת המועילות להשלים פונת התורה יחשב הלמוד ההוא לעון אצל רב בני דורו ונותנים טעם לדבריהם ממה שאמרו רז"ל מנעו בניהם מן ההגיון וכן ממה שהזהירו שלא ללמוד חכמת יוגית ואין ספק למי שבוחן שאר דבריהם שאותה המניעה אינה פוללת אבל היא לגערים וכינצא בהם לפי שהחכמה ההיא אם לא יקדים לה למוד התורה ומלמודה ובלבד שיהא הלומד ההוא איש נעים ובעל מדות טובות הנכללות בקריאת שמים היא בלא ספק גורמת להוציא האדם מן הפלל לפי שהחכמה ההיא עמוקה מאד וכל ראיותיה משקול הדעות ומעט הם הראויים לה, פי היא צריכה אנשי לב נבונים ירא אלהים יודעי התורה ומלמודה והם שנקנסים לפרדס בשלום ויוצאים בשלום לפי שמטים ספיקותיהם אחר האמת המקובלת אצלם מצד התורה הנטועה בלבם אבל חסר לב קציןטיעות לפי המבוכה היוצאת לו בקצת עינים ומקשים לבם ומגלים פנים בתורה ומטים הספיקות אחרי יצרם ושרירות לבם ולפיכך היתה המניעה ראויה אל הרב.

וכן בא הענינו במעמד הר סיני שהזהיר שנית ואמר על ההריסה בעיון הלב ומצורף אליו ראות עין פן יהרסו אל י"י לראות ונפל ממנו רב אבל הפהנים הנגשים אל י"י התקדשו לפי שזאת התקמה צריכה מאד לאנשי לבב להועיל לעצמם ולאחרים עמם כדי להשיג פונת התורה שהיא תקמה ומצאנו להם ז"ל שאמרו בפירושו נובלות תקמה של מעלה תורה ונובלות הם פירות הנופלים קודם בישולם וכן אמרו קינים ופתחי גדה הן גופי הלכות תקופות ומזלות וגימטריות פרפראות לתקמה.

ראה וזהו פי על הדברים התמורים בתלמוד אמרו שהם עצמם דברי הקבלה שהם הליכות עולם בדרך השם תקופות וגימטריות שאמרו עליהם פי היא תקמתם ובינתם לעיני העמים נאמת פי הם מין ממיני התקמה ואע"פ כן אמרו שהם פרפראות לתקמה וידוע פי הפרפרת טפלה לפת אם פן מעלת תקמת תקופות וגימטריות שהיא התקמה הלמודית אצל מעלת תקמת הטבע ותקמת האלהות הנקראות תקמה באמת היא כמעלת פרפרת אצל הפת וידוע שהפת הוא עצם מזון האדם הטבעי לחיי הגוף והפרפרת מקרה נמשך למזון להעיר הפח הגזון על אכילת הפת להרגיל בו פן התקמה היא עצם המזון הטבעי לחיי הנפש.

והלמודית מקרה נמשך לתקמה ההיא להעיר פח השכלי וללמדו ולהרגילו בדרישת התקמה ודי להם ז"ל הערה על דרישת התקמה במאמר זה ובקראם אותה פרדס בשם הגן הנטוע בעדן אשר בתוכו עץ החיים נטוע והוא גם פן נטוע בתוך עם י"י כמו שסדרו בברכת התורה וזיי עולם נטע בתוכנו פונתם בכל על התקמה שהיא תורה באמת ובה פתחה התורה.

ואלו לא היתה הפונה הזאת לרבותינו ז"ל לא היו מחבבין לשון ינגית וכתב יוני שחנברו בהם כל חכמות. עד שאמרו לרב חבובם יפיותו של יפת יהיה באהלי שם והפונה בזה הוא לפ' שהחכמות הן מודיעות ידיעה קיימת האמונה שקבלנו משם ובית מדרשו שהוא היחוד ועל למודו אמרו הני שקוד ללמוד תורה מה שתשיב את אפיקורוס פי אין תשובה לדברי אפיקורס זולתן.

ובפירושו מצאנו רבותינו שהרגילו העסק בחכמות, ואמרו שהקטן שבשמונים תלמידים שהיו לו להלל לא הניח שום דבר תקמה שלא למד עד שהפליגו עליו ואמרו שלא הניח דבר גדול ולא דבר קטן ובארו ז"ל שמעשה מרפכה הוא דבר גדול המעלה וכל החכמות מכונות אליו והם פהצעות לו, פי בו לבדו התועלת הגדולה והשלמה פי בו יבא האדם לפני המלך, ועל הניו דאביי ורבא אמרו שהיא דבר קטן, וזה לפי שהמשניות ושאר הלכות פסוקות מספיקות לדורשי התקמה זהו דעת רבותינו ז"ל אבל הדבר הגדול היום בעיני חכמינו בעלי הגמרא הוא העסק בסוגיות התלמוד, ולא העסק בפסק הגברר ממנו אבל העסק בקושיות ובתירוצים והדבר הקטן הוא בעיניהם מעשה מרפכה שהיא תקמת האלהות ואינו בעיניהם דבר קטן מן הדברים הטובים אבל דבר רע ומר מאד עד שגרם להם רב גנותם התקמה ההיא לתעות ולקרוא מעשה מרפכה להבלי שמות שפדו מלבם בני בלי לב השם וכפר בעד פי זה דעת רב חכמינו הרבנים ולפי הדעת הנפסד הזה קרני אני יעקב בר' אבא מרי בר' שמעון בר' אנטולי ז"ל שאחד מבני דורי הרבנים פהה פי פעמים על לומדי לעתים בלשון הערבמעט מחכמה הלסודית לפני החכם הגדול חתני ר'

שמואל נ"ר בן החכם ר' יהודה אבן תבון זצ"ל ויהי כי הציק בי המכהה בדבריו ויאלצני עניתי לו כדבריו כי לא מלבי שיחשבני כמטייל או כמשחק בקוביא בזמן הלמוד ההוא ואני התאמצתי עם טרדת עסקי בעולם ללמוד לפני החכם הנזכר לרגעים רחוקים עד שפקח מעט עיני לראות ולהביט ספר הרב רבנו ר' משה בר' מימון זצ"ל הוא ספר מורה הנבוכים אכל הוא פוקח עורים לחזות בנעם י"י ולבקר בהיכלו בדרך הדרישה הראויה ובהסיר הספר ההוא קצת הסגרים מעיני נמתי את לבי לדרוש ולחקור קצת פתבי התורה ושאר פתבי הקדש כשהייתי עובר עליהם ופעמים הייתי דורש אותם בחנפות אבל מרב טרדתי בהבלי העולם אשר קניתי לי לא הייתי כותב אפלו שטה אחת מכל המתחדש אצלי בדרישת הפסוקים ההם ובהרגילי בענני ההוא הסכמתי לדרוש מעט פרבים בכל שבת ושבת עוד מעט ושבתי מן הדרך ההיא כי לא ישרה בעיני קצת חברי ואם הייתה כונתי ואלהים יודע פי עשיתי זה להועיל לעצמי ולאחרים עמי כי אמרתי מפני שנאים הדברים שיוצאים מפי עושיהם וגנאי גדול הוא למי שנאה דורש ואין נאה מקיים ואמרתי אולי אבוש מעצמי ואעיר נפשי ונפש בני עמי כי חנני אלהים שני בני יודעים ספר ואמר אולי יש תקנה ונלמוד לפני החכם הנזכר לדעת דרכי השם ואתנה לבי במה אנפה את ארחי לזכות את בני עמי וראיתי כי אין טוב לי מאשר אחבר לו ולקח דברי הערה על תלמוד תורה ועל קיום המצוות ועל דעת הברכות והתפלה וההודאות כי זה חלקי מכל עמלי ומכל אשר הנחילוני אבותי ואם יש את נפש בני להחזיק בנחלה הזאת אמצא במנוחה ונחמה זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידיו בהנחילי אותם הנחלה הנשארת הקיימת מורשה קהלת יעקב.

וראיתי לחלק דברי הערה אלה על מחלוקת הפרשיות כדי להתבונן בכל שבת ושבת בחלק אחד מחלקיו אולי על זה הדרך יתעורר המביט לדרוש ולחקור הפרשה או פסוק ממנה או פונת ממנה מן המצוות כי ראיתי כשקורא אדם ספר מחובר בענין אחד ודבריו נקשרים זה בזה לא יתבונן בו הקורא פראוי כי נפסוף נכסף לבא עד סוף וזו היא אחת מן הסבות והגדולה שבהן לקריאתינו הפחותה והחלושה בתורה ובשאר ספרי הקדש ואילו היינו דורשים וחוקרים פסוק אחד פראוי הי' טוב וזו לנו היא פונתי בהארי דברי בפסוק אחד או שנים מן הפרשה או מן ההפטר וההזכיר דברי שלמה החכם במ כדי להשתפל בדבר החכם עד שנתעורר על דרך קריאה כזאת הן בכתוב הן בהודאת הזמירות הן בברכות הן בתפלה ולא שישמך אחד מהמעיינים בחבורי זה על מה שאומר בלבד בפסוק מן הפסוקים או במאמר מן המאמרים כי לא ללמד היטה פונתי בו כי מעט אשר למדתי ובלבד בחכמות העיוניות לא השגתי מהן רק מעט באשר למדתי לפני החכם הנזכר ומעט אשר שמעתי מפי החכם הגדול מיכאל שמו הוא אשר התחברתי עמו ימים וכל הימים ההם כשנזדמן לנו פסוק מן הפסוקים שהיה אומר בו דבר חכמה הייתי מקבלו וכותב אותו בשמו לפי שאין פונתי להתפאר בפלים שאולים כדי להחזיק אותי בחכם ואין ראוי לחכם לתפוש אותי בזה ולא לבזות הדבר הכתוב בשמו לפי שאינו מבני עמנו כי אין לבחון הדבר רק מצד עצמו לא מצד אומר הלא תראה שמשנה רבינו ע"ה הקדים פרשת יתרו למתן תורה לחבוב דעתו ואני גם כן הלכתי בדרך התורה להזכיר דבר בשם אפרו ולהעיר במאמר ההוא ובמה שיחנני השם על דרך הלמוד והדרישה עצמי ובני המתנדבים להביט חבורי זה בהזכיר בו דברי הערה והמאמרים שצריך לדרוש ולחקור

אותם ולכן קראתי לחבור זה מלמד לפי שזו השם נופל על הלמוד והוא שם ליד הכלי שפלאכתו הערה על העבודה וכונתי בחיבורי זה שיהיה מלמד לתלמידים הם העובדים ולאנשי המעשה הם השומרים ובחתימי בשם הזה להורות בו על פונת הספר ועל התנצלותי עליו והוא שלא יעלה בלב אדם שהתנפתי לעצמי עד שחשבתני לחבר ספר חכמה לא כן אבל פשם שהמלמד יד לדרבן פן דברי חבורי זה פונתי פם שיהיו ידות דרבוגות החכמים המעוררים על דרישת האמת.

השם ברחמי יעזרני בו ומשגיאות יצילנו ומנסתרות ינקני יזכני להתעורר ולמצא דברי חפץ ולהעיר בני עמי בדרך הערת הפתוב בית יעקב לכו ונלכה באור י"י. תוכן הענינים והרמזים.

ספר בראשית: בפתיחה תמצא פירוש הפסוק דברי חכמים פדרבונות וכוננתו בזה על שם הספר שנקרא "מלמד" וע"י פסוק זה נתגלגל לפרש מאמר חז"ל: ספק חבל בחבל ומשיחה במשיחה וענין עשיית המצות וקריאת התורה בכוננת הלב וציור בנפש ולא שיהיה מצות אנשים מלומדה, והודיע שראוי לאדם ללמוד חכמה מכל אדם בין מן ברית בין משאינו מן ברית.

פרשת בראשית: פירוש דברי אגור בן יקה, ואח"כ הזהיר להרחיק שתי הקצוות אפילו בלימוד החכמות. הקצה האחד הוא מיעוט הדרישה והלימוד והשני יתרון לימוד החכמות בדרך שאי אפשר להשיג.

יורה ללכת בדרך הבינונית שהיא דרך חיים ובאה פרשה אחרונה בבראשית ויהי כי החל האדם וגו' ואח"כ פירש סוף ההפטר ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר תולדות נח: ביאר טעם ספור המבול ובלבול לשונם לצורך ישוב העולם, ואחר הזהיר לכל אדם לראות בעין שכלו שמין האדם נבחר בכל מעלה יותר מכל שארי בעלי חיים וראוי לו להודות לד' על זה, ועם זה פירש הללוהו כל מלאכיו.

לך לה: הזהיר ללכת בדרך הממוצעת בפירוש עקב אשר שמע אברהם בקולי וביאר סיבת התרחקות אברהם מבית אביו וספור כל הפרשה עד פרשת מילה ונתן טעם למצות מילה. ויבא אליו: תחלה הזהיר להשלים אחרים בשלימותו כפי שעשה אברהם אבינו בלמדו בניו אחריו לשמור דרך ד' לעשות צדקה ומשפט, הם הדרכים הממוצעות ולהראות שלימותו ודביקותו בשם וביאר עניני נדבותו בענין שלשה אנשים שבאו אליו וינגד מדת הטובה מדת הנבלה אשר היה לאנשי סדום חיי שרה: פירש הפסוק שמעי בת וראי, כל המזמור על שני דרכים נגלה ונסתר מן הנגלה יוצא למוד ממשלה ומוסר הנשים ומן הנסתר יוצא הנהגת חלקי הנפש האחד חלק השכל הנקנה, חלק השכל המקנה המדות הטובות, והחלק השכלי השלישי אשר בו ידבק העליונים וידמה למלאך.

תולדות יצחק: פירש לשון אהבה הנאמרת על שלש מעלות וטעם ספור אהבת יצחק לעשו, אהבת המקום את ישראל אף אם עזבם בגלות ויצא יעקב: ביאר דרכי הכנת יעקב לעשו אחר שהבטיחו השם וסיפור מעשה דינה וישב יעקב: העיר הערות נכבדות על כל ספורי הפרשה מראש עד סוף ויהי מקץ: ביאר מעלת הנבואה ומדרגותיה מן החלק הקטן שהוא החלום עד החלק העליון שהוא הנבואה ברוח הקודש, ואחר הביא טעם עשותינו

כבוד לתתן ויחי יעקב: ביאור פסוק שמע ישראל ותורה צונו לנו משה ואח"כ פירוש הענין של בקשת אלישע מאליהו ויהי נא פי שנים ברוחה אלי.

ואלה שמות: בפרשה זו תמצא פירוש מראות משה בסנה ופירוש של נעליה ופירוש לכה ואשלתה אל פרעה וכל ענין הפרשה. וארא: הזהיר על זריזות לימוד החכמה מכל אדם נכבד או גבזה מאמין או כופר.

בא אל פרעה: ביאור פרשת החודש הזה, ביאור שני המזמורים ברפי נפשי ושל אחריו, שניהם בענין גמול הטוב הצפון. בשלח פרעה: פירוש הפסוק מים קרים על נפש עיפה בענין התורה, וביאור דמיונם למים לפירוש פסוק וימתקו המים עד סוף הפרשה.

וישמע יתרו: ביאור מתן תורה ובתוכו פירוש עשר ברכות שתקנו רבותינו בברוך שאמר כנגד עשרה מאמרות שנברא בהן העולם, ואח"כ ביאור עשרת הדברות ואלה המשפטים: פירוש טעם מצוות דינין להנהיגת העם ולקיום הישוב המדיני הצריף למין האדם ובסופו ביאור טעם ספר פרשת יתרו לשלשה טעמים תרומה: פירוש בו פסוק מה ידידות משפנותיה ונהפסוק שאחריו עד אשרי יושבי ביתה ובתוכן פירוש סדר שבע ברכות.

תצוה: ביאר מעלות הנה מה טוב ומה נעים על פחות הנפש. כי תשא: פרשת שקלים פירוש פסוק פלס ומאזני מרמה, לפלס אדם דרכו בדרך ישרה, ופירוש מצות שקלים ומחצית השקל וטעם נכון ולבסוף ביאר כי מעשה העגל לא נעשה לדעת ההמון כאלוה לעבדו פרשת זכור: ביאור פסוק זכר צדיק לברכה, ונותן טעם למצות מחיית עמלק ואח"כ עיון בגבואת זכריה.

פרשת פרה: ביאור טעם פרה הבאה לטהר על טומאת מת. ויקרא: ביאר בו פוננת עבודת הקרבנות שאין עקרה לכפרת העוונות ותשועת הנשמות כי אם על עבודת הלב שהיא אמונת יחודו הטובה עם התהלה לפניו.

צו: היא לשבת יום ראשון של פסח, ביאר בו ההגדה בפירושים טובים ומן השקלים וטעם סדור המכות. ביום השמיני: ביאר בו פוננת אסור המאכלים מן הבהמות והחיות הטמאות והשרצים, כי כל זה שיתבונן האדם להרגיל בכל הנאותיו בדרך הבינונית ונתן טעם לאיסור הדורסים והמזיקים, ואחר כך ביאור שריפת בני אהרן ופירושו הוא אשר דבר ד' היכן דבר.

פי תזריע: פתח בפסוק בית והון נחלת אבות וביאר קניני האדם פיצד ישמר מהם בעזר האבות, ויש מהם בעזר ד' לבד, מצורף לזה טעם פרשת נדה וטהרתה וכוננת המצוה שהיא וטעם נגעי בתים והבגדים והבשר קדושים תהיו: ביאור ענין קדושה וסיבתה וקדושת השבת והמועדים וכוננתה וביאור פסוק איש אמו ואביו תיראו.

אמור אל הפהנים: פתח בית ישראל ברכו ד' וביאר קדושת הפהנים ושבת לוי ויראי ד', ומצורף לזה פוננת העומדים בתפלה בזמן הזה במקום מקריבי קרבן. בהר סיני פתח בפסוק מוסר ד' בני אל תמאס וכו', וביאור פוננת המוסר להמוכחם ולהמקבל תוכחה ועל זה הביא מאמר פל שחכמתו מרובה ממעשיו, מצורף לזה ענין שלמה שסמוך על חכמתו, ואחר כך ביאר ענין התוכחות האמורות בפרשת בהןקותי.

במדבר סיני: פתח בפסוק וארשתיך לי באמונה וגו' ביאור לשון אמונה צדק משפט חסד ורחמים. וביאור שלמות דרכי האדם המדיני שהם סיבות לקיום האמונה דרוש ליום מתן תורה: פתח בריב רחמנא דיהיב אוריאן תליתיאי.

וביאר לשון ברכה אל ד' ואחר ביאר מספר תליתיאי וביאור ענין תליתיאי שלישת חלקי התורה. ובפרשת נשא פתח בפסוק ראשית חקמה קנה וגו'.

וזהויר לקנות המדות הטובות ולהרחיק המדות הרעות וללכת בדרך הממוצעת שהיא דרך השם ועל זה ביאר ענין הכתוב בתורה וזהויר לעזוב המותרות. ואח"כ ביאר פסוקי ברפת פהנים פנגד ג' חלקי האנשים נשא פתח בפסוק ראשית חקמה קנה חקמה וביאר ענין גזירות וברפת פהנים, בהעלותה: פתח בפסוק חונה מלאך ד' וגו' וזהויר תחלה על האדם להמשיל שפלו על טבעו והזכיר מדות פנחס ואחר פירש מענין ההפטרות ענין הושע ובניו וצורף הענין שהוא לענין תחית המתים לעולם הבא.

שלף לך: פתח בג' פסוקים מכסה שגאה שפתי שקר בשני מינים: ואח"כ מוציא דבה בשני מינים ועל זה ענין מרגלים שהיו מוציאי דבה וביאר ענין ברוב דברים לא יחדל פשע על אבק לשון הרע ונבלות הפה וכל שיחה בטילה ויחזק קרח: וזהויר על המחלוקת על פל אדם פנגד הגדול ממנו אף אם פנונתו לדבר טוב ואף החכמים הגדולים ישמעו לגדולים מהם או לגדול נבחר אף אם אין לו מעלה עליהם לפי ההנהגה האנושית.

פי כל המחזיק במחלוקת מפסיד ההנהגה הישרה ואפילו תהי' פנונתו למצנה אחר שאין מקום למצנה ההיא ועל זה הביא מה ששאלו ישראל מלך בימי שמואל וביאור כל הענין שהוא.

וירא בלק: ביאר פנונת הרחקת הקצוות וההליכה בדרך הממוצעת. פנחס: ביאר שלמות פנחס בחקמתו ומדותיו וגודל שקרו ועניני שמואל ומעלותיו ראשי המטות: ביאר בו פסוקי העבד ישראל.

ומעלת העבד אצל אדוניו ומעלת האשה אצל בעלה ומעלת הבן אצל האב ומצורף לזה פנונת הפרת הנדרים שבין איש לאשתו אלה הדברים: ביאר ענין הצום, פי אין הפנונה בו לענות נפש רק להעמיד הבריאות ולמעט המותרות וביאור הפסוק והאמת והשלום אהבו מה הוא אמת מה הוא שלום, ואתחנן: ביאר בו פרשת קריאת שמע פלה באר היטב וכל פנונותיה וביאור כל משפטי המצות והיה עקב: ביאר בו עומק הענין מן מאמר החכם אם אין חקמה אין יראה.

כל המאמר עד תנמו. ראה אנכי: כתובה בויחי ביום השמיני.

שופטים ושופרים: ביאר פסוק לך אל נמלה וכו' להכין האדם מזון לנפשו בעולם הזה במדות טובות ומעשים טובים. ומצורף לזה נתינת שופטים ושופרים שהיא לקיום המין והנהגה ופירוש עד מתי עצל תשכב בענין למוד החקמה כי תצא: כתובה בפרשת אשה פי תזריע.

כי תבא: ביאר בו תחלה פוננת מצנת בכורים ומעשרות ואחר כך ביאר מלת ירושלים עם רוב הפסוקים שגזרה בהם מלת ירושלים וביאר בית ה' ונצרות השם. אתם נצבים: והיא לפני ראש השנה.

פתח באשרי העם יודעי תרועה ופירוש מלת תרועה וענין תקיעת שופר וכוונתה וביאר מאמר שלשה ספרים נפתחים ופירוש חיים ומיתה בחיי הגוף וזולתם והזכיר כמה הערות טובות ליום זה לשבת שבין ראש השנה ויו"כ: פתח בפסוק דרשו ד' בהמצאו וביאר ענין פוננת עבודת יוה"כ וכוונת שיעיר המשפלה אל ארץ גזרה ושם עזאזל לשבת שלפני החג: פתח במזמור יושב בסתר עליון וביארו עם דביקות המזמור שלפניו והשלים דבריו שמשנה ע"ה אמרו על המשכן.

ופירוש בית ד' מצורף למצנת סוכה וכוונתם וכל דבריו נכחים למבין. ליום שמיני של חג: פתח אשריך ישראל מי כמוך וכו' וביאר מעלת נבואת משה רבינו ע"ה על שאר הגביאים מצורף לזה טעם סיפור אבילות ישראל על פטירתו ופירוש כל הפרשה האחרונה שבתורה על אופניה סליקו הרמזים בעזר שובר ארזים ומגן הוא לכל החוזים פרכת בראשית.

טוב לי כי עניתי למען אלמד חוקיך. טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי.

דרשו מעל ספר י"י וקראו אחת מהנה לא נעדרה י"י חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. הנביא ישעיה הודיענו בכתוב הזה פוננת מתן התורה וצורף הגדלתה ורבותי מצותיה שהן מאדירות ומחזיקות אותה והודיענו גם כן שבחירת השם בישראל נמשכת אל חפצו ורצונו ותברך שהוא חקמתו כאשר נמשכים אל זה גם כן ענינים רבים במציאות והמצאת המציאות בעצמו שאין אנו יודעים להם סבה אחרת.

ושני ענינים אלו גדולים מאד באמונתנו ולפיכך באו רבותינו ז"ל לבאר הכתוב הזה ולדורשו ואמרו רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שצאמר י"י חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

ואחר שהדבר כן צריך להתבונן באמרם זה וראוי לדקדק העיון בו לפי שבתחלת העיון נראה בו שזכות האדם הוא לפי רוב המצות המוטלות עליו ואילו צוה האדם במעט מצות ה' זוכה מעט ואם הדבר כן נמצא זכות אחד העם ממקיימי התורה אחר שנתנה למעלה מזכות אדם שת וחנוף ונח ושם ועבר ולמעלה מזכות אבות חלילה חלילה פי הם היו הזוכים באמת והשלמים כפי מה שהעידה התורה על קצתם ובלבד על האבות שגראה השם אליהם והתורה ושאר כתבי הקודש העידו עליהם בזה עד שהשם קרא אברהם אובהי שהוא החביב שבכנזי השלמים כי האהבה היא העיקר ושמירת המצות טפלה לה שהכונה בהן להחזיק האהבה וכן באר הכתוב לאוהבי תחלה ואח"כ לשומרי מצותי והאוהבים הם היודעים השם ודרכיו מתוך פעולותיו והם המתהלכים לפניו ואמנם לפי שיעיר פרא אדם יולד צריך להערות רבות להורות הדבר לפניו ולולי ההערות ההן כמעט שימצא אחד בדור שיזכה פי טבע החומר מושך אותו לרע כמו שאמרה תורה פי יצר לב האדם רע מנעוריו.

ואם ימלט אחד בדור על דרך זרות לפי טבעו וקלות הבנתו ורב השתדלותו בלמוד היו מתים האחרים ולא בתקמה ולפיכך פשרצה השם בחר בישראל לזכותו מכל מין האדם כפי אשר בחר במין האדם מכל המינין השפלים וההרבה להם תורה ומצות.

והוא שאמר י"י חפץ וגו' וכנזי צדקו מצורף אל העם פי כן בא שם והוא עם בזוי ושסוי וגו' או הוא מצורף אל השם לפי שהזכות הוא צדק הינצא מאת השם והמצות הם שני חלקי התורה הנכללים בנעשה שהם מאדירים ומחזקים התורה כמו שהתבאר בדרך מתן תורה.

והתורה היא החלק השלישי שהוא החלק הגדול והעליון ממנה והוא נכלל בנשמע. וזה החלק יורה דעת האמת והוא המכונן בשם התורה.

ומהגדלת החלק הזה מה שהורה דרך קבלת נבואה מענין המציאות ומאיכות המצאתו ושאר הספורים האמיתים בזה ולפי חשיבות הענין הזה פתחה בו התורה בקבלה מוחלטת בלא למוד מחקרי בדרך שישגי נער אחד מאנשי התורה ידיעה מקובלת מאמיתת המציאות מה שלא ישיג הזמן מסכמי המחקר בדרך חקירתו.

וכן תורה להם שלמות המדות על הדרך הזה ובלבד שהאיש בעל הדת ילך בה דרך ישרה ויחזיק בה פראוי ולא יגרס להרהר אחריה ולהתחכם יותר בהסתפל מה למעלה מה למטה מה לפניו מה לאחור וכיוצא בזה בענין גן עדן ובאיכות עמידת הצדיקים בו עד אשר יבא לדבר בו מאין חכמה ולהביא ראיה ומופת על מה שבא בתורה או יבא לחלוק עם אנשי המחקר על דברי תורה וכאשר ילאה למצא מענה יקצץ בנטיעות ויצא לתרבות רעה או יציץ ונפגע.

ולפיכך צריך בעל הדת שיאמין אמונה קיימת בכל מה שבא בתורה יותר ויותר מהדברים הנודעים בדרך ההיקש ובדרך זה יעמוד כנגד החולק בדרך ההיקש וישוב ויאמר פי כן באה הנבואה ואע"פ שאין שם למוד מחקרי לבחון ולצרוף האמת הנבואה צרפתהו והוא שאמר החכם על זה הענין כל אמרת י"י צרופה מגן הוא לכל החוסים בו.

ועל זה רמז דוד באמרו תורת י"י תמימה משיבת נפש והנשפלים לו וסמכם למאמרו השמים מספרים פבוד אל וגו' ולנשפלים לו בתהלותיו ר"ל פי כל מה שנודע מתנועת השמים וממהלך הכוכבים לחכמים ולפילוסופים בדרך מחקר וגם מה שלא השיגו בחקירתם עדות ד' החפימה פתאים מכל חקירה בדרך עיון.

ואל זה הענין גדול התועלת באו הפרשיות המיוחסות לאגור בחתימת ספר משלי הוא הספר שבא לבאר דברי תורה הסתומים הנאמרים בספר בראשית ולפי שהספר הוא הראה פוננת התורה והודיע פי שלמות האדם הוא לפי השיגו החכמה.

ופן יבא בעל הדת להתחכם ולהוסיף על דבריה לפי דרך אנשי ההיקש או יבא לחלק עמיהם ולהתנפח בדרך שהוא על מאמר התורה שבא במעשה בראשית שהיא חכמת הטבע המלמדת חכמת האלהות והמאמתת אותה ונמצא מתוך שלא ידע להשיב בדרך היקש ישארו דבריו שוא וכזב בדרך שיצאו הרבה מבוכות באמונה לקודמים לפי יציאתם מדרך הדת והליכתם בדרך המחקר וההיקש מאין חכמה לפיכך נחתם הספר הטוב שהוא בזה הענין רב התועלת והוא שאמר דברי אגור בן יקה המשא נאם הגבר לאיתאאל ואוכל.

אלה השמות מהם משתתפים ומהם מושאלים וכאן על דרך רמז פדרך שאר דברי נביאים
וחכמים. ואפשר לומר שאגור בן יקא הוא כנאי לבעל התיקש המופתי לפי שהתיקש יאגור
משתי הקדמות לעולם והקדמות הן מוציאות ופולטות בהכרח המבוקש מן האמת
בענין ההוא והוא הבין ודומה לו שם קהלת.

ומשא ידוע כי הוא שם לנבואה ואפשר שנקראה בשם הזה לפי שהנבואה באה דרך
משל והמשל נשוא על ענין אחר ולפי שהמשא אשר עליו הונח השם תחלה יכבד על
נושאו וילאה בו דקדק בו הקב"ה על ישראל שלא להזכיר שם משא על הנבואה וזה הנה
בדורו של ירמיה לפי שהיו נוטים אל דברי נביאי השקר המזויקים ידי מרעים כמו
שאמר ובנביאי ירושלים ראיתי שערוניה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים.

והיו מכחשים בשם ובנביאיו כמו שנאמר שם כחשו בי"י ויאמרו לא הוא וגו'. והנביאים
היו לרוח והדבר אין בהם כל זה היו אומרים שנביאי האמת אין דבר בהם ולפיכך היו
אומרים דרך בזיון לדבר השם משא ד' להפוך משמעות שם משא ולמדוד במדה שהיו
מודדין אמר ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי אתכם נאם י"י ובאור זה הוא בסוף
הפרשה ונשיתי אתכם נשא ונטשתי אתכם רצה בו שאהפוך משמעות משא למשא
ואשפחם ואתשם ודקדוק השם הזה הנה דקדוק שם בעל כמו שאמר בהושע תקראי לי
אישי ולא תקראי לי עוד בעלי.

והוא שקדם בדבר ירמיה כאשר שקחו אבותיכם את שמי בבעל וזה הענין הוא פשוט
בין בני מוסר לקרא איש לאחיו בחביב שבפנויין כל שכן לקרא בשם י"י ובדברו בעת
החשד ובמקומו אמנם בדורו של שלמה ושל אנשי חזקיהו לא היה שם חשד בזה ולפיכך
אמר המשא בשם הנבואה לפי שהוא הזר בשמות הנבואה ודבר הכתוב ההוא היה בשמות
זרים ונסתרים כמו שיתבאר.

ולאיתא אל הוא כנאי פנגד שם ישראל שנאמר על אדם שלם שקבל שררה וממשלה מאת
השם כדי שיוכל להתנכח עם אנשים ולעמוד פנגדם ולעמוד בהיכל מלך כי כן נאמר
עליו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וזה השם הוא בהפך כי הוא כנאי לבעל הדת
שלא למד חכמה כראוי והוא שלא שרה עם אלהים עד שיוכל עם אנשים אבל לאה ולא
יוכל, ורז"ל אמרו זה שלמה שאמר החכמה והקיא והאגור בן יקא הטענה הנאותה
פנגד בעל התיקש היא שיאמר לו שהכל נתאמת לו בדרך הנבואה או רצה בו אילו
הדברים הנאמרים על התיקש והנבואה והפנונה בו ללמד בעל הדת תשובה פנגד בעל
התיקש.

והקרוב אצלי שאמר בן יקא כנאי לבעל הדת המתחכם יותר בדרך התיקש. ומסתכל במה
שאין ראוי לו כי זה מקיא הבין שהשיג תחלה ונשאר יותר חסר ממה שהיה בתחילת
עיונו.

והוא שאמרו הציץ ונפגע והרצון בו שהוא נבוך בידיעת האמתות שבאו בתורה ומסופק
לפי שאינו יודע לצרוף אותן במצורף התיקש וכבר הזכיר החכם משל הקיא על הענין
הזה באמרו דבש מצאת אכול דייך פן תשבוענו והקאתו כי בלא ספק בא להזהיר מהמדה
הזאת רוצה לומר יתרון התחכמות כי כן הזהיר שם להשמר מדה אחרת ואם היא נראית

טובה בעיני קצת בני אדם והיא ההתמדה בדרישה ובעיון מאין הפסק ובאמת היא רעה מאד לפי שהשכל האנושי ישיגהו ליאות כשאור פחות האנושיות עד שיבוא החכם לומר דברים לא טובים.

ולפי הענין הזה היה דרך חכמי התלמוד לערב דברי שמחה ושחוק בדבריהם כמו שמצאנו להם פי הווי חלשי רבנן מגירסא הווי אמרי מלי דבדיחותא וכן נמצא להם שאין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה והוא שהיה דרכם להשתמש בכלי הנגון כמו שהתפרסם בדרך המלך וכמו שנאמר באלישע והיה כנגן המנגן ונתי עליו יד י"י כל זה מורה שהשכל האנושי ילאה והוא צריך לתענוג רוחני ואל זה רמז החכם שם באמרו הן רגל מביית רעה פן ישבעה וישנאנה והוא שלא יתמיד בעיון עד שיקוץ השפיע השכלי האלוהי הנקרא ריע במקומות רבים כמו שיתבאר בפרישת ואתה תצוה וכמו כן בא להזהיר המתבונן והמעיין שלא יתחכם בעיונו במה שאין ראוי לו והוא אמרו אכל דייג פן תשבענו ונקאתו.

וכן נראה מדברי רבותינו ז"ל שאמרוהו על המציץ ונפגע לא על אחר שקוצץ בנטיעות ופנה אל אלהים אחרים והלך אחר שרירות לבו כי זה רע וחסר יותר הרבה מהראשון שזה אינו מקיא הדבש בלבד אבל כל אנךל תתעב נפשו ואפילו החלב שהיה מזונו מקטנותו ועליו נאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשורה וגו' רצה לומר שלא יטה אחר המינות בדרך שיבא לנטות אחר הזנות שהוא חטא הבשר כי סבת הזונה והתר אחר עיניו היא מחשבתו הרעה על השם שאינו משגיח בארץ.

והחכם שהתחברתי עמו אמר כי זה הפסוק הוא באור למה שנאמר ברוח הקודש שתו בשמים פיהם וילשונם תהלה בארץ רוצה לומר שפונת הליכת לשונם היא בענין הארץ והוא שהרשות בידם לעשות כרצונם ואין עונש על זה והוא שיתחייאו את בשרם כמו שאמר לחטיא את בשורה.

ואמר כמבאר נאל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא והשגגה תאמר על הדבר שאינו מכונן רוצה בו להחזיק המבוכה בהשגחת השם בארץ והראיה על זה אמרו פשגגה שיוצא מלפני השליט ואמר פשגגה לא שגגה ואמרו לפני המלאך רוצה בו הממונה על המציאות הזה מאת השם ובלבד בבני אדם והוא שהטעהו לומר שתי רשויות יש ולפיכך אמרו עליו מקרא זה אל תתן את פיך לחטיא את בשורה.

אמנם אוכל הדבש ומקיא חסרונו לפי שלא ישיג תועלת הדבש אבל לפי העריבות והמתיקות שהרגיש בדבש לא יערב לו מזונו הקודם וטוב יהיה לו שלא יטעמנו כלל והיה כשאור בעלי הדת שלא נכנסו לפרדס או שהיה אוכל ממנו מעט ויתרשל מאכל דיו ואם הוא גם כן ממונה אחר שלא השיג מה שפכחו להשיג ולהאריך חזיו אבל לפי שהוא מחזיק באמונתו ומצא פחיתות בעצמו אצל המציאות מפליג בחסידות לפי דעתו ומת בלא עתו ועל פיוצא בזה נאמר הציץ ומת ועליו אמר יקר בעיני י"י המונה לחסידיו ואל זה רמז החכם באמרו אל תהי סכל למה תמות בלא עתה לפי ענין אחר והוא נאמר גם כן על המיתה העולמית.

אָמַנְם עַל הַמְצִיץ וְנִפְגַּע רָמְזוּ בְּאִמְרוֹאֵל תִּתְחַכְּמוּ יוֹתֵר לָמָּה תִּשְׁוּמוּם וּבְאִמְרוֹ פֶּן תִּשְׁבַּע וְהִקְאָתוֹ לֹא עַל אַחֵר כִּי אַחֵר שְׂיִצָּא מִן הַפֶּלֶל לֹא יֵאמֶר עָלָיו לְשׁוֹן כְּבוֹד כְּזֶה וְאִם אֵי אֶפְשֶׁר שְׁלֹא נִרְמְזוּ בּוֹ גַּם כֵּן עָלָיו כְּמוֹ שִׁפְתוֹב הָרַב הַמּוֹרֶה אֵין הִיזְק בְּזֶה וְאֵין סִפְק שְׂאִמְרוּ אַכֵּל דְּבִשׁ הַרְבוֹת לֹא טוֹב וְחִקֵּר כְּבוֹדֵם כְּבוֹד בָּא לְהַזְהִיר עַל עֲגוּן זֶה וּמִלַּת לֹא מוֹשֶׁכֶת עֲצָמָה וְאַחֵר עֲמָה וְהוּא כְּאֵלּוּ אָמַר וְחִקֵּר כְּבוֹדֵם לֹא כְּבוֹד כְּמוֹ שְׂבָא כְּבוֹד אֱלֹהִים הַסֹּתֵר דְּבַר וּכְבוֹדֵם שֶׁב לָמָּה שְׁהִקְדִּים הַחֲכָם וְאָמַר מִים קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֲיַפָּה וְשִׁמוּעָה טוֹבָה מְאַרְץ מְרַחֵק.

מַעֲיָן נִרְפֵּשׁ וּמְקוֹר מְשֻׁחַת צַדִּיק מֵט לִפְנֵי רָשָׁע וּכְבָר קָדָם לְנוּ שְׁעֵנִין פְּסוּקִים אֵלֶּה בָּא עַל סוֹתְרֵי תוֹרָה כִּי הַחֲכָם מְסַפֵּק חֶבֶל בְּחֶבֶל מְשִׁיחָה בְּמִשְׁיחָה וְדוֹלָה וְשׁוֹתָה וְהַפְּסִיל לֹא יִדַע הַתְּחַבּוּלָה הַזֹּאת וּלְפִיכָּךְ הַמַּעֲיָן נִגְרַפֵּשׁ וְהַצַּדִּיק הָאֲמִתִּי מֵט לִפְנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע בְּחִיבּוֹ בְּמִקוֹם הַשְּׁלָלוֹת וּבְשִׁלּוֹ בְּמִקוֹם הַמְּסִיבּוֹת עַל דֶּרֶךְ זֶה סָמָךְ לוֹ עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצוֹר לְרוּחוֹ וְזֶה כֵּלּוֹ רָמְזוֹ לְהוֹרֵס לְעִיּוֹן בְּלֹא סִפְק.

וְכֵן אֵין סִפְק שְׂאִמְרוּ פֶּן תִּשְׁבַּעְנוּ וְהִקְאָתוֹ כְּנוֹן בּוֹ כְּנִגְדַּת הַמְצִיץ וְנִפְגַּע כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר כִּי הוּא הַמְקִיא הַדְּבִשׁ וְכֵן נִרְאָה שְׂאִמְרֵן בֵּן יֵקָא הוּא כְּנוֹי לְמַצִּיץ וְנִפְגַּע וּבָא הַחֲכָם לְהַעִיר אוֹתוֹ וּלְהַזְהִירוֹ לְהַחֲזִיק בְּכָל דְּבָרֵי הַדַּת וּכְשִׁתְּצָא לוֹ מְבוּכָה יִשִּׁיב כִּי כֵן בָּאָה הַנְּבוּאָה וְאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ וְאָמְרוּ גַּם הַגְּבָר לְאִיתִיאל רְצָה בּוֹ שְׁזָאת הַטַּעֲנָה מְאֹד הָאִישׁ שְׁלֹא לְמַד חֲכָמָה וְהוּא אָמְרוּ לְאִיתִיאל וְאוֹכֵל רְצָה בּוֹ כִּי לְאִתִּי עִם אֵל בְּדֶרֶךְ שְׂאוֹכֵל לְהַתְּנַפֵּחַ בְּדֶרֶךְ עִיּוֹן אַבֵּל אוֹכֵל בְּדֶרֶךְ הַקְּבֵלָה כְּמוֹ שְׂאִמְרוֹ אַחֵר זֶה וְדַעַת קְדוּשִׁים אַדַּע.

אוֹ אֶפְשֶׁר שֶׁרְצָה בּוֹ לְאִתִּי עִם אֵל שְׂאוֹכֵל עִם אֲנָשִׁים וְהוּא שְׂאִמְרֵן לְבָאוֹר כִּי בַּעַר אֲנֹכִי מֵאִישׁ רְצָה לוֹמַר מֵאוֹתוֹ שֶׁהוּא בְּאֲמַת אִישׁ וְהוּא הַחֲכָם שֶׁקֶבֶל צוּרָה אֲנוּשִׁית. וְאָמְרוּ וְלֹא בִּינַת אָדָם לִי רוּצָה בּוֹ הַשְּׁכָל הַקְּנוֹי בְּדֶרֶךְ חֲכָמָה כִּי הוּא יִקְרָא בִּינָה וְאָמְרוּ וְלֹא לְמַדְתִּי חֲכָמָה וְדַעַת קְדוּשִׁים אַדַּע רְצָה לוֹמַר לֹא שֶׁהַמְקַנֵּב אֶצְלֵי אֵינוֹ אֲמַת בְּדֶרֶךְ הַעִיּוֹן מֵאַחֵר שְׁלֹא אַדַּע לְהַשִּׁיב בְּדֶרֶךְ חֲכָמָה כִּי אֵין זֶה מְפָנִי שֶׁהַחֲכָמָה תִּרְחִיק אֶת זֶה אַבֵּל מְפָנִי שְׁלֹא לְמַדְתִּי חֲכָמָה אָמַנְם דַּעַת קְדוּשִׁים וְהִיא תוֹרַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם לְהִיּוֹת קְדוּשִׁים כִּי כֵן כְּנָה אוֹתָהּ בְּמִקוֹם אַחֵר בְּסִפְרוֹ זֶה אָמַר תְּחַלַּת חֲכָמָה יִרְאֵת י"י וְדַעַת קְדוּשִׁים בִּינָה רוּצָה בּוֹ וְדַעַת קְדוּשִׁים תְּחַלַּת בִּינָה כְּמוֹ שְׂאִמְרוּ כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים וּקְרָאָה דַּעַת קְדוּשִׁים לְפִי שֶׁהִיא נִתְּנָה לָהֶם לְהִיּוֹת קְדוּשִׁים.

עָלֶיהָ אָמַר שְׂאוֹתָה אֲנִי יוֹדַע וּבָהּ אֲנִי אֶסְמוּךְ וְלֹא אֶתוֹר אַחֲרֵי לְבָבִי לְחַקוֹר בּוֹ לְפִי שֶׁהוּא דְּבַר שְׂצָרִיף עִיּוֹן דִּק וְחִקִּירוֹת רַבּוֹת וּלְפִיכָּךְ צָרִיף הָאָדָם שְׂיַחֲזֵק בַּתוֹרָה וּבְכָל דְּבָרֵי סְפוּרֶיהָ וְלֹא יִתְנַפֵּחַ עַל דְּבַר מְדַבְּרֶיהָ מֵאֵין חֲכָמָה לְפִי שְׂאִינוֹ דְּבַר הַמְּסוּר לְכָל אַחֵר שְׁלֹא נוֹדַע יְדִיעָה הַרְגִּשִׁית.

וְהוּא שְׂאִמְרֵן דֶּרֶךְ הַעֲרָה וְהַזְהָרָה עַל זֶה מִי עָלָה שָׁמַיִם וַיִּבְרַד מִי אֶסְפֵּי רוּחַ בְּחִפְנֵי מִי צָרַר מִים בְּשִׁמְלָה מִי הַקִּים כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ רָמְזוּ בְּפִסּוּק זֶה עַל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּהַזְכִּירוֹ הָאֶרְבַּע יְסוּדוֹת כְּפִי סוֹדֵן בְּמַצִּיאוֹת כִּי שָׁמַיִם בָּא בְּמִקוֹם הַזֶּה בְּמִקוֹם יְסוּד הָאֵשׁ לְפִי גְבָהוּ וְדַקוּתוֹ וּקְרַבּוֹתוֹ לְגַלְגָּלִים.

וּכְבָר בָּא זֶה כֵּן בַּתּוֹרָה בְּסוּד אֶחָד מִן הַסּוּדוֹת עַל חֶלֶק יְסוּד אֶחָד מִן הַסּוּדוֹת. וְהַכּוֹנֵן בַּהֲעֵרָה הַזֹּאת כִּי מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִוְדַע אֶחָד מֵהֶם בְּדִבְרֵי הַהֲרָגָשׁ יְדִיעָה פְּשוּטָה הַשְּׁגַת הַרְפָּבֶתֶם רְחוּקָה וְכָל שֶׁפֶן הַשְּׁגַת הָעֲמוּק מִזֶּה פֶּה־שְׁגַת הַגְּלִגְלִים וְהַמְּלֶאכִים וְהַדּוּמָה לְזֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר רְחוּק מֵהַשְּׁהִיָּה וְעֲמוּק עֲמוּק מִי יִמְצְאוּנוּ רְצָה לֹאמַר שֶׁאֵין אָדָם מְשִׁיג הַמְּצִיאוֹת עַד תְּכַלִּית וְלֹא הַשִּׁיג אָדָם זֶה מְעוֹלָם.

וְזֶה רְצָה בְּאָמְרוֹ מֵהַשְּׁמוֹ וּמֵהַשֵּׁם בְּנוֹ כִּי תִדַע אָמְרוֹ כִּי תִדַע רוּצָה בּוֹ כְּדִי שֶׁתּוּכַל לְדַעַת הַמְּצִיאוֹת הַזֶּה כְּפִי מֵהַשְּׁהִיָּה אֲבָל הַפֶּל נִוְדַע לְנוֹ בְּהַגְדֵּלֶת הַתּוֹרָה בְּקַבְלָה אֲמַתִּית מִפִּי חֶכֶם וְנִבְיָא שֶׁקֶבֶל מִפִּי הַשֵּׁם שֶׁאֲרַבְעָתֶם סְבוֹת הַמְּצִיאוֹת הַהֵנּוּ וְהַנְּפֹסֵד אֲשֶׁר בְּעוֹלָם הַשֶּׁפֶל שֶׁאֵנוּ בּוֹ וּמִמֶּנּוּ וּבִידִיעַת חֶלְקֵיו נִוְדַעוּ הַשְּׁנִיִּים הָאֲחֵרִים וְנִוְדַע כִּי הַשֵּׁם בְּרָאֵם מֵאֵין וְהַרְפִּיבֶם בְּדִבְרֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵהֶם מִיָּנִים רַבִּים כְּפִי מֵהַשְּׁגָזָר רְצוֹנוֹ וּבְחַר בְּמִין הָאָדָם לְהִיּוֹת יוֹדַע וּמְשַׁכִּיל בְּהַעֲשׂוֹתוֹ בְּצֵלֶם אֱלֹהִים הַפֶּל כְּפִי מֵהַשְּׁמֶסֶר לְנוֹ רַבֵּן שֶׁל גְּבִיאִים וּלְפִיכָּהּ אֵין לְהַרְהֵר אֲחֵרָיו לְפִי שֶׁאֲמַרְתָּ י"י צְרוּפָה וְכִדִּי הוּא בְּלֹא הַיְקָשׁ וּבְלֹא מְחַקֵּר לְהִיּוֹתוֹ מִגֵּן מְפֶל הַחֹלְקִים וְהַלּוֹחֲמִים עַל הַמְּחַזְקִים בְּתוֹרָתוֹ וּבְלִבָּד לְחוּסִים בּוֹ וְהַמְּבַקְשִׁים הַגְּנָתוֹ וְהֵם הַסּוּמְכִים בְּדִבְרָיו וְעַל דִּבְרֵי הַתְּשׁוּבָה הַנּוֹכַחַת וְהוּא שֶׁתְּשׁוּבָה כִּי כֵן בָּאָה הַנְּבוּאָה לֹא שֶׁתּוֹסִיף עַל דִּבְרָיו מִדַּעְתָּהּ וְהוּא שֶׁאָמַר אֵל תּוֹסֵף עַל דִּבְרָיו פֶּן יוֹכִיחַ בָּךְ וְנִכְזְבֶתָּ וְאָמְרוּ פֶּן יוֹכִיחַ בָּךְ רְצָה בּוֹ הַשֵּׁם אוֹ רְצָה פֶּן יוֹכִיחַ בָּךְ בַּעַל מַחְלָקוֹתָהּ הוּא בַּעַל הַהִיקָשׁ שֶׁקָּדַם זְכוֹרוֹ וְנִכְזְבֶתָּ רוּצָה בּוֹ וְיִמְצְאוּ דִבְרֵיהָ כְּזָב לְפִי דִבְרֵי הַהִיקָשׁ.

וְאֵל זֶה הָעֲנִין בְּעֲצָמוֹ רִמַּז בְּאָמְרוֹ כְּבוֹד לְאִישׁ שֶׁבֶת מְרִיב וְכָל אֲוִיל יִתְגַּלַּע וּבְזָה וּבְאָמְרוֹ גַּם כֵּן לְפָנֵי הַתְּגַלַּע הָרִיב נְטוּשׁ וּכְנוּחַן טַעַם לְדִבְרָיו אָמַר מְצַדִּיק רָשָׁע וּמְרַשִּׁיעַ צַדִּיק תּוֹעֵבֶת י"י גַּם שְׁנִיָּהֶם כִּי זֶה בְּלֹא סֶפֶק הוּא סוֹף הַחֹלֶק מֵאֵין חֶכְמָה שֶׁיִּתְאַמַּת הַשְּׁקָר וּיִכְחַשׁ הָאֲמַת בְּחַיִּיבוֹ בְּמִקּוֹם הַשׁוֹלְלוֹת וּבַשְּׁלָלוֹ בְּמִקּוֹם הַמְּחַיִּיבוֹת וּבְבִיאוֹר דִּבְרֵי הַתּוֹרָה עַל הַדִּבְרֵי הַזֶּה וְסִבַּת זֶה הַתְּחַכְמוֹ בְּדִבְרֵי הַהִיקָשׁ לְהַשִּׁיג חֶכְמָה קְנוּיָה מְבַלִּי לֵב וְהוּא שֶׁסְּמַךְ לוֹ וְאָמַר לְמָה זֶה מְחִיר בְּיַד כְּסִיל לְקִנּוֹת חֶכְמָה וְלֵב אֵין בְּמִקּוּמוֹת אֵלֶּה וְזוֹלָתָם הַזֹּהֵר לְבָרוּחַ מְרַדִּיפַת הַמְּחַלְקוֹת וְהַתְּנוּפְחוֹת בְּזָה וְהוּא דְבַר שֶׁצָּרִיךְ כָּל בַּעַל דָּת שֶׁאֵין לוֹ לֵב גְּבוּן אוֹ שֶׁאֵינוּ מִבִּין מְהֵרָה לְהַזְהֵר בּוֹ אֲמָנָם הָרְאוּי לוֹ וְהַצָּרִיךְ שֶׁיִּשְׁמַע וּיִקְבֹּל מֵהַשִּׁיב הַיּוֹדַע בְּחֶכְמָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ מֵעַט מֵעַט אֲחֵרָיו וְיִקְשׁוֹר דְּבָרִים שֶׁיִּשְׁמַע וּיִקְבֹּל עַד שֶׁיִּשְׁיַג הָאֲמַתוֹת וְאֵל זֶה הָעֲנִין כְּנוֹן הַחֶכֶם בְּפִרְשָׁה שֶׁהַזְּכָרָנוּ קֶצֶת פְּסוּקִיָּה שֶׁהַתְּלִמִּיד הַטּוֹב הַמְּצַלִּיחַ יִשִּׁים לְבוֹ לְקַבֵּל לֹא לְהַשִּׁיב עַל דִּבְרֵי רַבּוֹ וְהוּא שֶׁאָמַר תַּחֲלָה תַּחַת גְּעָרָה בְּמִבִּין מִהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה אֶף מְרִי יִבְקֹשׁ רַע וּמִלֶּאֶף אֲכַזְרִי יִשְׁלַח בּוֹ.

פְּגוּשׁ דּוֹב שֶׁכּוֹל בְּאִישׁ וְאֵל כְּסִיל בְּאוֹלָתוֹ. מְשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא תִּמּוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ כִּי זֶה בְּלֹא סֶפֶק הוּא סוֹף הַתְּלִמִּיד אֲשֶׁר יִשִּׁים כְּנוֹתוֹ וְהַשְּׁתַּדְּלוּתוֹ לְחַלּוֹק וְהוּא הַמְּשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה שֶׁלֹּא יִשְׁיַג לְעוֹלָם הָאֲמַתוֹת רַק הַהֲטָעָאוֹת וְהַהֲבָלוֹת שֶׁהֵן הַרְעָה שֶׁלֹּא תִּמּוּשׁ מִבֵּיתוֹ.

אֲמָנָם מִי שֶׁהוּא זֶה הַטָּבַע יוֹעֵץ וְחֶכֶם חֲרָשִׁים וּגְבוּן לְחַשׁ רְאוּיִשְׁיִלְמוּד וְיִחַפֵּם בְּדִבְרֵי שֶׁיִּצְאָ הָאֲמַת וְיַעֲמֹד כְּנֶגֶד הַחֹלְקִים בָּהֶם וְהֵם הַחֹלְקִים עַל הַתּוֹרָה הַתְּמִימָה וְהוּא שֶׁהַזְּהִירוֹ ז"ל וְאָמְרוּ הֵנּוּ שֶׁקוּד לְלִמּוּד תּוֹרָה וְדַע מֵהַשְּׁתִּיב לְאִפְיֻקוּרוֹס וּבְלִבָּד שֶׁיִּחַזְקִים בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּיְכוּוֹן אֵלֵיהֶם בְּכָל דִּבְרֵי הַחֶכְמִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם הַט אֲזַנְּךָ וְשִׁמַּע דִּבְרֵי חֶכְמִים

וּלְבָרָה תִּשִׁית לְדַעְתִּי וְאָמְרוּ ז"ל לְדַעְתֶּם לֹא נֹאמַר אֱלֹא לְדַעְתִּי וְעַל דְּרָךְ זֶה רְאוּי לְלַמּוֹד
הַחֲכָמוֹת כִּי לֹא לְסִגְנוֹר דְּלִתִּי שְׁעַר הָעֵינָן הוּא הַמְּכַוֵּן כִּי בְּאַמְתַּת הַהִשְׁתַּדְּלוֹת טוֹב מְאֹד
וּבְלִבְד לְמִי שֶׁחָסַע עַל כְּבוֹד קוֹנּוֹ וְהוּא שְׁלֵא יִתְחַכֵּם יוֹתֵר וְלֹא יִהְרֹס לְהַבִּיט בְּמָה שְׁאִין
רְאוּי לוֹ בְּהִנְהַגַּת הַשֵּׁם וְשִׁמְיָתוֹ לְעוֹלָם אִיךָ הִיא אֲבָל יִסְמָךְ בְּדַבְרֵי הַנְּבִיאִים שְׁנֹאמְרוּ
מִצַּד הַנְּבוּאָה וְהַחֲכָמָה שְׁנִתְּנוּ מְרוּעָה אֶחָד וְנֹאמְרִין בְּכָל אֲמוּנָה קִינִימַת בְּלֹא הִרְהוּר רַע אַחַר
שְׁלֵא הַשִּׁיג זֶה יְדִיעָה מוֹפְתִית כְּדֶרֶךְ שְׁאָמַר הַחֲכָמִים אִם לֹא תִדְעִי לָךְ הִיכָּה בְּנִשְׁמִים צְאִי לָךְ
בְּעֵקְבֵי הַצֵּאן וְרַעֲי אֶת גְּדִיּוֹתֶיךָ עַל מִשְׁפָּנוֹת הָרוּעִים וְזֶה הַפְּסוּק בָּא לְהוֹרוֹת הַנְּבוּאָה
וּלְהַשִּׁיב עַל מְבוֹכָתוֹ בְּכִינָצָא בְּעֵנָן הַנְּזַכֵּר.

וְהוּא אָמְרוּ אִיכָּה תִרְעָה אִיכָּה תִרְבִּיץ בְּצִדְקָתִים וְהַכְּנָה בְּכָל דְּבָרֵי הַחֲכָמִים לְהִרְחִיק שְׁתִּי
הַקְּצוּוֹת וְהוּא שְׁסַמָּךְ לוֹ לְזֶה פְּרִשָׁה אַחֲרַת וְאָמַר שְׁתִּים שְׁאֵלְתִּי מֵאַתָּה אֵל תִּמְנַע מִמֶּנִּי
בְּטָרִם אָמוֹת רָצָה לוֹמַר אֵל יַעֲלֶה עַל לֵב אִישׁ שֶׁהִדְרִישָׁה בְּבַחֲינַת אֲמִיתַת הַמְּצִיאוֹת רַע
לֹא כֵן אֲבָל טוֹב הוּא לְאֲנָשֵׁי לִבָּב וְהַמְּבֻקָּשׁ בְּזֶה לְהִרְחִיק שְׁתִּי קְצוּתוֹ הָאֲחַת הִיא מִיעוּט
הִדְרִישָׁה וְהַלְמוּד וְהַשְּׁנִית יִתְרוֹן הַהִתְחַכְּמוֹת.

וְהוּא שְׁאָמַר שְׁתִּים שְׁאֵלְתִּי מֵאַתָּה י"י הוֹצִיא עֲצָמוֹ בְּמִקּוֹם הַמֵּיִן כְּלוֹ וְרָצָה בּוֹ שְׁתִּי שְׁאֵלוֹת
לֹא שְׁתִּי מִתְּבוֹת בְּבַחֲינָה לְצַד קְבָלַת הַטוֹב אֲבָל שְׁתִּי מִתְּבוֹת בְּבַחֲינָה לְצַד מְנִיעָה מִן הָרַע
וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר שְׁתִּים שְׁאֵלְתִּי מֵאַתָּה לְמִנּוּעַ מִמֶּנִּי מִתְּבוֹתֶם אֵל תִּמְנַע מִמֶּנִּי מְנִיעַתְּם וְאָמְרוּ
בְּטָרִם אָמוֹת אַע"פ שֶׁמִּשְׁמַעוּ קוֹדֶם שְׁאָמוֹת אִין רְצוֹנוֹ שֶׁהִמִּיתָה תִּשְׁלִיגָהּ אֲבָל הוּא כְּאֵלוֹ
אָמַר אֵל תִּמְנַע מִמֶּנִּי שְׁאֵלוֹתֵי שְׁלֵא אָמוֹת כִּי בְּמִנִּיעַת אַחַת מֵהֶן אָמוֹת וְאִם לֹא תִמְנַעֵם לֹא
אָמוֹת כִּי אַחֲזֶה כִּי בְּהַמְּנַע שְׁתִּי הַקְּצוּוֹת מִמֶּנִּי בְּהִכְרַח אִשְׁיג הַדְּרָךְ הַבְּנוּיָת שֶׁהִיא דְּרָךְ
הַחֲסִים.

וּפְסוּק זֶה מִן הַדְּבָרִים הַנְּמַרְצִים וְהַטּוֹבִים אֲשֶׁר בְּסִפְרֵי הַחֲכָמִים. וְאַחַר זֶה בָּאָר וְאָמַר הַשְּׁתִּים
וְהֵם שְׁוֹא וְכִזָּב וְיָדוּעַ כִּי שְׁוֹא שֵׁם מְשֻׁתָּף שֶׁהוּא יֹאמַר בְּמִקּוֹם חָנָם וְיֹאמַר בְּמִקּוֹם שְׁקָר
אֲמָנָם כְּזָב יֹאמַר בְּמִקּוֹם שְׁקָר בְּלִבְד וּלְפִיכָּךְ יָבֹא כְּזָב בְּמִקּוֹם הַזֶּה עַל הָרַע מִהַשְּׁנִים וְאַחַר
זֶה בָּא כְּמִבְּאֵר הַרְחַקַת שְׁוֹא וְכִזָּב מִמֶּנּוּ וְאָמַר רִישׁ וְעוֹשֵׁר אֵל תִּתֵּן לִי הַטְּרִיפְנִי לְחֵם חֲקִי
וְהוּא נֹאמַר עַל שְׁנֵי פָּנִים גְּלוּי וְנִסְתָּר הַגְּלוּי הוּא לְהִרְחִיק שְׁתִּי קְצוּוֹת הַדְּבָרִים הַגּוֹפִיִים
שֶׁמִּדּוֹת הָאָדָם נִמְשָׁכוֹת אַחֲרֵיהֶם וְהַמְּבֻקָּשׁ הוּא הַטְּרִיפְנִי לְחֵם חֲקִי כְּמוֹ שֶׁבִקֵּשׁ יַעֲקֹב לְחֵם
לְאַכּוֹל וּבְגַד לְלַבֹּשׁ וְהַנְּסִתָּר בָּא לְהִרְחִיק שְׁתִּי קְצוּוֹת הַלְמוּד עַל דְּרָךְ שְׁאָמְרוּ מֵאִי עָנִי
עָנִי בְּדַעַת וְהַנְּבִיא יִרְמְיָה הַזְּכִיר עֲנִין זֶה וְאָמַר וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אִיךָ דְּלִים הֵם נוֹאָלוֹ כִּי לֹא
יְדַעוּ דְּרָךְ י"י מִשְׁפַּע אֱלֹהֵיהֶם וְהוּא גַם כֵּן דָּבָר שְׁגוּר בְּפִי בְּנֵי אָדָם וְהַרִישׁ הוּא מִיעוּט
הִדְרִישָׁה וְהַלְמוּד וְהַעוֹשֵׁר רֹב הַהִתְחַכְּמוֹת וְכַנּוּתָן טַעַם לְדַבְּרוֹ אָמַר פֶּן אֲשַׁבַּע
וְכַחֲשִׁיתִי וְאֲמַרְתִּי מִי י"י וְפֶן אֲנַרְשׁ וְגַנְבִּיתִי וְתַפְשִׁיתִי שֵׁם אֱלֹהֵי.

הוֹרָה כִּי רֹב הַהִתְחַכְּמוֹת שֶׁהוּא רַב הָאֲכִילָה גוֹרֵם לְכַחַשׁ וְלוֹמַר לִית דִּין וְלִית דִּינָן
וְהַנְּמֻשָּׁף אֵל זֶה מִמִּינֵי הַכְּפִירָה וְהוּא מִמִּינֵי הַכְּזָב שֶׁשָּׂאֵל מְנִיעַתוֹ. וּמִיעוּט הַלְמוּד שֶׁהוּא
הַרִישׁ גוֹרֵם לְגַנְבוֹת וְהַגְּנָב הוּא מְחַסֵּר מִמְּשָׁלַת אַחַר בְּסִתָּר וְכֵן הַמְּדַבֵּר בְּעֵנָן הַגְּדוֹל הַזֶּה
בְּחִסְרוֹן הַלְמוּד יִגְנוֹב מִמְּשָׁלַת הַשֵּׁם לְפִי פְּחִיתוֹת עֵיוֹנוֹ וְיִתְפָּוֵשׁ שֵׁם אֱלֹהֵיו כְּמִבּוֹכַת רַב
בְּנֵי אָדָם הַמְּהַרְהָרִים רַע אַחֲרֵי מִשְׁפָּטֵי הַשֵּׁם בְּרֹאוֹתֶם הַפְּסוּד אִישִׁי הָעוֹלָם הַזֶּה וְעַם

אמונתם בממשלת השם ובהמציאו העולם אומרים כי אין העולם הפלה הזה ממעשיו וכיוצא בזה במה שיידמו להגדיל השם.

וזהו שכן בשם שוא לפי שאינו בפרסום הפפירה כפרסום המין האחר ואינם פזב ושווא במדרגה אחת לפי שהראשון פזב בעצם השם יתברך והשני פזב במעשיו ולפי שהוא דבר שנבוכו בו רבים סמך לזה פרשה אחרת להעיר על המבוכה הזאת ואמר אל תלשן עבד אל אדניו פן יקללה ואשמת.

לפי שידוע כי מן האדם ממנו עבדים וממנו בני חורין ולהם צד אדנות וממנו אדונים ולהם עבדים ועליהם האדון הוא המלך וכיוצא בו פן המציאות בכללו נמשך על הדרך הזה והחומר המורכב הוא העבד והוא אשר עליו סובב דבר החכם כי בו מוצב הסולם ולפי שהמבוכה בחומר הזה הוא לפי פלות אישיו שהם הדור ההולך על שדברו סרה על השם שהוא האב המוליד ומגנים גם פן הרפכת החומר שהיא האם היולדת והמבוכה הזאת היא למיעוט הלמוד או לרב ההתחכמות על דרך ההיקש והיא הסוככת בספר קהלת לפיכך קורא הדורות מראש ומזהיר אותם בדרך הערה שלא יתעו לגנות החומר הזה אצל השם כי פועל המלשין עבד אל אדוניו שהוא מספר אליו גנותו והוא גנות לבועלו ואמרו פן יקללה ואשמת אפשר ששב אל האדון ואם הוא שב אל העבד נאמר כפי ענין המשל כי העבד הזה יקלל בסוף ויארר המלשין עד שיכלה ואמרו ואשמת רוצה בו בפשיעתה יקללה.

ועל דרך הפלל קרא הנבון במשפטי השם והוא אשר יקלל אביו ואמו לא יברך באשר היא אמו וגנה הדור בשלילת הברכה ממנו ולא בחיוב הקללה. כי האמנם הוא מקללת אבל סכלות הדור ההוא באשר לא ישיג הטוב המכונן בה והוא שאמר דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך.

ואפשר שהדורות השלשה שהזכיר אחר זה הוא לרמז על שלש פתות מהנכנסים לפרדס ונכשלים בו או אפשר שפרט הפלל לשתי פתות נבוכים לפי סבות שתי הקצוות הפת האחת מהם המדברים מאין חכמה הם הכסילים החכמים בעיניהם והוא שקרא דור טהור בעיניו ואמר דור טהור בעיניו ומצנאיתו לא רוחץ.

והפת השני המתחכמים יותר וההורסים להסתפל במה שאין ראוי להסתפל ועליהם אמר דור מה רמו עיניו ועפעפיו ונשאו ואחר פן העיר על סבת המבוכה ההיא שהיא לסבת הסתכלם בשני מיני הפסד ההרפכה והם הפסד בעלי חיים והפסד הצמחים.

והוא שאמר דור חרבות שניו ומאכלות מתלעותיו לאכול עניים מארץ ואביונים מאדם. והמבוכה הזאת יצאה להם לפי שלא נתנו אל לבם שהפונה היא להתמיד המציאות הזה המרכב כפי הטבע אשר נתן בו מראש שיתנהו זה מזה ויפסד זה אל זה כי כן המציאות הזה לא נפסד ממנו עד עתה דבר.

ולא חסר בבחינה אצל כלל המציאות כמו שבא דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת. והארץ בפסוק זה שם לחומר הפולל היסודות כמו שבא ואת הארץ.

ואמר הללו את י"י מן הארץ וזה לפי שהארץ היא המורגשת יותר לפי עכירותה וכבדותה ובה אנחנו נמצאים ועל ההרפכה בכללה אמר שהיא לעולם עומדת כלומר מתמדת הקיום

ואע"פ שפול הצמחים ייבשו ויבולו וכל בעלי חיים יחלשו וימותו לא יכלה אחד מהם כי כלם נשבים ליסודם שהתהוו מהם ועוד יתהוו אחרים מהם ובסבת ההפסד תפון התמדת ההנה.

הלא תראה שאין בעל חיים מן המולידים נולד כי אם בהפסד בעל חיים מין אחר או בהפסד חלק מחלקיו ולא יזון ולא יעמד גם כן מאין הפסד אחר בעל חיים או צמח. וכן על הדרך הזה הניית הצמחים והנטפול להם בנמצאים שהם גם כן נולדים מן הארץ וכלם הונים בהפסד.

הלא תראה שהזבל שהוא נפסד ונבאש מאד הוא רב התועלת להצמחה פי כן הוא מציאות החומר הזה ברצון השם ובכחו הגדול ואל זה הענין כיון החכם במקום זה במורה הנבוכים הנזכרים באמרו לעלוקה שמי בנות הב שאלש הנה לא תשבוענה וארבע לא אמרו הון.

קרא הרפכת החמר הזה עלוקה להתלות יסודותיו זה בזה או להתלותם בהעדר ולשון הארבע יורה עליו ואם אי אפשר מבלתי היות שם עלוקה שם מונח לתולעת המים כמו שפא בדברי רבותי וכמו שנעמק אצל הערלים קרא זאת ההרפכה לפי טבעה עלוקה.

לפי שהתולעת הזאת נסרכת בבעל חיים אחר ומוצצת את דמו בלא שבועה עד שהיא נפוחה מאד ונופלת ומקיא הדם שהיא מעט מעט. וכן דרך החומר הזה להתלות זה בזה ולמצוץ ההניות עד שישוב ויפסד מעט מעט וכאלו אמר החכם אל תראו זאת העלוקה שהיא פלה ונפסדת כי בבחינתה אצל המכונן בה תמצאנה לה שמי בנות רוצה לומר שמי הניות מרגשת ושאינה מרגשת.

המרגשת היא חסי המדבר ושאינו מדבר ושאינה מרגשת היא הדומם והצומח והכונה בשמיהו למציאות האחת כי היא צריכה למציאות האחרת שאין לה קיום בלעדיה והו כגבירה ושפחה שהבית נבנה בשמיהו וקרא אותו הב הב מפני שכל אחת מהן היא כצועת אל אביה הב לא אל אמה כי הוא הנותן פח אליה או המוציא פחה לפעל אמנם אינה שבעה לעולם כי כבולעה כף פולטה ולפיכך תצטק לעולם אל נותן הפח שהוא ונותן הפח שהוא הוא המצייר ושמי הבנות האלו עומדות לעולם ואליהן הכונה במציאות השפול הזה.

והקרוב אצלי שהמספר הזה בא בכל מקום בנבואה להעיר על הענין הגדול הזה וכן שמי נשים המוליכות האיפה לבנות בית והם שני ההרים שראה הנביא שהם הרי גחשת רוצה בו מתמידים קיימים וכן שני זתים הם שני מיני פח המצייר לפי שהצורות הם פזכרים ושני הזתים כבר התבאר בנבואה שהם שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ והעומדים על אדון כל הארץ הם בני האלהים שפאו גם כן להתיצב על י"י והשטן שפא בתוכם הוא ההפסד הנמשך להעדר שהוא מחובר לחומר לעולם והוא שפא מאין כונה אליו כאשר הורה הרב המורה.

והפל בא להרחיק המבוכה הנזכרת והפל יוצא מן המעין אשר לא יכזבו מימיו היא התורה פי כן בא שם ויהי פי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות וולדו להם ויראו בני האלהים את בנות האדם פי טובות הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו.

והקרוב אצלי פי באמרו פי החל האדם לרב רוצה בו פי הסתחלה והספה לזה הענין הנה רבוי האדם רצה לומר מציאות המין האנושי. ואמרו על פני האדמה רוצה בו מיני ההרפכה הסמרת הזאת לפי שמיין האדם הוא ההרפכה האחרונה בפעל והראשונה והעליונה על שאר המינין במחשבה ובכונה.

ואמרו ובנות יולדו להם רוצה בו בהמצא להם שתי הניות מתמידות שהן הפנות הנולדות להם ולא לאלהים אבל הפנים הם המנוחסים אליו לא להם פי הם לא ילדו רק שתי הפנות הנמצאות.

ואמרו ויראו בני האלהים רוצה בו לפי שהענין כן ראו פחות השם הבאים מצבא השמים אותן ההנויות ששתייהן לאדם פי לו לבדו הפונה ולפיכך ראו פי טובות הנה פלומר שלמות ונאותות לבעליהן לפי הפונה האחרונה בהרפכה ההיא שהיא מציאות האדם ולפיכך לקחו להם נשים מפל אשר בחרו רצה לומר אע"פ שאותן הנשים תזנינה תחתיהן ותלכנה להן ומהו שאין להן שלמות בבחינת עצמן רק בבחינת הצורך אצל אחיותיהן שלמות הצורך ההוא הוא סבה לקחת אותן לנשים ולהיות לבשר אחד וכל אחד מהבנים לקח לו כפי בחינתו לפי החלק הנתן לו בנחלת אביו וזה נאות למה שאמר ארסטוטליס פי החומר הוא כגוף מת אף לא מת לגמרי פי הוא בעל כל הצורות הסמרות בפח והגלגלים מושכים ממנו מעט מעט בדבר השם ומוציאין אותו מן הפח אל הפועל כמו שיוציא היוצר מן החמר כל כלי וכלי לפועל.

ועל הענין הזה פירש החכם שהתקברתו עמו מה שפא במעשה בראשית ויצמח י"י אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל וכן פירש מה שנאמר באיוב מגלה עמוקות מני חשף ויוצא לאור צלמות פי כל עת שהוא בכח הוא צלמות שהרי בו העדר האור.

ואמר גם כן שהבהמות הנזכר שם הוא פנוי גם כן לחומר הזה ולפיכך אמר הנה נא כחו במתניו ואנונו בשרירי בטנו והמשילו באיברי הספל לא באיברי הספלאכה לפי שאין לו זרועות וידיים שיעשה מעצמו.

ואמר גם כן שאבן רשד הפילוסוף מלעיג על האומרים שהצורות תבאנה מן הגלגלים אבל דעתו שהן הפועלות בחמר במשפן ממנו הראוי למשנה לכל מין ומין עד שיצא כל אחד ואחד לפעל וזה.

כלו נמשך למה שאמר ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו פי כן רצה להמציא בעלים לנשים הים ואם אינם דומות להם ביחס ולא הם בעצמם שוות ביחס לפי שראה שהצורך היה להן כלי לבנות הבית לאדם על הצורה הזאת.

אחרי כן אמר אף על פישמציאות המין האנושי הנה המכונן והוא הטוב באמת פי רוח אלהים נתון בו אל תתמה על החפץ כשלא יעמוד רוחו לעולם בתוך נדנה שהוא הגוף פי כן גזר רצון השם עליו בשגם הוא בשר רצה לומר שגם כן הוא גוף מורכב מהיסודות כשאר המורכבים מן ההפכים והרפכותם זאת היא סיבת ליאות עמידתם.

וזאת היא סבת כל מיתה טבעית והוא שאין שלטון ביום המות וגם לא למצא חן בעיניו שהרי משה רבינו שלא קם פמוהו ולא יקום מת גם כן פי זה מטבע המציאות הנה. אמנם

חזק נמן לו לחיות והוא שאמר והיו ימיו מאה ועשרים שנה רוצה בו שאם ירצה וישתדל להשיג ישיג שלמות המכונן בו אם ישוב ממעשיו הנמשכים לחומר המורכב והוא שאמר המתרגם ארכא תיהב להון מאה ועשרין שגין אם תובון.

ואמרו מאה ועשרים שנה הוא על דרך זרות וכאלו התנצל משה רבינו על מקרה המנות אשר קרהו והוא במותו בן מאה ועשרים שנה. וכבר רמזו אל זה באמרו מנין למשה מן התורה שנאמר בשגם הוא בשר.

ועוד אמרו רבנן מייתו לה מהכא והיו ימיו מאה ועשרים שנה ומשה כה היו ימיו מאה ועשרים שנה. אחר פן אמר לא כל הפין האנושי הוא המכונן רק היחידים והוא אמרו הנפילים היו בארץ.

אמרו היו רוצה בו כי הם סבה באמרו הן הנה היו לבני ישראל ואמרו הנפילים רוצה בו הגדולים וכאלו אמר היחידים הגדולים היו סבה בהיותם בימים ההם הנגזרים להם. ואמרו בארץ רוצה בו העולם הזה וגם אחרי כן רוצה בו העולם הבא שהוא נצחי ואמרו אשר יבאו.

רוצה בו כי היחידים הם היו סבה שיבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם כי הם המכוננים במציאות. ומה טוב אמרו להם כי אלה באמת תיחסו אל האב לא על האם ויקרא שם אבותם בם באמרו אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם ואחר פן רמז על שני כתות היחידים הפת האחת המושלים ברוחם הכובשים את יצרם לפי השגתם לא לפי טבעם ועליהם נאמר המה הגבורים וכו' ועל דרך זה אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו.

והפת האחרת הם החכמים הצדיקים המוטבעים בחשיבות ובכל מדה טובה והוא שאמר עליהם אשר מעולם אנשי השם כי כן ענין הפתוב לפי הטעמים ואנשי השם הם הפה בני בלי השם או הוא כאילו אמר אנשי אלהים כמו שבא לראות את השם שבא שמו במקום עצמו לפי שלא יושג ממנו רק שמו כי עצמו לא יושג.

סוף דבר כי אנשי השם קרא לשלמים אשר אליהם הפונה במציאות העולם השפל באמרו ו"ל כל העולם לא נברא אלא בשביל זה אם פן אין ספק שהנולדים הם הנרצים והמכוננים במציאות אצל השם לא ההפך כמו שחשבו המפרשים.

ונה הדבר אצלי חדוש טוב בבקאור הפ' הזאת והוא סוד מסודות התורה ומתוכו יראה סוד אחר נעלם מאד והוא סמוך לו ובין תבין את אשר לפניך פי להסתיר הסוד ולהעביר הפונה מעם הארץ הקדים ספור הדורות מאדם ועד נח לפרשה זאת.

ואחר הפרשה ספר פי ראה השם יתברך כי רבה רעת האדם עד פמחה אותו מעל פני האדמה ונח לבדו מצא חן בעיניו. וראה והתבונן בכל דברי זה פי אע"פ שידעתי פי הדבר הזה יחשב לי לעזות מצח לפי התחדשו אצלי גם אצל קצת יודעי ספר יחשב להזנה גמורה לא נמנעתי לזה וחרפתי נפשי לחרפותם וגדנפונתם פי קנאתי בהוללים בהיות דבר השם להם לחרפה אחר שאין קיום לדברי מפרשי התורה בפרשה זאת ואני נשענתי בדברי זה על מה שמצאתי לרבותינו ו"ל שאמרו שבני האלהים הנזכרים בפרשה זאת הם המלאכים שנפלו מן השמים ממקום קדושתן.

ומה טוב ומה נאות זה למה שפתבתי שהרי פחות העליונים יורדים ונופלים מאת השם על ידי אמצעיים כי בתנועות הגלגלים יתמזגו היסודות ותלדנה ההנאות הן הנוולדות לעלוקה שאמר עליהם החכם לעלוקה שתי בנות הב הב ואחרי כן אמר שלש הנה לא תשבענה וארבע לא אמרו הון רצה לומר הפנות המציאות אצל הפונה בעמידת המציאות הצועקות הב הב הן שתיים אבל בפחינה אצל המציאות תמצאנה ארבע שהן על הענין הזה רצוני לומר שאינן שבעות לעולם והן שתי סבות ההנה ושתי סבות ההפסד גם את זה לעמת זה עשה האלהים שאול פנגד עוצר רחם והוא נעתק אצל הערלים פי רחם והוא נאמר על פי האבר הקולט הזרע ועוצר אותו לקבל צורת הנלד והוא לא ישבע לעולם בהולדה כי הטבע יכריח לו על זה וכן שאול לעומתו לא ישבע לעולם מהמית הנוולדים עד שובם ליסודם וישובו ויולדו גם כן עד שתעמקד לעולם הנית בעלי חיים ושואל הוא שם לקבר ולמקורו ואפשר שנקרא כן מפני שהוא שואל בכל עת על דרך שאמר הב הב. וכן הארץ לא תשבע מים שהרי הלחות המתדבקות אליה היא המולידה והמצמחה ולעומתה החום מיבש ומאבד מעט מעט עד שתכלה וישוב ויצמח וזה הרביעי פעלתו נראית מאד בפל.

ולפיכך התיחד במספר ועל דרך זה התיחסו שאר המספרים הסמוכים לזה. או אפשר שכלם נאמרו על צד המליצה כלשון בני אדם והמכונן בזה פי בדרך הסבוב הנזכר ההנהיה מתמדת בדרך השם המכונן אליה לא אל ההפסד והוא שאמרו ז"ל אין דבר רע יורד מלמעלה לא פדעת הנבוכים בהפסד המדברים סרה על יוצר החמר הזה ואומרים שהאלוה הממית אנשים והמכלה שאר הבריות הוא אלוה רע ושהארץ תוליד בננוחה כל הנוולדים ממנה ולפיכך יפסדו והמבוכה הזאת יצאה מקדם ולמחות אותה פינו רבן של כל הנביאים בהודיעו אותנו כי כל המציאות טוב באמרו והנה טוב מאד ובבארו הענין הזה בדרך רמז בפרשה הנזכרת והחכם גם כן זאת היא פונתו בפרשה זו ושניהם דברו בענין זה בדרך חידה ומשל לפי שהוא ענין עמוק ואין למוסרו רק ליחידים שנוכחו בו כי אם ימסור לכל תצא מבוכה לרוב בני אדם שאינם מרגישים בו.

וזאת היא הפונה בכל סתרי התורה והיא היתה סבה להשאר מבוכות רבות לקצת ענינים עד עתה כאשר נשארה זאת המבוכה הרעה בהפסד אישי העולם הזה עד שהיתה סבה להרגיז הארץ הזאת ברגש בעלי הדעת הרע הזה שיצאו במחוז הזה.

ונהדעת יצא להם מעיונם הנפסד שהוא עיון גופני פלה והוא נרמז באמרו פן יקללך ואשמת לא עיון שכלי אשר לא יכלה לעולם והוא שסמך לזה ואמר עין תלעג לאב ותבוז לקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר רצה לומר שעין הסכל במציאות שיראה לעינים לא ללב ולפיכך ילעג למעשה השם שהוא האב המוליד ויביט בעין הבזיון לזקנת האם שהיא ליאות ההרפכה המועתק אצל הערלים לידת האם ואם נקח ליקהת אם כמו יקהת ורצה בו למשמעה אל האב שהיא מקבלת ושומעת אל אצל כל אשר יצוה לפי קבולה צורה אחר צורה וזה שלא ישיג העיון ההוא לפי שלא יבין המציאות באשר הוא פלו טוב ולפיכך סוף הענין ההוא שיקרוה עורבי נחל והוא שיפכו עיניו ותולנה דמעה והוא משל בדרך ושב העבים אחר הגשם ואמרו בני נשר רוצה בו כי בסוף עפעפיו נושרות על העינים והוא נאמר בדרך השתוף או בדרך המשל לפי שקלות

העופפות מיוחסות לנשרים וזאת היא קללת העבד למלשין המקלל את האב ולא ידע כי המציאות פלו טוב אחר שהוא מתמיד.

וכבר העידה על זה אמרת י"י הצרופה באמרו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואמר בפרט את בנות האדם כי טובות הנה שהן הנויות העולם השפל הזה וצורותם הם בני האלהים במציאות כמו שגזר וילפי שמציאת הצורות שהם הגבורים הנקשרים בעולמות הוא דבר נסתר מבני אדם לבד היחידים שהתאמת אצלם זה סמך לזה ואמר בקחמתו שלשה המה נפלאו ממני וארבע לא ידעתיים הוציא עצמו הנה במקום המין והמכונן בספור המספר שהוא דרך גבר בעלמה והוסיף עוד לבאר כי החומר הנה הוא קאשה המנאפת שתמיר איש באיש לעולם.

וכבר באר זה הרב המורה באמרו כי החכם רמז החומר באשת איש זונה בפסוק והנה אשה לקראתו והנמשך אליו בפרשה ההיא ומשם תבין. ובפרשה זאת רמז על מה שאמרה התורה ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו ובפרשה הקודמת רמז על ובנות יולדו להם.

ואחר פן באר עליהם ואמר כי כל הרעות הבאות בעולם אשר אנחנו מלינים ועליהם רגזנו עצבוננו וליאוננו הן מצד החומר ולא מצד הצורה והוא שאמר תחת שלש רגזו ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת והמספר הנה בא דרך צחות לפי המספר הראשון והמכונן בכל פי כל הרגז והלאות הוא לפי ממשלת החומר שהוא העבד והמשל פשוט באמרו תחת עבד פי ימלוך ונבל פי ישבע לחם שהוא מדבר על היצר ואמרו שנואה פי תבעל הוא הענין בעצמו פי הרגז הוא לפי שהמכוננת שהיא האהובה לא תקבל צורתה פראוי וכמוהו ושפחה פי תירש גברתה פי כפר קדם לנו ששתי הבנות הן כשפחה וגברתה והפרשה הזאת רמז על מה שכתוב בתורה ויאמר י"י לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר.

אחר זה בא לרמז על מה שבא בתורה והיו ימיו מאה ועשרים שנה והוא שלא יתאש האדם לפחיתות חמרו מהכין בקיץ לחמו פדי לשום בסלע ביתו ולעמוד בהיכל מלך פי חק נתן לו לחיות ולהשיג ההשגה האנושית עד שיהא ראוי לבוא בהיכל ולעמוד לפני לעולם.

ולנרז על המעלות האנושיות השכליות המשיל בארבעה קטני ארץ שהם חכמים מחנופמים במיני חסי שאינו מדבר וזרוז זה נרמז בפרש ציצית באמרו ולא תתורו אחרי לבבכם ובארו הם ז"ל זה מינות ולנרז על מעלת המדות ולהכין האיש את צעדו בדרך השם המשיל במטיבי צעד ולכפוש היצר שהוא לבדו המתענה מן הדרך רמז בגברת ליש וזה נרמז גם פן באמרו ואחרי עיניכם ובארו הם ז"ל זה זנות פי בעמוד האדם פנגד שנים אלה ישלם לפי ששני חסרונות אלה הם כוללים כל חסרון האדם פי הזנות כולל כל מדה פחותה הנמשכת אחר יצר הנבל והמינות כולל כל אמונה רעה הנמשכת אחר מחשבה כוזבת שסבתה הסכלות.

ולהזהיר משני חסרונות אלה ולעמד פנגדם באו הפסוקים האחרים ואמר אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה אמרו אם נבלת בהתנשא בא להזהיר מן הזנות ולעמד פנגדו

רצה אם טבעה נוטה אחר היצר הנבל התקנה הוא בהתנשא עליו ואמר אם זמות יד לפה בא להזהיר מן המינות ורצה בו אם חשבת והסתפלת במה שאין ראוי לך התקנה שתשים יד לפה והוא פענן אמרו אל תוסף על דבריו והוא שיחזיק בכל מה שבא בתורה וכנותן טעם לדבריו אמר כי מיץ חלב יוציא חמאה לפי שידוע שהתורה נמשלת לחלב ואמר כי אם תמץ אותה בשומה יד לפה תשיג חמאתה והיא פונת התורה כמו שאמרו הפנה והפך בה דכולא בה ובה תחזי.

ואחר זה אמר ומיץ אף יוציא דם רצה בו כי אם תתנשא על היצר והוא שתמץ האף שתוציא החטא המכונה בדם וזה בריבך עמו שהוא מיץ אפים והוא שבאר ואמר ומיץ אפים יוצא ריב כמו שבא בדבר נעים זמירות רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודןמו סלה.

אחר שהשלים זה בא לחתום דברו הטוב ולרמז על מה שבא בתורה הנפילים היו בארץ וגו' הנה הגבורים אנשי השם להראות שאע"פ שהחומר על הרב בלתי נאות לשלמות אינו נמנע להמצא שלם אבל הוא מחויב כי אליו הפונה במין הדבר המכונן אצל השם אי אפשר שלא ימצא והוא שצנה תחלה בשלימות המדות הנמצאות תחלה והוא מניעת התאוות ואשר הם על הדרך הנה הנה הגבורים ולפי שהשכרות והזנות אבות התאנה הזהיר מהו.

ואחר כן דבר באשת חיל אשר מציאותה מעט ומעט הם שחמרים נאות לכונה והיא האשה אשר בטח בה לב בעלה שלא תצטרף שמור כשתמצא בשלמות זריזות כפי הנמשך שם ואמנם המכונן בה פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה ואשר הם על הדרך הנה הנה אנשי השם שלא ימחה שמם לעולם כמו שנזכר בפרשה ההוא נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ.

והקרוב אצלי כי אשת חיל במקום הנה הוא משל לחומר הנפש הטובה ובעלה השכל הקנוי המגיע בפעל שהוא הצורה כמו שהתבאר בפרשת ויהיו חיי שרה ואמרו מי ימצא הוא על דרך שאמרו ראיתי בניעליה והן מועטין והוא המכונן בכתומת הספר באמרו ואת עלית על פולגה וזה החכם חתם ספרו כפי מה שחתם הפרשה רבן של נביאים ונח מצא חן בעיני י"י לפי שהחכם חבר ספרו לבאר דברי תורה הפתובים בפרשה זו שהיא תורה בלא ספק מה שבא דרך ספור כמו שקדם ודי בזה הערה לכיוצא בו ואע"פ שלא בארתי כל הפסוקים שנכתבו בפרשיות אלו מציאות באורם לפי הענין קרוב למשתכל להוציא מתוך מה שכתבתי.

והמשל בנה כי דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו רוצה בו הדברים הנאותים לגבור ולמינו אשר להם אל רצה בו שהוא המבקש מאל כשמואל שנקרא כן על שם כי מי שאלתיו ואמרו משא אשר יסרתו אמו רוצה בו דבר הנבואה שבאמהו במוסר הגדול לפי המכונן מן האם והוא אמרו בר נדרי כי האם נודרת על המכונן אצלה כמו שנדרה אם שמואל כפי שדרשו ז"ל על שלמה ואמרו מה ברי ומה בר בטני לפי שהיא ההרפכה האחרונה ורצה בו היוצא ממעי הפח והוציא בלשון בר לרמז על נקי כפים ובר לבב.

ואם שדבריו איפשר מבלתי היות האם הנזכרת בספר הזה משל לתורה אין הפסד בכונת הענין כי קרוב הדבר להמצא. אמנם הקרוב אצלי כי החומר קרא החכם אם בספר הזה ובזולתו והוא הענין באמרו בני אמי נחרו בי.

ואמרו תנו שכר לאובד וגו'. רצה בו כי לא למנוע ההנאה היא הפוננה אבל למנוע רבוי התאנה כי רק הרחקת הקצוות הוא המבוקש.

וכפי זה הענין בא גם פן פתח פיה לאלם להורות שאין הפוננה למנוע הלמוד בתקמות אבל למנוע ההתחכמות יותר וההתרשלות מן הלמוד גם פן וזה אע"פ שלא בארתי תחלה הי' יוצא מפתח מה שבארתי ולהקל בענין העברתי.

וכבר הזהיר הרב המורה מהטריח העיון בכל מה שבא במשל אבל שיסתכל האדם בכונת המשל ואני עברתי מעט על דבריו בפרשיות הראשונות לפי הצורך כי ידעתי שדברי במ זרים אצל בעלי מקרא לפי מנהג קריאתם החלושה וחסבתי לקרב אותם בזה אל האמת ולא שאני בא לגזור פירוש מן הפירושים ואם הוא חביב מאד אצלי כי ידעתי כי לא בינת אדם לי אבל פונתי להרחיק הקריאה הנואשת הנהוגה בספרי הקדש וכבר התנצלתי בזה שאני פמזהיר אבל פמזכיר וכמעיר וכונתי בענין הזה שאהיה בזה אצל חברי פמגביה חרס מעל פנינים אשר לפניהם ואם תועלת הפנינים אצלם גמול המצאתם אצלי ואולי בזה אנופה את ארחי לזכות בהגדלת התורה המכוננת על זה לי ולכיוצא בי כפי מאמר הנביא י"י חפץ למען צדקו וגו' ואע"פ שאני מיחל להיות מן השלמים בוטח אני בי"י להיות מן הזוכים פי כבר הבטיח בזה כל בני עמנו שהולכים בתורתו בדרךיו הישרים המכוננים בהאדרת התורה אבל השלמים בני עליה הם שהרגשותיהם מכוננות נגד י"י ולא יתעסקו בהם רק כפי הצורך אבל במה שאין הצורך לוחץ אותם כל הרגשותם בטלות פאלו הם מתים אצל עסקי ההבל.

והוא שפונן החכם באמרו כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה. ועז וקשה יאמר על בעל פח טבעי שהוא ממהר לפעול וקשה להפעל וכן אהבת השם ראויה שתהיה על הדרך הזה קשה כמות להמית כל ההרגשות ולבטל אותן ממלאכתן וכן היתה דרך הנביאים שלא היו עוצרין פח בעת נבואתן וכן דרך השלמים כי תחרשנה אזניהם ותאטמנה משמוע ועיניהם עצומות ועורות מראות ומהסתכל בין טוב לרע והוא שאמר הנביא החרשים שמעו והעורים הביטו לראות רצה לומר שהחרשים בהרגשת האזן הם השומעים דבר י"י והעורים בהרגשת העין הם מביטים לראות כבודו והוא שהוסיף הנביא ואמר מי עור כי עבדי וחרש כמלאכי אשלח וכן כל שלם הוא על הדרך הזה והוא שאמר מי עור כמשולם ועור כעבד ד' הורה פי שתי ההרגשות שהשגה החיונית צריף שיבטל השלם לפי שכל עת שתחזק פעולות ההרגשה תחלש פעולת השכל והעיון הנפשי עד שבעלי חיים שהם בהרגשה אחת או בשתיים דמיונו ופעולותיו חזקים משאר בעלי חיים וכן בבני אדם מי שהוא רב תחבולות העולם תמעט השגתו בדברים העיוניים ובהפך העור הוא הרואה והחרש הוא היפך השומע ואשר אזניו קשובות באשר הוא בעל חיים הוא איש אשר לא ישמע ואשר יראה ויביט ג"כ הרבה באשר הוא בעח"י הוא עור אשר לא יראה כראות אנוש.

והוא שאמר רבות ראות ולא תשמור פקוח אַנְיִים ולא תשמע כי בהשתמש פוחות אלו בעסקי העולם לא יושג מושפל במציאות הנה אשר המכונן בתורה הי' על זה להגדילה כמו שאמר ד' חפץ למען צדקו וגו' אבל כפי פחיתות העם לא ירגישו בדבר הגדול הנה והוא שפסוק לו ואמר והוא עם בזוי ושסוי וגו'.

ומי שישגיג זה הוא הנקרא בשם י"י והוא המכונן בבריאה לרצון השם שהוא כבודו שיהי זה קבל צורתו באמת והוא העשוי והמתקן על השלמות כמו שאמר הנביא הנה כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו.

או רצה בו שפל הנמצא הוא הנקרא בשמי ואף במציאות החומר הנה והתשובה האחרונה לשאלת למה המציאו והוא כי לכבודי בראתיו שהוא רצוני בראתיו ואני נתי בו הצורה הראויה ורמז בה על המכונן במציאות החומר הנה והוא מין האדם והוא אמרו יצרתיו ואמרו אף עשיתיו רצה בו תקנתיו והשלמתיו בדרך שנראה שאני עושהו שיהי נברא בצלם והוא המכונן במין האדם.

וכפי משמעות זה הפסוק נראה תקון הברכות שסדרו רז"ל בברכת חתנים ראשונה שהכל ברא לכבודו פנגד כל הנקרא בשמי ולכבודי יצרתיו ואחריה אשר יצר את האדם פנגד אף עשיתיו.

והרב המורה פרוש פאלו הוא כתוב כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו ורצה בו כל המיוחס לפעולותי לרצוני בראתיו ואמרו יצרתיו אף עשיתיו רצה בו שיש קצת נמצאות שיצר השם תחלה בחומר עצמו ואחר כן עשה אחריו המכונן בו.

ונה נמשך למה שאמר כי המכונן במציאות החומר הנה הוא האדם שהוא המורכב האחרון ותכלית הפוננה בכל הפירושים בפסוק הנה היא הצורה האנושית וזה הפסוק טעם למה שהקדים הנביא ואמר מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואמן אדם תחתיך ולאנמים תחת נפשך כי כפי שסבת גלותנו טבע החומר הרע הנה שלא קבל הצורה המכוננות והוא שחטאנו לו כמו שאמר מי נתן למשפה יעקב וישראל לבוזים הלא ד' זו חטאנו לו כן סבת גאולתנו וישועתנו הוא שלמות צורתנו שבו יראה פעל השם ומעשיו בנו והוא שאמר הנביא כי בועליך עושיך י"י צבאות שמו וגואלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא.

יהי רצון מלפניו שיגאלנו מהרה ויושיענו תשועת עולמים אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. פְרַשַׁת נח.

כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם. מן הדברים הצריכים צורך גדול לכל דורש אמת בהבנת הכתוב שיזהר בשמוש השמות בלשון שהוא כדי שלא יטעה בין ענין לענין הנכללים בשם אחד אם שיהיה קצת צירוף בין אותן הענינים או שלא יהיה ביניהם צירוף כלל.

ונה צריך דקדוק רב כי זה מביא הטעיה בהבנת הכתוב ובלבד בדברים הנמשכים לחכמה ולאמונה לפי שדברי חכמה ואמונה ישמשו בשמות משתתפים ובשמות מושאלים כדי שיקחם השומע כפי מה שהוא החכם כפי הראוי לו והפסיל כפי מה שצריך לו שאם הנה החכם בעל הדבר ההוא אומר אותו בדרך הפשוט נגלה לסכל הנה הדבר ההוא פגום זהב

באף חזיר כי הנה הסכל בן לדבר שהוא ומתחכם באשר לא לו וגורם רעה לעצמו והנה החכם חומס החכמה ומשחית דבריו הנעמיים ועל זה הזהיר החכם ואמר פתה אכלת תקיאנה ושחת דבריה הנעמיים באזני כסיל אל תדבר כי יבזז לשכל מליה ולפיכה צריה כל חכם שישמר דברי פיו כפי האזן השומעת וכשיכתוב אותם צריה שיכתבם בדרך הסתר עד שיבין כל חכם לב המכונן בו ויבינו האחרים מה שיועיל להם או שלא יזיקם באשר הם.

ונה לפי שהספר מסור לפל. ואל זה הענין הנה הצורה בכל לשון למיני השמות נזכיר קצתם כפי מה שהשגנו ונאמר כי כבר בא הספור בתורה כי מקדם הנה לשון אחד בלבד כמו שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים.

ונה הלשון הנה כפי מה שהיתה הסכמת אדם הראשון כמו שבא וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. וכבר פירשו המפרשים שפוש חיה הוא באור על הכל או אפשר שהוא באור האדם כי הקריאה היא לנפש המדברת כפי מה שהניחה להורות בדבר המצויר בלב.

וראוי להתבונן במקום הזה למה הזכיר קריאת השמות על בעלי חיים בלבד והלא אין ספק כי כן קרא שמות לשאר המציאות כי הצורה שנה לכל ואע"פ שיש לדחוק ולומר כי זה בא לפי שהנה צריה להודיע ולאדם לא מצא עזר כנגדו כשתעיין הדברהיטב תמצא שאין זה מספיק אמנם בא לרמזו ההבדל אשר בין לשון האדם המדברת ובין לשון שאר בעלי חיים הנקראים בשם כפי ההסכמה כי מוצא פי שאר בעלי חיים הוא טבעו שנה בכל מין ומין מהם ומוצא שפתי האדם הוא כפי ההסכמה והוא שאמר הוא שמו רצה לומר שלא הנה זה בטבע כשאר בעלי חיים רק כפי קריאת האדם המנספמת ממנו והנה מקדם לשון אחד בלבד והלשון ההוא הנה גם כן בדברים אחדים שלא היו בו מיני שמות רק מין אחד והם מן השמות הנבדלים רצה לומר שהנה שם מיוחד לענין המיוחד והוא שאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וזה בא כפי מה שבא הספור הטוב שבתחלה נברא אדם יחידי ועד שארכו הימים הנה חלק אחד ממקומות הראויים לישוב מספיק לאנשים הנהם גם היו פלם חכמים ונבונים ולא הנה צורה לבילבול לשון ולחלקותה אבל משרבו עמי הארץ ורבו הכסילים ביניהם ראה השם כי לא טובה ההסכמה ביניהם שאמרו פן נפוצ וגו' כי הפונה הנה שיפוצו על פני כל הארץ ולפיכה בלל השם שפתם כי בלילת השפה היא סבה להרחיק ההסכמה ולפיכה בטלה אותה ההסכמה ונפלה הקנאה ביניהם כפי הצורה על דרך שאמר וראיתי את כל עמל האדם ואת כל כשרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו וזה דבר מתמיד לעולם לצורה הישוב ולקיום מין האדם כפי הטבע הצדיק כפי צדקו והרשע כפי רשעו לא שהקנאה הטבעית אשר ביניהם מכוננת לרע להם ולנקמה מהם חלילה חלילה אבל להעמיד המציאות והוא דבר מועיל מאד להזכיר השם בין בני אדם כי אלו היתה ההסכמה ביניהם שלימה הנה רצון איש ואיש נמצא והיו שוכחים השם והשטן הנה מקטרג ביניהם ולא היו מתעסקין בתורה ובחכמה רק לעשות כפי יצרם.

ונה רצה באמרו ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות וכן אמרו ז"ל במקום הזה שכל מקום שאתה מוצא נחת רוח השטן מקטרג ולפיכה בלל שפת כל העם והרבה

הלשונות לישוב העולם ולקיים האמונה וכבר המציא הנגלה בספור הענין הזה תועלת בטבע האדם בהשתדלו ביישוב העולם כי הוא טוב מצונן זה אל תועלת גדולה להעמיד ספור החדווש וספור המבול הטובים כדי שלא תהרהר ותאמר אחר שאב אחד לכל איך בזמן מועט פנה נפצה הארץ ונתלקו הלשונות הרבים בא ולמד לה שנה היה בדבר השם כפי מה שגזרה חכמתו בשאר מעשיו הנפלאים ורצונו היה שיפוצו הנה והנה לישוב העולם.

ואחרי הנגלה בספור הזה כי לפי דעת דורשי רשומות יש בו ענין נסתר והוא אצל קצת החכמים נאמר על הכונה במין האדם עד שאמר החכם שהתחבר עמי כי שלמה החכם רמז על העיר באמרו עיר גבורים עלה חכם ועל המגדל באמרו מגדל עז שם י"י וגו'.

והוא שאמר במגדל וראשו בשמים לא בעיר כי העיר אינה גבוהה ואין לה חשיבות רק מצד המגדל. ואפשר לומר לפי הענין הזה כי על העיר רמז באמרו סמוך לפסוק זה הון עשיר קרית עוז ורבותינו דרשוהו על מי שלמד מקרא ומשנה ותלמוד וסוף הפתוח הזה וכתומה נשגבה במשפיתו רוצה בו שבעיינו ובציוורו תהיה הקריה כחומה נשגבה במשפיתו רוצה בו שבעיינו והם העיר והמגדל על הדרך הנזכר ויהיה אמרו פן נפוצ על פני כל הארץ פאלו אמר קודם שנפוצ או הוא כמשמעו והמבין יבין כי אין מעשה ותשבון בשאול ולפיכך הוא הצורך לעשות המגדל שאם לא יעשה תחלה אין לו מציאות וכאשר יעשה יעמד לעולם ובו ירוץ צדיק ונשגב והוא שאמר וירד י"י לראות את העיר ואת המגדל כי קרוב י"י לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת והשם הסכים עמהם לפי הענין הזה הנסתר המורה על יראת שמים וחקמה אבל לפי הגלוי הפיצם הנה והנה ועוד נמן בלבם גם כן שלא יהיו הדברים אחדים כדי שתהא החכמה נמצאת למי שראוי לה ונמנעת ממי שאין ראוי לה והיו השמות הנאמרים בכל לשון ולשון פהספמות בעלי הלשון ההוא הקדומים כפי מה שהניחו אותם על הענינים להורות זה את זה בדבור על ענין המצוייר בלב המורה.

ורוב השמות הם נבדלים בשמות אישים רצונו לומר בנבדלים שהם חלוקי השם כפי שהם חלוקי ענין. ומהם שיאמר השם בהסכמה על ענינים יותר מאחד אישים או מינין כשם כל מין ומין הנאמר על כל אישי המין ההוא בשנה וכשם הסוג הנאמר גם כן בשנה על כל המינין אשר תחתיו ועל כל אישי המינין ההם המשל בזה שם אדם יאמר על ראובן שמעון לוי ושם חי יאמר על האדם ועל הבהמה ועל העוף ועל הדגים ועל כל שאר בעלי חיים ועל כל אישי האדם ואישי הבהמה ועל כל אישי שאר מיני בעלי חיים.

ונה המין מן השמות הנאמרים בהסכמה על ענינים יותר מאחד הוא כשיהיה השם אחד והגדר אחד בענינים ההם כי גדר האדם שהוא חי מדבר מת יאמר בשנה על ראובן שמעון ושאר כל מיני בני אדם וגדר החי שהוא צומח מרגיש יאמר בשנה על האדם ועל הבהמה ועל שאר מיני בעלי חיים ועל כל אישיהם וכשיאמר השם הזה סתם תפול השאלה עליו אי זה הוא כדי להבדילו מן הכלל וליחדו כי לא נדע מהוראת השם ההוא מי הוא המיוחד המצוייר בלב ומי שבא להורות עליו בשם ההוא.

אָמַנְם פֿעם יבא השם הכולל על חלק מַמְנוּ להורות עליו אם על הרב מַמְנוּ אם על פֿרֿטֿי נבחר מן הפֿלל ההוא כִּמוּ שָׁבָא כִּי הִיא הִיְתָה אִם כֹּל חֵי וְכִמוּ שָׁבָא כִּי הִשְׁחִית כֹּל בְּשׂוֹר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ.

ואע"פ שִׁנְאָמְרוּ בְּעֵינֵי זֶה דְּבָרִים עַל דְּרָף דְּרָשׁ אֵין מְקָרָא יוֹצֵא מִיַּדִּי פְּשׁוּטוֹ וְעַל דְּרָף הָאָמַת הָעוֹנֵשׁ הוּא עַל מַעֲשֵׂה הָאָדָם לֹא עַל מַעֲשֵׂה שְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים וְאַחַר שֶׁהוּא כֹּן בָּא כֹּל בְּשׂוֹר בְּמָקוֹם כֹּל אָדָם וְכִמוּהוּ כֹּל חֵי.

וְאַפְשָׁר שִׁנְאָמְרוּ כֹּל חֵי לְפִי שִׁחְוֹמֵר הָאָדָם הַקְּרוֹב הוּא חוֹמֵר שְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים הַקְּרוֹב וְאַחַר שֶׁהוּא כֹּן הַחוֹמֵר הַהוּא יִקְרָא אִם כֹּל חֵי. וְעַל דְּרָף הָרֵאשׁוֹן בָּא שֵׁם אָדָם שֶׁהוּא שֵׁם הַמִּין עַל הַהִמּוֹן שֶׁהוּא הַרְבּ מַמְנוּ כִּמוּ שִׁנְאָמְרוּ אֶת הָאָדָם וּפְעָמִים יבא הַמִּין עַל כַּת אַחַת מַמְנוּ כִּמוּ שָׁבָא וְרִיחֵק ד' אֶת הָאָדָם.

וְהַכְרַתִּי אֶת הָאָדָם. וְשִׁנְיָהֶם נִאָּמְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְבַד.

וּפְעָמִים יבא הַסּוּג עַל כַּת אַחַת מַמְנוּ אוֹ עַל הַרְבּ מַמְנוּ אוֹ עַל הַמִּין חֵד מַמְנוּ כִּמוּ שָׁבָא כִּי הִשְׁחִית כֹּל בְּשׂוֹר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ וְיַבְרָךְ כֹּל בְּשׂוֹר שֵׁם קִדְשׁוֹ וּמְזַה הָעוֹנֵן בָּא יבא כֹּל בְּשׂוֹר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי אָמַר י"י.

וְכֹן בְּאִשֵּׁם תּוֹדָה בְּמָקוֹמוֹת עַל חֵלֶק הַמִּין חֵד מַמְנוּ וְהוּא שְׂרֵשׁ הָאָמוּנָה וּבְמָקוֹמוֹת עַל הַחוֹקִים וְהַמְשַׁפְּטִים הוּא הַרְבּ מַמְנוּ וְזֶה הָעוֹנֵן יבא גַּם כֹּן בְּשְׂאָר לְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם. וּמַהֲשֵׁמוֹת גַּם כֹּן שֶׁהֵם מְשַׁתַּפְּטִים רוֹצֵה לֹמַר שֶׁשְׂתוּפִם בְּלִבָּד בְּשֵׁם אָבֶל הֵם חֲלוּקֵי עוֹנֵן וְגִדְרֵיהֶם מְשַׁתַּנִּים כְּשֵׁם עֵין שִׁנְאָמְרוּ עַל הָעֵין הַרוֹאֶה וְנִאָּמַר עַל עֵין הַמַּיִם.

וַיֵּשׁ מְשֻׁמוֹת הַמִּין הַזֶּה שֶׁהֵם מְסוּפָקִים. וְכַתֵּב הַרְבּ הַמּוֹרָה עֲלֵיהֶם פֿעַם יַחֲשֵׁב בְּהֵם שִׁיִּאֲמְרוּ בְּהַסְפָּמָה וּפֿעַם יַחֲשֵׁב בְּהֵם שֶׁהֵם מְשַׁתַּפְּטִים וְנִרְאֶה שְׂרוּצָה לֹמַר שֶׁפֿעַם יִלְקַח הָאָחִד בְּמָקוֹם הָאֲחֵר כְּשֵׁם צוֹר שִׁיִּאֲמַר עַל סִלַּע וַיִּאֲמַר עַל מָקוֹם מַחֲצַבַת אֲבָנִים וְהוּא בְּמָקוֹם מְקוֹר כִּמוּ שְׁנֵא' הַבֵּיטוּ אֶל צוֹר חֲצַבְתֶּם וְזֶה הַשֵּׁם בָּא בְּמָקוֹמוֹת עַל יְסוֹד הַכֹּל וְהַתְּחַלְתּוֹ כִּמוּ שֶׁכַּתֵּב הַרְבּ הַמּוֹרָה עַל אֲמָרוֹ וְנִצְבָּתָה עַל הַצּוֹר וַיַּחֲשֵׁב שֶׁהוּא נִאָּמַר עַל צוֹר חֲלָמִישׁ.

וְכַתֵּב הַרְבּ הַמּוֹרָה בְּמָקוֹם אַחַר כִּי הַשְׁמוֹת אֲשֶׁר יִאָּמְרוּ בְּמִסְתַּפֵּק הֵם אֲשֶׁר יִאָּמְרוּ עַל שְׁנֵי פָנִים בֵּינֵיהֶם דְּמִיוֹן בְּעֵינֵי אַחַד וְהָעוֹנֵן הַהוּא מְקַרֵּה בְּהֵם וְאֵינוֹ מַעֲמִיד עֲצָם אַחַד מֵהֶם. וַיֵּשׁ מַהֲשֵׁמוֹת שֶׁהֵם נִרְדָּפִים רְצוֹנֵי לֹמַר שֶׁזֶה רוֹדֵף עוֹנֵן זֶה וְהֵם בְּהַפֵּךְ הַמְשַׁתַּפְּטִים כִּי הַנִּרְדָּפִים הֵם כְּשֶׁהַגִּדְרָה אַחַד וְהַשְׁמוֹת מְשַׁתַּנִּים כִּיִּין וְחֹמֵר וְדָם עֲנַב שֶׁהֵם שְׁמוֹת לְמַשְׁתָּה הַיּוֹצֵא מִן הָעֲנַבִּים וְרֵאוי לָהּ שֶׁלֹּא תִטְעָה בְּמִין הַשְׁמוֹת הָאֵלֶּה עַד שֶׁתִּבְקַשׁ חֲלוּק עוֹנֵן בְּמַה שִׁאֵינְנוּ בוֹ כִּי זֶה יוֹצֵאָהּ לְהַזִּיָּה גְמוּרָה.

וּמַהֲשֵׁמוֹת שֶׁהֵם מְשַׁאֲלִים כְּשֵׁם הַלְחָם שֶׁהוֹנַח עַל הַפֶּת וּלְפִי שֶׁהוּא מְזוּן טְבָעֵי לְגוֹף הָאָדָם וְבוֹ חַיִּי הַשְׁאֵל זֶה הַשֵּׁם בְּתוֹרָה עַל הַחֲכָמָה שֶׁהֵם מְזוּן הַנִּפְשׁ וְחַיִּיָּה כִּמוּ שִׁנְאָמְרוּ לְכוּ לְחַמוּ בְּלַחְמֵי.

ואל זה המין נמשכים התארים הנאמרים עליו? תברך שמו והשמות הנאמרים בפעולות
הבאות מאתו? תברך ובין תבין את אשר לפניך כי לא דבר ריק הוא אכל הוא יסוד
האמונה ואין לה מעמיד זולתו ובלעדיו לא תשיג סודות התורה.

וראוי לה שתדקדק בשמות המושאלים והמשתתפים ובהם תשיג פונת הכתוב לא זולת
זה. המשל בהם כי החכם אמר צדיק יסוד עולם צריך שתדקדק ותאמר כי מצאנו שם
עולם נאמר על המציאות ונאמר על הזמן ורוב שמושבו בכתוב הוא על הזמן וזה השם
המנוח על המציאות הנוח תחלה על המציאות כולו אשר המציאות השם תברך כמו שבא
אל עולם מלה עולם והוא כולל היסודות ומורכביהם והשמים וצבאם והמלאכים כי הוא
בלא ספק אל ומלה לכל ואע"פ שהנוברים העתיקהו אל נצחי אמנם נכון הוא שהמיחד
אבינו היה קורא ודורש שהוא אדון המציאות כולו לפי שבני דורו היו מיחסים האלהות
לשמש ולכל צבא השמים והוא הודיע והראה במופתים שהם מעשיו ושמשו והוא מושל
בכל וכל צבא השמים משתחוים לו לעשות מה שגזר השם עליהם ולפיכך נראה באמת
שהוא נאמר במקום הזה על המציאות כולו.

ויאמר גם כן על חלק ממנו כמו שבא ומתחת זרועת עולם רוצהבו שרצונו סובל הגלגלים
שהם זרועות עולם החמרי המורכב מהיסודות הארבעה. ועל הענין הזה יאמר עולם
השפל או עולם היסודות ויאמר גם כן עולם הגלגלים ועולם המלאכים עד שיאמר
ששליש עולמות הן ולפי שהם שלשה חלקי עולם זה מיוחד מזה ולפיכך נאמר שהמלאך
שליש העולם.

וכפי הדרך הנזכר בשמוש השם הזה על המציאות ישתמשו בו על הזמן כי הנחתו
הראשונה היתה בו על הזמן הנצחי כמו שבא י"י ימלוך לעולם ועד ואמר זה שמי לעולם
חסד עולם ברית עולם ורבים כמוהו ואמר ברוך י"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם
רצה בו מאז ולנצח ויאמר על הזמן הנפסק פעמים יבא על זמן חיי האדם כמו שאמר
לעולם בהם תעבדו ואל זה נמשך המאמר המפורסם העולם הזה והעולם הבא כי העולם
הזה יאמר על החיים הגופניים והעולם הבא יאמר על החיים הנפשיים ופעמים יבא על
זמן ארוך מהזמנים הנתינים לענין אשר נזכר עליו בזמן היובל בענין עבודת עבד עברי
כמו שנאמר ועבדו לעולם ובארז הקבלה האמתית לעולמו של יובל וכן התבאר בתורה
באמרו לשוב איש למשפחתו ביובל.

וכבר אמרו בעלי הלשון שהעולם נגזר מן העלם ואמרו שנקרא כן לרב סתריו ועומק
עניניו ומהם שאמר שהוא מענין עלם שהוא שם נער ורוצים בו שהוא כמו העלם שלא
ישיגהו שנוי ובהיאות זה לומר שפך הוא כל ימי עמדו.

וראוי למי שמתבונן בשם הזה בהשתמש בו על המציאות ועל הזמן כולו בדרך אחת כפי
מה שהזכרנו ויתכן לומר כי זה לפי שהמציאות החמרי נמשך לתנועה ולזמן והתנועה
הזמן נמצאים יחד לא ימצא האחד בלתי האחד עמו ולפיכך הניחו השם הזה על שניהם
והוא מורה על תמידות ונצחיות כפי מה שהעידו עליו כתובים הרבה וכפי מה שנעמק
אצל הנזכרים והוא אם שהשם בעצמו זה משמעו הראשון או נגזר מענין העלם מפני
שנעלם לו גבול וקצה כדבר הסבובי שחלקיו רודפים זה את זה או לפי הענין האחר וזה
יתכן גם כן עם החזקנו באמונת החדוש כי החדוש לא ימנע הנצחית כמו שבאר הרב

המורה גם החזיש בעצמו נעלם הגבול לו מראש בידיעת המופת והדבר שלא יודע רק דרך הקבלה ראוי שיקרא נעלם גם על הספק הזה והמבוכה היוצאת בידיעתו ראוי להקרא בשם הזה ואין אצלי האומר כי העולם פלה פליון גמור מרבה בשבחו של מקום יתברך אבל הוא מרבה בגנותו כי אין זה מעשה האומן הגדול והלא גנאי הוא לאומן מהאומנים באבוד מלאכתו ובהפסדתה חלילה חלילה לו ית'.

כי אחר שהמציאות טוב לא יכלה לעולם כי אין השם מונע הטוב אבל עושה אותו לעולם ולפיכך מתמיד המציאות ואין הדבר הפלה ממנו פלה בבחינת המציאות בכלל מהמציאות לא חסר דבר עד עתה שהרי אין שם ריקות והכל מלא כבודו לא חסר דבר ולא יחסר לעולם אבל הפל חזר חלילה כמו שאמר דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת.

והארץ בא בפתוב הזה אל פלל היסודות שיתרפבו מהם ההולכים והבאים וזה פלו על ידי הגלגל הסובב מאיזהפסק המראה פעולת סבובו בכל אשר נעשה תחת השמש בתכונת הצמחים ובעלי חיים כי פשתעיון בהם היטב תמצא צורת העגול בהם לעולם בכללם ובחלקיהם.

ואפשר שבהרפכת הדומם לא יראה כל כך לרב רחקו ממנו והוא הסבה להיותו פחות שבמורפכים ולא תראה בו תנועה פלל לפי רוחק המניע אבל בצמחים ובבעלי חיים יראה יותר פעל המניע הסובב בתנועה ובעגול.

גם במלאכת האדם יראה העגול על הרב בכל פלי תשמישו וכל זה מורה על פעל התנועה הסבובית הנתונה לסבת המורפכים כי היא לא זולתה משאר התנועות מתמדת מאין הפסק. ולפיכך נאמר כי מעשה האלהים הוא יהיה לעולם ונאמר אין כל חדש תחת השמש כי הפל נמשך למציאות כפי מה שהטביעו השם ומה שיבא מן הפגעים הוא לפי העונש או לפי התנועה הפל היה על הדרך הזה מראש ברצונו הקדום אבל המציאות יהיה לעולם כי התנועה לא תכלה גם עם המבול שהגיד עליו הפתוב הטוב כי השחית כל בשר את דרכו לא חסר המציאות דבר והארץ לא פלטה ולא חסרה אבל המים פסו פני הארץ וילדעת החכמים הנודעים בחכמה לא פשט המבול על כל הארץ.

וכן מצאנו לרבותינו ז"ל שאמרו מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא ישראל במיא דמבולא גם המקום שנחו עליו המים שב לאשר הי' בתחלה ולא נפסד והשמים וכל צבאם לא השיגם שנוי ולא ישיגם ואע"פ שיש פסוקים בדברי הנביאים ובדברי נעים זמירות פסותרים הדעת הזה כמו שאמר המה יאבדו ואתה תעמד וגו' הלא יש לה להתבונן וילדעת כי שמים שם משתתף והאבדה גם כן שם משתתף כי תאמר על השנוי בלבד כמו שאמר כי אבדה מצרים ואם אי אפשר אצלה מאין אבדה ממש ירצה בו שהם באפשרות הפליון לרצון השם אבל הוא יתברך קיים לעולם ואינו באפשר פלל גם עולם המלאכים ונפשות הצדיקים אין אחד מאנשי התורה אומר שיכלה לעולם ואע"פ שדעתם שהם היו בהתחלה.

ולפיכך נאמר שעולם הנזכר בפסוק שפתחנו בו אפשר שיבא על הזמן הנצחי ודעת החכם שהרשע משולח למקרים ונעזב והוא פלה ברגע פעבור סופה עליו וסופה הוא

מְשַׁל לְמִקְרָה הַמְּנוֹת וְהוּא שֵׁם לְרוּחַ הַחֶזֶק הַמְּנִיד דְּבַר פְּתָאוּם מִמְקוֹמוֹ וְאֵינָנו כְּמוֹ שֶׁאָמַר כְּמוֹן גְּנֻבְתוֹ סוּפָה וְאָמַר לֹא כֵן הִרְשָׁעִים כִּי אִם כְּמוֹן אֲשֶׁר תִּדְרְכֵנוּ רוּחַ.

וְהַעֲנֵנוּ בָהֶם אֶחָד וְהִרְצוֹן בּוֹ שְׂאִין לְרִשָׁע תִּקְוָה וְאַחֲרִית אַחַר הַמְּנוֹת וְעֲלֵיהֶם נֹאמַר וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין אֲבָל הַצְּדִיקִים עוֹמְדִים לְעַד וְצַדִּיקְתֶּם עוֹמְדֵת לְעַד. וּלְפִיכָּה הַמְּשִׁיל הַצְּדִיק בִּיסוּד עוֹלָם שֶׁהוּא עוֹמֵד קַיִם וְקָרְאוּ יְסוּד נִצְחִי בְּאָמְרוֹ יְסוּד עוֹלָם וְזֶה אִם נִקְחָ שֵׁם עוֹלָם בְּמִקּוֹם הַזֶּה עַל הַזְּמַן אֲבָל אִם נִקְחָהוּ עַל הַמְּצִיאוֹת יִרְצָה בּוֹ שֶׁהוּא מְעַמִּיד הָעוֹלָם הַשֶּׁפֶל הַזֶּה בְּזִכּוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל כֹּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא בְּשִׁבִיל זֶה בְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ לִיתֵן שְׂכָר טוֹב לַצְּדִיקִים שֶׁמְקַיְימִים אֶת הָעוֹלָם וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁבָּא הַסְּפוּר הַטוֹב עַל נֹחַ שֶׁנִּתְקַיְיַם הַמְּצִיאוֹת בְּשִׁבִילוֹ לְפִי שֶׁהִיָּה אִישׁ צְדִיק כְּמוֹ שֶׁאָמַר אִישׁ צְדִיק תָּמִים הִיָּה בְּדוֹרוֹתָיו.

וּכְבָר יִדְעַתְּ מַה שֶׁאָמְרוּ בּוֹ ז"ל וְהַפְּנִיָה בְּפִתּוּב שֶׁלֹּא תֹאמַר אִיךָ אֶפְשָׁר שֶׁקָּרָא הַכְּתוּב נֹחַ אִישׁ צְדִיק תָּמִים וְהִלֵּא לֹא נִתְּנָה לוֹ הַתּוֹרָה וְלֹא הָיוּ לוֹ רַק שְׁבַע מִצְוֹת הֵן שֶׁהִתְיַחֲסוּ לוֹ וּלְכַנּוּ וְנִאֲפְלוּ לְדַעַת הָאוֹמֵר שֶׁאָדָם הָרֵאשׁוֹן נִצְטַנָּה עֲלֵיהֶן וְזֶה לְפִי שֶׁמִּחָה הַשֵּׁם זָכַר הַכֹּל וְנִקְרָא הַשֵּׁם עַל בְּנֵי נֹחַ וּלְפִיכָּה נִקְרָאוּ כָּל הָעַמִּים בְּשֵׁם הַזֶּה מְלֶכֶד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

אֲבָל אֵין סֶפֶק שֶׁשְׁבַע מִצְוֹת אֵלוֹ בְּלֶכֶד קִבֵּל נֹחַ וְשֶׁלֹּא יִקְשֶׁה עֲלֵיךָ אִיךָ נִקְרָא צְדִיק תָּמִים בְּאוֹתָן הַמִּצְוֹת בְּלֶכֶד וְשֶׁלֹּא תִהְרַהֵר רַע וְתֹאמַר אַחַר שֶׁהוּא הִיָּה צְדִיק וּמִצָּא חֵן בְּעֵינֵי הַשֵּׁם לָמָּה לִי וְלִשְׂאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה לְפִיכָּה בָּא וְנֹאמַר לָךְ תָּמִים הִיָּה בְּדוֹרוֹתָיו רִצָּה הַשֵּׁם אֲצֶל הַשֵּׁם לְפִי הַדּוֹרוֹת הֵהֵם שֶׁלֹּא נִתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה וְשֶׁלְּמֹתוֹ הִיָּה כְּפִי שֶׁלְּמֹת הָעֶבֶד בְּעִשְׂוֹתוֹ רְצוֹן רַבּוֹ וּכְבָר קָדָם לָנוּ זֶה וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּפִרְשַׁת בְּרֵאשִׁית אָמְרוּ שֶׁחֲסִידֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם וְהֵם הַמְּקַיְימִים שְׁבַע מִצְוֹת זוֹכִים לְעֵלְם הַבָּא וּלְפִיכָּה אָנוּ אוֹמְרִים תִּחְזִילָה לָמִי שֶׁבָּא לְהַתְגַּיֵּיר אֶכְלֶת חֵלֶב עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶיךָ אִי אֶתְּהָ עֲנוּשׁ פֶּרֶת וְהַנְּמִשָּׁה אֵל זֶה וּלְפִיכָּה לְפִי הַדּוֹרוֹת הָאֵלֶּה שֶׁאָנוּ מְסַתְּפִים בְּהַתְגַּיֵּיר בְּתוֹכְכֶם כְּשִׁיבָא אֶחָד רָאוּי לָנוּ שֶׁנִּתֵּן לוֹ עֲצָה הוֹגֵנֵת שֶׁיִּקְיִים שְׁבַע מִצְוֹת עַד שֶׁיִּמְצָא מְקוֹם לְהַתְגַּיֵּיר בְּלֹא סִפְנָה וְנִלְמַד לוֹ הַמִּצְוֹת הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָרוֹ בַּתְּלֻמוֹד וְאֵע"פ שֶׁהַדִּינִין לֹא הַתְּבָאָרוֹ וְהִיא אַחַת מִן הַמִּצְוֹת מֵאַחַר שֶׁנֹּאמַר שֵׁם סֵתֶם עַל הַדִּינִין.

וְיָדוּעַ כִּי בְּכָל עַם וְעַם דִּינִין מְסַתְּמִין אִם מִפִּי אִישׁ שֶׁמִּתְּפָאֵר שֶׁהוּא שְׁלִיחַ הַשֵּׁם אִם מִפִּי מֶלֶךְ אוֹ מִפִּי שׁוֹפֵט הָעַם הַהוּא הַמִּצְוָה בְּזֶה הִיא לְכָל בֶּן נֹחַ שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּפִי הַדִּינִין הַחֲקוּק בְּעַמּוֹ כִּי הַדִּין הוּא לִישׁוּב הָעוֹלָם.

וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא וּבַתּוֹסְפָתָא נִמְצָא מְפֹרָשׁ כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל יִשְׂרָאֵל לִישׁוּב בְּתֵי דִינִין בְּעֵיירוֹת שְׁלֵהֶן כֹּף מִצְוָה עַל בְּנֵי נֹחַ לִישׁוּב בְּתֵי דִינִין בְּעֵיירוֹת שְׁלֵהֶן וּלְפִיכָּה רָאוּי לְכָל חֲסִיד שֶׁבְּאוֹמוֹת שֶׁיִּתְּנֶה בְּמִשְׁאוֹ וּמִתְּנוּ כְּפִי הַדִּינִין הַמְּסַתְּמִין בְּעַמּוֹ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְּנֶה הַבָּא לְהַתְגַּיֵּיר עַד אֲשֶׁר יִמְצָא מְקוֹם לְהַתְגַּיֵּיר וְדִי לוֹ שֶׁיִּזְכֶּה לְמִצְוֹת שֶׁזָּכָה בָּהֶם הַצְּדִיק נֹחַ וְנִמְלֵט בְּצַדִּיקוֹ הוּא וּבֵיתוֹ וּבְשִׁבִילוֹ נִתְקַיְיַם הָעוֹלָם וְהִרְשָׁעִים עָבְרוּ פְּתָאם וְאֵינָם כְּעֵבֹר סוּפָה וְהוּא שֶׁאוֹמְרוֹ כְּעֵבֹר סוּפָה וְאֵין רִשָׁע זֶה דוֹר הַמְּבוּל וְצְדִיק יְסוּד עוֹלָם זֶה נֹחַ.

לפיקוד ראוי לכל אדם שיתבונן בפרשת המבול וישמר מפל דבר רע שלא ישטפוהו המים הזידונים פן תקיר נפשו רעתה כהקיר ביר מימיה ותהומות חטאיו יכסוהו ויתן אל לבו להמלט מקצוף השם עליו ומגער בו בדרך שאמר הנביא כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ פן נשבעתי מקצוף עליה ומגער בה.

ובמה אפא ינצל האדם מקצפו ומגערתו בעשותו לו תיבה מעצי מעשיו הטובים וכפר אותה בבית בכופר ענותו וקנים יעשה את התיבה כנגד שלשה עולמות תחתיים שונים ושלשים יעשה בלמדו התכמות הלמודיות והטבעיות והאלהיות.

כי זה מכונן במין האדם ובזכות האיש הזה נברא העולם ועמד. וכשם שהביא נח בתיבה ומלט בצדקתו שאר כל מיני בעלי חיים והביא שם מפל מאכל לצורך בעלי חיים הים כן כל אשר בעולם השפל הזה נברא ועומד בזכות האיש הזה כי הצמחים נמצאים לצורך בעלי חיים.

ובעלי חיים לצורך האדם כי הוא המורכב האחרון הוה השלם ומציאות המין הזה להמצא בו השלם שאי אפשר בלעדיו אם פן הפל הוא לרגלו ולחברתו כמו שאמרו ז"ל כל העולם לא נברא אלא לצוות זה וההולך בדרך השם פנה מצא חן בעיני השם וכפי זכרו את השם יזכר לפניו לא שהקשת הנראית בענן מזכרת השם שאין שכחה לפני פסא כבודו אבל הענין שהוא כמו שאמרו ז"ל את קשתי נתתי את קישותי דמות המוקש לי וזה כפי שפא במעשה מרכבה כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם פן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד י"י והיה בענני ענן על החומר הוא שנושא המים הזידונים ונראתה הקשת לזכור ברית עולם כי במסתכל במעשיו הנפלאים הוא הזוכר אותו והנזכר לפניו.

ואל זה רמז דוד באמרו במזמור הללו את י"י מן השמים כי מראש דברו עד חק נתן ולא יעבר רמז על שני עולמות העליונים רצה לומר כי בבחינתם יתאמת מציאות השם הנצחי ונודעה ממשלתו בכל והוא המהלל המבקש מהם שאמר הללו את י"י מן השמים ובמאמר מן השמים כלל מלאכים כי שם הם נמצאים כמו שאמר ראש הפילוסופים כי מספר המלאכים כמספר הגלגלים לפי שכל גלגל וגלגל יש לו מלאך שמיניע אותו.

ואולי אל זה רמז באמרו הללוהו במרומים ואחר זה בא להודיע שאין ממשלה לאחד מהם גלגל או פוכב או מלאך רק מאת השם יתברך והוא שאמר הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו והנמשך אל זה.

ואמנם בא שם על דרך הנסתר ההכרחי והמים אשר מעל השמים כפי מה שפא בתורה ובין המים אשר מעל לרקיע. ובשניהם בא מעל לא על ללמדך שאינם עליו ממש בפעל אבל בכח והפל בכח השם ומאמרו כמו שאמרו ז"ל אלו נאמר בין המים אשר על לרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליונים נתונים במאמר.

ועל שני העולמות אמר יהללו את שם י"י כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם רצה בו כי הם המתמידים והנצחיים והם המודים כי הוא צוה ונבראו וזהו מהללם הנאה. ואחר זה אמר הללו את י"י מן הארץ וגו'.

וְכָל־לְעוֹלָם הַשֹּׁפֵל בְּמַלְתֵּי הָאָרֶץ וְהַזְכִּיר אַחֵר כֵּן כָּל מִינֵי הַמְּצִיאוֹת הַשֹּׁפֵל הָאֲרָבַע יְסוּדוֹת וְהַקִּיטוֹר הָעוֹלָה לְהוֹרִיד הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמַיִם וְהַזְכִּיר שְׁלֵג וּבָרָד לֹא מַיִם וּמָטָר לְהַשְׁלִים הַסּוּד אֲשֶׁר רָמַז בַּמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמַיִם וְאָמַר רוּחַ סְעָרָה עוֹשֶׂה דְבָרוֹ מִפְּנֵי שְׁטֵבַע הָאֲוִיר לְהַשְׁתַּנּוֹת תְּנוּעָתוֹ תָּמִיד וְאֵין תְּנוּעָתוֹ עַל דֶּרֶךְ תַּחַת כְּשֶׁאֵר כָּל הַיְסוּדוֹת אֲבָל הִיא מִתְנוּעַעַת לְכָל הַפְּאוֹת בְּדָבָר הַשֵּׁם וּלְפִיכָף הַתִּיחָסָה אֵלָיו בְּאָמְרוֹ וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְהַזְכִּיר הַתְּנִינִים תְּחִלָּה לְהַעֲיֵד עַל הַכּוֹנֵה הָאֲחֵרוֹנָה בַּמְּצִיאוֹת כְּלוּ שֶׁהוּא רְצוֹן הַשֵּׁם לְהַמְצִיא מְצִיאוֹת וְהַפֵּל טוֹב אִם מַצֵּד בְּחִינַת הַנְּמָצָא אֲצֵל עֲצָמוֹ וְאִם מַצֵּד הַבְּחִינָה אֲצֵל אַחֵר כִּי הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים הַנּוֹזְכִּים גַּם כֵּן בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּבְרִיאָה אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם בְּאָמְרוֹ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים וְגו'.

וְכִיּוֹצֵאֲכֶם מִשְׁאָר מִיַּנֵּי בְּעַלֵּי חַיִּים שֶׁהֵם גְּזוּנִים מִטְּרָף בְּעַלֵּי חַיִּים אַחֵרִים וְאֵע"פ שֶׁהוּא רַע בְּבְחִינָה אֲצֵל הָאֲחֵרִים הַנּוֹטְרָפִים אֲמָנָם בְּבְחִינָה אֲצֵל עֲצָמָם הוּא טוֹב כִּי הַמְּצִיאוֹת טוֹב כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וְהוּא מוֹרָה בְּהַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם עַל הַפֵּל וּלְפִי הַשְׁגָּחָתוֹ בְּכָל שֶׁהִיא טוֹבָה וְנֹאמָתָה לְפִי שֶׁפַּע הַטּוֹב הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ נֹאמַר בּוֹ עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל יִשְׁמַח י"י בְּמַעֲשָׂיו כִּי כֵן דֶּרֶךְ הָעוֹשֶׂה כְּשִׂיאָוֹתוֹ וַיִּכְוֶנּוּ מַעֲשָׂיו וְזֶה אֲצֵלֵי רָמַז דָּוִד ע"ה בְּאָמְרוֹ לְוַיִּתֵּן זֶה יִצְרָתָ לְשַׁחַק בּוֹ רוּצָה בּוֹ לְשַׁמַּח בּוֹ הֲרֹאֵי לוֹ לְשַׁמּוֹחַ וְהוּא הַפֵּעַל מִכַּחוֹ עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמַר שְׁלֵמָה הֶחֱכַם מְשַׁחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל עֵת וְאָמַר מְצַחֶקֶת בְּתַבֵּל אֲרָצוֹ רָמַז בּוֹ עַל גְּדֵל הַשִּׁפְעַת הַיּוֹצֵא מֵאִתּוֹ לְהַמְצִיא כָּל מַה שֶׁאֵיכְפָּשֶׁר לְיְסוּדוֹת כְּפִי הַטְּבַע הַנְּמָצָא לָהֶם וּבְתַכְלִית הַגְּדוֹל וְהַחֲזֵק וְהָאֱמִיץ.

וְאֵל זֶה הָעֵנָן רָמַזוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה וּלְפִי גְדֵלָם וּמְשַׁלְתָּם הַזְכִּיר אוֹתָם בְּפָרֶט עִם הַיְסוּדוֹת וְאַחֵר שֶׁהַזְכִּיר הַיְסוּדוֹת הַזְכִּיר מִיַּנֵּי הַמְּנוֹרְכָבִים מֵהֶם וְהֵם הַהָרִים וְהַגְּבָעוֹת שֶׁהֵם מְצִיאוֹת הַדּוֹמָם שֶׁהוּא הַמְּנוֹרְכָב תְּחִלָּה וְאַחֲרָיו הַזְכִּיר הַצּוֹמֵחַ וְהַחֵי הַמְּרַגֵּישׁ וְהַחֵי הַמְּדַבֵּר הוּא הָאֵדָם שֶׁהוּא הַנְּכַבֵּד מֵהֶם אַחֵר שֶׁבִּידוֹ לְבַחֲרוֹ הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְלְדַעַת הָאֲמָתוֹת וּלְפִי שֶׁהַבְּחִירָה בִּידוֹ רֹאֵי לוֹ הַגְּמוּלָה כְּפִי בְּחִירָתוֹ וְהַנְּכַבֵּד שֶׁבִּזָּה הַמִּין הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ הַשֵּׁם לְנַחֵלָה וְנָתַן לוֹ תוֹרָתוֹ הַתְּמִימָה לְהַדְרִיכוֹ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל וְלְזַכּוֹתוֹ.

וְעַל כֵּן רֹאֵי לְהוֹדוֹת עַל חֶלְקוֹ הַטּוֹב לֹא שִׁיתַּרְעֵם עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁבָחָר הִרַע לְרְצוֹנּוֹ כִּי אֵין תְּלוּוָתוֹ רַק עַל עֲצָמוֹ. וְאֵל זֶה רָמַז הֶחֱכַם בְּאָמְרוֹ אֲנֹלֶת אֵדָם תְּסַלֵּף דְרָכּוֹ וְעַל י"י יִזְעַף לְבוֹ וְאֵלּוֹ הִנֵּה רוּצָה הִנֵּה בּוֹחֵר הַטּוֹב וּמִתְדַמָּה לְמַלְאָכִים וְאַחֵר שֶׁמִּין הָאֵדָם נִבְחָר לְמַעֲלָה הַזֹּאת רֹאֵי לוֹ לְהוֹדוֹת עָלֶיהָ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בָּא הַמְּזֻמּוֹר כְּלוֹ לְהוֹדוֹת וּלְהַפִּיר שֶׁהַשֵּׁם בְּרָא לְכַבּוֹדוֹ הַגְּבוּהִים וְהַשֹּׁפְלִים וְהוּא מוֹשֵׁל בְּכָל רוּצָה בְּמִין הָאֵדָם מִכָּל הַדְּבָרִים הַשֹּׁפְלִים וּבָחַר עִמּוֹ מִזֶּה הַמִּין וְהָרִים קָרְנוֹ בְּתוֹרָה וְהוּא שֶׁאָמַר וַיִּגְרַם קָרָן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו וְהַכּוֹנֵה בּוֹ לְחֲסִידָיו וְלָכֵן רֹאֵי לָהֶם לְהוֹדוֹת לְבְּחִירָתוֹ בָּם.

וְהוּא שֶׁאָמַר תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר תְּהִלָּתוֹ בְּקִהְלָה חֲסִידִים וְזֶה לְפִי בְּחִירָתוֹ בָּם כְּפִי אֲשֶׁר בָּחַר שָׁבַט לְוֵי לְהִיּוֹת עֲבוּדָתָם לוֹ וְכְפִי מַה שֶׁקָּדַם בָּא בְּסוֹף הַמְּזֻמּוֹר יְהִלְלוּ אֶת שֵׁם י"י כִּי נִשְׁגָּב שָׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֲרֶץ וְשָׁמַיִם רָצָה לוֹמַר רֹאֵי עַל כָּל אֵדָם שֶׁיְהִלְלוּ הַשֵּׁם עַל כָּל הַמְּצִיאוֹת שֶׁכָּל הַמְּשַׁלְלוֹת תַּחַת מְשַׁלְתּוֹ וְאֵין הָעֲלִיוֹן מֵהֶם מוֹשֵׁל בְּעֲצָמוֹ וְלֹא הַשֹּׁפֵל מֵהֶם שֶׁאֵינוֹ מֵאִתּוֹ יְתַבָּרָךְ וְלָכֵן רֹאֵי לְהוֹדוֹת וּלְהִלָּל לוֹ עַל כָּל אֲשֶׁר בְּאֲרֶץ

ובשמים ואחר זה הנפיר ענגן אחר ואמר נירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה.

רצה לומר שעל זה באמת ראוי לעם הזה להודות השם ולהנפיר הטוב השלם באשר הוא הנבחר והקרוב אליו במין הנכבד מפל מיני העולם השפל ועל פן ראוי לו לשמח בתקוה וזאת הערה טובה במזמור הזה שבא להעיר האדם לבחון המציאות שלו ולהתבונן בו.

ונוד ע"ה העיר בו בלשונו הצח על ענגנים רבים אנפיר מהם חמשה שהם אבות לכולם. הראשון והוא עקר להודיע כיבבחינת המציאות ותאמתו מציאות השם ואחדותו ונצחותו וממשלתו בכל.

השני להודיע שיש שם שלשה עולמות. השלישי להודיע כי חומר העולם השפל למטה במעלה מחומר העולם הגבוה.

הרביעי שמין האדם כמר מדלי אצל המציאות שלו וזה דבר מועיל מאד להרחיק מבנפח החושבים כי הוא המכונן בכלל המציאות ואין זה אמת אבל הוא המכונן במציאות העולם השפל והפונה בו בשלם מהמין ההוא עד שאמרו ו"ל עליו כל העולם לא נברא אלא בשביל זה ואמר החכם וצדיק יסוד עולם וזה ענגן חמישי נרמז באמרו נירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה.

פרשת לך לך. מתהלה בתומו צדיק אשרי בניו אחריו לשון מתהלה בא בפתוב הזה ובשאר פתובים על המכונן הליכותיו ושם ארחותיו נגד השם לא יטה ימין ושמאל והוא שלמות הצדיק ותומו כי כל עת שהצדיק נוטה לצדקו אל הימין והוא שנאמר עליו צדיק הרבה איפשהו לקראו חסיד לא תמים או צדיק וכאשר ילך בדרך המנוצעת יקרא צדיק תמים ומתהלה את השם כי כן מצאנו על החידים בדורותיו אמר ויתהלה חנוף את האלהים.

את האלהים התהלה נח. והוא שהוסיף המתרגם בדחלתא די"י וכאשר נקשר בו לפני תרגם ארי פלח והפונה בכלם שיכונון כל דרכיו נגד השם ועל דרך הזה הלכו האבות כמו שנבאר מאמונתם וממעשיהם וכאשר התפרסם באברהם אבינו כי כל מדה חשובה שישגה האדם התייחסה אליו בספור התורה.

תחלה יחס לו המדה הצריכה מראש לשלמות האדם והיא הרחקת חבבת הרעים והפחותים לפי שהאדם נמשך אחר מדות רעיו ואפילו הוא מנטבע במדות הטובות ולפיכך כל מבקש שלמות צריך שיעזוב עזיבה גמורה כל בעל מדה רעה או בעל אמונה פחותה רחוק או קרוב אב או אם או אח עד שיעזוב לפי הצורך הגדול הזה ארצו ומשפחתו ובית אביו וכל מה שהם קרוביו ומינדעיו צריך להתרחק מהם יותר כי האדם נמשך בטבעו לקרוביו והשלמות נמנע מאדם בחברתם והוא שפתח ואמר באברהם לך לך מארצה וממולדתך ומבית אביך והפונה בזה שילמד מה שראוי ללמוד ויניח הראוי שלא ללמוד וטוב שיגור האדם בארץ נכריה וישפל בגרותו לפני אחרים לתועלתו מאשר ישקט על שמריו ויתנשא על חבריו לנזקו פדרך שאמרו ו"ל הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים רצו בו שזנב ארי ארי וראש שועל שועל וטוב להיות ארי מהיות שועל ולפי הענגן הזה אמר החכם הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע ושבירתו הוא חלישות

שְׁכֵלוֹ וְהַתְּהַפְכוּת מְדוּתֵיהֶטוּבוֹת וְאֵל זֶה הֶעֱנֵן גְּדוֹל הַתּוֹעֵלֶת כִּינּוּן דָּוֶד ע"ה בְּפִתְחוֹ סִפְרוֹ הַקְּדוּשׁ בְּאַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת לְהוֹרוֹת כִּי הִשְׁלֵמוֹת הִיא בְּהִרְחִיק חֻבְרַת הַרְעִים לֹא זוֹלַת זֶה וְהוּא הַמְּכַנּוּן בְּתַחֲלַת הַסְּפּוֹר עַל אַבְרָהָם אֲבִינוּ לְהוֹרוֹת כִּי לֹא יִשְׁלַם תַּלְמוּד הָאָדָם זוֹלַת זֶה וְאַחַר שֶׁיִּלְמַד מֵאַחֲרֵים הָרְאוּי לּוֹ צָרִיף שֶׁיִּלְמַד אַחֲרֵים כְּמוֹ שֶׁהַזְּכִיר אַחַר כֵּן וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֵרֶן וְאָמַר וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם י"י וְהִקְרִיאָהּ הִיא הַיְתָה דְרִישׁת יְחִיד הַשֵּׁם בְּרַבִּים.

וּמִדַּת הַלְמוּד הוּא מְדַרְכֵי הַשֵּׁם בְּהִבְיטוֹ בְּחִסְדּוֹ הַגְּדוֹל לְבְרוּאָיו כִּי הִטְבַּת הַלְמוּד גְּדוֹלָה מְכַל הִטְבָּה כִּי בִּה נּוֹתֵן צוּרָה לְנֶפֶשׁ הָאָדָם וְאִז תִּצָּא הַנֶּפֶשׁ מִפֶּחַ לְמַעֲשֵׂה וְהוּא שֶׁאָמַר אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֵרֶן וְהִיא גַם כֵּן מְדָה חֲשׂוּבָה לְפִי הַדְּעוֹת הַמְּפֹרְסֻמוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֲכָם מוֹנֵעַ בַּר יִקְבוֹהוּ לְאוֹם וּבְרַכָּה לְרֹאשׁ מִשְׁבִּיר.

רָצָה לִוְמַר שֶׁזֶה דַּעַת מְפֹרְסָם לְלַמַּד אַחֲרֵים וְאִף כִּי יִתְגַּנֵּה הַמְּלַמֵּד אֲצֵל קִצַּת הַשׁוֹמְעִים וַיִּקְלָוּהוּ עַל זֶה אֵין רְאוּי לְשֵׁלֶם הֵהוּא שֶׁיִּשְׁתַּק מֵאַחַר שֶׁיִּמְצָא אֶחָד מֵהֶם תּוֹעֵלֶת בְּדַבְּרָיו וַיִּבְרַכְהוּ וְכִי הָאֶחָד הוּא הַמְּבַרְכוֹ לִיתְרוֹן הַפְּרָתוֹ וְחֲשִׁיבוֹתוֹ נִחְשָׁב לְפָנֵי הַשֵּׁם מִצַּד הַגְּמוּל לְרַבִּים וְהַרְבִּים הַמְּקַלְלִים אוֹתוֹ לְמִיעוּט הַפְּרָתָם וְלְפַחֲתוּתָם נִחְשָׁבִים לִיְחִיד וְאֵל זֶה רַמְזוּ בְּאֶמְרוֹ וְאַבְרָכָה מְבַרְכִיף וּמְקַלְלִיף אֶאֱוֹר.

וְלִקַּח בְּבְרַכָּה לְשׁוֹן רַבִּים וּבְקַלְלָה לְשׁוֹן יְחִיד וְאֵם הוּא יְדוּעַ כִּי הֵם הַרְבִּים וְהַפֶּל בָּא לְהַעִיר הַשְׁלֵם לְלַמַּד וְלְהַשְׁלִים אַחֲרֵים וְלְהַזְהִירָהוּ שְׁלֹא יִתְרַשֵּׁל מִזֶּה בְּהַתְּגַנְנוֹתוֹ אֲצֵל רַב בְּנֵי דוֹרוֹ בְּזֶה וְאֵל זֶה כִּינּוּן הַחֲכָם בְּאֶמְרוֹ וְלְמוֹכִיחִים יִנָּעַם וְעַלִּיהֶם תִּבְאֵא בְּרַכַּת טוֹב וְאֵל זֶה הֶעֱנֵן בְּעֵצָמוֹ אָמַר יִשְׁעִיָה הַנְּבִיא אֵל תִּירָאוּ חֲרַפַּת אֲנוּשׁ וּמַגְדַּפוֹתֶם אֵל תַּחֲתוֹ וּבְכַר הַקְּדִים לּוֹ וְאָמַר הַבִּיטוֹ אֵל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם לְפִי שֶׁהוּא הַחַל לְקַרְא בְּנֵי אָדָם כְּדִי לְמַשְׁכֶּם לְעַבּוֹדַת הַשֵּׁם וּלְשַׁחֲרָרֶם מֵעַבְדַּת אֱלֹהִים אַחֲרֵים בְּעַבּוֹדָתוֹ.

וּשְׁלֵמוֹת הָאָדָם יוֹשֵׁג בְּשִׁתֵי הַמְּדוֹת הַנִּזְכָּרוֹת הַלְמִידָה וְהַלְמוּד וּלְפִיכָף הַתְּיַחֲסוּ תַחֲלָה בְּסְפּוֹר הַפְּתוּב לְאֶדוֹן הַשְׁלֵם וְאַחַר כֵּן הַתְּיַחֲסָה אֵלָיו מִדַּת הַחֲרִיצוֹת לְפִי שֶׁגִּנְנֵי גְדוֹל הוּא לְשֵׁלֶם כְּשֶׁיִּתְרַשֵּׁל לְקַנּוֹת דִּי סִפְקוֹ לְחֵם לְאֶכּוֹל וּבְגֵד לְלַבֵּןשׁ עַד שֶׁיִּצְטָרֵף לְבְרִיּוֹת אֲבָל רְאוּי לּוֹ שֶׁיִּטְרַח לְהַשִּׁיג סְפוּקוֹ וְאֵם יִרְחִיק נְדוּד וְהוּא שְׂבָא בְּסְפּוֹר וַיְהִי רַעַב בְּאַרְצָ וַיִּרְדּוּ אַבְרָם מִצְרַיִמָּה אֲמָנָם רַב הֶעֱמַל וַיִּתְרוֹן הַטְּוֹרַח וְהַמְּיָה לְכֶסֶף מְגוֹנָה מְאֹד כִּי כָל יִתְרוֹן מְגוֹנָה אֲצֵל הַשְׁלֵם וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאַרְצָ וּלְמַד לָף שֶׁהַצְּוֹרֵף הַגְּדוֹל הִבִּיאֻ לָזֶה.

וְאַחַר כָּף בָּא הַסְּפּוֹר עַל דְּבָרֵי אֲשֶׁתוֹ וְאֵע"פ שֶׁהַסְּפּוֹר הֵהוּא הִי' זָר וְקָשָׁה עַל אֶדוֹן כְּמוֹהוּ אֲמָנָם לְמַדְנוּ מִפְּנֵי מְדָה חֲשׂוּבָה מְאֹד בְּעֵנֵינֵי הָאָדָם וּבְעֵסְקִיו וְהוּא לְבַחְוֹר בְּרַע כְּדִי לְבָרוּחַ מְרַע מִפְּנֵי וּלְפִיכָף אַחַר שֶׁיִּדַּע הַשְׁלֵם בְּכַח נְבוּאָתוֹ שְׁלֹא יִקְרַב אֵלָיָה אָדָם אֵע"פ שֶׁהִיָּה לּוֹ גִּנְנֵי שֶׁתִּלְקַח אֲשֶׁתוֹ מֵאֵתוֹ בְּחַר בְּזֶה כְּדִי לְבָרוּחַ מִהָרַעַב הַכָּבֵד וְהוּא שֶׁאָמַר לְמַעַן יִיטַב לִי בְּעַבּוֹרָף וְצִנָּה אוֹתָהּ לְשָׁנוֹת בְּדַבְּרֵיָה כְּדִי שְׁלֹא יִהְרַג וְהוּא שֶׁאָמַר וְחִתָּהּ נִפְשִׁי בְּגִלְלָף.

וְאַחַר זֶה סִפְר שֶׁהָיוּ צָאן וּבְקָר וְאִוְהָלִים לְלוֹט הַהוֹלֵף אֵת אַבְרָם לְהוֹדִיעַ שֶׁהִלִּיכְתוֹ אֵת אַבְרָם גְּרָמָה לּוֹ זֶה וַיַּחֲסוּ לּוֹ בְּזֶה מְדָה מִן הַמְּדוֹת הַחֲשׂוּבוֹת. וְהוּא שֶׁרְאוּי לְעֲשִׂיר לְהַעֲשִׂיר הַדְּבָקִים אֵלָיו וְהוּא שֶׁאָמַר וְגַם לְלוֹט הַהוֹלֵף אֵת אַבְרָם הָיָה צָאן וּבְקָר וְאִוְהָלִים.

ואחר כן ספר דברי הריב שנפל בין רועיו ובין רועי מקנה לוט והוא השלם לטוב לבבו ודרף השלום. והוא שאמר אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רועי ובין רועיך ואמר הלא כל הארץ לפניך הורה פי אע"פ שטוב שבת אחים גם יחד אחר שיפול הריב ביניהם הטוב הוא שיפרד איש מעל אחיו והוא שאמר השלם הפרד נא מעלי ואמרו אם השמאל ואמינה הורה מדה חשובה שלא יקפיד איש בטובת אחרים אחר שייספיק לו הנשאר לחלקו והוא שאמר לו לברוך הנה הטוב לא כמדת הרעים המקפידים בטובת אחרים ומקנאים עליה.

עוד למדנו מדה חשובה מן הספור הזה שלא להתגאות על אחר על טובה שבאה לו ממנו שהרי השלם לא התגאה על לוט בשביל שהתברך בגללו וכל הטוב שהשיג השיג לרגלו ולא הזכיר לו מזה דבר ואע"פ שהיו מצערים אותו אנשי ביתו.

ואחר כן ספר מלחמת המלכים בעבור דבר לוט אשר נשבה מתוך המלחמה ההיא ושם התניחו לו חמש מדות טובות האחת מדת הרחמים כי נכמרו רחמיו פאשר שמע כי נשבה אחיו. השנית מדת הגבורה כי התגבר בגלדי ביתו על ארבעה מלכים.

השלישית מדת ההסתפקות באמרו אם מחוט ועד שרוף נעל וגו' כי אע"פ שאמר בעת הצרף למען ייטב לי בעבורך אחר שהיה לו די ספקו הסתפק באשר השיג ואמרו ולא תאמר אני העשיתי את אברם היה לטוב טבעו מפני שהממון ההוא הוא ממון שבויים ואע"פ שזכה בו מן הדין שהרי עגר אשכול וממרא לקחו חלקם ועם כל זה הראה טוב מדת החמלה על קשה יום.

הרביעית מדת שמירת הברית לכל בעלי ברית בין בני ברית בין שאינם בני ברית לפי שראוי לאדם לקנות לו חברים להיותם לו עזר לעת צר והוא שהזכיר בעלי ברית אברם. החמישית מדת ההודאה לשם וההפדה שהפיל מאתו והוא שנתן מעשר לכהן אל עליון וזה מסעיפי מדת הנדיבות והוא המדה שהעידה הקבלה שהיתה לו בהיות ביתו פתוח לעוברים ושבים וספור שלשה אנשים שראה ורץ לקראתם אמת זה וספור מרוצתו והשתחוויתו לקרוא אותם לסעוד לבם הורה כי מדרכי הנדיב לפצור בקרואיו בכל מיני פצירה ואמרו ואקחה פת לחם הורה על מדה חשובה שהיה אומר מעט ועשה הרבה וזה סעיף מדרכי הבושת.

ואמרו מהרי שלש סאין קמח סלת וגו'. הורה לתקן פת נקיה מפני האורחין הנכבדים מספיק לכל בני הבית כי אין ספק שישלש סאין לא היה צריך להם וזה מדה טובה להרחיק קנאה בסעודה שהרי סאה אחת מספיק לכמה אנשים ועומר מספיק לשנים ושלשה שהיא עשירית האיפה ואיפה שלש סאין כמו שנודע מן התרגום ואע"פ שאין ראיה לדבר סמוך יש לו מן הפסוק הזה כי דרף הוא ללוש במדה הידועה וכאלו אמר מהרי איפת קמח סלת ואמרו ואנכי עפר ואפר מורה על מדת ענוה ושפלות רוח.

וספור דבר שרה על הגר בענותה אותה ובשלחו אותה לדבריה ואת בנה הורה על מדת שלום הביא כמו שצוה עליו ז"ל. וספור עשותומשמה גדול ביום הגמל את יצחק הורה על מדת השמחה שהיא טובה בעתה וספור באו לספוד לשרה ולבכותה וקנותו לה אהות

קָבַר בְּכֶסֶף מְלֵא הוֹרָה עַל מַדַּת גְּמִילוֹת חֲסֵדִים וְשִׁישְׁמֵר אָדָם בְּרִית אֶת הַמֵּתִים בְּאֲשֶׁר
הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל לְבוֹ.

וְאָמְרוּ עוֹבֵר לְסוֹחֵר הוֹרָה עַל מִשְׁאָ וּמִתֵּן שְׂרָאוֹי שְׂיֵהָא בְּנַחַת רוּחַ וּבְאֲמוּנָה עִם הַבְּרִיּוֹת
וְהוֹסִיפוּ לְקַחַת קְטוּרָה לְאִשָּׁה הוֹרָה עַל חַבּוּב קִיּוּם מִיּוֹן הָאָדָם כְּדִי לְקַיֵּם צְלָם וְדַמּוּת
וְהוּא שְׂאֲמְרוּ ז"ל כָּל מִי שְׂאִינוּ עוֹסֵק בְּפִרְיָה וּרְבִיבָה פְּאֵלוּ מִמַּעַט אֶת הַדְּמוּת שְׂנֵאָמֵר כִּי
בְּצֻלָּם אֱלֹהִים וְגו'.

וְלֹא כְּדַעַת הַנוֹצְרִים שֶׁהֵם מְיַחֲדִים קִצַּת בְּנִיָּהֶם לְלֶכֶת עֲרִירִים לְמוֹת פְּאֵלוּ הַשֵּׁם שׁוֹנֵא מִיּוֹן
הָאָדָם וְהוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ מְכַל הַמִּינִין הַשְּׂפֵלִים וְלִזְהָ בָּא הַסְּפוּר עֲלָיו בְּזָה שֶׁהוּא הִיָּה הָאוֹהֵב
הִרְאִישׁוֹן שְׂיִיחַד שְׁמוֹ וְהוֹדִיעֵנו בְּעוֹלָם כְּפִי מַה שְּׂבֵא הַסְּפוּר עֲלָיו בְּקִרְאוֹ בְּשֵׁם י"י
וּבְהַעֲלוֹתוֹ בְּנוֹ יַחֲדוֹ אֲשֶׁר אֶהֱבֵב וְלֹאֲהַבַּת הַשֵּׁם שְׂנֵא אֶת בְּנוֹ יַחֲדוֹ שְׂנֵאֵת מִנֵּת זֹאת הִיָּתָה
מְדָה שְׂלֵא נִמְצְאֵת לְאַחַר כְּמוֹהוּ וְהוּא מוֹרָה עַל תְּכֵלִית שְׂלֵמוֹת טְבָעוֹ.

וְאַחַר שֶׁהוּא הִיָּה הַשֵּׁלֵם בְּמַעֲלוֹת שְׂכָלִיּוֹת וּבְמַעֲלוֹת מְדוֹת וְהוּא הִיָּה הַמְּתַהַלֵּף לְפָנָיו מֵהוּ
שְׂאֲמֵר הַתְּהַלֵּף לְפָנָיו וְהִיָּה תָמִים אִין סִפְק שְׂהַפְּנֵנָה הִיָּתָה עַל זְרַעוֹ לְהִיּוֹת גּוֹי קְדוֹשׁ וְשֵׁלֵם
מְצוֹרֶף אֶל זֶה כִּי אַע"פ שֶׁהִיָּה שְׂלֵם בְּבַחֲיִנַת עֲצָמוֹ אִמְנָם בְּבַחֲיִנַת זְרַעוֹ לֹא הִיָּה שְׂלֵם בְּזִמְן
הַהוּא כִּי כָּל זִמְן שְׂהַבְּנִים חֲסֵרִים אִין הָאָב שְׂלֵם כִּי יִשְׁגִּיָּהוּ הַחֲסָרוֹן הַהוּא לְפִי דְבַקוּתָם
לוֹ כְּמוֹ שְׂבֵא בִּיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לְפִי חֲסָרוֹן בְּנָיו וְיִהוֹשֻׁעַ הִיָּה לְבוֹשׁ בְּגָדִים צוֹאִים כְּפִי
שְׂהַתְּבַאֵר בְּפִרְשַׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ.

וְכִן אֲבִרְהֵם נִמְצְאָ חֲסֵר בְּבַחֲיִנַת יִשְׁמַעְאֵל בְּנוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ סוֹפּוֹ שֶׁהִיָּה רְנוּבָה קִשְׁתָּ וְאִין
זֶה הַמְּכוֹנֵן בוֹ וְלְפִי שֶׁהִיָּה רְצוֹן הַשֵּׁם לְהוֹצִיא מִחֲלָצָיו גּוֹי קְדוֹשׁ מְכַל הָעַמִּים כְּמוֹ שְׂאֲמֵר
שָׁם וּמְלָכִים מִמֶּה יֵצְאוּ וְהַצְּדִיקִים וְהַחֲכָמִים הֵם הֵם הַמְּלָכִים בְּאֵמַת כְּמוֹ שְׂאֲמֵר שָׁם
מְמַלְכֵת פְּהִיָּים וְגוֹי קְדוֹשׁ וְיָדוּעַ כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מְנַעֲרָיו לְבַקֵּשׁ הַיִּתְרוֹנוֹת שֶׁהֵם
סִבַּת כָּל חֲסָרוֹן הָאָדָם וְהֵם הַמַּעֲבִירִים הַפְּנֵנָה בְּמַצִּיאוֹת הָאָדָם כְּמוֹ שְׂאֲמֵר הַחֲכָם אֲשֶׁר
עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יִשְׂרָ וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חַשְׁבֹּנוֹת רַבִּים.

הוֹרָה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַיִּשְׂרָ וּמַעוֹת זְרָכּוֹ בְּבַקְשׁוֹ חֲשָׁבוֹן רַב בְּעֵנִיָּנוֹ שְׂאִינוּ רַק דְּמִיּוֹן
גְּמוּר לְלֹא תוֹעֵלַת אָבֵל הוּא לְנִזְקִים רַבִּים וְלְהַרְחִיק הָעֵנִין הַזֶּה הִיָּה רְצוֹן הַשֵּׁם וְהַגָּדִיל
חֲסָדוֹ לְתַת אוֹת בְּרִית בְּבִשְׂרָם לְפִי שְׂטָבַע הַפְּלִי הַהוּא מוֹכֵן מְכַל שְׂאֵר אִיבְרֵי הָאָדָם
לְהַשִּׁיחַו בְּמוֹתְרוֹת הַמְּגוֹנוֹת לְפִיכָּהּ בָּא הָאוֹת לְמוֹל הָעֲרָלָה כְּדִי לְהַזְפִּיר הָאָדָם תְּחִלָּה
בְּפַעַל הַפְּלִי הַהוּא שְׂיַעֲבִיר מִפְּעוֹלָתוֹ מַה שְׂאִין בָּהּ צוֹרֵף וְאַע"פ שְׂיַמְצָא בוֹ הַנְּאָה וְיִצְטַעַר
בְּעִזְיָבְתוֹ כְּדָרָף שְׂהַעֲבִיר מִהַפְּלִי הַהוּא עֲצָמוֹ מַה שְׂאִין בוֹ צוֹרֵף לְהַשְׁלִים כְּפִי הַפְּעוֹלָתוֹ
וְאַע"פ שֶׁהִיָּתָה הַנְּאָה יוֹתֵר אֵלוּ נִשְׂאָר שָׁם כְּמוֹ שְׂנִרְאָה מִדְּבָרֵיהֶם ז"ל שֶׁכָּל הַנְּבַעֲלַת
לְעַרְלָה קִשָּׁה לְפָרוֹשׁ הַיָּמָנוּ.

וּבְזָה הִיָּתָה כְּפִי הַמְּצָנָה לְחֲסֵר הַתְּאֵנָה לֹא לְבַטֵּל פְּעַל הַפְּלִי הַהוּא שְׂהַרִי לְכָרוֹת הָעוֹר
הַחוּפָה הַבְּשָׂר שֶׁהוּא מִילַת הַבְּשָׂר בְּאֵה הַמְּצוּנָה לֹא לְכָרוֹת הַבְּשָׂר בְּעֲצָמוֹ שֶׁהִיָּה נִשְׁחַת בוֹ
הַפְּלִי כִּי זֶה אֲסָרָה הַתּוֹרָהאֵף בְּשָׂר בְּעַלֵי חַיִּים כְּמוֹ שְׂבֵא וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ כִּי לֹא
יִחַפֵּץ הַשֵּׁם בְּהַשְׁחַתַּת הָעוֹלָם.

אבל הפונה בכל המעשים לעזוב הקצות וללכת באמצע וההולך על הדרך הזה הוא השלם
התמים רצונו לומר תמים צורה לא תמים גוף וכן כתוב תמימי דרך ההולכים בתורת י"י
וההולך בדרך זה הוא ראוי להוליד בנים פדי לגדלם בעבודת השם שהוא המכונן בעולם
השפל הזה וזהו שסמך לו ואמר ואתנה בריתי ביני וביניך וארבה אותך במאד מאד וכן
בכל מקום בפרשה פשהזכיר הברית הזכיר ורעו כי הפונה במצוה היא היתה על ורעו
שיכונן לעזוב המותרות.

והוא שאמר ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם כי עיקר המצוה
היא להיות לאות ולסימן פדי שיפירת ויסיר שאר הערלות ערלת און וערלת שפתיים
וערלת לב כמו שאמר ומלתם את ערלת לבבכם הכל להשיג שלמות המדות הקודם
לשלמות השכל והמסבב אותו ושלמות שכל האדם היא עבודת השם ונדעתו שהוא
האלהים לבדו.

ועל זה סוכבת התורה ולפי שהברית קודם לתורה קדימת זמן וקדיאת סבה שהרי הוא
סבת קיום התורה אמרו ז"ל שצריך להקדים ברית לתורה כי עיקר הפונה במצוה ההיא
הוא שימול האב את בנו לקבל עליו ברית השם להיות לו לאלהים ולהכניסו בברית
ההיא כמו שבא ונקימותי את בריתי ביני וביניך ובין ורעה אחריו לדורותם לברית
עולם להיות לה לאלהים ולרעה אחריו והוא שהצריכו ז"ל לברך אחר המילה גם כן
ולומר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כי הכנסתו בברית היא מצוה בעצמה והיא
הפונה.

ולפיכך פשאין האב שם ראוי שהמשפחה במצוה ההיא והוא הסנדקנס יברך הברכה
ההיא שהרי הוא במקום האב או במקום ב"ד שהם זקוקים למצוה זאת ולכונן המצוה
הנמשכת אליה והוא הטעם בעצמו שהצריכו להזכיר בברכת מילת גרים ועבדים דם
ברית ולהבדיל בין הקדש ובין החול והאנמה המתדמה בנו ובתורתנו כשהם מטבילים
ומשעמדים מכניסים המשועמד בברית אמונתם אבל המה המירו אות טוב ברע כי האות
שלהם אינו אלא לשעתו והאות שלנו הוא בעצם הגוף ועומד מתמיד בו ולפיכך היה סבת
השלמות לרע אברהם אבינו והוא שהשלים אותו בלמוד בנים לשמור דרך י"י כמו
שאמר פי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך י"י לעשות
צדקה ומשפט למען הביא י"י על אברהם את אשר דבר עליו ואשר דבר עליו הוא מה
שאמר ומלכים ממה יצאו והם הם שראוי לאשר אותם בהתהלכם בדרך האב אחריו
כמו שאמר מתהלך בתמו צדיק אשרי בניו אחריו.

רוצה לומר אחריו בכל צד והוא אחר שילך האב בדרך כל הארץ הם הולכים בתורת
י"י לרדוף דרכי אביהם ואז הם מאשרים אחריו ויחסו אליו בשלמות כמו שאמר הנביא
ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אנהבי לפי שיעקב הלך בדרך
האבות הוא וכל ורעו באות הברית אשר פרת להם והוא שימול כל זכר בשר ערלתו ודי
אות ברית בזכרים לפי שהנקיבה היא לעזר הזכר ואל אישה תשווקתה והוא משל בה
להנהיגה ולהדריגה בדרך וולעשות מעשה על פיו והיותה על הדרך הזה הוא גם כן סבה
שהיא פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמא כי אלו היתה טרודה לעשות המצות בזמן
היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה קטטה נופלת ביניהם ותסור הממשלה המכוננת

שְׁהִיא לְתוֹעֲלָתוֹ וְלְתוֹעֲלֹתָהּ וְלִפִּי הַטַּעַם הַזֶּה הַסְּפִיק הָאוֹת הַהוּא בְּזָכְרִים וְהָאוֹת הַהוּא כּוֹלָל טוֹבוֹת הַרְבֵּה כִּי הוּא מוֹעִיל תּוֹעֲלַת כְּלָלִי לְכָל הָאָנוּמָה לְהִתְקַרֵּב יַחַד הַגֵּרַע כְּלוֹ וְלְהַעֲזֹר זֶה בְּזֶה וְשֵׁלֵא לְהִתְעַרֵּב בְּשֵׁאֵר הָאָנוּמוֹת כְּמוֹ שֶׁהִתְעַרְבוּ הֵם וְלֹא נִוְדָעָה זֹאת מִזֹּאת עַד שֶׁאֵין בִּינֵיהֶם קִירוֹב טְבָעִי וְהוּא סִבַּת מִלְחַמָּתָם עַד הַשְּׂמֵדָם וְהַשֵּׁם בְּחֹסְדוֹ הַגָּדוֹל הַשֵּׁאִיר הַקִּירוֹב בְּנוֹ וְשֵׁם הָאָבוֹת נִקְרָא בְּנוֹ וְאֵע"פ שֶׁעֲוֹנָנו הִדִּיחוּ אוֹתָנוּ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם עַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם וְכָל הָעַמִּים שֶׁאָנוּ מְפֹנְזִים בְּתוֹכָם בְּקִשּׁוֹ לְהִכְחִידָנוּ מִגּוֹי עַד שֵׁלֵא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד עִם כָּל זֶה אֲנִחְנוּ נִקְרָאִים בְּשֵׁם יַעֲקֹב בְּסִבַּת הָאוֹת הַנִּתֵּן לְאָבוֹת.

וְזֶה בְּרַכָּה חֲשׂוּבָה בְּעַם כְּמוֹ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוּ וַיִּקְרָא בָּהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אָבוֹתֵינוּ נִמְצָא שֶׁאוֹת הַבְּרִית תּוֹעֲלַת כְּלָלִית וְהוּא גַם כֵּן סִבַּת תּוֹעֲלַת הַסְּגוּלוֹת כִּי הוּא אוֹת וְסִימָן לְדַעַת הַשֵּׁם וְלִקְבֹּלוֹ לְאֵלוֹהַּ וְלִיְחַדּוֹ וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּכָלֵל הַתּוֹרָה וְהָאוֹת גַם כֵּן סִימָן לְקִיּוּם הַמִּין בְּלִקְיַחַת הָאִשָּׁה דָּרָךְ יִרְאֵת שְׁמֵים וְדָרָךְ זִהִירוֹת וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּחֻפָּה וְהוּא ג"כ סִבַּת לְמַנּוּעַ הִיִּתְרוֹנוֹת בְּכָל הַמַּעֲשִׂים וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלִפְיָכֶּה צְוּוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל לֹאמֹר כְּשֵׁם שֶׁהִכְסִיתִי לְבָרִית כֵּן אֲכַנִּיסֶהוּ לְתוֹרָה וְלִחְפָּה וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים.

פְּרִשְׁת וַיִּרְא: גִּיל יִגִּיל אָבִי צְדִיק וַיּוֹלֵד חֻקֶּם יִשְׁמַח בּוֹ. לִפִּי שֶׁהַפְּנֵה בְּאָדָם הִיא בְּשָׁנֵי שְׁלֹמוֹיּוֹת וְהֵם שְׁלֹמוֹת הַמַּדּוֹת וְשְׁלֹמוֹת הַשְּׂכָל וְעִיר פְּרָא אָדָם יִנְלֵד וְהוּא צָרִיךְ לְמַלְמֵד וּמוֹרָה רְאָה הַשֵּׁם הַצְּנוּרָךְ לְהִיּוֹת הַבְּנִים נִוְדָעִים אֲצֵל הָאָבוֹת וְהָאָבוֹת אֲצֵל הַבְּנִים בְּלוֹקַחוֹ הַנְּשִׂים וּבִיחַד אוֹתָם לְבָעֲלִים כְּדִי שִׁישְׁתַּדְּלוּ הָאָבוֹת וַיִּטְרַחוּ כְּפִי הַטְּבַע בְּלִמּוּד בְּנֵיהֶם וְכְדִי שִׁיקְבְּלוּ הַבְּנִים מוֹסֵר הָאָבוֹת גַם כֵּן כְּפִי הַטְּבַע וְכְפִי צְנוּרָךְ הַעֲנִין הַגָּדוֹל הַזֶּה הַעִיר הַחֻקֶּם הָאֵם וְהִבֵּן בְּרַב פְּרִשְׁיּוֹת מְשֻׁלִי בְּשִׁבְחוֹ שְׁנֵי שְׁלֹמוֹיּוֹת אֵלֶּה נִקְרָא מְשִׁיג שְׁלֹמוֹת הַשְּׂכָל חֻקֶּם וּמְשִׁיג שְׁלֹמוֹת הַמַּדּוֹת צְדִיק.

וְאֵע"פ שֶׁבְּקִצַּת מְקוֹמוֹת הוֹצִיא שֵׁם צְדִיק עַל הַחֻקֶּם הַשְּׁלֵם. וְאֵל הַעֲנִין הַטוֹב הַנִּזְכָּר כִּיּוֹן בְּפִסּוּק אֶחָד שֶׁכְּתוּב כְּנֻגַד זֶה בְּגוֹנוֹת הַפְּסִילוֹת וְהַנְּבִלָּה שֶׁהִיא הַרְשָׁע וְאָמַר יוֹלִיד כְּסִיל לְתוֹגָה לוֹ וְלֹא יִשְׁמַח אָבִי נְבֵל כִּי בְּשָׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה דָּבָר כְּנֻגַד הַפְּסִילוֹת וְהַנְּבִלָּה שֶׁהִיא הַרְשָׁע.

וְאַרְבָּעָה בְּנִים שֶׁדְּבָרָה תּוֹרָה גַם כֵּן כְּנֻגַדָם שְׁנַיִם מֵהֶם טוֹבִים וְהֵם הַחֻקֶּם וְהַתָּם וְהוּא שֶׁקְרָא הַצְּדִיק וְהַחֻקֶּם. וְשְׁנַיִם מֵהֶם רְעִים הָאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשִׁאוֹל וְהוּא שֶׁקְרָא כְּסִיל וְהַשְּׁנֵי רָשָׁע וְהוּא שֶׁקְרָא נְבֵל.

וְצְנוּרָךְ הִזָּה לְהַזְכִּיר אַרְבַּעַתָם כִּי כֵן יִצְאוּ הַבְּנִים בְּכָל דוֹר וְדוֹר וְהָאֵב הַטוֹב הַשְּׁלֵם מְשִׁתַּדֵּל בְּלִמּוּד בְּנָיו וַיִּטְרַח טְרַח רַב לְהַדְרִיכָם בְּדָרָךְ שְׁלֹמוֹתוֹ עַד שֶׁבְּנָיו יִלְמְדוּ בְּנֵיהֶם אַחֲרָיו דוֹר אַחֵר דוֹר בְּדָרָךְ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם וְהִזָּה לְגוֹי וְנִבְרַחוּ בּוֹ שֵׁאֵר הַגּוֹיִם בְּלִמְדָם מִמֶּנּוּ וּמִבְּנָיו וְהַבְּרַכָּה הַהִיא הִיא בְּרַכַּת י"י אֲשֶׁר לֹא יוֹסִיף עֲצָב עִמָּה וְהִיא הַשְּׁפַע הַשׁוֹפֵעַ מֵאֵתוֹ וְהָאִישׁ הַזֹּכֵה לְשִׁלְיֹמוֹת הַגָּדוֹל הַזֶּה הוּא שִׁיגִיל וְיִשְׁמַח שְׁמַחַת עוֹלָם לִפִּי שֶׁמְשֻׁד מְשַׁפֵּעַ כְּבוֹד הַשֵּׁם עַד שֶׁשְׁפַע מִמֶּנּוּ לְאַחֲרִים וְהוּא אוֹת וּמוֹפֵת עַל מְלוֹאוֹ וְשְׁלֹמוֹתוֹ.

אָבֵל הַחֻקֶּם אוֹ הַצְּדִיק אָבִי הַנְּבֵל אוֹ יוֹצֵר הַכְּסִיל יִרְאָה כִּי הַשְּׁפַע אֲשֶׁר מְשֻׁד לֹא הַשְּׁנֵי שְׁלֹמוֹת אַחֵר שֶׁלֹּא יִשְׁפַע מִמֶּנּוּ וְלִכֵּן לֹא יִשְׁמַח. וְזֶה הַעֲנִין הוּא לִפִּי שֶׁהַשְּׁפַע יָבֵא עַל מַעֲלוֹת רַבּוֹת פְּעָמִים בָּא בְּדָרָךְ שֶׁלֹּא יִרְאָה הַשְּׁפַע בְּזוּלָתוֹ וּפְעָמִים יַעֲלֵם בְּבָנִים וַיִּרְאָה בְּבָנֵי בְּנֵים

קרובים אליו או רחוקים ממנו ופעמים יראה בבני יעלם בבני פנים קרובים אליו או רחוקים ופעמים יראה בבני ובבני בנים לעולם לפי רבוי השפע שהוא פדרה שהשיג אבינו השלם אברהם עד שיראה הודו עלינו היום גם שאר האומות יוצאים בעקבותיו ובעלי הדתות מתפארים בשמירת דרכיו כמו שנאמר לו ואברהם היו יתיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ.

ואמרו גוי גדול רוצה בו רב ונכבד ואחר זה באר המלאה הסבה ואמר בשם שולחו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרה י"י לעשות צדקה ומשפט למען הביא י"י על אברהם את אשר דבר עליו.

ומצאנו בתרגום כי ידעתיו שתי גנוסחאות האחת ארי ידעתיני והשנית ארי גלי קדמי. ושתי הגנוסחאות נאותות לו כפי הענין כי התרגום ארי גלי קדמי לקח כי ידעתיני בענין שאר ידיעות הנאמרות עליו יתברך ברוב המקומות.

והמתרגם ארי ידעתיני והוא הנכון לפי מלת למען הקשורה בו לקחו בענין ידעתיני בשם והוא בענין בטורם אצרה כפטן ידעתיני. ויש מן המפרשים שפרשו אותם בענין כבוד וגדולה וכן אמר המתרגם רביתיה בשום.

אמנם הרצון בהם ידיעה מיוחדת לפי הראות שפע כבודו על כל אחד מהם כאלו אין שם אמצעי והוא כאלו אמר בחרתי מכל בני האדם להנבא להם או ללמד אותם פדרה שאמר נביא לגוים נתייה וכן רצה באמרו כי ידעתיני כי כבר הוציאו מארצו ומבית אביו לקרא בשמו ולפרסם אמונת יחודו וממשלתו בכל והפונה באמרו כי ידעתיני כי בחרתי בו בחירה שלמה במלוא השפע והוא סבה שגזר מצות על בניו ועל ביתו אחריו רצה לומר שצוה כל יוצאי ירכו הבאים אחריו פדרה שישמרו דרה י"י והוא שצוה אותם לעשות צדקה ומשפט.

ונאמר שדרה י"י יאמר על המעשים הטובים והם המדות הממוצעות ויקראו דרה י"י או דרכי י"י לשני טעמים האחד לפי שהם הדרה שילכו בה אליו כי הם הקודמים אמר והודעת להם את הדרה אשר ילכו בה.

ואמר כי ישירים דרכי י"י וצדיקים ילכו בהם. והשני לפי שמצד הפעולות הבאות מאת יתברך הם נבחרים כמו שאמרו ז"ל בבבאור והלכתם בדרכיו מה הוא רחום אף אתה הנה רחום וכו' ואמר הנביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השפל וידוע אותי כי אני י"י עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם י"י.

ורצה באמרו כי באלה חפצתי שחפצו ורצונו בדרכים אלו שיעשו מאתו אלינו ומאתנו זה את זה והראוי להתהלל הוא ההולך הבא אליו. ומה שאמר וידוע אותי כי הידיעה היא תבא מצד ידיעת פעולותיו שהם דרכיו כמו שאמר משה רבינו הודיעני נא את דרכיך ואדעך.

והנביא ירמיה אמר זה בפירוש כי ההליכה בדרכיו היא הידיעה והיא השלמות אשר כנה בטוב אמר אביה הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם י"י.

וְנֹה הַפֶּלֶל כִּי שְׁלֵמוֹת הָאָדָם הוּא כְּפִי הַדְּמוּתוֹ לְעֵלְיוֹנִים וּבְנֹה יִרְאֶה בּוֹ הַשְּׁפַע הַעֲלִיוֹנִי כְּפִי הַשְּׁגָת הָאָדָם וְשִׁמְרוֹ הַדְּרָף הֵיחָא. וְהוּא שְׁאֵמֵר וְשִׁמְרוֹ דְּרָף וּלְשׁוֹן שְׁמִירַת דְּרָף בְּאֵ הַגְּהָה כְּדְרָף הַבָּא לְשִׁמּוֹר אֶת דְּרָף עֵץ הַחַיִּים כִּי הַכְּרוּבִים נְתוּנִים עַל הַהִשְׁגָּחָה בְּהַלִּיכָה הֵיחָא לֹא עַל מְגִיעָתָה חֲלִילָה חֲלִילָה שְׁהִיְתָה הַפְּנִינָה לְמִנּוּעַ הָאָדָם לְלַכֵּת בְּדְרָף הֵיחָא אֲבָל לְכוּנּוֹן אֲלֵיָהּ וּלְהַשְׁגִּיחַ בָּהּ כְּמוֹ שְׁאֵמְרָה הַתּוֹרָה רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת כָּל.

הַפְּרִשָּׁה וְאָמֵר בְּסוּף הַפְּרִשָּׁה וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תִּחְזֶה אֶתָּה וְנִרְעָף. וְהַכְּרוּבִים הֵם הַשׁוֹמְרִים וְהַמְשַׁגְּחִים עַל הַהִלִּיכָה הֵיחָא וְכֵן אָמֵר הַחֶכֶם עַל הַחֶכְמָה וְאֲשֶׁרִי דְרָכֶיךָ יִשְׁמְרוּ וְשׁוֹמְרֵי דְרָף הַחֶכְמָה הֵם שׁוֹמְרֵי דְרָף עֵץ הַחַיִּים וְהַכְּרוּבִים הֵם הַשׁוֹמְרִים בְּאֹר לַהֲט הַחֶרֶב וְהוּא שְׁאֵמֵר וְאֶת לַהֲט הַחֶרֶב וְלֹא אָמֵר וְאֶת הַחֶרֶב הַלּוֹהֶטָת.

וּכְבָר רְמַז הַרְבַּ הַמּוֹרָה עַל עֲנָן הַלַּהֲט בְּהַזְפִּירוֹ מַעֲלַת הַשְּׁלֵמִים וּכְבָר רְמַזוֹ וְ"ל עַל הַכְּרוּבִים שֶׁהֵם נְמַצָּאִים לְאָדָם אָמְרוּ בְּשַׁעַה שְׁאָדָם יֵשֵׁן נִפְשׁוֹ אוֹמְרַת לְמַלְאָךְ וּמַלְאָךְ לְכָרוּב. וְעַל דְּרָף הַזֶּה יִבְאוּ הַחֲלוּמוֹת הַצּוֹדְקִין וְהַגְּבוּאָה.

וּלְפִיכֶךָ יִתְנַבֵּא הַנְּבִיא וְיַחֲלֵם הַחֹלֵם גַּם כֵּן עַל הָרוּב עַל עֲנִינָיו וּכְפִי מְדוּתָיו כִּי הַחֶכֶם יִרְאֶה בְּחֲלוּמוֹ עֲנִינָיו חֶכְמָתוֹ וְהַצְדִּיק עֲנִינָיו צְדָקוֹ וְהַגְּדִיב עֲנִינָיו גְּדִיבָתוֹ וְכֵן יִמְשֹׁף הָעֲנָן כְּמוֹ בְּמִרְאָה.

הֲלֹא תִרְאֶה שְׁאֵבְרָהּ אֲבִינוּ כְּפִי טִבַּע גְּדִיבוּתוֹ הַמְּכַוֵּן סִמָּת הִיָּה יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם שְׁהִיָּה עֵת הַשִּׁינָה לְשִׁאֵר בְּנֵי אָדָם וּלְכִי שְׁהִיָּה מְדָמָה כִּי הַזְּמַן הַהוּא עֵת רְאוּיָה שְׁיִנּוּחוֹ בְּהַ עֲבוּרִים בְּדְרָכִים נִתֵּן לְבוֹ לְשִׁבְת פֶּתַח הָאֵהָל לְקַרְא הָעוֹבְרִים וְלְהַאֲכִילֵם עֲגוּת וְחֻלְב וְחִמָּאָה וְכֵן הַבְּקָר.

וּכְפִי טִבַּע צְדָקוֹ וְחִמָּלְתוֹ עַל הַטּוֹבִים הִיָּה מְתַנַּפֵּל לְפָנֶי הַשֵּׁם עַל עֲנָן אֲנָשִׁי סְדוּם אוֹלֵי יֵשׁ שֵׁם חֲמָשִׁים צְדִיקִים וְכֵן יִמְשֹׁף עֲנָן הַנְּבִיאִים כְּפִי מְדוּתֵיהֶם וְעֲנִינֵיהֶם אוֹ עֲנִינֵי אֲנָשִׁים שְׁמֵתִשְׁבַּתָּם עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שְׁאֵמֵר דְּנִיָּאל רַעֲיוֹנָךְ עַל מִשְׁכַּבְךָ סְלִיקוּ כִּי הַפֶּתַח הַמְּדָמָה פְּעוּלְתוֹ הִיא בְּעֲנִינֵים אֵלָה וַיֵּשׁ לוֹ מִבֵּא בְּנִבּוּאָה וְהוּא שְׁכָנוֹ אוֹתוֹ בְּשֵׁם מַלְאָךְ כִּי כָל פֶּתַח הַנְּתוּן מֵאֵת הַשֵּׁם הִיָּה קוֹרִין אוֹתוֹ מַלְאָךְ.

וּלְכִי שְׁיָדוּעַ שְׁהַשְׁנִי פְרוּבִים אֵינָם שְׁוִים בְּמַעֲלָה חֲלָקוֹ שְׁמוֹתָם. אֲמָנָם הַתּוֹרָה קְרָאָה אוֹתָם פְרוּבִים שְׁהוּא שֵׁם הַמּוֹרָה עַל צוּרַת אָדָם קָטָן כ' כֵּן יִקְרָאוּ הַנְּעַר הַקָּטָן רְבִיא וְכֵן קְרָאוּ הַחֶכֶם יֵלֵד מְסַפֵּן וְחֶכֶם.

וּלְהַעִיר עֲלֵיהֶם הִיָּתָה צוּרַת הַכְּרוּבִים עַל אַרְוֹן הָעֲדוּת וּמִשָּׁה רַבִּינוּ הִיָּה שׁוֹמֵעַ הַקּוֹל מְדַבֵּר אֲלֵיו מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר פְּנִיָּהֶם אִישׁ אֶל אַחִיו כְּמוֹ שְׁאֵמֵר וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֲלֵיו מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וּכְבָר קָדָם לוֹ וְדַבְּרַתִּי אִתָּךְ מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים.

וּלְכִי מֵהַ שְׁפָתַי הַרְבַּ הַמּוֹרָה שְׁנִבּוּאָת מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא הִיָּה לָהּ מִבֵּא לְכַחַת הַמְּדָמָה וּלְפִיכֶךָ אָמֵר פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ אִם כֵּן הוּא צְרִיף שְׁנִבּוּאָת לְכִי דַעַתוֹ שְׁאֵמֵר מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים רוּצָה בּוֹ שְׁהִיָּה מְגִיעַ הַקּוֹל הַהוּא מִן הַתּוֹף אֲשֶׁר בִּינֵיהֶם לֹא שְׁהִיָּה מִשְׁנֵיהֶם כְּמוֹ שְׁיִשְׁמַע לְשִׁאֵר הַנְּבִיאִים קוֹל נְבוּאָה אוֹ לְשִׁאֵר חֶכְמִים חֶכְמָה.

וְזֶה כִּלּוֹ בִּקְדֻמַּת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ ז"ל כֹּל שִׁירְאַת חֵטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻמְתּוֹ חֻמְתּוֹ מְתַקֵּימָת וּיְרֵאַת חֵטְא כּוֹלֶלֶת עֲשִׂיּוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים וּמְנִיעַת מַעֲשִׂים רָעִים וְתִקְרָא גַם כֵּן שְׁמִירַת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וּבְמִקוּמוֹת יָבוא כֹּל אֶחָד מֵהַשְּׂמוֹת הָאֵלֶּה לְכֻלְל הַמּוֹבָן מִשְׁנֵיהֶם כִּי הַצְדָקָה הוּא הַיִּוִּשָׁר וְכֹל הָעוֹשֶׂה מְדָה טוֹבָה אוֹ נִמְנָע מִן הָרָעָה עוֹשֶׂה צְדָקָה לְנַפְשׁוֹ.

וּכְמוֹ כֵּן יֹאמֶר מִשְׁפָּט לְכֻלְל גַּם כֵּן זֶה כִּי הָעוֹשֶׂה הַיִּשָּׁר הוּא הַשׁוֹפֵט עַל עֲצוּמוֹ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט אֲמָנָם כְּאֲשֶׁר יָבִאוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד נִקַּח מִשְׁפָּט בְּעֲשׂוֹת הַדִּין עַל אַחֲרֵים אִם לְחֹסֵד אִם לְנִקְמָה וְנִקַּח צְדָקָה עַל שְׂאָר הַמַּדּוֹת הַחֲשׂוּבוֹת.

וְאֲפֹשֶׁר שְׁחֹסֵד הוּא נְכֹלֵל בְּשֵׁם צְדָקָה כִּי כֹל גְּמִילוֹת חֹסֵד צְדָקָה וּלְפִיכֹף נֹאמֶר לוֹ צְדָקָה וּמִשְׁפָּט בְּמָקוֹם הַזֶּה וּבְמֵאמֶר יְרַמֶּיהָ הֲלֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי נָאִם ד' וְאֵע"פ שֶׁבְּדַרְכֵי הַשֵּׁם נִזְכָּר עוֹשֶׂה חֹסֵד מִשְׁפָּט וְצְדָקָה אוֹ אֲפֹשֶׁר שְׁחֹסֵד עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הוּא בְּלִבְד בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם לְפִי שֶׁכֹּל הַמְצִיאוֹת חֹסֵד מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ אֲבָל דַּרְכֵי הַשֵּׁם בְּאֱמֶת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט בְּלִבְד כִּי הַכֹּל חֹסֵד מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ וּמִיָּדוֹ יִתְנוּ לוֹ.

וְזֶה הָעֵנִין סוֹבֵל פִּירוּשׁ מֵאֲמֵר הַנְּבִיא שְׁאָמֵר זָרְעוּ לָכֶם לְצְדָקָה וְקִצְרוּ לְפִי חֹסֵד כִּי זָרִיעַת הָאֲדָם וְהוּא עֲשִׂיּוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים הוּא לְצְדָקָה וְקִצְרֵתָם וְהוּא הַגְּמוּל הוּא לְפִי חֹסֵד הַשֵּׁם כִּי מִי הַקְדִּימָהוּ וַיִּשְׁלַם אֲבָל הַכֹּל חֹסֵד מֵאִתּוֹ וְכֹל מַעֲשֶׂה הָאֲדָם בְּבַחֲזִינָה אֲצִלּוֹ יִתְבָּרַךְ הֵם צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וְכִפִּי מֵהַ שְׂיִבְחָר לוֹ הָאֲדָם הַטּוֹב מִעֲצוּמוֹ יִסְיִיעוּהוּ מִן הַשְּׂמִים וְאִם יִבְחָר בְּרַע יִסְתִּירוּ פָּנִים מִמֶּנּוּ וַיַּעֲשֶׂה מֵהַ שְׁלִבּוֹ חֶפֶץ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ ז"ל בָּא לִיטְמָא פּוֹתְחִין לוֹ בָּא לִיטְהַר מִסְעִיין אוֹתוֹ.

וְזֶה נִרְאֶה בְּאֲמָרוֹ גַּם אֲנֹכִי יִדְעֵתִי כִּי בְתֵם לְבָבְךָ עֲשִׂיתָ זֹאת עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיךָ לְנִגְוָע אֲלֵיךָ מְכַלְכֵּל שְׂאָם לֹא עֲשֶׂה בְתֵם לְבָב הִיָּה נוֹתְנוֹ וְעִזְבוּ לְנִגְוָע וְכִפִּי זֶה הָעֵנִין אֲבָרְהָם אֲבִינוֹ שֶׁבְחָר מִעֲצוּמוֹ צְדָקָה וּמִשְׁפָּט הוֹצִיאֵהוּ מִן אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ לְהַתְּרַחֵק מִן הָרָעִים וְעַל צְדָקָה וּמִשְׁפָּט צִוָּה אֶת בְּנָיו וּבֵיתוֹ אַחֲרָיו.

וְאֵע"פ שֶׁהִזְהָה קוֹדֶם מִתֵּן תּוֹרָה אֲמָרוּ ז"ל עָלְיוֹ שֶׁהוּא בְּטוֹב שְׁלֵמוֹת חֻמְתּוֹ וַיִּשָּׁר טְבַעוֹ קִיָּים כֹּל הַמְצִאוֹת בְּלִבְתּוֹ בְּדַרְכֵים הַמְּמוֹצְעִים שֶׁהֵם עֵיקָרֵי הַתּוֹרָה וְשֶׁרְשִׁיָּה כִּי מְצוֹת הַתּוֹרָה הֵם חֻמְמָה וּבִינָה כִּי כֵן אָמַר עַל הַתּוֹרָה כִּי הִיא חֻמְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם וּבְפִירוּשׁ נִכְתָּב עָלְיוֹ וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֵתִי מְצוֹתֵי חֻקוֹתֵי וְתוֹרוֹתֵי.

וְעַל דֶּרֶךְ שְׁמִירָתוֹ צִוָּה בְּנָיו וּבֵיתוֹ אַחֲרָיו פְּדָרְךָ כֹּל חֻמְם שְׁלֵם לֹא עַל דֶּרֶךְ נְבוּאָה שְׂיֹאמֶר לָהֶם פֹּה אָמַר הַשֵּׁם אֲמֹר אֵל בְּנֵי אָדָם עֲשׂוּ זֶה וְזֶה אֲבָל הִיָּה מְלַמֵּד אוֹתָם חֻקִים וּמִשְׁפָּטִים טוֹבִים בְּדֶרֶךְ בַּחֲזִינָתוֹ בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם וּלְפִיכֹף גְּמֹל שְׁלֵם לוֹ וְלִזְרָעוֹ לְהִיּוֹת מְמַלְכֶת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ לְאַהֲבֵה שֵׁם בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ בְּדֶרֶךְ אֱהָבַת הַשְּׁלֵם אֲשֶׁר לְחֻזְקֵי אֱהָבָתוֹ כּוֹ בְּנוֹ יַחֲדוֹ אֲשֶׁר אֱהָב יוֹתֵר מִכָּל קִנְיָיִ הָעוֹלָם הָאוֹבְדִים גַּם מֵאֱהָבַת נִפְשׁוֹ כִּי הוּא הִיָּה זָקֵן וְהִזְקֵן תִּיקָר לוֹ נֶפֶשׁ בְּנוֹ מִנִּפְשׁוֹ וְהוּא חָרַף לְמוֹת נֶפֶשׁ הַבֵּן הַיִּקָּר שֶׁלֹּא הִיָּה חֲבִיב כְּמוֹהוֹ אֲצֵל אֵב לְפִי שְׁנַתֵּן לוֹ בְּתַכְלִית הַפּוֹסֵף שְׁנִכְסֵף לְהִיּוֹת לוֹ זָרַע אֲנָשִׁים לְהַפְיֵק בּוֹ רְצוֹן הַשֵּׁם וְכוֹנְנָתוֹ בְּמִין הָאֲדָם.

וּכְבָר הָיוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים וְנוֹלַד לָהֶם אַחֵר יְאוֹשׁ הַלֵּידָה כְּמוֹ שֶׁבָּא הַסְּפֹר בַּתּוֹרָה לַהוֹרֹת עַל עֵנָן זֶה חֹדֵל לַהֲיוֹת לְשָׂרָה אַרְחַ כְּנָשִׁים עַד כִּי כָל אַהֲבָתוֹ בְּעוֹלָם זֶה הֵיְתָה עַל הַבֵּן הַהוּא וְהוּא שָׁאֵמַר אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ אֶת יִצְחָק רְצָה בּוֹ שְׁנִתַּתְּ לוֹ אֶהְבֶּתָּ וְחִשְׁבָתָּ.

וְהַשְּׁלֵם הַהוּא לֹא לְתַקְנֵת גְּמוּל עוֹשֵׁר אוֹ גְּמוּל בְּנִים אוֹ גְּמוּל אַחֵר גְּנוּפְנֵי רְצָה בְּדַבַּר הַשֵּׁם לְהַעֲלוֹת בְּנוֹ יְחִידוֹ וְלֹא הִרְהֵר אַחֵר דְּבָרָיו וְהֶאֱמִין בִּי"י בְּמַרְאֵה הַהִיא אֲמוּנָה קִיּוּמָת לְהוֹצִיא אֶהְבֶּתוֹ לְפֹעֵל וְאִם הֵיְתָה בְּלִבּוֹ חֻקְיָהּ.

וְזֶה הוּא עֵנָן הַנְּסִיּוֹן וְהִדְיָעָה הַנְּזַכְרִים בְּדַבַּר הַעֲקֵדָה לְפִי הַדְּעָת שֶׁפָּתַח בְּפִירוּשׁוֹ הַחֻכָּם ר' אַבְרָהָם אַבְנֵן עֲזָרָא ז"ל. אָמַר כִּי הַדְּעָת שְׁנַיִם הֶאֱחָד דְּעָת הַעֲתִיד בְּטָרְם הֵיְתָה וְהַשְּׁנֵי דְעָת הַיֵּשׁ נִמְצָא.

וְהַרְצוֹן בּוֹ בְּזֶה שְׁאֵע"פ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הַמְּתַחַדְשִׁים אֶצְלָנוּ הַשֵּׁם יְדַעַם מֵאֵז יְדִיעָה הַהִיא הִיא יְדִיעָת הָאֶפְשָׁר אֲשֶׁר לֹא תִמְנַע יְדִיעָת הָאֶפְשָׁר וְכַשִּׁימָצָא לְפַעַל אֶחָד מִחֻלְקֵי הָאֶפְשָׁר אִז תִּהְיֶה בּוֹ הִדְיָעָה עַל הַנְּמַצָּא וְרְאוּי לְכַעֲלֵיו גְּמוּל טוֹב כְּפִי בְּחִירָתוֹ וּבְעֵנָן זֶה בּוֹחֵן הַשֵּׁם אֶת הַצְּדִיק וּמְנַסְהוֹ וַיִּנְדְּעוּ בְּמָה שֶׁנִּמְצָא בּוֹ וַיִּדְיָנְהוּ וְכַפִּי הַצְּטָרָף הַמַּעֲשֵׂה לְמַחְשָׁבָה.

וְהַרְבֵּה הַמּוֹרָה הֵלָךְ בְּזֶה בְּדֶרֶךְ הַגָּאוֹן שֶׁהַזְכִּיר הַחֻכָּם בְּפִירוּשׁוֹ שֶׁפִּירַשׁ מִלַּת נֶסֶה לְהַרְאוֹת צְדָקָתוֹ לְבְנֵי אָדָם וּמִלַּת יְדִיעָתִי בְּעֵנָן הַדְּעָתִי. וְיָמָה שֶׁהַקִּשָּׁה עָלָיו הַחֻכָּם הַנְּזַכָּר כִּי בְּעָת שֶׁעָקַד בְּנוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ לֹא הֵיְתָה שֵׁם אָדָם וְאֶפְיָלוֹ נְעָרָיו כִּי נִשְׁאַרוּ עִם הַחֲמוּר הַקְּנוּשִׁיא הַזֹּאת לֹא תִמְנַע דְּרָף הַגָּאוֹן לְפִי שֶׁמֵאֲמַר נְבִיא יְדוּעַ וְאִין צָרִיף לְעַדִּים וְאַחֵר שֶׁאַבְרָהָם הַשְּׁלֵם סִפֵּר הַמַּעֲשֵׂה הַהוּא הַתְּפָרְסָם הַדְּבָר וְנִתְרַחַב גְּבוּל אֶהְבֶּת הַשֵּׁם וְאֵלּוֹ לֹא הֵיְתָה זֶה מִסְפָּר הַנְּבִיא רַק עַל דְּרָף שֶׁבָּא זֶה כְּלוֹ בַחֲלוּם אוֹ בְּמַרְאֵה דִּי הֵיְתָה בּוֹ לְמוֹד בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם כְּפִי מֵה שֶׁהַקְּדָמְנוּ בְּעֵנָן הַחֲלוּמוֹת הַצּוֹדְקִין וְהַמְרָאוֹת שֶׁעֵנִינָם נִמְשָׁף אֶל הַמַּחְשָׁבָה וְהַרְעִיּוֹן.

וְאַחֵר שֶׁהוּא סִפֵּר הַמַּעֲשֵׂה הַגְּמוּר נוֹדְעָה בּוֹ יִרְאַת הַשֵּׁם וְאַהֲבָתוֹ כִּי הִירְאָה כּוֹלֵלַת הָאֶהְבָּה בְּקִצָּת מְקוּמוֹת וְלוֹ לְבַדּוֹ שֶׁהֵיְתָה נְבִיא בְּעָת הַהִיא הֵיְתָה רְאוּי לֹאמַר יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וְגו' וְלֹא לְיִצְחָק כִּי לֹא הִשִּׁיג לְהַשְׁגָּה הַהִיא.

סוּף דְּבָר לְפִי שְׁנֵי הַעֲנִינִים הַנְּזַכְרִים הֵיְתָה רְאוּי לֹאמַר עֲתָה יְדִיעָתִי כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְכַפִּי הַעֲנִין הַזֶּה יִתְבָּאֵר מֵה שֶׁנִּמְצָא עַל אֲנָשֵׁי סְדוּם וְאִם לֹא אֲדַעָה. וְאוּנְקָלוֹס תְּרַגְּמוֹ אִם תִּיַּיבִּין וְאִם לֹא אֶתְפָּרַע.

לְפִי שֶׁלֹּא הַזְכִּיר הַכְּתוּב תְּנַאי תְּשׁוּבָה וְיְדוּעַ שְׁאֵע"פ שֶׁהִיא כְּצַעֲקָתָהּ הַכְּבָאָה אֵלָיו אִם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה לֹא עָשׂוּ כְּלָה. וְכַשִּׁתְּדַקְדַּק הַדְּבָר הֵיטֵב תִּמְצָא הַתְּשׁוּבָה נִכְלָלַת בְּמֵאֲמַר וְאִם לֹא כִּי אַחֵר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיוּ עַל עֵנָן הַצְּעָקָה לְפִיכָף בִּיָּאֵר הַמְּתַרְגֵּם וְאָמַר שֶׁאִם עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה אוֹ שְׂאִין עֵנִינָם כְּפִי הַצְּעָקָה שֶׁהִיוּ צוֹעֲקִין עָלֵיהֶן הַעֲשׂוּקִים וְהַעֲנִינִים יְדַע עֵנִינָם כְּפִי הַפְּעֵל הַהוּא וְלֹא יַעֲשׂוּ כְּלָה אֲבָל לֹא יִנְקָה אוֹתָם וּלְפִיכָף בָּא הַסְּפֹר שֶׁשְׁלַח שֵׁם שְׁנֵי אֲנָשִׁים וְנִגְלָה לָהֶם מַעֲנִינָם מֵה שֶׁנִּגְלָה עַד שֶׁנִּעֲשׂוּ כְּלָה כִּי כְּפִי מְנַהֵג הַרְע לֹא כְּפִי אִישׁ אֶל אֲנָשִׁים הֵהֵם כִּי לֹא הִנְהִיגוּ שִׁיחָהּ בָּהֶם אִישׁ עַד שֶׁנּוֹדַע מִפִּי הַקְּבֵלָה שֶׁשָּׂרְפוּ נַעֲרָה אַחַת מִפְּנֵי שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמֵיהָ עַל חֲבֵרָתָהּ וְהַצִּילָה אוֹתָהּ מִרְעַב.

וְכֵן בָּאָה הַקְּבֵלָה שְׁלוּט אָמַר לְמַלְאָכִים עֲקָמוֹ עָלֵי אֶת הַדְּרָף שֶׁלֹּא תִהְיוּ נִרְאִים בְּאֵיִם אֵלֵי וְסִמְכוּ אֶל זֶה לְמָה שֶׁפָּתוּב וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֵאוּ אֶל בֵּיתוֹ לְפִי שֶׁיְדַע שֶׁקִּשָּׁה מֵאֵד בְּעֵינֵיהֶם

הטבע הטוב הזה שיהנה איש באחד ולפיכך אנשי העיר שגדלו בטבע הרע שהוא נסבו אל הבית ויאמרו להוציאם החוצה ולנבל אותם ואז נגלה להם טבעם הרע בממון ובגוף כמו שאמר המתרגם בישין בממונהון וחיובין בגוייתהון כי בגופן הראו שאוהבי זמה היו בתכלית נבלה שהיו בותרים בהם יותר מפנות לזו שהיה מפקיר אותם להם כדי להציל הבאים בצל קורתו ולא שמעו אליו אבל אמרו אליו בדרך חרוף וגדוף האחד בא לגור וישפוט שפוט.

ונה לפי רוב שנאתם את המשפט. ובממון גם כן הראו רוע טבעם שלא רצו שיהנה איש בממון העיר עד שנקבצו כל אנשי העיר ולפי פרסום המדה הרעה הזאת לאנשי סדום אמרו רז"ל כדי להרחיקה שכל מי שעינו צרה בהנאת אורחים מדת סדום בו ופקסו הדין ואמרו כגון זה כופין אותו על מדת סדום לפי שידעו סוף המדה הזאת עד היכן היא מגעת.

ואמרו במי שאומר שלי שלי ושלה שלי כלומר שהוא נבדל לעצמו עד שלא ינה באחר ואחר לא ינה בו שהיא מדת סדום ואע"פ שזכר בזה מחלוקת ואמרו קצתם שהיא מדה בינונית כלומר לא טובה ולא רעה ונה נאמר שם לצד דעת אחר.

ולפי שיש אנשים שאוהבים הפרישות וצריכין למדה זו מפני שאין להם עסק בעולם ואע"פ כן הלכה כיש אומרים שאמרו שהיא מדת סדום וצריך כל אדם להרחיקה אבל האומר שלי שלי ושלה שלי כלומר שהוא נהנה ומהנה זו היא מדה ישרה והיא דרך ארץ כי בה יתקיים הישוב המדיני שהאדם מוטבע בו.

ולפיכך יקרא בעל המדה ההיא עם הארץ ולא נאמר זה לגנות שהרי נודע שאם אין דרך ארץ אין תורה אבל לא השיג בעל המדה הזאת את השלמות הראוי לזרע אברהם אבינו שאמר אחר שהספיק לו עשרו שלי שלי ושלה שלי באמרו למלך סדום אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מפל אשר לך והיה קורא העוברים עליו ברוח נדיבה ובעין יפה בעוגות קמח סלת ועגל אחד לשלשה אנשים וחקמה וחלב והוא עומד ומשמש עליהם להמשיכו למדת הנדיבות כמו שבא הספור הטוב ההוא כדי ללמד לדורות הדרך הישרה כי כל הספורים הם ללמד ולהורות והם תורה באמת.

וספור אנשי סדום הרעים בא לאמת אמונה טובה כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם וישמע חכם ויוסף לקח והלוקח יחוש לעצמו שלא יהיה מקציני סדום ואנשי צמורה כי בעוד שהעשרה צדיקים בעיר היא עומדת על תלה עוד מעט ואינם והעיד נהפכת.

אמנם האחד אשר בא לגור וישפוט שפוט והוא השכל היוצא לפועל ההוא והוא צורת הנפש ימלט בשמעו אל המלאכים השלוחים להעלותו ההרה. אבל אשתו והוא חנומר הנפש חשוב נציב מלח לפי שלא תבא המצוה עליה שלא תביט אחריה כמו שבא על לזו לפי שהוא הראוי לה.

ואמת כי אחד מן המלאכים בא להציל והאחד יבא להפוך את העיר ושתיה בנות האיש ההוא שלא היו לאיש ילדו כמו שקדם בפרשת בראשית. וזה צריך שיתעורר לו כל מבקש מעלה ויביט אל צור אשר חצב ממנו וילך בדרך האב השלם.

ועל דָּרָךְ זֶה רָאוּי שְׁגִלָּה כְּלָנוּ בְּנֵי אַבְרָהָם שְׁצִוָּה בְּנֵינוּ וּבְנֵי בֵיתוֹ אַחֲרָיו וּשְׁמָרְם הַדָּרָךְ הַהוּא הֵיזָה סִבֵּה לְהִבְיֵא עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו. וְהוּא מָה שְׁאָמַר לוֹ וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ וְהִטְבַּע הַטּוֹב הוּא הַמְּלוּכָה הַנִּצְאָה־בָּהּ וּלְפִיכֶךָ נִקְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים וְלָכֵן נִקְרָא הָעַם הַזֶּה גְּדוֹל וּמְבֹרָךְ לְפִי דְבָקוּתוֹ בַּשֵּׁם וְלִכְתּוֹ בְּדַרְכָּיו כְּמוֹ שְׁאָמַר הַנְּבִיא אֶתֵּן רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ וּבְרַכְתִּי עַל צְאֲצְאֵיךָ וְהוּא הֵיזָה תְּחִלַּת דְּבָרוֹ שְׁאָמַר לוֹ וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְּדוֹל וְאַבְרָכָךָ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמֶךָ וְהִיזָה בְּרַכָּה.

פְּרִשְׁת חֲזִי שָׂרָה. שְׁמַעִי בַת וִרְאִי וְהִטִּי אָזְנֶךָ וְשִׁכְחִי עִמָּךָ וּבֵית אָבִיךָ.

וַיִּתְּאוּ הַמְּלָךְ יִפְיָךְ כִּי הוּא אֲדוֹנֵיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ פְּסוּקִים אֱלוֹי נֶאֱמָרוּ עַל דָּרָךְ מוֹסֵר הַרְאוּי בְּנִשְׁוֵאֵי מְלָכָה לְמֶלֶךְ נִכְבָּד וּגְדוֹל מִכָּל בֵּית אָבִיו וּגְדוֹל מִשְׁאָר הַמְּלָכִים כְּדָרָךְ נִשְׁוֵאֵי רַבָּה לִיִּצְחָק אָבִינוּ הַנִּכְבָּד מִכָּל בְּנֵי אָבִיו וּמִכָּל בְּנֵי דוֹרוֹ אֲזַי כְּדָרָךְ אַחַת הַמְּלָכוֹת הַמִּיְנוּחָדָת לְמֶלֶךְ שְׁלֵמָה וּלְפִי גְּדוּלַת הַמְּלָךְ צְרִיכָה הַמְּלָכָה לְמוֹסֵר רַב כְּדִי שְׁיִמָּצָא בָּהּ הַמְּבֹרָקֵשׁ בְּאַשְׁת חַיִל וְהוּא שְׁיִהָא לָהּ שְׁלֵמוֹת מְדוּת הַרְאוּיוֹת לָהּ וְלֹא תַחֲסֹר אַחַת מֵהֶן וְאֵל זֶה הָעֲנִין כְּאוֹ פְּסוּקִים אֵלֶּה מִצַּד הַדָּרָךְ הַנִּגְלָה בָּהֶם כְּמוֹ שְׁנִבְאָר.

וּתְחִלַּת זֶה צְרִיךְ שְׁנִקְדִים וְנֹאמַר מַה טִּיבוֹ שֶׁל עֲנִין זֶה בְּסִפְרֵי הַנִּבְאָר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שְׁבוֹחַר בַּתְּהִלוֹת הַשֵּׁם וּבַעֲבוּדָתוֹ וּמַה עֲנִין כָּל הַמְּזֻמּוֹר הַהוּא לְשִׁבְחַת הַמְּלָךְ בְּיַנְפוּי וּלְרִנּוֹ עַל גְּבוּרָתוֹ וְעַל מְרַכְבּוֹתוֹ וְחִרְבוֹ בּוֹ וְחִצּוֹ.

וְנִשְׁיב וְנֹאמַר כִּי אֵין כְּנֻנַת הַמְּזֻמּוֹר הַהוּא אֵלֶּה עַל עֲנִין שְׁלֵם וְטוֹב מִכָּל שְׁאָר עֲנִינֵי הָאָדָם וְהוּא כִּי זֶה הַמְּזֻמּוֹר כְּלוֹ בָּא עַל שְׁנֵי פָּנִים גְּלוּי וְנִסְתָּר. וְהַנִּסְתָּר בָּא לְשִׁבְחַת הַשְּׁגִת שְׁכָל הָאָדָם בִּידִיעַת הַשֵּׁם וְהַהוֹדִיעַ קִיוְמוֹ לְנִצְחָה וּלְעוֹרֵר עַל הָאֱהָבָה הַשְּׁלֵמָה וְהַהוֹרוֹת סִבַּת הַתְּמִדָּתוֹ עַל זֶה עַד שְׁיִשְׁגָּה בְּאַהֲבָה כְּשִׁגִּיאת חֲשֵׁק הַנְּשִׁים הַחֲזוּק.

וְלִזְוָה נַעֲשֶׂה הַמְּזֻמּוֹר הַזֶּה כְּדָרָךְ שְׁעֲשֶׂה שְׁלֵמָה סִפְרֵי הַשִּׁיר הַשִּׁירִים שְׁנֹאמַר עָלָיו בְּמִשְׁנַת כָּלִים שְׁאֵין כָּל הָעוֹלָם כְּדִי כִּיּוֹם שְׁנַתֵּן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים שְׁנֹאמַר וְאִם כָּל הַכְּתוּבִים קוֹדֶשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים קוֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁים.

וְשֵׁם הַסִּפְרֵי רֵאזָה לְדַבְרֵיהֶם בְּקִרְאָה אוֹתוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים וְאֵלוֹ הִי' מִשְׁמַעוֹת הַסִּפְרֵי כְּפִשׁוּטוֹ הֵיזָה גְּנָאֵי גְּדוֹל לְשְׁלֵמָה בְּשֵׁם הַסִּפְרֵי וְלֹא הֵיזָה לוֹ עֲנִין אֲבָל לְפִי הַמְּכֻוּן הוּא עַל הַחֲשֵׁק הַשְּׁלֵם כְּמוֹ שְׁנוֹדַע לְכָל מִבִּין וּקְרָאוּ בְּשֵׁם הַזֶּה לְפִי שְׁהַשִּׁיר נֹאמַר עַל מְלִיצָה צְחָה מְחֻוּבָּרַת בְּמִשְׁלַל וְשִׁיר הַשִּׁירִים נֹאמַר עַל הַמְּשֻׁבָּח מִכָּלֵם וְאֵין לִיחַס זֶה רַק לְהַשְׁגַּת דִּיעַת הַשֵּׁם וְאַהֲבָתוֹ.

וּלְפִי שְׁתַּכְלִית חֲשֵׁק בְּעֲלֵי חַיִּים זֶה עִם זֶה הוּא נִמְצָא כְּחוֹשֵׁק עִם חֲשׁוּקָתוֹ הַמְּשִׁיל הַחֲכָם אֱהַבַת הַשֵּׁם בְּחֲשֵׁק הַהוּא וְהַאֲרִיךְ בְּדַבְרֵי חֲשֵׁקֶם זֶה עִם זֶה וּבְנֵי קֶרַח שְׁהִיוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים דְּדוּעִים הַמְּשִׁילִיָּה בְּאַהֲבַת הַמְּלָךְ עִם הַמְּלָכָה כִּיּוֹם חֲתוּנָתוֹ וּכְיּוֹם שְׁמִחַת לְבוֹ וְחִבְרוֹ הַמְּשִׁיל הַזֶּה כְּאֵלוֹ עוֹמֵד לְפָנֵיהֶם מְשִׁכִּיל מְשׁוֹרֵר וְאוֹמֵר הַשִּׁיר הַרְאוּי לָהֶם בְּדָרָךְ שְׁבַחִים רְאוּיִים וְתוֹכַחוֹת מוֹסֵר הַרְאוּיוֹת גַּם כֵּן לְפִי הַכְּתוּבִים.

וּלְפִי זֶה הָעֲנִין נִקְרָא הַמְּזֻמּוֹר הַזֶּה שִׁיר יְדִידוֹת לְפִי דְרַכּוֹ לְמַדְנּוֹ דָּרָךְ הַנִּגְוֵן הַרְאוּי לְפָנֵי הַחֲתָן וְהַכְּלָה וְהוּא הַשְּׁבַח הַרְאוּי וְהַמוֹסֵר וְהַבְּרָכָה לֹא זוֹלַת זֶה כִּי כֵן נִמְצָא בְּמְזֻמּוֹר הַזֶּה וְנֹאמְרוֹ מְשִׁכִּיל שִׁיר יְדִידוֹת לְרַמּוֹן בּוֹ שְׁהוּא מְדַבֵּר עַל הַמְּשִׁכִּיל בְּאַמְתָּ.

וּלְפִי שֶׁדָּרָךְ הַחֲשׂוּקִים לְתַת דְּוִדִּיהֶם בְּגַנְיִם עַל שׁוֹשְׁנִים נֹאמֵר בּוֹ עַל שׁוֹשְׁנִים וְהוּא שֶׁאָמַר לְמַנְצָחַת עַל שׁוֹשְׁנִים לְבְנֵי קֶרַח מִשְׁכִּיל שִׁיר יְדִידוֹת. וְזֶה הַפְּסוּק הַיּוֹדִיעַ בּוֹ שֵׁם הַמְּשׁוֹרֵר וְשֵׁם הַמְּזַמֵּר הַמּוֹרָה עַל הָעֲנָן הַמְּכַוֵּן בּוֹ כְּדָרָךְ שְׁמוֹת סִפְרֵי הַחֻכְמִים.

וְאַחֲרָיו בָּא פְּסוּק אֶחָד לְפִתִּיחַת הַמְּזַמֵּר כְּדָרָךְ פְּתִיחַת סִפְרֵי הַחֻכְמִים וְהוּא אָמְרוּ רַחֲשׁ לְבִי דָּבָר טוֹב אֲנִי מַעֲשֵׂי לְמַלְאָךְ לְשׁוֹנֵי עֵט סוֹפֵר מְהִיר. וְיָדוּעַ שֶׁלְּשׁוֹן רַחֲשֵׁה מוֹרָה עַל עֲנָן תְּנוּעָה כְּאֲמָרָם רַחֲשֵׁי מְרַחֲשֵׁן שְׁפֹתֶיהָ.

וְאַמְרוּ רַחֲשׁ לְבִי דָּבָר טוֹב הוּא כְּאֵלּוּ אָמַר הַגִּיעַ וְהוֹצִיא שְׁכָלוֹ דָּבָר שְׁלֵם וְאִין זֶה לְגִאָּה מִן הַמְּחַבֵּר אֲבָל לְהַעִיר הָאִישׁ הַשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ אוֹ הַקּוֹרֵא בְּדַבְּרָיו שֶׁיִּתְבּוֹנֵן וְיָדַע כִּי הוּא מְחַבֵּר עַל שְׁלֵמוֹת וְכִי הוּא הַמְּבַקֵּשׁ מִן הָאֵדָם.

וְאַחַר זֶה בָּא לְהוֹדִיעַ עַל אֵי זֶה שְׁלֵמוֹת מִן הַשְּׁלֵמוּיוֹת מְדַבֵּר וְאָמַר שֶׁמְדַבֵּר בְּמַעֲשֵׂים הַרְאוּיִם לְמַלְאָךְ. וְאַמְרוּ מַעֲשֵׂי כְּאֵלּוּ אָמַר מַעֲשֵׂה מִיִּן הָאֵדָם שֶׁהוּא מְכַלֵּם.

וְהַמְּפָרְשִׁים אָמְרוּ כִּי עַל הַמְּזַמֵּר אָמַר מַעֲשֵׂי וְאִם כֵּן הוּא הוֹצִיא בְּלִשׁוֹן שְׁנִיּוֹת לְרִמּוֹז בּוֹ עַל שְׁנֵי פָּנִים. אַחַר זֶה בָּא לְבָאֵר בְּאֵי זֶה מִיִּן מִן הַדְּבָר יְדַבֵּר וְאָמַר שֶׁיִּדְבֵּר בְּדָרָךְ חֵידָה הַנְּאָמְרַת עַל שְׁנֵי פָּנִים וְהוּא אָמְרוּ לְשׁוֹנֵי עֵט סוֹפֵר מְהִיר לְפִי שֶׁיִּדוּעַ שַׁעַט סוֹפֵר מְהִיר הוּא כְּלִי שֶׁבּוֹ יוֹצִיא הַלְּבָלֵר הַזֵּרִיז לְפֹעֵל כְּתִיבָה נֹאחַ וּמְסוֹדֶרֶת בְּזִמְן מוֹעֵט כֵּן חֻכְמֵי חֲרָשִׁים דְּבָרוֹ מוֹעֵט וְעֲנִינּוֹ רַבִּים וְהוּא דָּבָר דְּבָר עַל אֲפָנָיו.

וּלְפִי שֶׁהַדְּבָר אֶחָד מִחֻלְקֵי הַכְּמוֹת הַמְּתַפְּרָק כְּדָרָךְ הַמְּסַפֵּר יֹאמֵר עַל הַלְּבָלֵר וְעַל הַחֻכְמֵי סוֹפֵר לְפִי שֶׁהֵם מוֹנִים הָאוֹתִיּוֹת אַחַת אַחַת. וְהוּא כּוֹלֵל סֵפֶר וְסִפְרוֹ לְפִי שֶׁסֵּפֶר יֹאמֵר עַל כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַנְּמַצָּאוֹת בְּכֶתֶב הַהוּא.

וְסִפְרֵי יֹאמֵר עַל מְנַן הָאוֹתִיּוֹת וְחֻבּוּרָם בְּנִקּוּד עַד שֶׁתְּחַבֵּר מֵהֶם תִּיבָה וְיִמְנוּ חֻלְקֶיהָ כְּפִי נִקְוֶה. וְסִפּוֹר יֹאמֵר עַל חֻבּוּר הַתִּיבּוֹת זֶה עִם זֶה כִּי בְּחֻבּוּרָן יִתְכַּן הַדְּבָר.

וּכְיוּצָא בּוֹ מִמְצָנָה אוֹ מֵאֲזוּהָ אֲבָל בְּלֹא חֻבּוּרֵיבּוֹת לֹא יִתְכַּן שׁוֹם דְּבָר וּלְפִיכָךְ לֹא תִשְׁלַם תּוֹעֲלָתָם בְּלֹא שֶׁלְּשִׁתָּם וּלְפִיכָךְ רְאוּי לְהַקְרִיא הַלְּבָלֵר אוֹ הַחֻכְמֵי סוֹפֵר וְיֹאמֵר עַל הַלְּבָלֵר הַזֵּרִיז סוֹפֵר מְהִיר וְעַל הַחֻכְמֵי הַיּוֹדֵעַ לְדַבֵּר דָּרָךְ לְחֻשִׁים וְהוּא שֶׁפִּינּוֹן שֶׁמְדַבֵּר נַעֲשׂוּ הַכֹּל חֲרָשִׁים לְפִי שֶׁאֵינָם שׁוֹמְעִים דְּבָרָיו הַמְּכַוֵּנִים בְּמֵאֵמֶר הַהוּא גַם עַל זֶה יֹאמֵר סוֹפֵר מְהִיר.

וְכֵן אָמְרוּ רַז"ל חֲרָשִׁים פִּינּוֹן שֶׁפּוֹתַח בְּדַבְּרֵי תוֹרָה נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֲרָשִׁים נְבוֹן זֶה הַמְּבִיֵן דְּבָר מִתּוֹךְ דְּבָר. לְחַשׁ זֶה שֶׁרְאוּי לְמַסּוֹר לוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּלַחֲשׁ.

וְהֵרַב הַמּוֹרָה פְּרָשָׁם בְּהַפָּךְ וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה וְאִם אֵי אֲפָשֶׁר לְהִיּוֹת מֵלֵת חֲרָשִׁים רַק כְּפִי מִשְׁמַעוֹתָהּ הַפְּשׁוּטָה וְהוּא אֲנִינִים יִרְצָה בּוֹ גַם כֵּן הָעֲנָן הַנּוֹזֵר כְּאֵלּוּ אָמַר חֻכְמֵי שֶׁאֵר הַמְּלַמְּדִים כִּי כֵן יִקְרְאוּ בְּלִשׁוֹן הָאֲנוּמֹת.

וְאֲפָשֶׁר שֶׁהַנְּבִיא זְכַרְיָה רָצָה כְּפִי הָעֲנָן הַזֶּה בְּאָמְרוֹ וַיִּרְאֵנִי י"י אֲרַבְּעָה חֲרָשִׁים. וְכֵּן הַקְּרִבּוֹת לְרִמּוֹז עַל הַרְעָה שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לְאַרְבַּע יְסוּדוֹת.

וְהַטּוֹב נִמְשָׁךְ לְתוֹרָה וְלַחֻכְמָה שֶׁהוּא עַל שְׁלֵשׁ מַעֲלוֹת וְזֶה כֵּל לְפִי צַד הַחֻכְמָה אֲבָל לְפִי צַד הַנְּבּוּאָה נֹאמֵר עַל זְרֻבְבֶּל פָּחַת יְהוּדָה וְעַל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְעַל חֲזִי זְכַרְיָה שֶׁהָיוּ

מעוררין על הבגנן כמו שגראה מפנרש בספר עזרא ושם נאמר באדון קמו זרובבל בן שאלתיאל וישוע בן יהוצדק ושריו למבנה בית אלהא די בירושלם ועמהון נביאיא די אלהא מסעדין להון.

ורבותינו ז"ל אמרו שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק וטוב לפי הדרש על העתיד. אמנם הפשט לפי צד הנבואה נראה מה שאמרתי בו ולפי צד החכמה בא על התורה ועל מעלות החכמה ארבעה חרשים ויאמר חכם חרשים ויקרא גם בן סופר מהיר וכמו בן יאמר על גבון לחש המבין מהרה הדברים הנאמרים בדרך משל וחידה לפי שהוא מונה בזריוות מספר הטעמים היוצאים ממקרא אחד.

ולפי זה הענין נקרא עזרא סופר מהיר לפי שהיה חכם שלם ויודע התורה על אמתתה ומבין לחשיה כמו שפא הפתוב ויקראו בספר תורת אלהים מפנרש ושום שכל ויבינו במקרא וזה הוא תשומת שכל ובינה במקרא הנמשך ענינו אחר הפסוקים ופסוק הטעמים וקריאתם להמון כפי הבנתם והוא המקרא כמו שדרשו ז"ל.

אבל לחכמים יחידים היה צריך להבין הלחשים על ידי השכל ובינה בדרישת הראינה וכן העיד עליו הפתוב בפירוש ואמר כי עזרא הכין לבו לדרוש את תורת י"י ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט וזהו עיקר עסק בתורה לשמה.

והראיה הברורה למה שאמרתי בשם סופר מהיר על עזרא אמרו סופר מהיר בתורת אלהים ואמרו ספר דתא די אלהא שמיא ואלו היה לשבח הבלורות מה היה ענין ליחסו על דת השם. וכן ראיה למה שדקדקתי בשם סופר מה שאמר שם לעזרא הפכה הסופר דברי מצות י"י וחקותיו על ישראל.

וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל שאנשי פנסת הגדולה נקראו סופרים לפי שהיו סופרים כל האומיות ודורשים אותן והוא על דרך שהזכרנו בדרישת הטעמים והודעת הלחשים. ועל דרך זה בא לשוני עט סופר מהיר להורות כי כל המזמור שהוא נאמר על שני פנים והוא כדברי משלי שהנגלה ממנו טוב לכל והנסתר טוב ליחידים כמו שיתבאר.

ונקדים ונבאר הדרך הנגלה בשבח המלך ובשיר הראוי לו ביום חתונתו וזה החלי. יפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיה על בן ברכה אלהים לעולם הקדים תחלה סבת בחירתו למלך והוא ופי תארו ונועם דבריו לפי ששני ענינים אלה ענינים המוניים כמו שאמרו ז"ל פלה נאה וחסודה והשנית כי הם מקרבים העם אל המלך ומושכים אותו לקבל מלכותו הוא שאמר על בן וגו'.

ורבותינו פרושוהו על אברהם ואמרו נתיפית בעליונים אנכי מגן לה. נתיפית בתחתונים נשיא אלהים אתה בתוכנו.

הוצק חן בשפתיה הנה נא הואלתי לדבר. על בן ברכה וגו' וי"י ברה את אברהם בכל. וטוב זה על אחד מדרכי הדרש. ובאמת פי עליו ראוי המזמור הזה כי הוא הנבחר באמת למלך לעולם.

ואחר שהודיע המשורר סבת בחירתו הודיע הראוי ממנהגותיו והוא אמרו תגור חרבה על ירך גבור הודך ונהדרך פי זה פלו פעל הגבור והוא הודו ונהדרו. וזה אמרו הודך

והדָּרָה ואחר חֲגָרוּ הַחֶרֶב הַדְּרוּ לרַפּוּב והוא שְׁאָמַר וְהַדְּרָה צָלַח רֶכֶב וְלֹא לִבְקִשְׁתִּי הַדָּם
רק על דָּרָה אָמַת כְּלוּ' לְהַקִּים הָאָמַת בְּאֶרֶץ וְלֹא בְּגָאוֹן וּגְאוּהָ פְּלוֹמֵר שְׂיִתְפָּאֵר וַיִּתְגַּאֵה
בְּמַלְכוּתוֹ רק בַּעֲנָה וְלֹא שְׁהַעֲנָה תְּבִיאֵהוּ לְרַחֵם עַל הַחוּטָאִים הַרְשָׁעִים וְהַרְעִים פִּי זֶה
אֶכְזָרִיּוֹת עַל הַטּוֹבִים אֲבָל עֲנוּת צָדֵק וְהוּא אָמְרוּ וְעֲנָה צָדֵק וּבְהִנְהִיגָה הַזֹּאת הַיְשָׁרָה תוֹרָהוּ
יְמִינוּ לַעֲשׂוֹת פְּעִילוֹת נוֹרָאוֹת פְּרָאוֹי לְאֶרֶץ שְׂיִהָא לָּהּ מְלֶךְ נוֹרָא וְהוּא אָמְרוּ וְתוֹרָה נוֹרָאוֹת
יְמִינָהּ.

ואולי רָצָה לומר וְתוֹרָה לַעֲמָה יְמִינָהּ נוֹרָאוֹת כִּי שְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה בָּאוּ לְהַנְהִיגַת עֲמוֹ הַדָּבָר
אֵלָיו וּלְפִיכָהּ יַחֲסֵ לֹו הַחֶרֶב. אֲבָל לְרֵדוֹת בְּעַמִּים וּלְהַכְנִיעֵם תַּחֲתָיו יַחֲסֵ לֹו הַחֲצִים לְרַחֲקֵם
מִמֶּנּוּ הוּא שְׁאָמַר חֲצִיָּה שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחֲתֶיהָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמְּלֶךְ.

וְיָדוּעַ כִּי בְּשִׁתֵּי הַנְּהִיגוֹת אֵלָיו יְכוּנֵן הַשֵּׁם כְּסָאוֹ וְהוּא שְׁאָמַר כְּסֵאָה אֱלֹהִים עוֹלָם וְעַד שְׁבֹט
מִיִּשְׂרָאֵל שְׁבֹט מַלְכוּתָהּ רוֹצָה לומר מִפְּנֵי שְׁשֹׁבֹט מִיִּשְׂרָאֵל שְׁבֹט מַלְכוּתָהּ כְּלוֹמַר שְׁמִשְׁפָּטָהּ
מִשְׁפָּט אָמַת וּמִמְשַׁלְתָּהּ מִמְשַׁלַּת יוֹשֵׁר יְכוּנֵן הַשֵּׁם כְּסֵאָה לַעוֹלָם.

אוּ רָצָה בּוֹ כְּסֵאָה אֱלֹהִים לְפִי שְׂיִשָּׁב וַיִּתְנַשֵּׂא הָאָדָם עָלָיו לְפָנֵי הַשֵּׁם כְּמוֹ שְׁנִקְרָא
בֵּית אֱלֹהִים הֵיכַל י"י. וְהוּא עַל דָּרָה שְׁאָמַר זְכָרְיָה הַנְּבִיא וַיֵּשֶׁב וּמִשָּׁל עַל כְּסֵאוֹ כְּמוֹ
שְׁהַתְּבָאֵר בְּפָרָשַׁת זְכוֹר.

ואחר שֶׁהַזְכִּיר הַנְּהִיגַת מַלְכוּתוֹ הוֹדִיעַ הַסְּבָה הָאָמַתִּית לְמַלְכוּתוֹ וְחַתּוּנָתוֹ הַיְקָרָה כְּדִי
לְהַעֲרִיר אוֹתוֹ וּלְזַרְזוֹ עַל הַטּוֹב לַעוֹלָם בְּכָל זְמַן וּבְכָל אִישׁ כִּי כֵן רָאוֹי לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מְלוּכָה וּמִמְשַׁלָּהּ.

וְהוּא שְׁאָמַר אֶהְבֶּת צָדֵק וְתִשְׁנֵא רִשָׁע וְיָדוּעַ כִּי צָדֵק וְרִשָׁע שְׁנֵי הַפְּכִים וְכֵן אֶהְבֶּה וּשְׁנֵאָה
ואחר שֶׁהַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹשֵׂא שְׁנֵיהֶם הַפְּכִים לְנוֹשֵׂא וּלְנוֹשֵׂא אַחֲרֵים רָאוֹי לְדַקְדָּק מָה הוֹסִיף
בְּאוֹמְרוֹ וְתִשְׁנֵא רִשָׁע הֲלֹא יָדוּעַ כִּי אוֹהֵב צָדֵק שׁוֹנֵא רִשָׁע.

אָמְנָם זֶה נֶאֱמַר לְפִי הַזְּמַנִּים וּלְפִי הָאֲנָשִׁים כִּי יֵשׁ אִישׁ אוֹהֵב צָדֵק פְּעַמִּים וְאוֹהֵב רִשָׁע
פְּעַמִּים אוּ לֹא יִשְׁנֵאנוּ לְהַרְחִיקוֹ לְגַמְרֵי לְפִי הַשְׁתַּנּוּת הַזְּמַן עָלָיו אוּ יֵשׁ אִישׁ שֶׁהוּא אוֹהֵב
צָדֵק לְאֲנָשִׁים וְאוֹהֵב רִשָׁע לְאַחֲרֵים כְּפִי הַגְּדֻלָּה אוּ כְּפִי אֶהְבֶּה אוּ כְּפִי סְבָה אַחֲרָת.

וּמִי שֶׁהוּא עַל דָּרָה זֶה לֹא תִכּוֹנֵלוּ מִמְשַׁלָּה לְפִי שְׂאִינוּ מְנוֹטְבַע בְּצָדֵק וּבְזֶה הַחֹלִי מֵתוּ רַבִּים
אֲבָל הָאִישׁ הַמְּנוֹטְבַע בּוֹ אוֹהֵב צָדֵק וּשְׁנֵא רִשָׁע בְּכָל זְמַן וּבְכָל אִישׁ וְהוּא הָרָאוֹי לְהִיּוֹת
מְלֶךְ יוֹתֵר מִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם וְאַף יוֹתֵר מִחֲבֵרָיו הַטּוֹבִים וְהוּא שְׁאָמַר אֶהְבֶּת וּגו'.

ר"ל לְפִי שְׁהִיִּית עַל הַטְּבַע הַשְּׁלֵם הַזֶּה הַבִּיאָה הַשֵּׁם לְמִמְשַׁלָּה יוֹתֵר מִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם.
וְנִרְאֶה מִן הַפְּתוּב הַזֶּה שְׁדָרָה הַמְּלָכִים הִזָּה לְהַמְשִׁיחַ בְּיוֹם חַתּוּנָתָם וּבְיוֹם שְׁמִחַת לִבָּם וְהוּא
הִזָּה נִקְרָא שְׁמֵן שְׁשׁוֹן אוּ הוּא נֶאֱמַר דָּרָה מִשָּׁל אֲבָל מִדְּרָכֵיהֶם לְלַפּוֹשׁ בְּגֵדֵי מַלְכוּת
מִקְנוֹטָרִים וְהֵם עוֹמְדִים בְּהִיכְלֵי שֵׁן הוּא שְׁאָמַר מוֹר וְאַהֲלוֹת וּקְצִיעוֹת כָּל בְּגִדוֹתֶיהָ מִן
הִיכְלֵי שֵׁן וְאָמְרוּ מִנִּי שְׁמַחוּהוּ נִרְאֶה שֶׁהוּא דָּבֵק אֶל הַפְּסוּק הַבָּא אַחֲרָיו וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר
מֵאַשֵׁר שְׁמַחָה בְּנוֹת מְלָכִים עִם שְׁאָר נְעוּרוֹת יְקָרוֹת נִצְבָּה שְׁגַל לִימִינָהּ בְּכַתֵּם אוֹפִיר רָצָה
לומר שְׁנִבְחָרָה לְמְלוּכָה מִכָּל בְּנוֹת הַמְּלָכִים וּבְנוֹת הַשָּׂרִים לְיוֹפְיָהּ וּלְנִעְמִימוֹתָהּ וּלְטוֹב
מוֹסְרָהּ כְּדָרָה שְׁנִבְחָרָה אֶסְתֵּר מִכָּל הַנָּשִׁים.

ואחר שהשלים המשורר הנבון דבריו אל המלה בבחירת המלה שב לדבר אל המלה ולהודיעה הראוי לה בהנהגותיה כדי שתפון לעד מלכותה תחת המלה והוא שאמר שמעי בת וראי וגו' כמו שיתבאר.

ונקדים לזה ונאמר שאליעזר עבד אברהם השלוח לקחת אשה הגונה ליצחק אבינו בקש מהשם שיזמן לו אשה ראויה כמוהו והוא שתהינה מדותיה מדות אשת חיל המשלימות הפונה בבריאת האשה כמו שבא הספור בתחלת היצירה שנבראה לעזר האדם והעזר השלם הוא כשהעוזר יעשה בזריוות העבודה המבוקשת ממנו ואע"פ שתכבד העבודה עליו ושיוסיף עזר בטוב מוסרו על הבקשה כפי הראוי למבקש ולא יסמוך על אחר אבל הוא בעצמו יעשה כל מה שאפשר לו לעשות ועל דרך זה בקש אליעזר על הנערה היוצאת מה שמורה על היותה אשת חיל והוא שאמר והנה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליה אשקה אותה הנכחת לעבדך ליצחק וגו' ומכבודת העבודה במקום הזה בקש ממנה להשקותו אחר שמלאה פדה ותעלהו על ראשה ותעל מן העינה והיא לטוב מוסרה ושלמות הבנתה מהרה והורידה פדה על ידה והשקהו דרך כבוד פדה בידה ולטוב זריוותה השקתה הגמלים ולא הספיק לה להשאיל לו דליה שישאב הוא או אחד מהאנשים ההולכים עמו וכן מטוב הבנתה כששאל מקום ללון הוסיפה בטעם דבריה גם תבן גם מספוא רב עמנו ובדרך מוסר זה בעצמו פתח המשורר בתוכחות מוסרו ואמר שמעי בת וראי והטי אנך ושכחי עמך ובית אביך כלומר קבלי מיד דבר המלה כשידבר אליה וראי הראוי להתבונן בדבר כדי להשלים רצונו בעבודתו.

ואמרו הטי אנך רצה בו ה"י מזוננת לשמוע דברו ולא שיצטרף לקרא לה פעמים ובמלת ראי כלל ענינים הרבה שמחתו וכעסו אהבתו ושנאתו ונזמו רצה לומר שימי השגחתך בו וראי כשיהיה שמח ואת שמחה ואל יהיו פניך זועפים וכן לא תציהילי פניך בעת כעסו ולא תשנאי אשר יאהב ולא תאהבי את אשר ישנא משכניו או עבדיו או אמהותיו.

וכן כשיישוהשמרי שלא יעזר משנתו בסבתך או בסבת אחר מבני הבית וכן כלל בהטי אנך שלא תחשוף סודותיו ושלא תבזה את דברו ורצה לומר האנן בלבד תהיה פתוחה לא הפה.

ואמרו שכחי עמך בא ליסרה לעזוב דתה ולשונה וכל מנהגה וכלל בזה שלא תקשה לשאול ממנו או ממשרתיו תכשיטי עמה והדומה לזה אבל כל אשר ינתן לה הן רב הן מעט תקבל בשמחה כדרך אסתר שלא בקשה דבר ולפיכך מצאה חן בעיני המלה ובעיני משרתיו.

והוסיפו ובית אביך בא להורות שתעזוב הגעגועים שגדלה עליהם וכלל בזה מוסר על מאכלה ומשתה שלא תאהב רק המאכלים שיאהב הבעל ותשמור עתו לא עתה. והכלל שלא תדנמה בת אביה רק לבת בעלה.

אחר זה אמר ויתאו המלה יפיה כי הוא אדניה רצה בו החיפי והתקשטי עצמה כדרך הנשים ובלבד בצניעות וביראת השם שהמלה יתאו יפיה לא אחר ורמז על הקנאה המביאה תכלית השנאה ורצה לומר את לא תתני עיניך רק בו אבל הוא יעשה חפצו כי הוא המושל בה והוא אמרו כי הוא אדניה.

ואחר זה אמר והשתחווי לו רצה בו שעם כל המדות הטובות האלה אל תתגאי לפזר
ממונו או להראות לפניו משתרת במלוכה אף הני לפניו פאחת אמהותיו לשרתו
ולהשתחוות לו.

ראה והבן פי נכללו בשתי פסוקים אלה כל המדות הטובות המיוחסות לגישי החיל בספרי
המוסר וכמו כן נזפרו ברבקה אמרו על דרדך רמז כי שכחה עמה ובית אביה באמרה מיד
אלה.

נתכס בצעיף לצניעות. ותתעלף להתקשט ולהתנפות ותפול מעל הגמל להשתחוות פי כן
דרדך הרוכבים בפגשם נכבד מהם וכבר נזפר מטוב מוסרה בדברי אליעזר מה שפילל
שאר המדות הטובות הראויות לאשת חיל ואהבתה ליצחק הורה עליה פי היתה יראת
השם והיא האשה הראויה להתהלל כמו שאמר החכם אשה יראת י"י היא תתהלל.

והפל נכלל במוסר המשורר כמו שהתבאר. ואחר המוסר יחל לה הגמול הראוי לה על
זה ואמר ובת צור פלומר המעטירה פניו יחלו עשירי עם ברוב רכולתם הרבה משאר
רכולות הערים האחרות גם כל כבודה בת מלך שלא יצאה הפתח ולבושה משבצות זהב
תוכל למלך לעשות רקמות לא להיות מלכה ואחר הכבודה ההיא בתולות שהן רעותיה
כולנה מוכאות לשרתה.

ולא שיקשה בעיניהם או בעיני אהביהן רק בשמחות וגיל תוכלנה בהיכל המלך ואת
לנעימותה טוב מדותיה תמלכי עליהן. ואחר שהשלים המשורר דברו עם המלכה על
נעימותה ועל מוסרה הטוב לה ועל טוב חלקתה שב לברך המלך פדרך חתימת שירי
חתונה ואמר תחת אבותיה יהיו בניה וגו' אזכירה שמה בכל דור ודור על פן עמים יהודים
עולם ועד.

כבר נשלם הדרדך הגלוי מהדבר הטוב ובו שתי תועלות גדולות האחת למוד ממלכה וכל
ממשלה. השנית מוסר הנשים.

ומעתה נתחיל ונבאר הדרדך הנסתר ונאמר שזה המלך הגדול מכל חבריו והוא השלם
המשיג ההשגה האנושית עד שדבק בעליונים. ונאמר פי לנפש האדם חלקים רבים
והחלק הנבחר מהם הוא השכל וכשיצא לפועל תמצא צורת הנפש שהיא צלם האדם והוא
החתן והנפש היא חומר לשכל היא הפלה.

ולחלק השכלי אשר לנפש שלשה פחות קנויים זה אחר זה הראשון מהם הוא השכל
הקנוי שבו ילמד המלאכה כשיעורין והמלחות ועבודת האדמה וברפואות וזה פלו צריף
להחיות הגוף אשר אין החפץ בו.

והשני אשר בו יחשב ויסתפל בדבר שירצה לעשותו אם אפשר לעשותו ואם הוא אפשר
אף צריף שיעשה וזה הפח מקנה המדות הטובות והחפץ בו אבל לו לעצמו. השלישי
הוא אשר בו ידע התקמה וידבק בעליונים וזה ראוי באמת להקרא מלך.

ונאמר על דרדך משל פי כן נולד לאדם ולחנה שלשה בנים כפי הסדר הזה. הראשון הזה
עובד אדמה לבד ונקרא קין מפני שהיה הקנוי הראשון אשר ילדתו חנה לאדם והוא לא

הִיָּה בּוֹ הַחֶפֶץ כְּמוֹ שְׁאֵמֵר אֶל קִיּוֹן וְאֵל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וְאָמֵר הַמִּתְרַגֵּם וּבִקְיִין וּבְמִנְחָתָהּ לֹא הָיָה רַעוּהָ.

וְעָלְיוּ בָּא הַסְּפוּר שֶׁהִיָּה בּוֹנָה עִיר כִּי הָאָדָם מְדִינִי בְּטָבֵעַ וְאֵלָיו הִתְיַחֶסוּ בְּסְפוּר הָאֲמִתִּי יוֹשֵׁב אֶהְלֵ וּמִקְנֵה וְתוֹפֵשׁ כְּנֹר וְעוֹגֵב וְלוֹטֵשׁ נְחוֹשֶׁת וּבְרָזֵל. וּכְנִגְדָּה זֶה נַעֲשֶׂה סֶפֶר מִשְׁלֵי כְּפִי פְּשׁוּטוֹ וְאַחֲרָיו נוֹלַד הֶבֶל שֶׁהִיָּה רָעָה צָאן וְהוּא הִיָּה מְנַהֵיג הַחַי הַהִנְהֵגָה הַיְשָׁרָה וְנִקְרָא הֶבֶל כְּנִגְדָּה הַפֶּחַ הַשְּׂנִי לְפִי שְׁאִין לְנֶפֶשׁ שְׁלֵמוֹת עַד שִׁינְלֵד הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹ שְׁאֵמֵר הַחֶכֶם גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב וְלֹא טוֹב יֹאמֵר עַל הַדְּבָר שְׁאִינוֹ שְׁלֵם וּבִהְיוֹתָם בְּשֹׁדָה כְּלוּמֵר שְׁאִין שֵׁם בֵּית וְלֹא חֶצֶר הֶבֶל נִהְרַג עַל יְדֵי קִיּוֹן וְאֶמְנֵם הַרְצוֹן בּוֹ בְּעֵבוּר שֶׁת הַנוֹלַד בְּאַחֲרוֹנָה כְּכֹלֹת פֶּחַ הֶבֶל לֹא כָּל עֵת שֶׁפָּחֻ חֶזֶק כִּי הוּא מוֹנֵעַ מְצִיאוֹת הָאֶחָד לְפוֹעֵל לְפִי הַטְּרָדָה בּוֹ.

וְנִהוּ שֶׁהוֹצִיא הַפְּתוּב הַרְצוֹן בּוֹ בְּלִשׁוֹן וְיִשַׁע וְאָמֵר הַמִּתְרַגֵּם וְהוּא רַעוּא מִן קָדָם י"י וְלֹא אָמֵר וְאַתְרַעִי י"י וּכְנִגְדָּה נַעֲשֶׂה סֶפֶר קִהְלֵת הַסּוֹבֵב עַל מֵאֵמֵר כָּל מַעֲשֵׂה אָדָם שֶׁהוּא הֶבֶל וְזֶה גַם כֵּן סֶפֶרָה עָלָיו הַתּוֹרָה שִׁינְלֵדוֹ חוּהָ וְהוּא שְׁאֵמֵרָה הַתּוֹרָה וְתַסְּרָף לְלֵדָת אֶת אָחִיו אֶת הֶבֶל וְלֹא בְּאֵר טַעַם הַשֵּׁם הַהוּא וְדִי לְמַבְיָנִים בְּבִיאוֹר טַעַם שְׁמוֹת אָחִיו וּבְהֶעֱבִיר הַטַּעַם בְּשָׂמוֹ.

וּבְאֵמֵרוֹ אֶת אָחִיו אֶת הֶבֶל וְזֶה כְּלוֹ הַעֲרָה שְׁאִין הַכּוֹנֵה בְּמְצִיאוֹת עֲצָמָם. וְהַכּוֹנֵה הוּא בְּשְׁלִישִׁי שֶׁהוֹלִידוֹ אָבִיו וְהִיָּה בְּדַמּוֹתוֹ בְּצִלְמוֹ עַל דְּרָף שְׁאֵמֵרוֹ ז"ל בְּדַמּוֹתוֹ בְּצִלְמוֹ מִיֵּן אֵתָה לְמַד שְׁלֹא הִיָּה קִיּוֹן לֹא מְזַרְעוֹ וְלֹא מְדַמּוֹתוֹ וְלֹא מְצִלְמוֹ עַד שִׁינְלֵד שֶׁת וְהִיָּה מְזַרְעוֹ וּמְדַמּוֹתוֹ וּמְצִלְמוֹ.

וּלְפִיכֶף נֵאמֵר בּוֹ כִּי שֶׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר וְאַחֵר שֶׁהוּא בְּצִלְמוֹ אָבִיו וּבְדַמּוֹתוֹ תֵּאֵנֵת לוֹ הַמְּלוּכָה אַחֵר אֲשֶׁר תֵּאָרֹו כְּתוֹנָר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעָלְיוֹ נַעֲשֶׂה שִׁיר הַשִּׁירִים הַסּוֹבֵב עַל חֶשֶׁק הַמֶּלֶךְ וּכְמוֹ כֵּן הַמְּזַמּוֹר שֶׁקָּדָם וְנֵאמֵר לוֹ יְפִיפִיתִי רָצָה לוֹמֵר שְׁאִין צָרִיף לוֹמֵר שֶׁאֵתָה יְפָה מִשְׁאָר חֵלְקֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהֵם דְּבָרֵי בְּהֵמָה.

אֵלָּא יְפָה אֵתָה וְנֵאָה מִשְּׂנֵי הַפְּחוֹת שֶׁהֵם מְצַד אַחֵר בְּנֵי אָדָם וְאֵמֵרוֹ יְפִיפִיתִי לֹא יְפִיתִי לְהוֹרוֹת כִּי לֹא כֵּן נִבְרָא בְּתַחֲלֵת הַיְצִירָה אֲבָל מְעַט הַתִּיפָה כְּפִי הַטְּוֹרַח וְהַשְּׁתַּדְּלוּת עִם הַעֲזָר הָאֱלֹהִי וְאֵמֵרוֹ הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ רָצָה לוֹמֵר בְּדְבָרֶיךָ וּבָא לְהוֹרוֹת כִּי מֵתוֹף דְּבָרָיו בְּחֻקֵּי עַד שִׁינְדַע הַשֵּׁם יְדִיעָה אֱמִיתִית מְצָא חֵן בְּעֵינָיו כְּדָרָף וְאַדְעָף בְּשֵׁם לְמַעַן אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ.

וְאֵמֵרוֹ עַל כֵּן בְּרַכָּה אֱלֹהִים לְעוֹלָם הוֹרָה כִּי מֵתוֹף חֵן הַהוּא יְדַבֵּק בְּעֵלְיוֹנִים וְיִשְׁאָר חַי וְקַיִים לְעַד וְאַחֵר שֶׁהוֹרָה הַכּוֹנֵה הָרֵאשׁוֹנָה בְּמִין הָאָדָם בָּא לְלַמֵּד הַכּוֹנֵה הַשְּׂנִית וְהִיא הַצְּרִיכָה לוֹ לְהִשְׁאָר הַמֶּלֶךְ בְּיִנְפוֹ וּבְמִלְכוּתוֹ וּבְחֵן הַהוּא וְהוּא שְׁאֵמֵר חֲגוּר חֶרֶב עַל יְרֵף גְּבוּר וּגוֹ'.

רָצָה בְּגִבּוֹר הַמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ הוּא הַכּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרוֹ שֶׁגְּבוּרָתוֹ גְּדוּלָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מְלוֹכָד עִיר לְפִי שֶׁהַלוֹכָד עִיר כָּל אֲנָשָׁיו עוֹזְרִים אוֹתוֹ אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרוֹ כָּל אֲנָשָׁיו מוֹרְדִים בּוֹ וְהוּא כְּמֶלֶךְ שֶׁקִּשְׁרוּ עָלָיו אֲנָשָׁיו וּבִקְשׁוּ לְטוֹרְדוֹ מִן הַמְּלוּכָה בְּעֲזָר מֶלֶךְ גְּדוּל אַחֵר וְהוּא

בגבורתו ובתחבולתו ממשלתו וחקמתו יבריחם ויחזירם למוטב וזה רצה באמרו טוב ארף אפים מגבור ומנשל ברוחו מלנכד עיר.

וכאלו הוא המשל טוב ממלט עיר מלנכד עיר ואל זה הממלט רמז באמרו עיר קטנה והעיר הוא השכל החמרי והממלט הוא צורת השכל והוא השכל בפעל וענן המשל שהוא פלו פשוט למבין וזה רצה באמרו טוב ארף אפים מגבור ומנשל ברוחו וגו'.

ויכפי עננו זה בא חגור על חרבה על ירף גבור פלומר על הצלע שממנו נבראה האשה כי צלע וירף שניהם מורים על צד אחד מצדי הדבר ובאר כי החרב הוא הודף והדבר והוא הדבר הישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם וידוע כי החרב פלי מירא רואיו הסמוכים לו ובו תפון הממשלה.

ואחר אשר באר זה לימד ארף ראוי לנהוג בחרב והוא שאמר צלח רכב פלומר צלח רכב על מרכבת אמת ר"ל שלא יטה אל צד הגובה בהתגאותו במעשיו בעשותו לפנים רק על דבר אמת. ואמרו ועננה צדק רצה בו שלא יטה גם כן לצד העננה רק בצדק כמו שהתבאר בדבר הנגלה.

ואמר ותורף נוראות ימינה על דרף שאמר החכם לב חכם לימינו לפי שהימין משל למעשים הטובים ורצה לומר שים לב לימינה ותלמד לעשות נוראות שיראנה אנשיה ויעבדנה אחיה וישתחוו לה בני אמה.

ואחר זה הורה שיהיו חצי גערתו שנונים להכניע שאר חלקי הנפש הרחוקים ממנו והאורבים לו ולהפיל אותם החצים בלב אויבי המלך שהם בני השטן עד שיסורו מעליו והוא שאמר חצי שנונים ואחר שיסורו מעליו והיה שבט מישור שבט מלכותו על עמו ועל שאר העמים יכונן השם כסאו להעמידו מלך לעולם פלומר להיותו משכיל בכל עת כמו שבא זה העננו בעצמו ביהושע אחר שגער השם בשטן אמר ומלאך י"י עומד.

ואחר שהשלים עננו מלכותו בא לדבר על חתונתו והוא להיות הצורה דבקה בחומר דבקות קיים שלא תפרד ממנו רגע אחד והודיע סבת זה בשלשה פסוקים והם אהבת צדק וגו'. מור ואהלות.

בנות מלכים וגו'. רצה לומר מפני שאהבת צדק ותשנא רשע פלומר שנתת כל רגעיה לצדק נפשך ולא נתת רגע אחד לרשע על כן משחה השם שמו ששון מחבריה והוא השם הטוב העולה על כל הפתרים שסבתו העננה כמו שאמרו ז"ל עננה גדולה מכולן והוא השמן שהזהיר עליו החכם ואמרו ושמן על ראשה אל יחסר והוא הצניף הטהור שנזכר על יהושע הכהן.

ויכמו שנזכר שם שהלהבישוהו מחלצות בא הנה מרוקציעות כל בגדויה וחרצון בו שכל הדבקים אליו יריחו ריח מדותיו הטובות. עוד אמר מני שמחה בנות מלכים ביקרותיה רצה לומר מאשר קבלת בשמחה כחות החכמים עם מדותיה היקרות הקדומות לה בטבע נצבה שגל לימינה בכתם אופיר.

והוא השלמת המשל שאמרנו להיות החומר מקבל הצורה ונדבק בה לא בצורה אחרת. ואחר זה בא המשורר ליסר הפלה וללמדה בשירות המלך פדרף שתמצא חן בעיניו

וילווה אליה כל הימים והוא אמרו שמעי בת וראי רצה בו שתשים כל השגחותיה בו על הדרך שבארנו בדרך הנגלה.

ואמרו שכחי עמה שלא לפנות אל שאר חלקיה ואמרו ובית אביה להזהירה אף על פחות החלק הזה ועל בית האב הזהיר לא על האם ואמרו ויתאו המלה יפיה הוא פענן ואל אישה תשוקתה פלומר שתהיה תשוקתה לבד אל אישה והוא שתתניפי לו ולא לאחר.

וכבר פרשתי בפסוק ואל אישה פירושים אחרים ואין לתמונה על זה פי הוא דרך הדברים הנסתרים ואמרו כי הוא אדניו והשתחוי לו הוא פענן והוא משול בך ועל דרך זה עולה זו וגם יפה על הכוונה הראשונה.

ואחר זה הודיע כי סוף הגמול ובת צור כמו שדרשו רז"ל מקרא על צור ליושבים לפני י"י יהיה סתרה לאכול לשבוע ולמכסה עתיק אמרו זה המכסה דברים שגלן עתיק יומיא ומהו ניהו סתרי תורה ואיפא דאמרי זה המגלה דברים שפסן עתיק יומיא ומאי ניהו טעמי תורה.

ושתי הדעות האלה מיוחסים למלה ולמלכה הנזכרים כי זה השגת האדם פשהוא שלם בחכמה ובמדות. ובא המשל בצור לפי רב גדלטה בזמן שהוא פי כן דרך הנביאים להמשיל הדברים הגבוהים שלא ראטה אותם עין בדברים הנראים להודיע מעלת מציאותם לא להודיע מהותם ואיכ' מצורף אל זה שתוף השם פאשר בא במקומות רבים מן הסודות.

וצור גם כן מלה משותפת כי הוא שם עיר ונאמר ונצבת על הצור. ונאמר ותקח צפורה צור.

ונאמר צר תעודה. וכתוב והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים.

ואפשר שעל הענין האחרון בא המשל או לנצור השם ולשמור את הנפש הזאת לעולם וזה מקץ שבעים שנה שזכר שם לפי שימי שנותינו שבעים שנה ועוד נאמר שם כי מקץ שבעים שנה ושבה לאחננה וזנתה את כל ממלכות הארץ על פני האדמה כי כן משפט הגוף שהוא העיר והיה סתרה ואתננה קדש לי"י לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים וכו' וזה פלו נאות למה שדרשו בו רבותינו מצד החכמה הבאה מפלל הנבואה ועל הדרך הזה בא במזמור זה ובת צור ושאר הפסוקים באו להורות שמחתו עם החכמים ואולי בא להשלים המשל ואין ענין לו בנמשל כי כן בא במשלים הרבה.

ואחר שהשלים לדבר על שלמות נפשו הודיע מה שהוא דרך החכמים להוליד בנים בדמותם פהוליד שת אנוש והוא לפי שכל אדם חכם שלם ישפיע משפע חכמתו על אחרים וישאירם אחריו כמו שהשפיעו אחרים עליו כי זה מדרכי השם המשפיע מטובו על ברואיו.

ואל זה הענין בא תחתאבותיה יהיו בניה וכן אותן התלמידים ילמדו אחרים ואותם אחרים לאחרים עד שיזכר שמו בכל דור ודור בדרך שאמר החכם זכר צדיק לברכה. והאחרים השומעים מהם יהודוהו עולם ועד כמו שיראה היום לכל כי מאלפי שנה יזכרו הנביאים

והחכמים על דבריהם הטובים וכל האומות מספרים שבחם והוא שאמר אזכירה שמה
בכל דור ודור על פני עמים והודנה עולם ועד.

השם ברחמי יאר עינינו ונמצאנו חן בעיניו וימנים בנו מקרא שכתוב ומצא חן ושכל
טוב בעיני אלהים ואדם. פרשת תולדות.

אזבתי אתכם אמר י"י ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו לי עקב נאם י"י ואהב את
יעקב. דבר הנביא מלאכי החותם כל הנבואות בא לדחות המבוכה הגדולה הנפלת
בלבות על ארצה הגלות עד כי חשבו רבים כי בשנאת השם אותנו מכל העמים הנה
העונש הזה ובאהבתו העמים נתן להם הממשלה פיוס הזה ולפיכך בא הנביא להודיע כי
אנחנו הנאהבים אצלו יתברך.

והחכם השלם ר' עקיבא באר זה והודיע אהבת השם לאדם במה היא ושהיא בלבד
לישראל והוא שאמר חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם
שנקראו בנים למקום שנקראו בנים אתם לי"י אלהיכם.

חביבין ישראל שנתן להם פלי חמדה שבו נברא העולם חבה יתירה נודעת להם שנתן
להם פלי חמדה שבו נברא העולם שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם שנתן
והרב רבינו משה פתב על המאמר הזה שהודעת מה שהטיבו לו שיעור הטובה היא הטובה
אחרת כי פעמים שיגמול אדם טוב לאיש מבני אדם על דרך רחמנות ולא יודיענו שיעור
מה שיעשה לו מפני שהוא נבזה בעיניו וזה ביאור חבה יתירה נודעת להם והוא כאלו
אמר שהטובה פשוטת להם הנה לחבה יתירה להיותם נכבדים אצלו כל כף עד
שהודיעם זה וטוב הדבר הזה בעצמו שכתב הרב בבניאור מאמר החכם הנזכר אבל יתכן
לומר שיש תועלת גדולה בהודעת טוב המתנה למקבל לפי שהמקבל מכונן אל המתנה
היא פשידע חשיבותה ואחר שהמתנה ההיא חבה הודעתה חבה יתירה כמו שאמר ר'
עקיבא.

ואף אנו נאמר חביבין ישראל שנודע והתפרסם אצלם הדבר הטוב והשלם שאמרו רז"ל
והוא דברה תורה בלשון בני אדם כדי להורות אותם שהוא דוחה רוב ספקות הפתוב לפי
שרצו בו והודיעו שהתורה נתנה להמון בני אדם כדי להורות אותם מציאות השם ויחודו
ומלכותו והנמשך לזה מפעולותם והצורך לחץ התורה להורותם זה כפי השגת הבנתם
שאינם משיגים רק הדברים הגופניים ולפיכך דברה להם כפי לשונם שאינו אלא
בדברים שהם לא כלשון בני האלהים שהם משיגים האמתות כאשר הם כי אלו דברה
תורה על הדבר ההיא היו רבים מהם בלא דעת ובלא אלהי אמת גם אם ילקחו דברי
הפתוב בלשון חכמים היתה כפירה ונטיה מדבר האמת שהרי הפתוב מיחס לשם פלי גוף
ומשיגי הגוף שהם הפעולות גמור וכל הפעולות שנוי חלילה לשם כמו שכתב אני י"י לא
שנתי.

ועל דרך האמת אין אצלו בבחינת עצמו הפעולות אבל כדי לאמת מציאותו אצל בני אדם
ולהורותם הפעולות הבאות מאתו שלא תבאנה מבני אדם רק בהפעלות דברה תורה
בהם כפי מציאותם בבני אדם ואל זה פיוס נעים ומירות באמרו כבוד מלכותך יאמרו
וגבורתך ידברו.

להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. ורצה בזה שהדבור בזה הוא להודיע בני אדם בלבד והפל בלשון בני אדם לא שיש אצלו הפעלות ומן המין הזה האהבה והשנאה המיוחסות לשם בלשון הפתוב כי על דרך האמת אין למעלה לא אהבה ולא שנאה אבל הפעלות הבאות מאתו תמצאנה לקצת בני אדם פעולת אוהב ולפיכך יאמר עליהן אוהב ולקצתם פעולת שונא ולפיכך יאמר עליו שונא.

ונאמר כי אהבה שם מונח להתקרבות דעת שני אישים זה לזה לא התקרבות גוף או התקרבות כלי גוף ופעולתם כי פעמים ימצא מקרב בפה ומרחיק בפליות קרוב בשפתיים ורחוק מלב.

ואין זה אהבה אבל שנאה גמורה אמנם האהבה היא התקרבות הצורה שהיא הדעת והוא כשדעת זה קרוב אל דעת זה ורצונו רצון חברו והוא שלבבו ישר את לבבו והשנאה היא בהפך והיא רחוק הדעת, ופעמים תהיה האהבה מאיש האחד מהם בלבד ואין לאהבה ההיא קיום.

ופעמים משניהם יחד והקיום הוא באפשר לזאת. והאהבה תמצא על שלש מעלות מלבד האהבה הטבעית אשר לאבות ולבנים ולאחים ולשאר קרובים כי לא נביט במקום זה אל האהבה ההיא כי לפי שהיא טבעית פאהבת אדם עצמו יכנו אותה בשם קורבה והוא כולל אהבת כל הקרובים וכפי דבקותה יש לה שמות מיוחדים באבות ובבנים ואחים ואין לקרבות ההוא מבוא במדת האהבה.

כי האהבה תאמר על תכונת נפש קנויה קנין גמור והראיה על זה מצאנו שם אהבה נופל על קצת הבנים לפי סבה או סבות כמו שבא את יחידה אשר אהבת ונאמר ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ועל זאת התכונה הקנויה תאמר כי היא על שלש מעלות.

המעלה הראשונה אהבת תועלת פאהבת השותפין שזה נעזר בזה וכיוצא בה ומה המין אהבת יצחק לעשו שספר עליה הפתוב ואמר כי ציד בפיו רצה לומר שאהבה הזאת הייתה סבתה תועלת שהיה מקבל ממנו באכלו מטעמי צידו.

ונה הספור הוא מהספורים הנזרים שבאו בתורה והוא דבר שצריך להתבונן בו שהרי יצחק אבינו שלם היה ונביא קורא בשם י"י והנראה מן הפתוב שעשו היה נאהב אצלו ונבחר מיצחק שהיה איש תם ויושב אנהלים עד שבקש לתת עשו גביר ליצחק.

והקרוב אצלי שהיה יצחק נבחר אצלו לפי חכמתו ומדותיו ובבחינת עצמם היה בוחר ביצחק ואוהב אותו מעשו אבל בבחינתם אצל תועלתו היה אוהב עשו יותר אהבה כוללת כל אדם בהכרח כי כל מי שקבל תועלת מאחר ראוי לו באמת שיאהב אותו כפי התועלת ההיא ויגמלונו טוב במין התועלת ההיא.

ולפיכך בא הספור הזה בתורה ולמדנו ממנו שלשה דברים הא' כי כל מי שמקבל תועלת מאחד ראוי שיגמלוהו טוב כפי התועלת ההיא ואפילו הייתה האחד רע ופחות שהרי יצחק הנביא לפי שהיה מקבל תועלת גופנית מעשו הי' רצונו לגמלו טוב בכרפת תועלת גופנית והמפר מחשבות מנעו מזה ובחר יצחק גם לזה הטוב והסכים השם לדעת רבקה שסבבה לו הברכה הגופנית כי לזה נבראה האשה להיותה עזר כנגד האדם והפל כדרך שבאו

בברכות התורה לא שהן תכלית טובת האדם אבל הם ראיות לעם נבחר כדי להמציא המכונן בעם בהמציא עתות הפנאי ליחידים מהעם ההוא.

הדבר השני שלמדנו מהספור הזה הוא שאין ראוי לאדם שיתגעגע בנערותו יותר מדאי ולא יגדלוהו על זה שהרי יצחק לפי שהיה בן זקונים לאב ולאם אחר היאוש שהרגילוהו במטעמים עד שהוטבע עליהם ונצרך בזקנותו לקבל תועלת מאחר כמו שפתב ונעשה לי מטעמים כאשר אהבתי ועל פיוצא בזה הזהיר החכם ואמר חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה.

הדבר השלישי הוא שכל אדם שישב מוטבע בדבר גופני אין ראוי שיעזוב אותו לגמרי בדרך שיענה נפשו בו אבל ראוי להתמיד בו כפי הצורך לבריאותו שהרי יצחק אע"פ שהיה נביא היה מתמיד במטעמים להעמיד בריאותו והוא דעת החכם שאמר גומל נפשו איש חסד ועזר שארו אכזרי.

המעלה השנית מן האהבה היא למעלה מן הראשונה והוא אהבת מנוחה רצוני לומר נחת רוח והשקט הנפש וזאת המעלה תחלק לשני מינין. המין האחד אהבת הנאה פאהבת הנשים.

המין השני אהבת בטחון והוא כשימציא אדם חבר טוב שתבטח נפשו בו להודיעו סודותיו מטוב ועד רע כי טבע האדם שהוא הומה מאד על סתריו עד שיגלה אותם ופעמים מרוב המינות יגלה אותם אל איש שיזיקנו בגלוי ההוא וכאשר ימציא חבר שיגלה אותם לו ולא ידאג פן יקרהו רע בזה ינוח מנוחת שלום השקט ובטח.

המעלה השלישית והיא העליונה היא אהבת מעלה רצוני לומר אהבת החכמים זה את זה למעלתו בבחינת עצמו לא בדבר חוץ מעצמו. ומזה המין אהבת רבקה ליעקב כמו שבא ורבקה אנהבת את יעקב רצה לומר בבחינת עצמו ולא לסבה אחרת חוץ ממנו לפי שרבקה הייתה חכמה ויודעת כמו שבא נתלה לדרוש את י"י ותרגמו אנקלוס למתבע אולפן מן גדם י"י.

ופעמים תמצאנה השלש מעלות בשני אישים יחד באהבת תלמיד לרב. ופעמים שתיים מהם באהבת חתן וכלה.

ופעמים אחת מהן לבדה. והאהבה העליונה והיא אהבת המעלה מתמדת לעולם כל זמן שאותן האישים נמצאים לפי שאינה תלויה בדבר שהוא חוץ להם שהדבר האהוב הוא סבת האהבה כפי מה שקדם שהאהבה תאמר על קרבות הדעות ומזה המין אהבת יהונתן ונדושהיה אהבת מעלה כמו שאמר נעמת לי מאד וגו' ולפי שאהבת נשים חזקה מאד ונפלאה בין החושקים אמר להפליג בה מאהבת נשים לפי שהיא בטלה וזאת אינה בטלה אבל שתי המעלות האחרות בטלות בהבטל הסבה בעוד ששני האישים נמצאים לפי שהיא תלויה בדבר שהוא חוץ להם וקרוב הוא להבטל בהבטל הדבר ההוא ואפילו לאוהב המנוחה עקב היתה רוח אחרת עמו וכל שכן לאוהב התועלת אם לא יצטרך לתועלת ההוא או שיסלק האחד תועלתו מעליו וזהו שאמרו ז"ל כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר ובטלה אהבה וכו'.

ולפי מה שפירשו רצוה לומר שהיא תלויה בדבר שהוא חוץ לאהבה כלומר חוץ לאישי
האהבה. וכבר באר הרב רבינו המאמר הזה בענין אחר ואמר שהוא כאלו אמר כל אהבה
שהיא תלויה בדבר בטל ורוצה בו דבר גופני פאהבת אמנון ותמר ושאינה תלויה בדבר
בטל פאהבת דוד ויהונתן שהיתה תלויה בדבר קיים והוא הדעת האמתי שהוא קיים בלא
ספק כל זמן שהאזנהים נמצאים והוא עולםם וזה אחד מדקדוקיו הטובים בדברי רבותינו
והוא העירני לומר מה שאמרתי בו אבל אמרם אינה בטלה לעולם אין ספק שהוא נאמר
בדרך לשון הכתוב שאמר עולם במקומה על לשון זמן קצוב כמו שזכר בפירוש אלה
תולדות נח.

אמנם האהבה שאינה בטלה לעולם אבל היא קיימת לנצח נצחים היא אהבת השם הן
אהבתו אל אוהביו הן אהבתם לו. וישתיהן נמצאות יחד כי לא יאהב השם אהבה אמיתית
רק אוהביו יודעי שמו ההולכים בדרכיו כי הטוב שהוא הוא טוב נצחי ואהבה בתענוגים
רוחנית עולמית והוא שאמר החכם מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא
ישטפוה ולא כן שאר הטובות והתענוגים הגופים כי הם פלים בזמן מועט ובכחינת אמת
כל התענוגים ההם הם צער ויגיעה לנפש כמו שאמר אחד מן החכמים מי שחננו השם
חכמה אל ידאג להפקד הצער והגיעה כי אחרית הנהב והפסד הצער והגיעה ואחרית
החכמה השלום והמנוח אם כן נמצא במעלת האהבה העליונה לעולם כל הנמצא משוב
בשאר המעלות לשענתן לזאת יקרא אהבה באמת וכפי זאת האהבה נבחר ישראל מכל
מין האדם כפי אשר נבחר מין האדם מכל בעלי חיים.

והוא שפינן החכם ר' עקיבא בבאור האהבה כמו שקדם והקדים לזה ואמר חביב אדם
שנברא בצלם ואפשר שרצה בו בצלם אלהים וקצר בו להרחיק לשון הדמיון מן השם
והקרוב לומר בו כי לפי שהצורה שלמות כל בעל צורה אם חומר או זולתו וצלם הוא
נופל על כל צורה ויחמר דרך כלל הוציא הוא הפרט בלשון כלל לפי שהוא הנבחר ממנו
או אפשר שרצה בו שנברא בצורה נפרדת בדמות המלאכים שהם צורות נפרדות בלא
חמר ולפי שהכונה במין האדם הוא זה ר"ל השארות צורה נפרדת ממנו לעולם אמר
שנברא בצלם כלומר חביב הוא שנברא במדרגת המלאכים היותו צורה בלא חומר.

ולפי הפירוש הזה אפשר שזה רצה הכתוב באמרו נעשה אדם בצלמנו כי הרצון בו על
הצורהלבד וכבר הזכיר הרב המורה שאפלטון היה קורא הצורה זכר והחומר נקבה וזה
נמשך למה שאמרו הפלוסופים שמדם הנקבה נעשה החמר בכל נוצר מזכר ומנקבה
ומזרע הזכר נעשה הצורה בו ועל זאת הצורה נאמר במין האדם שהוא זכר שנברא
בצלם אלהים והוא שהעיד עליו משה רבינו באמרו בצלם אלהים ברא אותו אחר אמרו
ויבא אלהים את האדם בצלמו שלא יתענה אחד ויאמר שמין האדם כלו ברא בצלמו לא
כן כי אם אותו לא אותה אמנם זכר ונקבה ברא אותם בתחלת הבריאה אך לא בצלמו
וזאת הערה פשוטה לכל מבין.

סוף דבר שהחכם ר' עקיבא פינן אל צורת הנפש החכמה ולכל הפנים האלה רצה בו ר'
עקיבא שרצון השם היה במין האדם עד שחבב אותו לתת לו שכל ודעה שהוא הצלם
רצוני לומר הצורה המינית לאדם כי בה האדם ועליה יאמר שהוא מתדמה לשם והאדם
שהוא בלא דעת הוא בעל חיים לא אדם באמת.

והוא שאמר הפתוב גם בלא דעת נפש לא טוב ולא טוב יאמר על הדבר שאינו שלם וכשהאדם משתדל להשיג צורתו ישיג הפונה המבוקש בו על כל שאר המינים השפלים והוא חביבתו אבל מעט הם המשיגים הכונה.

אמנם בצלם אלהים זה השתוו כל האנושות לא שנאמר כי אין נפש רק לישראל כמו שאומרים הגויים הסכלים כי אין נפש לישראל כי זה רק גאונתם וסכלותם. אבל בדרך האמת כלם בעלי צלם כי כן רצה השם.

וכשם שרצה השם במין האדם לחבבו משאר בעלי חיים כן רצה לחבב את ישראל משאר האנושות ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות ובשני ענינים אלה ישראל נאהבים וחביבים וקרוב להיות להם צלם בפועל לפי התעסקם בתלמוד לא זולת זה.

ואחד מן האנושות שהוא עוסק בתלמוד הראוי לו גדול מאחד מבני עמנו שאינו עוסק בראוי לו כמו שאמר ר' מאיר מנין שאפילו גוי ועסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר יעשה האדם וחי בהם פהן לוי וישראל לא נאמר אלא אדם הא למדת שאפילו גוי ועסק בתורה הרי הוא ככהן גדול ומוקים לה בגמרא בשבע מצוות דידהו והוא הנותן לכל למוד חכמה הצריכה לאמת עיקר המצוות והן ועיקר המצוות שבתורה שהרבה לנו כי המצוות הן ללמוד דרכי השם וההולכים בהם ראוי שיקראו בניו כי כל ההולך בדרכי אביו נאמר עליו שהוא בן אביו ולפי שישראל הולכים בדרכי השם כפי המצוות שפאו בתורה נקראו בניו.

והוא שאמר חביבין ישראל שנקראו בנים למקום וכו' ומה שאמרו ז"ל בהרבות התורה הוא על למוד ידיעת השם ויחודו ומלכותו ואהבתו כי כל זה נרמז בתורה והיא החכמה העליונה שבה נברא העולם.

כמו שאמר החכם י"י בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה והוא שאמר שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם וכו' והביא זה ראיה מדברי החכם שאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתו אל תעזובו והפסוק שהוא נאמר אחר אמרו שמעו בני מוסר אב והקשיבו אמרי בינה והקדים תחלה לשמוע מוסר אב שהוא כולל המדות הנודעות מדרכי האב הוא השם יתברך והוא השלמת הראשון.

ואחר זה אמר והקשיבו אמרי בינה שהם החכמה והוא כלי חמדה שבו נברא העולם והביא ראיה ממאמרו כי לקח טוב נתתי לכם על החכמה שכתב במקום הזה בשם תורה לפי שלקח נאמר על קנין הלמוד שהוא לקוח מאחר ולשון לעז יורה עליו גם כן וטוב נאמר על כלל המציאות כמו שפא אני אעביר כל טובי על פניך ועל דרך הפתוב במעשה בראשית והנה טוב מאד.

ולפי ענין זה אמרו לקח טוב הוא כאלו אמר קנין המציאות וכן אמר החכם בבבאור י"י קניי ראשית דרכו וגו'. וכפי זה הענין אמרו ז"ל גם כן במקום אחר תורה אומרת אני הייתי כלי אנושותו של הקב"ה כמו שנוצר במעשה בראשית וכבר התבאר מאמר החכם ר' עקיבא על האהבה שהיא כפי השגת מעלת המדות הטובות הקדומות בזמן.

והשגת מעלת החכמה הקודמת בשלמות לא כמעלת העושר והשכר הנתונה לאנושות. ואשר יחל בה משה רבינו לאבותינו הנה גם כן לפי השגתם בדור ההוא וכבר הורה על

תכלית הגמול במקומות שהיא בעולם הפא לפי שהיא הטוב הנצחי לא טוב העולם הזה כי היא פלה מהרה והיא סבה לבעיטת העם.

ולפי זה הענין גדול התועלת חתם מלאכי בזה פל הנבואות לפי דעתו ארף הגלות שהיא לתוכחת אהבה ואחר התוכחה הגדולה ראויה הטובה לקבל בעבדת השם לימות המשיח אם פן הגלות הארף הזה הוא מאהבה פמו שאמר החכם כי את אשר יאהב י"י יוכיח לא בשנאתו אמתנו פי השנואים הם שונאיו הפופרים ביחודו וזהו שאמר הנביא אהבתי אתכם וגו'.

וביאר הנביא האהבה היא על דרך לשונו הרגיל בו והוא אמרו ואמרם במה אהבתנו רצה לומר פי תשאלו במה נראית האהבה הזאת בנו מכל העמים התשובה על זה הלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב ר"ל הלא בבטן אחד עשו ויעקב וברחם אחד פוננו יחד ואפסר ביעקב ובכל זרעו לא בבחירת שאר האבות שהיה קצת זרעם שנוא אבל זרע יעקב נבחר פלו פמו שפתב פי יעקב בחר לו זה.

ורצון השם הקודם שיהיה פל איש בוחר לרצונו והיה סבה לאהבת האבות את השם והאהבה היא בעצמה הוא אהבתו אותם ובחירתו בם וזרעם ליראה ממנו ולאהבה אותו לטוב להם פמו שאר בפירוש בתורה ועתה ישראל מה י"י אלהיה שואל מעמך פי אם ליראה את י"י אלהיה ולאהבה אותו.

אשר אנכי מצוה היום לטוב לך ובאר הסבה בבחירתו בם. ואמר הן לי"י אלהיה השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באבותיה חשק י"י לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים.

והבחירה היא בתתו להם תורת אמת וחקים ישרים להיותם ראויים לזה לפי הצור שחצבו ממנו ועל דרך שכר מצנה מצנה והיא האהבה הנצחית ועל זה הדרך תקנו חכמים בברכת היחוד שהיא העיקר אהבת עולם וגו', וכללו בה בעבור אבותינו שפטחו בה ותלמדם חקי וכו' וחזתם ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה ומיד מקבל מלכות שמים ומיחד באהבה שהיא האהבה שאהב השם את יעקב ושנאת עשו היא בהפך.

והוא שאמר ואת עשושנאתי. והמבינים במקרא דקדקו זה ולפיכך הניחו בו בטעם אמתנותא.

ואמרו אחר פן ואשים את הריו שממה וגו'. הוא לבאר ולהודיע שהטוב ההוא שמשגיג אותו הוא פלה והוא אמרו המה יבנו ואני אהרוס אבל באחרית יקרא להם גבול רשעה והעם אשר זעם י"י עד עולם לפי שאין תקומה למפלתן של רשעים אבל הצדיקים אם יפלו יקימם השם פמו שאמר כי שבע פול צדיק נקם ועליהם נאמר סוף י"י לכל הנפלים וגו' ועל הדרך זה היא אהבת השם לבית יעקב לעולם פמו שנאמר י"י אוהב צדיקים ונפילתם היא פפי רחקם מאהבתו וסבת זה בהיות יראתם מצנות אנשים מלומדה ואינם מכונים בכבוד השם.

ועל ענין זה סובב מאמר הנביא בהוכיחו ישראל והוא שאמר בן יכבד אב ואמר מינדכם היתה זאת לכם ולפיכך הוכיח אותם על בזיון המצות פי הוא העון הכולל פל העם הנבחר ולפי שהפגנים הם הנבחרים ואשר מפייהם תצא תורה הוכיח אותם במקום פל ישראל

שְׁהָרִי יִשְׂרָאֵל חִלּוּקִים עַל שְׁלֹשׁ כַּתוּת הַכַּת הַאֲחֻת הַמּוֹן אַנְשֵׁי הַתּוֹרָה הֵם עִם הָאַרְצָן וְהַכַּת הַשְּׁנַיִת שְׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהַכַּת הַשְּׁלִישִׁי הַיּוֹדְעִים אֶת שְׁמוֹ הַיִּרְאִים מִמֶּנּוּ וְהַאֲוֹהָבִים אוֹתוֹ.

וְהוּא שְׁפִינָן דְּוָד בְּזִמְרֵי הַלֵּל וְהַזְכִּיר בְּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַשְּׁלֹשׁ כַּתוּת תְּחִלָּה אָמַר יִשְׂרָאֵל בְּטַח בִּי וְגוֹ' וּבֵית אֶהְרֹן בְּטַחוֹ בִּי וְגוֹ' יִרְאֵי יִי בְּטַחוֹ בִּי. וַיַּחֲל לָחֶם בְּטַחוֹנְךָ לְכֹל כַּת וְכַת כְּפִי מַעֲלֵתָּה בִּידִיעַתָּה מְמַשְׁלֵת הַשֵּׁם שֶׁהוּא סַבֵּת בְּטַחוֹנָהּ וְהוּא שְׁאַמַּר יְבָרַךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרַךְ אֶת בֵּית אֶהְרֹן יְבָרַךְ יִרְאֵי יִי וְאַחַר כֵּן אָמַר שְׁהַבְּרַכָּה הַהִיא עַד לְעוֹלָם וְהוּא שְׁאַמַּר יִאמֵר נָא יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' יִאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן.

יִאמְרוּ נָא יִרְאֵי יִי. וּבֵית אֶהְרֹן נְאָמַר בְּמָקוֹם שְׁבֵט לֹוי שְׁהַלּוּיִם נְתוּנִים לְאַהְרֹן וּלְכָנִיּוֹ וְכָלֶם נְתוּנִים לְשֵׁם לְהוֹרוֹת שְׂאֵר הָעָם כְּמוֹ שְׁאַמַּר יוֹרוּ מִשְׁפֹּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל וְאַע"פ שֶׁהַשֵּׁבֵט כָּלוּ הָיָה מְיֻחָד לְעֹסֵק בַּתּוֹרָה לֹא הָיוּ כָּלֶם סְגֻלוֹת אַבְּל פְּנִחָס וְהַדּוּמִים לוֹ הֵם הָיוּ סְגֻלוֹת בְּיָרֵאת שְׁמִים וּבְאַהֲבָה וְהוּא שְׁסִדֵּר בְּאַחְרֻנָּהּ יִרְאֵי יִי כִּי הֵם הַמְעַט וְאַלֵיהֶם הַפְּנִנָּה.

וְיִרְאֵי יִי יִאמֵר עַל הָאוֹהָבִים הַגְּמוּרִים רְצָה לֹימַר שְׁיִרְאִים אוֹתוֹ בְּבַחֲיִנַת שְׁמוֹ וְהוּא הָאַהֲבָה לֹא לְיָרָאָה מִן הַעֲוֹנָשִׁים וְיָרְאַיָּה עַל זֶה אָמְרוּ עַל הַעֲקֻדָּה כִּי עָתָה יַדְעִתִּי כִּי יִרְאֵי אֱלֹהִים אַתָּה וְהַמְעַשֵּׂה הַהִיא הָיָה בְּתַכְלִית אַהֲבָה לֹא לְיָרֵאת עֲנוֹשׁ הַגּוֹף אוֹ מְמוֹן שְׂאִין סָפֵק שְׁיִצְחָק הָיָה יָקָר בְּעֵינָיו וּבִזְמַן הַהוּא מְגוּפּוֹ וּמְמוֹנוֹ.

וְכֵן אָמַר בְּנְבוּאַה זֹאת עַל פְּנִחָס הַשְּׁלֵם וְאַתְנָּה לוֹ מוֹרָא וְיִירָאֵנִי וּמִפְנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא כְּלוֹמַר בְּבַחֲיִנַת שְׁמוֹ לֹא לְיָרָאָה אַחֲרַת כְּכָר הַתְּבַאָּר כִּי יִרְאֵי הַשֵּׁם אָמַר עַל הַסְּגֻלוֹת כְּבֻדָּה וְהוּא הַדְּבַר שְׁאַמְרָנוּ שְׁיִשְׁרָאֵל חִלּוּקִים עַל שְׁלֹשׁ כַּתוּת.

וְכֵן נִרְאָה בְּנְבוּאַה זֹאת כִּי אַחַר אָמְרוּ אַהֲבָתִי אַתְּכֶם עַל כָּלֶל הָעָם אָמַר לְהִיֹּת בְּרִיתִי אֶת לֹוי וְזֶה נְאָמַר עַל הַשֵּׁבֵט כָּלוּ. וְאַחַר כֵּן אָמַר בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלֹם וְזֶה נְאָמַר עַל הַמְיֻחָד בְּשֵׁבֵט שְׁקִנָּא לְאַלְהֵיוּ בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ וּלְטוֹב מְדוּתֵיו הַתְּגַבֵּר עַל נִשְׂיָא הַשֵּׁבֵט שְׁהָיוּ אֲנָשֵׁיו גְּבוּרִים בְּטַבַּע וְלִכְּן כִּרַּת לוֹ וְלִזְרַעוֹ בְּרִית שְׁלֹם כְּמוֹ שְׁפָתוֹב לְכֵן אָמַר הַנְּבִי נִתְּן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שְׁלֹם.

וְהָיְתָה לוֹ וְלִזְרַעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֹנָת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנְא לְאַלְהֵיו. וְהַשְּׁלֹם נְאָמַר עַל מַעֲלֹת הַמְּדוּת כַּפָּתוֹב וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלֹם לְפִי שְׁהַדְּרִכִּים הַיִּשְׂרָאִים מְשַׁלְּמִין מִיֵּן הָאָדָם וְהוּא סַבֵּת הַחַיִּים שֶׁהוּא הַדְּעַת הָאִמְתִּי כִּי לֹא יִשְׁיַגְּנוּ הָאָדָם עַד שְׁיִשְׁיַגְּ הַמְּדוּת הַטּוֹבוֹת וְלִזְנָה אָמַר בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלֹם.

וּכְבָּר קָדַם שְׁיָרֵאת הַשֵּׁם תִּאמַר עַל הָאַהֲבָה הַמְּוַחֲלֵטָת וְהוּא שְׁאַמַּר וְאַתְּנָם לוֹ מוֹרָא וְגוֹמַר כִּי אִין סָפֵק שְׁפְנָחָס הַשִּׁיג תַּכְלִית הָאַהֲבָה וּלְפִיכָּךְ נִלְאָה מַסְבֹּן לְשֵׁלָא יְקִנְא לְאַלְהֵיו וְהָרַג בְּקִנְאָתוֹ זְמָרִי וְנִבְיָאֵי הַבַּעַל כִּי מְטַבַּע הַשְּׁלֵם לְהַשְּׁלִים הָרְאוּיִים לְשְׁלִמְנוֹת וּלְאַהֲבָם וְלִשְׁנָא הַחַסְרִים שְׁאִינָם מְבַקְשִׁים הַשְּׁלֵמוֹת אַבְּל הֵם מְתַרַחְקִים מִמֶּנּוּ וְהוּא שְׁאַמַּר תּוֹרַת אַמְת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתֵיו בְּשְׁלֹם וּבְמִישׁוֹר הַלֶּךְ אִתִּי וְרַבִּים הָשִׁיב מְעוֹן.

תחלה שבת אותו בתיים והוא שהשיג האמתות ושהיה דורש בנה ומלמד אחרים והוא אמרו תורת אמת היתה בפיהו ושהיה נזהר מהפגיס עולה בדבריו וזה להיותו חכם חרשים ונבון לחש.

ולזה אמר ועולה לא נמצא בשפתיו ואחר פן שבת אותו בשלמות המדות המאחר כפי המעלה והוא אמרו בשלום ובמישור הלה אתי. ושלום ומישור יאמר על השלמות שהם דרכי השם הישרים כמו שכתוב פי ישרים דרכי י"י, ולזה נקרא ספר הישר.

ואחר פן שבת אותו בהשלימו אחרים לשלמותו והוא שאמר ורבים השיב מעון אחר פן אמר פנותן טעם לדבריו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו פי מלאך י"י צבאות הוא ולשון פהונה מורה על שירות שהוא גדולה לבעליו וכן בא בקצת מקומות במקום עבודה ושירות ובקצתם בא במקום שררה ואמר כי סבת היות תורת אמת בפיהו היתה שמירת שפתיו הדעת שהיה מדבר בכל דברי תורה על פי הדעת והשכל.

וסבת השיבו רבים מעון לפי שהיו מבקשים תורה מפיהו להיותו מלאך י"י רצה לומר שהיה ידוע ומפורסם בשלמות השכל ושלמות המדות והוא הראוי ללכת אחריו וללמוד ממנו כמו שאמרו ז"ל אם דומה הרב למלאך י"י צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו מפיהו ואם מלאך י"י יאמר על השלם בשני שלמויות לפי שמלאך עושה מלאכות השם בלבד ואין אצלו חסרון כלל וכל איש אלהים הוא על הדרך הזה.

אבל החכם השלם בשלמות השכל כל זמן שיש אצלו חסרון במדה מן המדות הוא עומד לפני המלאך ואינו מלאך כמו שנאמר על יהושע הכהן כשנשא בניו נשים נכריות אמנם פנחס והדומים לו הם מלאכי י"י וראוי שיפגעו בהם מלאכי השם כאשר פגעו בניעקב אבינו שהיה שלם בכל איש תם יושב אנהלים ובשתי נשיו בנה את בית ישראל השם ברחמיו ישפות שלום לנו.

פרשת ויצא. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם פי ישרים דרכי י"י וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם.

פסוק זה הושע הנביא אמרו בחתימת ספרו להשלים הערת התשובה שהקדים ואמר שובה ישראל עד י"י אלהיך פי כשלת בעונותיך וכל הפרשה שהיא נאמרה על ענין זה לפי שסבת החוטה הוא בסבת הנכשל בדרך מישור שאין בה לא אבן נגף ולא עמלקל פי הסבה שהיא היא באמת למיעוט השגחתו בהליכתו לא לפחיתות הדרך.

והוא על הדרך שאמר החכם עיניו בראשו והכסיל בחשף הולך פלומר שלא יתבונן בדרכיו ולא ירגיש ביושר דרכי השם שהם הנהגותיו לברואיו בדרך שישתדל ללכת בהם ולפיכך הוא נכשל בהם ונוטה מהדרך הישרה והוא פאדם שהולך אל עיר והוא בפרשת דרכים ונוטה מדרך או אל השמאל והולך למקום גודדי חיה ולסטים אם לא יורה יודע הדרך לשוב וללכת אל העיר.

והוא שאמר הנביא שובה ישראל עד י"י אלהיך פלומר שוב אל הדרך הישרה עד י"י ולפי זה הענין אמר הנביא מי חכם ויבן אלה לא אמר מי חכם וידע זה או מי נבון ויבן אלה אלא אמר מי חכם ויבן אלה פלומר אלה דרכי השם רצה לומר מי הוא חכם לב ויתבונן בדרכי השם פלומר שיעיין ויסתכל בפעולותיו הראוי לו שיתדמה בהם ומי

שיתבונן בהם וידעם וישיגם וילך בהם פי ישרים הם פלומר פשוטים וסלולים ובלא
עקלקלות ולפיכך הם קרובים לדעת אותם המתבונן בהם בדרך שלא יפשל בהם ולפיכך
הצדיקים שהם השלמים בתקמה ילכו באותם הדרכים אל השם ויעמדו עמו.

ונה על ענין שאמרו ז"ל כפי' והלכת בדרךיו מה הוא נקרא קדוש אף אתה. וכן אמר
המתרגם מאן חכים ויסבר אליו סופלתו וידעונו ארי תקנו ארחתא די"י וצדיקיא דהליכו
בהון ייחון בסיי עלמא.

ונה הענין שאמר המתרגם נמשך לדרך אחר שלקח בחידות הנבואה להיות מלה אחת
מורה על שני ענינים או יותר ולפיכך לקח ילכו בהם בענין אחד שיורה דהליכו בהון פאלו
הוא עומד או עובר.

ולקחו בענין אחר שיורה ייחון בסיי עלמא והיא הליכתם בהם אל השם וכפי הדרך הגז
תרגם גם כן יפשו בהם. והדרכים הישרים האלה הם כל מצות התורה אשר כל חוקיה
ומשפטיה ישרים לצדיקים לפי שהם נודעים מצד פעולות השם ודרךיו הישרים.

אבל הרשעים והם הסכלים שאינם מפירים כי כל דרכיו משפט יתעו בהם כל ימי חייהם
וכל אשר ישתדלו ללכת בהם לא ידעו הדרך והם בעמל וביגיעה והוא שאמר החכם עמל
הפסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר.

ואם הם מכונים אל הדרך הישר לא ישיגוהו לסכלותם וילכו בדרך מנות כמו שאמר
החכם יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות וסבת זה סכלותו בדרך שהוא המענות
שיחשב ויהו ישר כמו שאמר דרך אויל ישר בעיניו וילכן לא ירגיש עד שיכשל בדרך וימות
כמו שאמר דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יפשו ומכשולם הוא המנוח והוא שאמר
המתרגם ורשיעיא יתמסרון לגיהנם על דלא הליכו בהון.

במקום הגז הודיעה המתרגם שגיהנום הוא כנגד סיי עלמא אם כן הוא העדרם ואחר
שנודע והתפרסם שגן עזן הוא כנגד גיהנם נודע גם כן מהות גן עזן. וגיהנם הוא לשון
משותף שכן כתוב ביהושע גיא הנם ובמקום אחר נכתב גיא בן הנם והוא נאמר בספר
רמיהו על מקום השרפה שהיו שורפים שם בניהם ולפיכך היו קורין אותו תופת גם כן
כמו שכתוב כי ערוף מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחוב מדורתה אש
ועצים הרבה נשמת י"י כנחל גפרית בוערה בהם.

ותרגמה יונתן ארי מסדדא מעלמין לקבל חוביהון גיהנם אף הוא מלך מלכיא אתקנה
לעמקא ולאפתאה מדורת אישתא דלקא בה פאעין סגיאין מימרא די"י כנחל גפרית דלקה
בה.

כבר התבאר זה למבינים שהוא נאמר על אש הפליון שהוא בדבר השם. ונמצא בדברי
רבותינו שנקרא תפת והנם לפי שהיו מנהמים בתופים ובכנורות שלא ישמע האב וירחם.

ונה הענין פלו הוא כפי מה שהקדים לו ישעיה ואמר בתפיים ובכנורות ובמלחמות תנופה
גלחם בהם ולפי הענין הנזכר רצה בו שישלם להם מדה כנגד מדה. ולפי שגז מקום
שריפת הפושעים הושאל זה השם למשפט הרשעים ולפי שהוא עומק התרדמה שישנו
שם שינת עולם ושם ישרפו גם כן בניהם ובנותיהם.

והנביא ירמיה אומר שם וישנו שנת עולם ונדניאל אומר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם והם שאינם נדונים לגיהנום אבל אותם שאינם חיים לעולם יהיו לדראון עולם והוא שאמרו ז"ל לא יום ולא לילה גיהנום אלא אש יוצאה מגופן של רשעים ומלהטתן פכתוב תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלם והרצון בזה שגם נפש הרשעים תמות במיתת הגוף.

והיא שאמרו בבראשית רבה ביום אכלה ממנו מות תמות שתי מיתות לו ולחנה והיא שפרגום אנקלוס ומותא תנינא לא ימות והיא המיתה המתמדת אבל הצדיקים יקיצו לחיי עולם וכבר בא זה בתורה בבבאיור והוא אמרו ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים.

והבוחר בחיים הוא ההולך בדרך י"י והבוחר במות הוא הנכשל בהם ונוטה לדרך אחרת. והחכם שהתחברתי עמו אומר כי זה הפסוק נקשר באשר קדם לו אני כברוש רענן ממני פריה נמצא רוצה בו אני שמחיה כברוש שהוא אילן גבוה וענפיו גסים והוא משל לחכמות פלן והוא שקרא אותו רענן כי הוא עומד לעולם ברענונותו והוא מספיק בעצמו ליפיו ולגבהו אבל הפונה המבוקשת בכל החכמות פלן דעת היות השם נמצא והוא הפרי ולפי הסתר הזה אומר מי חכם ויבן אלה והצדיקים החכמים הם פלם בדרך זה וטוב הדבר הזה לפי חשיבות ענינם אפשר שאמרו מי חכם ויבן אלה ירמון על הסודות שבאו בנבואת הנביא הזה כמו שהתבאר קצתה בפרשת במדבר סיני אמנם הנאות לענינינו הוא מה שזכרנו.

ובדרך הענין הזה היו הצדיקים והרשעים קודם מתן תורה ולפי ענין זה נאמר על אברהם אבינו לרוב התבוננותו בדרך השם עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתו מצותי ולא מצאנו שצוהו השם רק על המילה.

אבל מפני שהתבונן בדרך השם וידעם התדמה בו והלך בהם וצוה בניו וביתו אחריו לשמר דרך השם לעשות צדקה ומשפט ודרך י"י הוא הדרך הממוצעת בכל מדות והיא הדרך הישרה ועליה אומר החכם אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע וקרא שני הקצוות רע האחד יתרון והוא הנטיה מן הדרך אל הימין.

והשנית חסרון והוא הנטיה אל השמאל וכן אומר הנביא ישעיה ואזניה תשמענה דבר מאחריה לאמר זה הדרך לכו בה כי תאמינו וכי תשמאלו ותרגם יונתן זה הדרך לכו בה דין ארץ דתקנא דתהפון בה ולא תסטון לימינא ולשמאלא הורה שאין לנטות אל הימין או אל השמאל כי שתי הנטיות רע.

והמשל בזה הנדיבות היא מדה טובה והפזור רע לפי שנוטה אל הימין והוא יתרון והפילות גם כן רע פי הוא נוטה אל השמאל והוא חסרון גדול אם לא יצטרף אל אחת הקצוות דרך רפואה להתרחק מן הקצה האחד שנטה טבעו אליו.

וכן השתיקה מדה טובה אבל המתריש במקום שראוי לדבר רע לפי שהוא נוטה אל הימין והדבר רע לפי שהוא נוטה אל השמאל. וכן הזהירות מן התענוגים טוב והעדר הנאה בדרך פרושי האומות רע ונטיה אל הימין ורדיפת התענוגים רע ונטיה אל השמאל.

והגבורה טוב ומסירת הנפש למיתה רע ונטיה אל הימין ורפות הלבב רע ונטיה אל השמאל. ונהנה מיגיעו טוב.

ונבהל להון רע ונטיה אל הימין ויושב ובטל רע ונטיה אל השמאל. והזריז הוא החרוץ טוב.

והנמקו הוא האץ רע ונטיה אל הימין והעצל רע ונטיה אל השמאל. והמסתלסל טוב ומזלזל בעצמו רע ונטיה אל הימין.

ומתגדל רע ונטיה אל השמאל. וכן שאר המדות.

הדרך הישרה תמצא באמצע דרכים. ובדרך זה הלך אברהם אבינו עד שהשיג המבוקש ונבחר מפל בית אביו ומפל בני דורו וכן יצחק נבחר מבית אביו בלכתו גם פן בדרך השם וישמעאל נכשל בו לפי שהיה רובה קשת וכן עשו נכשל לפי שהיה איש שדה אבל יעקב הלך בדרך השם והיה איש תם יושב אנהלים בדרך שבחר השם לרגלו כל יוצאי ירכו.

וכאשר רצה השם בכל זרעו היוצא מירכו והיתה הנהגתו הטובה צריכה להם ולכל היוצאים מהם סבב השם אשר לו נתכנו עלילות והיה רועה עשירים שנה וכן משה רבינו שקם נביא בישראל והיה אבי כל הנביאים והיתה הנהגתו הטובה צריכה צורך גדול לקיום האמונה סבב השם גם פן רועה ומאחרי הצאן לקחו לנביא וכן דוד מלך ישראל אשר פסאו נכון לעולם נבחר גם פן מאחרי הצאן למלך וזה ענין שראוי להתבאר בו כי שלשה ראשים היו בישראל יעקב באבות משה בנביאות דוד במלכות ושלשתם סבב השם שהיו רועים תחלה.

ונאמר כי השם אשר בחר בישראל לרצונו פשרצה להיירשיר שלשת הרועים להשפילנו ולהנהיג אותנו הנהגה ישרה בדרך שאמר ירמיה הנביאונמתי לכם רועים פלפי ורעו אתכם דעה והשכל.

ולפי ענין זה יקראו רועים והשם אשר לו נתכנו עלילות לקחם מאחרי הצאן לפי שהאדם יתנהג במדותיו כפי גדלו ומנהגו במלאכתו ואומנותו כמו שתראה הקצבים בעלי אכזריות להפכות ולהרוג בני אדם ותרשי אבן וחורשי עץ הם הורסי המגדלים ואין בפעולות האדם מלאכה שתלמד בעליה סדר הנהגת האדם על יושר כמלאכת הרועה לפי שהוא מנהיג בעלי חיים ומחיה אותם ומשגיח בהם בכל עת מחרב ביום וקרח בלילה.

וכן הוא מנהיג גדוליהן במקלו ועלותיהם וילדיהם ינהל לאט ויניקם מדדי בעלי החלב וירפא החולה ויחבש הנשפרת ויוליכם אל מרעה טוב וישמרם מחיות רעות. והאב והנביא והמלך צריכים להנהגה ישרה כזאת לפי שהאדם צריך כפי מאכלו ומלבושו ודירתו לקבוע עם כי מספר רב מבני אדם צריך למלאכות הצריכות לחיי אדם אחר.

ולולי קבוע עם לא ישיג אדם צרכי חיו וידוע שטבעי האדם רחוקים זה מזה ולפיכך צריך להם מנהיג טוב שיטרח וישתדל בהנהגתם ויקרב זה לזה וכפי זה הענין בא יפקד י"י אלהי הרוחות לכל בשר וגו'.

פְּלוֹמֵר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם רוּחוֹת מְשׁוֹנוֹת זֹאת מִזֹּאת וְנֹאמַר זֶה כְּנוֹתָן סִבָּה לְצוֹרֶךְ הַיּוֹת מוֹשֵׁל שׁוֹפֵט בְּעַם כִּי לִפִּי הַשְׁתַּנּוֹת טְבָעִם יִרְבֶּה הַמַּחְלָקָת בִּינֵיהֶם וַיְבַטֵּל הַיְשׁוּב הַמְדִינִי הַצָּרִיף לְכַנֵּי אָדָם בְּהַצְטָרְכָם זֶה אֵל זֶה בְּמִזְוֹנָם וּמִלְבוּשָׁם לִוְלֵי הַמוֹשֵׁל אֲשֶׁר יִכְרִיחֵם בְּהִנְהָגָה יִשְׁרָה שְׁנֵה לְכָל וְהַקְדִּים זֶה לִפִּי שְׁהַדָּבָר, יָדוּעַ בְּאַמֶּת שֶׁהוּא טְבַע רַע בְּסִבּוֹתָיו וְאַחַר אֲשֶׁר הוֹדִיעַ הַסִּבָּה אָמַר אֵיךְ צָרִיף שְׁיִהְיֶה דָרְךְ הַמוֹשֵׁל הַהוּא וְאָמַר אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לִפְנֵיהֶם וְהַקְדִּים אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲחֵר פֶּן אָמַר אֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם לִפִּי שְׁכָל מַעֲשֵׂה הָאָדָם בֵּין שֶׁהוּא לְצוֹרֶךְ הַגּוֹף בֵּין שֶׁהוּא לְצוֹרֶךְ הַנְּפֶשׁ יֹאמַר עָלָיו הַלִּיכַת דָּרְךְ וַיֹּאמֶר עַל תְּחִלָּתוֹ יִצְיָאָה וְעַל תְּכִלִּיתוֹ בִּיָּאָה וּכְשֶׁהִמְנִיחַ הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם לִפְנֵיהֶם יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ וַיִּמְשְׁכוּ אַחֲרָיו כְּמוֹ שֶׁבֵּא בְּדַרְשׁ וְהַבֵּיטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה וְגו'.

וְהוּא הָעֵנִין בְּשִׁלְמָה הַחֲכָם בְּבִקְשׁוֹ מֵהַשֵּׁם וְאָמְרוּ הַחֲכָמָה וְהַמְדַע תֵּן לִי וְאַבְרָהָה לִפְנֵי הָעַם וְאַצְרָאָה רָצָה לֹאמַר תֵּן לִי דְעָה וְחֲכָמָה כְּדִי שְׁאֲדַע לְצִאת וּלְבֵא לִפְנֵיהֶם כְּרֹאֵי. וְהוּא שְׁאָמַר בְּמַלְכִים לֹא אֲדַע לְצִאת וּלְבֵא כִּי הִיִּצְיָאָה וְהַהֲבָאָה לְמִנְהִיג סִבָּה חֲזָקָה לְהוֹצִיאֵם וּלְהִבְיֵאֵם וּמְצוֹרֶךְ אֵל זֶה שֶׁהִנְהָגָה הַיְשָׁרָה בְּמַעֲשֵׂים הַטּוֹבִים הַמְדִינִים צָרִיכָה לְמִנְהִיג שְׁיִטְרַח בְּעַצְמוֹ בְּהַשְׁגָּחָה מִתְמַדָּת וְיֵצֵא וְיָבֵא כְּדִי שְׁיִוְצִיא וְיָבִיא אוֹתָם בְּעֵתִים רְאוּיִים וְלִמְקוֹמוֹת רְאוּיִים כִּי בְּהַתְנַהֵג הַמְנִיחַ בְּעֵנִינְיוֹ כְּשׁוֹרָה יִשְׁמְעוּ אֵלָיו אֲנָשִׁים וְכֵן בָּא הָעֵנִין בְּעַצְמוֹ בְּמִשָּׁה רַבִּינוֹ ע"ה כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּפָרְשַׁת כִּי תִשָּׂא וְהַבֵּיטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה עַד בְּאוֹ הָאֱהָלָה.

וּכְבָר בְּאֵרוֹ ז"ל שֶׁהָיוּ מְסַתְּפְלִין וּמְדַקְדְּקִין בְּמַעֲשָׂיו לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ לְדַעַת מִמֶּנּוּ דַרְכֵי הַשֵּׁם וְנֹאמַר שֵׁם וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ י"י יֵצֵא אֵל אֱהָל מוֹעֵד. וְהָיָה כְּצִאת מִשָּׁה אֵל הָאֱהָל וְגו' וְכָל עֵנִין הַפְּרָשָׁה הַהִיא עַד וְשָׁב אֵל הַמַּחְנֶה נִמְצְאָתָ לְמַד שֶׁהִיִּצְיָאָה הַיְתָה לְבַקֵּשׁ אֶת י"י וְהַבֵּיטוּ בְּשׁוּבוֹ אֵל הַמַּחְנֶה לְצָרְכֵי הַגּוֹף.

וְכֵן שְׁלֹמֹה ע"ה אָמַר בְּתַפְלָתוֹ חֲכָמָה וּמְדַע תֵּן לִי וְאַבְרָהָה לִפְנֵי הָעַם הִזָּה וְאַצְרָאָה וְזֶה כְּלוֹ מְטוֹב הַהִנְהָגָה וּבְעֵנִין זֶה תַּצְלַח הַהִנְהָגָה אִם שֶׁהִנְהָגָה הִיא בְּעַם אוֹ בְּמִשְׁפָּחָה אוֹ בְּכַחוֹת הָאָדָם בְּעַצְמוֹ וּלְפִיכֶף קָרָא כָּל מְנִיחַ רוּעָה.

וְכֵן רְאוּי לְהַקְרִיא הָעַם הַמְקַבֵּל הַהִנְהָגָה הַרְאוּיָה צֹאן מְצוֹרֶךְ אֵל זֶה מֵה שְׁרַמְזוֹ אֵלָיו הַחֲכָם בְּאָמְרוֹ יָדוּעַ פְּנֵי צֹאנָה וְשִׁית לְבָהּ לְעֶזְרִים וְהוּא פְּדוּרָה שְׁאָמַר לָהּ אֵל נְמָלָה עֲצַל וְגו'. כִּי כֵן רְאוּי לְכָל מְשִׁכִּיל לְהַתְעוֹרֵר וּלְלַמּוֹד דָּרְךְ חַיִּים מְכָל הַבְּרִיּוֹת וַיָּדַע כִּי לֹא לְעוֹלָם חוֹסֵן וְאִם גִּזָּר לְדוֹר וְדוֹר וַיָּדוּעַ שֶׁהִצְאָן כְּלוֹ צוֹרֶךְ חַיִּי הַגּוֹף כִּי גִזְתּוֹ בְּגַד לְלַבּוֹשׁ וְחִלְבוֹ מֵאֲכָל טוֹב וְעָרַב וּמְגַדֵּל, גַּם זָבְלוֹ טוֹב לְהוֹצִיא לְחֵם מִן הָאָרֶץ וּלְהוֹצִיא כָּל יָרֵק וּכְנֻגָד זֶה צָרִיף הָאָדָם שְׁיִשְׁתַּדֵּל תְּחִלָּה לְגַדֵּל הַנְּפֶשׁ הַצּוֹמַחַת וּלְהַעֲמִידָה לְשִׁלְמוֹת הַגּוֹף הַקּוֹדֵם בְּזִמְנָה וְהוּא שְׁסָמַךְ לוֹ גְלָה חֲצִיר וְנִרְאָה דָּשָׂא וְנֹאֲסָפוּ עֲשׂוּבוֹת הָרִים וְאַחַר זֶה צָרִיף לְקַחַת מוֹסָר שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת הַמְדוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהֵם דָּרְךְ הַחַיִּים וְהֵם הַבְּגָדִים הַלְבָנִים אֲשֶׁר לְאָדָם.

וְהוּא שְׁאָמַר כְּבָשִׂים לְלַבּוֹשָׁה וְמֵה שֶׁהוֹסִיף וְאָמַר וּמְחִיר שְׂדֵה עֲתוּדִים רָמַז עַל הַחֲכָמָה שֶׁהִיא חוּץ לְבֵית וְאִינָה הַחַיִּים הָאֲמִתִּים וְאַחֲרֵיהֶּ רְאוּי הַחֲלָב שֶׁהִיא הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר. וּמִתּוֹכָה יִשָּׂג הַחַיִּים הָאֲמִתִּים וְהוּא שֶׁהַשְּׁלִים דְּבָרוֹ וְאָמַר וְדִי חֲלָב עֲזִים לְלַחֲמָה לְלַחֵם בֵּיתָה וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיהָ וּכְשֶׁאִין מְנִיחַ לְעַם יַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד חֲפָצוֹ וַיִּפְסַד הַסֶּדֶר וַיִּקְבַּל הַמְקַרִּים וְהוּא שְׁפִינוֹן בְּאָמְרוֹ וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת י"י כְּצֹאן אֲשֶׁר אִין לָהֶם רֹעֵה.

ועלילות השם סבבו להיות אבינו יעקב רועה כי הוא יבנה בית ישראל בקחתו נשיו להוליד בנים פשרים ולהדריכם בדרך השם ולהשיב העם פלו למוטב על דרך הרועה הטוב. ולפי הענין הזה בא ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר.

ובנביא העלה י"י את ישראל ממצרים ובנביא נשמר. וזה בא להוכיחם על עוונותיהם ולהבטיחם על הגאולה ולהודיעם כי הגלות הוא סבת טובתם אמר ראו איך היה הדבר מקדם כשרצה השם להמציא אומה בעלת סדר ישר עד שתשיג הפונה בבריאת האדם סבב והלה יעקב הטוב מארצו וברח וגלה מפני אחיו הרע והתגלגל הדבר להיותו עבד זמן גדול בעבור אשה ובעבור אשה שמר הצאן והיה רועה רצה לומר כי לסבת בנות ישראל אשר אל זה היתה הפונה בלקיחת הנשים גלה ועבד בשמירת הצאן ומדד לו השם במדה שמדד הוא עבד באשה והשם הוציא בניו מבית עבדים בנביא שיצא ממנה כאשר כיון אליו.

והוא שמר הצאן באשה. והשם שמר בניו בנביא שיצא ממנה לפי הנהגתו הישרה הקודמת.

ולפי שפונת יעקב אבינו היתה רצויה בלקיחת אשה כדי להוליד בנים חכמים ובונים ועובדי השם פראוי לכל אדם שתהיה תאנתו בכל נגד השם כמו שבא י"י נגדה כל תאנתי רצה לומר כל מה שאני מתאנה מעיניי העולם הפל הוא כדי להשיג רצונה שאם אתאנה לאכילה או לשינה או אתאנה לשאר התענוגים או אבקש תורה וחקמה הפל הוא נגדה פלומר הפל הוא נגד רצונה להשיגו באחרית והוא שאמר י"י נגדה ולא אמר אליה.

כך אמרו ואנחתי ממה לא נסתרה רצה לומר שאנחתי על מה שלא אשיג מעיניי העולם לא נסתלקה מכונת רצונה וזה פלו בדרך שאמרו רז"ל וכל מעשיה יהיו לשם שמים וכן כיון יעקב בנדרו שאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש ושבתתי בשלום אל בית אבי והיה י"י לי לאלהים בקש תחלה שתהיה השגחת השם בו להשלימו ולשמור גופו ולתת לו חקו בלבד לא היתרונות כדבר החכם רש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי לפי שהעושר הוא רמז לכל יתרון מביא האדם לבעונו ולכחש בשם והוא שבקש ממנו להרחיק דבר כזב כמו שהתבאר שם והרש הוא רמז לכל חסרון מביא האדם לגנוב ולהשבע בשקר והוא שבקש להרחיק ממנו שוא ואל זה כיון יעקב אבינו בבקשו לחם לאכל ובגד ללבוש והמפרשים פרושו בו והיה י"י לי לאלהים הוא מנדרו ר"ל שינתן אליו וידבק בו.

והקרוב אצלי כי זה גם כן בקש מאת השם כי שם אלהים נופל על מנהיג פלומר שפל בניו יהיו לו לעם פי זה ממאמר ההצטרף האב עם הבנים והאדון עם העבד והאלהים עם העם כמו שבא הוא יהיה לכם לאלהים ואמם תהיו לו לעם ובמקומות רבים בתורה בא זה.

וזאת היתה פונת יעקב אבינו להשלים רצון השם במין האדם ולפיכך המציאו השם אשה והפיק רצון ממנו בהולידו נביא מלמד דת אמת ועליו וכיוצא בו נאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מי"י.

והוא הפך הכתוב שאמר ומוצא אני מר ממנות את האשה וזה לפי שטבע האשה להתענות את האדם ולהחטיאו אמר ומוצא אני מר ממנות את האשה. אמנם פשתמצא אשה ראוייה והגונה ראוי לומר עליה מציאה או מצא טוב והוא שאמר מצא אשה מצא טוב ולא אמר מצא האשה וכפי זה הענין בא ואמר ואשה בכל אלה לא מצאתי.

זהו הדרך הנגלה מפסוקי האשה אבל הדרך הנסתר הוא כמו שאמרו רבותינו בניצור תרין יודין שתי יצירות יצירה לאדם יצירה לחיה. בניצור שתי יצירות אחת מן העליונים ואחת מן התחתונים ולפי שחלק הנוצר מן התחתונים הוא על הרב מוטבע ברע אמר ואשה בכל אלה לא מצאתי ואמר ומוצא אני מר ממנות את האשה לפי שהגוף בכללו מצודים והלב שהוא היצור חרמים וידיה פלומר כל מעשיה אסורים לאדם הדבק בה וטוב לפני השם ימלט ממנה אם שישנה השם לטוב מתחלת היצירה אם שיקריחנה האדם בשכלו וימשל בה עד שיהפוך אותה ממדה אל מדה אבל החוטא ילכד בה לפי שלא ידע תחבולה להתיר אסוריה.

ועל הדרך הזה אמר החכם מצא אשה מצא טוב פשמצא חומר נאות לה כי הטוב לאדם הוא השלמות שהוא סבת החיים המתמידים ובזה הוציא רצון השם לפעל והוא אמרו ויפק רצון מי"י. והראיה שהחכם כיון למשל זה אמרו המליצה הזאת בעצמה בכלל דברי החכמה כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מי"י.

וביעקב אבינו התקיימו פסוקי אלה המשל והנמשל כי המציאו השם חומר נאות ללכת בדרך ישרה שלא לנטות ימין ושמאל כי עשותו תחבולות להציל העושר מלכד הארמי היה למדוד לו במדה שמדד וכן התחכמו על עשו אחיו הפלעשה כדבר החכם אל תהי צדיק הרבה שהרבות צדק נטיה אל הימין וכבר נאמר ועם עקש תתתפל בדרך השם ובדרך זה הלכו בניו בשכם על דבר דינה בענותם במרמה עד שנקמו ונקמתה וסוף דבר כי כל הטוב נמשך אחר יעקב אבינו מצד שלמותו שהיתה סבתו שבתו באהלים שקנה בהם חכמה והיותו רועה שהיתה סבת הנהגת בניו הישרה עד שבא לרגל ההנהגה הטובה והיא הרועה השני שיצא מזרעו והוא הנביא רפן של כל הנביאים שלמד תורת אמת שקבל מסיני ובגללה יצא הרועה השלישי הוא המלך דוד והוא גם כן לפי שפסאו נכון לעולם הוא סבת הרביעי והוא מלאך הברית שאנו חפצים בו.

וכשם שהגלות הראשון והיותנו פלנו עבדים במצרים היה סבה לקבלת התורה וקיום האמונה בכל העם להמצאם במקום אחד בהכרח והם עבדים לעם סכל ובצאתם מן העבודה הקשה באותות ובמופתים היה קל עליהם לקבל עול התורה ולבא במסורת הברית כן הגלות הארוך הזה שאנו בו אף ע"פ שפתחייבנו בו בעונות אבות וארץ בעונותינו פזורינו בין העמים והיה סבה שיעבדוהו כל העמים שכם אחד בהראות אותות ומופתים ישועתנו מקצה השמים עד קצה השמים שאנו נפוצים בו.

השם ברחמי יחיש לגאלינו ויקיים לעינינו מקרא שכתוב אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם י"י ולעבדו שכם אחד. פרשת וישלח.

מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה ענין זה הכתוב שנה החכם במקומות רבים בספרו כי כן אמר כי בתחבולות תעשה לה מלחמה ותשועה ברב יועץ וכן באו

שם פסוקים אחרים בענין זה ונזכיר קצתם וכלם באו בשאר פסוקי משלי שהנגלה מהם בא לתועלת ההמון והנסתר לתועלת יחידים.

ונאמר לפי שידוע שטבעי בני אדם מתחלפים ולפיכך תמצא ביניהם קנאה ושאנאה והם ברב זמנם זה עם זה במלחמה או בענין שהם מסופקים בו איזה הדרך ילכו בו עם אחר או עם אחרים לפי שרוב עסקיהם ידאגו בהם בעשותם הדרך או בהמנעם ממנו ולפיכך הם על שתי מחשבות או יותר וזה דבר מפורסם בכל עת ובכל זמן כי כל דבר מתחדש להם צריף עצה והעצה אינה רק לבחור אחת מן המחשבות אם שתים אם רבות.

ולזה אמר מחשבות בעצה תפון רוצה בו כי אחת מהם תפון בעצה לפי שהאדם קרוב אצל עצמו והוא נוטה לתאנותו והיועץ אין לו תאנה בדבר ולא יאמר יועץ סתם רק לבחור האמת והראוי לנועץ לעשות אם לעצמו אם לאחרים וכן לא תאמר עצה סתם רק לעצה נאמנה והישרה ולפיכך נקראה התורה עצה ואמר החכם שומע לעצה חכם וכן אמר מחשבה בעצה תפון.

או אפשר כי עשה מושף עצמו ואחר עמו והוא כאלו אמר מחשבות עשה בעצה שתפון רצה בו הוצא מחשבתו למעשה בעצה שתפון וזה ראוי בכל עסק שהוא בין בני אדם בהתמדה אבל כשמלחמה ביניהם הצורך רב לערמות ולתחבולות כדי להנצל מהרע הנלחם בכל מיני תחבולה אם לכח אם למשפט אם לשלום אם להפנע לפני האויב בעת צר לחלוק מתנהו וכל אשר לו בדרך שעשה יעקב אבינו בפחדו מעשו אחיו כי אחר שידע שהיכולת ביד עשו להרע לו לא סמוך על תפלתו בלבד כי אין דרך הצדיקים והחסידים שיסמכו על הנס ואפילו הבטיחם השם.

בכל עת ראוי שיחושו שמא יגרום החטא ולפיכך שלח יעקב מנחה לעשו מפל המינים הנמצאים אצלו כי רבוי המינים ירבה הרצון במנחה וימציא חן לבעליה פי כן אמר גם כן יעקב עצמו מעט צרי מעט דבש נכאת ולוט בטנים ושקדים ועם כל זה חלק כל אשר לו לשני מחנות לסבה שהזכיר והיה המחנה הנשאר לפלטה.

וכן חלק הנשים והילדים והכניעם להשתחוות לפניו וגם הוא שהיה חכם ונכבד ממנו השתחוה לו שבע פעמים מעת ראותו עד הגיעו אליו והוא שהזכיר עד גשתו עד אחיו וזה פלו מן התחבולות הטובות.

גם הזכיר לו ראות פני האלהים להודיע מעלתו אצל השם כל זה תחבולה טובה לפי הענין הנזכר והתורה ספרה כל זה ללמדך הנהגה ראויה עם האויבים בזמן שהשעה משחקת להם פי כל ספור שבא בתורה בא אם לתועלת הנהגה מדינית או לתועלת קיום אמונה וכן ספור דינה והנמשך אליה למדך דברים טובים.

תחלה למד לה כי צאת הבתולות אנה ואנה יביא המכשול לפנייהם ואחר זה למד מדת הסבל בעת הפעס והוא אמרו והחריש יעקב עד פואם ואחר זה למד לקרובים שראוי שיחם לבם על חרפת קרוביהם ואחר כל זה הודיע ענותם במרמה כי לפי שלא מצאו דרך נקמה לנקום רק בערמה ובמרמה הותר זה פנגד הרעים פי אחר שהותר אצלם להרוג הרעים אנשי הזמה ההם היה להם מענה המרמה אהד מפלי המלחמה ועם כל זה היה הדבר קשה בעיני יעקב התם להפליג בנקמה שהיא ולהמית האחרים עמהם אמנם

התחבולה הביאה לעשות כל זה וזאת העצה בתחבולות צריכה בכל מלחמה אם לנצח האויב אם להנצל ממנו.

ועל דרך זה בא דבר החכם בענין כל מלחמה תחלה במלחמה הנראית לעין בין בני אדם. ואחר המלחמה הנראית בא להעיר על המלחמה המפורסמת היא מלחמת האדם בעצמו עם יצרו הרע שהוא נמשך לטבע האדם הצריך לעמידת הגוף ולקיום המין ואי אפשר לגרוש פלה והאדם בו על מחשבות רבות במה ימשך אחריו ובמה לא ימשך ולזה נתנה התורה הוא שקראה החכם בקצת מקומות עצה לרב מצותיה המעשיות פי כשיבא המלך וסבב את העיר ללכדה ולהרסה אז יקום היגד המסכן פנגדו ומלט את העיר בחכמתו ובתחבולותיו ומעט מעט יגרשהו ואז יבוע לפניו לבבו הערל ובאין תחבולה יפול עם ותשועה ברב יועץ כמו שאמר גם כן החכם כי בתחבולות תעשה לה מלחמה כמו שקדם ואמר גם כן הפר מחשבות באין סוד וברב יועצים תקום.

רצה בו כי פשילקחו המחשבות שלא בדרך סוד תופרנה המחשבות הנה. ואחר זה בא וילמד על המלחמה הידועה בין החכמים והיא מלחמתה של תורה היא המלחמה החזקה והנוראה בדרךים הנפלאים בחכמה שלא הושגו במופת עד היום רק בדרך קבלה כחדוש העולם וכהשגחת השם וידיעתו הפרטים ונדרכי הגמול והעונש וכינצא באלה שהראיות הבאות עליהן בדרך עיון הם הסברות וטענות ואמתלאות לא מופתים ולפיכך צריך להשמר שמירה רבה בדרך המופת על דרך הקש בענינים אלה.

ואל זה פנונ נעים זמירות במזמר ברוך המלמד ידי לקרב ואצבעותי למלחמה פי כשתענין בכל מה שפא במזמור שהוא תמצאנו נמשך אל המלחמה הזאת והוא שאמר בו וישנה פצני והצילני מיד בני נכר אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר.

והוא שגלה במקום אחר ואמר ממים רבים מיד בני נכר והם המחשבות הרעות כדבריהם ז"ל שפא תגלו למקום מים הרעים והוא שאמר בסוף המזמור אין פרוץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו אשרי העם וגו'.

ואחר שיאות משל המזמור הנה למלחמה של תורה ימשך למשל ההוא שהידים הם ההיקשים כמו שהתבאר בספר ההגיון והאצבעות הם פרקי ההיקש שהם שתי הקדמות ושלשה גבולים והוא שאמר המלמד ידי וגו'.

ונה נאמר לפי הרחבת הדבור בענין הדרש אבל הוא נאמר על דרך משל המלחמה או לפי מה שכתב בענין מלחמה זאת הרבה תשובות בספרו על החולקים עמו. ואל זה הענין גם כן היתה הפונה הראשונה בדבר החכם שאמר מחשבות בעצה רצה בו שאע"פ שלא ימצאו במחשבות ההם מופתים טוב ללכת בהם אחר הסברה הראויה והנכונה ואף ע"פ שיש פנים וטענות להחזיק בסותרות למחשבות ההם ראוי לנטות אחר אותה שיש לה טענות וראיות יותר והיא אותה שהיא מעט ספקות כמו שכתב הרב המורה בפרק כ"ב ובפרק כ"ג מהחלק השני ושם הזכיר שהפלוסופים אמרו כי כל מה שלא יעמד עליו מופת צריך שינחה שתי קצות הסותר בענין ההוא ויראה מה יתחייב מן הספקות לכל אחד ואחד מהשני סותרים ויאמן המעט בהם ספקות ועוד אמרו שכן צריך שימשך הענין בכל מה שיאמר ארסטוטלים מן אלהיות אשר לא יעמד עליהם מופת.

וּכְבָר בְּאֵר שֵׁם הַרְבַּה הַמּוֹרָה כִּי אֵין הַבְּחִינָה בְּזוֹה הַהִיקָשׁ בְּרַב מְסַפֵּר הַסְּפָקוֹת אֲבָל בְּרַב גְּדוֹל הַרְחַקְתָּם וְחִלּוּק הַמְּצִיאוֹת עֲלֵיהֶם. וְזוֹ דְבָר גְּדוֹל וְנִפְלָא מְאֹד וּמְקוֹם סַפְנָה וְבוֹ יִבְחֲנוּ הַחֲכָמִים הַגְּבוּרִים אֲשֶׁר כָּח בָּהֶם לַעֲמֹד אֵל מוּל פְּנֵי הַמְּלַחְמָה וְהִיא אֲשֶׁר מֵתוּ בָּהּ רַבִּים וּמַעֲט אֲשֶׁר נִמְלְטוּ וְהַנְּמַלְטִים הֵם הַמְּחַזְזִיקִים בַּתּוֹרָה שֶׁקָּרָא הַחֲכָמִים עֲצָה בְּמַקּוֹמוֹת רַבִּים וּלְפִי מָה שֶׁאֵיפְשָׁר לְדַעַת בְּמוֹפֵת מְטַבֵּעַ הַמְּצִיאוֹת פְּאָמוֹנַת הַחִידוּשׁ וְהַגְּמוּל וְהַעֲנוּנָשׁ וְתַחֲזִיית הַמַּתִּים וְכִינְצָא בָּהֶם וְעַל כִּינְצָא בְּזוֹה אָמַר נְעִים זְמִירוֹת סוּד י"י לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעֵם וּלְפִי עֲנִין זֶה אָמַר מִחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ וְעֲצַת י"י הִיא תְּקוּם וְאָמַר וְתִשׁוּעָה בְּרוּב יוֹעֵץ.

וְהַעִיר כָּל בַּעַל עֵינַי לַעֲמֹד כְּנֶגֶד בַּעַל הָרִיב בְּתַחֲבוּלוֹת וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד כְּנֶגֶד הַסּוֹתֵר וְיִדְחָה רְאִיוֹתָיו וְאֶחָד זֶה יִטְיָבוּ דְבָרָיו וְאֵע"פ שֶׁלֹּא בָּא עֲלֵיהֶם מוֹפֵת כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר הַרְבַּה הַמּוֹרָה בְּפָרָק ט"ו מִהַחֲלָק הַשְּׁנֵי דְבָר אַרְסֶטוֹטֵלוֹס שֶׁאָמַר בְּהִזְכִּירוֹ טַעֲנוֹת מִי שֶׁאָמַר שֶׁהַשְּׁמַיִם הֵיוּ נִפְסָדִים וְאָמַר שֶׁאֲנַחְנוּ כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה זֶה יִהְיֶה מְאֻמְרֵנוּ אֲצֵל מְטִיבֵי הָעֵינַי יוֹתֵר מִקְּנוֹבֵל יוֹתֵר מִרְנוּחָה וְכָל שָׁפָן כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ טַעֲנוֹת הַחֹלְקִים תַּחֲלָה הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר שָׁם.

וּכְפִי זֶה הָעֲנִין אָמַר בְּתַחֲבוּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ מְלַחְמָה וְאִז אֲפֹשֶׁר תִּשְׁוֶעָה בְּרַב יוֹעֵץ אֲבָל אִם לֹא תַעֲשֶׂה יִשְׁנֶה תַחֲבוּלוֹת אֵלּוּ לַעֲמֹד כְּנֶגֶד הַסּוֹתֵר וְלִהְיוֹת בְּסִבְרָא בְּרַב טַעֲנוֹת וּבְהִרְאוֹת מְעַט סִפְק תַּפּוּל וְתִדְחָה הַסִּבְרָא הַהִיא אֲשֶׁר לֹא בָּא עֲלֵיהָ מוֹפֵת וְיִאָּמֵן הַסּוֹתֵר כִּי זֶה דְרָף הַמְּחַקֵּר כְּשֶׁיִּדְחָה הַסּוֹתֵר הָאֵחָד יַעֲמֹד וְיִתְקַנֵּים הַסּוֹתֵר הָאֵחָד וְהוּא שֶׁאָמַר בְּאֵין תַּחֲבוּלוֹת יִפֹּל עִם וְגו' וְעַל דְרָף זֶה הִלָּךְ הַרְבַּה הַמּוֹרָה בְּשִׂאלַת הַחִידוּשׁ שֶׁסְּתֵר רְאִיוֹת הַקְּדָמוֹת וְאֶחָד כֵּן הַכְּרִיעַ דַּעַת הַחִידוּשׁ הַמְּאֵמַת דְרָכֵי הַגְּמוּל וְהַעֲנוּשׁ וְהָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה וְהַנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם.

וְהַפְּלוֹסוֹפִים עָשׂוּ הַדְּבָר בְּהִפְךָ וְעֲלֵיהֶם אָמַר הַחֲכָמִים תַּחֲבוּלוֹת רְשָׁעִים מְרָמָה וְהוּא שֶׁהַקְּדִים בְּרֵאשׁ הַפְּסוּקִים עַל הַמְּחַזְזִיקִים בְּכָל מָה שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה מִחֲשָׁבוֹת צְדִיקִים מִשְׁפָּט. וְאֵין סִפְק שֶׁכָּל כִּינְצָא בְּעֲנִינִים אֵלּוּ צָרִיף שֶׁיִּתְרַחַק הָאֵדָם מִהַדְרָף הַקְּרוּבָה אֵל יִצְרוּ כִּי זֶה דְבָר מְפֹרָס שֶׁהִיָּצַר מִתְעַה הַשְּׁכָל מִמְּצוֹא הָאֵמֶת וּלְפִיכָף צָרִיף הַשְּׁתַדְלוֹת רַב לְהַשְׁמֵר מִעֲנִינִים אֵלּוּ וְצָרִיף כָּל חֲכָם לְהַעֲרוֹת רַבּוֹת כְּדִי לְהַשְׁמֵר מִזֶּה כְּמוֹ שֶׁסָּמַךְ הַחֲכָם לְזֶה וְאָמַר דְבָרֵי רְשָׁעִים אֲרַב דָּם וּפִי יִשְׁרִים יִצִּילֵם וְכֵן הַקְּדִים לְמָה שֶׁאָמַר בְּאֵין תַּחֲבוּלוֹת יִפֹּל עִם וְגו' הוֹלָךְ רַכִּיל מְגַלֶּה סוּד וְנִאָּמֵן רִיחַ מְכֹסֶה דְבָר כִּי הֵהָמוּן יִכְשַׁל בְּדַעַתוֹ הָאֵמֶתוֹת הַשּׁוֹמְרוֹת יוֹדְעֵיהֶן מְכָל מְכָשׁוֹל כִּי לֹא יִפִּיר הֵהָמוּן טוֹב רַק הַטוֹב הַנִּרְאֶה לְעֵין וּלְפִיכָף צָרִיף טוֹרַח רַב וְחִרְיַצַת רַבָּה בְּעֲנִינִים הָאֵלֵהֵימִים שֶׁלֹּא בָּא עֲלֵיהֶם מוֹפֵת עַד שֶׁלֹּא תִסְתַּר אֲמוּנָה מְאֻמוֹנֹת הַתּוֹרָה הַהִכְרַחֲיוֹת וְאֵל הָעֲנִין הַזֶּה גְּדוֹל הַתּוֹעֵלֶת שְׁנָה הַמְּשָׁל בְּזוֹה וְשְׁנָה בּוֹ בְּדָבָרִים וּמְלִיצוֹת וְהַקְּדִים לְפְסוּקִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁהִזְכִּירוּ פְּסוּקִים רַבִּים מְרֵאשׁ הַפְּרָשָׁה שֶׁפֶתַח בָּהּ בְּמִשְׁלֵי שְׁלֵמָה לְרַמּוֹן בָּהּ עַל פְּתוֹת בְּעֲלֵי עֵינַי בְּדָבָרִים הַנִּסְתָּרִים כִּי מִהֶם מִשְׁתַּדְּלִים לְהַתְּפָאֵר בִּידְעָה מֵאֵין חֲכָמָה וְהֵם הַנִּקְרָאִים פְּסִילִים וּמִהֶם שֶׁפְּוֹנְתָם לְרַע בְּסוּדוֹת הַתּוֹרָה וְהֵן לְבַעֲלֵיהֶן אוֹצְרוֹת רִשָּׁע וְעֲלֵיהֶן אָמַר לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רִשָּׁע וְגו' וְהוֹלָךְ בְּדָרָף יִשְׁרָה עֲלֵיהֶם הוּא הַצְּדִיק וּמִהֶם שֶׁהֵם עֲצֵלִים בְּבִקְשַׁת הַחֲכָמָה וְעוֹשִׂים מְלָאכַת הַשֵּׁם רְמִיָה וְהֵם הַרְשִׁים בְּסוּף אֲבָל הַחֲרוּצִים לְבִקָּשׁ וְלַחְקוֹר הָאֵמֶת יַעֲשִׂרוּ וְעֲלֵיהֶם אָמַר רַשׁ עוֹשֶׂה כֹּף רְמִיָה וְיַד חֲרוּצִים תַּעֲשִׂיר.

רוצה בו שהעושה בכף רמיה הוא רש ונתרוץ הוא העשיר והענוש הוא קרית עוז כמו שאמר הון עשיר קרית עוז מחמת דלים רישם וזה גם פן רוצה באמרו לא יתרוץ רמיה צידו והון אדם יקר תרוץ וכבר אמרו ו"ל צייד הרמאי לא יחנה ולא יאריף ימים ולפי פשוטו איש רמיה לא ישיג דבר מהמבוקש שלו שהוא צידו אבל הון עשיר האדם שהוא תרוץ הוא יקר רוצה בו יקר מכל כלי חמדה כמו שאמר יש זהבנרב פנינים וכלי יקר שפתי דעת ועל היקר הזה אמר אדם ביקר ולא ילין נמשל כבהמות נדמו ומהם שמגלה סודות ואינם מרגישים שאמתתם מזקת להמון והוא הנקרא הולך רכיל מגלה סוד ומהם שמסתיר סודות ואמת שמועילה לבעליה ומזקת לאחרים והוא נקרא נאמן רוח ועליהם אמר הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר וצריך להתעורר על אמרו מגלה סוד מכסה דבר ולא אמר בשניהם סוד או בשניהם דבה.

ונה משוב לחש החכם לפי שהולך רכיל יאמר על איש שהוא שונא איש אחר ומראה בפיו שהוא אוהב והוא שונא בלבו ובנפשו ורוצה שישנאוהו אחרים ולפיכך מגלה אפילו הדבר שנאמר לו בסוד ובבל יאמר.

ונאמן רוח אמר על האוהב בנפשו שרצונו שהכל יאהבו אותו ואותו האוהב מכסה אף דבר אוהבו כשיראה שאפשר שתצא לו שנאה ממנו ועל דרך המשל הזה הסוד יאמר על מה שלא יזרח עליו המציאות.

נדבה יאמר על מה שיורה עליו המציאות ועליו אמר כבוד אלהים הסתר דבר פי כן עשה משה רבינו שפסה הדברים שהורה עליהם המציאות וזהו שאמרו זה המכסה דברים שגלן עתיק יומיא ומאי ניהו סתרי תורה שהתורה הסתירה מה שגלה אותו המציאות לכל בעלי עיון טוב אמנם הסוד הוא מה שהודיעו בדרך נבואה מה שאיפשר לדעת במופת מטבע המציאות כאמונת החדוש והגמול והעונש ותחיית המתים וכיוצא בהם.

ואל פיוצא בזה אמר נעים זמירות סוד י"י ליריאי ובריתו להודיעם ואל זה הענין רמזו ו"ל באמרו בא שטן לפני הקב"ה אמר לפניו רבוננו של עולם תורה היכן היא אמר לו נתתיה לבן עמרם הלך אצל משה אמר לו תורה היכן היא אמר לו אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה הלך אצל הים וכו'.

הלך אצל הקב"ה ואמר לפניו רבש' ע בדאי הוא. הביאו הקב"ה למשה אמר לפניו רבוננו של עולם כלי חמדה שהיה לאדון בבית גנזיו איפשר לעבד שיאמר לי נתנו וכו'.

ואין ספק שזה פלו בא על סודות התורה פי המצות לא קבלם על מנת להסתיר אחת מהן מעמי הארץ ולפיכך בא המענה הראוי להשיב לכל שואל המוני אלהים הבין ועליו אמר כלי חמדה שהיה לאדון בבית גנזיו ועל הסודות ראוי לומר שהן גנוזין והוא שנצטרף השטן ללכת לים ולשאר הנמצאות ולא הודיעוהו החכמה שהיא שאין יודע אותה ולא מודה בה רק השם אחר שלא יודע במופת שפלי וזה גם פן רצה איוב באמרו לא ידע אנוש ערפה ולא תמצא בארץ חיים רצה לומר שאין יודע ערף ההיקש לאמת הענינים האלה וכל הפרשה שהיא באה לפי הענין הזה כפי הדרך שאנו הולכים בה וזה אהד מן הדרכים שראוי התבוננות רב בהסתרת הסוד והדבר האחר בהכרעות אחת מן הדעות שלא בא מופת על אהד הסותרים והוא שאמר ותשועה ברב יועץ.

השם ברכתו יושיענו תשועת עולמים. פְּרִשְׁתַּי וַיִּשָּׁב.

רבות מחשבות בלב איש ועצת י"י היא תקוה. כָּבֵר הַתְּפִרָּסָם שְׁשִׁלְמָה ע"ה חֶבֶר סְפָרוּ
עַל שְׁנֵי פָּנִים לְפִי שְׁפִינָן בּוֹ שְׁתֵּי תוֹעֵלוֹת הַצָּרִיכוֹת לְמִין הָאָדָם.

האחת לפי חמרו שהוא גוף האדם והשנית לפי צלמו שהוא נפשו וכפי יתרון מעלתו על
שאָר בְּעֲלֵי חַיִּים הַנְּהַגְתּוֹ צָרִיכָה הַשְׁגָּחָה רַבָּה וְהַשְׁתַּדְּלוֹת רַבּ יוֹתֵר. וְאוּלַי עִם רַב
הַהַשְׁתַּדְּלוֹת יִשְׁגַּח הַמְּכַוֵּן וְהִיא הַתּוֹעֵלָת הַאֲחֵרוֹנָה וְאֲשֶׁר לֹא יִשְׁגַּח הַמְּכַוֵּן יִכָּשֵׁר בְּאֲשֶׁר
הוא כפי מה שיהיה והיא התועלת הראשונה והמפורסמת שהרי המציאות פלו טוב.

ולזה חֶבֶר הַחֶכֶם סְפָרוּ עַל הַדְּרָךְ הַזֶּה לַהֲיוֹת הַנִּגְלָה מִמֶּנּוּ מוֹעִיל לְבָנֵי אָדָם תּוֹעֵלָת פְּלִילִית
וְלַהֲיוֹת הַנִּסְתָּר מוֹעִיל לִיְחִידִים תּוֹעֵלָת מִיְּחֻדָּת. וְהוּא שְׁפִתַח סְפָרוּ וְאָמַר לַתַּת לַפְתָּאִים
עֲרָמָה לְנַעַר דַּעַת וּמִזְמָה יִשְׁמַע חֶכֶם וְיוֹסֵף לְקַח וּנְבוֹן תַּחְבּוּלוֹת יִקְנֶה.

וכָּבֵר הַקְּדָמְנוּ שְׁשִׁלְמָה הַעִיר בְּפִתְיַחַת סְפָרוּ שְׁהַמְּכַוֵּן בּוֹ לַהֲעִיר עַל פְּנֹת הַתּוֹרָה בְּמַצּוֹת
וּבִיעוּדִים וּבִסְפּוּרִים לֹא שְׁיָהִי סְפּוּר אֶחָד בּוֹ לֹא תּוֹעֵלָת חֲלִילָה חֲלִילָה וּכְבָר הַשְׁתַּדְּל
הַחֶכֶם לַהֲעִיר עַל כָּל סְפּוּר וְסְפּוּר וְזֶה הַפְּסוּק שְׁפִתַח בּוֹ הַעִיר בּוֹ עַל פְּנֹת סְפּוּרֵי הַפְּרָשָׁה
הַזֹּאת וְהֵם סְפּוּרֵי יוֹסֵף עִם אָחִיו וְסְפּוּר יְהוּדָה וּבְנָיו עִם תָּמָר וְאֵף עַל פִּי שְׁיִשׁ בְּכָלֵל
גְּבוּת לְרֵאשׁוֹנִים תּוֹעֵלָתָם גְּדוּלָה לְפִי הַבְּחִינָה בָּהֶם וְהוּא שְׁהַתְּאֲמַת אֲצִלְנוּ הַקְּבֵלָה שְׁקִבְלָנוּ
מִרְבוּתֵינוּ ז"ל שְׁאָמְרוּ הַכָּל בִּיְדֵי שְׁמַיִם חוּץ מִיְּרֵאת שְׁמַיִם רְצוּנֵי לוֹמַר שְׁלֹא נִסְתַּלְקָה
מִמְשַׁלַּת הַשָּׁם מִמַּעֲשֵׂי הָאָדָם בְּדָרְךְ שְׁיַעֲשֶׂה כָּכֵל אֲשֶׁר יִזַּם בְּמַעֲשָׂיו הַנְּתוּנִים לוֹ לְבַחֲרוֹ
וְלַהֲשַׁתְּדֵל בָּם וְלַעֲשׂוֹתָם כִּי פְעָמִים יִשׁ לָהֶם מוֹנֵעַ וְהַמוֹנֵעַ הַהוּא מִן הַשְּׁמַיִם אִם עַל דְּרָךְ
גְּמוּל אוֹ עַל דְּרָךְ עוֹנֵשׁ אוֹ עַל דְּרָךְ מִמְשַׁלַּת הַעֲלִיּוֹנִים אוֹ עַל דְּרָךְ בְּחִירַת אַחֲרִים הַעוֹמְדָת
כְּגַד בְּחִירָתוֹ וְאֵע"פ שְׁהַמְּבֹקֵשׁ מִמֶּנּוּ הוּא שְׁיִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת הַנְּאוֹת כְּפִי הַיְכֹלֶת וְהוּא
יְתָרוֹן בְּרַכְתּוֹ עַל שְׁאָר בְּעֲלֵי חַיִּים שְׁהַזְכִּיר הַכְּתוּב וְאָמַר פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ
וּכְבִּשׁוּהָ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּי הָרוֹמְשֹׁת עַל הָאָרֶץ.

וְאֵע"פ שְׁהַפְּסוּק כְּלוֹ בָּא לְבָרְכָה גּוֹפְנִית יְתָרוֹן בְּרַכְתּוֹ עַל שְׁאָר בְּעֲלֵי חַיִּים הוּא בְּאָמְרוֹ
וּכְבִּשׁוּהָ כִּי הַכְּבִישָׁה וְהַרְדָּה וְהוּא הַהֶכְרַח וְהַמְּשַׁלָּה נְתוּנָה לְאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וְהוּא
כְּשִׁיחֶשֶׁב וְיִסְתַּכֵּל בָּהֶם כְּפִי הָרְאוּי וְיוֹצִיאָם לַפְּעַל עַד שְׁיִשְׁלַם מְכָל בְּעֲלֵי חַיִּים בְּדָרְךְ
שְׁתַּשָּׂאֵר הַבְּרָכָה וְהוּא פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ יִמְצָא בָּהּ יְתָרוֹן רַב עַל בְּרַכְתָּם
שְׁפָעוּלָתָם בְּפָרִיָה וּרְבִיָה הוּא לְפִי הַטְּבַע לְבַד לֹא לְכַוְנָה אַחֲרַת אָבֵל פְּרִיַת הָאָדָם וּמְלֵאוּ
אֶת הָאָרֶץ הוּא לְפִי הַבְּחִירָה הַנְּתוּנָה לְאָדָם בְּאֲשֶׁר הוּא אָדָם וְאֵע"פ כֵּן אֵין לְאָדָם לְסַמְּוֹ
עַל מְשַׁלָּתוֹ וּבְחִירָתוֹ בְּלְבַד עַד שְׁיִשְׁשִׁים בְּשָׁר זְרוּעוֹ וּמַהֲשֵׁם יְסוּר לְכַבוֹ.

כִּי כִּמָּה פְּעָמִים יִשְׁתַּדֵּל הָאָדָם לַהֲעִיל עֲצָמוֹ אוֹ אַחַר וְתִשׁוּב הַתּוֹעֵלָת לְנִזְק פְּלִילִי אוֹ יְתַפְּוֵן
לַהֲזִיק וַיִּשׁוּב לַתּוֹעֵלָתוֹ הַכָּל מֵאֵת הַשָּׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּנָה עֲלִילוֹת מִקְדָּם לַהֲפֵר מִחֲשַׁבּוֹת
רַבּוֹת עַד שְׁיִתְבַּטְּלוּ הַמַּעֲשִׂים הַמְּכַוֵּנִים שְׁלֹא יִשְׁלְמוּ לְעוֹלָם אִם לֹא תִשְׁלַם הַמַּחֲשָׁבָה
עֲלֵיהֶם כִּי הוּא הַסְּפָה הַחֻזְקָה וְהַאֲחֵרוֹנָה לְכָל פּוֹעֵל כְּמוֹ שְׁנוֹדַע שְׁתַּחֲלַת הַמַּחֲשָׁבָה סוּף
הַמַּעֲשָׂה.

וְהַשְּׁלֵשׁ סְבוֹת הָאֲחֵרוֹת שֶׁהֵן הַחֻזְקָה וְהַצּוּרָה וְהַפּוֹעֵל הֵן תַּחַת הַסְּפָה הַזֹּאת שְׁהִיא
הַמַּחֲשָׁבָה וּבְהַפֵּר הַמַּחֲשָׁבָה לֹא יִשְׁלַם הַמַּעֲשָׂה. אָמֵן יְרַאת הַשָּׁם אֵין לָהּ מוֹנֵעַ וְלֹא לְמָרִי

גם כן שהוא צניח פחים בדרך עקש כי היראה והמרי הן בלב ואם המעשים הנעשים לרגלם יש להם מונע היראה והמרי אין להם מונע דרחמנא לבא בעי ולפיכך כל מי שכל מעשיו לשם שמים כל מחשבותיו יכוננו אם שייצאו לפועל אם לא יצאו כי זה נתון לאדם כפי בחירתו.

והוא שאמר הפתוב גול אל י"י מעשיה ויפנו מחשבותיה לפי שמחשבות שהן נגד השם הן ביד האדם שבהם תלויים החיים והמות ולפיכך היתה הסכמת החכמים עם התורה שהרשות נתונה כמו שאמרה התורה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וגו'.

וכן בא בספור היצירה ממנו לדעת טוב ורע ומה שבא בתורה ובשאר ספרי הקדש שנתראה כחולק על זה הדרך באמרו ואני אקשה את לב פרעה. כי הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו כבד הרב רבנו שנה על דרך העונש והוא דעת רבותינו שאמרו ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה אם כן הוא שנוי טבע והוא על דרך שאר המופתים והוא שאמר לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי.

ואפשר לומר שהכל בא בדרך דברה תורה בלשון בני אדם שאומרים כן צוה השם או כן דבר השם מפני שהכל התניח אליו לפי הרצון הראשון שנתן הרשות ביד האדם לבחור. וכבר בא ענין זה ג"כ בלשון מצוה כמו שנתראה בפרשת שלח לה ומה שאמר לב טהור ברא לי אלהים וגו' הוא וכיוצא בו נאמר להעיר האדם את עצמו שיהיה את נפשו ממדה אל מדה.

סוף דבר שפונת הלב נתונה ביד האדם אבל המעשים הם בידי שמים. הלא תראה שיוסף לפי השתדלות אביו עליו להועילו באהבתו קנאו בו אחיו עד שהפליגו ברע למכרו אל עם אשר לא ידע לשונו והמכירה ההיא הם חשבוה עליו לרעה והשם חשבה לטובה לכלם ולזרעם כמו שאמר ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב נמצא שהמעשה ההיא מן המכירה אע"פ ששאל סבותיו לא נתבטלו הסבה העליונה והיא המחשבה נתבטלה למחשבת השם אשר חשבה לטובה והיא להחיות עם רב ברעב הפכד עד שעמדו שם כל ימי חיי יוסף בכבוד ובמנוחה וירבו ויעצמו מאד.

והרביה ההיא היתה סבה לעבוד בהם בפרך ובכל עבודה קשה והעבודה הקשה ההיא היתה סבה שישובו לשם ויתפללו ויזעקו אליו עד שהראה פחו בעובדים כם וכן העבודה ההיא היתה סבה לקבלת התורה שהיא תועלת גדולה שאין לה דמיון.

וכשתבחון הפל מראש ועד סוף תמצא שהמכונן לאדם לא היה יוצא לפועל ואשר לא היתה בו הפונה היה יוצא לפועל שלם. וכן ספור יהודה ובניו עם תמר בא על הדרך הנה שהוא פנון להקים זרע מבניו ומתמר ולא עלתה בידו ואף על פי שפונתו היתה לשמים שניהם מתו בידי שמים לעונשם ולפי פונתו הטובה בבניו שלחו לו מלאך מן השמים ולא בכונה ממנו על זה והקים זרע מתמר עד שייצא מהזרע ההוא דוד מלך ישראל אשר לו ולזרעו המלוכה לעולם וממנו עתיד מלך המשיח לצאת נמצא שכל המעשים בידי שמים.

ואע"פ שהם מכונים לעברה או למרי כי מחשבת השם העומדת וקיימת תפר מחשבות האדם והוא שאמר החכם רבות מחשבות בלב איש ועצת י"י היא תקום אם כן אין ראוי

לְאָדָם שְׂשִׁימִים בְּשֵׁר זְרוּעוֹ עַד שְׂסִמּוֹן עַל מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם כִּי הִמָּה הַכֵּל וְלֹא שְׂשִׁיעֵלָה בְּלִב אָדָם לְסִמּוֹן עַל הַשֵּׁם בְּלִבָּד וַיֹּאמֶר שֶׁהַכֵּל נִגְזַר מֵאֵת הַשֵּׁם שְׂאֵם כֵּן בְּטִלוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֲנוּשִׁים וְהָיוּ יָדָיו וְשִׁאָר כָּלֵיו לְבִטְלָה וְתִבְטַל הַתּוֹרָה וַיְהִי לָרִיק כָּל מוֹסֵר וְלִמּוּד אִם הִיָּה הַכֵּל בִּיָּדֵי שְׂמַיִם וְלֹא זֶה הַדְּרָךְ גַּם כֵּן פִּי צָרִיף הָאָדָם לְלִמּוּד וְלַעֲשׂוֹת וְלִקְבֹּל מוֹסֵר וְתוֹכַחָה מִן הַמּוֹכִיחִים וְלִשְׁמוֹעַ עֲצָה מִן הַיּוֹעֲצִים לְמַעַן יִחַפְּסוּ בְּמַעֲשָׂיו וַיִּרְאֶה בָּם הַתְּכֵלִית הַרְאוּיָה.

וְהוּא שֶׁהַקְּדִים הִחָכְם לְפָסוּק רַבּוֹת מַחְשְׁבוֹת שְׂמַע עֲצָה וְקִבֵּל מוֹסֵר לְמַעַן תִּחַפְּסוּ בְּאַחֲרִיתָךְ וְהַכּוֹנֵה בְּכָל שְׂשִׁימֵי הָאָדָם לַעֲשׂוֹת הַרְאוּי לְפִי הָעֲצָה הַטּוֹבָה וְהוּא הַדְּרָךְ הַיְשָׁרָה הַמְּמוֹצֵעַת הַמּוֹעִילָה לְעִמּוּד הַגּוֹף וְלִקְיוֹם הַמִּין לֹא לְבִקְשֵׁת יִתְרוֹנוֹת שֶׁהוּא חֶסְרוֹן גְּדוֹל לְבִנֵּי אָדָם וְהֵם סִבָּה לְמִנּוּעַ אוֹתוֹ מִהִיּוֹתוֹ יִשָּׁר שֶׁהוּא הַמְּכַוֵּן וְהוּא שְׂאֵמֵר הִחָכְם לְבַד רְאֵה זֶה מְצִאתִי אֲשֶׁר עֲשָׂה הָאֱלֹהִים אֵת הָאָדָם יִשָּׁר וְהִמָּה בִקְשׁוּ חֲשָׁבוֹנוֹת רַבִּים.

לְפִי שֶׁהַשְׂתַּדְלוּתוֹ בְּחֲשָׁבוֹנוֹת הַרַבִּים תִּמְנַע אוֹתוֹ מִהַמְּכַוֵּן בּוֹ וְאִף כִּי יִמְצֵא חֲשָׁבוֹנוֹתָיו כְּמוֹ שֶׁבִקֵּשׁ לֹא הַשִּׁיג רַק דְּמִיּוֹן גְּמוּר וְעֲצַת הַשֵּׁם הִיא תִקּוּם וְהוּא לְחֵם לְאָכּוֹל וּכְגוֹד לְלַבֹּשׁ לֹא דָבָר אַחֵר אֲבָל כָּל אֲשֶׁר יִרְבֶּה עוֹשֶׂר וְנִכְסִים יִרְבֶּה צַעַר וַיִּגְיַעַה בְּאֲשֶׁר לֹא לוֹ וּבִבְקִשׁוֹ מַה שְׂאִינוֹ צָרִיף לוֹ יִחַסֵּר מַה שְׂצָרִיף לוֹ וַיִּצָּא מִדְּרָךְ הַתּוֹרָה וְדִי הָעֲרָה עַל זֶה בַּתּוֹרָה בְּסִפּוּר רִידַת הַפֶּן.

כִּי תַחֲלָה אָמַר וַיִּצְאוּ הָעַם וְלִקְטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנִסְנוּ הַיֵּלֶף בְּתוֹרַתִי אִם לֹא צָנָה אוֹתָם וְשֶׁלֹּא יִכּוֹנוּ רַק לְמַצֵּא דֵי סִפְקָם שְׂאִי אֲפֹשֶׁר לָהֶם בְּלַעֲדָם וְהוֹרָה לָהֶם בְּפִסּוּק הַהוּא כִּי הַהוֹלֵף בְּדָרָךְ הִזָּה הוּא הוֹלֵף בְּתוֹרַת הַשֵּׁם לֹא זוּלַת זֶה וְאָמַר עוֹד וְהִזָּה בְּיוֹם הַשְּׂשִׁי וְהַכִּינוּ אֵת אֲשֶׁר יִבִּיאוּ וְהִזָּה מִשְׁנָה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם.

הוֹרָה בְּזֶה לְפִי דָרְכוּ כִּי הַמְּקַדֵּשׁ יוֹם מִן הַיָּמִים אוֹ זְמַן מִן הַזְּמַנִּים יִמְצֵא לוֹ הַשֵּׁם דֵּי סִפְקוֹ בְּזְמַנִּים הֵהֱם. אֲבָל בְּעִתּוֹת טְרַדַת אָדָם לְעוֹלָם אָמַר כִּי כָּל אֲשֶׁר הַשְׂתַּדְלוּ לְלַקּוֹט הַמְּרַבֶּה וְהַמְּמַעִיט מְצִאוּ כָּפִי מִדוּתָם מְזוֹנוֹ בְּלִבָּד.

וּכְפִי מִסְפָּר נְפֻשׁוֹת לֹא הָעֲדִיף מִי שֶׁהַשְׂתַּדְלָה לְהַרְבּוֹת וְלֹא הִחְסִיר מִן הַצְּנוּרָה מִי שֶׁהִסְתַּפַּק בְּמַעַט לְקִיטָתוֹ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ לְקַטְו עוֹד צָנָה אִישׁ אֵל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרַת הוֹרָה שְׂרָאוּי לְאָדָם גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יִחַסֵּר מְזוֹנוֹ וְלֹא לְחַמְלָתוֹ עַל הַמְּנוֹתֵר הַהוּא וְלֹא לְסַגֵּף עֲצָמוֹ כִּי הַמְּנוֹתֵר הַהוּא אוֹבֵד וְהוּא הַחוּטָא עַל נְפֻשׁוֹ כִּי הַשֵּׁם אוֹהֵב הָאָדָם אִם לֹא יִשְׁנֵאֵהָ אָדָם עֲצָמוֹ וְהַטּוֹב לוֹ שְׂיִלֵף דְּרָךְ יִשְׁרָה שֶׁהוּא מִן שְׂתֵי הַקְּצוֹת וְהַהוֹלֵף בְּצַדֵי הַדְּרָךְ יִסּוּר לְכַבּוֹ מִהַשֵּׁם וַיִּצָּא הַקְּצָף עָלָיו וְהוּא שְׂסָפֵר וְלֹא שְׂמַעוּ אֵל מִשֶּׁה וַיּוֹתִירוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרַת וַיִּכְרוּם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצוּן עָלֵיהֶם מִשֶּׁה וְזֶה הִזָּה בְּעֵת שֶׁהוֹתִירוּ מִסְפָּקָם אֲבָל כְּשֶׁהוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ מַה שֶׁהִזָּה יִתְרוֹן עַל סִפְקָם לֹא הַבְּאִישׁ וְרַמָּה לֹא הִיָּתָה בּוֹ אַחֵר כֵּן סִפֵּר יִצִּיאָתָם לְלַקּוֹט בְּיוֹם הַשְּׂבִיטָה וְהַזְּהָרָה עָלָיו כִּי כֵן רָאוּי לְאָדָם שְׂיִקְבַע לוֹ זְמַן שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ טְרַדָה בְּמַעֲשָׂיו וַיְהִי פְנוּי לְקַדֵּשׁ הַזְּמַן הַהוּא לְבוֹא בְּבֵית הַשֵּׁם וְלַהֲשִׁיחַתּוֹת לְפָנָיו וְלִלְמּוֹד דְּרָכָיו.

אַחֵר כֵּן צָנָה לְהַנִּיחַ אוֹתוֹ לְמַשְׁמֶרֶת לְמַעַן יִרְאוּ אֵת הַלְחָם אֲשֶׁר הָאֲכִילָם בְּמִדְבָר לְזַכּוֹר אֵת הַפֶּלֶא הַהוּא הַגְּדוֹל הַמְּאֵמֵת אֲמוּנַת הַנִּפְלְאוֹת בְּדָרָךְ שְׂנוּי טְבַע וְהַמַּעִיר גַּם כֵּן הָאָדָם

והמודיעו כי מי שילך באורחו ולא יבקש היתרונות ימצאיהו השם מזונו בכל יום והוא
המן המתמיד לו ארבעים שנה כי כן האדם הולך וגדל ארבעים שנה.

ולפיכך נאמר בן ארבעים שנה לבניה ואחר ארבעים יבא אל ארץ נושבת ויאכל בזעת
אפו מעבור הארץ וידוע כי לא יחסר המן להולכים בתורתו כמו שאמרו שלא נתנה תורה
אלא לאוכלי המן ומי שישתדל על הדרך הזה לרדוף הצדק ישיג המבוקש וימצא חיו
בכבוד יותר ויותר מהשתדלים לרדוף העולם והוא שאמר החכם רודף צדקה וחסד
ימצא חיים צדקה וכבוד ואל זאת הפונה העירו רבותינו באמרם כל הקורא פרשת המן
אין מזונותיו נחסרים ואל זה הענין גדול התועלת פינו בדרך הנגלה באמרו שמע עצה
וקבל מוסר.

רבות מחשבות וגו'. אבל בדרך הנסתר בא להעיר בם על צורך קדימת התורה ליחידים
דורשי חכמה שהחכם קרא לתורה עצה כמו שקדם בפרשת וישלח יעקב והיא הצריכה
לדחות הספיקות שהן רבות בלב איש ועל דרך שאמרו ו"ל כל שיראת חטאו קודמת
לחכמתו חכמתו מתקיימת אמר החכם שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך.

פרשת מקץ. מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם.

אחר שהמלך דוד הורה בדברי השירה הנאה על הטובות שהשיג ואמר שהכל בא לו
מאת השם דבר ברוח הקדש על העתיד מישועות ומחסד על זרעו עד ימות המשיח שהם
סבת התמדת הטוב לעולם והוא שאמר עד עולם.

ונה נודע לו מרוח הקדש מצורך לזה דעת כל חכם ונהבנתו לפי טבע כל יציר להתדמות
אל שרשו אם לא ימנעוהו מונעים כי מטע עץ עושה פרי טוב יוציא גם כן פרי טוב אם
לא ימנעוהו פחיתות הארץ אשר נטע בו או מונע אחר כן טבע כל איש שלם שיצא מזרעו
שלם ממין השלמות שהוא אם לא ימנעוהו מונעים כי זה מפתח הטבע מצורך לטבע למוד
האב ומוסרו בדרך שפא ועושה חסד לאלפים כפי שהתבאר במקומו.

ועל דרך זה ראוי שנתעורר אנחנו כמו שהעיר הנביא אותנו ואמר הביטו אל צור חצבתם
ואל מקבת בו גושרתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללקם. וראוי לכל אדם
שהיה לו אב או אבי אב שלם קרוב לו או רחוק ממנו שישתדל להתדמות אליו ויחוש
ליחשו פן יחשד כמו שאמר שאול לבשתה ולבנשת ערות אמה וזה כי שלמות האב הוא
בבנים בכח ואשר הוא בכח ראוי שיצא לפעל ואם לא יצא לפועל יהיה הפח שהוא לבטלה
אם כן הראוי לדעת ולהאמין שיצא מושיע ישראל מזרע דוד והוא שאמר לדוד ולזרעו
עד עולם.

ואמרו מגדול ישועות אמרו בו המדקדקים כי הוציאו בלשון גדולה בשם תואר ואפשר
שהוא שם דבר כמו מגדל עז ובספר תלים נאמר במקום תיבה זו מגדיל. ובהוציאו הענין
הזה בשתי מלות אלו בשנוי ובכתבו מגדיל במקום קריאתו מגדול ומגדול במקום קריאתו
מגדיל יש הערה גדולה בקריאת כל הפתוב ובלומדו כי אע"פ ששמירת התיבה ודקדוקה
תועלת גדולה להבין דברי הפתוב אין זה לבדו הפונה מן הפתוב כאשר יעלה בלב
הנקראים בעלי מקרא ומשימים כל השתדלותם בזה ולא אל הפונה בשמירת ענין הפתוב

הבא להורות עליו והיא דרישת תורת י"י שהוא העיקר כמו שבא על עזרא כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת י"י.

והמשל בזה כשנבאר מגדול ישועות לא נסמך לומר כי הוא שם דבר או שם תאר אבל נאמר כי לפי שאין המלה נושע ברב חיל ואין לי"י מעצור להושיע ברב או במעט ומאתו כל ישועות ישועת העולם הנה וישועת העולם הבא לפיכך אומר מגדיל ישועות ולפי שכל פעולות השם מיוחסות לרצונו ורצונו הוא עצמו נקרא גם כן מגדול ישועות וכן נאמר כשנבאר למשיחו לא נסמך באשר נאמר ששרשה משח והוא מבגן הקל והוא על משקל פקידו.

אבל צריך שנתבונן מה היא הפונה לתארו במשיחה ונאמר כי היא להורות שהשם רצה בו ובמשלתו להושיע עצמו ועמו והוציא תארו בלשון משיחה שכל ממשלה האלוהית מיוחסת אל המשיחה כאמרו אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ואמר על כורש למשיחו לפי שהוא סבב תשועה לישראל.

והטעם בזה כי כן הנה דרך כל חנוף ממשלה או פהונה או מלכות למשון בשמן לפי שהשמן מחליק ומרכף כל דבר הנדבק בו והוא עומד מתמיד באשר יפול שם והוא סבת האור הבהיר המלאכותי ולפיכך העננה נמשלה בו כי הוא מחליקה ומרככת כל מדות והיא מדה עומדת מתמדת על כולן והיא סבת האור הגדול הזורח לצדיקים ואל זה השמן כיון החכם באמרו ושמן על ראשו אל יחסר והוא השמן הטוב העולה על שאר כל הפתרים.

ולעורר על המדה הנה הנה המלה והפנה נעים במשיחה וזה דבר קדום ומפורסם עד שהעצים והאבנים היו מושחים בשמן בחנפת גדלתם וקדושתם כמו שבא ביעקב אבינו ויצוק שמן על ראשה.

וכמו שבאה המצנה למשוח המשכן ולקדשו ולמשוח כליו ולקדשם ונאמר בפירוש זאת חנפת המזבח ביום המשח אותו. ואפשר שאותה המשיחה באה להעיד על רמז נבואת זכריה כמו שהתבאר בפרשת בהעלותה שהוא רמז על סבת התמדת המציאות שהוא אור העולם הנה.

וכן בבית שני כשגברה יד מלכות חשמונאי על מלכות יון הרשעה שעמדה לשפח התורה ולהעביר האמונה והשם הושיע ולא בחיל והתפרסם הנס בשמן ונחכו בו המקדש להעיד על זה ולהעיד גם כן על חנוף הגדלת החשובים שהוא להעיד על העננה המשלמת המדות הטובות וכל המעלות כמו שבא השבח על משה רבנו שלא קם כמוהו והאיש משה ענו מאד וזה לפי שהעננה מביאה לידי רוח הקודש כמו שסמכו למקרא שפתוב רוח י"י אלהים עלי יען משח י"י אותי לברש ענוים שלחני.

וידוע שהנביא לא הנה משוח בשמן רק בשמן ענוה וע"ד זה בא הנה ומשים אלהי יעקב ר"ל שהשם משחו בשמנו הטוב שתארוהו בו נביאיו כמו שאמרו רז"ל כל מקום אשר אתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו ועל הדרך הנה הבטיח בביאת משיח להיותו שלם בכל המדות.

ואחר שהשלים דוד ע"ה בישועת העולם הזה ושהיא ביאת המשיח דבר על הישועה האמיתית שהוא ליחידים ואמר ואלה דברי דוד האחרונים נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל ואמרו האחרונים סובל שני פירושים והפגנה בשניהם אחת.

האחד שכל הנביא והמדברים ברוח הקדש היתה פוסקת נבואתם או רוח הקדש מסתלקת מהם קודם המות והיו פוסקים דבריהם בדבר הכרחי באמונה. זהו דעת הרב המורה כמו שכתב בספרו וסמך לדעת זה מקרא שכתב לכלות דבר י"י מפי ירמיהו ולא ירדתי לדעתו בפתוב שהוא פי ענינו אחר בהקרח אבל דברי דוד האחרונים סובל זה.

ונה הענין נמשך בדברי רבותינו שאמרו עד שלא פכתה נרו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי רצו בו שקודם שנפסקה נבואת עלי לגמרי שהיתה פגור ואם חסר השמן החלה נבואת שמואל שהיתה יותר שלמה מנבואת עלי כיתרון אור השמש על אור הנר וענין זה ומשלו יצא להם ז"ל מאמרו ונר י"י טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל י"י אשר שם ארון האלהים.

ואין ספק שעל נבואת שניהם רמז בפסוק שהוא שאם היתה כמשמעותו מה היתה ענין בהזכיר פבוי הנר בשרות הנבואה על שמואל. ועוד מה היתה הענין הקודם לו שאמר ועלי שוכב במקומו וענינו החלו כהות לא יוכל לראות אבל בלא ספק בא להעיר שעלי היתה עומד ונח במעלת חכמה ומדותיו והיה מבקש לראות כבתחלה וענין ההשגה הנבואית הנקראת מראה החלו כהות לא יוכל לראות היטב רק כראית עיני הזקנים הפהות שהן מאירות מעט פגור ההולך וכבה טרם שיכבה הנר שהוא של עלי ושמואל היתה כבר עומד ונח במדרגה הראויה לקבל הנבואה מאת השם.

והוא שאמר בהיכל י"י אשר שם ארון האלהים אמנם הוא עדין לא השיג דרכי הנביא לפי שלא התפרסמה נבואה בזמן שהוא כמו שאמר שם ודבר י"י היתה יקר בימים אין חזון נפרץ ולפיכך נסתפקה לו ההשגה ההיא עד שהודיעו עלי.

סוף דבר הענין הוא זה שדבר הנביאים להפסק נבואתם בתייהם והוא דבר פלא גדול כי מן הראוי לפי השכל הי' לנו לומר שהוא הולך וגדול יום יום אבל המציאות מורה על ההפך. ולפי הענין הזה יתבאר לפי דעת הרב ואלה דברי דוד האחרונים ולפי מה שפא בדברי הרב המורה בסוף ספרו בהערה נראה הפך הענין הזה בהשגה כי אמר כי כל אשר יחלשו פוחות הגוף יחזק השכל ותזך השגתו עד כשיבא האיש השלם ויקרב למות תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה וזה בהפך ההשגה הנבואית.

ואפשר שהנבואה והדבור ברוח הקדש הצורך בהם לכח גבורה והתעוררות רב להעיר בני אדם גם יש להם מבא בכח המדמה והכח המדמה נמשך למרגיש ולפיכך יחלש פח הנבואה בימי הזקנה לפי חסרון הגבורה ולפי חולשת טבעיו לטרוח באשר לא לו אבל פח ההשגה השכלית שהיא לו לא לאחר יחזק בכל יום כפי אשר יחלש פח הדבור הנמשך לכחות הגופניים והוא שחלש בדוד ופסק כמו שאמר ואלה דברי דוד האחרונים כפי הפי האחד.

והפירוש השני נראה שבא על דבר מאמר שלמה בספר קהלת בפתיחתו אמר דברי קהלת ובחתימתו אמר סוף דבר וגו'. וכן דוד ע"ה פתח השירה ואמר ונדבר דוד לי"י את דברי השירה הזאת וחתם באלה דברי דוד האחרונים כלומר אחרית כל דבר דוד ותכליתם הוא מה שיאמר עתה וכן דבר המדברים כשמשלימים דבריהם יאמרו סוף דברינו הוא כה וכה.

וידוע שאחר טובת ימות המשיח שהזכיר לא נשאר רק טובת העולם הבא ולמעלת הענין הזה האריף ביחס בעל הדבר הזה בשמו ובמעלתו והוא אמרו נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הנקם על המדקדקים אמרו כי על הוא תנאר לפי שהוא קמוץ ואפשר לומר בו שבא לתארו במעלתו ובמלכותו אבל הנכון לומר בו לפי הענין שקרא עצמו בן לפי שמצא עצמו מבני עליה או מחבר הספר קרא אותו בן להודיע שאחר שזכה לכה ידע כמה יזכה האדם לעלות שם.

ואמרו משיח אלהי יעקב ר"ל שזכה לכל הממשלות החשובות ובהן הממשלה העליונה. ואמרו ונעים זמירות ישראל אמרו בו המדקדקים כי הוא תאר לדוד לפי שהוא חבר כל הזמירות שידו בם כל ישראל לשם וכן הנה מהיום שהוא עד עתה ואפשר לומר שנעים זמירות שב לנאם דוד כאלו אמר כי זה השיר הוא נעים כל הזמירות כמו שנאמר שיר השירים ונאם הוא תנאר לדוד כמו שנאמר בא תארו זה במאמרו זה לפי שהוא נעים כל זמירות למעלות ענינו.

ואחר שהאריף ליחס בעל הדבר שהוא בא להודיע באיזה מן ממיני שלמות השכל השיגו לפי שבעלי שלמות השכל הזה הם על מעלות חלוקות מהם שיגיעו להם שלמות להבין כל דבר ולהשפיל ולשבת באנהלים ולקפוע בית המדרש לכל הבא לדרוש את השם ועל מעלה זו היו השלמים עד שבא אברהם אבינו פשם ועבר וכל היחידים שבדורות ההם עד אברהם.

ואע"פ שאותם היחידים היו חכמים מכל בני דורם וקצתם היו מיוחדים בני הדורות ההם משם ועד אברהם אמנם עבר לבדו זכה להקרא חכמת היחוד על שמו לפי שכולם מתו בחיי שם חוץ מעבר כי כשתמנה שנותם תמצא שאותם שלפני עבר ושל אחריו עד אברהם ואברהם בכללם כלם מתו בחיי שם ולפיכך נקרא שם אבי כל בני עבר כי שם היה הרב הגדול ועבר קם תחתו להעמיד הישיבה ולהרביץ התורה והיא בין כל התלמידים הם הנקראים בשמו ולפי שהוא העמיד התורה ולמדה לאותם היחידים נקראו בני עבר.

והקרוב אצלי שמפני הענין הזה נקראו בני עמנו מקדם עברים שרחוק הוא לומר שנקראו בן להיותם מעבר הנהר שהרי אין השם מורה מאיזה עבר הנהר הם והשם ראוי שיוחד בו המכונה בו ולפיכך נראה שהיחס הוא על השלם עבר כמו שבא אבי כל בני עבר לפי שלמותו בלמדו האמתות לעם וראוי להקרא העם על שמו בהקרא שם היחס כלו בשם האב כמו שאמר אדם או בני אדם וכמו שנאמר ישראל על בני ישראל לעם כלו על שם האב וכה נאמר עברים על שם עבר אביהם כי הוא היה אבי הצורות שהם העיקר והוא זכה אותם משלמותו הגדול בלמוד והוא שלמות משלמויות השכל והוא מעלה אחת ממעלותיו שהגיעו לה קצת יחידים.

ומהם שיגיעו לשלמות אחר והוא שיתעוררו התעוררות רב להעיר אחרים ולמשכם אחריהם ולקרוא ולדרוש עליהם ליחד השם וללכת בדרכיו הישרים עד שלא יוכלו לעצור בקריאה ההיא ולמעלה זו הגיע אברהם אבינו שהיה מסתכן ומחרף נפשו למות ומתגנה אצל רב בני דורו והיה קורא ודרש ביחוד השם כמו שבא הספור עליו פעמים ויקרא בשם י"י.

אמנם לא באתהו נבואה לדבר בשמו ולומר פה דבר השם אליהם וכה צוה לעשותם כי זה הענין לא השיג אחר לפני משה רבנו. והקרוב אצלי שזה רצה באמרו ושמי י"י לא נודעתי להם ובית באל משמשת עצמה ואחרת עמה וירצה בענין זה ובשמי י"י לא נודעתי להם ר"ל לא נודעתי להם בדרך שילכו לדבר בשמי על דרך שאני נודע לה מעתה שאני מצוה אותה ללכת ולדבר בשמי והוא שסמך לו לכן אמור וגו' ולפי הלשון הזה נאמר כי שמי בקרב ונאמר בו הרב המורה כי דברי בקרבו ואפשר שנאמר זה לפי שהדבר נאמר בשמו.

ומשה רבנו השיג השלמות הזה בתכלית שלימות השגת האדם עד שהיה מחדש מופתים ומשנה הטבע והפל בדבר השם אחר הדבקו בעליונים וזו היא מעלת הנביאים ואם היא חלוקה במדרגות.

ומהם שיגיעו לשלמות אחר בדרך חלום של נבואה והיא שיבא חלום לאיש אחד וידע פתרונו ולא יספק בו לדעתו שבדרך נבואה באהו והוא בדרך מעלת מראה הנראית לו בהקיץ אמנם שאר חלומות אע"פ שהם צודקים אינם ממין שלמות החלום הזה אבל הם ממין שלמות פח הדמיון אשר לאדם ומן המין הזה חלום פרעה וסריסיו ועל המין הזה נאמר נובלות נבואה חלום וידוע שהנובלות הם הפירות הנבלים ונופלים מן העץ בטורם שיבשלו פירותיו וכן בעל החלומות שהם מזה המין לא ישיג שלמות נבואה כי הוא רואה ואינו יודע מה רואה וכשיספר אותו לאחד מן השלמים יפתור אותו לו ועל פינצא בחלום זה נאמר חלום אחד מששים בנבואה.

ונאמרם אחד מששים לפי שבעלי חשבון חלקו השברים לששים מפני שבמספר הזה נמצאו חלקים רבים שלמים יותר מכל מספר שלפניו והוא כאלו אמרו חלום חלק קטן מחלקי הנבואה וכיוצא בזה נזכרו הרבה מספרים בתלמוד.

והמעלה במין הזה היא לפותר חלום כמו שבא על יוסף הפותר הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו ונאמר אחרי הודיע אלהים את כל זאת אין נבון וחקם כמוך. ומהם שיגיעו לשלמות שתצלח רוח הקדש עליו ותעורר אותו לדבר בהודות השם תמיד ולחבר זמירות בשבחיו הראויים ובמעלות השלמים ההולכים לפניו בדרכיו ולכתוב הפל בספר להועיל תועלת נצחית.

ובדרך זה חבר דוד ספרו וחבר השירה וזה רצה באמרו רוח י"י דבר בי ומלתו על לשוני ואחר כן בא ואמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל וגו'. רצה לומר דבר זה כפר אמרו אלהי ישראל ולי דבר זה ברוח הקדש צור ישראל או רצה לומר עלי דבר זה צור ישראל לפי שדוד ידע בעצמו שישנה להיות מבני עליה כמו שקדם נאם הגבר הוקם על וכאשר הקדים בשירה מחסידותו וצדקתו ותשובתו השלמה מעונו ואותו עון בעצמו

הודיע עלינו כי לא לבזות דבר השם הנה אכל לתוקף יצרו שהיה לו לפי טבע רוב גבורתו כמו שאמרו ז"ל כל שגדול מחברו יצרו גדול ממנו ולא חטא כלל דוד בלבו והוא שיחטא להכעיס ולמרוד אבל מיצרו המוטבע בו בתחלת היצירה פדרה העולם והוא שאמר בסוף מזמור י"י חקרתני ותדע וגו' וראה אם דרה עצב בי ונחני בדרה עולם.

רוצה בו אם דרה מורד בי כלומר גלוי וידוע לפניך שלא עשיתי דבר במרד ואחר שהוא כן ראוי שתנחני במשפט פדרה העולם כי כל מה שעשיתי ברע טבע העולם הכריחני וזה גם כן רצה באמרו ברא אליו נתן הנביא פאשר בא אל בת שבע הן בעון חוללתי והוא שהכריחני כי לא מרצוני כי רצוני שלם עמה והוא שאמר סמוך לזה הן אמת חפצת בטוחות ורחמנא לבא בעי ולפי שהעון היה כפי הענין הנזכר נתקבלה תשובתו וזכה בה בהתיר ובחר השם בנרעו עד עולם.

ולפי שכל הבחורים והנערים לא ימלטו ממין החטא הזה כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואבינו הראשון הנחש החטיאו במין החטא הזה והוא שכתוב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לפיכך הנהיגו לעשות כבוד גדול לחתן פאלו ימליכו אותו וזה לפי שביבוש ויכלם מעצמו ויחשב עצמו פאלו נהפך לאיש אחר ולהעיר אותו על זה הנהיגוהו לצאת במנעלים לבנים כדי שיתעורר להפוך שחרות עורו ויסר רגליו מרע וכמו כן ילבישוהו טלית לבנה להעיד על המדות הטובות הנמשלות בבגדים לבנים מצורף אל זה פאלו חונכים אותו מעתה במצות ומשימים מגבעות על ראשו על הענוה המקנה את השם הטוב פדרה שפא וישימו הצניף הטהור על ראשו וכן פא פחתן יכהו פאר והפל כדי שישוב מדרה הנערוות ולא יואש מדרה התשובה ואפילו קדמו לו עונות רבים.

ולפיכך הנהירו ז"ל ואמרו אל תהי רשע בפני עצמה וכבר פאו לפי ענין זה הרבה מצות בתורה והפונה בכל שישתדל האדם בכל לבוללכת בדרך השם בכל אשר תשיג ידו.

ובלכת דוד בדרךיו זכה להיות מבני עליה ואמר לי דבר צור ישראל ומעמה יתחיל הדבר ויאמר מושל באדם צדיק מושל ביראת אלהים וזה הפסוק סובל פירושים הרבה ולפי הענין שאנו בו סובל שני פירושים ושניהם עולים לענין אחד.

ונאמר לפי שידוע שאדם שם משותף אם נקחנו במקום הזה על שם המין יהיה פירושו כי הצדיק השלם במין האדם הוא המושל ביצרו כמו שאמרו איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארף אפים מגבור ומושל ברוחו מלכד עיר וזה לפי שממשלתו סבת שלמותו והממשלה היא היא בקיום כל החקים והמשפטים והמושל הזה צריך שיהא מושל ביראת אלהים כלומר שתהא ממשלתו לשם שמים לא להתגדר ולהתגדל וכן לא יהא על דרה מי שאוחז מעשי אבותיו בידו כמו שאמר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב אי אפשי ללבןש שעטנז אי אפשי לבא על הערוה אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ובדרה זה יתקיימו.

כל החקים ביראת שמים ונמצא מקיים כל התורה לפי שהמשפטים קיימים אותם לפי חקמתו והחוקים לפי יראתו ועל דרה זה נקרא יוסף הצדיק לפי שמשל ביצרו לכבוד השם ממשלה מופלגת שהרי הוא היה יפה תואר ויפה מראה וגבור ואחר שהיה על

התכונה זו ידוע שייצרו הנה גדול כפי הטבע וכל שכן בהיות החושקת נכבדת ואשת שר משרי הארץ.

אמנם לכבוד השם משל ביצרו וכפי הענין הנה נקרא צדיק. ומה שנכתב עליו שאמר הן אדני לא ידע אתי מה בבית בא ללמד מדה תשובה להשמר האדם שלא יבגוד באחד מאוהביו הבוטחים בו ואע"פ שאינו מבני עמו כי זה השקת העולם.

והנכון לומר שפסוק זה שאמר דוד נאמר על דרך סודות מעשה בראשית ויבא אדם הנה במקום אשה שהיא חלק אחד מן האדם כמו שפא ונפש אדם מן הנשים וכו' שפא כתפארת אדם לשבת בית.

ועל דרך שאמרו ז"ל על שדה איש עצל עברתי זה אדם ועל פנים אדם חסר לב זה חנה מציינו חנה שנקראת אדם כתפארת אדם לשבת בית. וכן ראוי לומר שיראת אלהים במקום הנה הוא תואר לאשה יראת י"י כמו שפא אשה יראת י"י היא תתהלל והוא שפאמר עליו גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה וחייה הם הקצובים לא חייו כי הם לעולם ואם הפסוק הוא כמו שאמרנו בא על שני מיני השלמות בעל תשובה וצדיק גמור ובא כדרך מעשה בראשית שפארה שם ממשלה בשני מקומות והוא ימשל בה ואתה תמשול בו.

וכן ראוי לכל בעל שימשול באשתו וגנאי הוא לו כשאשתו מושלת עליו כל שכן אשתו המצויה עמו בכל רגע שצריך הוא שימשול בה ואז ראוי הוא להיות מפת הצדיקים השלמים.

והוא שאמר מושל באדם צדיק מושל ביראת אלהים. וסוף לו הגמול השלם ואמר וכאור בקר ינרח שמש בקר לא עבות כלומר באור בקר ההולך וגדל פן הוא שמשו זורח והוא כדרך שאמר החכם ונרחה צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום והאור ההוא נקרא אור י"י.

או רוצה בו ינרח לו השמש ובא זה הפסוק על דרך חתימת הנבואה שהיא החותמת פלהנבואות אמר שם ונרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפה בכנפיה הצדקה היא כנגד הצדיק ומרפא כנגד בעל תשובה כדכתיב ושב ורפא לו ובא בכנפיה כמו אשר באת לחסות תחת כנפיו.

באברתו יסוף לה ותחת כנפיו תחסה. ולהפליג אור הבקר ההוא לצדיק גמור אמר בקר לא עבות כלומר שאורו צח מאד לא כבקר היום שהוא בעבים או בעננים כי כן הוא לצורך מציאות המורכבים.

הוא שרצה באמרו מנגה ממטר דשא מארץ רצה לומר שסבת צמיחת דשא מארץ הוא נוגה ומטר. וזה כי המטר ידוע ומפורסם לכל כי הוא סבת ההויה בצמחים והנוגה גם כן ידוע עם ההשתכלית הטוב כי הוא גם כן סיבה להויתם עם היותו הוא בעצמו סבת המטר וכל מעשה בראשית חוזר חלילה על ידי האור.

והוא שפֿתוב לעוֹשֶׂה אורִים גְּדוֹלִים כִּי לעוֹלָם חֲסֵדוֹ. לִפִּי שְׁחֲסֵדוֹ לעוֹלָם נִרְאֶה קִיָּם בָּהֶם וּלְפִיכֶּה הָאָרִיכוֹ בְּבִרְכַּת מְאֹרוֹת לְהַזְכִּיר בָּהֶם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּמַעֲשֵׂה מְרֻכָּבָה וְאִם הִיא בְּרֵכַת הַנָּאֶה עֵינָר מְטַבֵּעָה בָּא לְהוֹרוֹת עַל מוֹפְתֵי הַיְחוּד בְּדֶרֶךְ קַבְלָה.

והוא שְׁנֵאמַר שֵׁם תִּתְבָּרֵךְ י"י אֱלֹהֵינוּ עַל שְׁבַח מַעֲשֵׂה יְדִיךָ וְכוּ' וּבְזֶה הִתְרַוּ שְׁמֵי קוֹשִׁיּוֹת שֶׁהִתְקַשׁוּ לָנוּ בְּמִטְבַּע בְּרֵכָה זֹכְמוֹ שְׁנֵכְתַב בְּדֶרֶשׁ עֲצָרַת. אַחַת מֵהֵן אִיךָ הִתְקִינוּ קְדוּשָׁה בְּבִרְכַּת הַנָּאֶה.

והשְׁנִית לְמָה לֹא פָתְחוּ בְּבִרְוֵךְ אֶהְבַּת עוֹלָם. וּלְפִי זֶה הֶעֱנִין בְּאַרְתֵּי מַחְדָּשׁ בְּטוֹבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית לִפִּי שְׁמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא הַמְצִיאוֹת וְהוּא טוֹבוֹ מִתְחַדָּשׁ בְּכָל יוֹם עַל יְדֵי הָאוֹר אֲשֶׁר הוּא סִיבַת הַמָּטָר וּבְהִרְכַּבַּת שְׁנֵיהֶם בְּאַרְץ יִצְחָק הַדְּשֵׁא מִמָּנוּ בְּרִצּוֹן הַשֵּׁם.

וְאָמַר עוֹד כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי עִם אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׁם לוֹ עָרוּכָה בְּכָל וּשְׁמוֹנָה כִּי כָל יִשְׁעֵי וְכָל חַפְצֵי כִּי לֹא יִצְמִיחַ וְאָמְרוּ כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי אֶפְשָׁר שְׁאֵמַר זֶה עָלָיו וְעַל זֶרְעוֹ כְּמוֹ שֶׁפָּרְשֵׁי בַּפְּסוּק הִרְאִישׁוֹן וַיְבֹא עָרוּכָה בְּכָל עַל יְשׁוּעַת הָעוֹלָם הַזֶּה וּשְׁמוֹנָה עַל הָעוֹלָם הַבֵּא וְכֵן נִרְאֶה דַעַת הַמְתַּרְגֵּם.

והַנְּכוֹן לוֹמַר לִפִּי הֶעֱנִין שְׁרִצּוֹנוֹ לוֹמַר כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי אֲשֶׁר אָנִי בּוֹ עִם הַשֵּׁם וְהוּא אֲשֶׁר יִקְרָא בֵּית י"י וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה בֵּית צְדִיק חֻסֵּן רַב וְכֵן אָמַר הֵכָן בְּחוּץ מְלֹאכְתֶּךָ מִפְּנֵי שֶׁהִלְמוּדֵיּוֹת הֵם הַכְּנוֹת וְהַצְּעוֹת בְּלִבְד וּלְפִיכֶּה אָמַר הֵכָן בְּחוּץ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַדִּין בֵּן זוּמָא מִבְּחוּץ וְאָמַר מְלֹאכְתֶּךָ מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִמְצְאוֹת לְנִפְשׁ הָאָדָם בְּלִבְד כִּי אֵין לְנִקְוָדָה וּלְקוּיִם הַנְּזַכְרִים בְּמְלֹאכְתֵי הַשְּׁעוֹר מְצִיאוֹת חוּץ לְנִפְשׁ וְלֹא לְדְבָרִים הַנְּזַכְרִים בְּמְלֹאכְתֵי הַהֶגְיוֹן אֲבָל הַטְּבָעִיּוֹת הֵן נִמְצְאוֹת בְּכָל הַמַּעֲשִׂים וּלְפִיכֶּה הַמְשִׁילֵם בְּשִׁדָּה וּכְשִׁיחְרוֹשׁ אוֹתוֹ הָאָדָם וְהוּא שִׁדְרוֹשׁ אוֹתוֹ כְּרֵאוֹי יוֹצִיא תְּבוּאָה עִם שְׁאָר מִיָּנִי עֲשׂוּבִים וְאַחַר כֶּה יִבְנֶה בֵּיתוֹ כִּי שָׁם תַּעֲמֹד נִפְשׁוֹ.

וּלְפִיכֶּה אָמַר וּבְנִיַּת בֵּיתֶךָ וְלֹא אָמַר כֵּן עַל הַשְּׁדָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַבֵּית לֹא הַשְּׁדָה וְאֵל זֶה רְמַז גַּם כֵּן בְּאָמְרוֹ לְעַבְדָּה וּלְשִׁמְרָה כִּי הַעֲבוּדָה הִיא בְּטְבָעִיּוֹת וְהַשְּׁמִירָה בְּאֵלוֹהֵיּוֹת כִּי הֵן שְׁמִירַת הַכָּל בְּדֶרֶךְ הַבֵּית שֶׁהַכָּל נִשְׁמָר בּוֹ וּכְשֵׁם שְׁתַּכְלִית הַבֵּית הוּא לְהַגִּין מִחוּם וּמִקוֹר מְרוּחַ וּמִמָּטָר וּלְשַׁבַּת שָׁם וּלְנוּחַ כֵּן תַּכְלִית הַחֲכָמָה הוּא לְהַגִּין מִכָּל הַהֶפְכִים וּלְהַתְלוּן בְּצִלָּה לְעַד.

וְהַחֲכָם שֶׁהִתְחַבְּרַתִּי עִמוֹ אָמַר כִּי אָמְרוּ הֵכָן בְּחוּץ מְלֹאכְתֶּךָ רְצָה בּוֹ שִׁיעֵינָן וַיִּתְּבוּנָן בְּמַדּוֹת שְׁאָר בְּנֵי אָדָם וְהוּא הַכְּנֹת מְלֹאכְתוֹ וְאַחַר כֵּן יִצְמִיחַ מַדּוֹתָיו וְהֵם הַשְּׁדָה וְאַחַר זֶה רֵאוּי לְכַנּוֹת הַבֵּית וְהוּא הַחֲכָמָה.

וְכֵן אָמַר כִּי עַל זֶה הַשְּׁדָה הָיָה הַרְמַז בְּסוּד הַנּוֹדַע בְּפָרָה. סוּף דְבַר הַבֵּית נֵאמַר עַל הַחֲכָמָה וּבְרוּךְ הַשֵּׁם שֶׁפָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל לְתַת לָהֶם תּוֹרַת אֱמֶת שֶׁהַמְקַיִים אוֹתָהּ כְּרֵאוּי וּמִשִּׁיג כְּנִנָּה הוּא הַבּוֹנֵה הַבֵּית וּבְשׁוּמוֹ עֵינָיו עָלֶיהָ תָּמִיד יִחַזַּק אֶת בְּדֶק הַבֵּית אֶךְ בְּעֲצָלְתִּים יִמְדֵּה הַמְקַרָּה וּבְשִׁפְלוֹת יָדִים יְדַלֵּף הַבֵּית וְהַדְּלָף יָבֵא מִצַּד מְדִינָה אֲשֶׁה כְּמוֹ שְׁבֵא וְדַלֵּף טוֹרַד מְדִינָה אֲשֶׁה וְאָמַר דַּלֵּף טוֹרַד בְּיוֹם סִגְרִיר וְאֲשֶׁת מְדִינָה נִשְׁתַּנָּה וּלְפִיכֶּה בֵּית כָּל עֲצָל הִיא דִּירָה סְרוּחָה אֲבָל הָאִישׁ הַחַרוּץ דִּירָתוֹ נָאֶה כְּשִׁיבָא לְהַתְלוּן בְּצִל הַשֵּׁם.

והוא שְקָרָאוּ ו"ל עֲלֵיהָ וְהִיא הִישׁוּעָה הָאֲמִתִּית וְדוּד אָמַר שְׁזֶה הַבַּיִת אֵינּוּ כְּשֵׁאֵר הַדְּבָרִים הַמְּנֹרְפִים מִן הַהֶפְכִים שֶׁהִרְכַּבְתֶּם הִיא סִבַּת הַפְּסוּדָתְכֶם כִּי בְרִית עוֹלָם שָׁם לוֹ לְפִי שֶׁהוּא עֲרוּכָה בְּכָל חִלְקֶיהָ אֵין שָׁם הַפּוֹף וְשִׁמוּרָה לְעַד כִּי חִלְקֶיהָ יִשְׁעִי וְהַכֹּל חִפְץ הַשֵּׁם אֵין שָׁם דְּבָר כִּי אִם מְכַנּוֹן לְעֲצָמוֹ וּלְפִיכָּה יִתְמִיד הַהֲנִיָּה.

אוּ אֲפֹשֶׁר שְׁרָצָה בּוֹ וְכָל חִפְצוֹ וְאָמְרוּ כִּי לֹא יִצְמִיחֶהוּ הַשֵּׁם בְּדַרְךָ הַצְּמִיחִים אוּ הוּא מִתְבוֹדֵד וַיָּשׁוּב אֶל יִשְׁעִי אוּ אֶל בֵּיתִי וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר כִּי בֵיתִי אוּ יִשְׁעִי אֵינּוּ צוֹמֵחַ כְּדָשָׂא הָאָרֶץ אֲבָל הוּא פְּשוּט עוֹמֵד מִתְמִיד לְנֻצַח בְּדַרְךָ הַצְּמִחַ הַנְּזַפֵּר בְּמֵאֵמֶר זְכָרֶיהָ וּמִתְתַחֲיוּ יִצְמַח וּבְנֵה הֵיכַל י"י כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת זְכוֹר.

אוּ רָצָה בְּאָמְרוֹ כִּי לֹא יִצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדָּר שְׁבָא בְּקַלְלָהּ אֲבָל הִרְשָׁעִים יִצְמִיחוּ וְלֹא צָמַח טוֹב הִרְאוּ לְאֲכִילָהּ אֲבָל קוֹץ וְדַרְדָּר שֶׁתַּחֲלָתוּ רַף וּבִסּוּפוֹ קָשָׁה וְאֵינּוּ רְאוּי אֶף לְגִיעֵהָ וּמֵאֲכָלָם עֹשֶׁב הַשְּׂדֵה הַנְּפֹסֵד בְּזִמְן מוֹעֵט כְּמוֹ שְׁבָא הִרְמָזוּ בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית.

וּשְׁלֵמָה כְּשֶׁתִּקַּן הַמִּשְׁלִים אָמַר עַל הַמִּשְׁלֵל הֵהוּא סְמוּךְ לְכַסּוּק עַל שְׂדֵה אִישׁ עֲצַל עֲבָרְתִי וְהִנֵּה עָלָה כְּלוֹ קִמְשׁוֹנִים וּבְדַבְרֵי רז"ל קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַפְּרֶם וְזֶה רָצָה בְּאָמְרוֹ וּבְלִיעֵל כְּקוֹץ מְנוּד בְּוֹלָהֶם כִּי לֹא בָיֵד יִקְחוּ.

וּבְלִיעֵל בְּמָקוֹם זֶה אֲפֹשֶׁר שֶׁהוּא שָׁם הַמִּין לְרִשְׁעִים אוּ הוּא שָׁם דְּבָר לְרִשָּׁע וְעוֹלָה וְהוּא חֶסֶר בְּנֵי וְהוּא וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר וּבְנֵי בְלִיעֵל אוּ הוּא תֹאֵר לְרִשָּׁע וַיָּשׁוּב כְּלָהֶם לְכָל חִלְקֵי כְּדַרְךָ שְׁבָא בְּצַדִּיק כִּי כָּל יִשְׁעֵי וְכִמּוּהוּ כְּלוֹ קִמְשׁוֹנִים, וּמִלַּת בְּלִיעֵל הוּא מִמִּין אֶחָד מִן הַדְּבוּר שֶׁמִּשּׁוּ בּוֹ בְּקִצָּת הַלְּשׁוֹנוֹת וְהוּא שְׁיוּצִיאוֹ שְׁמוֹת מוֹנְעִים בְּמָקוֹם מְחַיִּיבִים לֹא בְּמָקוֹם שׁוֹלְלִים רְצוֹנֵי לוֹמַר שְׁיוּצִיאוֹ הַשֵּׁם הֵהוּא לְחַיִּיב דְּבָר לֹא לְשַׁלּוֹל הֶפְכוֹ כָּל אֵלוֹ לֹא לְשַׁלּוֹל הַטּוֹב בְּלִבָּד אֲבָל לְחַיִּיב הֶרַע וְכֵן נִמְצָא בְּבִיאוֹר בְּדַבְרֵיהֶם ו"ל שֶׁאָמְרוּ גַם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא טוֹב כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל הִרְשָׁע לֹא צַדִּיק לֹא לְשַׁלּוֹל מִמֶּנּוּ לְבַד הַצָּדִיק רַק לְחַיִּיב לוֹ הִרְשָׁע וְכֵן יֵאמְרוּ עַל הַחוֹלָה לֹא בְּרִיא וְלֹא לְשַׁלּוֹל מִמֶּנּוּ לְבַד הַבְּרִיאוֹת כִּי זֶה יֵאמַר אֶף עַל הַמֵּת אֲבָל יוּצִיאוֹ אוֹתוֹ לְחַיִּיב לוֹ הַחוֹלִי שֶׁלֹּא יֵאמַר רַק עַל הַחַי.

וְכֵן יֵאמְרוּ עַל אָדָם הַפְּחִיתוֹת לְחַיִּיב לוֹ הַפְּחִיתוֹת לֹא אִישׁ. וְכֵן נִמְצָא מִזֶּה הַמִּין בְּלִשׁוֹנֵנוּ בְּמַעֲט מְקוֹמוֹת כְּמוֹ שְׁבָא וְאֲשֶׁר לֹא טוֹב עֲשֵׂה בְּתוֹךְ עַמּוּי.

וְהוֹלִיכוֹ בְּדַרְךָ לֹא טוֹב. כִּי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה.

גַּם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא טוֹב. כָּל אֵלוֹ לֹא בָּאוּ לְשַׁלּוֹל הַטּוֹב בְּלִבָּד רַק לְחַיִּיב הֶרַע.

וְכֵן נִמְצָא בְּבִיאוֹר בְּדַבְרֵיהֶם ו"ל שֶׁאָמְרוּ לֹא טוֹב הוּא אֶלָּא רַע וּכְפִי זֶה הַמִּין בָּא בְּנֵי בְּלִי שָׁם לְחַיִּיבֵלָהֶם פְּחִיתוֹת הַשֵּׁם וְהוּא הַפֶּה אֲנָשִׁי. הַשֵּׁם וְהַהִפְרָשׁ גְּדוֹל יֵשׁ בְּדְבוּר בֵּין שְׁנֵי הַעֲנִינִים הָאֵלֶּה.

וְעַל דָּרָךְ הַמִּין הַנְּזַפֵּר נִקְרָא הִרְשָׁע בְּלִיעֵל לְחַיִּיב לוֹ הִרְיָדָה כְּלוֹמַר הַיּוֹרֵד מִטָּה וַיִּרְצָה בּוֹ בְּלִי עַל אוּ בַל יַעַל בְּהַפֶּה הַיּוֹקֵם עַל וְדוּד עָלָיו הַשְּׁלֹם אָמַר שֶׁהִרְשָׁעִים לֹא דִי שְׁאִינָם בְּמַעֲלַת הַצַּדִּיקִים אֲבָל אֵינָם אֲפִילוֹ בְּמַעֲלַת הַצְּמִחַ הַטּוֹב לְמֵאֲכָל וְנִחְמָד לְמֵרְאָה אֲמָנָם הֵם כְּקוֹץ הַיָּבֵשׁ הַתְּלוּשׁ שֶׁהוּא דְחוּי מְמָקוֹם לְמָקוֹם כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּם כֵּן בְּפִתְיַחַת סִפְרוֹ לֹא כֵן הִרְשָׁעִים כִּי אִם כְּמוֹן אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ.

ואמרו כי לא ביד יקחו רצה בו כמו שהקוץ לא יקחו אותו ביד פן יבא בכף הלוקח ונקבה
כן הרשעים לא יקחו אותם ביד שאינם נמשכים בידי בני האדם הבאים למדום ולהוכיחם
לפי שאינם בני תרבות ואין אדם מן הטובים רשאי להתקרב עליהם.

והמתרגם אמר ורשיעניא עבדי חטאה דמן לכובין די במפקהון רפכין למיקטרף וכד אינש
חניס עליהון ושביק להון אזליו ותקפין עד דלא אפשר למקרב להון ביד. וידוע כי
בהתחבר אדם לרשע יגיע לו ממנו נזק לא קטן אבל גדול בהפסד אמונתו ומדותיו
הטובות וזה רצה באמרו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית וגו' באש שרף ישרפו
בשבת ואמר בו המתרגם בכן לית פורענותהון ביד אינשא אילקו באישתא עתידין
לאתוקרא באתגלאה בית דינא רבא למתב על פורסי דינא למידן ית עלמא.

והמתרגם לקח כשבת כפי אשר לקח כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו ואפשר
שרצה בו כי כל עת שיגיע אותם רוח חיייהם כל הנוגע בהם ימלא ידו ברזל וקוץ מן
החנית פדרף ויבא הנצב אחר הלהב ובעת מנוחתם והוא בצאת הרוח מגופם שרוף ישרפו
כלומר יעשו כלה להיות אפר תחת כפות רגלי הצדיקים.

וכמו כן הנביא בחתימת הנבואות סמך לפסוק וזרחה לכם יראי שמי וגו' ועסותם רשעים
כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם. וסמך לזה זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו
בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים להודיע ששבת כל הטובה קיום התורה בכללה
חשיה ומשפטיה.

ונה יתכן כשגדולי העם וחקמיו שהם האבות באמת שמים לבם ללמד וליסר התלמידים
והקטנים שהם הבנים ואותם הבנים שומעים לאותם האבות והוא הדבר שאנו חסרים
בעונותינו בגלות כל שכן בדורנו זה לרב הצרות המתרגשות לבא בעולם והוא הדבר
שהאריה גלותינו כי זה החסרון קדום מעת הגלות כמו שנמצא בדברי רבותינו הראשונים
מהם מי שאמר תמה אני אם יש בדור מי שמקבל תוכחה ולפיכך אין לתמוה על אנרף
הגלות כי הוא לשתי סבות אלו ובסור הסבות ברצון השם יסור המסובב ותחיש הגאולה
והוא שחתם הנביא בזה בנבואתו זאת ויחל על ידי אליהו על דבר זה שיהא רצון מן
השמים שיתקיימו בנו כמו שהבטיחנו והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.
פרשת ויגש. בני אם ערבת לרעה תקעת לזר כפיה.

נוקשת באמרי פיה נלכדת באמרי פיה. עשה זאת איפה בני והנצל כי באת בכף רעה.
לך התרפס ורהב רעה. אל תתן שנה לעיניך ותנומה בעפעפיה.

הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש. ענין הערבות ידוע כי הוא דבר שמתערב אדם בו עם
אחרים ללא צורך בו.

והוא שמשמעבד למלוה בדבר הלנה על מה שהלנהו ולא יגיע בו לערב הנאה כלל. ואשר
ירגיל עצמו בשעבוד זה כשול לעתים שיפנס בערבות בשביל איש זר שלא יבא לפרוע
חובו.

ולהזהיר על ענין פְּנֵה בְּאָדָם עֲצָמוּ בְּאוֹ כְּתוּבִים אֵלֶּה וּכְתוּבִים אַחֲרֵים בְּסֵפֶר מִשְׁלֵי עַל הָעֲרֻבוֹת כְּפִי הַדָּרָךְ הַנִּסְתֵּר כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר אִף בְּדָרָךְ הַנִּגְלָה בְּאֵל הַהִזְהִיר בְּעֵנֵן הָעֲרֻבוֹת הַנְּהוּג בֵּין בְּנֵי אָדָם שְׁלֵא יִרְגִיל אָדָם בּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֵל תְּהִי בְּתוֹקְעֵי כָּף בְּעוֹרְבִים מִשְׁאוֹת.

וְאִם עָרַב לְזֶר שְׁלֵא יָבֵא לְפָרוֹעַ חוּבוֹ יַעֲצֶהוּ הַחֲכָם בְּשָׁנֵי הָעֲנִינִים הָאֶחָד מֵהֶם שֶׁאֶחָד שֶׁנִּשְׁחַר שְׁנוֹקֵשׁ בְּאֲמָרֵי פִּי וְנִתְרַצָּה לְלוֹת הַזֶּר לְתַקְנוֹעַ כִּי בִשְׁבִילוֹ וְנִלְכַּד בְּעָרוֹב מִשָּׂא הַהוּא לְרַעְהוּ הַטּוֹב לוֹ שְׁלֵא יָבֵא לְרִיב עִמּוֹ אוֹ לְהַכְעִיסוֹ עַל זֶה אֲבָל יִפְנֶעַ לְפָנָיו וַיִּתֵּן גּוֹבָה וְגִאָּה לְרַעוֹ שֶׁהוּא הַמְּלִנָּה פְּדִי שִׁיחְמוֹל עָלָיו וַיִּזְאַרְיָהּ לוֹ הַזְּמַן עַד שִׁיּוּכַל לְהַכְרִיחַ הַלְּוָה הַרְשָׁע לְשֵׁלֵם.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַתְּרַפֵּס וְרַהֵב רַעֲיָה וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ עַל זֶה הַרְבֵּה עָלָיו רַעִים וְהִבִּיאֵם לֹמֵר זֶה הִי"ד הַפְּתוּבָה בְּרַעֲיָה וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר רַהֵב בְּרַעֲיָה. וְאֶפְשָׁר שֶׁהִי"ד נֹסֶפֶת כְּמוֹ שֶׁבָּאָה בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים.

וְכֵן נִרְאֶה בְּמִסְוֵרָת שֶׁפְּתוּב עָלָיו לִית פְּנוּתִיהָ מְלֵא. סוּף דְּבַר הָעֲצָה הָאֶחָד שֶׁיִּפְנֶעַ הָעָרַב לְמַלְוָה וְהַשְּׁנִית שִׁישְׁתַּדֵּל בְּכָל פֶּחֹז לְהוֹצִיא כָּל זְמַנּוֹ בְּחַרְיֻצוֹת לְהַנְצִיל מִן הָעֲרֻבוֹת וְהוּא שֶׁאָמַר אֵל תִּתֵּן שִׁינָה לְעֵינָיָהּ וְלַעֲפָעֲפִיָּהּ תִּנּוּמָה.

וּבְדָרָךְ זֶה הֵלֶךְ יְהוּדָה בְּאֲמָרוֹ כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הַנְּעַר וְהַזְּכִיר שֵׁם דְּבָרֵי הַמַּיִית רַחֲמִים בְּאֲמָרוֹ וְנִפְשׁוֹ קִשּׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ וְאָמְרוּ כִּי אִיךָ אֲעֲלֶה אֶל אָבִי וְהַנְּעַר אֵינְנוֹ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בְּרַע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת אָבִי וּמָסַר עֲצָמוֹ לְעַבּוּדָת עֶבֶד בְּמִקּוֹם בְּנִימִין כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְעַתָּה יֵשֵׁב נָא עִבְדִּי תַּחַת הַנְּעַר עֶבֶד לְאֲדוֹנָי וְהַנְּעַר יַעַל עִם אָחִיו.

וְזֶה הִנֵּה סִבָּה לְחַמְלַת יוֹסֵף הַשְּׁלֵם עֲלֵיהֶם כִּי אַחַר שֶׁבָחָן אוֹתָם בְּבִנְיָמִין וּמִפְּנֵי הַבְּחִינָה הַהִיא צִוָּה שִׁישִׁים הַגְּבִיעַ בְּאֲמַתַּחַת בְּנִימִין לְרֵאוֹת אִיךָ יִתְנַהֲגוּ בּוֹ אַחֲיוֹ וְאַחַר שֶׁרְאָה אֶת לְבָם הַטּוֹב כִּי הוּא אָמַר לָהֶם עָלּוּ לְשֵׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם וְלֹא אָבּוֹ לְעֵלוֹת מִבְּלַעֲדָיו רְאֵה יוֹסֵף כִּי הֵם בְּעֲלֵי תְּשׁוּבָה וּמָה שְׁלוֹו בְּמִכְרָם יוֹסֵף לְעֶבֶד פָּרְעוֹ בְּהַתְּאֲמָכֶם לְהַצִּיל בְּנִימִין מִהָיִוֹת עֶבֶד וּלְפִיכָךְ וְלֹא יִכּוֹל יוֹסֵף לְהַתְּאַפֵּק וְהַתְּנַדַּע אֶל אַחֲיוֹ וְכִלְכַּל אוֹתָם וְאֵת בֵּיתָם כִּי אַחַר שֶׁפָּרְעוֹ אֶת חוּבָם שָׁבוּ אֲצִלוֹ כְּבַתְּחִלָּה וְנִמְלַט יְהוּדָה מִן הָעֲרֻבוֹת בְּחַרְיֻצוֹת הַטּוֹבָה.

וְכֵן צָרִיךְ לְכָל עָרַב לְהַשְׁתַּדֵּל וּלְטָרוֹחַ בְּכָל פְּנִים לְהַנְצִיל מִיַּד הַמְּלִנָּה כְּמוֹ שֶׁהִיא הַכּוֹנֵנָה בְּדָרָךְ הַנִּגְלָה בְּפִסּוּקִים הַנִּזְכָּרִים. אֲמָנָם בְּדָרָךְ הַנִּסְתֵּר הַכּוֹנֵנָה בּוֹ הִיא עַל הָאָדָם בְּעֲצָמוֹ בְּעֵנֵן כּוֹחוֹת נִפְשׁוֹ וְהַנְּמִשָּׁף אֲלֵיהֶם וְהַזֶּר הוּא יֵצֵר הָרַע כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל בְּפִסּוּק לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֵל זֶר אִיזְהוּ אֵל זֶר שֶׁהוּא בְּגוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם הַזֶּה יֵצֵר הָרַע הוּא הַטְּבַע הַחֲמָרִי הַחַיּוּנִי וְכִשֶּׁהַטְּבַע הַהוּא רַע הוּא לְוָה וְלֹא מִשְׁלֵם וְעָלָיו אָמַר נָעִים זְמִירוֹת לְוָה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלֵם.

וּכְבָּר רְמָזוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל זֶה בְּאֲמָרָם אֶחָד הַלְּוָה מִן הָאָדָם כְּלָוָה מִן הַמְּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לְוָה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלֵם. וְזֶה לְפִי שִׁידוּעַ שֶׁהַלְּוָה נוֹטֵל מִשְׁלֵל אַחַר וְכֵן הַטְּבַע הַחַיּוּנִי נוֹעַל פְּעָמִים מִרַעְהוֹ שֶׁהוּא הַשְּׁפַע הַשְּׁכִלִי שֶׁהוּא הַדְּבוּק אֲשֶׁר בֵּין הָאָדָם וּבֵין בּוֹרְאוֹ שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר רַעֲךָ וְרַע אָבִיךָ אֵל תַּעֲזוּב כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת וְאַתָּה תִּצְוָה.

וּכְשֶׁהַכַּחַשׁ הַשְּׁכִלִי מִשְׁתַּדֵּל בְּצוֹרָךְ הַהוּא הַגּוֹפְנִי וְהוּא מִתְּרַשֵּׁל בְּפַעּוֹלָתוֹ וְכִטֵּל לְעֲצָמוֹ אֶז הַכַּחַשׁ הַהוּא הַחֲמָרִי לְוָה מִהַרְיָע וְהַשְּׁכִלִי עָרַב וְכִשֶּׁהַלְּוָה רַע הוּא לְוָה וְלֹא מִשְׁלֵם רּוֹצֵה בּוֹ

שאינו מניח דבר מתאותיו לממשלת הריע הרע שהוא ולא ישים תשוקתו אליו כמו שבקש ממנו באמרו ואליה תשוקתו ואתה תמשול בו.

ואלו היתה תשוקתו אליו על דרך שבא י"י נגדה כל תאיתי והוא שיקח הנאותיו לשם שמים ויניח תאוותיו לממשלת הראוי למשול בו כמו שכתב החכם עשיר בראשית ימשול ועבד לנה לאיש מלנה והרשים לפי המשל הזה גם שאר הפחות ואז הלנה שהוא עבד לאיש מלנה פראוי לו אז הוא פורע חובו ומשלם גמול למלנה.

כי כמו שהוא לנה מצד אחד לצורך שמירת הפח החיוני פן הוא מלנה לקיום הפח השכלי והוא שאמר החכם מלנה י"י חונן דל וגמולו ישלם לו. רצה בו כי החונן הדל והוא המניח תרונות תאוותיו לתנינת הדל והוא היגד המסכן הידוע הוא מלנה השם רצה בו השפע האלוהי והוא הריע ואז משלם לו גמולו.

או אפשר שרצה בו שהשם ישלם לו גמולו. אבל הראשון קרוב אצלי והוא פענן שאמר נעים זמירות ולא ישלם ועל דרך זה אמר גם כן וצדיק חונן ונותן רצה בו שהטבע החיוני הישר חונן ונותן ובאר עוד שם ואמר כל היום חונן ומלנה וזרעו לברכה.

רצה בו שלוקח בכל עת הנאותיו בדרך הפסוק בלבד שיהא דרך חנינה ומתן לרעו ולפיכך הזרע הנולד ממנו והוא כל הנולד באיש שהוא ובנפשו מעט מעט הוא לברכה לפי שהוא הולך וגדל במדות הטובות הנמשכות אל ממשלת השכל ולפי ענן זה אמר גם כן נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם כי הטבע הטוב אינו נעזב עד שתסתלק ממנו שכינה ויסתר השם פנים ממנו כי כשמשתדל בצרכי הגוף והוא ענין נפילת הצדיק לא יושלף לגמרי והוא אמרו שם כי יפול לא יוטל כי י"י סומך ידו והוא הענין במאמר החכם כי שבע יפול צדיק וקם.

ואפשר שרמז במספר שהוא על החמש הרגשות ועל הפח המתעורר והפח המדמה כי כל אלה סבת נפילתו ובכלל סומך הוא לכל הצדיקים הנופלים והוא שאמר שם כי י"י סומך ידו ורצה בו שסומך ידו להקימו.

והוא אמרו לא ראיתי צדיק נעזב כמו שקדם ואמרו וזרעו מבקש לחם הוא על הענין שקדם וזרעו לברכה. ועל דרך שאמר החכם לא ירעב י"י נפש צדיק.

ואמרו גם כן צדיק אנוכל לשנבע נפשו כמו שהתבאר בפרשת ויהי ביום השמיני והפל כדרך שאמרו מרעיבו שבע ובהפך משביעו רעב והוא שאמר ובטן רשעים תחסר. וזה הענין הנזכר גם כן רמז החכם ע"ה באמרו נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות.

ואמר עוד טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל ואמרו מלחמו הוא נאות למה שאמרנו שניניס קצת הנאותיו לתנינת הדל והוא הלנה המשלם והברכה שהיא אשר יבורך הוא שאמר עליה החכם ברפת י"י היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה והוא השפע השכלי הבא מאת השם שאמר אליה הנביא ישעיה כי אצוק מים על צמא ונזלים על יבשה אצוק רוחי על זרעו וברכתי על צאצאיה.

וְרָאָה וְהִבֵּן אִיף הַמְשִׁיל הָרוּחַ וְהַבְּרָכָה הַהִיא לְשַׁפְּעַ הַמַּיִם עַל יְבִשָּׁה. וּבָאָר עוֹד הַנְּבִיא וְאָמַר זֶה יֹאמַר לִי"י אֲנִי וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתּוּב יְדוּ לִי"י וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֹה.

וְהַכְּפוּי בְּיִשְׂרָאֵל יָדוּעַ שֶׁהֶרְצוֹן בּוֹ כִּי שָׁרִית עִם אֱלֹהִים וּכְבָר הַתְּבָאָר זֶה כִּי הַבְּרָכָה הַזֹּאת הִיא הָאֵהָבָה הַנִּצְחִית וְהוּא שְׂרָצָה נְעִים וְנִמְרוֹת בְּאֶמְרוֹ מְבֹנְרָכִיו יִרְשׁוּ אֶרֶץ וּמְקוֹלְלָיו יִכְרְתוּ וְהָאֶרֶץ הַהִיא הוּא מְשָׁל לְמִקּוֹם הָעֵמִידָה וְהַקִּיּוּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְהָאֶרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת וְהַמְשָׁל הוּא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים וְהָרְאָיָה עַל זֶה בְּזִכְרוֹ בְּמִקְלָיו הַפְּרֵת וְאַחַר שֶׁהַנּוֹשְׂאִים הַפְּכִים רְאוּי שִׁיְהִיו הַנּוֹשְׂאִים גַּם כֵּן הַפְּכִים וְהַפֶּה הַפְּרֵת הָעֵמִידָה לְעוֹלָם וְעַלֶּיָּה אָמַר יִרְשׁוּ אֶרֶץ וְסִבַּת הַיּוֹתוֹ חוֹנֵן וּמְלֹנֶה וְלֹנֶה וּמְשַׁלֵּם וְאַחַר שֶׁהוּא כֵּן סִבַּת הַפְּרֵת הַיּוֹתוֹ לֹנֶה וְלֹא מְשַׁלֵּם וּכְשֶׁהַשֶּׁפֶל הָאֲנוּשִׁי יִטְרִיד מִחֲשַׁבְתּוֹ בְּעֶסְקֵי הַזֶּר הַהוּא כְּבָר נֹקֵשׁ בְּאֶמְרֵי פִּיו וְאֵלָיו הוּא הָאֲזוּהָרָה לְהַתְּרַפֵּס לִפְנֵי הַרִיעַ וּלְהַכְּנֹעַ בְּעִבּוֹדָתוֹ.

וְהוּא שִׁישִׁים מִחֲשַׁבְתּוֹ וְעִיּוּנוֹ בּוֹ וְאֵל יִסְלַק אוֹתָם מֵעַלְיוֹ כִּלְל גַּם כֵּן בְּעַתֵּי הַמַּאֲכָל וּשְׂאָר הַתַּעֲנוּגִים אוֹ שְׂאָר עֶסְקֵיו כִּי זֶה הוּא מְדַרְךָ הַרְפוּאָה לְהַנְצִיל מִן הַקְּצָה אֵל הַקְּצָה. וְהוּא שֶׁאָמַר אֵל תַּתֵּן שִׁינָה לְעֵינַיָּה וְתַנּוּמָה לְעַפְפֵיָּה וְתַנּוּמָה רוּצָה בּוֹ לֹא שִׁינָת קָבַע וְלֹא שִׁינָת עֲרִאִי כִּי כֵן צָרִיף לוֹ לִפִּי שִׁנְטָה אֵל הַקְּצָה הַמְרוֹחֵק לְחֶסְרוֹן שִׁכְלוֹ.

וְהוּא שֶׁאָמַר גַּם כֵּן הַחֶכֶם לִפִּי הָעֵנִין הַזֶּה אָדָם חָסַר לֵב תּוֹקֵעַ כֶּף עוֹרֵב עֲרוּבָה לִפְנֵי רַעְהוֹ. וְזֶה הַפְּסוּק לְרָאָיָה כִּי רִיעַ שֶׁהַנּוֹזֵכַר בְּעֵנִין זֶה הוּא הַמְלֹנֶה וְהַזֶּר הוּא הַלֹּנֶה וּכְשֶׁהָאִישׁ טְבָעוֹ טוֹב לְהַפְּוֶה מִמֶּדָה אֵל מֶדָה אִזּוֹ יוּכַל לְהַנְצִיל בְּחַרִיצוֹת אֲבָל אִם טְבָעוֹ רַע לֹא דִי שְׁלֵא יִשְׁלַם רְצוֹנֵי לוֹמַר שְׁלֵא יִשְׁיַג הַמְּוִשְׁפָּלוֹת רַק שִׁיאֲבֹד מִצְנוֹת הַתּוֹרָה וְהַקְּבָלָה.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַחֶכֶם אִם אֵין לָךְ לְשַׁלֵּם לְמָה יִקַּח מִשְׁכָּבָךָ מִתַּחֲסִיף. וְאָמַר עַל הַתּוֹרָה מִשְׁכָּבָךָ לִפִּי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מִשְׁכָּב לְשַׁכֵּל כִּי בָּהּ יִחוּל וְיִגוּם וְיִתְעוֹרַר לְהַבִּין דְּבָרֵי הָאֱמִתוֹת שֶׁבָּאוּ בָּהּ וּלְדַעַת שׁוֹלְחָם הָאֵהוּב.

וְדְבָרֵי הַתּוֹרָה מְוִשְׁכָּבִים מְוַנְחִים מֵאֵין מוֹפֵת אֲבָל הֵם מְמִוִשְׁפָּלוֹת רֵאשׁוֹנוֹת וּמְפֹרְסוֹת וּמְקוֹבָלוֹת לִפִּי שֶׁהַמְּוִשְׁפָּלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת הַמְּפֹרְסוֹת הֵן גְּלוּיּוֹת לְכָל מְשַׁפִּיל וְהֵן דַּעוֹת מְוַנְחוֹת נֶאֱמַר וַיִּנְיַחְהוּ בְּגוֹן עֵדוֹן לְעַבְדָּה וּלְשִׁמְרָה.

וְאָמְרוּ הֵם ז"ל וַיִּנְיַחְהוּ הַנִּיחַ לוֹ לְעַבְדָּה זֶה תַּלְמוּד וּלְשִׁמְרָה אֵלּוּ הַמִּצְוֹת. וְזֶה יִתְבָּאָר כִּי בְּמִוִשְׁפָּלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת יִוִּשַׁג הַתַּלְמוּד שֶׁהִיא הָעִבּוּדָה וּבְמִפְּוִרְסוֹת יִתְקַיְיֵמוּ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן לְשִׁמִּירַת גּוֹן עֵדוֹן וּכְפִי הָעֵנִין הַנּוֹזֵכַר נִקְרָאת הַתּוֹרָה מִשְׁכָּבָךָ וְהוּא הָעֵרָה לְבַקֵּשׁ הָרְאוּי לְבַקֵּשׁ כְּמוֹ שֶׁהָעִיר עַל זֶה הַחֶכֶם בְּאֶמְרוֹ עַל מִשְׁכָּבֵי בְּלִילוֹת בְּקִשְׁתִּי אֵת שֶׁאֵהָבָה נְפִשִׁי בְּקִשְׁתִּי וְלֹא מְצִאתִיו וְזֶה הָעֵנִין כִּלּוֹ הַנּוֹזֵכַר בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן הַהוּא יְאוֹת לְבַעַל הַדָּת שְׁלֵא הַשִּׁיג אֱמִתוֹתֶיהָ רַק מְדַרְךָ קְבָלָה וּכְבָר מְצִאֵנוּ בַּתּוֹרָה הַמִּצְוָה בְּאֵהָבַת הַנְּפִשׁ לְשֵׁם וְהִיא הַשִּׁגְתָּה הָעִיּוּנִית וְהַצִּיּוּרִית כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְאֵהָבָה אֵת י"י אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ וְאָמַר וְאֵהָבָה אֵת י"י אֱלֹהֵיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּגו' וּלְפִיכָךָ הוּא רוּצָה לְהַשְׁתַּדֵּל בְּהַשְׁגָּתוֹ וּלְמַצְאוֹ כְּדַרְךָ כָּל אוֹהֵב וְחוֹשֵׁק שִׁישִׁים כָּל מִחֲשַׁבְתּוֹ בְּחִשּׁוֹקוֹ וְכָל בְּקִשְׁתּוֹ עַלְיוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה וּבְקִשְׁתִּי מִשֵׁם אֵת י"י אֱלֹהֵיךָ וּמְצִאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְבְּךָ וְהוּא שֶׁאָמַר בְּקִשְׁתִּי אֵת שֶׁאֵהָבָה נְפִשִׁי וְאָמַר עוֹד בְּקִשְׁתִּי וְלֹא מְצִאתִיו לִפִּי שְׁלֵא בְּקִשְׁתִּי אוֹתִי בְּדַרְךָ הַמִּצְוָה שֶׁבָּאָה עַל הַבְּקִשָּׁה הַהִיא וְהִיא כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וְהִיא דְרִישַׁת הָעִיּוֹן

שהוא בכל ציור הלב ובכל כוחות הנפש וזאת הדרישה שיחל עליה המציאה אי אפשר לה על משכב בלבד כי היא דרך העצל מדרוש החכמות שהיא פעמים ישן שלא יביט פלל גם בדברי תורה והקבלה ופעמים יביט בה בהתרשלות ובהפסק פדרה נים ולא נים ופעמים ישקוד עליה אבל לא יקום ממשפכו ולדרוש ולבקש בחוץ כמו שאמר החכם עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך.

ואמר מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב. והאיש שהיה על התבונה הזאת כבר ערב לזר ומשפכו יקח ריעו מתחתיו ועליו נאמר ובא כמהלך רישף ומחסוך פאיש מגן וכבר התבאר פסוק זה בפרשת שופטים ושופרים.

אמנם הראוי לבעל הדת המבקש את ד' שיחזיק תחלה בתורה לדעת אותה ולקיים כל מצותיה וכל דברי קבלה כמו שצוה החכם ואמר שמע בני מצות אביך ואל תטוש תורת אמה והחכם קרא לתורה מצות אם ולדברי קבלה תורת אם לפי שהקבלה שבאה מתקנת פנסת הגדולה והנמשכים אחריה היא פחוקר לצורה והפונה בה לשמור מצות התורה וכל דברי התורה והקבלה הם כיסוד לכל חכמה כי לולי המצות ההם לא ילך האדם בדרך חיים כי תחשוף עליו חלילה.

והוא שאמר החכם כי גר מצנה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר ואמר גם פן בהתהלכה תנחה אותך בשכבה תשמור עליה ונקיצות היא תשיחה. ואמר אם תשכב לא תפקד ושכבת וערבה שנתך והיא לעולם השומרת אותו בשכבו ובקשתי הראשונה היא על משכבי בלילות כי אין שם אור שמש רק גר ואור פוכבים שנותנין אור בעצמם רק לא יעבור בם אור אחר ואורם הוא ממשלת לילה והוא אמרו כי גר מצנה ותורה אור רוצה בו אור פוכבים כמו שיחס התורה לאם והמצנה לאב וידוע שמעלת האם למטה ממעלת האב אבל השכל הוא האור הבהיר והזך והמזהיר שעובד בה האור הגדול כמו שאמר דג'אל והמשפילים יזהירו פזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים פכוכבים לעולם ועד והמצדיקים הם המורים לרבים חקים ומשפטים צדיקים.

ונה המשל נאמר כפי מה שאמרו הפילוסופים שהשמים ספירים והפוכבים אינם ספירים ולפי זה הענין המשיל החכם עת הבקשה הנזכרת בלילות שהפוכבים מושלים בהם. מצורף אל זה כי כל מבקש ראוי לו לחשוב ולהסתפל בדברי התורה בלילה כמו שאמרו ז"ל אין רנה של תודה אלא בלילה לפי שהאדם אחר השינה כבר התבודד זמנו וטרדת פחותיו החיוניים שקטה ואז יבא לו דבר השם ותזל אמרתו עליו פטל בעת שכבת הטל וזה אחד מן הפנים שהמשילו דבר השם פטל כמו שאמר הושע אהיה פטל לישראל וכבר נאמר בו ענין אחר בפרשת וארא.

סוף דבר הבקשה הנזכרת תעיר האיש הישן במשפכו בעיר עם האהוב עד שיקום ממשפכו ויסובב בעיר בשוקים וברחובות והם החכמות הלמודיות שהם חוץ לבית ולחצר כמו שאמר עדיין בן זומא מבחון גם שם לא ימצאנו כמו שאמר עדיין בקשתי ולא מצאתיו.

ואחר פן אמר מצאוני השומרים הסוככים בעיר וגו' לרמז על שומר דרך עץ החיים ודרך השומרים ההם שימצאו האיש המבקש ואליהם ישאל את שאהבה נפשי ראיתם

וְכַל עוֹד הָיִיתוּ מִתְעַסְק בְּחֻמּוֹת הַהֵן לֹא יַעֲנוּהוּ דְבַר וְלֹא יַעֲשׂוּ בּוֹ שׁוּם מַעֲשֵׂה בְּדַרְךְ.
שְׂיִתְפַעֵל לְמִצְוֵי הָאֱהוּב אֲבָל כְּשִׁיעֵבּוֹר מְעַט וְיִכְנַס בְּטַבְעֵי יוֹת כְּבָר מְצִאוּ מִצַּד אֶחָד כִּי
פְּעוּלוֹתָיו נִגְלוּ בָהֶם אֲבָל לֹא מִצִּיאוֹת שְׁלֵמָה וּלְפִיכֹךְ בָּא הַדְּבַר שֶׁלֹּא לִנְכַח וְאָמַר אֲחַזְתִּיו
וְלֹא אֲרַפְנוּ וְגו' וְלֹא אָמַר אֲנִהְיֶה אֲבִיאָהּ וְגו' כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסוּף הַסֵּפֶר וְכֵן לֹא אָמַר הַפּוֹנֵי
פְּצַעוֹנֵי נְשָׂאוֹ אֶת רְדִידֵי מַעֲלֵי כִי אֹתָם הֵן שׁוֹמְרֵי הַחֻמּוֹת רְצָה בּוֹ שֶׁכָּבַר נִכְנַס בְּטַבְעֵי יוֹת
וּכְפִי הַשְּׂגָתָה הִיא מְנַפֵּה וּפְצוּעָה בְּפַעֲעֵי הָאוֹהֵב שֶׁעֲלִיהֶם אָמַר הַחֻמּוֹת נְאֻמִּים פְּצַעֵי אוֹהֵב
כִּי הוּא הוֹלֵךְ הַפּוֹת וּפְצַע הַחֻמְרֵי וְהַפְּשִׁיטָה הַרְדִּיד שֶׁהִיא לֵה עַד הַיּוֹם וּבְסוּף יְמֵי אוֹתוֹ
כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֻמּוֹת כִּי עֲזָה כְּמִנְתֵּי אֲהָבָה וְיִמָּה שֶׁאָמַר הַחֻמּוֹת אֶל בֵּית אָמִי וְאֶל חֲדָר הוֹרְתֵי
רְצָה בּוֹ עַל דְּבָרֵי הַקְּבָלָה וְאֶל הַסֵּתְרִים שֶׁהוֹרוּ אוֹתוֹ וְגָלוּ אֶתוֹ מוֹרְיוֹ.

וְזֶה הַרְמָז שֶׁבָּא בְּמִלַּת הוֹרְתֵי יֵצֵא מִחֻמַּת יוֹנְתָן הַשֶּׁלֶם כִּי כֵן תִּרְגַּם דְּבַר הַנְּבִיא הוֹשֵׁעַ
הוֹבִישָׁה הוֹרְתָם כִּי אָמְרָה אֲתַבְּהִיתוּ מִלְּפִיָּהוּן כִּי לְקַחוּ מֵעַנְיֵן הוֹרְאָה וּבְלֹא סֶפֶק הַחֻמּוֹת
הוֹצִיאוּ כְּפִי הָעַנְיָן הַזֶּה.

וְרִאֲיֶיהָ עַל זֶה אָמְרוּ כְּפִי הָעַנְיָן הַזֶּה בְּסוּף הַסֵּפֶר אֲבִיאָהּ אֶל בֵּית אָמִי תִּלְמַדְנִי. וְהַנְּכוּן
שֶׁהָיָה סִימָן הַנְּקָבָה.

וְסוּף דְּבַר שֶׁם גְּלָה עַל עַנְיָן לְמוֹד הוֹרְאָה בְּמִשְׁלַל הַזֶּה וְהַזְכִּיר שֶׁם הַלְמוּד בְּבִיאור לְפִי
שֶׁכָּבַר הַשִּׁיג הָאֱלֹהִיּוֹת וְהוּא שֶׁתְּשַׁבֵּיעַ וְתִאֲמַר מַה תְּעִירוּ וּמַה תְּעוֹרְרוּ וְלֹא אָמְרָה אִם
תְּעִירוּ שֶׁהוּא מְנִיעֵת הַהֶעָרָה אֲבָל אָמְרָה מַה תְּעִירוּ שֶׁהִיא לְקַחַת מֵהוֹת הַהֶעָרָה עַל הַסֵּדֶר
וְנִמְצָא בְּעַנְיָן שֶׁלֹּשׁ הַשְּׁבוּעוֹת לְפִי מַעֲלוֹת הַחֻמּוֹת אָמְנָם הַשְּׁבֻעָה הַנּוֹפְרָת רֵאשׁוֹנָה הִיא
לְצַדִּיקִים בְּעֲלֵי הַתּוֹרָה וְהַתְּלִמּוּד שֶׁהֵם גַּם כֵּן לְפִי מַעֲלָתָם בְּתַכּוּנַת הָאֱהָבָה וְהִיא פְּחִלּוּם
וּכְחֻזְיוֹן לִילָה כִּי כְּאֲשֶׁר יִחַלּוּם הַצִּמָּא וְהִנֵּה שׁוֹתָה וְהַקִּיץ וְהוּא עֵינֵי כֵן הַחוֹשֶׁקֶת תִּרְאָה
שֶׁמֶאֱלֵה הַחוֹשֶׁק תַּחַת רֵאשָׁה וְיִמִּינוּ תַּחֲבַקְנָה וְהַקִּיצָה וְתַבְקָשׁוּנוּ וְלֹא תִמְצָא.

אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁבָּא מִשְׁלַל הַחֻמּוֹת תַּחֲלָה בְּדַרְךְ פְּלֵל וְאֲחֵר כֹּךְ בְּדַרְךְ פְּרִט. וְעַנְיָן צְבָאוֹת וְאֵילוֹת
מְפֹרָשׁ בְּפִרְשַׁת וְהִנֵּה כִּי תִבֵּא וְחֲדָר הוּא רְמָז עַל הַסּוּדוֹת וְעַל הַסֵּתְרִים וְכִמּוּהוּ אֲצִלִּי
וּבְחֻדְרֵי מִשְׁכַּבְךָ אֶל תִּקְלַל עֲשִׂיר וְרְצָה הַחֻמּוֹת בְּפִסּוּק הַזֶּה שֶׁצָּרִיף הָאֲדָם שִׁיזְהַר לְפִי
הַשְּׂגָת עֵינָיו שֶׁלֹּא יִגָּה בְּדַבָּר מִדְּבָרֵי הַתּוֹרָה אִם אָמוּנָה אֲמִתִּית אוֹ אָמוּנָה הַכְּרֻחִית וְהוּא
אָמְרוּ גַם בְּמִדְּעָה מְלָךְ אֶל תִּקְלַל וְכֵן שִׁיזְהַר לְפִי הַבְּנַת סִתְרֵי תּוֹרָה שֶׁלֹּא יִזְלַל בְּמִדָּה מִן
הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְלֹא יִגָּה בְּעֲלִיָּהֶם שֶׁהֵן הוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הוֹן עֲשִׂיר קְרִית עֵזוֹ כִּי לְפִי
הַהֶבְנָה הַטּוֹבָה כֵּל סִתְרֵי הַתּוֹרָה מְכַלְפָּלִים כֵּל הַמִּדּוֹת הַחֻמּוֹרוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֻמּוֹת וּבְדַעַת
חֻדְרֵי יִמְלָאוּ כֵּל הוֹן יָקָר וְנִעִים וְאָמְרוּ כֵּל הוֹן יָקָר וְנִעִים וְאָמְרוּ כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיף
הַכֵּל וּבַעַל כְּנָפִים יָגֵד דְּבַר הוּא אֲצִלִּי לְפִי הָעַנְיָן הַזֶּה כְּאָמְרוּ אֶל תִּאֲמַר לְפָנַי הַמְּלָאךְ כִּי
שִׁגָּה הִיא לָמָּה יִקְצוּן הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחִבְלֵךְ אֶת מַעֲשֵׂה יְדִיךָ.

לְפִי שִׁידוּעַ שֶׁהַמְּלָאךְ מִתְנַאֵר בְּתַנוּעַת עוֹפְפוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּבְשָׂמִים יְעוֹפֵף וְהוּא בַּעַל
כְּנָפִים כַּמ"ש שֶׁשׁ כְּנָפִים לְאֶחָד. וְיִהְיֶה אָמְרוּ כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיף הַקּוֹל כְּנִגְדֵי אָמְרוּ לָמָּה
יִקְצוּן הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ.

וְאָמַר וּבַעַל כְּנָפִים יָגִיד דְּבַר כְּנִגְדֵי אָמְרוּ וְחִבְלֵךְ אֶת מַעֲשֵׂה יְדִיךָ כִּי בָּא דְבַר הַנֵּה בְּמִקּוֹם
מַעֲשֵׂה וְהַהֲגָדָה נוֹפְלָת עַל הַמַּעֲשֵׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּמַעֲשֵׂה יְדִי מִגִּיד הַרְקִיעַ וּכְבָר קָדָם אָמְרוּ

גם כן נשם אל תתן את פיה לחטיא את בשרה וכן אל תתן את פיה כנגד גם במדעה מלה אל תקלל.

ולהחטיא את בשרה כנגד ובחדרי משכבה אל תקלל עשיר והוא הגורם לחבל מעשה ידי האדם עד שתהינה כל פעולתיו לריק. וכפי הענין הזה בא גם כן לקח בגדו פי ערב זר ובער נכריה חבלהו וכבר התבאר ההפרש הרמוז בין זר לנכרי ולפיכך אמר חבלהו כלשון התורה אם חבול תחבול שלמת רעה שנאמר על פסות לילה והוא המשפב גם הלשון נוטה לרע פאמרו וחבל את מעשה ידיה פי זה בלא ספק סוף המחקק חיק נכריה והוא הערב בעבורה שתאבד תורה ממנו והוא שקראה החכם משכב בשלשת ספריו.

וכבר שמע זה מאביו נעים זמירות פאשר שמע ממנו דברים רבים שהזכיר בספריו ואביו רמז עליהם בספרו וכבר נמצא בו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה ואמר ירננו על משכבותם ואין ספק אצלי שעל זה הענין הנזכר המורה על תועלת התורה הגדולה כיון בסוף ספרו באמרו כי רוצה י"י בעמו יפאר ענוים בישועה.

ורצונו בעם הוא מתן תורה והוא שחתם במזמור הקודם לו וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו כמו שהתבאר בפירוש תולדות נח והמכון בתורה הוא לשתי תועלות האנושיות והם השגת ידיעת השם והשגת המדות הטובות והוא שאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם.

אמרו רוממות אל בגרונם רמז על השגת ידיעה ואמרו חרב על השגת המדות לפי שצריך האדם לעמוד בחרב כנגד האויבים האורבים לאדם סביבו. וכן נמצא בדבריהם ז"ל שהתורה נקרא חרב פיפיות ולפי שנתנה משה אל פה ואמר להשלים המשל לעשות נקמה בגוים והוא שאמר לעשות בהם משפט כחוב הוא כל שכתוב בתורה כדי שיכלכל דבריו במשפט והוא ההדר לחכמים הצדיקים שהם החסידים ולהם ראוייה הודאה ותהלה שלמה והוא שאמר הדר הוא לכל חסידיו הללו יה.

פרשת נח. תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב.

הפסוק הזה ופסוק שמע ישראל שניהם אצלנו סגולת הכתוב פלו ולפיכך הקדימם בחנוכה למוד הצעירים להעיר על הפונה בתורה ובמצות כמה ינקה האדם את ארחו והוא שאמרו רבותינו ז"ל קטן הידע לדבר אביו מלמדו תורה וק"ש והתבאר שם תורה מאי תורה צוה לנו ק"ש פסוק הראשון שמע ישראל וזה מקום הערה טובה פי כשם שהאשה שהיא במקום החומר מלמדת את בנה בפתחו פיו לדבר השמות שהם מורים על הענינים עמידת החומר כשם דד ולחם ואם כן האיש שהוא במקום הצורה אחר שקבל הבן השמות וידע צירופם והוא הדבור ילמד לו דברים שבהם עמידת הצורה ושלמותה והם שני פסוקים הנזכרים ומי יתן ובעת המות ידעם פראוי וישגי הפונה בהם פי בהם כלל הידיעה האחד מהם הוא שמע ישראל כבר התאמת ליוצעים והתפרסם לכל פי כן הוא פי בו הורה את אמונת השם וכפירת ע"ז וכבר נודע שכל הכופר בע"ז פמודה בכל התורה אבל הפסוק האחר יש בו מקום עיון וכבר עיינו בו המפרשים עד שנראה לפי כל פירוש מהם שהפסוק ההוא הזה זר אצלם לפי הפסוקים הנקשרים בו פי כבר קדם לו וזאת הברכה.

ויאמר אף חנכב וגו' ולפי מה שפתיח הענין בברכה קשר הפסוק שהוא זר מאד. ואחד מן המפרשים אמר בו כי הוא מן הברכה והוא שב אל מה שאמר ישא מדברותיה ומפרש אחר אמר כי כל הפסוקים הקדומים ליחי ראובן הם על דרך קריאה לשם ותפלה על הברכה.

גם פירושים אחרים נאמרו שם ואין לתמונה על זה שדברי תורה מתחלקים לכמה וכמה טעמים וכלם דברי אלהים חיים הם אף אני אומר בו לפי מה שלמדתי מרבתי וכפי מה שגראה אלי מדברי רז"ל בהערתם הנזכרת וכמו שפיתנו על הפסוק הזה במקומו ומאמרי בו הוא על דרך מדה מן המדות שהתורה נדרשת בהם והיא מדה שאמרו עליה דבר הלמד מענינו.

ונאמר שהענין פלו הוא דברי משה האחרונים שבאו בדרך דברי יעקב אבינו האחרונים כמו שאמרו ז"ל וזאת הברכה זה מוסב על ברכה ראשונה שברכנו יעקב אביהם וזאת אשר דבר להן אביהם ויברך אותם וכבר באה הקבלה האמתית כי פשרצה יעקב לברך את בניו אמר להם בני שמא שמץ פסול יש בכם שמא אחד מהם אינו עומד עמי ביחוד אדון העולם וזה נרמז באמרו הקבצו ושמעו בני יעקב כלומר זרזם שיהיו לאגודת אחת על מצות שמע מיד פתחו ואמרו שמע ישראל אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כף אין בלבנו אלא אחד והפסוק הזה הורה שלשה ענינים הצריכים לאמונה שאין לה מציאות זולתם.

והוא לדעת שיש שם נמצא מחויב המציאות ושהוא מושל בכל ומנהיגו ושהוא אחד אמתי לא ישגיגו לא גוף ולא כח בגוף. וזה האחרון הוא שצריך שמירה רבה כי הוא שפועו בו רבים עד עתה ואשרי מי שמלט מן התעיה והיא ועל האמונה הזאת ראוי לפירות והוא שאמרו מיד פתיח הזמן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ואל זה רמז באמרו ושמעו אל ישראל אביכם ומה גדול כח ההודאה הזאת שהוסיפו אותה בקבלת עול מלכות שמים כדי להעיר על הפונה. וכן דוד ע"ה פשנה את שלמה בדרך זה צוה לו ואמר לו ושמרת את משמרת י"י אלהיך ואמר למען תשפיל את כל אשר תעשה ואל כל אשר תפנה שם וכונת שניהם לזרז על היחוד שהכל תלוי בו.

ואין ספק ששניהם כבר למדו את בניהם דרכי השם ומצותיו. אבל בעת המנות מסרו להם סוד שהכל תלוי בו מדאגתם פן יאבד באבדם וזה הנה לעולם דרך הגביאים והחכמים בזמן ששכלם הנה הולך ונבדל מהחומר הנה שופע ומשפיע טובו לדבקים אל חמרו בברכו אותם ונמסרו להם סודות שהם ברכות שמים מעל וכן התלמידים היו משתדלים בעת שהוא לקבל ממנו שלא השיגו עד עתה והיו מבקשים ממנו מעלה למלא מקומו בדרך שנקבצו בני יעקב וכמו שבאו מעשים רבים בתלמוד ואתה רואה כי כשבא קץ להלקח אליהו מעל ראש אלישע שהנה השלם בתלמידים היו אומרים לו שאר התלמידים לפי דעתם מעלתו אצל רבו וחביבותו היתה על שאר התלמידים לפי התמדת שמושו כמו שכתוב אשר יצק מים על ידי אליהו ותרגם יונתן דשמשיית אליהו ולפיכך הנה מוצא בו נחת רוח לגלות לו סודותיו ולפי פירושם חביבותו היו אומרים לו להעיר אותו על הדרך הידועה הנדעשת כי י"י לוקח אדוניך מעל ראשיך והוא אליהו הנה דוחה אותו ואמר

לו שב נא פה כי י"י שלחני וזה שלשה פעמים בלכתו אל שלשה מקומות בית אל ויריחו וירדן ונסיעתם מן הגלגל.

והנה בזה קצת הערה בלכתו בשליחות ד' ממקום למקום מאין זכר מעשה שעשה במקום שהוא שיהיה שלוח שם. ונדוע שהגלגל נקרא כן על שפלו שם בני ישראל ערלתם ונאמר על המעשה שהוא היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם ויקרא שם המקום שהוא גלגל עד היום הנה.

וכן צריך תחלה לכל מבקש שלמות שיסיר חרפת המדות אשר גדל עליהן מעליו ואחר כן יבא אל בית אל שנתראה בו הסולם והוא שער השמים ואחר כן יבא אל יריחו היא העיר שהיא סוגרת ומסוגרת לפני הגבורים אשר בה וצריך לו שיפיל חומותיה ויהרסנה ולא תבנה עוד אחר עצת המלאך לשלוח נעלו מעל רגלו פדי שירגיש בכל מקום אשר תדרוך פה רגלו עליו ואז יעלה החכם עיר גבורים ויוריד עז מבטחה ושאר הכוחות החיוניות ואחר זה יעבור הירדן הוא מקום מים חיים וגבול ארץ החיים.

ושם עמדו שאר התלמידים מנגד. וכאשר עבר אלישע על כל זה ראה אליהו תכלית השגתו ושהוא ראוי למלא מקומו ולפיכך אמר לו שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך ולפי מוסר ענותו לא אמר לו מעל ראשך כדבר בני הנביאים ואז אמר לו אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי.

וכבר נודע מה שנאמר עליו לפי דרך אחד מדרכי הדרש אבל אמת אגיד להממה ששמעתי וקראתי. והוא שאלישע מצא עצמו שקבל מהשפע האלוהי מה שהיה משלים עצמו אבל לא היה כל כך השפע והוא שיעדיף ממנו לזולתו והוא שבקש ויהי נא פי שנים ברוחך אלי רצה בו שיהא לו משפט הבכורה שני חלקים חלקו וחלק אחר עמו.

וענה אותו הקשית לשאול כי אין בידי זה רק להעיר אותו על דרך השגת הבקשה והיא והוא שאמר אם תראה אותי לוקח מאתך יהיה לך כן ואם אין לא יהיה לפי שידוע כי פשהרב והתלמיד השלם המיוחד לשמשו הם שניהם יחד נהנים ומתענגים זה בזה שהתלמיד מכונן לקבל השפע והוא לפי דעתו השגת ההוד והכבוד בזה והרבה ימצא בו נחת רוח ויגוץ בטבעו ורתיחת שפכו פדך שהפירה מוצאת מנוחה פשהניקה העגל כי דבר השם הוא בלבו פאש בווערת לפי צורך הסתרת הסודות ורחוק הוא שימצא בעל סוד ראוי לגלות לו כמו שאמר ירמיה לפי הענין הזה והיה בלבי פאש בווערת עצור בעצמותי גלאתי כלכל לא אוכל וכשיזדמן לו נאמן שיראה בו שימלא מקומו ותקרה דעתו ויגוץ.

ואל זה רמז החכם באמרו פצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו ונפש אדניו ישיב לפי שידוע כי ביום קציר בעל הקציר הוא יש לו רב אוכל ושמתו בו רבה בעמדו על הקוצרים אבל רב החמימות המשיג אותו בזמן ההוא יערבב שמתו וירבה צערו וכשימצא צנת שלג לקרר בו משתיו פדך המקומות החמים שביאו שם השלג בימות החום לכונה זה אז תנוח נפשו ועל דרך זה יקרה לחכם השלם כי פשישיג די קצירו ורב השפע עליו להשפיע לאחר יבער בו לבו כי ירא ממצוא נאמן הנאות לענין ההוא.

וּכְשִׁימְצֵא צִיר נֶאֱמָן וְהוּא שְׂיִתְנַהֵג בְּשְׁלִיחוּתוֹ בְּתַרְיֻצוֹת לֹא שְׂיִהְיֶה עֲצָל וְלֹא אֶץ אֲבָל תְּרוּץ
וְהוּא שְׂיִכְסֶה הַסּוּדוֹת וַיִּתְּבוֹנֵן בֵּהֶם וַיִּדְבֵּר בָּם פְּרֹאֵי לוֹ פִּי זֶה הַמְּכַוֵּן. גַּם שְׂיִתְנַהֵג
בְּמַדוּתוֹ כְּפִי אֲשֶׁר שָׁלְחוֹ וְצִוְהוּ אִזְּנוֹת לֵב הַשְּׁלֵם וַיִּתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ וַיִּהְיֶה בּוֹ.

וְאָמְרוּ לְשׁוֹלְחָיו רַמְזוּ בּוֹ פִּי כָּל הַמְּשִׁפִּיעִים עָלָיו יִהְיוּ בּוֹ אִף הַרְחֹקִים מִמֶּנּוּ. וְהִלֵּא תִרְאֶה
שֶׁהָרֵב הַמּוֹרָה הַזִּכִּיר בְּפֶרֶק ר' מֵהַחֵלֶק הַשְּׁנִי שֶׁאֲרִיסְטוֹ אָמַר שֶׁהוּא רוֹצֵה בְּמָה שֶׁהִתְחַיֵּיב
מִמֶּנּוּ וְשָׁמַח בּוֹ וְנִהְיֶה מִמֶּנּוּ.

וְעַל זֶה רַמְזוּ בְּאָמְרוֹ לְשׁוֹלְחָיו. אוֹ בֵּא בְּדֶרֶךְ פְּבוֹד וְכִפִּי הָעֲנִינוּ הַזֶּה יִסְבֹּל מֶה שֶׁאָמַר הַחֶכֶם
לְהַשִּׁיב אֲמָרִים אֲמַת לְשׁוֹלְחֵי וְאוֹמְרוֹ וְנִפְשׁ אֲדוֹנָיו יִשִּׁיב רוֹצֵה בּוֹ יְנוּחַ פְּאָמְרוֹ מְשִׁיבַת
נֶפֶשׁ.

וְהַזִּכִּיר בּוֹ שְׁנֵי עֲנִינִים לְפִי שֶׁכְּוֹנְנָתוֹ בּוֹ לְשְׁנֵי עֲנִינִים הַמּוֹסֵר וְהַחֲכָמָה. וְקָרָא הָרֵב הַמְּלַמֵּד
הַשְּׁלֵם אֲדוֹן וְשׁוֹלְחַן.

וְאֵע"פ שֶׁבְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת יִקְרָא אָב לְפִי שֶׁהַשְּׁלֵם כְּוֹנֵנָתוֹ הִרְאִישׁוֹנָה בְּתַלְמִידוֹ לְהַשְׁלִימוֹ
בְּבַחֲיִנַת עֲצָמוֹ וְלִפִּי זֶה הָעֲנִינוּ יִקְרָא הָרֵב שֶׁכָּבֵר הוֹלִיד צִלְמוֹ. וְכִשְׂיִרְאֶהוּ רְאוּי לְהַעֲדִיף
שְׁלִימוֹתוֹ לְאַחֲרִים בְּדִבְרוֹ מִיִּשְׂרָיִם וּבְהִנְהִיגוֹ אַחֲרִים בְּהִנְהִיגָה טוֹבָה אִזְּנֵה אֲדוֹנָיו
וְשׁוֹלְחָיו.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַחֶכֶם בְּנֵי אִם חֶכֶם לְבָךְ יִשְׁמַח לְבִי גַם אֲנִי וְתַעֲלֹן זִנְהָ כְּלִיּוֹתִי בְּדִבְרֵי שְׁפֹתֶיךָ
מִיִּשְׂרָיִם. וְהוֹסִיף וְתַעֲלֹן זִנְהָ כְּלִיּוֹתִי עַל דְּבוּר מִיִּשְׂרָיִם וְהוּא הַשְׁלִימוֹת הַמְּכַוֵּן בּוֹ וְזֶה
אֲפֹשֶׁר שְׂיִשְׁיג אִם יִטְרַח עַל הַשְּׁגָה הַהִיא וַיִּחַפְּשֶׁנָּה כְּזֶהָב.

וְהוּא שֶׁהַקְּדִים לְפָסוּק כְּצִנַּת שְׁלֵג בְּיוֹם קָרְהוּגוֹ שֶׁהוּא יַחַס הַתַּלְמִיד הַטּוֹב לְרַב פְּסוּק אַחַר
בְּיַחַס הָרֵב הַשְּׁלֵם אֶל הַתַּלְמִיד הַטּוֹב נִזְמַן זֶהָב וְחִלִּי כְּתָם מוֹכִיחַ חֶכֶם עַל אֲזוֹן שׁוֹמְעֵת. לְפִי
שִׂדוּעַ שְׁנַזְמַן וְחִלִּי שְׁנֵי עֲדִיִּים כְּמוֹ שֶׁאָמַר הוֹשֵׁעַ הַנְּבִיא וְתַעֲד נִזְמָה וְחִלִּיתָהּ.

וְהַזֶּהָב וְהַכֶּתֶם שְׁנֵי מִינֵי זֶהָב וְהַכֶּתֶם הוּא הַטּוֹב מִזֶּהָב סֶתֶם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיף שְׂיִהֵא
הַתַּלְמִיד בְּיַחַס הַמּוֹכִיחַ הַחֶכֶם שֶׁמוֹדִיעַ דְּרָכֵי מוֹסֵר וּמְלַמֵּדוֹ חֲכָמָה.

וְכִשְׂיִהֵי אֲצִלוֹ עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אִזְּ אֵיפְשֶׁר שְׂיִהְיֶה הַתַּלְמִיד אֶל הָרֵב כְּצִנַּת שְׁלֵג בְּיוֹם קְצִיר.
אֲבָל הָעֲצָל הוּא בְּהִיפָּךְ שֶׁלֹּא דִּי לוֹ שֶׁלֹּא יִקְרַר חֲנוּמוֹ מֵהָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת אֲבָל יוֹסִיף לְעֵינָיו
עֲשׂוֹן וְהוּא הַגּוֹרֵם כִּהוֹת הָעֵינִים וְלֹא יוֹסִיף לְהַבִּיט כְּבַתְחִלָּה וְכֵן תִּקְהִינָה שְׁיִנְיוֹ בְּמָה שֶׁלֹּא
יִתְנַהֵג כְּשׁוֹרָה וַיִּדְבֵּר בְּזוּלַת מְקוֹמוֹ וּלְפִיכָךְ יַעֲמֹד הָרֵב הַמּוֹכִיחַ.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַחֶכֶם כַּחֲנוּמָן לְשָׁנִים וְכַעֲשׂוֹן לְעֵינִים כֵּן הָעֲצָל לְשׁוֹלְחָיו. סוּף דְּבַר הַחֶכֶם
הִרְאֶה שֶׁהָרֵב וְהַתַּלְמִיד הַשְּׁלֵמִים יִהְיוּ זֶה בְּזֶה וְהָרֵב נוֹתֵן עֵינָיו לְהוֹעִיל לְתַלְמִיד וְהַתַּלְמִיד
שִׂם לְבוֹ לְהַפִּיק רְצוֹן הָרֵב.

וְכָל עֵת שֶׁהַתַּלְמִיד עַל דֶּרֶךְ זֶה שְׁלִימוֹתוֹ הוֹלֵךְ וְגָדוֹל בְּעֲצָמוֹ אֲבָל אֵין לוֹ מְקוֹם וְאֵין לוֹ
זְמַן לְהַשְׁפִּיעַ לְאַחֲרִים. וְאֶל זֶה הָעֲנִינוּ כִּינּוּן אֲלִישֵׁעַ בְּאָמְרוֹ וַיְהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחָךְ אֵלַי
כְּמוֹ שֶׁקָּדַם וְהוּא אָמַר לוֹ אִם תִּרְאֶה אֹתִי לְקַח מֵאִתְּךָ יְהִי לְךָ כֵּן וְגו' רְצוֹנוֹ לומר אִם
תִּשְׁיַג בְּעֲצָמְךָ וְתִמְצָא נֶפֶשְׁךָ כְּאֵלוֹ לְקַחְתִּי מֵעַמְּךָ וְחִסְרְתָּ קִצְתָּ שְׁלִימוֹתְךָ לְהַתְּבוֹדוֹת

שְׁכֵלָה אֲזַ תִּשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁלִים הַחֲסָרוֹן הַהוּא בְּבִקְשָׁה לָךְ אַחַר אֲשֶׁר תִּמְלֵא חֲסָרוֹנְךָ בּוֹ
הַשְׂגָּתִי אֲנִי וְכֹאֲשֶׁר מִצָּאתִי בָּךְ וְכֹאֲשֶׁר הֵשִׁיג כָּל שְׁלֹם.

וְאֵל זֶה רָמַז בְּאֶמְרוֹ רְאֵה לַמִּדְתִּי אֶתְכֶם חֲקִים וּמְשֻׁפְּטִים כְּאֲשֶׁר צִנְנִי ד' אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת וּגּוֹ'
וְסוּמָה לֹא כִּי הִיא חֲכָמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים וּגּוֹ' וְאֶמְרוּ הֵם ז"ל מָה אֲנִי בְּחִנָּם אִף
אֶתָּה בְּחִינָם.

וְכֹאֲשֶׁר הוֹדִיעַ זֶה אֱלֹהֵיו לְאֱלִישָׁע מִיַּד וַיְהִי הֵם הוֹלְכִים הַלֹּךְ וְדַבֵּר רָצָה בּוֹ שֶׁהִתְעוֹרַר גַּם
הוּא לְדַבֵּר. וְלִשְׁוֹן לֹקַח מֵאֶתָּה וְלִשְׁוֹן כִּי מֵאִישׁ לֹקַח זֹאת אֲצִלוֹ אַחַד וְרוֹצֵה בּוֹ חֲסָרוֹן
רוֹצֵה בּוֹ כִּי הָאֵדָם חָסַר בְּעַצְמוֹ מִצַּד הָאִשָּׁה כִּן אֱלִישָׁע לְפִי שְׁלִימוֹת שִׁפְעוּ הָרוֹתַח מִצָּא
עַצְמוֹ חָסַר כְּשֶׁנִּמְצָא מְלֵא וְנִטְבַּע וְאִין מוֹשֵׁף.

וְזֶה הֶעֱנִין הַגְּדוֹל נִמְצָא בְּבֹא קַץ הָרַב הַגְּדוֹל הַשְׁלֵם כִּי זֶה מְדַרְכֵי הַשְׁלָמִים. וְאַחַר כֵּן אִין
סֹפֵק שִׁמְשָׁה רַבִּינוּ רַבֵּן שֶׁל כָּל הַגְּבִיאִים הַלֵּךְ בְּדַרְךָ זֶה.

וְכַפִּי יִתְרוֹן שְׁלִימוֹתוֹ בְּנִבְוָאָה מְסַר לִיחִידִים רְאִשֵׁי הַסּוּד שִׁתּוֹרְתוֹ תְלוּיָהּ בּוֹ וְנָתַן לָהֶם
כְּמִצְוֵה מַחֲמַת מִיתָה בְּלִשְׁוֹן יְרוּשָׁה וּבְלִשְׁוֹן צִוּוֹת הָאֵב לְרֵאוּיָם לְיִוְרָשׁוֹ. וְהוּא שִׁאֲמַר
תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קַהֲלַת יַעֲקֹב.

רוֹצֵה בּוֹ כִּי כְּשִׁצְוֵה מַחֲמַת מִיתָה הִנְחִילָנוּ תּוֹרָה שִׁירְשָׁה קַהֲלַת יַעֲקֹב. הַפְּנִיָה בּוֹ לְהַחֲזִיק
בְּלִמּוּד וְהוּא הַבְּנֵת דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר עַד שִׁיּוּשֵׁג הַמְּכֻוֹן.

וְלִשְׁוֹן יְרוּשָׁה נוֹפֵל עַל דְּעוֹת מְכֻוֹנוֹת אוֹ דַת מְקוּבָּלַת כְּמוֹ שֶׁבֵּא אִף שֶׁקָּר נָחֵלוּ אַבּוֹתֵינוּ.
וְאֶפְשָׁר שֶׁזֶה רוֹצֵה בְּאֶמְרוֹ וְנִחַלְתִּי שְׁמַתְּם לְתוֹעֲבָה וּלְפִי מִשְׁמַעוֹת זֶה בָּא מוֹרְשָׁה קַהֲלַת
יַעֲקֹב.

וְאַחֲרָיו בָּא וַיְהִי בְּיִשְׁרוֹן מְלֵךְ וּגּוֹ' כְּנֶגֶד בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְאֲנִי יוֹדַע כִּי
רַבִּים מִן הַתַּלְמִידִים לֹא יֵיטֵב בְּעֵינֵיהֶם דְּבַר זֶה וַיִּדְיָחוּהוּ אֲבָל הַחוּמָּלִים עַל הַמְּשַׁתְּדָּלִים
בְּלִימּוּד לֹא יִדְחוּהוּ אֲבָלִיפְקִפְקוּ בּוֹ כִּי כֵן פְּקִפְקִתִי גַם אֲנִי בּוֹ אַחַר שֶׁעָלָה בְּלִבִּי עַד
שִׁמְצָאתִי לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל הַדְּעַת הַזֹּאת לְפִי מָה שֶׁנִּרְאָה לִי מִדְּבָרֵיהֶם בְּאֶמְרָם וְכִי מִמִּשָּׁה אָנוּ
אוֹחֲזִין הַתּוֹרָה וְהֵלֵא אַבּוֹתֵינוּ זְכוּ לְזֶה שֶׁנִּאָּמַר מוֹרְשָׁה קַהֲלַת יַעֲקֹב שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְרוּשָׁה לְבָנֵי
מְלָכִים יְרוּשָׁה לְבָנֵי קַטְנִים.

כְּלוּמַר שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב שֶׁהָיוּ בְּנֵי מְלָכִים יְרוּשָׁה מֵאַבּוֹתֵיהֶם. וְכֵמוֹ שֶׁאֶמְרוּ בְּפֶרֶק חֵלֶק מוֹרְשָׁה
הִיא לָהֶם מֵאַבּוֹתֵיהֶם מִשְׁשֵׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית לְפִי שֶׁעָלִיהֶם הָיְתָה הַפְּנוּנָה וְהִיא הָיְתָה לָהֶם
מֵאֵז יְרוּשָׁה בְּכַח לְפִי בְּחִינַת הַמְּצִיאוֹת וּבְצִאֵת הָאֲבוֹת יִצְחָק לְפָנָיו כְּפִי הַשְׁתַּדְּלָם בְּלִמּוּדוֹ.

וּבְלִמּוּד הַהוּא זְכוּ בְּהָאֲבוֹת. וְכִבְרָ קָדָם לָנוּ בְּפִסּוּק הָאֲחֵר בְּמָה זְכוּ לָנוּ הָאֲבוֹת אִם כֵּן
עַל זְכוּת הַהוּא רָמַז הַגֵּה בְּשֵׁם תּוֹרָה לְהַעִיר עַל חֵלֶק מִיְּנוּחַד מֵהַתּוֹרָה שֶׁהוּא עַל דְּרָךְ לִמּוּד
וְהוֹרָאָה.

וְאֵל תִּטְעֵה בְּשֵׁם תּוֹרָה כִּי הַשְׁמוֹת נִאָּמְרִים עַל מִינִים רַבִּים כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר לָנוּ עֲנִין זֶה
הוּא עֲנִין צָרִיף מְאֹד לְכָל חֲכָם וּבְפֶרֶט לְמַחְפְּשֵׁי אֲמִתּוֹת וְשֵׁם הַתְּבָאָר כִּי שֵׁם תּוֹרָה בָּא עַל
הַתּוֹרָה בְּכֻלָּהּ וּבָא עַל חֵלֶק מִיְּנוּחַד מִמֶּנָּה.

והוא מה שפא בדרה ספור על דרה הנסתר להודיע האמת לנבוי לחש בדרה המצות שפאו לשמור החלק ההוא ולהאדירו כדי לזכות את כל ישראל. שאמר הפתוב ד' חפץ למען צדקו וכו' וביארו ז"ל ואמרו רצה המקום לזכות את ישראל וכו' וזה לפי שעיר פרא אדם יולד ויצר לב האדם רע מנעוריו לפי טבע החומר כפי דביקותו והרפכותו ולפיכך הוא צריך להערות רבות להורות הדרה לפניו ולהעיר השכל בשמוש ההרגשות הגתונות להשתמש בהם לעת הצורה לקיום הגוף או לעמידת המין לא זולת זה.

וכל מי שירצה לעבוד השם ולהשיג המבוקש ממנו ישים פונתו להשיג רצון השם וכל תאותיו תהינה לעבודתו כמו שפא ד' נגדה וגו' וכבר קדם פירושו. וכן פא להעיר על ענין אם ישמרו בנייה את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם.

ואמר שלמה בכל דרכיה דעהו והוא יישר אורחותיה. נשלם פרשת ויחי יעקב.

השם ברחמיו יסיר ממנו לב העקבפרשת שמות. שמור רגלך פאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח פי אינם יודעים לעשות רע.

אל תבהל על פיה ולכה אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריה מעטים. אף ע"פ ששלמה ע"ה הוציא רוב עניני ספר קהלת במליצה לא במשלים טבעו החזק בלחשים הביאו להוציא קצתם במשלים לאמת אצל מביני לחש הענין המוכן במשל ההוא הדוחה המבוכה הנראית בספר ההוא ולהועיל לכל יודע ספר במליצת המשל ההוא לפי הבנתו הפשוטה ומהמין הזה פסוקים אלה.

ונאמר כי שמירה שם מונח על השגחה מתמדת בדבר והרגשה שלימה בו. ובית האלהים נאמר על מקום מיוחד לשם או מקום ממש בבית המקדש ובית התפלה ובית המדרש או על מעלה עליונה שישגיגה האדם בקיום מצות התורה ובחכמת האלהות ובנבואה כמו שרמז על זה אין זה כי אם בית אלהים.

והמשפדל להשיג מעלה זאת הוא ההולך אל ביתו ותברך ולפי שהרגל פלי ההליכה המשיל העיון וההשתפלות במעלה ההיא ברגל. ואמר ממשל שמור רגלך וגו' והרב המורה הביאו בספרו ואמר כי הוא פא להזהיר העיון שלא יהרס לעלות ולפי פוננת הרב שני פסוקים אלה פאו להזהיר על ההריסה.

והקרוב אצלי שהם פאו להסיר משתי הקצוות והפסוק הראשון פא להזהיר מקצה הראשון והיא העמידה וההתרשלות מהעיון פאשר ראוי לעיין ולרז על ההשגחה הטובה וההרגשה השלמה באשר הוא אדם אם על קיום המצות או בלמוד חכמה או במראות הנבואה.

והפסוק השני פא להזהיר מן ההריסה לפי שידוע ששתי הקצוות רע והאמצעיות הוא טוב ואמרו שמור רגלך פאשר תלך אל בית האלהים הבנתו הפשוטה תלמד ותורה את האדם שישמור וינקה רגליו בלכתו אל בית קדוש לפי ששמוש רגליו הוא בדבקותה בארץ ולפיכך מקבלת עפר וטנופת ואין לבא אל שער המלך כו'.

ולפי האזנה הזאת התפרסם הדעת לנקות את הרגלים כבוא האדם אל בית התפלה כי בארצות שנהגו לנעול מנעלים צרים שאינם ראויים לחלצם רק בידיים ינקו אותם בטרם בואם שם לפי שאין ראוי לחלצם מפני נקיון כפיים.

ובארצות שנהגו לנעול הסנדלים והדומה להם ישלו אותן מעל רגליהם והפהוקהעולה לדוכן הצריכהו לחלוץ וכן כל כהן העומד לשרת. וכפי הענין הזה בא אסור נעילת הסנדל ביום הכפורים שהצריכו בו פסות נקייה והכל פדי להעיר האדם על דרכי התשובה.

והאומות המתדמות בחוקינו הישרים פן ינהיגו השבים באיסור נעילת הסנדלים ובלבישת בגדים לבנים וזה כולו הערה שירגיש האדם באשר הוא לפני המלה וישגיח בו השגחה שלמה.

והוא המכונן באמרו שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים רוצה בו שלא יהא בו שום לכלוף ולא מונע מהשגחה שלמה. והקרוב אצלי כי לפי הענין הזה בא במראה הראשונה אל משה רבינו ע"ה של נעליה מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא ובא גם כן ליהושע בהראות המלאך בדמות איש של נעליה כי המקום אשר אתה עומד עליו קדש הוא ואשר העיר אותו על ענין זה אמרו ליהושע והוא על יריחו כי המקום ההוא קדש הוא ואם נקח המקום מקום ממש מפני שמצאנו קדושה בהר סיני שנתנה בו תורה מה נאמר על יריחו שהיתה תל עולם לפיכך הראוי לומר בו שמקום נאמר בשניהם על מעלת הנבואה כמו שאמר יעקב בתחלת חלום נבואתו כשראה הסולם מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים.

וכבר באר זה הרב המורה בתחלת ספרו ופירושו נמשך למעלת הנבואה. והחכם שהתחברתי אמר שהוציא הענין ההוא למעלת חכמה כי פעמים היו משיגים החכמים הנביאים במראה או בחלום ענין חכמה שלא היו משיגים קודם לכן ואמר גם כן כי הסולם הוא משל לכל הנמצא תחתיו וקורא לכל הנמצא בשם זה לפי שזה למעלה מזה ובינו זה לזה אמצעי מתדמה לשניהם לזה מצד אחד ולזה מצד אחר ועל הדרך הזה נקשרים זה בזה הן הסוגים הן המינין הן האישים.

גם המלאכים עצמם הן על התכונה הזאת בהיותם זה למעלה מזה ומהם שהם בעליה ואותם קורא עולים ומהם שהם בירידה ואותם קורא יורדים והנפיר המלאכים בפרט לפי שהשם נצב עליהם וכפי הסדר העליון הולך סדר התחתון.

ואפשר ששני הענינים הנזכרים בחכמה ובנבואה נקראו אצלו במשל הסולם. וכן אפשר שהסנה בא להמשיל שני הענינים גם כן האחד משל למציאות החומר השפל הזה הבוזר באש הפליון יום ויום והוא עומד מתמיד ואין זה נמשך לטבע בלבד רק לרצון השם בו ולפיכך היה ראוי להפלא עליו מדוע לא יכלה אחר שהוא הונה ואשיו הנויים נפסדים והענין הזה היה מביא להאמין מה שהוא חולק על התורה בהתחדש המופתים וכאשר התחדשה לו ידיעת הנבואה ומעשה המופתים סר כל ספק.

והשני משל לעם השפל הבחון באש הצרות ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו ונרעו ושמנו עומד גם זה הענין לא יתכן לפי הטבע אבל הפל נמשך לרצון השם יתעלה.

והקרוב לומר שמשנה רבינו ע"ה לא היה מרגיש במראה ההוא שהוא מראה נבואה להמשיל לו הענינים הנזכרים או אחד מהם וזה קרהו לפי שהיה ראשית נבואתו ועד עתה לא ידע שהשיג מעלה זוכן מצאנו בשמואל בשמעו קול נבואה בתחלת נבואתו שהיה מדמה שהקול ההוא קול אדם מורגש לאנו.

וכן אפשר שהיה משה רבינו מדמה שהמראה ההוא היה מורגשת לעין ולפיקה אומר אסורה נא ואראה וגו' ונאמר לו לגלות הענין של נעלה לפי שהנעלים הם פלי לרגלי האדם והם מקבלים לכלוף ונפרורית והם גם כן מונעים מן הרגל הרגשה שלמה במה שתדרוף עליו וכדי להעיר אותו שירגיש וידע כי מקום נבואה הוא והסנה משל לענין הנזכר נאמר לו זה.

וכן מה שנאמר ליהושע של נעליה בא גם כן לפי שהיושע עד עתה לא השיג המעלה העליונה הזאת בנבואה והוא שישגי הנביא ראית המלאך בדמות איש ולפיקה היה מדמה כי הוא איש ממש ואמר לו הלונו אתה אם לצרינו ולפי שהיושע כבר דבר אליו השם פעמים רבות וכבר השיג מעלת הנבואה אף לא זאת.

ולפיקה נאמר נעלה ורגלה לא נעליה ורגליה אבל משה רבינו לפי שהיתה תחלת נבואתו נאמר לו נעליה ורגליה. וכן נאמר לו דרך כלל אדמת קדש הוא.

ואמרו אל תקרב הלום אפשר שרצה בו לדחות דעתו ממה שהיה מדמה תחלה שהיה דבר מורגש לעין או אפשר שהזהירו על שתי הקצות והוא שלא יהרוס ולא יתראש מדרוש ומהרגיש בכל הראוי להרגיש בו.

ואחר שידע שמראה נבואה היה הסתיר פניו מהביט אבל לא נמנע מהביט רק השתדל בהבטה ההיא פראוי עד שזכה להביט תמונת י"י. והרצון בו השגה אנושית שלמה.

ולהעיר על ענין זה באו דברי החכם הנזכרים ורצה באמרו שמור רגלה פאשר תלה אל בית האלהים כפי מה שקדם להסיר כל מונע מהשגחה שלמה ומעיון דק. ואמר רגלה לא רגליה כפי הענין הנזכר להעיר אף על השלמים שהם כבר השיגו קצת מעלות ואמרו וקרוב לשמוע מתת הפסילים וגו' רצה בו אל יעלה בדעתה שייספיק לה בהיות מאנשי התורה ובעשותה המצות לעבודת השם מאין ידיעה בו ומאין הכנה במצות כי הטוב והקרוב אל השם לדעת אותו ולהאמין בו אמונה קיימת והוא שאמר וקרוב לשמוע כי השמועה תבא במקצת מקומות במקום הכנה וידיעה והוא שמע הלב כמו שנאמר ונתת לעבדה לב שומע והוא פאלו אמר וקרוב לדעת מתת הפסילים זבח וזה לפי שהפסילים אינם יודעים למי עובדים ואע"פ שמקיימין מצות הזבח אין זה הטוב המבוקש.

ואפשר שזה רצה באמרו כי אינם יודעים לעשות רע ורצה בו כי מאחר שאינם יודעים רע הוא לעשות המעשים פלומר פחות ונבזה הוא מצד הבחינה אצל היודעים כי הדבר אע"פ שהוא טוב בבחינה אצל עצמו נקרא רע בבחינה אצל הטוב ממנו.

וזה הענין בא גם במאמר שמואל הנה שמוע מזבח טוב ולפי שידוע שהזבח הוא עבודת האל המפורסמת והגדולה אצל ההמון אמר מתת הפסילים זבח והוא הנותן בשאר המצות שעושים הפסילים כי אין טוב פאדם בלא דעת כמו שאמר גם בלא דעת נפש לא טוב ולא טוב הוא אלא רע והוא שאמר לעשות רע.

וּכְבֹר פְּרִישְׁתִּי בּוֹ שֶׁהוּא חֹסֵר רַק הוּא כְּאִלּוּ אָמַר כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַק רַע וּלְפִי פִירוּשֵׁי יוֹצֵא גַם כֵּן מֵהַ שְׂאֵמָרְנוּ שֶׁזֶבֶחָם הוּא רַע. וְכֵן פִּרְשׁוּ אַחֲרָיִם כִּי לַעֲשׂוֹת הוּא כְּמוֹ לְתַקֵּן וּפִירוּשֵׁי אַחֲרָיִם נֶאֱמָרוּ בּוֹ וְאִין לְתַמּוּהָ עַל זֶה כִּי הַפְּסוּק הִזָּה הוּא מִן הַזָּרִים שֶׁבְּכַתוּב וְעַנְיָנוּ זֶר וְנִסְתָּר.

וְאֶפְשֶׁר שִׁיּוֹדְעִים הוּא בְּמִקּוֹם מְרַגֵּשִׁים כִּי כֵן מְצָאנוּ יְדִיעָה נּוֹפֶלֶת בְּעַנְיָנוּ הַרְגֵּשָׁה בְּקֶצֶת מְקוֹמוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר תְּבוֹאֵהוּ שׂוֹאֵה לֹא יָדַע וּמִן הָעַנְיָן הִזָּה עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע. וְהַחֲכָם שְׂלֵמָה ע"ה אָמַר גַּם כֵּן שׂוֹמֵר מְצֻנָּה לֹא יָדַע דְּבַר רַע וְעַת וּמִשְׁפָּט יָדַע לֵב חֲכָם רָצָה בּוֹ כִּי הַשׂוֹמֵר מְצֻנֵת הַשֵּׁם הִרְאִישׁוּנָה וְהוּא שְׂלֵא יֹאכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת לֹא יִרְגֵּשׁ בְּרַע.

אָמְנָם עַתִּי הַדְּבָרִים וּמִשְׁפָּטֵיהֶם יָדַע לֵב חֲכָם וּלְפִי מִשְׁמַעוֹת זֶה יִשׁוּב כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַע וְקָרוֹב לְשִׁמּוֹעַ וְרָצָה בּוֹ כִּי עַנְיָן הַשׂוֹמְעִים וְהֵם שׂוֹמְרֵי הַמְצֻנֵת בְּשִׁמּוֹר רִגְלָם בְּלִקְתָּם אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים הוּא טוֹב כִּי הַרְגֵּשְׁתֶּם הַגּוֹפְנִיּוֹת בְּטִלּוֹת מִפְּנֵי הַרְגֵּשְׁתֶּם הַרוּחַנִית הוּא הַשְּׂמִיעָה וְהַיְדִיעָה שֶׁהוּא הָעֵינָר.

וְכֵן נִרְאָה בְּדַבְרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה בְּמִרְאֵה הִרְאִישׁוּנָה שֶׁרָאָה כִּי כְּאֶשֶׁר אָמַר לוֹ הַשֵּׁם לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׂאֵל מִמֶּנּוּ שְׁתִּי שְׂאֵלוֹת כְּפִי שְׁנֵי הַצְּנוּיִם שֶׁצִּנְהוּ עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן כִּי לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוּא הִזָּה יוֹדַע כִּי פְרַעֲהַ הִזָּה כּוֹפֵר בַּשֵּׁם וּבִבְיָאוֹ וְהוּא הִזָּה מְלֶךְ גְּדוֹל וְהוּא הַשְּׁלוּחַ אֵלָיו אִישׁ אֶחָד בְּלֹא חֵיל וּבְלֹא כֹחַ שְׂאִין לוֹ רַק מִקְלוֹ בְּיָדוֹ וּלְפִי גְדוֹלַת הַמְּלָכִים אֵין רְאוּי לְבֹא בַּחֲצַר הַמְּלֶךְ כֹּל שֶׁכֵּן שִׁיבָא לְהַכְרִיחוֹ לְשִׁלּוּחַ עֲבָדָיו הַרְבִּים חֲפְשִׁים וְזֶה דְּבַר נִמְנָע לַהֲעֲשׂוֹת כֵּן שְׂלֵא בְּחֵיל גְּדוֹל אֶלָּא עַל יְדֵי אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּלְפִיכָּה שְׂאֵל לוֹ וְאָמַר מִי אָנֹכִי כִּי אֵלְךָ אֶל פְּרַעֲהַ כְּלוֹמַר כִּי אֵין בִּי אֶחָד מִשְׁנֵי הָעַנְיָנִים הַצָּרִיכִים לָזֶה.

וּלְפִי שֶׁאָמַר וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְהֵם פָּרוּ וְרַבּוּ שָׁם וְגִדְלוּ עַל מַעֲשֵׂה אֲרִיץ מִצְרַיִם וְעַל הָרוֹב שֶׁכָּחוּ דְרָף הָאֲבוֹת וְהֵם צָרִיכִים לְמַנְהִיג יְצֻנָה אוֹתָם לְשִׁמּוֹר דְרָף י"י לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט בְּדְרָף שִׁיקְרָאוּ עִמּוֹ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְשְׁכוּ אַחֲרַיִם לְפִיכָּה הוֹסִיף שְׂאֵלָה וְאָמַר כִּי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהוּא ית' הַשִּׁיב עַל שְׁנֵי הָעַנְיָנִים כִּי אֵהְיָה עִמָּךְ וּבֹאֵר עוֹד תִּשׁוּבְתוֹ עַל כָּל עַנְיָן וְעַנְיָן כִּי עַל מַה שֶׁצִּנְהוּ וְאָמַר לוֹ לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ הוֹדִיעַ וְהַחֲכִימוֹ וְנָתַן לוֹ דְרָף כְּלָלוֹת לְשִׁנּוֹת טִבַּע כְּדִי לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וְהוּא שֶׁאָמַר וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ וְאוֹת בְּפִסּוּק זֶה אֶצְלִי הוּא שֵׁם הַמִּין.

וְכֵן עַל מַה שֶׁצִּנְהוּ וְהוֹצֵא עַמִּי הוֹדִיעוּ שִׁישִׁיג דְרָף הַלְמוּד וְהַהֲנָהגָה כִּי בְּהוֹצִיאֵנוּ אוֹתָם יִקְבְּלוּ עֲבוֹדַת הַשֵּׁם וְדָתוֹ עַל הָהָר הַהוּא וְהוּא שֶׁאָמַר בְּהוֹצִיאֵךָ אֶת הָעָם וְגו' עַל הָהָר הִזָּה וּכְבֹר נֶאֱמָרוּ בּוֹ פִירוּשֵׁי אַחֲרָיִם.

וְהֵרַב רַבֵּינוּ פִּירֵשׁ בְּהוֹצִיאֵךָ אֶת הָעָם כִּי הָעֲבוֹדָה הַהִיא תִּהְיֶה אוֹת אֲמַת עַל שְׁלִיחוֹתוֹ לְפִי שֶׁבְּמַעֲמַד הַהוּא יֵרָאוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיִּדְעוּ הָאֲמַת מֵאֵין סֶפֶק. וּלְפִי הַפִּירוּשׁ הִזָּה צָרִיף לּוֹמַר שֶׁאֵע"פ שֶׁקָּדַם לְמַעֲמַד הַר סִינַי וַיִּאֱמִינוּ בִּי"י וּבְמִשְׁפָּה עֲבָדוֹ לֹא הִתְיַשְּׁבָה הָאֱמוּנָה הַהִיא עַד מַעֲמַד הַר סִינַי וּלְפִי מַה שֶׁאָמְרָנוּ אֵין אָנוּ צָרִיכִין לָזֶה כְּבֹר קָדַם כִּי הוּא אָמַר לוֹ לְהוֹדִיעַם שְׂעַל יָדוֹ יִקְבְּלוּ עֲבוֹדַת הַשֵּׁם כִּי כֵן רְאוּי לָעַם הַנִּקְרָאִים אֵלָיו וּלְפִיכָּה אָמַר הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרַתִּילְהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם ר"ל לְקָרֵב אֶתְכֶם

לעבודתו ואחר שהיה פן ראוי שישאלו אותו תחלה מי הוא זה אשר נעבד אותו שאין עבודת עובד מאין ידיעת נעבד רק דמיון גמור והוא אמרו ואמרו לי מה שמו והוא כפי הבאור הטוב שבאר הרב המורה שהשאלה היא על עצמו ואמתתו כי אין מקום לשאלה על שמו שאם היה נודע השם שהוא לשואלים מה ראיה היתה למשה פשה היה אומר אותו אליהם אחר שהוא מכללם ואם לא היה נודע אליהם איך יתאמת אצלם שזה הוא שמו אבל השאלה היא על עצמו להודיע להם אמתת מציאותו אחר שמתפאר ואומר להם שגראה לו והוא יודע אותו.

והוציאו בלשון השאלה על שמו כדי לגדלו ולהדר אותו בספור שהוא כאלו הוא נמנע מספק במציאותו. ואפשר לומר כי לפי שהשם מונח על הענין להורות עליו בשם ההוא.

אמרו מה שמו הוא כאלו אמר מה מורה עליו פלומר הודיענו במופתים שכלים מציאותו והנייתו המחוויבת ולפיכך היתה התשובה בשם הנגזר מזה הענין להודיע השם ההוא במופתיו השכליים אל זקני ישראל.

ולפי זה הענין בא בתורה ליראה את השם הנכבד. ואולי זה נאמר לפי שלא נודע מהותו המורה עליו השם בשאר הנמצאות אבל בו יתעלה לא יורה רק על ישותו ולפיכך נקרא השם הנכבד.

וכבר באר הרב המורה ענין זה השם בפרק ס"ג מהחלק הראשון ועיקר פירושו שהוא כאלו אמר המוצא אשר הוא נמצא פלומר המחוויב המציאות: והחכם שהתחברתי עמו אמר בו שזה נאמר מפני שהוא השכל המשפיל והמושפל רוצה בו שהוא נראה בעצמו תמיד כאלו הוא נמשל למראה שהיא מראה לעצמה.

ומזה הענין נאמר שהוא נושא עצמו או שהוא כפסא לעצמו וזה רצה באמרו כי יד על פס זה אם הפסא ההוא נאמר על עצמו כמו שאמר הרב המורה. ומזה הענין אצלי מה שנאמר בישעיה אפי הוא אפי ראשון באפי אחרון ואפשר שלפי זה ענין תקנו לומר אפי והו הושיעה נא.

וכן נודע שם בן ארבע אותיות למי שהוא יודע באורם בדרך שלא היה ראוי לשם ההוא שיפול על זולתו כי זה השם היה לו קודם שנברא, העולם כמו שנמצא בפרקי דר' אליעזר שעד שלא נברא העולם היה הוא ושמו מה שאין פן בשאר השמות שהם נאמרים לפי הפעולות הבאות מאתו.

וזה השם גם כן היה לעולם כמו שאמר זכריה והיה ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד ולפי הענין הנזכר אמרו ז"ל שמי המיוחד לי וראייה לדברים שנאמר וזה זכרי לדור דור.

ואחר שנודע אליהם השם הנכבד שהוא היה ראוי להם להתקרב אל עבודתו ולשמוע דברו והיה ראוי שישאלו ממנו לאמת להם במופתים מעשיים שהשם נראה לו ושלחו להוציאם ממצרים וזה לא יתאמת במופתים שכליים בלבד רק להראות להם מופתים שיעשו בשנוי טבע וזה נמשך לאמונת החדוש שהוא יסוד התורה.

וכן בא בפרשה על הסדר וזה היה תחלה ליחידים אבל במעמד הר סיני נודעו שני הענינים האלה אל כל העם בדבור ראשון כי בו השם המפורש שיורה על הויותו המחנאית כמו שנודע במופתים שכליים בין לדעת מאמיני החדוש בין לדעת מאמיני הקדמות שאם העולם מתודש ידוע שיש לו מתדש שאחר שהיה נעדר הדבר לא יחדש עצמו והמתדש הוא היה מאז והוא יהיה לנצח.

ואם הגלגל קדמון והוא מתנועע תנועה נצחית מן השקר שיניע עצמו כי מאחר שהוא בעל תכלית יהיה פחו בעל תכלית אם הוא מתפשט בו ואם אינו מתפשט בו ככח החנם באש אבל הוא בלתי מתחלק בנפש האדם אם כן הוא מתנועע במקרה וכל המתנועע במקרה ינוח בהכרח פי כן התבאר אצל אנשי המחקר עד שהורה להם הגלגל במופתים שיש לו מניע מן הדל ממנו והשם יתברך הוא המניע הראשון שאינו לא גוף ולא פח בגוף והוא אהד ולא ישפנה וזה פלו נודע בשם המפורש הנאמר בדבור ראשון להורות עליו.

וכן מה שנאמר בו אשר הוצאתיך מארץ מצרים הורה על אמונת החדוש מאחר שהוציאם במופתים הנעשים בשנוי טבע והטבע לא ישפנה לדעת מאמיני הקדמות אלא כמנהגו נוהג. הנה כבר התבאר פי תחלה הקדים אל זקני ישראל השמיעה והידיעה ואחר כן אל כל העם במעמד הר סיני בדבור הראשון עד שנאמר לפי ענין זה שקל התורה נאמר בו והוא על הדרך שהקדמנו שהשמיעה והידיעה הוא העיקר והפונה באדם ולפיכך צריך שיכונן כל חכם לב לזה ולא יתירשל מהדעת והעיון בו פראוי.

והוא שפנון אליו החכם באמרו שמור רגלך כאשר תלך אל בית וכו' ואחר כן הנהיר העיון וכל הבא אל בית השם שלא יתרוס לעלות בעיון בענין ידיעת השם והשגחתו בעולם השפל כי זה צריך לאזהרה רבה שלא יגזור דבר מתוך מבוכתו שחולק על התורה פי בזה מתו ורבים חללים הפילה ועצומים פל הרנגיה פראותם צדיק ורע לו רשע וטוב לו ולא נתנו אל לבם הטוב הנצחי שהוא לצדיקים בלבד לפי עמלם בתורה ובחכמה שהיא למעלה מן השמש אבל הטוב האחר הוא רע בבחינתו אצל הטוב הנה והפל הקל כמו שהעיד עליו החכם בס' קהלת ולפי המבוכה הזאת הנזכרת והסובכח בספרו בא להזהיר האדם על העיון שלא יגזור דבר פגוד התורה פי זה בלא ספק אהד ממניי ההריסה וכן צריך שיקח הדברים על הסדר ויעלה מעט מעט עד שיגיע במדרגה העליונה לא שיגביה רגלו תחלה להניחו על המדרגה העליונה פי זה בלא ספק סבת הנפילה כמו שאירע לנדב ואביהוא ואל זה הענין אמר החכם נחלה מבונהלת פראשונה אחריתה לא תבורך.

והברכה היא פשילקח הדברים על סדר מדרגה אחר מדרגה לא שיהרוס פדרך הדיוטות הקופצים פראש ומה שנמשך אל ההריסה הרבות דברים עליו יתעלה בתארים וכדומה להם אבל צריך שישמור בדבריו כמדבר לפני המלה.

ולהזהיר על כל זה אמר אל תבהל על פיך וגו' פי מצאנו שם בהל נופל על ענין מהירה וחפזון ונופל על ענין מבוכה ובעתה ותמהון לב והחכם הזהיר בפסוק הזה כמשמעותו הפשוטה פל הבא בית השם להתפלל לפניו שידבר מתוך פוכד ראשו באימה וביראה ושיהיו דבריו בנחת ובישוב מעט דרך תחנונים לא שיעשה תפלתו קבע בלא פונה עד שיבלע אותיות או תיבות לפי חפזו והוא שאמר אל תבהל עלפיך וכן הזהיר שלא ימהר

לבו להוציא דברי התוארים והנמשך אליהם ואע"פ שימצאם כתובים בדברי הנביאים כי הם הביאום הצורך לפי הענין להורות העם מציאותו וממשלתו מה שלא היו משיגים זולת זה אבל המתפלל הבא לדבר לפניו יתעלה צריף שיקצר בם וימעט אותותיו ולא יזכיר מהם רק אשר תקנו אנשי פנסת הגדולה והוא שאמר ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כמו שנודע בדברי רבותינו ו"ל גביה ההוא דנחית קמי דר' חנינא שהתחיל להזכיר תארים רבים להרבות בשבח והוא הודיעו שהתארים כלם נאמרו על מלכי בשור נדם אשר בעפר יסודם אבל אצל מלך מלכי המלכים הוא גנאי כי כלם מורים על השגת הפעולות וכל הפעולות שנוי ואלהי השמים לא ישתנה כי הוא מניע לא מתנועע ואשר לא יתנועע לא ישתנה כי כל תנועה שנוי אם כן צריף להרחיק כל הפעולות ממנו יתעלה וזה רצה באמרו כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריה מעטים וזה הנה לפי משמעות האזהרה הפשוטה.

עוד בא להורות שלא יוציא דבר מבוכה מפיו בהשגחתו וידיעתו לפי ראותו צדיק ורע לו רשע וטוב לו והנמשך אל זה וכן לא יקרוס לעלות ולמהר ולהוציא דבר מתוך דבר בחכמת האלהות רק על הסדר בהקדים ההצעות מעט מעט ראשון ראשון וזה רצה בהזהירו להיות דבריו מעטין.

ולפי הענין הזה אמר ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים ולשני ענינים אלה נתן טעם באמרו כי האלהים בשמים ואתה על הארץ והוא על הענין שקדם כי השם נודעה לנו מציאותו והיותו המחוייב מצד בחינת השמים והנמשך לידיעתו וידיעת השמים תקדמה לו שאר החכמות.

ולכן צריף שיעלה מדרגה אחר מדרגה עד שיעלה לראש הסולם המגיע השמים וזה טעם למה שהזהיר להקדים ההצעות לחכמה ההיא ורצה באמרו יהיו דבריה מעטים שיקח אותם על הסדר מעט מעט.

והחכם שהתחברתי עמו אמר לי על הפסוק הזה כי דרישת החכמה היא לשני מינים האחד לטוב סדרה ואע"פ שאין בנושאה מעלה יתירה כי הנפש מתענג בטוב הסדר והשני למעלת הנושאה ואם אין הסדר טוב ושלם כידיעת חכמת הנפש והשמים ואשר למעלה מהם והנפש תשבע ותתענג במעט השתכלות בחכמה שנושאה יקר ונכבד בהתענגה בהשתכלות רב בחכמה שנושאה נבזה ושלם אם כן די למסתכל בדברים העליונים במעט דברים וזה רצה באמרו על כן יהיו דבריה מעטים ואע"פ שיענין זה לא יאות אצלי לפי הפסוק אמנם הענין טוב בעצמו ולפיכך כתבתי בשם החכם על זה הפסוק.

וכן דעתו באמרו טוב פת חרבה ושלנה בה מבית מלא זכחי ריב כי החכמה העליונה דומה בפת חרבה מפני שהיא בדברים פשוטים שאין בהם הרבה והיא פשוטה בעצמה והחכמה בדברים המורכבים דמה בבית מלא זכחי ריב כי לפי רוב הרבה הריב רב ביניהם והוא סבת ההפסד ובהפסד עליונים לפי פשיטותם עומדים בשלום ואין ריב ביניהם כמו שאמר עושה שלום במרומי וכן החכמה וההתבוננות בה שלנה בה והיא קיימת לעולם ולפיכך הוא כמזון הפת לנפש ושארו החכמות הן כפרפראות.

ואשוב להשלים הפונה באמור כי האלהים בשמים וגו' כי הוא כמו פן טעם להרחיק המבוכה בהשגחתו וכדיעתו כמו שאמר כי גבהו שמים מארץ ורצון הנביא בו שפעולותינו אינם ממין פעולותיו ולא ידיעתנו ממין ידיעתו כשם שהארץ אינה מטבע השמים שהעליונים חיים ותחתונים מתים ואחר שהרחוק הוא פן לא תשיג ידיעתנו את ידיעתו אבל אנו יודעין באמת שהכל מאתו כפי אשר גזר רצונו שהרצון ההוא הוא חקמתו וכדיעתו וכפי אשר תשתדל ידיעתנו לדעת דרכיו ולעלות אליו מעט מעט ושיגנו הטוב הנצחי האמיתי.

ושאר הטובות הגופיות יעודות בתורה בביאה אל הארץ ושאר הטובות הנמשכות אליה כפי קיום המצות הן על דרך פלא ועל דרך שאר מופתים שהם פנגד הטבע ופנגד מערכת הכוכבים וממשלתם והוא שאמרו ז"ל אין מזל לישראל אבל הטוב המתמיד בכל מקום ובכל זמן הוא הטוב האמיתי כפי דבקותו בעליונים.

ואל זה הענין נמשך מה שאמר אם עשק רש משפט וגזל תראה במדינה אל תתמה אל החפץ כי גבוה מעל גבוה ונמר וגבוהים עליהם ורצונו בזה להודיע שיש אמצעיים רבים בין השם ותברך ובין בני אדם כמו שהתבאר אצל החכמים שמציאות המלאכים משפע כבוד השם ומציאות הגלגלים משפע המלאכים ומציאות היסודות משפע הגלגלים ואשר נראה בו השפע ההוא יותר מכל המורכבים הוא האדם.

וכפי זכות השפע ההוא ביחידים אשר במין ההוא ידבק בשפע אשר למעלה ממנו עד אשר יעלה מעלה מעלה וידבק בעליונים ואז יהיה מבני אלהים וכפי עיונו והשתדלותו להיות מבני עליה יזכה לא כפי עצמו שיעמול תחת השמש.

והקרוב שזה רצה באמרו ברוכים אתם לי"י עושה שמים וארץ השמים שמים לי"י והארץ נמן לבני אדם כי כבר קדם במזמור אשר לפניו למה יאמרו בגוים איה נא אלהיהם וזה ענין המבוכה בראות צדיק ורע לו והודיע שם כי הכל נמשך לחפצו כפי אשר סדר העולם על ידי אמצעיים והוא שאמר עליו ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה.

אמנם הבוטח במתים הוא מת והבוטח באלהים חיים הוא חי לעולם כמו שנא' פמוהם יהיו עושיהם כל אשר בןטח בהם והבוטח בהם הוא שיעמלו בדברים הפלים והעוברים והוא שיעמלו תחת השמש.

ולהוסיף ביאור על ענין זה הגדול והנכבד חבר מזמור אחר ואמר י"י זכרנו יברך רצה בו כי כפי שזכר אותנו משאר המורכבים והגיע משפע כבודו עלינו וברך אותנו ברוח קדשו וכפי שזכר ישראל משאר אומות לתת להם תורת אמת וברך אותו כמו שבאה הקבלה על זה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

והוא שאמר יברך את בית ישראל אמנם שנים בחלק ובנחלה רק לפי קירבתם לעבודת השם יקחו חלקם והוא שאמר יברך את בית אהרן יברך יראי י"י והוא שימתן להם יתרון ותוספות וזה רצה באמרו יוסף י"י עליכם.

ובאר עוד ואמר כי הברכה היא בהיותם לשם בדרך מאמר הנביא כי אצוק מים על צמא ונזלים על יבשה אצוקרוחי על זרעה וברכתי על צאצאיה ואמר זה יאמר לי"י אני וזה אמרו ברוכים אתם לי"י והברכה היא ברוח קדשו הנתון בהם והענין בו שפחד אותם

להיות מבגני עליה לא מיורדי דומה ואם הפל נבראו ומעשי ידיו והוא שששלים הפסוק בעושה שמים וארץ.

ובאר עוד כי השמים שהוא שם נגזר משם פלומר העומדים שם מונחים לעולם והוא כולל העליונים הנצחים הם לשם יתעלה והעולה שם הוא עמו אבל הארץ נתן אותה לבני אדם פולם ואין מתנתה לבני האלהים מצד היותם בני אלהים כי המנות נתונה למתים והחיים לחיים.

והוא שאמר שהמתים יורדי דומה לא ידעו השם ולא יהללוהו אבל אנחנו עמו החיים העולים למעלה לא יורדים דומה נהלל השם המורה על הניתן המקנינת הנצחית מעתה ועד עולם והוא שאמר לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה.

פרשת וארא. חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשופים.

כונת החכם בפסוק זה ובאשר לפניו ובנמשכים אחריו היא על מלאכת השמים בתלמוד תורה ובחקמה ובקשת נבואה. וכבר קדם לנו שסופר מהיר יאמר על חכם בעל חרשים לפי שמלאכתו בחקמה כמלאכת הלבקר הזריז בכתיבה ולפי ענין זה נדרש פסוק זה על משה רבינו כי לפי שהי' ראש כל הנביאים ראוי להקרא איש מהיר במלאכתו לפי שזכה לשלמות נבואה יותר מכל נביא לזריזותו הטובה ללמוד מכל אדם שהוא גדר החכם כמו שאמרו ז"ל אינהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמד השכלתי כי עדותיה שיחה לי וראיתם מזה הפסוק מורה כי דעתם בו הוא שלא בא להלל את עצמו שהוא היה יותר חכם ומשפיל מכל מלמדיו אבל בא להגיד כי הוא היה משפיל ולומד מכל מי שימצא שילמדו ואע"פ שלא היה מבגני אמונתו שהוא בתכלית חיבת הנפש כי אחר שהוא סומך על התורה ושת לדעתה אין בזה רק תועלת גדולה.

והוא שאמר כי עדותיה שיחה לי. וכן נראה ענין זה מהפסוק שהקדים לו ואמר מאובי תחקמני מצותיה כי לעולם היא לי כי אחר שהוא נשען וסומך בתורה ובמצות משענת קיימת אם ילמד מכל אדם אז טוב לו וזו היא הזריזות הטובה בחקמה לבקשה מכל אדם נכבד או נבזה מאמין או כופר כי האיש הנלבב כשימצא אגוז ישבר אותו ויאכל תוכו ויזרוק קליפתו.

וכן עשה משה רבינו אשר גדלתהו בת המלך ויהי לה לבן ושם היו חכמים רבים פדרך חצרות המלכים הקדומים ושם למד בנערותו מכל חכם שימצא מעמו או מעם אחר ולפי רוב זריזותו על כל בני דורו זכה למעלה שלא זכה אדם בה לפניו ולא לאחריו.

והפסוק הזהבא הנה להעיר האדם שלא יתרה רע על נבואת נביא או חכמת חכם לפי שיראה אותו אצל בני עירו הפחותים והיושבים בחשך הסכלות כי אין זה לחסר מעלתו רק לגריעות הכרתם.

הלא תראה שמשנה רבינו שקם והתגבר בדבר השם על מלך גדול להוציא מארצו עם רב מעבדים ומראש התגבר להרוג המצרי ואע"פ שהיה אחד מאדניו לא היה יכול לסבול העול והוא בלא ספק נכבד בבית המלך אחר שגדלתהו בתו ואהבתהו אהבת הבן והיה חכם בלא ספק וסופו הוכיח על תחלתו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר

ועם כל הכבוד הזה פחות אחד מבני עירו לפי שהיה מונעו מעשות רשע אמר לו דרף גדוף ואיום מי שמה לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אנמר כאשר הרגת את המצרי.

ולא יכול להתניב לפניו וברח לרשע שפניו מעמו ואחר כך התניב לפני מלכים לפני מלך בשר ודם ולפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וזה הפסוק סובל ענין אחר והוא שחשויים תואר לעם ההולכים בחשך הם הסכלים ומלכים תאר לחכמים נבונים לחש המבינים סודות התורה והם בעלי העטרות והכתרים כמו שאמר החכם ועטרת תפארת תמגנה ואמר בי מלכים ימלכו ורוזנים יחוקקו צדק ולפי שהתורה תמימה ומחכימת פתי והיא צריכה לכל וחקמת האדם אין לה קיום מאין יראת שמים ומוסר הזהיר כל חכם שלא יסמוך בחכמתו בלבד בדרף שיקל בדברי תורה ולזה אמר אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך קרא התורה גבול עולם לפי שהוא גדר קדום נצחי ואמר אבותיך לפי שאהרן היה נביאו כלומר שלא נתן הפל למשה לבדו אבל הוא היה לאלהים ואהרן לנביא כמו שאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך לפי שמשוה רבינו היה כבוד פה וכבוד לשון ואע"פ שהשם עושה נפלאות רבות וגדולות על ידו לא היה רצונו להסיר ממנו כבודות פה ולשון על דרף פלא כי היה רצון השם לפי יתרון מעלת משה רבינו על שאר השלמים מבני אדם שיחסרהו מעט מאלהים כדי להפיר אנושותו ולהזכיר ענותו.

וזה רצה באמרו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם כלומר מרצונו הוא זה שתהיה כבוד פה. ולולי זאת הפונה בפסוק לא היתה התשובה מספקת מצורך אל זה שלא יחסר שלמותו מקבל השפע כי בעת השפיעו על אחרים לא יהיה לו פנאי למשוך השפע כמו שאמרו רבותינו ז"ל בדברים הטבעיים איידי דטרוד למפלט לא בלע.

ולפיכך היה רצון השם שיהיה אהרן נביאו ושניהם היו האבות. ואפשר לומר שאבותיך אמר על אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן אבל איש מהיר אמר על משה לבדו כי הוא היה הנריז והמתוצב לפני מלכים לא הם כמו שאמר ושמי י"י לא נודעתי להם.

ויכר קדם פירוש. ואחר אשר הזכיר נריות לימוד החכמה.

בא להעיר התלמידים על דרף למודם ואמר כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת שפין בלועך אם בעל נפש אתה. ורבותינו ז"ל דרשו פסוקים אלה בתלמיד היושב לפני רבו ואמרו אם יודע אתה ברבך שאומר לך טעם בין ואם לאו תבין מעצמך ואם לא ושמת שפין בלועך אם בעל נפש אתה פרושונכונתם במאמר זה שלא יקבל תלמיד מרבו דבר אלא אם פן יודיע לו טעמו וזה טוב וראוי לתלמיד שהשיג ועבד על החכמה ההיא אבל למתחיל בלמוד החכמה ההיא אין הדבר פן.

ואחר שאמר כי תשב ללחום נראה שפא להעיר המתחיל בלמוד ולהנהירו על הצריך ועל הראוי לו והוא שיתבונן בדבר ההוא שישמע מרבו בלבד ויתבונן בו ויקבל אותו היטב ולא ישים לבו להתעורר ולשאול דברים אחרים ואם הם חלקי הדבר ההוא פי זה הפסד הלמוד כי לפי טרדתו זאת לא יקבל הנשמע פראוי ויטריד הרב לומר לו דברים שלא במקומן והרב צריך לו להקל על התלמידים בתחלה.

ועל התלמידים לקחת תלמודם מעט מעט דבר אחר דבר אם כשילמד מרבו אם כשיקרא בספר ואז ישיג החכמה כשלא ילך בדרף הגרגון הקרוא לסעודה פי כשיחתכו לפניו

מצד חתיכה אחת יאמר חתוף מצד אחר או מחתיכה אחרת ואין זה מוסר לקרוא בסעודה אבל כל בעל נפש ראוי שיקבל בסדר פנים יפות מה שימתן לפניו המשרת.

ונה רצה באמרו ושמט שפין בלועף פי אצלי שפין אינו במקום הזה שם לכלי אשר יתכבו בו אבל הוא לחלק הקטן החתוף בו ונקרא כף האוכל הנחתף על שם הפלי כמו שנקרא הפלי מאכלת על שם האוכל החתוף בו ואין ראוי להרחיק זה בלשוננו כי כן מצאנו אצבע אלהים היא שהוא נאמר על הנעשה באצבעו.

וכן נאמר יד במקומות על הנעשה בכח היד וכשם שראוי לקרוא שהוא פשהוא בעל נפש למשול בנפשו לאכול החתוף שימתן לפניו כן ראוי לתלמיד בעל לב שיקבל הדברים מרבו בסדר אחר שנודע ברבו שהוא חכם אמתי ר"ל שיודע החכמות המופתיות שהם דרכי האמת ועל התלמיד שהוא פנה אמר החכם חושף אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה גם אויל מחריש חכם יחשב אנטם שפתיו נבון וכי זה פלל גדול וטוב מאד לכל תלמיד שיעשה אנו כאפרקסת ולא יפרד פלל בדבריו או בלבבו מהתבונן פמה שייאמר לו רבו כפי הסדר.

ולהזהיר מהפך המדה הזאת אמר לתאנה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע רוצה בו על המבקש שהוא התלמיד כי גם כן יקרא בלשוננו ובלשון ערבי התלמיד מבקש ואמר החכם כי פשהמבקש נפרד מדבר לדבר והוא בכל תושיה יתגלע פלומר שהוא מתערב בכל ומסתבף אין בקשתו רק לתאנה ערומה לא לכנות חפץ אבל כוננתו להראות עצמו שהוא יודע כל חכמה בדברו זעיר שם זעיר שם.

והוא שפמה לו לא יחפון כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו כי החפץ בתבונה עומד ומחריש ושומע ומקבל ראשון ראשון כמו שרמז באמרו ושמט שפין בלועף. אחר זה בא להזהיר התלמיד שלא יקבע תלמודו לפני רב שהוא מרבה דברים ומראה טעמים בדרכי הטעאה שהם פנב ושקר ר"ל שמקדים הקדמות העשויות בדרך הטעאה כי לא תושג חכמה בדרך זה.

והוא שאמר אל תתאו למטעמותיו כי הלחם שהוא לא ישביע אוכלו אבל כל אשר ימלא בטנו ממנו תרעב נפשו כי הדברים ההם מלאים רוח והכל והוא לחם כזבים. ואפשר שיקראו כן על דרך שעושין פעמים הנערים והבחורים בשמחתם שנותנין סובין או חול בתוף בצק נאה ולבן ומחפין אותו והרואה נופיו יתאו למטעמותיו וכשילעסנו ימלא פיהו חפץ בדרך שאמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חפץ.

וכן אמר במקום אחר על רב פנה שהוא מתפאר ומתהלל בחכמה ברוב דבריו באותן ההקדמות שמניח אותן תחלה בדרך המדברים שנזכר ענינם בספר הרב המורה ועל פיוצא בזה אמר החכם נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר לפי שהוא מעלה נשיאים בדרך האמת לגלות סתרים ומרבה רוח דבריו בהרבות הקדמות הפונבות שנותן לתלמידיו ונמצא בסוף שאין תועלת בדבריו להשיג האמת שקרא תועלת ה היא המבוקשת גשם ואין שם כי אם העבים והרוח.

ונה הדרך הוא בתכלית הפחיתות לפי שסוף חכמה זו לרע כי פשוטו השקר אשר בתוף ההקדמות שעשה מופתים מהם לאמת האמתות תחשד האמת היוצא מההקדמות ההם

וטוב הנה לו שלא יהא העיון נמצא כולו והוא שרמז באמרו ושונא מתנות יחיה כי טוב שלא יקבל הקדמות נהוגות שלא בדרך מופת ושיסמוך בדבר הקבלה במה שבא בתורה ובשאר ספרי נבואה ואע"פ שאין שם ידיעה מופתית שהוא בלי ספק פגושם פדעת שאמר הושע הנביא ונדעה נרדפה לדעת את י"י פשח נכון מוצאו ויבא פגושם לנו וכמלקוש יורה ארץ.

ואל ענגן זה רמז ראש הנביאים באמרו תזל כטל אמרתי הורה שאין תועלת מאמרו מפניו ונדע פגושם והוא שלא בא במעמד הר סיני זכר גשם רק חשף ענגן וערפל. ואמת שהיה שם מטר מעט מתוך הענגן והערפל כפי המשיג כי המושג הכללי היה מעט והמשיגים הרבה היו מעטים ולפיכך לא נמצאה ירידת מטר על הכל והוא שאמרה דבורה י"י בצאתה משעיר בצעדה משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים הורה הפתוב שלא היו שם גשם ומטר רק טפות טפות וכן אמר נעים זמירות ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני.

וסמך ליה גשם נדבות תניף אלהים. ואל זה רמז באמרו הרב המורה בפרק ט' מהחלק השלישי שהיה יום עב וענגן ומטר מועט וטוב לחיות באותו המטר המועט מאשר יטרח האדם לריק ויעמוד ברוח ובעבים וגשם אין.

ואל זה רמז באמרו נשיאים ורוח וראוי שישפדל הנבון לרדוף ולדעת את י"י בדרך שאמר הנביא ונדעה נרדפה לדעת את י"י וראוי להתבונן בפתוב הזה בשלש הענינים שזכרו בו הרדיפה שהוא בהליכה ואחריה השחר שהוא הנץ האור ואחר זה הגשם.

והקרוב אצלי כי ברדיפה ההיא רמז על הלמודיות לפי שהוא דרך לרדוף החכמה ורמז בהנץ האור על הטבעיות ובגשם על האלוהיות כי הוא המורה. ואפשר שעל זה רמז גם כן בהקדמו לפני פסוק זה יחיינו מימים וביום השלישי יקימנו ונחיה לפני לפי שהם דרכים חלוקים והם מושגים זה אחר זה ובכללם ימצאו חיים מאת השם אבל בשלישי נמצאו החיים המתמידים לפני פגושם הבא מאתו אחר דרישת התורה כראוי לא בקריאה החלושה ובדרישה הפחותה והוא שהזהיר באמרו אל תתאו למטעמותיו ואחר זה בא להזהיר התלמיד שלא יקל בגרסא במה שילמד מרבי ואף ע"פ שהוא נבון לב ביותר והוא מדמה בנפשו שאין לו להקפיד אם ישכח מה ששמע מרבו לפי שידע אותו בעברו על הדבר שהוא לפי טוב התבוננותו וזכות עיונו כי זה יגענו להשיג העושר שהוא ויאבד זמנו עליו ואלו היה גורם כראוי מה שילמד לא היה צריך ליגיעה ההיא והיה לו פנאי ללמוד מה שלבו חפץ ועל זה רמז באמרו אל תיגע להעשיר מבינתך חזק התעיר עיניך בו ואינו כי עשה יעשה לו כנפים כנפשו יעוף השמים.

אחר זה בא להזהיר התלמיד גם כן שלא ישב לפני רבו אע"פ שנודע לחכם פשהרב שהוא מונע בר ומדמה בנפשו שיהסר לו מה שילמדהו ממנו ולפיכך הוא מקנא בתלמידים ומי שהוא רע עין בזה מבטל תלמידיו ומאבד זמנו בדברים בטלים וישיא אותם מדבר לדבר עד שלא ישיגו חכמה והוא גם כן תלף חכמתו הלוך וחסור כמו שדמה בנפשו אם היה מלמד אותם כראוי ואז טוב לו כי היה מוסיף חכמה בכל יום כמו שהמשיליהו רבותינו ז"ל בעצים קטנים שמדליקין הגדולים ולא כן ידמה בנפשו אבל כאלו יחלטו התלמידים ממנו לחם חקו וימות הוא ברעב ולפיכך הוא שומר חכמתו שמירת הנבל

הפילי בממונו שהוא מונע טוב מבעליו וחומס אותו וכשם שאין ראוי להתאכסן אצל הפילי לפי שהאכסני לא ישבע והפילי ישוב פאלו הוא נגוע ומנפה מדאגתו על חסרונו הקחם שהוא או ימות בדרך שמת נבל בבא אליו עבדי דוד פן אינו ראוי לתלמיד שישב לפני רב כזה והוא שאמר להעיר על זה אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמנותיו כי כמו שער בנפשו פן הוא אכול ושתה יאמר לה ולבו בל עמה רצה בו פי אתה לא תועיל לעצמה בשיבה שהוא לפני האיש ההוא ותזיק לאיש ההוא כפי אשר דמה.

וכבר העיר הרב בהעירו את התלמיד שלא ישמור חקמתו שמירת נדיב שהוא מכלכל דבריו במשפט ונותן לאנשיו הראוי לתת להם ומונע מאשר אין ראוי לתת להם לא שיתן לכל אדם בשוה כי המרחיב מתנתו לרעים ולזוננים ולשפורים מאבדי הזמן לא יקרא נדיב אבל מפזר הון ומאבדו והוא משחית הממון וגורם רע לאיש השפור ההוא או הזונה ולפיקה ראוי לנדיב שימנע הונו ולחמו מהאיש הזונה או השפור.

וכן ראוי לרב שלא ילמד תלמיד שאינו הגון כי אז הוא חומס החכמה וגורם שם רע עליה ומביא התלמיד ההוא להרוס ולעלות במקום שאינו ראוי לו ונופל מטה מטה. ועל זה הענין אמר אכלת פתה תקיאנה ושחת דבריה הנעימים באזני כסיל אל תדבר כי יבזז לשכל מליה.

ועל שני הענינים הנזכרים אמר אחד מן החכמים אל תמסרו החכמה למי שאינו מאנשיה פן תחמסוה ואל תמנעוה מאנשיה פן תחמסו אותם. וכמו כן ראוי לכל חכם שישגי דבר חכמה שלא נכתב שיקתבנו כדי שלא יחמס הראוי לדבר ההוא מאנשי דורו או מאנשי זמן אחר ולפיקה היו טורחים הראשונים לעשות ספרים.

וכן ראוי לו שיקתוב בדרך שלא ישגי כל אדם המכנן בספר ההוא פן ישחית דבריו הנעימים ויבזז הסכל לשכל מליו לפי שהאמתות אינן נאותות לעם פלו. ואלו פורשהדבר בספר יביא רבים לדבר בו.

ויטיחו דברים כלפי מעלה והיה הנביא או החכם הפותב ההוא מפורש מעיר הפלב הישן. ואל זה רמז החכם באמרו מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו כי הדבור בבאיור בעניני הסודות הוא ריב לא לו וטובה השתיקה ממנו כי מעט הם שיקשה להם ענין מעניני המציאות בעצמם והיא שאמר אחר זה באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן שתוק מדון ואמר על המרבה לדבר בדברים העמוקים פחם לגחלים ועצים לאש ואיש מדנים להרחרר ריב וזה היה באמת סבה לקשי הכתוב בתורה ובנביאים ובכתובים ולפיקה היו כותבים בדרך קצרה ובדברים הנבוכים עד שהחכמים הגדולים היו חולקים בפירושים ואלו דברי אלהים חיים ואין ראוי לשום אדם שלם וחקם להקל בדבר מדבריהם הנודעים בקבלה או לקצץ בהם נטיעות או להלעיג עליהם מפני שמחברם אינו קיים שיודיע טעם דבריו כי זה עון גדול והעושה זה מגלה פנים בתורה ופושט ידו בעיקר.

ורבותינו היו מזהירים על זה שלא לדבר על אחד מחכמי דור ודור והוא שאמרו אין משיבין הארי לאחר מיתה כל שפן שראוי להזהר בזה על דברי הנביאים והכתובים וכל שפן על דברי תורה והוא שהזהיר החכם בסוף דבריו אלה ואמר אל תסג גבול עולם

ובשדי תומים אל תבא כי גאלם חזק והוא יריב את ריכם וקרא דבריהם שדה תומים לפי שמתו מחבריהם שהם האבות ולפיכך ראוי לכל מבין לדון כל הנמצא בספריהם לזכות אחר שהם נודעים בחכמה או בנבואה.

וראוי לקבל כל דבריהם קבלה קנימת כמו שאמר הביאה למוסר לכה ואזנייה לאמרי דעת. השם ברכתיו יתן בלבבנו להבין ולהשפיל לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתו באהבה.

פרשת בא (והיא ראיה לפרשת החודש). עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו.

הפתיח הזה בא במזמור שחבר נעים זמירות בספור כל המציאות שהראה בו פנת הברכה שאנו מברכים את השם שהיא דרך הוראה והכרח שהוא הממציא הפל והמסדר כל הנמצאים בסדר טוב.

ובענין הברכה חבר שני מזמורים לפי שני ענינים שאריכה הנפש להתעורר עליהן. ולפיכך הזכיר בראש כל אחד ואחד מהם ובסופם ברכי נפשי את יי.

ובפתיחת הראשון הוסיף וכל קרבי את שם קדשו וזה מאתו הערה טובה לפי שהמזמור הראשון העיר האדם על קיום המצות ולדעת כי יש אחרית ותקנה לאדם וכי השם גומל הטובים והוא רב חסד ליראיופי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

ולפי שזכור לפניו כי עפר אנחנו וידע יצרנו כי בעון חוללנו סולח לכל עון נפשות הטובים לא לכל עון נפשות הרעים ולפיכך אמר בפתיחת המזמור שהוא אל תשפחי כל גמוליו ובתחמת הענין אמר וחסד יי מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם.

וקרוב אצלי כי אמרו אל תשפחי כל גמוליו בא להעיר על כל מיני הגמול מאת השם לאדם כי הגמול כולל טוב ורע בשלם לאיש כמעשהו או בהקדימו. וגם הזכיר במזמור הזה גמול העולם הבא באמרו בראש הגואל משחת חייכי המעטרכי חסד ורחמים ובאמרו בסוף וחסד יי מעולם ועד עולם על יראיו וגו' ואשר ראוי להתבונן בו ולדקדק היטב כי במזמור השני אמר על שארי בעלי חיים תוסף רוחם יגיעו ואל עפרם ישובו.

תשלח ריחך יבראון ותחדש פני אדמה. והנראה מענין הפסוקים שהם שנטה לדעת קצת חכמים קדמונים שהיו אומרים כי כל חי יקום אחרי מותו וזה הדעת לא נקבל אנחנו בעלי אמונת תחיית המתים.

ובהפך זה נראה שאמר במזמור זה על האדם כי אמר אנוש כחציר ימיו כצייץ השדה כן יצין ואמר ריח עברה בו ואיננו ולא יפירנו עוד מקומו. וזה דומה למאמר אסף שאמר ויזפור כי בשר המה ריח הולך ולא ישוב.

וזה פלא כי מן הנראה בדבריהם שבני אדם לא יחיו אחר המנות וחלילה חלילה לאסף ונדוד שהיו חכמים ויראי אלהים מהפוך דברי אלהים חיים ולאמר שנפשות הצדיקים תאבדנה ונפשות יתר בעלי חיים תחיינה אחר המנות.

אָמַנְם פֿונתם הַיְתָה שְׁהַשֵּׁם מְכַפֵּר הַעֲוֹנוֹת שֶׁהַגּוֹרֵם לָהֶם הוּא הַגּוֹף לְפִי שֶׁהוּא מְקַרֵי לְאָדָם לֹא עֲצָמִי. וְעַל דִּרְךָ הָאֵמֶת כִּי הַצַּדִּיקִים יִחְיוּ אַחַר הַמָּוֶת וְהַרְשָׁע יֵאבֵד מִכָּל וְכָל וְלֹא יִכְרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ.

רוֹצֵה כִּי הַגּוֹף אַחַר שֶׁהוּא מְוַרְכָּב מִד' יְסוּדוֹת יִתְּפֶה מְעַט מְעַט וְכָל חֵלֶק יֵשׁוּב לִיסוּדוֹ אַחַר כֵּן לֹא יִתְחַבְּרוּ הַחֵלְקִים הֵהֶם יַחַד לְהִיּוֹת גּוֹף אֶחָד כְּבִתְחִלָּה בְּמִקּוֹם אֶחָד וְהוּא שְׁאֲמָרוּ לֹא יִכְרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ אִם רָצָה בּוֹ שֶׁלֹּא יִכְרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ שֶׁהוּא רוּחוֹ הַמְּכִילוֹ וְהַמְּכַלְפֵּלוֹ אֲבָל הוּא כִּשְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים שֶׁיִּשׁוּבוּ אֶל עֲפָרָם.

וְאַחֲרֵים מְלַבֵּד זֶה יְקִימוֹן בְּשִׁלּוּחַ הַשֵּׁם רוּחַ הַחַיִּים אֲלֵיהֶם לְחַדֵּשׁ פְּנֵי אָדָמָה לְהַעֲמִיד הַמִּינִין וְכֹּא הַעֲנִין לְהוֹרוֹת שֶׁהַתְּכֵלִית הָאֲחֵרוֹנָה לְאֵלּוֹ הַמִּינִים הִיא הַתְּמַדַּת הַהֲנִיָּה וְהַהֲפָסֵד שֶׁהִיָּה לְרִצּוֹן הַשֵּׁם כְּשֶׁיִּתְּהַנֶּה מִמֶּנּוּ תְּכֵלִית מֵה שְׁאֵיפֶשֶׁר לְהַתְּהוּת כְּמוֹ שֶׁפֶתַח הָרַב הַמּוֹרָה בְּחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בַּפ' י"ג וּבְאֵר שֵׁם וְאָמַר שֵׁם יֵאָמַר כִּי כָּל הַנְּמַצָּאוֹת מִתַּחַת גְּלָגַל הַיְרֵחַ בְּעִבּוֹר הָאָדָם יִהְיֶה אֵמֶת מְזֶה הַצַּד.

וּלְפִי זֶה הַעֲנִין הַנִּזְכָּר אָמַר יְהִי כְבוֹד י"י לְעוֹלָם יִשְׁמַח י"י בְּמַעֲשָׁיו. וְשְׂאָר הַפְּסוּקִים הַשְּׁלִים בְּעֲנִין אָדָם.

כִּי הוּא הַמְּכַוֵּן מִן הַצַּד הַנִּזְכָּר וּבְלִבֵּד הַצַּדִּיק מִמֶּנּוּ כִּי הַצַּדִּיק מִמֶּנּוּ יְקוּם וְיִחְיֶה בְּשִׁנֵּי חֵלְקָיו שֶׁהֵם הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר בְּפֶרֶשׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ וְהַמְּדַקְדָּק בְּכַתוּבִים הָאֵלֶּה יִמְצָא שְׁנֵעִים זְמִירוֹת הָעִיר בָּם עַל אֲמוּנַת תְּחִיַּת הַמֵּתִים הַנְּמַשְׁכָּת לְאֲמוּנַת הָעוֹלָם הַבָּא כְּפִי מֵה שֶׁנִּזְכָּר שָׁם.

וְעַל הַגְּמוּל הַטוֹב הַהוּא הָעִיר לְכַרְךָ אֶת י"י. וּלְפִי שֶׁעִיָּקָר הוּא בְּגְמוּל הָעוֹלָם הַבָּא וְתַחֲנִית הַמֵּתִים הַנְּמַשְׁכָּת אֵלָיו.

וְזֶה לְפִי מֵה שֶׁקָּנָה לוֹ הָאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה אָמַר עַל זֶה בְּסוֹף כָּל דְּבָרָיו אֲשִׁירָה לִי"י בְּחַיֵּי אֲזַמְרָה לְאֵלֵהִי בְּעוֹדֵי יַעֲרַב עָלָיו שִׁיחֵי אֲנֹכִי אֲשַׁמַּח בִּי"י יִתְּמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וְרִשְׁעִים עוֹד אֵינָם בְּרַכִּי נִפְשֵׁי אֶת י"י הַלְלוּיָהּ.

וְעַל הַדִּרְךָ הַנִּזְכָּר רְאוּי לְדוֹן לְזִכּוֹת כָּל מִי שֶׁנּוֹדַע בְּחֻמְהָ וּבִירְאָת שָׁמַיִם לֹא כְּדִרְךָ הַמְּדַבְּרִים סָרָה עַל אֲנָשִׁים יְדוּעִים וְחֻמְמִים. וּלְפִי שֶׁהַמְּדַבְּרִים הֵהֶם מְשִׁימִים פְּנוּתָם לְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶם וְלְדַחֹת דְּבָרֵיהֶם אֵינָם מְשִׁיגִים פְּנוּת דְּבָר מְדַבְּרֵיהֶם אֲבָל יִפְשְׁלוּ בָּם וְיִחַזְּקוּ בְּדַעוֹת רְעוֹת וְנִפְסְדוֹת.

וְעֲלֵיהֶם אָמַר הַחֻמְם מְשִׁיב רֶעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא תִּמּוֹשׁ רֶעָה מִבֵּיתוֹ. וְהַרְעָה הִיא הֵם הַזְּיוּפִים אֲשֶׁר בִּידֵיהֶם שֶׁהֵם מוֹכְנִים לְצַרְתָּם וְלִרְעֻתָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָרַב הַמּוֹרָה בְּפִתְיַחַת סִפְרוֹ וְעֲלֵיהֶם אָמַר גַּם כֵּן עוֹנֶשׁ שְׁמוֹר לְבַעֲלָיו לְרַעְתּוֹ וְכָל הַפְּסוּקִים הַנְּמַשְׁכִּים לְמְשִׁיב רֶעָה תַּחַת טוֹבָה נְאֻמָּרִים עַל עֲנִין זֶה.

וְסוֹף דְּבָר הַחֻמְם בְּזֶה אֲנֹהֵב פֶּשַׁע אֲנֹהֵב מִצָּה מְגִבִּיָּה פִתְחוֹ מְבַקֵּשׁ שְׂבָר עֲקֹשׁ לֵב לֹא יִמְצָא טוֹב וְנִהְפֶּה בְּלִשׁוֹנוֹ יְפוּל בְּרַעְיָה. וְנִהְפֶּה בְּלִשׁוֹנוֹ נְאֻמַר עַל הַמְּדַבֵּר רַע בְּאֲנָשִׁים הַמְּדַבְּרִים טוֹב וְהַמְּחַרְפִּים אוֹתוֹ בְּסִפְרוֹ.

וכוננתי בזה על המדברים סרה על איש האלהים הרב רבינו משה בר מימון ז"ל עד שאמרו לרע הבנתם שהוא פפר בתחנית המתים חלילה חלילה לו כי הוא דבר ברוח הקדש וברוח חכמה כל מה שדבר בענינים אלה והמבין את לחשיו ידע כי הוא הלך בדרך הנביאים והכתובים.

ואלו היו דוד ואסף בדורותיהם היו מדברים הרעים האלה עליהם מה שדברו על הרב רבינו לפי שהם בני בלי לב. ונשוב לענינינו כי לפי שהקרבנים הם אברי הגוף והם כלי האדם להתקדש בם הנפש או להתחלל בם כי הם סבת העונות לפיכך העיר האדם לברך את שם קדשו בקרביו כדי שייעזר לזכות דרכיו לדרכי קדושתו כמו שבא בתורה והתקדשותם כי קדוש אני ואמר במזמור זה יודיע דרכיו למשה.

ולפי שהנפש היא בעלת הגמול וההודאה שנה ואמר ברכי נפשי את י"י ואל תשכחי כל גמוליו וכל הנמשך לזה בענין הגמול על המצות בדרך התורה ואמונת כל בעל דת. ואחר זה אמר י"י בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה וזה הפסוק אמרו כמשיב על דברי החולקים על התורה והם אנשי המחקר שאומרים לפי מבוכתם בהשגחה עזב י"י את הארץ חלילה אבל ממכון שבתו השגיח ומלכותו בכל משלה אף בשפל היצירות שהם המורכבים האחרונים ממעשיו הנודעים אל כל חכמי לב בבחינת סדרם ממשלת הגבוהים עליהם עד ממשלת גבוה מעל גבוה.

ובידיעה ההיא תמצא הברכה האמתית אשר אליה הפונה בבחינת השלשה עולמים הנזכרים אחר זה שמתוך הבחינה בם נודעה הברכה וההודאה לשם. ועל דרך זה הם המברכים האחד מהם צורות בלא חומר שמעשיהם בשמיעה בלבד והם בעלי כל פח נברא והוא שאמר ברכו את י"י כל מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו.

והשני אשר תחתיו צורות נשואות בחמרים קיימים הם הגלגלים שהם חילו הגדול עם משרתיו שהם הפוככים העושים רצון השם שהכל נמשך לרצונו והוא שאמר ברכו את י"י כל צבאיו משרתיו עושי רצונו.

והג' והוא השפל הוא הפללי המורכב שכל חלקיו נעשים מחומר וצורה והם הנויים נפסדים בדרך כל נעשה מדבר שכל הנה בדרך זה הוא נפסד ואע"פ שהוא פן ומושב בשפל המקומות מתוך בחינת הסדר בכל וכי השפל נמשך לגבוה ממנו והגבוה לגבוה והכל כששלת אחת נודע כי בכל מקומות ממשלתו פושטת בדרך שהזכיר תחלה ומלכותו בכל משלה.

וזה הענין רצה באמרו ברכו י"י כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ר"ל שמתוך הבחינה בהם הנעשים לא עושים נודע שממשלתו בכל המקומות ומתוך חקירת כל זה תשלם ברפת הנפש לי"י והוא שאמר בסוף ברכי נפשי את י"י ולפי שדבר בדרך פללי בבחינת העולמות ודבר בדרך קבלה הנמשכת לדרך התורה ובה לבדו לא ישלם האדם עד שיטרח לדעת הפרטים בדרך חקירת חכמה חבר מזמור אחר בברפת הנפש ואמר ברכי נפשי את י"י אלהי גדלת מאוד הוד והדר לבשת.

וַנֹּאמֶר כִּי לִפִּי שֶׁהִבְרַכְתָּ וְהִתְהַלַּח לְשֵׁם הוּא מִצַּד הַנִּמְצָאִים מֵאֲתוֹ בְּלִבְדֹּ כִי עֲצָמוּ לֹא יִוָּשֵׁג אָמַר גְּדֻלַּת מָאֵד כְּדָרְךָ אָמְרוּ גְדוֹל י"י וּמְהוֹלָל מְאֹד וּלְגִדּוֹלָתוֹ אֵין חֶקֶר רָצָה בּוֹ שְׂאִין רְאוּי לְהִלְלוֹ כִּי אִם בְּסִיפּוֹר מַעֲשָׂיו כְּמוֹ שְׁסַמְּךָ לוֹ דוֹר לְדוֹר יִשְׁבַּח מַעֲשָׂיָךְ.

וְכָל הַתְּהִלּוֹת בּוֹ נֶאֱמָרוֹת חוּצָה לוֹ. אַמָּנָם כְּפִי הַשְּׁגַת מַעֲלַת הַנִּמְצָאִים תַּחֲתוֹ תִּגְדַּל תְּהִלָּתוֹ וַיִּתְרוֹן הַתְּהִלָּה הִיא כְּפִי יִתְרוֹן הַשְּׁגָה.

וַיִּדּוּעַ שְׁמַעְלַת הַמַּלְאָכִים הִיא הַעֲלִיּוֹנָה כִּי הֵם הַדְּבָקִים לְשֵׁם וְהוֹדוּ שׁוֹפֵעַ עֲלֵיהֶם וְהֵם הַנִּרְאִים לְבְנֵי אָדָם הַקְּדוֹשִׁים הַמִּרְאִים פֶּתַח מַעֲשָׂיו לָהֶם וּלְפִיכֶךָ נִמְשְׁלוּ לְבַגְדֵי כְבוֹד וְתַפְאֶרֶת כִּי הַלְבוּשׁ הוּא קִנְיָן חוּץ לְאָדָם וְדָבַק אֵלָיו וּמְכַסֶּה עֲצָמוֹ שְׂאִינוֹ נִרְאָה אֲבָל מוֹרָה עַל עֲצָמוֹ שֶׁהוּא מִבְּפָנָיִם וְכִפִּי עֲנִיָן זֶה הֵם הַמַּלְאָכִים וְעֲלֵיהֶם רִמְזוּ בְּאָמְרוֹ הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתָּ.

אֲחֵר כֵּן אָמַר עֲנוּטָה אֹר שְׁלֵמָה נוּטָה שְׁמַיִם כִּירִיעָה וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאָרוֹ זֶה בְּאָמְרָם שְׁמַיִם מֵאֵי זֶה מְקוֹם נִבְרָאוּ מְאוֹר לְבוּשׁוֹ לְקַח וְנוּטָה כְּשֵׁלֵמָה וְהָיוּ נִמְתַּחֲחִים וְהוֹלְכִים שְׁנֹאמַר עֲנוּטָה אֹר שְׁלֵמָה נוּטָה שְׁמַיִם כִּירִיעָה וְהָאֶרֶץ מֵאֵי זֶה מְקוֹם נִבְרָאת מְשֻׁלָּג שְׁתַּחַת כְּפֵסֶל הַכְּבוֹד שְׁנֹאמַר כִּי לְשֻׁלָּג יֹאמַר הָיוּ אֶרֶץ.

וְהַפְּלוּסוּפִים אָמְרוּ שֶׁהַשֵּׁם יַעֲיִין בְּעוֹלָם הַשְּׁכָלִים וּמִשְׁפִּיעַ מִמֶּנּוּ הַמְּצִיאוֹת וּלְשׁוֹן הַרְבַּ הַמּוֹרָה שֶׁהִתְהַלְּהָה שׁוֹפֵעַת מִהַבּוֹרָא עַל הַשְּׁכָלִים כְּפִי סִדְרָם וּמִן הַשְּׁכָלִים יִשְׁפִיעוּ מֵהֶם מִמָּה שֶׁהוֹחֵן לָהֶם טוֹבוֹת וְאוֹרוֹת עַל גּוֹפּוֹת הַגְּלָגָלִים וַיִּשְׁפַּע מִן הַגְּלָגָלִים כַּחוֹת טוֹבוֹת עַל זֶה הַגּוֹף הַהוּא וְהַנְּפֶסֶד.

וּלְפִי עֲנִיָן הַזֶּה אֹר לְבוּשׁוֹ הוּא הַשְּׁפֵעַ הַשׁוֹפֵעַ מֵאֲתָם כִּי הֵם כְּלָבוּשׁ כְּמוֹ שְׁאָמַר דָּוִד הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתָּ וְהַקְּרוֹב אֲצֵלִי שְׁעוּטָה בָּא בְּכַתּוּב בְּמְקוֹם פּוֹרֵשׁ וְחִבְרוּ עַל שְׁפָם יַעֲטָה וְהַשְּׁמָלָה אֵינָה בְּמְקוֹם הַזֶּה לְבוּשׁ אֲבָל הוּא כְּמוֹ וּפְרָשׁוֹ הַשְּׁמָלָה שֶׁהוּא בְּגַד פְּרוּשׁ וְכַמוֹהוּ וְשָׁכַב בְּשֵׁלֵמָתוֹ וְאִם אֵי אֶפְשָׁר מִבְּלַתִּי הָיִיתוּ מְכַסֶּה לְגוֹף הַזֶּה הוּא מְכַסֶּה לְעוֹלָם וְהוּא שְׁאָמַר לְקַח וְנוּטָה כְּשֵׁלֵמָה וְהָיוּ נִמְתַּחֲחִין וְהוֹלְכִין שְׁנֹאמַר עֲנוּטָה אֹר שְׁלֵמָה וּלְשׁוֹן נוּטָה וְנִמְתַּחֲחִין בָּא עַל דְּרָךְ לְשׁוֹן הַכְּתוּב שְׁאָמַר הַנוּטָה כְּדוּק שְׁמַיִם וַיִּמְתַּחֲחֵם כְּאֵהֵל לְשִׁבְתָּ.

וְנִרְאָה שְׁדַעַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל הוּא שֶׁהַמְּאוֹרוֹת נִבְרָאוּ מִשְׁפֵּעַ הַמַּלְאָכִים וּמִשְׁפֵּעַ הַמְּאוֹרוֹת נִבְרָאוּ הַגְּלָגָלִים לְפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים עַל טְבַעִים חֲלוּקִים שֶׁהַשְּׁמַיִם סְפִירִים וְהַמְּאוֹרוֹת אֵינָם סְפִירִים אֲבָל בְּעֵלֵי אֹר.

וְהַרְבַּ הַמּוֹרָה אָמַר שְׁגָרְמֵי הַפּוֹכְכִים גְּשָׁמִים נְחִים לְעוֹלָם בְּעֲצָמָם וּגְרָמֵי הַגְּלָגָלִים מִתְּנוּעָעִים לְעוֹלָם. וְהַחֶכֶם שֶׁהִתְחַבְּרְתִּי עִמּוֹ אָמַר שְׂאִין זֶה דַעַת אֶרֶסְטוֹ אֲבָל דַעַתוֹ שְׁזָכוֹת הַפּוֹכְכֵי אֲצֵל הַגְּלָגָל כְּלוֹ כְּזָכוֹת הָעֵינַן אֵל הַגּוֹף כְּלוֹ וְתַנּוּעַת הַגְּלָגָל נִמְשָׁכַת לְפּוֹכְכֵי אֲשֶׁר בּוֹ כִּי פֶתַח הַתְּנוּעָה הַסְּבוּבִית הוּא בּוֹ וּמִמֶּנּוּ יִתְפַּשֵּׁט בַּגְּלָגָל.

וְזֶה נְאוֹת מְאֹד לְמָה שְׁאָמְרוּ ז"ל וְנוּטָה כְּשֵׁלֵמָה וְהָיוּ נִמְתַּחֲחִין וְהוֹלְכִין וְהוּא שְׁאָמַר הַנְּבִיא וַיִּמְתַּחֲחֵם כְּאֵהֵל לְשִׁבְתָּ אֲחֵר אָמְרוּ הַנוּטָה וְהוּא כְּעֲנִיָן הָאֵהֵל הַנֶּאֱרָה שְׁיִוָּשֵׁם בְּרֵאשׁוֹ דְּבַר נְאֻה וּמִבְּהִיָּק כֵּן הַפּוֹכְכֵי בַּגְּלָגָל אֲבָל טְבַעִם אֶחָד בְּעֲמִידָה וּבְקִיּוּם שֶׁהֵם עוֹמְדִים קְיָיִמִים לֹא מִשְׁתַּנִּים עַד שֶׁהֵאֱמִינוּ הַכּוֹפְרִים הַקְּדוּמִים שֶׁהִמְשָׁלָה לָהֶם מַעֲצָמָם וְלֹא הָיוּ מִשְׁיָגִים כִּי הִמְשָׁלָה לוֹ לְבַדּוֹ ית' עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִרְאָה בְּשֵׁם י"י אֵל עוֹלָם.

והוא עיקר התהלה ליחס כל הממשלות אליו בהורוה שממשלת הפוכבים והגלגלים מאתו פי הם המושלים על העולם השפל מהיסודות הנכללים במלת ארץ בקצת המקומות ועל כל היסודות היתה הכונה באמרם שהארץ נבראת משלג שתחת פסא הכבוד פי פסא הכבוד תואר לשמים כמו שאמרו י"י בשמים הכין פסאו ושלג שתחת פסא הכבוד הוא משל לשפע הגלגלים הנותן החומר הראשון.

ואדונינו הנפירד פידריקו נתן טעם לדבר החכם שלקח שלג במקום החומר הראשון לפי שהשלג היא לבנה וכל מקבל צבע פשהמקבל הוא לבן אז יקבל כל צורות הצבעים שירצה האדם פן החומר הראשון הוא מקבל כל הצורות ע"כ דמהו החכם לשלג המכונה קמעשה לבנת הספיר כפי דעת הרב המורה.

אבל דעת החכם שהתחברתי עמו שהוא רמז לגלגל התשיעי שהיא פשוט זך ספירי מאין כוכב בו וכן הוא אצלו בדברי יחזקאל הנביא. והרב המורה הביא ראיה לדבריו ממה שבאר אנקלוס ואמר ותחות פורסיה יקריה פעובד אבן טבא.

וכגובה שמים על הארץ פן גבה שפע זה על שפע זה מהנזפרים ולפיכך קראו לאחד אור ולאחד שלג ושניהם נאמרים בדרך משל לא שהיה דעת בעל המאמר הזה שהשם ברא דבר מדבר תחילה.

אבל הכל היה לא מדבר. גם הפייט שאמר יה אור מסות אור בראו מנה המאמר נראה שלקחו.

אמנם שנה בלשון ולא שיש שם לבוש אחר נמצא. ונשוב לענין המזמור ונאמר שדוד ע"ה פנו במאמר הזה להזכיר פרטי מעשי בראשית והכונה בהם להעיר על דרך הספור כמו שעשה משה רבינו ע"ה מאין צווי או אזוהרה על זה לפי שהוא דבר מכונן ליחידים בלבד.

והוא שאמרו ז"ל לא הי' לו למשה להתחיל התורה אלא מהחודש הזה וגו' וזה פולו לפי שבפרשה ההיא נכתבה המצוה הראשונה שנאמרה לישראל ולפיכך היה ראוי לפתוח בו התורה שנתנה לכל ישראל אלא מה טעם משום פח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שלא יאמרו אומות העולם ישראל גזלנין הם שגזלו הארץ מבועליה לפיכך הגיד שהכל שלו ובמצותו לקחוה.

והמאמר הזה גם הפסוק נאמרו על דרך סוד ואין הכונה בו רק בהודעת סוד מעשה בראשית שהוא חכמת הטבע שהוא הסולם לעלות בו אל השם יתברך ולבא לטרקלין שלו. וזה מפורש במדרש חזית פי כן נאמר שם הביאני המלך חזריו ולא היתה התורה צריכה להדרש אלא מהחודש הזה לכם.

ומפני מה גילה הקב"ה לישראל מה שיפרא ביום ראשון ביום ב' ג' ד' ה' ו' בזכות שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד נגלה. ועוד אמרו וכי מנין יבא אליהו פן ברכאל הבווי ויגלה להם חזרי בהמות ולוניתו.

וכי מנין יבא יחזקאל בן בוזי ויגלה להם מעשה מרפכה הוי אומר הביאני מהלך חדריו. ויבחדרי בהמות ולוניתן רמז על חכמת הטבע כי הם הנזפרים להפליא ולהתבונן בכריאת השפלות בימים וביבשה.

ואחר זה יעלה האדם אל הגלגלים כמו שעשה יחזקאל. ואעפ"י שהבהמות ולוניתן לא נזפרו בדברי אליהו רק בדברי השם אמר שאליהו העיר איוב במעשה ההוא להתבונן בבהמות ולוניתן הנה גלה חדריהו אליהו.

ומה שקרא יחזקאל הבוזי לפי שהי' בן בוזי הפכהו וכן אליהו בן ברכאל הבוזי. ובשם הזה הערה על שני הענינים מכל חפצים שהם נבזים בין בני אדם.

וראה והתבונן שפרשה זו בעצמה פתח בה החדש הזה לכם ורבותינו ז"ל אמרו מלמד שראה לו למשה הקב"ה את הלבנה בחדושה ואמר לו כזה ראה וקדש ובה ידיעה והערה על ידיעת מהלך הלבנה וחדושה ובאמרו ראש חודשים הערה על ידיעת מהלך המזלות וסדרם כי כן יתחילו בעלי חכמה זו מטלה שהוא מזל ניסן.

והם נתנו טעם להתחלתם מטלה ואמרו כי אע"פ שהעגול אין לו ראשית ראוי הנה להניח אחד מהם ראשון. ולפי שיש בעגול המזלות ארבע נקודות שבעבור השמש עליהם יחלפו הזמנים ראוי הנה להניח אחד מהם ראשון.

ולפי שהשווי נבחר בכל דבר הנה ראוי להניח טלה או מאננים שראשיהם על השווי ולפי שבטלה זמן תוספת היום על הלילה ומאננים זמן תוספת הלילה על היום ויתרון האור על החושך ידוע כי הוא פחיים אצל הפנות נבחר טלה להניחו ראשון ובו בחר השם להוציא את בני ישראל כי הוא עת צאת המלכים הוא בחדש האביב ולפי דעתי כי כן נקרא פדרך שיקראו אותו שאר האומות פרימא ונירה כי אז יראה רעננות כל צומח והוא זמן כל נעימות והוא ראוי להקרא ראש חודשים להעיר על ידיעת חשוב תקופות ומזלות.

ובאמרו ראשון הוא לכם לחודשי השנה הערה על ידיעת מהלך גלגל החמה אשר אליו תיחס השנה ולהשנותה חלילה יקרא שם הזמן ההוא שנה. כבר נגלה לה שמשה רבינו ע"ה העיר בתחלת המצות על חשוב תקופות ומזלות שאמר עליו כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כמו שאמרו ז"ל ונקראת בינה לפי שהיא ידיעה בהוצאת דבר מתוך דבר ונקרא חכמה לפי שהעמים הסכלים היו תועין בממשלת הפוככים כמו שזנפר ומתוך חשוב תקופות ומזלות המורה כי הוא הולך על הסדר אחד לעולם נודע שיש להם מסדר ומנהיג ולו לבדו הממשלה והכל מאתו כמו שאמר לה י"י הגדולה והממלכה והמתנשא לכל לראש והענושר והפבוד מלפניו.

ושמעתי מפי החכם שהתחברתי עמו שהענושר והריש והממשלה והפניעה וכיוצא בהם אי אפשר בהם במקרה מפני שהוא דבר מתמיד בכל מקום ובכל זמן ואחר שהוא בן ראוי לשאול מה זה שאנו רואין שהמין פלו שנה באיברי אישיו והוא חלוק בשאר עניניו במשול זה על זה וכיוצא בו.

ואמר לתשובה על זה כי אחר שנודע שהשם נתן ממשלה לשמים על הארץ ראוי לתת טעם לנמצאים שם מצד מציאות השמים. ולפי שעצם כל הגלגלים אחד בכל זמן ובכל צד השתנות עצמי המין פלו לפי שהן נמשכים אחר עצם הגלגל ולפי שיש לגלגל עליונות

מקום זה על זה וְשֵׁנוּי מִצַּד תְּנוּעָתָם בְּפִאוֹת הָעוֹלָם יִמָּצֵא הַשְּׁנוּי בֵּין הָעֲנִינִים הַנִּמְשָׁכִים אֶל הָעֲצָם פְּעוּשָׁר וְרִישׁ וְכִינֹצָא בָּם לְפִי שְׁהַדְּבָרִים הֵהֵם נִמְשָׁכִים אַחַר תְּנוּעַת הַגְּלִגְלִים.

וּלְפִי זֶה הָעֲנִין עֲצָמוֹ אָמַר שְׁנִמְצָא אִישׁ אֶחָד אוֹהֵב אַחַר מִמֵּינוּ וְאִם לֹא קִדְמָה לוֹ סִבַּת אֲהֵבָה מִצַּד גְּמִילוֹת טוֹב אוֹ תוֹחֶלֶת הַפֶּל נִמְשָׁךְ אַחַר מַעְרַכַת הַפּוֹכְבִים לְפִי אֲהֵבַת פּוֹכְבֵי מוֹלְדָתָם. וְעַל דָּרָךְ זֶה תִּמָּצֵא הַשְּׁנֵאָה וְשָׂאֵר הָעֲנִינִים הַמְשֻׁתָּנִים בֵּין בְּנֵי אָדָם וְזֶה כָּלוּ לֹא תִכְחִישׁ אוֹתוֹ הַתּוֹרָה הַמִּיַּעֲדָת הַיְעוּדִים מִטּוֹב הָעוֹלָם וְהַפְּכוֹ כִּי הַתּוֹרָה מְדַבֵּרַת עַל דָּרָךְ הַמוֹפְתִים וְשֵׁנוּי הַטָּבֵע וּבִיטוּל מִמְשָׁלַת הַפּוֹכְבִים כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ ו"ל אֵין מִזֵּל לְיִשְׂרָאֵל.

אָבֵל לְשָׂאֵר הָאֲנוּמוֹת לֹא מְנַעוּ מִמְשָׁלַת מִזֵּל מַעְלֵיהֶם. וְזֶה דְבַר אֲמִיתִי יִאֲמַתְנוּ הַמְצִיאוֹת כִּי הָרַעִים נִמָּצֵא לָהֶם הָעוֹשֵׁר וְהַמְשָׁלָה בְּעוֹלָם הַזֶּה לֹא לְיִשְׂרָאֵל אַחַר שְׁהִסְתִיר פְּנֵיו מִמֶּנּוּ וְאָבְדָה חֲכָמָת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבוֹנָיו הִסְתַּתְּרָה.

אָבֵל מִקֵּדָם עַל יְדֵי מִשְׁה רַבִּינוּ הָיוּ עוֹשִׂים לְפִי חֲכָמָתָם וּבִינָתָם וְהָיוּ מוֹנִין חֲדָשִׁיהֶם לְלִבְנָה וְשֵׁנוּתָם לְחִמָּה כְּדֵי לְהַתְּבוֹנֵן בְּמַהֲלָכָם וּשְׁבִילָם לְהַפִּיר וְלְדַעַת מִי שְׂאֵמַר וְהִזָּה הָעוֹלָם בְּתַת לָהֶם חוֹק וְזָמַן שְׁלֵא יִשְׁנוּ אֶת תְּפָקִידָם וְלִגְרַע מְחֻקָּם אוֹ לְהוֹסִיף אֵין לֹאֵל יָדָם.

וְלִכּוֹן הַנּוֹזְהָרוּ הָעַם מַעוּבָדָם וְצוּוּ לְקַבּוֹעַ מוֹעֲדֵיהֶם בָּם לְזִכּוֹר נִפְלְאוֹת הַשֵּׁם בְּמוֹעֲדָם וּלְהַקְרִיב בְּרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיהֶם שְׁעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בְּעֲדָם וּבְחֻדָּשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא רֵאשׁ חֲדָשֵׁיהֶם יִקְרִיבוּ מִתְרוּמָה חֲדָשָׁה לְחֻדָּשׁ רוּחָם בְּקַרְבָּם וּלְהַעֲרִיר כְּבוֹדָם וּלְהַתְּנוּדוֹת בְּרֵאשׁוֹ שְׁנָתָן עַל פִּשְׁעָם וּמִרְדָּם לְמַעַן יִחַדְּלוּ מִעוֹשֵׁי יָדָם וְיָשׁוּבוּ לֹאֵל בְּעוֹדָם כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.

אָבֵל הַחֲכָמִים הַיְחִידִים הָיוּ מִתְּבוֹנְנִים וּמְשִׁימִים עַל לִבָּם לְדַעַת כָּל זֶה בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים שְׁכִלִיִּים וְלֹא הָיוּ סוֹמְכִים עַל הַקְּבֵלָה בְּלִבָּד כִּי הַקְּבֵלָה הַסְּתִירָה דְּבָרִים רַבִּים שְׁלֵא יִטְבוּ בְּעֵינֵי הַהִמּוֹן אָבֵל יִקּוּצוּ בָּם מְאֹד וְעַל דָּרָךְ זֶה בָּא הַסְּפוּר בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית מְרֵאשׁ.

אָבֵל הָעֵינָקֵר הַגְּדוֹל מַה שְׂאֵמַר וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד ר"ל שְׁכָל אֶחָד מִהַנְּעֲשִׂים נְאוֹת לְעֲצָמוֹ בְּמַצִּיאוֹתוֹ הַטּוֹבָה וְהַמְתַּמְדָּת. וְהֵרַב הַמּוֹרָה אָמַר כִּי אָמְרוּ מְאֹד לְפִי שְׁלֵא יִפְסֹק וְיִפְסֹד כָּלֵל.

וְאִפְשָׁר לוֹמַר כִּי זֶה אָמַר לְפִי הַסְּפוּר הַכָּלְלִי שֶׁהַפֶּל נִמָּצֵא בְּאִישׁ אֶחָד אָבֵל עַל כָּל סְפוּר וְסְפוּר פְּרָטִי אָמַר כִּי טוֹב לְהוֹדוֹת כִּי הוּא נְאוֹת לְעֲצָמוֹ וְאֵע"פ שֵׁיִשׁ בָּהֶם נִבְרָאִים בְּעֲלֵי הַיְזִק וְטָבָעִם לְהַרְע לְאַחֲרֵים־פְּקָצַת הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת וְהָעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים וְהַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים.

אֵעפ"כּ מִצַּד בְּחִינַת עֲצָמָם הֵם טוֹבִים וְלְפִיכָךְ נִזְכָּרוּ הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. וְנִעִים זְמִירוֹת אָמַר גַּם כֵּן בְּמִזְמוֹר זֶה לְוַיְתֵּן זֶה יִצְרָתָ לְצַחֵק בּוֹ לְפִי שֶׁהוּא הַיְצוּר הַגְּדוֹל שְׁנִמְנַע מִבְּנֵי אָדָם וּמְכַל הַיְצוּרִים וְלְפִי הַפְּלִגְתוֹ הַמְשִׁילוֹ בּוֹ הַטּוֹב הַצָּפוֹן שְׁנִאֲמַר עָלָיו מַה רַב טוֹבָה אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאָה פְּעֻלָּתָ לְחוֹסִים בָּךְ.

וּבְחָרוּ בְּשֵׁם לְוַיְתֵּן לְהַפְּלִגַת גְּוֹדֵל עֲצָמוֹ וּלְהַצְטָרְפוֹת שָׁמוֹ כִּי כֵן פְּתוּב כִּי לְוַיְתֵּן חֲזוֹן הֵם לְרֵאשִׁיף וְעַל דָּרָךְ זֶה מַה שְׂאֵמְרוּ צְדִיקִים יוֹשְׁבִים וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרֵאשִׁיחָם וְנִהְגִּין מִזִּיו שְׁכִינָה. וּכְבָר בְּאֵר זֶה הֵרַב רַבִּינוּ וְאָמַר שְׁהִדְיַעָה שְׁהַשִּׁיגוּ בָּהּ הַקַּב"ה הִיא הָעֵטְרָה.

וְרָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן כִּי לֹא בְלִוְיָתָן בְּלִבְד הַמְשִׁילּוּ בָּהּ. כִּי כֵן הַמְשִׁילּוּ בְּבִהְמוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר
בְּעֶצְמוֹ וְאָמְרוּ עַל שְׁנֵיהֶם בְּפִרְקֵי ר' אֱלִיעֶזֶר שְׁעֵתִיד הַקַּב"ה לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה גְּדוֹלָה מֵהֶם
לְצַדִּיקִים.

וְאִמָּנָם סְעוּדָה גְּדוֹלָה רְאִיָּה חֲזָקָה כִּי לְגִדְלָם הַמְשִׁילּוּ בָּם הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה הַגְּדוֹלָה וְהַרְבֵּה
לְפִי שְׁשִׁנְיָהֶם הַזְּכִירָם הַקַּב"ה בְּדַבְרָיו בְּהַפְלֵגַת בְּרִיּוֹתָיו. וּמָה שְׁנֹאָמַר שָׁם בְּפִרְקֵי ר'
אֱלִיעֶזֶר עַל בְּהִמּוֹת שְׂרוּעָה בְּאֶלְף הָרִים.

רָמַז שְׁעַל כָּלָל בְּעֲלֵי מִינֵי חַיִּים גְּרַמְזוּ שָׁם. לְפִי שְׁהַמִּינִין עוֹמְדִים כִּי כֵן פְּתוּב בְּהַרְרֵי אֶלְף
וְהוּא שְׂרַמְזוּ בְּאִיּוֹב הוּא רְאִישִׁית דְּרַכֵּי אֵל.

וְהוּא רְאוּי לְפִי הַשְּׁגָחָה הַמִּינִית וְכֵן נֹאמַר בְּלִוְיָתָן אֵת כָּל גְּבוּהַ יִרְאֶה. סוּף דְּבַר לְפִי
הַפְּלֵגַת הַשְּׁבָחִים הַנִּזְכָּרִים בָּהֶם הַמְשִׁילּוּ בָּהֶם הַטּוֹבָה לְצַדִּיקִים.

לֹא עַל מְלוּי פְּרָסָם וּבִטְנָם. וְנִשְׁוֹב לְעֵנְיָנָם כִּי אַע"פ שֵׁישׁ בְּרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְזִיקוֹת לְשֹׂאֵר
הַבְּרִיּוֹת בְּבַחֲיִנַת עֶצְמָם הֵם טוֹב וְכָל נִמְצָא טוֹב אַחֵר שֶׁהוּא נִמְצָא.

וְאַע"פ שֶׁמִּצַּד שְׁפַע הַגְּבוּהַ נִמְצָא הַשְּׁפָל וְכֵן הַכֹּל עַל הַסֵּדֶר א"ל שֶׁהַגְּבוּהַ וְהַנִּכְבָּד נִבְרָא
בְּעִבּוּר הַשְּׁפָל וְהַנִּבְזָה שְׁאֵם כֵּן הָיָה חֲבִיב הַנִּבְזָה מֵהַנִּכְבָּד שֶׁהַדְּבַר שֶׁהוּא אֶהוּב בְּשִׁבִיל
הָאֵחֵר הָאֵחֵר הוּא הַנִּבְזָה יוֹתֵר כִּי הָאֵב כְּשִׁינְיָהֶם הַמְּלַמֵּד בְּשִׁבִיל הַנֶּעֱרַר בְּנוֹ שֶׁהוּא מְלַמֵּד
יְדוּעַ כִּי הַנֶּעֱרַר הוּא הָאֶהוּב יוֹתֵר.

וְאֵלּוּ הָיָה הָעֵנְיָן כֵּן כְּמוֹ שְׁחֹשְׁבִים רַבִּים הָיוּ הַמְּנֹרְכָבִים מֵהִיסוּדוֹת שׁוֹכְנֵי בְּתֵי חוֹנָם
נִבְזָהִים וְנִכְבָּדִים אֶצֶל הַשָּׁם יִתְעַלֶּה יוֹתֵר מִן הַמְּלֹאכִים וְאִין הַדְּבַר כֵּן אֶבֶל הַגְּבוּהַ נִבְרָא
לְעֶצְמוֹ לְרִצּוֹן הַשָּׁם שְׂרָצָה בְּמִצִּיאוֹת הַטּוֹב וְנִתֵּן בְּטַבְעוֹ שֶׁתִּצְאָנָה תוֹעֵלוֹת מִמֶּנּוּ.

וְזֶה הָעֵנְיָן בְּעֶצְמוֹ בָּא בְּסִפּוֹר בְּרִיאוֹת הַמְּאֹרוֹת וּבָא זֶה וְלַמֵּד עַל זֶה כִּי תַחֲלָה אָמַר יְהִי
אוֹר וַיְהִי אוֹר וְאָמַר וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיְבֹרְכֵנוּ וַיִּבְרָא אֶת הַמְּאֹרוֹת
שֶׁנִּבְרָאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְלֹא תִלְאָן עַד יוֹם ד' וְזֶה כִּי יוֹם ד' כְּבָר קָדַם לוֹ הַיּוֹם הַרְקִיעַ בְּתוֹךְ
הַיָּמִים וְהַרְאִיתָ הַיְּבֻשָׁה וּמִצִּיאוֹת הַצְּמָחִים וְזֶה כִּלּוֹ צְרִיף לְאוֹר וְלַחֲשֵׁף כִּי הֵם סְבוֹת הַהִנְיָה
וְהַפְּסָד אַחֵר הַכַּחוֹת הַגְּלִגְלִיּוֹת וְהַכֹּל מַעֲשֵׂה יְדִיו.

וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמַעֲשֵׂה יְדִיו מַגִּיד הַרְקִיעַ. וְהַגְּדַת מַעֲשֵׂה יְדִיו הוּא הָעוֹלָם הַשְּׁפָל לְרַקִּיעַ.

וּלְפִיכֶן סִפֵּר בְּיוֹם רְבִיעֵי שְׁלֹשׁ תוֹעֵלוֹת הַמַּגִּיעוֹת מֵהָאוֹר עִם נְתִינָתָם בְּרַקִּיעַ הַנִּבְרָא
רַקִּיעַ שְׁמַיִם כְּמוֹ שְׁנֹזְכָר ג' פְּעָמִים בַּפ' מְאֹרוֹת. יְהִי מְאֹרוֹת בְּרַקִּיעַ הַשְּׁמַיִם הוֹסִיף בְּיָאוֹר
וְאָמַר.

וְהָיוּ לְמְאֹרוֹת בְּרַקִּיעַ הַשְּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וְלוֹלֵי זֶה הָעֵנְיָן הָיָה לוֹ לֹאמַר תַּחֲלָה פְּסוּק
לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. וְלְפִי זֶה הוּא הָעֵנְיָן נֹאמַר וְהָיוּ לְמְאֹרוֹת כִּי מָה טַעַם לֹאמַר יְהִי אוֹר לְהִיּוֹת
אוֹר.

רְאִיָּה בְּרוּרָה אַחֲרַת כִּי אַחֲרֵי אָמְרוּ כָּל זֶה בְּאֵר וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים שְׁנֵי הַמְּאֹרוֹת הַגְּדוֹלִים.
וְאַחֵר כֵּן אָמַר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֱלֹהִים בְּרַקִּיעַ הַשְּׁמַיִם מְכַלֵּל שְׁנֵינְתָם שֶׁהֵיא תְּלִינְתָם הָיְתָה
אַחֵר עֲשִׂינְתָם.

ולשון נתינה באלו העניינים מצאנו בזכר הקשת אמר את קשתי נתי בָּעֵנָן ולשון נתי מורה על אמת ענינם שאינו דבר מונח מאז ועומד לא הקשת בָּעֵנָן ולא המאורות ברקיע השמים ונתינתם בו הוא לג' תועלות המגיעות מהאור.

הא' להאיר על הארץ. השנית למשול ביום ובלילה.

השלישית להבדיל בין האור ובין החשך וזה יתבאר במה שנמשך במזמור זה פי כפי ענין זה שבא במעשה בראשית אמר בראש המזמור עוטה אור בשלמה ולא הזכיר לו שם תועלת כלל ואחר פן הזכיר פסוקים רבים מורים על ממשלת האור.

למבינים אמר תחלה המקרה במים עליותיו לפי שתחלת המג היסודות שהוא בסבת האור יתחדש ממנו האד העולה מן הארץ וזה בא דרך שסדר משה רבינו ע"ה אחר בריאת האור יהי רקיע בתוך המים שבא להורות כמו שפירשוהו רז"ל יחזק הרקיע שלא היתה הנוית הנויה גמורה רק חוזק המקום שהוא.

ונה הלשון בעצמו אמר באמצו שחקים ממעל. וכבר הקדים לו בהכינו שמים שם אני.

ועל אמוץ השחקים אמר יהי רקיע שבא להורות על הנוית הרקיע הצריך להקוות המים התחתונים ולהראות הארץ. ואל מציאות המים העליונים שהם המים אשר מעל השמים שהזכיר דוד גם פן דרך רמז בכלל העולם האמצעי ומשם יפתח השם את אוצרו הטוב את השמים ובאמת קראו הטוב כי הכל מתמיד בסבתו ובמציאותם ומצאו הצמחים.

ולפי שמשך רבינו ע"ה כתב בפסוק תדשא הארץ שלא במקומו כלומר שהקדימו לתליית המאורות שהוא סבת האד העולה מן הארץ אמר אחר פן וכל שיש השדה טרם יהיה בארץ. וכאילו רמז ואמר כי בהראות היבשה היה ראוי לעלות האד.

פי כבר נתלו המאורות וזה הרקיע נסתר מרבים. ולפי שאינו כמשמעותו הפשוטה נאמר בו ויהי כן ואמר ויעש מה שלא בא בשאר ההוים ועליו רמז ישעיה הנביא באמרו מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תפן וכל בשליש עפר הארץ.

ואלו היו השמים העליונים היו דברי הנביא שלא כסדר. לפיכך נראה שרמז באמרו מי מדד בשעלו מים על הקוות המים כי אז נעשה הרקיע ונראתה היבשה.

והוא שסמך לו ושמים בזרת תפן והוא הרקיע. ואמרו וכל בשליש עפר הארץ על החלד המכוסה ממנה.

ואמר על הנגלה ממנו ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים. וזה כולו כפי מה שהודיע המציאות לחכמים אבל הדעת המפורסם להמון שהמים העליונים למעלה מן הגלגלים וזה אמת מצד שהם באים בכחם והכל מפח מעשיו.

והוא שאמר משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיה תשבע הארץ וכבר הקדים לו המקרה במים עליותיו ולפי שלא יוחס זה לטבע אמר מפרי מעשיה רוצה בו מפח מעשיה. וקראו פרי לפי שאין לו מציאות בעצמו כמו שאמר החכם מפרי פי איש תשבע בטנו ולהורות שרחמי ועל כל מעשיו לא על האדם לבדו אמר ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם והזכיר צמאון הפראים להעיר על פועל הטבע המחכים כל בעל חיים באשר הוא פי הפראים בטבעם שעומדים בצמא גדול זמן רב בכונה פדי להנצל מידי הבאים לצוד אותם

וּכְשֵׁי־רָאוּ הַצְּדִים בּוֹרְחִים אֶל הַמַּעֲיָנוֹת וְשׁוֹתִים עַד בְּלִי דֵי וַיָּשׁוּבוּ כַּנְּגֹד הַצְּדִים וַיִּשְׁלִיכוּ
קְלוּחֵי מַיִם עַל פְּנֵיהֶם עַד שִׁינְצָלוּ מֵהֶם.

וְאַחַר זֶה הַתּוֹעֵלֶת הַזִּכִּיר הַתּוֹעֵלֶת הַמַּגַּעַת לַעּוֹפוֹת וּלְבִהְמוֹת וּלְאָדָם וְגַם לַעֲצִים הַגְּדוֹלִים
הַיּוֹצְאִים לְפִי הַטֵּבַע בְּדָבָר הַשֵּׁם לֹא עַל יְדֵי פּוֹעֵל אָדָם וְהוּא שָׁאֵמַר יִשְׁבְּעוּ עֲצֵי י"י אַרְצֵי
לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטַע.

וְהַזִּכִּיר שֶׁהָאֵילָנוֹת הַגְּדוֹלִים תּוֹעֵלְתָם נִמְצְאוּ תְּמִיד לַעּוֹפוֹת וְהוּא שָׁאֵמַר אֲשֶׁר שָׁם צִפְרִים
יִקְנְנוּ חֲסִידָה בְּרוּשִׁים בֵּיתָה וְעוֹד הַזִּכִּיר הַהָרִים וְהַסְּלָעִים הַגְּדוֹלִים תּוֹעֵלְתָם גַּם כֵּן נִמְצְאוּ
לְחַיּוֹת הַמַּדְבָּרִיּוֹת וְכָל זֶה מוֹרָה כִּי רַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִמְצְאוּ בְּסִבַּת
הָאוֹר וּמִמְשַׁלְתּוֹ וְהוּא שָׁנְאָמַר בְּאוֹר וּלְמִשׁוֹל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה.

וּמָה שָׁאֵמַר אֶת הַמְּאוֹר הַגְּדוֹל לְמַמְשַׁלֵּת הַיּוֹם וְאֶת הַמְּאוֹר הַקָּטָן לְמַמְשַׁלֵּת הַלַּיְלָה וְאֵת
הַפּוֹכְבִים לֹא בָּא לומר שֶׁאֵין לָהֶם מַמְשַׁלָּה בְּכָל עֵת אֲבָל יַחַס מַמְשַׁלֵּת כָּל אֶחָד מֵהֶם לְזִמְנָן
מִיּוֹד לֹו שֶׁהִיא נִרְאֵית בְּיוֹתֵר וְאַחַר שֶׁהַזִּכִּיר עֲנִין קִצַּת מַמְשַׁלְתָם בָּא לְהַזְכִּיר שֶׁתִּי
הַתּוֹעֵלוֹת הָאֲחֵרוֹת וְהַזִּכִּיר תַּחֲלָה תּוֹעֵלֶת הָאוֹרָה וְהוּא בְּיָאוֹר לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ.

וְהוּא מָה שֶׁבִּיָּאוֹר וְאָמַר עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים לְפִי שֶׁשָּׁמַשׁ זִמְנָן אוֹרוֹ קְבוּעַ מִתְחַלֵּת הַיּוֹם
וְעַד סוֹפּוֹ וְהַלְבָּנָה יֵשׁ לָהּ זְמַנִּים הַרְבֵּה וְכָל יוֹם וַיּוֹם מִשְׁתַּנֶּה זִמְנָן אוֹרָה לְפִי עֲמֻדָה נִגְדָה
הַשָּׁמֶשׁ וְאֵין לָהּ אוֹר מַעֲצָמָה וּלְפִיכָף אָמְרוּ עָלֶיהָ שֶׁאֵמְרָה אֵיפֹשֶׁר לְשֵׁנֵי מַלְכִים שִׁישְׁתַּמְשׁוּ
בְּכֶתֶר אֶחָד לְפִי שֶׁאֵין לָהּ כֶּתֶר מַעֲצָמָה אֲבָל הוּא מְוַשְׁאֵל לָהּ וְאַחַר שֶׁהוּא כֵּן אֵין רְאוּי
שֶׁתִּקְרָא בְּלִשׁוֹן גְּדוֹלָה וּמַלְכוּת כִּשְׁמֵשׁ לְכָף חֲזָר וּקְרָאָה הַמְּאוֹר הַקָּטָן וְזֶה כִּלּוֹ אָמְרוּ כְּדִי
לְהוֹרוֹת עַל טֵבַע אוֹרָה.

וּלְהַרְחִיב בְּאוֹר עַל זֶה בָּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתְּלֻמוֹד וְנִמְשְׁכוּ הַדְּבָרִים שֵׁם לְפִי הַמְּשִׁיף הַמְּשִׁל
לֹא לְדַקְדָק אֲמַתּוֹ כִּי כֵן דָּרָךְ קִצַּת הַמְּשִׁלִּים בְּדַבְרֵי סִפְרֵי הַקְּדוֹשׁ וְהָאֵמַת כִּי נִקְרָא קָטָן
מִצַּד בְּחִינַת אוֹר הַשָּׁמֶשׁ וְגָדְלוֹ אֲמָנָם מִצַּד בְּחִינַת אוֹרָה אֲצֵל שְׁאֵר הַפּוֹכְבִים הוּא גְּדוֹל
וּלְפִיכָף אָמַר אֶת שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים אַע"פ שֶׁיֵּשׁ כּוֹכְבִים אֲחֵרִים שֶׁעֲצָם כָּל אֶחָד מֵהֶם
גְּדוֹל מִעֲצָם הַיָּרֵחַ.

וּכְבֶּר הַעִיר בְּזֶה עַל תּוֹעֵלֶת לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וְאַחַר כֵּן בָּא לְבַאֵר לְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ שֶׁרָצָה בּוֹ לְהַעִיר עַל תּוֹעֵלֶת שְׁנֵי הַזְּמַנִּים זִמְנָן הָאוֹר וְזִמְנָן הַחֹשֶׁךְ כִּי קִצַּת בְּעֲלֵי חַיִּים
יִפְיִקוּ רְצוֹן בְּמִזְוָנָם בַּלַּיְלָה וְיִנּוּחוּ בַּיּוֹם וְקִצַּתָם בַּיּוֹם וְיִנּוּחוּ בַּלַּיְלָה וְהוּא שָׁאֵמַר תִּשְׁתַּחֲשֹׁף
וַיְהִי לַיְלָה בּוֹ תִרְמוֹשׁ כָּל חַיִּתוֹ יַעַר הַכְּפִירִים שׁוֹאֲגִים לְטָרֵף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אֲכָלָם תִּזְרַח
הַשָּׁמֶשׁ יֵאֲסֹפוֹן וְאֵל מְעוֹנוֹתָם יִרְבְּצוֹן יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ.

גַּם זֶה מְרַחֲמֵי הַשֵּׁם שֶׁחַיִּית הַרְעוֹת נֶאֱסָפוֹת בַּיּוֹם לְמִנּוּעַ הַהִזָּק מִבְּנֵי אָדָם שֶׁעֲבוּדָתָם
בַּיּוֹם וְהוּא שָׁאֵמַר יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ וּלְעִבְדוֹתוֹ עַדִי עָרַב. כָּל זֶה מוֹרָה עַל מַסְדֵּר טוֹב שֶׁהַפֶּל
בְּחֻקָּהּ וּבְכֻנָּהּ מֵאֵתוֹ וּבְכַחוֹ הוּא שָׁאֵמַר מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂי י"י כִּלְמֵ בְּחֻקָּהּ עֲשִׂית מְלֵאָה
הָאָרֶץ קִנְיָיָהּ.

וְזֶה הַפֶּל קוֹנֵה הַקּוֹנֵה שָׁמַיִם וְאָרֶץ בְּמַמְשַׁלָּה שֶׁנֶּתַן לְמְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא בְּרַחֲמָיִם. וְהוּא
בְּרַחֲמָיו יָאֵר פְּנֵיו אֵלֵינוּ וַיִּקְיֵים בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכְּתוּב לֹא יָבֹא עוֹד שֶׁשָּׁמֶשׁ וַיִּרְחֹף לֹא יֵאֲסֹף
כִּי ד' יִהְיֶה לָהּ לְאוֹר עוֹלָם וְשִׁלְמוֹ יָמֵי אֲבָלָהּ.

ועוד פתוב לא יהיה לה השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לה והיה לה י"י לאור
עולם ואלהיה לחתפארתה. פרשת בשלח.

(והיא ראויה לשביעי של פסח). מים קרים על גפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק.

זה הפסוק בא פשאר פסוקי משלי על שני פנים גלוי ונסתר הגלוי המשל מבואר בו שבא
להשקיט לב החושק ההומה על חשוקו כל מי רחקו ממנו כי בהתבשרו טוב שמועה
עליו ראוי לו שישקנוט ויניח והמשיל זה למים קרים ובענין שידוע שטבע הענין רותח
ומבעבע לפיכך צמאו רב ואין בכל המשקין הנהוגים לו משקה הראוי לרוות צמאו פמים
כמו שאמר לא צמא למים כי אם לשמוע.

ונאמר מים שאל. וכן נראה במקומות רבים בפתוב והמציאות מאמת זה וכשם שהמים
קרים מרונים הענין ומניחין רתיחתו ומקררים חמו ומוטיבים לבו פן החושק ההומה על
חשוקו השמועה טובה עליו תשקיט המיית לבבו ואם הוא נשאר ברב תשוקתו אליו.

זה הדרך הנגלה בפסוק הזה אבל הפסוק בא להעיר על פונת התורה שבאה לרוות כל
צמא לשמוע דבר השם והענין לבקש אותו ולא מצאו וקרא החכם לתורה שמועה במקום
זה ובזולתו פאמרו ושמועה טובה תדשן עצם.

ונה לפי שבא דרך שמע וקבלה לא על דרך למוד מופתי ובדין קראה טובה כי היא
מתקנת ושלמה בשלשת חלקיה כמו שיתבאר בדרש חג השבועות. ואמר מארץ מרחק
לפי שפונת התורה לא תושג רק אחר תקירות רבות בדברים רבים ובמשלים רבים פדרך
שעשה שלמה בהרבות דבריו ומשלו לגלות סתריה ולהודיע פננתה והוא שאמרו ז"ל
למה היו דברי תורה דומים קודם שבא שלמה לבאר שמימה עמוקין וצונין וכבר התבאר
בהקדמת התנבלותי שזה המשל הוציאו מדברי שלמה עצמו כי כן אמר מים עמוקים
עצה בלב איש וכבר התבאר בפתיחת זה הספר ושם התבאר ששלמה קרא התורה מים
עמוקין ובונין וכפי ענין זה אמרו במקומות רבים שהתורה נמשלה למים פדרך חידה
ומשל ולפי הענין ראוי לחקור כל סתרי התורה והם רשומות וחתומות.

והוא הענין שנזכר בדבריהם ז"ל אמרו וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי
רשומות אמרו אין מים אלא תורה שאמר הוי כל צמא לכו למים. וראייתם מזה הפסוק
הוא פדרך ראיות הרבה שבאו בתלמוד שהזכירו קצת הענין לראיה והראיה היא במה
שנסמך לענין ההוא ובמקום ההוא במה שנאמר שם פמבאר לדבריו למה תשקלו פסוף
בלא לחם ויגיעכם ולא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם.

הורה פי השמיעה אליו והוא עיקר התורה היא האכילה הטובה ועונג הנפש ואמר שם
הטו אונכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם הורה פי השמיעה היא חיי הנפש האמתיים וכל
זה באר דברו המוקדם שקרא הוי כל צמא לכו למים אם פן המים הם פנוי לתורה וכן
מצאנו בפירוש לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר י"י ודבר י"י הוא
התורה ואחר שהצמאון אליה וצמאון האדם מיוחס אל המים ראויה היא להקרא מים
ודמיון התורה למים ראוי לפנים הרבה לפי שהמים הם משקה ראוי צריך לכל אדם
פריא או חולה והוא מצוי בכל ישוב בלא פסוף ובמעט טורח והוא הכרחי מפל משקה
והוא הצמא והמטיב לב הענין אבל שאר המשקים אינם ראויים לקצת פני אדם ואינם

נמצאים בהרבה מקומות מן הישוב ומציאותם אינו בלא כסף גם אינם הכרחיים כמים כי היין שהוא טוב משאר המשקים אינו הכרחי לחיי האדם על הרוב כי ההכרחי הוא הלחם אשר הרעב אליו והמים אשר אליו הצמא כמו שגזפר אכל היין והבשר אינם ראויים לחולים וגם לבריאים אינם הכרחיים.

הלא תראה פונת התורה שכל ספוריה בלא ספק הם לצורך ומכלל ספוריה שכל הדורות שהיו לפני המבול שהיו חיייהם ארוכים האורך הגדול שספרה התורה לא ניתן להם בשר ויין ואחר המבול ניתן להם היין והבשר על דרך הנסיון ולא על דרך טבע.

ואפשר שעמידתם בתיבה עם כל החי גרמה להם לאכול הבשר לפי שילדו בעלי חיים והיה המקום צר מהכיל או לפי שתשש כוחם כפי מה שנראה מספור התורה בימי חיייהם ואולי נתן להם הבשר על דרך רפואה לחזק טבעם ולהפיק תאונתם על דרך בינונית כמו שאמרה התורה כי תאנה נפשך לאכול בשר.

ורבותינו ז"ל אמרו דברי תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאנה לא כדרך העושים כל זמנם חגים וכן היין נח בתחבולותיו נטע כרם ביום ששתה מיינו וראה התועלת בו מצד אחד ועם היותו השלם שדורותיו ראה גם ראה מה ספרה התורה עליו מגנות השכרות והפנוה בספור ההוא להרחיק השכרות ולהשמר מן היין שלא לשתותו לשכרה רק על דרך רפואה.

סוף דבר המשקה ההכרחי לכל הוא המים. והתורה היא הלמוד ההכרחי לכל אדם אם נפשו בריאה או חולה והיא מצויה לכל אדם ובכל מקום כמו שאמר כי קרוב אליה הדבר מאד ובלבבך לעשותו.

והתורה תרונה כל הצמאים ותחנה נפשם ולפיכך ראויה להקרא מים ומה המים אין הגדול מתבייש לומר לקטן השקני מים כף דברי תורה אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד או פסוק אחד או הלכה אחת אפילו אות אחת ועוד שהמים יזכו הגוף וינקוהו מכל לכלוה והתורה מזכה הנפש ומטהרת אותה מכל חטא.

ועוד שהיודע לשחות במים ימצא רצונו כם אם ירחץ בהם או יעברלמחוז חפצו או יוציא פנינים מתוכם ואם לא יטבע כם ויצלול וכן יקרה ללומדי התורה שאם אין יודע לישוט בהם ולקרות בהם סוף שהוא מתבלע בהם ואם ידע לישוט בהם יבאר סודות יקרים מפנינים אשר אליהם היתה הפנוה.

ועוד ששפע התורה ראוי להמשילו במים חיים לפי שהוא נובע מכל צד ולא יחסר גם כי ישתו רבים ממנו ודרך משל זה נאמר שתה מים מבונך ואמר יפוצו מעיינותיה חוצה לפי שזה טבע כל חכם ושלם להועיל לאחרים באשר תשיג ידו בחכמה אם בפיו אם בכתבו ואמר יהיו לה לבדה ואין לזרים אהר רצה לומר שאין ראוי למי שחננו השם שכל טוב שישתמש בו אלא בדברים שהם תועלתו בזה ובבא ולתת חלק לזרים אשר אתו בטבע אבל צריך שישלחט בכחותיו הטבעיים וישמר שלא יכשילהו הזר אשר אתו ולא יהיה מעינו נרפש ומקור משחת כאמרו מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע.

סוף דָּבָר לְדַמְיוֹנִים הַנּוֹצְרִים וְלִשְׁאָר דְּמִיוֹנִים הַרְבֵּה גַּמְשָׁלָה הַתּוֹרָה וְהַחֲכָמָה לְמִים וְלִפְיָכֶּה דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת דְּרָשׁוּ פ' זו על התורה ונראה לומר שֶׁהֵבִיאָם לומר זֶה אָמְרוּ שָׁם וַיִּמְתְּקוּ הַמִּים שָׁם שָׁם לוֹ חוֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם גְּסָהוּ.

וְאֵלּוּ הֵיךְ הַדְּבָר כִּפְשׁוּטוֹ הֵיךְ הַפְּסוּק הַהוּא רְחוּק וְזָר מְאֹד כִּי מֵה עֲנִין חוֹק וּמִשְׁפָּט אֲצֵל מְתִיקוֹת הַמִּים וּמֵהוּ עוֹד וְשָׁם גְּסָהוּ. וְדָרַשׁ זֶה סוּבָל שְׁנֵי עֲנִינִים אִם שְׁסָפּוֹר הַמַּעֲשֵׂה כְּלוֹ עַד וַיִּמְתְּקוּ הַמִּים מְשָׁל אִו שְׁאִירַע הַמַּעֲשֵׂה כְּמוֹ שְׁסוּפָר וְהַמַּעֲשֵׂה הַהוּא הָעִיר הַרְוֵאִים וְהַשׁוֹמְעִים עַל הַתּוֹרָה הַצְּרִיכָה לְכָל כְּמִים וְאַחַר שֶׁהוּא כֵּן טוֹב לְבָאֵר הַמְשָׁל כְּלוֹ כִּי בּוֹ הוֹדִיעֵנו כְּנֹנֶת בִּיאַת הַתּוֹרָה וְסִבַּת מִתְּנַתָּה עַל הַדְּרָךְ שְׁנִתְּנָה בְּתוֹעֵלַת כְּלִילִית לְכָל אָדָם חֲכָם אִו כְּסִיל וְלִפְיָכֶּה הַקָּדִים עֲנִין זֶה לְמַעַמַּד הַר סִינִי.

וְנֹאמֵר כִּי הַזְּמַן גַּמְשָׁף אַחַר הַתְּנוּעָה הַיּוֹמִית וְלִפְיָכֶּה יִקְרָא הַזְּמַן בְּמִקּוֹמוֹת יוֹם. וַיֹּאמֶר עַל זְמַן הַהִקְפָּה הַיּוֹמִית מִן הַחֲשֵׁף וְהָאֹר יוֹם כְּמוֹ שְׁבָא יוֹם אֶחָד יוֹם שְׁנֵי וַיֹּאמֶר עַל זְמַן הָאֹר לְבַדּוֹ יוֹם כִּי כֵן קָרָא הַשֵּׁם לְאֹר יוֹם.

וַיֹּאמֶר עַל שְׁנֵה כְּמוֹ שְׁבָא יָמִים תִּהְיֶה גְּאֵלְתוֹ. וַיֹּאמֶר עַל זְמַן מְוַחֲלֵט יוֹם כְּמוֹ שְׁבָא הֵיךְ יוֹם בָּא.

אִו יוֹמוֹ יָבֵא וְהֵיךְ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. וְכֵן בָּא הֵיךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים כְּפִי הַמְשָׁל כְּנֹגֵד שְׁלֵשֶׁה זְמַנִּים הַעוֹבְרִים עַל הָאָדָם זְמַן נְעוּרוֹת וְזְמַן בְּחָרוּת וְזְמַן הַזְּקֵנָה.

הַכְּפוּנָה בְּזֶה עַל כָּל זְמַן מְשָׁלֵשֶׁה מִיָּנִי הַלְמוּד לְפִי שְׁזַמַּן זְקֵנָה הוּא זְמַן מְוַחֲלֵט עַל הָרֹב לַיְחִידִים בְּלְמוּד הַחֲכָמָה הָאֵלֶּהִית שֶׁהוּא הַמִּים הָאֵמִיתִיִּים שׁוֹפְעִים מִמְּקוֹם מִים חַיִּים כְּמוֹ שְׁמַצְאָנוּ בְּתִלְמוּד תָּא וְאַגְמָרָךְ מַעֲשֵׂה מְרַכְבָּה אָמַר לִיָּה אֶפְתִּי לֹא קִשְׁאִי כִּי זֶה הוּא הַרְוֵאִי לְבַעֲלֵי הָעֵיוֹן שְׁיִקְדִּימוּ הַזְּמַן לְלְמוּדֵיּוֹת וְאַחַר כֵּן לְטַבְעֵיּוֹת וְאַחַר כֵּן לְאֵלֹהֵיּוֹת.

וְעַל שְׁלֵשֶׁה חֲלָקֵי זְמַן אֵלּוּ רְמַז בְּסָפּוֹר הַלִּיכַת שְׁלֵשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְאָמַר שְׁלִפְנֵי הַתּוֹרָה הָיוּ מְהֻלְכִין שְׁלֵשֶׁה זְמַנִּים בְּמִדְבָּר וְאִינָם מוֹצְאִים דְּבָרֵי תוֹרָה כִּי כֵן דְּרָךְ עוֹבְדֵי אֲדָמָה וְאַשְׁרַע עֲבוּדָתָם בְּחוּמָר וּבִלְבָנִים שְׁלֹא יִשְׁיִגּוּ מַעֲלָה מִן הַמַּעֲלוֹת אֲבָל הֵם עוֹמְדִים וְהוֹלְכִין בְּמִדְבָּר מְקוֹם שְׁלֹא יַעֲבֹד כָּלֵל כְּדָרָךְ שְׁנִקְרָא בּוֹר מִי שֶׁהוּא עַל עֲנִין זֶה וּבְזֶה הָעֲנִין מַצָּא מִשֶּׁה רַבִּינוּ ע"ה הָעַם הַגָּדוֹל הַהוּא מְלַבֵּד חִידִים וְדָרָךְ הַתּוֹרָה לְדַבֵּר עַל הַרְבִּים וְהֵם שְׁהֻלְכוּ שְׁלֵשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר שׁוֹר וְהוּא רְמַז לְחֲכָמָה הָעֵיוֹנִית מְגֻזְרַת תְּשׁוּרֵי מְרֹאֵשׁ אֲמָנָה וְלִפִּי רַע הַהֲרָגָל שֶׁהֲרָגִילוּ הֵיטָה הַלִּיכָתָם בְּמִדְבָּר כְּלֹא מַצִּיאוֹת מִים.

וְאַפְשָׁר שֶׁהִנְבִּיא הוֹשַׁע אָמַר לְפִי הָעֲנִין הַנּוֹצְרֵי חֲיִינּוּ מִיּוֹמִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמָנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו וְהוּא יִהְיֶה לְעֵתִיד כְּשֶׁתִּתְּפַשֵּׁט יְדִיעַת הַשֵּׁם כְּמוֹ שְׁסָמַךְ לוֹ וְנִדְעָה נִרְדָּפָה לְדַעַת אֵת י"י.

וְאִז יָבֵא כְּשָׁם לָנוּ לֹא שְׁיִלְכוּ יוֹם וְלֹא יִמְצְאוּ מִים כְּמוֹ שְׁאִירַע לְאַנְשֵׁי הַמִּדְבָּר שְׁנֹאמֵר עֲלֵיהֶן וְיִלְכוּ שְׁלֵשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מַצְאוּ מִים. וְלִפִּי הָעֲנִין הַשְּׁנֵי שְׁאִמְרָנוּ סוּבָל הַדְּרָשׁ וְהוּא שֶׁהַמַּעֲשֵׂה הַנּוֹצְרֵי בַתּוֹרָה אִירַע כְּמוֹ שֶׁהַתְּפָרְסָם לְהַמּוֹן רְאוּי שְׁיִלְקָחוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הַנּוֹצְרִים בַתּוֹרָה שֶׁהֵם מְפוֹרְסָמִים לְכָל כְּפִשׁוּטֵיהֶם וְהֵם שֶׁהִיחִידִים יְבִינּוּ סוּדוֹת הַשֵּׁם בְּהַעֲרַת סָפּוֹר הַמַּעֲשִׂים הָהֵם.

ומזה המין כל מה שנזכר במעשה בראשית מאדם וחסה וקין והכל ושת ומגן עדן וכל הנמשך לזה ראוי להתבונן בזה היטב כי לא בא לחלוק על לומדי התורה לסתור דעתם המפורסמות במעשים ההם אמנם פוננתו להודיע כי ספור המעשים ההם בא בתורה להעיר היחידים על סוד אמיתי הנודע בתקירה ובעיון ומזה המין הוא סיפור ההליכה במדבר שלשת ימים בלא מים.

ומן הנמשך לזה ספור הכנת שלשת ימים לקבל התורה וירידת השם ביום השלישי וכבוס של שמלותם ופרישתם מן האשה כי על דרך זה ראוי האדם לבא אל המתנה הקדוש האלוהי כמו שהזכיר הרב המורה בפרק ח' ומי שלא ילך בדרך זה לא ישיג לבא שם ולא אל המתנה הקדוש האלוהי ומי שלא ילך בדרך זה לא ישיג לבא שם ולא ימצא המים והוא שבא הספור במקום הזה ואמר וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ואחר זה בא ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על פן קרא שמה מרה.

ולפי ענין המשל נראה לומר שהעם היו שומעים דברי משה באמונת השם בדרך למוד מופתי בדרך כל חכם לב שיפוצו מעיינותיו חוצה והוא השלם שבשלימים בלא ספק הנה משפיע טובו עליהם להביאם אל ארץ החיים ולא יכלו לשתות מהמים ההם כי מרים הם אל חכם כי כן דרך ההמון כי פאשר יקרה לחולי הגופות שישתנה טבע הרגשותם וכל אנוכי טוב וערב תתעב נפשם ויתאוו הדברים החמוצים והקשים כן דרך הנפשות שמים מר למתוק ומתוק למר ולפיכך המים הנזכרים ממקור מים חיים המתוקים מדבש מרים אל חכם כי לא נסו לשתותם על פן לא יכלו ועל פן קרא שמה מרה והקריאה בלבד היתה במרירות ההוא לסבת הפסד הרגשת חכם לא שהיה שם מרירות בעצם חלילה חלילה.

ונה הענין הנה סבה חזקה לסתרי התורה ולהסתר הפרשה הזאת בעצמה לא שיש שם דבר חולק על האמת הישרה או שהוא פנגד אחת ממצות התורה אבל הם בתכלית הטוב אבל לפי צורך ההמון שאין פחבהם להבין הדברים העמוקים היתה הסתרה והוא צורך התורה עד שבאו הסודות בדרך שלא יתעה המבין ולא ירגיש הפתי הטועה.

ולפי הענין הנה בא וילנו העם על משה לאמר מה נשתה רצה לומר תלונתנו עליך כי אלו המים אשר הביאתנו אליהם הם ראויים לה ולרעייה אבל אנחנו העם מה נשתה ולמה לא יהיו על ענין כזה אנשים שגדלו בין הכופרים הרעים שהיו בלא דת ובלא אלהי אמת.

והנה היום אחר מתן תורה אלפי שנה כל אדם המוני כשישמע דבר חכמה אמת יקוץ בו ויבז אותו להיותו שבע מספוא ותכן שהם מאכלו עד שצריך להעלים דברים הרבה מהם כדי שלא יחשבו האומר אותם לחולק על האמונה אמנם האדם שלא יתן מאכלו עשב השדה ולא ישבע ממנו ירעב לשמוע את דבר ה' וכל מר לאחרים מתוק אליו ועל שניהם אמר החכם נפש שבעה תבוז ונפש רעבה כל מר מתוק.

ונה הפסוק סובל פירוש אחר והוא כי הנפש שתאכל דבש יותר מדאי קרא שבעה והיא תבוז נופת בדרך פן תשבענו והקאותו וקרא רעבה לאשר לא שמעה כלל דבר השם והיא תשים מר למתוק ומתוק למר ופתי נפשות אלו הם בפתי הקצוות.

וְזֶה הַפִּירוּשׁ קָרוֹב אֲצִלִּי אֲבָל שְׁנִיָּהֶם לִי רוּמְזִים עֲנִן אֶחָד וּלְפִי הָעֲנִן הִזָּה הִיְתָה תְלוּנָה הָעַם וּלְפִיכֶּךָ הִזָּה צִוְרָה גְדוֹל לַתּוֹרָה הַתְּמִימָה הַמוֹעִילָה לְעַם כָּלֹ תוֹעֵלֶת מְסַפֶּקֶת כְּפִי טֹבֵעַ הַכֹּל מִחִפְיֵמַת פְּתִי וּמְאִירַת עֵינַיִם לְפַקְחִים וְזֶה הָעֲנִן לֹא יִשְׁגְּהוּ אָדָם בְּחֻכְמָתוֹ וּבְתַחְבּוּלוֹתָיו אִם לֹא יָבֹא דְבַר הַשֵּׁם אֵלָיו לְהוֹדִיעֵנו הַדְרָה הַזֹּאת בְּנִבּוּאָה שְׁלִימָה.

הֲלֹא תִרְאוּ שֶׁהַתּוֹרוֹת הַמְתַּדְמּוֹת בְּתוֹרַתְנוּ הַתְּמִימָה לֹא הִשְׁיִגּוּ עֲנִן זֶה וְאֵפ"י שְׂבָאוֹ אַחֲרֶיהָ וְתוֹעֵלְתָן רַחוקָה מְאֹד מִתוֹעֵלֶת הָעַם שֶׁהִרִי חוֹקֶיהָ הֵם עַל הַקְּצוּוֹת וְתוֹרַת יִשְׁמַעְעָל פְּחוּתָה מִפְּנֵלָן לְפִי חוֹקֶיהָ הַמְּכוּעָרִים וּלְפִי יְחוּל גְּמוּל פְּחוּת.

וְאִין לְתַמּוּהָ עַל זֶה הָעֲנִן שְׂאִין הַתּוֹרָה אֲלֵא פְּנֵעַל אֱלֹהִי וְלֹא יִשְׁיִגְנוּ אָדָם רַק בְּרִצּוֹן הַשֵּׁם בְּעַם וּלְפִיכֶּךָ צָעַק מִשָּׁה אֵלָיו וַיּוֹרְהוּ עֵץ וְהוּא הַתּוֹרָה כְּמוֹ שְׂאֶמְרוּ דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אִין עֵץ אֲלֵא תּוֹרָה שְׂנַאֲמַר עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְהוּא שֶׁהַשְּׁלִיף מִשָּׁה אֵל הַמַּיִם הַמְרִים לְעַם עַד שְׂמַחְקוֹ לָהֶם.

וְהוּא שְׂאֶמְרוּ ו'ל מְרִים הֵם לְפִי שְׂעָה וְנִמְתְּקוּ וְהוּא שְׂלֵא אָמַר שֶׁהִסִּיעַ אוֹתָם מִמְּקוֹם הַמַּיִם הָהֵם אֲבָל עָשָׂה תַחְבּוּלוֹת לְמַתַּק הַמַּיִם הָהֵם בְּעֶצְמָם בְּהַמְשָׁלִים וּבְדָבָר עַל לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם וּבְמַצּוֹת גְּלוּיוֹת הַמְּכַסּוֹת אֶת הַמְרִירוֹת שְׂנַרְאָה תַחֲלָה אֵל חֲכָם כִּי זֶה דְרָה הַרוֹפֵא הָאֲנֹן שְׂעוֹשֶׂה תַחְבּוּלוֹת לְגִנוּב דַּעַת הַחוּלָה לְטוֹבָתוֹ כְּדִי לְהַשְׁקוֹתוֹ הַמְשָׁקָה הַמְּחִיָּה אוֹתוֹ.

וּבְתַחְבּוּלָה זֹו הוֹרְהוּ הַשֵּׁם לְהַשְּׁלִיף עֵץ אֵל הַמַּיִם עַד שְׂמַתְקוּ אֵל חֲכָם. וְכַמְבָּאָר לְמַשְׁלֵל הֵהוּא אָמַר שֵׁם שֵׁם לֹו חֲק וּמַשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ וּבִאָרָה זֶה הַקְּבֵלָה הָאֲמִתִּית וְאֶמְרָה שְׂבַת וְדִינִין בְּמֶרֶה אֶפְקוֹד אִם כֵּן עַל שְׂבַת אוֹמַר שֵׁם שֵׁם לֹו חֲק וּמַשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ וְהוּא עַל הַדְרָה הִזָּה שְׂאֶמְרָנוּ כִּי הִיא מְצֻנָה שׁוֹמְרַת אֶת הָאֲמוּנָה בְּחִדוּשׁ הָעוֹלָם וּבְהֶאֱמִין זֶה קָרוֹב לְדַעַת וְלִהְאֶמֶן יִשֵׁשׁ בּוֹרָא לְעוֹלָם שְׂאֶחָר שֶׁהוּא מְחַדֵּשׁ יֵשׁ לֹו מְחַדֵּשׁ בְּהַכְרַח שֶׁהַדְרָה לֹא יְחַדֵּשׁ עֲצָמוֹ אִם כֵּן יֵשׁ לֹו בּוֹרָא וְהוּא הַקַּב"ה הוּא אֱלֹהֵינוּ.

וְזֶה הִזָּה דְבַר פְּשׁוּט לְכֻלְהֵעַם אַחַר שְׂקַבְלוּ שְׂבִיתַת הַיּוֹם הֵהוּא וּכְבָר הַתְּבָאָר בְּעֶשְׂרַת הַדְּבָרִים שְׂמַצּוֹת הַשְּׂבַת בָּאָה לְתַקּוֹן הַגּוּף וּלְתַקּוֹן הַנַּפְשׁ וְנִמְצָא בְּמַצּוֹה זֹו עַם מַצּוֹת דִּינִין שֶׁהִיא הַנְּהַגָּה יִשְׂרָה בֵּין אָדָם שְׂלֵשֶׁת חֻלְקֵי הַתּוֹרָה וּבְזֶה הַמְּתִיקוֹ הַמַּיִם לָהֶם וְתַקּוֹן לָהֶם שְׂלֵא יִהְיוּ שְׂלֵשֶׁת יָמִים בְּלֹא תּוֹרָה כְּמוֹ שְׂבָאָה הַקְּבֵלָה הֵהוּא הִיְתָה בְּלֹא סֶפֶק לְהַעִיר הָאָדָם לְמַצּוֹת הַמַּיִם.

אֵע"פ שְׂקַצַּת דְּבָרֵינוּ מוּבָנִים אֲצֵל הָעַם בְּדְרָה הַצָּרִיף לְהַרְחִיקוֹ הַרְחַקָה רַבָּה בְּעֲנִן מִשְׁיִגִּי הַגְּשָׁמִים רִצּוֹן הַשֵּׁם הִזָּה שְׂיִקְבְּלָהוּ בְּאֵלוֹהַ עַל דְרָה הַשְּׂגָתָם כְּדִי שְׂיִקְבְּלוּ מַצּוֹתָיו כְּפִי מַה שֶׁהֵם כִּי לּוּלִי זֶה הִזָּה בְּלֹא אֵלוֹהַ וּבְלֹא דַת וְהִיוּ רַעִים מְשָׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים.

וּבְדְרָה הֵהוּא הַמְּקַבֵּל אֲצֵלָם הִיוּ מְתַחֲזָקִים מְעַט מְעַט מְחֻלִּים וְהִזָּה אֶפְשָׁר לָהֶם לְחַזֵּק טֹבֵעַם עַד שְׂיַחֲיוּ לְעוֹלָם אֲבָל בְּדְרָה הָאֶחָרַת הִיוּ מְתִים לְשַׁעֲתָם לְפִי שְׂלֵא הִיוּ יְכוּלִים לְקַבֵּל אֲמוּנַת הַשֵּׁם כְּאֶשֶׁר הִיא עַל אֲמִתְתָּהּ וְלֹא הַגְּמוּל כְּאֶשֶׁר הוּא עַל אֲמִתְתּוֹ וְזֶה הִזָּה גּוֹרֵם לָהֶם לֹוּמַר לִית דִּין וְלִית דִּינָן אַחַר שְׂלֵא הִיוּ שׁוֹתִים כָּלֵל מִן הַמַּיִם הַחַיִּים אֲבָל בְּתַחְבּוּלָה הֵהוּא נְשָׂאָר הַמְרִירוֹת הַנַּרְאָה לָהֶם בְּמַיִם תַּחֲלָה וְהוּא שְׂלֵא יְדַעוּ הַכּוֹנֵה וּלְפִי הַרְגָּשָׁתָם אָמַר וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם.

ואמרו ושמ נסהו הוא פלשון קצת הנסיונות שבאו בתורה פלומר הוציא העם לנסיון היש בו פח לקבל האמת בלא תחבולה אם הוא צריך לתחבולה והנסיון שהוא הוא בבחינה אצל העם לא אצלו יתעלה שהכל ידוע אצלו, וזה הלשון הפשוט בין בני אדם שאחרים נסיון על דרך בחינת הרואים כמו שאמרו תא נסיה נחליה.

וכן בא הכתוב כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים פלומר להוציא אתכם לנסיון היש בכם פח לשמוע דבריו בלא אמצעי. ובשני ענינים אלו מצאו עצמם בלא פח כמו שפאמר ולא יכלו לשתות מים ממרה.

ואמר ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. ואפשר לומר שהנסיון שבא במרה הוא פלשון לא אוכל לקחת באלה כי לא נסיתי אשר לא נסותה כף רגלה הצג על הארץ ור"ל שם חנכו והרגילו לקחת בדרך השם ולדעת אותו וכן לבעבור נסות אתכם בא האלהים.

או אפשר שהנסיון המיוחד לשם הוא על דרך שאר הפעולות המיוחדות לו בפיתוב פדרך דברה תורה פלשון בני אדם והוא כי פשהמלה עושה ענין פנה לעבדיו יאמר שנסה אותם.

ונה הפסוק כמו שאמרנו הביא לדרך הפרשה בלה על התורה. ואחר זה אמר ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמרת פל חקיו פל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך כי אני י"י רופאך.

ונה הפסוק כולל דברים רבים הצריכים להאמין לכל בעל דת. מהם שהתבאר במופת והוא שהרשות נתונה ביז אדם לבחור הטוב והרע והוא שאמר אם שמוע תשמע הפל הולך על דרך תנאי להורות שהשם נתן יכולת בחירה ביזו ובטבע זה פראו וכן פתוב ראה נתתי לפניה את החיים ואת הטוב ואת הפנת ואת הרע ובחרת בחיים.

והשואל למה לא פרא השם את האדם בטבע שיבחר לעולם הטוב הוא פאלו שואל למה לא עשאו מלאך ואם לא יוציא הדבר הזה מפיו. אמנם הינצא מדבריו והוא זה ואיך לא יבוש ולא יכלם האדם השואל זה באשר לא יודה השם על הטוב שגמלו לבחור בו מפל המורכבים מהחומר הזה והתועה בדבר זה היה ראוי לו ויותר קרוב לשואל למה לא עשה הדומם צומח והצומח מרגיש אחר שהם מחומר אחד וכן למה לא חנן השם לבעלי חיים דעת האדם אחר שהחומר הקרוב שלהם הוא אחד וכל אילו השאלות הם ממין אחד והן יוצאות מסכלות טבע המציאות.

אמנם פל נבון יודע שהשם ברצונו שהוא חקמתו גזר להוציא נבראים על מינים רבים פאשר הם נזכרים במזמור הללו י"י מן השמים שהעיר בו על שלשה עולמות. ובסוף אמר ויגרם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה רוצה לומר כי על זה פנדאי ראוי להודות ולהלל לכל עמו ולהפיר הטוב השלם שהרים קרנו בתורה ובחרו מפל מין הנכבד אשר בכל מיני העולם הזה שביזו לדעת האמת ולבחור הטוב והפננה ממנו הוא אל חסידיו.

ומה שפראה מקצת פתובי התורה ושאר ספרי הקדש כי פל מה שיעשה האדם או יאמר הפל ברצון השם ובגזרתו וחקצו כמו שבא ותהי אשה לבן אדניך פאשר דבר י"י אלהים חשבה לטובה.

והאלהים אנה לידו. השם אמר לו קלל את דוד.

ורבים פאלה. אמת פי הכל יחס אליו השם ודברו אבל בקצת המקומות בא לפי הרצון הראשון שנתן רשות בידי אדם לבחור בדבריו ובמעשיו אחד משני חלקי האפשר כמו שפא בתחלת היצירה ממנו לדעת טוב ורע.

ובקצת מקומות בא לפי דרו הגמול והעונש כי פשיבחר האדם מעצמו הטוב והרע יגמלהו השם להעיר אותו תמיד לעשות כפי הבחירה ההיא פדרו שאמרו שוכר מצנה מצנה ושוכר עבירה עבירה עד שהחוטא המפליג בחטאיו ענשו שיקשה השם לבד וימנע התשובה כמו שפא לפרעה ולזולתו ובקצת מקומות נזכר רצון השם ודברו על מקרה גמור וכשפא אדם חכם וילמד בני אדם או חסיד שהוא מוכיח אותם או שיראו מעשיו הטובים ויעשו כמעשיו וכיוצא בזה אמר על האנשים ההם שיעשו בדבר השם מה שעשו וכן בא במקומות רבים בפתוב בעסקי בני אדם וזה דבר שהרגילו בני אדם על הטוב ועל הרע המשיג אותם פן רצה השם ולא ימנע זה מה שפא בתורה שהבחירה ביז האדם במעשיו ודבריו.

ונהו שאמר הפתוב ועתה לא יבצר מהם פל אשר יזמו לעשות ואע"פ שהבחירה ביז האדם אין ראוי לסגור שער התפלה והתחנה על זה אחר שיעשה המעשים פעמים בסבת הגמול והעונש ובסבת המקרים אבל האדם נברא על טבע זה לבחור אחד מחלקי האפשר מה שאין פן בשאר בעלי חיים ושאר הנבראים כמו שאמרו הפל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

ויכר הרחבנו בזה בפרשת וישב יעקב. והרב המורה באר ואמר שפל מעשה האדם ודבריו נגזרים אחר יראת שמים.

וכן אמר במשנה הפל צפוי והרשות נתונה ר"ל שפל מעשה האדם צופה השם ומביט אבל הרשות נתונה ביז האדם לעשות הטוב בעיניו ולפיכך הוא נדון לגמול ולעונש והענינים הגדולים האלה נכללים בפסוק הזה.

ובבחירה הנזכרת יש הפרש רב בין בני אדם עד שנמצא איש אחד מוטבע מתחלה לעשות טוב ואחד מוטבע לעשות רע וידוע כי הלמוד יוציא האדם מטבע ויהפוך נפשו ממדה אל מדה ולפי שרוב בני אדם נוטים מטבעם אל הרע פי יצר לב האדם רע מנעוריו צריכים ללמוד רב ולמצות רבות על מינים רבים כדי שישבו אותם למוטב ויחנכו הנערים אל הטוב לפי דרכם פמה שאמר החכם חנוך לנער על פי דרכו גם פי יזקין לא יסור ממנה.

ואפשר שעל ענין זה רמז דוד באמרו פחצים ביז גבור פן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם ובני הנעורים אלה הם המצות והדעות האמתות שקבל האדם בנערותו וכאשר בחר השם בעמו לזכותם ולהנחילם העולם הרבה להם תורה ומצות כמו שאמרו ז"ל רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות פי לולי רבוי התורה והמצות המעוררים אותם תמיד לזכור השם היו מתים בעטיו של נחש ועצת האשה הם האויבים.

ועליהם אמר דוד כי ידברו את אויבים בשער לפי שהנער ידחה אותם מעליו החצים שקבל בנערותו וינצל מרעתם. ומשל החצים והאויבים הנפירו בני קרח גם כן כמו שהתבאר בפירשת ויהיו חיי שרה.

ולפי זה הצורך באה התורה כי בה ישיג העם ניחיה. והוא אמרו ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיה התנה להם תחלה לקבל האמת והוא אמרו אם שמוע תשמע.

ואחר כן התנה לעשות הטובה בינו ובין עצמו הן בינו ובין אחרים והוא אמרו והישר בעיניו תעשה ואחר כן התנה לסור מרע והוא אמר והאזנת למצותיו שמצנת לא תעשה מקנימת בהאזנה.

ואחר כן התנה לשמור החקים שהם פשוטם למצות הקודמות ואמר שאם יקנים כל התנאים האלה יגמול הגמול הראוי לו והוא אמרו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליה כי אני י"י רופא.

ורבים שואלים בפסוק זה ואומרים מהו שאמר כי אני י"י רופא ואחר שלא ישים עליו מחלה רפואה מה טיבה. ולפי שאלתם זו דוחקים עצמם בפירושו.

והשואלים האלה אלו נתנו אל לבם גדר הרפואה מהו לא הנה קשה להם זה כי הרפואה תאמר על הנהגת הפריא לעמוד בפריאותו ועל הנהגת החולה להשיב אותו לבריאות ויאמר על היודע הנהגות אלו רופא וכשהוא משתדל בהנהגת איש אחד או עם יאמר עליו שהוא רופא כמו שיאמר רופא המלך וראוי שיאמר לו הרופא בטוח אתה מן החללים שלא אשימם עליה אחר שאני רופא ועלי טורח רפואתך.

אם כן שאלתם אינם צריכה לפנים. אבל יש שאלה גדולה בפסוק זה שלא הרגישו בה והוא שאם נקחנו כפשוטו מה הגמול הנה אשר יחל אותם אחר כל התנאים שבקש מהם.

הנכון שיאמר המלך למשרתיו אם תאבדונית ותכבדונית ותקיימו כל מצותי ולא תמרו את פי בדבר ותעבדו אותי בתכלית עבודה לא אביא עליכם היסורין הקשין והנפלאים שהבאתי על הבוגדים הרעים שהכעיסוני ומרדו בי בתכלית המרד וכי זו תורה וזו שכרה.

זו היא שאלה שהיא צריכה לפנים ועליה ראוי להתבונן. לפיכך נראה שהפסוק הנה נאמר להשלמת המשל שבא במרירות המים שאירע להם לפי חולי נפשם כמו שקדם.

ורמז להם בפסוק זה תכלית הגמול שהוא החיים המתמידים בסבת רפואת הנפש מחליה שסבתו יצר הרע כמו שנתפר והתשובה היא רפואתה כמ"ש ושב ורפא לו וכתוב הסולח לכל עוונתי הרופא לכל מחלואיכי והוא המכונן בברכת חולים כפי סדר הברכות.

וזה הענין יצא לנו מדברי רבותינו ז"ל שאמרו כי אני י"י רופא לעולם הבא. ועוד אמרו והסיר י"י ממך כל חולי זה יצר הרע ומאמרם זה לפי שהוא מתעב האדם לבחור הרע והוא סבת כל חולי נפש ובסור הסבה לא ימצא המסובב ואם אי אפשר לפרש כל חולי מאין חלי הגוף יאמר שם על שניהם כי היצר גם כן סבת כל חולי הגוף אם על דרך רב מאכל או רב משגל או שאר התאוות או על דרך הזיק בני אדם זה את זה או על דרך עונש.

סוף דבר היצר הוא סבת כל חולי כמו שאמרו הם אם פן לדעתם שהוא האמת כל מדנה מצרים שאמר בם ששם במצרים הוא שהשם חזק את לבם והקשה רוחם עד שנגמנו מהתשובה ובאו המכות עליהם והתחייבו הפליה הגמורה פן רצה השם לומר במאמרו כל המחלה לענשם לרוב העונות שקדמו להם בבחירתם והבטיחם לשמרם מזה ומכיון באו באמרו לא אשים עליה פי אני י"י רופאך והסדרתי לה ההנהגה המתמדת בריאותך לעד והמסירה לכל חולי.

ובמקום הזה בא פי אני י"י רופאך במקום והסיר י"י ממך כל חולי האמור שם וסמך לו שם וכל מדנה מצרים הרעים אשר ידעת לא ישמם בך אחר אמרו והיה עקב תשמעון במקום כל המחלה האמור פאן אחר והיה אם שמוע וגו' ושניהם באו על הגמול הטוב שהוא חיי הנפש המתמידים בלא ספק שהשם רופא אותם בסם חיים שהוא החוק והמשפט כמו שאמרו ז"ל זכה סם חיים ובסבת הסם שהוא מתקו המים וכן צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם ר"ל עצם הנפש שהוא צורת האדם ונאמר רפאות תהי לשרף ושקוי לעצמותיה.

והרפואה הזאת היא הישועה האמתית שנאמר עליה רפאני י"י וארפא הושיעני ונאשעה פי תהלתי אלה. השם יקרב אותו העת ואותו הזמן.

פרשת יתרו (והיא ראיה ליום מתן תורה). אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי פי עז לאלהים.

לשון דבור או אמירה מונח על תיבות מחונפרות יוצאות דרך שפתי האדם מנורות בחבורם על גזרה או צווי או אזהרה לשומע כפי אשר יצויר בלב המדבר. וזה המיו מן הדבור גם פן יקרא שפה וכלל התיבות המחופרות כל זמן שאין הפסק ביניהם ואע"פ שבכללם מספר צוויים או מספר אזהרות יאמר עליו שהוא דבור אחד וכמו כן יאמר על הצויר המצויר בלב האדם דבור או אמירה כאמרו אני טרם אכלה לדבר אל לבי ואמרתי אני בלבי ולפי הענין הזה כל דבר שהפונה בו ליחס אותו שהושג בו רצון אחד יאמר על הרצון שהוא דבור או אמירה.

ועל דרך זה בא כל לשון דבור שנאמר עליו ית' אם שנודע הרצון שהוא בדרך קול נברא או בדרך נבואה כרוב הדבור המיוחד לו ית' אם לנביא בעצמו או שנאמר לאחר על ידי נביא כמו שאמרו ז"ל ויאמר י"י לה על ידי מלאך.

ויאמר י"י לה על ידי שם. או בדרך אחרת כאמרו ותהי אשה לבן אדונה כאשר דבר י"י. הרצון בכל להודיע פי מאת י"י הוא הדבר וכי הוא משגיח במין האדם ומודיע לנביאו ולחסידיו. הלא תראה פי המסעות והמחנות שנאמר בהם בפירוש בתורה שהיה הדבר תלוי בהעלות הענין ובשפון הענין נכתב בם פעמים רבות על פי י"י יחנו ועל פי י"י יסעו ונאמר שם על פי י"י ביז משה פי מאחר שהושאל לו הדבור להורות על רצונו והשגחתו הושאל לו הפה כלשון בני אדם ולפי שמשה ע"ה היה נביאם ומנהיגם נאמר שם ביז משה ואע"פ שנתפרש בתלמוד שמשה היה אומר קומה י"י שובה י"י אין ספק פי הפרשה כולה באה להורות פי לפי אות שפון הענין והעלותו היו המסעות והמחנות ונאמר בו על פי ד' כלשון בני אדם להורות פי הפל היה מאתו.

וכן בשאר ההשאלות שנמצאו בשאר כלי הגוף. וכן נמצאו פסוקים הרבה כזה שפאו להורות על הרצון שהוא כמו שנזכר בפרשה שקדמה לזו לא בדרך מוצא שפתיים חלילה חלילה שזה וכיוצא בזה צריך להרחיק ממנו ית' הרחקה רבה ואמתית.

ונה דבר שהספיקו עליו חכמי העיון שפאנמות עם חכמי ישראל. ואל זה פיון הרב אלפסי ז"ל כמ"ש על מה שדרשו רבותינו ז"ל בהבראם בה"א בראם אמר מה עסקו של הא אלא כל האותיות אדם קופץ את פיו בשעה שמוציאם אבל לא ה"א כף הקב"ה בראם בלא יגיעה ובלא מעשה ר"ל שלא היה שם עקימת שפתיים שהוא מעשה כמו שפתיים שם שאני עדים זוממין הואיל וישנו באי.

והוא בדרך שאמרו שאני מגדף הואיל וישנו בלב ורוצה לומר שענינם נגמר בלא דבור. וכן מעשה בראשית אע"פ שהם אמרו בעשרה מאמרות נברא העולם פאו ופרשו לה שהמאמר שהוא היה ויצא ממשל למשל להרחיק שאין שם דבור כלל ואע"פ שפא בתורה ויאמר במעשה בראשית וידבר במתן תורה לא הי' שם דבור כלל בדרך מוצא שפתיים אבל על דרך רצון פא ויאמר במעשה בראשית.

ועל שני הדברים ר"ל קול נברא ודרך נבואה פא הענין המופלא במעמד הר סיני שהעם הרב שהוא אע"פ שלא היו כלם נביאים שמעו הקול שהוא שברא השם במעמד שהוא כמו שאמר זה בפירוש דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות.

ופסוקים הרבה יורו על זה. ואין ספק שבשמיעת הקול שהוא לא היו במעלת משה רבינו ע"ה כי הוא היה שומע הדברים כאשר ישמע איש דברעהו וקעם היו שומעים קול הדבור בלבד פאדם שומע מרחוק איש מדבר אל רעהו ויודע בלי ספק שהוא מדבר אבל אינו משיג הדברים הים.

ולפיכך היה משה רבינו ע"ה מודיעם דבר דבר ולזה פא הספור משה ידבר והאלהים יענו בקול. והספור במקום שהוא והקשרו במה שנקשר פא להודיע האמת שהדבור היה משיג העם על ידי משה ותרגמו אנקלוס היודע סתרי תורה ומן גדם י"י מתעני ליה בקל להורות שהקול שהוא היה נברא אז ואין הצטרפות עם השם רק בכריאותו.

וכן אמרו קול דברים אתם שומעים הורה שהקול בלבד היו משיגים כל זה הורה שבכל עשרת הדברים היו צריכים למשה רבינו ע"ה בהודעתם ועם כל זה השגתם אנכי ולא יהיה לה היתה למעלה מהשגת שאר הדברות כמו שהורה הרב המורה שמוציאות האלהות אחד וישג בעיון האנושי.

ואחר ששתי דברות אלו נודעו במופת לא היו צריכים למשה רבינו פצרכם אליו בשאר הדברות לפי שכל השכל השופע על כל חכם מאת השם הוא המגיד האמיתי והפח והגבורה אחד הוא במקומות.

והוא ששמו זה השם במקום הזה וכינו אותו בגבורה. ונה שאמרו ז"ל אנכי ולא יהיה לה מפי הגבורה שמענו ושתי מצות אלו הם העיקר ושאר המצות תלויות באלו וראיתם ששתי דברות אלו שמעו מפי הגבורה הוא בדרך דרש מפסוק תורה צונו לנו משה וגו' כלומר תורה בגימטריא תרי"א והם שלמדם משה שלא שמעו אבל השתים שמעו מפי הגבורה וכן סמכו זה למה שאמר דוד ע"ה אחת דבר ופסוק זה סובל פירושים רבים

אֶפְשֶׁר שְׂרוּצָה בּוֹ כְּדָרְךָ שְׂאֲמָרוּ וְ"ל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר שְׁהִיָּה יוֹצֵא מִפִּי הַקַּב"ה עוֹשִׂים לוֹ שְׁנֵי כְּתָרִים וְזֶה הַתְּבָאָר בְּדְרוֹשׁ הַחֵג.

וְאֶפְשֶׁר שְׂרוּצָה בּוֹ מֵה שְׂרַמְזוּ עָלָיו אֲלֵיהוּ כִּי בְּאֶחַת יְדָבָר אֵל וּבְשֵׁתִים לֹא יִשְׁוֹרְנָה וְיִהְיֶה אֶחַת דְּבַר אֲלֵהִים כְּנֶגֶד כִּי בְּאֶחַת יְדָבָר אֵל וְרוּצָה בְּשֵׁנֵיהֶם דְּבוּר הַנְּבוּאָה אוֹ חֲלוּם שֶׁל נְבוּאָה. וְיִהְיֶה שְׁתֵּים זֶה שְׂמַעְתִּי כְּנֶגֶד וּבְשֵׁתִים לֹא יִשְׁוֹרְנָה רוּצָה כְּשִׁיּוּכַח הַשֵּׁם אֶת הָאָדָם בְּצָרָה אוֹ בְּמִכְאוּב עַד שְׂיִדְעֵנוּ וְיִתְבּוֹנֵן בְּדְרָכָיו וְהוּא שְׂאֲמַר זֶה שְׂמַעְתִּי.

לֹא זֶה דְּבוּר כִּי אֵין רְאוּי לִיחֹס לָהּ דְּבוּר כְּבָרָא שׁוֹנָה וְכֵן אָמַר וְלֹא יִשְׁוֹרְנָה עַל הַדְּרָךְ הַזֶּה וְאֶפְשֶׁר שְׂאֶחַת רְמָזוֹ לְמַרְאֵה. וּשְׁתֵּים רְמָזוֹ לְחֲלוּם כְּמוֹ שְׂאֲמַר אִם יִהְיֶה נְבִיאָכֶם י"י בְּמַרְאֵה אֲלָיו אֲתִנְדַּע בְּחֲלוּם אֲדַבֵּר בּוֹ.

אוֹ אֶפְשֶׁר שְׂרוּצָה בּוֹ שְׂדְבוּר הָאֲלֵהִים בְּאָדָם רְצָה לֹמַר רוּחַ הַקְּדוֹשׁ הוּא מְשַׁפִּיעַ שְׂפַע נְבוּאָה לְהוֹדִיעַ בְּנֵי אָדָם הַעֲתִידוֹת וְשְׂפַע חֻמָּה לְהוֹרוֹת וּלְלַמֵּד בְּנֵי אָדָם הָאֲמִתּוֹת כְּמוֹ שְׂנֹזְכָר בְּכַרְשֵׁת בְּמִדְבַר סִינַי.

וְהַקְּרוֹב אֵלֵי שְׂאֲמָרוּ וְשָׂדִי כְּמַגְדְּלוֹת רְמָזוֹ עַל שְׁנֵי הַעֲנִינִים הַנִּמְשָׁכִים לְשַׁפַּע הָאֲלוֹהִי הַבָּאָה עַל יְדֵי הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא הַחֹשֶׁק הַחֹשֶׁק וְהַשְּׂכָל הַחֹמְרִי הַחֹשֶׁק הַחֹשֶׁק עַד שְׁנִרְאָה שְׂעֲלֵיהֶם נַעֲשֶׂה שִׁיר הַשִּׁירִים לְפִי דַעַת אֶחַת וְיִהְיֶה אִם כֵּן אָמָרוּ אֲחוֹת לָנוּ קִטְנָה וְגו' מֵאֵמֶר הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל לְשְׂכָל הַחֹמְרִי עַל הַשְּׂכָל הַנִּקְנָה הַנִּצְאָל וּבְדִין קָרָאוּ קִטְנָה כְּדָרְךָ שְׂנִקְרָא בְּקִהְלֵת יְלָד וְכָל עוֹד שְׂלֹא יַעֲדָף שְׂלִימוֹתוֹ לְהַשְׁפִּיעַ לְאַחֲרִים הוּא כְּלֵי שְׂדִים וְהוּא שְׂאֲמַר וְשְׂדִים אֵין לָהּ וּלְפִי שְׂיָדוּעַ כִּי בַעַת שְׂתִשְׁרָה רוּחַ הַקְּדוֹשׁ בְּשֶׁלֶם לְהַנְבִּיא הַדְּבָר מִמֶּנּוּ וְבוֹ הַרְגִּיל לְשׁוֹן הַקְּדוֹשׁ לֹמַר דְּבַר כִּי כְּאֲמָרוּ רוּחַ י"י דְּבַר כִּי הַמְּלֶאֶךְ הַדּוֹבֵר בּוֹ וְהוּא שְׂאֲמַר בַּיּוֹם שְׂיִדְוֹבֵר בָּהּ.

וְהַשְּׂכָל הַחֹמְרִי הַשִּׁיב אִם חוּמָה וְגו' רוּצָה בָּהּ שְׂאִם יִתְחַזַּק וְיִתְאַמֵּץ כְּנֶגֶד שְׂאֵר הַכּוֹחוֹת הַחַיּוּנִיּוֹת עַל דְּרָךְ שְׂאֲמַר לְעִמּוּד בְּרִזָּל וּלְחֹמֶת נְחֹשֶׁת אִזּוּ נִבְנָה עָלֶיהָ בְּנִין נָאָה וְחֹזֵק לְכָל רוּאִיו וְנִאוֹת לְשַׁבֵּת כְּאֲרִמוֹן לְמֶלֶךְ.

וְאֵל זֶה רְמָזוֹ בְּאֲמָרוֹ וְנִבְנָה עָלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף. אֲבָל אִם דָּלָה רוּצָה בּוֹ שְׂתִהְיֶה פְּתוּחָה לְכָל עוֹבֵר מְשַׁאֵר הַכּוֹחוֹת נִצּוֹר עָלֶיהָ לְיוֹם אֲרִזוֹ.

רְצָה בּוֹ שְׂלֹא יָבֵא עוֹד שֵׁם הַמְּלֶאֶךְ כִּי תִהְיֶה סוּגְרָת וּמְסוּגְרָת וְהַזְכִּיר אֲרִזוֹ לְפִי שְׂאִינוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי וְהַקְּטָנָה עֲנָתָה אֲנִי חוּמָה וְשָׂדִי כְּמַגְדְּלוֹת רוּצָה אֲנִי אֲהִיָּה חוּמָה וְשָׂדִי כְּמַגְדְּלוֹת רוּצָה בּוֹ גְּדוּלִים נְחֹזְקִים וְאֶחָר שְׂהִיא כָּל כֶּף הִיא כְּמוֹצֵאת שְׁלוֹם כִּי עֲדִיין לֹא הִנִּיקוּ הַשְּׂדִים.

וְשֵׁם שְׁלוֹם כְּבָר בְּאֲרָנוֹ שֶׁהוּא עַל הַשְּׂלֵמוֹת הָאֲמִתִּי וְהוּא הַרְצוֹן בְּשֵׁם שְׁלָמָה וְכִפִּי הַעֲנִין הַנִּזְכָּר בְּשְׂדִים אֶפְשֶׁר שְׂרַמְזוּ בְּאֲמָרוֹ שְׂתֵּים זֶה שְׂמַעְתִּי. וְכֵן סוּבַל מֵה שְׂדָרְשׁוּ בּוֹ וְ"ל עַל דְּבוּר אֲנִכִּי וְלֹא יִהְיֶה לָהּ כִּי לְפִי שְׂהֵן שְׂתֵּי דְבָרוֹת וְהִיוּצָא מֵהֵן הַשְּׂגָה אֶחַת עַל דְּרָךְ הָאֲמִתּוֹת כִּי אֵין קִיּוֹם לְאֶחַת מֵהֶם זוּלַת הָאֶחָרָת נְאֻמָּר עָלֶיהֶן שְׂהֵן דְּבָרָה אֶחַת מִצַּד וּשְׂתֵּים מִצַּד וְלִזָּה בָּא הַכְּתוּב עַל דְּרָךְ הַדְּרָשׁ הַנִּזְכָּר.

וְאֲמַר אֶחַת דְּבַר כְּלוֹמֵר בְּרָאשׁוֹנָה נּוֹדְעָה הַשְּׂנִית שְׂהִרִי הַעוֹז לוֹ לְבַדּוֹ וְאֵין עוֹד אֶחָר. וְרְאוּי שְׂנִתְבּוֹנֵן בְּשְׂתֵּי סְבוֹת לְכַנֵּת עֲשֻׁרַת הַדְּבָרִים הָאֶחַת לְמָה הַתִּיחַדּוֹ הַמְּצוֹת הָאֵלוֹ

משאר מצות התורה בשני פנים האחד בשמיעת הקול והשני בכתיבה בלוחות ונדענו כי יש מצות בתורה שהם תמורות יותר מקצת מצוות אלו והסבה השנית אחר שיהיה המצות הנאמרות שם יותר מעשר כמו שיתבאר ויראה במעט עיון למה נבחר בהן זה המספר עד שדקדק לכתוב בתורה סך מספרם ואמר עשרת הדברים.

ונאמר שמצות התורה ידוע שהן נחלקות לשלושה חלקים החלק האחד הראשון במעלה והמכון אלו והוא דעת האמת והשני לו המצות המעשיות השומרות אותו חלק והשלישי המצות הנוחנות סדר שלם בין בני אדם ואלו המצות כולן אין ספק שקצתם במקום אבות וקצתם במקום תולדות.

וכל מי שמקבל האבות לא יחלוק ולא ירהר רע בתולדות ולפיכך ראוי שנא' שמעמד הר סיני בא בדרך פדי שלא יספקו העם בנבואת משה רבינו כמו שבא בעבור שמע העם בדברי עמך וגם בה יאמינו לעולם.

הנה מן הראוי בהשלמת הפונה הזאת שימסרו להם במעמד ההוא אבות החלקים השלשה. וזאת היתה הסיבה ליחד מצות אלו בשמיעת הקול ובכתיבתן בלוחות כי בהן נמצאו כל האבות כמו שאבאר והרי הן כאלו נאמרו שם תר"ג מצות.

וכבר אמרו רבותינו דרך דרש כל הדברים האלה מלמד שנאמרו כן בדבור אחר ר"ל דבר ראשון לפי שהוא העיקר והכל טפל לו שהמאמין בו אמונה קיימת הוא זוכה זכייה קיימת הוא החיים הנצחיים לפי שקיים בה כל התורה כדרש ר' שמלאי תר"ג מצוות נאמרו לו למשה בסיני וכו' בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתי' מזמור לדוד י"י מי יגור באהלך וגו' בא ישעיה והעמידן על שש הולך צדקות ודובר מישרים וגו' בא מיכה והעמידן על שלש הגיד לה אדם מה טוב חזר ישעיה והעמידן על שתיים שמרו משפט ועשו צדקה.

בא עמוס והעמידן על אחת כה אמר י"י לבית ישראל דרשוני וחייו והדרישה שהחיים תלויין בה היא השגתו בכל והוא שהורה עליה בדבור ראשון ולפי שלא ישאר ספק בדבר זה הקשו עליו ואמרו אימא דרשוני בכל התורה כלה וביארו עוד ואמרו אלא בא חבוקק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה ורצה בו פשיאמין פראוי ויצויר בלבבו יחוד השם ציור אמתי יחיה.

ואשר ראוי להודיע ולפרסם בפני דבור זה כי מי שלא קבל התורה ויקיים זה פראוי הוא כאלו קיים התורה לפי שכל התורה נתנה למשוף האדם אם כן כל התורה היא כאלו נאמרה בדבור אחד.

ועל זה אמרו כל הפופר בע"ז כמודה בכל התורה כולה כלומר כי זה תכלית כל התורה ואל זה היתה פונת פרטי התורה שהם תחת עשרת הדברים ובה נודע מה היתה הסבה ליחד מצות אלו.

ונאמר שסבת מספר העשרה הוא פדרך סבת קצת מספרים שהם להעיר על השגת האמת אשר עליה הפונה עד שזה המספר נבחר במציאות העולם כאלו טבע המציאות כן חייב כי אמה רואה שהעולם נברא בעשרה מאמרות כמו שקדם וכמו כן עשרה מאמרות כוללים כל הנמצא כמו שביארו חכמי העיון וארסטו חבר על זה ספר אחד ראשון לספרי

חַכְמַת הַהַגְיוֹן אָמַר אָרִיסְטוֹ וְהַעֲנִינִים הַנִּפְרָדִים שְׁיֹרוּ עֲלֵיהֶם בְּמִלּוֹת נִפְרָדוֹת הֵם בְּהִכָּרַת מוֹרִים עַל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה דְבָרִים.

אם על עֵצָם. וְאִם עַל כְּמָה.

וְאִם עַל אֵיךְ. וְאִם עַל הַהֲצִטְרָפוֹת.

וְאִם עַל אֲנָהּ. וְאִם עַל מְתֵי.

וְאִם עַל מִצָּב. וְאִם עַל לוֹ.

וְאִם עַל מִי שִׁיפְעַל. וְאִם עַל מִי שִׁיִּתְפַּעֵל.

גַּם כָּל הַמְסַפֵּר סוֹכֵב עַל עֲשָׂרָה וְגַם הַגּוֹפּוֹת הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר נִבְרְאוּ בְּעוֹלָם נִמְצְאוּ עַל עֲשָׂרָה שְׁיִעוּרִים וְהַגְּדוֹל שֶׁבְכֻלָּם מִצְאוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַקֶּטָן שֶׁבְכֻלָּן כִּכְב חֲמָה כְּפִי מַה שֶׁהוֹצִיאוּ חֲכָמֵי הַתְּכוּנָה הַשְׁיִעוּרִים כְּשִׁיעוּר כְּדוֹר הָאָרֶץ וְהִיא כְּדוֹר הָאָרֶץ נִמְצָא בְּחִלְקוֹתָם שְׁבִיעֵי בֵּין כָּל הַגּוֹפּוֹת הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בְּעוֹלָם וּבְכָל הַנִּזְכָּרִים הָאֵלֶּה הָאֶחָד הוּא עֵיקָר וְהָאֲחֵרִים טְפִלִּים לוֹ.

כִּי אִתָּה רוֹאֶה בְּמִסְפָּר שֶׁכָּל הַמְסַפְּרִים יִתְיַחֲסוּ אֶל אֶחָד כִּי אֲמַרְם שְׁנַיִם רוֹצֶה בּוֹ שְׁנַיִם אֶחָדִים וְכֵן שְׁלֹשָׁה וְכֵן כָּלֵם עַד עֲשָׂרָה וְשָׁאֵר הַמְסַפֵּר מֵיִחוּד לְאֶחָד וְלַעֲשָׂרָה שֶׁהוּא בְּמִקּוֹם אֶחָד וְכֵן עֲשָׂרָה מֵאֲמָרוֹת הַכּוֹלָלִים כָּל הַנִּמְצָא הָאֶחָד הוּא הָעֵיקָר וְהוּא הַעֵצָם וְהָאֲחֵרִים נְטִפְלִים לוֹ כִּי כָלֵם מִקְרָה.

וּכְמוֹ כֵן הַשֶּׁמֶשׁ הוּא הַמוֹשֵׁל הַגְּדוֹל אֲשֶׁר בְּרָא הַשֵּׁם בְּמִשְׁרָתוֹ עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. וְכֵן עֲשָׂרָה מֵאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל בְּרֵאשִׁית נִמְי מֵאֲמַר הוּא דְכָתִיב בְּדָבָר י"י שְׁמַיִם נִעֲשׂוּ וְרִצּוֹ בָּזָה שֶׁבְרִיאַת שְׁמַיִם וְאָרֶץ הַכּוֹלָלַת הַיְתֵה עַל יְדֵי אֲמִצְעֵי וְאִם לֹא נִזְכָּר הָאֲמִצְעוֹת הַהוּא מְפֹרָשׁ.

וְאֲמַנָּם רָמַז זֶה בּוֹ בְּמִלַּת רֵאשִׁית כְּלוֹמַר רֵאשִׁית כָּל הַנִּבְרָאִים וְהוּא הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן אֲמֹר עוֹלָם הַמְּלֵאכִים אוֹ עוֹלָם הַשְּׁכָלִים אֲשֶׁר עֲלִיּוֹרְמֵז שְׁלֵמָה וְאֲמַר י"י קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ קָדָם מִפְּעֻלָּיו מֵאִז מֵעוֹלָם נִסְפַתִּי מֵרֵאשׁ בְּהַכִּינוֹ שְׁמַיִם שֵׁם אֲנִי וְגו' כָּל הַפְּרָשָׁה וּמִלַּת קָדָם בְּעִצְמָהּ הוֹצִיָּאָה אוֹנְקְלוֹס וְאֲמַר בְּקִדְמִין וְהַחֲכָם אֲמַר רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ כְּמוֹ שֶׁפָּתַח הַנְּבִיא בְּרֵאשִׁית וַיְהִיָּה עֲנִין אֲמָרוּ בְּרֵאשִׁית בְּרָא וְגו' כְּדָרָךְ שֶׁבָּאֵר הַחֲכָם וְאֲמַר י"י בְּחֻכְמָה יִסַּד אָרֶץ כּוֹנֵן שְׁמַיִם בְּתַבּוּנָה וְאִם כֵּן מֵאֲמָרוֹ הָרֵאשׁוֹן הִי לְחֻכְמָה וְלַתְּבוּנָה שֶׁהִיא הַיְתֵה רֵאשִׁית הַנִּבְרָאִים אֲבָל חֻכְמָה וְתַבּוּנָה לֹא תִתְיַחֲסוּ מֵאֲמַר לְבְרִיאָתָם כִּי לֹא הִיא אֲמִצְעֵי מִקְבֵּל מֵאֲמַר כִּי הוּא הִיא לְבָדוֹ.

וְאֲפֹשֶׁר שֶׁדוּד ע"ה רָמַז עַל זֶה בְּאֲמָרוֹ לַעֲשׂוֹה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ כִּי לַעֲשׂוֹה חֲסָדוֹ וְסִמְךָ לוֹ לַעֲשׂוֹה הַשְּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה כִּי לַעֲשׂוֹה חֲסָדוֹ. עַל דְּרָךְ שֶׁאֲמַר הַחֲכָם כּוֹנֵן שְׁמַיִם בְּתַבּוּנָה וְשִׁנְיָהֶם כְּנִנּוֹ עַל מִצִּיאוֹת הַמְּלֵאכִים וְאִם מֵאֲמַר דָּוִד הוּא כְּפִשׁוּטוֹ הַקָּדִים עֲשִׂית הַנִּפְלְאוֹת כִּי הֵן לְנִצָּח לוֹ לְבָדוֹ מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּשָׁאֵר הַמַּעֲשִׂים שֶׁהֵן נִמְשָׁכִים לְטַבֵּעַ וְהַכָּל נִמְשָׁךְ אַחֵר הַתְּבוּנָה שֶׁהִיא הָרֵאשִׁית.

ואולי דעת רבותינו ז"ל הוא שהוא המאמר והוא דבר השם והוא הראשית. ובדרכי הפי' הזה תשובה מספקת במה שהקשו במציאות זמן על מלת ראשית וכן במה שלא נזכרה בריאת המלאכים בסדר הנראה בתורה.

והרב המורה אמר שראשית מלה גוזרת על ענין התחלה ורוצה בו סבה. ואל זה הענין הנזכר פנו רבותינו ז"ל המעמיקים דעת באמרם בעשרה מאמרות נברא העולם כלומר העולם ההמוני הוא בעל החומר הפולל שני עולמות שמים וארץ וכל צבאם רצו לומר כל הנזכרים במעשה בראשית שפלו כל מיני מציאות חמרי שהם סבות כל ההנהיה וכל הפרטים שנעשו ואשר יעשו הוא שאמר הפתוב אשר ברא אלהים לעשות.

או אפשר שרצה לומר כי בו שבת מפל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות כלומר כל הששה הנה הולך ומתקן הבריאה ונותן צורות לכל מה שפלו בפסוק הראשון שאמרו רבותינו שהיה במאמר ואם כן הוא קדם לו מקבל המאמר ההוא והוא הנה ראשית הנבראים כמו שאמרתי, ואחר שעלה בדעתי זה הפירוש אמרתי אולי משגה הוא עד שנ"ל שמצאתיו בבראשית רבה בפתיחתו והוא שפתח ואמר ואהיה אצלו אמון אמן תורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה בנהיג שבעולם מלך בשר נדם בונה פלטרין ואינו בונה מדעת עצמו אלא מדעת האמן והאמן אינו בונה מדעתו אלא דפתראות ופנקסאות יש לו לדעת היא עושה חדרים והיא עושה פסי פסים ועליות כף הנה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם והתורה אומרת בראשית כי ראשית ברא אלהים ראשית זו תורה שנאמר י"י קנני ראשית דרכו ואין ספק שהתורה הוא לשון הוראה ולמוד וכא במקום הזה שם לחכמה ומצוות התורה מפני החכמה שבהם נקראו תורה אבל במקום הזה נאמרה על חכמה מוחלטת וכן מצאנוה בלשון התורה עצמה כמו שנזכר בפירוש ויחי יעקב ושם התבאר שתורה תבא במקומות על החכמה סתם והיא החכמה שהזכיר שלמה ועליה כתב כל הפרשה הנזכרת להודיע מציאותה וקדימתה לעולם החמרי והבראו על ידה והוא שקראו הפילוסופים עולם השכלים וקראו האחרון שבהם השכל הפועל.

ותמה מדברי רז"ל שאמרו זה הלשון בעצמו אמון אמן. ומה טוב באורם אחר זה שאמרו שהתורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה ר"ל שלא יעלה על לב אדם שהשכל הפועל אמן לגמרי מעצמו כשאר אומנים אשר למלך בשר נדם שכח פעולתם מעצמם אין זה אלא כלי אומנות שאין מלאכה נשלם בהם אלא בכח מניעם.

וכיוצא בזה מצינו לר' עקיבא השלם שאמר שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם וכלם פנו לזה לפי שכל מעשי האדם עושיהם האמצעיים בינו לבין הנעשים אין פחם מעצמם אבל בכל עת צריכין לו ית' ונמצא הוא אומר ועושה בכל מעשה.

וכן הוא דעת הפילוסופים וכן מה שאמרו רז"ל שהקב"ה מביט בתורה ובורא העולם זה הלשון בעצמו אמרו הפילוסופים שאמרו שהשם מעיין בעולם השכליים ומשפיע ממנו המציאות.

וּלְשׁוֹן הַרְבֵּי הַמּוֹרָה שֶׁהַהֲנָהֲגָה שׁוֹפְעַת מֵהַשָּׁם עַל הַשְּׂכָלִים כְּפִי סִדְרָם וּמִן הַשְּׂכָלִים יִשְׁפִיעוּ מִמָּה שֶׁהוֹתֵן לָהֶם טוֹבוֹת וְאוֹרוֹת עַל גּוֹפּוֹת הַגְּלָגְלִים וַיִּשְׁפִיעוּ מִן הַגְּלָגְלִים כּוֹחוֹת וְטוֹבוֹת עַל הַגּוֹף הַזֶּה הַהוֹנָה הַנִּפְסָד.

וּלְפִי מָה שֶׁנִּמְשָׁף בְּדַבְרָם זֶה אֵין לְפַקְפֵּק אַחַר הַבְּאוּר הַזֶּה שֶׁפּוֹנְתָם בְּאִמְרָם בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם הַיְתֵה עַל מָה שֶׁאֲמַרְתִּי וּפְשׁוּט הוּא שֶׁהֲרֵאֲשׁוֹן הוּא הָעֵינָקֵר כִּי הוּא כּוֹלֵל כָּל הַנִּמְצָא הַחֲמָרֵי הַשָּׁמַיִם וּמָה שֶׁבְּתוֹכָם.

וְעַל דֵּרֶךְ זֶה הַיְתֵה כְּפִי הַבְּרָכוֹת בְּבִרְכַּת הַזְּמִירוֹת שֶׁאֲמָרוּ עַל הָאוֹמֵר אוֹתָם בְּכָל יוֹם שֶׁמְנוֹבְטָח הוּא שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא וְרָדְפוּ בְּבִרְכָה הַהִיא מִסִּפֵּר הָעֲשָׂרָה וְחִבְרוּ בָּהּ עֲשָׂר בְּרָכוֹת.

וְעַתָּה נִבְוֵא לְבָאֵר אוֹתָם כִּי אֲמָרָם בְּרוּךְ שֶׁאֲמַר וְהָיָה הָעוֹלָם רְצוּ בּוֹ הָעוֹלָם הַחֲמָרֵי וְהוֹרוּ בָּזֶה שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרָאוּ בְּמֵאֵמֶר וְאֲמַצְעֵי הָיָה בְּבְרִיאָתָהּ הוּא שֶׁאֲלָיו הָיָה הַמֵּאֲמֵר הַהוּא וְהוּא שֶׁכָּתוּב כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד וְזֹאת הַיְתֵה הַכְּפִי בְּאִמְרָם בְּרוּךְ שֶׁאֲמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְלֹא הִסְפִיק לָהֶם לְשׁוֹן הַתּוֹרָה לֹמַר בְּרוּךְ שֶׁבְּרָא הָעוֹלָם כְּדִי לְהַעִיר עַל אֲמַתַּת הַדְּבָר הַזֶּה.

גַּם לֹא הִתִּירוּ הַלְשׁוֹן לֹמַר בְּרוּךְ שֶׁאֲמַר וְנַעֲשֶׂה הָעוֹלָם כִּי הַמַּעֲשֶׂה יֹאמֵר עַל תְּקוּן הַדְּבָר וְנִתְיַנֵּת הַצּוּרָה בּוֹ וְהַגְּלוּת הַצּוּרָה הַהִיא וְזֶה לֹא הָיָה בְּמֵאֵמֶר רֵאשׁוֹן אֲבָל בְּתַשְׁעָה מֵאֲמֵרוֹת שֶׁשָּׁלְמוּ בְּיוֹם שִׁשִּׁי.

וְכַלּוּי מַעֲשֶׂה אוֹ תְּכִלִּיתוֹ יֹאמֵר עַל הַמְּכַנּוּן בְּמַעֲשֶׂה הַהוּא אַחַר הַגְּלוּת הַצּוּרָה כְּמוֹ שֶׁיֹּאמֵר שֶׁתְּכִלִּית הַבֵּית הוּא יְשִׁיבַת הָאָדָם בּוֹ וְזֶה לֹא יִתְכַן כָּל עַת שֶׁעוֹסֵק הָאֲנוּחַן בּוֹ. וּלְפִי זֶה הָעֲנִין נֶאֱמַר וַיְכַל בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי לְפִי מָה שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵי הָעִיּוֹן כִּי לְכָל פּוֹעֵל אַרְבַּע סְבוֹת הַפּוֹעֵל וְהַחֲנוּמֵר וְהַצּוּרָה וְהַתְּכִלִּית וְכֵן לְפּוֹעֵל הָעוֹלָם בְּכִלְלוֹ כַּחַשׁ הוּא הַפּוֹעֵל וְכָל מָה שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן הוּא הַחֲנוּמֵר וְהָיָה הַשָּׁם נוֹתֵן הַצּוּרָה יוֹם יוֹם לְחֻלְקָה מִן הַחֲנוּמֵר הַהוּא וּבְסוּף יוֹם שִׁשִּׁי נִגְמְרוּ כָּל הַחֻלְקִים הַהֵם כְּפִי סְפוּר הַתּוֹרָה הָאֲמַתִּית.

וְנִמְצָא הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּצוּרָתוֹ וְאַחַר הַגְּלוּת צוּרָתוֹ הָיָה רְאוּי לְהַגְּלוּת הַתְּכִלִּית בּוֹ. וּבְתְּכִלִּית זֶה נִמְצָא עִיּוֹן גְּדוֹל לְפִילוֹסוֹפִים וְכֵן נִרְאָה שֶׁחֻלְקוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל וּלְפִי מָה שֶׁנִּרְאָה מְרֻב דְּבָרֵיהֶם שֶׁתְּכִלִּית הָעוֹלָם עֲבוּדַת הַגֵּן וְשִׁמְיָתוֹ כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ כָּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא בְּשִׁבְיִל זֶה וַיְדוּעַ שֶׁעֲבוּדַת הַגֵּן וְשִׁמְיָתוֹ הוּא רְאוּיָה אַחַר כָּל גְּטִיעוֹת עֲצֵי הַגֵּן אִם כֵּן עַל הָעֲבוּדָה הַהִיא שֶׁהִיא לְמִין הָאָדָם יֹאמֵר שֶׁהוּא תְּכִלִּית הָעוֹלָם וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר וַיְכַל בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה אֲמָרוּ עַל מַלְאָכָה לְמַשָּׁל לְמַלְאָךְ שֶׁעָשָׂה חֲנוּפָה סִיּוּדָה וּכְיִיּוּדָה מָה הַיְתֵה חֲסֵרָה כְּלָה שֶׁתְּכַנֵּס לְתוֹכָהּ וְכִיּוּד הַחֲנוּפָה הוּא מְשָׁל לְנִתְיַנֵּת הַצּוּרָה לְעוֹלָם בְּכִלְלוֹ וְהַכְּלָה הִיא מְשָׁל לְתְּכִלִּית לְפִי שֶׁתְּכִלִּית הַחֲנוּפָה יְשִׁיבַת הַכְּלָה בָּהּ וְשִׁמְיָתֵי הַמַּלְאוֹת נִגְזְרוֹת מִלְשׁוֹן כָּל כְּלוּמֵר שֶׁהַכָּל נִגְמַר בּוֹ.

וְעַל דֵּרֶךְ זֶה קָרָאוּ לְשִׁבְתָּהּ כְּלָה וְהוּא עַל דַּעַת הָאוֹמְרִים שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּשִׁבְיִל הָאָדָם וּכְבָר אָמַר הַרְבֵּי הַמּוֹרָה שֶׁזֶה אֲמַת מֵצַד אֶחָד בְּכָל מִינֵי הַהוֹנָה וְהַהֲפָסָד וְהָאֲרִיף בָּזֶה בְּסִפְרוֹ בְּחֻלְקָה הַשְּׁלִישִׁי וּמִשָּׁם תְּבִין.

ונראה שמשדרי הברכות פנו לזה בסדרם בברכת שבת ראשונה אתה קדשת את יום השביעי לשמה תכלית מעשה שמים וארץ. אמנם יש דעה אחרת בתכלית העולם והוא מה שאמרו שתכלית העולם ההנהיג הסבובית כלומר החוזרת חלילה שזה הנה מזה וזה נפסד אל זה וזה רצו גם כן באמרם שם משל למלה שעשה טבעת ואינה חסרה אלא חותם כף העולם חסר שבת.

וכפועל החותם ידוע שנותן צורות בעשויים רבים אחר שלמות החותם שהוא בעצמו והיא תכלית הטבעת היא ולשון חותם נופל גם כן על כל נמצא. לפי שתי דעות אלו רמז בפסוק ויכל על תכלית העולם.

ולפי מה שכתב הרב המורה נראה שצריך לומר ולהאמין לשתי הדעות שתכלית האחרונה הוא רצון השם ית'. ואשוב לענין הברכה ואומר כי אמרם ברוך עושה בראשית להורות שכל המעשים הנזכרים שם עשה השם בראשית נבראו אמור בתורה או בתורה או בעולם המלאכים או בעולם השכליים הכל אחד ובלשון ראשית למדה שקודם שנברא העולם התמרי ברא המלאכים ולא היו קודמין ולפיכך נקראו ראשית רוצה בו ראשית הברואים.

ואמרם עושה בראשית שלא תאמר הרי הוא אומר תדשא הארץ דשא ישרצו המים וכיוצא בהם ותאמר שהם העושים לפיכך בא ולמדך שאין ליחס להם המעשה לפי שלעושים ההם עושים אחרים ולעושים אחרים עושים כן עד ראשית והשם יתעלה עושה בראשית כלומר נותן הצורה בהם על ידי ראשית והוא שפא במעשה בראשית ויאמר ויעש על כל ענין וענין להורות שהיא צנה לאחרים לעשות ומעשיהם נגזרים בו לא ישלם אחד מהם זולתו והוא הנכלל במאמר ברוך עושה בראשית.

ואמרם ברוך אומר ועושה להורות שהוא מתמיד ההנהיג על הדרך הנזכר במאמר ובמעשה שלא כמדת בשר נדם מדת הקדוש ב"ה שנוהג העולם האומר אינו עושה והעושה אינו אומר אבל הקב"ה הוא אומר ועושה לעולם כל המעשים.

והוא שאמרו רז"ל מאמרו של הקב"ה המעשה הוא ואין שם הפסד ולא רע לפי הכונה הראשונה אבל הכל מעשה כי הפסד אינו מכונן לעצמו אלא לסבת ההנהיג החוזרת חלילה והנפסד היום הנה אחר זמן א"כ הפסדו מעשה וסתירתו בגין ואם נאמר על הזקנים שסתירתם בגין קל וחומר לעתיד יומיא אם כן הראוי לומר עליו באמת שהוא אומר ועושה לעולם.

ואל זה פנונו בקבעם בברכת מאורות בפתחתה ובחתימתה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית הרצון בו שעל ידי האור שהוא סבת ההנהיג המתמדת מחדש המציאות שהוא טובו כמו שפי' הרב המורה בפסוק אני אעביר כל טובי כלומר כל המציאות מעשה בראשית ולשון הרב בסדר הברכה הזאת המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית וזה ראיה שטובו נאמר על מעשה בראשית כלו והוא שפסכו לזה מה רבו מעשיהו וגומר ובתקוון מאמר זה הערה למבינים באמונת החידוש האמתית שהרי הוא מחדש בכל יום ואמרם מעשה בראשית במקום המציאות אפטר לומר שרבותינו ז"ל תיארו המציאות במעשה בראשית להעיר על פונת משה רבינו ע"ה וכן אמרם ימי בראשית לפי שהזמן

הוא מכלל הנבראים ואפשר לומר שמעשה בראשית וימי בראשית יוצר בראשית הוא לשון מושאל הוא ולפי שמשה רבינו ע"ה פתח סדר הבריאה במלת בראשית קראו כל הנעשים שנעשו בששה ימים מעשה בראשית והימים ימי בראשית עד שהמציאות בכלליו יקראום בראשית ולפיכך אמרו יוצר בראשית עושה בראשית וכבר נאמרו במלת בראשית פירושים הרבה ואין לתמוה על זה כי זה דרך כל דבר נסתר ואמרו ברוך גזור ומקיים לאמת שנוי הטבע וחדוש הנפלאות פי בהתאמת זה התאמת הדת.

אם תרצה אמור פי מראש גזור על הכל גם על הדברים שיצאו מטבעם שלא תאמר כבר גזר על השמים לסביב תמיד ועל המים להיות נגרים ועל האש שתשרף כל באיה וכיוצא בזה ואינו מקיים שהרי עמד השמש בגבעון והים נבקע ועמד מימיו וחנוניה מישאל ועזריה באו בכבשן האש ולא שלטה בהם ולפיכך בא ולמד לה שהוא גזור הכל מראש כמו שאמרו רז"ל תנאים התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' לומר שבתחלת הבריאה הטביע זה בברואיו.

ואם תרצה אמור שהוא גזור לרצונו לשנות הטבע ומכריחו לעשות רצונו. וזה נאות לדעת התורה והוא שכתב לעושה נפלאות לבדו לפי שפעשית הנפלאות הטבע בטל ונמצא שהוא העושה לבדו.

ואפשר שלמדך בכך זה שלא תכחיש החדוש בראותך התמדת המציאות לנצח כמו שבראה מדברי שלמה ע"ה וזולתו. ולא תטעה במה שאומרים קצת הפילוסופים כי מה שאינו נפסד אינו הונה כי זה הדעת אמת מצד אחד שאינו הונה בדרך שאר ההוים מדבר אבל ההויה הזאת היתה בגזרת השם בלבד ויקימנה לעד.

והוא שכתוב פי הוא צנה ויעמוד פי כן ראוי למלאכת האומן הגדול שתעמוד לעולם. ואמר ברוך מרחם על הארץ להודיע שהוא משגיח בעולם השפל בדרך רחמים ורחמיו לעולם הם הנהגתו הישרה לו והשגחתו בו והוא שכתוב עיני י"י הםה משוטטות בכל הארץ לא כדברי הכופרים הרעים האומרים עזב י"י את הארץ.

ואמר ברוך מרחם על הבריות להורות שהשגחתו הוא גם כן באישים שלא תאמר המינים העומדים הם שהשגחתו בהם אבל באישים הנפסדים אין בהם השגחה לו לפיכך בא ולמדך מרחם על הבריות לומר משגיח בכל בריה ובריה לדחות דעת הרעים האומרים אין י"י רואה אותנו ולקיים מה שכתוב היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ר"ל מעשי האדם כפי מה שכתב הרב המורה בפ"ק ח' מן החלק השלישי שהשגחה האלוהית הוא בזה העולם התחתון ר"ל מתחת גלגל הירח באישי מין האדם לבד אבל שאר בעלי חיים וכל שכן הצמחים וזולתם דעתי בהם דעת ארסטו ודעתו הוא שהשגחה בהם מינית לא פרטית והחכם שהתחברתי עמו אמר שמשה רבינו ע"ה רמז על זה הדעת בכתבו על הצמחים ועל בעלי חיים למינו למינהו למינה מה שלא כתב כן באדם לפי שהשגחה בכל איש ואיש כפי מה שהוא.

ואל זה הדעת נמשך ר' אליעזר שאמר בפרקיו אמר נח לפני הקב"ה וכי בכחי הוא רבון כל העולמים לקבצם אלי. מיד ירדו מלאכים הממונים על כל מין ומין וקבצו אותם ומזוניהם ויבא נח אל התיבה אין פתוח פאן אלא ויבאו אל נח שנים ושנים ראה והבן

שְׁאֵמֵר שְׁהַמְלָאכִים מְמַנִּים עַל כָּל מִין וּמִין רוּמְזוּ עַל הַשְּׁגָחָה מִיְנִית בְּשָׂאֵר בְּעַלֵי חַיִּים אֲמַנְם בְּאָדָם לְפִי צִלְמוּ מִבֵּין אֵל כָּל מַעֲשָׂיו הוּא שְׁאֵמֵר הַיִּנְצָר יַחַד לְבָם הַמִּבֵּין אֵל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם.

וְזֹאת הִיא תְּכֵלִית אֲמוּנֵיתָנוּ כִּי הַמַּאֲמִין בְּזֶה מַאֲמִין בְּגִמּוּל וּבְעוֹנָשׁ וּלְפִי עֲנִין זֶה אָמְרוּ מִשׁוּם דְּכֵתִיב בְּיָה פּוֹתַח אֵת יְדֵיהּ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן כְּלוֹמֵר הַשֵּׁם מְשַׁגֵּחַ בְּפִרְטִים וּמְרַחֵם אוֹתָם לְכָל־כְּלָם וְגַם הוֹדִיעוּ בְּבִרְכָה זֹאת סִבַּת רְשָׁע וְטוֹב לוֹ שֶׁהוּא דָרָךְ רַחֲמִים לְעוֹלָם כְּמוֹ שְׁמֵרָחֵם עַל הַחַיּוֹת הַרְעוּת כְּמוֹ שְׁאֵמֵר אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ י"י וְאֵע"פ שֵׁשׁ לֹא פָּנִים מִדָּרָךְ דָּרָשׁ אֵין מְקַרָא יוֹצֵא מִיַּדֵי כְּשׁוּטוֹ.

וּבְזֶה סְרוּ סִפְקוֹת גְּדוּלוֹת יוֹצְאוֹת בְּאֲמוּנָה. וְאָמְרָם בְּרוּךְ מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לִירֵאָיו שְׁלֵא תֵאֵמֵר הוֹאִיל וְהוּא מְשַׁגֵּחַ עַל כָּל הַבְּרִיּוֹת מִפְּנֵי מַה צְדִיק נָרַע לוֹ לְפִיכָךְ בָּא וְלָמַד לָךְ שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לִירֵאָיו שְׁאֵין טוֹב הָעוֹלָם הַזֶּה תְּכֵלִית טוֹב וְלֹא הִרְעַ תְּכֵלִית רַע כְּמוֹ שֶׁהוֹרָה עַל זֶה סְפוּר הֶבֶל וְקִין שֶׁהֶבֶל שִׁפְפָרָה עָלָיו הַתּוֹרָה שֶׁשָּׁעָה הַשֵּׁם אֵל מִנְחָתוֹ הִרְגוּ קִין וְזֶה מוֹרָה שְׁאֵין טוֹב אֲמַתִּי אֵלָא בְּעוֹלָם הַבָּא שְׁכָפוּלוֹ טוֹב וּבְזֶה נִשְׁלַם הַדְּבָר הַטּוֹב בְּבְרִיאַת עוֹלָם וּבְהִנְהָגָתוֹ.

וְאָמֵר בְּרוּךְ הוּא בְּרוּךְ שְׁמוֹ לְהוֹדוֹת שֶׁהַיּוֹדֵעַ שְׁמוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ וְהַמְּשִׁיגוֹ יוֹדֵעַ הַשֵּׁם וּמְשִׁיג אוֹתוֹ הַשְּׁגָה אֲנוּשִׁית שֶׁהוּא הוּא וְהַכֹּל עֲשָׂה בְּחֻכְמָה וּבְרִצּוֹנוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא עֲצָמוֹ וְאֵין לְאָדָם בּוֹ הַשְּׁגָה אַחֲרָת וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמֵר יְבָרְכוּךָ הַכֹּל וְיִדְוּךָ יוֹדוּ הַכֹּל שְׁמֵךְ הַמְּיֻחָד כְּעֲנִין שְׁכַתוֹב בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה י"י אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד רוּצָה בּוֹ שֶׁהַכֹּל יִכִּירוּ וְיִדְעוּ כִּי הוּא וּרְצוֹנוֹ שֶׁהִיא חֻכְמָתוֹ הִיא עֲצָמוֹ.

וּמִתּוֹךְ דְּבָר זֶה אַתָּה לְמַד שְׁלֵא תִסְתַּפֵּל בְּמוֹפְלָא מִמֶּךָ וְדִי לְאָדָם שִׁיעֵינּוּ בְּמַה שְׁנוֹכַל בְּבִרְכָה זֹו וְיִדְעַ וְיִתְבּוֹנֵן בָּהּ וְיִדְעַ שֶׁהַכֹּל בָּרָא לְכַבּוֹדוֹ שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא עֲצָמוֹ. וְכַשֵּׁם שְׁלֵא נוֹדַע עֲצָמוֹ יְדִיעַהּ מִסְּפִקָתָ כֵּן לֹא נִדְעַ רְצוֹנוֹ יְדִיעַהּ מִסְּפִקָתָ.

וּבְאֵלוֹ הַשִּׁיבוּ לְכָל הַשְּׁאֵלוֹת הַמְּסִפְקוֹת בְּאֲמוּנָה בְּאֲמָרָם בְּרוּךְ הוּא בְּרוּךְ שְׁמוֹ לְפִי שֶׁהַשְּׁגָתָ שְׁמוֹ הוּא הַשְּׁגָתוֹ יִתְעַלֶּה נִקְרָא הַשֵּׁם כְּמוֹ שְׁכַתוֹב לִירֵאָה אֵת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וּמִפְּנֵי שְׁלֵא נוֹדַע מֵהוּתוֹ אָמֵר הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא.

וְאַחַר שֶׁסְּדָרוּ הַסֵּדֵר הַנָּאָה הַזֶּה בְּמַה שְׁצָרִיךְ שִׁיאֲמִין בָּאוּ לְפָתוּחַ בְּבִרְכַת הַזְּמִירוֹת בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם וּבְמַלְכוּת וּתְאָרוֹהוּ בְּשִׁלְשֵׁת תְּאָרִים כְּנֶגֶד שְׁלֵשָׁה עוֹלָמוֹת הַמְּלָךְ כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַקָּטָן שְׁאֵנוּ בּוֹ כְּלוֹמֵר מִלְכְּנוּ וְהַגְּדוֹל כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַגְּדוֹל שְׁבוּ יִרְאָה עֲוֹזוֹ וְגִדְלוֹ.

וְהַקְּדוּשׁ כְּנֶגֶד עוֹלָם הַמְּלָאכִים הֵם הַקְּדוּשִׁים. וּתְאָרוֹהוּ עוֹד אֶב הַרְחֵמָן כְּפִי הַדָּרָךְ שֶׁהַזְּכָרָנוּ שֶׁהוּא מְשַׁגֵּחַ וּמְרַחֵם עָלֵינוּ כְּרַחֵם אֶב עַל בְּנֵים וְהַתְּקִינוּ בָּהּ מְהוֹלֵל כְּפִי עֲמוֹ מְשׁוֹבָח וּמְפֹאָר בְּלִשׁוֹן חֲסִידָיו לְהוֹדִיעַ שֶׁהַמְּהַלְלִים לְשֵׁם הֵם כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם לֹא שֶׁהַמְּהַלְלִים הֵם בְּבַחֲיַנְתָּ עֲצָמוֹ אֲצָלוֹ שְׁבַח אֵלָא שֶׁהַתּוֹרָה הַתִּירָה אוֹתָם כְּדִי לְאַמֵּת הַמְּצִיאוֹת לְעַם.

וְזֶה אֵי אֲפֹשֵׁר מִבְּלַתִּי הַתֵּר הַתְּאָרִים וְהַמְּהַלְלִים כְּפִי לִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְעַל דָּרָךְ שְׁאֵמְרוּ אֵי לֹא דְאֵתִי מִשָּׂה וְאֵמְרִינָהוּ וְאֵתוֹ אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה וְתִקְנִינָהוּ אֲנִי לֹא יְכַלִּינוּ לְמִמְרִינָהוּ וְהוּא שֶׁסְּדָרוּ בָּהּ בְּלִשׁוֹן כָּל חֲסִידָיו.

וסמכו מעין פתיחה לחתימה באמרו יחיד חי העולמים לרמז בו על העולמות. ומה טוב לומר חי העולמים בלשון הפתוב וישבע בחי העולם לרמז על העולמות כי הוא חיייהם וקיומם ואם נפשך לומר שהוא חי וקיים בשני העולמות העולם הזה והעולם הבא טוב בלשון בני אדם.

ראה מה נפלא סדר הברכה הזאת שבה נכלל כל מה שצריך שיאמן ומה שיידחה פל המחלוקות שנפלו באמונה ואם דוד ע"ה בנה טרקלין נאה לעולם הבא מה נהדר הפרוזדור שחברו להם רבותינו למי שיבינו ציוריו היפים ואולם הם יפים ונאים יותר ויותר מאשר השגתי אמנם אשר השגתי בו לא דבר ריק הוא.

גם מספר העשרה קבעו בו על דרך הנזכר ברמז המספר הזה והראשון גם כן בו והוא העיקר כללו של דבר שכל המספרים הנזכרים יש הערה להשיג האמת בבחינת עשרה רקיעים המאמתים בדרך המופת מציאות השם ואחדותו.

ועשרה רקיעים אלה הם שבעה גלגלים וגלגל מזלות אשר בתוכם נראה דמות ארבעה חיות וגלגל הפשוט המקיף בכל הוא הרקיע ועליו דמות מראה פסא לא פסא והוא הרקיע המכונן באמרו השמים פסאי וממעל לגלגלים בעלי חומר התשעה נמצא גלגל השכל אשר בו נברא הכל והוא מראה דמות כבוד י"י והוא תחת אלהי ישראל כי הוא הקודם הנמצא מהודו ומכבודו כמו שאמרו ז"ל תורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר י"י קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז קדם לאותו שכתוב נכון כסאך מאז נמצא שעשרה הם הפוללים שלשה עולמות אשר מתוכם נראה השם והעשירי הוא קודש ונגד זה בא מספר העשרה במקומות הנזכרים ובזולת כמו שפא העשירי יהיה קודש וכן ימי התשובה והעשירי הוא הקודש וכל דבר שפקדושה אינו בפחות מעשרה.

וכבר רמזו ז"ל על זה הענין במסכת ראש השנה באמרם הניעשרה פסוקים כנגד מי זה אומר בכה וזה אומר בכה וכלם פנונו למה שנזכר שם כנגד עשרה רקיעים והדבר כמבואר שם שהעשרה הלולים שאמר דוד בחתימת ספר תהלותיו כנגד עשרה רקיעים אמרם וראיה לזה סדר ההלולים כי ההלול הראשון הוא הלול אל בקדשו רמז בו אל גלגל השכל שהוא הקודש ואחר כן אמר ברקיע עוזו לרמז על הרקיע הפשוט המקיף בכלם המניעם בתנועתו תנועה יומית והוא עוזו הנראה בעולם והמורה עליו.

ואחר זה אמר הללוהו בגבורותיו לרמז על גלגל המזלות ושאר השבעה הרומזים על השבעה גלגלים שהם חלוקים לפוכב כוכב מהשבעה כוכבים. והמשיך הענין אל זה כי הוא המהלל האמתי והוא שסמך לזה וחתם בו ספרו ואמר כל הנשמה תהלל יה הללויה.

ולהעיר על זה תקנו עשרה פסוקים ביום ההערה והאחד מהם גם כן הוא העיקר והוא שמע ישראל כי הוא המכונן. ועל דרך זה באו עשרת הדברים שהראשון הוא העיקר והכל תלוי בו והשנים הסמוכים לו הם כנגד הרקיע וכנגד גלגל המזלות ושלשתם נדבקים בו ית'.

והשבעה הנשארים כנגד שבעה הגלגלים ולפיכך בא הראשון מהם בזכירת היום השביעי שפא להזכיר כל המעשים ההונים על ידי השבעה גלגלים כמו שיתבאר. ומעתה נתחיל ונבאר עשרת הדברים אחד אחד.

וְנֹאמַר אֲנִי י"י אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר כָּבַד בְּאַרְנוֹ שְׁמַעְמַד הַר סִינִי הִיָּה בּוֹ קוֹל נִבְרָא. וְנֹאמַר שֶׁהַקּוֹל הַהוּא הַנּוֹרָא הַשְּׂיִגוּהוּ בְּדֶרֶךְ שְׁלֵא נִשְׁאַר סִפְק לְמַשִּׁיגֵי בְּמִצִּיאוֹת הַשֵּׁם יתְעַלָּה וְלֹא הִרְהוּר רַע בְּנִבְיאוֹת מִשֶּׁה רַבִּינוּ כְּמוֹ שְׁאַמַר יתְעַלָּה בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעַם בְּדַבְרֵי עַמְדָּה גַם בְּהַ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם.

וְאִמַר בְּהַ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם מוֹרָה שְׁלֵא יִשְׁאַר לָהֶם הִרְהוּר רַע בְּנִבְיאוֹתוֹ לְעוֹלָם וְאִמַר גַּם מוֹרָה שְׁבַעְבוּר יִשְׁמַע הָעַם הִיא סִפָּה אַחֲרֵת וְהִיא הַשְּׁמִיעָה הָאֱמִיתִית בּוֹ כְּלוֹמַר הַשְּׁגִתוֹ כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר בְּפִירוּשׁ אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ וְגו' וְכְמוֹ שְׁקָדָם בְּפִי וְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ וְגו' וְכִדְרָךְ שְׁאַמַר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגו'.

וְנִהוּ שְׁאַמַר הַנְּבִיא אֲתֵם עַדִי נָאִם י"י וְעַבְדִי אֲשֶׁר בְּחִרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ וְתֵאֱמִינוּ לִי וְתִבְיִנוּ כִּי אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נוֹצֵר אֶל וְאַחֲרֵי לֹא יִהְיֶה. וְכִבְרַת הַקְּדִים לֹו הַנְּבִיא כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּיו וַיֵּאֱסֹפוּ לְאַנְשֵׁי מִי בְּכֶם יִגִּיד זֹאת וְרֵאשׁוֹנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ וְתִבְנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדְּקוּ וַיִּשְׁמָעוּ וַיֵּאֱמְרוּ אֲמֵת וְהוּא כְּאֵלֹו אִמַר וַיִּשְׁמָעוּ אֲמֵת וַיֵּאֱמְרוּ אֲמֵת ר"ל שְׁשֶׁאֵר הָאֲנוּמוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים אֵין לָהֶם בְּמַה שְׁמֵת־פְּאָרִים בְּאֱלֹהֵיהֶם יִדְעָה אֱמֵתִית וְהוּא אִמַר וַיִּשְׁמָעוּ אֲמֵת וְלֹא גַם בְּנִבְיאוֹתָם וְהוּא אִמַר וַיֵּאֱמְרוּ אֲמֵת וְאֵין לָהֶם עַדִים צוֹדְקִין לֹא בְּאֲמוּנָה וְלֹא בְּנִבְיאוֹהָ אֲבָל אֲתֵם בַּעֲצָמְכֶם עַדִי שְׁהַרִי הֵייתֶם עִמִּי בְּמַעֲמַד הַר סִינִי וְעַבְדִי מִשֶּׁה אֲשֶׁר בְּחִרְתִּי בּוֹ לְהִרְאוֹת עַל יְדוֹ הָאֲמֵת אֲשֶׁר לֹא תִפְנֹל בְּהַ מַחְלֻקַת בְּנִבְיאוֹתוֹ הַמְּאַמְתֵת שְׁאֵר הַנְּבִיאוֹת.

וְאַפְשֶׁר שְׁרַצָּה בּוֹ וְאֲתֵם עַדִי וְעַדִי עַבְדִי אֲשֶׁר בְּחִרְתִּי בּוֹ וְהוּא שְׁאַמַר לְמַעַן תִּדְעוּ וְתֵאֱמִינוּ לִי. וְאַמְרוּ וְתִבְיִנוּ כִּי אֲנִי הוּא רוֹצֵה בּוֹ שְׁלֵא יִשְׁאַר סִפְק בְּמִצִּיאוֹתוֹ.

אִם כֵּן הֵם הַמְּהַמְעִידִים עָלָיו וְעַל נְבוֹאֹת מִשֶּׁה שְׁלוּחוֹ בְּשְׁמַעֲם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וְהַדְּבָרִים הֵהֶם הַמְּהַמְעִידִים עָלָיו וְעַל אֱמֵת הַנְּבִיאוֹהָ וְלִפְיֶכָךְ נִקְרְאוּ הַלּוּחוֹת הַעֲדוֹת כִּי כְּמוֹ שְׁקוֹל הַדְּבָרִים הֵהֶם בְּאֲזַנֵּי הַקֹּהֵל הִיָּה לְעֲדוֹת כֵּן הַכְּתָב הַהוּא הַנְּפִלָא הִיָּה לְעֲדוֹת כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר בְּמִדְרָשׁ הַדְּבָרִים הַדְּבָרִים עֲצָמוֹ הִיָּה נִמְחָק מֵאֱלֹו וְכִשְׁהִיָּה נִחְקָק הִיָּה קוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ לְקִיָּים מַה שְׁנֵא' קוֹל י"י הוֹצֵב לְהַבּוֹת אֵשׁ וְהַשִּׁיב שֵׁם הַתְּלִמִיד לְרַב וְאִמַר וְהָא כְּתִיב לְוַחוֹת אֲכֹן כְּתוּבִים בְּאֲצַבַּע אֱלֹהִים אִמַר לִיָּה חוֹקָא סְבֵרַת מַחְנוּקְנִי אִמַר לִיָּה כְּתִלְמִיד שְׁהוּא כּוֹתֵב וְרַבּוֹ מִיִּשְׁבַע עַל יְדוֹ וְאַחַר שְׁהַכְּתָב נִחְקָק מֵאֱלֹו עַל הַדְּרָךְ הַנְּזָכָר הַרִי הוּא עֲדוֹת אֲצַל פֶּת הַשֵּׁם וְלִפְיֶכָךְ נִקְרְאוּ הַלּוּחוֹת לְוַחוֹת עֲדוֹת כְּמוֹ שְׁיֵאֱמַר שְׁטַר הַעֲדוֹת וְכֵן כָּל הַתּוֹרָה הַנְּכַלְלֵת בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת נִקְרְאוֹת עֲדוֹת עֲדוֹת י"י נְאֻמָּה כְּלִשׁוֹן הַכְּתוּב וְאֲתֵם עַדִי, וְאַמְרוּ לְפָנַי לֹא נוֹצֵר אֶל הוּא מֵאִמַר זֶה מִן הַמְּאַמְרִים הַזֵּרִים לְכַתּוּב וְנֹאמְרוּ בּוֹ פִירוּשִׁים וְאַפְשֶׁר לּוֹמַר לְפִי שְׁיִדוּעַ שְׁאֵל כּוֹלָל כָּל בַּעַל פֶּת בָּא וְלִמְדָךְ שְׁאוֹתֵם הָאֱלֹהִים כְּלָם נוֹצְרִים וְאַנִּי הַיּוֹצֵר אוֹתָם וְאַנִּי הַרְאוֹשׁוֹן וְאַנִּי הַאֲחֵרוֹן.

וְהוּא אִמַר וְאַחֲרֵי לֹא יִהְיֶה כְּלוֹמַר לִי אֵין אַחֲרִית אֲבָל מִצִּיאוֹתֵם וְנִצְחוֹתֵם אֲפִשְׁרִית וּמִצִּיאוֹתֵי וְנִצְחוֹתֵי מְחֻנֵּיבֵת. אוֹ אֲפִשְׁרֵ לּוֹמַר שְׁהוּא מְקַרָא מְסוּרָס וְיִהְיֶה פִירוּשׁ וְתִבְיִנוּ כִּי אֲנִי הוּא אֶל לְפָנַי לֹא נוֹצֵר דְּבָר וְאַחֲרֵי לֹא יִהְיֶה דְּבָר וְהַכְּנָנָה בּוֹ כִּי אֵין שֵׁם דְּבָר לֹא לְפָנַי וְלֹא אַחֲרֵי כִּי אֵין לִי רֵאשִׁית וְאֵין לִי אַחֲרִית וְהוּא כְּדֶרֶךְ שְׁאַמְרוּ אֲנִי רֵאשׁוֹן וְאַנִּי אַחֲרוֹן וּמִבְּלַעַדִי אֵין אֱלֹהִים וּבְכָל זֶה דְּבָרָה תּוֹרָה כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

סוף דְּבַר הַכְּתוּב הַזֶּה הוּדִיעֵנו שְׁמַעְלַת הַר סִינִי הוֹצִיא לַפְּנֵעַל שְׁנֵי דְבָרִים הַשְּׂגַת אַחֲדוּת הַשֵּׁם ית' וְאַמְתַּת הַנְּבוּאָה לְכָל הָעָם. הוּא אָמְרוּ לְכָלל הַקְּהָל בְּלִשׁוֹן יְחִיד אֲנֹכִי י"י אֱלֹהֵיךָ וְגו'.

וְנֹאמַר כִּי בְּדַבּוּר זֶה בָּאוּ שְׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה מִמֵּין אֶחָד וְהֵם עֵיקַר אֲמוּנָתָנוּ וְדַתָּנוּ וְהֵם מִצְוֹת מִצַּד וְתוֹרָה וְחֻקִּים מִצַּד וְהוּא דַעַת אֶמֶת כִּי זֶה הַדַּבּוּר מְוַשֵּׁג מִצַּד הַחֻקִּים וְהַמִּצְוֹת הַרְאֵנוּ מֵאֵלּוּ בָּאָה כְּנֶגֶד מָה שְׁאָמַר הַנְּבִיא וְתַבִּינוּ כִּי אֲנִי הוּא וְהוּא לְדַעַת וְלִהְיוֹת מִן שֵׁשׁ אֶחָד מִחֻקֵּי הַנְּבִיא ר"ל הַהִנֵּה הַנְּצַחִי הָאֱמִיתִי אֲשֶׁר לֹא תִפְּוֹל בּוֹ אֶפְשָׁרוֹת הוּא.

אָמְרוּ אֲנֹכִי י"י אֱלֹהֵיךָ כִּי זֶה הַשֵּׁם כָּל מִי שִׁישִׁיגְהוּ בִּידִיעָה שְׁלֵמָה יִשְׁיֵג מִצִּיאוֹתוֹ הַמְּחַוֵּיבֵת כְּמוֹ שְׁבָאָר הַרְבַּ הַמּוֹרָה. וְזֹאת מִצְוֵה הַשְּׂרָשִׁית שְׁנֵה לְבַעֲלֵי הַדַּת מֵאֲמִינֵי חֲדוּשׁ וְלִחְכְּמֵי הָעִיּוֹן מֵאֲמִינֵי קַדְמוֹת.

וְהַמִּצְוֵה הַשְּׂנִית הוּא לְהֵאֱמִין וְלְדַעַת שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ וְלִפִּי שְׁמַצָּאנוּ זֶה הַשֵּׁם עַל מְלֶאכֶּה כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים. וְעַל שׁוֹפֵט אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל וְעַל מְנַהֵיג עֲשֵׂה לְנוּ אֱלֹהִים יְדַעְנוּ כִּי זֶה הַשֵּׁם נוֹפֵל עַל מוֹשֵׁל בְּאַחֲרִים וּמְשַׁגֵּיחַ בָּהֶם וּמְנַהֵיגֵם הַנְּהַגָה יִשְׂרָה.

אִם כֵּן הַמִּצְוֵה הַזֶּה בָּאָה כְּדִי לְהֵאֱמִין שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בְּכָל וְכִי הוּא שׁוֹפֵט כָּל אֶחָד מִמֵּנוּ וּמְשַׁגֵּיחַ אֲלֵינוּ תְּמִיד וְהוּא הַמִּצְוֵה אוֹתָנוּ וְהַמְּזַהֵרֵנוּ כְּדֶרֶךְ הַמּוֹשֵׁל וּבְזֹאת הַמִּצְוֵה תִתְקַנְּנוּ הַדַּת כְּלָה וְתִתְאַמַּת.

וְהַמִּצְוֵה הַשְּׁלִישִׁית הִיא לְהֵאֱמִין וְלְדַעַת שֶׁהוּא הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם עַל יְדִינְבִיאָו כְּלוֹמַר בְּדֶרֶךְ מַעֲשֵׂה הַנְּפִלְאוֹת. וְכֹונֵת הַמִּצְוֵה הַזֶּה שְׁנֵאֱמִין שֶׁהַשֵּׁם לְבַדּוֹ עוֹשֵׂה נְפִלְאוֹת בְּשִׁנּוֹתוֹ אֵת הַטְּבַע וּבְמִצְוֵה הַזֶּה תִתְאַמַּת כָּל יַעֲוֹד טוֹב אוֹ רַע וְיִרְאֵת שְׁמִים תִּמְשֵׁךְ אַחֲרֶיהָ וְאָמְרוּ מִבֵּית עֲבָדִים רָצָה בּוֹ כְּדִי אֲתֵם לְקַבֵּל עַבְדוּתִי וְעוֹל מַלְכוּתִי שֶׁהִרִי שְׁחַרְרְתִי אֲתֵכֶם מִהַעֲבֹדָה הַקְּשָׁה.

אוֹ רוֹצָה בּוֹ אֲנִי הוּא אֲשֶׁר הַחֲלֹנְתִי לְשַׁחֲרַר אֲתֵכֶם וְכַשֵּׁם שֶׁשְׁחַרְרְתִי גּוֹפּוֹתֵיכֶם עַל יְדִי נְפִלְאוֹת אֲשַׁחֲרַר נְפְשׁוֹתֵיכֶם עַל יְדֵי תוֹרוֹתִי וּמִצְוֹתִי. נִמְצָאוּ שְׁלֹשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ אֲבוֹת כָּל הַמִּצְוֹת הַמְּקַיְּמוֹת אֲמוּנָתָנוּ כְּמִצְוֹת אֶהְבֵּת הַשֵּׁם וְיִרְאֵתוֹ וְעַבְדוּתוֹ הֵן בְּקֶרְבָּן הֵן בְּתַפְלָה וְהַנְּמִשֵּׁךְ לְזֶה בְּקֶרֶת שְׁמַע וְתַלְמוּד תוֹרָה וְצִיצִית וְתַפְלִין וּמְזוּזָה וְכִינּוּזָא בְּהֵן.

וְעַתָּה יֵשׁ לְשִׂאוֹל אַחַר שְׁאָמְרָנוּ שְׁדַבּוּר זֶה בָּא עַל עֵיקַר אֲמוּנָתָנוּ לְמָה לֹא בָּאָה בּוֹ מִצְוֵה לְהֵאֱמִין וְלְדַעַת שֶׁהַשֵּׁם בְּרָא שְׁמִים וְאֶרֶץ שְׁהִרִי הַחֲדוּשׁ שְׁוֹרֵשׁ דַּתָּנוּ הוּא. וְאִם תֹּאמַר סִמּוֹךְ עַל מָה שֶׁפִּתַּח בּוֹ הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בְּרָא וְגו' אִם כֵּן הִנֵּה לוֹ לְכַתּוּב שֵׁם וַיֹּאמֶר י"י אֵל מִשֵּׁה דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁית בְּרָא וְהוּא לֹא כְּתוּב דְּרָךְ מִצְוֵה אֵלּא כְּדֶרֶךְ שְׂאָר הַסְּפּוּרִים.

וּבְכִפּוּרֵי מִצְוֵה לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל שְׁאָמְרוּ לֹא הִנֵּה לוֹ לְהַתְּחִיל הַתּוֹרָה אֵלּא מִהַחֲדָשׁ הִנֵּה לְכֶם וְגו' נִמְצָא שְׁעַד הַפְּרָשָׁה הַזֵּה בָּא דְרָךְ סְפּוּר לֹא דְרָךְ מִצְוֵה וְאִם כֵּן הִנֵּה לוֹ לומר מִצְוֵה זֶה בְּדַבּוּר זֶה.

לְפִיכֶךָ נִרְאָה לומר שְׁאָמוּנַת חֲדוּשׁ הָעוֹלָם אֵינָה צְרִיכָה בְּעֲצָמָה לְאֲמוּנָה הַשְּׂרָשִׁית לְפִי שְׁמַצִּיאוֹת הַשֵּׁם מְחַוֵּיבֵת גַּם כֵּן מְדַרְךָ אֲמוּנַת הַקְּדָמוֹת אֲמָנָם אֲמוּנַת הַחֲדוּשׁ צְרִיכָה לְבַעֲלֵי הַדַּת כְּדִי לְהֵאֱמִין שֶׁהַשֵּׁם עוֹשֵׂה נְפִלְאוֹת כִּי זֶה לֹא יֵאֱמִינוּ מֵאֲמִינֵי הַקְּדָמוֹת אִם כֵּן עֵיקַר

הַאֲמוּנָה בְּזֶה שֶׁנֶּאֱמָר יְצִיאַת מִצְרַיִם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁיִּצְאָנוּ שָׁנָה מֵאַמֶּת מֵעֲשֵׂה הַנִּפְלְאוֹת וְהַגְּמוּל וְהַעֲנֹשׁ הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה בְּעֵינֵינוּ הַגּוֹפִיִּים וְלִכֵּן נִתְּנָה הַסִּפָּה הַזֹּאת ר"ל יְצִיאַת מִצְרַיִם לְמִצּוֹת רַבּוֹת בַּתּוֹרָה.

וְאֵל זֶה פְּנוּן דָּוֵד בְּקִצַּת תְּהִלּוֹתָיו. וּבְעֵינֵינוּ זֶה חֶבֶר הוֹדוּ לִי"י קְרָאוּ בְּשֵׁמוֹ וְהִתְחִיל לְזַכֵּר תְּהִלּוֹתָיו וְלִשׁוֹם בְּהֵן וּלְפִי יִתְרוֹן הַצִּוְרָה לְזֶה בְּאֲמוּנָה נִכְתָּב בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת וְתִקְנּוּ לומר אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וְהוּא הַטַּעַם שֶׁהִכְרִיחוּ בוֹ צִוְרוֹף פְּרִשְׁת יְצִיאַת מִצְרַיִם וְקִרְיַת שְׁמֵעַ עַד שֶׁתֵּאֵמַר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה פְּדִין פְּרִשָׁה רֵאשׁוֹנָה פִּי בְּזֶה לְבַד קִיּוֹם הַדָּת וְדִי בְּמִצּוֹת אֲמוּנַת הַחֲדוּשׁ מֵהַ שָׂפָא בְּמִצּוֹת שַׁבַּת פִּי שְׁשֶׁת יָמִים וְגו' וְהַפְּנִינָה הַזֹּאת נִמְצְאָת בְּסִפּוֹר אֲמוּנַת אַבְרָהָם אֲבִינוּ שֶׁהָיָה קוֹרָא הַיְחוּד בְּשֵׁם י"י וּבְנָה לוֹ מִזְבֵּחַ וְלֹא שָׁם לְבּוֹ לְדַקְדָּק בְּקִרְיַת אֲמוּנַת הַחֲדוּשׁ אֲבָל קִבַּל אוֹתָהּ מִמַּלְכֵי צָדֵק הוּא שָׁם שֶׁאֵמַר אֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וְאָרֶץ.

וּבְאוֹתוֹ הַלְשׁוֹן בְּעֲצָמוֹ נִשְׁבַּע אַבְרָהָם וְאָמַר הֲרִימוֹתֵי יָדַי אֵל י"י אֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וְאָרֶץ. וּמִלַּת קִנְיָן מוֹרָה שֶׁבַעל הַקִּנְיָן הַהוּא הָיָה מִבְּלַעֲדֵי הַקִּנְיָן הַהוּא וְלִשׁוֹן הַקִּנְיָן דִּקְדָּקוֹ בּוֹ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל וְאָמְרוּ מִמֵּי קִנְיָן וְאָמְרוּ כִּמְאֵן דְּאָמַר פְּלוֹנֵי עֵינֹוהֵי יֵאֵין שְׁעָרֵיהָ יֵאֵי.

וְזֶה נִמְשָׁךְ לָמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּחֻקֵּי הַהֲגִיּוֹן בְּסִפּוֹר הֲרֵאשׁוֹן שֶׁנִּקְרָא עֲשֵׂרָה מֵאֲמֵרוֹת וְהַמֵּאֲמָר הַתְּחִלּוֹת הַנִּזְכָּר בּוֹ לוֹ רוֹצִים בּוֹ מֵהַ שֶׁהוּא קִנְיָן הָאֵדָם וּבַלְשׁוֹן נוֹצְרִים הַעֲתִיקוּ אוֹתוֹ אֲבִירֵי וְשֵׁם בְּאָרוֹ שֶׁאֲחַד מֵעֵינֵינוּ יֵאֵמַר כִּפִּי יַחַס הַחֶלֶק אֵל הַכֹּל כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ יָד וְלוֹ רֶגֶל.

וּלְפִי עֵינֵינוּ זֶה יִרְצָה בּוֹ אֲשֶׁר לוֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וַיְהִי כִּאֲמָרוֹ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ. וְטוֹב מְאֹד וְנֹאאוֹת לומר בְּעֵינֵינוּ הַנִּזְכָּר שֶׁאַבְרָהָם קִבַּל אֲמוּנַת הַחֲדוּשׁ מִמַּלְכֵי צָדֵק.

אִם כֵּן בְּמִקוֹם הַזֶּה נִרְאָה שֶׁקִּבַּל אֲמוּנַת הַחֲדוּשׁ. וְזֶה הָיָה אַחַר שֶׁנִּצְחַח הַמַּלְכִּים בְּבִנְיָ בֵּיתוֹ וְסוּמוֹ לְאֲמוּנָתוֹ זֹאת נֶאֱמַר לוֹ צֵא מֵאֶצְטִיגְיֵנוֹת שְׁלַח וְהוֹדִיעוּ הַשָּׁם כִּי הוּא מְכַרֵּיחַ הַמְּזֻלּוֹת וּמִשָּׁנָה הַטַּבַּע וְהַאֲמִין בּוֹ וַיַּחֲשֹׁבֵהּ לוֹ צְדָקָה כִּי עֲשֵׂה צְדָק לְנַפְשׁוֹ בְּהַאֲמִינוֹ הֲרָאוֹ וְהִצְרִיחַ לְהַאֲמִין.

וְאֲפֹשֶׁר שֶׁהַחֹשֵׁב הָיָה אַבְרָהָם כִּי צְדָקָה הוּא בְּמִקוֹם אֲמַת וְרָצָה בּוֹ שְׁלֵא פִקְפֵק בְּזֶה אַע"פ שֶׁהָיָה זֶה פְּנִינָה חֻקֵּי הַקּוֹדֶמֶת. וְאַחַר כָּל זֶה קְרָא בְּשֵׁם י"י אֵל עוֹלָם כִּפִּי שֶׁבָּאָה הַמִּצְוָה עַל זֶה אֲנִכִּי י"י אֱלֹהֵיךָ שְׁפוֹלֵל הַיְחוּד וְהַשְּׁגָחָה.

וְהֵרַב רַבִּינוּ הֲרָאָה דַּעְתוֹ בְּסִפּוֹר הַמִּדְעַ שֶׁדַּבּוּר זֶה הוּא מִצְוָה אַחַת בְּלִבָּד לְדַעַת מְצִיאוֹת הַמְּצִיָּא הַמְּחֻוּיָּבֵת. וְאֲנִי פְתִיבָהּ בּוֹ מֵהַ שֶׁנִּרְאָה לִי שֶׁהוּא צוֹרֵךְ לְקִיּוֹם תּוֹרַתְנוּ הַתְּמִימָה שֶׁעִיָּקֵר מִצְוֵתֶיהָ תְּלוֹי בְּחֲדוּשׁ לְסַבַּת הַנִּפְלְאוֹת.

וְהַקְּרוֹב אֲצִלֵּי שֶׁזֶה רָצָה בְּאֲמָרוֹ וְהִי לְאוֹת עַל יָדָהּ וְלִזְכָּרוֹן בֵּין עֵינֵיהָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת י"י בְּפִיהָ כִּי בְּחֻזְקָה יָד הוֹצִיאָנוּ י"י מִמִּצְרַיִם ר"ל זֶה יְהִי לָהּ לְאוֹת וְלִזְכָּרוֹן כִּי בְּחֻזְקָה יָד הוֹצִיאָנוּ וְהַסִּפָּה הַתְּכִלִּיתִית לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת י"י בְּפִיהָ וּבָא פִיהָ בְּמִקוֹם דְּבוּרָהּ וְהוּא בְּמִקוֹם שֶׁכָּלָה כְּלִשׁוֹן פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ.

וְרָאִיָּה לְפִירוּשׁ זֶה הֲאֵתְנַחֲתָא שֶׁהוּא בְּמִלַּת פִּיהָ. וְכִפִּי מִשְׁמַעוֹת זֶה בָּא פְּסוּק אַחַר וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדָהּ וְלִטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיהָ כִּי בְּחֻזְקָה יָד וְגו'.

דבור שני לא יהיה לה וגו' זה הדבור השני בא לקיים הדבור הראשון ולשמורו והוא כולל ארבע מצוות לא תעשה ממין אחד והמין הזה הוא הרחוקת השניות מכל צד וכבר באה מצוות עשה על זה בתורה בפסוק שמע ישראל וגו' באמרו אחד.

ונה כפי מה שסובל הדעת כל אחד ואחד מבני אדם כי על החכמים להרחיק השניות הרחקה אמיתית והוא שאינו גוף ולא כח בגוף ושהוא אחד בלא שום ענין ממשיגי הגוף אבל לשאר בני אדם שאינם מציינים בלבם מציאות רק בדמות המורגש יאמר להם שיש בעולם אלוה אחד שמושל בכל ומנהיג את הכל והוא בלא ערף ובלא דמות ולא ידקדקו עליו בענינים המשיגים את הגוף כי זה היה רצון השם בתורה אחר שדברה תורה פלשון בני אדם.

ונאמר כי המצוה הראשונה מד' מצוות אלו היא שבהיותנו עוד מאמינים שהוא נמצא ושהוא אלהינו ושהוא עושה נפלאות צריך שנרחיק ממנו השתוף לגמרי שלא תאמר הואיל שאני מוצא המלאכים והגלגלים והכוכבים מושלים בעולם אקבלם עלי לאלהים ת"ל לא יהיה לה אחרים לפי שממשלתם אינה מעצמם כמו שקדם ושלל תאמר קבלתם באלוה הוא שאסור אבל מותר לתת אותם אמצעיים בין השם ובניינו לכה נאמר על פני רוצה בו בעוד היותכם עמי ומבקשים פני באמת והוא שתשיגו יחודי אל תתנו אמצעיים ביניכם ובניי ואע"פ שהנחתם אותם אמצעיים פונתו שהממשלה לו לבדו יתעלה אף על פי כן אסור לפי שבדרך זה תפול התעיה ויפשל בו הוא או אחר להאמין השניות לפיכך נראה שזה שנהגו קצת בני עמנו להחרים ולהשביע או לשאול בחלום בשם מלאך פלוני או בשם מלאכים פלוני ופלוני שהוא אסור.

גם מה שנהגו בקצת מקומות לומר מכניסי רחמים הכניסו רחמים עלינו וכו' לא טוב המנהג שהוא ומעשיהו יקרבו לא המלאכים ולא זולתם ראוי לפגוע בהם שלא יקבלם באלוה. וראיה לזה שלא מצאנו בתפלת משה רבינו ולא בתפלת שאר הנביאים ולא בסדר אנשי פנסת הגדולה זכר רק לשם לבדו יתעלה.

ומה שאמר יעקב המלאך הגואל אותי מפל רע יברך את הנערים וגו' אל השם לבדו היתה התפלה שהיא כי כן קדם לו האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה. ר"ל השולח המלאך הגואל אותי יברך את הנערים או רצה בו מלאכו הגואל אותי ויהי המלאך במקום זה רצון השם לא אחד מן הנבראים כי כן בא בקצת מקומות לרצון השם מוחלט כמו שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא קדם שם ספור מלאך, וכפי ענין זה שנזכר בפסוק המלאך וגו' בא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ורבים פוהו הפונה בזה שהתורה הזהירה מן השתוף ומכל הגורם אותו והיא המצוה הראשונה מן הדבור הזה.

המצוה השנייה שלא לעשות פסל וכל תמונה לדמות אחד מן הנבראים כדי להנהיג בו שום כבוד ואפילו תהיה הפונה בו לשם שמים ובזאת המצוה נכללו במעשה העגל לא שקבלוהו באלוה.

המצוה השלישית שלא להשתחות לשום הנה או לשום פסל ואפילו לכבוד השם. המצוה הרביעית שלא לעבוד אחד מהם כדרך עבודתו המיוחדת לו ואפילו הוא דרך גנאי כזורק

אָבן לְמַרְקוּלִיס וּפּוֹעֵר עֲצָמוֹ לְפַעוּר לְפִי שְׁפָל זֶה מְבִיא לְהַרְחִיק אֲמוּנַת הַשֵּׁם לְזִמְן קָרוֹב
אוֹ רְחוֹק וְעַל דְּרָף זֶה יֵצְאוּ הָאֲמוּנוֹת הָרְעוּת.

וּתַחַת אַרְבַּע מִצְוֹת אֵלוֹ בָּא כָּל דְּבַר שֶׁהוּא מִדְּרָכֵי ע"ז וְעוֹבְדֵיהָ כְּהַקְפַת הָרֹאשׁ וְהַשַּׁחַת
הַזֶּקֶן וּלְבִישַׁת שְׁעֻטָּנָו וְכִלְאִים וְעַרְלָה וְשִׁלְא לְקִסוֹם וְשִׁלְא לְנַחוּשׁ וְאִסוּר דָּם וְאִסוּר בְּשׂוֹר
בְּחֶלֶב וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוֹ.

וְאָמְרוּ כִּי אֲנֹכִי אֵל קִנָּא הוּא כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם חֲלִילָה לְאֵל מְקַנָּא וּמְכַל הַפְּעֻלוֹת אֲבָל
מִשְׁפָּטָיו וְחֻקָּיו הַיִּשְׂרָאִים נִרְאִים מִעֲשֵׂה מְקַנָּא כִּי מְקַנָּא יֹאמֵר עַל מִי שֶׁקִּשָּׁה בְּעֵינָיו עַל־וִי
אֶחָד וְהַגְדִּילָתוֹ בְּדֶרֶךְ עֲבוּדָה אוֹ חִיבָה לְפִי שֶׁבָּא הַמִּצְוָה שִׁלְא יַעֲבֹד זֹולָתוֹ וְהַעֲוֹנֵשׁ עַל זֶה
רַב וְאָמַר אֵל קִנָּא וְאָמְרוּ פְּוֹקֵד עֲוֹן אֲבוֹת עַל בְּנֵים כְּכָר חֲתָם בּוֹ אוֹנְקְלוֹס כַּד מְשַׁלְמִין
בְּנֵיָא לְמַחְסֵי בְּתַר אַבְהָתָהוֹן.

וְלֹא שְׂיִמּוּתוֹ בְּחֻטָּא הָאֵב לְבַדּוֹ אֲבָל חֻטָּא הָאֵב שֶׁגִּדְלוֹ אֲצֻלוֹ וְלִמְדוֹ מִמְּנוֹ הוּא סִבַּת מִיתָתָם.
וְהַרְבַּ הַמּוֹרָה נִתֵּן טַעַם נָאֶה לְאָמְרוֹ עַל שְׁלֻשִׁים וְעַל רַבְעִים כִּי מֵה שֶׁאֲפָשָׁר שְׂיִשְׁיֵג הָאֵב
לְרֵאוֹת מִיּוֹצֵא יִרְכּוּ כִּפִּי הַטַּבַּע הֵם שְׁלֻשִׁים וְרַבְעִים וְהוּא גַם כֵּן אָמַר כִּי שׁוֹנֵא הַשֵּׁם יֹאמֵר
עַל עֲבָדֵי ע"ז לֹא עַל בַּעַל עֲבָרָה מִמִּין אַחֵר.

וְהָאֲמַת שֶׁבַּעַל אוֹתוֹ הַחֻטָּא הוּא בְּתַכְלִית שְׁנֵאת הָאֲמַת שֶׁהוּא הַשֵּׁם. וְכַנְגֵּד זֶה הַמְשִׁיגִים
אֲמַתָּתוֹ יִקְרָאוּ אוֹהֲבָיו וְהֵם הָרֵאוּיִים לְהַקְדִּים לְשׁוֹמְרֵי הַמִּצְוֹת לְפִי מַעֲלָתָם הַקּוֹדֶמֶת
וְהַעֲלִיּוֹנָה וְהַשֵּׁם הַבְּטִיחַ אֶת כָּלֵם לַעֲשׂוֹת אִתָּם חֻסֵּד לְאֲלֵפִים וְתַרְגָּם אֲנִקְלוֹס לְאֲלֵפֵי דְרִין
כְּמוֹ שֶׁכָּתַב לְאֵלֶּף דוֹר לְפִי שְׁאוֹהֲבִים וְשׁוֹמְרֵי הַמִּצְוֹת יִלְמְדוּ בְּנֵיהֶם וַיִּקְרָאוּ עֲלֵיהֶם בְּשֵׁם
י"י כְּדֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲבִינוֹ וַיַּחֲבְרוּ סְפָרִים גַּם כֵּן עַל זֶה וְאוֹתוֹ הַלְמוּד מִתְּמִיד קֵיִים לְדוֹר
וְדוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא קֵיִים הַיּוֹם לְמוֹד אַבְרָהָם אֲבִינוֹ וּבְאֵהֲבָתוֹ עוֹשֵׂה הַשֵּׁם חֻסֵּד לְנוֹ לְפִי שֶׁאֲנוּ
נִמְשָׁכִים בְּאֵהֲבָה הַהִיא כְּדַבֵּר הַנְּבִיא זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבֵי וְלוֹ יִקְרָא אוֹהֵב הַשֵּׁם בְּאֲמַת כִּי
הוּא הוֹדִיעַ שָׁמוֹ בְּעוֹלָם אַחֵר שֶׁכָּתְשׁוּ בּוֹ.

וְהִנֵּה קוֹרָא בְּשֵׁמוֹ בְּכָל מְקוֹם לְפִי רַב אֵהֲבָתוֹ בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֻדוֹ כְּדֶרֶךְ
שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה וְאֵהֲבַת אֶת י"י וְגו'. וְסִמָּף לוֹ וְהִיוּ הַדְּבָרִים וְגו' וְשִׁנְנָתָם לְבְנֵיהָ וְדַבְרַת בָּם
בְּשִׁבְתָּהּ וְגו' וְזֶה הוּא הַעֲיָקָר הַגְּדוֹל לְתוֹרָה וְהוּא שְׁקִיִּים אַבְרָהָם כָּל הַתּוֹרָה וְעַל זֶה הַעֲנִין
הַגְּדוֹל רַמְזֵי הַחֻכָּם בְּאָמְרוֹ כִּי טוֹבִים דְּוִדִּיהָ מִיִּין וּבְאָרוֹ הֵם ז"ל אֲמָרָה כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי
הַקַּב"ה רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עַרְבִים הֵם דְּבָרֵי דוֹדִים מִיִּינָה שֶׁל תּוֹרָה רוֹצָה בֵּינָה מִצְוֹת הַתּוֹרָה
וְנִמְשָׁלוּ לִיִּין לְפִי שֶׁיְדוּעַ שֶׁהֵינָן מְשַׁמַּח אֶת הַלֵּב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיִּין יִשְׁמַח לִבֵּב אֲנוּשׁ וְכִמוֹהוּ
הַמִּצְוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב פְּקוּדֵי י"י יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לֵב וְהוּא שֶׁבְּאָרוֹ ז"ל וְאָמְרוּ מִיִּינָה שֶׁל
תּוֹרָה אִם כֵּן דְּבָרֵי דוֹדִים הֵם בְּהַשְׁגַּת אֲמַתָּתוֹ וּלְפִי דְרִישַׁת הַחֻכָּמָה וְלְמוֹדָה וַיַּחֲוֹד לֵב
הָאָדָם בְּיַחֲוֹדוֹ ית' וְהוּא תַכְלִית הַחֻשָּׁק וְהָאֵהֲבָה שֶׁהִשִּׁיג אַבְרָהָם אֲבִינוֹ וְהוּא אֲשֶׁר לְרַב
חֻשָּׁקוֹ בְּשֵׁם וְלֹאֵהֲבָתוֹ שְׁנָא כָּל אֵהוֹב אֵב וְאִם וְכָל מְשַׁפְּחָתוֹ גַּם בְּנֵי חֻשׁוֹקוֹ וַיַּחֲוֹדוּ שְׁנָא
לְחֻזְקָא אֵהֲבַת הַשֵּׁם וּבְמִדָּה הַזֹּאת מִדַּד לוֹ הַשֵּׁם יתְבָרַךְ כִּי בְּחַר בְּזַרְעוֹ מְכַל הָעַם לְהוֹדִיעוֹ
דְּרָכֵי אֵהֲבָתוֹ.

נִמְצָא עוֹד נִכְלָל בְּדַבּוּר זֶה הַעֲוֹנֵשׁ וְהַגְּמוּל בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. וּבְזֶה נִכְלָלוּ דֵינֵי
הַעֲוֹנֵשִׁין וְתַחַת הַגְּמוּל וְהַעֲוֹשׁ דְּרָכֵי תְשׁוּבָה דַּבּוּר שְׁלִישִׁי לֹא תִשָּׂא זֶה הַדַּבּוּר גַּם כֵּן בָּא

לשמירת הדבור הראשון והוא שלא יזלזל אדם בהזכרת שמו ושוא לשוא כולל שני ענינים חנם ושקר והנושא שמו לשקר מכחש מציאותו בלבו או בפיו והוא אשר לא ינקהו השם והמזכיר שמו חנם בשבועה או בענין אחר בזה את השם ונותן אותו מדרס לשונו.

הלא תראה שאם תזכיר אחד מנכבדי ארץ בכלל דבריה שלא בדרך פבוד מה מאד יקשה בעיני הנכבד שהוא קל וחומר למי שקל הפבוד שלו ואזניו קשובות אל דבריה. ועוד שהזכרת השם חנם מביאו להזכירו לשקר פי הרגיל בהזכרתו ימריץ דבריו ויתפאר בהשבעו בו תמיד ולא ידע כי בנפשו הוא שהרבה פעמים ישבע בו לשקר ולא ירגיש בו ואל זה פנו המתרגם שתרגם האחד לשקרא והאחד למגנא.

לפיכך ראוי לכל מי שיזכיר השם להזכירו באימה וביראה ובכונה ובדרך פבוד בכרכה הצריכה וכינצא בה. ואחר שהמצנה הזאת השתרגה באמונת היחוד ידענו כי גדול עונונו מנשוא העובר עליה במזיד ולפיכך צריף להרחיק המנהג הרע שנהגו קצת אנשים להזכיר אותו ולהשבע בו.

השם יכפר בעדם. ותחתדבור זה שלא לכחש ושלא לשקר ולשמור מוצא שפתיים בנדר או בנדבה שהשם יתברך הוא האמת ושנא השקר פי ההפכים ישנאו זה את זה והוא שפתיים דובר שקרים לא יכון לנגד עיניו והוא לפי שסוף דובר שקרים לכפור בעיקר כמו שפתיים שמו בשמים פיהם ולשונום תהלה בארץ.

נמצאו שלש מצות אלו מיוחדות באמונת השם ושלשמן באו לתמן את נפש האדם. הדבור הרביעי זכור.

זה הדבור כולל תקון הנפש ותקון הגוף. ותקון הנפש נמצא בו משני פנים האחת בהיות השבת נותן ידיעה אמתית על מציאת השם ועל היעודים שבתורה שהוא מעמיד אמונת החדוש המורה על המחדש ועל שנוי הטבע ועשות הנפלאות.

והשני בהיות האדם פנוי ביום שהוא מכל עצמיו ותחזק נפשו בו ותחזק והוא שאמר ו"ל כי שתי נפשות יש לו לאדם בשבת לפי שמתוך השבת ירחיב לבו ללמוד ולהבין מה שלא יבין בשאר הימים לפי טרדתו בהם וביום השבת נמצא לבו פנוי וזמן פנוי להתעסק בלמוד עד שיגיע שמו של הקב"ה ודרכיו.

הוא שאמר הכתוב שבת לי"י אלהיה ואמרו הם ו"ל חציו לי"י וזהו עיקר קדוש היום שקדשו השם כמו שכתוב ויקדש אותו שאין קדוש אלא על הדרך הזה ובענין זה ושבת היא דמקדשת לישראל כדכתיב לדעת כי אני י"י מקדשכם לא שהקדוש הוא בשבימת המלאכה על הכונה הראשונה שאם פן לא הייתה עבודת קרבן מותרת בשבת ולא המילה אף כי לא הייתה המצנה באה על זה ולא שהקדוש גם פן בתקון הסעודה שאם פן לא היה יום הכפורים שהוא קדוש י"י מונע האכילה.

אם פן אין קדושו כי אם לדרוש בו את ה' והוא שאמר לדעת כי אני י"י מקדשכם ולפיכך צריכין כל ישראל ללמוד התורה ביום השבת כי כן נתנה להם התורה ביום הזה כמו שהעידה הקבלה על זה ובהו ישיגו בו תקון הנפש.

וכן נמצא בו תקון הגוף משני פנים האחד שינוח האדם שביעית ימי חיייו ובזה יתמיד בריאות גופו ועבדיו ואמהותיו ובהמותיו והוא שאמרה תורה למען ינוח שורך וחסמונה וינפש בן אמתו והגר.

והשני הוא שיום השבת הוא סבה לזרז האדם במלאכתו בשאר הימים כי אם לא ידמה האדם קץ לעמלו יקוץ בו ויעמול בעצלה ובכאב לב אבל כשידמה האדם שמנוחתו קרובה יעשה מלאכתו בזריזות ויקל הטורח עליו לפי שפח הדמיון פועל מאד בבני אדם וכאשר ידמה העמל שינוח ביום השבת והוא קרוב ימצא מנוחה בלב כל ימי השבוע.

ולפיכך נקרא השבוע גם כן שבת לפי שהזמן הקצוב בו למנוחה והוא כלשון בני אדם וכן ימצא עצמו אחר המנוחה כאלו לא עמל ויתאנה למלאכתו ויעשנה בזריזות וכן יתמיד ימי חיייו עד שימצא לחם חקו בריוח שבו קיום הגוף.

ונאמר שמסדרי התפלה והברכות סדרו תפלת שבת להעיר על כוננת התורה בשבת על הסדר ולפיכך שנו בברכותיה מה שלא עשו כן בשאר ימים טובים שערבית שחרית ומנחה תפלתם אחת אבל בשבת לא כן כי בערבית שהיא התפלה הראשונה התחילו בקדוש היום וברכתו להעיר כוננת האדם על היום הזה שברכו מכל הימים שהם לעמל ויגיעה וקדשו מכל הזמנים כלומר מכל המועדים שיש בהם קצת טרדה בשמחתם אבל בשבת השולחן ערוך ואין בו טרדה לצרכי הגוף.

ומתוך ההערה הזאת ישתדל האדם יחשוב בדבר ידע כי אות השם היא בין השם ובין בני ישראל כי ששת ימים וגו' ובזה יאמן ידע החדוש והמחדש וכי יש שם מציאת המציאות ועשה הפל לרצונו וזה הענין סדרוהו בתפלת יוצר הנאמרת אחר העיון והמחשבה פענן זה ומתוך זה יחשוב בדבר וישתדל ללמוד דבר מתוך דבר בדעת טעמי השבת ודבריה עד שיזכה לחיים.

ולהעיר על הענין זה תקנו בתפלת מוסף לומר טועמיה חיים זכו כלומר המטעמים אל חכם מצנת שבת וכוננתה חיים זכו וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו כלומר האוהבים דברי תלמודה והם אוהבי השם גדולה בחרו כלומר שישבו בין הגדולים והנדיבים והעומדים האלה שמתוך שילמדו דבר מתוך דבר ידעו אמתתו ואחדותו ושמו על מנוחתם יקדשו שמו בהשיגם הראוי להשיג והוא שסדרו בתפלת המנחה אחר זמן הלמוד אתה אחד ושמו אחד וסיימו בה ועל מנוחתם יקדשו את שמו.

ושמעתי אומרים שברפת ערבית תקנו כנגד שבת מרה וברפת שחרית כנגד שבת סיני וברפת המנחה כנגד העתיד שנאמר עליו והיה ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד. והטעם הזה טוב למי שיחקור אותו כראוי ויסמוך לו הראוי.

סוף דבר כי המכוון בדבר זה הוא תקון הנפש ולפיכך נסמך על המצות הקודמות כי בא להעמיד אותן ולקיימן. ונאמר כי דבור זה כולל חמש מצות שתיים מהן מצות עשה האחת זכירת היום לקדשו והוא הקדוש שאנו מברכין על היין כפי הקבלה או על הפת אם אין שם יין או אם הפת חביב לו.

והשנית לשבות ביום ההוא מכל מלאכה. ושלש מהן מצות לא תעשה והוא שלא יעשה אחד מבני ישראל בו מלאכה וכן העבד שפמל וטבל לשם עבדות לא יעשה בו מלאכה.

ושלא יעשה אדם על ידי בהמתו מלאכה ולולי יראת רבותי על פני אמרתי שאין בתורה אזהרה לשביתת בהמה ועבדים אלא בשבת אבל בשאר ימים טובים לא בא עליהם בזה לא מצות עשה ולא מצות לא תעשה.

והמחמיר תבא עליו ברכה. ונאמר לפי שהזכירה סבה לשמירה מצד והשמירה סבה לזכירה מצד אמרו רבותינו ז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו והוצרכו לומר דבר זה לפי שהיה קשה בעיניהם מצאם שנוי במשנה תורה על מה שנאמר בסיני ונכתב בלוחות והתירו הקושיות הזאת באמרם שאין שנוי בזה אחר שזה נמשך לזה וכן בכל מקום שאמרו בדבור אחד נאמרו כפי הדרך הזה נאמר להורות שאין הפך ולא סתירה בדברי משה רבינו ע"ה.

ואם תראה בהן הסתירה כמו לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכיוצא בו הוא על הדרך הזה לפי שהמכונן באזהרת שעטנז הוא שיהא האדם זוכר בכסותו לשמור אמונת השם ומצות ציצית גם כן באה על זה.

וזאת היא הפונה באמרם בדבור אחד נאמרו להורות שהנבואה היתה באה אליו בדרך שהיה שומע ממנה שני הענינים יחד. ועתה נשאל מרבותינו תקנתם תיבות זכור ושמור בלבד אבל כפי ששת ימים שבדברות ראשונות וזכרת פי עבד היית שבדברות שניות לא תקנתם.

גם מה שכתב הרב המורה שהם שתי עלות לשני עלולים כי כבוד היום והגדלו עילתו החדוש ולפיכך כתב בדברות ראשונות על כן ברה וגו' ונתנו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשמרו הוא לעילת היותנו עבדים במצרים הפל כמו שכתוב בספרו בחלק השני.

ואם כן נמצא השנוי בדבור זה בעילה ובעלול וכל שכן התוספת. ויש מי שאמר שיציאת מצרים סבה לשביתת העבדים וגם בזה אין תשובה לשאלתינו ועוד לפי הדעת הזה קשה לנו מה שאמר על כן צוה את יום השבת הנה לו לכתוב למען ינוח עבדך ואמתך כמוה למען תזכור כי עבד היית.

ועוד ביד חזקה ובזרוע נטויה שמורה על עשות נפלאות למה נאמר שם. והקרוב אצלי שזה שאמרו רבותינו ז"ל שזכור ושמור בדבור אחד נאמרו לא על השתי תיבות אלו בלבד אמרו זה אלא על שתי הדברות אילו בכללן.

והוא שפבר קדם לנו כי צונו קיום אמונת החדוש הוא כדי להאמין ולקבל שהשם עושה נפלאות ומשנה הטבע. א"כ מה שנכתב בדבור זה בדברות הראשונות רמז על מה שנכתב בשניות והוא עקר הפונה והוא שדרשו עליו רבותינו בשאלתם מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובדברות האחרונות נאמר בהן טוב ואע"פ שאמרו שם מפני שסופם להשתבר מאמרם זה בא על דרך רמז בדרך שדקדקו במה שלא נאמר כי טוב ביום שני ובמקום זה בא לרמז ולקעיד כי הפונה בסבה הנזכרת בדברות ראשונות מן החדוש הוא מה שפא בשניות וזכרת פי עבד היית במצרים ויוציאך ביד חזקה ובזרוע נטויה כלומר אחר שתשבות כדי להאמין החדוש יש לך לזכור הנפלאות ולהאמין בהם ועל כן צוה לעשות את יום השבת כלומר דבר זה עיקר שעליו צוה כי בזה ותאמת ועוד

התורה נודע כי לו לבדו הממשלה ואמרו על פן צוה את יום הוא פאמרו על פן ברך י"י פלומר יחדו לברכה וקדוש וברכתו היא חציו לכם שבו שלום הגוף ושלותו.

והוא שאמרו ברכו במן ואמרו גם פן ברכו באור פניו של אדם הורו בזה שברכתו דבקה לגוף האדם והוא שאמרו חציו לי"י וחציו לכם וקדושו הוא בחציו לי"י שהוא שלום הנפש ושלותה נמצא ביום זה עונג לשגי חלקי האדם ולפיכך הנה ראוי להקרא עונג מה שאין פן בשאר ימי מנוחה.

ולפיכך נאמר חמדת ימים אותו קראת ובה לשון הגמול מדה כנגד מדה אז תתענג על י"י והוא עונג הנפש המנוחד בגן עדן שהוא הקדושה הגמורה. והרפכתה על בתי ארץ והוא עונג הגוף וברכתו והראיה שברכת שבת היא עונג הגוף קראם יום הפפורים שפאסר באכילה בו העונג ההוא קדוש י"י לפי שפולו הוא לשם.

ואמרו הם ז"ל כפדהו בכסות נקיה על דרך שאמר החכם בכל עת יהיו בגדיה לבנים הפונה לנקות הלבבות וללבן נמן כל היום לשם והוא הקדוש ולפיכך לא צוה התורה ביום ההוא זכירה לקדשו לפי שפולו נזכר ועומד אבל השבת שחציו לנו צריכה לזכירה.

וכבר התבאר שמצנת יום השבת היא הברכה והקדוש ועל פן בא במעשה בראשית ויברך ויקדש שהספר נכתב אחר שנתנה התורה. ונאמר שזה שאמרו רבותינו ז"ל לזכרו על היין פונו לקבוע אדם סעודתו בשבת על היין כדי שישמח האדם ביום ההוא לפי שהיין ישמח לבב אנוש ואין הפונה הראשונה בזה השמחה בעצמה אבל כדי שירחיק האדם מן השכרות שאילו לא הנה לאדם זמן לשמות יין הנה יום יום שותה ומשתפר אבל אחר שיש לנו יום ידוע לקבוע סעודתו על היין ינוח יצרו בשאר הימים.

גם ביום ההוא כדי שישמחה ולא לשפחה קבעו על היין מצות הזכירה כדי שיזכור מעשה השם ולא יטו אל היין ולזה הטעם בעצמו קבעו ברפת המזון על היין שיתן עינו בכוס ההוא מתוך היין ולא ישתפר שהשכרות מחליף צורת האדם בצורת הבהמה ובפחותה ממנו כי הבהמה מרגשת והשכור אינו מרגיש על נכון ולפי שהוא דבר מגונה מאד לא נצרכה התורה לאסרו.

ודי במה שספחה בנח ולוט ובמה שאסרה השתיה בבואם אל אהל מועד. כבר נתבאר מה שנקלל בדבור זה ותחתיו מצוות כל המועדות.

הדבור החמישי כבד את אביך. אחר שצוה על השבת שכולל תקון הגוף ותקון הנפש סמך לו הדבור הזה כי הוא צורך גדול לתקנת שגי חלקי האדם לפי שעיר פרא אדם אדם ינלד.

ולפיכך צריך שישמע לקול אביו ואמו כדי שייסרוהו וישמע מהם ובלמוד תשלם נפשו ובמוסרם יסור מרע ויעשה טוב. ובה יתקיים הישוב כי בזה שלם סדר בני אדם ועוד אם יכבד הוריו יכבדוהו בניו ויועילוהו בזקנתו בכלות פחו ונמצא הטוב חוזר חלילה והוא קיום העולם.

והוא שאמר למען יאריכון ימיה על האדמה וגו' ואמרו על האדמה הוא תקון הגוף ואמרו למען יאריכון ימיה הוא תקון הנפש כמו שאמרו לעולם שכולו ארוך ולפי שכולל שני ענינים הוסיף בו באור במשנה תורה ואמר למען ייטב לך.

ומתחמת מצנה זו כבוד אב ואם וחקמים וזקנים ואהבת איש את רעהו והנמשך אל זה מצדקה ורחמים שבהם קיום הישוב והם ענינים חוזרים חלילה. גם שלוח הקן ומצנות אותו ואת בנו ומצנות גדי בחלב אמו לפי דעת אחת הן נגררות אל זה.

הדבור הששי לא תרצח. אחר שצנה על תקון הגוף והעמדתו סמוך לו שלא יהרג אדם בדרך אכזריות ונפשע כי אותה הריגה נקראת רציחה וראוי למנוע אותה לפי שהוא השחתת העולם הקטן ומתחמת מצנה זו כל המצוות שבאו בנזקי הגוף והוציאו המצנה בלשון רציחה שהיא פורטת הריגה בדרך אכזריות לא פלשון הריגה שהיא כוללת.

הודיעה שיש הריגה מותרת ומצנה לעשותה כמיתת ב"ד וכיוצא בו. הדבור השביעי לא תנאף.

אחר שצנה על הרציחה סמוך לה אזהרת הנאוף לפי שהיא כמוכח השחתת העולם השפל פי ברבות בני זנוגים ירבו הרעים בעולם ויזיקו ויהרגו מהם ומהם שימותו בחוסר כל לפי שאין להם אבות ידועים שיפנסו אותם ומתוך כך יגנבו ויגזלו ויהרגו.

גם על הנאוף תבא הרציחה כקנאת בני אדם זה על זה בעבור האשה. גם אלו הותרו הנשים לכל הנה האדם מכלה ימיו ומשחית גופו בהן לפי שהתאנה תגדל בהשתנות הצורות.

וכוננת מצנה זו למעט המשגל ולמעט התאנה בו ולמשול בה בדרך שבא במעשה בראשית והוא משול בה ואתה תמשול בו. ומתחמת מצנה זו כל מצוות בעילות אסורות גם מצנות המאכל האסור שהם גם כן למעט התאנה גם מצנות מילה כי המכונן בה הוא זה.

הדבור השמיני לא תגנוב. אחר שהזהיר על הנאוף שהוא השחתת העולם והפסד הסדר בא הדבור הזה להזהיר על הגנבה ואם בארוהו ז"ל בגונב נפש ואמנם תחתיו כל גנבה אם גניבת ממון או גניבת דעות כי בגניבה יפסד סדר בני אדם גם במדה זאת תבא הרציחה כי ימצא הגנב וקם עליו והכהו נפש.

ומתחמת דבור זה כל משפטי נזקי ממון ודיני גזלה ואונאה ועושק שכר שכיר וכיוצא בו. הדבור התשיעי לא תענה.

זה הדבור שומר השלושה הקודמים לו כי בעדות שקר יקח האדם ממון אחר ותבעל אשה אסורה ויהרג נקי ומתחמת מצנה זו להעיד אמת ולשפוט משפט אמת הדבור העשירי לא תחמוד.

זה הדבור ראוי באמת לסמוך אל הקודמין לו ולחתום בו הדברים הטובים כי החמוד שרש כל עון. וזה הדבור שומר ומקיים הארבעה שלפניו כי בא להזהיר האדם שלא יקח מתחת יד שכנו אשתו או בהמתו או ביתו אפילו ברצון אותו השכן בהרבות לו דמים לפי שזה מביא לידי רציחה ונאוף וגזלה ועדות שקר.

ואתה יודע שהחמוד של פְּרָם נבות גָּרַם שֶׁלֹּשׁ מֵהֶן עֲדוֹת שְׁקָר וּרְצִיחָה וּגְזֵלָה וְכֵּן עַל זֶה הָעוֹנֵשׁ הָרְאוּי. וּמִפְּנֵי שֶׁהַתְּאֵנָה מְבִיאָה לִידֵי חֲמוּד שְׁנָה הַלְשׁוֹן בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה וְאָמַר לֹא תִתְאֵנָה בֵּית רַעֲיָה וּבֵית רַעֲיָה כּוֹלֵל הַכֹּל בֵּיתוֹ וְאִשְׁתּוֹ שׁוֹרוֹ וְחֲמוּרוֹ.

וְהַתְּאֵנָה בְּלִבּוֹ אַע"פ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל לְהוֹצִיא הַדְּבָר הַהוּא מִיַּד שְׂכֵנוֹ הַזֵּהִירָה עָלָיו הַתּוֹרָה כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל מִדָּה רַעָה הַרְחֵקָה יִתְרָה. וּלְפִי עֲנִין זֶה הַמְּשִׁיל נִתֵּן הַנְּבִיא אֵל דָּוִד הַמְּלִיךְ יֵצֵר הָרַע בְּהֵלֶךְ וְאֵרַח וְאִישׁ כִּי בַתְּחִלָּה יֵלֶךְ לְפָנָיו וּמִגַּמְתּוֹ אֵלָיו וְהוּא הַתְּאֵנָה וְאַחַר כֵּן יִתְאַרֵם אֲצֵלוֹ וְהוּא שִׁישְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁיג הַדְּבָר הַהוּא וְהוּא הַחֲמוּד וְאַחַר זֶה יִתְחַזֵּק וְהִנֵּה לְאִישׁ מוֹשֵׁל בְּבֵית וְהוּא כְּשִׁמְלָא תִּאֲנֵתוֹ לְגִזּוֹל אוֹ לְנֹאֵף אוֹ לְעַבְדָּר עַל דְּבָר מְדַבְּרֵי תוֹרָה וּלְפִיכֶךָ הַזֵּהִירָה תוֹרָה אַף עַל הַתְּאֵנָה.

כְּרוּךְ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְתַת לוֹ תוֹרַת אֱמֶת חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים מִגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי מִשְׁפָּטִים בַּל יִדְעוּם הַלְלוּיָהּ. פְּרִשְׁתַּת מִשְׁפָּטִים.

אֲשָׁרֵי שׁוֹמְרֵי מִשְׁפָּט עוֹשֵׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת. דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ ו"ל בְּפִתּוֹב הַזֶּה שֶׁהוּא מְאֹשֵׁר הָעוֹשֵׂה דְבָרוֹ בְּמִשְׁפָּט וְעוֹשֵׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת עַד שֶׁאֲמָרוּ עַל זֶה וְכִי אֲפָשָׁר לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת צְדָקָה בְּכָל עֵת וְכֵן הַתִּירוּץ עַל זֶה זֶה הֵן בְּנֵיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן קִטְנִים אוֹ הַמְּגִדֵל יָתוֹם וַיִּתּוֹמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְטוֹב זֶה לְפִי דְרָךְ הַדְּרָשׁ כִּי זֶה בְּלֹא סֶפֶק פּוֹעֵל טוֹב כָּל זְמַן שִׁישׁ לוֹ לְאָדָם בְּנִים קִטְנִים אוֹ יָתוֹם וַיִּתּוֹמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

וּלְפִי זֶה הַדַּעַת הַפְּסוּק סוֹבֵל עֲנִין אַחַר כְּדָרְךָ הַנּוֹכַחַת בְּפִרְשַׁת בְּהַעֲלוֹתָךְ עַל הַמְּכַלְכֵּל דְבָרָיו בְּמִשְׁפָּט וְכָל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שְׁמִים אֲבָל לְפִי הַפְּשֵׁט נִרְאֶה שֶׁהַפְּתוֹב הַזֶּה מְאֹשֵׁר הַשׁוֹמְרִים דְּרָכֵי הַשֵּׁם וַיִּוֹדְעִים וּמְפִירִים שֶׁהוּא עוֹשֵׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה בְּאֶרֶץ בְּכָל עֵת וּלְפִיכֶךָ בָּא עוֹשֵׂה בְהָא.

וּכְבָר קָדָם לוֹ מִי מְלַל גְּבוּרוֹת י"י יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ ר"ל שֶׁאֵין עִם וְלֹא אָדָם שִׁישִׁיג זֶה וְהַמְּשִׁיגִים לֹא יִשְׁיגוּהוּ רַק מִצַּד פְּעוּלוֹתָיו לְפִיכֶךָ אָמַר אֲשָׁרֵי שׁוֹמְרֵי מִשְׁפָּט כִּי אַחַר שִׁישִׁיגוּ זֶה יַעֲשׂוּ גַם הֵם צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְהַדְּמוֹת לְדְרָכָיו בְּדַעַתָּם כִּי כֵן מַעֲשָׂיו יִתְבַרֵךְ בְּאֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא דָן דִּין עֲנִי וְאֲבִיוֹן הֲלֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי נָאִם י"י.

וְזֶה מְבֹאֵר בְּפִרְשַׁת אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים. וְהַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו כְּאֲשֶׁר בָּחַר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הַגִּיד לוֹ דְבָרָיו בְּסוּדוֹת הַמְּצִיאוֹת וּבְמִצְוֹת הַשׁוֹמְרוֹת אֲמוּנָת כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ בַעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וְהוֹדִיעָם חוֹקָיו וּמִשְׁפָּטָיו הַצְּרִיכִים בְּכָל עֵת וּבְכָל מְקוֹם לְקִיּוֹם יִישׁוּב מְדִינַי הַצְּרִיף לְמִין הָאָדָם.

לְפִיכֶךָ סִמָּךְ פְּרִשְׁתַּת אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּטִים לַעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים לְלַמֵּדָךְ שֶׁאֵין שְׁלֵמוֹת הָאָדָם מוֹשָׁג בְּחֻקָּה וּבְאֱמֶת בְּלִבָּד עַד שֶׁיְהִיוּ דִינֵין מְסוּדָרִין בִּינֵיהֶם בְּדָרְךָ שִׁיחִיו אֱלֹהֵי עִם אֱלֹהֵי וְהוּא שֶׁסִּדֵּר תְּחִלָּה דִּינֵי עֶבֶד עֲבָרֵי וְאֵמָה הָעֲבָרָה לְפִי שֶׁהַדִּינֵין הֵם בְּעֶצְמָם וּבְגוֹפוֹתָם וְצִוָּה לְהַשׁוֹת יוֹשֵׁר הַחֲקִירוֹת בָּהֶם לְפִי שֶׁהֵם כְּלָם עוֹבְדֵי הַשֵּׁם וּבְכָלֵל הַמְּצוּנָה הַהִיא בָּא עֲנִין זֶה לְפִי הָעִיּוֹן הָרְאוּשׁוֹן אֲבָל עִם הַתְּבוֹנָנוֹת הַטוֹב יִרְאֶה בּוֹ מְנַפְּלָאוֹת תְּמִימוֹת הַתּוֹרָה וְהָעִיּוֹן הַזֶּה הוּא שְׂרֵבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שֶׁפָּחָה כְּנַעֲנִית שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְאַחֲרֵים וְזֶה הַתִּירָה הַתּוֹרָה לְפִי קִדּוּשַׁת הָעַם הַזֶּה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִכָּשַׁל בַּעֲלַת הַבַּיִת בְּעֶבֶד הַמְּתִמִּיד עֲמִידָתוֹ אֲצֵלָה כִּי הַשְּׁפָחָה הִיא מְשֻׁמְרָתוֹ שֶׁאֵין בְּטִבְעָה הָאִשָּׁה שֶׁתְּחַפֵּה עַל שׁוֹכֵב חִיקָה כְּשִׁיזְנָה עִם אַחֲרָת.

מְצוּרָה אֵל זֶה שְׁלוֹם הַבַּיִת וְשֵׁלֶב בַּעַל הַבַּיִת יָנוּחַ וְלֹא יִקְנָא לְאַשְׁתּוֹ. וְאַחַר שֶׁדָּבַר בְּדִינֵי חֵירוֹת סֹדֵר גִּזְקֵי גּוֹפִים וְאַחַר כֵּן דִּינֵי גִזְקֵי מְמוֹנִים וְאַחַר כֵּן דִּינֵי עֶסְקִים בְּדִינֵי הַשׁוֹמְרִים שְׂאֵי אֶפְשָׁר זוּלָתָם אַחַר שֶׁלֹּא יִשְׁגּוּ חַיֵּי בְּנֵי אָדָם הַרְאוּיִים אֲלֵא עַל יְדֵי אַחֲרִים.

וְכָל הַדִּינִים הַנִּזְכָּרִים שֵׁם בָּאוּ דְרָף קֶצֶרָה מְאֹד גַּם דִּינִים רַבִּים הַנִּיחָה הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא הִזְכִּירָה כָּלֵל דְּבָר מֵעֲנִינִים אֶפְיָלוּ עַל דְּרָף רִמְזוּ וְהֵם גִּזְכָּרִים בַּתְּלֻמוֹד וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ עֲלֵיהֶם מְנָא לָן וְלֹא מְצִינוּ שֶׁנֶּאֱמָרוּ עַל פֶּה וְזֶה לְפִי שֶׁמִּצְנֹת דִּינֵין הִיְתָה קְדוּמָה וְאִינָה כְּשֶׁאֵר מִצְוֹת הַתּוֹרָה כִּי כְּשֶׁנֶּצְטָווּ בְּנֵי נֹחַ עַל הַדִּינֵין לֹא הִיְתָה הַמִּצְוָה אֲלֵא שֶׁיִּסְדְּרוּ דִּינֵין בִּינֵיהֶם לְפִישְׁהַעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַדִּין.

וּכְבָר הַתְּבָאָר זֶה בְּפִרְשֵׁה אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ וְכֵן הִיָּה הַעֲנִין אַחַר מִתְּן תּוֹרָה עַל מֶה שֶׁלֹּא נֶצְטָווּ בְּפִירוּשׁ שֶׁהַמִּצְוָה הַהִיא הִיְתָה מְסוּרָה לְשׁוֹפְטִים לְהַנִּיחַ חֻקֵּי הַמִּשְׁפָּט כְּפִי הַנְּהַגָּה רְאוּיָה לְמִדִּינָה.

וְזֶה דְּבָר נְהוּג הַיּוֹם בֵּין הָאֲנָמוֹת גַּם לְסוֹחָרִים וּלְכַעֲלֵי מְלֹאכָה הִיָּה מְסוּר לְקַבּוֹעַ חֻקִּים בִּינֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ רַשָּׁאִין חֻמְרֵין לְהַתְּנוּת בִּינֵיהֶם כָּל מִי שֶׁיִּאֲבֹד לוֹ חֻמּוֹר שֶׁמִּעֲמִידִין לוֹ חֻמּוֹר וְכֵן הַסְּפִינֵין רַשָּׁאִין לְהַתְּנוּת בִּינֵיהֶם עַל מִי שֶׁתֵּאֲבֹד לוֹ סְפִינָה שֶׁמִּעֲמִידִין לוֹ סְפִינָה וְכֵן שֶׁאֲמָרוּ מֵאֵן דְּעֵבִיד בְּיוֹמָא דְלֵאֵו דִּילְקִיָּה לְקַרְעוּהָ לְמִשְׁכְּנָהּ וּבְדִרְף שֶׁאֲמָרוּ בְּהִנְהוּ דִּיקוּלָּאֵי וּבְהִנְהוּ אֲמוֹרָאֵי דְאִתּוּ לְזַבּוּנֵי בְּמִתָּא אַחֲרִיתֵי דְבְּנֵי מִתָּא מְעַכְבִּי עֲלֵיהוּ וְכֵן כָּל כִּיּוֹצָא בְּזֶה הוּא דִּין כְּאֵלוּ הִיָּה כְּתוּב בַּתּוֹרָה וְכָל הַעֲנֹבֵר עָלָיו עוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה אַחַר שֶׁצִּוְתָה הַתּוֹרָה לְשִׁמּוֹעַ אֵל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵּהֵם.

וְאֵל זֶה הַעֲנִין נִמְשָׁף מֶה שֶׁאֲמָרוּ דִּינָא. דְּמַלְכוּתָא דִּינָא כִּי אַחַר שֶׁמִּצְוֹת דִּינֵין הִיא קְדוּמָה וְאִי אֶפְשָׁר לְבָאָר פְּרֻטִיָּה כִּי הַעֲנִינִים הַמִּתְּחַדְּשִׁים בֵּין בְּנֵי אָדָם הֵם מֵאֵין תְּכִלִּית וְהַמְּלִיךְ שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בְּאַרְץ הַהוּא רְאוּי הוּא שֶׁכָּל דִּין שֶׁיִּגְזֹר אוֹתוֹ כָּלְלֵי בְּאַרְצוֹ וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ סְתִירַת דְּבָר מִן הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה דִּין וְנִדּוֹן בּוֹ וְזֶה דְּבָר שֶׁצָּרִיף בּוֹ הַשְׁתַּפְּלוּת כִּי קָרוֹב אֲצִלֵי שְׁטַעוּ בּוֹ רַבִּים.

גַּם קֶצֶת חֻקֵּי הַתְּלֻמוֹד הִיָּה עוֹלָה עַל דַּעְתָּם לְהַרְחִיב הַמֶּאֱמָר הַזֶּה בְּמֶה שֶׁלֹּא עָלָה עַל לֵב שְׁמוּאֵל וְהוּא מֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בְּפֶרֶק רֵאשׁוֹן מַגִּישִׁין. וְהוּא אֲצִלֵי כְּאֵלוּ אָמַר אֶחָד מִן הָאֲמוֹרָאִין הָאֵמַר שְׁמוּאֵל דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא וְלֹא עָמַד הַטַּעַם הַהוּא.

סוּף דְּבָר לְפִי הַעֲנִין הַנִּזְכָּר הָיוּ נַעֲשִׂים קֶצֶת הַדִּינֵין בִּימֵי חֻקֵּי הַתְּלֻמוֹד לְפִי סְבָרְתָם בְּמֶה שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם שֶׁהוּא הַנְּהַגָּה טוֹבָה בֵּין בְּנֵי אָדָם בְּכָלֵל מֶה שֶׁלֹּא הִיְתָה רְאוּיָה נִמְצָאָת אֵל הַסְּבָרָא הַהִיא אוֹ עַל סוֹתְרָה כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ כְּבָר הוֹרָה זְקֵן וְאָמַר מֶה שֶׁעָשָׂה עַל פִּי ב"ד עָשָׂה וְזֶה כְּלוֹ נִסְמָךְ לְמֶה שֶׁאֲמַר הוֹשֵׁפֵט הַמְּלִיךְ וְעַמְכֶם בְּדָבָר הַמִּשְׁפָּט אֵין לְדִינֵין אֲלֵא מֶה שֶׁעִינֵינוּ רוֹאוֹת כְּלוֹמֵר מֵאַחַר שֶׁהוּא מְסַתְּפֵל וְטוֹרַח לְהוֹצִיא הַמִּשְׁפָּט לְאוֹר הַשֶּׁם מְסַכִּים עִמּוֹ וְשִׁכְנָה שְׁרוּיָה בֵּין הַדִּינֵין כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפְּתוּב אֲלֵהֶם נֶצֶב בְּעֵדַת אֵל בְּקָרֵב אֲלֵהֶם יִשְׁפּוּט.

וּלְפִי שֶׁרֹב הַדִּינֵין נִגְרָרִין אַחַר הַסְּבָרָא וְלֹא נוֹדְעוּ מִתּוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב וְלֹא מִתּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה נֶצְרָף הוֹשֵׁפֵט לְהַזְהִיר הַשּׁוֹפְטִים וְלוֹמַר לָהֶם רְאוּ מֶה אִתְּם עוֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ

כי ליי רצה בו שדברך המשפט הראוי בין בני אדם היא להדמות בדרכי השם המעמיד המציאות במשפט כי כל דרכיו משפט כמו שקדם לנו באמרו הלא היא הדעת אותי.

ואחר שהוא פן השם הוא נשפט במשפט שהוא. וכן הוא סובל שיאמר בפירושו כי לא בעבור האדם פלומר בעבורי שאני מצוה אתכם רק בעבור השם ולמצנתו.

ולשני ענינים אלה אמרו ז"ל ויהיו הדינים יודעים את מי הם דנין ולפני מי הם דנין. ולפי הענין הנזכר הנה משה יושב ודן ולא הנה צריך לבקש מאת השם על כל דין ודין ואחר זה בחר שופטים והדבר הקטון שהיו יודעים לגזור בו פפי סברתם היו דנין כמו שאמר ושפטו אתהעם בכל עת את הדבר הקשה ביאון אל משה והדבר הקטון ישפטו הם וזה נכתב בתורה קודם שנכתב בה עשרת הדברים.

ונאמר בספור שהוא שמשה רבינו א"ה עשה זה הענין הגדול בעצת יתרו שאמר לו אם את הדבר הזה תעשה וצוה אלהים ויכלת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ושמע לו ברצון השם ועשה הדבר הזה על פיו ונכתב בספר.

ונה הערה טובה כי לא לחנם נכתבה פרשה אחת בתורה על יתרו גם לחבובה הקדימה לכתוב וזה אי אפשר מאין טעם חזק או טעמים. אזכיר מהם שלשה.

האחד שהודיענו בספור שהוא כי אי אפשר לאדם להשיג שלמות בדברך שלא יצטרך לעצת אחר שהרי משה רבינו שהיה שלם מכל איש שהיה לפניו או אחריו נצרך לעצת יתרו. השני שראוי לקבל האמת והינשר מכל אדם גם כי יהיה האיש המגיד באמת פחות מהמקבל גם כי יהיה מעם אחר.

וראוי לאיש שהוא המקבל דברו שיאמר אותו בשמו ואם יכתבנו בשמו יכתבנו ואין ראוי לבחון בעל המאמר שהוא רק המאמר בלבד. השלישי שמצות התורה נמשכו לחכמה ולשכל כדי להעמיד הגוף ולקיים המין כמו שהתבאר באמרו כי לא דבר ריק הוא מכם כי היא חייכם ואמרו כי הוא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים.

וכן בא הנה על עמידת הגוף ויכלת עמוד ועל קיום המין וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום. פרשת תרומה מה ידידות משפנותיה י"י צבאות.

נכספה וגם פלטה נפשי לחצרות י"י לבי ובשרי ירננו לאל חי. גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוניה את מזבחותיה י"י צבאות מלפי ואלהי אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה.

דעת המפרשים בפסוקים אלו שהפונה בם להעיר האדם על ההליכה אל בית המקדש לחוג שנאמר שם ולהקריב הקרבנות ובפסוק גם צפור וגו' נאמרו פירושים רבים לפי זרותו אף אני אענה חלקי ואומר כי הפונה בהם והחפץ באדם בהליכתו אל בית המקדש ואל כל בית מיוחד לשם כמשפך וזולתו הוא להעיר החולף שם ללכת בדרכי השם עד אשר תבא הנפש אל מקדשי אלהים הם חצרות י"י ובית י"י האמתי הוא שנא עליו בכל ביתי נאמן הוא ונאמר בדברי רבותינו ז"ל אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך שנא בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיה.

וְזֶה הַתְּבָאָר בְּדֶרֶשׁ חֵג הַסִּנּוּפּוֹת וְכַתְּבֵתִי שֵׁם שְׁמִשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה חֶבֶר הַמְּזֻמָּרִים שֶׁהִתְיַחֲסוּ אֵלָיו פְּשִׁנָּה הַמְּשֻׁכָּן לְהַעִיר עַל הָעֵנָן הַזֶּה וְכֵן נִרְאָה שְׂבִנֵי קֶרֶח גַּם כֵּן זֹאת הִיְתָה פְּנוּנָתָם כַּמְּזֻמָּרֵה וְרֵאזִיה הַמּוֹרָה עַל זֶה אָמְרוּ בְּסוּף הַמְּזֻמָּר כִּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֵיךָ מְאֹלָף הַסְּתוּפָף בְּבֵית אֱלֹהֵי מְדוּר בְּאֶהְלֵי רִשְׁעֵי וְאֵלֹו הִיְתָה הָעֵנָן כַּפְּשׁוּטוֹ לֹא לְכֻנְנָה אַחֲרֵת הִיְתָה אוֹתוֹ שְׂבִיחַ הַחֲבוּב לְעַמּוּד בְּבֵיתוֹ גְּנָאֵי גְדוֹל וְהוּא שְׁאֲמַר שֶׁהַסְּתוּפּוֹת וְהִיא הָעֵמִידָה הַמְּעֻטָּה בְּבֵית הַשֵּׁם נִבְחַרְתָּ מִהַדִּירָה שֶׁהִיא הָעֵמִידָה הַרְבֵּה וְהַמְּתַמְדָּת בְּאֶהְלֵי הַרְשָׁעִים וְהִלֵּא הָעֵמִידָה בְּדִיר הַצֵּאֵן אוֹ בְּרֶפֶת הַבְּקָר טוֹבָה מְדוּר בְּבֵית רִשְׁעִים וְהִי לֹו לֹוֹמַר בְּחֻרְתִּי הַסְּתוּפָף בֵּית אֱלֹהֵי מְדוּר בְּאַרְמְנוֹת מְלָכִים.

לְפִיכָף נִרְאָה לֹוֹמַר שְׁאֶהְלֵי רִשְׁעִים כְּנוּי לְעוֹלָם הַזֶּה מִפְּנֵי הַטָּבַע כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו וְאִפִּי עֵמִידַת הַצְּדִיקִים בּוֹ הִיא בְּצַעַר וּבְקוֹשֵׁי מִצַּד הַבְּחִינָה אֲצֵל הָעוֹלָם הַבָּא. וְהַפְּסוּק הַזֶּה נֹאמַר עַל דֶּרֶךְ שְׁאֲמְרוּ יָפָה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה לְפִי שֶׁהָעֵנָן הָאֲמֵתִי וְהַחֲשֵׁק הַמְּדַנְבֵּק הוּא שֵׁם וְהוּא שְׁאֲמַר מֵהַ יְדִידוֹת מְשֻׁכְנוּתֵיךָ וְאָמְרוּ מֵהַ הוּא בְּדֶרֶךְ הַפְּלָגָה כְּמוֹ מֵהַ אֶהְבֵּתִי תוֹרַתְךָ וְגו' וְהַקְּרוּב אֲצֵלִי שְׂבִנֵי קֶרֶח רָצוּ לְהַעִיר עַל הַפְּנוּנָה בְּבֵית הַמְּשֻׁכָּן וּבְחֻצְרֵי הַמְּשֻׁכָּן וְשָׂאָר בְּתֵי בְחִירָה בֵּית הַמְּקַדָּשׁ אוֹ בֵּית הַפְּנִסָּת וּלְבָאָר מֵהַ שְׁפַתַּח בּוֹ שְׁמִשְׁכְּנוּתֵיךָ חֲשׂוּקוֹת וִידִידוֹת אָמַר נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשֵׁי לְחֻצְרוֹת י"י כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעָה הַהוֹלֵךְ שֵׁם וְיִחְשׁוּב שֶׁהִלִּיכָה שֵׁם הִיא תְּכִלִּית הַפְּנוּנָה אֲבָל הוּא שֶׁתְּכַסֶּה הַנְּפֶשׁ וְתִקְלָה לְחֻצְרוֹת י"י.

וּבְפֶרֶשׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ הַתְּבָאָר מֵהַם חֲצֵרוֹתֵיךָ וְזֶה כִּי אֵין הַחֲפֵץ הָרֵאשׁוֹן בְּהִלִּיכָה בְּלִבְד גַּם לֹא בְּתַפְלָה מֵאֵין פְּנוּנָה אַחֲרֵת אֲבָל צְרִיךְ פְּנוּת הַלֵּב לְדַעַת הַשֵּׁם וְדֶרְכֵי וְהוּא שְׁאֲמַר לְפִי וּבְשָׂרֵי יִרְנָנוּ לֹאֵל חֵי ר"ל שְׂאֵין הַרְיָנָה רְצוּנָה בְּצִאֲתָהּ מִן הַפֶּה שֶׁהִיא רִינָת הַבְּשָׂר רַק בְּצִיּוּרָה בְּלֵב בְּאֱלֹהִים חַיִּים כִּי כְּשֵׂאֵין לָהּ צִיּוּר בְּלֵב הִיא כְּצַפְצוּף הַדְּרוֹר לֹא זוֹלָת זֶה וְאֵין לְאָדָם לְהַתְּפָאָר עַל שְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים בְּדֶבֶר מְדַבְּרֵי אוֹ בְּמַעֲשֵׂה מַמְעֻשָׁיו אוֹ בְּנֵן בֵּיתוֹ אוֹ בֵּית הַקְּדוֹשׁ אוֹ לֹוֹקְחוֹ הָאִשָּׁה וְהוֹלְדָתוֹ בְּנִים כִּי יַעֲשֶׂה לֹו בֵּית מִבְּלֵתִי הַפְּנוּנָה הַנְּזַכְרָת כִּי אֵין הָאָדָם אָדָם בְּצֵלֵם אֱלֹהִים זוֹלָתָהּ.

וּלְהַעִיר עַל זֶה נֹאסְרָה הַפְּלָה לְבַעֲלָהּ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּרְכוּ בְּרֶפֶת חַתָּנִים לְפִי שֶׁהַנְּשׂוֹאֵין הֵם סִבַּת קִיּוּם הַמִּין הַנְּבָחֵר מִן הַמְּוֹרְכָבִים וְהַמְּכֻוֹן מֵהֵם וּלְפִי שֶׁהִיְתָה הַפְּנוּנָה עָלָיו יַחַד הַמִּין הַזֶּה בְּרִיאָתוֹ מִשְׂאָר הַנְּבָרָאִים כְּפִי סְפוֹר הַתּוֹרָה הַמְּחַפִּימָה פְּתָאִים וְהוּא שְׂבִרָה הַזְּכָר בְּלִבְד בְּצֵלֵם אֱלֹהִים וְאַחַר כֵּן בְּנָה צָלַע מִצְלַעוֹתֵיךָ לְהִיּוֹת לֹו לְעֶזֶר לְקַיִּים גּוֹפוֹ וְלְעֵמִידַת מִינוֹ כִּי אֵלֹו הֵיוּ נְבָרָאִים בְּשָׁנָה בְּדֶרֶךְ שְׂאָר בְּעֵלֵי חַיִּים לֹא הִיְתָה הַנְּקָבָה נִשְׁמַעַת אֵל הַזְּכָר כְּפִי הַצְּוֹרָף לְפִי טְרַחוֹ הַמְּרֻנָּה בְּגְדוֹל בְּנִים וּבְעֶסֶק הַבֵּית וְלֹא הִיְתָה לֹו פְּנָאֵי לְהַתְּעַסֵּק בְּלַמּוּד הַמְּכֻוֹן בּוֹ וּלְפִיכָף אַחַר אֲשֶׁר הַמְּצִיאָה הַמְּצִיאָה לְרְצוֹנוֹ בְּחַר הַמִּין הַזֶּה בְּדֶרֶךְ שִׁישִׁיג הַמְּשֻׁכְלוֹת וּבְלִבְד מִי שִׁישִׁיג הַשֵּׁם שִׁישִׁיג עוֹרֵר וְיִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁיג הַפְּנוּנָה שֶׁהִיְתָה רְצוֹן הַשֵּׁם בָּהּ.

וּלְהַעִיר עַל הָעֵנָן הָרֵאשׁוֹן הַנְּכַבֵּד הַזֶּה תִּקְנוּ בְּרֶפֶת חַתָּנִים בְּדֶרֶךְ שְׁאֲמַר יִשְׁעִיָה הַנְּבִיא כָּל הַנְּקָרָא בְּשִׁמִּי וְגו' וּכְבָר קָדָם בְּפִירוּשׁוֹ בְּפֶרֶשׁת בְּרֵאשִׁית וְשֵׁם אָמְרָנוּ שֶׁהַבְּרָכוֹת נִתְקַנּוּ עַל דֶּרֶךְ הַפְּתוּב הַהוּא.

ונרְחִיב הַבְּאוּר וְנֹאמַר שֶׁתַּחֲלַת הַבְּרָכוֹת שֶׁהֶפֶל בָּרָא לְכַבּוּדוֹ לְהוֹרוֹתוֹלֵהֶפִיר שֶׁהוּא בָּרָא כָּל הַמְּצִיאוֹת לֹא מִיֵּשׁ כִּי לְשׁוֹן בְּרִיאָה יָבֵא עַל הָעֵדֶר הַגָּמוּר כִּמּוֹ שֶׁבֵּא בּוֹרָא חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ הוּא הָעֵדֶר וְכֵן תֹּאמַר בְּרִיאָה בְּהַמְצֵאת יֵשׁ מִהָעֵדֶר כִּמּוֹ שֶׁפִּתְחָה הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא וְלֹא אֶמְרָה יֵצֵר וְכֵן בָּא לְכַבּוּדֵי בְּרֵאשִׁיתוֹ.

וְהַפְּנִינָה בְּפֶתוּב וּבְכַרְכָּה שֶׁלֹּא יִטְעֶה הָאָדָם וַיֹּאמֶר שֶׁהָעוֹלָם הַגָּדוֹל וְהַנִּכְבָּד נִבְרָא בְּשִׁבְלֵי וְשֶׁהוּא תַּכְלִית הַכָּל לֹא כֵן רַק הַפְּנִינָה הִיְתָה לְהַמְצִיא מְצִיאֹת כְּפִי רְצוֹן הַשֵּׁם שֶׁרְצוֹנוֹ הוּא חֻקְמָתוֹ וְהוּא הַמְּכַוֵּנָה בְּכַבּוּדוֹ שֶׁהוּא עֲצָמוֹת וּבְכַפְעֵל זֶה יִפְנֹרֵשׁ כָּל פְּנֵעַל י"י לְמַעֲנֵהוּ וּכְבָר בְּאֵר זֶה הֶרֶב הַמּוֹרָה.

אֲחֵר כֵּן בָּא יוֹצֵר הָאָדָם לְהַעִיר עַל הַיְצִירָה הַמְּיֻחָדֶת לְאָדָם שֶׁנִּבְחַר בְּצוּרָתוֹ מִכָּל הַמְּוֹרָפִים וּכְנֻגָד עֲנִין זֶה בָּא בְּפֶתוּב יְצִרְתִּי אִף עֲשִׂיתִי. וְאֲחֵר זֶה בָּא לְהוֹרוֹת עַל עֲנִין בְּחִירַת יְצִירָתוֹ וְכִי לְהַשְׁלִים הַפְּנִינָה בּוֹ לְוַקְחָה הָאִשָּׁה מֵאִישׁ כָּדִי שֶׁיִּמְשָׁל בָּהּ וַיְהִי לּוֹ פְּנֵאֵי לְהַמְצִיא הַמְּכַוֵּן וְאִז תִּרְאֶה בּוֹ הַבְּחִירָה כִּי בְּחִירַת הַמִּין הִזָּה לֹא הִיְתָה לְתַכּוּנַת גּוֹפוֹ כִּי כְּמָה בְּעַלֵי חַיִּים חֻזְקִים וּגְבוּרִים מְמַנּוֹ וְזֶה דְבַר פְּשוּט וּמְפֹרָסִם לְכָל.

רַק מְקוֹם הָעִיּוֹן אֲשֶׁר יִתְעוּ בּוֹ רַבִּים הוּא מֵה שֶׁיִּחְשְׁבוּ שֶׁהָאָדָם נִבְחַר בְּשִׁכְלוֹ שֶׁבּוֹ יִדַע לְבָנוֹת בֵּית לְחֹסוֹת בּוֹ לְטַעוֹת כְּרֵם לְחִיּוֹת מְמַנּוֹ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה הַצָּרִיף לְעַמִּידַת גּוֹפוֹ וְלִישָׂא אִשָּׁה לְקִיּוֹם הַמִּין וּלְגַדֵּל הַבָּנִים אִו לְעַשׂוֹת הַמַּעֲשִׂים שֶׁהֵם הַנְּהַגָּה יִשְׂרָה בֵּין בְּנֵי אָדָם בְּקִצַּת הַמְּצִאוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת וְעַל דֶּרֶךְ הָאֵמֶת אִין זֶה בְּלַבַּד הַבְּחִירָה בּוֹ כִּי זֶה כָּל נִמְצָא בְּעוֹף מִן הָעוֹפּוֹת הַקְּטָנִים לְפִי הַטָּבַע בְּלַבַּד וּבְרוּף הַשֵּׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכָנוּ עֲלִילוֹת כִּי לְהַעִיר אוֹתָנוּ עַל זֶה הַטָּבַע שֶׁמִּבְטָבַע הַדְּרוֹר שֶׁיִּתְאַחֲדוּ אִישׁ וְאִשָּׁתוֹ וַיִּבְחָרוּ לָהֶם לְדִירָה מְקוֹם דִּירָתָנוּ הַחֲשׂוּבָה גַּם בְּתֵי הַקֶּדֶשׁ וְשֵׁם יָכֵנוּ לָהֶם בְּגִין נֶאֱדָה וְחֻזַּק וְרֵאוּי לְשִׁמִּירַת הַבָּצִים וְהָאֶפְרוֹחִים וַיִּגְדְּלוּ לָהֶם גְּדוֹל שְׁלָם וְהַכָּל בְּהַשְׁגָּחָה רַבָּה וּבְחִרְיּוֹת רַב.

וְאֲחֵר שֶׁהוּא כֵּן אִין סִפְק שֶׁבְּחִירַת מִין הָאָדָם הוּא לְדַבַּר אֲחֵר שֶׁאִינוֹ נִמְצָא בְּבַעֲלֵי חַיִּים וְהוּא שִׁכְלוֹ הָעִיּוֹנִי שֶׁבּוֹ יָבִין דְּבַר מֵתוּף דְּבַר עַד שֶׁיִּדַע הָאֵמֶתוֹת וַיִּשְׁיֵג הַמְּצִיאֹת אִיף הוּא אִז יָבֵא לְחֻצְרוֹת הַשֵּׁם וּמֵהֶם יָבֵא אֶל בֵּיתוֹ וְשֵׁם יֵשֵׁב לְעַד וַיְהַלְלֵנוּ סֵלָה לֹא שֶׁיְהַלְלֵנוּ בְּקוֹלוֹ הֶרֶם בְּלַבַּד כִּי זֶה גַּם הַדְּרוֹר שֶׁם יִפְתַּח פִּיו כְּמוֹהוּ וַיִּגְדֵּל אֶפְרוֹחָיו וַיִּקְנִים הַמִּין וְאֵל זֶה כְּנֻגָד בְּנֵי קֶרַח הַחֻזְקִים בְּאֶמְרָם גַּם צָפוּר מְצָאָה בֵּית וְדָרוּד קֵן לָהּ וּכְבָר קָדָם לוֹ מֵה דִּידוֹת מִשְׁפּוֹתֵיךְ נִכְסָפָה וְגַם כִּלְתָהּ וְגו' וְאֲחֵר זֶה אָמַר אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתִי.

וְאִין סִפְק שֶׁפְּסוּקִים אֵלּוּ בָּאוּ לְהַעִיר הָאָדָם עַל הַמְּכַוֵּן בּוֹ וּלְפִיכֵף הַתְּקִינוֹ לְפִתּוֹחַ בְּפִסּוּק זֶה לְהוֹדִיעַ שֶׁהַעֲיָקָר הַגָּדוֹל הִיא יְשִׁיבַת בֵּית הַשֵּׁם הַנִּמְצָא מֵתוּף תְּלִמוּד תּוֹרָה שֶׁהוּא רַבָּה שֶׁל תּוֹרָה וּמֵתוּף תְּפִלָּה זָכָה לֹא הִיְשִׁיבָה בְּבֵתִי כְּנִסְיוֹת בְּלַבַּד וְלֹא הִיְשִׁיבָה בְּבֵית הַבְּחִירָה וְלֹא הָעֵבּוּדָה שֶׁמִּבְשִׁיר בְּלַבַּד כִּי גַּם הַדְּרוֹר שֶׁם שִׁתָּה אֶפְרוֹחֵיהָ וְשֵׁם יִרְנְנוּ וְאִין זֶה לְמַעֲלָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ עַל שָׂאֵר בְּעַלֵי חַיִּים.

וְהַמְּרַנְנִים עַל דֶּרֶךְ זֶה וְהַמְּהַלְלִים לַשֵּׁם לֹא יְהַלְלוּהוּ סֵלָה וְלֹא הַיּוֹשְׁבִים שֵׁם עַל דֶּרֶךְ זֶה אֲשֶׁרֵיהֶם אֲכָל הָרֵאוּי לְאֲשֶׁר יְשִׁיבָתוֹ שֵׁם הוּא שֶׁתִּשְׁבַּב נִפְשׁוֹ בְּבֵיתוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ שֶׁהוּא בֵּית הַשֵּׁם. וְאֵל הָעֲנִין הִזָּה כְּנֻגָד רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁחִיבּוֹ לומר שֶׁהַשְּׂמִחָה בְּמַעֲוֹנוֹבְכֶרֶת הַמְּזוֹן בְּבֵית חַתָּנִים.

כי כשם שצריף לאדם שיודה לשם ויברך קודם שיהנה כדי שיתעורר ויכונן הנאותיו לעבודת השם כן צריף לו בכל מצותיו שישים פונתו בהם לדעת דרכיו. וכאשר ישמח למצות הנשואין יעלה על ראש שמחתו ירושלים ויתן אל לבו שהשמחה השלמה היא בירושלים ושם מעונו כמו שפתיב ומעונתו בציון.

והוא פדרף שפא הפתיב שמתתי באנמרים לי בית י"י נלך ונהנה השמים ושמי השמים לא יכלפלוהו אף כי הבית הזה אשר בנתי אכל ידיעת דרכיו וידיעת שמו הוא ביתו באמת כמו שקדם.

וכן השמחה השלמה הוא בו לבדו כמו שפתיב נגילה ונשמחה בה. ועל דרך האמת הוא המעון כמו שיתבאר בדרוש הקג.

והפונה הזאת מכוננת בכל המצות שהן לשמירת התורה שבה תשלם צורת נפש האדם שהיא צלמו שעליה נכתב בצלם אלהים. והוא שפאו להעיר עליו באמרם אשר יצר את האדם בצלמו.

ואחר כן הרחיבו הבאור ואמרו בצלם דמות תבניתו לדחות הפכירה הרעה שחשבו רבים שעל תואר תבנית האדם נאמר שנברא בצלמו חלילה חלילה אבל על דמות תבניתו שהיא צורתו אמר שנברא בצלם.

או רצו בו ששכל שהוא צורת נפשו שהיא צורת גופו כלומר דמות תבניתו יצר אתו בצלמו. סוף דבר תבניתו שכל אל האדם לא אל השם ית' כי שם תבנית לא הושאל לו כלל.

ויש מקומות שאומרים בהם בצלמו דמות תבניתו ולא יזכירו בצלם כלל וזה מורה על פירושנו. עוד העירו בברכה זאת כי לפי שפתיב האדם משאר בעלי חיים יצר אותו בדרף שתשלם בו הפונה כמו שקדם כפי מה שפא בספור התורה שמצלעו התקין לו בננו בדרף שהיא בננו קיים לעד להיות לבשר אחד ולמשול קצתו בקצתו עד שתשלם הפונה בו.

מצורף אל זה בריאת צורת האדם והחומר שנברא עזר כנגדו להיות אל אישה תשוקתה והוא ימשול בה. ועל הדרף הנזכר ראוי להורות על שלמות המין בכללו והיא העשנייה הנזכרת בפסוק והוא שאמר בברכה אף עשיתיו.

והוא שהצריכו בברכה ביצירת האדם להעיר על הפונה בנשואין והוא שהצריכו אותה להתיר הפלה לבעלה. ולפי שהחתן והפלה סיניבין בשמחה ואנו סיניבין לשמחן התקינו ברכה אחת לשמחה והיא שמח תשמח.

ולפי שסיניבים אנו להעלות ירושלים על ראש שמחתנו הקדימו לה שוש תשיש. ואמרם רעים אהובים הפונה בהם על החתן ועל הפלה ואמרם כשמחה יצירה בגן עדן מקדם הוא כנגד מה שאמר שקלעה וקשטה והביאה אל האדם ונעשה לו שושבין ושמח בה בעלה עד שאמר דרף פיוט ובמליצת שיר שלשה ענינים.

הראשון בדרף חבוב המין הזה שהאשה נתח מנתחי בעלה. הוא אמרו זאת הפעם עצם מעצמי.

השני להעיר האשה שתהיה תשוקתה אל אישה ותדמה במעשיה בת בעלה כהדמות טבע כל מחצב אל צור אשר חצב ממנו והוא אמרו לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. השלישי להעיר האיש שלא יעבור זר בינו ובין אשתו גם אביו ואמו כי זה צריף לקיום המין והוא אמרו על פו יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד ואין הפונה שיעזב אותם עזיבת כבוד ויראה אבל שלא ימנע מדבוק בה כי כן היתה הכונה בספור האמתי בגלוי ואע"פ שפרא אותם תחלה שני פרצופין דבקים זה בזה אמרו יצירף לא יצירף מצורף אל זה הרמז על הצורה ועל החמר.

ושתי ברכות אלו האחרונות מפני שכל אחד מהן צריכה לחברתה חותם בהם בברוך ואינו פותח בהן בברוך ושתי ברכות הראשונות מיוחדות כל אחת ואחת לעצמה כי הראשונה כמו שאמרנו נתקנה להורות על המציאות פלו והשנייה להורות על בחירת המין הזה.

ואחר פן סדרו שאר הברכות על הזוג והנשואין שהוא המכונן בברכת חתנים ולפיכך האריכו המטבע ופתחו בברוך אשר יצר וסמכו לה האחרות על הדרך הנזכר ולפיכך לא פתחו בהן בברוך.

ואחר כל הברכות אלו תקנו ברכה אחת כוללת כל הענינים יצירת הזוג ובריאת השמחה וזכר ירושלם כדי לברך אותה בכל יום שייחידו בו לשמחה בימי השמחה שהיא בסעודה.

גם ביום השבת נהגו לברך כל הברכות כשילכו שם לשמח החתן מפני שהשמחה כוללת כל בני הקהל שגמלו לו חסד בכבוד השמחה שפכדו אותו בהשלימו המצנה בקיום המין הנבחר.

ומפני שברכת אשר ברא מברכין אותה לבדה בכל יום מימי השמחה כשיש שם עשרה ואע"פ שאין שם פנים חדשות פותחין בה בברוך. והרב רבינו כתב שברכות אלו מברכין בבית חתנים קודם הנשואין ורוצה בו קודם פניסתו לחופה והוא מפני שחבת חופה קונה לעשותה נשואה לכל דיניה ולפיכך מברך תחלה פדורף שאר המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן.

נדבר זה הביאני להסתכל בדבר ולהתבונן בחופה אם היא מדברי תורה או מדברי סופרים ומה הוא עיקר החופה. ונאמר כי אחר שמצאנו בתורה ארוסה ונשואה חלוקות בדיניהן ידענו שאין הארוסין שהן קיחה בכסף או בשטר או בביאה עושין אותה נשואה אבל ביאה לשם נשואין או חופה שהוא מקום מיוחד ליחוד החתן והפלה או המסירה לשם נשואין קונה אותה לגמרי ועושה אותה נשואה לכל דבר כי כן בארו ז"ל שחבת חופה קונה אחר שנסתפק להם זה וביאורם זה נראה שהיה בדרך שהלכו בו הפילוסופים שהוציאו בדרך המופת שהטוב והנבחר לחושק שלא יבעל חשוקתו לפי שבבעילה יסתלק עמה לשענתה הרצון החשקי והחבובי ולפיכך החבה הקרובה שהיה חבת החופה קונה והחופה היא מקום יחוד גדול או קטן הן מעצים ואבנים הן מעצי בשמים הן מבגדים ושניהן מיוחדים שם לחבתם ולרב חשקם זה בזה לשם שמים לעיני כל ולא יבזו להם

ועם כל זה הצריכו חכמים להתיר אותה לבעלה בברכת חתנים להעיר על הפגנה בנשואין כמו שאמרנו.

ונראה לומר שמאחר שהתקינו לברך כל שבעה אין להקפיד אם תנשא תחלה לפי שכל שבעה היא המצוה וכמו כן אין להקפיד על ברכת ארוסין להקדימה לארוסין לפי שהקיתה אינה נגמרת בארוסין שעדיין אינה אשתו.

והוא שתקנו להזכיר בה חופה שהיא גמר קיחה והתקינו לומר בה ואסר לנו את הארוסות כי הארוסין הם תחלת קיחה לאקיחה נגמרת. ובכך זה היא דרך הוראה ביחד אישה אל אישה והוא שתקנו בה וצוננו על העריות הכל להעיר על הפגנה בנשואין כדי להוליד בנים ולגדלם לעבוד יוצר האדם ולדעת אותו ודי שנגבר אותה קודם נשואין.

והוא שאמרו ברכת ארוסין בבית הארוסין וברכת חתנים בבית חתנים ולא אמרו ברכת ארוסין קודם ארוסין ברכת חתנים קודם נשואין אלא בבית חתנים הוא שדקדקו בה וכניסתה שם בבית הבעל לשם נשואין עושה אותה נשואה לפיכך ראוי לברך ברכת ארוסין אחר ארוסין כמו שמברכים ברכת חתנים אחר שנקנסה בבית הבעל וכל שבעה ברכות אלו נתקנו דרך הערה על מצות הנשואין שיצאה מפי יקח איש אישה וגו' ופוק חזי מה עמא דבר שאלו נאלו דברי אלהים חיים וכל מעשיה יהיו לשם שמים כמו שאמר הכתוב בכל דרכיך דעהו והוא ישר אנהותיה.

פרשת תצוה. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זמן אהרן שיורד על פי מדותיו.

לפי זרות הפסוקים האלה רבו פירושיהן. ור' אברהם אבן עזרא הזכיר מהם שנים האחד מהן שהן נאמרים על בני מלכות בית דוד והביאו לומר זה הכתוב שקדם שם אצמיח קרו לזוד ערכתי גר למשיחי.

והשני שהם נאמרים על חברת פהנים גם זה הביאו לומר הכתוב שקדם להם וכנהניה אלביש ישע ואמר שהזכיר אהרן לפי שהיה ראש המשוחים ורבי שלמה ז"ל הזכיר עליהם גם כן שני פירושים נמשכים לדברי רבותינו ז"ל האחד שהן נאמרים על משה ואהרן.

והשני שהם נאמרים על ישיבת שכינה בבית הבחירה עם ישראל שהם קרויים אחים ורעים לשם. וכל הפירושים הולכים סביב האמת אמנם לא התבארה האמת בדבריהם כי בלא ספק ישיבת האחים נאמרת שם דרך משל וראיה לדבר הכתובים הנקשרים בו שהן משלים גמורין.

וסוף הענין שאמר חיים עד העולם הורה שהמזמור זה חובר על סבת חיי הנפש המתמידים הנצחים שהם כפי כוחותיה הטובים שהם אחים בבחינתם אצל הנפש והפח השכלי הוא גדול האחים אשר אליו הפגנה באדם.

אמנם לפי דבקותו בחומר הוא צריך לישיבת אחיו אצלו ולא על ישיבת כל כוחותיה אצלו ואמר כי טוב רק על האחים. ולא שהיו יושבים במדרגה אחת עמו ובאהבה רק על דרך שהעיר עליו כמו שנגבאר.

והוא שתראה מעלתו וממשלתו עליהם והשגחתו בם באשר הם כפי מה שהם. ועם כל זה תפול קצת שגאה ביניהם כפי המנע פועלתם הטבעית לממשלתו אבל בינו ובין רעיו תראה הפרידה על הרוב כמו שהעיר החכם על זה ואמר כל אחי רש שגאוהו אף כי מרעהו רחוקו מנו מרדף אמרים לא המה.

וכבר התפרסם שהחכם קרא לכח השכלי ההנה בפועל ילד מסכן לפי שאין לו הון וההון ההוא יאמר לפי ענין המשל הזה על ההנאות הגופיות ולפי בחינת עניניו ולפי גזרת השם נקרא פן מצד אחד כמו שגאמר גם פן מצד אחר על המדות הישרות שהם הנאות נפשיות.

וכפי זה הענין נמצא בדברי הנביאים הרבה ששם אחד נאמר על דבר והפכו בבחינת שני צדדיו. והחכם עצמו אמר הון על המדות הטובות באמרו כבד את י"י מהונך ובאמרו בית והון נחלת אבות כמו שהתבאר במקומו ואמר הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשפיתו ואין לפרשו לפחיתות כי כן בא במקום אחר וסוף הפסוק אמר בו ומחתת דלים רישם וכבר התבאר זה בפירשת וישלח יעקב ואמר רש עושה כף רמיה.

ורש נאמר על שני הפכים כי פעמים יאמר על חוסר השגת השכל כמו שאמר ובא כמהלך רישף רש עושה כף רמיה וכמוהו רבים. וכבר התבאר זה בפירשת בראשית ופעמים יאמר רש על השכל הינצא בפועל שהוא נבדל מכל הנאות גשמיות וכן ימצא בשמות אחרים רבים שינשא על שני הפכים וראוי לכל מבין שיבונן בהם לפי מקומן.

ובמקום הנזכר אמר מצד ההנאות הגופיות הישרות הון יוסיף רעים רבים ודל מרעהו פחד רוצה בו כי מי שהוא בעל הון והוא המשביע יצרו הרודף התאוות ההון ההוא יוסיף לבעוליו רעים רבים כי כל פח וכח מההרגשות יבקש חשבונות רבים ויעשה מהן צבא גדול כמו שאמרו משביעו רעב מרעיבו שבע אבל הדל הוא מי שלא יכוין רק על עצמו פחד מרעהו שלא יהא לו ריעות וחברה אפילו עם אחד מהם כי לא יביט אליהם כלל גם החומר שהוא חומר לחומר השכל לא ישתמש באחד מהן רק כפי הצורך הגדול לא שיהנה הוא בהם עד שיהא נמשך אליהם ולפי זה הבחינה יפרד מהם ורבותינו ז"ל אמרו זה גם פן שיצור הרע נקרא רע במקומות רבים כמו שדרשו על דבר מיקה הנביא אל תאמינו ברע זה יצור הרע שגאמר כי יצור לב האדם רע מנעוריו אל תבטחו באלוף אין אלוף אלא הקב"ה שגאמר אלוף נעורי אתה.

והם ז"ל לקחו ריע בדרך דרש מגזרת רע וכשלא יאמן הרע ההוא יפרד הדל ממנו גם אחיו שהם הפח המדמה וכח המתעורר וכח ההרגשה כולל לחמשה הרגשות והוא פשרש והם כענפים גם אלו שגאוהו כי אויבים הם לו לפי בטול מלאכתם בטרדת מלאכת האח הגדול והם כעבדים וכשמשים במשלו עליהם אבל השגאה הזאת אינה עד תכלית כדי שירחקו ויפרדו ממנו כי הטבע חייב דבקותם בהם בכל מעשה טוב ובתוכחה ובנבואה ובכלל לכל תועלות יוצאות במעשה לבעל הפח ההוא או לאחרים אבל אינם באהבה שלמה עמו כי אין פעלם לו כל שכן פעל הרעים שאין פעלו רק עצמו אבל שפונתו לתועלת אחרים בלבד או להתנאות ולהתפאר במאמרים בלבד ודבקו פלם אלו והם לו.

והוא שאמר מרדף אמרים לא המה וסוף האיש הזה להשבר כמו שאמר לפני שבר גאון
לפני כשלוון גבה רוח והוא רצה גם פן באמרו ואיש רעים להתרועע. רצה בו שהאיש
המבקש לו רעים והמתחבר אצלם סופו להשבר.

פי כן מצאנו המלה הזאת בענין זה כמו שאמר רע התרועעה ארץ ולא למנוע כל ריע
הוא הפונה פי יש ריע אחר טוב מאד והוא שאמר עליו זה דודי וזה רעי ועליו אמר החכם
גם פן רעה ורע אביה אל תעזוב והוא השפיע השכלי שהיא דבק בין השם ובין השלמים
ועת צר שהיא זמן הצורך לקיום החומר קרא יום איד שאז הוא צריך שיעזור האח ועל
אותו הזמן אמר ובית אחיה אל תבא ביום אידה רצה בו שלא יכנס שם בדרך שיעזוב
הרע פי בכל עת צריך שישים מחשבתו ברע ההוא השוכן אצלו והוא השכינה שאמרו
שהיא למעלה מראשו פי הוא הקרוב לו באמת והאח הוא הרחוק בבחינה אצל השכן
ועליהם אמר החכם בסוף הפסוק טוב שכן קרוב מאח רחוק והוא המכונן גם פן באמרו
ויש אנהב דבק מאח.

ואפשר גם פן שעל זה הענין בא בכל עת אנהב הרע ואח לצרה יוצד. ולפי זה הענין בא
אח נפשע מקרית עוז ומדינים כבריח ארמון רצה בו כשהפח החיוני הוא נפשע כלומר
שפעלו כפי טבעו והוא החוטא לתאבון הוא קשה וחסד מגבור עליו וממשול בו יותר
ממשול על קרית עוז והוא פדרך שאמר ומנשל ברוחו מלכד עיר אמנם יש תקנה על זה
למושל ברוחו.

אבל כשיעזי הטבע ויחטא להכעיס ולחרחר ריב אבדה התקנה בו פי כפר העיר סוגרת
ומסוגרת והוא שאמר ומדינים כבריח ארמון ולפי ענין זה הקדים לו ואמר מדינים ישבית
הגורל ובין עצומים יפריד והוא פנותן טעם למשפטי השם הישרים בהנהגת האדם
במאכל ובמשגל ובכלל לכל דרכי האדם לפי שידוע שהגורל בורר חלק פל אחד
מהשנותפים וברור החלקים הוא משבית הריב פדרך שאמר אברהם ללוט אל נא תהי
מריבה ביני וביניך ובין רועי ובין רועיך הפירד נא מעלי אם השמאל ואימינה וגו' וזה
מטוב הנהגת המתהלך לפני השם פי כל זמן שאין הגבול ידוע בין האחים והשנותפים
תעורר ריב ביניהם לסבתם או לסבת אנשי ביתם.

ולפי הענין הזה התורה התמימה נתנה גבול בכל הנמשך לכח החיוני להשבית המדינים
בינו ובין הפח השכלי ולהפריד ביניהם בסוף עד שלא תעסק השכל במריבת בעל ריבו
ובעצמותיו.

והוא שאמר ובין עצומים יפריד כמו שבא ונדל מרעהו יפרד ולולי הנהגת התורה הנה
עשק רב ביניהם והנה צריך השכלי להתעורר בכל עת לחקור דברי הפח החיוני
המתעורר ראשון לחרחר ריב בבקשת צרכיו פי יבקש היתרונות בסבת זה והוא שהקדים
לזה ואמר צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו.

ואמר גם פן חכם בעיניו איש עשיר ונדל מבין יחקרנו. ולפי החקירה הזאת הנה מתמיד
הריב לולי התורה התמימה שהשביתה הריב והמדינים במנוע היתרונות.

וכל זה הענין הנזכר נאמר על הערת השגת השכל והחכם הזכיר זה תכונת העיון הראוינה
והטובה לכל מעיין להתחזיק בה וכמו כן תכונת העיון הפחותה פדי להרחיקה והוא

שְׂאֵמֶת־חַנוּנִים יִדְבֵר רִשׁ וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת רָצָה בּוֹ שֶׁהָרִשׁ יִדְבֵר בְּדָרֶךְ תַּחֲנוּנִים כְּלוֹמֵר שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּפִתּוֹ וּבִירְאָה וּמַעֲט וּמַעֲט יִבְקֹשׁ לוֹ אֲבָל הָעֲשִׂיר וְהוּא הָרוֹדֵף הַתְּאוּוֹת הַדְּמִיוֹנִיּוֹת הוּא הוֹרֵס וּמַעֲזִיז וְעוֹנֶה עֲזוֹת כְּלוֹמֵר שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּמֵה שְׂאֵין רְאוּי לוֹ לְהִסְתַּכֵּל אוֹ בְּמֵה שְׂאֵין לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל וְהוּא מְדַבֵּר הֵנָּה וְהֵנָּה כְּפִי הָעוֹלָה עַל רוּחוֹ בְּעִקְשׁוֹת פֶּה וּלְזוֹת שְׂפָתַיִם וְהוּא הַנְּלוֹז בְּדַרְכָּיו אֲבָל הָרִשׁ הוֹלֵךְ בְּדָרֶךְ יִשְׂרָאֵל קוֹ קוֹ בִּינְיָשָׁר וְלֹא יִטֶּה יָמִין וּשְׂמָאל אֲבָל לֹקֵחַ הַדְּבָרִים כְּסֹדֵר וּלְפִיכָף הוּא מְשִׁיג הַמְּבֻקֵּשׁ בְּקִרְוֹב כְּמוֹ שֶׁיְדוּעַ בְּדָרֶךְ מוֹפֵת הַשִּׁיעוֹר שֶׁכָּל שְׂגִי קוֹוִים מִמְּשֻׁנָּלֶשׁ אֶחָד שְׂעוֹרָם רַב מִשְׂעוֹר הַקּוֹ הַנְּשָׂאָר וְעַל עֲנָן זֶה רָמַז שֶׁמֶּה הַחֲכָם בְּאִמְרוֹ טוֹב רִשׁ הוֹלֵךְ בְּתוֹמֹ מַעֲקָשׁ שְׂפָתַיִם וְהוּא כְּסִיל פִּי יְדוּעַ שֶׁהַכְּסִיל לֹא יָדַע לְלַכֵּת אֶל עִיר וּבְדַמּוֹתוֹ לְהִתְקַרֵּב אֶל הָעִיר בְּבַחֲוֹר לוֹ הַדְּרָף שֶׁהִיא קִצְרָה בְּעֵינָיו תְּאָרֶף לוֹ הַדְּרָף בְּמוֹצָאוֹ מוֹנְעִים מַעֲבוֹר שֶׁם נִהְרִים וּגְאִיּוֹת וְהוּא שְׂאֵמֶר ג"כ טוֹב רִשׁ הוֹלֵךְ בְּתוֹמֹ מַעֲקָשׁ דְּרָכִים וְהוּא עֲשִׂיר וְכָל זֶה בָּא לְהַעִיר הָאָדָם שֶׁלֹּא יִהְרֵס בְּדָרֶךְ הָעֵינָן.

וְאֵין כּוֹנֵת הַחֲכָם לְמִנּוּעַ הָעֵינָן וְהַדְּרִישָׁה לְמִי שֶׁרְאוּי לָהּ כִּי אֵין מְצִיאוֹת לְנַפְשׁ הַחֲכָמָה בְּפִנְעַל מֵאֵין דְּרִישָׁה וְחֲכָמָה כְּמוֹ שְׂאֵמֶר גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב אֲבָל הַנְּמַהֵר וְהוּא הָאֵץ נִכְשֵׁל וְחוֹטֵא בְּסוֹף וְהַסּוֹף הוּא מִתְּאוּר בְּרַגְלִים כְּמוֹ שֶׁתַּחֲלַת הַדְּבָר מִתְּאוּר בְּרֵאשׁ וְזֶה רָצָה בְּאִמְרוֹ וְאֵץ בְּרַגְלִים חוֹטֵא.

וְעַל שְׂגִיָּהֶם אָמַר מִחֲשֻׁבוֹת חֲרוּץ אֵף לְמוֹתֵר וְכָל אֵץ אֵף לְמַחְסוֹר וְהָאֵץ הַנְּמַהֵר אֵנְלֵתוֹ הִיא הַמְּסֻלָּפֵת דְּרָכּוֹ עַד שֶׁיִּצְא לְתַרְבוֹת רָצָה וְהוּא שְׂאֵמֶר שֶׁם אֵנְלֵת אָדָם תְּסַלֵּף דְּרָכּוֹ וְעַל י"י יִנְעַף לְבוֹ.

וְהַפֶּה זֶה הַקּוֹנֶה שֶׁכָּל וּמוֹצִיא אוֹתוֹ לְפוֹעַל שְׂסוֹפּוֹ שֶׁהוּא זוֹכֵה לְשִׁלְמוֹת הָאֲנוּשֵׁי הַנְּבָחֵי וְהוּא עֲשִׂיית הַנְּפֹשׁ שֶׁהוּא הַטּוֹב וְעֲלִיו אָמַר קוֹנֶה לֵב אֲנֹהֵב נֶפֶשׁוֹ שֶׁנֶּמֶר תְּבוּנָה לְמַצָּא טוֹב וְזֶה כְּלוֹ נֶאֱמַר בְּהַשְׁגַּת הַשֶּׁכֶל הָאֲנוּשֵׁי הָרְאוּי לוֹ בְּכָל אֲשֶׁר תִּמְצָא יְדוֹ לַעֲשׂוֹת בְּכַחוֹ בְּרַב הָעֵתִים.

אֲמָנָם יֵשׁ עֵתִים לְקַצֵּת הַשְּׁלֵמִים כְּעֵתִי נְבוּאָה לְנַבִּיאִים וְעֵתִי דְבוּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְמַדְבָּרִים בּוֹ וְעֵתִי תוֹכְחָה לְמוֹכִיחִים וְעֵתִי הַנְּמַנָּה בְּקִיּוֹם הַמְּצִיּוֹת לְאָדָם מַעֲצָמוֹ וּבְכֻלָּל לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂה טוֹב הָאֲמָנָם כִּי בְּעֵתִים הָאֵלֶּה צָרִיף שִׁישְׁבוּ הָאֲחִים יַחַד וְהוּא הַטּוֹב לְקִיּוֹם הַהַשְׁגָּה הַשְּׁכִלִית בְּעִצְמָה וְהוּא נְעִים בְּקִיּוֹם הַמִּין הָאֲנוּשֵׁי וּבְהַנְּהִיגָה הַמְּדִינִית וְהוּא הַדְּרָף שֶׁהוּא תְּפָאֶרֶת לַעוֹשֶׂה וְתְּפָאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם.

וְעַל עֲנָן זֶה אָמַר נְעִים זְמִירוֹת הֵנָּה מֵה טוֹב וּמֵה נְעִים שְׂבֵת אֲחִים גַּם יַחַד וּכְבֵּר הַקְּדָמָנוּ מִי הֵם הָאֲחִים וְהַרְצוֹן בְּאִמְרוֹ שְׂבֵת אֲחִים גַּם יַחַד שִׁיתְּיַחַדוּ עִם גְּדוֹל הָאֲחִים הַתְּאֻחָדוֹת גְּמוּרָה בְּפֶעַם הִיא וְהוּא כְּלִשׁוֹן אִמְרוֹ יַחַד לְכַבִּי לִירְאָה אֵת שְׂמֵךְ שֶׁבְּקִשׁ בּוֹ הַתְּיַחַדוֹת גְּמוּרָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה פְּנֹת הַלֵּב בְּשׂוֹם מַעֲשֵׂה אוֹ בְּשׂוֹם דְבוּר אַחַר רַק לִירְאָה אֵת הַשֵּׁם הַנְּכַבֵּד וְהַנּוֹרָא.

וְעַל זֶה הָעֲנָן בְּעִצְמוֹ כִּינּוֹן בְּאִמְרוֹ גַּם יַחַד וְאַחַר כֵּן תֵּאָר אֵיכוֹת הַיְּשִׁיבָה הִיא הָרְאוּיָה וְהוּא שְׂאֵמֶר כְּשֶׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֵאשׁ לְפִי שִׁידוּעַ שְׂשִׁנֵי שְׂמָנִים הֵיוּ בְּמִשְׁכָּן אֶחָד שְׂמֵן זֵית וְכֵן כְּתִית לְמֵאוֹר לְהַעֲלוֹת נֵר תְּמִיד וְאֶחָד שְׂמֵן הַמְּשֻׁחָה לְמִשְׁחָה בּוֹ אֶהְרֵן וּבְנָיו וְכָל כְּלֵי

השָׁרֵת וּבִשְׁנֵי־שָׁמַיִם אֵלֶּה נִמְצָא הָעֶרְה טוֹבָה לְכָל הַבָּא אֶל בֵּית הַשֵּׁם לְפִי שֶׁהַשָּׁמַן כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַהַשְׁגוֹת הַנִּזְכָּרוֹת כִּי אוֹתוֹ שֶׁהוּא לְמֵאוֹר לֹא יִתְעַרֵב בּוֹ בְּשֵׁם רַק הוּא יְחִידִי וְהַמְּבֻקָּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיְהִיָּה זֶה וְכַתִּיב עַד תִּכְלִית כְּמוֹ שֶׁיְדוּעַ מִדְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁהוּא הָרֵאשׁוֹן שֶׁפְּרֵאשׁוֹן בְּכַתִּישׁוֹתוֹ בְּמִכְתָּשׁ וּבִאֵה הַמְּצֻנָּה שֶׁיַּעֲרֹכוּ הַגֵּר אֶהְרֹן וּבְנָיו הֵם הַמְּשָׁרְתִים אֶת הַשֵּׁם לְהַעֲלוֹת גַּר תָּמִיד בְּכָל לַיְלָה מִתּוֹךְ הַחֲשֵׁף לְפָנָי הַשֵּׁם אֲשֶׁר פָּחַשְׁכָּה כְּאוֹרָה לְפָנָיו אֲמַנֵּם הָאוֹר הַהוּא הִיָּה לְכַבּוֹד בֵּיתוֹ וְכַבּוֹד מְשָׁרְתָיו וְהוּא מִתְמַיֵד עַד אוֹר הַבִּקְרָה הוּא הַזְּמַן שֶׁאֵין בּוֹ חֲשֵׁף וְזֶה הַשָּׁמַן כְּנֶגֶד תִּכְלִית הַשְּׁגַת הַשָּׂכָל שֶׁהוּא הַשְּׁגַת הַנִּבְדָּל בְּשִׁפְעַת הַשּׁוֹפֵעַ מֵאֲתוֹ וְהוּא הָאוֹר הַבָּא מִמֶּנּוּ וְבוֹ יֵרָאֶה הָאוֹר הַמְּנוֹשֵׁג כְּמוֹ שֶׁבְּאֵר הַרֵב הַמּוֹרָה עַל אֲמָרוֹ בְּאִנְיָה נִרְאָה אוֹר וְהוּא הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲחֵרוֹן וְהוּא הָרֵאשׁוֹן בְּמַעֲלָה וְצָרִיף שִׁיקָדִים בְּזֶמַן לְנִבּוּאָה וּלְדַבּוֹר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

וְהַשָּׁמַן הָאֲחֵר הוּא מַעֲשֵׂה מַרְקָחַת מֵאַרְבַּע בְּשָׂמִים רֵאשׁ וְהַמְּשָׁקֵל הַנִּזְכָּר בּוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְהוּא לְעֵנִין. וְזֶה הַשָּׁמַן בָּא כֹּן כְּנֶגֶד הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲחֵד הַמְּנוֹשֵׁג בְּבַחֲיִנַת הָאֲרַבְעָה תוֹפְנִים הַסּוֹבְבִים אֲצֵל הַחַיּוֹת וּבְבַחֲיִנַת הַנְּהַגַת הַשֵּׁם לָהֶם וּבְבַחֲיִנַת פְּעוּלוֹתָיו בְּהַדְמוּת בְּפַעּוּלוֹת הָהֵן כִּי הֵן הַיְכֹלֶת וְאֵז יָכִין עֲצָמוֹ לְהִנָּבֵא אוֹ לְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה לְפִי שְׁלֵמוֹת הַשָּׂלֵם הַהוּא וְהָאִישׁ הַהוּא יִמְשַׁח בּוֹ תַחֲלָה בְּאֵהָבוֹ צָדֵק וּבִשְׁנֵאוֹ רָשָׁע כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ בְּנֵי קִרְחָ אֵהָבָה צָדֵק וְתִשְׁנֵא רָשָׁע עַל כֹּן מְשַׁחֵה אֱלֹהִים אֱלֹהֵיָה שָׁמֹן שֶׁשׁוֹן מִחֲבָרָה וְסָמָךְ לוֹ מוֹר נִאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בְּגוֹדוֹתָיָהּ.

וְזֶה נִמְשָׁף אֵלָיו הָרִיחַ הַטּוֹב לְקִרְוָבִים אֵלָיו וְאֵל זֶה הָעֵנִין רִמְזוֹ הוֹשֵׁעַ הַנִּבְיָא בְּאֲמָרוֹ וַיְהִי כַזִּית הוֹדוֹ וְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן וְתִרְגָּמוֹ יוֹנָתָן ע"ה נִיְהִי כְּזֵיוֹ מְנוֹרַת קוֹדֶשׁא זִיוֵהוֹן וְרִיחֵיהוֹן כְּרִיחַ קִטְוֹרַת בְּרוּסָמָא.

וְזֶה שֶׁהַזְּכִיר שֵׁם הַנִּבְיָא יִכְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה אֶפְשָׁר שֶׁבָּא הַמְּשָׁל הַזֶּה מִפָּנָי שֶׁהָעֵץ שֶׁלָּה עֲשׂוּי חוֹחִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֲכָם כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחוֹחִים וְהוּא הַגֵּרֵד הָאֲדוֹם וְרֵאוּי לְהַמְשִׁיל בּוֹ הַשָּׂכָל הַמַּגִּיעַ בְּפוֹעַל מִתּוֹךְ הַחֲנוּמָר הַמְּנוֹרָכָב מִן הַהַפְּכִים.

אֲבָל הַחֲכָם שֶׁהַתְּחַבְּרָתִי עִמּוֹ אָמַר כִּי הוּא הַפְּרַח הַלְכָן הַנִּקְרָא בְּלַע"ז יֵילִיו וְאָמַר שֶׁהַמְשִׁילוֹ בּוֹ לְפִי שֶׁטֹּבַע הַצָּמַח הַהוּא שָׂאֵם יַעֲקֹר בַּד אֲחָד מִמֶּנּוּ מִמְּקוֹם גְּדוּלוֹ יַעֲלֶה לַחוֹתוֹ מְעַט מְעַט אֶל הָרֵאשׁ וְיִפְרַח בְּרֵאשׁוֹ בְּלֹא נִיָּקָה מִן הָאֲרֶץ.

וְעַל זֶה הַדָּרָךְ יִפְרַח הַצְּדִיק בְּמִשְׁכּוֹ פְּחוֹתָיו אֶל הָרֵאשׁ מְעַט מְעַט וְהוּא הָעֵנִין הַנִּזְכָּר בְּמִשְׁלֵל שָׁמֹן זִית זֶה וּבְאֲמָרוֹ נִיְהִי כַזִּית הוֹדוֹ אֲבָל אֲמָרוֹ וְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן הוּא עַל הַהַשְׁגָּה הָאֲחֵרַת וְלְהַעֲרִיר עָלֶיהָ הִיָּתָה הַמְּצֻנָּה לְמִשְׁוֹם אֶהְרֹן וּבְנָיו בְּשָׁמֹן הַמְּשַׁחָה וְיָדוּעַ כִּי כְּשִׁינָתָן שָׁמֹן עַל הָרֵאשׁ בְּשִׁפְעַת יָרֵד עַל הַזָּקֵן וְסוּף הַיּוֹרֵד בְּזָקֵן שִׁינָרֵד עַל פִּי מְדוּתָיו שֶׁהֵם בְּגָדָיו.

וְשֵׁם הַכְּפֻנָה בִּירִידָה עַל פִּי מְדוּתָיו הוּא שֶׁאָמַר יוֹרֵד שִׁינָרֵד וְהִפָּה הוּא פְּתַח בֵּית הַצְּנוּאָר כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַעֲלֵל אֶהְרֹן וְהִיָּה כִּי רֵאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ שִׁפָּה יְהִיָּה לְפִיו סְבִיב מַעֲשֵׂה אֲנָרָג לֹא יִקְרַע. כִּי אוֹתוֹ הִפָּה צָרִיף שֶׁיְהִיָּה חֲזָק וְקִיָּים כְּדִי שֶׁלֹּא יִקְרַע וְיָדוּעַ כִּי הַזָּקֵן אֵינוֹ עֹצֵם הָאֲדָם אֲבָל הוּא נִמְשָׁף לְטֹבַע עֹצֵם הַזָּכָר מִמֵּין הָאֲדָם וְהוּא הַדְּרַתְפָּנָיו וְאֵין לוֹ מַעֲשֵׂה בְּעֲצָמוֹ וּבְסוּר זֶה יָבֵא זֶה כָּל הַיָּמִים וְלָכֵן הַמְשִׁיל בּוֹ הַפֶּחַ הַמְּדַמָּה.

ולפי שפועולתו כפי מה שתשיג מן הדברים המורגשים וכזה בעלי הזקן והזקנים יקחו מוסר בנסיונות הימים ולהיותו גם כן סימן על הזמן החולף הולך ושוב על האדם. גם כי הוא סימן לזכרים ממין האדם שהם הפונה.

ובאה המצוה שלא להשחית פאת הזקן הפך המנהג הקדום לעובדי עבודה זרה כי כשם שהראשונים היתה פונתם להעיר על עזיבת היתרונות ולפיכך היו מעבירים כל השער שהוא ושהוא יתרון הטבע פן אחר שהיה דרך עובדי ע"ז הרחיקה התורה הדרך שהוא וצותה שלא להשחית הפאות שהם חמש כדי להעיר האדם בשמוש בשרשי החמש הרגשות ולא תסתלקנה לגמרי גם הסימן הטוב למין האדם ישאר ויהיה גם כן בו הערה טובה על הפח המדמה למה שראוי ממנו.

וכבר התבאר כי הפגדים יבאו במשל על מדות האדם ומה טוב אמרו מדותיו בשתוף השם כי כן דרך הנביאים ושארו השלמים להעיר במשלים בשתוף השם גם כן. וכפי זה הענין היתה הפונה להעיר על שלמות המדות שינושג בכחות הנזכרים פשיישיבים יחד על הדרך הנזכר כי פי הפגדים שהוא משל לכח הכולל ההרגשות או אמור לכח המתעורר המעיר הפח הכולל שהוא יקבל מן הפח המדמה והפח המדמה יקבל השפעה מהפח השכלי לא שהפח הוא לבדו ישיג השלמות הנה שאין זה משליחותו ואין מלאך אחד עושה שני שליחות.

וכן פשרצה הקב"ה ובחר בישראל שלח להם משה ואהרן הם האחים הנבחרים ואהרן הי' למשה לפה ומשה היה לו לאלהים. והנהגה הישרה המדינית והמוסר לא נתנו למשה רק לאהרן ובו בחר השם לכפר בעד עמו במעשה הקרבן ובמשכו אותם בדבריו הטובים כמו שהתפרסם בדברי רבותינו ז"ל שאמרו הני מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורוצה שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כי בטוב לבבו השלם מטוב תהבולותיו מקרב אפילו הרעים והיה מכבד אותם עד שהיו נכלמים ממנו וחוזרים למוטב.

והוא אמרם אוהב את הבריות רצה בו מאחר שהיו נבדלים לכו שהרי נבדלו בצלם הנה אוהב אותם ומקרבן לתורה כדי להמציא להם צלם בפועל. ואל זה הענין רמז באמרו זקן אהרן ומתוך הענין זה היה שוכן השם בתוך בני ישראל ואפשר שבפסוק זה רמז על שלמות האדם בעצמו במדות הטובות ועל השלימו אחרים כפי היכולת.

ואם כן יהיה הפסוק הבא אחריו משל שני על ענין זה. אמנם הקרוב אצלי שהכתוב הנה הוא משל על שלמות האדם בעצמו במדותיו הטובות שהוא פשמן הטוב שלא ישיגו אחרים מהשמן הטוב שהוא רק הריח ולטוב הריח שהוא קרובים האחרים להמשך אחריו ויבא הכתוב האחר על שלמות אחרים בהוכיחו אותם ולפי שאותם האחרים אינם שונים לו במעלה שנה ענין המשל ואמר כטל חרמון שיונד על הררי ציון.

וידוע שהחרמון רחוק מציון וגבוה ממנו והירדן ביניהם ושם שניהם מורה על דבקותהחומר הנפסד החרב והיבש כי כן אמר כחרב בציון וחרמון גזרתו ידועה וכן הוא מפורסם להמון כי הטל עולה מן הארץ והוא פאלו אמר כטל העולה מחרמון ויורד על הררי ציון ולפי סופו הטוב יקרא גם כן ציון עיר הקדש.

וּלְפִי גְזֵרַת צִיּוֹן גַּם כֵּן כְּמוֹ הַצִּיּוֹנִי לְךָ צִיּוֹנִים. וּבְנֵה אֲצִלוֹ צִיּוֹן שֶׁהוּא שָׁם לְעִיּוֹן וּלְזַכָּרוֹן
עַל דְּבַר גְּדוֹל מִהַנְּרָאָה גַם תְּרַמֹּז נִקְרָא ג"כ שְׁרִיּוֹן וְאֶפְשָׁר שִׁילְקַח מִעֲנֵנו שְׁרָרָה אוֹ שִׁילְקַח
מִעֲנֵנו אֲשׁוּרָנוּ וְכִמּוֹהוּ שְׁנִיר וְהַפֶּל בָּא לְהַעִיר עַל הַשְּׁלֵמוֹת הַטּוֹב שָׁבוּ יִתְקַיֵּים הַשְּׁלֵמוֹת
הַמְכֻנָּן לֹא זוֹלַת זֶה וּלְפִיכָּה הוּא הַטּוֹב בְּעֲצָמוֹ וְהַנְּעִים לְכָל וְאֵל הַטֵּל הַזֶּה הַמְתַּמִּיד רְמַז
הוֹשֵׁעַ הַנְּבִיא בְּאֲמָרוֹ אֶהְיֶה כְּטֵל לְיִשְׂרָאֵל וְתִרְגְּמוּ יוֹנָתָן יֵהָא מְמָרִי כְּטֵלָא לְיִשְׂרָאֵל.

וּדְבָרוֹ הוּא רְצוֹנוֹ וְהוּא הַמְתַּמִּיד עַל הָאִישׁ הַטּוֹב וְהַמְשִׁיל הַשְּׁפַע הַהוּא לְטֵל לְפִי שֶׁהוּא
יורֵד טְפוֹת טְפוֹת וּרִידָתוֹ בְּנַחַת אֲבָל מִצַּד הַיּוֹת הַטֵּל הוֹלֵךְ כְּחֵם הַשְּׁמֶשׁ הַמְשִׁיל הַנְּבִיא
בוֹ גַם כֵּן הִרְעִים וְאָמַר לְכֵן יִהְיֶה כְּעֵנָן בְּקֶרֶב וְכֵטֵל מִשְׁפִּים הוֹלֵךְ.

וּמִצַּד הַיּוֹתוֹ יורֵד עַל הַדְּרָךְ הַנְּזַכָּר הַמְשִׁיל בוֹ הַנְּבִיא אֶת הַשְּׁפַע הָאֱלֹהִי וְנִעֲמִים זְמִירוֹת גַּם
כֵּן אָמַר לְהוֹדִיעַ טוֹבוֹ וְנִנְעָמוֹ כִּי שָׁם צִוָּה י"י אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם. רוֹצֵה בוֹ בְּרַפְתּוֹ
הָעוֹלָם הַזֶּה וְהַחַיִּים הַנְּצַחִים.

אוֹ אֶפְשָׁר שְׁרוֹצֵה בְּבְרָכָה בְּמִקּוֹם הַזֶּה עַל רוּחַ הַשֵּׁם הַשׁוֹרָה עַל הַשְּׁלָמִים כְּאֲמֹר הַנְּבִיא
אֲצִנֹק רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ וּבְרַכְתִּי עַל אֲצִצְאֶיךָ כִּי הַדְּבָר הוּא כְּמוֹ שֶׁהַזְּכָרָנוּ כִּי עִם הַשְּׁלָמוֹת
הַזֶּה יִתְקַיֵּים הַמְכַנּוֹן לֹא זוֹלַתוֹ.

וְזֶה רְצָה בְּאֲמָרוֹ אֲנִיב טָהָר לֵב חֵן שְׁפָתָיו רַעְהוּ מְלֵךְ. וּכְבָר נֶאֱמָרוּ בוֹ פִּירוּשִׁים רַבִּים.

וְאֶפְשָׁר שְׁרוֹצֵה בוֹ שֶׁהַמְּלֵךְ אֲנִיב טָהָר לֵב חֵן שְׁפָתָיו רַעְהוּ מְלֵךְ. אֲבָל הַקְּרוֹב אֲצִלִּי שְׁרָצָה
בוֹ הָאֲוֵהָב שֶׁהוּא טָהָר לֵב וְחֵן שְׁפָתָיו וְהוּא בַּעַל מַעֲשִׂים טוֹבִים וְשָׁפֵל טוֹב הַמְּלֵךְ הוּא
רַעְהוּ כְּלוֹמַר דְּבַק בוֹ.

וְזֶה נְאוֹת לְעֵנָן שְׁאֵנוּ בוֹ בְּמִזְמוֹר זֶה. וְאַחַר שֶׁהַעִיר בְּזֶה הַמְזֻמֹּר עַל הַשְּׁלָמוֹת הַטּוֹב הַזֶּה
לֹא הַעִיר בְּמִשְׁלוֹ עַל הַשְּׁלָמֵת הַמְכַנּוֹן חִבֵּר הַמְזֻמֹּר הַבָּא אַחֲרָיו לְהַעִיר עַל הַכּוֹנֵה וְכָלֵל
בוֹ הַשְּׁנִי הַשְּׁלָמוֹת וְאָמַר הִנֵּה בָּרְכוּ י"י כֹּל עַבְדֵי י"י רְצָה בוֹ עַל שְׁנֵי מִיָּנִי הַשְּׁלָמִים
וּלְפִיכָּה אָמַר כָּל.

וּבְאֵר עוֹד שְׁנֵי הַמִּינִים וְהַקְּדִים הַמְכַנּוֹן וְאָמַר שְׁעוֹמְדִים בְּבֵית י"י בְּלִילוֹת לְפִי שְׁאֲנִשִּׁי
מִמְעַד הַטּוֹבִים הָיוּ מַעֲלִים גַּר תְּמִיד לְפָנַי י"י בְּשִׁמּוֹן הַזֶּה בְּכָל לַיְלָה. וּלְפִיכָּה הָיוּ קוֹרְאִים
בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר בְּדַבְּרֵיהֶם וְהֵן הַעוֹמְדִים מֵאִין מַעֲשֵׂה.

וְעַבּוֹדָתָם הִיא עֲמִידָתָם בְּבֵית י"י בְּלִילוֹת. וְאַחַר כֵּן הַזְּכָר עַבּוֹדַת הַמַּעֲשִׂים לְשֵׁם שְׁמַיִם
הוּא שְׁאֲמַר שְׂאוּ יְדֵיכֶם קִדְשׁ וּבָרְכוּ אֶת י"י כִּי הִזְדִּים הֵם כְּלִי הַמְּלָאכָה וְהַמַּעֲשֵׂה כְּאֲמָרוֹ
וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ.

וּכְשֶׁהַכְּלִים כּוֹנֵנִים מְשׁוּחָחִים בְּשִׁמּוֹן הַמְּשֻׁחָה הוּא הַשְּׁמֹן הַטּוֹב אֲזַ תְּקַדֵּשׁ מְלֵאכְתָּם וּלְפִיכָּה
בָּא הָעֵרָה לְמִשְׁחָה כָּל הַכְּלִים וְנֶאֱמַר בְּחִנּוּכָת הַמְּזַבֵּחַ וַיִּמְשַׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אוֹתָם. וְאַחַר כֵּן
הַעִיר עַל גְּמוּל שְׁנֵי הַמִּינִים שֶׁעֲלִיהֶם הַכּוֹנֵנָה כְּדָרָךְ הַכּוֹנֵנָה עַל שְׁמַיִם וְאַרְץ.

וְהוּא שְׁאֲמַר יְבָרְכֶךָ י"י מִצִּיּוֹן עוֹשֵׂה שְׁמַיִם וְאַרְץ וְאָמַר יְבָרְכֶךָ בְּלִשׁוֹן יְחִיד אַחַר שְׁבָא
הָעֵנָן כְּלוֹ בְּלִשׁוֹן רַבִּים בָּא לְרַמּוֹז עַל בְּרַפְתּוֹ פְּהִינִים שְׁתַּחֲלֵתָה יְבָרְכֶךָ י"י וְהַבְּרָכָה הַזֶּה
הִיא בְּנִשְׂיָאוֹת כְּפִים כְּמוֹ שְׁבָאָרָה הַקְּבֵלָה כֹּה תְּבָרְכוּ בְּנִשְׂיָאוֹת כְּפִים וְכֵן בָּא בְּתוֹרָה בְּיָוִם
הַשְּׁמִינִי בִּימֵי הַמְּלוּאִים וַיִּשָּׂא אֶהָרָן אֶת יְדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם.

והיום ההוא הִיָּה יוֹם פְּלוֹת הַמִּשְׁפָּן לְהִקִּים וְהוּא אֲשֶׁר הִתְחִילוּ בוֹ הַנְּשִׂאִים לְהִקְרִיב שְׁעַד עֵתָה לֹא הָיָה הַמִּזְבֵּחַ מְקוֹדֵשׁ לַגִּמְרִי וְלֹא אֶהְרֶן וּבְנָיו רְאוּיִם לִכְהֵן כִּי כֵן יִתְבָּאֵר בְּפִסְיוֹקֵי הַתּוֹרָה וּלְפִיכָּה גִסְמָכָה פְּרִשְׁת בְּרַפְת פְּהַגִּים לְפְרִשְׁת וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה לְהִקִּים אֶת הַמִּשְׁפָּן וְקִדְמָה לָהּ וְאַחַר שִׁנְכַתְב שֶׁם וַיִּשָּׂא אֶהְרֶן אֶת יָדָיו בְּבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁבִּרְבָּה הִיא רְאִיָּה גְדוּלָּה לְמָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כֹּה תִּבְרְכוּ בְּנִשְׂאֵיאוֹת כִּפְּיָם.

וְכִי יָדָיו שָׁל אֶהְרֶן עוֹשׂוֹת בְּרָכָה אֵלָּא לְהַעִיר הָעַם שִׁישָׂאוֹ יְדִיהֶם קוֹדֵם בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם וַיִּבְרְכוּ אֶת י"י וְאָז יְהִי מְבֻרָכִים וְהוּא שֶׁאָמַר וּבְרַכּוּ אֶת י"י יְבָרְכָה י"י וְגו' הַפְּנִינָה בְּזֹאת שֶׁבְּרַפְת הַשֵּׁם תְּלוּיָהּ בְּבִרְכַתְּם וּבְרַכַתְּם אֶת י"י הִיא רְמִזָּה עַל הַזְּכָרֹת הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁבְּהַשְׁגַּת הַשֵּׁם הַהוּא הִיא הַבְּרָכָה הַשְּׁלֵמָה הַרְאוּיָה לוֹ.

וְאָמְרוּ מִצִּיּוֹן לְהַעִיר הָעַם פְּלוֹ עַל הָעֲנָן הַנִּכְבָּד הַזֶּה שֶׁלֹּא יֹאמַר הָרַחֲוֹק מִצִּיּוֹן הֲלֹא הַבְּרָכָה הִיא בְּצִיּוֹן בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ כִּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּכַתְּבוֹ וְשֵׁם הוּא עֵינֵקֵר הַבְּרָכָה וְאִין לְרַחֲוֹקִים מִצִּיּוֹן חֶלֶק בָּהּ.

לְפִיכָּה בָּא וְלִמַּד לָהּ שֶׁמִּשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּצִיּוֹן יִשְׁלַח הַבְּרָכָה מִמְּקוֹמוֹ לְכָל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לִי"י הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ וְעֵינָיו מְשֻׁטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ. וְהוּא שֶׁאָמַר עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּמַעֲשֵׂיָהּ יְקַרְבּוּהָ אֵלָיו לְפִי הַפְּנִינָה בְּמַעֲשֵׂיִם הָהֵם וְעַל דִּרְבָּה זֶה רְאוּיָה שֶׁנִּתְעוֹרַר בְּכָל זְמַן וּבְכָל מְקוֹם לְבָרַךְ אֶת הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא בְּכָל מַעֲשֵׂינוֹ אֲזִי יִחַנְּנוּ וַיִּבְרַכְנוּ יָאֵר פָּנָיו אֶתְנוּ סִלָּהּ.

פְּרִשְׁת תִּשָּׂא (וְהִיא רְאוּיָה לְפְרִשְׁת שְׁקָלִים). פֶּלֶס וּמֵאֲזַנֵּי מִשְׁפָּט לִי"י מַעֲשֵׂהוּ כָּל אַבְנֵי כִּסִּי.

שְׁלֵמָה הַחֲכָם ע"ה בָּא לְהַעִיר הָאָדָם בְּפִתּוֹב הַזֶּה לְהִתְבּוֹנֵן בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם עִם בְּרוּאָיו כְּדִי שִׁילָף הָאָדָם בְּדַרְכָּיו הָהֵם עַד שִׁדְעָה לְמַעַן יִמָּצֵא חֵן בְּעֵינָיו שֶׁהוּא תְּכֵלִית הַפְּנִינָה בְּמִצִּיּוֹת מִיֵּן הָאָדָם וְהוּא שֶׁבִקֵּשׁ מִשָּׁה רַבִּינוּ וְאָמַר הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דַּרְכֶּיךָ וְאֶדְעָה לְמַעַן אִמָּצֵא חֵן בְּעֵינֶיךָ.

וְעַל עֲנָן זֶה הַזֶּה הִיר הַחֲכָם בְּאָמְרוֹ פֶּלֶס מַעְגַּל רִגְלֶיךָ וְכָל דַּרְכֶּיךָ יְכוֹנּוּ. וְסִמָּה לוֹ אֲזַהֲרַת הַאֲשֵׁה הַזּוֹנָה וְהַזְּכִיר בְּאֲזַהֲרָה הַהִיא אֲרַח חַיִּים פֶּן תִּפְלֵס נַעַם מַעְגְּלוֹתֶיךָ לֹא תִדְעָה.

וְאָמַר ג"כ מֵאֲזַנֵּי מְרָמָה תוֹעֵבֶת י"י וְאָבֵן שְׁלֵמָה רְצוֹנוֹ. וַיְדוּעַ כִּי פֶלֶס וּמֵאֲזַנֵּים הֵם שְׁמוֹת מְוֹנָחִים לְכָלִּים שֶׁהֵם עֲשׂוּיִים לְהַעֲלוֹת בָּהֶם הַדְּבָרִים הַנְּשָׁקָלִים בְּמִשָּׂא וּבְמִתָּן ב"א וְהַפֶּלֶס הוּא כְּמִטִּיל בְּרִזָּל שֶׁמִּתְקַנֵּין אֶתוֹ לְשִׁקּוֹל בּוֹ הַמִּשְׁקָלִים הַגְּדוּלִים וּמֵאֲזַנֵּים הֵם פְּלִי לְמִשְׁקָלִים הַקְּטַנִּים.

וְאַבְנֵי פִּיסֵהֶם לְשִׁקּוֹל כְּנִגְדָם הַדְּבָרִים הַנְּמַסְרִים בְּהַשְׁנֹאָה שֶׁאָדָם מְדַקְדֵק עֲלֵיהֶן מֵהֵם כִּפְּרִי וּמֵהֵם חֶלֶק כִּפְּרִי מֵהֵם לִיִּטְרָא וּמֵהֵם אֲוִקָּא וּמֵהֵם חֶלֶק אֲוִקָּא. וְלְפִי שֶׁהִינְשֵׁר הַיְדוּעַ וְהַמְּפֹרָשׁ בְּהַשְׁנֹאָה בֵּין בְּנֵי אָדָם הוּא זֶה הַמִּשְׁלִיל בּוֹ הַחֲכָם דַּרְכֵי הָאָדָם וְהַנְּהַגַת הַשֵּׁם עִם בְּרוּאָיו שֶׁחָשְׁבוּ עֲלֵיהָ רַבִּים מֵעַמֵי הָאָרֶץ מָה שֶׁהוּא שֶׁקֶר לְפִי שֶׁמִּצָּאוּ אֲצֵל בְּחִינַתְּם? תְּרוֹן לְזֶה עַל זֶה עַד שִׁיחֲסוּ זֶה אִם לְמַעוֹט הַשְּׁגָחָה אִם לְרַע הַנְּהַגָה אִם לְחֻסְרֵי דִיעָה וְאֵלּוֹ הַשִּׁיגוֹ הָעֲנָן לְפִי בְּחִינַת הַמִּצִּיּוֹת הַנְּמַצָּא יְדַעוּ שֶׁהַכֹּל עֲשָׂה וְעוֹשֵׂה עַל סִדְרֵי וְהַנְּהַגָה הֵן הַדְּבָרִים הַגְּבוּהִים הֵן הַדְּבָרִים הַשְּׁפָלִים וְהוּא שֶׁאָמַר פֶּלֶס וּמֵאֲזַנֵּי מִשְׁפָּט רְצָה בּוֹ פֶּלֶס מִשְׁפָּט וּמֵאֲזַנֵּי מִשְׁפָּט.

ובא משפט הנה במקום יושר כמו שבא מכלכל דבריו במשפט ופלוס ומאזנים במקום הזה נאמרים על חכמת השם שהיא רצונו שגזר להיות שם נבראים שהם צורות נפרדות ונבראים מחומר וצורה והם קיימים לא משתנים.

ונבראים מורכבים מחומר וצורה שהם משתנים מצורה לצורה וכל נברא מהם משיג כפי מה שהוא לפי טבע מציאותו הגדול לפי גדלו והקטון לפי קטנו והפל מחסד השם ולרצונו ותפצו ממציא לפל כפי הראוי לו לפי חמרו ומה שחסר למי שחסר הוא לפי טבע ההעדר הנדבק אל החומר המשפנה שנדבק אליו בהכרח המציאות ההוא ובבחינת האמת אין שם חסרון ומה שהעדר מי שהעדר מהם אין שם רק דמיון גמור כי אין התוספות ההוא שלמות ואולי הוא חסרון לסכלות בעליו לא העדר המרבה והממעט לא החסיר הפל יוצא כפי יושר הפלוס והמאזנים הישרים שהם לשם ית'.

וכן ראוי לכל אדם שיתפאר ללכת בדרכיו שיתנהג כפי הענין הזה והוא שיפלוס וישקול כל דרכיו בטורם ישא רגליו ויתבונן וידע שהוא מורכב מגוף ונפש וראוי להם שיתנהגו כדרך רעים אהובים והוא שישמח כל אחד בחלקו וירצה לחברו חלקו הראוי לו כדי להשיג השלמות שהוא החיים.

ונה הדרך קרא החכם אורח חיים אשר הפרובים נתנו מראש לשמרו. ועל הנטיה מן הדרך הזה אמר החכם אורח חיים פן תפלוס וגו' רצה לומר שלא תדע לשקול בין יושר ובכיוון המצוע נעו מעגלותיה ולא תדע הדרך ללכת אל עיר אשר תדמה להתקרב אל העיר תתרחק אבל המפלוס מעגל רגליו בטורם ישאם יכוננו שתי דרכיו אם לגוף הדרך הראוי לו אם לנפש הדרך הראוי לה.

והוא שלא יחסר חלק אחד מהם בדרך השוקל במאזני מרמה אבל הפל יעלה במאזני צדק ויושר ויתן לכל אחד אבן שלמה ר"ל שצריך שיזהר שלא יחסר חלק אחד מהם ולא יוסיף כי אע"פ שהמכונן באדם הוא הנפש אחר שהיא צריכה שתשפון בגוף מן החמלה על הנפש ומאבהתה צריך לחמול על הגוף ולהשתדל להעמיד בו הנפש החיה בכל אשר יוכל ולא לענות אותה כי זה צריך לצדיק לדעת נפשו החיה כמו שכתוב יודע צדיק נפש בהמתו.

אמנם על דרך רפואה כשתחלה הנפש ויצטרף לענותה לפי רע הטבע או לרע מנהג אין טוב לה עד שתסוב בריאה. אבל אם יעשה זה שלא על דרך רפואה אין זה חומל על נפשו ולא גומל אותה אבל אכזרי ורע ומי שמחזק הגוף כפי הראוי לו לפי גמילות נפשו הוא צדיק וחסיד.

והוא שאמר החכם גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי כי כפי קרבת האדם אל עצמו חסדו גדול בעשותו לעצמו הראוי. ומי שמחסר צרכו והוא העוכר שארו אכזרי ורע יותר ממי שמענה אחד מבלי חמלה.

כי השם אינו שונא הגוף אבל אהבו לאהבתו הנפש בדרך עמידת האיש וקיום המין לא כדעת הקדושים באומות המזדמים להשיג שלמות בלכתם בקצה אחרון בכל מיני ענוי והם אכזרים ופותים.

ואפֿשר לומר שְהַנְפֵשׁ הַנְזַפְרֵת בְּפִתּוּב הִזָּה הַיָּא הַנְפֵשׁ הַחֲכָמָה וַיֹּאמֶר שְהַגּוֹמֵל אוֹתָהּ הוּא חֲסִיד וּבִלְבַד בְּדַרְךָ שְׁלֵא יִזְיֵק הַגּוֹף כִּי הַמְזִיק אוֹתוֹ בְּכּוֹנְנָה הוּא רַע וְאַכְזָר וְצָרִיף לְהַרְחִיק הַקְצָה הִזָּה מְאֹד וְכִמוֹ כֵּן צָרִיף לְהַרְחִיק הַקְצָה הָאֲחֵר בְּתַכְלִית הַרְחֵקָה וְהוּא שְׁלֵא יִלְף הָאָדָם בְּדַרְךָ הַעוֹשִׂים כֹּל יְמֵי חַיֵּיהֶם חַג אֲכוּל וְשִׁתָּה כִּי מְחַר נְמוּת כִּי אֵלּוּ בְּלֵא סִפְק נְבִזִים וְשִׁפְלִים מְשָׁאָר בְּעֲלֵי חַיִּים לְכִי שְׁאוֹתָם רוֹדְפִים הַטְּבַע כְּכִי הַפְּנֹנָה בָּהֶם אֲבָל הָאָדָם שְׁנָתָן לוֹ הַשְׁכָּל לְמִשׁוֹל עַל הַטְּבַע כְּכִי הָרְאוּ צָרִיף שְׁיִפְלֵס מֵעַל רַגְלָיו וְאִזּוּ יִנְשַׁע בְּשֵׁם.

וְאִם יַעֲקֹשׁ דְּרָכָיו לְאַחַד מִצְדֵי הַדְּרָךְ יִפּוֹל כְּמוֹ שְׁאָמַר הַחֲכָם הוֹלֵךְ תָּמִים יִנְשַׁע וְנִעְקַשׁ דְּרָכִים יִפּוֹל בְּאַחַת. וְאֵל זֶה כְּנֻנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאַמְרָם כֹּל הַשֵּׁם אֲוֹרְחוֹתָיו זוֹכָה וּמִקְבִּיל פְּנֵי הַשְּׂכִינָה שְׁנֵא' וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאָנוּ בְּיִשְׁע אֱלֹהִים אֵל תִּקְרִי וְשֵׁם אֵלָא וְשֵׁם וְהוֹלֵךְ עַל הַדְּרָךְ הַנְזַפֵּר הוּא הַשֵּׁם אֲוֹרְחוֹתָיו כִּי הַשּׁוֹמֵא הוּא הַשּׁוֹאָה מֵאַיִן חֶסְרוֹן וְתוֹסְפוֹת.

וְדַרְשׁ זֶה לֹא הוֹצִיא הַמְקַרָא מִיַּדֵּי פְּשׁוּטוֹ כִּי כֵּן רָצָה בּוֹ כִּי שֵׁם בָּא לְהוֹכִיחַ הָאִישׁ עַל קִיּוּם הַמְצָוֹת מֵאַיִן כְּנֻנָה בָּהֶן וּכְבָר אָמַר שֵׁם לֹא עַל זְבָחִיף אֲוִכִיחָהּ וְעוֹלָוֹתֶיהָ נְגִדֵי תְּמִיד. וְחַתָּם דְּבָרוֹ וְאָמַר זֶנְבַח תוֹדָה יְכַבְּדֵנִי וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאָנוּ בְּיִשְׁע אֱלֹהִים.

וְהַפְּנֹנָה בּוֹ לְהַעִיר שְׁעֵיקָר הַיִּשׁוּעָה הוּא כְּשִׁישִׁים הָאָדָם דְּרַכּוֹ לְפָנָיו בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה. אוֹ רָצָה בּוֹ וּמִשְׁפִּיל דְּרַכּוֹ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ הַמְּכַרְשִׁים סוֹף דְּבָר שְׁהַיִּשׁוּעָה הִיא לְכִי הַעֲנִין הִזָּה וְאֵל זֶה כְּנֻן הַחֲכָם בְּאַמְרוֹ כִּי נִכַח עֵינַי י"י דְּרָכֵי אִישׁ וְכָל מַעֲגָלוֹתָיו מִפְּלֵס רָצָה בּוֹ שְׁהַאִישׁ רָאוּי שְׁיִהְיוּ דְּרָכָיו נִכַח הַשֵּׁם וְהוּא שְׁיִפְלֵס מַעֲגָלוֹתָיו וְאֵע"פ שְׁהַפְּסוּק הִזָּה סוֹבֵל פִּירוּשׁ אַחַר זֶה נֵאֻוֹת לְעֲנִין שְׁאָנוּ בּוֹ.

וְאֵל עֲנִין זֶה גְּדוֹל הַתּוֹעֲלַת הַיְתָה הַפְּנֹנָה בְּרַב הַמְצָוֹת. וְהַקְּרוֹב אֲצֵלֵי שְׁמִצּוֹת שְׁקִלִים אֵע"פ שְׁבָאָה לְצוֹרֵף הַקְּרָבֵן אַחַר שְׁהַקְּרָבֵן בָּא לְכַפֵּר עַל הַנְּפֵשׁ שְׁנִמְצָא שְׁהוּא הַחֲלֵק הַמִּיּוֹחַד לְנִפְשׁ מִן הַדְּבָרִים שְׁהֵם לְהַנְּאֹת הָאָדָם וּלְתַשְׁמִישׁוֹ.

כְּנֻנָה בּוֹ הַתּוֹרָה לְחֲלֵק הַשְׁכָּל. לְהַעִיר הָאָדָם בּוֹ שְׁיִפְלֵס מַעֲגַל רַגְלָיו בְּכָל דְּרָכָיו וַיַּחַד בָּהֶם חֲלֵק הַנְּפֵשׁ וְהוּא שְׁיִכּוֹנֵן בְּכָל דְּרָכָיו לְשִׁלְמוֹתָיו שְׁהוּא עֲבוֹדַת הַשֵּׁם הַשְּׁלָמָה כְּמוֹ שְׁאָמַר מָה י"י אֱלֹהֵיךָ שְׁנֹאֵל מֵעַמָּךְ וּגו'.

וְאִי אֲפֹשֶׁר לִי שְׁלֵא אוֹסִיף עוֹד בְּיֹאֵר בְּזֶה אַחַר שְׁאַכְתּוּב שְׁאַלָה קִטְנָה שְׁיִצְאָה לִי בְּמִצְוָה זוֹ וְהִיא זֹאת. מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה שְׁיִתֵּן אָדָם חֲצֵי שְׁקָל וְנִתְּנָה קֶצֶב הַשְּׁקָל עֲשָׂרִים גֵּרָה וְהֵלֵא הִזָּה נֵאֻוֹת יוֹתֵר שְׁיִתֵּן הָאָדָם שְׁקָל שְׁלֵם וַיְהִיָּה קֶצֶב הַשְּׁקָל עֲשָׂר גֵּרָה.

וְעוֹד לְמָה בָּא בְּמִצְוָה זֹאת שְׁהִיא לְדוֹרוֹת הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט וְגַם עַל הַמְּתַפְרֵסִים הַצְּדָקָה הַנּוֹטְלָה מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שְׁבָאָה הַקְּבֵלָה וְלְמָה לֹא הִיְתָה כְּכִי הַשֵּׁג יָד. וְהַקְּרוֹב אֲצֵלֵי שְׁהַתּוֹרָה כְּנֻנָה בְּמִצְוָה זוֹ לְהַעִיר הָאָדָם בְּכָל דְּרָכָיו לְזַעַת הַשֵּׁם וְשְׁלֵא יִשִּׁים בְּשׂוֹר עוֹרְעוֹ וַיְהִי' מִבְּטַחוֹ בְּשֵׁם וְהוּא שְׁפִתַח הַפִּרְשָׁה וְאָמַר כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעִיר הָאָדָם וּלְהוֹדִיעַ אוֹתוֹ כִּי אֵינן הַמְּלָךְ נוֹשֵׁעַ בְּרַב חֵיל גְּבוּרָה לֹא יִנְצַל בְּרַב כֹּחַ.

וְעַתָּה הַתְּבוֹנָנוּ אֲנָשֵׁי לֵבב וְרֹאוּ מְקוֹם הַפְּתוּב הִזָּה שְׁהוּא מְקִיָּים אֲמַתַּת הַהַשְּׁגָחָה וְעֲנִינָה שְׁהִרֵי פְּתוּב לְפָנָיו מִמְּכּוֹן שְׁבִתּוֹ הַשְּׁגִיט אֵל כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. הַיּוֹצֵר יַחַד לְבָם הַמְּבִינֵי אֵל כֹּל מַעֲשֵׂיהֶם.

וּכְבַר בְּאֵרוֹ ז"ל מְשׁוּם דְּיוֹצֵר יַחַד לְבָם מִבֵּין אֵל כֹּל מַעֲשֵׂיהֶם וְזֶה הַתְּבָאָר בְּדֶרֶשׁ רֵאשׁ
הַשְּׁנָה וְהַפֶּל לְהַעִיר הָאֲדָם וְלְהוֹדִיעַ שֶׁהַפֶּל תְּלוּי בְּלֵב הָאֲדָם לֹא בְּרַב פֶּח וְלֹא בְּרַב חֵיל
וְאַחֲרָיו מֵה פְתִיב הִנֵּה עֵין ה' אֵל יִרְאִיו לְמַיְחָלִים לְחַסְדּוֹ לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְלְחַיּוּתָם
בְּרַעֲב.

בָּא וְהוֹדִיעָה שֶׁהִשְׁוֵעָה הִיא כְּפִי הַתּוֹחֶלֶת עַל חֶסֶדוֹ וְהַתּוֹחֶלֶת הִיא אֵינָה כְּפִי הַדְּבוּר רַק
כְּפִי צִיּוּר הַלֵּב שֶׁהִיא כְּפִי הַשְּׁגָה וְהִדְיָעָה בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבַעֲשׂוֹתוֹ הַחֶסֶד לְעוֹלָם.
וְלְהַעִיר עַל הַכּוֹנֵה הַזֹּאת הֵיטָה הַכּוֹנֵה בְּרַבּוּי הַמְצוּוֹת וְהִיא הַכּוֹנֵה בְּמַצְנָה זֹו לְתַת כֹּל
הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מַחְצִית הַשְּׁקָל לְהוֹדִיעַ לְהַעֵם שְׂאִין יִשְׁוֹעַתָם מְרַנֶּבֶה מִכֹּל הַעַמִּים כִּי
הֵם הַמַּעֲט וְהוּא שְׂאֵמֵר וְלֹא יֵהִי בָהֶם נֶגֶף בְּפְקוּד אֲנָתָם.

וְזֶה לְפִי שְׂאִין עוֹן הַמְנַנֵּן כְּעוֹן גְּזִילָה וּגְנִיבָה וְכִיּוֹצֵא בָהֶם. כִּי הַגְּזִילָה אוֹ הַגְּנִיבָה הוּא עוֹן
בְּבַחֲיִנַת עֲצָמוֹ אֲבָל הַמְנַנֵּן הוּא עוֹן בְּבַחֲיִנַת תְּכֵלִית שֶׁהוּא הַגְּאֻנָה וְסוּר הַבְּטָחוֹן בְּאַלְקִים
מִמֶּנּוּ וְרַחוּק הַלְּבָבוֹת מִמְּשַׁלְתּוֹ וְשִׁית בְּשֵׁם זְרוּעָם.

וּלְפִיכֶן רְאוּי לְהִיּוֹת הַנֶּגֶף בְּמַנּוּיָם לֹא בְּמוֹנָה וְהוּא שְׂמַתּוֹ שְׁבַעִים אֶלְף מֵיִשְׂרָאֵל מֵאוֹתָם
הַמְנַנִּים כְּפִי שֶׁהַשְּׁיָגָה אוֹתָם הַגְּאֻנָה וְסוּר לְבָבָם מִהַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁקָּדַם בְּאַזְהָרָה וְלֹא יֵהִי בָהֶם
נֶגֶף בְּפְקוּד אֲנָתָם כִּי בְתַת כֹּל אֶחָד מֵהֶם חֲצִי הַשְּׁקָל כְּפִי שֶׁבָּאָה הַמְצָנָה וְסוּר הַמַּלְאָךְ
הַמְשַׁחֵת וְלֹא יִתֵּן אוֹתוֹ הַשֵּׁם לְבֹא אֵל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפִי דְבַקוּתָם בְּשֵׁם וּבְטָחוֹנָם בּוֹ.

וְהַמְצָנָה הַזֹּאת הַנִּזְכָּרַת רֵאשׁוֹנָה בְּפָרָשָׁה הֵיטָה לְתַרוּמַת אֲדָנִים שֶׁהִיוּ יְסוּד אֵל בֵּית הַשֵּׁם.
וְהַרְב רַבִּינוּ פְתַב בְּמַנְיֵן הַמְצוּוֹת בְּדֶרֶךְ הַעֲבָרָה מַצְנָה לִיתֵּן כֹּל אֲדָם מַחְצִית הַשְּׁקָל בְּכָל
שָׁנָה וְשָׁנָה שְׂנַאֲמֵר זֶה יִתְנוּ כֹל הָעוֹבֵר וְגו'.

וּפְסוּק זֶה לֹא בָּא לְמַצְנָה לְדוֹרוֹת כְּמוֹ שֶׁחֲשָׁבוּ רַבִּים עַד שֶׁחֲבָרוּ פִּיּוּטֵי הַפָּרָשָׁה עַל פְּסוּק
כִּי תִשָּׂא. וְזֶה שֶׁפְתַב הַרְב רַבִּינוּ הוּא כְּאֵלוֹ פְתַב שְׂנַאֲמֵר זֶה יִתְנוּ כֹל הָעוֹבֵר וְגו' וְסִמָּךְ
לִיה הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְגו' שֶׁהַפְּתוּב הִיא בָּא לְהוֹרוֹת עַל כֹּל אֲדָם מֵיִשְׂרָאֵל הַמְחַנְיָב בְּשִׂאָר
הַמְצוּוֹת לְתַת בְּכָל שָׁנָה מַחְצִית הַשְּׁקָל לְצוֹרֵךְ קַרְבָּנוֹת צְבוּר וּבָאָה הַקְּבֵלָה שִׁיתְנוּ זֶה
בְּחוֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁהוּא סְמוּךְ לִימֵי הַשְּׁלִיחַ וְהַבְּעִיטָה שֶׁהֵם יְמֵי הַקְּצִיר וְחוּם וְקִיץ כְּמוֹ שֶׁבָּאָה
מַצְוֹת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא אַחַר זְמַנִּים אֵלוֹ כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר בְּמַקוֹמוֹ וְהַפֶּל לְהַעִיר
הָאֲדָם בְּכָל דְּרָכָיו הֵן בְּדַבְּרָיו הֵן בְּמַעֲשָׂיו לְתַת חֶלֶק לְנַפְשׁוֹ וְחֶלֶק לְגוּף כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּדַבְּרֵיהֶם
חֲצִיּוֹ לִי"י וְחֲצִיּוֹ לָכֶם כִּי כֹל מֵה שֶׁצָּרִיךְ שִׁיקַח הָאֲדָם לְצוֹרֵךְ הַגּוּף צָרִיךְ לְכוּיֵן בּוֹ לְנַפְשׁוֹ
עַל דְּרָךְ שֶׁאֲמָרוּ כֹּל מַעֲשֵׂיָהֶם יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְאֵמֵר הַפְּתוּב בְּכָל דְּרָכָיָה דַּעֲהוּ וּיְדִיעַתּוֹ בְּכָל
דְּרָכָיו הוּא כְּאֲשֶׁר יִפְלֵס מַעֲגַל רַגְלָיו וְהוּא הַמְּפָלֵס אֲנֹרַח חַיִּים וְזֶה יִתְכַן לְעֲשִׂיר וּלְדַל
בְּאֲשֶׁר הוּא וְהוּא שֶׁהַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יִמְעִיט שְׁכָל אֶחָד מִבְּנֵי אֲדָם הַרְשׁוֹת בְּיַדִּי
לְכוּיֵן לְבוֹ כְּנֵה שְׁלֵמָה וְזֶה אֲפֶשֶׁר לוֹ כְּשֶׁלֹּא יִבְקַשׁ חֲשָׁבוֹנוֹת רַבִּים אֲבָל יִתֵּן לְכָל חֶלֶק
מִחֶלְקָיו חֲשָׁבוֹן שְׁלֵם כְּדֶרֶךְ חֲשָׁבוֹן קְצוּב חֲצִי שְׁקָל שֶׁהוּא עֲשׂוֹר גְּרָה וְאֶחָד הַמְרַבֶּה וְאֶחָד
הַמְמַעִיט וּבְלִבְד שִׁיכוּיֵן לְבוֹ לְשָׁמַיִם ר"ל שֶׁלֹּא יִגְרַע חוֹק הַנֶּפֶשׁ בְּדֶרֶךְ מְדַרְכָּיו וְלֹא יוֹסִיף
עָלָיו בְּאֲשֶׁר הוּא אֲדָם אִם לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹסִיף עַל דְּרָךְ רְפוּאָה כְּמוֹ שֶׁהוּא כִּילִי בְּטַבַּע
שֶׁצָּרִיךְ לוֹ שִׁירְחִיב יָדוֹ וְלֹא יִסְפִּיק לוֹ בְּמִדָּה הַבִּינּוֹנִית אֲבָל יִתְמִיד בְּפִזּוּר עַד שִׁיעֲמוּד עַל
מִדָּה הַבִּינּוֹנִית כְּדֶרֶךְ מַצְנַת נְזִיר שֶׁבָּאָה לְהַזִּיר עֲצָמוֹ עַל הַיַּיִן וּמֵהַתְּנָאוֹת בְּשִׁעְרוֹ לְפִי שֶׁהִנֵּה
נוֹטָה אַחֲרֵיהֶם.

וכן ראוי להתנהג בדרך הרפואה הנזכרת כל מי שיצא מהדרך הממוצעת. ואפשר ג"כ שהחידוש שנמצא באשם הבא על המועל בקדשי י"י וכיוצא בו שבאה המצנה עליו שיהא האיל בדמי שני שקלים הנה להעיר על דרך הרפואה שהנוטה אל תאוותיו אל אחת הקצוות צריה שישתדל להתרחק זמן אל הקצה האחר וזה האיש לפי שלא התעורר במצות חצי שקל בקרבן נחסייב בקרבן בשני שקלים בדרך שבא ארבע צאן תחת השנה.

פי החידוש הגדול הזה לא בא ללא טעם כי הוא אחד מן הדברים הנזרים שבתורה שהרי הבהמות פעמים בזול פעמים ביוקר וזה וכיוצא בו לפי הטעם הזה או לפי טעם אחר בא להעיר האדם שידע השם בכל דרכיו ויזכרונו תמיד ואז יהיו מעשיו לזכרון לפני השם שהזכרון ההוא תלוי בזכירת האדם את עצמו והוא שאמר במצנה זו והנה לכם לזכרון לפני י"י לכפר על נפשונתיכם.

ונה בדרך שאמרו רבותינו ז"ל אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שיבאו זכרונות לפני לטובה כמו שהתבאר במקומו כי כן הוא בלא ספק שאין לפניו שכחה ולא משא פנים ולא מקח שחד אבל הכל כפי פונת האדם במעשיו ואם הוא יזכור נפשו השם יזכרה ואם הוא ישכחה תשכח מלפניו.

ואפילו יעשה האדם מעשה טוב בעצמו וחשוב מאד מאין פונה רק בדרך עראי ומצות אנשים מלומדה יחשב לו עון. ואלו יעשה האדם מעשה פחות ורע וכונתו טובה יעבירו לו עליו ונסלח לו.

הלא תראה שנסמכה פרשת שקלים לפי מעשה הפיור שבא כדי שירחצו ממנו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם בגשתם אל המזבח ואמר שם ירחצו מים ולא ימותו והרחיצה בלא ספק היתה לכוון מעשיהם וזרכיהם נגד השם ואם היו עוברים בלא רחיצה היו נענשים מיתה ואף על פי שהיו עוסקים במצות קרבן שבאה לכפר על הנפש.

ועתה ראה פרשה זו עצמה שהזכיר בה מעשה העגל שעשה אהרן ולא הזכיר בה שנענש עליו לפי שלא כיון רק לשאת העם באשר הוא להיות להם במקום משה כי זה בקשו ממנו להיות להם תייר אחד לא שיהיה להם לאלהים חלילה חלילה כי כן כתוב אשר ילכו לפנינו כיתה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו.

מן הכתוב הזה נראה כי במקום משה בקשו אותו ואעפ"כ הם חטאו אחר שהרהרו רע על משה בהתמהמהו ונטאוה הגדול בעגל שנענשו עליו באשר עברו במעשה. ואע"פ שפונתם לא היתה לכפור באמונת השם מכל מקום עברו על לא תעשה לה פסל כמה שנכתב בפרשת וישמע.

ועוד לא פחדו מן השם ועם עשותם הפסל קמו לצחק אחר אכל ושתה אמנם לא היה פונת אהרן כן כי הוא אמר חג לי"י מחר כדי שלא יסור לבם מהשם ואלו היה מעשה העגל רע בכונה כפי הנראה לא היה נזכר על אהרן עונש מי מריבה.

מקום זה ומקומות רבים בתורה ובשאר ספרי הקדש נראה נודע שהכל תלוי בלב האדם והוא שישקול כל דרכיו במאזני צדק ואבני צדק כמו שצונה החכם פלס מעגל רגליה וכל דרכיה יכוננו אל תט ימין ושמאל הסר רגלה מרע: פרשת זכור.

זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. דבר ידוע למבינים כי בהיות הנושאים בדברי החכמים הפכים הנושאים והנמשך אליהם הם גם כן הפכים ואחר שהרשעים הפך הצדיקים הרקב בא הפך הברכה.

ונה כי הרקב שם לתולעת המרקבת העץ מתוכו כמו שאמר הנביא הושע ואני כעש לאפרים ורקב לבית יהודה. ובא העש שם להמשיל האויבים שיבאו מחוץ בדבר השם והרקב להמשיל שרי יהודה החוטאים והמתטיאים כמו שקדם שם היו שרי יהודה פמשיגי גבול רצה בו שהיו אויבים בידיהם מעשה מלכי ישראל ולפיכך נמשלו לרקב כפי משפטי השם הישרים.

וכמו כן אמר החכם ורקב בעצמותיו כן אמרו ושם רשעים ירקב הוא כדבר ישעיה הנביא שאמר על הפושעים כי תולעתם לא תמות וזה הפסוק כשאר פסוקי משלי על שני פנים. והנגלה ממנו הוא כפי הדעת המפורסם ואשר הקפידה עליו התורה והנבואה להזכיר מעשה הצדיקים לטוב כדי שילמדו בני אדם מזה ולהזכיר מעשה הרשעים לרע כדי שירחקו ממנו.

ואל זה היתה הפונה להזכיר המעשים הטובים כולם שנמשכו בספור השלם אברהם אבינו. והנביא ישעיהו אמר בדרך זה הביטו אל אברהם אביכם ורבים כמוהו וכן הזכירה התורה מעשי אנשי סדום וענשם להרחיק דרכם ואמר הנביא ישעיה גם כן שמעו דבר י"י קציני סדום האזינו תורת אלהינו.

ויחזקאל הנביא אמר הנה זה הנה עון סדום אחרת גאון שבעת לחם ושלנות השקט הנה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ונה רמז למדת סדום הרעה שהפקידו עליה רז"ל והזכירה במקומות רבים על הדרך הנזכר בפרשת וירא אליו ולפי גודל עון המדה היא לפי שאין קיום לשוב עם המדה הזאת ראה השם להענישם עונש שלא הנה כמוהו לפניו ולא לאחריו כדי להראות לדורות כי יש אלהים שופטים בארץ והוא משלם מדה כנגד מדה כמו שפסוק זה למאמר הנביא ישעיה בסאסאה בשלחה תריבנה ואני מצאתי לנביא זה פסוק אחר לענין זה והוא אמרו ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם.

וכן פרושו בדבר זכריה הנביא שאמר אשה אחת יוצאת בתוך האיפה ובאר לו המלאך ואמר זאת הרשעה וכפי המדה הזאת נענשו אנשי סדום הם נהגו במדה שיבטל בה הישוב ולפיכך בטל השם ישובם באות קיים לעולם והוא שהשלים יחזקאל את דברו ואמר על סדום ובנותיה ותגבהנה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי.

ונה לפי דרכי השם הישרים לבער הרע כדי להמשיך הטוב בזכר עושי הרע והוא הרקב בעצמותיו. וכפי המשפט הנה באה המצנה על עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים.

ואמרו בצאתכם ממצרים להעיר האדם להשמר מן המדה הרעה הזאת הפושטת בעולם לזה עם זה וגם לאדם בעצמו בכוחותיו כמו שנבאר. והמדה הזאת היא פשיקצוף השם מעט על איש או על עם יעזרו בני אדם לרעה וכי ירים האיש ראשו מעט או העם ימנעוהו הרעים ונה ממייעוט הכרת משפטי השם הישרים.

וַיֵּשׁ לֹו לְאָדָם לְדַעַת כִּי כָל דְּבָר יֵשׁ לֹו עֵת וְזִמָּן וּגְבוּל וְהוּא שְׂבָא לְפִי עֲנִין זֶה בְּנִבּוּאָה זְכָרְיָה וְקִצְף גָּדוֹל אֲנִי קִוְצָף עַל הַגּוֹיִם הַשְּׂאֲנָנִים אֲשֶׁר אֲנִי קִצְפָתִי מְעֻט וְהִמָּה עֲזָרוּ לְרַעָה. וְהַנְּבִיא יִרְמְיָה אָמַר גִּוְסוּ מִתּוֹךְ בְּכָל וּמִלְטוּ אִישׁ אֶת נַפְשׁוֹ אֶל תִּדְמּוּ בַעֲוֹנָה כִּי עֵת נִקְמָה הוּא לִי"י גְמוּל מְשַׁלֵּם לָהּ.

וְאָמַר עוֹד וְעֵתָה אֲנִכִּי נִתְתִּי אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה נִתְתִּי לֹו לְעַבְדּוֹ וְעַבְדּוֹ אֹתוֹ כָּל הַגּוֹיִם וְאֶת בְּנוֹ וְאֶת בֶּן בְּנוֹ עַד בֹּא עֵת אֲרָצוֹ גַם הוּא וּגְוִל.

וְזֶה הַפְּסוּק רְאֵיהָ לְמַה שְּׂאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שְׂאֵוִיל מְרוֹנֶה הָיָה בְּנוֹ וּבִלְשַׁאצָּר בֶּן בְּנוֹ וְאֵע"פ שֶׁלֹא נִזְכָּר בְּסֵפֶר דְּנִיָּאל אֵוִיל מְרוֹנֶה מֵאַחַר שֶׁנִּזְכָּר בְּסוֹף מְלָכִים שֶׁהוּא נִשְׂאָ רֹאשׁ הַיְוִדִים וּמִצָּאנוּ שֶׁנִּפְסְקָה מְלָכוֹת נְבוּכַדְנֶצַּר בְּבִלְשַׁאצָּר רֹאשִׁי לֹוֹמַר שְׂאֵוִיל מְרוֹנֶה הָיָה בְּנוֹ וּבְמִלְוֶה בֶּן בְּנוֹ בָּא עֵת אֲרָצוֹ וְזֶה לְפִי מִשְׁפָּטֵי הַשֵּׁם הַיְשָׁרִים שֶׁעֲזָרוּ לְרַעָה וְלֹא לְכַנְנֵת מִשְׁפָּט רַק כְּפִי טְבַע הַחַיּוֹת הַרְעוֹת שֶׁטּוֹרְפוֹת כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָאָנָה וְלְפִי הַנְּמִשָּׁה לְמַדָּה זֹו בָּאָה הַמְצָנָה לְמַחֲוֹת אֶת זְכָר עֲמֶלֶק שְׂאֵחַר שֶׁהָיָה רִצּוֹן הַשֵּׁם לְהוֹצִיא אוֹ מִמִּצְרַיִם וְהָיָה כְּאוֹד מְנוֹצֵל מֵאֵשׁ הָרָאָה עֲמֶלֶק תְּכָלִית הָאֲכַזְרִיּוֹת בְּטַבְעוֹ שֶׁקָּם לְהַשְׁחִית הָאוֹד הַמְנוֹצֵל מֵאֵשׁ כְּמוֹ שְׂאָמַר אֲשֶׁר קָרָה בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנַב בָּהּ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֶיהָ וְאַתָּה עֵינֶיךָ וַיִּגַע וְזֶה הַעֲנִין מִהַשְׁחַתַּת הָעוֹלָם לְפִי שְׁרוֹב בְּנֵי אָדָם יִקְרָה אוֹתָם פֶּגַע שֶׁיִּחַלֵּשׁ כָּחֵם וְאִם יַעֲמְדוּ בְּנֵי אָדָם עָלָיו לֹא יוּכַל לָהֶם וְהוּא מִן הַמוֹסֵר וּמִן קִיּוּם הַיְשׁוּב לְחַמּוֹל עָלָיו גַּם לְאוֹיְבָיִם רֹאשִׁיהָ הַחֲמֵלָה בְּזִמָּן הַהוּא.

וְלְפִי הַצְּנִרָה הַגָּדוֹל עַל זֶה צִוְּתָה הַתּוֹרָה לְמַחֲוֹת אֶת זְכָר עֲמֶלֶק וְלִזְכּוֹר מַעֲשֵׂהוּ הַרַע כְּדִי לְמַחֲוֹת זְכָרוֹ בְּזִכְרָהּ הַהִיא כִּי זְכִירַת הָאָדָם לְרַע הוּא מְחַיֵּית זְכָרוֹ וְהוּא זְכָרוֹן לְפָנֵי הַשֵּׁם לְטוֹבִים וּבְזֹאת הַמְצָנָה יִמְשָׁךְ בָּהּ מַה שְּׂאָמְרוּ רז"ל צְרִיף לֹוֹמַר חֲרַבּוֹנָה זְכוּר לְטוֹב בְּרוּף מְרַדְכִי בְּרוּכָה אֶסְתֵּר אֲרוּר הַמֶּן אֲרוּרִים בְּנָיו לְפִי שֶׁהֵמֶן הַרַע שֶׁהָיָה מְזַרַע עֲמֶלֶק לְרַע טְבַע מוֹלְדָתוֹ בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד הַיְהוּדִים הָאֲנֻמְלִים בְּגִלוֹת וּמְרַדְכִי וְאַסְתֵּר הַצִּילוּם בְּצַדִּיקָם. וְעַל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה הַקָּדִים הַחֲכָם לְפָסוּק זֶה וְאָמַר בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים יִכְסֶה חֲמָס רַעָה בְּאֶמְרוֹ חֲמָס תִּרְעַן וְחֲמָסִית דִּין עָלָיו כְּמוֹ שְׂאָמְרָה חֲמָסִי עָלֶיךָ וְסַמָּךְ לֹו זְכָר צַדִּיק לְבָרְכָהּ וּגְוִמַר.

זֶהוּ הַדְּרָף הַגְּלוּי בְּפָסוּקִים אֵלֶּה אֲבָל הַדְּרָף הַנְּסֻתָר בָּהֶם הוּא עַל עֲנִין הָאָדָם בְּעֲצָמוֹ כִּי דְרָף הַרְשָׁע הַהוּא שְׂיַצֵּר הַרַע הוּא הָעֲמֶלֶקִי יְבֵא וְיִלְחַם תְּמִיד בְּשֹׁכֵל בְּצִאֲתוֹ מִמְּצָר הַפֶּחַח הַחַיּוֹנִי הַהוּא שֶׁהוּא הֵן וְהוּא נִמְנַע שֶׁלֹא יִגְוּ בְּתוֹכּוֹ וְשֶׁלֹא יַעֲבֹד לֹו וְכָל אֲשֶׁר יִצְמַח תַּחֲתָיו יִגְזַז אוֹתוֹ כְּחוֹתָיו אִין נִמְלֵט מִזֶּה וְהָאִישׁ הַטּוֹב יִצְמַח אַחַר הַגִּיָּזָה.

וְהוּא שְׂאָמַר בְּנִבּוּאָה זְכָרְיָה וּמִתַּחֲתָיו יִצְמַח לְפִי שְׂשִׁרְשׁוּ בַל יְמוּט כְּדֶרֶךְ שְׂאָמַר הַחֲכָם וְשׁוֹרֵשׁ צַדִּיקִים בַּל יְמוּט וְלְפִיכֶךָ יִפְרִיחַ מְרִיחַ מִים עַד אֲשֶׁר יִהְיֶה לְאִישׁ וּבִנָּה הַיִּכָּל י"י. וְעַל זֶה רִמְזוּ הַנְּבִיאִים מִצַּד הַחֲכָמָה בְּאֲשֶׁר הַזְּכִיר עַל זְרוּבָבֶל מִצַּד הַנְּבִיאָה וְהוּא שְׂאָמַר הִנֵּה אִישׁ יִצְמַח וּמִתַּחֲתָיו יִצְמַח וּבִנָּה אֶת הַיִּכָּל י"י וְהוּא יִבְנֶה אֶת הַיִּכָּל י"י וְהוּא יִשָּׂא הוֹד וְיִשָּׁב וּמִשָּׁל עַל כְּסֵאוֹ.

והתבונן כי אחר אָמרו צָמח שְׁמוֹ בְּאֵר עֵינַן הַצְּמִיחָה הִיא וְאִיכֻתָּהּ וְהוּא שְׁאֵמֵר וּמִתְחַתֵּיו
יְצַמַּח לְהוֹרוֹת כִּי עַל הַשְּׂכָל הַמְּגִיעַ בְּפִנְעַל הוּא מְדַבֵּר כִּי הוּא יִגְדֵל מְעַט מְעַט כְּדֶרֶךְ הַצְּמַח
הַמְּגִיעַ בְּפִנְעַל אַחַר שֶׁהִיא בְּכַח לֹא שִׁיבַח בְּפִנְעַל בְּעַת הַיּוֹלָדוֹ וְאֵל זֶה רִמְזוּ הַחֲכָמִים בְּאָמְרוֹ
וְאִזְרֵי צְדִיקִים כְּאִזְרֵי הַיּוֹלָד וְאִזְרֵי עַד נִכּוֹן הַיּוֹם.

וְאָמַר גְּלַה חֲצִיר וְנִרְאָה דְּשָׂא וְנִאֲסָפוּ עֲשׂוֹבוֹת הָרִים. וְאָמַר דָּוִד ע"ה וְכִאֲזֵי בִּקְרָה יִזְרַח
שְׁמִשׁ בִּקְרָה לֹא עֲבוֹת מִנְגֵּה וּמִמְטֵר דְּשָׂא מֵאֲרֶץ וְשֵׁם רִמְזוּ עַל עֵינַן הַצְּמַח הַנּוֹזֵף וְהוֹדִיעַ
שְׂאִינוֹ כְּשֶׁאֵר הַצְּמַחִים הַנּוֹבְלִים מְעַט מְעַט אִךְ זֶה יֵשׁוּב חֲזָק וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית אֵל כְּמוֹ שְׁסֻמָּה
כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי עִם אֵל וְהוּא כְּדֶרֶךְ שְׁאֵמֵר יַעֲקֹב אָבִינוּ אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר
הַשָּׁמַיִם.

וְעַל דְּרָךְ זֶה אָמַר הַנְּבִיא וּבָנָה אֶת הַיִּכַל י"י וְאַחַר כֵּן אָמַר וְהוּא יִבְנֶה אֶת הַיִּכַל ה' רָצָה
בּוֹ שֶׁבִּהְשָׁגָה הִיא יְחֻסָּה בְּצֵל שְׂדֵי וַיֵּשֶׁב בְּסֶטֶר בֵּיתוֹ. וְלִפִּי הָעֵינַן הַזֶּה יִקְרָא הַיִּכַל י"י
וַיִּנְחָס לוֹ כִּי בִּהְשָׁגָה הִיא יֵשֶׁא הוֹד הַשֵּׁם עָלָיו וַיֵּשֶׁב עַל כְּסֵאוֹ וּמִשָּׁל הַמְּמַשְׁלָה הִרְאוּנָה
לוֹ הַנְּתוּנָה מֵאֵת הַשֵּׁם וְלִפִּיכֶךָ יִנְחָס הַכְּסֵא לוֹ וְתִבְרָךְ וְחִלַּק הַחַיּוּנִי יִהְיֶה לוֹ לְכַהֵן מִשְׁרַת
לֹא יִרְחַק מִמֶּנּוּ וְזָר לֹא יַעֲבֹר בֵּינֵיהֶם וּכְנֻעֵי הוּא הָאֲרוּר מְבִינִים לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּבֵית הִיא
הוּא הַנְּכָרִי לֹא הַזָּר כִּי הַזָּר הִיא כְּכֹר הַבְּטִיחַ עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה כֹהֵן רַק עַל הַנְּכָרִי וְהוּא הָעֶפְרַי
הַצּוֹמֵחַ אָמַר בְּחֻתִּימַת נְבוֹאָתוֹ וְלֹא יִהְיֶה כְּנֻעֵי עוֹד בְּבֵית י"י צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא.

וְשֵׁם כְּנֻעֵי שֵׁם מִשְׁתַּתֵּף כִּי הוּא נֶאֱמַר עַל הַתֵּגֵר הִרַע כְּמוֹ שְׁאֵמֵר הוֹשַׁע הַנְּבִיא כְּנֻעַן בְּיָדוֹ
מֵאֲזַנֵּי מִרְמָה וַיְדוּעַ שִׁיתָן מְעַט כְּסָף אוֹ מְעַט זָהָב שְׂאִין חֲשִׁיבוֹתוֹרַק דְּמִיּוֹן גְּמוּר וַיִּקַּח בּוֹ
הַדְּבָרִים הַחֲשׂוּבִים כְּמִזוֹן וּמִלְבוּשׁ שֶׁהֵם צְרִיכִים לְהַתְמִיד הַמְּצִיאוֹת.

וְכַעֲנֵן זֶה הוּא הַצּוֹמֵחַ עִם הַפֶּחַ הַשְּׂכָלִי שְׂנוֹתָן דְּמִיּוֹנִים גְּמוּרִים וְלִזְכֹּת הַדְּבָרִים הַחֲשׂוּבִים
וּמְכַלָּה אוֹתָם וְאֵל זֶה הָעֵינַן רִמְזוּ הַנְּבִיא בְּהַזְכִּירוֹ שֵׁם כְּנֻעֵי וְכֵן הַחֲכָמִים בְּאָמְרוֹ וְחִגּוֹר נִתְּנָה
לְכְנֻעֵי.

וְהַחִגּוֹר שֵׁם לְסוּגֵר הַמְּכַסֶּה אֶת הָעֵרְוָה כְּשֵׁם חִגּוֹרוֹת שְׂנִיפֵר בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. וְאֵל זֶה
הַכְּנֻעֵי הַבְּטִיחַ הַנְּבִיא שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד בְּבֵית הַשֵּׁם בְּזִמְנָה הוּא וְכִבָּר רִמְזוּ יוֹאֵל גַּם כֵּן עַל
זֶה בְּאָמְרוֹ וְהִיָּתָה יְרוּשָׁלַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא יַעֲבֹרוּ בָּהּ עוֹד וְהוּא הַסִּיפָה לְהִיּוֹת עֲצַת שְׁלוֹם
בֵּינֵיהֶם וְהוּא שְׁאֵמֵר וְעֲצַת שְׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם.

וְכִבָּר הַתְּבָאֵר שֵׁם שְׁלוֹם בְּכַרְשֵׁת פְּנִיחַס שֶׁהוּא מוֹרָה עַל שְׁלֵמוֹת הָאֲדָם וְסוּף עֵינַן זֶה לְאֲדָם
לְהִיּוֹת זָכָר לְבִרְכָה לְעוֹלָם עַל רֵאשׁוֹ בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ כְּדֶרֶךְ שְׂבָא בְּדְבָרֵיהֶם וְעֵטְרוֹתֵיהֶם
בְּרֵאשִׁיָּהֶם וְנִהְיִין מִזִּיּוֹ שְׂכִינָה וְהוּא שְׁאֵמֵר הַנְּבִיא וְהַעֲטָרוֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וְלִטּוּבָה לִידְעָה
וְלִחַן בֵּן צְפִינָה לְזַכְרוֹן בְּהִיכַל י"י וְכִבָּר הַזְּכִיר הוֹשַׁע הַנְּבִיא עֵינַן הַזְּכָר עַל הַצְּדִיק וְאָמְרוֹ
וְזָכְרוּ כִּי לְבָנוֹן וְתִרְגָּם יוֹנְתָן וְתִהְיֶה הַזְּכָר שְׁנוֹבְתָהוֹן עֲלִיל וְלֹא נִפְיֵק כְּדוֹכְרוֹ יְבָבוֹת
חֲצוֹצְרֵתָא עַל חֲמַר עֲתִיק דְּמִתְנַסֵּף בְּבֵית מִקְדָּשָׁא כִּי כֵן כְּתִיב וְהִרְעוֹתָם בְּחֻצוֹצְרוֹת עַל
עוֹלוֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמָכֶם וְהָיוּ לְכֶם לְזַכְרוֹן.

וְזַכְרוֹן זֶה תְּלוּי בְּזִכּוֹר הָאֲדָם אֶת מַעֲשֵׂי הַשֵּׁם וְאֵל זֶה הָעֵינַן רִמְזוּ הַחֲכָמִים בְּאָמְרוֹ זָכָר צְדִיק
לְבִרְכָה וְיוֹנְתָן תִּרְגָּם וְהַעֲטָרוֹת וְתוֹשְׁבֵיחָתָא תִּהְיֶה. וְהַתְּבָנוֹן בְּתִרְגוּמוֹ וּבְלִשׁוֹן הַנְּבִיא שְׁאֵמֵר
וְהַעֲטָרוֹת תִּהְיֶה לֹא אָמַר וְהַעֲטָרוֹת תִּהְיֶינָה גַם בְּאָמְרוֹ וְעֵשִׂיתָ עֲטָרוֹתוֹ שְׁמַת בְּרֵאשׁ יְהוֹשֻׁעַ.

וידוע שאין דרך בעל הכתר להשתמש בשני כתרין וכל זה הערה כ' מצד החכמה נאמר במראה הזאת על עטרות הצדיקים שרמזו החכם עליהם באמרו תתן לראשך לונת חן עטרת תפארת תמגנה כמו שזכר בפרשת נשא.

גם בשמות האישים הנזכרים שהשתנו במראה הזאת יש הערה כי בראשית הנבואה הזכיר חלדי ובסופה הזכיר במקומו חלם וכן הזכיר בראשיתה יאשיה בן צפניה ובסופה חן בן צפניה.

ונאמר כי אמרו לקוח מאת הגולה אע"פ שיונתן תרגמו סב מבני גלותא זה בא מצד הנבואה אבל מצד החכמה כבר גלה יונתן בהושע ענין לשון קיחה הבא במראה הנבואה שהוא נאמר על דבור נבואה כמו שהתבאר בפרשת במדבר סיני והשלם הזה יונתן דרכו שיעיר במקום אחד מן המקומות לגלות ענין וללמד סתום מן המפורש כמו שרמז בתרגום עטרות בנבואה זו.

וראיה לדבר זה שאמרנו על לקוח אמרו לקוח מאת הגולה מחלדי מאת טוביה ומאת ידעיה ולא הזכיר שם דבר שיקח מאתם אבל השלים הענין ובאת ביום ההוא ובאת בית יאשיה בן צפניה אשר באו מבבל ואחריו פתח פסוק אחר ואמר ולקחת פסף וזהב וגו' והקרוב אצלי כי הזכירו לקיחתו מאת הגולה ובאו אל בית צפניה בא לרמז על גלוי הצפון בענין שלמות האדם לפי כוחותיו הטבעיות פשהם בתחלת היצירה על התכונה הראויה פפי הענין שהזכיר יחזקאל ואמר מלאכת תופיה ונקביה בך ביום הבראה כוננו והוא שרמז בשם חלדי רצה בו שפוחותיו הטבעיים בתקרו הצומח הם מפסיקים לשלמות ואחר כן הזכיר טוביה לרמז על הפוחות החיוניות שתמשקנה אחריו המדות הטובות לפני השם בהדמותם בדרךיו.

ואחריו הזכיר ידעיה לרמז על הפח השכלי והמדעי ובאו בית יאשיה לרמז על נחלת העולם הבא הנקראת יש כמו שפסכו ז"ל לדבר החכם שאמר להנחיל אוהבי יש כי הוא יש לא טובת העולם הזה כי הוא אין והכל והיש שהוא קרא הנביא אחר כן חן פדרך שאמר ראש הנביאים למען אמצא חן בעיניה.

ואמרו ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות כבר ידעת מאמר איוב לא יותן סגור תחתי ולא ישקל כסף מחירה והחכם אמר כסף נבחר לשון צדיק ואמר יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת.

וכן הנביא קרא טוב המציאות זהב כמו שאמר צנתרות הזהב המריקים מעליהם הזהב ובדברי הימים הקדומים נמצא הטנח בחכמה ובמוסר מקנה העטרות והנזרים יעשו מלשון הזהב המדברת וישמו בראשי אוהביהם.

ואמרו בחכמה ובמוסר הוא כדבר הנביא שהזכיר המושל והפקח ועצת שלום ביניהם. וראה אמרו אחר כן ורחוקים יבואו ובנו בהיכל י"י לא אמר ובנו היכל י"י רק בהיכל י"י.

ונה כדבר הנביא ישעיה שאמר ואל יאמר בן הנזר הנלוה אל י"י לאמר הבדל יבדילני י"י מעל עמו וכבר התבאר כי נכר נאמר בדברי החכם ובדברי הנבואה על החלק העפרי הצומח ועל פחותיו יאמר שהם רחוקים ואמרו גם כן ואל יאמר הסריס הן אני יבש

רמז בו על החלק החיוני שהמדות נמשכות אחריו אבל אינו מוליד הילדים אשר חנו אלהים.

וסוף דבר ישעיה בזה ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות והנמשך בענין ההוא זה פולו רמז על זכר הצדיק שהוא לברכה לעולם וכן רצה באמרו ורחוקים יבאו ובנו בהיכל י"י ואחר פן אמר וידעתם פי י"י צבאות שלחני אליכם וזה הענין פבר הזכירו הנביא פעמים והיא ראיה שאנשי הגולה היו מספקים בנבואתו לפי שהיו בגולה ולא היה נודע רק בתקמה והנה רמז בקצת נבואתו על דרך השגת התקמה באמרו ויעירני פאיש אשר אשר יעור משנתו.

והתכם ר' אברהם פן עזרא פתב שרצה בו פאיש שיעור משנתו לא שיעירוהו פתאום. והתכם שהתחברתי עמו אמר פי זה לפי שהמתעורר בנבואה יחרד וירעד כמו שפא בדניאל ובדברו עמי הדבר הזה עמדותי מרעיד נרבים פמוהו.

ואמר התכם הזה פי זה יקרא לרואה במראה הנבואה או בחלום לפי שהפח הפולל להרגשות דרכו שישגי מחוץ ולפי שבמראה או בחלום ישגי בפנים פפי מה שייבא מן השקלי אל הדמיוני עליו והוא בהפך דרכו ומנהגו לפיכך יחרד וירעד.

והוא שאמר דניאל במראה נהפכו צירי עלי לא עצרתי פח ולפי שזכרה ראה ענין המנורה מצד אחר זולת צד הנבואה אמר ויעירני פאיש אשר יעור משנתו ולפי שהנה מדבר פעמים בדרך חקמה היו מספקים בנבואתו.

והוא שהיאמר להם וידעתם פי י"י צבאות שלחני פי זה לשון הנביא שיהרהרו על נבואתו כמו שאמר משה רבינו ע"ה בזאת תדעון פי י"י שלחני וזה הדבור אמרו לחולקים עליו. וכפי זה הענין היה דבר זכריה והוא הענין בשנותו פעמים רבות פה אמר י"י צבאות פי פן הזכירו פעמים בפסוק אחד בתחלת נבואתו ואחר פן חתם בענין אחד נבואה זו מצד התקמה ומצד הנבואה גם פן ואמר והיה אם שמוע תשמעון בקול י"י אלהיכם להעיר שאין חקמה מתקיימת רק ביראת שמים וזה לימד ליחיד או לקהל או לעם פולו והוא המכון בנבואת זכריה ונבואת שאר הנביאים על היחול הטוב שהסבה האמתית לישועה ולטוב הם הפוחות הטובים המצמיחים צדקה ותהלה פמו שאמר הנביא ישעיה פן י"י אלהים יצמיח צדקה ותהלה נגד פל הגוים ואמר גם פן ביום ההוא יהיה צמח י"י לצבי ולכבוד ופרי הארץ לכבוד ולתפארת לפליטת ישראל.

ואמר גם פן וצמחו בבין חציר פערבים על יבלי מים והוא המכון הנה במאמר הנביא זכריה באמרו צמח שמו ומתחתיו יצמח וכשם שהצמח הטוב נמשך אל פוחות האדם הטובים עד שהיו ולכבוד ולבנות היכל י"י פן השקמת הצמח הטוב נמשכת אל פוחות האדם הרעים ועליה רמז יואל הנביא והמשיך נבואתו מצד התקמה במיני התגב.

ונאמר שראוי לכל מבין פשיעבור על ענין מעניני הנבואה שיתבונן במשך הדברים בו ויראה לאי זה פונה יאותו הדברים ההם ולפיכך אזכיר קצת דברי יואל במספר דברים ואולי בסדור הדברים תגלה הפונה וזה שהנביא פתח דבריו לזקנים ואמר שמעו זאת הזקנים וגו'.

ואמר להזכיר הדורות שעברו היתה זאת בימכם ואם בימי אבותיכם וצנה להזכיר הדבר הזה דור לדור והוא שאמר עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניכם ובניכם לדור אחר והזכיר בזה דור רביעי פדרה שזנפר בתורה על רבעים.

ואחר כך הזכיר המכה המינוחסת למיני החגב והארבה. ואשר יש לה לדעת ולהתבונן בו כי הפחותים שבבני אדם נמשלו לחגבים כמו שאמר ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם.

והנביא ישעיה אמר ויושביה כחגבים לפי שתנועת החגבים ממקום למקום היא בקפיצה לעולם וזה דרר המתהפך מצורה לצורה תמיד לא כדלוג האיל או הצבי שהוא לתריות רגליו הישרה.

וראה והתבונן גם פן שלא הזכיר השחתת הגזם שהיא ראשונה אבל אמר יתר הגזם אכל הארבה. והוא פדרה שהזכיר עמוס הנביא פה הראני י"י אלהים והנה יוצר גנבי בתחלת עלות הלגש והנה לקש אחר גזי המלה ותרגמו יונתן בטר דאימגזיות שחמא דמלפא.

ושניה הנביאים פנו לענגן אחד כי שם גזם ג"כ כבר אמרו המפרשים שנקרא פן על שם גנה. וזה פלו כי טבע נפש האדם שהיא בדם מביא זה בהכרח שיצמיח הצמח הטוב ובתחלת עלות הלגש כפי רדת המלקוש עליו יארבו לו כוחותיה שהם בטבע הארבה שיבא לעולם אחר הקציר לא כשהצמח שלם.

וכפי ענגן זה היתה מכת הארבה במצרים כמו שאמר ואכל אתיתר הפליטה הנשארת לכם מן הפרד וכן הזכיר הנביא המינים פפי. טבע יצר הרע שלמחר אומר לו עשה כף עד שיאמר לה ועבוד ע"ז והוא שהזכיר החסיל בסוף כי הוא לשון פלוי וגמירה וכן אמר הנביא עמוס והיה אם פלה לאכול את עשב הארץ ואמר י"י סלח נא מי יקום יעקב כי קטן הוא הידמה אדם מן המשפילים כי לכלוי העשב יאמר על האנפה פלה מי יקום יעקב כי קטן הוא.

ואם יעלה בלב כל חכם לב שיקרא על המכה הזאת הזקנים ואחר כך יאמר הקיצו שכוריה ובכו והלילו כל שותי יין על עסיס כי נכרת מפיהם. או יאמר אלי כבתולה חגורת שק על בעל געוריה.

הכרת מנחה ונסף מבית י"י. אבלו הפהנים משרתי י"י ואמר חגרו וספדו הפהנים הלילו משרתי מנבח בואו לינו בשקים משרתי אלהי כי נמנע מבית אלהיכם מנחה ונסף.

ואמר פגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה וגם פליטה לא היתה לו. ותרגמו יונתן אף שינבא לא הוא ליה לרשיעניא כבר העיר יונתן בזה כי הדבר בענגן זה נאמר על רשעי הדור ועליו אמר שובו עדי בכל לבבכם וניחם על הרעה ובסוף הנחמה היא הזכיר ובני ציון גילו ושמחו בי"י אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ותרגמו יונתן ארי אטיב לכוון ית מלפיון לזכו והזכיר הגשם הכולל מטר כל הזמנים ואחר פן הזכירו פפי הזמנים ולהורות על הפונה אמר מורה ומלקוש ולא אמר יורה ומלקוש.

ואמר ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה ואמר ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם י"י אלהיכם. והוסיף ביאור על זה ואמר והנה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר כמו שהתבאר בפירשת ניהי ביום השמיני.

ואחר שהתבאר שהאכילה הזאת היא פנוי לתקמה ולרוח הקדש והוא שלום השנים שאכל הארבה ידענו כי המכה ההיא משל לסבלות ולממשלת יצר הרע. וכבר רמזו רבותינו ז"ל בפסוק אחר שבא בכלל הנבואה הזאת והוא ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אלהים הקדמוני וסופו אל הים האחרון והם ז"ל אמרו ואת הצפוני זה יצר הרע שהוא צפון בלבד של האדם הרצון שהוא עומד בלבד צפון וחקוק וצורר והוא פדרף שאמר הושע הנביא צרור עון אפרים צפונה חטאתו וסמך לו חבלי יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמוד במשבר בנים רוצה בו שאותו היצר הצרור אינו בעל ערמה והתחכמות פפי טבע הבן הילוד לפיכך אין לו עת שיעמוד במשבר בנים כי פח אין ללידה והוא לעולם עומד צרור וצפון לפיכך קראו צפוני בדרף שותף שמות הנבואה ואם אי אפשר מבלתי היות צפוני נזכר על רוח צפון נקרא בן לפי שצפון הוא שמאל לרוחות העולם וכבר נאמר לב כסיל לשמאלו.

ולפיכך ראוי לקרשו על יצר הרע והוא שסמך לו והדחתיו אל ארץ ציה ושממה בדרף ושלח את השעיר לעזאזל המדברה ונשא את עונותם אל ארץ גזירה. והוא שאמרו ז"ל אל ארץ ציה ושממה מקום שאין בני אדם מצויין להתגרות עמהם את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו ודרף דרש זה שסוף הפסוק הוא לרע ולפיכך אמר ועלה באשו ותעל צחנתו שפניות אומות העולם ומתגרה בישראל כי הגדיל לעשות.

והקרוב אצלי כי הגדיל לעשות שב אל השם יתעלה כמו שאמר סמוך לו אל תראי אדמה גלי ושמחי כי הגדיל י"י לעשות. אל תראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר וכל היחול הטוב הנמשך אחריו.

ועם מה שהעירו רבותינו ז"ל בזה התבונן במשל הים הקדמוני וחסצים אל הים האחרון כי כן הזכירו זכריה על יחול הטוב. ואמר והנה ביום ההיא יצאו מים חיים מירושלים חציים אל הים הקדמוני וחסצים אל הים האחרון.

וכבר התפרסם ענין ירושלים שבשמים כמו שהתבאר בפירשת והנה כי תבא ומים חיים הם משל לשפע השופע מאת השם יתעלה כמו שאמר הנביא ירמיה איתי עזבו מקור מים חיים את י"י ואמר נעים זמירות כי עמך מקור חיים.

וכבר הקדים הנביא זכריה לזה ואמר ביום ההוא יהנה מקור נפתח לבית דוד וליןשבי ירושלים לחטאת ולנדה וכן אמר יואל על היחול הטוב בסוף נבואתו וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית י"י יצא והשקה את נחל השטים.

וכבר נודע מדברי הנביאים משל הים על החכמה ועל הצדק שהוא כולל המדות הטובות כי הנביא ישעיה אמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את י"י כמים לים מכסים.

ואמר ירמיהו ועשה משפט וצדקה אז טוב לו דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי. נמצא פי הידיעה לעשות הטוב נמשלה בים והוא הים הראשון המושג תחלה ולפיכך נקרא הים הקדמוני.

והנביא חבוקק אמר פי תמלא הארץ לדעת את י"י כמים יכסו על ים. וזה נאמר על הידיעה האמתית והוא שאמר פבד י"י פדרך שאמר משה רבינו ע"ה על תכלית ההשגה הראני נא את פבדך והוא השלמות האחרון ולפיכך נקרא הים האחרון.

וראה והתבונן פי על המים החיים אמר חזיים וחקיים לפי שהשפע הולך אל שני הימים שהם צריכים לשלמות האדם. אמנם ביחול הטוב על הצפוני לא הזכיר חזי ולא קצת אבל אמר את פניו וסופו וזה לפי שהוא נמנע שידחה היצר לגמרי מאין הבטה כלל אל הימים אבל פניו לעולם אל הים הראשון לבקעו וליבשו וסופו שהוא הנמשך אחריו והגגר בו אל הים האחרון ולפי שייחול הטוב אין לו מבוא בימים ההם אבל המים החיים ילכו אל שני הימים כמים יכסו על ים פי איש השלם ימשול על שניהם כמו שאמר הנביא זכריה ומשלו מים עד ים והוא נאמר על האיש השלם מאד שעליו בשר הנביא ואמר גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות.

ואמרו ונושע גם הוא הערה על צד החכמה שפא בתוך הנבואה והוא שתרגם יונתן עני ענותן וזה לפי דרכו בגזרת השמות. וכבר התבאר בספרי החכם ענין שם העני בשם מסכן ודל ורש ואמרו ורוכבעל חמור יש בו הערה על תחלת המראות שראה איש רוכב על סוס וביחול הטוב הנה אמר והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים ואמר גם כן הוביפו רוכבי סוסים ואמר אפה כל סוס בתחיהו ורוכבו בשגעון וזו היא מפה מהמכות הידועות בתורה שגעון ותמהון לכב ומן הדברים הנפלאים שבאר בנבואת הנביא הנה אמרו בסוף נבואתו ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לי"י וכבר ידעת פי זה הנה על ציץ הנתון על מצח אהרן הפהן הגדול לזכרון לפני השם.

ולפיכך ראוי להתבונן על זה מאד וכפי ענין משל הסוסים במין האדם ימשך על משל המרכבות הנזכרות בנבואה זו בארבע המרכבות הנמצאות בעולם ההרפכה. ונאמר שהסוס ידוע שהוא למלחמה לקלותו ולהמייח טבעו כמו שאמר החכם סוס מוכן ליום מלחמה ולי"י התשועה וכן יש מן האנשים שטבעם קל וחזק והמייחם רבה ומהם שאין להם שכל ודעה למשול בטבעם החזק.

וכן בקצת רוכבי הסוסים שילכו ברגלי הסוסים ולא ימשלו בהם במתג ורסן ומהם שהסוסים מוכין בתמהון והרוכבים בשגעון והם ההולכים בדרך ולבם חסר ואמר לכל סכל הוא ויש מן האנשים מי שמזגם רף ושכלם חזק למשול בטבע וליהפך אותו ממדה אל מדה אבל אי אפשר שיהיו שלמים לפי תהפוכות מזגם ולחותם הגוברת על נפשם שמשפנה בדם ועל הכת הזאת העיר הנביא כמו שהעיר על האיש שהוא עומד לפני המלאך והוא לבוש בגדים צואים.

ולפי זה הענין אמר ראיתי איש רוכב על סוס אדום וזה פי הנפש בדם היא וכן אדום יש בו שתוף שם מאדם וכפי ענין זה יאות מה שאמרו ו"ל פנרדא חינוורא לסוסיא סומקא.

ואמרו והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה כבר אמרו ז"ל שההדסים רמז לתנ"ך מישאל ועזריה שהיו הצדיקים שבבבל שנקראת מצולה כמו שאמר ישעיה הנביא האומר לצולה חרבי ותרגמו יונתן דאמר לבבל תחרובי וזה הענין אל האיש המתקרב אל הטובים אבל הוא בעצמו אינו בתכלית הטוב לפי רע מזגו הגובר עליו לתגבורת הדם ושאר הליחות.

והוא שאמר ואחריו סוסים לבנים אדומים שרוקים ורמז בהם על המרה האדומה ועל השחורה ועל הליחה הלבנה. וראה והתבונן שאלת הנביא לאמר מה אלה אדוני ולא הזכיר למי היתה השאלה הזאת ואמר אחר זה ויאמר אלי המלאך הדובר בי אני אראך מה המה אלה ולא הראהו עד אשר ענה האיש העומד בין ההדסים וזה ראיה פי האיש הוא המלאך המדבר בו כי הוא מצד אחד מלאך ומצד אחד איש כמו שזכר ואמת פי הוא כן כמו שאמר געים זמירות רוח י"י דבר בי ומלתו על לשוני.

וקשר דבור בבית נופל על דבור בנבואה או ברוח הקדש וסוף המענה אלה אשר שלח י"י להתהלך בארץ פי כן הנה רצון הבורא הקדום להמשך ההנהגה הארצית ולהתמידה גם במין האדם כפי טבע הנמשך לסבותיו הקרובות וכשהם נשמעים לממשלת המלאך הווא הנה המענה התהלכנו בארץ.

והנה כל הארץ יושבת ושוקטת רצה בו שפבר שקטה מן המלחמה פי כן יאמר בשבות המלחמה מן הארץ כמו שפא בישעיה נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה וזה יקרא למי שמזגו רע והוא בימי גבורות ואז ראוי לומר אשר זעמתה זה שבעים שנה כפי מה שזכר בפירשת ויהיו חיי שרה.

ונה פלו מצד התקמה הבאה בתוך הנבואה שפא על גלות בבל והיא למספר חרבות ירושלים והפקידה היתה למספר גלות יהויקים כמו שפאר רבינו שלמה ז"ל והתחם ר' אברהם אבן עזרא ועל הדרך שהזכירו רבותינו ז"ל במסכת מגלה והמצאיות אמת דבריהם פי נבואת ירמיה היתה על שני צדדין והוא שכתוב היחול הנה בשני מקומות במקום אחד מהם כתב והנה במלאת לבבל שבעים שנה אפקוד על מלך בבל וגו' ובמקום אחר אמר במלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וסוף דבר פי לפי צד הנבואה צריך לומר פי זכריה הנה חשבוננו זה לחורבן ירושלים אבל לפי צד התקמה נאמר על הענין הנזכר במראה ההיא שיחס אותה למראות לילה והוא שאמר עליה הנה דבר י"י אל זכריה ובאר אחר כן מין הדבור ההוא נאמר ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום וגו' והוא האיש הטוב אבל לא בתכלית הטוב פי מי שטבעו נוטה אל הרע כבר יש בו רע וזה דבר שהספיקו בו הפילוסופים וכבר הזכיר זה הדבר רבינו בפרקי אבות.

אמנם האיש השלם הוא מי שחמרו נה ובחר לעולם הטוב ולא ישמע קול מלחמה והוא בשלום לעולם ועליו אמר מצד התקמה הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר כן אתונות.

וידוע שחמור הוא מרפכת האיש הצדיק והתם נמצא באברהם אבינו ויחבול את חמורו. ובמשה רבינו וירפיתם על החמור וכן מצאנו רבים וידוע שהחמור לא כוון למלחמה ואין טבע המיה בו והוא גם כן משותף בשם החומר וזה מבואר עוד באמרו ועל עיר כן

אתונות להורות על ארבע לחותיו שהן ישרות ואין טבע הסוס לאחת מהם ועיר הוא שם מלשון עיר כמו שמצינו עיר וקדיש.

וכן אתונות כי מצאנו ותשב באיתן קשתו ולפ"ז הענין סמוך לו הפירוש רכב וסוס וקשת המלחמה ומשלל ב' הימים אמר והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים ונכרתה קשת מלחמה ומשלל מים עד ים ובקשת מלחמה נקרא יוסף הצדיק על ישיבתה באיתן והיא פרייתוה ולפי הענין הנזכר אמר הנביא שעל מגלות הסוס שהן מצלצלות קול להעיר גבורתו יהיה קדש לי"י לזכרון לפניו תמיד כמו שראו זכר צדיק לברכה.

ונה פלו ימצא בדור הטוב העמיד ועל הזמן שהוא שהעם ההולכים בחשך יראו בו אור גדול אמר הנביא והי' ביום שהוא לא יהי' אור יקרות וקפאון ופירשו בו שלא יהיה אור בלבד אלא עם האור יהיו אבנים יקרות וקפאון הרצון בו מה שיקפא וירד עם השלג וכן נראה דעת המתרגם.

והקרוב אצלי שהפסוק הוא בלא חסרון ורצה בו שהאור שיהיה בזמן שהוא לא יהי' אור קאור הגופות הזכים שאין להם אור מעצמם אבל הם מקבלים האור ומבריקין אותו ובסור הסבה יסור האור לא כן אבל יהיה אור מתמיד בעצמו.

והוא שסמוך לו יהיה יום אחד הוא ינדע לי"י לא יום ולא לילה והי' לעת רוצה בו שלא יהיה פדרף הזמן שנודע שיבא יום אחר יום אבל הכל יהי' יום אחד לא פדרף מעשה בראשית שקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

והוא שאמר לא יום ולא לילה הרצון בו שלא יהי' יום מיוחד ולילה מיוחדת כי הכל יהי' יום ואור והוא שאמר והי' לעת ערב יהי' אור ואחר כן ביאר כי האור הרמוז שם הוא תורה ומעשים טובים והוא שסמוך לו והי' ביום שהוא יצאו מים מירושלים פדרף שאמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור והוא האור המתמיד.

ועל הפדרף זה פירשו רבותינו ז"ל ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אמרו אורה זו תורה שנאמר כי נר מצנה ותורה אור.

שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגיך. ששון זו מילה שנאמר שש אנכי על אמרתך.

ויקר אלו תפילין שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך ויראו ממך. ולפי שהגם שהוא היה סבה לכל הטוב האנושי תקנו זקנים שבאותו הדור עם הנביאים שביניהם והם חגי זכריה ומלאכי לעשות מי הפורים וזכרם לא יעבור שהוא זכר הצדיק וזכר מרדכי ואסתר לברכה שמרדכי בצדקו ובחכמתו הציל העם אחר שנכתב ונחתם בטבעת המלך להשמדם ואע"פ שכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב כתב פדרף החכמה להפיר מחשבת המן העמלקי הארור.

והוא שכתב על היהודים לעמוד על נפשם להנקם מאויביהם ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחד היהודים עליהם לפי שראו פגנת המלך שהיא לטוב על היהודים. והוא שדקדקו ואמר כי נפל פחד היהודים עליהם.

ולפי הנס הזה קבעו בו יום לעשות בו שמחה גופנית שלמה והוא שמחת האדם בעצמו ושמחת האוהבים ושמחת העניים כי כן ראוי לכל בעל מדות טובות להיטיב לעצמו ולאוהבים ולאביונים כל אחד מהם פראוי לו והוא שקבעו יום משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.

נדקדקו רבותינו ז"ל לרעהו שני מנות יפות ולשני עניים שתי מתנות כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ולפיכך לא תשלם המצנה בעני אחד ואין חנינת איש אחד פחנינת שני אישים גם כי יתן לאחד כמתנתו לשנים כי בהתמדת מעשה טוב תתפעל הנפש לטוב.

אבל בענין האוהבים די באחד כמו שאמרו וקנה לה חבר כי הטוב לאדם לשלוחו ולמנוחתו חבר אחד שיבטח בו לגלות כל לבו. וזה נמצא בפשוטי פסוקי משלי באמרו רעה ורע אביה אל תעזוב מצורך אל זה כי לשלוח מנות ראיות מיני תבשילין לרועים רבים והי' דבר קשה על כל אחד ואחד והיתה המצנה בטלה ואין גזרין גזרה על הצבור שאין הרוב יכולין לעמוד בה והוא הטעם שלא קבלו יום טוב לפי שהיה קשה על העם להיותם מפוזרים בין העמים כמעט שלא אבדה התורה בזמן מועט לרוב פזורים בגלות לולי שקם עזרא ושאר אנשי כנסת הגדולה והחזירו התורה ליושנה ולפיכך נקרא סופר מצות י"י וחקותיו על ישראל.

השם ברחמי יצמיח לנו גם כן צדקה ותהלה ויפקד איש אשר יצאלפנינו ואשר יבא לפנינו ואשר יוציאנו ואשר יביאנו ולא תהיה עדת י"י כצאן אשר אין להם רועה ויגויים בנו מקרא שפתיב ונתתי לכם רועים כלבי ורעו אתכם דעה והשכל.

ועוד מקרא שפתיב וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך ונקימותי לה ברית עולם. פרישת פרה (והיא ראויה לפרישת חוקת).

לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה. שלילת חפץ השם מדבר או שלילת רצונו ממנו תאמר על שני דרכים.

הדרך האחד להודיע שהדבר שהוא רע בעיניו והוא כנגד רצונו. והדרך השני לשלול רצונו שהוא התכלית האחרונה רוצה לומר להודיע שאין פונת השם במציאות הדבר שהוא ועל הדרך השני נאמר זה הפסוק.

וצריך להתבונן ולדעת מה היתה פונת אדונינו דוד בתהלתו זו ומה עלה בדעתו שפונת השם במציאות היתה בגבורת הסוס ומה לתבן את הבר בחברו הסוס עם האיש בחפץ או ברצון.

ונאמר שפסוק זה נאמר להסיר מבוכה גדולה מלבות בני אדם הנבוכים בהשגחת השם בעולם בראותם צדיק ורע לו רשע וטוב לו כל שכן בראותם הפופרים ביחודו בשלונה גדולה והמאמינים בו עובדים להם ונכנעים תחתיהם באורך הגלות.

וידוע כי עם אורך הגלות ימעט הלמוד ותשפל האמונה מכל זה יעלה במחשבתם הרעה שאין השם משגיח בנו ולא יודע אותנו. וכדי לבטל המחשבה הרעה הזאת בא פסוק זה עם שאר המזמור שהוא הנאמר ברוח הקדש על אורך הגלות להבטיח הגאולה ולהודיע שעם היות הפופרים בשלונה גדולה והמאמינים בהפך אין להרהר רע אחר משפטי השם

כי אין השלמה ההיא טוב עולמי רק לשלם לשונאיו ולהאבידם ואין הטוב הגופני ההוא טוב אנושי אבל טוב בהמי ועל זה הדרך בא המזמור כולו כמו שכתבנו.

ונאמר כי אמרו הללו יהי טוב זמרה אלהינו בונה ירושלים י"י נדחי ישראל יפנס רצה לומר עוד יבנה השם ירושלים ויפנס לתוכה נדחי ישראל וזה נאמר על הגאולה שאנו מיחלים שיקבץ אותנו השם שאנחנו נדחים ומפוזרים מקצה השמים ועד קצה השמים.

והוא שקבעוהו בברכת המזון בבונה ירושלים לפי שבא בלשון הבטחת התורה שאמרה אם יהי נדחה בקצה השמים משם יקבצה וגו' נאמר כי בקבוץ ההוא ירפא לשבורי לב ויחפש לעצבותם כי כדי הוא המבטיח לסמוך עליו כי הוא המושל בכל אשר בידו פת וגבורה ר"ל אשר בידו לעשות נפלאות לגדל ולחזק לכל והוא שאמר מונה מספר לפוכבים רצה בו אע"פ שהם מושלים בארץ לו לבדו הממשלה כי הוא היודע מספרם כלומר שהוא בראם ויחד פת כל אחד מהם כפי מה שגזר רצונו לא כפי הטבע והוא שאמר לכלם שמות יקרא.

והוא שתקנו לומר בברכה מסדר את הפוכבים במשמרותם ברקיע כרצונו להעיר על אמונת החדוש שהעולם היה ברצון רוצה בכונת מכונן. ולפי שידוע כי כל מנהיג צריך שני דברים דעה ויכולת ורצון בהנהגה ישרה אמר לחזק ההבטחה גדול אדוננו ורב פת ולתבונתו אין מספר ר"ל אחר שעשה זה הפלא הגדול בבריאת השמים וצבאם כאשר יורו עליו בבחינת עצמם ותנועותיהם התאמת כי הוא רב פת ולתבונתו אין מספר מאחר שבראם על הדרך שבראם והוא כדרך שאמר הנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא.

ואפשר באמרו מונה מספר לפוכבים לכלם שמות יקרא ואמרו המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא ענין שני הפסוקים אף על פי שנודעה ממשלת הפוכבים בעולם יחסם אצל הבורא כי יחס הצבא אל שר הצבא ששולח למלחמה אנשים במספר אם מעט ואם הרבה גם מיחד אנשים ידועים במספר ההוא.

וכן עשה הקב"ה בפמליא של מעלה כמו שידוע אף חכמי הפוכבים בענין דבוק הפוכבים והנמשך אל זה. וכתבנו מה שאמר מונה מספר לפוכבים אמר ולתבונתו אין מספר.

ואמרו אין מספר בא להתיר קושיות המדברים סרה עליו ותברך באמרם איכה ידע אל ויש דעה בעליון ר"ל שאין לו ידיעה בנו לפי שהידיעה מקרה ובהתחדש הידועים מתחדש ידיעה אחר ידיעה וזה צריך להרחיק ממנו יתעלה כמו שצריך להרחיק ממנו כל שנוי וכל מקרה.

וכבר ביאר זה הרב המורה וסתר דבור הסרה הגדולה הזאת נאמר שידענו אינה ממין ידיעתו וידענו הוא עצמותו ואינה מקרה בו כידיעתנו בנו ובידיעה אחת ידע כל הדברים הרבים ובהתחלה הידועים לא תתחלה אצלו ידיעה שהכל אצלו ידיעה אחת והוא כדבר הפילוסוף שאמר שהשם יודע הכל על דרך כל ולא על דרך חלק נאמר אחר הראשון ישפיל עצמו.

ואם עצמו בפנים מה הוא הנמצאות כולם כשידע עצמו כבר ידע בפנים מה הנמצאות כלן. וכענין זה נמצא בדברי רבותינו וכלם עוברין לפניו כבני מרון אמר ר' יוחנן וכלן

נסקרוין בסקירא אחת מאי קרא הינצור יחד לבם המבין אל כל מעשיהם משום דיוצר יחד לבם מבין אל כל מעשיהם ר"ל שהידועים כלם שהיו ושיהיו נמשכים ליצירתו אותם והפל ידועה אחת מה שאין ראוי לומר כן בידיעתנו רק על דרך דמיון הבטחנו חלקי שטח אחד יחד בהבטה אחת וכן השם ותברך יודע כל חלקי העולם בידיעת עצמו מתחלת הבריאה מראשית עד אחרית והוא שאמרו ו"ל מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהם של צדיקים ומעשיהם של רשעים ומאחר שידיעתו הוא עצמו כשם שלא נשיג עצמו כן לא נשיג ידיעתו איך היא לעולם.

אמנם ידוע לפי שלמותו שאין אצלו סכלות אבל לא נודע דרך ידיעתו הוא שאמר הנביא לא יערף ולא יגע ואין חקר לתבונתו ולומר לא ימצא חקר תבונתו ואיך היא כשם שלא ימצא חקר עצמו ותעלה כפתוב החקר אלוה תמצא.

אמנם נודע כי אין אצלו ליאות והסכלות בדבר הוא ליאות הוא שאמר לא ייעף ולא יגע וזה הפסוק ג"כ בא לתשובת מבוכת הגלות בידיעת השם ותעלה כי כן קדם שם למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיי.

הלא ידעת לא יערף ולא יגע אין חקר לתבונתו למדך שאין אצלו שום סכלות מאחר שנודע שלמותו לכל. וכן נודע משלמותו שאין אצלו שום שנוי ואין בידיעתו התחדשות הוא שאמר לתבונתו אין מספר.

ולפי שידיעתו מקפת במה שאין לו תכלית אמר הנביא גם כן אין חקר לתבונתו ושיניהם פונו לדחות הדעת הבטל שחשבו רבים בידיעתו. וכתובים אלה סובלים ענין אחר והוא פי אמרו מרוב אונים ואמיץ פח ואמרו גם כן ורב פח יהיה פאמרו וירא ישראל את היד הגדולה ויבואו שניהם להעיר האדם שלא ידחה בדרך שהפלוסופים דוחים שנוי הטבע הנמשך אל הגלגלים וכוכביהם לפי שהשם נראה רב פח על הכל וזה ידוע ומפורסם לכל אדם חכם או סכל שהרי נתן פחות הרבה בנמצאים ובצמחים בעלי הפוחות והסגולות והפוחות ההם נמצאים בהם שלא בדרך הטבע ולא בדרך השכל האנושי ואחר שמעשי השם ותברך הקטנים והקלים לא ישיגם נבון בתבונתו נודע לכל שאין חקר לתבונתו אם כן אין להרחיק מצד בחינת השכל האנושי דבר מנפלאות השם ולא אמונה טובה בו כי ראוי להאמין הכל אחר שהקבלה האמתית מאמתת אותו והוא נודע רב פח וכוזה יתחזק יחול הגאולה לפי שני הענינים הנזכרים בהצטרף עמהם הרצון בהנהגה כמו שנזכר והרצון אינו נראה להמון.

ואחר שחזק דוד ע"ה היחול והרצון שאינו נראה להמון לפי מבוכת אונך הגלות שהצדיקים והענוים נראה רע להם אמר כמשיב על שאלתם וכמסיר מבוכתם בהודיע כי רצונו הוא ביריאתו והתחיל ואמר מעודד ענוים י"י.

לומר אין הפונה רק סוף השכר הקיים. ואחר שהשלים דברו על הגלות המראה רע הצדיקים דבר על טוב הרשעים ואמר ענו לי"י בתודה ומרו וגו' ושאר הפסוקים הנמשכים עמו ר"ל אל תתמהו על החפץ כי אין שלותם שלוה עומדת אבל מטבע המציאות ומרחמי השם הכוללים על כל בעלי חיים הוא שאמר המכסה שמים בעבים.

נותן לבהמה לחמה וגו' והוא על הדרך שנמצא להם ו"ל אמר לו במה אפרנסו אמר לו פרנסני ככלב פרנסני כעורב כלומר ככלב שיש בו תועלת קצת לאדם לשמירת ביתו. או כעורב שאין לו רק הקריאה הפחותה ועם כל זה רחמיו על כל מעשיו.

וכן בא הפתוב ולבני עורב אשר יקראו. ואולי הוא על דרך שאומרים כי בני עורב הקטנים לפי שאינם שחורים כאב ואם יתנפרו אליהם ולא יזונו אותם והשם יזמין להם חיים ומזון.

ואמרו לא בגבורת הסוס יחפץ וגו'. לפי שידוע שהסוס נכבד מפל הבהמות אצל האדם לגבורתו עד שהאדם נעבד לסוס להאכילו ולגרדו ולנפותו בכל מיני יפוי יתר מאדוניו והפרש רוכב הסוס נכבדאצל בני אדם לגבורתו היוצאת לפועל בתנועת שוקיו אמר דרך ראיה ומופת כי שלות הכופרים אינה מכוננת ואינה אלא פועל הטבע.

והביא בזה ראיה המשלית כי פשם שאין הפננה בגבורת הסוס שהיא סבת מאכלו הטוב ונעימות חיו כן אין הפננה בגבורת האדם ושלנותו אבל הפננה הוא ביראיו הם היודעים שהכל נמצא בתוסד השם המציאות עצמו והנמשך עמו והם המיחלים לתוסדו לטובת אחריתם.

והטוב הנועד לימות המשיח אינו אלא פדי שיהיו ישראל בשלנה ויהיה להם פנאי ללמוד ולדעת דרכי האמת ואז תשלם השגחת השם בהם ונמצא צדיק וטוב לו והוא אמרו שבחי ירושלים וגו' ושאר הפסוקים שחתימתן מגיד דבריו ליעקב.

ואמרו דבריו רוצה בו דברי התורה שהם מודיעים: האמתות על דרך הגדה וספור וחקיו ומשפטיו רוצה בו המצוות ושניהם שלמות הנפש ושלנותה לא זולתם. שאם יקיים אדם את המצוות אם בפיו כת"ת וק"ש וכיוצא בהם אם בשאר אבריו כמצוות המעשיות לא ישתלם האדם שלימות גמורה אם לא יתבונן במה שיעשה או במה שיאמר עד שישגי האמת.

והוא שאמר נעים זמירות ישראל אל תהיו פסוס פפרד אין הבין כי אותו האיש הקורא בתורה או הקורא שמע אף שמשתדל ללכת בדרכי ד' במרוצה ובנריוות הוא דומה לסוס הרץ במצות בעליו מבלי הבין תכלית מרוצתו.

וכן העושה המצות אע"פ שנושא משא גדול הוא דומה לפרד ההולך ומשאו על גבו כפי מה שישענו אותו הבעלים מאין התבוננות אחרת רק לשאת המשא כל שכן מי שלא יעשה לא זה ולא זה שאין לו תכלית אנושית כלל כי אין תכלית האדם שלנות הגוף כי היא שלנה בהמית שסוף גוף האדם החרק והגבור פסוף הסוס פמות זה כן מות זה.

ולקעיר על זה הסוד הגדול נראה אצלי שבאה מצות פרה אדומה לטהרת טומאת מת התמורה והנמשך עמה. ואל זה פנו בתקנת קריאת פרישת פרה ובהקדמתה כמו שאמרו להקדים תורתן של ישראל.

והטהרה האמתית היא במים חיים שהם המים הטהורים שהבטיח הנביא לזרקם עלינו לעתיד והוא שתקנו להפטיר עם פרישה זו ונרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. וביאר

הנביא זה וסמך לו ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתם בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר.

והוסיף באור לבאורו ואמר ואת רוחי אתם בקרבכם ועשיתי את אשר בקחתי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם וזה פלו כפי מה שקדם לו בעניני הישועה פי אז יודע שמו הגדול וקדושתו וילכו בקדושתו ושמרו משפטיו והוא הטרה מכל הטומאות כמו שיתבאר אחר זה בענין פרה אדומה.

ותחלת זה נשאל ונאמר למה הטמירה התורה כל פה בטומאת מת שהנוגע בנבלה או בשרץ יטהר ביומו והנוגע במת יטמא שבעת ימים פאילו מגע המת מרוחק. והלא קבורת מת מצנה גדולה עד שהקבלה אמרה שמת מצנה דוחה שאר מצות.

ונה תימה גדול על שתי מצות שנתראות כסותרות זו את זו שיהי מגעו מצנה גדולה וטומאתו מורה פאלו באה להזהיר האדם שלא יגע במת. ועוד צריך להתבונן בחבוב מצות קבורת מת והלא אם יקבר הגוף או לא יקבר הפל הולך אל מקום אחד.

וקודם שנשיב על זה נקדים ונאמר שצריך לנו לחפש טעמי המצות כדי שלא תהיינה כמצות אנשים מלומדה ועוד שהמצות שלא נודע בהם טעם השטן מקטרג עליהם ואנמות העולם משיבין עליהן ושתי סבות אלו מבטלות קיום התורה ודוחות רבים מעליה.

ויקבר האריף בזה הרב המורה. ובפירושו מצאנו זה לרבותינו בדרוש פי ליושבים לפני י"י: הנה סתרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק אמרו זה המגלה דברים שפסן עתיק יומיא ומה ניהו טעמי תורה ודרשו בהפך זה על סתרי תורה והכל לפי הזמן לפי שראו שסתרי תורה אינם ראויים אלא לחכמי לב יראי י"י ולכם של אחרונים כמחט סדקית ולפיכך צווי על ההסתר וסמכוהו לכתוב.

ולפי שראו גם כן שבאורף הזמן נמצאו המצות כדברים מורגלים אין הפונה בהם והאנמות משיבין עליהם ראוי לגלות הטעמים ואם הם בעצמם נתנו טעם בהסתר התורה טעמי המצות לפי מה שחטא שלמה באותן שנתגלה טעמם בתורה ההכרח הביאם לגלות לפי הדורות וכבר גלו קצתם והם מפוזרים בתלמוד וילמד סתום מן המפורש ואע"פ שהם אמרו שטעמי כל המצות נתגלו לשלמה חוץ מטעם פרה אדומה לא לסגור שער העיון בה אמרו זה שהרי הם ז"ל אמרו בה טעם דרו משל שבאה לכפר חטא העגל אמרה תבא האם ותקנח צואת בנה.

ר"ל שהמחשבה הטובה תטהר טומאת המעשים שעברו כמו שקדם שמעשה העגל חטאו במעשה בלבד. וכדי להרחיק הטומאה ההיא וכינצא בה באה הפרה שעיקר טהרתה המחשבה הזכה המחולקת מעשים טובים.

ואחר שהם בארו זה ידוע פי לא מנעו לבקש לה טעם. ואין להתנאש ולומר מאחר שלא מצא בה טעם מי שנאמר עליו ויחכם מפל האדם לא ימצאנה אחד מן החכמים כל שכן מי שאינו מפללם אין הדבר כן לפי שפח השכלי לאדם הוא כשאר הכוחות העיוניות ואתה יודע שפעמים רבות תבקש דבר שהוא בין עיניך ולא תמצאנו ונער קטון ימצאנו לה.

וכן פְּעָמִים רבות יִמָּצָא התלמיד הקטן מה שלא יִמָּצָא הרב הגדול ועל כל פְּנִיִּם השתדלויות בלמוד ובהתבוננות טוב כי אם יִמָּצָא המְכֻוֵן בְּדָבָר הַרִי מָצָא הטוב ואם לא מה שִׁימָצָא יִהְיֶה טוב בְּעֵצְמוֹ ותהיה בו העֶרְה לְאַחֲרֵים לְטָרוֹחַ וּלְבִקֵּשׁ וּלְמַצּוֹא הַמְכֻוֵן בוּ וּבְלִבְדֹ שִׁיזָהַר התלמיד שלא יהי' סוֹתֵר דְּבָרֵי חֻקֵּם מִמֶּנּוּ.

ולפי זה הענינו צוה החכם ואמר ויִוָּתֵר מֵהֵמָּה בְּנֵי הַזֶּהָר וְגוֹמֵר כְּמוֹ שֶׁהִקְדַּמְנוּ בְּפִתְחֵתָנוּ וְנִשׁוּב לְהִשִּׁיב עַל הַשְּׁאֵלוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וְנֹאמֵר שֶׁחֲבוּב קְבוּרַת מֵת הוּא לְשָׁנֵי טַעְמִים הָאֶחָד עַל דֶּרֶךְ מִדָּה טוֹבָה שִׁישָׂא אָדָם פְּנִיִּם לְמִי שֶׁנִּהְיָה מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁבָּאָה הַמִּצְוָה מִמֶּנּוּ לְלַמֵּד מִדָּה זוֹ לֹא תִתְעַב מִצָּרִי כִּי גַר הֵייתָ בְּאַרְצוֹ וְכֵן רָאוּי שֶׁלֹּא יִתְעַב הַגּוֹף אַחֵר שֶׁהִנְפִּשְׁגָּרָה בּוֹ וְהֵלֵא תִרְאֶה שֶׁהָאָדָם כְּשִׁיחֲרַב בֵּיתוֹ יִחְמֹל עָלָיו וְלִבּוֹ יִכָּאֵב אִם יִהְיֶה לְמַתְרָאוֹת וְקִשָּׁה עָלָיו וְכֵן קִשָּׁה לְנַפְשׁ כְּשִׁתְרָאָה הַגּוֹף מִתְבַּזֶּה.

ועל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ קִשָּׁה רַמָּה לְמַת כְּמַחֲט בְּבֶשֶׂר הַחַי. וְהַדְמִיּוֹן הַזֶּה דְמִיּוֹן בְּמִצִּיאוֹת הַקִּנְיָשִׁי לֹא בְכַמוֹתוֹ.

וכן בא על דֶּרֶךְ זֶה חֲבוּב קְבוּרַת הַמֵּת וְשָׂאֵר הַכְּבוֹד שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ בְּמוֹתוֹ וְהוּא כְּחֲבוּב תַּשְׁמִישֵׁי קְדוּשָׁה שֶׁהֵם נִגְנְזִין מְצוּרָה אֶל זֶה שֶׁקְרוּבֵי הַמֵּת מוֹצֵאִין נְחֵמָה בְּכְבוֹד הַהוּא כְּמוֹ שֶׁבָּא הַכְּתוּב לְנוֹד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ תַחֲלָה לְנוֹד וּלְכַסּוֹף לְנַחֵם.

וְהַטַּעַם הַשָּׁנִי הוּא הַחֲזַק וְהַצָּרִיף לְאַמוּנָתָנוּ בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים כִּי אֵלּוּ הֵיוּ מְשֻׁלְיִכִים גּוֹף הָאָדָם הַמֵּת כְּאֶחָד הַנְּבִלּוֹת הֵיוּ בְּנֵי אָדָם אוֹמְרִין נִמְשָׁל כְּבַהֲמוֹת נְדָמוֹ וְלֹא הֵיוּ מְקַבְּלִים אַמוּנַת הַתַּחֲיָה כְּמוֹ שֶׁהֵם מְקַבְּלִים זֶה עִם קְבוּרָתוֹ בְּרֵאוּתָם כִּי יִבְנוּ לוֹ בֵּית וְיִלְבִּישׁוּהוּ כָּל שָׁכֵן בְּרֵאוּתָם שִׁיקְבְּרוּהוּ אֲצֵל אֲבוֹתָיו וְכֵנִי מְשַׁפְּחָתוֹ לְהִיּוֹת עֲתִידִים לַעֲמוֹד יַחַד בְּנֵי הַמְשַׁפָּחָה.

וּלְקִיּוּם זֹאת הָאֲמוּנָה הַהִכְרַחֲתִית נִכְתְּבָה בַּתּוֹרָה מֵה שֶׁבָּא בְּקְבוּרַת הָאֲבוֹת וּמְקַפְּדוֹתָם בְּמִקוֹם קְבוּרָתָם וְשִׁכְבְּתֵי עִם אֲבוֹתֵי וְהֵם ז"ל אָמְרוּ לְמָה כָּל הָאֲבוֹת תּוֹבְעִין וּמְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָמַר פְּלוֹנֵי דְבָרִים בְּגוֹ מָה הוּא דְבָרִים בְּגוֹ אֶתְהַלֵּךְ לְפָנַי י"י בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים.

נִמָּצָא שֶׁהַפְּנִיָה הִיא לְאַמוּנַת הַתַּחֲיָה וְלַחֲזַק אַמוּנָה זוֹ אָמְרוּ עֲתִידִין צְדִיקִים שִׁיעֲמָדוּ בְּלְבוּשֵׁיהֶן וְלֹא עַל כָּל אָדָם אָמְרוּ זֶה רַק עַל הַצְדִיקִים וְעַל הַדֶּרֶךְ הַנִּזְכָּר הִיא הַקְפִּידָה בְּרוּב כְּבוֹד גּוֹפּוֹת הַמֵּתִים וְלִפִּי שֶׁלֹּא יִתְעַה הָאָדָם בְּרַב הַכְּבוֹד הַנַּעֲשֶׂה לְמַת וְשֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לְבוֹ כִּי הוּא הַמְכֻוֵן בְּאָדָם אֲמָרָה תּוֹרָה הַנּוֹגֵעַ בְּמַת יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים לְהַשִּׁיג הַכְּנָנָה וְלִדְעַת כִּי לֹא בְּשׂוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצָה כִּי אֵין הַרְצוֹן הַרְאִשׁוֹן בְּגוֹף כִּי אִם בְּנַפְשׁ הַנִּשְׁאָרַת וְעוֹנָה מְכַפֵּר הַשֵּׁם בְּאַחֲרִית וְלֹא יַעִיר כָּל חֲמָתוֹ לְכַלּוֹת הַנַּפְשׁ לְפִי שֶׁסַּבַּת הַעוֹנוֹת הֵינָה הַגּוֹף וְהוּא נוֹשֵׂא הַעוֹנוֹת לְשִׂאוֹל תַּחֲתִית שֶׁהֵם הַטּוֹמְאוֹת בְּאֵמַת כְּמוֹ שֶׁבָּא הַכְּתוּב אֵל תַּטְמָאוּ בְּכָל אֵלֶּה כִּי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמָאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָנִי מְשַׁלֵּחַ.

וְלָכֵן הַנּוֹגֵעַ בּוֹ יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים לְדְעַת וּלְהַבִּין שֶׁמֵּגַעוּ הֵינָה כְּכֹלֵי טְמֵא. וְלִפִּי אַמוּנָה זֹאת נִהְיָ לּוֹמֵר בְּשַׁעַת הַקְבוּרָה וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עוֹן וְגו'.

וְדַע וְהַבֵּן כִּי לְפָנָיו בָּא וַיִּזְכָּר כִּי בְּשֶׁר הַמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב וְהַצָּרִיף לּוֹמֵר בּוֹ וְלֹא יָשׁוּב בְּטַבַּע עַד עַת הַתַּחֲיָה שִׁישִׁיבָהוּ הַשֵּׁם בְּגְבוּרָתוֹ כְּדֶרֶךְ שָׂאֵר הַנִּפְלְאוֹת. סוֹף דְּבָר

העיקר הגדול שאין הפננה באדם רק לנפשו ולפיכך צריך שישתדל להשלים נפשו
בחכמה ולהאכילה מעץ החיים שאין לגוף מותר על הבהמה ואע"פ שהוא נאה ממנה
בתבניתו ובשאר עניניו כמאכלו ומלבושיו ודירתו הכל הנה מן העפר והכל ישוב אליו
לא יצילנו מזה לא יפוי ולא גבורה ואולם יזיק לו כי כל עת שיביט עצמו וישתדל
בשלמות גופו יבעט ושלמות נפשו ימעט והוא כפרה סוררה אין לה תרון עליה.

הוא שאמר הושע הנביא כי כפרה סוררה סרר ישראל וידוע כי הפרה המלמדת דרפה
שתעבוד האדמה יותר משאר בהמות ורוב תבואות בכח שור וכמו כן האדם פשילמד
יעבוד הגן וכאשר לא ילמד יבעט פעגל לא לומד וכפרה סוררה אשר לא עלה עליה
עולפי היא סבת סוררותה וכן תרגמו יונתן ארי כתורא דאתפטים ובעט וגו'.

ולקעיר על זה נראה לומר שבאה לטהרת הטומאה הזאת פרה אדומה תמימה אשר אין
בה מום אשר לא עלה עליה עול לפי שידוע שכל אחד מתנאים אלו מונע תרבותה
ובהתחבר כלם בה היא באמת סוררה אינה ראויה לעבודה.

ולזה באה חוקת התורה הראויה להקרא פו כי היא מורה ומלמדת כל שלמותה וצונתה
לשרפה ולקחת מאפרה לטהר טמא מגע מת להעיר על האמונה האמתית שאין שלמות
באדם רק מצד נפשו.

אבל גופו אף כי יהיה הנאה שבמין האדם והחזק מהכל מותרו עפר ואפר כמותר הפרה
הזאת ובזה תרחק כל מחשב רעה מהתעסק בקבורת המת ומהרואה הכבוד הגדול הנעשה
לו במותו גם הוסיפה התורה להשליף אל תוף שרפת הפרה עץ ארז ואזוב לחזק זה
הדעת שכל הנעשה מהיסודות אחריתם עפר ואפר כי הארז שהוא המין הגדול שבעצים
והאזוב שהוא המין הקטן שבעשבים כמו שנראה באמרו מן הארז אשר בלבנון עד האזוב
הינצא בקיר שניהם כאחד שבים אל יסודם קטן וגדול שם הוא והכל בא דרך הערה על
דרך אל יתהלל הגבור וגומר.

ואולי באה הפרה בלבד להעיר דרך אל יתהלל הגבור. ואמרו הגבור לא גבור רמז על
הנקרא באמת גבור וכן רצונו על העשיר באמת והוא מוטבע על המדות הטובות
כמו שבארו ז"ל באמרו אי זהו עשיר השמח בחלקו וזה טוב מן הראשון כמו שאמרו
הפילוסופים לפי שלמות חמרו ואין לאחד מהם ראוי להתהלל השלם כי אם בזאת.

והארז והאזוב באו כדרך אל יתהלל חכם בחכמתו כי אין הפננה בפסוק שהוא על החכמה
העליונה אבל על השפלה ממנה כמו המתרגם לא ישתבח שלמה בר דוד בחכמתיה. ורמז
על החכמות שספר עליו הכתוב וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון והוא חלק
מחכמת הטבע.

וכן בא במצנה זו שני תולעת כי הוא המין הנכבד שבמלבושי האדם והוא סבת הגאונה
והבעיטה מחמת העונש ועל דרך אל יתהלל עשיר בעשרו. והכל בא להוכיח האדם שלא
יטה אחר גופו ולא ישים השתדלותו בו לפי שהנטיה ההיא היא טומאה עולמית.

אבל ישים כל השתדלותו לטהר נפשו בתורה שהיא מקור מים חיים הם המים הטהורים.
כי התורה סבה למחזיקים בה לזכותם לתחיית המתים ולעולם הבא והוא שבאה המצנה
בדרך הערה ונתן עליו מים חיים אל כלי וזה מקום ראוי להוסיף בו בדרך נחמה מה

שפתוב בפ' בהעלותה מפסוק ויעד מלאך י"י וגו' עד וכוה נשלם דבר הנביא על מהות העולם הבא ובמה ינפה האדם אליו ויוסיף עוד ויאמר ולהעיר על זה אמר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו לא אמר טוב אבל ממשתה.

וכמו כן אמר לב חכמים בבית אבל ולא אמר לב חכמים באבל כי האמנם לב הפסילים באבל כי כעס בחיק פסילים ינוח לפי שהאבל מהמדות הרעות אשר לאדם שהרי הוא מחוסר שלמות האדם שהתחמה והנבואה מסתלקת בסבת האבל כמו שנודע מיעקב אבינו שהיה שלם בתכלית השלימות והיה נביא וכל זמן שהתאבל על בנו אע"פ שאבלו היה מטעם כי טרוף טורף יוסף וחשב שבפשיעתו מת מכל מקום כל ימי אבלו לא שרתה עליו רוח החודש בעוד שנעלם ממנו הזמן הרב שהוא שהיה חי ואם שלם כמוהו השיגהו חסרון גדול בסבת האבל מה יהיה ענין אחד מבני אדם בהתאבלו יותר מדאי כל שכן שהיא גאונה ממנו ומעוט אמונה בשם שהוא הנותן והוא הלוקח.

והלא אברהם אבינו בעצמו בזריזות הלך דרך שלשת ימים להעלות לו לעולה את בנו יחידו אשר אהב ואשר אליו התפלל ונולד לו אחר התיאשו מהוליד ואחר כל זה באה לו המצוה וקבלה ברצון ולא בקש מהשם להעביר מעליו המצוה הקשה הזאת שאין קשה כמוה לפי הטבע ונמשך אל רצון השם ואם זה נמצא בו בהפקר הבן כל שכן בהפקר שאר הקרובים שאין חביבות קרבות פקרבות הבנים.

והבן שהוא היה אהוב מכל בן ושנאו לאהבת השם וקבל דברו ויגרתו ברצון מרב שלמותו והשיגו האמת כי אין הפונה לשלמים בבנים רק לעבוד השם בם כי הרצון בבנים נמצא על שלשה מינים.

המין האחד רצון אנשים שהם מוטבעים בטבע שאר בעלי חיים שאין להם מחשבה והשתכלות במעשיהם והם מתאווים להוליד בנים ולגדלם והם שמחים ברכ טורחם בם וכאשר יפקדו הם מתאבלים בהסתלק הטורח והיגיעה מעליהם ומי שהוא על הדרך הזה אין לו על הבהמה מותר ואבלו וצערו כצער הפרה הגועה על הלקח העגל ממנה וכדי בזיון וקצף.

והמין השני רצון אנשים שיש להם פננה רעה בבנים שהם משתדלים להוליד בנים ולגדלם כדי להעזר בהם ולהתגאות בם על השכנים ועל הקרובים והדין עם אלה שיתאבלו במות בניהם לפי שהם מפת הרעים ראשי הצבא משחיתי עולם כי כשיאבד הצבא יאבד הראש.

והטוב לאלו שלא יולידו כלל כי ההנהיג וההפסד יחשב להם עון. והמין השלישי רצון אנשים שפונתם להוליד בנים כדי שילמדו אותם ללכת בדרך השם ולעבוד אותו.

ומי שהוא על הדרך הזה ראוי שישמח בהולדו ויודה וישבח בהפקדם ואת הטוב ואת הרע יקבל בלב שלם כי הוא עושה את אשר ראוי לו לעשות. ומי שהוא על הדרך הזה ההוניה והפליה תחשב לו צדקה ואשר הוא על הדרך הזה וירצה בבנים רצון השם בם הוא העובד החסיד.

וּלְפִי שְׂאֵבֶרָהּ אֲבִינוּ הַשִּׁיג זֶה שְׁלַח יָדוֹ אֶל הַמַּאֲכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ וְאִם הוּא הִרְאָה אֶהְבְּתוֹ לְשֵׁם בְּבֵן יָקִיר כְּמוֹהוּ וְעוֹדְנוּ חֵי מָה לַעֲשׂוֹת אֶל מִי שְׁלַקְחוּ הַשֵּׁם אֲשֶׁר הָחִי יִלְדֵּי אֶל הַמֵּת וְהַמֵּת לֹא יָשׁוּב אֶל הַחַי גַּם כֵּן יִפְקֹד הַטּוֹב שְׂבֹאוֹהֶבִים וְהַיָּקָר מִכָּל הַבָּנִים הַטּוֹב שְׂיִפְלוּ פָּנָי הַנִּפְקָד בְּבוֹא הַמִּפְקִיד לְקַחַת פְּקֻדוֹנוֹ אִין זֶה כִּי אִם רַע לֵב בְּלֹא שׁוּם תּוֹעֵלַת וְדִי מוֹסֵר וְתוֹכְחָה בְּדָבָר הָאִשָּׁה הַחֲכָמָה דְּבִיתָהּוּ דֹר' מֵאִיר שְׁמֵתוֹ שְׁנֵי בָנִים בְּשֶׁבֶת פְּתָאוֹם וְהוּא הִיָּה דוֹרֵשׁ לְרַבִּים וְלִקְחָתָם וְהִשְׁכִּיחָתָם בְּמִטָּה וְהִחְרִישָׁה עַד בּוֹאוֹ וּכְשָׁבָא מִבֵּית הַמְדַרְשׁ שָׂאל עֲלֵיהֶם וְאָמְרָה לּוֹ שְׁהִלְכוּ לְטִיָּיל וְלִמּוֹצָאֵי שֶׁבֶת הַעֲלִימָה מִמֶּנּוּ עַד שְׁהִבְדִּיל וְאָכַל וְאָחֵר שְׂאָכַל וְשִׁתָּה אָמְרָה לּוֹ ר' פְּקֻדוֹן אֶחָד יֵשׁ בְּיָדִי וְבֹא בַעַל הַפְּקֻדוֹן לְקַחַת אֶת שְׁלוֹ הֶבְהָ נָא עֲצָה אִם אֲחֻזֵּר הַפְּקֻדוֹן בְּסִבָּר פָּנִים וְאִם לֹא.

וְהוּא הִשִּׁיב לָהּ וְאָמַר בְּנֻדָּאי הַחֻזִּירִי אוֹתוֹ בְּסִבָּר פָּנִים יָפוֹת מִיָּד הוֹלִיכְתוּ לְמִטָּה שְׁהַנְעָרִים עֲלֵיָהּ וְאָמְרָה לּוֹ הֲרִי הַפְּקֻדוֹן שְׂבֹא בַעַל הַפְּקֻדוֹן לְנִטְלוֹ וּמִיָּד צִנָּה לְקַבְּרָם וְהַתְנַחֵם בְּדָבָר הַחֲכָמָה אֲשֶׁתוֹ שְׁהִלְכָה בְּדָרָךְ אַהֲרֹן הַפָּהֵן שְׁמֵתוֹ שְׁנֵי בָנָיו כְּאֶחָד בְּיוֹם כְּהוֹנָתָם וְנֹאמַר בּוֹ וַיִּדְוֹם אַהֲרֹן וְזֶה חֲכָמָה בְּאֵמַת כִּי אִין הָאָבֵל עַל הַמֵּת לֹא מְדַרְךְ חֲכָמָה גַּם לֹא מְדַרְךְ אֲמוּנָה רַק לְקַיָּים מְצַנֵּת הָאָבֵל כְּפִי שְׂבֹאָה הַקְּבֵלָה מִתּוֹךְ דְּבָרֵי תוֹרָה הַסְּפוּרִיִּים.

וְכַפִּי מָה שְׁהוֹסִיפוּ סוֹפְרִים עֲלֵיָהּ כְּדִי שְׁלֹא יִלְדֵּי אָדָם עִם הַשֵּׁם בְּקָרִי וַיִּזְכָּר כִּי הוּא גַּם כֵּן יָמוּת וַיָּשׁוּב יוֹם אֶחָד לְפָנָי מִיִּתְתּוֹ לְחַיּוֹת אֶת נַפְשׁוֹ וְאִין לְאָדָם מִשְׁכָּל הוּא שְׁנֹקְרָא חֵי בְּאֵמַת לְהִתְאָבֵל וְלִהְתְּאוּנָן רַק עַל חֲטָאֵיו כְּמוֹ שְׂאָמַר הַנְּבִיא מָה יִתְאוּנָן אָדָם חֵי גֹבֵר עַל חֲטָאֵיו.

וְכַפִּי עֲנִין זֶה שְׁכַח הַחֲכָם הַהִלִּיכָה לְבֵית אָבֵל מְלַכַת אֶל בֵּית מִשְׁתָּה וְאֶפְּלוֹ הוּא שֶׁל מְצֻנָּה וְאִם שְׁנֵיהֶם הֵם גְּמִילוֹת חֲסִדִים טוֹב בֵּית הָאָבֵל בְּאֲשֶׁר הוּא כְּלוּמַר סִבְתּוֹ שֶׁהוּא הַמֵּת הוּא סוֹף הָאָדָם כִּי הָאָדָם יֹאמַר מִן־חֲלָט בְּעוֹדוֹ חֵי וְהוּא מְחַוֵּב בְּגוּף וְנִפְשׁוֹ וְכֹאשֶׁר תִּלְדֵּי לָהּ הַנִּפְשׁ יֹאמַר לּוֹ גּוּף אוֹ פֶּגֶר לֹא אָדָם כִּי אִם בְּתוֹסֶפֶת מֵת כִּי כֵן יֹאמַר עֲלָיו אָדָם מֵת לֹא אָדָם סֵתָם כִּי כְּבָר סוֹף וְכָלָה.

וְהוּא שְׂאָמַר כְּנוֹתָן טַעַם לְדְבָרָיו וְהָחִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ רוּצָה בּוֹ יִחְשָׁב וַיִּסְתַּכַּל כִּי הוּא סוֹף הָאָדָם ר"ל תְּכִלִּית מְצִיאוֹת הָאָדָם וְסוֹפּוֹ כִּי יִרְאָה גּוּף הַצְּדִיק כְּלָה בְּגוּף הַרְשָׁע וּבְזָה יִדַע וַיִּתְבּוֹנֵן הָאִישׁ חֵי בְּאֵמַת מָה חֵיָיו וַיִּשְׁתַּדַּל לְהִיּוֹת לוֹ מִהַלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים כְּמוֹ שְׂבֹאֲרָנוּ שְׂמֻצָּת פְּרָה אֲדוּמָה בָּאָה לְהַעִיר הָאָדָם עַל הַחַיִּים הַמִּתְמִידִים וְאֶל זֶה כְּנֹן בְּאֲמָרוֹ וְנִתְּן עֲלָיו מִים חַיִּים אֶל כָּלִי.

וּלְפִי שְׁלֹא יַעֲלֶה בְּלֵב הָאָדָם שְׁסַבַּת טְהַרַת הַפְּרָה כַּחַ נִתּוֹן בָּהּ כְּדַעַת הַמַּהְבִּילִים בְּעֲנִינִים רַבִּים צְוִתָּה הַתּוֹרָה שְׁתַּטְמָא כָּל הָעוֹסְקִים בָּהּ כְּדִי לְבַטֵּל כָּל מַחְשְׁבָה כּוֹזְבַת וְכְדִי לְחַקֵּר וְלַדַּעַת הַפְּנוּנָה בָּהּ.

הֲלֹא תִרְאָה שְׁהִיָּה צָרִיךְ לְכַתֵּת נַחַשׁ הַנִּחַשֶׁת לְפִי שְׁהִיּוֹ יִשְׂרָאֵל תּוֹעִים בּוֹ וְאוֹמְרִים שְׁכַח הַעֲלִיּוֹנִים הִיָּה בּוֹ לְהַחֲיוֹת הַנְּשׁוּכִים וְאֲמָנָם הַתְּחַיָּיה הִיָּתָה לְאֲשֶׁר מְכּוֹנִים לָבָם לְשָׁמַיִם שְׁלֹא יִשְׁוֶךְ אוֹתָם הַנִּחַשׁ הַמִּשְׂאֵי וְאִז יִהְיֶה הַשֵּׁם מְחַיָּה אוֹתָם.

וְהוּא שְׂאָמְרוֹ ז"ל וְכִי נִחַשׁ מִמֵּית אוֹ נַחַשׁ מְחַיָּה אֶלָּא כָּל זְמַן שְׁהִיּוֹ מְסַתְּפְלִין כְּנֶגֶד אֲבֵיהֶם שְׂבִשְׂמִים הִיּוֹ מִתְרַפְּאִין. כֵּן הַפְּנוּנָה בְּכָל הַנְּזָכָר בְּפִרְשַׁת פְּרָה לְטַהַר טוֹמְאָת הַלְּבָבוֹת

הנמשכת אחר כל דעת בטל כמו שאמרו על העריות ושאר העבירות אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים וגו' ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אנתה במקום הזה יעד להם כי אם יחטאו לפניו אע"פ שאין בארץ צדיקים מהם ולא כמותם יבואו אחרים ויורישו אותם כי פשטוריש אומה אחת אחרתלא בצדקת המוריש תורישנה רק ברשעת הגורש.

וכן בא בפ"י בתורה כי ברשעת הגוים גו' כי לולי רשעת הגורש לא יגרשנו הצדיק והוי שפכתוב כי לא שלם עון האמורי עד הנה. וכאשר לא נתן סיוון את ישראל עבור בגבולו ועשה מעשה סדום בזה נהנה וזה לא חסר שהוי בלא ספק מדה רעה וחסרון אשר לא יוכל להמנות כי פועל בהמי ולא בהמי בלבד אבל צבועי פי זה דרך החיות הרעות שאינן בני תרבות להזיק באשר אין להם תועלת ולפיכך שלם עוננו במדה הרעה הזאת כי טמא את ארצו עד שהקיא אתו מאשר ירש ואשר הוריש את בני עמון כמו שהעירה עליו התורה ובזה זכה יפתח את בני ישראל על ארץ בני עמון לפי שלקחה ישראל בעון האמורי שהוא הטומאה המכוילת וכן הטירה השלמה היא במים חיים טהורים שהם התורה והתקמה הכוללת ידיעת האמת עם המדות הטובות ועל דרך זה בא היעוד שהבטיח הנביא.

והשם ברחמי יקיים אותו בנו כמו שנאמר ונרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מפל טומאותיכם ומפל גליליכם אטהר אתכם. (פרשת ויקהל יאמר בה אחד מהענינים הקדומים או דרוש ויקחו לי תרומה או דרוש פרשת החודש שהיא פתובה בפרשת בא אל פרעה לפי הפסק הפרשיות.

פרשת ויקרא שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בה אלהים אלהיה אנכי. לא על זבחה אוכחה ועולותיה לנגדי תמיד.

לא אקח מביתה פר ממקלאותיה עתודים. ישמע חכם את הדבר הזה שנאמר על עבודת הקרבנות ויוסיף לקח לדעת הפונה במצות קרבן ובמצות רבות שבאו בתורה כי כמה מבני עמנו ומאנשי שאר האומות חושבים שעיקר פפרת העונות ותשועת הנפשות הוא בקרבן עד שהאומות עומסים עלינו משא קלס ולעג ואומרים שלא נוכל להושיע נפשנו בגלות אחר שאין שם קרבן ואין עבודת הלב שהיא באמונת יחודו הטובה ובתפלה לפניו ובתהלותיו חשובה בעיניהם פנגד עבודת הקרבן לפיכך הנביאים והמדברים ברוח הקדוש באו לבטל הדעת הנפסד הזאת והעירו על זה במקומות רבים והודיעו שאין חפץ השם בקרבן כפי שהם חושבים כמו שאמר זבח ומנחה לא תפצת אונים פריית לי עולה וחסאאה לא שאלת.

ואמר ודם פרים וכבשים ועתודים לא תפצתי ואמר הירצה י"י באלפי אלים ברבבות נחלי שמן ואמר כי לא תחפץ זבח ואתנה עולה לא תרצה. ואם נפשך לומר והלא פרשת ויקרא ופרשיות רבות באו בתורה על מצות הקרבן ואיך יאמר שאין חפץ השם בו והלא הוא צנה עליו במקומות רבים ובפירוש נאמר ונרצה לו לכפר עליו וכמוהו רבים שענינם שרצון השם בו ואחר שהוא פן איך נכתוב בדברי נביאים שאין רצון השם וחסאאה בו והיו ולא לא יצדקו על דבר אחד.

דע והתבונן שזה אמת פשיאמרו שניהם מצד אחד כי אז בהכרח אם האחד מהם אמת האחד שקר ואם האחד שקר האחד אמת אבל פשילקחו האחד מהם מצד אחד והשני מצד אחר אפשר שיצדקו שניהם.

וחפץ ורצון השם יאמרו על שני צדדין ראשון ושני. והמשל בזה כי המלה הצדיק חפצו הראשון שיהיו כל אנשיו צדיקים וישרים ושל לא יעשה אף אחד מהם דבר שיענישונו עליו.

ולפי הענין הזה יאמר על המלה שהוא שאין חפצו ורצונו בעונש ועל דרך זה אמר החפץ אחפון במות הרשע נאום י"י ונאמר עוד כי לא אחפון במות המת הלא בשובו מדרךיו וחייה. אמנם החפץ השני אשר למלה הצדיק שאם יחטא אחד מאנשיו שיענש לבער הרע מקרב הארץ ולפיכך יאמר על המלה שצוה על העונש וחפצו ורצונו בו.

וכמו כן הרופא הטוב המשגיח בבריאות אדם אחד רצונו וחפצו בו שייאכל הדברים הבינונים באיכותם וכמותם המעמידים הבריאות בדרך שלא יחלה ויצטרף למרקחת או למשקה מן הדברים המשיבים אותו לבריאות וזה חפצו הראשון.

ומצד זה יאמר שאין חפץ הרופא באכילת המרקחת אבל פשיחלה האיש ההוא רצון הרופא וחפצו שייאכל האיש ההוא המרקחת עד שישוב לבריאותו וזהו חפצו השני שאינו מפנין ראשון.

ועל דרך המשלים הנזכרים צריך שנקח ענין הקרבן כי החפץ הראשון לשם בישראל הוא לשמנע בקולו כמו שאמר הנביא כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה ונבח.

כי אם את הדבר הזה צויתי אותם רצה בו כי הפונה בבחירת השם בישראל הוא לשמנע בקולו ולקבל עליו עול מלכות שמים ולקראו באמת והוא שיצייר בלבו הדבר הנזהר בפיו מיחוד השם וממשלתו ושאר תהלותיו.

ונה רצה הנביא באמרו עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו ר"ל שתכלית יצירת העם הזה שיצאתי הוא שיספרו תהלתי לא העמל והגיעה בקרבנות ובשאר עבודות בלא פונה אמתית כאשר ידמו רבים שהם הקריאה הטובה אל השם ובהם יתקרבו אליו כי לא זו הדרך ללכת אליו ולא זאת הגיעה מבוקשת מישראל ואין זה קריאתו באמת והוא שסמך לו הנביא ואמר ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל.

והוסיף ביאור ואמר כי הגיעה ההיא אינה לשם כי אין זו הבקשה במצוה ההיא כמו שאמר לא הבאת לי שיה עולותיך ולא על זבחיך אוכחך ועולותיך נגדי תמיד ר"ל שאינם לי כלל שאני לא אהנה בהם כלל כשאר הנעבדים גם המצוה הזאת אינה לרצוני מכם שאבקש העולה ולא שתקריבו עולות לנגדי תמיד ומי יתן והיה לבבכם שלם ולא תהיו צריכים לעבוד אותי על דרך זה שתיגעו בו כי אתם מעבידים אותי בדרך זה ומגיעים רצוני בעונותיכם והוא שאמר לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה ואמר העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך.

וְזֶה נֹאמֵר כְּלִשׁוֹן בְּגֵי אָדָם שֶׁהִצְדִּיק יִיגַע וְיִלְאֶה בְּמַעֲשֵׂי הַרְשָׁע וְהַחֲכָם בְּדַבְרֵי הַפְּסִיל וְהַמְלִיךְ בְּעַם בְּמַרְדּוֹ וְשׁוּבוֹ וְהַרְוֹפָא הַנְּאָמֵן בְּאִישׁ שֶׁהִנְהִיגְתּוּ עָלָיו כְּשִׂיאֲכֹל הַמַּאֲכָלִים הַרְעִים שֶׁהִזְהִירוּ עֲלֵיהֶם שְׁלֹא יֵאָכְלֻם וְיֵאָכְלֻם וְלֹא יִשְׁמַע אֵלָיו לְקַבֵּל מִשְׁקִים וּמִרְקָחוֹת וְכִשְׂיִתְמִיד בְּעַנְיָן זֶה יִקְוֶה וְיִלְאֶה הַרְוֹפָא בּוֹ וְעַל דְּרָף זֶה אָמַר הוֹגְעַתְנִי בְּעוֹנוֹתַיָּךְ.

וּלְפִי עֲנִין זֶה נֹאמֵר שְׂאִין חֲפִץ הַשֵּׁם בְּקָרְבָן אֲכַל חֲפָצוֹ בּוֹ עַל דְּרָף חֲפִץ הַרְוֹפָא הַטּוֹב בְּאֲכִילַת הַמִּרְקָחַת לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בִּקְשׁ מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹא יַעֲבֹד זֹולְתוֹ וְהִיָּה הַמְנַהֵג הַקְּדוּם בְּאוֹמוֹת לְבִוֹחַ לְשָׂדִים לֹא אֱלוֹהַ לְבַקֵּשׁ הַתְּשׁוּעָה וְהַפְּרָה.

וּלְפִי שֶׁעֲבֹדַת הַקָּרְבָן הִיא טוֹבָה לְפִי הַדַּעַת הַמְּפֹרָסִם בְּהַקְרִיב בְּעַלֵי חַיִּים שֶׁהֵם הַמִּין הַטּוֹב מִכָּל הַמְּוֹרָכָב וְשֶׁהַחֲנוּמֵר שֶׁלָּהֶם הַקָּרוֹב הוּא לְחֲנוּמֵר הָאָדָם. לְפִיכֵךְ רָצָה הַשֵּׁם שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לוֹ לְבַדּוֹ וּבְדִרְף כְּבוֹד וְהַגְדִּיל מְמַשְׁלָתוֹ עַל הַכָּל וְהוּא שֶׁפָּתַח פְּרִשְׁתַּח הַקָּרְבָנוֹת בְּקָרְבָנוֹת נְדָבָה וְאָמַר אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם.

וְלֹא פָתַח בְּקָרְבָן מִצְוָה לְהוֹדִיעַ שְׂאִין זֶה הַמְּבֻקָשׁ מֵהַעַם אֲמָנָם הַעַם כְּלָוֹ לְפִי שְׂאִי אֶפְשָׁר לְכָלֻם שֶׁיִּקְרִיבוּ נְדָבָה עַל הַדְּרָף הַנְּזָכָר צְנוּהָ עֲלֵיהֶם לְהַקְרִיב תְּמִידִין וְאָמַר צוֹ אֵת בְּגֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם אֵת קָרְבְּנֵי לְחֻמֵי לְאִשֵׁי רִיחַ נִיחֻחֵי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ.

וּבֵין תְּבִין אָמְרוּ קָרְבְּנֵי לְחֻמֵי לְאִשֵׁי רִיחַ נִיחֻחֵי כִּי בַחֲמִשָּׁה יְחוּסִים יְחוּס הַקָּרְבָן אֲצִלוֹ קְדֵי לְהַעִיר עַל הַכְּנֻגָה שֶׁאָמַר בְּכִי וְלֹא יִנְבְּחוּ עוֹד אֵת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִים אֲשֶׁר הֵם זֹנִיִּים אַחֲרֵיהֶם מִצֹּרֶף אֵל זֶה כִּי בְהַעֲלוֹתָם אֵל לִבָּם שֶׁהַקְרִיבוּ נִפְשׁ תַּחַת נִפְשָׁם הַחַיָּה יִדְמוּ בְּנִפְשָׁם שֶׁנִּתְפַּכְּרוּ עִוְנָם וּמַעֲתָה יִתְקַרְבוּ אֵל הַשֵּׁם וְאִם לֹא הִיָּתָה הַמַּחֲשָׁבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל הָיוּ נֹאשִׁים מִן הַתְּשׁוּבָה וְלוּלִי הַמַּעֲשִׂים בְּזָה וְכִיּוֹצֵא בְּזָה לֹא הִיָּ קִיּוּם לְאִמּוּנָה וְאִדּוּגִינוֹ הַמְּלִיךְ הַגְּדוֹל הַאֲנַפּוֹדוֹר פְּדִרִיק שֶׁיִּחְיֶה וְיִאֲרִיף יָמִים נְתֵן טַעַם מַדּוּעַ צְנוּהָ ה' לְהַקְרִיב קָרְבָן מִמִּין הַבְּקָר וְהַצֹּאן וְלֹא צְנוּהָ לְהַקְרִיב שׁוּם מִין מִמִּינֵי חַיּוֹת וְאָמַר לְפִי שֶׁכְּנֻגַת הַקָּרְבָן לְעִשׂוֹת בּוֹ רָצוֹן לְבוֹרָא וְאִין אָדָם מְרַצָּה אַחַר בְּדָבָר שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ וּמִינֵי הַבְּקָר וְהַצֹּאן הֵם בְּיִתּוֹת וְהֵם נְכֹסֵי בְּעֵלִים אֲשֶׁר טָרַח בָּהֶם אוֹ בְּדַמֵּיהֶם וּמִינֵי חַיּוֹת הֵם מְדַבְּרִיּוֹת וְאִין לָהֶם בְּעֵלִים וְאִינוֹ טוֹרַח בָּהֶם.

וְהֵם כְּאִילוֹ אִינָם שְׁלוֹ עַל כֵּן לֹא צְנוּהָ לְהַקְרִיב אֵלָיו לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחוֹ מִמִּינֵי חַיּוֹת וְהַרְאָהָ עַל זֶה כִּי לְאֲשֶׁר לֹא הִשְׁיֵג יְדוֹ צְנוּהָ לְהַקְרִיב מִמִּינֵי הָעוֹף בְּגֵי יוֹנָה וְתוֹרִים לְפִי שֶׁהִיָּה נְהוּג לְגַדְלָם בְּבֵית.

אֲמָנָם הָעֵינֵקֵר הַגְּדוֹל וְשׁוֹרֵשׁ הַצְּדִיקִים הוּא בְּקַבְּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שֶׁהִיא הַקְרִיאָה הָאֲמִיתִית אֲשֶׁר יִקְרְאוּהוּ בְּאֲמַת וְהוּא הַמְהַלֵּל הַנְּאָה וְעַם זֶה יִהְיֶה הַקָּרְבָן וְשֶׁאֵר הַמַּצּוֹת לְרָצוֹן. וְאֵל זֶה כְּנֻגַת הַבְּקָרָה עִם זֶה יִצְרַתִּי לִי תִהְלֵתִי יִסְפְּרוּ וְלֹא אֲנִי קָרָאתִי יַעֲקֹב כִּי יִגְעַתְּ בִּי יִשְׂרָאֵל וְשֶׁאֵר הַפְּסוּקִים הַנִּמְשָׁכִים לָזֶה.

וְכֵן אֶסֶף הַמְשׁוֹרֵר בָּא לְהַעִיר כְּפִי עֲנִין זֶה עַל שְׁלֵמוֹת הָאָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמַּצּוֹת וְלְהוֹדִיעַ כִּי לֹא יִשְׁלַם בְּמַצּוֹת מֵאִין תּוֹרָה וְחֻמְתָּה וְלֹא בַתּוֹרָה וּבַחֲכָמָה מֵאִין קִיּוּם הַמַּצּוֹת וְהוּא שֶׁאָמַר שֶׁמַּעַה עַמִּי וְאִדְבַרְהָ יִשְׂרָאֵל וְאֶעֱיֵדָה בְּךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ אֲנִי וְאָמַר אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ לְהַעִיר עַל שְׁנֵי עֲנִינִים הַנְּזָכָרִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֲנִי י"י אֱלֹהֵיךָ וְכִבֵּר בְּאַרְתִּי שֵׁם שְׁשִׁמִּי מַצּוֹת הֵן

כּן אָמרוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ אָנֹכִי בָּא לְהַעֲרִיר וּלְהוֹדִיעַ כִּי הוּא אֱלֹהִים וְזֶה יוֹדֵעַ לְאָדָם בְּהַשְׁיגוֹ תוֹרָה וְחֻכְמָה.

וְאָמרוּ אֱלֹהֵיךָ אָנֹכִי בָּא לְהַעֲרִיר ג"כ שְׂיַדַע שֶׁהוּא אֱלֹהֵיו וְשׁוֹפְטוֹ וּמְנַהִיגוֹ וּמְשַׁגֵּיחַ עַל מַעֲשָׂיו וְצָרִיךְ לוֹ שְׂיִקְבַּל מִצְוֹתָיו בְּדַרְךְ קַבְּלַת עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם שֶׁהוּא הַעֲיָקָר וְכֵן אָסַף עֲצָמוֹ הַעֲרִיר עַל זֶה בְּלִשׁוֹן שְׁמִיעָה וְהַעֲרָה גַם כֵּן בְּמִזְמוֹר אַחֵר וְאָמַר שְׁמַעַה עַמִּי וְאַעֲיֶדְהָ בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֹכַר וְאָמַר אַחֵר זֶה לוֹ עַמִּי שְׁנִמַּע לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יִהְלְכוּ.

וְהַפֵּל בָּא לְהַעֲרִיר כִּי שְׁלֵמוֹת הָאָדָם צָרִיךְ לִירָאת שְׁמַיִם וְחֻכְמָה שֶׁהִיא הַתוֹרָה וְהַשְׁמִיעָה בָּאָה עַל הַתוֹרָה כִּי הַיּוֹדֵעַ אוֹתָהּ שׁוֹמַע הַשֵּׁם וְיִוָּדַעוּ. וּבְדַרְכֵי יִהְלְכוּ בָּא עַל קִיוֵם הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִתְדַמּוֹת בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם.

וּלְפִי שְׁהַעֲיָקָר הוּא בַּתוֹרָה וּבְחֻכְמָה הוֹכִיחַ תְּחִלָּה עָלֶיהָ וְאָמַר כִּי תוֹכַחְתוּ אֵינָה עַל מִיעוּט עֲבוֹדַת הַקָּרְבָן אֲבָל עַל הַקָּרְבָּן וְכִשְׁלֵא תִהְיֶה בּוֹ הַכּוֹנֵה הַמְבַּקֵּשׁת בּוֹ וְהוּא שְׁאָמַר לֹא עַל זְבָחֵיךָ אוֹכִיחֶךָ וּשְׁאָר הַפְּסוּקִים הַנִּמְשָׁכִים לְזֶה כְּפִי הַעֲנִין הַנִּזְכָּר בְּפְסוּקֵי הַהַפְּטָרָה.

וּר"ל שְׁלֵא אוֹכִיחֶךָ עַל הַרְבּוֹת זְבָחֵיךָ וְשִׁיְהִיו עוֹלוֹתֶיךָ לְנֹגְדֵי תְּמִיד וְרִמַּז בּוֹ עַל הַתְּמִידִין שֶׁהֵם נִקְרָאִים עוֹלַת תְּמִיד וְהוֹסִיף אָסַף בְּיַחּוּד וְאָמַר לֹא אֶקַּח מִבֵּיתֶךָ פָּר מִמְּכֻלְאוֹתֶיךָ עַתּוּדִים רְצָה בּוֹ שְׁאֵינִי כְּשְׁאָר נְעַבְדִּים שִׁיטִּילוּ צָרְכֵיהֶם עַל עַבְדֵיהֶם לְפִי שְׁאֵינִי לָהֶם הַשֵּׁג יָד אֲבָל הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ אִם יַעֲלֶה עַל לֵב סָכַל כִּי הוּא רְצָה בְּדַבָּר מִעֲבוֹדַתְם לְצַבָּאוֹ וּמְשַׁרְתּוֹ הֲלֹא הִפֵּל שָׁלוֹ וְהוּא שְׁאָמַר כִּי לִי כָּל חַיְתוֹ יַעַר בְּהַמּוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְיָ.

וְזֶה הַעֲנִין רְצָה הַנִּבְיָא גַם כֵּן בְּאָמְרוֹ לֹא הִבָּאת לִי שֶׁה עוֹלוֹתֶיךָ גַם אִם יִתְפַּתֶּה הָעוֹבֵד וְיִחְשׁוֹב שֶׁהַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ יִתְפַּעַל בְּרִית גִּיחוּס הֲלֹא לִי"י תִבַּל וּמְלוֹאָהּ וְהוּא שְׁאָמַר אִם אָרְעַב לֹא אֶמַּר לָךְ כִּי לִי תִבַּל וּמְלוֹאָהּ.

הַאוֹכֵל בְּשֵׁר אֲבִירִים וְדָם עַתּוּדִים אֲשַׁתָּה וְכֵן אָמַר הַנִּבְיָא לֹא קִנִּיתָ לִי בְּכֶסֶף קִנְיָה וְחֻלָּב זְבָחֵיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי. אָמְנָם אָסַף חֲדָשׁ עֲנִין בְּקָרְבָן לְהַעֲרִיר עַל הַכּוֹנֵה בּוֹ וְאָמַר זָבַח לֵאלֹהִים תוֹדָה וְשִׁלֵּם לְעִלְיוֹן נְדָרֶיךָ.

וּר"ל כִּי הַמְּבֹקֵשׁ מִמֶּךָ בְּחֻרְבֵן שְׁתוֹדָה לְאֱלֹהִים לְבַדּוֹ וְשִׁיְהִיו נְדָרֶיךָ לְעִלְיוֹן לֹא לְזוּלָתוֹ כִּי הַהוֹדָאָה לְשֵׁם מְבֹקֵשׁת מִהַעַם עַל כָּל הַקּוֹרוֹת אוֹתוֹ כְּמוֹ שְׁאָמַר עַל הַצָּרִיכִים לְהוֹדוֹת כְּחוֹלִים וְכִינְצָא בָּם יוֹדוּ לִי"י חֲסֵדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם וְיִזְבְּחוּ זְבָחֵי תוֹדָה וְיִסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִינָה.

וְעֵינֵיךָ הָעֲבוֹדָה הִיא בְּהוֹדָאָה וּבְקִרְיָאָה אֶלְיָו. וּלְפִיכָךְ נִקְרָאוּ זְבָחֵי תוֹדָה וְאָמַר זָבַח לְאֱלֹהִים תוֹדָה וְהוֹסִיף בְּיָאוֹר וְאָמַר וּקְרָאנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלְצֶךָ וּתְכַבְּדֵנִי.

וּקְרִיאתוֹ הִיא הַתְּפִלָּה וּלְפִיכָךְ נִתְקַנּוּ תְּפִלוֹת בְּמִקּוֹם תְּמִידִין וְעַל דַּרְךְ הָאָמֶת הַתְּפִלוֹת וְהַהוֹדָאוֹת נִכְבְּדוֹת אֵל הַשֵּׁם יוֹתֵר מִקְרָבָן כְּמוֹ שֶׁהַעֲרִיר עַל זֶה דָּוִד ע"ה וְאָמַר י"י שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתֶיךָ כִּי לֹא תַחְפּוֹץ זָבַח וְאַתָּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצָה וְאָמַר זְבָחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשַׁבְּרָה לֵב נְשַׁבֵּר וְנִדְכָּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה הַרְאָה בְּפְסוּקִים אֵלֶּה כִּי הַתְּהִלָּה עִם רוּחַ נְשַׁבְּרָה הֵם הַזְּבָחִים שֶׁהֵם לִי"י בְּאָמֶת.

ובענין זה צריך שנתעורר באמת כשאנו באים להתפלל לפנינו ופותחים ואומרים י"י שפתי תפתח והוא המכונן באמרו ויקראני ביום צרה אחלצה ותכבדני. והפכוד הזה התבאר בסוף המזמור שאמר זובח תודה יכבדני.

ובזה נשלמה ההערה ליראי השם מקיימי המצות שלא יעשו אחת מן המצות כמצות אנשים מלומדה והוא שרצה באמרו אלהים אלהיך אנכי. עוד בא להעיר החכמים בעלי תורה המקילים במצות והוא שאמר ולרשע אמר אלהים מה לה לספר חוקי ותשא בריתי על פיך.

וקרא אותו רשע אע"פ שהוא יודע המצות ולומד תורה ועל ידיעת המצוות אמר מה לה לספר חוקי כמו שבא יהללו את שם י"י כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נמן ולא יעבר.

ואמר הנביא אם ימושו החקים האלה מלפני וגו' ועל תלמוד תורה אמר ותשא בריתי עלי פיך כי היא דברי הברית אשר פרת עמהם וקרא אותו רשע לפי שהפר בריתו ופרע מוסרו ושנאו כמו שאמר ואתה שגאת מוסר ותשלה דבריאתך.

אם ראית גנב ותירץ עמו ועם מנאפים חלקה. בכתוב הראשון דבר על דרך כלל ובשני על דרך פרט כי בו פרט שני חלקי המצות שכליות טבעיות ושאינן שכליות ולא טבעיות אבל הם נמנעות מצד גזרת השם שגזר שיהיה אדם מושל בטבע ולא במעשים בלבד כי גם כן צריך שימשול בדבריו האסורים או הנמאסים והוא שאמר מדרכי רשע פיך שלחת ברעה ולשונה חצמיד מרמה.

ולתרחיק המדה הזאת הנהיגה ברוב בני אדם אמר דבר זה ענינו כי המלמד לשונו לדבר רע יגרום לו לדבר רע על קרוביו ועל אחיו ואף על כן אמו עד שיקלל אותו ויחרפנו בדרך שיחרף אמו מתוך חירופו ולא ידע כי בנפשו הוא כאשר יקרא כן אמו ממזר או פיוצא בזה וזה רצה באמרו באחיה תדבר בכך אמה תתן דופי ובה נרמזה דרך החכם הרע שאינו ירא שמים.

ולפי שהוא מכיר וכופר אין חכמתו מתקיימת ודומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין שהרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו. ועליו אמר אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיתה ואערכה לעיניך.

והחכם ר' אברהם אבן עזרא כתב טעם והחרשתי בעבור שאני ארף אפים וכאשר החרשתי דמית כי אינני יודע הנסתרות כמוך על כן אוכיתה. ולפי דעתי היות אהיה הוא כמו הנה אהיה.

ואפשר לומר שרצה בו לומר כלשון בני אדם דמית להיות חי עד שאמרת אהיה כמוך וזה כי חשבת בלבך אדמה לעליון לפי שעלה בלבך שדבקת בי ושבת שכל בפועל ולפיכך אוכיתה ואערכה מלחמה לעיניך עד שתרחק ממני בדרך כל בעלי מלחמת איש אחד ולא תראה בישע אלהים.

ולפיכך צריך שתתעורר ותשוב לעבודתי הראויה פן יאבד הפל והוא שאמר בינו נא זאת שונכחי אלוה פן אטרנה ואין מציל. וחתם דברו הטוב בשני הענינים הנזכרים בשלמות

הָאָדָם אֶחָד מֵהֶם לְמַקְיָיְמֵי הַמְצוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְקַבֵּל אוֹתָם בְּקַבְּלַת עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם כִּיחֻדוֹ וְהַהוֹדָאָה עַל מְשַׁלְתּוֹ.

וְהַשְׂנֵי לְחַכְמֵי ל׳מְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁיִּקְיָיְמוּ כָּל הַמְצוֹת וְלֹא יִקְלוּ בְּאַחַת מֵהֶן לְפִי שֶׁהֵן הַדְרָךְ הַבִּינ׳וֹנִית שֶׁהוּא לְשֵׁם אוֹרְחוֹתָיו וְהוּא דְרָךְ י״י לְרֵאוֹת בְּיַשְׁע אֱלֹהִים. וְהוּא שֶׁאָמַר זֶנְבֶּחַ תּוֹדָה יְכַבְּדֵנִי וְשֵׁם דְרָךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשְׁע אֱלֹהִים וְזֶנְבֶּחַ תּוֹדָה רְצָה בּוֹ הַזֶּנְבֶּחַ עַל דְרָךְ הוֹדָאָה כְּמוֹ שֶׁקִּדְּמָה וְהַמְכַבְּדוֹ מְכַבֵּד כְּמוֹ שֶׁאָמַר פִּי מְכַבְּדֵי אַכְבֵּד.

וְשֵׁם דְרָךְ הוּא הַשֵּׁם אוֹרְחוֹתָיו וּמְפֹלֵס מְעַגֵּל רַגְלָיו כְּמוֹ שֶׁדְרָשׁוּ ז״ל וְכְמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר בְּפִרְשַׁת שְׁקָלִים. הַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו יִזְכְּנוּ לְאוֹר פְּנֵיו וְיִרְאֵנוּ בְּיַשְׁע אֱלֹהִים וְיִוֹשִׁיעֵנוּ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים.

פְּרִשְׁתָּ צוֹ (וְהִיא רְאוּיָה לְשֵׁבֶת הַגְּדוֹל וְלִיּוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח). חֲסֵדֵי י״י אֲזַכִּיר תְּהִלָּתוֹ י״י כְּעַל כָּל אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ י״י וְרַב טוֹב לְבַיִת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גָּמְלָם בְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסֵדָיו.

וַיֹּאמֶר אֶדְ עַמִּי הִמָּה בְּנֵים לֹא יִשְׁקְרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ. בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר וּמִלֵּאדָּה פְּנֵיו הוֹשִׁיעֵם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גֹאֲלָם וַיִּנְטָלֵם וַיִּנְשָׂאֵם כָּל יְמֵי עוֹלָם.

כְּוִנַּת הַנְּבִיא בְּפִסּוּקִים אֵלֶּה לְהַעִיר הָאָדָם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם וּלְהַלֵּל בְּמַהֲלַל הַנְּאֻה שְׁבוֹ קִיּוֹם הַתּוֹרָה וְהוּא שֶׁהַשֵּׁם עֲנוּשָׁה חֲסֵד מְשַׁפֵּט וְצַדִּיקָה בְּאֶרֶץ וּבְאֵלֶּה הוּא חֲפִץ שֶׁיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִיְדִיעָה זֶה אֲפֹשֶׁר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּשְׁלַם לֹא זֹלַת זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמְתַּהַלֵּל, לֹא כְּדַעַת הַרְעִים הָאוֹמְרִים עֲזַב י״י אֶת הָאֶרֶץ וְכִוְנַתָּם בְּזָה לְהַגְדִּיל הַשֵּׁם וּלְרוֹמֵם אוֹתוֹ בְּסוּר הַשְּׁגָחַתוֹ מֵהֶם וּבְעֲזֻבוֹ אוֹתָם לְפִי פְחִיתוֹת הַמְּוַרְכְּבִים מִהִסּוּדוֹת אֲצֵל שֶׁאֵר הַנְּמַצָּאִים וְזֶה כְּפִירָה גְּמוּרָה וְסִתִּירַת תּוֹרַת הַשֵּׁם וַיִּצִיאָהּ מִן הַדָּת.

וְזֶה הַדַּעַת הַרַע הִנֵּה קְדוּמִים וְהוּא הִנֵּה דַעַת פְּרַעָה שֶׁאָמַר מִי י״י אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעָתִי אֶת י״י וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח וּבְזֶה הַדַּעַת עֲמַד עַד שֶׁהוֹדִיעֵנוּ בְּמוֹפְתָיו כִּי לוֹ הָאֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ מִשָּׁה לְמַעַן תִּדַּע כִּי לִי״י הָאֶרֶץ וּבְזֶה נֹדַע וְהַתְּאֻמַּת כִּי הַשֵּׁם בְּחֻסְדּוֹ מְשַׁגִּיחַ בְּמִין הָאָדָם וְהוּא תְּהִלָּתוֹ.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַנְּבִיא חֲסֵדֵי י״י אֲזַכִּיר תְּהִלָּתוֹ י״י וּלְפִיכֶּה חֲיִיבִין אָנּוּ לְהוֹדוֹת כְּפִי הַרְּאוּיָה עַל כָּל אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ בְּנֵי הָאָדָם כְּלָם שֶׁנִּבְרָאוּ בְּצֵלֶם וְהוּא הַחֲבִיבוֹת שֶׁגָּמְלָנוּ בְּחֻסְדּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז״ל חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֵלֶם וְהוּא שֶׁאָמַר הַנְּבִיא בְּדְרָךְ כָּלֵל ר״ל עַל כָּל מִין הָאָדָם כְּעַל כָּל אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ י״י וְכַשֵּׁם שֶׁחֲבַב לְרַצוֹנוֹ מִין הָאָדָם מִשְׁאֵר הַמִּינִין כִּן חֲבַב לְרַצוֹנוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל שֶׁאֵר הָאֲנוּמֹת בְּתַת לָהֶם תּוֹרָתוֹ וְזֶה רְצָה בְּאֶמְרוֹ וְרַב טוֹב לְבַיִת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גָּמְלָם בְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסֵדָיו וְכַפִּי הַעֲנִין זֶה פְּרִשׁוֹ ז״ל הִלְלוּ י״י כָּל גּוֹיִם שֶׁהֵם דִּקְדָּקוֹ וְאֶמְרוּ בְּמֵאֵי דְקָא עֲבִיד לִיהַ לְיִשְׂרָאֵל מְשַׁבְּחִין לִיהַ אֵלֶּה הִכִּי קָאָמַר הִלְלוּ אֶת י״י כָּל גּוֹיִם בְּמֵאֵי דְקָא עֲבִיד לְהוֹן אָנּוּ שֶׁגִּבְרַת עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ לֹא כָּל שְׁפָן וּגְבוּרַת חֲסֵדוֹ עָלֵינוּ הִיא בְּתוֹרָה הַתְּמִימָה שֶׁנִּתֵּן לָנוּ וְרֵאוּיָה לְהוֹדוֹת לוֹ עַל זֶה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכָּל הַטּוֹבוֹת הָאֲחֵרוֹת.

וְהוּא שֶׁאָמַר וּכְרוֹב חֲסֵדָיו וְהוּא שֶׁקָּרָאוּ רַב טוֹב וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּמָה שֶׁתִּקְנוּ שֶׁמִּתְחִיל בְּגִנוּת וּמִסִּיִּים בְּשִׁבְחָה וְאָמַר מִתְחִלָּה עוֹבְדֵי ע״ז הָיוּ אַבּוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם לְעַבּוֹדָתוֹ וְהוּא שֶׁאָנּוּ מוֹדִים בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם וְאוֹמְרִים אֲשֶׁר בְּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וּבְכָל

בְּרַפְת מִצְנָה אָנוּ מוֹדִים לוֹ עַל זֶה וְאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְהוּא שְׁגַמְלָם בְּרַחֲמָיו וּבְכֹרֵב חֶסְדָּיו.

וּבְאֵר זֶה וְאָמַר אִךְ עַמִּי הִמָּה בְּנִים לֹא יִשְׁקְרוּ וְזֶה הַמַּאֲמָר בֹּא בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אֲדָם בְּצַלְמִנוּ. וּכְכֹר בְּאַרְנוּ הַפְּנוּהַבְּלִשׁוֹן מֵאֲמַר הַשֵּׁם שֶׁהוּא לְהוֹרוֹת עַל רְצוֹנוֹ.

וּבֹא הַנְּבִיא וְלִמְדָה שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּדַעְתָּהּ לְפִי שִׁישְׁרָאֵל הִלְכוּ מִיָּמֵי הָאָבוֹת עַד עַתָּה מִצְרָה לְצָרָה וּבְכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ שֶׁזֶה הוּא מְשֻׁנָּאת הַקַּב"ה אוֹתָנוּ לֹא כִּי אָבֵל מֵאֲהַבְתוֹ הִיָּקְרָה כִּי אֵין מֵאֲהַבְתוֹ הַשְּׁלֵמָה לְהַגְדִּיל לְאָדָם טוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה הָאוֹבְדָת וְהַפְלָה וְהַמְבִיאָה בְּעֲלִיָּה לְבַעֲוֹט וּלְשֹׁכַח הַחוּגֵן אוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּשְׁמַן יִשְׁרוּן וַיִּבְכְּעַט שְׂמֵנָת עֲבִית כְּשִׁית וַיִּטּוֹשׂ אֱלוֹהַ עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוֹר יִשְׁוֹעָתוֹ.

אָבֵל הָאֲהָבָה הַנְּאֻמָּנָה בְּרִצְוֹתוֹ בְּיַעֲקֹב וְזָרְעוֹ לְהִיּוֹתוֹ עִמּוֹ וּבְנָיו בְּנִים אֲשֶׁר לֹא יִשְׁקְרוּ בְּבְרִיתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שְׁנִקְרָאוּ בְּנִים לְמָקוֹם וְנִקְרָאוּ בֶּן מִפְּנֵי שֶׁלְּמָדָם דְּרַכְּיוּ הַיִּשְׂרָאֵלִים וְהִלְכוּ בָּהֶם וּבְזֶה הַתְּדַמּוֹ אֵלָיו עַד שְׁנִקְרָאוּ בְּנָיו וְהִיא הַיִּשְׁוֹעָה הָאֲמִתִּית וְהוּא שֶׁאָמַר וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ.

וְלֹא הַיִּשְׁוֹעָה הַנְּצַחִית לְבִדָּה הוֹשִׁיעַם כִּי תִשְׁוֹעַת עוֹלָם זֶה גַּם כֵּן כְּפִי הַצְּוֹרָה בְּכָל דּוֹר וְדוֹר לְהַעֲמִיד הָאֲמוּנָה וְהַדַּעַת וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּאֲשֶׁר הַנְּהִיגוֹ לֹמַר בְּהַגְדָּה בְּכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ וְהַקַּב"ה מְצִילֵנוּ מִיָּדָם כְּאֵלוֹ הוּא מְרַגֵּישׁ מִיָּד צָרָתֵנוּ וּמִיָּצֵר בָּהּ כְּהַרְגִישׁ הָאֵב עַל צָרַת הַבֶּן.

וְהוּא שֶׁאָמַר הַנְּבִיא דְרָהּ מִשָּׁל כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר. וְלְפִי שֶׁאֵין זֶה אֱלֹא דְרָהּ מִשָּׁל וְהוּא יַחַס שֶׁלֹּא יִדְמּוּ אוֹתוֹ הַהֶמוֹן עָלָיו וְתִבְרָהּ כְּשֶׁאָר הַיִּחְסִים נִכְתָּב לֹא בְּאֵל"ף אָבֵל לְפִי שֶׁהוּא כְּשֶׁאָר הַמְּשָׁלִים נִכְתָּב בְּנִי"ו וְלְפִי שֶׁצָרַת שְׁעָבוֹד מְצָרִים הִיָּתָה סְבָה לְהוֹדִיעַ שְׁמוֹ בְּעוֹלָם וְהוֹדִיעָה לְכָל כִּי הוּא מוֹשֵׁל בְּאַרְץ וְהִיא שְׁקִרְבָּה אוֹתָנוּ לְעַבּוֹדָתוֹ חַיִּיבָתָנוּ הַתּוֹרָה לְהַזְכִּיר תְּמִיד הַגְּאוּלָּה הַהִיא וּמִצְוֹת רַבּוֹת בָּאוּ בְּתוֹרָה כְּדֵי לְהַזְכִּירָהּ מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֵׂה.

וְכֵן בָּאָה הַמְּצָנָה לְהַזְכִּיר תְּמִיד הַגְּאוּלָּה הַהִיא וְכֵן בָּאָה הַמְּצָנָה לְהַזְכִּיר אוֹתָהּ בַּיּוֹם וּבְלִילָהּ כְּמוֹ שֶׁדְּרָשָׁה בֶּן זוֹמָא עַד שֶׁהַתְּפָרְסָם שֶׁבָּאָה מִצְנָה שֶׁתֹּאמַר פְּרִשְׁת צִיצִית שְׂפָה זָכְרוֹן יְצִיאַת מִצְרַיִם עִם פְּרִשְׁת שָׁמַע מִפְּנֵי שֶׁהִיא שְׁנִיָּה לָהּ לְהַעֲמִיד הָאֲמוּנָה בְּהִיּוֹת הַשֵּׁם מְשֻׁנָּיִת בְּאַרְץ וּמְשֻׁנָּה הַטְּבַע לְעֲשׂוֹת נְפִלְאוֹת וְזֶה מוֹרָה עַל אֲמוּנַת הַחַדוּשׁ כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר בַּעֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת.

וְהוּא הַמְּכַוֵּן לְהַתְחִיל בְּגִנוֹת וּלְסַיֵּם בְּשִׁבְחָ וְאוֹמְרִים עֲבָדִים הֵיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וְזֶה יְצָא לָהֶם מִן הַתּוֹרָה וְאֵע"פ שֶׁלֹּא הַתְּבָאָר זֶה בְּתַלְמוּד. וְכֵן מֵה שֶׁאָמְרוּ צְרִיף לֹמַר וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם כִּי כֵן כְּתוּב כִּי יִשְׁאָלָהּ וְגו' וְאֲמַרְתָּ לְבָנָהּ עֲבָדִים הֵיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וְגו' וַיִּתֵּן י"י אוֹתוֹת וּמִוִּפְתִּיִם וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם הִנֵּה בְּפִי אָמַר וְהַגְדַּת לְבָנָהּ.

וְכֵן הַדַּעַת שֶׁאָמְרוּ עַל הַתְּחִלַּת הַגְּנוֹת מִתְחִלָּה עוֹבְדֵי ע"ז יְצָא גַם כֵּן מִן הַפְּרִשָּׁה הַהִיא וְכֵן כְּתוּב בָּהּ וַיִּצְוֵנוּ י"י לְעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֵת י"י אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיִּיתָנוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה וּמֵאַחַר שֶׁאָמַר לְיִרְאָה אֵת י"י אֱלֹהֵינוּ יְצָא מִתּוֹךְ דְּבָרָיו שֶׁמִּתְחִלָּה לֹא הָיוּ יִרְאִים כִּי הָיוּ עוֹבְדֵי ע"ז וַיִּצִיאַת מִצְרַיִם חֻזְקָה הָאֲמוּנָה וְהַשְּׁאִירָהּ אוֹתָהּ

לדורות ולהזכיר כל זה והנמשך לזה באה המצוה לספר ביציאת מצרים בליל הפסח וכל המצוה לספר בספור העניינים שאירעו בזמן ההוא הרי זה משופך לפי חבובו המצוה והודיעו הפונה ברוב ההזכרה.

ומצוה זו יצאה לנו מן הפתוב שאמר והגדת לבנה ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה י"י לי בצאתי ממצרים. ודבר הפתוב בהונה באמרו לבנה אבל הקבלה האמתית הודיעה שאפילו פלנו חכמים שפבר ידענו דרכי השם וכלנו נבונים שמבינים אנחנו הפונה במצות פלנו זקנים וכבר שמענו והגדנו זה כמה שנים פולנו יודעים את התורה ומה שנוציא בפנינו ידענוהו אע"פ כן מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים בלילה הזה כמו שפא בפתוב והגדת.

ובכלל חובת מצוה זו לומר טעמי פסח מצה ומרור וכל מי שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא ידי חובתו במצות הגדה. וזה מקום הערה טובה לדרוש ולחקור טעמי המצות כמו שהעירו ז"ל על מצוה זו.

ויצא להם מן התורה שהרי פתוב בה והי' פי ישאלה בנה מחר והיה פי יאמרו אליכם והגדת לבנה וגו' עד שדקדקו מכתובי התורה פי לפי זה כל אדם מבני עמנו צריה להודיע ענין זה כמו שאמרו פנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו' לומר לחכם אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ובזמן הזה אין מפטירין אחר מצה שלא יפרח טעם מצה או טעם הפסח לפי שהטעם ההוא מזכיר טעם המצוה וסבתה ומעיר האדם עליה והוא עיקר המצוה.

ויכול שומע אני שמצנת הגדה זו היא מראש חדש כלומר פדרה שהזהיר משה רבינו מראש חדש ועוד שהרי הקדים לפסוק זה ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה לפיכך פא ולמד לה ביום ההוא אי ביום ההוא יכול, מבעוד יום כלומר אחר שפתב והי' לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים.

וכתוב אף ביום הראשון תשביתו שאנר מבתיכם והיום ההוא הוא יום ארבעה עשר ונמצא שהעבודה מתחלת מבעוד יום ולפיכך תעלה על דעתך שמצנת הגדה גם כן הוא מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה ובארו הם ז"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

ונה יצא להם מפני שהקדים לו מצות יאכל וכתוב בערב תאכלו מצות וסוף הפתוב עשה י"י לי בצאתי ממצרים. וכבר פרשו בו המפרשים מפני שאקנים זה רוצה בו פדי שאקנים המצות המזכירות הנפלאות שקרבו אותנו לעבודתו.

ואפשר לומר שבעבור זה הוא כמו ולמה זה כלומר הגד לבנה למה אתה עושה פסח מצה ומרור כמו שאמר רבן גמליאל והפל עולה לענין אחד פי המכונן הוא ספור הנפלאות כמו שאמרנו להעמיד האמונה פי בגאולה ההיא הראה השם על ידי משה פי לו הממשלה בשמים ובארץ ונאמר שבתחלת נבואתו נראה לו המלאך בלבת אש מתוך הסנה והסנה הוא עץ שפל ונבזה ונה לרמז במראה ההיא הראשונה שהשם שהוא רם על הפל ושוכן בעולם מרום וקדוש משרה שכינתו על העם שפל ושולח מלאכיו אל נביאי העם הזה פדי להחיות רוחם ולבם כמו שאמר הנביא פי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון את דפא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדפאים וראה

הסנה בנער באש והסנה הנה נשאר ואיננו אוכל לחקות לו העם השפל הצרוף באש הצרות הבחון מתוך הצרות הנה לדעת השם ולהשיגו כמו שאמר הנביא על אחרית ימי הגלות ומי העומד בהראותו כי הוא באש מצרף ואמר וצרפתים כצרוף הפסוף ובחנתים כבחון את הנזק והוא על דרך שאמר י"י צדיק יבחן והמשילו זה ליוצר הנה שאינו בודק קנקנים מרועעים מפני שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שוברו ומפני זה מניח אותם לעצמם ועל הדרך הנה מניח השם את הרשע משולח לטבע ולמקרים ולא יביט אליו ונה רצה באמרו רשע ואוהב חמס שנאה נפשו.

ומהו בודק קנקנים בריאים שאפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינו שוברן כהקב"ה אינו מנסה אלא הצדיק ונהו שאמר י"י צדיק יבחן ונה המשל נמשך למה שאמר הנביא הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל.

והוא הדבר שקדם בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו כדרך שבאה המראה שהסנה הנה בנער באש ואיננו אוכל ונה כלו מצורף להיות המלאך נראה באש נמשל בו בעצם ובשם לקצת נביאים בעצם ולקצת הנביאים בשם כי בכל המראה שראה אותה יחזקאל ע"ה דמה אותם באש ובמראה שראה ישעיהו שהיתה ענין המראה שראה יחזקאל כמו שבארו רבותינו ז"ל נקראו שרפים ונה דבר שצריך להתבונן בו.

ונראה לומר כי נבחר יסוד האש להמשיל בו המלאכים שהם השכלים הנבדלים לפי שפחות היסוד הוא רבים וטובים שהאש מאירה ומחממת ושורפת והשכל השופע מאתו יתב' נמשל באור במקומות רבים כאמרו באנרף נראה אור והמשל באור מפורסם וידוע ולפי המשל באור הנה ראוי המשל באש והוא שאמר במראות יחזקאל ונוגה לו סביב.

אמנם השכל החמרי אשר באדם לפי דבקותו בחומר ראוי להמשילו בערפל ובחשך ובענין ובאש שהאש שהוא אינו מאיר מצד בחינת השפל הפשוט כל שכן אל השכל הראשון י"י אמר לשפון בערפל וכיזא בו רבים.

וכפי הענין הנה היתה ראוייה התורה להקרא אש כאמרו אש דת למו. וכמוהו הלא כה דברי באש ועוד באש דת לפי שמעודדת החום הרוחני באהבת השם כמו שנאמר רשפיה רשפי אש שלהבת יה וכאמרו ויהי בלבי באש בוערת עצור בעצמותי וכאמרם ז"ל הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים ועוד שהיא שורפת סיגי הדעות הפזובות והמדות הרעות כאמרו כי הוא באש מצרף.

ועל הדרך הנה נקראו המלאכים הנראים לנביאים שרפים והוא שנמשך לפי המשל שהוא ויעף אלי אהד מן השרפים ובידו רצפה במלקטים לקח מעל המזבח ואמר וסר עונף וחסאתה תכופר ולפי ענינים אלו כלם או מקצתם נראה המלאך אליו בלבת אש.

ולפי שפרעה נמשל מקדם לתנין הרובץ בתוך יאוריו לפי גאנתו על היאור הטוב אשר במצרים הראה לו תחלה המופת במטה אשר נהפך לנחש ואחר שוב מטה להודיע שממשלתו מקרית ולא תעמוד גם מטה אהרן בלע מטות הסרטונים להודיע כי אין מעשיהם כמעשיו כי הם היו עושים בלהט והוא הנה עושה בדבר השם וכמו כן הראה

לו מופת ביזו להבטיחו על הגאולה ולרמוז שיד העם ששבה במוסר השם מצורעת בחיק אחרים תצא ותשוב כבתחלה.

ולפי שרצה השם להקשות לב פרעה ולב עבדיו לגדל עונשם צנה נביאו לעשות מופתים בדרך שתפול בו תעיה לומר שהיה עושה אותם בדרך להט. וזה נראה במאמר החרטומים שאמרו על מפה מן המפות אצבע אלהים היא וסוף דבר הרבה מופתיו הנאמנים עד אשר שלחם פרעה מארצו.

ותחלת המפות היתה ביאור לפי שאמר מי י"י אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל והי' שולל ממנו במאמרו ובמחשבתו הממשלה בשמים ובארץ וזה גרם לו גאנתו על היאור כמו שאמר הנביא על פרעה שהיה אומר לי יאורי ואני עשיתיני וזה גרם רוב הטובה הנמשכת לארץ מן היאור לפיכך בא ומנע הטוב אשר במים עצמן והדגה אשר במים מטה ובאש היאור ונהפך להם הטוב לרע והתועלת לנזק להראות פח השם ביסוד ההוא אשר התגאה עליו.

והוא שאמר בזאת תדע כי י"י שלחני הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם והדגה אשר ביאור תמות ובאש היאור. אמנם זה כולו נחשב למכה אחת ואם היו שלש פי לשנוי טבע המים מטה הדגה ובאש היאור אחר כן הוציא בעל חיים מזיקים מן היאור והם הצפרדעים שבאו עד חדר משפכם ובתנורם ובמשארותם כפי שהיו בו תחלה בעלי חיים מועילין וזה כולו מופת שממשלת השם ביסוד זה לרצונו להנהיג הטבע בו או לשנותו לטוב או לרע.

ואחר כן הראה ממשלתו ביסוד הארץ כי העפר שטבעו להוציא צמחים טובים ומועילים שנה אותה לרע והוציא פנים המכאיבים האדם והבהמה כפי הפיכת המים לדם. ואחר כן הביא ערוב מבעלי חיים אשר בארץ להלאות העם פנגד הצפרדעים שהוציא מן המים והוא שאמר למען תדע כי אני י"י בקרב הארץ.

ואחר כן עשה שפטים באלהיהם בבקר ובצאן ובכל בעלי חיים הבנייתים המועילים אשר בארץ במפת הדבר ובמות כולן נודעה ממשלתו גם כן ביסוד העפר לטוב או לשנות טבעו לרע.

ואחר כן הראה ממשלתו בשני היסודות הנשארים והם האויר והאש. ולפי שיסוד האש הכללי אינו נראה כשאר היסודות שתף המופת בשניהם והוא שצוה לקחת פית כבשן ולזרקו באויר לשנות טבעם ולהוליד שחין על כל ארץ מצרים גם בחרטומים עצמם שהיו בעלי להטים פשטה המכה הזאת.

ואחר כן הוריד ברד ואש מתלקחת בתוך הברד. וזה המופת השתתפו בו כל היסודות לפי האד העולה שבסבתו ירד האש והברד ונשמעו הקולות שהם בסבת יסוד האויר ולפיכך אמר על המופת הזה שהוא כללי למען תדע כי לי"י הארץ.

והוא שאמר על המכה הזאת כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך וידוע שהלב במקום זה הוא נאמר על המחשבה לפי שהמגפות היו פנגד מחשבתו הרעה וכפירתו הגמורה שאמר מי י"י אשר אשמע בקולו עד שהרף מעט את לבבו לשלח את העם לזבחם באשר שאלו ממנו.

אָמַנְם הַקִּשָּׁה אֶת רוּחוֹ בְּאִמְרוֹ מִי וּמִי הַהוֹלְכִים. וְאַחַר כֵּן הִבִּיא מִכָּה אַחֲרַת מִמִּינֵי הָעוֹף
אֲשֶׁר בְּאוֹר כְּנָגֵד הָעָרוֹב שֶׁבְּאֶרֶץ וּכְנָגֵד הַצְּפָרְדָּעִים שְׁבִימִים.

וְאַחַר שֶׁהִרְאָה מְמַשְׁלָתוֹ בְּאֶרֶץ וּבְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הִרְאָה מְמַשְׁלָתוֹ בְּשָׁמַיִם כִּי הַמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל
מִכָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם שֶׁחָשְׁבוּ הַקְּדוּמִים שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים הַגָּדוֹל מִנְעֵ מְמַשְׁלָתוֹ שְׁלֹשׁ יָמִים אֲצֵל
הַכּוֹפְרִים בְּמַמְשַׁלַּת הַשָּׁם וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמוֹדִים בְּמַמְשַׁלָּתוֹ הָעֲלִיוֹנָה הִנֵּה אֹר
בְּמוֹשְׁבוֹתָם.

וּלְהַעִיר עַל הָעֲנִיָּן שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁהַכֹּל הִי' לְהוֹדִיעַ מְמַשְׁלַת הַשָּׁם בְּאֶרֶץ אֲמַר הַתָּנָא מִנֵּין אַתָּה
אוֹמֵר שְׁכָל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהִבִּיא הַקַּב"ה עַל הַמְּצָרִים בְּמְצָרֵים הִיָּתָה שָׁל אַרְבַּע מִפּוֹת לְפִי
שְׂאִין שָׁם יְסוּד פְּשוּט נִמְצָא אֲבָל כָּל אֶחָד מֵהֶם מְוַרְכָּב עִם אַחֲרִים.

וְהַתָּנָא שֶׁהוֹסִיף וְאָמַר שְׁכָל מִכָּה וּמִכָּה הִיָּתָה שָׁל חֲמֵשׁ מִפּוֹת לְפִי דַעְתּוֹ בְּגִלְגָּלִים שֶׁהֵם
יְסוּד חֲמִישִׁי וְהוּא הַסּוֹבֵב וְהַמְסַבֵּב הַכֹּל לְרִצּוֹן הַשָּׁם וְזֶה הַכֹּל הוֹרָה עָלָיו יְתַבְרַךְ שֶׁהוּא
עוֹשֶׂה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאֶרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בֵּתָם וְהוּא
מַעֲמִיד הַכֹּל לְרִצּוֹנוֹ וּמְסִיר מְמַשְׁלָתָם גַּם כֵּן לְרִצּוֹנוֹ: וְעַם כָּל הַמוֹפְתִים הָאֵלֶּה שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל
יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא שָׁמַע פְּרַעַה בְּקוֹל הַשָּׁם לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהַשָּׁם בְּעֲצָמוֹ וּבְכַבּוּדוֹ
הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ ר"ל שֶׁהָרַף קָשִׁי לְבוֹ וְלֵב עֲבָדָיו שֶׁהִקְשָׁה לְגַדֵּל עֲנָשָׁם וְהוּא בְּרִצּוֹנוֹ שֶׁהוּא
עֲצָמוֹ וּכְבוֹדוֹ הִפָּה כָּל בְּכוֹר בְּחֻצוֹת הַלְיָלָה וְהוּא עַת הַתְּרַדְמָה וּמַכַּת הַמָּוֶת הַהִיא לֹא הִיָּתָה
כְּמִיתַת בְּנֵי אָדָם שֶׁיָּבֵא לָהֶם מְלֶאכֶּה הַמָּוֶת בְּזִמְנָם שֶׁהֵם עָרִים וּמְרַגְּשִׁים אוֹ שֶׁיָּבֵא לָהֶם שָׂרָף
הַמְּבִיא קְדַחַת שׁוֹרְפָת אוֹ שֶׁיָּבֵא שְׁלִיחַ שֶׁיִּפְּהַ בְּאַחַת מֵהַמִּפְּתוֹת אֲבָל לְרִצּוֹנוֹ לְכַדּוֹ מִתּוֹ כָּל
בְּכוֹרֵיהֶם וְהוּא שֶׁיִּשְׁנֶנּוּ שְׁנַת מָוֶת וְנִתְבַּטְּלָה תְּנוּעַתָּם וַיַּעֲדָרָה וְהִתְעַדָּר הַהוּא הִי' הַמְּשַׁחִית
שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו וְלֹא יִתֵּן הַמְּשַׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם לְגִנּוֹף כִּי כֵן מְצָאנוּ שֶׁהַגִּנּוֹף עֲצָמוֹ שֶׁהוּא
הַתְּעַדָּר קָרָא מְשַׁחִית כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִהְיֶה בְּכֶם גִּנּוֹף לְמְשַׁחִית בְּהַפְּתֵי בְּאֶרֶץ מְצָרִים.

זֶה כֵּלֹּ נִרְאָה שֶׁרִצּוֹ בְּאִמְרָם בְּהַגְּדָה וַיּוֹצִיאָנוּ י"י מִמְּצָרִים לֹא עַל יְדֵי מְלֶאכֶּה וְלֹא עַל יְדֵי
שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ אֶלָּא הַקַּב"ה בְּעֲצָמוֹ וּבְכַבּוּדוֹ וּמֵה שֶׁפְּתוּב וַיִּשְׁלַח מְלֶאכֶּה וַיּוֹצִיאָנוּ
מִמְּצָרִים כְּכָר פָּרָשׁוֹ שֶׁהַמְּלֶאכֶּה הַהוּא הוּא הַנְּבִיא וְהַמוֹצִיא הוּא הַשָּׁם וְאִם תִּרְצָה חֲמוּר
שֶׁהַנְּבִיא נִקְרָא מוֹצִיא מִצַּד הַהִנְהָגָה וּמִצַּד עֲשׂוֹתוֹ שְׂאֵר הַמוֹפְתִים לֹא מִצַּד הַמִּפְּתוֹת
שֶׁהִיָּתָה סִבַּת הַגְּאֻלָּה.

וְזֶה הַדְּרָשׁ הַנִּזְכָּר נִרְאָה שֶׁיִּצְא לָהֶם מִמְּאֵר הַתּוֹרָה שֶׁאֲמַרָה בְּפִירוּשׁ וַיּוֹצִיאָהּ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ
הַגָּדוֹל מִמְּצָרִים וְהַקְּרוֹב אֲצֵלֵי לְהִיּוֹת בְּפָנָיו בְּמִקּוֹם זֶה כְּאֵלֹו אֲמַר בְּעֲצָמוֹ וּבְמַצִּיאוֹת
כְּלוּמַר בְּלֹא אֲמָצְעִי כִּי כֵן מְצָאנוּ שָׁם פָּנִים נֶאֱמַר לְהוֹדוֹת עַל מַצִּיאוֹתוֹ בְּלֹא אֲמָצְעִי כְּמוֹ
שֶׁאֲמַר פָּנִים בְּפָנִים.

וּכְמוֹ כֵּן הִנֵּה זֶה רִצּוֹן הַנְּבִיא בְּאִמְרוֹ וּמְלֶאכֶּה פָּנָיו הוֹשִׁיעֵם כְּמוֹ שֶׁנֶּמְצָא אֹר פָּנָיו שְׁבָא
בְּמִקּוֹם רִצּוֹנוֹ. וְאֶפְשָׁר שֶׁזֶה רִצּוֹן בְּאִמְרוֹ וַיִּשְׁלַח מְלֶאכֶּה וַיּוֹצִיאָנוּ מִמְּצָרִים וְהַכֹּל בָּא לְהוֹרוֹת
שֶׁלֹּא הִנֵּה שָׁם אֲמָצְעִי לִיחַס אֵלָיו הַגְּאֻלָּה הַמּוֹרָה עַל מְמַשְׁלָתוֹ הוֹרָאָה אֲמִתִּית שֶׁכְּבָר
עָבְרוּ הַמוֹפְתִים שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים וְלֹא נִגְּאָלוּ עַד שֶׁהִנֵּה רִצּוֹן הַשָּׁם בְּגִאֻלָּתָם וְלֹא
הִסְפִּיק בְּצַקָּם לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְּלָה עָלֵיהֶם מְלֶאכֶּה מְלִכֵי הַמְּלָכִים הַקַּב"ה וּגְאָלָם.

וְכַל זֶה בָּא לְהַזְכִּיר הַגְּאוּלָּה הַנִּפְלְאָה שֶׁבָּאָה אַחַר הָעֲבוּדָה הַקְּשָׁה שֶׁלֹּא הָיְתָה לַעֲמֹה. וְזֶה הָיָה סִבֵּה לְהַחְזִיק בְּאַמוּנָה הַקְּיִימָה שֶׁהִכֵּל עוֹשֶׂה הַשֵּׁם לְרִצּוֹנוֹ וְכַשֵּׁם שֶׁהָיָה רִצּוֹן הַשֵּׁם בְּגִלוּת הַהוּא לְאַהֲבַת הָאֲבוֹת פְּדֵי שִׂיחָיו פְּנֻלָּם יַחַד מִזְנוּמָנִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּאֱמִינוּ בַשֵּׁם וּבִנְבִיאָיו אַחַר שֶׁרָאוּ שֶׁהָרָאָה הַמוֹפְתִים עַל יְדֵיהֶם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גְּאֻלָּם כִּן הָיָה רִצּוֹן הַשֵּׁם לְהַפְּיָצְנוּ בֵּין הָעַמִּים לְצַרוּף אוֹתָנוּ לֹא שֶׁעֲזָבָנוּ עֲזִיבָה גְמוּרָה כִּי לֹא מֵאִסָּנוּ וְלֹא גְעַלְנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחָנוּ בְּאַמְרוֹ וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם בְּאַרְץ.

אָבֵל הוּא יִנְטָלְנוּ וַיִּנְשָׂאֵנוּ לְעַד עַל כָּל הָעַמִּים כְּאַמוּנָתָנוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא וַיִּנְטָלְנוּ וַיִּנְשָׂאֵנוּ כָּל יְמֵי עוֹלָם. אֲמָנָם הַגְּלוּת הָאֲרוּךְ שֶׁעֲמַדְנוּ בּוֹ הוּא לְכַלּוֹת קוֹצִים מִן הַפְּרָם וְלְהַשְׁאִיר הַטּוֹבִים לְפִי עֲנִיִּים וְדִלוּתָם הַחוּסִים בַּשֵּׁם י"י כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ הַנְּבִיא וְאָמַר וְהַשְׁאֲרִיתִי בְּקִרְבֶּךָ עִם עֲנִי וְדָל וְגו' וְסָמַךְ לוֹ שֶׁאֲרִיתִי יִשְׂרָאֵל יַחֲסוּ בַשֵּׁם י"י לֹא שֶׁהִבְטִיחָנוּ בַשּׁוֹם מְקוֹם לְהַשְׁאִיר עִם גְּדוּל וְרַב שֶׁתְּהִיָּה הַתְּשׁוּעָה בְּרַב הַחִיל וּבְרַב פֶּחַ כְּמוֹ שֶׁעָלָה בְּלִב הַהֲמוֹן וּבְלִב קִצְתַּת חֲכָמֵינוּ הַמַּתְפַּתִּים וְהַמְּאֲמִינִים לְכָל אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ פְּאֵלוֹ שֶׁכָּחוּ מֵהַ שְׁלֵמִדוֹ בַּתְּלִמּוּד וּבַמְּקָרָא גַם מֵהַ שֶׁפְּתוּב בַּתּוֹרָה וְנִשְׁאֲרָתָם מְתִי מְסַפֵּר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג י"י אֶתְכֶם שְׁמָה וּבְכֹמָה מְקוֹמוֹת יִקְרָא אוֹתָנוּ הַנְּבִיא שֶׁאֲרִיתִי לְהוֹרוֹת עַל הַמְּעַט אָמַר וְהָיָה שֶׁאֲרִיתִי יַעֲקֹב בְּגוֹיִם בְּקִרְבַּ עַמִּים רַבִּים וְגו' וְאָמַר וְהַשְׁאֲרִיתִי בְּקִרְבֶּךָ עִם עֲנִי וְדָל וְגו' וְסָמַךְ לוֹ שֶׁאֲרִיתִי יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כְזָב.

וְהִיוֹתָנוּ מְפוֹנְרִים בֵּין הָעַמִּים פְּנֻלָּם בְּעַת הַגְּאוּלָּה יִהְיֶה סִבֵּה לְהַפְּנֹךְ אֶל גּוֹיִם שֶׁפָּה אַחַת וּלְעַבְדוֹ שְׁכֶם אַחַד בְּרִאוֹתָם הַגְּאוּלָּה וְהִשְׁוִעָה וְאִז תִּתְקַיֵּים הַנְּבִיאָה שֶׁאִין לְחַלּוֹק עֲלֶיהָ וְלוֹמַר שֶׁפָּרַח נִתְקַיֵּימָה.

וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר לְכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם י"י וְלֹא יֵאָמַר עוֹד חַי י"י אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם כִּי אִם חַי י"י אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם צָפוֹן וּמִפְּלֵ הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שְׁמָה וְהַשִּׁיבוֹתִים אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִתְתִי לְאַבוֹתָם.

פְּרִשְׁתַּת שְׁמִינֵי צְדִיק אֲנוּכֵל לְשׁוֹבְעֵי נַפְשׁוֹ וּבָטֵן רִשְׁעִים תִּחְסַר וְשִׁלְמָה הַחֲכָם אָמַר הַפְּתוּב הִנֵּה לְפִי הַדְּרֹךְ הַגְּלוּי בּוֹ כְּנֶגֶד מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַנְּתוּנוֹת לְאָדָם לְהַנְהִיגוֹ בְּדֶרֶךְ הַבִּינּוּנִית שֶׁהוּא הַשְׁלָמוֹת הַרְּאִשׁוֹן בְּעֲמִידַת הַגּוֹף וּבְבִרְיָאוֹתוֹ הַמוֹשָׁף הַשְׁלָמוֹת הַאֲחֵרוֹן שֶׁהוּא שְׁלָמוֹת הַנֶּפֶשׁ בַּתּוֹרָה וּבְחֻמְתָּהּ.

וְהוֹדִיעָנוּ הַחֲכָם בְּזֶה הַפְּתוּב שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּלִב הָאָדָם שְׁמָה שֶׁאֲסָרָה תּוֹרָה מִן הַמְּאֻכָּלִים וְשֶׁאֵר הַהֲנָאוֹת וְמֵהַ שֶׁהִתִּירָה מֵהֶם שֶׁהוּא בְּלֹא טַעַם הַכְּרַחֲזִי רַק כִּי הוּא בְּאַמְתַּת לְקִיּוֹם הַגּוֹף כָּל הַזְּמַן הַרְּאוּי לוֹ וְלִהְיוֹת קִיּוֹם הַנֶּפֶשׁ לְעַד.

וְנֹאמַר כִּי לְפִי שֶׁחֻמְרֵי הָאָדָם מְוַרְכָּב מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוֹרְכָב מֵהֶם חוֹמֵר שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים אֲלֵא שֶׁנִּזְדַּכְּךָ יוֹתֵר אֵי אֲפֻשֶׁר לוֹ בְּלֹא מְזוֹן וְשֶׁאֵר הַנְּאוֹת הַגּוֹפִיּוֹת. וְאֲמָנָם כְּפִי מַעֲלַת חוֹמֵר הָאָדָם עַל חוֹמֵר שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים בְּהִזְדַּכְּכוּ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ כִּן מַעֲלַת חוֹמֵר הַצְּדִיק עַל מַעֲלַת חוֹמֵר הַרְּשָׁע הֵן לְפִי הַמְּשֻׁף טַבְּעוֹ הֵן לְפִי קַבְּלַת הַלְּמוּד כִּי הַצְּדִיק וְהוּא שֶׁחֻמְרוֹ נָךְ נְטוּב יִקְבֵּל כָּל הַנְּאוֹתָיו בְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּפֶשׁוֹ תִּשְׁבַּע לְעוֹלָם וְתִמְלֵא בְּמִסְפִּיק לָהּ וְגַם כִּי יִהְיֶה לוֹ עוֹשֶׁר וּנְכָסִים רַבִּים יַעֲזוּב הַמְּוִתָרוֹת וְהוּא שֶׁאֵמַר צְדִיק אֲנוּכֵל לְשׁוֹבְעֵי נַפְשׁוֹ.

וכאשר לא תשיג ידו רק מעט נפשו שבועה לעולם לפי שהוא יודע די ספקה בחיים בכמותו ובאיכותו והוא שאמר החכם יודע צדיק נפש בהמתו ר"ל שהוא יודע איכות שתופה בחומר בהמיותו ומנהיגה בהנאותיה כפי הפמות הראוי לה מהן והיא החמלה הגדולה והרחמים על הנפש.

אף הרשעים והם שחמרים גם ועב והם שפונתם בבטנם תחסר לעולם ולא תמלא כי לא יספיק להם דבר וגם כי תשיג ידם יותר מדאי וכי יאכלו תבשיל אחד או שנים יבקשו יותר ויאמרו שהם עושים זה לרחם על נפשם כי מעט מיהם לקבל ההנאות כמו שאמר אכל ושתה כי מחר נמות רוצים בו כי מעט ימי חייהם ולפיכך צריה להם לרחם על החיים.

ואין זה מהם רק אכזריות על הנפש והוא שאמר ורחמי רשעים אכזרי רוצה בו מדת אכזריות ועל הדרך הנזכר באכילה תנהגו בשאר הנאות הגוף כי כל הנאה יכנה הפתוב באכילה לפי שהוא ננה הגוף וכל עוד שהצדיק מתמיד בטבעו להזון במעט המספיק הוא הולך אכל ושבע בכל הנאותיו הגופיות הנמשכים ליצר פדרך שאמרו ו"ל משביעו רעב מרעיבו שבע וכן כל עוד שהרשע מתמיד לרדוף המותרות והמלוי הוא רעב וחסר כל ונהדר.

ולרמוז על ענין זה אמר החכם לא ירעיב י"י נפש צדיק והנות רשעים יהדוף והוא גם כן כמה שאמר משביעו רעב כי זה דרך הטבע החמרי ויבא גם כן על דרך הגמול והעונש כמו שאמר שוכר מצוה מצוה ושוכר עבירה עבירה ולפי שלא ימשך אדם אחר טבע חמרו צריה ללמוד על דרך טובה וישרה.

וכשם שהאוהב בנו אהבה גמורה אמתית ירבה מוסרו ותוכחתו וישחרנו מוסר כן השם תברך באהבתו את עמו הרבה להם תורה מצות ומוסר במאכל ובשאר ההנאות ועזב שאר האומות מאין מוסר ושלחם אל הטבע כשאר בעלי חיים בשנאתו אותם.

והוא שהקדים החכם לפסוק שפתחנו בו חושף שבטו שונא בנו ואנהבו שחרו מוסר. והמוסר הוא כולל כל למוד טוב בשלמות הגוף שהוא השלמות הראשון שאי אפשר בלעדיו להשיג שלמות הנפש שהוא האחרון והבית יבנה בו שהוא המדור הנצחי לנפש והוא שאמר אחריו חכמות נשים בנתה ביתה ואנולת בידיה תהרסנו.

וכבר התפרסם שהחומר נמשל באשה וכשתנדרך בלמוד טוב תקרא אשה חכמה כמו שנקראת בעלת מלאכה טובה חכמת לב. והחכם רצה בזה כי כל אחת מזכות החומר תבנה ביתה ובהפך שאינה זכה והיא האנולת והוא תנאר או תחסר מלת אשה ובא פדרך אשת פסלות הומיה וההמיה שהיא היא הריסות הבית.

ולהרחיק ההמיה שהיא באו מצות התורה במאכלות ובשאר ההנאות ובנתינת המעשרות ושאר המתנות כמתנות כהנים ועניים הפל שילך האדם בדרך הממוצעת לא שהתורה צותה לענות נפש או לקצר ימים כמו שעושים המסגפים עצמם בכל מיני סגוף כאלו השם שונא הגוף וזה בלא ספק אכזריות גמורה והגומל נפשו כראוי הוא החסיד ואל זה רמז החכם באמרו גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי.

ולפי הענין הזה פירש הקצם שהתחברתי עמו הכתוב שקדם והוא אמרו חכמות נשים בנתה ביתה וגו' כי אמר שרצה בו כי החומר הטוב הנאות יקח הראוי לו ולא יחסר ממנו דבר והוא בנין הבית אבל האנלת לרוב הצטדקה פפרושי האנמות תהרס הבית פי ימות האדם בלא עתו וזה הצדק המדונה הוא אצל השכל רשע גמור וסכלות.

ולפיכך תורת השם התמימה לא צוטה להתענות ימים רבים רק יום אחד בשנה לכפר על נפשותינו והוא דרך רפואה כמו שילקח האספגוס פעם אחת בשנה ואם ילקח תמיד ימות הלוקח פתאום פן הענוי הוא טוב בדרך רפואה לעתים רחוקים כדי להמית הבהמיות העודף באדם והוא על דרך הקרבת זבח אבל פשאיין צורה לגוף בו טוב שיכלכל האדם דבריו במשפט וגם אם יראה הצורה לפי חלישות טבעו או לפי סבה אחרת להעדיף לו דרך צדקה וחסד אז טוב לו מזבח.

ולפי ענין זה אמר עשה צדקה ומשפט נבחר ליי"י מזבח. ולפי התפרסם הדעת בהמון בהפך זה אמר דרך משל כשאר הרבה ממשלו כדי שלא ילך האדם בקצה האחד שהאדם נוטה אליו לפי יצרו אבל הפונה בדרך הנאות לאדם בעמידת הגוף וקיום המין.

ולפיכך צריך להתבונן במצות התורה כמה שאסרה לנו מן המאכלים שלא מנעה לנו בשר זמן מזמני השנה בדרך שאסרו האנמות המחקים חוקי תורתנו הקדושה מנעו ממזונם בשר וגבינה וביצים קצת השנה והם הפכו דברי אלהים חיים ושמו מר למתוק ומתוק למר כי בהנאת המזון שהוא צורה מתמיד לקיום הגוף פסקו המזון המועיל הפסק זמני ובזמן שהוא נבחר להנהגת מרפא ובהנאת המשגל שאינו צורה מתמיד אבל הוא מזיק ברוב הזמנים לא פסקו בו זמן אף קצת גופות לפי קירבת משפחה ואפילו היא רחוקה מאד והיה ראוי יותר להתקרב לפי הסבת נחלה ולפי מצוה הטבע.

ומתמימות תורתנו הוא למנוע ממנו הנאת המשגל רב זמנו לפי שהמכונן בו קיום המין והמניעה היא היתה בדרך שימצא באסור ההוא מלבד התועלת תענוג גדול ומנוח ושמחה רבה ותוספת חבה בין איש לאשתו כמעט שלא ישיגו בכל חדש משוש חתן על פלה אבל בהנאת המזון לא מנעה ממנו זמן מזמני השנה רק מנעה קצת המינים כדי לעזוב המותרות שהם על דרך האמת חסרונות.

וזה כדי שיתבונן האדם ויתעורר ללמד על עצמו בכל הנאותיו הדרך הבינונית והוא שיקבל מהם כדי הצורה פן יאבד הגוף ויניח קצתם פן תאבד הנפש. ואשר מנעה התורה מהם הוא אשר יש בו מלוי רב לנפש ואשר תקוץ בו כחלב ודם שנאסרו גם על דרך הזה מצורה זה אל הסבה הגלויה בתורה שנבחרו לכפר על הנפש.

וידוע כי הפירה השלמה היא בהרחיק התאות הגופיות המושכות הנפש אחר הגוף. וממה שצריך שנתבונן במניעת קצת מיני בעלי חיים ממזוננו הוא שכל המינים הדורסים והמזיקים נאסרו עלינו ואע"פ שסמני האסור שנכתבו בתורה כוללים קצת בעלי חיים שאינם דורסים כמו התולעים הקטנים הפורשים ממקום גדולם מן המים שאסורם חמור כאיסור התנינים הגדולים אשר בימון היתושים הפורשים מקלי היין והיזים שבועדשים וכיוצא בהם שאין בהם צד היתר פשהם פורשים מהם בעודם חיים ואעפ"י שהקלו בהם כפי המנהג הרע אמנם צריך להזהר בהם מאד כי מאחר שאנו מניחים לכבוד שמים

הדגים הטובים והשמינים למה נאבד אמונתנו מפני המינים הפחותים שאין בהם שום הנאה בעולם אבל כעור ומאוס.

סוף דבר אחר שהמזנה באה עליהם בדרך כלל אין לתמוה על אסורם ואם הוא יוצא מהדרך הנזכר שהתורה לא תביט לדברים זרים ולא תתן דבריה לשיעורים עד שתתיר המינים הקטנים שאינם דורסים כי כן לא אסרה התורה בדרך הזהרה ועונש תרון המאכל והמשטה ואע"פ שזאת היא הפונה.

וכן נראה ממה שאמרה תורה כי תאנה נפשך לאכול בשר ואמרו הם ו"ל למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאנה ודרך ארץ בלשון רבותינו הוא הנקרא מוסר בפתוב ואם הבשר מנענו המוסר שלא יאכל אלא לתאנה כל שכן המאכלים הרעים קדגים וגבינה וקטניות שראוי שלא יתמיד אדם מזוננו מהם ולא יאכל מהם אכילה גסה.

וכמו כן צריך שלא ישטה יין דרך שכרות ואע"פ שלא באה מצנה בתורה לאסור השכרות בכ"י אמנם רמזים רבים באו על זה בתורה בספור שכרות נח בפרשה שנקתבה תחלה על מציאות כרם.

ודי הערה במה שאמרו ו"ל אל תהי להוט על היין שהרי פרשת היין פתוב בה ו"י ארבעה עשר פעמים כמו ויחל נח ויטע כרם וזה נמשך למה שאמר החכם למי אוי למי אבוי למי מדגינים למי שיח למי פצעים חנם למי חקלילות עינים למאחרים על היין.

וכמו כן נראה מספור שכרות לוט ומעונש זולל וסובא וממה שהוזכרו אהרן וכונו מפ"י השם בלא אמצעי שלא יהיו שתויי יין בכונאם אל אהל מועד וגו' להבדיל בין הקדש ובין החול ולהורות את בני ישראל.

ורבותינו ו"ל אמרו שטה רביעית יין אל יורה ואם רביעית יין מקסדת הבנת האדם עד שנמנעה ממנו ההוראה קל וחומר שחובה על האדם למנוע השכרות שמביא האדם למטה מפחיתות הבהמה ובדבר מושפל ומפורסם די מניעה לתורה במעט הערה פלפת בני אדם ערומים וכל המצות הגופיות באו דרך הערה והוא להעיר האדם על דרך ישראל שהוא דרך ארץ.

והמשל בזה כי אחר שגזרה חכמת השם למנוע קצת המאכלים כדי שנקבל ההנאות על הדרך הבינונית יש לנו להתבונן במה שאסר מהם ודקדקה לאסור הדורסים והמזיקים. וזה לשתי תועלות האחת שלא נזון מן החומר המזיק כדי שלא ישוב גופנו מעט מעט לטבע שהוא כי אין ספק כי יש מבוא גדול במזונות לתכונת הנפש.

והשנית שיש לנו הערה בזה להרחיק המדה הזאת מהזיק זה את זה כי האנשים המזיקים שאר בני אדם לפי הרצון לא לפי המצנה לא די להם שייצאו ממעלת מין האדם אבל הם למטה ממדרגת הבהמות הביתות ושבו במדרגת חיות היער המזיקות וכדגים המשוננים אשר בים הם שקראו אתם התורה טמאים ואמרה ולא תטמאו בהם.

ולטהר נפשותנו על הדרך הנזכר צונו ואמרה להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין הסיה הנאכלת ובין הסיה אשר לא תאכל והודיעה אותנו כי בזה נתקדשונתדמה בדרך השם עד שנקרא בשמו והוא שאמר והתקדשיתם והייתם קדושים כי קדוש אני תחלה אמר

והתקדושתם רצה בו להרגיל הגוף בקדושה בהתנהגו במדות הממנצעות במזון בינוני ושאר הנאות בינוניות ובקבוצת מזון בינוני ופזוירו בינוני בנתינת מעשרות ושאר מתנות שבאה המצנה עליהן כל זה הוא דרך להתקדש בו ועליו אמר והתקדשתם ואחריו אמר והייתם קדושים רוצה בו קדושת הנפש שהיא בתורה ובתקמה והיא ג"כ ראוייה לקבלה על דרך בינונית.

והוא הדרך הנסתר שפגן עליו החכם באמרו צדיק אנכל לשנבע נפשו וגו' כי במקומות רבים קרא ללמוד תקמה אכילה והמכונן בפתוב הזה שאין ראוי לאדם שייתרשל מדרוש תקמה בדרך האומר שדרישת תקמה הוא רע לפי שהיא תוציא האדם למינות ואין זה רק דבר העצל בבקשת תקמה ועליו אמר החכם אמר עצל ארי בחוץ תוף רחובות ארצח.

ועל התקמות הלימודיות אמר שהן מנגעות התלמיד העצל ומבהילות אותו ואמר ארי בחוץ ועל הטבעיות האלוהיות אמר בתוף רחובות ארצח ואע"פ שרבותינו ז"ל מנעו תקמה יגנית אין ספק שלא נמנעה מפל ולא נמנעה שום תקמה רק מהנערים והבחורים שאין פח בהם לעמוד בהיכל מלך והוא שאמרו מנעו בניכם מן ההגיון המניעה היא מן הפנים בלבד לפי שאינם ראויים לה כמניעת הפשר והיין מן הקטנים ומן החולים אבל הגדולים הראויים לה מניעת התקמה מהם כמניעת פשר ויין מן האדם הפריא עם הלחם כי כן אמר על התקמה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה.

והיא קוראה הפתיים שנפתו בדרך הנזכרת ואמרת להם לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ומזכרת אותם לעזוב דרך פתייתם כדי להשיג החיים הנצחיים בדרך השתפלות ועיון.

והוא שאמר עזבו פתיים וחייו ואשרו בדרך בינה. רצה לומר שילחמו בלחמה וישתו יינה בדרך בינה והוא שילכו בה בדרך הבינונית ולא יסתכלו במה שאין ראוי להסתכל אבל יעלו מעט מעט ואל יתרוסו פן יפרוץ בהם השם ונפל מהם רב.

והוא שאמר החכם בסמוך על ההולך בקצה האחד שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם ופי זרות נאמר על הדורש במנפלא ממנו כי הוא מדבר בדברים זרים ונפלאים ממנו. וכן צריך למתקנים אל השם בדרך העבודה שיעבדוהו ביראה לא שימנעו מן הראוי להם כי אין ראוי למי שהוא חכם וקולו ערב שימנע לגאותו לרדת לפני התיבה פן יהיה לבזו בעיני אשתו ובעיני קרוביו שהרי דוד מפזז ומכרפר לפני הארון.

וכן לא ירד מי שאינו ראוי לכך ולא יכניס עצמו למקום גדולים ואפילו במקום מצנה פמו שאמר החכם על שניהם אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד. ודי הערה למכניס עצמו במקום שאינו ראוי לו בפרץ עוזא על אשר אחז בארון השם אף על פי שפונתו היתה לכבוד הארון.

וכן נדב ואביהו נשרפו בהתקרבתם אל השם בהקריבתם אש זרה אשר לא צוה ד' ואמר עליהם הפתוב בקרבנתם לפני י"י וימותו רצה בו שקרבת האדם אל השם במה שאין ראוי לו תמיתהו.

ובכר באה הקבלה האמיתית שקודם לכן נעשו והתחייבו זה במה שקדם להם בעיון מנפלא שאינו אמיתי והוא הנרמז באמרו ויראו את אלהי ישראל ובו התחייבו עונש זה

אֵלָא שְׁהָאֲרִיף לְהֵם עַד הַיּוֹם שְׁנַתְפָּהֲנוּ בּוֹ וְהוּא שְׁאָמַר וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שְׁלַח יָדוֹ וְלֹא עָנַשׁ הַכְּתוּב אֵלָא אִם כֵּן הִזְהִיר וְהִזְהַרְתֶּם הִיָּה בְּאֲמָרוֹ וְהִפְהִנִים וְהָעַם אֵל יִהְרֶסוּ לְעֵלְוֹת אֵל י"י פֶּן יִפְרוֹץ בָּם וְהוּא שְׁאָמַר עֲלֵיהֶם הוּא אֲשֶׁר דָּבָר י"י לֵאמֹר בְּקִרְוֵי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְבֵּד רָצָה בּוֹ כִּי בְּאוֹתָם הַקְּרוּבִים לִי אֶרְאֶה קְדוּשָׁתִי שְׂאִינָם רִשְׁאִין לְהִתְקַרֵּב אֵלַי כְּפִי חֲפָצָם וְאִז אֶהְיֶה נִכְבָּד עַל פְּנֵי כָל הָעָם שְׁלֹא יִתְקַרְבוּ רַק כְּפִי מֵה שְׂבָאָה הַמְצִינָה עֲלֵיהֶם וְהִזָּר הַקְּרֵב יוֹמֵת וְאִם בְּעִבּוּדְתוֹ כֹּף קָל וְחֹמֶר בְּעִצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ כִּי הַשֵּׁם רוּצָה מִן הָאָדָם שְׂיִלְךָ בְּדַרְךָ בֵּינוּנִית וְיִפְלֹס מֵעַגְל רִגְלִיו וְכֹאֲשֶׁר יָבֵא אֵל בֵּית הַשֵּׁם יִדַּע וְיִשְׁפִּיל כִּי בְרוּב חֲסִדוֹ הִרְשָׁהוּ לְבֵא אֵל בֵּיתוֹ וְכֹאֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה אֵל הַיִּכַּל קְדוּשׁוֹ תִהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיו כִּי מֵה הָאָדָם שְׂיָבֵא אֵל הַיִּכַּל מְלֶכֶּ מְלֶכֶּ מְלֶכֶּ הַמְּלָכִים וְאִם יָבֵא אֵל חָצַר אֶחָד מִמְּלָכֵי בְּשָׂר וְנָדָם שֶׁהֵם תּוֹלְעָה וְרָמָה יִירָא וְיִרְעַד וְיִפְחַד וּבְטָרָם יָבֵא בְּתוֹךְ הַיִּכְלוֹ יִתֵּן שְׁחָדִים לְשׁוֹעֲרִים וּלְשָׂרִים וְיִשְׁתַּדֵּל שְׂיִדְבֵּר אֶחָד מִן הַשָּׂרִים בְּעִדּוֹ אֵל הַמְּלֶכֶּ וְהִבָּא אֵל בֵּית הַשֵּׁם לֹא יוֹלִיף מְאוּמָה בְּיָדוֹ וְאִם יוֹלִיף שֵׁם דָּבָר הֲלֵא מִיָּדוֹ הַכֹּל וְאִיךָ לֹא יִירָא לְדַבֵּר לְפָנָיו וְהוּא לֹא יִדְעָהוּ רַק לִשְׁמַע אֲזוּן.

לְכֵן הַמְשִׁפִּיל יְדוֹם וְיִירָא וְיִפְחַד וְאֵל יִתֵּן אֶת פִּיו לְחַטִּיא אֶת בְּשָׂרוֹ. וְאִיִּפְשָׁר שְׁעַל עֲנִין זֶה רָמַז בְּאֲמָרוֹ אֵיזָה בֵּית תְּבִנּוֹ לִי וְאִי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי כִּי מְקוֹם יֹאמַר עַל מַדְרַגָּה וּמַעְלָה וְיָבֵא לְהוֹרוֹת שְׂאִין רִצּוֹן הַשֵּׁם לֹא בְּבִנְיָן הַיִּכְלוֹת וְלֹא בְּסִפּוֹר מַעְלוֹת רַק בְּצִיּוֹר הַלֵּב וּבְכַנְיַעְתּוֹ לְפָנָיו.

וְהוּא שְׁסַמָּךְ לוֹ וְאֵל זֶה אֲבִיט אֵל עֲנִי וְנִכָּה רוּחַ וְחָרַד עַל דְּבָרֵי. וְאֵל הָעֶרְהָ הַזֹּאת כִּי בְּאֲמָרוֹ וְהִיָּה מְדִי חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ.

וּכְבָר אָמְרוּ בּוֹ הַמְּפָרְשִׁים כִּי הָעֲנִין כָּאֵלוֹ אָמַר בְּכָל חֲדָשׁ וְחֲדָשׁ וּבְכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת לְפִי שֶׁהֵם נְתוּנִים לַשֵּׁם עַד שְׁאֲפִילוֹ הָעוֹסְקִים בְּמִלְאָכָה יִתְּנוּ לָבָם לְיָמִים הֵהֵם לְדַעַת דַּרְכֵי הַשֵּׁם וּבָם יָבֵאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָיו וְאִיִּפְשָׁר לֹאמֹר שְׁחֲדָשׁ וְשַׁבָּת הַנְּאָמְרִים בְּפִסּוּק זֶה הֵם עַל כָּל יָמֵי הַחֲדָשׁ וְעַל כָּל יָמֵי הַשַּׁבָּת וְאֲמָרוּ מְדִי חֲדָשׁ וּמְדִי שַׁבָּת הוּא כָּאֵלוֹ אָמַר בְּמִלְאֵת הַחֲדָשׁ וּבְמִלְאֵת הַשַּׁבָּת כִּי לְשׁוֹן דֵּי יוֹרָה עַל מְלוּא וּשְׁלֵמוֹת וְחֲדָשׁוֹ וְשַׁבָּתוֹ נְאָמְרִים עַל יוֹם הַחֲוֹדֵשׁ וְעַל יוֹם שַׁבָּתָה וְיָשׁוּב כְּפִנֵי הָיוֹ אֵל הַחֲוֹדֵשׁ וְאֵל הַשַּׁבָּת.

וְכֵן נְאָמַר בְּעוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ וּבְעוֹלַת הַחֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ כִּי עוֹלַת רֹאשׁ חֲדָשׁ הִיָּתָה בְּאָה לְכַפֵּר עַל תּוֹלְדוֹת כָּל יָמֵי הַחֲוֹדֵשׁ כְּמוֹ שֶׁהִתְקִינּוּ לֹאמֹר זְמַן כְּפָרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם כִּי כֵן פָּרְשׁוּ הַחֲכָמִים ר' הוֹדָה הַלּוֹי זצ"ל וְכֵן אֲצִילִי אָמְרוּ תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיָּד שׁוֹנָא נְאָמַר עַל יִצְרָר הָרַע כִּי הוּא הַצָּר הַצּוֹרֵר הַשׁוֹנָא וְהָאוֹיֵב וְצָרִיף לְזַכְרוֹ תְּמִיד כְּדִי לְהַצִּיל מִמֶּנּוּ וּלְהַזְכֵּר לְפָנָי הַשֵּׁם כְּמוֹ שְׁאָמַר וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּנְזַכְרְתֶּם לְפָנָי י"י אֱלֹהֵיכֶם וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּאֲמָרוֹ וְהִיָּה מְדִי חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ וְאָמַר כָּל בְּשָׂר כָּאֵלוֹ אָמַר הַטּוֹבִים הַקְּדוּשִׁים מִבְּנֵי אָדָם כִּי מְצָאנוּ בְּשָׂר בְּמְקוֹם מִין הָאָדָם כְּאֲמָרוֹ כִּי הִשְׁחִית כָּל בְּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ וְיָבֵא בְּמְקוֹם הַטּוֹבִים כְּמוֹ שְׂבָא וּיְבָרַךְ כָּל בְּשָׂר שֶׁם קְדוּשׁוֹ וְהַטּוֹבִים הֵם בְּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָיו בְּהִתְבּוֹנְנָם בּוֹ וּבְדַרְכּוֹ וְיִצְאוּ מְדַבֵּר לְדַבֵּר עַד שְׂיִדְעוּ כִּי הַפּוֹשְׁעִים הֵם בְּנֵי כְּלִיָּה וְהַהֲעֵדָר דְּבַקְבָּהֶם לְעוֹלָם וְהוּא שְׁאָמַר וְיִצְאוּ וְרָאוּ בְּפָגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעָתֶם לֹא תָמוּת וְאֲשָׁם לֹא תִכָּבֵה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בְּשָׂר.

ואֲפֹשֵׁר שְׁאֵמַר זֶה מִפְּנֵי הַמְּבוּכָה הַפּוֹשְׁטָת בֵּין בְּנֵי אָדָם בְּרֵאוֹת שְׁהֲרַעִים מוֹשְׁלִים בְּטוֹבִים וּלְפִיכָּה הַמְשִׁיל תְּנוּעַת נַפְשָׁם לְתוֹלַעַת הַנְּעֻשִׁית מֵעִפּוּשׁ וַיִּצְרַם הָרַע לְאֵשׁ וּלְזֹאת כּוֹן בְּאֶמְרוֹ בְּפִגְרֵי שְׁאִין בָּהֶם רַק הַפִּגְר וּלְפִיכָּה הֵם סָחִי וּמְאוּס לְרֹאֵיהֶם הַמְשַׁתְּחוּם לְפָנֵי הַשֵּׁם בְּיִרְאָה וּבִכְנִיעָה כְּפִי מַה שְׁהַקְדַּמְנוּ.

וְרֵאָה וְהַתְּבוּנָה כִּי הַנְּבִיא יַחֲס אֶל הַפּוֹשְׁעִים פִּגְר וְאֶל הַטוֹבִים כֹּל בְּשֵׁר וְהוּא הַטוֹב יָבֵא אֶל בֵּית הַשֵּׁם הוּא מְקוּם מְיוֹחֵד לוֹ בְּזַמְנָיִם יְדוּעִים לֹא שְׂיָבֵא כֹל אָדָם לְהַשְׁתַּחֲוֹת בְּמַקְדָּשׁ כְּכֹל חֲדָשׁ וּבְכֹל שַׁבָּת כִּי זֶה דְּבַר נִמְנָע וְהַנְּבִיא לֹא יִבְטִיחַ עַל הַנִּמְנָע.

וְאֶל הָעֵנִין בְּעִצְמוֹ כּוֹן יוֹאֵל בְּאֶמְרוֹ וְהִנֵּה אֲחֵרֵי כֹן אֲשַׁפּוּךְ רוּחִי עַל כֹּל בְּשֵׁר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם. וּבְאֵר מֵהוּת הַנְּבוּאָה הַהִיא וְאָמַר זַקְנֵיכֶם חֲלֻמוֹת יַחְלֹמוּן בְּחֹרֵיכֶם חֲזִינוֹת יִרְאוּ וְאִין סִפְק שְׁמַעְלַת הַזְּקֵנִים לְמַעְלָה מִמַּעְלַת הַבְּחֹרִים אִם כֹּן הַחֲלוּמוֹת לְמַעְלָה מִן הַחֲזִינוֹת הֵהֵן וְאֲחֵר שֶׁהוּא כֹן אִין הַחֲזִינוֹת הֵהֵן מְרֵאוֹת נְבוּאָה אֲכַל הֵן עֵיוֹן בַּתוֹרָה וּבְחֻמְקָה וְהִיא הַנְּבוּאָה הַנּוֹעֶדֶת שֵׁם לְבָנִים וּלְבָנוֹת וְהִיא שְׁפִיכַת הָרוּחַ עֲלֵיהֶם וְהִיא הַמְחַשְׁבוֹת הַזְּכוֹת וְהַבְּרוֹת שֶׁהֵם לְחַכְמִים סְגוּלוֹת כְּמוֹ שְׁאֵמַר וּבְשֻׁרִידִים אֲשֶׁר י"י קוֹרָא וְהַשְׁרִידִים הַנְּקָרָאִים הֵם בְּעֲלֵי הָעֵיוֹן הַזֶּה שְׂיִהְיוּ בְּיָמִים הַהֵם וְהַזְּכִיר הַבְּנוֹת לְרַמּוֹז עַל הַחֹמְרִים הַטוֹבִים וְהַנְּאֻוֹתִים לְקַבֵּל הַשִּׁפְעָה וְהוּא עַל דְּרָךְ שְׁהַזְּכִיר עֲמוּס הַנְּבִיא וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא תַתְּעַלְפֶנָּה הַבְּתוּלוֹת הַיְּפוֹת וְהַבְּחֹרִים בְּצִמָּא וּכְבָר הַקְדִּים לוֹ וְלֹא צִמָּא לְמַיִם כִּי אִם לְשִׁמּוֹעַ אֵת דְּבַר י"י.

וּלְפִי עֵנִין זֶה הַבְּטִיחַ יוֹאֵל הַנְּבִיא וְאָמַר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְרַמְזוּ בּוֹ עַל הַצּוּרָה וְהַחֲנוּמָר שְׂיִלְדוּ דְּעוֹת זְכוֹת וּבְרוֹת גַּם שְׁאֵר כַּחוֹת הָאָדָם בְּיָמִים הַהֵם יִכְנָעוּ לְעִבּוֹדַת הַשֵּׁם וְהוּא שְׁאֵמַר וְגַם עַל הָעֵבְדִים וְהַשְּׁפָחוֹת בְּיָמִים הַהֵם אֲשַׁפּוּךְ אֵת רוּחִי כְּעֵנִין שְׁאֵמַר יִשְׁעִיָּה הַנְּבִיא אֲצַק רוּחִי עַל זְרַעֲךָ וּבְרַכְתִּי עַל צִאֲצָאֲיָךְ.

וּשְׁנִיָּהם רַמְזוּ עַל מַעְלַת הַמַּדּוֹת הַקּוֹדְמוֹת בְּזַמֵּן וְאֲכַלְתֶּם אֶכּוֹל וְשָׂבֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֵת שֵׁם יי אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְנוֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם כְּמוֹ שְׁקִדְם בְּדְבַר הַחֶכֶם שְׁאֵמַר צְדִיק אֵיכָל לְשׁוֹבַע נַפְשׁוֹ.

וְהַנְּבִיא אָמַר גַּם עַל מַעְלַת הַחֻמְקָה וַיְדַעְתֶּם כִּי בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אֲנִי וְאַנִּי יי אֱלֹהֵיכֶם אִין עוֹד וְלֹא יִבְנוֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם. וּלְפִי עֵנִין זֶה בָּא יָבֵא כֹל בְּשֵׁר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי.

וּלְהַעִיר עַל זֶה הַנְּהִיגוֹ הַבָּאִים אֶל בֵּית הַכְּנֶסֶת לֹאמַר בְּבוֹאֵם וְאַנִּי בְּרַב חֶסֶד אָבוֹא בְּיַתִּיךָ וְגו' מְצוֹרֵךְ אֶל זֶה לְהַעִיר הָאָדָם לְבוֹא אֶל בֵּית הַשֵּׁם הָאֱמֵתִי לְשַׁקּוֹד עַל דְּלַתוֹתָיו יוֹם יוֹם. הַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו יִזְכְּנוּ לְשִׁמּוֹר דְּרַכְיוֹ וּלְקַיֵּים בְּנוֹ מִקְרָא שְׁכָתוֹב אֲשֶׁרִי אָדָם שׁוֹמֵעַ לִי לְשַׁקּוֹד עַל דְּלַתוֹתַי יוֹם יוֹם לְשִׁמּוֹר מְזוּזוֹת פֶּתְחֵךְ.

כִּי מִן־צִי מְצָא חַיִּים וַיִּפֶּק רְצוֹן מִי"י. פֶּרֶשֶׁת תְּזַרְיעַ (וְהִיא רְאוּיָה לְפֶרֶשֶׁת תְּצַא).

בֵּית וְהוֹן נִחְלַת אָבוֹת וּמִי"י אִשָּׁה מְשַׁכְּלַת. הַחֶכֶם שְׁלֵמָה הַזְּכִיר בְּכַתוּב הַזֶּה שְׁלֵשֶׁת קִנְיָנֵי אָדָם שְׁאִין קִיּוֹם לְמִינוֹ זוּלָתָם וְאִין צָרִיךְ בָּהֶם לְשִׁמּוֹר בְּעֲלֵי חַיִּים כְּמוֹ שְׁנִבְבָּר.

וראוי להתבונן בפתוב הגה למה יחס בית והון לאבות והאשה לשם שא"א לומר שבית והון הם קנויים לבנים בכת האבות מאין עזר פת השם שזהו פנגד השכל ופנגד הפתוב והקבלה לפי שיודוע ומקובל שהכל מאתו ובכחו.

גם אין ראוי לומר שהאשה קנויה לבעלה מאין עזר השתדלות האבות שזהו פנגד הנמצא המורגש. ונאמר לפי שצורת האדם היא זכה יותר משאר בעלי חיים עד שהיא דומה לצורות הפשוטות והיה רצון השם להרכיבה בחומר זכה החומר שהוא עד שמרוב זכותו צריכה שמירה רבה מחום ומקור ומכל שאר ההפכים ויצטרף למזון ופ שצריכה למלאכות רבות וכן יצטרף למלבוש שהוא חוצה לו והוא גם כן צריכה למלאכות רבות מה שאין כן בשאר בעלי חיים כי הם לפי שתומרם עכור ועפרי הספיק לו מלבושו הנוצר עמו גם מזונו הוא בנמצא העשוי והנגמר בטבע אין מלאכה בו ומי שהוא מבקש שיהיה האדם נוצר בדרך שלא יהא צריכה למלאכה ועבודה במזונו ומלבושו הוא מבקש ואף על פי שאינו מוציא בפיו שיהיה האדם לא אדם אבל בהמה וזה סכלות גמורה מהמבקש כסכלות כל מבקש נמנעות.

כי כמו שאי אפשר שיהיה חומר בהמה העכור מקבל צורת האדם כן אי אפשר שיהיה צורת האדם מורכבת בחומר עכור יותר מחומר האדם ורב לו עפרות בהרכבתו מהיסודות פנגד חומר הגלגלים וצבאם.

ואמנם מאשר הוא ופ מחומר שאר בעלי חיים הנצרה אל צרכיו הנזפרים. ותחלת מה שיצטרף האדם בעצמו להשתדל בו להשלים גופו הוא שיהיה לו בית או אהל לשני פנים האחד לפי שצריכה לו לפי זכות חמרו מן המורכבים מחסה חזק מאד מקור ומחום ושאר הפכים המהפכים החומר המורכב מהם פשיגבר אחד מהם.

והשני שצריכה הוא למקום לאזור שם מזונו והצריכה אל מזונו מהקניינים וליחד שם אשתו שצריכה ליחדה צורה רב יותר משאר נקבות בעלי חיים לטעמים רבים האחד לפי שהאדם צריכה עזר רב בספוקו ואם האדם יצא לפעלו ולעבודתו עדי ערב צריכה לו איש ממינו כדי שיהא נשמע אליו לתקן מאכלו ולשמור את אשר לו בבית ולעשות מלאכת המלבוש כמו שפתח ואמר על שבחי אשת חיל דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה וכן אמר בתחלת הבריאה אעשה לו עזר פנגדו.

והשני כי זה המין נוצר בדרך שצריכה לצער הגידול יותר ויותר משאר בעלי חיים שהשור או השה כשנולד ישיג מיד שלמות גופו יותר מאשר ישיג הנולד במין האדם לשתי פנים.

וכן האדם צריכה למוד רב למשון חמרו אחר צורתו לעבוד השם ולולילמוד אחרים לא היה משיג האדם צורה אנושית שהוא בלא ספק נמצאת בפועל בעבודת השם בתורה ובמעשים טובים והוא שאמר הפתוב ואיש נבוב ילבב ועיר פרא אדם ונולד רצה בו שהאדם תחלה הוא ריקם וחלול כאלו אין לו לב וידוע שהלב בא במקומות רבים בפתוב במקום השכל ועל דרך זה בא בפתוב הגה כי האדם תחלה הוא מאין שכל בפועל והוא קונה לב מעט מעט בשמעו אל מוכיחו כמו שאמר החכם ושומע תוכחת קונה לב.

וְזֶה רָצָה בְּאָמְרוֹ יִלְבַּב. וְכִמוֹ כֵּן הוּא בְּהוֹלִדּוֹ כְּעִיר פָּרָא לְשֵׂאת הַמִּשָּׂא הַמּוֹטֵל עָלָיו
מֵהַמְצוֹת עַד שְׂלֵא יִהְיֶה נוֹשֵׂא אוֹתָם כָּלֵל לוֹלִי לַמוֹד הָאֲבוֹת.

וְאָמְרוּ עִיר פָּרָא לֹא עִיר חֲמוֹר וְאִם הוּא בְּתַכּוּנָתוֹ כִּי הַפָּרָא נוֹדַע שְׂלֵא יִקְבַּל מִשָּׂא כָּלֵל
וְאִם יִשְׁמִימוּ עַל גְּבוֹ דְבָר מוֹעֵט מִיַּד יִפּוֹל אֲרָצָה כְּמוֹ שְׁנִזְנֵפֶר בְּמֵאֲמַר זָכַר הַטְּבַעִיִּים מִי שֶׁלַח
פָּרָא חֲפָשִׁי רוֹצֵה בּוֹ מִי נִתְּן טְבַע הַחֹנֶפֶשׁ וְהַחִירוֹת לְפָרָא וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נֶאֱמַר וְעִיר פָּרָא
אָדָם יוֹלֵד כִּי כֵן יִדְמָה הָאָדָם אֵלָיו בְּהַשְׁלֵל מֵעָלָיו הָעֲבוּדָה וְלִפְיֶכָה צָרִיף לִימוֹד וְתוֹכָחוֹת
רַבּוֹת וְאֵלּוֹ לֹא הִיְתָה הָאִשָּׁה מְיֻחָדָת לְאִישׁ אֶחָד לֹא הָיוּ הָאֲבוֹת יוֹדְעִים בְּנִיחָם וְלֹא הָיוּ
מִשְׁתַּדְּלִים בְּלִמוּדָם וְלֹא טוֹרְחִים לְצַנְרֵךְ גְּדוּלָם כִּי כֵן תִּרְאֶה בְּנֵי זְנוּנִים רַעִים וּמִשְׁחִיתִים
הָעוֹלָם.

וְלִפְיֶכָה הִנֵּה הַצְּנוּרִף בְּמִין הָאָדָם לִיְחַד אִשָּׁה לְבַעַל אֶחָד כְּמוֹ שְׂיִחַד הַטְּבַע בְּקִצָּת בַּעֲלֵי
חַיִּים הַצְּרִיכִים לְגוּדֵל אֵב וְאִם. וְכַדִּי לִיְחַד הָאִשָּׁה שָׁם הִנֵּה הַצְּנוּרִף גַּם כֵּן לְאָדָם לְהִיּוֹת לוֹ
בֵּית וְקוֹדֵם שְׂיִשָּׂא אִשָּׁה צָרִיף לוֹ לְקִנּוּת דְבָר שְׂיִחִיו בּוֹ אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו וְהוּא שְׂרָצָה הַחֲכָם
בְּמַלְת הוֹן הַכּוֹלֵל כָּרָם וּשְׂאָר נְכָסִים.

וְהַחֲכָם הַזֶּפִּיר קִנְיֵי הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ סֹדֵר הַתּוֹרָה כִּי כֵן בָּא שָׁם מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית
וּגּו' וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרָם וּגּו' מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וּגּו' הַחֲכָם יַחֲסֵם קִנְיֵן הָאִשָּׁה
לְשָׁם לְפִי שֶׁהַבֵּית יִבָּנֶה בָּהּ וּבָהּ עֵינֵקֵר קִיּוֹם הַמִּין וְרֵאוי שְׂיִתְיַחֲסֵם הַטּוֹב אֶל הַטּוֹב כִּי
כְּשִׂיעֵשָׁה בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ דְּבַר מַעֲלָה וְכַבוֹד יֹאמֵר כִּי זֶה מַעֲשֵׂה הַמֶּלֶךְ מֵה שְׂלֵא יֹאמֵר כֵּן עַל
שְׂאָר הַמַּעֲשִׂים וְאֵע"פ שְׂיַחֲסֵם הַכֹּל שָׁנָה אֶצְלוֹ.

וְעוֹד שְׂהָאִשָּׁה בְּעוֹדָה בְּבֵית אִמָּה לֹא יוֹדַע שְׂכֻלָּה אִיף הִיא בְּהַנְהַגְתָּה אֶצֶל הַבַּעַל וְהַהֲצִלְחָה
הַזֹּאת אִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁיִיגָה בְּהַשְׁתַּדְּלוֹת הָאֲבוֹת כְּמוֹ שְׂאֶפְשָׁר לְהַשְׁיִג הַצִּלְחַת בֵּית וְהוֹן
בְּהַשְׁתַּדְּלוֹתָם מְצוּרָף אֶל זֶה כִּי הָאִשָּׁה הַמְשַׁכֵּלֶת בְּדֶרֶךְ הַנְּמַשְׁלֵל בְּכַתוּב הִנֵּה הִיא מֵהַשָּׁם
לְבַדּוֹ וְאִין מְקוֹם לְהַשְׁתַּדְּלוֹת הָאֲבוֹת בְּטְבַעָה.

אֲמָנָם הַמְּבֻנָקֵשׁ לְקִיּוֹם מִין הָאָדָם בְּדֶרֶךְ הַשְׁלֵמוֹת הִיא אִשָּׁה מְשַׁכֵּלֶת לֹא יִפֹּת תֹּאֵר כִּי הִיפָה
בְּנָשִׁים בְּלֹא טוֹב טַעַם וְשָׁכַל תַּגְנָה בַּעֲלָה וְתִשְׁפִּילָהּ וְתִשְׁמָחָהּ וְנִבְזָה וּמִתְבַּזָּה כְּאֶחָד
הַחֲזִירִים הַמְתַּגְלָגְלִים בְּטִיט וּבְאִשְׁפָּה וְהוּא שְׂאֲמַר הַחֲכָם נִזְם זֶה בְּאֵף חֲזִיר אִשָּׁה יִפָּה
וְסֵרַת טַעַם.

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר לוֹ הִיפָה בְּנָשִׁים בְּלֹא שָׁכַל הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַסְּכָלִים הַזְנוּנִים אֲנָשִׁי הַצָּבָא.
וְהוּא שְׂדַבְּרָה תּוֹרָה כְּנִגְד יִצָּר הָרַע וְאִמְרָה וְרֵאיתָ בְּשִׁבְיָה אִשָּׁת יִפֹּת תֹּאֵר וְחִשְׁקָתָ בָּהּ
וְלִקְחָתָ לָהּ לְאִשָּׁה וְלִפְיֶכָה צְוָה שְׂתַעַמּוֹד בְּדֶרֶךְ נוֹוֵל אוֹלִי יִתְקַרֵּר יִצְרוֹ.

וְסִמָּךְ לָזֶה כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׂתֵי נָשִׁים הָאִחַת אֶהוּבָה וְהָאִחַת שְׁנוּאָה כִּי זֶה סוּף הָאִישׁ
הַהוּא שְׂיִשְׁנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְיִקַּח אִשָּׁה אַחֶרֶת עָלֶיהָ מֵה שְׂאִין כֵּן כְּוִנַּת הַתּוֹרָה בְּשְׂתֵי נָשִׁים
לְפִי הַנְּהַגַּת הַמִּין הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ יִשְׂרָה כִּי כֵן בָּא הַסְּפוּר שְׂאִשָּׁה אַחַת נִבְרָאָה מְצַלַע הָאָדָם
לְהִיּוֹת עֶזֶר כְּנִגְדּוֹ וְלֹא נִבְרָאוּ שְׂתֵימִם כִּי הֵן עַל הָרוּב לְצַעַר וְנִזְקֵם וְהוּא שְׂאֲמַר וְדַבַּק בְּאִשְׁתּוֹ
וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.

וְאֵע"פ שְׂלֵא נֶאֱסָרוּ בַתּוֹרָה שְׂתֵימִם נָשִׁים אוֹ יוֹתֵר כְּכָר קָדָם לָנוּ כִּי הַדְּבָרִים שְׂיִרְחִיקֵם
הַשָּׁכַל יִסְפִּיק לַתּוֹרָה בְּמִנְיַעְתָּם בְּדֶרֶךְ סְפוּר. וְכַשֵּׁם שְׂלֵא אִסְרָה הַתּוֹרָה הַשְׁכָּרוֹת בְּפִירוּשׁ

והספיק לה ברמזים בספורים פן לא אסרה התורה לקחת נשים רבות כי מי זה אשר
מלאנו לבו לעשות פן והלאי שיספיק האחת ובניה.

אמנם המלכים שממשלתם רבה בעושר ונכסים הם שהיה הצורך להזהירם שלא ירבו
להם נשים אבל שאר אנשים אין צורך להזהירם כי נזהרים הם מעצמם על זה ואע"פ
שהאבות אברהם יצחק ויעקב בא הספור עליהם שלא הספיקה להם אשה אחת כבר בא
הספור בסבה שגרמה לכל אחד מהם לקחת אשה על אשתו אבל יצחק הספיק לו ברבקה
שהיתה משפלת ונאמר עליה ותהי אשה לבן אדניו כאשר דבר י"י וכמו כן אמר החכם
ומי"י אשה משפלת.

והמשפלת היא שיודעת ערפה אצל הבעל ומתנהגה עמו כפי המכונן בה להיות אל אישה
תשוקתה והוא משול בה הממשלה הראויה והוא שהבעל יאהב אותה ויכבדה והיא
תאהבו ותיראנו ותעבד אותו עבודת מלך ובזה תגדל חבתם ויגדל שלום הבית ויזכו
לבנים הגונים ולפיכך בא הספור שהאשה נבראת מאחד אברי האדם שבהם יבנה הגוף
לפי שתהיה נמשכת לעבודתו והוא חמול עליה וידבק בה כהדבקות אברי גוף אחד זה
בזה שאין קיום לאחד מהם אם יסלק השגחתו ועזרו מחבריו וכאשר ישגיח כל אחד מהם
על האחרים פהשגחתו על עצמו אז ישלם הגוף.

וכמו כן פשתהיה השגחת איש ואשתו זה על זה מתמדת כראוי יצליחו בהנהגת עצמם
ובגדול בניהם ולמודם והפך זה פשתהיה האשה משתררת על בעלה ומשתנה אליו וזה
נמשך ליופי האשה בלא שכל ובלא טעם והוא שהקדים לכתוב שאנו בו היות לאביו בן
כסיל ודלף טורד מדיני אשה.

ויפה אמר הכתוב כי הבן הפסיל הוא לאב שתי היות לא הונה אחת בלבד כי האב העני
ייגע גופו ויטריד נפשו כדי לגדל בנו וללמדו וכאשר יקנה לשמוח בו לחקמתו ולטוב
שכלו יכאיב גופו ונפשו לסכלותו.

וכמו כן האשה פשהיא עומדת מנגד על בעלה היא כדלף טורד על ראשו ביום סגריר
שהמטר המכונן לתועלת האדם ולחיייו יצערנו ויכאיבנו במקום המיוחד למנוחתו וכשהיה
זה הענין באשה הוא סבה שיהיה הבן סורר ומורה פשתהיה האשה שנואה.

ולפיכך סמך הפרשה ההיא לפרשת בן סורר ומורה ובאה המצוה לבערו מן העולם כשלא
יוכלו לו האב והאם המנטלים על מוסרו ולמודו ועל הבן מוטל לקבל מוסרם ולמודם
כמו שנואה במאמר בנו זה סורר ומורה איננו שנמע בקולנו זולל וסובא.

והכתוב הראה שאפילו על תרון אכילה ושתיה צנתה התורה שייסר אותו ושישמע הוא
אליהם כל שכן בשאר תרונות. אמנם צרי שיהיה המוסר בדרך בינונית והוא שתהיה
שמאל דוחה וימין מקרבת.

וזה רצה החכם באמרו יסר בנה כי יש תקנה ואל המיתו אל תשא נפשך כפי הדרך הנגלה
בפתוב. ולפי שדעת האשה על הרוב היא פדעת הקטנים מן הזכרים כל שכן בימי נעוריה
ובחרותה הנהירו רז"ל עליהם פאחת שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת וזה מטוב לחשם
שהורו באמרום זה שלא לקרבו לגמרי גם לא להשוות הריוחוק אל הקרוב ולפיכך יחסו

הדחיקה אל השמאל והקירוב אל הימין וזה מטוב הנהגת הבית ומטוב הנהגת האדם בעצמו לקבלת הנאותיו הנמשכות אחר הטבע פי כן חפרו בזה היצר אל תינוק ואשה.

ומתמימות תורתנו שצנתה על האדם להתרחק מאשתו קצת זמנם ושם ענשם בזמן שהוא פענש העריות עד שנתקדשו בני ישראל מכל האנומות בדרך שאין חולק על זה אלא מעקש אוהב המחלוקת.

מצורך אל זה פי מן הנמשך אל המצנה הזאת פי כל אשה על הרוב תמצא חבה בעיני בעלה בכל חודש פאלו היא כלה וכזה תתמיד חבתם פי בהתמיד הגופות זה אל זה יקוצו זה בזה כמו שגראה ממאמר החכם כפי גלוייו הוקר רגלה מבית ריעה פן ישרבעה ושגאה.

והטעם הזה נמצא להם ז"ל שהי' ר' מאיר אומר מפני מה אמרה תורה תשב נדה שבועה מפני שכל מי שרגיל בדרך קץ בו. אמרה תורה תשב נדה שבועה לחבבה על בעלה ביום טבילתה ביום פניסתה לחנופה.

ונה הטעם מספיק מצורך אל זה שעל הדרך הזה יתעורר האדם להתנהג על דרך בינונית בכל דרכיו. וכן יתעורר האדם לטוב אחר פי מאשר דקדקה התורה בטומאת הגוף הפלה וצנתה לטהרו במים מה לעשות בטומאת הנפש שצריכה על כל פנים לנקותה מכל פתם.

ואם על האשה הנבדלת ממנו דקדקה התורה על טהרתה כל שכן באשה הדבקה בו בכל עת. וכמו כן צריכה האשה הטובלת שמתעורר ותאמר שאחר שהרחיקה בעלה לננוק הגוף העובר כמה וכמה ראוי להרחיקה על נוול נפשה העומד אם תטמא בכל אשר נטמאו הגוים להוליד בני זנונים אם תשטה תחת אישה ולפיכך צריכה האשה שתטהר נפשה מכל הרהור רע.

ועל דרך זה צריכה כל אדם לטהרה ויגדיל טהרתו כפי מה שהוא מתגדל במעלתו וצריכה שירפא נפשו מכל נגע וזה אפסר לו אם ישמע לקול מוריו ויעשה מעשיו כפי מוסרם וילך בדרך בינונית.

ועל ענין זה נמצאה הערה בטהרת מצורע באזן וביד וכרגל שהיה הפה נותן מדם הקרבן ומן השמן על תנוף און המטהר הימנית ועל פהו ידו הימנית ועל פהו רגלו הימנית לפי שידוע כי נפש האדם בדם היא.

וצריכה למשכה אל הפוחות הימניות כמו שאמר החכם לב חכם לימינו והשמן מחליק ומרפה ובו הערה לרכות ולענוה שלא ישלם האדם זולתם וכא בדרך הערת החכם שאמר ושמן על ראשה אל יחסר.

והוא שאמרה תורה דרך הערה והנותר בשמן אשר על כף הפהו יתן על ראש המטהר וכפר עליו הפהו לפני י"י. ועל דרך זה צריכה להתעורר בכל החוקים פי לא דבר רק הוא. ומאשר דקדקה התורה בנגעי הפתים ונגעי הבגדים יתעורר שלא ילבש בגדים צואים ושלא ישב בדירה סרוחה אכל בכל עת יהיו בגדיו לבנים ויבנה לו בית הנאמר עליו אחר ובנית ביתה.

ונה נמנע למי שלא ישמע לקול מוריו פי אע"פ שיהיה האדם נבון לב בטבע ותהיה נפש האדם טובה בכת בתחלת היצירה צריכה היא לאבות שהם חכמים המלמדים הדרכים

הַיְשָׁרִים וּמִשְׁכִּילִים אוֹתָהּ שֶׁיִּדְבֹק בָּהּ הַשִּׁכָּל בְּפוֹעֵל אַחַר הַבְּנוֹת הַבַּיִת וְהוּא שֶׁאָמַר כְּפִי הַדְרֹךְ הַנִּסְתָּר בַּיִת וְהוּן נִחְלַת אַבּוֹת כִּי הָאָמֶנֶם אֵין לְאַבּוֹת שֶׁהֵם הַחֲכָמִים הַמְּלַמְּדִים הַדְרָכִים הַיְשָׁרִים עֶזֶר בְּמִצִּיאוֹת חוֹמֶר הַנֶּפֶשׁ הַמְּשַׁכֶּלֶת אֲבָל הִיא מֵהַשֵּׁם לְבָדוֹ וְאָמֶנֶם הַחֲכָמָה שֶׁהִיא הַבַּיִת וְהַמְּדוּת הַיְשָׁרוֹת הֵהֵם שֶׁהֵן הַהוּן הֵם נִחְלַת הָאֲבּוֹת וְנִה יִשְׁיַגְּנוּ הַגְּבוּן בְּזִרְיוֹתוֹ הַטּוֹבָה וְהַזְּהָרוֹ מִן הַעֲצָלָה כְּמוֹ שֶׁבָּא אַחַר הַפְּתוּב הַזֶּה עֲצָלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה וְנִפְּשׁ רַמְיָה תַרְעֵב.

וּכְבָר הַקְּדִים לוֹ הַיּוֹת לְאַבּוֹ בֶּן פֶּסֶל וְדִלָּף טוֹרֵד מְדִינֵי אִשָּׁה וְהוּא רוֹמֵז לְחוֹמֶר כְּשִׁיְהִי בְּרַע מִתְחַלֵּת הַיְצִירָה וְעָלְיוֹ רִמְזוֹ הַחֲכָמִים בְּאָמְרוֹ וּבְשִׁפְלוֹת יָדַיִם יְדִלְוֶה הַבַּיִת כְּמוֹ שֶׁבָּאֵרְנוּ בְּמִקוּמוֹ כִּי כְּשֶׁהַחוֹמֶר מְנוֹטָבֵעַ בְּרַע תִּמְשָׁכְנָה הַמְּדוּת הַרְעוֹת אַחֲרָיו וְאַחֲרֵיהֶן תִּמְשָׁף הַמְּבוּכָה בְּאַמְתוֹת.

וְכֹן בָּא סֵדֶר נִגְעִים בַּתּוֹרָה הַבְּשָׁר וְהַבְּגָד וְהַבַּיִת וְרָאוּי לְכָל בַּעַל לֵב לְהַתְּבוּנָה וּלְהַתְּעוֹרָר בְּכָל. הַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו יִבְרָא לָנוּ לֵב טְהוֹר וְרוּחַ חַדְשָׁה יִתֵּן בְּקַרְבְּנוֹ וַיְקַיֵּם בְּנוֹ מִקְרָא שֶׁפְּתוּב מְצָא אִשָּׁה מְצָא טוֹב וַיִּפְקֶן רְצוֹן מִי"י.

פְּרִשְׁת קְדוּשִׁים. תְּחַלַּת חֲכָמָה יִרְאֵת י"י וְדַעַת קְדוּשִׁים בִּינָה.

כְּוֹנֵת שְׁלֵמָה הַחֲכָמִים ע"ה בְּסִפְר מִשְׁלֵי הַיְתָה לְהִרְאוֹת הַחֲפִץ בְּאָדָם שֶׁהוּא הַחֲכָמָה וְהַבִּינָה וְשֶׁהַחֲפִץ בַּתּוֹרָה הוּא לְהִיּוֹת אֲנָשִׁיָּה מְמַלְכֵת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ כְּדִי לְהַשִּׁיג הַחֲפִץ וְהַכְּוֹנֵה בְּאָדָם שֶׁאֵין לְכוֹנֵה הַהִיא מִצִּיאוֹת בְּלַעֲדִיָּה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נֶאֱמַר פְּסוּק זֶה וְנִקְדִים וְנֶאֱמַר בְּפִסּוּק זֶה נֶאֱמְרוּ אַרְבַּעַה שְׁמוֹת הַשְּׁלֵשָׁה מֵהֵם וְהֵם חֲכָמָה וְבִינָה וְיִרְאֵת י"י שֶׁמְשׁוֹ בְּהֵם בְּמִקוּמוֹת רַבִּים בְּסִפְר זֶה וּבְזוּלָתוֹ אֲבָל הַרְבִּיעִי הִיא דַעַת קְדוּשִׁים שֶׁמֶשׁ בּוֹ הַחֲכָמִים בְּלֵבָד בְּסִפְר זֶה בְּשִׁנֵּי מִקוּמוֹת.

הָאֶחָד זֶה וְהַשְּׁנַי אֶמְרוּ וְדַעַת קְדוּשִׁים אֲדַע וְזֶה הַשֵּׁם סוֹבֵל עֲנִינִים רַבִּים וְהוּא שֵׁם מְסוּפָק וְצָרִיף לָנוּ בּוֹ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ שִׁיְהִיָּה הַדְּבָר לְמַד מֵעֲנִינֵנוּ וַיִּגִּיד עָלָיו רִיעוֹ וְהוּא אֶמְרוּ וַיֵּאמֶר לְאָדָם הֵן יִרְאֵת י"י הִיא חֲכָמָה וְסוּר מֵרַע בִּינָה.

וּלְפִיכֶף נִרְאָה שֶׁדַעַת קְדוּשִׁים בְּמִקוּמוֹת הַזֶּה הוּא בְּמִקוּם סוּר מֵרַע כִּי כֵן נִזְכְּרוּ שֵׁם הַשְּׁלֵשָׁה שְׁמוֹת הָאֲחֵרִים. וְסוּר מֵרַע רוֹצִים בּוֹ עֲזִיבַת כָּל מְדָה פְּחוּתָה וְכָל מַחְשָׁבָה כּוֹזֶבֶת שֶׁשְׁתִּיָּהֵן סְכָלוֹת וְהוּא הַרַע.

וְאָמֶנֶם זֶה הַדַעַת הוּא לְקְדוּשִׁים אֲנָשִׁי הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה. שֶׁהָרִי רֹבֵגוּפִי הַתּוֹרָה בָּאוּ עַל זֶה.

וְיִרְאֵת הַשֵּׁם רוֹצִים בּוֹ עֲזִיבַת כָּל דְּבָר מִפְּנֵי הַזְּהָרָתוֹ הֵן הַמְּצוֹת שֶׁהַדַעַת סוֹבֵלָתָן הֵן הַמְּצוֹת שֶׁבָּאוּ דֶרֶךְ גְּזֵרָה שְׁלֵא נוֹדְעָה לְכָל סִבַּת קִיּוּמָם כְּמִנְיַעַת אֲכִילַת בָּשָׂר חֲזִיר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וּמִנְיַעַת שֶׁעֲטָנוּ וּבִיאַת עֶרְוָה וְכִיּוֹצֵא בְּהֵם שֶׁהֵן נִמְנַעוֹת מִצַּד יִרְאֵת הַשֵּׁם.

וּכְבָר בְּאֵר הַחֲכָמִים ע"ה וְאָמַר יִרְאֵת י"י שְׁנֹאֵת רַע גָּאָה וְגֵאוֹן וְדֶרֶךְ רַע. וְנִמְצָא לְחֲכָמִים שֶׁאֶמְרוּ כִּי לִירְאָה מְבֹא גְדוֹל בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְאַהֲבָה מְבֹא גְדוֹל בְּמִצְוֹת עֲשֶׂה עַל דֶּרֶךְ שֶׁאֶמְרוּ עֲבוּד מְבֹא גְדוֹל מִירְאָה עֲבוּד מְבֹא גְדוֹל מִשֵּׂאָה שֶׁאֵם בָּאֵת לְשִׂנְאָה דַע שֶׁאֵתָה אֹהֵב וְאֵין אֹהֵב שׁוֹנֵא עֲבוּד מִירְאָה שֶׁאֵם בָּאֵת לְבַעֲנוֹט דַע שֶׁאֵתָה יִרְאָה וְאֵין יִרְאָה בּוֹעֵט.

וידוע כי הבעיטה תאמר על העובר במה שהזוהר עליו והשנאה תאמר בעזיבת הדבר האהוב ומתוך היראה תבא האהבה כמו שהיראה תבא מתוך ענוה כי כל זמן שהאדם ענו מתוך שהוא מכיר מעוט מעלתו במציאות כל שפן אצל הבורא יתב' תקל היראה עליו ותערב לו.

ונה על דרך שאמרו מה שעשאתו חכמה כתר לראשה עשאתו ענוה עקב לסוליתה כדבר החכם עקב ענוה יראת י"י. ועקב יאמר על אחרית דבר כמו שיאמר על ההתחלה ראשית באמרו ראשית חכמה יראת י"י שפא בדרך פסוק זה והוא פאלו אמר תחלת חכמה יראת י"י ונדעת קדושים תחלת בינה.

ואמרו תחלת חכמה יראת י"י הוא כפי מה שאמרו ו"ל כל שייראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקנימת כי התורה לחכמה פיסוד לבגנו וכשם שהבגנו פשהוא בלא יסוד מעט סבה מרוח או מזולתו יקעקענו כן החכמה לרוב דקות העיון בה מעט ספק ידחה האמתות לולי התורה אשר כל מתזיק בה ימלט מהמבוכה הבאה בדרך העיון.

וכן המדות הטובות המושגות מצד התורה וקבלת האמונה הראויה צריכה להקדים לבינה כמו שאמרו ו"ל אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין ומי שלבו דואג בקרבן. ולפי שימי הבהרות מונעים שלמות המדות מנעו למוד החכמה העליונה שהיא הבינה מן הבהורים כמו שאמרו ו"ל אפתי לא קשאי וכבר הקדמנו כי החכמה והבינה רמז בהם על החכמות העיוניות והבינה היא האחרונה כמו שאמר קנה חכמה קנה בינה ואמר ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קניניה קנה בינה וזה פלו נתבאר בפרשת נשא.

ונאמר כי שם הקודש מצאנוהו על כל הנמצא עצם או מקרה יהיה העצם גוף או לא גוף כי נאמר עליו יתברך על מלאכיו ועל ההולכים בדרךיו ועל מקום מן המקומות ועל זמן מהזמנים.

ונה השם נאמר במאמר הצטרפות והוא מן ההפכים כי קדש הפך חול פירוש שהקודש מצורף אל החול שהקודש לא נקרא אלא בעבור החול כמו אב שלא נקרא אב אלא בעבור הבן וזה נקרא מאמר מצורף אמר להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור.

והחול הוא דבר נבזה ומשולח. והקודש הוא דבר מיוחד ונכבד ונקרא האחד קדוש בהצטרפו לאחרים שהוא מיוחד להם ואם יש קדושים רבים פנגד אחרים ואחד מהם קדוש פנגד הנשארים מהם יקרא גם הוא קדוש כמו והיה האיש אשר יבחר י"י והוא הקדוש.

ואם העדה מיוחדת מן העם או העם מיוחד בדרךיו משאר עמים יאמר על הכלל קדושים כמו שפאה המצנה על כל בני ישראל דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדש אני י"י אלהיכם ורבותינו ו"ל אמרו שפרשה זו נאמרה בהקהל לפי שרוב גופי התורה נאמרו בה רוצים בו שנאמרה אל האנשים והנשים לחכמים ולשאינם חכמים לפי שהוא המבוקש מכל העדה ולפיכך אמר אל כל עדת בני ישראל מה שלא בא פן בשאר מקומות אבל יאמר דבר אל בני ישראל צו את בני ישראל ואחר שפאו בה רוב

גופי תורה שהם הצעת בין בני אדם הודיע בראש הפרשה שלשה ענינים שהם עצם התורה.

האחד מהם הוא המבוקש מישראל בנתינת המצות להם והוא אמרו קדושים תהיו. והשני למה בקש מהם זה והוא אמרו כי קדוש אני י"י.

והשלישי כמה ינפה העם לזה ואיך ישיג אותו והוא אמרו איש אמו ואביו תיראו. ונרחיב באור ונאמר כי הפסוק הזה ראוי לירוא מאד ממנו ולדאג עליו בבקשו מהעם דבר שנקרא בו השם יתברך עד שיראה בתחלת עיון כי הוא מבקש תואנה להעניש העם.

אמנם עם ההתבוננות הטוב ראוי לשמוח בו שמתקן שלימה בהורותו לנו את דרכיו עד שנקרא שמו עלינו והוא שם הקודש כי הוא לבדו הקודש אצל כל הנמצא וזה בבחינת העולמות השלשה כמו שרמז הנביא על זה בשלוש הקדושה כפי מה שנקתב בדרש הקג.

ואנחנו עמו נקרא שמו עלינו בהתיחדנו בכל דרכנו מכל העמים והיותנו פרושים מהם במדות הטובות אשר למדנו עד שנדבק בו בהיותנו מתדמים אליו כפי השגת המציאות.

והוא שאמרו ז"ל קדושים תהיו פרושים תהיו וכן בא בסוף הפרשה והייתם לי קדושים כי קדוש אני אמרו מה אני פרוש אף אתם תהיו פרושים רוצים בו דמיון בענין הפרישות לא שפרישותנו ופרישותו מתדמים אבל כמו שהוא נבדל מכל נמצא פן צריך שנבדל מכל העמים בנקיות גופינו ובכל הנאותינו ולא נשבה אחריהם כי כל הולך אחר יצרו ותאוותיו הוא מחולל.

והפוכש יצרו ומכוין לעזוב המותרות הוא קדוש כי כן בא בנזיר קדוש יהי גדל פרע שער ראשו כמו שהתבאר במקומו. ועל דרך זה באה המצוה לכולנו שנהיה נבדלים ומפורשים מכל העמים בהנאותינו ובכל תשמישי חושינו כמו שאמר כי קדוש אני י"י ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כי כן ראוי לכל צבא המלך שיתדמו אליו בכל מעשיהם וילכו בדרךיו ובזה יתקרבו אליו וידבקו בו כמו שאמרו ז"ל על זה פמליא למלך ומה עליה להיות מחוקה למלך רוצים בו שתחקה ותדמה דרכיהם לדרךיו עד שיראה לכל שהם אנשיו המיוחדים לו ושמו נקרא עליהם עד שיראום וזלתם ושם הקודש הזה נקרא עלינו מקדם בין העמים בהיותנו מחזיקים במצות התורה.

כי כן נמצא בספרי האומות כי היונים בחרו להם החכמה והיהודים הפרישות שנקרא בלשונם ריגולא והרומיים הגבורה. ולפי הפרישות שהיא הקדושה היו מנשאים אותם העמים בימים הראשונים והיו ירחים מהם כמו שיחלתם התורה עלזה ואמרה וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליה ויראו ממך.

ושם י"י רמז על שם הקודש כי כן קדם לו יקימה י"י לו לעם קדוש כאשר נשבע לה כי תשמור את מצות י"י אלהיה והלכת בדרךיו ואמרו כאשר נשבע לה שב אל יקימה רוצה בו כי השבועה היתה לאבות על מנת שילכו בניהם בדרך השם כי אי אפשר לעם להיות לו דבקות בו רק על דרך זה.

ולפיכך הנה זה מבוקש ממנו לפי שהוא הקדוש ובקדושה נדבק אליו כל הדבק בו לא זולתה מן העבודות הקשות שהחזיקו בהם שאר העמים מענוי נפש וגוף ובדירות בהרים

ובשאר מקומות עד כי גם בניהם ובנותיהם ישרפו באש והשם יתב' לא בקש ממנו זה ולא פיוצא בזה אבל שנעזוב כל יתרון ואפילו יתרון בדרך הצדק כמו שאמר החכם אל תהי צדיק הרבה למה תשומם כי השם יתברך אינו שונא הגוף כלל אבל רוצה בו שיכלכל דבריו במשפט כדי להחיות נפשו ורוצה שיאריה ימיו כפי הקצב הנתון לו.

ונה כלי בדברים קלים וקרובים כמו שאמר פי קרוב אליה הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו פי אין בכל מצותיו דבר רחוק ולא קשה לא במחשבה ולא בדבור ולא במעשה אבל הפל קרוב כדי להשיג הטוב כמו שאמר ועתה ישראל מה י"י אלהיה שואל מעמך פי אם ליראה וגו' לשמור את מצות י"י אלהיה ואת חוקותיו אשר אנכי מצוה היום לטוב לך והטוב הנרמז בפתוב הזה הוא הדבקות בו פי הוא הטוב המתמיד לעולם שפלו טוב כמו שאמר אחר זה בפרשה ההיא את י"י אלהיה תירא ואתו תעבוד ובו תדבק וזה רצה גם כן באמרו פי קדוש אני י"י אלהיכם.

אחרי כן אמר איש אמו ואביו תיראו לפי שידוע שעיר פרא אדם יולד צרפו רב ללמוד ולולי הלמוד ההוא לא ישיג הפונה במציאותו ולא סבות הפונה עד שאפילו מציאות חיי הגוף לא יושג בלעדיו פי האדם לפי שהוא המורכב האחרון הרפכתו יותר זכה ופשוטה ולפיכך צריף עוזרים רבים לגדלו יותר משאר בעלי חיים לפי שהוא צריף למזון ומלבוש מלאכותיים עד שזה המין לפי רב צרכו יזיקו אישיו זה את זה מה שלא ימצאו בשאר מיני בעלי חיים פי אע"פ שבטבע הרבה מיני בעלי חיים שזיקו המינים זה את זה אבל אישי המין האחד אין טבעם כף על הרוב.

אבל מין האדם לפי רב הצורך פשוט בין אישיו להזיק זה את זה כאלו הוא דבר טבעי להם ולפיכך הוא צריף ללמוד ומוכיח כל שכן לצורך הנפש החכמה היתרה לו על שאר מיני בעלי חיים המגעת מעט מעט בפעל כפי הלמוד.

ושני חלקי האדם ישיגו שלמות ביראת אב ואם שהם הקרובים לו והחומלים עליו בטבע ולפיכך צותה התורה ליראה מהם כמו שצותה ליראה ממנו לפי שאין לה קיום בלעדיה. והוא שאמרו ז"ל נאמר את י"י אלהיה תירא ונאמר איש אמו ואביו תיראו השנה הפתוב מורא אב ואם למורא הקב"ה וכל אותו ענין כמו שנאמר בקדושין פרק ראשון ובספרי.

ועוד אמרו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן ירא את אביו יותר מאמו מפני שפולמוס תורה לפיכך הקדים מוראת האם וטוב זה לפי קדימת מעלה אמנם לפי קדימת זמן ראוי להקדים יראת האם לפי שמגדלתו ואומנת אותו ומשמרתו בגדול גופו בדרך בריאות שהוא השלמות הראשון והיא גם כן תורהו בדרך הנערוות וחונקת אותו.

וכשהולך וגדל אביו מלמדו ומיסרו ומצנהו לשמור דרך י"י וללמוד מן החכמים וליראה אותם והוא המכונן כמו שאמר החכם בפתיחת ספרו שמע בני מוסר אביה ואל תטוש תורת אמה.

ואחר שהוא המכונן אין ספק שהמצנה חביבה יותר ביראת החכמים שהם אבות הנפשות והעושים אותם פי הדבר שבגללו יעשה דבר אחר הדבר ההוא חביב ונעלה יותר מהדבר האחר. המשל בזה פי המלמד יאהב בגלל הנער הלומד לפניו אם כן הנער יותר נאהב מן המלמד כן יראת האבות היא מפני יראת התלמידים ואם כן יראת המלמדים חביבה

מירצאת האבות והיא טפלה לירצאת השם כמו שאמרו ז"ל את י"י אלהיה תירא לרבות תלמידי חכמים וצווי על האדם שאם אביו ורבו בשביה פודה רבו תחלה לפי שהוא מביאו לחיי העולם הבא וזה פלו לפי שאין קיום לתור הקדושה המקדשת בעליה וזלתם ולפי שאין פל אדם פנוי ללמוד כל זמנו והרבים מהם טרודים לבקש צרכיהם וצורכי זולתם קבע השם להם זמן וקדש את יום השבת כדי שישמעו הפל ביום ההוא התורה ודברי החכמים ויתבוננו ביום ההוא פראוי להתבונן ולהחזיק בקדושה.

והוא שאמר סמוך לירצאת האב את שבתותי תשמרו והוא שקרא אותם שבתותי כי הם החלק אשר בחר השם מהזמן להיותם קודש בשני פנים. האחד כי הוא אות לקדוש כפי הדרך הנזכר כמו שאמר ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אף את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני י"י מקדשיכם.

והשני כי בו יתאמת החדוש המורה על המקדש שעשה הפל וחדש לרצונו. והוא שאמר בסוף הפרשה ביני וביניכם ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש.

והיא המתנה הטובה שנתן הקב"ה ישראל להשיג המבוקש ממנו שהיא בבית גנזיו כשישמרוהו ויטיבו הפינן בו כמו שאמר ראו כי י"י נתן לכן את השבת שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי כי האמנם הוא כדי להשלים שני חלקי האדם כמו שקדם לנו בעשרת הדברות.

ואמנם המכוון הוא להשלים הנפש והוא קדוש היום שהוא העונג האמתי שהוא פענן העולם הבא שכלו שבת וכן בא בקבלה אם תשיב משבת רגליך עצות חפצה ביום קדשי וקראת לשבת עונג ולקדוש י"י מכוון וכבודו מעשות דרכיך ממצוא חפצה ודבר דבר אז תתענג אל י"י ואין ספק שהנביא רמז על העונג האמתי כי אין הפונה בטול המלאכה בלבד אבל כדי שתנוח הנפש בנוח פל פלי גופה ואז תשיג העונג על השם.

וכל עת שהפלים ההם טרודים בפעולתם הנפש מתפעלת להם והיא יגעה ומעונה ונלאית מעשות פעלה ולפי שהרגלים לאדם פלי התנועה המקומית שהיא צריכה לבקשת צרכי האדם שהם חפציו אמר אם תשיב משבת רגליך מעשות חפציה ביום קדשי מפני שהוא קודש לי"י על הדרך הנזכר.

ועוד הוסיף והתנה שייחד השבת בלב למנוחת שלום והשקט ולא למנוחת יושב ובטל אלא למנוחה שלמה והוא שאמר וקראת לשבת עונג ר"ל קריאת שם שבת עצם בשבת. והענין שיכוון לשם אותו עונג.

שידוע הוא שהשמות מורים על מהות עצם הדבר. והתנה בזה שהשביטה ההיא יקחנה בכונה להניח הגוף לגמרי בדרך בלא ישאר לנפש שום ענוי ביגיעה וכן יכוון בלבו שהיום ההוא שהוא קדוש השם יהיה מכוון והוא שיכבדהו בכל מדותיו שלא ישתמש באחת מהם דרך חול שהוא חפץ הגוף עד שהאכילה והשתיה יקח דרך מצנה ויצרף אותה לקדוש והוא שיהנה וישמח בה כדי למשול שאר הימים ביותנות וימנע בהם רב מאכל ורב משתה פי בדרך זה יתמיד מגיעת תאנה כשינתן לה עת מן העתים והוא סוד מסודות רפואת חולי הנפש.

ועל דָּרָךְ זֶה צָרִיךְ לְכַבֵּד הַשִּׁבְתָּ וּלְקַדְּשׁוֹ אֶפְיָלוּ בְּדִיבּוּרוֹ וְכַבְּדוּהוּ שְׁלֵא יִדְבַר בּוֹ שִׁיחָה בְּטִילָה וְהוּא שְׁאֵמֵר וּלְקַדּוֹשׁ י"י מְכַוֵּן וְכַבְּדוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצֶךָ וְדַבַּר דְּבַר .
וְהֵם ז"ל אָמְרוּ שְׁלֵא יְהֵא הַלּוּכָה שֶׁל שִׁבְתָּ פְּהַלּוּכָה שֶׁל חוּל . וְהוּא הַנּוֹתֵן לְשָׂר מִדּוֹת הָאֲדָם .

וְיָדוּעַ כִּי אַחַר שֶׁהַדְּבּוּר שָׁאִין בּוֹ מַעֲשֵׂה נִמְנָע בּוֹ דְּרָךְ חוּל לֹא נִשְׂאָר בּוֹ תַעֲנוּג אֶלָּא לְדַבַּר בְּדַבְרֵי תוֹרָה וְחֻמְמָה אוֹ בְּשִׂמְיַעְתֶּם אוֹ בְּהַתְּבוּנָה בָּהֶם וְאִז יִקְרַב אֶל הַשֵּׁם לְרַעוּת בְּגַנְיִים וְלִלְקוּט שׁוֹשְׁנִים וּמָה יִפְתָּה וּמָה נַעֲמָה אֶהְבָּה בְּתַעֲנוּגִים וְהוּא שְׁאֵמֵר אִז תַּתְּעַנֵּג עַל י"י וּשְׂאָר הַמִּקְרָא יִתְפָּרֵשׁ לְפִי הָעִנְיָן הַזֶּה כִּי הַשֵּׁם הוּא חֵלֶק יַעֲקֹב וְנִחְלָתוֹ כְּמוֹ שֶׁחֵלֶק י"י עִמּוֹ יַעֲקֹב חֻבֵּל נִחְלָתוֹ וְהוּא שְׁאֵמֵר וְהֵאֲכִילֶיךָ נִחְלָת יַעֲקֹב אָבִיךָ וְאִם אֵי אֶפְשָׁר מִבְּלִתִּי הַבְּנֵת פְּשׁוּטוֹ אִין הֶפְסֵד בְּזֶה שְׁאִין מִקְרָא יוֹצֵא מִיַּד פְּשׁוּטוֹ שֶׁהָרִי דְרָשׁוּ ז"ל וּלְקַדּוֹשׁ י"י מְכַוֵּן עַל יוֹם הַכַּפּוּרִים שְׁאִין בּוֹ אֲכִילָה וְשִׁתְיָה אִמְרָה תוֹרָה כַּבְּדוּהוּ בְּכִסּוּת נִקְיָה וְאֵע"פ שֶׁפְּשׁוּטוֹ שֶׁל כְּתוּב נֶאֱמַר בְּשִׁבְתָּ הוּא עַל הַדְּרָךְ שֶׁכַּתְּבוּ כִּי כֵן רָאוּ לְקַרְאוֹ רוּצָה בּוֹ שִׁיכּוּן בְּלִבּוֹ עָלָיו וְהוּא שְׁנֶאֱמַר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ לִי"י רוּצָה בּוֹ שִׁיִּקְרָא בְּשֵׁם קֹדֶשׁ כְּלוֹמֵר שִׁיִּחַד הַיּוֹם הַזֶּה לְקַדְּוָשָׁה וְכֵן שְׂאָר יְמֵי הַמּוֹעֲדִים צְוָה עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן שִׁיִּנְחָדוּ לְקַדְּוָשָׁה וּיְכַוְּנוּ בָּהֶם הַכּוֹנֵה הַמִּיִּנְחָדֵת לֹא הֵאֲכִילָה אוֹ הַשְּׁבִיתָה מֵעֲבוּדָה בְּלִבָּד אֲבָל צָרִיךְ שִׁיּוֹצִיאוּ קֶצֶת הַיּוֹם לְצוּרָה הַחֵלֶק הַמְּכַוֵּן מִשְׁנֵי חֲלָקֵי הָאֲדָם וְאִז רָאוּ לִיחַס הַזְּמַן לְשֵׁם בְּשִׁנֵּי עֲנִינָיו כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר בּוֹ שֶׁהוּא לִי"י וְהוּא בְּלִמּוּד וּבְדַרְיָשָׁה וְכֵן שְׁנֶאֱמַר בּוֹ לְכֶם שֶׁהַכּוֹנֵה בּוֹ בְּהִנְאוֹת הַגּוֹפִיּוֹת כְּדִי לְחַסּוֹם תַּאוֹת הַיִּתְרוֹנוֹת בְּשָׂר הַיְמִים כְּשִׁיִּגְמַל נִפְשׁוֹ הַחַיָּה כְּפִי הַצּוּרָה הַטְּבָעִי וּבְדַרְיָה זֶה יִשְׁיֵג קַדְּוָשָׁה וְכָל מַעֲשָׂיו יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם .

וְהוּא שְׁאֵמֵר הַכְּתוּב דַּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם מוֹעֲדֵי י"י אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אוֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי ר"ל הוֹדִיעֶם וְתֹאמַר לָהֶם זְמַנֵּי הַנֶּעַד לִי"י שֶׁתִּיחַדוּ אוֹתָם לְקַדְּוָשָׁה וְהוּא שִׁיִּפּוֹל עֲלֵיהֶם שֵׁם הַקּוֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם וְאֶפְשָׁר שֶׁהֵאֲלֶף בְּמִקְרָא הוּא בְּמִקּוֹם הָאֵל וְיִהְיֶה שְׁרָשׁוֹ קֶרֶה כְּמוֹ וַיִּקְרָא אֲבָשָׁלוֹם לְפָנָי עַבְדִּי דָוִד נִקְרָא נִקְרָאֵתִי בְּהַר הַגִּלְבּוּעַ וְהוּא מַעֲנִין אוֹלֵי יְקָרָה י"י לְקִרְאָתִי וְעִנְיָן יְקָרָה וְעִנְיָן לְקִרְאָתִי הוּא אֶחָד רוּצָה בּוֹ פְּגִישָׁה מְכַוֵּנָת וַיִּרְצָה בְּמִקְרָא קֹדֶשׁ הַנִּקְרָה לְקִרְאָת קֹדֶשׁ אוֹ פּוֹגֵשׁ קֹדֶשׁ וְאִם הֵם שְׁמוֹת דְּבַרְבָּאוּ בְּמִקּוֹם תַּאֲרִים לְפִי שֶׁהֵם מִיִּנְחָדִים לְכָף וְהַשֵּׁם הוּא קוֹדֶשׁ .

וְיִהְיֶה הַרְצוֹן בְּמִקְרָא קֹדֶשׁ שִׁיִּהְיֶה הָאֲדָם מְכַוֵּן לְבוֹ לָהֶם בְּדַרְיָה שִׁיִּקְרָה הַשֵּׁם לְקִרְאָתוֹ . וְאוֹנִקְלוֹס הַשְּׁלֵם לְקַחוּ עַל עִנְיָן זֶה שֶׁתִּרְגַּם אוֹתוֹ מַעֲרַע וּמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ תִּרְגַּם מַעֲרַעִי קֹדֶשׁ וּכְבָר הוֹדִיעַ עִנְיָן מַעֲרַע בְּתִרְגוּם אוֹלֵי יְקָרָה וּבְתִרְגוּם כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֲשׂוֹ וּלְפִי שֶׁהַיְמִים הֵאֲלֶה מִיִּנְחָדִים לְפְגִישַׁת הַקֹּדֶשׁ לְמִבְקָשֵׁי י"י כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ נִקְרָאוּ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וְהוּא בְּאוֹר מוֹעֲדֵי י"י שֶׁהַרְצוֹן בּוֹ שֶׁהָעַם נוֹעֲדִים בָּם לִי"י לְעוֹרֵר עַל הַמְּכַוֵּן בָּם .

וּמָה שֶׁתִּרְגַּם אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אוֹתָם דְּתַעֲרַעוּן יִתְהוֹן רְצָה בּוֹ שֶׁצָּרִיךְ שִׁיִּכּוּנוּ בָּם בְּדַרְיָה פְּגִישַׁתֶּם הַקּוֹדֶשׁ וּלְשׁוֹן הַתִּרְגוּם נוֹפֵל עַל זֶה וְאִם הוּא זָר אֲצִלְנוּ לְפִי לְשׁוֹנוֹ וְאִין תַּמָּה בְּזֶה כִּי כֵן יִקְרָא בְּכָל לְשׁוֹן אֲצִל בְּעַל לְשׁוֹן אֶחָד בְּקֶצֶת שְׁמוֹשֵׁי הַלְשׁוֹן הַהוּא .

וְאֶפְשָׁר שֶׁהַיְמִים הַנּוֹעֲדִים לְהוֹעֵד בָּם הָאֲנָשִׁים יִקְרָאוּ מִקְרָאִים מְפָנִי שֶׁהֵם נְתוּנִים לְפָגוֹשׁ זֶה אֵת זֶה בְּהֶאֱסָפָם כְּמוֹ שְׁאֵמֵר אֲבָן גְּנָאת בְּכַסּוּק עַל כָּל מְכוּן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֵיהָ אִמֵּר

אֲפֹשֶׁר שְׂרָצָה בּוֹ כְּאִילוֹ אָמַר עַל מוֹעֲדֶיהָ כְּלוֹמַר הַמְקוֹמוֹת שֶׁנִּפְגְּשׁ זֶה בְּזֶה רוֹצֵה בּוֹ מְקוֹם הַנוֹעַד כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא אֵהָל מוֹעֵד עַל שֵׁם אֲשֶׁר אֲנוֹעֵד לָהּ שְׂמָה וְעַל שֵׁם וְנוֹעֵדוּ אֵלֶיהָ כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֵהָל מוֹעֵד.

וְכֵן יִקְרָאוּ הַמְקוֹמוֹת הַנוֹעֲדִים לְנוֹעַד מִקְרָאִים. וְכַשֵּׁם שֶׁהַיָּמִים הַנוֹעֲדִים לְהוֹעֵד אֶל י"י יִקְרָאוּ מוֹעֲדֵי י"י גַם כֵּן יִקְרָאוּ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וַיְהִי כְּאִלוֹ אָמַר זְמַנִּי הָאֲסִיפָה לְקוֹדֶשׁ כְּעֵנְוִן וַהֲיָה לָהּ לְמִקְרָא הָעֵדָה שְׂרוֹצָה בּוֹ אֲסִיפַת הָעֵדָה וְכֵן תִּרְגַּם אוֹנְקְלוֹס לְעֲרֵעָא כְּפִנְשָׁתָא.

וְכֵן מֵה שֶׁתִּרְגַּם אוֹנְקְלוֹס קְרִיאֵי מוֹעֵד מְעֲרַעֵי זְמַן לְקַחוּ עַל הַדְּרָךְ הַנִּזְכָּר רוֹצֵה בּוֹ שְׂיֵהִי כָּל כֹּף חֲשׂוֹבִים שֶׁהֵם הָיוּ נוֹעֲדִים בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד וְהוּא עַל דְּרָךְ גְּדוּלָה נִחְשִׁיבוֹת וְכֵן אִם יִלְקַח לְפִי מִשְׁמַעוֹת קְרִיאָה הָעֵנְוִן הוּא אֶחָד שְׂרָצָה בּוֹ שֶׁהֵם הָיוּ נִקְרָאִים אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֲהֲרֹן בְּהוֹעֲדָם.

גַּם אֲפֹשֶׁר שֶׁמִּקְרָאֵי קֹדֶשׁ הוּא מְעֵנְוִן הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁהֵם נִקְרָאִים מוֹעֲדֵי י"י לְפִי שֶׁהֵם מִיְּחֻדָּם לְהוֹעֵד וּלְהִקְרָא בָּהֶם כָּל רְאוּי לְבַקֵּשׁ י"י אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהֵם מִיְּחֻדָּם לְקַרְוֹא וּלְדַרֹּשׁ בּוֹ בְּשֵׁם י"י וַיְהִי מְעֵנְוִן נִיקְרָא שֵׁם אַבְרָהָם בְּשֵׁם י"י גַם אֲפֹשֶׁר לִוְמַר שֶׁעֵנְוִן אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אוֹתָם הוּא כְּאִלוֹ אָמַר תִּקְרָאוּ בָּם כִּי כֵן בָּא בְּרוּב הַמְקוֹמוֹת בְּקִשְׁר בֵּית אָמַר בַּיּוֹם הַרְאִישׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּגו'.

סוּף דְּבַר הַכֹּל עוֹלָה לְעֵנְוִן אֶחָד וְהוּא שֶׁהַפְּנִיָּה בְּשַׁבְּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים הִיא הַקְּדוּשָׁה וְהַעוֹנָג שֶׁלֹּא יִצְרַף אֵלָיו עֲנוּי וְהוּא שֶׁאֵמַר אֲזַ תִּתְעַנֵּג אֶל י"י. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם שֶׁנִּתְּנוּ מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁמָר שַׁבַּת מַחֲלָלוֹ וְנִחְזִיק בְּבְרִיתוֹ וַיִּקְוִים בְּנוֹ מִקְרָא שְׁכָתוּב אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל י"י וְהִרְכַּבְתִּיהָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהִאֲכַלְתִּיהָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיהָ כִּי פִי י"י דְּבַר.

פְּרִשְׁתָּ אָמַר. בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַכּוּ אֶת י"י בֵּית אֲהֲרֹן בְּרַכּוּ אֶת י"י בֵּית הַלְוִי בְּרַכּוּ אֶת י"י יִרְאֵי י"י בְּרַכּוּ אֶת י"י.

כְּבָר קָדָם בְּפִרְשָׁה אֲחֵרַת כִּי הַמְּבֻקָּשׁ מִכָּל עֵדוּת יִשְׂרָאֵל שְׂיֵהִי קְדוּשִׁים וּמִיְּחֻדָּם מִכָּל הָעַמִּים בְּכָל דְּרִכְיָהֶם עַד שֶׁיִּנְדַּע לְכָל שֶׁהֵם לְבָדָם סְגוּלַת י"י וְעַם זֶה צְרִיף שְׂיֵהִי חֲלוּקֵי מַעֲלָה בְּקְדוּשָׁה וְלוּלֵי זֶה אֵין קִיּוּם לְקְדוּשַׁת הָעַם אִף לֹא מְצִיאוֹת לְפִי שֶׁמִּין הָאֲדָם טִפּוּלוֹ מְרוּבָה וּמְזוּנוֹ וּמִלְּבוּשׁוֹ צְרִיכִים לְמִלְּאֲכוֹת רַבּוֹת וְעַסְקִים רַבִּים וְעַם הָעַסְקִים הֵהֵם אֵי אֲפֹשֶׁר לוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד תּוֹרַת הַשֵּׁם כְּרִאוּי וְלֹא לְעַבְדוֹ הָעֵבֹדָה הַמִּיְּחֻדָּת לְשֵׁם כְּקַרְבָּן וּתְפִלָּה.

וּלְפִיכֹף הַשֵּׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכָנוּ עֲלִילוֹת בְּחַר לוֹ שֶׁכֵּט לוֹי מִשְׁאָר הַשְּׁכֻטִים וַיִּחְדוּ לְעַבְדוֹת הַקֹּדֶשׁ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט כְּמוֹ שֶׁאֵמַר בְּבִרְכַּת שֶׁכֵּט לוֹי יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיהָ לִיעֲקֹב וְתוֹרַתָּה לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן הִזָּה מְנַהֵגִם מִקְדָּם שֶׁכֵּן מְצָאנוּ בַּגְּלוּת רִאשׁוֹן כְּשֶׁהָעַם שִׁכְחוּ הַתּוֹרָה הַלְוִיִּם הִחְזִיקוּ בָּהּ וּבִימֵי עֲזָרָא הַסּוֹפֵר מֵהִיר הַלְוִיִּם הָיוּ מְבַאֲרִים אוֹתָהּ לְכָל הָעַם כְּמוֹ שֶׁאֵמַר וְהַלְוִיִּם מְבִינִים אֶת הָעַם לְתוֹרָה וְהָעַם עֹמְדִים וְלִזְהָ נִבְחַר הַשְּׁכֻט מְרִאשׁ תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּכַנִּי יִשְׂרָאֵל.

כְּרוּף הַשֵּׁם אֲשֶׁר סָבַב עֲלִילוֹת לְהַמְצִיא הַפְּנִיָּה בְּעַם וּכְדִי שְׂיֵהָא שֶׁכֵּט לוֹי כְּלוֹ פְּנוּי וּמְזוּמָן לְזֶה נִתְּנוּ לוֹ חוּק הַמְּעַשֵּׂר מִכָּל הַשְּׁכֻטִים וּכְמוֹ כֵּן בְּחַר מִן הַשְּׁכֻט הַהוּא בֵּית אֲהֲרֹן לְעַבְדוֹ אֶת עַבְדוֹת קֹדֶשׁ מְזַבְּחֵי לְכַפֵּר עַל הָעַם כְּמוֹ שֶׁאֵמַר יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאִפְסָה וְכִלִּיל עַל מִזְבְּחָהּ.

וְכִדִּי שִׁיְהִי פְּנוּיִים וּמִבְּדָלִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם מִכָּל הָעַם נִתְּנוּ לָהֶם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה מִתְּנוֹת
כְּהוֹנֵה וְהָיוּ נוֹהֲגִין בָּהֶם כְּבוֹד וּקְדוּשָׁה כְּמוֹ שִׁצְוָה וְאָמַר וְקִדְשׁוּתוֹ וּבְאֶרֶה הַקְּבִלָּה לְכָל דְּבַר
שִׁבְקוֹשָׁה.

וְכֵן נִבְחָרוּ בְּכָל דּוֹר וְדוֹר יְחִידִים יִרְאִי י"י לְהַנְהִיג הָעַם בְּכָל מְקוֹם וּמְקוֹם לְהַתְּפַלֵּל בְּעַד
הָעוֹסְקִים וְהֵם הָעוֹסְקִים שֶׁהֵם הַרְבִּים מְסַפְּקִים לַפְּהַנִּים וְלַלְוִיִּם וְלִיְחִידִים הֵם צָרְכֵיהֶם
עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל הָעַם יַחַד כְּאִלוֹ הוּא גּוֹף אָדָם אֶחָד שִׁאֲבָרְיוֹ רַבִּים.

מֵהֶם אֲבָרֵי הַחַיִּים כָּלֵב וְהַנְּטָפְלִים לוֹ. וְתַחַת הָאֲבָרִים הָאֵלֶּה בְּעַם אֶהְרֹן וּבֵיתוֹ שֶׁהֵם הָיוּ
מְכַפְּרִים בְּעַד הָעַם עַל נַפְשָׁם וּמְאַרְיָכִים חַיֵּיהֶם.

וּמֵהֶם אֲבָרֵי הַדְּבוּר כְּלִשׁוֹן וְהַנְּטָפְלִים לוֹ. וְתַחַת הָאֲבָרִים הָאֵלֶּה בְּעַם שִׁבְט לְוִי כְּלוֹ שֶׁהָיוּ
מְשַׁרְתִּים בְּשִׁיר וְלוֹמְדִים וּמְלַמְּדִים הַתּוֹרָה.

וּמֵהֶם אֲבָרֵי הַהַרְגָּשָׁה הַמִּיְנוּחָדִים כְּעֵינַיִם וְאַזְנוֹת וְהַדּוּמִים לָהֶם וְתַחַת הָאֲבָרִים הָאֵלֶּה בְּעַם
הַיְחִידִים יִרְאִי י"י שֶׁהֵם עֵינֵי הָעֵדָה. וּמֵהֶם אֲבָרֵי הַסִּפָּל כְּכַתָּף וְיָדַיִם וְרַגְלַיִם שֶׁהֵם כְּלֵי
הַמְּלָאכָה וְהָעֵמָל וְתַחַת הָאֲבָרִים הָאֵלֶּה הָעוֹסְקִים בְּיִשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

אָבֵל הַטִּיילִים וְהַלְצִים שֶׁבָּאוּ בְּתוֹךְ הָעַם הֵם כְּמִתְרוֹת שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים לְטַבֵּעַ כְּשֶׁעָר
וְצִפְרָנִים שֶׁאֵין צִוְיָ לְאָדָם בְּגִדוֹלָם יוֹם יוֹם. וְכֵשֶׁם שֶׁאֲבָרֵי הַגּוֹף כָּלֵם מְשַׁלְּמִים זֶה אֶת
זֶה וּמְשַׁתְּלִשְׁלִים זֶה בְּזֶה הַקֶּטֶן בְּגִדוֹל וְהַגְּדוֹל בְּקֶטֶן וְלוֹלֵי זֶה אֵין קִיּוּם רַגַע אֶחָד לְגוֹף כֵּן
קִיּוּם הָעַם הַקְּדוֹשׁ כְּשִׁישְׁגִיחַ זֶה אֵל זֶה וְיַעֲזוֹר זֶה אֶת זֶה אִישׁ אִישׁ לְפִי מְלַאכְתּוֹ יִשְׁלַם זֶה
בְּזֶה וְיִשְׁלִים זֶה אֶת זֶה.

וּבְדָרָךְ זֶה פּוֹעֵל כָּל אֶחָד מֵהֶם רְאוּי שִׁיקְרָא פּוֹעֵל הַכָּל וְהוּא שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרַבִּים זֶה בְּזֶה
וְסִמְכוֹ זֶה לְמָה שֶׁכְּתוּב וְכִשְׁלוֹ אִישׁ בְּאֶחָיו וּבְזֹאת הָאֱמוּנָה יִזְהִיר זֶה אֶת זֶה וְנִמְצָא הָעַם
כְּלוֹ קְדוּשָׁה.

וְכֵשֶׁם שֶׁהָאֲבָרִים הָרְאוּשִׁים צָרִיךְ שִׁינְהִיגוּ הָאֲבָרִים שֶׁתַּחֲתֵיהֶם וְאֲשֶׁר תַּחֲתֵיהֶם צָרִיךְ
שִׁיְתַנְהִיגוּ וְיִשְׁתַּעֲבְדוּ לְרְאוּשִׁים כֵּן צָרִיךְ בְּהַנְהִיגוֹת הָעַם הַקְּדוֹשׁ וְעַל כֵּן כַּת וְכַת מֵהֶם
לְהוֹדוֹת הַשֵּׁם וּלְבָרְכוֹ בְּאֲשֶׁר הוּא.

וְעַל זֶה הָעִיר נְעִים זְמִירוֹת בְּכַתוּבִים אֵלוֹ וְהוּא שֶׁהָעַם כְּלוֹ וְהוּא אֲשֶׁר קָרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל
צָרִיךְ שִׁיְתַעֲזְרוּ כְּפִי שֶׁנִּבְחָרוּ מִכָּל הָעַמִּים לְהַתְּקַדֵּשׁ בְּדַרְכּוֹ וּלְהוֹדוֹת הַשֵּׁם וּלְבָרְכוֹ
בְּעִתוֹת הַפְּנָאִי וְהוּא שֶׁאָמַר בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת י"י.

וּבֵית אֶהְרֹן שֶׁהֵם רְאוּיִם פְּנֵי הַמְּלָךְ וְהַמְּכַפְּרִים בְּעַד הָעַם צָרִיךְ לָהֶם כְּפִי מַעֲלָתָם עַל שֶׁאֵר
הָעַם שִׁיְתַקְדְּשׁוּ יוֹתֵר מֵהֶם בְּמִצְוֹת הַמִּיְנוּחָדוֹת לָהֶם בְּפָרִשָׁה זֹכֵר כְּפִי שִׁיְתַקְרַב אָדָם לְמְלָךְ
צָרִיךְ לוֹ מוֹסֵר וּמִדּוֹת עַד שִׁיְהִיָּה בּוֹ כַּחַ לְעִמּוּד בְּהִיכַל מְלָךְ וּלְפִיכֶךָ הַפְּהַנִּים צָרִיךְ
שִׁיְתַקְדְּשׁוּ בְּמִצְוֹת הַטְּוִמְאָה כְּמוֹ שֶׁכָּא לְנַפְשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמּוֹ מוֹסַפֵּת לָהֶם מִצְוָה זֹכֵר
לְהַתְּעוֹרֵר וּלְטַהֵר נַפְשָׁם מִכָּל הַטְּוִמְאוֹת הָעוֹלוֹת עַל לֵב הָאָדָם אֲשֶׁר נִטְמָאוּ הַגּוּיִם בָּהֶם
בְּהַקְרִיבָם לְשַׁעֲרִים.

והוא שְׁפַמָּה לְזֶה קְדוּשִׁים יִהְיוּ לְאַלְהֵיהֶם וְלֹא יִחַלְלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֵת אֲשֵׁי י"י לָחֵם
אֱלֹהֵיהֶם הֵם מְקַרְבִּים וְהָיוּ קְדוֹשׁ כִּי זֶה הַיְתָה הַפְּנִיָה לְמִנּוּעַ הָעֲבוֹדוֹת שֶׁשֶׁשְׁטוּ וְלִיחַד
אוֹתָם לְשֵׁם לְבָדוֹ וְלִהְתַּפְּרֵר בְּעֲבוּדָתוֹ בְּלִבָּד.

וְכֹן צָרִיף שִׁיתְקַדְשׁוּ בְּנִשְׁוֹאִין לְהִתְעוֹרֵר גַּם פֶּן עַל הָאִשָּׁה הַדְּבָקָה לָהֶם שֶׁתְּהֵא נִבְדָּלָת
וּמִיִּחְדָּת מִשָּׂאֵר הַנָּשִׁים בְּכָל דְּרָכֶיהָ וְהוּא שִׁיְהִיָּה נִזְהָר בְּכָל מִצְוֹת הַגּוֹף וְהוּא שֶׁאֵמֵר סְמוּךְ
לְמִצְוֹת כִּי קְדוֹשׁ הוּא לֹא לִוְהִי וְקִדְשָׁתוֹ כִּי אֵת לָחֵם אֱלֹהֵיף הוּא מְקַרְבִּיב.

וְכֹן צָרִיף שִׁיְהִיו קְדוּשִׁים בְּעֵנִין הַמוּמִין לְהִתְעוֹרֵר גַּם פֶּן שֶׁלֹּא יִרְאֶה בָהֶם שׁוֹם דּוֹכֵי
בְּדַעוּתֵיהֶם בְּדָרְף מְדַרְכִּים מְצוֹנְרָף אֶל הַהִעָרוֹת הַנִּזְנָפוֹת כִּי בְּהִתְיַחַד הַמְּנַהֵיג בְּדַרְכֵי
הַטּוֹבִים וְהַנָּאִים יִכְנַע לוֹ הָעַם וַיִּשְׁיֵג הָעַם הַמְּבֻנְקֵשׁ מִמֶּנּוּ וְהוּא שֶׁאֵמֵר קְדוֹשׁ יְהִיָּה לָף כִּי
קְדוֹשׁ אֲנִי י"י מְקַדְשְׁכֶם וְלִפְיֶכָף בָּאוּ מִצְוֹת מִיִּחְדָּוֹת לְבֵית אֶהְרֹן לְהִתְעוֹרֵר בְּאִשְׁרֵי הוּא
בְּקִדְוֹשָׁתוֹ וְהוּא שֶׁהֵעִיר נְעִים זְמִירוֹת וְאָמַר בֵּית אֶהְרֹן בְּרַכּוּ אֵת י"י.

וּבֵית לױי שֶׁהָיוּ מִיִּחְדָּים לְלַמּוֹד וְלִלְמַד וְלִשְׁרַת בְּשֵׁם י"י וְהַשְׁיָרוֹת בְּשֵׁמוֹ הוּא הַשִּׁיר כְּמוֹ
שֶׁבָּאָה הַקְּבֵלָה צָרִיף לְהִתְעוֹרֵר גַּם פֶּן בְּאִשְׁרֵי הוּא וְלִהְתִּיַחַד מֵעַסְקֵי הָעוֹלָם וְלִשְׁרַת בְּכָל
מִשְׁמֵר וּמִשְׁמֵר כְּפִי מֵה שֶׁחֲלָקוֹם הָרֵאשׁוֹנִים.

וְהוּא שֶׁעוֹרֵר וְאָמַר בֵּית הַלױי בְּרַכּוּ אֵת י"י. וְשָׂאֵר הַיְחִידִים הִיִּרְאִים צָרִיף לָהֶם לְהִתְעוֹרֵר
וְלִהְתִּיַחַד מִשָּׂאֵר הָעַם וְלַעֲמוֹד בְּמַעֲמָדָם בְּכָל עֵיר וְעֵיר בְּמִקּוֹם כָּל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
ז"ל לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר צוּ אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת קְרַבְנֵי לְחַמֵּי אֲפֹשֶׁר קְרַבְנוּ שֶׁל
אָדָם קָרַב וְאִינוּ עוֹמְדֵי עַל גַּבְיֹו הַתְּקִינֹו נְבִיאִים הָרֵאשׁוֹנִים עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת וְעַל
כָּל מִשְׁמֵר וּמִשְׁמֵר הָיָה מַעֲמָד.

וְאוֹתָם אֲנָשֵׁי מַעֲמָד הָיוּ תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים יִרְאֵי הַשֵּׁם כִּי כֹן בָּאָה הַקְּבֵלָה. וְלִפִּי שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין
בְּמִקּוֹם כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדִי שִׁיְהֵא קְרַבְנָם לְרַצוֹן הָיוּ נִקְרָאִים אֲנָשֵׁי מַעֲמָד וּמַעֲמָדָם זֶה הָיָה
בְּבִתֵּי כְּנָסִיּוֹת בְּכָל עֵיר וְעֵיר וּמִתְפַּלְלִים עַל שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ מִתְעַנִּים אַרְבָּעָה יָמִים בְּכָל
שַׁבָּת וּשְׁבַת יוֹם ב' יוֹם ג' יוֹם ד' יוֹם ה' וּבְאֶחָד בְּשַׁבָּת לֹא הָיוּ מִתְעַנִּים שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מֵעוֹנֵג
לְעַנּוּי שֶׁקָּשָׁה הוּא לְצִאֵת פְּתָאוֹם מְדַבֵּר לְהַפְכוֹ.

וְכֹן בְּעָרֵב שַׁבָּת לֹא הָיוּ מִתְעַנִּים מִפְּנֵי כְּבוֹד שַׁבָּת אֲבָל שָׂאֵר יָמֵי הַחֹול הָיוּ מִתְעַנִּין וְהָיוּ
מִתְפַּלְלִין בְּשָׁנֵי עַל יוֹרְדֵי הַיָּם וּבְשָׁלִישֵׁי עַל הוֹלְכֵי מְדַבְּרוֹת בְּרַבִּיעֵי עַל אֲסַפְרָה שֶׁלֹּא תִפּוֹל
עַל הַתִּינּוֹקוֹת בְּחַמִּישֵׁי עַל עוֹבְרוֹת וּמִינִיקוֹת עוֹבְרוֹת שֶׁלֹּא לְהַפִּיל מִינִיקוֹת לְגַדֵּל אֵת
בְּנֵיהֶם.

וְלִהְעִיר אֵלֶּה אָמַר יִרְאֵי י"י בְּרַכּוּ אֵת רְאָה וְהִתְבּוֹנֵן כִּי כָּל הַפְּתוֹת הָעֵיר לְבָרְף אֵת י"י
וְהַבְּרָכָה הוּא הַתְּהַלָּה וְהַהוֹדָאָה וְהוּא שֶׁפְּתַח הַמְּזֻמּוֹר הִזָּה וְאָמַר הַלְלוּ יְהִי הַלְלוּ אֵת שֵׁם
י"י הַלְלוּ עַבְדֵי י"י שֶׁעוֹמְדִים בְּבֵית י"י בְּחִצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.

אָמְרוּ הַלְלוּיָהּ רָמְזוּ עַל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ הַלְלוּ אֵת שֵׁם י"י רָמְזוּ עַל הַלְלוּיָם שֶׁהֵם
מִשְׁרָתִים בְּשֵׁם י"י כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר. וְאָמְרוּ הַלְלוּ עַבְדֵי י"י רָמְזוּ עַל הַפְּהִיגִים שֶׁהֵם עוֹסְקִים
בְּעֲבוּדָה.

ואמרו שעומדים בבית י"י רמז על אנשי מעמד שפירושלים. ואמרו בתצרות בית אלהינו רמז על העומדים בכל עיר בבתי פנסיות שהם מקדש מעט.

ועכשו שבעונותינו חרב המקדש ונתרחקנו מעל אדמתנו ונתפרדה החבילה אחר שאין שם פהן עובד צריף שנתעורר לפי ההערות האלו הטובות איש איש כפי עבודתו. העוסקים בישובו של עולם הם בעלי המלאכה ועובדי האדמה והסוחרים צריף שיתחדו לברך את י"י בעתות הפנאי.

והיורדים לפני התקבה ושאר המתפללים שהם במקום מקריבי קרבן אחר שתקנו מגן תפלות פנגד תמידים צריף להם הערה יתרה לקדש עצמם בשעת התפלה מפל מחשבה בטלה וכוננת שהרי הם במקום אהרן וביתו.

וכן התלמידים צריף שיתעוררו ללמוד וללמד בכל עת שיהי' להם ספוקם ואף כי יחסר להם צריף שיתנו קצת היום והלילה ללמוד כי מוטל עליהם כמו שיהי' מקדם על שבט לוי.

ושאר בעלי מעשים צריף שיתקבצו בבית הפנסת בכל יום במקום אנשי מעמד. וכבר היתה תקנה ליחד עשרה בטלנין של בית הפנסת כדי שלא תעבור עת מעתות התפלה בלא תפלה ובכל זה צריף שנתעורר איש ואיש באשר הוא פי עונש בטול הלמוד הוא על היודעים ספר ועונש בטול תפלה של בית הפנסת הוא על הפנויים לא על העוסקים במלאכה והטורידים בה ועונש ההודאה לשם וההתיחדות בעתות הפנאי הוא על כל העם.

לפיכך צריף שנתעורר פלנו בדרך קדושה ונכונן לברך את י"י ונודה לו ונהללנו פי טוב וראוי לעם הנבחר להללו כמו שאמר הללו י"י פי טוב ורצה בו פי טוב וראוי להודות לו לבדו בדרך שאמר טוב להודות לי"י זמרו לשמו פי נעים רוצה בו נעימות הוא לכם לזמר לו כמו שאמר פי טוב זמרה אלהינו פי נעים נאנה תהלה והוא שאנחנו התיחדנו להפירו ולברכו.

ונה רצה באמרו פי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו בדרך שהודיענו מהללו והוא שפיר ונברך ונודה מה שהודיענו על ידי נביאו פי י"י האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

וכי השם לבדוהוא המושל בכל והוא גבוה מעל גבוה מלאכים וכוכבים וגלגלים כמו שאמר פי הוא אלהי האלהים ואדני האדנים. והוא שאמר נעים זמירות פי אני ידעתי פי גדול י"י ואדוננו מפל אלהים רצה בו פי זה ידע העם פלו בקבלת הנבואה האמיתית ואף מי שלא למד חכמה נודע אליו בקבלת הנבואה האמתית פי הוא האלוה הגדול ואם יש מושלים רבים עלינו ואדונים פמלאכים וככבים וגלגלים הוא לבדו באמת אדוננו פי ממשלת הפל מאתו ולו לבדו המלוכה.

וכן ראוי שנודה לו מה שידענו גם כן בקבלת הנבואה שהוא חדש העולם פלו השמים והארץ וכל אשר בהם כמו שפתחה בו התורה בראשית ברא. והפל כפי אשר רצה ובעת שרצה ואין להרהר אחר מעשיו הקודמים והמתחדשים יום יום פי הפל לרצונו שהוא חכמתו שלא ישיגנה אדם.

והוא שאמר כל אשר חפץ י"י עשה בשמים ובארץ. וכן ראוי שנודה לו גם פן מה שידענו בדרך הנבואה שמאיתו הגשם והרוח שהם סבות חיינו כמו שאמרה התורה ונתתי גשמיכם בעתם חלילה שניחם זה לטבע לבדו אבל הכל מאתו ותברך והוא שאמר מעלה ושיאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוציא רוח מאוצרותיו וכן ראוי שנודה ונפיר שהוא לבדו עושה נפלאות ומשנה הטבע לרצונו לשקר הטובים ולעונש הרעים כמו שאמר הפתוב שהפה בכורי מצרים מאדם ועד בהמה שלח אנות ומנפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו.

ונה פלו להוציא את עמו מתוכם ועוד הפה גוים רבים והרג מלכים עצומים לתת ארצם נחלה למי שהיתה ראויה והוא שאמר נחלה לישראל עמו. וכן רצה בו להודיע כי אף על פי שנגלו ממנה אין להתיאש עליה כי נחלה היא לעולם ואף על פי שעונינו מנעו הטוב ואותותינו לא ראינו שמו יכון לעולם וזכרו לדור ודור והוא שאמר י"י שמך לעולם י"י זכרך לדור ודור.

ועוד הוסיף שלא נואש מן הגאולה לומר שלא יוסיף לרצות עמו עוד אחר שהסתיר פניו ממנו כי עוד יש תקוה ולא עזבנו לגמרי אבל דן אותנו בגלות ועדין לא נגמר דינו ובסוף נשוב אליו וינחם מן הרעה.

והוא שאמר כי ידין י"י עמו ועל עבדיו יתנחם כמו שהזכירו משה רבינו ע"ה בשירת האזינו אחר הזכירו הפורענות. ולחזק הבטחה זו הזכיר האמונה הפחותה אשר לאנמות כי מאין ספק תבטל והוא שאמר עצבי הגוים כסף וזהב וגו' פה להם וגו' ואמר כי בסוף כלה הכל והוא אמרו כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בנטח בהם.

ואחר פן חתם מעין פתיחתו בפרט להודות לשם כל פת וכת והוא שאמר בית ישראל וכו'. ועל דרך זה ראוי שנודה יחד לשם והוא שתקנו האחרונים לומר מזמור זה בכל שבת ושבת כדי להתעורר ולהתבונן בו כמו שתקנו הראשונים לאנשי מעמד שהיו קוראים בכל יום מעשה בראשית.

ולא על הקריאה בלבד היתה הפונה כי הם היו חכמים ויראי השם ולא היו צריכים לקריאה רק להתבונן בו ללמוד וללמד לפי שמתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם. וכן ראוי לכל אחד ממנו להתעורר ולשוב אל הדרך הקדושה כשיתעו בני ישראל וברחם ממנו כמו שבאה הקבלה והפנה הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני וגו'.

ואמר בסוף ההערה הזאת ואת עמי יורו בין קדש לחול ובין טמא לטהור יודיעום. ועל ריב המה יעמדו למשפט במשפטי ישפטוהו ואת תורתי ואת חוקותי בכל מועדי ישמרו ואת שבתותי יקדשו.

ועתה ראו גם ראו פונת התורה שעל היחידים להורות דרכי הקדושה המבוקש מהעם ועל העם לשמוע בקולם והוא עיקר הפונה במועדים ובשבתות כמו שזכר בפסוק זה והוא שכונה התורה לסדר המועדות בפרשת פהגים ללמד שקדושת שאר העם תלויה בשבתות ובמועדים בבואם בם לשמוע דברי תורה והמצוה מיודעיהם ולקבל אותם קבלה אמיתית.

והוא שְׁדָרְשׁוּ וְאָמְרוּ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי י"י אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה תִּקַּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיו שׂוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנָם וְשֶׁל יוֹם עַל הַעָם צְוָה שִׁיְהִיו שׂוֹאֲלִין וְעַל הַיְחִידִים שִׁיְהִיו דוֹרְשִׁין.

בְּרוּךְ י"י אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי י"י הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד. פְּרַשְׁת בְּהַר.

מוֹסֵר י"י בְּנֵי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקְוֶן בְּתוֹכָתוֹ כִּי אֵת אֲשֶׁר יֵאָהֵב י"י יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֵת בֶּן יִרְצֶה אֲשֶׁרִי אָדָם מְצָא חֲקָמָה וְאָדָם יִפְיֵק תְּבוּנָה. רְאוּי לְכָל בְּעַל לֵב לְהִתְבּוֹנֵן בְּפִסּוּקִים אֵלֶּה וּלְקַחַת מוֹסֵר בָּהֶם בְּבַחֲיַנֵּת עִנְיָנִים וְעִנְיָן אֲוֹמְרָם לְפִי שִׁימְצָא בָהֶם עִנְיָנִים רַבִּים נִמְשָׁכִים לְמוֹסֵר וְנִזְפִיר מֵהֶם חֲמִשָּׁה.

הָאֶחָד שֶׁצָּרִיף מוֹסֵר לְכָל אָדָם וְאֶפְלוּ לְחַכֵּם לְפִי שֶׁהוּא נוֹטֶה אַחַר יִצְרוֹ שֶׁהוּא טֹבֵעַ חֲמָרוֹ. הַשֵּׁנִי שֶׁרְאוּי לְכָל מִי שֶׁיִּדְעַע לְהוֹכִיחַ וּלְיִסֵּר שִׁיּוֹכִיחַ וְאֵת הוּא חוֹטֵא בְּדָבָר הַהוּא בְּעִצְמוֹ שִׁיּוֹכִיחַ בּוֹ וְאֵם נְאִים הַדְּבָרִים שִׁיּוֹצְאִים מִפִּי עוֹשִׂיהֶם אֵין הָאֶמֶת נִמְנַעַת מִפְּנֵי זֶה.

הַשְּׁלִישִׁי שֶׁרְאוּי לְכָל אָדָם לְקַבֵּל מוֹסֵר וְתוֹכְחָה מִכָּל חֲכָם. הַרְבִּיעִי שֶׁרְאוּי לְכָל נוֹסֵר שִׁיּוֹסִיף אֶהְבֶּה בְּמִיָּסְרוֹ לֹא שִׁיּוֹשְׁנָאֵנוּ וְיִמְאָסְנוּ וְהַנוֹסֵר הָאוֹהֵב מִיָּסְרוֹ מַעֲיֵד עַל עִצְמוֹ שֶׁהוּא חֲכָם וְהַשְּׁוֹנָאוֹ מַעֲיֵד עַל עִצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל וְלִץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֲכָם אֵל תוֹכַח לִץ פֶּן יִשְׁנָאֵךְ הוֹכַח לְחֲכָם וְיֵאָהֲבֶךָ.

הַחֲמִישִׁי שֶׁהַמוֹכִיחַ וְהַמִּיָּסֵר הוּא הָאוֹהֵב בְּאֶמֶת. וְכָל זֶה יוֹצֵא מֵהַכְּתוּבִים הַנִּזְכָּרִים לְמִתְבּוֹנֵן בָּהֶם לְפִי שֶׁיִּדְעַע מִדְּרָף קַבְּלָה שֶׁשְׁלָמָה ע"ה הַשֵּׁיג חֲקָמָה יוֹתֵר מִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּחַכְּמֵם מִכָּל הָאָדָם וְעַם כָּל זֶה לְפִי שֶׁבְּטַח בְּחֲקָמָתוֹ לְבַדּוֹ פָּרַע מוֹסֵר הַתּוֹרָה בְּהַרְבּוֹת לוֹ נְשִׁים וְנִכְשָׁל כִּי אָמַר בְּלִבּוֹ אַחַר שֶׁהִזְהִרַת הַתּוֹרָה עַל זֶה הוּא שֶׁהַרְבּוֹת נְשִׁים שֶׁלֹּא יִסוּר לֵב הַמְרַבֵּה בְּטוֹחַ אֲנִי בְּעִצְמִי לְפִי חֲקָמָתִי שֶׁלֹּא יִסוּר לְבָבִי וְלֹא אֲשַׁמַּע לָהֶם לְתַעוֹת אַחַר הָאֱלִילִים גַּם אֲנִי אֲמַנֵעַ אוֹתוֹן הַתַּעֲיָה פְּרָאוּי לְכָל חֲכָם לְמַנּוֹעַ וּלְמַחֹת בְּמִי שֶׁפִּידוֹ לְמַחֹת זֹאת הִיְתָה פְּנִינָתוֹ וְנִכְשָׁל בָּהּ כְּפִתּוּב וַיְהִי לְעַת זְקִנַת שְׁלֹמֹה נִשְׁיו הַטוֹ לְבָבוֹ וְהַנְּטִיָּה הַהִיא הִיְתָה בְּשֵׁלֹא מִיְחָה בָּהֶן בְּכַוֵּנָתוֹ בְּמָה לַע"ז עַד שֶׁנִּחְשַׁב לוֹ כְּאֵלוֹ בְּנִאָה וְהוּא שֶׁאָמַר אֲזַי בְּנָה שְׁלֹמֹה וְגו'.

וְזֹאת הִיְתָה סִבַּת סְמִיכָתוֹ בְּחֲקָמָתוֹ מֵאֵין מַעֲשִׂים הַרְאוּיִם לָהּ וְאֵין לְחֲקָמָה קִיּוּם מִתְמִיד עַל דְּרָף זֶה. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל כָּל שֶׁחֲקָמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו לָמָּה הוּא דוֹמָה לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוּי מְרֻבִּין וְשֶׁרְשָׁיו מוֹעֲטִין הַרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פְּנֵי רוּצִים בּוֹ שֶׁהַחֲקָמָה הַעִיּוּנִית כְּעֲנָפִים שְׁנוּשָׂאִים הַפְּרִי וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁצּוֹנָתָה עָלָיו הַתּוֹרָה פְּשָׁרִים שֶׁהֵם נוֹשָׂאֵי הַעֲנָפִים וְכֹשֶׁם שֶׁאֵין קִיּוּם לְעֲנָפִים וְלֹא מְצִיאוֹת לְפָרִי מִבְּלַעֲדֵי הַשְּׁרָשִׁים כִּי אֵין קִיּוּם לְחֲקָמָה וְלֹא מְצִיאוֹת לְמַכּוּן בָּהּ שֶׁהוּא הַעוֹנֵג הַמְתְּמִיד מִבְּלַעֲדֵי הַמַּעֲשִׂים כִּי בְּמַעַט סִבָּה מִמְּבֹנֶת סִפְק אוֹ מֵהַרְבּוֹת תַּאֲנָה תִּבְטַל.

וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל סָמְכוּ מֵאֲמָרָם זֶה לָמָּה שֶׁאָמַר יְרֵמְיָה וְהָיָה פְּעַרְעָר בְּעַרְבָּה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֵא טוֹב וְשֶׁכֵּן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלַחָה לֹא תִשָּׁב. וְרְאוּי לְהִתְבּוֹנֵן בְּזֶה מֵאֵין נִרְאֶה לָהֶם שֶׁהַכְּתוּב מְדַבֵּר בְּעֵץ שֶׁעֲנָפוּי מְרֻבִּין מִשְׁרָשָׁיו וְמָה הוֹדִיעַ שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּאָדָם שֶׁחֲקָמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו וְהַנְּכֹון לֹאֵר שֶׁנּוֹדַע לָהֶם שֶׁעֵץ הַעַרְעָר טֹבֵעוֹ כִּי וְעוֹד שֶׁאַחַר שֶׁהוּא

בערבה ובמדבר שאין שם לחלוחית ראוי שיהיו שרשיו מועטים ועוד יגיד עליו רעו כי במשל האחר שהוא בהפך זה נאמר עליו ועל יובל ישלח שרשיו.

ואחר שהפליג בשרשיו ולא בענפיו נראה ששרשיו מרובין מענפיו רוצים בו שהם מרובין בהקש אצלם. והראיה שהפתיח מדבר במי שחכמתו מרובה ממעשיו היא לפי שקדם לו ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן י"י יסור לבו ואין ספק שהנביא לא בא למנוע הבטחון לאדם באדם פדרך שלא יבטח איש באיש ממינו כי זה מנוע לפי צרכי האדם ואין הנביא היה מארר על דבר שאי אפשר בלתו.

גם לא בא לארר מי שיסור לבו מהשם הסרה גמורה כי אין זה ראוי להקרא גבר גם הברכה שם אינה נזכרת פנגד זה המתאר ועוד שהרי רבותינו סמכוהו אל מי שחכמתו מרובה ממעשיו ואם הי' לבו סר מהשם לגמרי לא היה ראוי ליחס לו חכמה.

אם פן הראוי לומר בדבר הנביא שבא למנוע הבטחון לאדם בדרך שייסור מי"י לבו בבטחונו באדם והוא שיש לו להשתדל ולדעת שאין שם פח רק מאתו יתברך ונכלל בזה ממניעת בטחון החכם הוא הנקרא גבר שלא יבטח בכח שכלו הנמצא לאדם בטבע חמרו על דרך למוד ועיון עד יזוב המעשים הנודעים מצד נבואה מאת השם פדרך שעשה שלמה במה שבאה סבת המצוה ולא יסור לבו.

ועל פיוצא בו באר ואמר ושם בשר זרועו ומן י"י יסור לבו. ומניעת זה הוא לפי שהחכם שהוא על דרך זה אין קיום לחכמתו שסבות מכשוליו קרובות והוא שאמר והיה כערער בערבה וגו' כי האדם פעץ השדה שהרי חכמתו צומחת בטבע מעט מעט בלמוד ומריח מי התורה הנתונה מפי השם תפריח ותעשה פרי בהתמדת מעשים טובים השומרים האמונה והדרכים הישרים שהם השרשים.

ומשל השרשים בענגונה פכר הזפירו החכם אמר לא יפון אדם רשע ושרש צדיקים בל ימוט רצה בו כי לא יפון שום אדם ואפילו הוא חכם אם מעשיו רעים כי מאחר ששרשיו מועטים הוא נעקר במעט רוח אבל הצדיק שרשו עב וחק וליפיקו בל ימוט והוא שאמר הושע הנביא פרח כשושנה ויך שרשיו פלבנון.

לפי שהפריח והוא חכמתו צריך שיהיה בטבע שושנה כמו שזכר בפרישת ואתה תצוה והשרשים והם מעשיו הטובים צריכים שיהיו בטבע שרשי עצמי הלבנון והוא שברך ירמיהו ואמר פרוץ הגבר אשר יבטח בי"י ואין הפונה שלא יבטח פלל בכח האדם שהוא שכלו אבל שישים מבטחו בתורת השם לחזק פחו ולהעמידו ולקיימו והוא שהוסיף באור ואמר והיה י"י מבטחו.

והוא שאמר החכם לפי זה הענין בטח אל י"י בכל לכו ואל בינתה אל תשען ואמר אל תהי חכם בעיניך ירא את י"י וסור מרע ועל פיוצא בזה ראוי לומר ועל יובל ישלח שרשיו והוא שאמרו ז"ל פל שמעשיו מרובין מחכמתו רוצים בו שעושה מעשים שלא גזרה עליהם חכמת אדם פפי הטבע והוא שחכמתו מתקיימת לפי שהתמדת המעשים הים תעזרהו בכל עת והוא המכוון באמרו ולא יראה כי יבא חנם ותצילהו ממבוכת ספקותיו ומהנטיה אל תאוותיו.

ואל זה רמז באמרו במשל שהוא ובשנת בצורת לא ידאג. אבל מי שמעטים מעשיו מחקמתו הספקות היוצאות לו בה תתעיינה אותו עד שיפול בשחת תאוותיו הדמיונות ואל זה רמז הנביא באמרו ושפן חררים במדבר וגומר וכדרך זה נכשל החכם עד שנאמר עליו נשיו הטו את לבבו.

ואם החכם שנאמר עליו ויחפם מכל אדם נכשל בזה מה יעשה מי שאין לו חכמה אין ספק שצריך להזהר מאד בכל מצות התורה ובכל דברי מוסרה ותוכחה והוא שהעיר עליו החכם לפי מה שהשיג בעצמו בבטחונו על חקמתו ואמר מוסר י"י בני אל תמאס.

ונאמר כי שם מוסר יאמר על למוד רדיפת מדות טובות והזהרת המדות הרעות והאיום בעונש עליהם כדרך האיום שעשה משה בקללות כאשר יסר איש את בנו ומזה נאמר שמע בני מוסר אביה ואל תטוש תורת אמה ונאמר כי מן השמים השמיעה את קולו ליסרו ותרגמו אנקלוס לאלפותה ויאמר גם כן על הגערה וההכאה בנוסר.

ובכלל על כל הפאה ועונש שיבאו כדי שלא לשנות במדות רעות כמו שאמר ויסרתי אתכם ותרגומו ואלקי יתכון ומזה הענין בא ומוסר שדי אל תמאס והוא שפמה לו כי הוא יכאיב ויחפש ימחץ וידין תרפינה: ושם תוכחת יאמר גם כן על שני הענינים האלה יאמר לפי ענין הראשון הוכח תוכיח את עמיתך.

לפי הענין השני והוכח במקאוב על משכבו. וכפי שני הענינים האלה בא החכם להזהיר תלמידו שהוא בנו בבניות נפש שלא למאס מוסר י"י וידוע שהמאס דבר שונאו ועונבו וכלל בדברו זה שלא לעזוב דבר מדברי תורה שהם מוסרו וכן אם יענש עונש מן העונשין מלקות או קרבן או עונש זולתו בידי אדם או בידי שמים לא ימאסו אבל יקבל אותו מאהבה וידוע כי הדברים יקוצו בני אדם בהתמדתם כי המן שטעמו כצפיהת בדבש והיה זן האוכל אותה כבדות ושהיה נמצא בלא עמל היה רוב התמדתו סבה לאמר עליו העם ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ולפיכך משפטי השם המתוקים מדבש ונופת צופים עם היותם נאהבים אל האדם צריך שיזהר שלא יקוץ בהם בלמודם או כשתחול עליו הכאה במכות הנזכרות בתוכחה ובאורח הגלות אשר נפלינו בהם מכל עם בתת השם לרצונו לנו התורה התמימה מה שלא עשה כן לכל גוי וכן לא יקוץ בהענישנו יותר מכל עם שלא נצטווה רק בשבע מצות כי זה הפל מאהבתו אותנו כי דרך כל מלה שירבה מצותיו על משרתיו ורואי פניו וכל מקבלי פנים מאתו לדבקותם בו והוא שאמר כי את אשר יאהב י"י יוכיח הלא תראה ששבת לוי שנבחר מכל ישראל היה עובד עבודת המשכן והיתה עליו משמרת אהרן ומשמרת כל העדה והפנהגים שנבחרו מן השבט שהוא נצטוו מצות רבות יותר משאר השבט ומכל העם להיותם נאהבים וקרובים לשם יותר מכולם ונאנחנו גם כן כשהיינו נאהבים בשבתנו על אדמתנו היו עול המצות עלינו כפלים מאשר הוא היום כי המצות התלויות במקום שהוא בזמן ההוא הם יותר ממאה.

ראה גם ראה כי עבודת שתי מצות מהם שקולה כנגד עבודת כל המצות שנעבוד וישנטרד בהן היום. האחת היותנו עולים לירושלים שלש פעמים בשנה עד שקצת העם היו מוציאים ניסן אייר וסיון בדרך ההוא בשני רגלים מהם והזמן פלו ימי קציר שהוא חיי האדם ואנו היום תכבד עלינו הליכתנו אל בית התפלה מעט פסיעות וכן מצות שבימת

השמיטה כשפדקדק עליה תכבד משביתת כל השבתות והמועדים אף כי ישמרו פראוי מחללם והוא שנקדש אותם לקדש נפשותינו בם שהוא המבוקש כמו שהתבאר.

וכמה מוסרים היו לנו כמעשרות וכמתנות כהונה וכיוצא בהם בעוד שהיינו גאֶהבים ומתלוננים בצלו ואז היינו נרצים ושלמים עד שהיינו ראויים לדבוק בו ואל זה רמז באמרו וכאב את בן ירצה והוא סובל פירושים רבים לפי משמעות מלת רצון הפשוט בלשוננו שהוא החפץ.

והקרוב לומר בו שהוא מענין השלמה כמו שבא והם ירצו את עונם ויחבריו שבאו בענין השלמה והפשוט בענין זה ירצה כשכיר יומו שמשמעותו עד שישלים יומו כשכיר וכן נראה הענין בפסוק זה שרצה בו וכאב את בן ישלים ר"ל פאב שישתדל להשלים בנו בדרך שיקרא שמו עליו ויאמר שהוא בנו כן השם כן במוסרו להשלים בנו בכורו אשר אהב והוא החביבות הגדול שנקרא בנו כמו שאמרה תורה בנים אתם ליי אלהיכם וזה יאמר עליהם שישלכו בדרך כי כשהאב טוב ושלם והבנים רעים וחסרים יאמר עליהם אינם בניו אבל כשהם הולכים בדרך יקראו בניו ועל דרך זה היו חביבין ישראל שנקראו בנים למקום והוא הענין באמרו וכאב את בן ירצה ומשל מוסר האב בא גם כן בתורה כי כן כתוב שם כי כאשר ייסר איש את בנו ייי אלהיך מוסרך כי השם באהבתו את העם הזה נתן השגחתו בו ובמעשיו ולא בשאר העמים שהם נעזבים ומשולחים למקרים כשאר בעלי חיים שאינהפונה בהם לעצמם אבל הם כדברים המקריים וזה ממיעוט אהבתו אותם הלא תראה כי כשיעז השם לנו תכלית העונש אמר ואף אשר הלכו עמי בקרי ואף אני אלהי עמם בקרי.

ובארו הם ז"ל באור יפה הם עשו דיני עראי בעולם אף אני אעשה אותם עראי בעולם רצו בו שאם לא יוסרו בדיני העונשין הנועדים המכונים על עונותם לפי מחשבתם הרעה שישבחו ויגזרו עליהם שהם במקרה ולא בכונה לעונש עונותם לפיכך יסתיר השם פניו מהם ויסלק השגחתו מעליהם וישלחם מעל פניו עד שישבו מקרה כשאר האומות אחר שפרעו המוסר והתירו הקשרים שקשר השם בברית באהבתו אותם מוסר על העונשין שיבאו עליהם בכונה.

ועל ענין זה העיר החכם מה שראוי להעיר ולהוכיח כפי הדרך הזה כי תחלה פתח ספרו לשמנע מוסר אב הקודם בזמן לפי חניכת הנער והוא שאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן.

ואחר שיבין בעצמו ויחכם צריך שיתעורר אל מוסר השם ולא ימאסנו. ובכלל זה שלא ימאס מלמדי המוסר והעושים משמרת למשמרתו שאין קיום לאמונה רק על דרך הזה כמו שדרשו רבותינו ז"ל על מה שבא בתורה שגראה לפי פשוטו בכפל ענין והוא שאמר אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה ואם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי והם ז"ל אמרו שאין זה כפל הענין אבל הוא צריך תלמוד על דרך שאמרו שכן דרכו של יצר הרע להשיא אדם מעט מעט עד שלמחר אומר לו לך עבוד ע"ז והוא שאמרו ואם לא תשמעו לי מה ת"ל ולא תעשו וכי יש לך שאינו למד אבל עושה ת"ל ואם לא תשמעו ולא תעשו הא כל

שאינו למד אינו עושה או יש לה אדם שאינו למד ואינו עושה אבל אינו מואס באחרים ת"ל ואם בחוקותי תמאסו הא כל שאינו למד ואינו עושה סוף שהוא מואס באחרים.

או יש לה אדם שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים אבל אינו שונא החכמים ת"ל ואם את משפטי תגעל נפשכם אינו אומר ואם משפטי תגעל נפשכם הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים סוף שהוא שונא את החכמים או יש לה אדם שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא החכמים אבל מניח אחרים לעשות ת"ל לבלתי עשות הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים סוף שאינו מניח אחרים לעשות.

או יש לה אדם שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא חכמים ואינו מניח אחרים לעשות אבל מודה במצות שנגאמרו בסיני ת"ל את כל מצותי הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא חכמים ואינו מניח אחרים לעשות סוף שהוא כופר במצות שנגאמרו בסיני.

או יש לה אדם שיש בו כל מדות הללו ואינו כופר בעיקר ת"ל להפרכם את בריתי הא כל שיש בו כל המדות הללו כופר בעיקר לפיכך צריך כל אדם שישתדל השתדלות גדולה וישגיח השגחה רבה ללמוד ולשמור את כל דברי התורה פי בקיום דברי תורה ידע האדם דרכי השם וייראנו לאזולת זה כמו שאמר אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה לראות את השם הנכבד והנורא הזה את יי אלהיך הראה שכל דברי תורה צריכים למי שפונתו להשיג יראת השם הנכבד הוא המורה על מציאותו המחיבת.

ולא שישים כל לבו במצות התמורות בלבד פי גם במצות הקלות צריך שמירה רבה לפי שבהן שמירת המכונן באדם והוא שהעידו עליו ז"ל ואמרו הני זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

ולא על הכתובות בלבד בתורה בפירוש הוא ההנהרה אלא על כל הינצא מפלל מצותיה וספוריה. והוא שבא בפירוש בדברי החכם ודברי הנביאים ובדברי רבותינו ז"ל בהרבות המאכל והמשמה ושאר ההנאות והתענוגים ובכלל כל המותרות בישיבה במושב לצים ויושבי קרנות ודבור שיחה בטלה ושהה כלו נכלל במצות התורה ולולי שמירת הקלות אין קיום לתמורות ולא מציאות למכון בהם.

הלא תראה פי השחוק בקוביא הוא אצלנו הקלה שבקלות עד שקצת גדולים הנמצאים עמנו יתפארו בו ואתה תראה פי המתזיק בו והמרגילו נמשך בו אחר עבירות רבות ובסוף כופר בעיקר לפי שאינו עוסק ביישובו של עולם שהיישוב הוא נמצא כשינתנה זה בזה ויקח ממון חבירו על אחד משני פנים אם בדרך משא ומתן או בדרך שכר שכיר.

והמשחק בקוביא אינו פן אבל הוא עובר על לא תתאנה ולא תחמוד ולא תגנוב שכן דרך המשחקים בקוביא לגנוב זה מזה ולהטעות זה את זה ועובר על לא תגזול שכן דרך מי שאבד מעותיו בשחוק שחוטף מחבירו שהרויח מה שמשגיג ידו לקחת מלפניו.

ועובר על פן יוסיף להכותו שפן דרף הנגזל שהוא להפכות החוטף שהוא על ידו או על שאר איבריו וגם אם לא יבהו נקרא רשע בהגביה ידו עליו כמו שדרשו ו"ל למה הפית לא נאמר אלא למה תפה את רעה.

ועובר על לא תשא שפן הוא דרף המשחקים לרוב ובסוף כופר בעיקר כי פאשר לא יצליח בשחוק ואלתו תסלף דרפו על י"י יזעף לבו. ראה גם ראה שעבירה קלה פזאת רבו חוליה וכן תמצא בשאר הקלות לפיכך ראוי להרחיק אותן רחוק גדול כל שפן בעוד שאנחנו בגלות שעול המצות תתפרק קצתו מעלינו ולפיכך צריף שנשתדל במצות שנשארו לנו ונשים על לבנו שאם בטל הקרבן נשארה התפלה ולזה צריף שנדרף אחריה ונשתדל בה יותר ממה שהיו משתדלים בה לפנים וכן אם נמנע עלותינו לרגל נשתדל בהליכה אל בית התפלה יום ובלבד הפנויים ממלאכה אבל בשבתות ומועדים צריף שהכל ילכו שם והיודעים להתפלל יפנו בתפלתם ושאינם יודעים יפנו לבם לשמוע מן היודעים שהם מוציאים אותם מחובתם.

ואם רחוקים אנחנו מירושלים נשים עינינו ולבנו שם לכנין אל ירושלים שבשמים כי אליה היא הפונה. וכן אחר ששבת לוי נמנע מן הלמוד ומן ההודאה צריף שישתדלו היחידים ללמוד וללמד והעם ישמעו מהם ויראו מהם ואם גלף פלנו על הסדר הזה נשוב אל י"י והוא ישוב אלינו וירפאנו ממחץ גלותינו אשר הכנו בו והכאיבנו כמו שאמר כי הוא יכאיב ויחבש ומחץ וידיותרפינה.

ועל הדרף הזה הוא שהנהיר החכם באמרו מוסר י"י וגו' כי בזה לא זולתו ישיג העם את המבוקש ממנו כי ימצא חכמה ויפיק תבונה ואחריתה נעם ושלום והוא שאמר בראש ספרו יראת י"י ראשית דעת.

וכן סמך לפסוק זה אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה וזה הוא המבוקש בתורה והמכונן בו כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתה. ראה גם ראה כי בפירוש אמר למען תחכם באחריתה.

וכלל בעצה כל הנהגה ישרה אל דרכי השם במחשבה או במעשה וכלל במוסר ההנהגה והאיום בעונשין והעונשין עצמן כי כל זה צריף לאדם בראשיתו למען יחכם באחריתו וזה הוא המכונן בתורה כי אע"פ שיימצא אדם מעט צער בהחזיקו בתורה ובמצות ימצא באחרית הנאה גדולה ועונג מתמיד.

אבל מי שאינו מחזיק בה הוא בהפך זה כי ימצא מנוחה מתדמה וטוב טעם בהנאה בהמית ואחריתה מרה פלענה. והוא פהולף בדרף סלולה למקום גודדי חיה ולסטים שתביאהו הדרף שהוא פתאום לאבדון ולדראון עולם אבל המחזיק בתורה והאובה מוסרה הוא כמי שיסור מהדרף הסלולה שהוא ויעבור על סלונים וקוצים.

מכאיבים אותו ועוד מעט ומצא מרעה שמן וטוב וישב בגוה שלום והוא שאמר החכם דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. פרשת במדבר.

וארשתיף לי לעולם וארשתיף לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיף לי באמונה וידעת את י"י. ידוע ומפורסם לכל יודעי דת שדברי התורה ושאר דברי הנביאים נאמרים פלשון בני אדם פדי שישגו השומעים והרואים אותם מתוך המשל הדברים ההם הפונה

בְּעֵינָיו וְכֹאשֶׁר כִּנּוּן הוֹשַׁע הַנְּבִיא לְבִשָׁר אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי עוֹד יָשׁוּב כְּבַתְחִלָּה סְגוּלָה לְשֵׁם מְכַל הַעַמִּים בְּהַחְזִיקוֹ בְּתוֹרָתוֹ וּבְאַמוּנָתוֹ כְּרֵאוּי בְּשָׂרוֹ בְּלִשׁוֹן אֲרוּסִין לְפִי שְׁהֶאֱרוּסִין בֵּין בְּנֵי אָדָם קוֹנֵן חֶזֶק מִיַּחַד הָאֲרוּסָה לְאָרוּס וּמְרַחֵקָה מְכַל אָדָם זוּלָתוֹ.

וְכֵן הַמְּשַׁל בְּכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל בְּלִיקוּחֵי הָאִשָּׁה לְפִי שְׂדוּעַ שֶׁהַדְּבָקוֹת הַקְּרוֹב וְהַחֲשֵׁק הַמְּתִמִּיד בְּשָׂנִים נִמְצָא בְּאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ מִבְּנֵי אָדָם נִמְשָׁף לְסִפּוֹר הַתּוֹרָה הַתְּמִימָה שְׁהֶאֱשָׁה נְבִרָתָה מִעֲצָם הָאָדָם מַה שְּׁלֵא הָיָה כֵּן בְּשָׂאֵר בְּעֵלֵי חַיִּים.

עַל כֵּן נֹאמֵר בּוֹ וְהָיוּ לְבִשָׁר אֶחָד וְאִם הֵם שְׁנֵי גּוֹפּוֹת אֲמָנָם לְרוֹב הַצְּטֻרְכוּתָם זֶה אֵל זֶה יָשׁוּבוּ כְּגוֹף אֶחָד כִּי הַדְּבָקוֹת שֶׁהוּא לָהֶם הוּא מְכַלֵּי הַבְּדֵל וְיָדוּעַ כִּי הָאִשָּׁה נְבִרָתָה לְעַבּוּדַת הָאָדָם וְאֵל אִשָּׁה בְּלִבָּד תְּשׁוּקָתָהּ וְהוּא יִמְשׁוֹל בָּהּ לְהַנְהִיגָה עַל פִּיו וְכֹאשֶׁר תְּתַנְהַג כְּרֵאוּי וְלֹא יִבִּיטוּ עֵינֶיהָ זוּלָתוֹ יְלִוָה אִשָּׁה אֵלָיָהּ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נֹאמֵר בְּמִשְׁלַל מִתּוֹרָה שֶׁהַקַּב"ה אֲגִרֵס בְּתַעֲקֹב רוּצָה בּוֹ קִהְלַת יַעֲקֹב שְׁנִקְרָאת בְּדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל וְלִרְמֹז עַל חֲמִשָּׁה חֲנוּמְשֵׁי תּוֹרָה אָמְרוּ שְׂאִירְסָה בְּחֻמֵשׁ טַבְּעוֹת לְפִי שְׂדוּעַ שְׁנִיחָה עַל הָרֹב לְאָרֶס בְּטַבְּעַת לְפִי שֶׁהַטַּבְּעַת עַדִּי הֵיךְ וְהוּא סוֹכֵב מִקִּיף בְּאֶצְבַּע מְכַלֵּי הַבְּדֵל בְּדֶרֶךְ שְׂאִינוֹ נוֹפֵל מִן הָאֶצְבַּע וְלֹא דוֹחֵק אוֹתוֹ אֲבָל הוֹלְמוֹ וְכֵן רֵאוּי לְאִשָּׁה שֶׁתְּדַמָּה בְּנִפְשָׁה שֶׁבְּעֵלָהּ הוּא עַדִּיהָ וְיִרְאָתוֹ תִּקְיָף בָּהּ מְכַל צִד בְּדֶרֶךְ שְׁלֵא יִלְחָצְנָה גַם הִיא לֹא תִצָּא מִתַּחַת מְמַשְׁלָתוֹ רַגַע אֶחָד.

וְכֵן הַתּוֹרָה נִתְּנָה לְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ זֶה לְהִיּוֹת כְּבוֹד הַשֵּׁם לְעַדִּי קְדוּשָׁה עֲלֶיהָ וְלְהַזְכִּירָהּ בְּכָל מַעֲשֵׂיהָ כִּי הַשֵּׁם יַחַד אוֹתָהּ מְכַל הַעַמִּים. וְלְפִי שֶׁהַתּוֹרָה כּוֹלֶלֶת כָּל מַדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁהֵם קוֹדְמוֹת בְּזִמְנָן לִידִיעַת הָאֲמוּנָה וְאִשֶׁר הֵם סְבוֹת חֲזָקוֹת לְקִיּוּמָהּ וְהַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת נְכַלְלוֹת בְּצִדְקָה וּמִשְׁפָּט וְחֶסֶד וּרְחֻמִּים נֹאמֵר בְּמִשְׁלַל הַנְּזָכָר שְׁכָל טַבְּעַת וְטַבְּעַת הִיא מֵאַרְבָּעָה פְּרָקִים וְזֶה יִצָּא לָהֶם מִפְּסוּק זֶה.

וְנֹאמֵר כִּי הַנְּבִיא הַזְּכִיר שְׁלִשָּׁה אֲרוּסִין לְרְמֹז עַל הַגְּאוּלָּה הַשְּׁלִישִׁית. וְאָמְרוּ וְאִרְשָׁתֶיךָ לִי לְעוֹלָם בָּא לְהַבְטִיחָה שְׂאִירְסִין אֵלָיו יִהְיוּ חֲזָקִים וְקִיּוּמִים וְלֹא כְּשָׂאֵר אֲרוּסִין שְׂיִהְיוּ אַחֲרֵיהֶם גִּירוּשִׁין לְזִנוּתָהּ תַּחַת בְּעֵלָהּ כְּמוֹ שְׂאֵמֵר הַנְּבִיא רִיבּוֹ בְּאַמְכֶם רִיבּוֹ כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאַנְכִי לֹא אִשָּׁה וְתִסֵּר זְנוּנִיָּהּ מִפְּנֵיהָ וְנִאֲפּוּפִיהָ מִבֵּין שְׂדֵיָהּ.

וְכֵמוֹ שְׁזִנוּנִיָּהּ הָיוּ סְבָה לְגִירוּשָׁיָהּ כֵּן הַסֵּרַת הַזְּנוּנִים וְהַתְּשׁוּבָה עֲלֵיהֶם תְּהִינָה סְבָה לְהַשִּׁיבָה אֵל בְּעֵלָהּ וְיִתֵּן לָהּ לֵב חַדָּשׁ וְרוּחַ חַדָּשָׁה יִתֵּן בְּקִרְבָּהּ בְּדֶרֶךְ שֶׁתִּבְחַר הַטּוֹב לְעוֹלָם. וְהוּא שְׂאֵמֵר וְאִרְשָׁתֶיךָ לִי לְעוֹלָם וְסַבְּתָה זֶה הַתְּנַהֲגָה בְּכָל מַדּוֹת טוֹבוֹת וְהוּא שְׂאֵמֵר וְאִרְשָׁתֶיךָ לִי בְּצִדְקָה וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.

וְהַצִּדְקָה נֹאמֵר בְּלִשׁוֹנָנוּ עַל יוֹשֶׁר נְאֻמַת בְּדַבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֵׂה כִּי כֹף בָּא בְּתוֹרָה צִדְקָה צִדְקָה תִּרְדּוּן וְהַזְּהִירוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל וּבִיָּאֵרוּ שְׂיִהְיֶה הֵן שְׁלֵף צִדְקָה וְלֹא שְׁלֵף צִדְקָה כִּי זֶה צָרִיךְ לְאָדָם בְּתַחֲלַת גְּדוּלוֹ לְלַמֵּד לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר אֲמַת וְיוֹשֶׁר וְלְהַסִּיר מִמֶּנּוּ עַקְשׁוֹת פֶּה בְּהִיּוֹתוֹ נִזְקֵר מְאֹד מִדְּבַר שְׁקֵר.

וְכֵן צָרִיךְ שְׂיִזְהַר בְּמִלְאֲכָתוֹ וּמִשְׂאוֹ וּמִתְּנֵוֹ שְׁלֵא יַעֲשֶׂה עוֹלָה לֹא בְּדֶרֶךְ חֶסֶד וְלֹא בְּדֶרֶךְ יִתְרוֹן כְּמוֹ שְׂבָא בְּפִתּוֹב אֲבֹן שְׁלִימָה וְצִדְקָה יְהִי לָהּ לְמַעַן יִאֲרִיכוּן יָמֶיהָ וְהִאֲרִכְתָּ יָמִים

והברכה הגמורה לא תמצא זולת זה כי השם אמת והאמת מתעבת ושונאה השקר כי כן ישנאו וירחקו הפכים זה את זה.

והוא שאמר כי תועבת י"י אלהיה כל עושה אלה כל עושה עול. ולא על המשקל והמדה בלבד הקפידה התורה אלא על כל מעשה האדם שלא ימצא בהם עול כי האלהים עשה את האדם ישר ולפיכך אמר כל עושה עול אבל צריך שירדוף צדק בכל והוא שאמר וארשתיה לי בצדק.

והוסיף ואמר ובמשפט ולשון משפט נופל על בחינה בין שני דברים לבחור הטוב מהם אם על דרך זכוי או על דרך חיוב או זולת זה והוא נופל על עניני האדם בעצמו כמו שאמר מכלל דבריו במשפט אמנם על הרוב בא בעניני זולתו כאמרו ושפטו את העם בכל עת.

והמדה הזאת צריכה מאד לקיום מן האדם המדיני כי אין קיום בלעדיו ולפי ענין זה היו נקראים המנהיגים הראשונים שופטים ונקרא השם יתברך שופט כל הארץ עושה משפט. עוד הוסיף הנביא ואמר ובחסד וחסד יאמר על הפלגת הטוב ועושה טוב לאחרים לא לדבר שיגיע לו מהם ולא לתקות גמול מהם יקרא חסיד ולפי זה הענין נאמר שהשם עושה חסד בארץ ונקרא חסיד כי בבחינה אצל כל הברואים והנעשים נמצא חסיד בעשותו אותם אמנם בבחינה אצל עצמו נקרא צדיק כי הוא אמת ודרכיו צדק ואמת והוא שאמר צדיק ד' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו ומה שאמר הכתוב ויהי י"י חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו רצה בו שדבר זה נמצא בדרכי השם לא בדרכי זולתו לפי שמעשה האיש כבר נתחייב בו לעושהו אם כן גמול המעשה ההוא הוא חסד גמור.

ולפיכך ראוי לכל אדם להתנהג בדרך זה כי הוא דרך מדרכי השם והוא צריך גדול לקיום מן האדם כי בדרך הזה ייטיבו הגדולים לקטנים והעשירים לעניים. עוד הוסיף הנביא ואמר וברחמים לפי שהאדם צריך שיעשה משפט וחסד בדרך רחמים ר"ל בהתעוררות הטבע לעשות הטוב לפי היותו טוב לא לקנות לו שם או להתגאות על שכניו וכשיעשה חסד בדרך זה יתמיד בו לעולם וכן פשיעושה משפט לא יעשנו לבקשת עונש ולנקמה מהאיש הנענש כי זה נמשך למדת אכזריות אמנם יתעורר במשפט ההוא לרחם על שאר הברואים הטובים בהוסר הרעים כמו שבא בתורה ובערת הרע מקרבך וכל העם ישמעו ויראו.

ובארבעה דרכים אלו ישלימו דרכי האדם המדיני שהם סבות לקיום האמונה כפי דעת התורה האמתית שהודיעה שיש אלוה אחד על כל העולם והוא אלהינו ושופטינו ומנהיגנו. ולולי הדרכים הטובים הקודמים לא יהי קיום לאמונה כמו שאמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו': ולפיכך צריך להחזיק במעשים המדינים ולעשות המעשים המכונים להחזיק האמונה ולקיימה בתלמוד תורה וקריית שמע ותפלה וציצית ותפילין ומזוזה וכיצא בהם.

ומהחלק הזה שבימת שפתות ומועדים הנקראים ימים טובים. ונאמר כי שם יום טוב יש בו הערה על פונת היום שהוא כדי לשמח בו בתפלה ובהודאה ובשמוע כל העם דברי תורה והמצוה שאי אפשר זה בלא בטול מלאכה לא עם העסק במלאכה או בזולתה ושם

יום טוב רוֹצֵה בוֹ שְׁלֵם וּמְתַנַּקֵן מִשְׁאָר הַיָּמִים כְּמוֹ שֶׁבָּא טוֹב עַל כָּל דְּבַר שְׁלֵם בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית לֹא שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל הַשְּׂמִחָה וְהַמְשִׁתָּה בְּלִבָּד כִּי אַעֲפ"י שֶׁזֶּה טוֹב מִצַּד הַכּוֹנֵה הַשְּׂנִית כְּדִי לְמַנוּעַ הַמְשִׁתָּה וְרַב הַשְּׂמִחָה בְּשְׂאָר הַיָּמִים וְכְדִי שִׁתְּהִיָּה הַמְּנִיעָה עַל דְּרָף בִּינוּנִית לֹא עַל זֶה בְּלִבָּד רְאוּי לְהִקְרָא טוֹב רַק עַל הַשְּׂלֵמוֹת בְּכּוֹנֵה הַרְאִשׁוֹנָה וְהִיא הַשְּׂמִחָה בְּשֵׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר נְגִילָה וְנִשְׂמַחָה בּוֹ.

וְזֶה צָרִיף לְבַטֵּל מְלֵאכָה לְהַמְצִיא הַפְּנָאִי וְרְאִיָּה לְדַבֵּר זֶה מֵה שֶׁבָּא בְּמַגְלַת אֶסְתֵּר שְׂמִחָה וּמְשִׁתָּה יוֹם טוֹב הִנֵּה אַחַר שֶׁהִזְכִּיר מְשִׁתָּה וְשְׂמִחָה הַזִּכְרִיר יוֹם טוֹב וְכֹא בְּדַבְרֵיהֶם ז"ל שְׂמִחָה וּמְשִׁתָּה קִבִּילוּ עֲלֵיהֶם יוֹם טוֹב לֹא קִבִּילוּ עֲלֵיהֶם.

וְכֹן תִּרְגַּם אֲנִקְלוֹס מִמְחַרְתַּת הַשְּׂבִיט מִבְּמֵר יוֹמָא טְבָא כָּל זֶה רְאִיָּה שְׁעַל הַשְּׂבִיטָה מִמְּלֵאכָה נִקְרָא יוֹם טוֹב מִצַּד הַכּוֹנֵה הַרְאִשׁוֹנָה וּמִתּוֹף קִיּוּם מְצוֹת אֱלוֹהִים ר"ל הַלְכוֹת יוֹם טוֹב תִּתְקַיֵּם הָאֱמוּנָה הַרְאוּיָה לְהַאֲמִין בְּשֵׁם כְּפִי מֵה שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה דְּרָף נְבוֹאָה וְהוּא הָאֱמֶת הַיְצִיב הַקְּיִים כִּי זֶה הַשֵּׁם מוֹרָה עַל זֶה מַגְזַרְתָּ אֲמֵן וְכֹן כְּתוּב אֵל אֱמוּנָה וְהוּא כְּאֱלוֹהִים אֲמַר וְאֶרְשָׁתִּיף לִי בְּאֱמֶת כְּלוֹמַר בִּידִיעַת הָאֱמֶתִיּוֹת וְהוּא הַעֲיָקָר הַגְּדוֹל לְזַכּוֹת בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְצִדִּיק בְּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה כִּי אֵין מְצִיאוֹת לְאֶהֱבַת הַשֵּׁם זוּלַת הָאֱמוּנָה וְהוּא שֶׁהוֹסִיף אֲמַר וְאֶרְשָׁתִּיף לִי בְּאֱמוּנָה.

וְיָדוּעַ שֶׁהָאֲרוּסָה רַבַּת הַחֲשֵׁק וְהִיא מְשַׁגַּחַת מִן הַחֲלוּנוֹת מְצִיעָה מִן הַחֲרָפִים לְרֵאוֹת אֵת אֲרוּסָתָהּ וְכֵן הָאֲרוּס הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זֶה וּמִתּוֹף הַחֲשֵׁק הַהוּא יְדַבְּקוּ זֶה בְּזֶה וְהִיוּ לְבִשָּׁר אֶחָד בְּדַעְתָּם זֶה אֵת זֶה וְכִהְרֵגִישׁ כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּאֶהֱבַת הָאֲחֵר וְכֵן כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל מִתּוֹף הַחֲזִיקָה כְּשֶׁנִּי חֲלָקִי הַתּוֹרָה הַנְּזַכְרִים תִּתְעוֹרֵר וְתִלְמוּד דְּבַר מִתּוֹף דְּבַר עַד שֶׁתִּדְּבַק בְּשֵׁם וְהִתְהַלֵּךְ לֹא לְאִשָּׁה בְּדַעְתָּהּ אוֹתוֹ כְּפִי הַשְּׂגַת יְדִיעַת אָדָם הוּא שֶׁחֲתָם הַנְּבִיא דְּבָרוֹ הַטּוֹב וְיִדְעַת אֵת י"י.

וְכִבֵּר קִדְּם לְנְבִיא הַפֶּה זֶה בְּאֲמָרוֹ וְהִיא לֹא יְדַעָה כִּי אֲנִכִי נִתְּתִי לָהּ הַדְּגָן. וְהִיא הִיָּתָה סְבָה הַרְעָה לְסוֹרֵמֵא חֲרִי י"י לְפִי רוּעַ מִחֲשַׁבְתָּם בְּמִשְׁלַת הַכּוֹכְבִים שֶׁהֵם הָיוּ מִיַּחְסִים הַמְּשֻׁלָּה כְּלָה לְצָבָא הַשְּׂמִים כְּמוֹ שֶׁבָּא בִּירְמִיָּהוּ וּמֵאֵז חֲדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמִלְאֲכַת הַשְּׂמִים חֲסַרְנוּ כָּל וְהוּא הַדְּבַר שֶׁנִּבְּא עָלָיו מִשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה וְיַעַד עָלָיו כָּל הַרְעוֹת בְּאֲמָרוֹ וּפָן תִּשְׂא עֵינֶיךָ הַשְּׂמִיָּה וְרֵאִיתָ אֵת הַשְּׂמֵשׁ וְאֵת הַיָּרֵחַ אֲשֶׁר חֲלַק י"י אֱלֹהֶיךָ אֲנֹתָם לְכָל הַעַמִּים כִּי לְפִי הַמְּשֻׁלָּה הַנְּרֵאִית לָהֶם הִיא הַתְּעִיָּה הַגְּדוֹלָה לִיַּחַס הַמְּשֻׁלָּה וְהַגְּדוֹלָה לָהֶם וּלְפִיכֶךָ הָיוּ עוֹשִׂים הָאֲשֵׁרוֹת וְהַבְּעָלִים לְצָבָא הַשְּׂמִים לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְשִׁיגִים שֶׁכָּל הוּא וְנִפְסַד בְּעוֹלָם הַהִנִּיָּה וְהַפְּסַד יָבֵא מֵאֲתוֹ וְהוּא שֶׁהִזְכִּיר הַנְּבִיא עַל סִבַּת הָעוֹנוֹת שֶׁהַבְּדִילוּ בִּינֵיהֶם וּבֵין אֱלֹהֵיהֶם לְהַגְלוֹתָם מֵעַל אֲדָמָתָם וְאָמַר וְהִיא לֹא יְדַעָה כִּי אֲנִכִי נִתְּתִי לָהּ הַדְּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכִסֵּף הַרְבִּיטִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לְבַעַל וְכִשֵּׁם שֶׁהוֹדִיעַ הַנְּבִיא שֶׁסִּבַּת הַגְּלוּת הוּא בְּהַעֲדָר הַיְדִיעָה כֵּן הַבְּטִיחַ עַל הַיְשׁוּעָה וְהוֹדִיעַ שֶׁסִּבַּתָּהּ הַשְּׂגַת הַיְדִיעָה בְּאֲמָרוֹ וְיִדְעַת אֵת י"י וּבֵאָר זֶה וְאָמַר וְהִיא בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱוָם י"י אֲעֲנֶה אֵת הַשְּׂמִים וְגו' רְצָה בּוֹ כִּי בָעַת הַיְשׁוּעָה יוֹדַע לָהֶם כִּי אֲנִי הָעוֹנָה לְכָל דְּבַר קְרִיאָתָם וְזֶה דְּבַר נִפְלָא בְּדַבְרֵי הַנְּבִיאִים שֶׁיַּעֲרְבוּ חֲכָמוֹת רַבּוֹת בְּדַבְרֵי הַנְּבוּאוֹת שֶׁהֵם מְתַנְּבְּאִים עַל הָעַתִּיד כְּמוֹ שֶׁתִּרְאֶה בְּנְבוּאוֹת יְחִזְקֵאל שֶׁהוֹדִיעַ בָּהּ מַעֲשֵׂה מְרַכְּבָה לְפִי טְבַע הַדְּבָרִים הַנְּרֵאִים בְּמִרְאֵה וּלְפִי גִזְרַת שְׂמוֹת הַדְּבָרִים הַהֵם.

וראה והתבונן פי הנביא יחזקאל רמז על דבר מןפלא בראש דברו ובסופו בשם הנקה ובשם העיר ומשם לקח הרב רבינו משה לשון שם באמרו בראש ספרו יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון.

ונשוב לענינינו ונאמר שהנביאים היו רואים דברי חכמה נפלאים בתוך מראות העתידות לפי שלמות השפע האלהי היורד על השכל האנושי וזה נמשך למה שאמרו ז"ל על דבר החכם שאמר שמעו כי נגידים אדבר כל דבור ודבור שיוצא מפי הקב"ה עושין לו שני פתרים והוא הנאות כמה שאמר נעים זמירות אמת דבר אלהים שתיים זו שמענו עד שתמצא זה הענין נמשך בכל פי פשישלים זה השפע את האדם עד שיתעורר ללמד אחרים ולחבר ספר יהיו דבריו בדרך שתי תועלות פי לפי דבקותו בחומר והיה הנגלה ממנו תועלת החומר במדות האדם בהנהגת המדינה בעמידת האיש ובקיום המין.

ולפי ההוד הנאצל מלמעלה יהיה הנסתר תועלת הצורה בענין בקשת חכמה והשגתה. וכשהשפע הזה משלים את האדם עד שינבא יראה מהנגלה ידיעת העתיד בענין החומר גם כן ויראה מהנסתר דבר חכמה בלא ספק ופעמים יראה להם דבר אחד או ענין שיוורה על דבר והפכו לפי גזרת השם ולפי טבע הענין הנראה.

וענין הנזכר ימשך אף במציאות מה שאירע לאיש אחר או לעם אחר אשר עליו השגחת השם והוא שהיו דורשים דורשי רשומות על המעשים שארעו לעם במדבר באמרו על וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים אין מים אלא תורה וכיוצא בזה.

ולפי ענין זה צריך שילקח דבר הרב המורה בקרא בני אדם קונוהכל שלא תתקנים המציאות רק לשת וכיוצא בזה ולפי זה הענין גם כן אני כותב בחבורי זה מה שאני כותב על ספורי המעשים שארעו במעשה ההוא הנזכר ובשמות קינו והכל נשת וכיוצא בזה.

ולפי הענין הנזכר בשלמות הנבואה ראה הושע הנביא והתעורר להעיר אחרים בידיעת השם בתוך נבואתו על העתידות כמו שנזכר באמרו והי' ביום ההוא אענה וגומר. והוסיף עוד בראור פרטי להודיע שהכל מאתו על ידי אמצעים ואמר אני אענה את השמים והם יענו את הארץ ר"ל פי בכחו יתנועעו הגלגלים ובדברי יעשו כל מעשיהם וזהו המענה הנאות לשם ולשמים.

ואפשר שהמלה הזאת באה בדרך הרמז שבא במלת חובלים פי לפי קריאתו הישרה רמז על ענין אחר והוא שבאר שם זכריה הנביא ואמר ואכחיד את שלשת הרועים. ולפי קריאתו בהפוך האותיות רמז על ענין אחר ושניהם נמשכים להוראה אחת והוא אמרו וגם נפשם בחלה בי.

וכבר הזכיר זה הענין הרב המורה ולפי עומק הענין הזה תרגם יונתן מלות רבות בנבואות גם בנבואת זה הנביא כמו שנזכיר קצתה. וזה לפי שדרך לשון הקדש שיתחלפו בו אותיות בשמוש הלשון כמו שבא בדברי נעים זמירות פי בשירת ספר תלים פתב ויחרגו ממסגרותיהם ובספר שמואל כתב במקומו ויחגרו ממסגרותם.

וכן באה טית נצטדק והצטידנו שבאה במקום הא התפעל והיה ראוי להקדימה לצדי וכן הנביא הזה פתב בני עלוה במקום בני עלוה גם משה רבינו ע' גלה לנו זה הענין בשמוש

השמות בהראותם בשנוי אותיות ובקצת גזרת מלה כי אמר קנו על פי קניתי איש את י"י ונח על פי זה ונחמנו.

ונאמר כי מלת אענה גם כן באה לרמז פפי קריאתה הישרה שהשם עונה לכל נענה כי במענהו ובדברו שהוא רצונו יעשה רצון יראיו ולפי קריאתה בהפוך אותיות תורה שהנה מניע לא מתנועע והוא שאמר אענה נאם י"י ואמר אחר זה שהוא מניע הגלגלים אשר לתנועתם השתלשלו כל התנועות ובתנועה היא התאמת מציאות האחד והיותו לא גוף ולא פח בגוף כמו שהזכיר הרב המורה בשש ועשרים הקדמות שהקדים אריסטוטליס לזה וכן כתב הרב המורה ובתנועת הגלגל יתערבו היסודות ובאור ובחשף ישפנו מגניהם ותחלת המזיגות שיתחדש מהם שני האדים שהם תחלת סבות אותות השמים אשר המטר מהם והם גם כן סבת המחצבים ואחר פן הרפבת הצמחים ואחר הצמחים בעלי חיים וההרפכה האחרונה הוא האדם זה לשון הרב המורה והקרוב אצלי שעל כל זה העיד הנביא שראה תוך נבואתו על הדרך הנזכר כי אמרו והם יענו את הארץ רצה בו שבתנועתם יתערבו היסודות כי הארץ שם כולל לארבעה יסודות כמו שאמר הרב המורה.

וראה והתבונן אמרו והארץ תענה ולא אמר והיא תענה כדרך שאר הנזכרים שם וזה לפי שהארץ שם משותף והארץ השני בא על יסוד העפר התחתון לבדו ובו רמז על המחצבים כדרך שרמז משה רבינו ע"ה באמרו ותראה היבשה וסמך לו ויקרא אלהים ליבשה ארץ ויחד ליום ההוא הצמחים ואמר תדשא הארץ דשא וגומר ובשם ההוא בעצמו רמז הנביא הושע באמרו והם יענו את יזרעאל ומה שהזכיר את הדגן ואת התירוש ואת היצהר ונמשך לענין הנבואה כי בהם חיי האדם וכבר קדם שם דבר הפופרים בממשלת השם שהיו אומרים על צבא השמים נותני לחמי ומימי והוא שאמר על זה והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש וגומר ולפי ענין החכמה רמז בהם על שאר היסודות המתערבים עם העפר בהנויות הנמצאים ולא הזכיר אותם בבואור בשאר המורכבים לפני רבים נזכיר מהם שלשה.

האחד מפני שאין הצורך בהם לחיי האדם כמו שהוא הצורך בצמחים והשני מפני שאינם נמצאים כחומר האדם בצמחים כי חומר האדם נזון וצומח יום יום והשלישי כי הנוית המוצאים אינה נראית כהנוית שאר המורכבים והדבר שאינו נגלה לכל יסתירוהו הנביאים להיותו דעת זר מן ההמון כמו שהסתיר גם כן משה רבינו ע"ה הנוית אוצר המטר והנוית המלאכים שרמז עליהם באמרו בראשית ברא אלהים כמו שקדם לנו כי כן נראה במאמר רז"ל באמרם בראשית נמי מאמר הוא ונמשך לזה הנביא באמרם אענה נאם י"י ובאה מלת נאם במקום מלת בראשית ויבא גם כן הפסוק שהוא פלו כשתדקדק בפסוק הראשון ממעשה בראשית ובפסוק השני רמז על אוצר המטר ועל הנוית הצמחים ואחר פן רמז על בעלי חיים ועל האדם ורמז בו כי השלש הרפבות הן באדם וסבת שלמות האדם הוא כפחוקו וזו נאות לקבל השפעה האלהי.

ואז יתיחס החומר העפרי הוא הצומח אל השם כי הוא המוליד והמצמיח לאביהם ילדי זנונים ואז תקרא החיונית רוחמה והחלק השכלי עמו והוא שאמר וזרעתי לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה.

וסבת זה מה שחתם בדברו ומה שפתח בו כי בפתחתו אמר וידעת את י"י ובחתימתו אמר והוא יאמר אלהי וזה הענין פלו כפי צד החכמה שפא בענין הנבואה על העתיד לפי שבזמן ההוא תמלא הארץ דעה את י"י.

ולפי חשיבות הדור ההוא ימצאו השלמים ויתחסס המציאות אל השם פדרה חשק הארוסה להגלות טוב המציאות אבל פל זמן שישאל חוטאים יתחסס ההפך להגלות הרע במציאות לאשה וילדי זנונים כמו שפתח בו הנביא בהתנבאו על עון העם ועל גלותו.

וכבר העיר יונתן ע"ה בתרגומו על השמות ההם פלם כפי הענין הנבואה ומתוך הערתו יודע גם פן הראתם לפי צד החכמה הבא בכלל הנבואה כי הוא תרגם קח לה אשת זנונים וילדי זנונים אזל איתנבי על יתבי קרתא טעותא דאינון מוספין למחטי, התבונן היטב בדבר השלם הזה ובכל הנמשך לו בנבואה זו כי הוא נפלא להבין בו סודות הנבואה שפאו בדברי הנביא הזה ובדברי שאר הנביאים כמו שיראה להמון שהנביאים היו עושים המעשים שנראה שפאה להם המצוה לעשותם גם אותם שהם עון וגנאי לכל אדם ויראה לקצת חכמי ישראל שהם מעשי נבואה והוא שהיה נראה להם לנביאים שהם היו עושים המעשים ההם ולא זו הדרה ולא זו העיר אבל הוא כמו שהעיר עליו יונתן בשתוף השמות ותרגם קח לה איתנבי כי שם קיחה פול על הדבור בנבואה או בחכמה או בתפלה והפלה בכל דבר חזק יבא הלמוד דרר קנין מקניני האדם ולפיכך נקראה החכמה לקח כמו שאמר החכם כי לקח טוב נתתי לכם.

ואמר ישמע חכם ויוסיף לקח. ועוד אמר לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח.

והוא פאלו אמר יוסיף דבור טוב כי הוא נמשך אל מחשבת החכם ואזון הנביאים הוציא השם הזה במקום דבור באמרו יערף כמטר לקחי ונגיד עליו ריעו תזל פטל אמרתי. ואפשר שנמשך לענין זה ויקח קרח וגו' כי לפי השיגם החכמה העיונית מלאם לבם לאמר כי כל העדה פלם קדושים ובתוכם י"י וגו' וכן מצאנו השם הזה נופל על דברי תפלה ותשובה כמו שאמר החכם קחו עמכם דברים והוא פאלו אמר דברו לכם דברים בענין התשובה והוא גם פן נופל בענין הנבואה שפא בכללו ענין חכמה כמו שפא בנבואת זכריה לקוח מאת הגולה וגו' כמו שהתבאר בפירשת זכור.

ולפי ענין זה אמר קח לה אשת וגומר כמו שתרגמו יונתן וראיה לדבר אמרו וילדי זנונים כי הילדים לא תפול עליהם מלת קיחה כפי הנחתה הראשונה אבל הוא פענין התרגום והוא שאמר הנביא כמבאר דברו כי זנה תזנה הארץ מאחרי י"י ואחר פן אמר וילך ויקח את גמר בת דבלים ותרגם יונתן ואזל ואתנביא עליהון דאם יתובון ישתבק להון ואם לאו כמיתר עלי תנין יתרון.

ותרגם זה מורה על צד אחד מצדי הנבואה הנסתרים והוא שפעמים תבא הנבואה מצד גזרת השם או מצד גזרת קצתו בענין אחד ומצד גזרת השם הנשאר בענין אחר והנמשך לזה על מינים רבים כי משם גומר הבין דאם יתובון ישתבק להון רצה בו שאם יגמר עונם יגמר הגמול העון.

ולפי זה הענין נראה שתרגם אוניקלוס עשו פלה שהוא אמר אעבד עמהון גמירה אם תיירין וכבר הקדמנו במקומו ביאור אחר. ואחר שאוניקלוס הזכיר מלת גמירה בשם

גומר הנזכר בזה נראה שנטה אל הענין הזה שתרגם יונתן ולקח שם גומר כאלו נזכר פעמים.

ושם דבלים הבין ממנו ענין לפי שלש גזרות חלוקות כי מדבל הבין דאם לא ומבלים הבין פמיתר עלי תינין יתרון כאלו אמר בלים פענין אלה נובלת עליה. ועוד הבין ממנו תאנים כאלו אמר דבלים כמו שנמצא בישעיה דבלת תאנים.

וענין הראות רמז הנבואה בעלי תאנים כפי מה שנזכר עלה תאנה במעשה בראשית. וענין התרגום הנרמז הוא מןפלא וטוב מאד להבין סודות הנבואה.

וכן בא בהריון בלידת הבן אמרו ועבדו עובדין בישין פדרה שאמר ישעיהו תהרו השש תלדו קש ותרגמו איתעשתון לכוון עממיא עשתונין דרשע עבדתון לכוון עובדין בישין.

וכן תרגם ושם יזרעאל מבריא ואפשר שלקחו מגזרת קצת השם הראשון כאלו אמר יזר. אבל אמרו כי גדול יום יזרעאל תרגם ארי רב יום פנישתהון ושם לקחו מגזרת זרע כמו שאמר הנביא הזה וזרעתיה לי בארץ או אפשר שמצד פזור הזרע לקחו על ענין פחות נרע ומצד קביעתו בארץ.

ומצד הטוב שהוא בו בכח לקחו על ענין חשוב וטוב. וזה דבר נמשך הרבה בדבריהנביאים והחכמים שיניחו דבר אחד על שני הפכים על האחד מצד אחד ועל השני מצד אחר.

וכפי מה שפכתתי נמשך דברי יונתן ע"ה פענין הנבואה הזאת אבל מצד החכמה הנרמז בו כמו שאמרנו בהתחלת הנבואה על חלקי המורכבים בעולם השפל פדרה גנאי כפי מחשבת הרעים האומרים אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי וגו' הם שאינם משיגים שהכל מאת השם כמו שבא והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה את הדגן והתירוש והיצהרה אבל מיחסים הכל לשפל הפועל לא לשם פלל והם האומרים עזוב י"י את הארץ כמו שהזכיר יחזקאל ואם לא יאמרו זה בפירוש פונתם פי האלוה הפועל הוא האלוה רע לפי ההפסד הנמשך אל ההנהיג והם הרעים אומרים גם כן פי זנוני הארץ יוציאו הדגן והתירוש והיצהרה.

וזה דבר הרעים הפופרים הנקראים פטריני וזה פלו יוצא להם מרוע הבנת דברי הנביאים והחכמים שהיו מזכירין דברים פדרה משל ובלשון בני אדם כמו שהזכיר הרב המורה שאפלטון היה קורא החומר נקבה והצורה זכר והזכיר גם כן ששלקמה החכם דמה החומר באשת איש זונה לפי החליפה צורה אחר צורה יום וילפי הענין הזה בא ענין מצד החכמה בכלל נבואה זו כי לגותן הצורות קרא הושע והוא שהזכירו פעם שנית בפסוק הראשון והפסיק בין תחלת דבר י"י בהושע ובין ניאמר י"י אל הושע.

והקרוב אצלי שהפסוק בא לרמז על השמים שלא נזכרו שם לפי האמונה הפחותה שהיתה ברעים מהדורות ההם ובא הפסוק למבינים באור לבראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כמו שבאר בסוף הנבואה וקרא לחומר אשת זנונים ולמיני המורכבים ממנו ילדי זנונים ולפיקה תפול עליהם קיחה כי פלם הם מקבלי צורות והוא שבאר ואמר כי זנה תזנה הארץ רצה בו החומר הראשון.

ואמרו מאתרי י"י לפי שהוא פאלו הוא מאתרי לרחקו מהשפע האלהי הנאצל מהודו וקראו גומר בת דבלים לפי הפליה הנמשכת בהיות דור הולך ודור בא ואמר בת דבלים לפי שהארץ פלה מורכבת מארבעה הכלים הכלים.

ותהיה אות הדלת סימן. ואפשר שלפי ענין זה פתח קהלת בהכל הכלים.

ואחר שהזכיר הנביא החומר הראשון וכלל בו הרפכת הנמצאים על הדרך הנזכר הזכיר הרפכת הצמחים וקרא לו יזרעאל בשם אשר פנהו האדון הראשון לנביאים עשב מזריע זרע.

וכבר הזכרנו פנים רבים לשם הזה בפרשת שופטים ושופרים שרמז בו על ענין הפליה שבו הנראה רע לבני אדם וידוע למבינים פי הוא סבת ההנהיגה ועל זה רמז מצד החכמה באמרו ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא כי כן מצאנו מקום שיפול העץ שם יהוא.

והנביא רמז מצד החכמה בפסוק הזה על מחשבת הרעים בהפסד ההנהיגה הנגלה ובפסוק הדבק אליו פי ההפסד ההוא הוא ההנהיגה. ואחר זה בא לרמז על הרפכת חומר בעלי חיים וקראה בת לפי בחינתה אצל הרפכת החומר החי המדבר לפי שחומר האדם הקרוב הוא חומר שאר בעלי חיים הקרוב כמו שהזכיר הרב המורה והוא נמצא ג"כ באדם.

ולפי דעת הרעים תקרא לא רוחמה פיכן יקראו גם הם לא עמי לפי שהחלק החיוני והחלק האנושי אשר באנשים ההם אין חפץ השם בהם והוא שאמר פי לא אוסיף עוד ארחם ואמר ואנכי לא אהיה להם.

אמנם לפי בחינת המון הרב ממנו שאי אפשר שלא ימצא המבוקש במין ההוא והוא האדם השלם אמר והיה מספר בני ישראל וגומר יאמר להם בני אל חי וזה פלו נמשך אפילו לפי הדור הרע אמנם לעתיד לפי הדור הטוב ואמרתי ללא עמי אתה והוא יאמר אלהי.

ואתם בני אם תפקחו עיניכם להביט אל המראה הזאת תראו השלש לידות באדם עצמו פי כן ימצא בו הכח הנזון הוא הצומח המזריע והכח המרגיש הוא הנפש החיה אשר לא רוחמה מצד אחד ומצד אחר רוחמה והכח השכלי והוא צורת האדם.

וכשיאמר אלהי אז יקרא עמי וכאשר תוסיפו בני להביט אל היכל הקדש תמצאו בצורת האדם עצמה השלש כאשר נמצאו לאדם קין והכל ושת כמו שזכר בפרשת ויהיו חיי שרה.

וכבר העירותי אתכם פי גם ספור המציאות יבא מצד החכמה גם כן וכאשר נזכר על קין שמו יתברך באמרו קניתי איש את י"י פי הוא המתמיד במין כן נזכר הנה בקריאת שמו יזרעאל וכבר נזכר בשם הכל ושת מה שזכר ומשם תבינו.

וכפי השלש לידות שזכרו הנה הזכיר גם כן ישעיה הנביא עמנו אל ומהר שלל חש בז ופלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום. ואל יבהילכם השם לא בנבואה הזאת ולא בזולתה פי רבים אשר המית לפי שלא ידעו דרך י"י ללקת בתורתו ולהבין סודותיה כמו שהעיר על ענין זה דניאל ואמר פי סתומים וסתומים הדברים עד עת קץ יתבררו ויתלבנו ויזכרו פו רבים והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים והמשפילים יבינו.

והנכון שהבירור והלבון והצירוף נאמרו על הדברים כי כן צריכים דרישה אחר דרישה פעמים רבות שכל אחת מהם טובה בעצמה ואם רמז לאנשים הוא נאמר גם פן לפי ענין זה כי פחות השכל צריכים לפי שתופס אל החומר לצירוף וללבון ולבירור כמו שאמר הקכם מצרף לפסוף וכור לזהב ואיש לפי מהללו ואמר מצרף לפסוף וכור לזהב ובוחן לבות י"י רוצה בו וצורף לבות י"י כי הפל מאתו כמו שאמר ומי"י אשה משפלת ואמר רמיה הנני צורפם ובחנתים.

ואחר שהוא פן אין ספק שדברי הנבואה שהם נמשכים למעלת השכל האנושי העליונה אין ראוי שילקחו כפשוטיהם רק שיחקרו חקירות רבות וכל עת שימצא האדם בו נסתר ייטב המובן ממנו מאשר לפניו כפי מה שהעירותי על נבואת הושע.

וכן נאמר בנבואת ישעיה כי אע"פ שהיא נאמרת על עניני הדורות שהתנבא עליהם כמו שפרשו המפרשים צד החכמה לא יבצר מהם ובשני הענינים צריך לדעת והוא דבר פשוט לכל יודע ספר כי השמות אינם להורות על עצם הנקראים בהם רק על סבתה הראשונה.

הלא תראה שמשנה רבינו ע"ה קרא שם המזבח י"י נסי ואין פתי בעולם שיחשוב שהשם המיוחד לו ית' יאות לאחר זולתו אבל להזכיר הנס שבא במקום ההוא מאת השם קרא המזבח אשר בנה לפניו י"י נסי רוצה בו שהעמידע ויאמר שמאת השם הנה נסו.

וכמהו קריאת גדעון למזבח י"י שלום מפני שאמר לו מלאך השם שלום לך אל תירא ולהזכיר הענין ההוא קרא למזבח בשם ההוא. וכפי הענין הזה שאין בו ספק בשני המקומות הנזכרים באו שאר השמות הנאמרים בדברי הנביאים וענין הנבואה על הדורות ההם כבר הזכירוהו המפרשים ונצרך יונתן לתרגם לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב עד דלא ידע לרחקא בישא וגו'.

לפי שסמך לו הנביא כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב וגו'. וצריך להתבונן איך יהיה אות על עזיבת האדמה אכלו חמאה ודבש.

והנכון לומר בו כי האות הוא למה שבא בסוף הענין והי' ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן והי' מרוב עשות חלב יאכל חמאה פי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ ותרגמו יונתן ויהי מסגי טוב משח יתפרנסון כל צדיקיא דישתארון בגו ארעא.

ולקח המתרגם עשות כאלו הוא דגוש בדרך כי מיץ חלב יוצא חמאה. והנביא ביאר על אמרו יאכל חמאה פי חמאה ודבש יאכל וזה בלא ספק לענין הערה על המשל פלו כאשר הוא גם פן הערה בלא ספק אמרו תעזוב האדמה נמשך לאות והוא ביאור בלא ספק בא להודיע מי העלמה ומי הבן כמו שבאר בפן האחר ובנביאה היולדת מה שהקדים לו ואמר י"י אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שגל חש בזו ולא בא שם ואקח את הגליון ואכתוב עליו רק ואעידה לי עדים נאמנים וגו' ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן ואחר פן צנהו השם לקרוא שמו מהר שגל חש בזו.

וכמו כן הקדים הנביא לאמר ילד יולד לנו וגו' העם ההולכים בחושך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם וכבר העיר הרב המורה על הפסוק הזה בחתימת ספרו

להיותו תכלית השלמות ואתם בני ידעתם פי התורה נמשלה לדבש וחרב פאמרו דבש וחרב תחת לשונך וריח שלמותיך פריח לבנון.

ולפי הענין הזה תמשך הנבואה ההיא וקרוב היא למבין לבאר ענין הנבואה ההיא מצד החכמה ולהוציא מפתח דברי כמה שפתבתי במקום הזה ובזולתו ואין ראוי להקל באחת מן הנבואות לפי הענין הזה כי מעיקר האמונה לסמוך כמה שהבטיחוהו הנביאים על העתיד כמו שהבטיח הושע הנביא באמרו וארשתיך לי לעולם וגו' וזאת ההבטחה שהבטיחנו הנביא אף על פי שעונינו הבדילו בינינו לבין אלהינו אינה רחוקה ממנו כי כשתחפון האהבה קרוב הדבר מאד יותר ויותר מאשר היה בעת עלותינו ממצרים שהינו בלא תורה.

ואין להתאוש מהגאולה לפי מיעוט בני עמנו כי לא בחר בנו השם מראש מר ובנו כי אנו היינו המעט מכל העמים כאשר העירה התורה ועל דרך זה הם הטובים לעולם גם הנביא אמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה ואתה רואה בפרשת הזאת במספר הפקודים ששפט לוי הנבחר היה מועט מכל שפט ולא עלה מספרם לשנים ועשרים אף ואף על פי שפקודיהם היו מן חדש ומעלה והיה בהם שפט משבעים אף ושפט מששים אף ופקודיהם היו מבין עשרים שנה ומעלה.

וזו ראיה גדולה שאין אהבת השם נראית ברב עם ולא ברבויים גם כן נצחו יוצאי מצרים את אויביהם ולא בחרב ולא בחנית כבשו הארצות אבל הפל היה על דרך מופתים וכן בעלותם מבבל לא היה שם רק רצון השם שהעיר רוח כורש ורוח העם.

וכן יהיה לעתיד והוא שהקדים הנביא ואמר לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר ודברתי על לבה ונתתי לה את פרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי געוריה וכיום עלותה מארץ מצרים.

ואמרו והולכתיה המדבר לפי שידוע שמי שגדל עם הרעים יטה אל טבעם ומנהגם והוא נמנע שישגיגו שלמות אנושי עם זה וכן הוא נמנע שייצא פתאום ממדה אל מדה בהפך. ולפיכך צריך כל אדם לבקש שלמות שישור מאהלי אנשים רשעים ומחבורם ויתבודד עד שישנה מנהגו וטבעו לטוב אפטר לו להשיג שלמות אנושי לא זולת זה.

והשם אשר לו נתפנו עלילות כאשר פקד עמו והוציאם ממצרים סבב להוליכם דרך המדבר והעמידם שם בבדידות מכל העמים ארבעים שנה שהם זמן נתון ללמוד כמו שאמרו בן ארבעים שנה שהם זמן נתון ללמוד כמו שאמרו בן ארבעים לבינה ואחר כן הביאם אל ארץ נושבת.

וכן לעתיד בקרוב יוליכנו המדבר כאשר הבטיחנו ונדבר על לבנו להשיבנו אליו להיותנו לו סגולה מכל העמים ולתחתנו ממלכת פהנים וגוי קדוש ויקרא שמו עלינו וכחשוש חתן על פלה ישיש עלינו ונאנחנו נשמח בו ושוש נשיש בי"י תגל נפשונו באלהינו כי נהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלהים אז יקרא אישי כמו שאמר הנביא והיה ביום ההוא תקראי לי אישי.

ואמר הנביא גם כן כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש חתן על פלה ישיש עליך אלהיך. ליום מתן תורה.

דַּרְשׁ הַהוּא גְּלִילָאֵי עֲלֵיהּ דְּרַב חֲסֵדָא בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דִּיהַב אוּרְיִין תְּלִיתַאי לְעַם תְּלִיתַאי עַל יַד תְּלִיתַאי בְּיוֹם תְּלִיתַאי בְּיַרְחַ תְּלִיתַאי. לְשׁוֹן דְּרִישָׁה נוֹפֵל עַל חֲקִירַת הַדְּבָר בְּכָל מַה שְׁנֵאמַר בּו ר"ל לְגִלוֹת כָּל נֶסְתֵּר בּו וּלְדַעַת אֲמַתְתּוּ.

וּלְפִי שְׂרַב דְּבָרֵי הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים נֶאמְרִים כְּדִי לְהַמְצִיא בָּהֶם תּוֹעֵלַת לְכָל כְּוִנּוּ בָּהֶם שְׁנֵי פָּנִים אֶחָד מֵהֶם נִגְלָה פְּשׁוּט לְכָל יוֹדְעֵי הַלְשׁוֹן הַהוּא וּמְבִינֵיו וְאֶחָד נֶסְתֵּר מִרְבִּים מוֹכֵן לִיחִידִים אַחַר דְּרִישָׁה רַבָּה.

וַיֹּאמֶר עַל הָרֵאשׁוֹן פְּשׁוּט וְעַל הַשְּׁנֵי דַרְשׁ. וּלְפִי זֶה הֶעֱנִין דְּרִשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל שְׁמַעוּ כִּי נִגִּידִים אֲדַבֵּר כָּל דְּבוּר וְדְבוּר וְדְבוּר שְׁיִוצֵא מִפִּי הַקַּב"ה קוֹשְׁרִין לוֹ שְׁנֵי כְּתָרִים ר"ל שְׁמִיחָסִין לוֹ שְׁנֵי שְׁלֵמוֹת וְהַצְרִיף לְדַעַת וְהִרְאוּ לְהֶאֱמִין כִּי כָּל דְּבַר נְבִיא בְּנִבּוּאָתוֹ אוֹ כָּל דְּבַר חֲכָם שְׁלֵם בְּחֻקְתּוֹ יִוצֵא מִפִּי הַקַּב"ה וּפְסוּק זֶה שְׁלֵמָה הַחֲכָם אֶמְרוּ וַיַּחֲסוּ אוֹתוֹ לְקִרְיַת חֲכָמָה בְּרֵאשׁ מְרוֹמִים וְגו' לִיד שְׁעָרִים לְפִי קֶרֶת וְגו'.

וּכְנֻגַּד בְּרֵאשׁ מְרוֹמִים אֶמְר אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא וְגו'. וּכְנֻגַּד לִיד שְׁעָרִים אֶמְר הַבִּינוּ פְּתָאִים עֶרְמָה וְגו'.

אַחַר כֵּן אֶמְר שְׁמַעוּ כִּי נִגִּידִים אֲדַבֵּר וּמִפְּתַח שְׁפָתַי מִיִּשְׂרָיִם רוֹצֵה בּו בְּמָה שְׁיִיטֵב וַיִּשְׂרַב בְּעֵינֵי הַיְחִידִים וּבְעֵינֵי הָעַם כָּל כַּת וְכַת כְּאִשְׁרַיִם הֵיא וְהַמּוֹכֵן לְכָל כַּת וְכַת הוּא לְתוֹעֵלַת גְּדוּלָה וְהוּא הַפְּתֵר וְהַפְּתֵר הָאֶחָד הוּא מִשְׁמַעוֹת הַפְּשׁוּט וְהַשְּׁנֵי הוּא מִשְׁמַעוֹת הַדְּרִשׁ.

וּלְפִי שְׁהַהֲנִיחָה הָרֵאשׁוֹנָה לְדַרְשׁ הוּא עַל דְּבַר יִוצֵא מִיַּדִּי פְּשׁוּטוֹ הַנְּשֵׂאֵל זֶה הַלְשׁוֹן וְנֵאמַר דַּרְשׁ עַל כָּל דְּבַר שְׁנֵאמַר בְּדֶרֶךְ סִמְךָ אֵל הַפְּתוּב וְאִם לֹא הִיְתָה כָּלֵל כְּוִנַּת הַפְּתוּב אֵל הַדְּבַר הַהוּא הַנְּסִמְךָ אֵלָיו אֲבָל כְּוִנַּת בַּעַל הַדְּבַר הַהוּא שְׁיִקְבְּלוּ מִמֶּנּוּ הָאֲמַת בְּאִי זֶה דְּרִיף שְׁתִּהֵי הַקַּבְלָה הַהִיא וְהַמְבִּין שְׁיִדְרוֹשׁ הַדְּבַר הַיֵּטֵב יִדַּע כְּוִנַּת אֶמְרוּ וְהוּא אֶמְרִים ו"ל וְקָרָא אֶסְמַכְתָּא בְּעֵלְמָא.

וְהַמְשָׁל בְּזֶה אֶמְרִים אֵין דְּבָרֵי תוֹרָה מִתְקַיְיִמִין אֵלָא בְּמִי שְׁמַמִּית עֲצָמוֹ עֲלֵיהֶם שְׁנֵאמַר זֹאת הַתּוֹרָה אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֵהָל וְגו' הַדְּבַר הַזֶּה בְּעֲצָמוֹ אֲמַת שְׁלֵא יִשְׁיֵג אֲדָם קִיּוּם דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְהוּא הַשְּׁגַת הָאֲמַתוֹת אֵלָא בִּיגִיעָה רַבָּה וְהַשְׁתַּדְּלוֹת גְּמוּרָה בְּהַתְּמַדָּה עַד עַת הַמְּנוֹת וְסִמְךָ הַדְּבַר הַזֶּה לְכַתּוּב מוֹעִיל מְאֹד לְהַמּוֹן הַשׁוֹמְעִים כְּדִי שְׁיִתְּאֲמַת אֲצֵלָם וַיַּעֲלֵה בְּלָבָם שְׁעַל זֶה הַזְּהִירָה הַתּוֹרָה וּבְזֶה יִקְבְּלוּ הַדְּבַר הָאֲמַתִּי בְּדֶרֶךְ תַּחֲבוּלָה וְרוּב דְּרִשׁוֹת הַתַּלְמוּד בָּאוּ בְּדֶרֶךְ תַּחֲבוּלָה זֹו וְאֵין בְּזֶה רַק טוֹב כִּי טוֹבָה הַהוֹנָאָה הַמוֹעִילָה לְקַבֵּל אוֹתָהּ וּלְפִי מַה שְׁזַכְּרֵנוּ כָּל מְבִין כְּשִׁישְׁמַע דְּבַר אוֹ יִקְרָאנוּ וַיִּדַּע כִּי בַּעַל הַדְּבַר הַהוּא חֲכָם רְאוּי לוֹ שְׁיִשְׁתַּדֵּל לְחַקוֹר הַכְּוִנָּה בּו אֲז יִשְׁיֵג הַתּוֹעֵלַת.

וְאַחַר שְׁהוּא כֵּן רְאוּי לְנוּ לְחַקוֹר דְּבַר הַדְּרוֹשׁ שְׁהַזְכְּרֵנוּ תַּחֲלָה וְזֶה לְשִׁלְשָׁה טְעָמִים. הָאֶחָד כִּי מֵאַחַר שְׁנִכְתַּב בְּכָלֵל דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יִדַּענוּ כִּי לְתוֹעֵלַת נִכְתַּב הַשְּׁנֵי.

הַתְּיַחֲסוּ אֵל חֲכָם יְדוּעַ וּמְפֹרָסִים כִּי אֶמְרוּ עֲלֵיהּ דְּרַב חֲסֵדָא הוּא כְּפִי לְשׁוֹן הַתּוֹרָה שְׁאֲמָרָה וְהַחֲוִיִּים עֲלֵיו וְתַרְגוּמוֹ וְדִשְׁרוֹן סְמִיכִין עֲלוּהִי ר"ל הַנְּטַפְּלִים אֵלָיו וְכְמוֹהוּ שְׁרָפִים עוֹנְמִדִים מִמַּעַל לוֹ.

להתיצב על י"י. וכפי ענין זה בא עליה דרב חסדא רוצה בו שהי' סומך עליו כמה שיהיה אומר כי רב חסדא היה מורה אותו מה שהי' דורש ב'רבים כמו שאמרו אוקים רב אמורא עלויה ודרש פי כן היה המנהג הקדום שהרב הגדול הי' מעמיד אחד מתלמידיו ומלמד אותו מה שיהיה רצונו להודיע לעם לפי שאין נאה לרב הגדול להגביה קולו ב'המון.

ולזה היה נקרא התלמיד אמורא לפי שאין לו בלמוד ההוא רק המאמר והרב היה נקרא תנא לפי שהוא היה שונן ומשונן. וכבר התבאר מזה שהדרש הנזכר היה לרב חסדא והוא היה חכם מפורסם.

והוא הטעם השני המביא אותנו לחקור הדבר הזה היטב. והטעם השלישי והוא המכריח לפי שהוא דבר נאמר על יסוד תורתנו וכללה ולפיכך נאמר בלשון צחות ובמליצה נמרצה להעיר ולהודיע פי בא לתועלת גדולה.

ועתה נתחיל ונאמר בעזר המלמד לאדם דעת ומאתו מענה לשון. ונאמר שזה המספר שהקריין בו דברו הי' להעיר אותנו על פונת התורה כלה בדרך שלא תהי' אצלנו מצות אנשים מלומדה כאלו אמר התעוררו במספר הזה בכונת מצות התורה בשלשית חלקיהן כמו שיתבאר.

והפונה ההיא תורה פי התורה הוא חקמתכם ובינתכם שכל מצותיה באו להעביר השקר ולהעמיד האמת והוא שקודם מתן תורה היו אנשי העולם מלבד יחידים תועים בעיקר האמונה ומיחסים פעולות העולם בכללו לפועלים האמצעיים לא לפועל הראשון.

ולזה היו עובדים הגלגלים והפוככים ושאר הנבראים ולכבודם היו עושים צורות לקרוא בני אדם לעבודת הנבראים שהם מה שאין רצון השם בעבודה ההיא לפי שכולם משרתים ומשמשים ועושים שליחות השם ומלאכותו והוא לבדו המלך שראוי ומחוייב לעבדו כדי להפיר שהכל מכחו וממשלתו.

ועל זה באה התורה להודיע אמתת מציאות השם הפשוטה שממשלתו בכל ולו לבדו הממשלה והכל אין נגדו. ועל זה צננו תחלה לשמוע בקולו לבד והשמיעה בקולו היא הלמידה והחקירה בכל חלקי העולם שהם שלשה ובבחינת השלשה חלקים ישמע בקולו לפי שבזאת הבחינה יודע שכולם צריכים למציא ולמעמיד הוא הקב"ה אשר צוה ונבראו ויעמידה לעד לעולם כל אחד מהם כפי מה שהוטבע עליו והוא לבדו נמצא אמתית עומד בעצמו ומעמיד במציאותו שאר הנמצאים החלוקים בשלשה עולמות.

ועל דרך זה השיג יחזקאל המראה ולפיכך נכתב בה וארא שלשה פעמים. ועל דרך זה נאמר שלוש הקדושה במראה לישעיה אחר שראה שלשה ענינים בשלשה מקומות והם הפסא וההיכל וממעל לכסא.

והוא שאמרו ז"ל שלש פתות אומרות קדושה אחת אומרת קדוש. ואחת אומרת קדוש קדוש.

ואחת אומרת ק"ק"ק. רמז על שלוש הקדושה הנאמרת בפתוב ותרגומה לעד.

אמנם יונתן השלם סדר הפתות פסדר יחזקאל הנביא שאמר שראה תחלה חסיות ואחר חסיות האופנים לפי ששתי השגות אלו קודמת בלמוד להשגה השלישית אבל הקדים

החיות לקדימת מעלה וסבה לא על קדימת השגת הלמוד כי קדימת הלמוד היא באופנים
וכפי זה הענינו מצאתי בדברי רז"ל למה נאמר ק"ק"ק ג' פעמים.

קדוש שאינו נראה לבריות. קדוש שאפילו חיות הקודש שהן נושאות פסא פבודו אינם
רואות אותו.

קדוש שאפילו מלאכי השרת שעומדים לפניו ומשרתים לפניו למעלה אינם רואים אותו.
ובעל המאמר הזה לקחם לפי סדר.

וכפי הענינו הזה נאמר במזמור אחד רוממו י"י אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא.
רוממו י"י אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש י"י אלהינו.

נידוע שהדום רגליו נאמר על העולם השפל הזה והר קדשו נאמר על העולם הגבוה לפי
שההרים הם המקומות המורגשים המוחשים העליונים אשר בארץ יקראו לכל גבוה גוף
ושאינו גוף הר.

ויאמרו לעולם הגבוה בכללו הר. ולפי מעלתו בבחינה עם השפל אצל השם יקרא הר
קדשו וכמוהו אצלי פהרי אל ויהיה ענין צדקתה פהרי אל פענין צדקתה אלהים עד
מרום ובא בשניהם להפליג בגובה צדקתו פענין פגובה שמים על הארץ וגו'.

ולפי ענין זה יהיה משפטיה תהום רבה פענין עמוק עמוק מי ימצאנו. או בא להעיר
בשניהם שצדקתו פוללת שמים וארץ וכל אשר בם סוף דבר עולם הגלגלים יקרא הר
הקודש כמו שפרמז באמרו פתבניתם אשר אתה מראה בהר כמו שהתבאר במקומו והפל
בא להעיר האדם לבחון ולדעת המציאות פלו שהוא העולם כי מתוך בחינת העולם יראה
יחודו וקדושתו.

ומה שתרגם יונתן ומקבלין דין מן דין ואמרין רצה בו שהשפל מקבל עול מלכות שמים
מהגבוה עליו ולפי דרכו לפדה שאינה קריאה ממש פפשוטה אבל קריאת הגבוה מקונפלת
אצל השפל קבלה אמיתית והפל להעיר שאמתת מציאותו ויחודו נודעת בבחינת העולם
בכללו והיא הקריאה פדרה שבא הפתוב השמים מספרים פבוד אל וגו' לא שהקריאה
היא בחתוה אותיות אלא מצד הבחינה בהם ולפיכך אמר ומקבלין דין מן דין ואמרין
ולא אמר יקראן דין אל דין.

וכן רצו באמרו ומקבלין עול מלכות שמים זה מזה ויפה קראוהו עול כי כן ראוי לקבל
היחוד פדרה קבלת העול על צוארי השור ואז יצליח למלאכה לא זולתו. ראו בני
והתבוננו שהיחוד לא יתאמת רק בבחינת השלשה עולמות.

ולזה פנונו אנשי פנסת הגדולה בסדרם הקדושה בברכות של ק"ש לפי שהוא נקדש
ומנוחד מתוך השלשה עולמות ונודע באמת ואע"פ שברכת המאורות היא ברכת הנאה
עיקרה בא לרמז על מופתי היחוד מתוך מעשה מרכבה הנכלל בה ולפיכך תקנוה לפני
ק"ש וסמכו לה אהבת עולם בלא ברכה בפתיחתה וברכת שבת לעד שסדרו בה זכר
שבת המורה על החדוש ועל המחדש.

וראיה לדבר זה מה שאמרו במסכת מגלה אמרו לו לר' יהודה והלא הרבה צפו במעשה
מרכבה ולא ראו אותה מימיהם רצו לומר כמו שתרחיק הסומא בברכה זו מפני שלא

רָאָה הַמְּאֹרוֹת מִיָּמֵי וְלֹא יָדְעָם כִּי אִם בְּקַבְּלָהּ כִּן יֵשׁ לָהּ לְהַרְחִיק רַב בְּגֵי אָדָם מֵעִיָּקָר
הַבְּרָכָה שֶׁהִרִי לֹא רָאוּ וְלֹא יָדְעוּ הַמְּרַכְּבֵה הַנִּזְכָּרֵת שָׁם.

אֲלֵא מֵאֲחֵר שֶׁיָּדְעוּהָ מֵצַד הַקַּבְּלָהּ רָאוּ הִיא לָהֶם לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת עַל זֶה כִּן הַסּוּמָא רָאוּ
הִיא לְהוֹדוֹת וּלְבָרֵךְ עַל הַמְּאֹרוֹת וְאֵע"פ שֶׁלֹּא יָדְעָם אֲלֵא מֵצַד הַקַּבְּלָהּ. וְאָמַר לָהֶם ר'
יְהוּדָה הַתָּם בְּאוֹבְנָתָא תְּלִיָא מְלִתָּא וְהָא קָא מְבִין וְכו'.

וּכְשֶׁתִּדְקַקְרוּ בְּגֵי הַדְּבָר הַהוּא הֵיטֵב תִּמְצְאוּ שֶׁכּוֹלֵם מְסַפִּימִים שֶׁמַּעֲשֶׂה מְרַכְּבֵה נִרְמַז
בַּבְּרָכָה הַהִיא וְהוּא הַשְּׁלִשָּׁה עוֹלָמוֹת הַנִּזְכָּרִים בָּהּ פְּדֵי לְאַמַּת הַיְחוּד בָּם. וּכְנִגְדָם בָּאוּ גַם
כִּן שְׁלֹשׁ מַחֲנוֹת בַּמְדְּבָר.

וְעַל דֵּרָךְ הַעֲרָה זֶה נִהְיָ לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשׁ נִקְוֹדוֹת בְּמָקוֹם הַשֵּׁם הַמְּיֻחָד. הַכֹּל לְהַעִיר עַל
הַיְדִיעָה הַזֹּאת שֶׁעָלֶיהָ נִצְטוּנֵינוּ לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹלוֹ כְּלוֹמֵר לְדַעַת אוֹתוֹ וּלְהַשְׁיִיגוֹ מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו.

הוּא שֶׁאָמַר הַנְּבִיא כִּי אִם אֵת הַדְּבָר הַזֶּה צְוִייתִי אֲתָכֶם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִייתִי לָכֶם
לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם. כְּלוֹמֵר שֶׁתִּקְבְּלוּ אוֹתִי לְבַד עֲלֵיכֶם וְתַשְׁיִיגוּנִי.

וְהַשְׁגָּתוֹ הָאֲמִתִּית הִיא הַיְדִיעָה בּוֹ מִתּוֹךְ חֲקִירַת שְׁלִשָּׁת חֻלְקֵי הָעוֹלָם וַיְדִיעָה זֶה בְּקַבְּלָהּ
הִיא הַבְּרָכָה שֶׁאֲנִי מְבָרְכִים ית' כְּלוֹמֵר הוֹדָאָה שֶׁהוּא כְּפִי הַשְּׁגָתֵנוּ לֹא כְּפִי מַעֲלָתוֹ כִּי לֹא
יִשְׁיַגְנָה זוּלָתוֹ כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפְּתוּב כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם נְחִי וּלְפִיכֹךְ נֶאֱמַר דֵּרָךְ בְּרָכָה פְּלִלִית
בְּרוּךְ כְּבוֹד י"י מִמְּקוֹמוֹ כְּלוֹמֵר מֵצַד מַעֲלַת כְּבוֹדוֹ כִּי מְקוֹם נֶאֱמַר בְּפְתוּב הַזֶּה בְּמָקוֹם
מַעֲלָה וּמְדַרְגָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו וּלְפִי שֶׁאֵין מַשְׁיֵג מַעֲלָתוֹ נֶאֱמַר וּמְרוֹמָם
עַל כֹּל בְּרָכָה וְתַהֲלָה וְהַבְּרָכָה הִיא הַהוֹדָאָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר יוֹדוּךָ י"י כֹּל מַעֲשֵׂיךָ נִחְסִידִיךָ
יְבָרְכוּךָ.

אֲבָרְכָה אֵת י"י בְּכָל עֵת תָּמִיד תַּהֲלִתוֹ בְּפִי. וּכְשֶׁתִּחַקְרוּ הַבְּרָכוֹת הָאֲמֹרוֹת עָלָיו יתְבָרַךְ
תִּמְצְאוּ אוֹתָם דֵּרָךְ הַפְּרָה וְהוֹדָאָה וְהוּא עַל דֵּרָךְ לְשׁוֹן בְּגֵי אָדָם כְּדֵרָךְ שֶׁבָּא קִח נָא אֵת
בְּרָכָתִי קִח נָא בְּרָכָה מֵאֵת עַבְדְּךָ.

וּשְׁנִיָּהֶם לְפִי דַעַתִּי הוֹדָאָה וְהַפְּרָה כִּי לֹא יֵאמֵר לְשׁוֹן זֶה עַל כֹּל מְנַחָה רַק עַל מְנַחַת הַקֶּטָן
לְגִדּוֹל מִמֶּנּוּ דֵּרָךְ הַפְּרָה וְהוֹדָאָה שֶׁהוּא הִרְאוּ לְעַבְדְּךָ. וְעַל דֵּרָךְ זֶה סִדְרוֹ הַקְּדִישׁ שֶׁמִּתְחִיל
תִּגְדַּל וְיִתְקַדֵּשׁ וְכו' וְעוֹנִים אֲמֵן יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּה מְבָרַךְ.

וְרִאוּ שֶׁנִּבְאָר זֶה עוֹד בְּאוֹר רַחֵב וְנֵאמַר שֶׁבְּרָכָה שֵׁם מְנוּחָה עַל טוֹב נְתוּן מֵאֵת הַנּוֹתָן
לְמַקְבֵּל וַיֵּאמֶר עַל הַנּוֹתָן כִּי הוּא הַמְּבָרַךְ לִיחֹס אֵלָיו הַטוֹב וּלְהוֹדִיעַ כִּי הוּא הַנּוֹתָן הַטוֹב
הַהוּא. וְעַל מְקַבֵּל הַטוֹב יֵאמֵר שֶׁהוּא בְּרוּךְ וְאֲחֵר כִּן הַנִּשְׁאָל זֶה הַשֵּׁם לְהוֹרָאָה עַל מְקַבֵּל
זֶה הַטוֹב וְהוּא אִם קוֹדֵם נְתִינָתוֹ אוֹ אַחֲרֵיהָ וְנֶאֱמַר עַל הַמּוֹדָה כִּי הוּא הַמְּבָרַךְ וְעַל שְׁמוֹדִים
לוֹ שֶׁהוּא הַבְּרוּךְ.

וְעַל דֵּרָךְ זֶה הַתְּקִינֵנוּ הַבְּרָכוֹת בְּתַפְלָה וּבְהוֹדָאָה וּלְפִיכֹךְ אָמְרוּ שֶׁאֲסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּהְיֶה מִן
הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה פְּדֵי לְהַפִּיר וּלְהוֹדוֹת שֶׁהַכֹּל מֵאֵתוֹ וְהוּא שֶׁתִּרְגַּם אוֹנֵקְלָס וְאָמַר
הֵנוּ מוֹדֵן וּמְבָרְכִין עָלֶיהוּ.

וּכְשֶׁם שֶׁמְבָרְכִין עַל הַטוֹב כֹּךְ מְבָרְכִין עַל הַרַע לְדַחוֹת הַדַּעַת הַבְּטֵל מִן הַמְּדַבְּרִים הַסְּרָה
הַגְּדוּלָה הֵם הַכּוֹפְרִים הָאוֹמְרִים שֶׁחֹמֶר הַיְסוּדוֹת הַנִּפְסָד וְכֹל הַמְּוַרְכָּב מִמֶּנּוּ מַעֲשֶׂה הַשְּׁטָן

ובאו הם עליהם להורות שהכל טוב לפי שהפונה בכלל להתמיד המציאות כפי הטבע שהצריך בו דבקות העדר לקבל צורה בהפסד צורה אחרת.

ואל זה רמז החכם באמרו וגם רשע ליום רעה כי ראש הפסוק כל פועל י"י למענהו וכבר בארו הרב המורה בחלק השלישי בפרק י"ג. ולפי אותו הביאור רמז אצלי בסוף הפסוק על ההעדר שגזר עליו להדבק בחומר הנפסד לעת ההפסד אשר תמשך אחריו ההנהגה ולפי פשוטו הוא פדרה הוי אשור שכט אפי שעל ידי הרשעים ישפוט השם את הרעים אמנם לפי דקדוק ענין הספר ההוא הוא נאמר על הדרה הנזכר לפי הטבע שההעדר הוא דבק לחומר בכונה אלהית רק לא על הפונה הראשונה כי עליה נאמר שהיא פעולה ואליה יתיחס פועל השם כמו שאמר כל פעל י"י למענהו אם שירצה בו למען הפועל בעצמו שהוא המציאות או שיאמר בו למען רצונו שהפונה בו הפונה הראשונה היא ראויה להתיחס אל השם בפעולה אמנם ההעדר לא יתיחס בפעולה אמנם הוא נמצא בהמצא החומר הזה הנפסד והוא שאמר וגם רשע ליום רעה רוצה בו שגם הרע הוא נמצא בכונה השנית ליום רעה לא שהשם פעלה והוא שאמר וגם רוצה בו נכלל במה שאמר כל פעל י"י למענהו ורשע דבק באשר פעל אף על פי כן הוא טוב והוא שמצאו פתוב בתורתו של ר' מאיר והנה טוב מנות להורות שאפילו המנות הוא טוב כמו שבאר הרב המורה.

והוא שאמרו אין דבר רע יורד מלמעלה ר"ל שהטוב הוא המציאות המכונן שאין הפונה הראשונה בדבר רע והוא שחייבו לברר עליו כדי להודות ולהכיר שהוא מתמיד מציאות העולם ההנהגה הנפסד הזה ואם הוא חלק קטן ונבזה במציאות אבל הוא יתברר מעמיד הכל במציאותו הקיימת על ידי העולמים האמצעיים בינו יתברר ובינינו.

ואמרם ברוך אתה השם רוצים בו יפירו הכל ויודו שמך המורה על אמתת מציאותך ולזה אמרו כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. וכן אמרם אלהינו מלה העולם רוצים בו שידו הכל ויפירו שאמה בורא העולם ומנהיגו ומעמידו ושופטו ושאתה לבדך עשית זה הדבר רוצים בו שהוא אחד ואין שני.

ולפיכך אמרו כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה לפי שהיא מלה מורה על הממשלה וההנהגה שהיא לו לבדו. ולפי שהנהגתו וממשלתו בעולם ע"י אמצעיים בא מטבע רב הברכות על לשון נסתר ונמצא להעיר ולהורות שהכל מאתו כי הוא נודע ונמצא בהנהגתו השלמה לעולם ואם יש שם אמצעיים רבים.

ומפני שהוא יתברר מנהיג העולם כלו בשלש חלקיו לא לצרכו ולא לתועלתו אבל כדור רחמי האב על הבן נקרא רחום. וכפי הדעת הזה אמר הדורש הזה בריה רחמנא כאלו אמר בריה דשליט על עולם תליתאי דיהב אוריין תליתאי וכו' ומפני שדבר זה כולל מעשה בראשית ומעשה מרכבה הפוללים החכמות העליונות ועל דרך האמת כל החכמות קצר אותן והעלימו בדברו הנמרץ במספר השלשה.

ואל יהי דבר זה קל בעיניך שהרי הרבה מצות בתורה בא המספר בהן להעיר על דעת אחת או על השגת האמת ולמחות דעות החכמים שקדמו לנתינת התורה. ולמה תתמהו על זה ועם רב עשות התחבולות הגדולות למחות האמונה הקדומה בעבודתם נשאר

אפילו בלב מקבלי התורה עד שלא היו מיחדים אלא בשפלותם בלבד ולזה היו עובדים
הבעלים והאשרות וצבא השמים ושאר הנעבדים עד שהקיא אותם הארץ והתחייבנו
הגלות הארוך הזה ונשארונו בלא חכמה כמו שצא היעוד הרע על ידי הנביאים.

הוא שפיתוב יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כפדוני ויהי יראתם אותי מצות אנשים
מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת
נבניו תסתתר.

ואמת כי הפליא מאד מדה פנגד מדה שאנו היינו מיחדים בשפלותם בלבד ועושים המצות
בהרגל איברי הגוף בלא חכמה ובלא בינה במצות ההם ולכן אבדה החכמה והבינה כמעט
שלא נשארונו בלא שום בינה אמתית לולי קצת מצות התורה המעירות קצתנו להתבונן
בו ובמצותיו וגם מה שנגרר מן המספר בתוך המצות יעורר החכמים בזה והם יעירו
אותנו לקבל האמת ולבקשה ולרדוף אחריה.

ואין ספק אצלי שבעל הדרש הזה אשר המריץ בו דבריו באר אותו לקצת השומעים ולא
נכתב הביאור שהוא לאנרף הענין. וכדי שישאר המאמר בדרך רמז כפי מה שצאו
מאמרים הרבה בתורה ובדברי רבותינו ז"ל וביאור הדבר הזה הי' נעלם מרוב חכמי
תורתנו כמו שהי' גם כן נעלם רוב דברי האמתות הנרמזים בתורה ובתלמוד עד שקם
הרב רבינו משה ב"ר מימון זצ"ל שקם אב בתורה אב בחכמה בישראל ובאר דברים
נפלאים מהם יבינו המבינים עד שיגלו לנו קצת סתרי התורה והתלמוד ואם הוא הנפיר
מעט מהסתרים ההם בספר הנכבד במעט הדבש הזה אורו עיני התלמידים ותפקחנה
לראות ולהביט מה שלא היו שמים אליו לא לב ולא עין לפי שהוסרו בדברו הטוב
הסגורים הרעים שהיו מבדילים בין הראות והנראה.

ולפי מה שנמשך בזה המין מדבריו בא הרמז שנכתב בספר הנכבד בטעמי המצות על
ספירת חמשים יום אמר ושבועות הוא יום מתן תורה ולהגדיל היום שהוא נמנו הימים
מן המועד הראשון אליו כמי שממתין בא הנאמן שבאוהביו שהוא מונה הימים וגם
השעות וזו היא סבת ספירת העומר וכו'.

והרב רבינו העיר אותנו בכתבו טעם הספירה הזה לחקור ולדעת למה נבחר זה המספר
במתן תורה ובשני היובל ואין להשיב ולומר כי הוא על דרך הנחת אחד מחלקי האפשר
כמו שיאמר בקצת המקומות כי אלו הי' זה אמת ולא לכונה האחרת למה הי' מדקדק
במנות השבועות מלבד מגן הימים עד שאמר שבע שבתות תמימות תהינה: ורבותינו
דקדקו בו ואמרו מצנה למימני יומי מצנה למימני שבועי ועוד למה התניח זה המספר
לעומר ועוד למה נקרא חג השבועות ועוד שזה הענין בעצמו בא ביובל ואמר וספרת לה
שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים.

ראו והתבוננו כי אחר אמרו שבע שבתות שנים אמר שבע שנים שבע פעמים ואחר כן
אמר והיו לה ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה ואמר לקדש שנת החמשים
וכמו שדקדק שם בשבתות השנים ובכלל סף השנים ובקדוש שנת החמשים כן דקדקו
במצנה זו בשבועות ימים ובכלל סף הימים ובקדוש יום החמשים.

ובתורת פהגים אָמרו יְכוּל יסְפּוֹר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה וּיקְדֹשׁ יוֹם אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה תִּלְמוּד
לוֹמֵר תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם הָאֵל כִּי־צַד מְנַה אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה וְקִדְשׁ יוֹם חֲמִשִּׁים כִּי־בֹל. וְאַחַר
שֶׁמֶצְאָנוּ הַדְּקֻדּוּק הַזֶּה בְּשִׁבְיַת עֲבוּדַת אֲדָמְתָנוּ וְעֲצָמֵינוּ שֶׁהוּא חֲזִי הַגּוֹפּוֹת וּבִקְבֻלַּת
תּוֹרָתָנוּ שֶׁהִיא חֲזִי הַנְּפִשׁוֹת הַתְּאֵמַת לָנוּ כִּי בָּא לְעִנְיָן גְּדוּל וְנִכְבֵּד.

וּמִפְּנֵי זֶה רָאִינוּ לְחַקוֹר הַדְּבָר הַזֶּה וּמִתּוֹךְ חִקֵּירְתָנוּ יֵצֵא לָנוּ מִדְּבָרֵי הַקְּבֻלָּה הָאֲמִיתִית לְפִי
דְּבָרֵי הַתִּלְמוּד שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּיוֹם אֶחָד וְחֲמִשִּׁים שָׁלֹא נִחְלְקוּ ר' יוֹסִי וְחֲכָמִים אֲלֵא שֶׁר'
יוֹסִי אוֹמֵר בְּשִׁבְעָה בּוֹ וְחֲכָמִים אוֹמְרִין בְּשִׁשָּׁה בּוֹ אֲבָל לְדְבָרֵי כּוֹלֵם נִיתְּנָה בְּאֶחָד וְחֲמִשִּׁים
יוֹם כִּי כֵן נֶאֱמַר בַּהֲלָכָה הַהִיא לְדְבָרֵי חֲכָמִים אֵינֶר דֶּהֱהוּא שְׁתָּא עֲבוּרֵי עֲבֻרָה וְנִמְצָא
לְדְבָרֵיהֶם שִׁשָּׁה בְּסִינּוֹ הִזָּה יוֹם אֶחָד וְחֲמִשִּׁים.

וְאַחַר שֶׁהוּא כֵן יֵשׁ לְשִׂאוֹל שְׁתֵּי שְׂאֵלוֹת הָאֶחָת אַחַר שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בְּאֶחָד וְחֲמִשִּׁים לְמָה
קִבְעָה הַתּוֹרָה הַמְּסֻפָּר בְּחֲמִשִּׁים וְצוֹתָהּ לְקִדְשׁ יוֹם הַחֲמִשִּׁים. וְהַשְּׁנִית לְמָה אָמַר כִּי זֶה
הַיּוֹם הוּא זְמַן מִתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁסְּפָרוּ בְּבִרְכָה וּבַתְּפִלָּה לוֹמֵר זְמַן מִתּוֹרָתָנוּ.

וּבַגְּמָרָא הַפֶּל מוֹדִים בְּעֲצָרַת דְּבַעֲיָנוּ נְמִי לְכֶם יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאִם נִפְשָׁךְ
לוֹמֵר מִפְּנֵי שֶׁהִזָּה בּוֹ בְּחִדְשֵׁי־לְדְבָרֵי הַחֲכָמִים תִּינַח לְרַבְּנָן לר' יוֹסִי מֵאִי אֵינְפָא לְמִימַר שֶׁהָרִי
לְדַעְתּוֹ לֹא הִזָּה לֹא בְּשִׁשָּׁה בְּחִדְשׁ וְלֹא בְּיוֹם הַחֲמִשִּׁים.

וְעוֹד לְרַבְּנָן מִי נִיחָא מְהֵרָה יִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנִקְבַּע הַחֲדָשִׁים עַל פִּי הָרִאִיָּה וְיָבֵא אֵינֶר
מְעוֹפָר וְנִקְדֹשׁ יוֹם הַחֲמִשִּׁים בְּחֲמִשָּׁה בְּסִינּוֹ וְנִמְצָא שֶׁאִינוּ זְמַן מִתּוֹרָה לֹא לְזְמַן מְסֻפָּר
הַיָּמִים וְלֹא לִימֵי חִדְשׁ סִינּוֹ שֶׁהָרִי בּוֹ בּוֹ וּבְאֶחָד בְּחֲמִשִּׁים נִיתְּנָה הַתּוֹרָה.

וְעוֹד שְׂאֵלַתִּי מְרַבּוֹתִי וּמִחֲבָרֵי זֶה כְּפָה שְׁנַיִם לְמָה לֹא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה בְּפִירוּשׁ כִּי בְּיוֹם הַזֶּה
נִתְּנִי לְכֶם אֵת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר הַטַּעַם בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַסּוּפּוֹת. אֵלּוּ הַשְּׁלֵשׁ שְׂאֵלוֹת
רָאוּי לְהַתְּבוּנָה בָּהֶם וּלְחַקוֹר תְּשׁוּבָה עֲלֵיהֶם.

וּלְפִי מָה שֶׁלְּמַדְתִּי מְרַבּוֹתִי וּמִדְּבָרֵי הַרַב הַמּוֹרָה אֶכְתּוּב בּוֹ הַקְּרוֹב אֲצִלִּי וְסִמְכוּ בְּנֵי עֲלִי
עַד יָבֵא מוֹרָה צְדָק. כְּכָר נוֹדַע שֶׁהַחֲכָמִים הַקְּדוּמִים הָיוּ מִיַּחְסִים כַּחוֹת כָּל הַנְּמֻצָאִי לְשִׁבְעַת
כּוֹכְבֵי לְכַת וּלְשִׁבְעַת גִּלְגָּלִיָּהֶם וְהָיוּ מִיַּחְסִים הַשְּׁבַעָה אֶקְלָמִים שֶׁהֵם שְׁבַעַת חֲלָקֵי הַיָּשׁוּב
עֲלֵיהֶם וְהָיוּ מִיַּחְדִּים כָּל חֲלָק וְחֲלָק מֵהֶם לְכּוֹכֵב כּוֹכֵב מֵהֶם וְהִיתָה אֲמוּנָתָם שֶׁהַשְּׁמַשׁ הוּא
הָאֵלוֹהַּ הַגְּדוֹל לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹאִים רֹב פְּעוֹלָתוֹ בְּעוֹלָם הַהִנְיָה וְהַהֶפְסֵד וְאַחֲרָיו הָיוּ מַגְדִּילִים
הַיָּרֵחַ וְאַחֲרָיו הַחֲמִשָּׁה הַנְּשֹׂאֲרִים זֶה אַחַר זֶה.

סוּף דְּבָר כּוֹלֵם הָיוּ אֵלוֹהוֹת אֲצֵלֶם וּלְכָל אֶחָד מֵהֶם הָיוּ מִיַּחְדִּים מְמַשְׁלָה וְכָל א' מֵהֶם נֶעְזָר
בְּשִׁשָּׁה הָאֲחֵרִים וְנִדְעָתָם זֶה הִי לְפִי שֶׁהָיוּ מְשִׁיגִים וְרוֹאִים שְׁבַעַתֵּיהֶם וּבִירִידָתָם וּשְׂאָר
תְּנוּעָתָם הָיוּ מִתְּחִדְשִׁים פְּעוֹלוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה עַד שֶׁהִיתָה תְּפִלָּתָם וְעֲבוּדָתָם אֲלֵיהֶם.

וּכְפִי הַמְּסֻפָּר הַזֶּה אֲצֵלֶם בְּאֵלוֹהוֹת הָיוּ מְקַרִּיבִים שְׁבַעָה שְׁבַעָה מִמִּינֵי בְּעֲלֵי חַיִּים כְּמוֹ
שֶׁהַזִּכִּיר הַרַב הַמּוֹרָה עַל אֲנָשֵׁי צב"א הַקְּדוּמִים. גַּם הַתּוֹרָה הַעֲיָדָה עַל הַמְּנַהֵג הַהוּא
בְּסִפְרָה עַל בְּלַעַם הַקּוֹסֵם שֶׁהִי עוֹבֵד ע"ז וְצוּהָ לְבָנוֹת שְׁבַעָה מְזַבְּחוֹת וּלְהַקְרִיב בָּהֶם
שְׁבַעָה פָּרִים וְשְׁבַעָה אֵילִם.

כָּל זֶה סִפְרָה הַתּוֹרָה לְהוֹדִיעַ כִּי פִשְׁטָה הָאֱמוּנָה הַפּוֹזֵבֶת בְּרְאוּתָם פּוֹעֵל הַכּוֹכָבִים וְהַגְּלָגְלִים בְּעוֹלָם וּלְפִי שְׁפָל א' מֵהַכּוֹכָבִים כְּבִים הָיוּ מוֹצְאִים לוֹ מְמַשְׁלָה מִיּוֹחֶדֶת וּשְׂאֵר הַכּוֹכָבִים יַעֲזְרוּהוּ הַפֶּל כְּמוֹ שֶׁחֶלֶק אוֹתָם לְכָל הַעַמִּים וּלְשִׁבְעַת הָאָרְצוֹת נִמְצָא לָהֶם שְׁבָעָה שְׁבָעָה מְמַשְׁלוֹת עַד שֶׁהָיוּ קוֹסְמִים הַקּוֹסְמִים עַל דְּרָף הַמְסַפֵּר הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁתַּרְגָּם יוֹנָתָן עַל מֵה שֶׁאָמַר יְחִזְקִיאֵל שְׁבֹעֵי שְׁבֹנְעוֹת לָהֶם וְהוּא נֹאמֵר שֵׁם עַל קֶסֶם נְבוּכַדְנֶצַּר וְתַרְגָּמוֹ יוֹנָתָן וְאִינּוֹן לֹא יָדְעִין דְּאֶרְבֵּעִין וְתִשְׁעֵי זִמְנִין הָיָה סְמִינָן וּמִתּוֹתֵב עַל פִּתְגָמָא עַד דְּתִיתִי לִיהַּ שְׁעָתָא דִּי תִמְסְרוּן לִידְיָהּ וְזֶה הָיָה נִמְשָׁף אֶל עֵינָיו שֶׁהַשִּׁיגוֹ הַקְּדוּמִים בְּתַנּוּעוֹת הַגְּלָגְלִים שֶׁהֵן תִּשְׁעֵי וְאֶרְבָּעִים כִּי לְגַלְגְּלֵי שְׁבַתָּאֵי צָדֵק וּמֵאֲדִים מְצָאוּ כ"ד תַּנּוּעוֹת לְכָל אֶחָד ח.

וּלְחֻמָּה ב. וּלְכּוֹכָב ט.

וּלְנִגְהָ ח. וּלְלִבְנָה ו.

עַד שֶׁחֶשְׁבוּ קֶצֶת הָרֵאשׁוֹנִים לְפִי הַתַּנּוּעוֹת הָאֵלוֹ שֶׁהַגְּלָגְלִים חֲמִשִּׁים מ"ט לְפִי מ"ט תַּנּוּעוֹת שֶׁהֵן לְשִׁבְעָה הַגְּלָגְלִים וְאֶחָד לְפִי תַנּוּעוֹת הַגְּלָגְלֵי הַשְּׁמִינִי כִּי הַתִּשְׁעִי לֹא נוֹדַע אֲלֵיהֶם וּלְפִי זֶה הָעֵנָן הָיָה הַקּוֹדֵשׁ בְּיוֹם הַחֲמִשִּׁים וּבְשִׁנַּת הַחֲמִשִּׁים לְהוֹרוֹת עַל הַמְּנִיעַ שְׁלֹא יִתְנוּעֵעַ.

וְעֵנָן מְסַפֵּר מ"ט נֹאמֵר גַּם כֵּן בְּדָבָר יִשְׁעִיָּה הַנְּבִיא שֶׁאָמַר וְאוֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבָעִתִּים כְּאוֹר שְׁבָעַת הַיָּמִים. וְכֵן הַזְּכִיר רַבִּינוּ שְׁלֵמָה ז"ל בְּנִבְאוֹת זְכַרְיָה שְׁפָל נָר וְנָר מִשְׁבָּעָה הַנְּרוֹת הָיוּ שְׁבָעָה מוֹצְקוֹת וְהֵם מ"ט לְהוֹרוֹת עַל הָאוֹר שֶׁהוּא מְזוּנָן לְעֵתִיד לְבֹא.

וְזֶה כְּלוֹ לְהַעִיר אוֹתָנוּ עַל הַדְּרָף הָאֱמִתִּי שְׁלֹא נִתְעָה בְּדַעַת הַקְּדוּמִים כִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוּמָה הַתְּמִימָה הַבָּאָה לְתַתְּנוּ גוֹי קְדוֹשׁ עֲשֵׂתָה תַחֲבוּלוֹת לְהַחֲפִימָנוּ וּלְלַמְּדָנוּ שְׁפָל הַמְּמַשְׁלוֹת תַּחַת הַמְּמַשְׁלָה הָרֵאשׁוֹנָה הַקְּדוּמָה יִתְבַּרַּךְ הַשֵּׁם כִּי לוֹ לְבַדּוֹ הַמְּמַשְׁלָה וְהַמְּמַלְכָה וְהוּא מִתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֵאשׁ וְכָל מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת כָּל מְשָׁרְתֶיךָ לְפָנֶיךָ וְאַתָּה מְשַׁחֵם לְפָנֶיךָ וְלִפְיֶיךָ הַזְּהִירָה הַתּוֹרָה שְׁלֹא לְעַבְדּוֹ אֶחָד מֵהֶם כָּל כֶּדֶי שְׁלֹא יַעֲלֶה בְּלִב אָדָם שֶׁאֶחָד מֵהֶם מוֹשֵׁל מַעֲצָמוֹ כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר בְּפָסוּק לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ פֶּסֶל.

וּלְפִי דַעַת הַקְּדוּם בְּמְמַשְׁלַת הַכּוֹכָבִים אֲמָרָה תּוֹרָה וְפִן תִּשְׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמִימָה וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחָתָ וְהַשְּׁתַחֲוִיתָ לָהֶם. וְרוּב מִצְוֹת הַתּוֹרָה בָּאוּ לְמַחֲוֹת זֶה הַדַּעַת הַבָּטֵל וְכֵן קֶצֶת הַמְסַפְרִים שֶׁנִּכְלְלוּ בַּמִּצְוֹת.

וְאַתָּם רוֹאִים כִּי מְסַפֵּר הַשְּׁבָעָה סוֹבֵב בְּתוֹרָה עַד מְסַפֵּר יָמוֹת הָעוֹלָם. וְכֵן מְצָאוּ בְּהַקְּרָף רִיחֹו שְׁבָעָה כְּהַנִּים וְשְׁבָעָה שׁוֹפְרוֹת בְּשִׁבְעַת הַיָּמִים וּבְשִׁבְעֵי הַקִּיפוֹ שְׁבָעָה פְּעָמִים.

וְאִין סִפְק שְׁזֶה הַמְסַפֵּר נִבְחַר לְקַבּוֹעַ אֱמוּנָתָנוּ הַיִּשְׂרָה. וּלְפִיכָךְ רֵאִינוּ שֶׁמְסַפֵּר הַחֲבָעָה וְקְדוֹשׁ הַחֲמִשִּׁים הִיָּתָה הַפּוֹנָה בּוֹ לְמַחֲוֹת הָאֱמוּנָה הַבָּטְלָה וְלְהַעִיר לְדַעַת וְלְהַכִּיר כִּי אִין מוֹשֵׁל בְּאֵמֶת זוּלָתוֹ וְכָל הַתִּשְׁעֵי וְאֶרְבָּעִים מְמַשְׁלוֹת נִגְרְרוֹת אַחַר מְמַשְׁלָתוֹ הַקְּדוּמָה וְזֶה יוֹדַע בְּהַשְּׁגַת הַחֲכָמוֹת וּבְהַגְלוֹת הַמוֹפְתִים וְהָרְאִיוֹת בְּבַחֲיוֹת הַגְּלָגְלִים וְתַנּוּעוֹתֵיהֶם שֶׁהַמוֹפְתִים הֵהֶם יְכַרִּיחוּ שְׁפָל הַגְּלָגְלִים צָרִיכִים לְמַנִּיעַ רֵאשׁוֹן כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר לְאַנְשֵׁי הַמוֹפְתִים.

וּבְדָרָף זֶה יוֹדַע לָהֶם מְצִיאוֹת הַשֵּׁם וְאַחֲדוּתוֹ הַפְּשׁוּטָה כְּמוֹ שֶׁבִּזְהָ הַדְּרָף בְּעַצְמוֹ תַּעוּ הַקְּדוּמִים כְּדָרָף הַפְּתוּב שֶׁאָמַר כִּי יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי י"י צְדִיקִים יִלְכוּ בָּם וּפְנִשְׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם

ר"ל כי הַדְרָכִים שְׁאֵדָם הוֹלֵךְ בָּהֶם אֵל הַשֵּׁם אֵין בָּהֶם מְכַשׁוֹל וְלֹא אָבִן נִגְף לְבַעֲלֵי עֵינַיִם וְהֵם הַצְדִּיקִים וְלִפְיֶכָּה צְדִיקִים יִלְכוּ בָּם אֲלֵיו אָבֵל הַפּוֹשְׁעִים הֵם הַהוֹלְכִים בְּחַשְׁף וּבְאַפְלָה יִכְשְׁלוּ בָּם בִּיגִיעָה וְהֵם בִּיגִיעָה גְדוֹלָה לֹא יִשְׁיגוּ לְעוֹלָם הַמְּבֻקָּשׁ אָבֵל מִתְרַחֲקִים מִמֶּנּוּ כֹּל עוֹד שֶׁהֵם מְדַמִּין בְּנַפְשׁוֹתָם לַהֲתַקְרַב אֵלָיו וְעֲלִיהֶם אָמַר הַחֶכֶם עֲמַל הַכְּסִילִים תִּיגָעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא יָדַע לְלַכֵּת אֵל עִיר וְכֹאֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ הַשֵּׁם הָאִיר לָנוּ בְּאוּרוֹ הַגְּדוֹל וְהִלְכְנוּ בְּדַרְכָּיו הַיִּשְׁרָיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנִלְכֶה בְּאוֹר י"י.

וְכִמוֹ שֶׁתְּעוּ הַקְדוּמִים בְּאַמוּנָה בְּבַחֲיִנַת שְׂבָעָה כּוֹכָבִים וְשְׂבָעַת גִּלְגָּלִיהֶם כִּן הִשְׁגִּנוּ אֲנַחְנוּ בְּבַחֲיִנְתָּם מְצִיאוֹת הַשֵּׁם וְאַחֲדוּתוֹ. וְאֵל זֶה כְּוֵנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאַמְרָם שְׂבָשְׁעַת מִתֵּן תוֹרָה קָרַע הַקַּב"ה שְׂבָעָה רְקִיעִים וּפְתַח לָהֶם שְׂבָע אַרְצוֹת ר"ל שְׂבָעָה חֲלָקֵי הַיִּשׁוּב כְּמוֹ שֶׁקָּדַם וְאָמַר לָהֶם בֵּינוּ בְּעֲלִיוֹנִים וְהַבִּיטוּ בַתְּחִתּוֹנִים וְרֵאוּ שְׂאִין אֵלּוֹהַ עֲמוֹ מִיָּד פְּתַחוּ וְהַקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנַשְׁמָע.

וְאַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁזֶה הַמַּעֲנֶה הָיָה עַל יַד מִשְׁה רַבֵּינוּ ע"ה כְּשֶׁאָמַר לָהֶם בְּשֵׁמוֹ יִתְבָּרַךְ אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי אִם כֵּן הוּא הַדְּבָר שֶׁפִּירְשֵׁתִי בּוֹ שֶׁהִדְיָעָה הָאֲמִיתִית בּוֹ הִיא הַשְּׂמִיעָה הַמְּבֻקָּשָׁת וְאֵין סֶפֶק כִּי כֹּל אוֹתָם הַיָּמִים מַעַת שְׂבָאוּ לְמָרָה עַד מִתֵּן תוֹרָה לְמַדָּם מִשְׁה רַבֵּינוּ ע"ה וְהַחֲפִימָם עַד שֶׁקִּבְּלוּ אֲנָכִי וְלֹא יִהְיֶה לְהַקְבִּלָה אֲמִיתִית לֹא שְׂמִיעַת אֲוָן בְּלִבָּד רַק שְׂמִיעָה שְׁלֵמָה בְּהַשְׁגַּת הָאֲמִתּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁאֲפִילוֹ קִטְנָה שְׂבָנְשִׂיהֶם הִיְתָה יוֹדַעַת כִּיחֻזְקָאֵל כֵּן בּוֹזֵי ר"ל שֶׁהִשְׁיִגוּ הַכֹּל הַיְדִיעָה הַיִּשְׁרָשִׁית בְּזִמְנָה הַהוּא.

וְלִפִּי שְׂקִיּוֹם הַדְּעוֹת צָרִיף לְמַעֲשִׂים שִׁיעִירוּ עֲלֵיהֶם צוּה הַשֵּׁם יִתְב' בְּמִסְפַּר הַזֶּה לְהַתְּבוּנָה וְלַחֲקוֹר הָאֲמִתּוֹת מִתּוֹף מִסְפַּר שְׂבָעָה שְׂבוּעוֹת וְקִדּוּשׁ יוֹם חַמְשָׁיִם. וְאִם תֵּאמַר וְהֵלֵא בְּיוֹם אֶחָד וְחַמְשָׁיִם נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְדַבְרֵי הַחֲכָמִים שְׂבָאוּ בַתְּלִמוּד וְהִי רְאוּי לִפִּי הָעֵנִין הַנְּזַכָּר שִׁתְּנָתוֹ בְּיוֹם חַמְשָׁיִם.

דַּע וְהַבִּין שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תַחֲוֹשׁ לְדַבָּר זֶה ר"ל לְדַבָּר שִׁיבֵא עַל דְּרָף מִקְרָה וְאַמְנָם הַכְּנַת הַתּוֹרָה אֵל הַמְּכַוֵּן מִמֶּנָּה וְלִפִּי הַהִנָּה. וְזֶה הָעֵנִין תִּמְצָא בְּקִצַּת הַמִּצְוֹת כְּשֶׁתְּתַבּוּנָה בָּהֶם וְכִבָּר אֲמַרְנוּ כִּי הַכְּוֵנָה הִיְתָה בְּיוֹם חַמְשָׁיִם לְהַעִיר עַל הַמְּחַקֵּר הָאֲמִתִּי בְּמִסְפַּר הַהוּא.

וְלִפִּי שֶׁכֹּל הַשָּׁנִים יבֵּא יוֹם חַמְשָׁיִם בְּשִׁשָּׁה בְּחֻדָּשׁ וְעַל דְּרָף זְרוּת הָיָה יוֹם אֶחָד וְחַמְשָׁיִם שְׁהָרִי אֵי אֲפָשֶׁר אִם לֹא יִהְיֶה שָׁם שְׁנֵי חֻדָּשִׁים סְמוּכִים מְעוֹבְרִים לְפִיכָּה לֹא חֻשְׁשָׁה תוֹרָה לְיוֹם הַהוּא שֶׁעָבְרוּ בּוֹ אֵינִר לְמַקְרָה מִן הַמְּקָרִים אֲמַנָּם נִשְׂאָה פָּנִים לְהִנָּה כְּפִי הַטָּבַע וְנִתְּנָה בְּיוֹם שְׁהָיָה רְאוּי לְהַמְנוֹת יוֹם חַמְשָׁיִם.

וּבְזֶה הַתְּשׁוּבָה מְסַפֶּקֶת לְשִׁתִּי הַשְּׂאֵלוֹת הַרְאִשׁוֹנוֹת מֵאַחַר שְׂכּוֹנַת הַמִּסְפַּר הִיְתָה עַל יוֹם הַחַמְשָׁיִם וְלִפִּי הַהִנָּה בְּרֹב הַשָּׁנִים הוּא זִמְנָה מִתֵּן תוֹרָה. וּבְזֶה גַם כֵּן תְּשׁוּבָה לְמָה שֶׁשְּׂאֵלְנוּ מִהָרָה יִכְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנִקְדָּשׁ חֻדָּשׁ לְחֻדָּשׁ כִּי כִבָּר אֲמַרְנוּ כִּי הַתּוֹרָה לֹא תַחֲוֹשׁ לְזָרִים וְלֹא תִתֵּן דְּבָרֶיהָ לְשִׁיעוּרִין.

וְזֶה הַטַּעַם עֲצָמוֹ מְסַפִּיק לְדַבְרֵי ר' יוֹסִי שְׁהָרִי הוּא כְּמוֹ כֵּן נִתְּנָה דַּעְתּוֹ שֶׁהַכְּוֵנָה הִיְתָה בְּיוֹם חַמְשָׁיִם וּמִשְׁה רַבֵּינוּ הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר כְּפִי מֵהַ שְׂרָאָה צוֹרֵף הַשְּׂעָה בְּהִיוֹתָם צָרִיכִים לְמַסִּירַת רְאִשֵׁי פְרָקִים בְּהַכְּנַת הָאֲמִתּוֹת אוֹ לְעֵנִין אַחַר.

סוף דָּבָר דַּעַת ר' יוֹסֵי הוּא שְׁמִשָּׁה רַבִּינוּ הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעַתוֹ כִּי כֵן נֶאֱמַר בַּתְּלֻמוֹד
נִמְצָא דַּעַת פְּנֹלָם שֶׁהַכּוֹנֵה הֵיטָה בְּיוֹם תְּמִשִּׁים וּמִתֵּן תּוֹרָה הִ' בְּיוֹם אֶחָד וְתִמְשִׁים אֲכָל
יוֹם תְּמִשִּׁים יִחַשֵׁב לְדוֹרוֹת.

וְקָרוֹב אֲנִי לוֹמֵר שְׁעִיקָר מַחְלֻקוֹתֵם בָּא לְפִי זֶה הָעֲנִין שֶׁהָרִי רָאוּ שֶׁפִּנְנַת הַתּוֹרָה הֵיטָה
בְּיוֹם תְּמִשִּׁים וְהַקְּבֵלָה הוֹדִיעָה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה בֵּא' וְתִמְשִׁים וּלְפִיכָּה לֹא בָּא בַּתּוֹרָה
בְּפִירוּשׁ כִּי בְּיוֹם הַזֶּה נִתְּתִי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה כְּדָרְךָ טַעְמִי חַג הַמִּצּוֹת וְחַג הַסּוֹכּוֹת.

וְעַל עֵיקָר דְּבָר זֶה נִפְלָה הַמַּחְלֻקוֹת בִּינֵיהֶם בְּסִבַּת הַיּוֹם הַנּוֹסֵף כְּדִי שֶׁתִּסְתַּלְקֶנָּה הַשְּׁאֵלוֹת
שֶׁשְּׂאֵלָנוּ וְשֶׁחֲקַרְנוּ מִתּוֹךְ דְּבָרֵיהֶם. וְאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶה הַטַּעַם שֶׁאֲמַרְתִּי בְּעֲנִין הַסְּפִירָה
וּבַתּוֹסֶפֶת הַיּוֹם רְחוּק הוּא לְקַבְּלוֹ לְמִי שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן בְּסִפְרֵי הָרַב הַמּוֹרָה וְלֹא הִישִׁיר לְבוֹ
לְטַעְמֵי הַמִּצּוֹת שֶׁבְּסִפְרֵי הַהוּא.

וְאַחַר שֶׁהוּא כֵּן אֵיךְ יֹאמֵר בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא מְסוּרָה לְכָל כִּי בְּיוֹם הַזֶּה נִתְּתִי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה
עַד שֶׁיִּרְאֶה לְקַצֵּת בְּנֵי אָדָם דְּבַר שֶׁקָּר וּמִי שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן בְּדְבָרִים הַנּוֹעֲלִים מֵהָמָאד יִקְשֶׁה
עָלָיו זֶה. וְאֲשֶׁר יִרְצֶה לְהַקְלֵל עַל עֲצָמוֹ וְלוֹמֵר שֶׁיּוֹם תְּמִשִּׁים נִקְרָא זְמַן מִתֵּן תּוֹרָה מִפְּנֵי
פְּרִישְׁתֶּם הַגְּדוּלָּה וּקְדוּשְׁתֶּם בּוֹ לְהִיוֹתֶם נְכוֹנִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה וּלְהַתְּעַסֵּק לְפָנֵי מִשְׁה
רַבִּינוּ וְשֶׁאֵר הַחֲכָמִים בְּדָרְךָ שֶׁיִּקְבְּלוּ הַתּוֹרָה קְבֵלָה שְׁלֵמָה וּלְפִיכָּה רָאוּי לְהִקְרָא הַיּוֹם
הַהוּא זְמַן מִן הַתּוֹרָה אֵין הַיּוֹזֵק בְּזֶה אֲכָל הָאֱמֶת יַעֲיֵד לְעֲצָמוֹ וּלְפִי מֵהָ שֶׁפִּתְּכְנוּ דִּי רִמְזוּ
וְהִעֲרָה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּחַג זֶה פְּקָרִיאָתוֹ חַג שְׁבוּעוֹת אוֹ שְׁבוּעוֹת בְּאֶמְרוֹ בְּשְׁבוּעוֹתֵיכֶם כִּי
זֶה הַשֵּׁם יַעֲיֵר הָאָדָם לְזַכֵּר שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה בּוֹ וּבְלִבְד לְמַבִּינִים חוֹקְרֵי הָאֱמֶת וּמְקַיְיֵמֵי
הַמִּצּוֹת בְּכָל לַב אֲכָל שֶׁאֵר הָאֲנָשִׁים לֹא יִקְשֶׁה עֲלֵיהֶם זֶה וְלֹא פִּינְצָא בְּזֶה אֲכָל אֵין סִפְקָ
שֶׁדְּקָדוּק הַמְּסַפֵּר טַעַם יֵשׁ לוֹ כִּי לֹא דְבָר רַק הוּא.

וְדוֹד ע"ה הַתַּאֲנָה לְדַעַת טַעְמֵי הַמִּצּוֹת וּבְקִשׁ מֵהַשֵּׁם זֶה בְּאֶמְרוֹ טוֹב טַעַם וְדַעַת לְמַדְנֵי כִּי
בְּמִצּוֹתֵיךְ הָאֲמִנְתִּי. וְכֵן רָאוּי לְכָל עוֹבֵד הַשֵּׁם שֶׁיִּכְוֶן בְּטַעַם הַמִּצְוָה בְּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא
תִּהְיֶה כְּמִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמְדָּה וּלְפִיכָּה אֵין רָאוּי לְהִאֲשִׁים אוֹתִי בְּמֵהָ שֶׁאֲשַׁתְּדֵּל בּוֹ שְׂאָם
אוֹמֵר טַעַם מְסַפִּיק טוֹב וְאֵם לֹא אֲנִי מַעֲיֵר אַחַר שֶׁיֹּאמֵר הַמְּסַפִּיק.

וּלְפִי מֵהָ שֶׁאֲמַרְתִּי נִרְאֶה גַם כֵּן לוֹמֵר שֶׁמִּצְוֹת הַקְּרִבַּת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּיוֹם הַזֶּה בָּאָה לְהַעֲיֵר
גַם כֵּן הַמַּבִּינִים עַל קְבֵלַת הַתּוֹרָה בְּשֵׁנֵי חֻלְקֵיהָ שֶׁהֵם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע שֶׁהֵם לְחֵמֵי הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ
שֶׁנִּבְאָר בַּע"ה וְאֵל זֶה רִמְזוּ בַּהֵיטוֹת הָעוֹנָם מְשַׁעֲוֵרִים בְּפִסּוֹחַ לְפִי שֶׁהַגּוֹפּוֹת לְבַד יִצְאוּ בְּזְמַן
הַהוּא מִשְׁעִבּוֹד וְלִזְזָה בָּא קְרַבְנָם שְׁעוֹרִים שֶׁהוּא מֵאֲכָל שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים.

אֲמָנָם בְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת שֶׁהִשִּׁיגוּ שֶׁחֲרוּר הַנִּפְשׁוֹת מִהַעֲבֻדָּה הַקְּשָׁה בְּיוֹם הַתְּמִשִּׁים בְּהַגִּיעַ
הַשְּׁחֲרוּר לְעַבְדִּים בְּשִׁנַּת הַתְּמִשִּׁים וְאֲכָלוּ מֵהָ שֶׁנִּבְחַר לָהֶם לְמֵאֲכָל בַּתְּחִילַת הַיִּצִּירָה בָּא
קְרַבְנָם בְּפוּרֵי חַטִּים שֶׁהוּא מֵאֲכָל הָאָדָם לְפִיכָּה נִקְרָא יוֹם הַבְּכוּרִים בְּדָרְךָ הָעֲרָה.

וּלְפִי עֲנִין הַזֶּה הַתִּינַחְסָה הַסְּפִירָה לְעוֹנָם מִצְוֵרָף אֵל זֶה שֶׁהַפֶּל בָּא דְרָךְ הוֹדִיעָה עַל הָאֲבִיב
וְעַל הַקְּצִיר לְהוֹדוֹת וּלְהַפִּיר שֶׁהַפֶּל מֵאֲתוֹ וּלְפִיכָּה נִקְרָא גַם כֵּן חַג הַקְּצִיר וְדְקָדַק לְשִׁמּוֹר
חֻדֵשׁ הָאֲבִיב וְהוּא שֶׁאֲמַר מִהַחֵל חֲרַמֵּשׁ בְּקִמָּה תַּחֵל לְסַפּוֹר שְׁבַעָה וּמִפְּנֵי שֶׁמְחַוְדֵשׁ הָאֲבִיב
עַד חַג הָאֶסֶיף הֵם יְמֵי הַשְּׁלוֹת וְהַבְּעִיטָה וַיְמֵי הַגְּלוּת הַהִנְיָה וְשֶׁלְמוֹת הַדְּבָרִים הַצָּרִיכִים
לְחַיֵּי הָאָדָם סָבַב הַשֵּׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכְנוּ עֲלִילוֹת שֶׁבָּאוּ חַגִּים בְּאֲבִיב וּבְקָצִיר וּבְאֶסֶיף כְּדִי

שִׁירָא אוֹתוֹ הָאָדָם וַיִּזְכּוֹר תָּמִיד שֶׁהִפֵּל מֵעֵשׂוֹ וּמֵאֲתוֹ כֹּל טוֹב וְעֵינָקָר כֹּל הַמִּצְוֹת זֶה הֵיא הַכּוֹנֵה בָּהֶם.

גַּם הַמְּנַהֲגִים שֶׁהִתְחַדְּשׁוּ אַחַר הַתּוֹרָה בָּאוּ לְהַשְׁלִים הַכּוֹנֵה הַזֹּאת כְּמִנְהַגְנוּ בְּחַג הַזֶּה לְאֹכֹל דָּבֵשׁ וְחֵלֶב לְכוֹיֵן לְקַבֵּל הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה בְּדָבֵשׁ וְחֵלֶב לְפִי שֶׁיִּדּוּעַ שֶׁהֵחֵלֵב הוּא מְזוֹן הַנְּעָרִים לְפִי רַכּוּתָם.

וּכְנִגְדּוֹ בָּאוּ בַתּוֹרָה הַמִּצְוֹת הַמְּעֻשְׂוֹת שֶׁהֵם עַל הָרוּב מְזוֹן נִפְשׁוֹת הַהֶמוֹן וְהַדָּבֵשׁ יִדּוּעַ כִּי הוּא הַמְּתוּק מִשְׁאֵר הַמֵּאֲכָלִים וְהַנְּעֵר לֹא יוּכַל לְקַבֵּלוֹ גַּם הַגְּדוֹל לֹא יִרְבֶּה מְזוֹנוֹ מִמֶּנּוּ פֶּן יִקְיָאנוּ עִם שְׁאֵר מְזוֹנוֹ וּכְנִגְדּוֹ בָּאוּ בַתּוֹרָה דְּעוֹת אֲמִתִּיּוֹת הַנִּקְרָאוֹת חֻכְמָה בְּאֵמֶת וְהוּא שְׁאֵמֶר הַחֻכָּם אֲכָל בְּנֵי דָבֵשׁ כִּי טוֹב וְנִפְחַ מְתוּק אֶל חֻכָּה כֹּן דְּעָה חֻכְמָה לְנִפְשָׁה אִם מִצְאָתָּ וַיֵּשׁ אַחֲרֵיתָ וְתִקְנֹתָ לֹא תִכְרַת.

הוֹדִיעַ בְּפֶסוּק הַזֶּה שֶׁהִיִּדְעָה כִּנּוּ אוֹתָהּ הַנְּבִיאִים וְהַמְּדַבְּרִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּאֲכִילָה וְהַחֻכְמָה הַעֲלִיּוֹנָה בְּדָבֵשׁ וְנִפְחַת הֵיא שֶׁנִּרְמְזָה בְּדַבְּרֵי תּוֹרָה שֶׁלֹּא יִשְׁיָגוּם רַק יַחֲדִידִים וְהֵם הֵם אֲשֶׁר תִּקְנֹתָם לֹא תִכְרַת הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּכָלֵל דַּבְּרֵי הַדּוֹרֵשׁ הַזֶּה שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

וּמֵעַתָּה נִבְאָר דְּבָרוֹ וְנִקְדִים הַמְּאֻחָר בּוֹ וְנֵאחָר הַמְּוֹקָדִים בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵנוּ צָרִיכִים לְהֵאָרִיף בְּמִוֹקָדִים וְלְהֵרָאוֹת בּוֹ הַכּוֹנֵה. וְנֵאמַר כִּי בְּיַרְחַ תְּלִיתָאֵי יִדּוּעַ כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּחֻדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא שְׁלִישִׁי לְצִאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְשְׁלִישִׁי לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה.

וּבַיּוֹם תְּלִיתָאֵי הוּא שְׁלִישִׁי לְהַפְרָשָׁה וְלְקַדְוֶשָׁה כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְגו' וְאֵין סִפְק שְׁבִימֵי הַקַּדְוֶשָׁה הָאֵלֶּה מְסַר לָהֶם סוּדוֹת הָרְאוּיִים וְרֵאשֵׁי פְּרָקִים וְלָכֵן קִדְשָׁם וְצִוָּה אַף עַל כַּפּוּס שֶׁמְלוֹתָם וְשֶׁלֹּא לְגִשְׁתׁ אֶל אִשָּׁה כָּלֵל הַכֹּל כְּדִי לְהַעִיר אוֹתָם לְטַהַר וְלִלְבֹן נַפְשׁוֹתָם מִטּוֹמָאֵת הַדְּעוֹת הַקְּדוּמוֹת וְשֶׁלֹּא לְנִטוֹת הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו אֶל הָאִשָּׁה הַדְּבִקָה אֵלָיו וְאֲשֶׁר מִשִּׂיא אוֹתָהּ הַנְּחֹשׁ וּבָזָה רְאוּי הָעַם לְהִיּוֹת מְמַלְכֶת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ וְהוּא הַמְּבֻרָקֵשׁ מִן הָאָדָם.

וְעַל יַד תְּלִיתָאֵי ר"ל מִשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה שֶׁהִיא שְׁלִישִׁי לְאַהֲרֹן וּמְרִים בְּאַחֲוָה וּבְנִבּוּאָה. וְלִשׁוֹן תְּלִיתָאֵי בִג' הַנְּזַכָּרִים אֶחָד וְעֵנִינָם כְּתַרְגוּם שְׁלִישִׁי אֲבָל הַנְּשִׁאָרִים הַרְצוֹן בָּהֶם בְּעַל שְׁלִשָּׁה חֻלְקִים וְהוּא בְּלִשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שְׁלִישִׁי כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלִישִׁית עַל בְּהֶמָּה בַת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְאֲפֹשֶׁר לֹאמַר שֶׁבֵּא בְּפְתוּב גַּם כֹּן כְּפִי הָעֵנִין הַזֶּה שְׁלִישׁ כְּמוֹ שֶׁנִּבְאָר בְּפֶסוּק הַלֵּא כְּתַבְתִּי לָהּ שְׁלִישִׁים.

וְנֵאמַר כִּי עִם תְּלִיתָאֵי רוּצָה בּוֹ כְּהֵן לֹוי וַיִּשְׂרָאֵל. וְאוֹרֵיין תְּלִיתָאֵי רוּצָה בּוֹ.

תּוֹרַת בְּעַלְת שְׁלִשָּׁה חֻלְקִים וְאֵל זֶה הֵיטָה כְּפִנְת הַדּוֹרֵשׁ לְפִי שֶׁהוּא דְּבַר מוֹעִיל מְאֹד בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת עַל דְּרָף הַכּוֹנֵה כְּהֵן וְדָבַר זֶה נִתְגַּלָּה לָנוּ מִסְפָּר הָרַב הַמּוֹרָה וְלָמָּה אֲצַטְרִיף לְשַׁנּוֹת דְּבַר זֶה אֲבָל כֹּל בְּאוּר אֲמִתִּי יֵצֵא לָנוּ מִסְפָּרוֹ הַמּוֹרָה אִם שֶׁהִזְכִּירוּ אִם שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ וְנִקְדִים וְנֵאמַר.

יִדּוּעַ שֶׁהָאָדָם מְחַוְבָּר מְגוּרָה וְנִפְשׁ וְלָזָה יִשְׁיָג שְׁנֵי שְׁלֵמִיּוֹת שְׁלֵמוֹת הַגּוּף וְהוּא הַשְּׁלֵמוֹת הַרְאשׁוֹן בְּזִמְן וְהָאֲחֵרוֹן בְּחֻשִׁיבוֹת וּמַעֲלָה. וְשְׁלֵמוֹת הַנְּפֶשׁ וְהוּא הָאֲחֵרוֹן בְּזִמְן וְהַרְאשׁוֹן בְּמַעֲלָה וּבְחֻשִׁיבוֹת.

ושלמות הגוף הוא שיהיה על מתכונת טובה מבריאות בהשיגו לחם לאכול וכגד ללבוש ושאר הדברים הנכללים בשני המינים הנזכרים במיני מאכל ומשתה וכסות ומדור הצריכים.

ושני מינים אלו צריכים למלאכות רבות והמלאכות צריכין לכלים הרבה עד שלא תשלם מלאכת אחת מהן בלא אנשים הרבה ולפיכך לא ישיג אחד מבני אדם צורך חיו מבלי עוזרים רבים עד שתראה שאנשי העזירות צריכים לאנשי הכפרים ואנשי הכפרים צריכין לאנשי העזירות גם בני עיר זה צריכין לבני עיר אחרת עד שתמצא דברים שמביאין מקצה העולם ועד קצהו וכזה פלו נודע שאין טבע האדם שיהיה מתבודד אבל הוא מדיני בטבע.

ומין האדם ידוע שיש הבדל גדול בין טבעי אישיו עד שתמצא כל מדות איש אחד בהפך מדות איש אחר ועל דרך זרות שיתמצאו שני אנשים שונים ומספיקים במדותיהם ואחר שהוא פן צריך מין האדם להנהיג ישרה כדי שיעזור איש באחיו בתקון הפרנסה וזה יהיה בשני דרכים האחד שיקנה האדם מדות טובות בכבוד האדם זה את זה פאהבה והתמלה והנדיבות והדומות להן שהן חונרות חלילה.

והדרך השני שיהיה כל אדם מהן שלא יבא נזק ממעשיו כרציחה וגניבה ועדות שקר וכינוא בהן ובדרכים אלו אפשר להשיג שלמות הגוף ושלמות הנפש הוא שיתבין האדם וישפיל וישגי האמתות בדעתו מציאות השם הפשוטה המחונקת ושהוא לבדו אחד בורא העולם ומנהיגו ועושה הנפלאות והוא הראוי לבד לאהוב אותו ולעבדו וליראה ממנו.

וידוע כי לולי השלמות הראשון לא יושג שלמות האחרון כי כל זמן שיהיה לאדם חלי או רעב או חום או קור וכינוא בם מן הדברים המצערים אותו לא ישפיל האמתות פראוי. ולפי שטבעי האדם חלוקים יותר משאר מיני בעלי חיים כמו שזכרנו הוצרכו בשני השלמיות להנהיג אלוהית ולזה באה התורה התמימה להורות המצות לשני דרכי ההנהיגה כדי להשלים הגוף ומצות להשיג האמת כדי להשלים הנפש והוא הפונה שהוא בסוף ותחלת המחשבה סוף המעשה.

הנה מצאנו התורה בעלת שלש חלקים כפי סדר הרב המורה ולפי דבריו ההנהיגה שבין בני אדם תחלק לשני חלקי התורה עשה ולא תעשה והם בכלל נעשה ותחלק השלישי שאר המצות שפאו בהשגת האמת והנגררות אחריהן ולפי חלוקתו מצנת המאכלות והמשגל ובכלל כל מה שנכלל בקדושה שלא לנטות אחר התאנה והיצר נכלל בחלק הראשון שהוא המשלים הגוף גוף בעל מדות ההוא וזולתו.

והרבה מן המעשה כמצנת שבת ומועדים ושופר וסוכה ולולב ותפילין וציצית ומזוזה ושלא לעשות פסל ושלא לקסום ושאר הדברים הנגררים אחר ע"ז. כל אלו המצות וכינוא בהן נכללות בחלק השלישי מפני שפאו להשיג האמת והן נכללות בנשמע.

ומתוך מה שהורנו הרב המורה התעוררנו לחלוק המצות על דרך אחרת לשלשה חלקים ונאמר שהתורה נחלקת לשלשה חלקים על דרך שלשת חלקי העולם פאלו טבע המציאות פן חייב פי הדברים הנתונים על סדר ראוי מתדמים בטבע.

וּכְבֹר נִמְצָא זֶה בְּדַבְרֵי אֲרִיסְטוֹטֵלוֹס שֶׁאָמַר שֶׁתּוֹרָתוֹ בְּדוֹרוֹ הִיְתָה עַל דֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ בְּמִסְפָּר הַשְּׁלִשָּׁה. וְעַל זֶה הִיְתָה תְּפִלְתָּם שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּיוֹם וְכֵן עֲנִין קָרְבָּנִים וּמִן הָעֲנִינִים שֶׁהִזְכִּיר בְּטֵבֵעַ הַשְּׁלִשׁ הוּא שֶׁכָּל גּוֹף בֵּעַל שְׁלִשָּׁה חֲלָקִים אֲנִרְךָ וְרוֹחֵב וְעֵנְמָק.

וְכֵן כָּל בֵּעַל שִׁיעוֹר נִמְצָא לוֹ בְּדֶרֶךְ זֶה קוֹ וְשִׁטַּח וְגִשָּׁם. וְכֵן הִמְסִפֵּר לֹא יֹאמַר כָּל עַל אֶחָד אוֹ עַל שְׁנַיִם רַק עַל שְׁלִשָּׁה.

וְעוֹד שֶׁמִּעֲתִי מִפִּי הַחֲכָם שֶׁהִתְחַבְּרְתִּי עִמּוֹ שֶׁהִגְלַגַּל שֶׁנִּקְרָא כֶּסֶף הַשֵּׁם הוּא עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁהוּא מִתְנוּעָע מִמְנוֹ וְאֵלָיו וְבוֹ כִּי הַטֵּבֵעַ הַחֲכָם הַמְצִייר הַטּוֹב יִצְיִיר כְּפִי הָרְאוּי לוֹ לְהִתְדַמּוֹת בְּיוֹצֵר הַכֹּל בְּדֶרֶךְ כָּל הַמְצִיירִים הַטּוֹבִים שֶׁהֵם מְחַקִּים בְּצִיּוּרָם אֶת בְּעָלֵי חַיִּים וְכֵן עֲשֵׂה הַטֵּבֵעַ.

אִם כֵּן הַכֹּל הוּא לְהִתְדַמּוֹת אֵלָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא הַשֶּׁכֶל וְהַמְשֻׁכָּל וְהַמְשֻׁכָּל רוֹצֵה לוֹמַר שֶׁאִינוֹ מְשֻׁכָּל בְּשֶׁכֶל כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם מְשֻׁכָּל בְּשֶׁכֶל וְשֶׁהַמְשֻׁכָּל בָּנוּ זוּלַת הַשֶּׁכֶל וְזוּלַת הַמְשֻׁכָּל לֹא כֵן דֶּרְכֵי הַשֵּׁם כִּי הוּא מְשֻׁכָּל וְהוּא הַיְכֹוֹל וְהוּא הַיְכֹוֹלֵת וְהוּא הָעֲזוּז וְהוּא הָעוּז.

וּלְפִי עֲנִין זֶה אָמַר דּוֹד עֲנִין אֵלָיךְ אֲשֶׁמּוֹרָה ר"ל כִּי אוֹתוֹ שֶׁהוּא עֲצָמוֹ עֲנִין אֵלָיךְ אֲשֶׁמּוֹרָה. וְלִבְאֵר הָעֲנִין הַזֶּה אָמַר בְּמִזְמוֹר הַהוּא בְּעֲצָמוֹ וְאֲנִי אֲשִׁיר עֲנוּךְ וְאָמַר בּוֹ גַם כֵּן עֲנִי אֵלָיךְ אֲשֶׁמּוֹרָה לְהַעִיר עַל הַדְּבָר הַטּוֹב הַזֶּה כִּי בְּזֶה יִתְקַיֵּם הָאֲחֻדוּת הָאֱמֵתִי וְלְהִתְדַמּוֹת אֵלָיו הַתְּחִיב הַטֵּבֵעַ עַד שֶׁהִגְלַגַּל מִתְנוּעָע מִמְנוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה מְשֻׁכָּל וְאֵלָיו בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מְשֻׁכָּל.

וְבוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא הַשֶּׁכֶל. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אָמַר הַחֲכָם הַזֶּה שֶׁהִגְלַגַּל מִתְנוּעָע לְתַשׁוּקָתוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְבַקֵּשׁ הַהִדְמּוֹת בּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יוּכַל גַּם שָׂאֵר הַדְּבָרִים הַנִּמְשָׁכִים אַחֵר הִגְלַגַּל נִמְשָׁכִים בְּדֶרֶךְ מִסְפָּר הַשְּׁלִשָּׁה גַם כָּל הַתְּנוּעוֹת הַמְנוּטְבָּעוֹת בְּעוֹלָם שֶׁלֹּשׁ תְּנוּעָה מִן הָאֱמָצֵעַ וְתְנוּעָה אֶל הָאֱמָצֵעַ וְתְנוּעָה סְבִיב הָאֱמָצֵעַ.

וְזֶה כֵּלֹ נִמְשָׁךְ לְתְנוּעַת הַגְּלַגַּל שֶׁהִיא עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה. וְכֵן כֵּלֹ נוֹדַע שֶׁהוּא לְבַדּוֹ יִתְעַלֶּה הַנִּמְצָא הָאֱמֵתִי הַמְצִיא שְׁלִשָּׁה עוֹלָמוֹת וְנִשְׁגָּב שָׁמוֹ לְבַדּוֹ.

וְזֶה דְבָר קְדוּם לְחַכְמִים עַד שֶׁיִּצְא מִדְּבָרֵיהֶם כְּשֶׁגָּגָה הַיּוֹצֵאָה בְּשָׂאֵר הָאֱמוּנוֹת כְּמוֹ שֶׁיִּצְא מִקֶּדֶם שֶׁגָּגָה לַיַּחֲסוּ מִמְשַׁלֵּת הָעוֹלָם כֵּלֹ לְשִׁמְשׁ וְלִירַח וְלַצֶּבֶא הַשָּׁמַיִם לְפִי דֶרֶךְ חַכְמֵי הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁלֵתָם הַנְּתוּנָה לָהֶם מֵאֵת הַשֵּׁם לְבַדּוֹ יִתְבָּרַךְ לְקַיֵּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר וּפּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם.

וְהַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו פָּקַד אֶת עִמּוֹ לְלַכֵּת בְּדֶרְכָיו הַטּוֹבִים לְקַיֵּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם וְנָתַן לָהֶם הַתּוֹרָה בְּשִׁלְשֵׁת חֲלָקִיהָ כְּחֲלָקֵי הָעוֹלָם הַשְּׁלִשָּׁה עַד שֶׁנִּמְצָא הַחֲלָק הָעֲלִיוֹן בְּדִמּוֹת הָעוֹלָם הָעֲלִיוֹן וְהוּא נִמְצָא בְּנִפְשׁ הָאָדָם בְּלִבָּד וְהוּא הַדַּעַת ר"ל שֶׁיִּשְׁכָּל הָאָדָם וְיִדַּע בְּלִבּוֹ הָאֱמוּנָה וְהוּא שִׁיִּצְיִיר הָאֱמֵת בְּלִבּוֹ וְיִדְחָה מִמְנוֹ הַשֶּׁקֶר לֹא שִׁיִּאֲמִין בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו בְּלִבָּד אֲכַל צָרִיךְ שִׁיִּצְיִיר בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא אֶחָד אֲחֻדוֹת פְּשׁוּטָה שֶׁאִין לָהּ דְמִיוֹן וְהוּא הַמְנַהִיג הַכֹּל וְהוּא לְבַדּוֹ עוֹשֵׂה נִפְלְאוֹת לְרַצּוֹנוֹ וְהוּא שֶׁרְאוּי לְעַבְדּוֹ לֹא זוּלָתוֹ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה.

וְזֶה הַחֶלֶק נִכְלָל בְּנִשְׁמָע וּבְכָלֵל הַחֶלֶק הַזֶּה סְפוּרֵי הַתּוֹרָה הַמְחֻזְקִים זֶה הַדַּעַת. וְהַשְּׂנִי חֶלְקִים נִמְצְאִים בְּגוֹף הָאָדָם מִפְּנֵי שֶׁהֵם הַנְּהֻגוֹת מַעֲשִׂיּוֹת.

וְשְׂנֵי־הֵם נִקְרָאִים מוֹעֲצוֹת כִּי שְׂנֵי־הֵם הַיִּשְׁרוֹת וְהַכְּבוֹת לְמִצְוֵי הַדַּעַת וְלַהֲחֻזֵק בּוֹ. וְהָאֶחָד מִשְׂנֵי הַחֶלְקִים הָאֵלֶּה כּוֹלֵל הַמִּצְוֹת הַמְקַנּוֹת מִדּוֹת טוֹבוֹת לְאָדָם הֵן בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ הֵן בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ וְכוּלֵל גַּם פֶּן הַמִּצְוֹת הַמוֹנְעוֹת הַמִּדּוֹת הַרְעוֹת כִּי כָּל זֶה מִשְׁלָמוֹת הַגּוֹף לֹא יִשְׁלַם זוּלָתָם.

וּכְבָר הַזְכַּרְנוּ בְּפֶרֶט קִצְתָם וְזֶה הַחֶלֶק הוּא כְּדַמּוֹת הָעוֹלָם הַשֶּׁפֶל הַחֲמָרִי הַעֲכוּר הַנִּפְסָד. וְהַחֶלֶק הָאֶחָד הוּא הַנִּכְבָּד שֶׁבִּשְׂנֵי חֶלְקֵי הַמַּעֲשֵׂה וְהוּא כְּדַמּוֹת הָעוֹלָם הָאֲמֻצְעֵי הַחֲמָרִי הַזָּךְ הַקָּיִים וְהוּא כּוֹלֵל הַמִּצְוֹת הַמְיֻשְׁרוֹת קִיּוֹם הָאֲמוּנָה וְהַדַּעַת כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁהָאֲמוּנָה אֵין לָהּ קִיּוֹם חֲזָק כִּי אִם בְּמַעֲשִׂים וּמִזֶּה הַמִּין הוּא תַלְמוּד תּוֹרָה וּקְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנֵים יְדוּעִים וְשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְסוּפָה וְשׁוֹפָר וְלוּלָב וְסִפְיֵרֵת הָעוֹמֵר וְתַפְּסִילִין וְצִיצִית וּמְזוֹזָה וְכִיּוּצָא בְּהֵן וְשִׁלָּא לַעֲשׂוֹת שׁוֹם פָּסֵל אֶפְיָלוּ לְכַבּוֹד הַשֵּׁם וְשִׁלָּא לְעוֹנֵן וְשִׁלָּא לְנַחֵשׁ וְשִׁלָּא לְהַקְיִף פְּאוֹת וְשִׁלָּא לְלַבֵּן כְּלָאִים וְשִׁלָּא לְזַרְעֵם וְשִׁלָּא לְהַרְפִּיכֵם וְכִיּוּצָא בְּהֵם מִהַרְחַקַת דְּרָכֵי עוֹבְדֵי ע"ז.

וְכָל זֶה הַמִּין הוּא גַם כֵּן עֲצָה וְהַנְּהֻגָה בְּמַעֲשִׂים כְּדִי שִׁיתְעוֹרֵר הָאָדָם לְחֶלֶק הַמְּכַוֵּן וְהוּא לְהַחֻזֵק בְּאֵמֶת וּלְקַרְבָּה וּלְדַחֲחוֹת הַשֶּׁקֶר וְהוּא הַחֶלֶק הָאֶחָד בְּזִמְנֵן וְחֶלְקֵי הַמַּעֲשֵׂה כּוֹדְמִין לוֹ וְהֵם כְּכֹלֵי הָאֲמוּנּוֹת לְאִוְנֵן שְׁמוּצִיאֵין חוֹמֵר הַכְּלִי לְפוֹעֵל אֲבָל צוּרַת הַכְּלִי אֲשֶׁר בְּלֵב הָאִוְנֵן הוּא הָעוֹשֵׂה צוּרַת הַכְּלִי בְּאֲשֶׁר הִיא וְכֵן צוּרַת הָאָדָם הוּא הַחֶלֶק הָאֶחָד הַזֶּה הוּא הָאֵמֶת.

וְזֶה רַצּוֹ ז"ל בְּאִמְרוֹ חֲכָם וִירָא חֲטָא מַהוּ אָמַר לָהֶם הֲרִי זֶה אִוְנֵן וְכֹלֵי אֲמוּנּוֹתוֹ בְּיָדוֹ לְפִי שֶׁכֹּלֵי הָאֲמוּנּוֹת הֵם חֶלְקֵי הַמַּעֲשֵׂה שֶׁהֵם נִכְלָלִים בְּנַעֲשֵׂה וְלְפִיכֹךְ הַקְדִּימוּ נַעֲשֵׂה לְנִשְׁמָע וְנִחְשָׁב לָהֶם זֶה לְמַעַלָּה לְפִי שֶׁהָרָאוּ חוֹנֵק אֶהְבַּתֶּם בְּעַת הַמַּעֲנָה הַהוּא שֶׁהֲרִי הַשֵּׁם צְנוּה לָהֶם עַל יְדֵי מִשְׁה רַבֵּינוּ אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלֵי וְשִׁמְרַתֶּם אֶת בְּרִיתֵי הַקְדִּים לָהֶם הַשְּׂמִיעָה שֶׁהוּא הַיְדִיעָה וְהִיא הָעֲבוּדָה הַשְּׁלֵמָה אֲשֶׁר בְּגוֹן וְאֶחָד זֶה הַזְכִּיר שְׁמִירַת הַבְּרִית שֶׁהִיא הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת שֶׁהֵן שְׁמִירַת הַגּוֹן.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בָּאָה הַמִּצְוָה אֵלֵינוּ וְיָדוּעַ כִּי הַשְּׁמִירָה אֵינָה מְכַוֶּנֶת לַעֲצָמָה וְאֵלּוּ הָיוּ מִתְרַשְׁלִים בְּקַבְּלַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאֵיֶרַע לָהֶם בְּעֲשׂוֹתָם הָעֶגְלָה הָיוּ מְשִׁיבִין נִשְׁמָע שֶׁהוּא הַמְּכַוֵּן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִשְׁבִּיבוּ אַחַר זֶה דְּבַר אֶתָּה עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָה וְהִנֵּה מִסְפִּיק לָהֶם זֶה אִם הָיוּ מְחֻזְקִים בּוֹ כְּמוֹ שֶׁמִּסְפִּיק לְקִצְתַת הַנוּטִים מְקַצְתַת הַמִּצְוֹת וְגַם שְׁלֵמָה בְּדֶרֶךְ זֶה חֲטָא שֶׁאֲמַר אֲנִי אֶרְבֶּה וְלֹא אֶסוּר וְכִיּוּצָא בּוֹ.

וְאֵין סֶפֶק שֶׁהוּא הַשִּׁיג הַמְּכַוֵּן כְּמוֹ שֶׁהַעִיד עָלָיו הַכְּתוּב וְאָמַר וַיִּחַכֶּם מִכָּל אָדָם אֲבָל הַקָּל עַל עֲצָמוֹ בְּהַחֻזֵקוֹ בְּחֶלֶק הַמְּכַוֵּן. אֲמָנָם הַשְּׁלָמָה שִׁיתְחֻזֵק בְּכָל הַתּוֹרָה בְּשִׁלְשֵׁת חֶלְקֵיהָ כְּדִי שִׁיְהִיו כָּל רַגְעָיו בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם וּבְאֶהְבָתוֹ וּבְכָל דְּרָכָיו יִדְעָהוּ וְעַל זֶה הַפְּלִיגוּ וְאָמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דְּבַר י"י נַעֲשֵׂה.

ואל ענין זה רמזו רבותינו ז"ל באמם בפעשה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא מלאכי השרת ולכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד פנגד נעשה ואחר פנגד נשמע.

והמספר הגדול הזה בא פנגד מספר בני ישראל לפי שכל אדם צדיק מלאך טוב הולך עמו ומשלימו ומזכהו כמו שנאמר חונה מלאך י"י סביב ליראיו ויחלצם. והשני כתרים רצו בו שתי מעלות והם שני שלמויות האדם.

ויש גססאות שפתוב בהן מאה ועשרים רבוא והוא רמז לשני המלאכים המלויים לאדם אחד טוב ואחד רע וכשהאדם עושה מעשיו על פי המלאך הטוב המלאך ההוא מברך אותו ומלאך רע עונה אמן בעל פרחו מאחרי שהטוב מושל בו והוא כאשה טובה שתדבר כפי בעלה במשלו בה כמו שהיתה הפונה בתחילת היצירה.

ואל זה רמז באמרו כי מלאכיו יצוה לה לשמרה בכל דרכיה והפה זה פשאדם עושה מעשיו על פי המלאך הרע שהמלאך הטוב עונה אמן בעל פרחו כאדם שאשתו מושלת עליו ותהי להפה ואל זה רמזו רבותינו ז"ל בהשלימם המאמר ההוא ואמרו כיין שחטאו במעשה העגל ירדו מאה ועשרים רבוא ופרקום וסמכו זה לפסוק ויתנצלו בני ישראל את עדים לפי שנפלו שני כתריהם כנראה במעשה העגל אבל על דרך האמת לא חטאו בכונה הראשונה.

וזהו שאמר הפתב לשמחה בקמיהם ושאר כתובים יעידו על זה ולפיכך נמחל להם והוא שאמרו כיין שעשו אותו מעשה אבדו נעשה וכן הוא אומר ויעשו להם אלהי זהב התחילו ישראל מתאבלין אמר לו הקב"ה למשה למה הם מתאבלין שני כוסות מזוגו לי בסיני אחד נעשה ואחד נשמע יקיימו את נשמע ומעלה אני עליהם פאלו קיימו את שתייהן.

משל למה הדבר דומה לעבד שהיו בידי שתי כוסות של אבן טובה ונכנס לפלטרין של מלך והיה שם עגל על פתח הפלטר נגחו העגל ושבר את הכוס האחד אמר לו הוי זהיר בשניאי אתה חושש מן הראשון וכך אמר לו הקב"ה לנביא למה ישראל תוהין על נעשה יהיו זהירין בנשמע ואני מעלה עליכם פאלו קיימו את שתייהן וכך הוא אומר שמעו זאת הפהנים שמעו דבר י"י בית יעקב מהו שמעו קיימו מצות שמע ואני מעלה עליכם פאלו קיימתם את שתייהם ומאחר שהכוס האחד הנשבר הוא נעשה שגורם שבירתו מעשה העגל מצאנו בזה סיוע לחלוקת התורה שהנפרנו כי לפי דרך חלוקתנו האנהרה מעשות פסל נכללה בנעשה.

כונת הדברים שהתורה בעלת שלשה חלקים שנים מהם הנהגות והן פאלו הן עצות ואחד מהן הוא הדעת והוא המכון אבל לא ישלם האדם אם לא ישיג השלשה. ואל זה רמז החכם באמרו הלא פתבתי לה שלשים במועצות ודעת קרא מצות התורה שלשים לפי שהן נחלקות לשלושה חלקים ואולי רצה בו בעלי המדרגה השלישית כי החכמה כמשנה למלך ומצות התורה פשלישים.

ויהנה על דרך כי נגידים אדבר ולשני הפנים מועצות רמז על שני חלקי התורה והם המעשים ודעת רמז לדעת האמת מוחלט לא דבר אחר. והודיע חכלית שלשת החלקים ואמר להודיע קשט דברי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך פלומר כדי שתשיגו: האמת

באשר הוא אמת וסוף הכל להשיב אמרים אמת לשולחיה רמוז כי פונת שליחות האדם בעולם הוא לדעת ולחקור האמת ובהשיגו אותו ידבק בו וישים כל מחשבתו בו אז ישיב אמרים הראויים לשליחות הזאת על נכון כי המחשבה האמתית היא האמרים הנמרצים באמת כמו שאמר הפתוב אמרו בלבבכם על משפכם ודומו סלה ואמרו לשולחה ביד נאמר שהוא דרך פבוד כמו שבא ישמח ישראל בעושיו.

את אשר כבר עשוהו והנכון לומר כי לפי שכל מעשה השם נעשים על ידי אמצעים כמלאכים וזולתם וצריה למשיג האמת שישגי האמצעיים תחלה על אמתתם לפיכך כתב לשולחיה והוא על דרך שאמרו ו"ל עשהו לא נאמר אלא עשהו מלמד שהקב"ה ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר וידעת דברים אלו נכללת בחלק הראשון במעלה והוא הדעת.

ונה החלק צריה לחכמות רבות והוא נעלם מרוב בני אדם שאם ימסר להם דרך קבלה כפי מה שהיא ימאנו בו ואולי יצאו מן הכלל לקוצר הבנתם לפי שאינם משיגים רק המורגש ומפני זה הוצרכו למסור להם שני החלקים האחרים במקום החכמה והבינה ניאמר לאדם הן יראת י"י היא חכמה וסור מרע בינה.

והחלק השלישי נמסר להם כפי הבנתם ולזה דברה בו תורה פלשון בני אדם ואמרה וירד וידבר וכיוצא בהם כדי שיעלה העם למעלה הזאת מעט מעט ואז אפשר להיות ממלכת פהנים וגוי קדוש.

וידוע שקדוש שם לדבר שלם נכבד ומיוחד הפך שם חול שהוא מורה על כל דבר חסר משולח ומותר לכל ולזה נקראו המלאכים קדושים וכמו כן השומעים בקולו ושומרים את בריתו ובתנאי זה הראשון שהתנה להם בקבלת התורה גם כן בתנאי שנאמר להם בקרה יעד להם החיים הגמורים ושיהיו להם מהלכים בין העומדים ולכן אל תפאר עם אחר עלינו לאמר שלא יעד לנו השם גן עדן בשכר התורה אחר שלא נאמר זה בה בפירוש כי זה הגמול הטוב הוא דבר נעלם לא ישיגוהו אפילו החכמים ואיך יאמר הדבר הזה כפשוטו לנשים ולנערים בתחלת הלמוד ולפיכך הנה הצורה לסמוך ברמיזותיו על זה במה שנזכר במעשה בראשית ובמעט מקומות בתורה ודי לנו הבטחה במה שנאמר בתנאי הראשון בקרה כי אני י"י רופאיך כי ידוע כי מי שירפאנו השם לא ימות וזה כבר התבאר במקומו ששם יעד החיים האמתים.

וכן בא הנה באמרו להיותנו ממלכת פהנים וגוי קדוש וזה השם אם יאמר על אדם אחר נודע במעלה אצל האומות הוא אצלם במעלה העליונה בדרך שיש לו פח למשוך אחרים אחריו לגן עדן ואנחנו פלנו קדושים ובלבד שנקבל התורה כראוי ואחר היחול הזה לא נשארה תוחלת לשום עם להיות להם מעלה אצל השם כמעלתנו בגן עדן שהרי ראש דברו אמר והייתם לי סגולה מפל העמים וסגולה שם הוא לדבר חשוב עומד קיים באוצר כמו שכתוב סגולת מלכים ולשון רבותינו יעשה לו סגולה נמצא שהבטיחנו להיותנו סגולה אצלו מפל העמים וכן באו דברי משה האחרונים אשריה ישראל מי כמוך עם נושע בני מגן עזרה אישר אותנו בישועה האמתית ואמר שאין כמונו בישועה ההיא.

יהי רצון מלפניו אלהי השמים ואלהי הארץ לברוא לנו לב חדש ורוח חדשה יתן בקרבנו לשמוע בקולו ולשמור בריתו ולקיים בנו מקרא שפתוב ישראל נושע בי"י תשועת עולמים לא תבושו ולא תפלמו עד עולמי עד.

(אחרת לעשרת הדברות והיא פתובה בפרישת וישמע יתרו) פרישת נשא (והיא ראוייה לחופת חתן או בעל מדות). ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנייניו קנה בינה סלסלה ותרוממו תכבדו פי תחבנה תתן לראשה לנית חן עטרת תפארת תמגנו.

שלשה פסוקים אלה נאמרו פדרו שאר פסוקי משלי שהם על שני פנים ושניהם פאחד טובים להשלים פננת התורה התמימה שקצת מצותיה באו לתקון הגוף והוא בקנות המדות הטובות ובעזוב המדות הרעות הנמשכות לחומר.

וקצתם באו על הפונה הראשונה באדם והיא תקון הנפש המשגת בידיעת האמת והחכם ע"ה חבר ספרו דרו משל על שני פנים אלה אחד מהם גלוי ואחד מהם נסתר גלוי תוכחות מוסר פי זה כל האדם ונסתרו השכל והבינה.

וכן התנה בראש ספרו לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה. קרא מצנת התורה וסלמודה חכמה ומוסר וקרא הדעות האמתיות הנרמזות בה אמרי בינה פן אמרו הגה ראשית חכמה וגו' גלויי בא להזהיר על התורה וליעז גמול טוב עליה.

וקרא במקום הגה ליראת שמים ראשית חכמה כמו שאמר בפירוש ראשית חכמה יראת י"י ונקראה בשם ראשית לפי הצורה לה בהקדימה לכל אדם לפי שהאדם אין לו חכמה אלא אחר הלמוד מעט מעט וללמוד שהוא צריה זמן ולפיכך צריה להקדים היראה שלא יעמוד בלא אלוה בטרים ישיג החכמה ועוד פי ללומדיה יצאו ספקות רבות ומבוכות ולפיכך היראה הקודמת והקבועה בלבם מגינה על החכמה פי קדימתה תכריע ותטה הספקות ההם לעבודת השם ולא להבתו כמו שאמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכפי ענין זה אמר החכם פי י"י יתן חכמה מפיו דעת ותבונה יצפון לישרים תושיה מגן להולכי תום ועל דרו זה גם פן אמר בראשית חכמה קנה חכמה פלומר ביראת שמים קנה חכמה פי יחסר בית השמואל ובית בכל קנייניו תורה עליה.

ואמרו בכל קנייניו ר"ל בכל מדותיה פי כן יקראו חכמי הדבור תכונות הנפש החזקות הקיימות קנין. ואם תרצה אמור בכל נכסיה קנה הלמוד שאם לא מצאת בחנם קנה בשכר כמו שדרשו ז"ל על אמת קנה.

ואמרו סלסלה רוצה בו הפוך והפך בה כפי הלשון הנזכר בתלמוד על אחד שהי מהפך בשערו עד מתי אתה מסלסל בשערה או הוא כפי ענינו ורוצה בו הרימה ותרוממו. ורצון החכם בזה השתדל לטרונם בה וללמוד מכל אדם ואל תאמר צעיר הוא או גבוה ממני שאם תשפילה היום החכמה ללמדה מאיש שהוא שפל ממך ותצטרך להרימו עליה מחר תרוממו על גדולים ונכבדים.

וכי תחבנה רוצה בו הדביקה הגמורה החשקית ישיגו פבוד בחבוקה לא כשאר החבוקים המביאים בעליהם לידי תקלה וקלון ויושיבו האדם בשפל המושבות אבל החבוק הגה ינשא בעליו ויושיבו בין מלכי הארץ והוא שפתב פן סירא ובין נגידים תושיבו ר"ל שילמדו הנגידים והגדולים ממנו.

וסוף דבר אמר החכם לא פבוד זה בלבד אלא שתהיה פאחד המלכים הינצא בכתר מלכות ונעטרת תפארת והוא שאמר תתן לראשך לנית חן עטרת תפארת תמגנך. וזהו פמה שאמר אהד מן החכמים הטרח בחכמה ובמוסר מקנה העטרות והנזרים יעשו מזהב הלשון המדברת וינשמו בראשי אוהביהם ולפי שידוע שהכתרים הנתונים בראשי המלכים יעשו מפנינים מחונפרים ראוי לפי ענין זה להקרא לנית חן.

ואחר שכל עטרה היא תפארת אמרו עטרת תפארת פאלו אמר פתר הכתרים ומשל הפתר בראש הוא לפי שידוע כי הראש הוא החלק הנכבד שבחלקי הגוף בעלי חיים כי בו כלי החמש הרגשות ובלבד בראש האדם הלשון המדברת שהיא כלי דבור והוא המבדיל בינו ובין שאר בעלי חיים ובו גם פן שאר הכוחות האנושיות.

ועוד כי הוא עליון ונקוף לצד השמים פפי מה שיש בו זכות להמשך אליהם לפיכך נבחר הראש להנחן בו הפתר להורות על המלוכה ועל ענין זה יאמר שכתר הכתרים ינתן על ראש השלם רוצה בו על שלמות צורתו והוא פדרך שאמרו ז"ל שלשה פתרים הם פתר תורה וכתר פהונה וכתר מלכות והם בארו שכתר תורה גדול משאר הכתרים שנאמר בי מלכים ימלכו ורוננים יחוקקו צדק וכתר זה הוא שנקרא לנית חן ונעטרת תפארת נאמר על השם הטוב שאמרו עליו שעולה על שאר הכתרים לפי שהשם הטוב הוא פתר אלהי וסבת השם הטוב ידיעת התורה וקיומה שהיא בחירת הדרך הישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם פלומר שהיא תפארת לעצמו להשלימו נאחרים יפארוהו עליה בלקתו בה והוא השם הטוב.

וההולך בדרך הישרה הוא המושל בתאוותיו ומכלכל דבריו במשפט השם או רחוחותיו תמיד ומפלס מעגל רגליו ההולך באמצע ולא יטה ימין ושמאל כמו שאמר החכם אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע הורה פי הנטיה אל הימין או אל השמאל רע אבל ההולך באמצע הוא הרואה בישע אלהים נמצא שמסלסל התורה ההולך בדרך ישרה הוא מלך בן חורין הינצא בכתר מלכות ולנית חן בראשו ולא מי שיסלסל בשערו או מי שייספר קומי או מי שמכוון להיות קווצתיו תלתלים או מי שנותן בראשו כובע נאה ומנוהב שעושה זה נער ובער שהנחש משיאו והשטן עומד על ימינו ומחר אומר לו לך עבוד ע"ז ואל תטעה לומר ומה בכך אחר שאין בסלסול שערו ובהתנאות לא מיתה ולא מלקות לא לאו ולא עשה שהאומר זה לא השיג פונת התורה שרוב מצותיה נתנו פדי שימשל האדם בתאוותיו וכא זה ללמד על זה ולפיכך אין לזלזל בדברים הקלים בענשי התורה לפי שהם חמורים אצל השם והוא שאמרו הוי זהיר במצוה קלה פבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות הלא תראה שהתורה הקפידה על פן זולל וסובא וצותה אביו ואמו לתופשו להביאו לבית דין ולרגמו על פרטימר בשר שאכל ולוג יין ששתה ואלו גנב ליטרא זהב או עשה עבירות חמורות לא הי' מוטל זה על אביו ועל אמו וזה לפי שיתרונות הדברים המותרים שמתאונה האדם אליהם צריך מוסר רב לפי שהם מושכים האדם עד שאול תחתית כמו שאמר פי ביום אכלך ממנו מות תמות.

ולפי זה הענין החשוב מנעה התורה קצת מאכלים חשובים ונבחרים לבני אדם פחזירים ושפן ודגים גדולים שאין להם קשקשת ושאר מאכלים העולים על שולחן מלכים ולפי תרון התאנה אליהם אסרתם התורה לא למאוסם וכן באה האזהרה מראשית על העץ

שנאמר בו ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים והוא הסבה לאזהרת
החזיר וכיוצא בו מן הדברים הנחמדים והנאהבים אבל אסור דבר נמאס הוא מין אחר
באיסורים על דרך חדוש ונרות כמו שאמרו רז"ל על אסור עכבר האי חדוש הוא דהא
ממאס מאיס ובדילי אינשי מיניה ואפילו הכי אסריה רחמנא.

זה מורה ששאר איסורי מאכלות סבתם תאנת היצר אליהם ומי שכוּבש יצרו מהם
ומשאר התאוות הגופיות פבר השיג פננת התורה במצות פי זה בקש מהם דרך פלל
באמרו ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגוי קדוש ואמר קדושים תהיו פי קדוש אני י"י
אלהיכם.

ומי שפורש ומיחד עצמו להבדל מטומאות האנשים הרשעים המחללים נפשם ביצרם
ותאונותם הוא קדוש ומבחר כמו שפא הכתוב על מישזהזיר עצמו מן היין ומגלות שער
שלשים יום קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו וכל ימי הזירו נתן לו גזר פהונה שלא יטמא
למתים.

והסבה פי גזר אלהיו על ראשו קרא נוול השער מפני שפא למונעו מן העבירות ומן
היתרונות והוא השם הטוב פתר אלהיו וכאלו אמר אחר שהפטר אלהי על ראשו שהוא
העולה על שאר הפתרים ראוי הוא שיהיה תחת הפתר שהוא פתר פהונה הנאמר ג"כ על
הפהן הגדול בענן טומאת המתים שהזירו ג"כ על אביו ועל אמו ונאמר שם פי גזר
שמן משחת אלהיו עליו ולפי חבוב קדושת הנזיר הגדיל מעלתו פכהן גדול שלא הספיק
לו קדושת שאר פהנים וזה נמשך למה שאמרו רבותינו ז"ל שלשה פתרים הם פתר
תורה וכתר פהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב על גביהן.

ואפשר לומר ששם נזיר הוא על שם הנזר האלוהי פאלו אמר מוכתר בלשון רבותינו
מוכתר בנימוסו וכן זה יקרא מוכתר לפי שנוול שערו מכתירו ומשלימו וראיה לדבר זה
שמשון הנקרא נזיר אלהים שפל עת שהיה שער נזירותו בראשו צלחה עליו רוח אלהים
ובהתגלותו סרה מעליו לפי שאין הפונה באדם פי תארו ותבניתו שתולעה ורמה אחריתו
ונמצא שאינו שלו ואמנם הפונה צלמו ודמותו שהוא לו לבדו ולפי שהאדם פשמשתדל
בהתנאות ובהתענג על היין ובשאר מיני התענוג יצרו מתגבר עליו ובא לטונרדו מן העולם
צריך האדם פשימצא עצמו נוטה אל הקצה הזה שיטה עצמו אל הקצה האחר עד שישוב
אל הדרך הישרה.

לפיכך נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה וסדרו רבותינו ז"ל מסכת נזיר אחר מסכת
סוטה כמו שאמרו שם מפדי תנא בסדר נשים קאי מאי טעמא תני נזיר תנא אקרא קאי
והיה אם לא תמצא חן בעיניו והכי קאמר מי גרם וכו' וצ"ע דהאי קרא לאו בפרשת
סוטה פתיב ולא סמוך לפרשת נזיר ועוד דהא בית הלל לית להו ערונה ממש ועוד קרא
אחרינא למה לי והא סמוכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לפיכך נראה דהאי קרא שבשפתא
היא והגרסה הנכונה תנא אקרא קאי פלומר אקרא דסמיה נזיר לסוטה קאי והכי קאמר
מי גרם לה עבירה יין וקאמר כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ר"ל שהתורה
התמימה המשלמת המחזיק בה והמקדשת אותו פונה למנוע הסבות המטטיאות האדם
לפי שידוע שהאשה החוטאת תחת אישה אין ספק שדבר מכריח גרם לה לשכחה את
השם וענשו לסלק מעליה אימת בעלה ולקנות לה שם רע עולמי בין שכנותיה ובזיון

מִן־פֶּלֶא שֶׁתִּבְּרָה לְפָנַי הַשֵּׁם בְּפָרִיעַת הָרֹאשׁ וּשְׂאָר מִשְׁפָּטֵי סוּטָה וְעוֹד שֶׁהֶעֱבְרָה הָאֵחָת תִּבְּיָא אוֹתָהּ וְאֵת בַּעֲלָהּ שִׁיְהִי בַּעֲבָרָה כֹּל יְמֵי הַיּוֹתֵה תִּחְתּוּ וּלְהוֹלִיד בְּנֵי זְנוּנִים וְזֶה כְּלוֹ גְרָמָה לֵה סָבָה מִן הַסְּבוּת כְּמוֹ שֶׁגָּרַם גַּם כֵּן דְּבַר לְאִישׁ הַנּוֹאֵף וְהַדְּבַר הַהוּא עַל הָרֹב הוּא הֵינן שֹׁשֵׁב טָבְעֵי לְמִין הָאָדָם לְפִי הַמְּנַהֵג וְהוּא בְּלֹא סָפֵק מַעֲבִיר דַּעַת הָאָדָם וּמְסַכֵּל אוֹתוֹ וְלֹא יָדַע כִּי בְּנִפְשׁוֹ הוּא.

וּכְשֶׁם שֶׁהוּא הַיּוֹם מַחֲטִיֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ עִמִּיתוֹ אוֹ בֵּיתוֹ יָבֵא אַחֵר וְיִחַטֵּיא אֶת־אִשְׁתּוֹ אוֹ בֵּיתוֹ ג"כ וּלְפִיכֹךְ אִמְרָה תּוֹרָה שֶׁרְאוּי לְאָדָם שִׁיִּזִּיר עֲצָמוֹ מִן הֵינן עַל דְּרָף רְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ הַחוּלָה וְאִם עַל הֵינן הָעֵינָה הַתּוֹרָה לְפָרוֹשׁ הַיִּמְנוֹ אַע"פ שֶׁהוּא בְּלֹא סָפֵק מוֹעִיל לְגוֹף וְעֵיקָר שֶׁתִּיָּתוֹ הוּא לְתוֹעֵלַת כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיף לְהִזְהַר מִן הַיִּיחּוּד שֶׁגָּזְרוּ עָלָיו שֶׁפָּרָצָה קוֹרְאָה לְגַנֵּב כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁרְאוּי לְמִנּוּעַ נְגִינּוֹת הָעֲרָלִים שֶׁהֵם כָּלֵם זִמָּה וְנִבְלוֹת הַפֶּה וְהֵם בְּנוּיִים עַל יְסוּד הַתְּעוּת הַנְּשִׁים עַד שֶׁנִּרְאָה כְּפֹלֵא מִן הַפֹּלְאִים שֶׁתִּרְגִּיל אִשָּׁה מְקַטְנוּתָהּ בְּדַבְרֵי הַזִּמָּה הֵם וְלֹא תִּחַטֵּא הַיִּחְתָּה אִישׁ אִשׁ בְּחִיקוֹ וּבְגִדּוֹ לֹא תִשְׁרַפְּנָה וְאִם נֶאֱמַר אוֹי לְמֵאֲחָרִים עַל הֵינן אוֹי וְאֲבוּי לְמַגְנוֹת נְגִינּוֹת הַזִּמָּה וְאוֹי לְאָב הַסָּכָל וְלֹאִם הַפּוֹתָהּ הַמְּגַדְלִים בְּנוֹתֶיהֶם בְּזֶה וּמְחַלְלִים אוֹתָם לְהַזְנוּתָם.

וְאִין סָפֵק שֶׁזֶה מְנַהֵג רַע מְאֹד שִׁיִּצָּא לְנוּ מְדַרְכֵי הַגּוֹיִם שֶׁאֲנוּ גָרִים בְּתוֹכָם כִּי אִם הַמְּחוּל הִיָּה דְבַר קָדוּם הִיָּה בְּהַזְכִּיר שֶׁם נִפְלְאוֹת הַשֵּׁם וּמַהֲצִלּוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה וְתַעֲנַן לְהֵם מְרִים שִׁירוֹ לִי"י וְגו' וְכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ יִהְלָלוּ שְׁמוֹ בְּמַחּוּל בְּתוֹךְ וְגוֹמֵר וְכְמוֹ שֶׁנִּרְאָה מְדַבְרֵי הַנְּבִיא שֶׁאֲמַר אֲזַ תִּשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחּוּל.

וְכְמוֹ שֶׁמִּצָּאנוּ בַּתְּלֻמוֹד שֶׁהִיָּו בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹצְאוֹת בְּיָמֵים יְדוּעִים לְחוּל בְּכַרְמִים וְהַמְּחוּל הַהוּא הִיָּה לְשֵׁם מַצְוָה בְּדַבְרֵי נְשׂוֹאִין לְשֵׁם שְׁמִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁם חֲלִילָה חֲלִילָה מְדַבְרֵי זִמָּה וְעַל כֵּיוָצֵא בְּזֶה נֶאֱמַר אֵל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֵל גִּיל בְּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֲלֹהֶיךָ.

וְאִם לֹא בָּאָה אֲזַהֲרָה בַּתּוֹרָה עַל זֶה כְּבָר נוֹדַע שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּהִירָה אוֹתָנוּ מְאֹד עַל הַקְּדוּשָׁה וְהִיא הַמְּכַוֶּנֶת בַּמַּצּוֹת וְהַתּוֹרָה סוֹכֶכֶת עַל מְנִיעַת הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִים הַקְּדוּשָׁה וְכֹל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיף לְהִזְהַר מִזֶּה וּמִפְּיוֹצֵא בְּזֶה בְּיוֹם מְקַרָּא קוֹדֶשׁ שֶׁלֹּא יָשׁוּב חוּל וּמְחַנְּלֵל יוֹתֵר מִשְׂאָר יְמוֹת הַחוּל וְהַעוֹבְרִים עַל זֶה כְּבָר אָמַר עֲלֵיהֶם הַפְּתוּב בְּחֻקוֹתַי לֹא הִלְכוּ וְאֵת מִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בְּהֵם וְאֵת שִׁבְתוֹתַי חֲלָלוּ מְאֹד.

וְעַל כֵּיוָצֵא בְּזֶה מְזַהֲרִים הַנְּבִיאִים בְּמִקּוּמוֹת רַבִּים לְשִׁמּוֹר הַשְּׁבִתוֹת הַכֹּל לְמִנּוּעַ הַסְּבוּת הַמוֹנְעוֹת הַקְּדוּשָׁה כְּפִי מַה שֶׁבָּא בְּמִקּוּם הַזֶּה בַּתּוֹרָה וּבְאֲרוֹ הֵם ז"ל מִי גָרַם לָהּ לְהַעֲבִירָה יֵין וְכו' אִף אֲנוּ נֹאמַר מִי גָרַם לָהּ לִיתְרוֹן שֶׁתִּיָּית הֵינן הַתְּנָאוֹת הַגּוֹף כִּי הַנּוֹי בְּלֹא סָפֵק מִשִּׂיא הָאָדָם לְבַקֵּשׁ הַמּוֹתְרוֹת וּלְפִיכֹךְ יִצְטָרֵף אֵל זֶה שִׁיִּזִּיר עֲצָמוֹ מִן הַגְּלוּחַ וּלְבִסּוֹף יִשְׁחִית אֶת כֹּל שֶׁעָרוּ כְּדֹאמְרֵינוּ וְכָלֵם שֶׁגִּלְחוּ שֶׁלֹּא בַּתְּעַר אוֹ שִׁשִּׁירוּ שְׁמֵי שְׁעָרוֹת לֹא עָשׂוּ כְּלוּם.

רְאֵה וְהִבֵּן כִּנְנַת הַתּוֹרָה הַתְּמִימָה בְּשָׁנֵי דְרָכֵי נוּוִל הַשְּׁעָר בְּשְׁמֵי קַצּוֹת וְהֵם גְּדוּל הַשְּׁעָר וְהַשְּׁחַתָּתוֹ וְהַכֹּל בָּא לְהוֹרוֹת הַדְּרָף הַיִּשְׁרָה בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם בְּהַתְּבוּנָהּ בְּנִדְרוֹ שֶׁצָּרִיף לְעוֹבֵב הַמּוֹתְרוֹת כְּמוֹ שֶׁהַשְּׁעָר כְּלוֹ מוֹתֵר הַטָּבַע וְאִין רְאוּי לְאָדָם שֶׁרְבִיט אֲלָיו וְשִׁשִּׁים אוֹתוֹ עַל

לבו כי אין בְּנוֹפֵיו וּרְבוּיֵו תוֹעֵלֶת אֲבָל נִזְק גָּדוֹל וְאֲבִשְׁלוּם שֶׁהִיא מִגְבוּרֵי יִשְׂרָאֵל מֵת בְּסִבַּת רְבוּי שְׁעָרוֹ.

וְלִרְאִיָּה כִּי כָּל מוֹתֵר רַע בָּא בְּמִצּוֹת קְרוֹב הַלּוּיִם וְהַעֲבִירוּ תַעֲרַר עַל כָּל בְּשָׂרָם לְהַעֲרִיר עַל עֲזִיבַת הַמְּוֹתְרוֹת כִּי הֵם הַמוֹנְעִים יוֹשֵׁר הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֹכֵם אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הָאָדָם יִשָּׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חֲשִׁבֹנוֹת רַבִּים וּלְפִיכֶף מִי שֶׁנִּטְטָה אֵל אַחַת הַקְּצוּוֹת צָרִיף לוֹ עַל דְּרָף הַרְפוּאָה שִׁיִּרְחִיק עֲצָמוֹ אֵל הַקְּצָה הָאֲחֵר כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּב מִתּוֹף זֶה אֵל הַדְּרָף הַבִּינּוֹנִית שֶׁהִיא הַדְּרָף הַיְשָׁרָה.

וּמִי שֶׁנּוֹדֵר עַל הַכֹּנֵה הַזֹּאת נִדְרָו לִשְׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר ר' שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק מִיָּמֵי לֹא אֲכַלְתִּי אֲשֶׁם נִזִּיר חוּץ מֵאָדָם אֶחָד שֶׁבָּא מִן הַדְּרוֹם יָפָה עֵינַיִם וְטוֹב רוּאֵי וּקְוֹנֵצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תִּלְתְּלִים אֲמַרְתִּי לוֹ בְּנֵי מָה רָאִיתָ לְשַׁחַת שְׁעָר נְאֻה כִּזָּה אָמַר לִי רוּעָה הֵייתִי לְאֲבָא בְּעִירִי וְהִלְכְתִּי לְשֹׂאֵב מִים מִן הַמַּעְיָן וְהִסְתַּפְּלִיתִי בְּבוּאָה שְׁלִי וּפְחָז יִצְרִי וּבִקְשׁ לְטוֹרְדֵי מִן הָעוֹלָם אֲמַרְתִּי לוֹ רִיקָה מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִתְגַּאֵה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינִי שְׁלֶף שְׁסוּפָף רַמָּה וְתוֹלְעָה הַעֲבוּדָה הַרְיָנִי מִגְּלַחְךָ לְשָׂמִים עֲמִדְתִּי וְנִשְׁקַתִּי לוֹ עַל רֵאשׁוֹ אֲמַרְתִּי לוֹ בְּנֵי יִרְבוּ כְּמוֹתְךָ נוֹדְרֵי נְזִירוֹת בְּיִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ הַפְּתוּב אֹמֵר כִּי יִפְלֹא לְנִדְוֹר נִדְוֹר נִזִּיר לְהַזִּיר לִי".

לְמַדְנוּ מִדְּבַר ר' שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק שֶׁמִּי שֶׁנּוֹדֵר נִזִּיר לְהִתְרַחֵק מִן הַעֲבִירָה הוּא שֶׁכֶּתֶר אֱלֹהֵיו עַל רֵאשׁוֹ וְהוּא רָאוּי לְהִקְרָא נִזִּיר לִי"י אוֹ נִזִּיר אֱלֹהִים אֲבָל מִי שֶׁנּוֹדֵר וְנִבְדֵּל מִצְוֹרָף אַחֵר מִצְרָכֵי הַגּוֹף וְלֹא לְצוֹרָף הַרְחַק עֲבִירָה אֵינִי מוֹכֵתֶר וְלֹא מְאֻשֵׁר אֲבָל הוּא עוֹשֶׂה כְּנֶגֶד כּוֹנֵת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל לֹא דִּיָּיֶךְ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים אֲלֵא שֶׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים הַמְּוֹתְרִים ר"ל שֶׁהַתּוֹרָה הַתְּמִימָה מְנַעַה הִיתְרוֹנוֹת וְהַשְׂאִירָה צְרָכֵי קִיּוֹם הַגּוֹף וְצְרָכֵי קִיּוֹם הַמַּיִן גַּם צְנוּתָה עֲלֵיהֶם בְּמִצּוֹת פְּרוּ וּרְבוּ וְהַמִּצּוֹת הַנִּגְרָרוֹת בְּלִקּוּחֵי הָאִשָּׁה וְכִיּוֹצֵא בָּהּ מִקִּיּוֹם הָעוֹלָם לְפִיכֶף מִי שֶׁנּוֹדֵר בְּנִזִּיר בְּלֹא צוֹרָף הוּא חוֹטֵא וְאֲנִזְרִי לְפִי שֶׁהוּא עוֹכֵר שֶׁאֵירוּ וּלְפִיכֶף אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁאֲפִילוֹ מִי שֶׁנּוֹדֵר לְשֵׁם נִקְרָא חוֹטֵא וְזֶה לְפִי שֶׁמִּלְאֲכָתוֹ מִלְאֲכַת אֲנִזְרִי כְּדֹאֲמַרִּינוּ סֵבֵר לֵה כֹר' אֲלַעְזֵר הַקֶּפֶר דִּתְנִיָּא ר' אֲלַעְזֵר הַקֶּפֶר אֹמֵר מֵה תִּלְמוּד לֹמֵר וְכִפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ וְכִי בָּאֵי זֶה נֶפֶשׁ חָטָא זֶה אֲלֵא שֶׁצִּיָּעַר עֲצָמוֹ מִן הַיָּין קֵל וְחוֹמֵר מֵה זֶה שֶׁלֹּא צִיָּעַר עֲצָמוֹ אֲלֵא מִן הַיָּין נִקְרָא חוֹטֵא הַמִּצְעֵר עֲצָמוֹ מִכָּל דְּבָר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה וּמִקְשִׁינֵן עֲלֵה הֵאֵי בְּנִזִּיר טָמֵא פְּתִיב כְּלוּמֵר דִּקְרָא בְּמִי שֶׁמֵת עָלָיו מֵת שֶׁטָמֵא אֶת נִזְרוֹ הוּא דִּקְאָמַר שֶׁנִּקְרָא חוֹטֵא מִפְּנֵי טוֹמְאָתוֹ אֲבָל מִי שֶׁיִּשְׁלִים נְזִירוֹתוֹ אֵין עָלָיו שׁוּם חָטָא וּמִשְׁנֵי קִסְבֵּר ר' אֲלַעְזֵר הַקֶּפֶר נִזִּיר טְהוֹר נְמִי חוֹטֵא הוּא כְּלוּמֵר הֵאֵי חָטָא דִּקְאָמַר קִרָּא לָאו אִטְוִמְאָה קָאֵי אֲלֵא אֲצַעְרָא דְנִפְשִׁיהָ קָאֵי וְהֵינֵנו דִּקְאָמַר עַל הַנֶּפֶשׁ.

וְכִי תִיָּמָא אִם כֹּן לְכַתְּוֵב רַחֲמָנָא הֵאֵי קִרָּא בְּטְהוֹר הֵינֵנו טַעֲמָא דְכְּתִיב קִרָּא בְּנִזִּיר טָמֵא הוּאִיל שֶׁשְׁנָה בְּחָטָא כְּלוּמֵר חָטָא הַטּוֹמְאָה ר"ל שֶׁסָּמַף חָטָא אֵל חָטָא לְפִי שֶׁעֲבִירָה גוֹרְרַת עֲבִירָה. וְאִם תֹּאמַר לֵר' אֲלַעְזֵר הֵיכֵן מְצָאנוּ שֶׁיִּהְיֶה אָדָם זוֹכֵה וְחוֹטֵא בְּמַעֲשֵׂה אֶחָד וְזֶה מִן הַדְּבָרִים הַנִּמְנָעִים כִּי שְׁנֵי הַפְּכִים לֹא יִתְחַבְּרוּ בְּנוֹשָׂא אֶחָד בְּרַגַע אֶחָד.

דַּע וְהִבֵּן שֶׁאֵין דַּעַת ר' אֲלַעְזֵר שֶׁהַנִּזִּיר הוּא חוֹטֵא אֲלֵא שֶׁנִּקְרָא חוֹטֵא מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה חָטָא לוּלֵי הַצְּוֹרָף וּלְפִי שֶׁהַפּוֹעֵל הַזֶּה בְּעֲצָמוֹ רַע עַל דְּרָף רְפוּאָה צָרִיף כְּפָרָה לְפִי דַּעַת הַרוּאִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבֵא אָדָם לְתַעוֹת וּיצַעַר נֶפֶשׁוֹ מִן הַדְּבָרִים הַצְּרִיכִים לָהּ בְּעֲמֻדָה בְּגוֹף

בלא צער ובלא סגוף ועל דרך זה נאמר על המתענה בשבת על חלום שהוא מבטל גזר דינו מאי תקנתיה ליתבי תעניתא על תעניתיה וזה כדי שירחיק האדם התענית בשבת וידע שהתענית בשבת שלא לשם שמים רע פן הפפירה הזאת צריכה לקריאת החטא הזה כדי שירחיק האדם המדה הזאת ולא יעשנה רק לרפואה כמי שאוכל הסמים המרים החדים לרפואת גופו ואם יאכל אותם בבריאותו ימית אותו פתאום פן המצער נפשו והמסגף עצמו בדרך הקדושים אשר באנמות הפורשים מן העולם הוא חוטא ואכזרי והגומל נפשו ומכלכלה במשפט כדי שתהיה בגוף הטבע הוא איש חסד והוא הצדיק האוכל לשלוב נפשו והוא המושל על אשתו ממשלה ראויה כמו שבא בדברי רבותינו ז"ל והוא משול בה יכול ממשלה מכל צד ת"ל לא יחבול רחים ורכב פי נפש הוא חובל ר"ל שאין ראוי למשול בה בדרך סגוף נפש אבל ראוי להשביעה ואם תבקש המותרות כבטן רשעים אשר תחסר ויצער אותה לרפואה הוא טוב וצדיק ונקרא קדוש ומנוקת מפני ששב אל הדרך הישרה.

ולפי שרב טובי ישראל הם על הדרך הזה פי אין אדם אשר לא יחטא והם בעלי תשובה נסמכה לפרשת נזיר פרשת ברפת כהנים שיש בה שלשה פסוקים כנגד צדיקים ובעלי תשובה ובינונים.

הפסוק הראשון בא כנגד הצדיק הגמור שהוא צדיק וטוב לו שהשם מברכו ברפת העולם הזה ושומריו לעד ומזכהו לעולם הבא. והפסוק השני בא כנגד בעל תשובה שהוא מאיר פניו אליו אחר שהיה מביט אליו בפנים נזעמים בטורם שובו ובשובו יאר פניו אליו וימצא חן בעיניו והפל כלשון בני אדם.

וכן כתוב י"י אלהים השיבנו האר פניה וננשעה סמך אור פניו לתשובה ואחר אור הפנים תבוא התשובה האמיתית פי כן פועל השכל השופע מאתו מעט מעט עד שישלם צלם האדם הולך ואור עד נכון היום ולפי זה הענין אמר החכם באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש ושם נאמר גם פן על אחר התשובה מהרע ר"ל מכל אמונה כוזבת ומכל אמונה פחותה פי הקדים לו החכם חמת מלך מלאכי מנת ואיש חכם וכפרנה וידוע פי מלאכי מנת בסבת האכילה מעץ הדעת טוב ורע שנאמר בו פי ביום אכלה ממנו מות תמות והפפירה על המיתה היא בהיות האדם שהוא חכם והוא שאמר ואיש חכם וכפרנה והוא שסמך לו באור פני מלך חיים פי אז ישלח ידו לאכול מעץ החיים ובשלחו ידו ירצה בו המלך ורצונו יהיה כעב מלקוש והמלקוש ידוע פי הוא בא לגמור הפרי בתבואה והוא גם פן על הדרך שבא בהושע הנביא שאמר לכו ונשובה אל י"י וגו' ואמר יחינו מיומים וגו' ואמר ונדעה נרדפה לדעת את י"י פשח נכון מוצאו ויבא פגשם לנו וכמלקוש יורה ארץ הקדים השחר תחלה שהוא תחלת האור ואחר פן הזכיר גשם ומלקוש פי כן הוא הדין מצנה גוררת מצנה והשכל מושך השכל עד שיחננו השם וימצא חן בעיניו והוא אמרו ויחנה.

והפסוק השלישי בא כנגד הבינוני שנושא השם פניו אליו כלומר שהוא משגיח בו ומשים לו שלום שיזכהו לשלמות שישכר מצנה מצנה. ואורהפנים והחן הנזכרים בברכה הם לנית חן ועטרת תפארת שהזכיר החכם ויש לדברו רמז במצות תפילין פי התפילין של זרוע שמאלית באו כנגד תכבדך פי תחבבנה ותפילין של ראש כנגד תתן לראשך לנית

חן וגו' שהם הם הנקראים פאר והתבונן האדם ובמה שכתוב בה ותענוג החבוק שהוא הוא תענוג כבוד לא הנזרים שיתן החושק בראשו ולא החבוק האסור כי זה הכל מפתוי השד המונע מלכת ביראת שדי ולפיקה באה ההערה ברמז על קשר תפילין כדי שישוב כל אחד מחטאו וביראת שמים יקנה חכמה ובינה כמו שאמר החכם ראשית חכמה וגו' זה הוא הדרך הגלוי בדברי החכם אמנם הדרך הנסתר אצלי בא להעיר על דרך הקש מופתי שהוא דרך חכמה שלא תשלם בלעדיה ולפיקה בא להעיר האדם להשתדל ולדעת הדעות האמתיות עד שיהיה מבני עליה הוא שאמר אחר פסוקים אלה שמע בני וקח אמרי וירבו לה שנות חיים.

בדרך חכמה הורתיך הדרך חיה במעגלי יושר וגומר ונאמר כי בפסוק הראשון מהשלישה הקודמים בטל שני דעות כוזבות אשר נמצאו לקודמים בדרך המופת. הדעת האחת שאמרו קצתם שאין מופת כלל לפי שלא מצאו לו תכלית מפני שהיו חושבים שכל המושפלות שוות בענין המופת ואמרו אחר שהוא כן צריך המופת למופת אחר והאחר לאחר כן עד לא תכלית והפסק מה שאין לא תכלית הוא דבר נמנע.

והדעת השני שאמרו קצתם שעל כל מושפל ימצא מופת אבל על דרך הסבוב רוצים בו שהמופת המלמד חוזר ונמצא למד ושתי הדעות האלו בטלות במעוט עיון כפי מה שבאר ארסטוטלוס בספר המופת ואמר שיש מושפלות ראשונות שהם מושפלות בלא למוד אבל הם ידועות לחומר השכל אשר באדם ואמר כי מאותן המושפלות הראשונות תלקחנה הקדמות ותלדנה תולדות מופתיות ובה דרך ימצא מופת לכל חכמה מופתית כי לכל מין ומין מן החכמות יש מושפלות ראשונות אשר מהם תצאנה תולדות המופת עד שישגי האדם אמתת המבוקש בחכמה ההיא וכל מה שילמד האדם מכח המושפלות הראשונות יקרא שכל קנוי.

וכן קרא החכם הדברים שישפלו בלא למוד ראשית חכמה. והדברים שישפלו בלמוד קרא אותם קנין והקנין שהוא חלק לשני חלקים התולדות האמצעיות והראשונות שהם בהצעות קרא חכמה קנויה לפי שהחכמה שם משותף לכל מיני ערמה ותחבולה הן מלאכה או מדה.

הן למוד טוב או רע. והתולדות האחרונות הפורות על אמתת המבוקש קרא בינה קנויה לפי שבינה נופלת על ידיעת אמת כמו שאמר אדם ביקר בל ילן.

ועל דרך זה נאמר אם אין דעת אין בינה. ונשוב ונאמר שפי' הפסוק הזה כן הוא בראשית חכמה כלומר בהקדמות מושפלות ראשונות אשר מהם תעשה ההקש תקנה תחבולה כלומר תשיג תולדות שהן תחבולה לדעת האמת.

ובכל קנייניו כלומר בכל התולדות שהן חכמה קנויה תקנה בינה כלומר תשיג האמת מן המבוקש ובפסוק זה רמז על השגת חכמת הטבע שהיא קודמת בהשגת האמתות הנקראות בינה.

או אפשר לומר כי כן פירושו במושפלות הראשונות תשיג החכמות הלמודיות הכוללות חכמת השיעור חכמת המספר חכמת הדבור שהן תחבולה לחידד השכל ולהשפיל ולדעת האמת בחכמת הטבע והוא שאמרו תקופות גימטריאות פרפראות לחכמה כמו שידוע

לְשֵׁיפְרֹת סִבָּה לְתַת טַעַם לָזֶן וּלְהַרְבּוֹת הַמְזוֹן מִמֶּנּוּ כִּפִּי הַצְּנִירָה וְכֵן רָצָה הַחֶכֶם בְּאָמְרוֹ
בְּכָל קִנְיָיִה כְּלוֹמַר בְּדֶרֶךְ לַמּוֹד הַחֲכָמוֹת הָהֵם תִּקְנָה בֵּינָה כְּלוֹמַר תִּדַע וְתִבִּין הַטָּבַע וְקָרָא
לְטָבַע בֵּינָה עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁזָּכְרָנוּ.

וְאַחַר כֵּן אָמַר סִלְסָלָה וּתְרוֹמְמָה. לְשׁוֹן סִלְסוּל בָּהּ לְפִי מַה שֶּׁהוּרָו רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל
הַשְּׁתַּדְלוֹת רַבָּה וְאֶפְשָׁר שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַשְּׁתַּרְגוּת וְהַשְּׁתַּלְשֵׁל דְּבָר בְּדָבָר סְבִיבוֹ עַל לְשׁוֹן סִל
שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה.

וּלְפִי שֶׁחֲכָמַת הַטָּבַע יֵשׁ לָהּ מִדְּרָגוֹת זֹו לְמַעְלָה מִזֹּו אָמַר סִלְסַל הַבֵּינָה הַמְּוִשְׁגַת תְּחִלָּה
וּתְרוֹמְמָה רוֹמְמוֹת מַעְלָה בִּידִיעָה וְרוֹמְמוֹת מְקוֹם הַיְדוּעִים ר"ל תַּעֲלָה אוֹתָהּ מִן הָאָרֶץ
לְשָׁמַיִם וְהַנְּטָפֵל אֲלֵיהֶם.

וְאַחַר כֵּן תִּכְבְּדָהּ בְּהַדְבָּק שֶׁכְּלָהּ בָּהּ וְהוּא שֶׁפְּתַב בֶּן סִירָא וּבִין נְגִידִים תּוֹשִׁיבָהּ עַל דֶּרֶךְ
וְנִתְתִּי לָהּ מִהַלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה וְהַחֶכֶם הַזֶּה קָרָא נְגִידִים לְפִי שֶׁהֵם נְגִידִים עַל
הַשָּׁמַיִם וְהַנְּבִיא קָרָא אוֹתָם עוֹמְדִים לְפִי שֶׁהֵם מִתְמִידִים קִיָּיִן נַחִים לְעַד כֵּן אָמְרוּ
תּוֹשִׁיבָהּ רוֹצָה בּוֹ שֶׁתִּדְבַּק בָּהֶם וְתִהְיֶה מִתְמִיד קִיָּיִם נַח בְּלֹא יְגִיעָה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה תִּבִּין מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל צְדִיקִים יוֹשְׁבִים. וְאָמְרוּ תַתֵּן לְרֵאשִׁי לְנִית חֵן מִפְּנֵי
שֶׁתְּחַלֵּק הַנְּכַבֵּד שֶׁבְּגוֹף הוּא הָרֵאשׁ וְהוּא הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר קָרָא הַחֶכֶם צוּרַת הַנְּפֶשׁ שֶׁהוּא
הַשְּׁכָל הַקְּנוּי הַמְּשִׁיג בְּפִנְעַל רֵאשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ כְּלוֹמַר כֹּל הַשְּׁגָחַתוֹ
נֹתֵן בַּשְּׁכָל וְאָמְרוּ לְנִית חֵן רוֹצָה בּוֹ תְּכִלִּית הַבֵּינָה וְהַשְּׁתַּדְלוֹת בָּהּ תִּמְצִיא לְשֶׁכְּלָהּ חֵן
בְּעֵינָי בַּעַל הַחֵן וְהוּא שֶׁתְּשִׁיג הַשֵּׁם וְתִדְעֶהוּ בְּדֶרֶךְ הַשְּׁשִׁיגָה הָאֲנוּשִׁית וְכֹא בְּדֶרֶךְ מֵאֲמַר
מִשֶּׁה רַבִּינוּ ע"ה וְאִדְעָה לְמַעַן אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינָי וְהִידִיעָה הִיא תִּקְרָא לְנִית חֵן הָעוֹמְדַת
לְעַדִּי עַל הָרֵאשׁ וְהוּא שֶׁאָמְרוּ וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרֵאשֵׁיהֶם.

וְכִכָּר בְּאֵר זֶה הַרְבַּ הַמּוֹרָה וְאָמַר שֶׁהַעֲטָרָה הִיא הַיְדִיעָה שֶׁיִּדְעוּ כִּי בְּגִלְלָה זְכוּ לַחֲיֵי הָעוֹלָם
הַבָּא וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמַר הַחֶכֶם אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלַת חֵן וַיְדַיֵּה יְרֻנּוֹה בְּכָל עֵת כִּי קָרָא בְּשֵׁנֵי
שְׁמוֹת אֵלֶּה עַל שֵׁם שֶׁהָאֲהָבָה הִיא תְּבִיא הָאֵדָם לְמַעַלַת הַחֵן הָאֲמִתִּי וּלְפִיכָהּ הַזְהִיר
לְשִׁגוֹת בְּאֲהָבָה הִיא תְּמִיד וְאָמְרוּ עֲטָרַת תְּפָאֲרַת תְּמַגֵּנָה רִמְזוֹ עַל זִיו שְׁכִינָה שֶׁיִּהְיֶה הָאֵדָם
מִמֶּנּוּ וּבְגֵן עֲדָנוֹ אוֹתוֹ הַזִּיו הוּא לְמַעְלָה מִן הַחֵן וְהוּא שֶׁקָּרָא הַחֶכֶם עֲטָרַת תְּפָאֲרַת וְעַל
דֶּרֶךְ זֶה אָמַר הַנְּבִיא בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי י"י לְעֲטָרַת צְבִי וְלְצִפִּירַת תְּפָאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ וְהוּא
שֶׁרָצוּ בְּאֲמָרָם עַל מִשֶּׁה רַבִּינוּ כְּלִיל תְּפָאֲרַת בְּרֵאשׁוֹ נִתְּתָ וְסִדְרוּ זֶה בְּבִרְכַת שְׁבַת לְפִי
שֶׁהַיּוֹם הַהוּא הַקְּדוּשׁ נִבְחַר לְהִתְקַרֵּב בּוֹ אֵל הַשֵּׁם וּלְפִיכָהּ רֵאשׁוֹ לְהַזְכִּיר בּוֹ הַצְּדִיקִים בְּדֶרֶךְ
זְכָר צְדִיק לְבִרְכָה שֶׁהוּא לְהַעִיר הָאֵדָם לְלַכַּת בְּדֶרֶכָיו וּלְפִיכָהּ יֵשׁ לָנוּ לְהַזְכִּיר הָאִישׁ אֲשֶׁר
הָעֵלָנוּ מֵאָרֶץ מִצְרַיִם וְקָרְבָנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי וְקִדְשָׁנוּ בְּמִצּוֹת יוֹם שְׁבַת הַקְּדוּשׁ וְנֵאמַר שֶׁהוּא
הָרֵאשׁוֹ לְשִׁמּוֹן בְּמִתְנַת חֲלָקוֹ כִּי עָבַד נֶאֱמַן קָרָא הַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לֹא כֵן עָבַדִּי מִשֶּׁה בְּכָל
בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַם כֵּן תִּקְנוּ לְהַזְכִּיר הָאֲבוֹת שֶׁהוֹדִיעוּ הַיְחוּד שֶׁהוּא הָעֵינִיקָר בְּבִרְכַת הַמְּנַחָה
וְאָמְרוּ אַבְרָהָם יִגָּל יִצְחָק יְרֻנּוֹ יַעֲקֹב וּבְנָיו יְנוּחוּ בּוֹ וְכֵן תִּקְנוּ לֹמַר כְּלִיל תְּפָאֲרַת בְּרֵאשׁוֹ
נִתְּתָ לְפִי שֶׁהוּא הוּא שֶׁבְּחֵי נְהַנֶּה מִזִּיו שְׁכִינָה וְעַל הַשְּׁשִׁיגָה הִיא אָמְרוּ וְנִהְיִין מִזִּיו שְׁכִינָה.

המקום ברחמי יאר עינינו בזיוו וינאנו אור באורו ויקיים בנו מקרא שכתוב העם
ההולכים בחשך ראו אור גדול. פרשת בהעלותה (והיא ראיה לחופת פהו ולפתוח בפסוק
כי שפתי כהן ישמרו דעת.

וכן ראיה לשפת חנוכה ולהוסיף בה בענין היום). חנה מלאה י"י סביב ליראיו ויחלצם.

טעמו וראו כי טוב י"י אשרי הגבר יחסה בו. ידוע שמלת טעם שם מונח לחוש החך ובו
שתי תועלות לגוף האחת כי בו יבחן הראוי מן המאכלים והמשקים והשנית כי בו תשלם
הנאת המאכל והמשתה וטוב הטעם מעיר התאנה לקבל המספיק.

וכשימצא האדם הדבר טפל ותקנהו במלח כדי ליהנות בו ולהרגיש בהנאתו. והאיש
כשהוא בוחן המאכל לראות הטוב הוא אם אין המתוק הוא אם מר הטפל הוא אם אין
יאמר עליו שהוא טועם.

ועל דרך זה ראוי גם כן לכל דבור העושר בחדו שיטעמנו האומרו והשומעו כדי לבחון
אותו ולהרגיש היטב במשמעותו כמו שבא הלא אנו מלין תבחן וחדו אנוכל יטעם לו.
וכשהוא בלא טעם מספיק יאמר עליו כלשון בני אדם שהוא תפל כלומר שאין ראוי
לקבלו כמו שבא הלא תפל מבלי מלח אם יש טעם בריר חלמות וריר חלמות הוא שם
לחלבון הביצה והחכם שהתחברתי עמו אמר כי לפי הטבע קראו כף כי הביצה תחלה
תעשה חלמון ואחר כף יוציא החום הטבעי הריר שהוא לחוץ ולפיכך העופות הגדלים
במים החלבון בהם מועט ועל הדרך שהריר שהוא קר יוצא בדרך הפסולת המשיל
הדברים הפחיתים שאינן נאמרים על דרך השכל כי צריך שיהיו כענין החלמון ובדרך
מאכל מוטעם במלח וכמו כן כל מצוה שיעשנה האדם צריך שיכונן בה ויגיש בטעמה
ולא תהיה כמצות אנשים מלומדה ואז יזכה לגמולה כמו שבא על מצות שבת באחת
ברכותיה טועמה חיים זכו וזה ראוי ג"כ בתפלה ובקריית שמע ובברכות ובתלמוד תורה
כמו שהעידו על זה בברכת הערב נא.

ועל הדרך הזה קצת הערה במצות על כל קרבנה תקריב מלח והוא שהקדים לו ואמר
ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתיה ולפיכך ראוי להקרא מלח ברית לפי
שעבודת השם צריכה להיות על דרך זה ועוד כי המלח מתמיד קיום הנמלח מצורף אל
זה הקריבהו נא לפחתיה.

ולפי שדבור האדם ראוי להיות על הדרך הנזכר לפי בחינת השכל והתבוננות נקרא
בשם טעם כמו שבא משיבי טעם. וטעם זקנים יקח והוא במקום הדבור בדרך שבא
והדבר אין בהם.

ומזה הענין באה פתיחת המזמור בשנותו את טעמו לפני אבימלך רוצה בו דברו ושכלו
כשנראה משוגע בהורידו רירו על זקנו כדי להמלט מיד אכיש. ואפשר שדוד בהשתגעו
קראו כן לפי שהיתה פונתו להשתגע במעשיו ובדבריו עד שאמר עליו החסר משוגעים
אני והוא שאמר בשנותו את טעמו.

וכן רצה באמרו טעמו כלומר השפילו והתבוננו ובחנו זה בדבריכם ובמעשיכם והוסיף
עוד לומר וראו להעיר האדם להשתדל בהשגה כפי אשר תשיג יד שכלו ולפיכך הנפיר

שְׁתֵּי הַרְגָּשׁוֹת אֵלוּ שֶׁהֵן בְּשֵׁתֵי קִצּוֹת הַהַרְגָּשָׁה שֶׁהַחֲמֵשׁ הַרְגָּשׁוֹת הֵן עַל מַדְרָגוֹת חִלּוּקוֹת כְּפִי צִוְרָה בְּעַל הַהַרְגָּשׁוֹת.

וּלְפִי שֶׁפֶּעַל הַחֶף אֵינּוּ רַק לְצִוְרָה הַנִּכְנָס בְּאַצְטוֹמִכָה הִיְתָה הַשְּׁגָתוֹ קִטְנָה וְקִצְרָה מִשָּׂאָר הַהַרְגָּשׁוֹת וְהַסְפִּיק לוֹ בַּחֶף וּבְלִשׁוֹן הַקְּרוֹבִים לָהּ וּלְפִי שֶׁתּוֹעֵלַת הַדְּבָרִים וְנִזְקָם הֵיא בְּנִגְיַעַת כָּל הַגּוֹף הַתְּפִשֵּׁט כֹּחַ הַמְּשׁוֹשׁ בְּכָל שְׂטַח הַגּוֹף וְהָרִיחַ הַתְּפִשֵּׁט יוֹתֵר חוֹצָה לוֹ עַל הַדְּרָה הַזֶּה.

וְכֵן הַשְּׁמַע לְרֹב צָרְכוֹ הַתְּפִשֵּׁט יוֹתֵר מִהָרִיחַ וּלְפִי רֹב הַצִּוְרָה לְכוּיֵן אֵל הַנְּאֻזוֹת וּלְבָרוּחַ מִמָּה שֶׁהוּא כְּנִגְדוֹ הַתְּפִשֵּׁט הַרְאֻזוֹת לְמַרְחוֹק וּלְפִי שֶׁהַטַּעַם וְהָרְאוֹת הֵם עַל שְׁתֵּי קִצּוֹת רְמֵז בְּשִׁנְיָהֶם עַל הַשְּׁגָת כָּל הַמְּצִיאֻזוֹת לְדַעַת הַמְּמַצֵּיא הַטּוֹב וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר בְּחֵנוּ וְהַתְּבוּנָנוּ וְהַשְּׁתַּכְּלוּ בְּעִיּוֹן דָּק כִּי טוֹב הַשֵּׁם וּמְטִיב לְכָל כִּי כָּל הַמְּצִיאֻזוֹת טוֹב.

וְהִרַע שֶׁנִּרְאָה בּוֹ לְקִצְת בְּנֵי אָדָם אֵינּוּ מְכוּוֹן לְעַצְמוֹ אֲבָל לְתוֹעֵלַת הַצַּד הַטּוֹב כְּשִׁימְשׁוֹל הַטּוֹב בְּרַע כְּפִי הַכְּנָה הַרְאֻזוֹה. וְהוּא שְׂרַמְזוּ בְּטַעַם וּבְרְאוֹת כִּי בְּטַעַם רְמֵז עַל הַדְּבָרִים שֶׁהֵם גְּלוּיִם טוֹב.

וּבְרְאוֹת רְמֵז עַל הַדְּבָרִים שֶׁהֵם לְפִי הַנְּגִלָּה רַע וְכְשִׁימְשׁוֹל הַחֶכֶם בָּהֶם וְיִרְאָה הַנּוֹלָד מִהֵם בְּאַחֲרִית יָדַע שֶׁהוּא טוֹב וְהוּא שֶׁאָמְרוּ ז"ל אֵי זֶהוּ חֶכֶם הַרְאָה אֶת הַנּוֹלָד כִּי אֵז יִהְיֶה כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְכָל מַעֲשָׂיו טוֹב וְעַל כֵּיּוֹצֵא בְּזֶה רְמֵז בְּאָמְרוֹ חוֹנָה מְלֶאֶךָ י"י וְגו'.

וּלְפִי שֶׁיָּדוּעַ שֶׁקִּצְת בְּנֵי אָדָם נְבוֹכִים בְּרְאוֹתָם הָאִישׁ שֶׁאֲנֻלְתוֹ תְּסַלֵּף דָּרְכוֹ בְּהִיוֹתוֹ נוֹטָה אֵל פִּיטוּי הַשְּׁטָן וְיִתְמָהוּ עָלָיו יִתְבַּרֵּךְ אֵיךְ בְּרָאוֹ עַל הַטַּבַּע הַזֶּה שִׁישְׁתַּמַּח בּוֹ הַשְּׁטָן עִם הַמְּלֶאֶךָ וְלֹא יָדַעוּ כִּי הַשֵּׁם בְּרָא הַנְּמַצָּא לְכַבּוֹדוֹ עַל מִינֵי רַבִּים וְזֶה הַפִּינְ הַחֲמֵרִי הַהוּנָה הַנְּפִסָּד הַצּוֹמֵחַ הַמְּנוֹתָה דְּבַק אֵלָיו הַצּוֹרָה וְהַעֲדָר וּבְדְבָקוֹת הַעֲדָר יִקְבַּל צוֹרָה אַחַר צוֹרָה וְלַהַמְּצִיא מְצִיא מִינְ הָאָדָם זָכָה קִצְת הַחֲנוּמָר וְנָתַן בּוֹ צוֹרָה כְּצוֹרַת הַמְּלֶאֶכִים הֵיא תְּקַרָּא מְלֶאֶךָ י"י כִּי הוּא בְּאֵמַת הַמְּלֶאֶךָ הַמְּכוּוֹן בְּאָדָם בְּרְאוֹשׁוֹנָה וּלְפִי דְּבָקוֹת הַצּוֹרָה הֵיא בְּחֲנוּמָר הַהוּנָה הַנְּפִסָּד הִיָּה הַצִּוְרָה שִׁישְׁתַּמַּח עִם הַשְּׁטָן הַנְּקַרָּא כֵּן כְּפִי דַעַת הַרַב הַמּוֹרָה לְפִי הַתְּעוּזוֹת הָאָדָם מְדַרְה הַיְשָׁרָה וְהַאֲמַת וְאָמַר שֶׁהוּא נִגְזַר מְשֻׁטָּה.

וְאֵנִי תַּמָּה לְמָה אָמַר זֶה הַרַב וְאֵלוֹ הִיָּה כֵּן עֲנִינּוּ כְּשֵׁם יֵצֵר הִרַע הִיָּה מְסַפִּיק לוֹ וְעוֹד לֹא הִיָּה רְאוּי לוֹ זֶה הַשֵּׁם בְּעֲנִינְ אִיּוֹב שֶׁהַזְּכִירוֹ בּוֹ כְּפָה פְּעַמִּים וְעוֹד שֶׁהָרִי אָמְרוּ יוֹרֵד וּמַתְעָה עוֹלָה וּמְשֻׁטִין אִם כֵּן עֲנִינּוּ זוּלַת הַהַתְּעוּזוֹת.

וְעוֹד שֶׁהַשְּׁטָן אֵינּוּ נִגְזַר מְשֻׁטָּה לְפִי דְּרָה הַדְּקָדוּקוּלְפִיכָה הַקְּרוֹב בּוֹ לֹאמַר שֶׁהַרְצוֹן בּוֹ אוֹיֵב שֶׁכָּלֵל שֶׁלִּשְׁת עֲנִינּוּ כִּי כֵן דְּרָה הָאוֹיֵב הִרַע שִׁישְׁתַּמַּח הָאִישׁ שֶׁהוּא אוֹרֵב לוֹ לְהוֹלִיכוֹ בְּדַרְה וְלֹא טוֹב עַד שִׁישְׁתָּאֲנוּ לְפָנֵי אֲדָנָיו וְאַחַר כֵּן יִדְבַר דְּבָרֵי אֵיבָה וְשִׁטְנָה עָלָיו עַד שִׁישְׁתָּאֲנוּ אוֹ מִימָתָהוּ.

וְהוּא שֶׁאָמַר עוֹלָה וּמְשֻׁטִין וְנוֹטֵל רְשׁוֹת וְנוֹטֵל נְשָׁמָה וְזֶה גַם כֵּן יִקְרָא אוֹיֵב וְשׁוֹנָא כְּמוֹ שִׁישְׁתָּבָאֵר אַחַר זֶה. וְאִפְשָׁר שֶׁעַל זֶה גַם כֵּן הִיָּה הַרְמֵז בְּשֵׁם אִיּוֹב לְדַעַת הָאוֹמְרִים מְשָׁל הִיָּה כִּי כָּל הַעֲנִינְ הֵהוּא חָל עָלָיו כָּל עַת שֶׁהִיא אִיּוֹב וְשׁוֹנָא עַל יַד הָאוֹיֵב הַשׁוֹנָא הַשְּׁטָן וְהוּא שְׂרַמְזוֹ עָלָיו רְבוּתֵינוּ ז"ל בְּאָמְרָם אִיּוֹב בְּאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לָהּ כְּמוֹ שֶׁנְּמַצָּא בְּגִמְרָא

מְדוּקָת וּלְפִי הָעֵינַן הִזָּה נִקְרָא שְׁטוֹן וְהוּא גַם כֵּן יִקְרָא מְלֹאךָ רַע אוֹ רָשָׁע כְּמוֹ שְׁאָמַר הַחֶכֶם מְלֹאךָ רָשָׁע יִפְּוֹל בְּרַע וְצִיר אֲמוּנִים מֵרָפָא.

וְאָמַת כִּי הוּא רַע מִצַּד הַבְּחִינָה אֲצֵל הָעֲלִיּוֹנִים אֲבָל מִצַּד הַבְּחִינָה אֲצֵל עֲצֻמוֹ הוּא טוֹב בְּהַמְשִׁיכוֹ הַמְּצִיאוֹת וְהַשּׁוֹלְחֵהוּ טוֹב וּמְטִיב וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ ו"ל שְׁנֵי מְלֹאכֵי הַשָּׂרַת מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רַע.

וְאֵע"פ שֶׁהוּא מִצַּד בְּחִינָה אַחַת רַע נִקְרָא מְלֹאךָ הַשָּׂרַת כִּי הוּא בְּאָמַת מְפַלֵּל מְשַׁרְתֵּי וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ כְּשִׁיעֵנָה אָמֵן אֶל דְּבָרֵי הַמְּלֹאךָ הַטּוֹב אֲזִי יִנְצֵל הָאָדָם מֵרַעְתּוֹ וְשָׁב וּרְפָא לוֹ. וְהוּא שְׁאָמַר וְצִיר אֲמוּנִים מֵרָפָא וְלִרְמוֹז עַל זֶה הַקִּדְּוִים לוֹ זֶה עֲנֵי קָרָא וּי"י שְׁמַע וּמְפַל צְרוּתֵי הוֹשִׁיעֵנוּ כִּי עַל הַיָּלֵד הַמְּסֻכָּן אָמַר זֶה עֲנֵי קָרָא כִּי כְּשִׁיתְחַזֵּק לִקְרָא לְשֵׁם יִשְׁמַעְנוּ וּמְפַל צְרוּת הַבָּאוֹת מֵאֵת הַצָּר הַצּוֹרֵר אוֹתוֹ יוֹשִׁיעֵנוּ כִּי יִפְּוֹל לְפָנָיו וְזֶה רְצוֹ בְּאָמְרָם בְּכָל לְבָבָךְ בְּשֵׁנֵי יְצָרֶיךָ אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רַע וְכִשְׁהָאִישׁ הַטּוֹב אוֹהֵב בְּשֵׁנֵי יְצָרָיו אֲזִי חוֹנֵה מְלֹאךָ י"י סְבִיבוֹ וְלִהְשִׁיג הַמַּעֲלָה הָעֲלִיּוֹנָה הַזֹּאת בָּאָה עַל דֶּרֶךְ הָעֶרְהָ מִצְּנוֹת תְּפִלִּין בְּרֹאשׁ בֵּין הָעֵינַיִם וּבִיד שְׁבָאָרָה הַקְּבֵלָה לְתַת אוֹתָם בְּשֵׁל שְׁמַאל שְׁהֵם מְוַנְחִים כְּנֶגֶד הַלֵּב וּשְׁנֵינֵהֶם כְּנֶגֶד וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינַיְכֶם מִצּוֹרֵר אֶל זֶה לְהַעִיר שְׁהַמְּלֹאךָ הַטּוֹב יִחַנֶּה אַף עַל הַשְּׁמַאל שֶׁהוּא מוֹשֵׁב הַשְּׁטוֹן.

וּלְפִי הָעֵינַן הַנִּזְכָּר אָמְרוּ כָּל מִי שִׁישׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ וּמְזוּזָה בְּפֶתְחוֹ מְוַבְטַח לוֹ שְׁלֹא יִחַטָּא שְׁנֵאֲמַר חוֹנֵה מְלֹאךָ י"י סְבִיב לִירִיאָיו. וְהוּא שְׁכּוֹנֵנוּ לְכַתּוּב שֵׁם שְׁדֵי עַל הַמְּזוּזָה מִבְּחוּץ וּבְצִוּוֹ בְּתַפְלִין לְהַתְּרַחֵק מֵהַשָּׂד וּלְהַתְּלוֹן בְּצֵל שְׁדֵי כִּי לְפִי הָעֵינַן הִזָּה יִנְפֶה הָאָדָם לְמַעֲשִׂים טוֹבִים ר"ל שִׁיְהִי כָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שְׁמַיִם וְהוּא כִּי בַעַת שִׁילְמַד אוֹ יַעֲשֶׂה אַחַת מֵהַמְּצוֹת יְשִׁים כָּל כּוֹנְתוֹ לְדַעַת הַשֵּׁם וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וְכֵן כְּשִׁיאֲכַל אוֹ יִשְׁתֶּה אוֹ יִישָׁן אוֹ יִהְיֶה אַחַת הַהֲנָאוֹת יִקְבַּל אוֹתָהּ עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הַגּוּף כְּדֵי שִׁיִּמְצֵא עֲצֻמוֹ בְּרִיא וְשִׁלְוֵו לְעַבּוֹד הַשֵּׁם וְאֲזִי יִהְיֶה מִכַּת הַנִּצְאָר עֲלֵיהֶם אֲשֶׁרִי שְׁוֹמְרֵי מְשַׁפֵּט עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עַת כְּפִי דַעַת רְבוּתֵנוּ בְּכַתּוּב הִזָּה שְׁעוֹשֶׂה צְדָקָה שָׁב אֶל הָעָם אֲבָל לְפִי הַפְּשֵׁט שָׁב אֶל הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה כִּי כָּל הַמְּזַמּוֹר הַהוּא יִסְפָּר פְּעוּלוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עַת.

וְכֵן רְאוּי לְאִישׁ הַטּוֹב לְלַכֵּת בְּדֶרֶכָיו וְיַעֲשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עַת בַּעֲשׂוֹתוֹ כָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שְׁמַיִם וְאֲזִי יִחַלֵּץ מִכָּל אוֹיְבָיו הֵם הָאוֹיְבִים בְּאָמַת כְּמוֹ שְׁאָמַר כִּי מְלֹאכָיו יִצְנֶה לָהֶם לְשִׁמְרָה בְּכָל דֶּרֶכָיָה עַל כְּפִים יִשְׂאוּנָהּ וְגו' עַל שַׁחַל וְפָתַן תְּדַרְוֶהּ וְגו'.

וְאֶפְשֶׁר שְׁאֵל זֶה רְמִזְהַנְבִיא בְּאָמְרוֹ זָאב וְטִלָּה יִרְעוּ כְּאֶחָד וְאַרְיֵה בְּבִקֵּר יֹאכַל תְּכֵן. וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קִדְשֵׁי.

וּבְאוֹר הָעֵינַן הִזָּה הוּא מֵה שְׁאָמַר וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ וְנִמְצָא עַל זֶה רְמִז בְּדְבָרֵיהֶם ו"ל שְׁאָמְרוּ שְׁמִי שְׁמַבִּיא הַמַּכָּה עַל הַכָּל אֵינּוּ מִתְּרַפָּא אֶלָּא וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ לְמָה שֶׁהוֹרִיד הַכָּל לְעֶפֶר וְאָמְנָם אֵינּוּ מִתְּרַפָּא כִּי כֵן הִיְתָה הַפְּנוּה בְּבְרִיאָה כְּמוֹ שְׁאָמַר עַל גְּחֻוֹנָהּ תִּלְוֶה וְעֶפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ וְהוּא שִׁיִּסְפִיק לוֹ הַהוֹנָה בְּלִבָּד מִן הַיִּסּוּדוֹת וְלֹא יִגְבִּיהַ רֹאשׁוֹ לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ וְלֹא תִהְיֶה לוֹ מְמַשְׁלָה כָּלָל כְּמוֹשֵׁל אֲבָל כְּמוֹ שִׁדּוּעַ שְׁהַהֶפְסֵד נִמְשָׁךְ אֶל הַהַעֲדָר.

ואם הפי' הנזכר נאות לענינו ככר התבאר בו גם פן מאמר וישעשע יונק על חור פתן על לשון שנקרא יצר טוב ילד מספן וכן כל ענין הפרשה ההיא פי בשני המקומות הנזכרים ישלם הענין בדבר הנחש ובשניהם כתוב לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי והכל אצלי רמז לממשלת המלאך הטוב על הרע כמו שנאמר ואתה תמשול בו זה פלו אצלי באדם שמושל שכלו בטבעו אבל פשאדם מוטבע לעשות הטוב לעולם לעצמו ולאחרים זולתו בלקתו בשלום ובמישור ובקשיבו רבים מעון עד שיבקשו תורה מפיהו ראוי שיקרא מלאך י"י כמו שבא פי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו פי מלאך י"י צבאות הוא ונקרא פן לפי שאינו נמשך אחר החומר רק על השפע הציורי להשפיע טוב לאחרים והוא על דרך השכלים הנפרדים שנקראים מלאכי השם כמפורסם והוא מפת המקיימים העולם.

ולקעיר העם על הענין הזה גדול המעלה באה פרשת ויהי בנסוע וגו' שאמר עליה שיהא ספר תורה בפני עצמו. ואחר אמרם זה ראוי להתבונן ולדעת שהוא שקול כנגד ספר תורה לפי הפונה הנמצאת בו פי ככר קדם שם שנסעו מהר י"י וארון בריתו נוסע לפניו דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה.

וכן ראוי בכל דור ודור לכל אנשי השם הנמצאים בכל דור ודור שילך לפניו שכלם לתור להם מנוחה עולמית בשלשת הזמנים העוברים על האדם ימי הנערו וימי הבחורות וימי הזקנה והוא שיהי' נכח השם דרכם ואז יסיר השם את השטן מלפניהם ומאחריהם ויפוצו אויביהם וינוסו משנאייהם מפניהם ואז יבאו אל המנוחה מנוחה שהשם רוצה בה.

ולקעיר על זה הנה הרועה הנאמן אומר בנסוע הארון קומה י"י וגו' לקעיר המלאך להניס אויביו מפניו בכל מקום אשר ילכו שם פי כשיתעורר המלאך ההוא ויקום יקום השם שהוא השולח אותו ומשגיח בו לא זולת זה.

וכבר בא לשון קימה בשם בלשון בני אדם פדרך המתעורר על אויביו כמו שנאמר עתה אקום יאמר י"י אשית. וכמו כן הנה אומר לפי הענין הזה בנוח הארון שובה וגו' רוצה בו הניח השם רבבות אלפי ישראל והוא ג"כ לקעיר השומעים בשבתם בביתם ובשכבם שישומו מנוחתם מנוחה שלמה והיא בהיותה מכוננת אל רצון השם.

ועל דרך הערה הזאת ראוי לומר פסוקים אלה ושאר פסוקים הנזהגים לומר בבתי הקודש וכשיתעוררו בני אדם על דרך זה ויתנהגו בו יתקיים בהם מקרא שכתוב חונה מלאך י"י.

ומאמר אשרי הגבר יחסה בו. אבל כשיתנהג האדם על דרך שאר בעלי חיים להמשך אחר שאר בעלי חיים להמשך אחר הטבע בלבד וירדוף תאוותיו ויהי' מכלל המתאוננים רע באזני י"י תבער בם אש י"י.

היא האש שיצאה מגופן של רשעים ומלהטתן ויקבר בקברות התאונה עולמית פי ירד שאול ולא יעלה פי כן בא הספור שאירע בדור ההוא לאשר קצה נפשם במן אשר טעמו כצפיחית בדבש אשר רמז עליו פי על כל מוצא פי י"י יחיה האדם שהוא מוצא פי י"י באמת.

והחכם שהתחברתי עמו אמר שהתאוו הבצלים והשומים שטבעם לתת פחם תחת האדמה וכן הקשואים והאבטיחים אין להם פח לעמוד והם נופלים למטה לארץ וכן דרף המתאוננים לתת מאכלם הדברים העפריים השפלים ויתאוו לרבוץ הבשר הם הם המבקשים תאוונות לשוב מאחרי י"י וסבתם היתה דבקותם אל האספסוף וישגם אל דרכם הם שאין הפונה אליהם.

והאיש ההולך על דרכם הוא אשר ממשלת השטן עליו הפך האנשים הנבחרים מן הפת הנוסעת מהר י"י והם הנבחרים שארון ברית י"י נוסע לפניהם לתור להם מנוחה ולפיכך באה פרשת ניהי בנסוע בנותים ונעשו סמניות לפנייה ולאחריה.

ואל ענין זה גדול המעלה רמז בסמניות כמו שאמרו ז"ל להפסיק בין פורענות לפורענות ופרשו הם פורענות ראשונה ויסעו מהר י"י מאחרי י"י רוצים בו הסכלות בידיעתו והשגגה באמונתו ופורענות אחרונה ויהי העם פמתאוננים וגומר רוצים בו רדיפת התאוות הבהמיות וזה פלו נאמר כדרך דורשי רשומות שהם המגלים סתרי תורה ומודיעים הפונה באדם שהוא תורה ומעשים טובים לא האכילה ושאר תענוגות בני האדם פי האיש אשר ישים פונתו אליהן לא מלאך י"י יסובבנו.

ולא ארון ברית השם תור לו מנוחה רק השטן יעמוד על ימינו כדרך שאמר דוד ע"ה הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו. בהשפטו יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה ומאמרו זה הוא על האיש הרע שאינו מפיר בטוב הנעשה לו הנקרא בלשון רבותינו ז"ל כפוי טובה והמדה הזאת היא לרשע לעולם שאם היה מפיר בטוב שגמלו בוראו לא היה עושה הרע ומה שאמר דוד המלך ע"ה עליו אע"פ שנקראה שברך קללה אמרו אין הענין כן אבל תפלת הנביא או החכם או דברו על עצמו או על אחר אי זה מהם שיהיה הן לטוב הן לרע הוא לפי מה שנודע לו מצד הנבואה או מצד החכמה.

ולפי שהאיש הרע המלאך הרע הוא המושל בו והוא הפקיד עליו והעומד תמיד סביבו אמר הפקד עליו רשע כדרך שאמרו שמלאך טוב עונה אמן בעל פרחו וידוע פי כשהמושל שומע ומאזין אל פתוי הפקיד הרע פל משרתיו נוטים לעשות רע ועל דרך זה כשהמלאך הטוב עונה אמן פל פחות נפשו נוטים אל העבירות והוא שאמר החכם מושל מקשיב על דבר שקר פל משרתיו רשעים.

והרצון בזה שאפילו הדברים הנמשכים אל המלאך הטוב כתלמוד תורה ותפלה ושאר המצוות יעשה אותן בממשלת השטן והוא שיעשה אותן להתגדל בהן או כמצוות אנשים מלומדה שלא לשם שמים ולביאור זה אמר ושטן יעמוד על ימינו לפי שידוע שהיד הנמנית היא בעלת מלאכה פי היא העושה פל מלאכה דקה אמן השמאלית בעזרה פעור האשה את בעלה שהשמאלית תחזיק בדברים הנפלאים כמעשה הכתיבה והאריגה וכל מעשה רוקם חורש וחושב אבל פל מלאכה גסה כחפירה לא תשלם פי אם בשמים ובכל הנמנית שולטת על השמאלית ולפי הענין הזה פל מעשה חשוב ונכבד מיוחס אל הימין וכל מעשה פחות ונבזה מיוחס אל השמאל וכשיעשה האדם המעשים הפחותים שהם בלבד לצורך קיום הגוף וישתדל בהם על הדרך הראשון והוא שיעשה אותם לשם שמים יתיחסו אל הימין ועליו יאמר שחונה מלאך השם סביבו והרצון בו שהוא אף על

שמאלו וזה רצה באמרו לב חכם לימינו וכשיעשה האדם אפילו המעשים הטובים כמצות התורה שלא לשם שמים יתיחסו אל השמאל וזה רצה באמרו ולב כסיל לשמאלו.

ניאמר שהשטן עומד על ימינו כלומר מתמיד קנים ויצא האיש אף בעשותו דבריו במשפט רשע והוא שאמר בהשפטו יצא רשע לפי שעושה דברי המשפט הים בדרך גאונה או בכונה אחרת רעה וכן כשיתפלל תפלתו תועבה ותהי לו לחטאה עד ששולחנו יהיה לו לפח ונמצא עמל ויגע בעולם הזה ואש י"י תבער בו ויקבר בקברות התאונה הוא הקבר הנקרא תפחה וגינהם ויענש הגוף בעונש הראוי לו והנפש בעונש הראוי לה ואחר כן תאבד ותפרת ואם הרבה אשמה ועונש שידון בגינהם לדורי דורות כמו שאמרו בקבלה האמתית שיש לנו לסמוך עליה שאין בשפלנו פח להגיע אל אמתת עדן הנפש ועושה כמו שאין בשפלנו פח להגיע אל אמתתה כמו שהספימו על זה חכמי המחקר.

ועל פיוצא בזה הענין היה מזהיר אחד מן החכמים את תלמידיו ואמר להם בלשון רפה במטותא מיניכו לא תירתו תרתי גינהם כלומר ירנשה עולמית והוא שהעיר הפתוב בספור תבערה וקברות התאונה והנכון לומר שהפל היה ענין אחד וכן נראה מדבריהם ז"ל בספרא וכן ממה שלא נזכר בספור המסעות רק מסע אחד אמר ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאונה ואע"פ שפתוב ובתבערה ובמסה ובקברות התאונה אמת שהם שני מקומות מצד בחינה אחת להיותם בשני זמנים אבל הסבה היא אחת והיא ההליכה אחר שרירות הלב.

ראה והבן כי על שתי הכתות שהן זו הפך זו העירה הפךשה כי כן נמצא בכל דור ודור כפי מה שבא הספור על אבותינו אחר שקרבו אל הר סיני ונסעו משם אבל כת שלישית יוצא מביניהם והוא כשהאיש החכם המשיג המעלות השכליות לא תשלם לו מעלות המדות והאיש ההוא נאמר עליו שהוא עומד לפני מלאך י"י.

השטן עומד על ימינו לשטנו. ולא יאמר עליו מןחלט שהשטן עומד על ימינו כמו שאמר דוד ע"ה אבל יאמר בו לשטנו ר"ל שהוא אויב לו וקם עליו להתענותו או רצה בו להזיקו כי כן יקראו שדים ומזיקים או רוצה בו להראות איבתו ושטנתו כמו שזכר והאיש שהוא על הדרך הזה קרוב הוא שינצל בהתעוררו מעטעל הדרך הישרה כמו שקרוב אל בני ישראל להתעורר ולשוב אל השם ללכת בדרךיו עד שתבא הישועה.

ולהעיר על הענין הנכבד הזה באה נבואת זכריה מצד אחד הרמוז בנבואה בדרך הנזכר בפרשת במדבר סיני כי אף ע"פ שבאה הנבואה הזאת על בדיק הבית בא גם כן בתוכה ענין חכמה וענין הנבואה הוא על בדיק הבית כמו שפרשו המפרשים וכמו שמבואר בספר עזרא וענין החכמה גם כן יאות בו כי אחר אמרו רבי ושמחי בת ציון וגו' אמר ויראני את הושע הפהן הגדול עומד לפני מלאך י"י והשטן עומד על ימינו לשטנו לפי שהיה לו חסרון מדות שלא מיקה בבניו שנשא נשים נכריות כמו שפתוב בעזרא וימצאו מבני הפהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע והוצדק וגו' וזהו שתרגם יונתן ויהושע היה לבוש בגדים צואים וגומר ויהושע הווי ליה בגין דנסיבין להון נשין דלא פשרין לכהנתא והוא בדרך שאמרו ז"ל שמי שיש בידו למחות ולא מיקה נתפס באותו עון.

וְכָל עֹנֵשׁ הַחֲטָאִים הַגּוֹפִיִּים הוּא לְפִי הָעֵנָן הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁהַחֶלֶק הַשְּׂכָלִי אֲשֶׁר לְנֶפֶשׁ אִינוּ מוֹחָה בְּשֵׁאֵר חִלְקֶיהָ הַחוּטָאִים וְהֵם הַחֶלֶק הַמִּתְעוֹרָר וְהַחֶלֶק הַמְּרַגֵּשׁ כְּדֶרֶךְ חֶבֶר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית וּלְפִיכָהּ הוּא נִתְפָּשׁ בַּמַּדּוֹת הַרְעוּת וְהַמַּדּוֹת הַרְעוּת קָרָא הַנְּבִיא בְּגִדִים צוֹאִים עַל דֶּרֶךְ שֶׁקָּרָא הַחֶכֶם הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת בְּגִדִים לְבָנִים כְּלוּמַר מְנַקִּים מִכָּל פֶּתֶם וּמִכָּל צוֹאָה וְכָל מִי שֶׁלֹּא יִלְבִּין אֶת בְּגָדָיו נִמְצָא הַשֵּׁטָן עַל יְמִינוֹ כְּמוֹ שֶׁבִּבְרָאֵי ו"ל שֶׁשֵּׁטָן הוּא יֵצֵר הָרַע וְהוּא שׁוֹנֵבֵרָא עִם הָאִשָּׁה וּלְפִיכָהּ מְסִית אֶת הָאָדָם עַל יְדִיהָ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל סִמּוֹ וְיִסְגָּר בְּשֵׁר תַּחְתִּינָה מִתְחַלֵּת הַסֵּפֶר לֹא כְּתַב סִמּוֹ כִּינּוּן שֶׁנִּבְרְאָת הָאִשָּׁה נִבְרָא שֵׁטָן עִמָּה.

וְאָמְרָם נִבְרָא שֵׁטָן עִמָּה הוֹרָה כִּי אֵין לוֹ בְּרִיאָה בְּעֶצְמוֹ וְאֵין לוֹ מְצִיאוֹת רַק עִם הָאִשָּׁה הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר אָמְרוּ כִּי הוּא יֵצֵר הָרַע הַנִּמְצָא לְאִשָּׁה לֹא לְאָדָם וְלִהְיֵיר עַל זֶה הָעֵנָן כִּי מִזֶּה הָרַב הַמּוֹרָה כְּאֲשֶׁר כְּתַב בְּסִפְרוֹ וְאֵתָהּ יוֹדֵעַ כִּי הַהִתְחַלּוֹת הַנִּמְצָאוֹת הַהוּוֹת הַנִּפְסְדוֹת שֶׁלֹּשׁ וְכֹאֲשֶׁר תִּתְבּוֹנֵן בְּפֶרֶק הַחֶלֶק הַשְּׂלִישִׁי תִּשְׂיֵג אֶמֶתֶת זֶה וְתִדַּע שֶׁתּוֹף שְׁנִיָּהֶם עִם הָאָדָם וְשְׁנִיָּהֶם עִם הַנְּחֹשׁ שֶׁהוּא מְרַכֵּב הַשֵּׁטָן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר אַחֲרֵי זֶה כִּי הוּא הַנּוֹדֵעַ הַמְּוֹרָגֵשׁ הָעוֹשֶׂה פְּעוּלַת הַשֵּׁטָן וּלְפִיכָהּ הַסִּפִּיק זָכַר אֶחָד מֵהֶם בְּכָל מְקוֹם וְלֹא נֶפֶל מִסֵּפֶר הַהִתְחַלּוֹת רַק עִם הָאִשָּׁה וְשֶׁלֹּשְׁתָּן אוֹיְבֵי הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ו"ל בְּרִצּוֹת י"י דְּרָכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלָחִם אִתּוֹ אָמַר ר' יוֹחָנָן זוֹ אִשְׁתּוֹ.

אוֹיְבֵי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ. וְדַעַת ר' יוֹחָנָן שֶׁאֲנָשִׁי בֵּיתוֹ נֹאֲמַר עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁכֵּן הָיוּ קוֹרְאִין לְאִשְׁתּוֹ בֵּיתוֹ.

וְכֵן נִרְאָה לוֹ מִעֵנָן הַפְּתוּב שֶׁאָמַר מִיכָה בֶּן יִנְבַּל אֵב בַּת קָמָה בְּאֵמָה כְּלָה בַּחֲמוֹתָהּ אוֹיְבֵי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ כִּי אַחַר שֶׁדִּבֶּר עַל זְדוֹן הַבֶּן וְהַבַּת וְהַפְּלָה וְעַל עֲזוּתָם לֹא נִשְׁאָר לוֹ לְדַבֵּר רַק עַל הָאִשָּׁה שֶׁאִינָה לְעוֹלָם יִשְׁרָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מְצָאֵתִי.

וְכֵן קָדַם לוֹ מִשׁוֹכְכַת חִיקִיָּהּ שֶׁמּוֹר פְּתַחִי פִּיהָ וְסִמּוֹ לוֹ כִּי בֶּן מְנַבֵּל וְגוֹמֵר וְאַחֲרָיו כְּתוּב אֵל תִּשְׁמָחִי אוֹיְבֵתִי לִי כִּי נִפְלַתִי קָמַתִי וְהַקִּימָה הִיא כְּשֶׁדִּרְכֵי הָאָדָם יִשְׁרִים וְרִצּוֹנֵיהֶם אֵז תִּשְׁלַם הָאִשָּׁה עִמּוֹ בְּמִשְׁלוֹ עָלֶיהָ וְאָמְרוּ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ הוּא כְּפוּנֵי לְחֻלְקֵי הַחֹמֶר.

וְאֶפְשֶׁר שֶׁרָצָה בְּאָמְרוֹ בְּרִצּוֹת י"י דְּרָכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלָחִם כְּלוּמַר שֶׁיַּעֲזְרוּהוּ הָאֲמִצְעִיִּים הָעֲלִיוֹנִים בַּתְּחִלַּת יִצְרִתּוֹ אֵז יִשְׁלָחִם הָאִשָּׁה עִמּוֹ בְּהַמְצָא חוֹמֶר טוֹב וְנִאוֹת לָהּ כְּפִי הַשְּׂגָת הַחוֹמֶר הָאֲנוּשִׁי וְעָלִיו אָמַר מְצָא אִשָּׁה מְצָא טוֹב וְיִפְקֵר רִצּוֹן מִי"י וְהִיא הָאִשָּׁה שֶׁאָמַר הַחֶכֶם עָלֶיהָ שֶׁהִיא עֲטָרַת בַּעֲלָהּ.

וְכֵן הַשְּׁלִימָה עִמּוֹ כְּשֶׁיִּגְבֹּר לְמִשׁוֹל בְּהַלְפֹּנָה נִפְשׁוֹ מִמַּדָּה אֵל מַדָּה וְעַל שְׁנִיָּהֶם אָמַר גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלָחִם אִתּוֹ לְפִי דַעַת ר' יוֹחָנָן. ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר זֶה נִחַשׁ שֶׁנֶּאֱמַר וְאִיבָה אִשִּׁית וְגו'.

וְכִפִּי עֵנָן זֶה אֶפְשֶׁר לְפָרֵשׁ וְחִית הַשְּׂדָה הַשְּׁלֵמָה לָהּ כִּי כֵן נֹאֲמַר וְהַנְּחֹשׁ הִזָּה עָרוֹם מִכָּל חִית הַשְּׂדָה וְאַחַר שֶׁאָמַר מִכָּל הָרְאָה שֶׁהוּא מִכָּל חִיּוֹת הַשְּׂדָה וְאַחַר שֶׁהוּא הָעָרוֹם מִכָּל עָלָיו רָאוּי לוֹמַר וְחִית הַשְּׂדָה הַשְּׁלֵמָה לָהּ.

ונרחיב ונאמר כי השדה אפשר שהוא משל לנפש הצומחת וחסית השדה הוא משל לחלקי
כח הן וכח המרגיש ולפי שפח הן אין לו פונה בפעולותיו אמר שהנחש היה ערום מפל
חסית השדה.

ואבני השדה יאמר על חלקי החומר שהוא נבנה מהם כמו שנאמר ועת כנוס אבנים
וכשמןג החומר הוא על מתפונת טובה יאמר על בעל החומר שהוא עם אבני השדה
בריתו. או אפשר שהשדה הוא משל לקצת החכמות כמו שהתבאר בפרשת שופטים
ושופטים ולפי היזק הסיה והאבנים לשדה נמשלו באבנים ובחיות השדה ואמנם הנחש
הוא ארום מכלם כי הוא יותר מזיק וכשנאדם רצוי לשם השלמו לו כולם לפי דעת ר'
שמואל בר נחמני.

ור' הושע בן לוי אמר זה יצר הרע כלומר כי הוא נכתב בבאור בתורה באמרו וכל יצר
מחשבות לבו רק רע כל היום ואמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו ובשני המקומות האלה
התייחס אל הלב כי הוא נאמר על הפח המתעורר והתעוררות דבקה בלב וזה האויב
הרע שולח הנחש שהוא לפי המשל הפח המרגיש והפח שהוא משיא האשה והאשה
תחטיא את האדם.

וכפי הענין הזה רמז החכם ואמר להצילה מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות ר"ל תבונה
תצר אותה להצילה מדרך יצר הרע ומהנחש שהוא מדבר תהפוכות כמו שאמרו ו"ל
שהפך דברים על בוראו.

ונה לפי שבערמתו הפך הנחש דברו ואמר אף כי אמר אלהים לא תאכלו מפל עץ הגן
ר"ל כי כן פונתו אחר שמנע מכם העץ שהוא נחמד להשפיל כמו שנאמר בספור לפי
דעת האשה וכאמרו אחר כן כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם
כאלהים וגומר ולשון זה מתהפכות הנחש ואמת כי הוא קודם לפי טבע האדם והוא
המישר הדרך ובלבד שלא יקבע מזונו ממנו אבל הקביעה במזון תפסיד הכל ולפיכך
צריכה ההצלה מאיש מדבר תהפוכות ואין לתמוה על מלת איש לפי שידוע שאיש ואשה
באו בתורה על פרטי הדברים ואף בדברים שאינם בעלי חיים כמו שפא ופניהם איש אל
אחיו אשה אל אחותה.

ורמז זה נמצא בבראשית רבה כי שם נאמר איש תהפוכות ישלח מדון זה נחש שהפך
דברים על בוראו וכפי ענין זה נאמר על יצר הרע ועל הנחש להצילה מדרך רע מאיש
מדבר תהפוכות ועל שניהם אמר העוזבים אורחות יושר וגומר.

והסמוכים אלו הנרמז בהם על בקשת היתרונות הגורמת אותם האכילה מעץ הדעת וסמך
להם להצילה מאשה וזה פלו לבאר סודות התורה הנזכרים שגלויים טוב לכל
ונסתרים ליחידים טוב ומטיב כפי מה שהקדים החכם בראש הפרשה שהיא אם תבקשנה
כפסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת י"י ודעת אלהים תמצא.

ונה בא על דרך תפוחי זהב במשפיות כסף כפירושו הטוב שפירש בו הרב המורה כן
רצה בפסוק הזה לבקש גלוייו ככסף ונסתרו כמטמונים שהן זהב ופנינים ועל הכסף אמר
יראת י"י רוצה בו שייבין הפונה במצות התורה שהם ליראת השם ועל המטמונים אמר
ודעת אלהים תמצא.

וּלְבִיאֹר זֶה אָמַר כִּי י"י יִתֵּן חֲכָמָה וְגוֹמֵר יִצְפֹּן לַיִּשְׂרָאֵל תּוֹשֵׁיָהּ מִגֵּן לְהוֹלִכִי תָּמִד רוּצָה בּוֹ שֶׁהִצְפֹּן הוּא תּוֹשֵׁיָהּ. וְתוֹשֵׁיָהּ נִגְזַר מִיֵּשׁ רוּצָה בּוֹ דְבַר שֵׁיֵשׁ בּוֹ יִשׁוּת מִתְמַיֵּד כִּי הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה הוּא סוֹבְבַת עַל הַיֵּשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים וְכֵן אָמַר בְּפִרְשַׁת הַלֵּא חֲכָמָה תִּקְרָא וְגוֹמֵר לִי עֲצָה וְתוֹשֵׁיָהּ וְגוֹמֵר.

וְאָמַר בְּסוֹף הַפְּרָשָׁה הִיא לְהַנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ וְעֲלִיו אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הֵבֵא נִמְצָא לָהֶם שֵׁיֵשׁ הוּא כְּנוֹי לְטוֹב הַמִּתְמַיֵּד וְכֵן רָצָה בְּאָמְרוֹ יִצְפֹּן לַיִּשְׂרָאֵל תּוֹשֵׁיָהּ כִּי סוּדוֹת הַתּוֹרָה הֵם הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה וְהַנְּרָאָה מֵהֶם הוּא מִגֵּן לְהוֹלִכִי תָּמִד כִּי הוּא הַמִּגֵּן וְהַמְחַסֶּה שֶׁהוּא יִרְאֵת י"י הַמְלַמֵּד הָאֲדָם לְהַשְׁמֵר מִהַשְׁלֵשָׁה אוֹיְבִים הַנִּזְכָּרִים וְשֶׁלִּשְׁתֵּי נִקְשָׁרִים זֶה בְּזֶה.

וּבְמִקּוֹמוֹת רַבִּים מְצָאנוּ זֶה לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁיִּצְרָר הָרַע דְּבִקּוּתוֹ עִם הָאִשָּׁה הוֹרָה לָהֶם זֶה מֵהַ שֶׁבָּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית עַל יִצְרָר הָרַע וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאֵתָהּ תִּמְשָׁךְ בּוֹ וְכִלְשׁוֹן הִיא בְּעֲצָמוֹ נִאָּמַר לְאִשָּׁה וְאֵל אִישׁוֹ תִּשׁוּקָתָךְ וְהוּא יִמְשָׁךְ בְּךָ וְאָמְרוּ וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ אֶפְשָׁר לִזְמַר שֶׁהִרְצוֹן בּוֹ הַתִּשׁוּקָה וְכֵן וְאֵל אִישׁוֹ תִּשׁוּקָתָךְ כְּאֵלוֹ אָמַר כִּי הַכּוֹנֵה בְּמִצִּיאוֹתָהּ הוּא בְּעִבּוֹר הָאֲדָם כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר בְּמִצְוַת אֲעֲשֶׂה לּוֹ עֶזֶר כְּנִגְדּוֹ שֶׁהוֹרָה שְׁלֵא נִבְרָאת לְעֲצָמָה רַק לְהִיוֹתָ עֶזֶר.

וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ וְהוּא הָרְאוּי לִזְמַר שֶׁהִיא תִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל עֵת לְמַשׁוֹךְ בְּעֲלִיָּהּ אַחֲרֶיהָ אֲבָל הָרְאוּי לּוֹ שֶׁיִּמְשָׁךְ בָּהּ וְזֶה גַם כֵּן דִּרְשָׁה הַיִּצְרָר שֶׁכָּל הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ לְהַמְשִׁיךְ הַשְׁכָּל אַחֲרָיו. וְאֵל זֶה הַפִּירוּשׁ נִטָּה אֲנִקְלוֹס בְּאָמְרוֹ עֲתִיד לְאִתְּפָרֵעַ מִיָּנֶפֶד אִם לֹא תִתּוֹב וְהוּא כְּשִׁטָּה אַחֵר הַיִּצְרָר הַנִּקְרָא שְׁטֵן שֶׁמְשַׁמְעוֹ אוֹיְבֵי כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר וְהוּא הַחֲלֵק הַמִּתְעוֹרֵר וְכִנְגֵד הַנְּחַשׁ הוּא הַמְרַגֵּשׁ וְהֵם שְׁנֵי חֲלָקִים מִחֲלָקֵי הַנֶּפֶשׁ וְשְׁנֵיהֶם דְּבִקִּים לְחֹמֶר וְהוּא גַם כֵּן סִבַּת חֲטָא הַשְׁכָּל כִּי הוּא מְטָה אוֹתוֹ אֶל דַּעוֹת בְּטוֹלוֹת בְּאִמְצָעוֹת הַמִּתְעוֹרֵר הַמְרַגֵּל אוֹתוֹ בְּפִחִיתוֹת מִדּוֹת וְהוּא שֶׁאָמְרוּ ז"ל חִינּוּ חִיּוּךְ וְאֵת חִינּוּ דְאָדָם.

וְרִאָּה וְהִבֵּן שֶׁשְׁנֵיהֶם נִקְרָאוּ בְּשֵׁם אֶחָד בְּשֵׁם בְּעֲלֵי חִיִּים לְכִי שֶׁפְּעוֹלָתָם אַחַת לְדַעַת הַטוֹב וְהָרַע וְהוּא לְהַסְתַּפֵּל בְּנֶאֱוָה וּבְמִגְוָה אֲצֵלָם. וְשֵׁם הַנְּחַשׁ נּוֹפֵל גַם כֵּן עַל זֶה הָעֵנִין כִּי נִחַשׁ נִחַשׁ לְקִרְאָת נְחָשִׁים כְּבָר הַתְּבַאֵר עֵנִין הַשְׁטֵן וְהַכּוֹנֵה בְּאָמְרוֹ עֵנִין עַל יְמִינוֹ לְשִׁטְנוֹ.

וְכֹאשֶׁר רָצָה הַשֵּׁם שֶׁיִּדְחָה הַשְׁטֵן מֵעֲלָיו נִאָּמַר יִגְעַר י"י בְּךָ הַשְׁטֵן וְגוֹמֵר לִיחֹס הַדְּבַר הַזֶּה אֶל רְצוֹן הַשֵּׁם לְכִי שֶׁשְׁכַר מִצְוָה מִצְוָה וְלְכִי שֶׁהִי הוּא בְּעֲצָמוֹ מְנוֹקָה מֵעוֹזְקָרָאוֹ אוֹד מְנוֹצֵל מֵאֵשׁ וּבָאָה הַקְּבֵלָה שֶׁהוֹשֵׁלָהּ לְאוֹר עִם אַחָאָב בֶּן קוֹלֵיָה וְצִדְקָיָה בֶּן מַעֲשִׂיָה וְנִמְלֵט שְׁנֵי אֲמָר עֲלֵיהֶם אֲשֶׁר קָלָם מְלֵךְ בְּכָל בָּאֵשׁ וְנִנְאָפוּ אֵת נְשֵׁי רַעִיָּהִם.

וּבְדַחֲיִיחַ הַשְׁטֵן הָעֵיר אוֹתוֹ הַמְּלֵאךָ לְהוֹצִיא מִבֵּיתוֹ הַנְּשִׁים שֶׁאֵינָם רְאוּיֹת בְּאָמְרוֹ לְכַחוֹת נִפְשׁוֹ הַטוֹבִים הָעוֹמְדִים לְפָנָי הַמְּלֵאךָ הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצְּנָאִים מֵעֲלָיו הוּא שֶׁאָמַר הַמְּתַרְגֵּם וְאָמַר לְדַמְשָׁמִשִּׁין שֶׁמְשִׁין קְדָמוֹהִי אָמְרוּ לִיָּה וְיִפְקֵן נְשִׁין דְּלֵא כְּשֶׁרֶן לְכַהוֹנְתָהּ מִבֵּיתָהּ אוֹ רָמַז בְּעוֹמְדִים לְפָנָיו עַל הַמְּלֵאכִים שֶׁהֵן עוֹמְדִין לְפָנָי הַשֵּׁם בְּלֹא אִמְצָעִים וְכֹאשֶׁר מְשַׁלְּמִין הָאֲדָם מוֹצִיאִין שְׁכָלוֹ מִן הַפֶּחַ אֶל הַפּוֹעֵל כְּמוֹ שֶׁהַסְּפִימוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁהַשְׁכָּל הַפּוֹעֵל זֹאת פְּעוֹלָתוֹ וְהוּא שֶׁיִּקְרָא אִישִׁים.

וְנֹה פִּי' הוּא הַנְּכוּן כְּפִי מַה שֶּׁבָּא אַחַר זֶה בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה וְאַחַר שִׁשְׁמַע לַמֶּלֶךְ הַמְּשָׁלִים אוֹתוֹ אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ רְאֵה הָעֵבְרִיתִי מְעַלֶּיךָ עוֹנָה וְהַלְבֵּשׁ אֶתְךָ מַחְלָצוֹת. אֲמַנָּם תַּחֲלָה לֹא הָיָה מְדַבֵּר אֶתוֹ הַמֶּלֶךְ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים וְלִפְיֶכָּה בָּא תַּחֲלָה יַחֲסוּ דְבוּר הַמֶּלֶךְ לְעוֹמְדִים לְפָנָיו עַד שֶׁנִּמְלַט מִהַמְּדוּת הַמְּגִינּוֹת.

וְכֵן בָּא בִישׁעֵיָה אַחַר שֶׁסָּר עוֹנוֹ הַנְּנִי שְׁלַחְנִי. וְהוּא שֶׁאָמַר רְאֵה הָעֵבְרִיתִי מְעַלֶּיךָ עוֹנָה הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ שֶׁהַמְּדוּת הַמְּגִינּוֹת שֶׁהֵן בְּלֹא סֶפֶק עוֹן קָרָא הַנְּבִיא בְּגָדִים צוּאִים וְהַתְּשׁוּבָה שֶׁחֲלַצְתוּ מֵעוֹנוֹ קָרָא מַחְלָצוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם וְאֵלֶּבִישׁוּתִית יְתֵךְ וְכוּוֹן.

וְנֹה לְפִי שֶׁהַמְּדוּת קִנְיָן לְנַפְשׁ לֹא עֵצָם הַנֶּפֶשׁ נִמְשָׁלוּ בְּבְּגָדִים הַדְּבָקִים לְגוֹף וְהֵם חוֹצֵה לֹא כִּי הֵם לְנַפְשׁ הַחֶכְמָה כְּעוֹר לְבָשָׁר וְנִשְׁוֵב לְעִנְיָן כִּי כְּאֲשֶׁר קָנָה הַשֵּׁם הַטוֹב בְּהִשְׁיֵאוֹ בְּנִיּוֹ נִשְׁיֵים הַגּוֹנוֹת נֶאֱמַר עָלָיו וַיִּשְׁיֵמוּ הַצְּנִיף הַטְּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ וַיִּלְבִּישׁוּהוּ בְּגָדִים קָרָא הַשֵּׁם הַטוֹב צְנִיף טְהוֹר לְפִי שֶׁהוּא הַפֶּתֶר הָעוֹלָה עַל שְׂאֵר הַפֶּתֶרִים כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר וְהוּא שֶׁאָמַר הַצְּנִיף הַטְּהוֹר בְּהוֹדְעַת הַה"א וְעַל נִשְׁוֵאי הַנְּשִׁים הַהַגּוֹנוֹת אָמְרוּ וַיִּלְבִּישׁוּהוּ בְּגָדִים כְּלוֹמַר בְּגָדִים הַרְאוּיִם לֹא צוּאִים אֲבָל לְבָנִים.

רְאֵה וְהִבֵּן כִּי מְשַׁלְמוֹת הָאֲדָם שִׁישָׂא אִשָּׁה הַגּוֹנָה וַיִּשְׂאֵי בְּנִיּוֹ נִשְׁיֵים הַגּוֹנוֹת וְעַל דֶּרֶךְ הָאֲמָתַי אֵין שְׁלֵם מְבַלִּי אִשָּׁה הַגּוֹנָה. וְאִזּוּ יִלְבֹּשׁ בְּבְּגָדִים הַלְּבָנִים שֶׁצִּוְהָ הַחֶכֶם עָלֶיהֶן.

וְהַקְּרוֹב אֲצֵלִי שֶׁהַנְּבִיא וְהַחֶכֶם כְּוִנוּ בְּהַמְשִׁיל הַמְּדוּת בְּבְּגָדִים לְהַעֲרִיר עַל עִנְיָן שֶׁבָּא בַתְּחִילַת הַיְצִיָּה וְהוּא שֶׁבָּא בְּסִפּוֹר הָאֲמָתִי וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּתוּבוֹת עוֹר וַיִּלְבִּישֵׁם. וְאֲפֹשֶׁר שֶׁהוּא עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁהוֹפְרָנוּ שֶׁהַמְּדוּת הַטוֹבוֹת לְנַפְשׁ הַחֶכְמָה כְּעוֹר לְגוֹף וְלִפְיֶכָּה הוֹצִיא הַמְּשַׁל בְּלִשׁוֹן עוֹר.

אֲמַנָּם יְדוּעַ הוּא בְּלִשׁוֹנֵנוּ שֶׁכְּתוּבוֹת שֵׁם לְבַגְדֵי כְבוֹד וְכְתוּבוֹת עוֹר הֵם לְבָנִים וְחֻלְקִים. וְבַתּוֹרְתוֹ שֶׁל ר' מֵאִיר מְצָאוּ כְּתוּב כְּתוּבוֹת אוֹר.

וְנִרְאָה לֹאֲמַר שֶׁר' מֵאִיר הִי' מִתְקַן הַמְּשָׁלִים לְהַעֲרִיר עַל הַכּוֹנֵה בָּהֶם כִּי כֵן אָמְרוּ בַתּוֹרְתוֹ שֶׁל ר' מֵאִיר מְצָאוּ כְּתוּב וְהֵנָּה טוֹב מְנוֹת שֶׁהוּא הָעֶרְהָ עַל תְּשׁוּבָה גְדוֹלָה לְמִבּוֹכָה הַקְּדוּמָה בְּעִנְיָן הַהַפְסָד וְהַכְּלִיָּה כְּמוֹ שֶׁקָּדַם.

וְכֵן הַעֲרִיר בְּפִסּוּק הַזֶּה עַל הַמְּעַשִׂים הַטוֹבִים וְאָמַר כְּתוּבוֹת אוֹר וְאָמְרוּ הֵם וַיִּלְאוּ בְּגָדֵי אָדָם הַרְאוּשׁוֹן שְׁדוּמָיִם לְפָנָם רַחֲבִים מְלִמְטָה וְצָרִים מְלִמְעָלָה וַיְדוּעַ שֶׁהַבְּגָדִים הַהוֹלְמִים הֵם עַל הַתְּכוּנָה הַזֹּאת.

וּפָנָם הוּא כְּפִי זֶה שֶׁמִּתּוֹכּוֹ יִרְאֵה אוֹר הַנֵּר וְהוּא מִגִּין עָלָיו מִן הָרוּחַ וְכֵן הַמְּעַשִׂים הַטוֹבִים מְגִינִים עַל אוֹר הַחֶכְמָה כִּי לוּלִי הַמְּעַשִׂים הַטוֹבִים אֵין קִיּוֹם לְחֶכְמָה לְשֵׁלֶשׁ סְבוֹת. הָאֲחַת כִּי בְּעוֹד שֶׁמְעַשִׂי הָאָדָם מְגוֹנִים נִמְשָׁף לְבוֹ אֵלֵיהֶם וְלֹא יִמְשָׁף לְחֶכְמָה.

וְהַשְּׁנִיית כִּי כְּשִׁילְמַר הַחֶכְמָה וַיִּמְצָאָנָה חוֹלְקַת עַל מְעַשְׂיוֹ יְקוּץ בָּהּ הַפֶּה מַה שֶׁאָמַר הַחֶכֶם אִזּוֹ תִּבִּין צָדֵק וּמִשְׁפָּט מִיִּשְׂרָאֵל כֹּל מְעַגֵּל טוֹב. כִּי תִבֵּא חֶכְמָה בְּלִבְךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם.

וְהַשְּׁלִישִׁית כִּי כְּשִׁילְא תִקְדָּם הִירְאָה נִפְשׁוֹ נוֹטָה בְּסִפְקוֹת אֶל הָרַע מִהֵם. וְהוּא הַמְּכוּוֹן בְּאִמְרוֹ לְהַצִּילָךְ מִדֶּרֶךְ רַע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהֲפֹכוֹת הַשְּׂמָחִים לְעֲשׂוֹת רַע יִגִּילוּ בַתְּהַפְּכוֹת רַע.

ועל דרך זה אמרו כל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת ועוד אמרו ז"ל על פתנות עור ככלי פשתן הדקין והוא פאילו אמרו לבנים וטובים. ועוד אמרו חלקים בצפון ונחיים במרגלית וכל זה משל לדרךים הישרים שהם תפארת לעושיהם ותפארת להם מן האדם.

וכן אמר המתרגם לבושיה דיקר ואמרו על משה בשרהון הוא על דרך שאמרו ז"ל פתנות אור דבקים לאור וזה לפי שהמדות מיוחסות אל הרגשת החי ובלבד אל חוש המשוש שהוא בכל שטח הגוף וכאשר יזהר האדם בהם יאמר שפתנות אור על עור בשורו ואז ראוי לשלוח ידו לקחת מעץ החיים כמו שבא סמוך לו ועתה פן ישלח ידו ולקח וגומר כאמרו מפל משמר נצור לבך פי ממנו תוצאות חיים והוא כדרך שאמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת.

ולפי דרך המשל הנזכר בא ספור הענין במעשה בראשית על הסדר ההנה כי בתחלת היצירה האדם ואשתו ערומים ולא יתבוששו ללכת לפני היצורים כי כן פועל בני האדם תחלה שיחטאו ולא יבשו ויהפך לא ידעו ואחר כן יתבוששו ויתחבאו לפי שירגישו בעירומום ואז יעשו חגורות כלומר שמכסים בהם ערותם בלבד ובלבד בסור של עלה תאנה והוא שמבקשים תאנות ועלות ללכת אחר תאנותם.

וכן אמרו ז"ל עלה תאנה עלה שהביא תאנה לעולם. ואפשר שמאמרם זה עלה ממש כפי קריאתו בתורה לפי שהעלה מכסה הפרי ומפני שאינו מכוון לעצמו רק להגין בו על הפרי נקרא כן לפיכך כל דבר שהוא לכסות ענין ראוי להמשילו בעלה או אפשר שהוא הפך לעילה רוצה בו סבה כמו שהתאנה הפוך לתאנה.

ולפי זה הרמז בחגורות בא גם כן סדין עשיתה ותמפור וחגור נתנה לפנעני. וכבר בארנו שכנעני שם ליצר הרע.

ובבראשית רבה נזכר סדין ברמז חגורות וכן נזכר שם שהיצר הרע המשיל החכם בעבד כאמרו מפנק מנוער עבדו באחריתו יהנה מנון. ולפי ענין זה המשילו בכנעני להיותו עבד ארור.

אמנם צריך שתתן לו אשת החיל חגור שלא יהיה ערום לגמרי וגם תמכר לו סדין לצורך עמידת האיש וקיום המין אבל לבושה עז והדר כל זמן שהיא אשת חיל והיא המבוקשת אבל כשאינה אשת חיל יתפרו האדם ואשתו עלה תאנה ועליו אמרו עלה שהביא תאנה לעולם והוא מאמר התאנות והעלות הנזכרות על החטא האשה אשר נתת עמדי וגו' הנחש השיאני והיא התוכחות הנזכרים בדבריהם ז"ל על הנפש והגוף להפטר מן הדין ורצונם לומר בנפש על החלק הממחטיא מחלקיה ומדברי משה רבינו ע"ה הוציאו הענין הזה והוא שהמשילו לסומא ולחגר שהן בגן המלך כי האשה כענין והאדם כחגר וגו' עדן כגן המלך ומשה רבינו ע"ה הנזכר זה הענין להעיר האדם להשמר מן האויבים האורבים להמיתו עד שימשל בהם ויכניע אותם תחתיו ואז ירצה השם את דרכו בהשלימם אותו כי השלום והרצון הם הנמצאים יחד לעולם.

ועוד אמרו ויתפרו קלקלת עובדך סב חוטא ונטוטי. ואלו החגורות הם ראויים להקרא בגדים צואים שהעליו ידוע שאין בהם חלקות ומראיהן רע סימן לעברה הדריקון ונאמר

וְנִהְיֶה כֹּל פְּנִים לִירְקוֹן וְאֵלֹהֵי הַבְּגָדִים הַבְּחוּרִים עַל הָרוֹב וְאַחַר שְׂיֹכִיחוֹם וַיִּזְרוּ אוֹתָם הַדְּרָךְ הַיְשָׁרָה יִסְרוּ הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים וְיִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים לְבָנִים בְּנִקּוֹת נִפְשָׁם מִכָּל עֶוֶן.

וַיֵּרְאֵה לְמִשְׁלַל זֶה הַנְּזַכָּר מֵאֵמֶר יְשַׁעְיָה הַנְּבִיא שְׂאֵמֶר אִם יִהְיֶה חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינוּ וְאִם יֵאָדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצֶמֶר יִהְיֶה רוּצָה בּוֹ כְּצֶמֶר הַלְּבָן וְהִיא מַעֲלָה מִמַּעֲלוֹת הַלְּבָן וְכִאֲשֶׁר יִהְיֶה מַעֲשֵׂי הָאָדָם כְּצֶמֶר הַלְּבָן יַעֲשׂוּ הַבְּגָדִים הַלְּבָנִים וּבְהַלְבִּינָם כְּשֶׁלֶג יַעֲשׂוּ כְּתוֹנוֹת אוֹר בְּדָבָר הַשֵּׁם לְאָדָם וְלֹאֲשֶׁתּוֹ כִּי זֶה כִּלּוֹ הַתְּיַחֵס לְשִׁנְיָהֶם יַחַד מִפְּנֵי הַצְּטָרְפָם בְּמַדּוֹת.

וְאַחַר זֶה רָאוּ לְאָדָם לְבַדּוֹ לְאֶכֶל מַעֵץ הַחַיִּים וְאֵע"פ שְׂאֵכֵל תְּחַלֶּה מַעֵץ הַדַּעַת. וְאָמְנָם הַמְּכַוֵּן בּוֹ שְׂלֵא יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ ר"ל שְׂלֵא יִשְׁיַמְהוּ מְזוֹנוֹ וְלֹא יִכְוֶן אֵלָיו וְלֹא יִצְטָרֵף לְתַפְנוֹר עֲלֵה תְּאֵנָה לְחַגּוּרוֹת אֲבָל אַחַר שְׂיֵאָכֵל מִמֶּנּוּ יִתְגַּנֶּה הוּא בְּעֵצָמוֹ בְּעֵינָיו כְּשֶׁיִּמְצָא עֲצָמוֹ עָרוּם וְיִלְבֹּשׁ תְּחַלֶּה בְּגָדִים צוֹאִים וְשִׁלְמוֹתוֹ אַחַר שְׂיִהְיֶה לְאָדָם וְלֹאֲשֶׁתּוֹ כְּתוֹנוֹת אוֹר.

וּלְפִי זֶה הַדַּעַת וַיִּצְוּ י"י אֱלֹהִים עַל הָאָדָם וְגוֹמֵר יְדַבֵּר עַל הַמְּבֻקָּשׁ מֵאָדָם וְהוּא אִם כֵּן בְּאִיפְשֶׁר ר"ל שְׂלֵא יִקְבַּע מְזוֹנוֹ עָלָיו אֲבָל מִן הַנְּמַנֵּעַ הוּא שְׂלֵא יֵאָכֵל הָאָדָם מַעֵץ הַדַּעַת אַחַר שְׂיֵשׁ לוֹ דְּבִקּוֹת בְּאִשָּׁה הוּא שְׂכֵתוֹב כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא.

וְכָתוּב הוּא בְּעוֹן חוֹלְלֵתִי. וְאִם בָּאנוּ לְפָרֵשׁ שְׂלֵא יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ כָּלֵל נֵאֱמַר וַיִּצְוּ וְגוֹמֵר כְּנִגְדַּת הַכּוֹנֵה הִרְאִישׁוֹנָה בְּאָדָם אֲבָל כְּמוֹ שְׂאֵי אִפְשֶׁר בְּעוֹלָם הַשֶּׁפֶל הַנִּיָּה בְּלֹא הַפְּסָד וְאִם הַכּוֹנֵה הִרְאִישׁוֹנָה הִיא הַהִנָּה וְכִנְגְדַּת זֶה נֵאֱמַר שְׂאֵין דְּבָר רַע יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם וְנֵאֱמַר וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וְכֵן נֵאֱמַר בְּאָדָם שְׂהַשֵּׁם צָנִהוּ שְׂלֵא יֵאָכֵל מַעֵץ הַדַּעַת כְּלוֹמֵר הַכּוֹנֵה הִרְאִישׁוֹנָה הִיָּתָה בּוֹ שְׂלֵא יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ אֲבָל דְּבִקּוֹתוֹ בְּאִשָּׁה גְרָמָה לוֹ לְאֶכֶל מִמֶּנּוּ עִמָּה וּמִיָּדָה וּמִי שְׂהוּא מוֹשֵׁל בָּהּ יִנְכָּה וְיִלְבֹּשׁ כְּתוֹנוֹת אוֹר אַחַר זֶה.

וְכֵן נֵאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ שְׂהִיָּה לְבוֹשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְאַחַר כֵּן הַלְּבִישׁוּהוּ בְּגָדִים הַהוֹלְמִים אוֹתוֹ וְאֵל זֶה הַעֲנִין הִיָּתָה הַכּוֹנֵה עַל דְּרָךְ הָעֶרְהָ בְּבִגְדֵי הַפְּהִנִים מְכַנְסִיִּים לְכַסּוֹת בְּשָׂר עֶרְוָה וְכְתוֹנוֹת תְּפָאֶרֶת עַל כָּל בְּשָׂרָם וּמִצְנָפֶת עַל רֹאשָׁם לְהַעִיר אוֹתָם עַל הַפְּתָר הָעוֹלָה עַל שְׂאֵר הַכְּתָרִים.

וְכֵן בָּא בִּיהוֹשֻׁעַ בְּסוּף וַיִּשְׁמָעוּ הַצִּנְיָף הַטְּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ וְאַחַר זֶה בָּא וּמִלֵּאָף י"י עוֹמֵד עַל הַדְּרָךְ הַקּוֹדֵם שְׂבִשְׂלְמוֹת הַמַּדּוֹת הַחֲכָמָה מִתְקַיֶּימֶת וְהוּא שְׂאֵמֶר הַמְּתַרְגֵּם וּמִלֵּאָכָא דִּי"י קָאִים כְּלוֹמֵר מִתְמִיד קָיִים אַחַר שְׂגַעַר בְּשִׁטּוֹן.

וְאַחַר זֶה בָּא לְאֶמֶת הַדַּעַת הַזֶּה וְנֵאֱמַר וַיִּעַד מִלֵּאָף י"י בִּיהוֹשֻׁעַלְאֵמֶר אִם בְּדַרְכֵי תִלְךָ וְאִם אֶת מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם אֶתָּה תִּדְּוֵן אֶת בֵּיתִי וְגו' הוֹדִיעַ בְּפָסוּק הַזֶּה כְּפִנְתַּת הַתּוֹרָה הַמְּצַרְפֶּת שְׂלִימוֹת הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הַמְּוִשָּׁג בְּקִיּוֹם מְצוֹת וּשְׂלְמוֹת הַשֶּׁכֶל הַאֲנוּשִׁי הַמְּוִשָּׁג בְּבַחֲיִנַת הַמְּצִיאוֹת וְעוֹד הוֹדִיעַ בְּפָסוּק הַזֶּה שְׂלְמוֹת הַגְּמוּל כְּמוֹ שְׂנִבְאָר וְנֵאֱמַר שְׂדַרְכֵי הַשֵּׁם יֵאֵמֶר עַל הַמַּדּוֹת הַבָּאוֹת מִפְּעוֹנוֹת כְּמוֹ שְׂבִאָר הָרַב בְּפָסוּק הוֹדִיעַנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ וַיִּהְיֶה אֲמָרוֹ אִם בְּדַרְכֵי תִלְךָ תִּנְאִי שְׂתַנְהִיג מְדוּתִיו בְּדַמּוֹת הַמַּדּוֹת הַבָּאוֹת מֵאֵתוֹ ית'.

אוּ יְרָצָה בְּדַרְכֵים שְׂהוֹלֵךְ הָאָדָם בָּם אֵל הַשֵּׁם וְהֵם הַמְּצוֹת הַמִּיִּשְׁרוֹת הַאֲמוּנָה בְּשֵׁם וּבִידִיעָתוֹ וּבִיחּוּדוֹ וְהֵם הַמְּצוֹת הַנוֹתְנוֹת סֵדֶר בֵּין בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה בְּהַשְׁיָגוֹ כִּי הֵם חֲסֵד וְאֶמֶת כְּמוֹ שְׂאֵמֶר נְעִים זְמִירוֹת כָּל אֲרָחוֹת י"י חֲסֵד וְאֶמֶת.

ועוד התנה לו שיקניימם המצות השומרות האמונה כשבת ומועדים וכינצא בהם ושללא לעשות פסל וכל תמונה ושללא ללכת בדרך עובדי ע"ז כמו שבאה המצוה בתורה ושמרתם את משמרת לבלתי עשות מחוקות התועבות אשר נעשו לפניכם.

והוא אמרו ואם את משמרת תשמור. ועוד רמז בזה על כל מצות סופרים כמו שבא עשו משמרת למשמרתי.

כי בזה תשלם השמירה כמו שיעשה החריץ בצד הגדר. עוד התנה לו שיתעסק בחכמות עד שישגי האמת השגה אנושית בכל והוא שידע החכמות הלמודיות והטבעיות והאלהיות והקדים תחלה האלוהיות לקדימתן במעלה ולפי שהכונה עליהם והן בית השם כמו שנאמר בכל ביתי נאמן הוא רוצה בו שהיה בא בכל עת שירצה ונושא נותן באשר בבית עייל בלא בר ונפיק בלא בר כלומר שלא ברשות שוער חלום או מראה כי כן יאמר נאמן בית על מי שהוא פפי הענין הנזכר כן אמרו הנה וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמור את חצרי רוצה בו שתדע ותשפוט מציאות המלאכים הם העומדים תמיד בביתו והם המשמרים לפניו וזה רצון המתרגם שאמר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי וביית מקדשי יאמר על האלוהיות לפי שלא יכנסו שם רק הכהנים הקדושים.

ואחר כן הזכיר הטבעיות המחוקרות בידיעת שני העולמות שהם חצרות ביתו כי הם לתשמיש הבית ושם יבאו הבאים לרצונם הוא שאמר את חצרי. ואפשר שחצרי רמז על הלמודיות והטבעיות שהלמודיות הם בחצר החיצונה והטבעיות הם בחצר הפנימית פתוח לתוכה ולפיקה הוציאו הנביא בלשון רבוי.

והמתרגם אמר עזרתי לפי שכל ישראל היו נכנסין בעזרה ואמרו וגם הורה שכל זה הוא מן התנאי שבקש ממנו ואחר כן הזכיר הגמול הראוי לו והוא שיהיה מבני עליה ושתשאר נפשו לנצח בין המלאכים העומדים הוא שאמר ונתתי לה מהלכים בין העומדים האלה ומהלכים הוא שם בא על לשון רבים כמו שבא הליכות אלי מלפי בקדש.

והמתרגם לקחו שם לפעולים כאלו אמר מהלכים וכן נמצא מעזרים. ולפי שצריך לקניימם אמונת תחיית המתים ולא נזכרה בפירוש בגמול הזה הוסיף בו המתרגם ובאחיית מתניא אחינה ואתן לה רגלין מהלכין בין שדפיניא האילן.

וכשתדקדק בתרגומו תמצא שלקח בו שני ענינים כמו שלקח פסוקים רבים בדברי הנבואה פפי מהשהנזכר בפרשת במדבר סיני כי לפי ענין אחד לקח העומדים האלה על ישיני עפר שיקיצו ויקומו.

ולפי ענין אחר לקחם על השרפים ועומדים לעד למדה השלם הזה בתרגומו כי המאמין אמונה קניימת בעולם הבא בהכרח מאמין בתחיית המתים לפי שהזוכה לעולם הבא יזכה לתחיית המתים לא זולת זה שאמתת העולם הבא היא בצאת הנפש מן הגוף תבא בעולם הבא כמו שאמרו העולם הזה דומה לפרזודור לפני העולם הבא וידוע כי פרזודור הוא שם לבית שער הסמוך לבית והוא שאמרו התקן עצמה בפרזודור כדי שתכנס לטרקלין נאין ואחר שתבא הנפש בהיכל לפני המלך שמה תעמוד ולא תכלה והיתה לעולם וגם הגוף לא יעשה פלה אבל ישוב אל שרשו ובאחרית הימים יעמוד לגורלו וישוב גוף חי אז

יחיה האיש המת בשני חלקיו והם הגוף והנפש וזה רצו באמרו ז"ל ואל עפר תשוב מפאן רמז לתחיית המתים מן התורה ואל עפר תלה אין פתיב פאן אלא תשוב.

ולפי שהעולם הבא הוא הקודם הקדימוהו לתחיית המתים בברכת מאורות של שבת שהוא מעין העולם הבא. ובסדר הברכה ההיא התבאר שהעולם הבא ותחיית המתים הם שני ענינים בשני זמנים והעולם הבא הוא הקודם.

ומי שאינו זוכה לו לא יזכה לתחיית המתים גמורה רק לקצת תחיה פחותה שהיא חרפה לבעליה והוא שאמר נרבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם.

וכן אמר הנביא ישעיה ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים והיו דראון לכל בשר ואלו הן שאין להם חלק בעולם ואם פן הוא לא יזכו לתחיית המתים דהא ביהא תליא והוא שאמרו ז"ל אלו שאין להם חלק לעולם הבא הכופר בתחיית המתים וכו' ופרשו בגמרא הוא פפר בתחיית המתים לפיכך לא יזכה בתחיית המתים פבר נראה מדברייהם שאם היה זוכה לעולם הבא היה זוכה לתחיית המתים ושם נאמר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר יחי ראובן ואל ימות יחי בעולם הזה ואל ימות בעולם הבא וכן תרגמו אנקלוס ומוטא תנינא לא ימות הוא הדבר אשר דברתי לה שאמונת תחיית המתים תלויה באמונת העולם הבא.

ולפיכך נכללו אלו שתי אמונות בפסוק ונתתי לה מהלכים ולכן בא השם בלשון רבוי והוא כאלו בא פתוח הלמד כי כן בא נמצאים במקום נמצאים פבר התבאר זה. ומתוך באור זה נדע שהנאמין בתחיית המתים מאמין בהקרח בעולם הבא ולפיכך הזכרת אחת האמונות מספקת במקומות אחר שהיא פן ברפת גבורות באה גם פן על אמונת העולם הבא והוא העיקר לבד ראה זה מצאתי באמונת תחיית המתים ואמרו ואתן לה רגלין מהלכין הורה שהדבר הנשאר אחר המות הוא דבר קבוי ונתון לאדם אחר הנלדו לא הנה בתחלת היצירה ואפשר שעל זה רמז גם פן התכם באמרו ויום המות מיום הנלדו. ואמרו לשון הליכה לא לשון עמידה הורה שאין מעלת שום אדם שנה למעלת המלאכים לשרת לפניו יתעלה. וכבר נשלם דבר הנביא על מהות העולם הבא ובאי זה שלמות יזכה האדם אליו.

ואל השלמות הזה נבחרו בני לוי להיותה נתונים לשם ולפיכך הטריף להם לחם חוקם בלא טורח רב ולפיכך לא היתה להם נחלה בתוך בני ישראל כדי שיהיו פנויים ללמוד ולהוציא דבר מתוך דבר וללמד בני ישראל בזמנים פנויים להם וכן פתוב יורו משפטיה ליעקב ותורתה לישראל.

והנבחרים מהשכט שהוא והם הפהנים נבחרו ללמוד ולעבוד כמו שנאמר ישימו קטורה באפיה וכליל על מזבחה והפהנים והלויים השליף יהבה השם יתעלה על כל שבטי ישורון לפי שכל אחד ואחד מישראל היה ראוי לתת אחד מבניו לשם פי לתת פלם הוא דבר נמנע פי חיי האדם לא יושגו אלא בעסק העולם.

והשם אשר לו נתכנו עלילות סבב ולקח הלויים תחת כל בכור וטהר אותם במי חטאת עם אפר הפרה כדי שיתבוננו בפחיתות הגוף שהוא עפר ואפר וצוה להעביר תער על כל בשרם להעיר אותם להשליך ולעזוב כל המותרות.

ועוד צוה עליהם לכבס בגדיהם לזרזם על המדות החמודות ועם כל זה אפשר להשיג המבוקש. והסבה לקחת אותם תחת כל בכור לפי שאין כל אדם ראוי לקב גם לא כל הראוי לקב ומלאנו לבו לעשות כן כמו שאמרו רז"ל ראיתי בני עליה והן מועטים.

הוא שאמר הנביא ליהושע לבדו דבר העולם הבא אבל דבר ימות המשיח אמר לו ולרעיו כמו שכתוב שמע נא יהושע הפהן הגדול אתה ורעיה. והנכון לומר שכל ישראל הטובים קרא רעיו לפי שהם ראויים לקב ואמרו היושבים לפניו לפי שיהושע היה שלם שבהם קרא יושבים לפניו לטובים אשר בסבתם יעשה השם מופתים והוא שאמר המתרגם ארי גבריו פשרין למעבד להון ניסין אינון.

ולפי שאנרף הגלות עם פזור ישראל בכל הארצות תחת האומות המושלות ממשל רב מרחיק להאמין הישועה עד שגראה דבר נמנע לפי הטבע הזכיר ממשלת השם בארץ על ידי השמים הנרמז אליהם במספר שבועה ולפיכך בא בסוף הענין זה דבר השם אל זרובבל לא בחיל ולא בכח פי אם ברוחי אמר י"י צבאות ר"ל אין לכם להתיאש מן הגאולה מפני חילם הגדול וכחם החזק פי אני המושל על הכל והוא שאמר פי הנה האבן אשר נתתי.

מפני שחומר הארץ פלו דומם ומקבל שנוי המשילה כאבן הראוי לפתוח בה. וכן תרגם אנקלוס כמעשה לבנת הספיר כעובד אבן טבא ולפי שהשמים וכוכביהם זפים ומשיגים המשיל אותם בעינים ותרגם יונתן שבועה חזינו ולקח עינים במקום מראות ותרגם הנגי מפתח פתוחה הא אבא גלי חזנתהא ופירושו סתום ור"ש באר בו ואמר כי בא לרמז על סילוק האויבים שהיו מבטלין המלאכה.

ואפשר שבא להורות על הראות הנפלאות בארץ בביאת המשיח. וראיה אמתית למה שאמרנו כי האבן במקום הזה שם לארץ אמרו סמוך לזה ומשתי את עון הארץ והיא ביום אחר ולא נזכרה שם ארץ תחלה שיהא ראוי לומר עליה שהיא רק כפי הענין הזה.

ועוד ראיה לדברי על האבן ועל העינים מה שהתבאר לו במראה השנית שבועה אלה עיני י"י המה משוטטים בכל הארץ היש ליחס מספר השבועה לעיני השם אלא שבועה גלגלים וכוכביהם כמו שאמרנו והם המסבכים בכל הארץ וממשלתם על כל אשר בה.

ואמרו ומשתי את עון הארץ והיא ביום אחד הורה שכל האומות ישובו לעבדו שכם אחד ויהיה שלום בארץ עד שיהיו הכל פנויים לעובדו מרב כל הוא שאמר ביום ההוא נאם י"י צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה.

ואחר השלימו זה העיר הערה אחרת בנבואתו בממשלת השם בעולם על ידי שבועה גלגלים וכוכביהם באמרו ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה המשיל העולם פלו במנורה שירכה נתון בארץ ונרותיה למעלה והמשילו בזהב ליתרון ערה המציאות פלו כמו שבא בתורה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ולפיכך אמר מנורת זהב פלה והמשיל הגולה על הראש לפי הלשון שמורה על גלגל ואפשר שהוא משל

לגלגל השמיני או לכל הגלגלים או אפשר שהגולה הוא משל לתשיי המקיף בכל והוא המגלגל והמניע הכל ואמרו על ראשה רמז לשמיני.

והקרוב אצלי שהגולה רמז לחומר הפולל היסודות כמו שאמר יחזקאל לאופנים להם קורא הגלגל באוני. והיא הגולה מקבלת השמן הנפל מהנרות הוא הנקרא זקב שהוא ההנהיג ועליה נאמר מנורת זקב פלה.

וכפי ענין זה ראוי לומר ששני הזתים אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה ולבאר המשל שהוא אמר אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה ואחר אשר שאל על הזתים שאל בענין אחר בטורם שהשיב לו המלאך מהשתי שבלי הזתים אשר ביד שני צנורות הזקב וצנורות לא הונפרו במראה הראשונה וזה הערה טובה כי השאלה היתה על החומרים והם השבליים.

ועל הצורות והם שני הצנורות ובקצת גזרת השם ימצא בו זכר צורות. והחכם שהתחברתי עמו אמר כי בטבע פרחי הזתים להיות שנים מה שאין פן בפרח אחר.

ואחר שהמשיל החומר לגולה המקבלת מה שיוצא ומטפטפת מהנרות המשיל הגלגלים בנרות לפי שהם בעלי אור העולם הזה והם שנתנו בו השבעה הכוכבים המאירים ואמר שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה רוצה בו כוכבים המורים על מספר שבעה הגלגלים והכוכבים הים קרא מוצקות לפי שהנר מאיר אחר אשר יוצק בו השמן והם הפתילות המאירות על הנרות שעל ראש המנורה.

או אפשר שקרא הפתוב את הכוכבים מוצקות על הדרך הנזכר בפרשת החדש שהכוכבים הם בשרשים לגלגלים ואמרו שבעה ושבעה להורות שהנרות הנזכרים אינם פשאר נרות שהם בלא פתילות ויעלו בהם יום יום אבל הם לעולם דבקים אלה באלה ולא ינחו מעל הנרות או אפשר ששבעה הראשון רמז על הכוכבים ושבעה מוצקות רמז על השבליים שמהם ישפע עליהם.

ואמרו שנים זיתים עליה ביאר במראה השנית אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ ותרגם יונתן אילן תרין בני רברביא דקנימין קדם רבון כל ארעא ואמרו בני רברביא פאלו אמר בני האלהים שהם לפי צד החקמה כוחות השם ההונים בעולם הנמצאים ומנוכרחים במצנתו לעשות רצונו ובזה הלשון בא הענין במקומות רבים כמו שאמר יצאו מהתיצב על אדון כל הארץ להתיצב על יי.

ושני הזתים הם שני בני היצהר ויצהר אפשר שבא על השכל הפועל ונגזר מצורה פאלו אמר יצייר ויונתן תרגם בני רברביא אם על דרך הנזכר או שהוא נמשך למשל השמן או לגזרת צהר שהוא חלון שבו יבקע האור או לפי שבני יצהר היו לויים שומרי משמרת המקדש סוף דבר כי לפי צד החקמה היצהר הוא שם לשכל הפועל המצייר ואשר יעבור אור השם בו שהוא סבת ההנהיג ושנים הנזכרים הם שתי הנשים ושני ההרים שראה הנביא והכל הורה לדעת הרב המורה על שני מיני פח המניעים לעולם על ידי הגלגלים והם פחות נותנים צורה שהם סבת ההנהיג וכחות זנות ומפרנסות והם סבת עמידתו וכבר קדם לנו כי זה המספר הערה לשתי הנייות כפי מה שהתבאר בפרשת בראשית וזה פלו מצד החקמה.

אָמַנְם מִצַּד הַנְּבוּאָה הוּא מְשַׁל לְזֵרֵן וְנִבְּל הַפְּחָה וְלִיהוֹשֵׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל כִּי עַל שְׁמֵם נִקְרָא בְּנֵי הַבַּיִת וְכֵן מְשַׁל הָאָבֶן כְּפִי מַה שְׁפָרְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים. וְאֶפְשָׁר שְׁאָמְרוּ וְהוֹצִיא אֶת הָאָבֶן הָרֵאשִׁי הוּא מְשַׁל לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּגִלוּת וְנִמְשָׁף לְמַה שְׁאָמַר עַל הָאוֹיֵב מִי אֶתְּהָ הָרַגְדוֹל לְפָנָי זֵרֵן וְנִבְּל לְמִישׁוֹר פְּדֵרָף מֵאָמַר יִשְׁעִיָּה כֹּל הָרַגְבָּעָה יִשְׁפְּלוּ וְכֵן אָמַר זְכַרְיָה הָאָבֶן הָרֵאשִׁי פְּדֵרָף שְׁאָמַר נָעִים זְמִירוֹת אָבֶן מֵאֲסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֵאשׁ פִּינָה סוּף דְּבַר כִּי בָּזָה הַפְּסוּק נִשְׁלַם הַמְּשַׁל לְמִמְשָׁלַת הַשֵּׁם בְּעוֹלָם עַל יְדֵי הַגְּלָגְלִים לֹא שִׁישׁ לָהֶם מִמְשָׁלָה בְּעֶצְמָם.

וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּאָמְרוֹ הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדּוֹם רַגְלֵי, וְכִבְּרָ אָמַר הָרַב הַמּוֹרָה כִּי לְפִי שְׁהַפְּסָא מוֹרָה עַל מַעְלַת גְּדוֹל שְׁהוֹכֵן לוֹ. וְהַשָּׁמַיִם מוֹרִים עַל מְצִיאוֹת הַשֵּׁם הַמְּחַוֵּיבֵת נִקְרָא הַשָּׁמַיִם כְּסָאוֹ.

עוֹד נֹאמַר בּוֹ שְׁאָרְסוּטוּטְלוֹס אָמַר כִּי בְּמִקּוֹם שֶׁתְּמַצָּא שֵׁם הַתְּנוּעָה שְׁמָה יִמְצָאוּ הַחַיִּים וְכִפִּי תְּמִידוֹת הַתְּנוּעָה הוּא תְּמִידוֹת הַחַיִּים א"כ הַשָּׁמַיִם שְׁהֵם סוֹבְבִים תְּמִיד בְּלֹא הַפְּסָק שֵׁם הַחַיִּים הַגְּמוּרִים.

וּמִשֵּׁם שְׁפַע הַחַיִּים לְכָל הַנְּעֻשִׁים וְכִבְּרָ הַתְּבָאָר שִׁישׁ שֵׁם מְנִיעַ לֹא מִתְּנוּעָה וְהוּא הַשֵּׁם יְחַבְּרָף א"כ הוּא נִמְצָא בְּכָל מִתְּנוּעָה בְּכָל עֵת תְּנוּעָתוֹ בּוֹ וְאַחַר שֶׁהַשָּׁמַיִם מִתְּנוּעָעִים לְעוֹלָם תְּמִיד הַשֵּׁם יוֹשֵׁב בָּם לְעוֹלָם שֶׁהוּא הַמְּנִיעַ הָרֵאשׁוֹן וְלְפִיכָף נֹאמַר עָלָיו הַיִּשְׁבִּי בְּשָׁמַיִם יִיאַמַר כְּפִי הַכֹּל שֶׁהוּא בְּשָׁמַיִם וְהוּא שְׁאָמַר הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי.

וְאָמְרוּ הַדּוֹם רַגְלֵי לְפִי מִדְּרַגְתָּה בְּמְצִיאוֹת וְהוּא הַמְּכַוֵּן בְּאָמְרוֹ וְהַשְׁתַּחֲוִי לַהַדּוֹם רַגְלֵי וּבְאָמְרוֹ וְהַשְׁתַּחֲוִי לַהַר קְדָשׁוֹ וְרַבִּים כְּאֵלָה יִבְאוּ לְהַעֲרִיר עַל הָעֵנָן הַנִּזְפָּר. וְאַל זֶה רִמְזוֹ בַּתּוֹרָה בְּמִנּוֹרַת זָהָב וְשִׁבְעָה גִרְוֹתֶיהָ וְהִיא מְקַשָּׁה לְהוֹרוֹת שֶׁהַכֹּל דְּבַק זֶה בָּזָה הַיְסוּדוֹת וְהַגְּלָגְלִים וְאִין שֵׁם רִיקוֹת כָּלֵל.

וְכֵה רִמְזוֹ גַם כֵּן עַל דַּעַת הָאוֹמְרִים שֶׁהַשָּׁמַיִם בְּאִמְצָעָה כִּי הוּא דַּעַת פְּשוּט וּמְפֹרָס בְּאָמְרוֹ וְסוֹדֵרֵן שַׁצ"ם חֲנֹכ"ל. וְכֵן בָּא בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה שֶׁלְּשָׁה קָנָה מְנוֹרָה מְצִדָּה הָאֶחָד.

וְלְפִי הַמְּחַלְוֹקֵת הַיּוֹצֵאת בֵּין הַלּוֹמְדִים בְּעֵנָן זֶה בְּאָמְרוֹ שֶׁנִּתְקַשָּׁה מִשָּׁה בְּמַעֲשֵׂה מְנוֹרָה כִּי הֵיטָה כְּוָנָתוֹ לְהַעֲרִיר בָּהּ עַל הַתְּכוּנָה וְהוּא שְׁרִמְזוֹ בְּאָמְרוֹ וְרֵאשִׁי וְעֵשֶׂה כְּתַבְּנִיתָם אֲשֶׁר אֶתְּהָ מְרֵאָה בְּהָר.

וּבָאָה גַם כֵּן סִדְרַת פְּרִשְׁתַּת מְנוֹרָה אַחַר אָמְרוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהֵי. וְקוֹדֵם הַפְּרִשְׁתַּת הַלּוֹיִם לְהַעֲרִיר כֹּל הַבָּא לְעַבְדוֹ אֶת הַשֵּׁם וְלַהֲתַבּוֹן בְּבְרִיאוֹתָיו שְׁמַתוֹף כְּפֹ מַפִּיר מִי שְׁאָמַר וְהִנֵּה הָעוֹלָם.

וְלֹא הַמְּנוֹרָה בְּלִבָּד בָּאָה בְּמִשְׁכַּן לְהַעֲרִיר עַל מִמְשָׁלַת הַשֵּׁם בְּעוֹלָם כִּי הַמְּשַׁכַּן בְּעֶצְמוֹ וְהָאָרוֹן וְהַפְּנוֹרֵת וְהַפְּרוֹכֵת שְׁעָלָיו וְהַפְּרוֹכֵת שְׁלִפְנָיו וְהַשְׁלֵחַן הַכֹּל בָּא בְּדֵרָף הָעֵרָה עַל זֶה הַסִּדְרַת כְּמוֹ שְׁנִבְאָר.

וְנֹאמַר שְׁאָחַר שֶׁהַמְּנוֹרָה רִמְזוֹ לְשִׁבְעָה גְּלָגְלִים הַשְׁוֹלְחָן הַסָּמוּף לָהּ רִמְזוֹ לְגְּלָגְלֵי הַמְּזוֹלוֹת שְׁמִסְפָּרָם י"ב. טש"ח סא"ב לִימֵי הַחֹם מַע"ק ג"ד לִימֵי הַקּוֹר וְכֵן בְּשְׁלֵחַן שְׁהֵם שְׁתִּים מְעַרְכוֹת שֵׁשׁ חֲלוֹת הַמְּעַרְכַת הָאֶחָת.

ואמנם טעם סדור השלחן בצפון גמ'שף למה שסדרו טלה שהוא ראש השנה בצפונים וזה לפי שהישוב הנודע הוא בצפון. ולהעיר כל חכם לב במעשה השם הנפלאים בא זה וכיוצא בו בתורה.

וכמו כן בא זה הסדר באפוד שהם אבני שהם ועליהם שמות בני ישראל ששה על האבן האחת וששה על האבן השנית ובחשן היה הערה על ארבע תקופות השנה ארבעה טורי אבן והאבנים כנגד שמות בני ישראל שתיים עשרה הכל להעיר ולהזכיר על ממשלת השם בעולם על יד גלגל י"ב מזלות אבל אין מזל לישראל כי השם שמאיתו ממשלתם מכריח אותם לרצון עמו ברצות השם אותנו והוא שאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל פי חלק י"י עמו יעקב חבל נחלתו.

ר"ל מאנתות השמים אל תחתו ואומות העולם יחתו כאמרו אשר חלק י"י אליהם אותם לכל העמים אבל אתם אל תחתו לפי שהשם בחר לו יעקב למשול בו הוא לבדו בהיות מספר בניו לפניו י"ב מזלות והוא שאמרו שצורת יעקב אבינו חקוקה תחת פסא הכבוד וכסא הכבוד הוא הרקיע של מעלה מגלגל המזלות כי הוא המורה עליו בתנועתו וכנגדו המורה והמעיד עליו בא הארון אשר בו לוחות התורה והעדות המורה והמעידה עליו עדות נאמנה ובאו הפרובים מלמעלה כנגד המלאכים וקול השם מדבר מבין שני הפרובים כי כן כל משיג הפרובים השגה שלמה שומע קול השם.

והרב המורה כתב כי באו להורות על מצאיאות המלאכים ונתן טעם להיותם שנים כמו שתמצא בספרו ואולי רצה בו לרמז על השנים הטובים שנתחדו למשה רבינו ע"ה בתכלית השלמות עד שבכת האחד והוא המשכיל היה משיג הנבואה ובכח האחד היה משיג ההנהגה הישירה ועשיית המופתים וזה יקרא להם בהיות פניהם איש אל אחיו ואל הפפורת גם כן יהיו פני הפרובים והפפורת הוא רמז למחיצה האחת בההירה שהפרובים יוצאים ממנה ולפניהם הפפורת לפי שלעולם מחיצה אחת ביניהם ובין כל אדם עד שלא יראו שניהם יחד לשאר הנביאים.

מצורף אל זה כי בא להעיר שלא יהרוס האדם להביט וכן מזבח הזהב בא להעיר שבהא לראות יקטיר קטרת סמים דקה סמא דכולא משתוקא וזה ראוי בבקר ובערב בקבלת עול מלכות שמים אבל לעתים רחוקים ירחיב בו הראות והמאמר ובלבד ביחיד כמו שהי' עושה פהן גדול שהיה מקריב עליו ביום הפפורים לכפר על חטאתם אחת בשנה.

גמצאו שני עולמות מסודרין הפרובים עולם אחד והארזוןפסא כבודו שהוא הרקיע הפשוט והשולחן והמנורה שמנה גלגלים שבהם הכוכבים. וכפי ענין, ארבע חיות במרפכה בא מעשה המשפן גם כן ארבעה מכסים וזה פלו נרמז בדבריהם ז"ל אמרו משל למלך שנגלה לבן ביתו בלבוש של מרגליטון אמר לו עשה כמוהו אמר לו אזני המלך יכול אני לעשות כמוהו כף הראהו הקב"ה למשה אמר לו יכול אני לעשות כמוהם אמר לו כתבניתם כשם שאמה רואה למעלה כף עשה למטה ולפי מספר השמנה גלגלים הנזכרים נמצאת הערה בגרות חנוכה שבאו על ידי פלא והיא הפונה המיוחדת בהזכיר הנפלאות ולפיכך קבעו חכמים שבאותו הדור יום טוב על זה והוסיפו מצנה זו.

כָּבֵד נִזְכָּר הַרְמוֹז לְשָׁנֵי עוֹלָמוֹת מִן הַפְּרוּבִים עַד הַמְּנוּרָה וּמִן הַמְּנוּרָה וְלַחֲוִץ רִמּוֹז לְעוֹלָם הַשְּׁפָל הַשְּׁלִישִׁי כִּי מִזְבַּח הָעוֹלָה אֲשֶׁר תּוֹקֵד עָלָיו אֵשׁ תָּמִיד הוּא רִמּוֹז עַל יְסוֹד הָאֵשׁ הַסְּמוּךְ לוֹ לְגִלְגָּלִים וְהַכִּיּוֹר שָׁבוּ מִיָּם לְרַחֲצָה וְהוּא בְּרַב הַעֲתִים מְלוֹאוֹ מְאֹוִיר וּמִיָּם רִמּוֹז עַל יְסוֹד הָאֹוִיר וְיְסוֹד הַמַּיִם וּלְפִי שְׁהָאֹוִיר אֵין לוֹ מְמַשּׁוֹת פְּשָׁאָר הַיְסוּדוֹת לֹא הַתִּיחַד לוֹ דְבָר וְהַחֲצָר שֶׁהוּא הַחִיצוֹן רִמּוֹז לְיְסוֹד הָאֲרֶץ.

וְאִמָּנָם הַמְּשָׁפָן שֶׁבָּא מִירֵעוֹת שֶׁשׁ וּמִירֵעוֹת עֲזִים וּמַעוֹרוֹת אֵלִים מְאֻדְמִים וּמַעוֹרוֹת תַּחֲשִׁים מְסַפֵּר אַרְבָּעָה זֶה בָּא לְהַעִיר עַל מַה שֶׁבָּאָה הַמַּרְאָה לִיחְזָקָאֵל ע"ה בְּאַרְבַּע חֵיּוֹת הַמַּרְכָּבָה וּבְאַרְבָּעָה אוֹפָנִים וְכִמוֹ כֵּן הָאֲרָבַע מַרְכָּבוֹת שֶׁרָאָה הַנְּבִיא זְכַרְיָה בְּמַרְאָה הָאֲחֵרָת.

וְאַחַר הַתְּבוּנָנוֹת הָרְאוּיָה בְּכָל פְּבוֹד הַשֵּׁם מְלֹא אֵת הַמְּשָׁפָן וְדָבָר אֵל מְשִׁיחַ מִתּוֹךְ הָעֵנָן כִּי כֵּן מְשַׁפֵּט כָּל מְשִׁיג הַשֵּׁם הַשְּׁגָה שְׁלֵמָה וְיִקְרָאָהּ בְּאַמַּת אֵז יִקְרַב לוֹ הַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר קְרוֹב י"י לְכָל קוֹרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהּ וְיִקְרָאָהּ בְּאַמַּת וְעַם הַיּוֹת עָנָן וְעַרְפֵּל סְבִיבוֹ י"י לוֹ לְאוֹר עוֹלָם הוּא בְּרַחֲמָיו יָאֵר פָּנָיו אֵלֵינוּ וְיִקְרָא בָּנוּ מִקְרָא שְׁכָתוֹב לֹא יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשְּׁמֵשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנוֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא יִאִיר לָּךְ וְהָיָה י"י לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְאַלְהִיָּךְ לְתַפְאֲרָתָךְ.

פְּרִשְׁתָּ שְׁלַח לָּךְ. מְכַסֶּה שְׁנֵאָה שְׁפָתַי שֶׁקָּר מוֹצִיא דְבָרָה הוּא כְּסִיל.

בְּרַב דְּבָרִים לֹא יִחַדֵּל פִּשְׁעַ וְחוֹשֵׁף שְׁפָתָיו מִשְׁכִּיל. כְּסֹף נִבְחָר לְשׁוֹן צְדִיק וְלֵב רְשָׁעִים כְּמַעֵט.

שְׁפָתַי צְדִיק יִרְעוּן רַבִּים וְאוֹיְלִים בְּחֶסֶד לֵב יְמוּתוֹ. גַּם אֵלֶּה דְבָרַי שְׁלֵמָה עַל שְׁנֵי פָּנִים גְּלוּי וְנִסְתָּר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כִּי כֵּן הַתְּנָה בְּרֵאשׁ סִפְרוֹ וְהַדְרָךְ הַגְּלוּי בְּפִסּוּקִים אֵלֶּה בָּא לְהַעִיר הָאֲדָם לְשִׁמּוֹר לְשׁוֹנוֹ וְלִהְשַׁתְּמֵשׁ בָּהּ בְּדְבָרִים אֲנוּשִׁיִּים לֹא בְּהַמְיִים כִּי הַדְּבוּר הוּא הַמְּבַדִּיל בֵּין בְּנֵי אָדָם וּבֵין הַבְּהֵמָה וְהָאֲדָם הַמַּתְדַּמֶּה בּוֹ לְמַלְאָכִים וּלְפִיכָּךְ רְאוּי שְׁאוֹתוֹ הַחֲלֵק הָאֲנוּשִׁי אֲשֶׁר גָּדְלוֹ הַשֵּׁם עַל שֶׁאָר בְּעַל חַיִּים יִשְׁתַּמְשְׁבוּ בְּדְבָרִים הַנְּאִים וְהַמְּוַעִילִים וַיַּעֲזוּב הַדְּבָרִים הַמְּגוֹנִים כָּל שֶׁפֶן הַמַּזִּיקִים וְהַמְּפַסְדִּין סֹדֵר בְּנֵי אָדָם.

וְלָכֵן בָּא הַחֶכֶם וְגַנְהָ בְּתוֹכָחוֹת מוֹסְרוֹ כָּל מִינֵי דְבוּר הַפְּחוּתִים כְּדֵי לְהַשְׁמַר מֵהֶם. וְתַחֲלַת כָּל דְּבָרָה בָּא לְגַנוֹת מִי שֶׁאֵין פִּיו וְלִבּוֹ שְׁוִין וְהוּא עַל שְׁנֵי מִינִים.

הַמִּין הָא' הוּא הָאוֹמֵר לְחַבְרוֹ דְבָרַי חֲלָקוֹת וּפְתוּי וְלִבּוֹ בַל עֲמוֹ וּשְׁפָתָיו שְׁפָתַי שֶׁקָּר וְזֶהוּ אוֹנְאָת דְּבָרִים שֶׁהַנְּהִירָה עָלֶיהָ תוֹרָה וְאִמְרָה וְיִרְאָת מְאֻלְהִיָּה וְאִמְרוּ הֵם ו"ל שְׁפָל דְּבָר הַמְּסוּר לְלֵב נְאֻמָּר בּוֹ וְיִרְאָת מְאֻלְהִיָּה לְפִי שֶׁהוּא בּוֹחֵן לְכַבוֹת וְאִם הָאִישׁ מַרְאָה בְּפִיו דְּבָרֵי הָאֲהָבָה וַיִּשְׁקֵר לוֹ בְּשִׁבְחָה אוֹתוֹ וּבְסַפְרוֹ בְּטוֹבָתוֹ שְׁנֵאָת לְכַבוֹ גְּלוּיָה לְשֵׁם וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר אֵין י"י רוֹאֶה וְעַל הַדְרָךְ הַזֶּה הַקְּפִידָה תוֹרָה וְאִמְרָה לֹא תִשְׁנָא אֵת אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֵת עַמִּיתְךָ כְּלוֹמַר אִם יֵשׁ לָּךְ תַּרְעוּמָת עַל חֲבִירְךָ הוֹדִיעֵהוּ וְהוֹכִיחֵהוּ כְּדָרְךָ שֶׁהוֹכִיחַ אֲבֵרְהֶם אֵת אֲבִימֶלֶךְ שֶׁאִם תּוֹכִיחֵהוּ אוֹלֵי יִרְצָה אוֹתְךָ וְאִם לֹא אוֹתְךָ הַזְּהִרְתוֹ וְאֵת נַפְשְׁךָ הֲצִלְתָּ לֹא שֶׁתְּכַסֶּה מִמֶּנּוּ תְלוּנְתְךָ עָלָיו וְתִשְׁנָאָהוּ שְׁנֵה עוֹן גְּדוֹל הוּא עַל הָעוֹשֶׂה לְפִי שֶׁחַבְרוֹ בּוֹטֵחַ בּוֹ כְּבַתְחֵלָה וְהוּא מְגַלֶּה לוֹ כָּל סִתְרָיו וְנִכְשֵׁל בּוֹ בְּמִמוֹנוֹ וּבְנַפְשׁוֹ וְאוֹתָם דְּבָרֵי אֲהָבָה שְׁפָתַח לוֹ הֵמָּה פְּתִיחוֹת לְהוֹרְגוֹ וְהוּא שֶׁאִמַר הַכְּתוּב חֲלָקוֹ מִחֲמָאוֹת פִּיו וּקְרַב לִבּוֹ רַכּוֹ דְּבָרָיו מִשְׁמֵן וְהֵמָּה פְּתִיחוֹת ר"ל חֲרָבוֹת.

והמין השני הולך רכיל והוא האיש שהולך ומרגל בבית חברו ואוכל ושותה עמו והוא שומע מה שמדבר דרך צנות ביתו פדרך רוב בני אדם עם בני ביתם והולך מזה לזה ואומר כף וכף שמעתי מפלוני שאומר עליך ונמצא זה קם עליו ומפיהו או הורגו הוא שאמר הפתוב לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעהו שאע"פ שהמספר אינו הורגו הוא סבת הריגתו והוא עומד על דם רעו בתתו חרב ביד אחר להרגו וזה המין גם כן שפת שקר שאע"פ שהדבר שספר עליו פן היה כמו שספר מפל מקום בדרך שקר ספרו שהוא היה מראה עצמו שהוא אוהב והוא שונא לו.

ועל שני מיני האלה אמר מכסה שונאה שפתי שקר הוציא שפה הנה במקום דבור כמו שאמר שפה אחת לכלם לפי שהדבור יוצא דרך השפה והיא אחת מפליו. ואמר שפתי להורות על שני מיני והגנות נראה מיד בשניהם כי הוא דבר שקר ומדבר שקר תרחק.

וכדי הוא להרחיקו לפי שסוף הרגיל בו לכחש האמת שהוא העיקר כמו שאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ שההרגל מכריח האדם במה שהורגל בו והוא שאמר למדו לשונם דבר שקר העונה גלאו.

ר"ל לפי שלמדו לשונם בדבר שקר ובענות גלאו שהיו בלא פח אל הראוי להם לדבר באמתות כי לא יכלו לדבר רק השקר כמו שהרגילו ודי בזה סבה להרחיק המדה הזאת לפי שהאמת שונא אל השקר ומרחיקו כמו שכתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ולפיכך ראוי להרחיק מאד ולגנות שני מיני דבור הגזפרים והם ההולך רכיל והמדבר אחת בפה ואחת בלב.

והחכם רמז עליהם באמרו מכסה שונאה שפתי שקר ומוציא דבה הוא פסיל ואחר כן בא להזהיר על שני מינים אחרים. המין האחד מוציא שם רע על חברו פלומר שמוציא עליו קול ואמר כף וכף עשה פלוני והוא לא עשה ודי בשקריותו בעצמו הרחקה ועוד שהוא סכלות גמורה שהוא חוזר חלילה וכשם שהוא בודא מלבדו להוציא שם רע על אחרים כן יעשו אחרים עליו.

והמין השני בעל לשון והוא המספר בגנות חברו לא על דרך מוסר רק כדי לביישו ולהכלימו ואע"פ שהוא אמת סכלות גמורה היא לו שזאת המדה גם כן חוזרת חלילה כי אין אדם אשר לא יחטא ונמצא בשני מינים אלה יפסד סדר בני האדם ויחרב העולם ולפיכך הקפידה התורה עליהם ואמרה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל.

ובלשון הרע מצאנו שהקפידה שכינה על אהרן ומרים כשדברו באחיהם ואע"פ שלא גנו אותו בדבר עבירה ולא נתפנו לגנותו אלא שמתוך דבריהם היה נראה חסרון מעלתו באמרו הרק אף במשה דבר י"י הלא גם בנו דבר והראיה שעל זה הקפידה שכינה מה שצאמר עליהם דרך תוכחה על זה אם יהיה נביאכם לא כן עבדי משה.

ומפני שמרים תחילה דברה וחסרה במשמעות דבריה מצי משה האמתיים לפיכך היתה פמת עד שהוא בעצמו חזיה אותה בתפלתו ועם כל זה הסגירה השם ונזפה שבעת ימים להראות לכל פחיתות דבור לשון הרע ואמרו רבותינו ז"ל מה מרים שלא נתפנה בגנותו כף המספר בגנות חברו על אחת כמה וכמה ולפי שלקחה מרים על עסקי דבה נסמכה לו פרשת מרגלים שהוציאו דבת הארץ ואע"פ שאמת היה כמו שאמרו הקפידה

עליהם שכינה הקפדה גדולה לפי שפנו לגנות הארץ והיה להם לספר בטובתה שהרי כמה טובות היו בה והם עשו הפך הראוי לעשות לחכמים כמו שעשה חכם אחד שהיה הולך בדרך ותלמידיו עמו ועברו על גבילה אחת אמרו לו רבינו כמה מוסרת גבילה זו אמר להם החכם כמה לבנים שניה וזה אמר להורות פי כן ראוי לכל אדם להרגיל עצמו להסתכל בטוב לעולם והוא דרך מדרכי השם כמו שאמר יען נמצא בו דבר טוב.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה ובטוב העולם נדון. וכן חובה עלינו לדון האדם לכף זכות ולהביט בטוב מעשה האדם כל שכן בזמנינו זה פי לפי דוחק הצרות המתרגשות בעולם לא ישיג האדם השלמות הראוי לו ודחקו ביאהו לידי פחיתות מדות רעות בהכרח ואשר ימצא בו טוב או טובות ראוי לשבח על זה ואם ימצא בו גנות יתלה אותו בדבר המזכהו כפי מה שאפשר לא כענין המרגלים שהיה להם לעמוד מדבר בגנות שהוא שספרו אחר שידעו שהשם עושה נפלאות לא בחיל ולא בכח ולפי הוצאת הדבה ההיא נחתם גזר דינם שלא יפנסו לארץ אנשי הדור ההוא מה שלא נעשה פן על מעשה העגל ושאר עבירות וגם המוציאין דבה מתו במגפה ובאה הקבלה שתולעים היו יוצאין מלשונם ונכנסין במיעיהם מדה פנגד מדה הלשון החטיאם והלשון הרגתם ראה כמה קשה מדה זו מה המדבר על העצים ועל האבנים כף המדבר על חברו על אחת כמה וכמה.

ורבותינו ז"ל החמירו בדבר זה מאד עד שאמרו כל המספר לשון הרע כפר בעיקר לפי שראו אחרית המרגיל עצמו בדבר סוף שהוא כופר בעיקר וראיתם על זה אשר אמרו לשוננו גביר שפתינו אתנו מי אדון לנו.

וצריך להתבונן בפרשה זו איך אמרה תורה שלח לתקלה כפי מה שנגראה מראש הפרשה שהשם צוה משם לשלוח אנשים לתור הארץ ולראות העם החזק הוא הרפה ואחר שהשם נלחם להם מה מקום היה למצוה זו.

ועוד איך צוה השם דבר שלא יצא ממנו רק נזק גדול פנה שנתתם גזר דינם עליו כפי מה שקדם. ועוד מה ראה משה רבינו עליו השלום להזהיר אותם על כף לחקור על הארץ ועל העם ועל הערים וידוע היה אצלו שהיה הנמצא פנגד המבוקש אצלם בתקירתם והוא החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב וכן רב התקירות הנזכרות שם.

ועוד שבפרשה זה נראה שהשם העיר זה וצוה אותם לשלוח מרגלים דרך מצוה. ובפרשת אלה הדברים נראה שהם השתדלו מעצמם ופצרו במשה רבינו לשלוח אנשים לראות הדרך בלבד והערים הראויות לבא אליהם תחלה לא דבר אחר ומשה ע"ה הורה להם זה להשלים רצונם הוא שאמר ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהם.

וייטב בעיני הדבר וזה בא על הדרך שאמר הוושע לכו וראו את הארץ ואת יריחו ואותם המרגלים הלכו והצליחו. ונשיב ונאמר כי מאחר שמצאנו בדברי משה בהוכיחו את ישראל שאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' אין ספק שמאתם יצא הדבר ובהשתדלות רבה ובפצירה גדולה מהם נהיה הדבר הזה הוא שאמר כלכם.

והשם אשר לו נתקנו עלילות אשר נתן ביד האדם רשות לבחור בטוב או ברע הניחם בדרך זה לרצונם עד שהתחייבו למות במדבר אנשי המלחמה היוצאים ממצרים שקיו מוטבעים במעשה ארץ מצרים ומרגלים בחנומר ובלבנים וברצון השם הנותן רשות ביד האדם לבחור לרצונו נתרצה להם משה בדרך זה הוא שאמר נייטב בעיני הדרך בדרך שפא נייטב בעיניו שרצה בו שהודה לדברי אהרן כמו כן רצה בזה שהודה להם ולא מנעם ומה שהורה להם משה מדעת הקב"ה הורה שנתן רשות לאדם והוא שדרשו רז"ל נייטב בעיני.

בעיני משה טוב ולא בעיני המקום. ומאחר שאמר ולא בעיני המקום נודעה הכוונה וכמו כן דרשו שלח לה לדעתה איני מצוה אותה על פי י"י.

ברשות י"י. הפל על הדרך הנזכר והדבור המינוחס הנה לשם הוא אם פן על דרך נתינת הרשות הקדומה כמו שפא במקומות רבים לא שהשם צוה זה או כגון אליו.

ראה והבן זה פי לא דבר רק הוא. עוד ראה זה מכוננת הספור הזה שאחר שמשא רבינו נראה שידע סוף עצתם פשקרא להושע יהושע ורצה בו יח יושיעה מעצת המרגלים אם כן למדה פאן שידיעת השם בעתיד לא תכריח האופשר וכשם שלא נדע עצמו פן לא נדע ידיעתו לעולם איך היא פי ידיעתו הוא עצמו וזה דבר הכרחי באמונתנו ובקיום דתנו.

וכן נראה לומר שאותן התקירות הרבות האומר הנה אחר לא משה והם הלכו בכונה רעה והוציאו דבת הארץ ולפיכך לקו הם ושלוחיהם. ואע"פ שמה שאמרו על הארץ אמת הנה נקראו מוציאי דבת הארץ כלומר מגלי דבת הארץ.

וכן פא דבר החכם מוציא דבה הוא פסיל וכלל בו שני מיני הדבה על הדרך שאמרנו ששניהם סכלות גמורה לפי שעונו ידוע וניזקו לו אחרים גם פן אכל שני המינים הקודמים שקר הם לא פסילות רק תחבולה ומרמה.

ואחר זה פא לגנות אבק לשון הרע ונבלות הפה וכל שיחה בטלה. ואבק לשון הרע הוא על דרכים רבים כגון המספר רע על חברו דרך שחוק או דרך רמאות כגון שיספר רע על אדם סתם בפני בעל הרע והוא ומראה עצמו שאינו יודע מי הוא ועל שניהם אמר פן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני וכן מי שאומר מי האמין שיהי' פלוני עשיר או נכבד כמו שהוא היום.

וכן המספר בטובת חברו בפני שונאיו שמתוה טובתו פא לידי רעתו וכל זה נכלל ברוב דברים שכל הדרכים האלה סבתם רבוי דברי בני אדם פי כל אדם שירבה דבריו לרב תאותו אליהם יפשל בהם בהרבות ההבל והחטא בהם והוא שאמרו כל המרבה דברים מביא חטא.

ואפלו בעסקי בני אדם ראוי לקצר הדברים ולהשיב הן או לאו הן בדין הן בענינים אחרים פי אם יארו דבריו ויאמר פה וכה הנה ופלוני הנה שם וכה נאמר שם וכיוצא בדברים אלו יפשל בלא ספק והוא שאמר ברוב דברים לא יחדל פשע.

ואפֿשֿר לומר שפֿונת הַחֶכֶם בַּפֿסוק זֶה פֿאלו אָמר בְּרַב חֵלְקֵי הַדְּבָרִים לֹא יִחַדֵּל פֿשֶׁע וּבֹא בְּדַרְךְ מֵאֵמֶר אֶחָד מִן הַחֶכְמִים שֶׁהִ' שׁוֹתֵק מְאֹד בְּמוֹשֵׁב חֲבָרִים וּכְשֶׁהִיָּה מְדַבֵּר הָיוּ דְבָרָיו טוֹבִים וְנָאִים.

וּשְׂאֵלוּ מִמֶּנּוּ חֲבָרָיו סִבַּת תּוֹכַן הַדְּבָרִים וְאָמַר לָהֶם הַדְּבָרִים עַל אַרְבָּעָה פְּנִים מֵהֶם דְּבָרִים שֶׁתִּקְנָה תוֹעֵלְתָם וְתִירָא מֵאַחֲרֵיתָם וְהַרְיוּחַ שֶׁבָּהֶם הַהֲצֵלָה ר"ל הַדְּבֹר בְּדְבָרִים שֶׁיִּטְיָבוּ לְאֶחָד וְיִקְשׂוּ לְאֶחָד וְכִיּוֹצֵא בָּם וּמֵהֶם דְּבָרִים שֶׁלֹּא תִקְנָה תוֹעֵלְתָם וְלֹא תִירָא מֵאַחֲרֵיתָם אִם תַּעֲזֹבֶם תִּקַּל מִשָּׂאֵם מֵעַל גּוֹפֶה.

ר"ל כָּל שִׂיחָה בְּטֵלָה וּמֵהֶם דְּבָרִים לֹא תִקְנָה תוֹעֵלְתָם וְתִירָא מֵאַחֲרֵיתָם וְנִהוּ הַנְּזָק. ר"ל הוֹצֵאת דְּבָה וְכִיּוֹצֵא בָּהּ.

וּמֵהֶם דְּבָרִים תִּקְנָה תוֹעֵלְתָם וְלֹא תִירָא מֵאַחֲרֵיתָם וְהֵם הַדְּבָרִים שֶׁאֵדָם חַיִּיב לְדַבֵּר בָּהֶם ר"ל הַדְּבֹר בְּחֶכְמָה וּבְמוֹסֵר וּבַתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה וּמָה שֶׁהוּא מְמִינָם בְּשִׁבְחַת הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וּבַעֲלִיָּהוּן כְּדֵי שִׂיחָתָאָה הַשּׁוֹמֵעַ לְקִנּוֹת אוֹתָם.

וּגְנוֹת הַמַּדּוֹת הַרְעוֹת וּבַעֲלִיָּהוּן כְּדֵי לְהַרְחִיקוֹ. וְאָמַר הַחֶכֶם הֵהוּא בְּכָל עַת שֶׁאֲשַׁמַּע הַדְּבָרִים אֲנִי בּוֹחֵן אוֹתָם וְאִם אֲמַצָּאֵם מִזֶּה הַמִּין אֲדַבֵּר בָּם וְאִם אֲמַצָּאֵם מִשָּׂאֵר הַמִּינִין אֲשַׁתּוֹק מֵהֶם וְאָמְרוּ בַּעֲלֵי הַמַּדּוֹת בְּחֵן זֶה הָאִישׁ וְחֶכְמָתוֹ שֶׁהוּא בְּטֵל שְׁלִשֶׁת רַבְעֵי הַדְּבָרִים וְזֹאת הַחֶכְמָה צָרִיף לְלַמְדָּהּ.

וְעַל דְּרַף הַמֵּאֵמֶר זֶה בָּא הַפֿתּוֹב וּר"ל בְּרַב חֵלְקֵי הַדְּבָרִים שֶׁהֵם שְׁלִשֶׁת רַבְעֵי לֹא יִחַדֵּל פֿשֶׁע כְּלוֹמֵר שֶׁיִּגְיָאָה שֶׁהַשָּׁחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה שֶׁהוּא מְעַט רַע מִשָּׂאֵר הַחֵלְקִים הוּא פּוֹשֶׁע שִׁיּוֹשֵׁב בְּמוֹשֵׁב לְצִים כִּי הֵלֵךְ הוּא שֶׁדְּבָרָיו לְצוֹן נְרִיק וְאַחַר זֶה אָמַר וְחוֹשֵׁף שֶׁפֿתּוֹ מִשְׁכִּיל כִּפֿאלוּ נִשְׂאֵל מֵהַתּוֹעֵלַת בְּמִנִּיעַת הַדְּבָרִים וְאִפְּיֵלוּ מֵאוֹתָן שֶׁאִין בָּהֶן נִזְק וְהַשִּׁיב שֶׁעֲשֵׂה מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכִּיל שֶׁהַשָּׁכֵל לֹא יַעֲשֵׂה דְבָר לְבַטְלָה אֲבָל כָּל הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ לְתוֹעֵלַת וְאַחַר זֶה בָּא לְשַׁבַּח דְּבָרֵי הָאִישׁ הַשָּׁלֵם שֶׁהוּא הַצַּדִּיק בְּאֵמְרוֹ כֶּסֶף נִבְחַר לְשׁוֹן צַדִּיק וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאֵמְרוּ עַל רַב שֶׁלֹּא שָׁח מִיָּמָיו שִׂיחָה בְּטֵלָה שֶׁהוּא הַסִּיגִים.

וְעוֹד כָּלֵל בְּזֶה שׁוֹנָה לְתַלְמִידוֹ דְּרַף קִצְרָה וְהוּא שִׁיחָה תַלְמוּד רַב וְהַדְּבָרִים מוֹעֲטִים וְאֵמְרוּ לֵב רַשָּׁעִים כְּמַעַט כִּפֿאלוּ אָמַר כְּמַעַט כֶּסֶף ר"ל אִין צָרִיף לומר עַל דְּבָרֵיהֶם שֶׁרִנְבָּם יִתְרוֹן שֶׁהוּא כְּסִיגֵי כֶּסֶף אֶלָּא אִף מִחֲשַׁבְתָּם הִיא כְּסִיגֵי שֶׁהוּא מְעַט כֶּסֶף וּכְאֵלוּ אָמַר שָׁכַל רַשָּׁעִים סִיגִים שִׁישׁ בָּהֶם נִקְוֹדוֹת כֶּסֶף בְּלִבָּד.

עוֹד בָּא הַחֶכֶם לְהוֹדִיעַ אַחֲרֵית דְּבָרֵי הַצַּדִּיק וְתוֹעֵלְתָם וְהוּא שִׁיחָה בְּדְבָרֵי חֶכְמָתוֹ וּמוֹסְרוֹ רַבִּים וְנִכְבְּדִים לֹא אֲוִילִים לְפִי שֶׁהָאֲוִילִים חֶכְמָה וּמוֹסֵר בְּזוֹ וְהוּא שֶׁאֵמֶר וְאֲוִילִים בְּחֶסֶר לֵב יְמוּתוֹ וְהַמְדַקְדָּקִים אָמְרוּ שֶׁחֶסֶר לֵב שֶׁם דְּבָר כְּמוֹ חוֹסֵר לֵב ר"ל שֶׁבַחְנוֹסֵר שָׁכַל יְמוּתוֹ.

וְאִפְּשֶׁר שֶׁלֵּב תּוֹאֵר וּר"ל שֶׁהָאֲוִילִים בְּסִבַּת חֶסֶר לֵב וּבְחֶבְרָתוֹ וְהוּא שֶׁהוֹלְכִים וְלוֹמְדִים לְפָנָי מִי שֶׁמֵּרָאָה עֲצָמוֹ שֶׁהוּא חֶכֶם וְיִצְלַל בְּמִים אֲדִירִים וְיַעֲלֶה בְּיָדוֹ חֶרֶס וְיִגְלֶה לְמִקּוֹם מִים הַרְעִים וְיִשְׁתּוֹ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרָיו וְיְמוּתוֹ.

וַיְהִי־לִפִּי הַפִּירוּשׁ הַזֶּה יְמוֹתוֹ כַּנֶּגֶד יַרְעוּן וְאֵוִילִים כַּנֶּגֶד רַבִּים וְחֹסֵר לֵב כַּנֶּגֶד צַדִּיק וְשֵׁהוּא
הַשְּׁלֵם וְשִׁירְעָה חֲכָמִי לֵב בְּמַרְעָה שְׁמֹן וְטוֹב וְשֵׁהוּא סִבַּת חַיִּיהֶם הַמְתַּמִּידִים וּבְזֶה יִשְׁלַם
הַמְּשָׁל וְהַמְּלִיצָה בְּפִסּוּק זֶה וַיְכַבֵּר בְּשֵׁלֶם הַדְּרָף הַנִּגְלָה בְּפִסּוּקִים אֲלֵה.

אָמְנָם הַדְּרָף הַנִּסְתָּר בָּא לְהַזְהִיר הָאָדָם בְּדַבְרָיו עַל הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה וּתְחַלֶּה הַזְהִיר עַל מִי
שִׁיִּפְתְּהוּ בְּפִיו וּבְלִשׁוֹנוֹ יִכְזֹב לוֹ ר"ל שְׁמַרְאָה עֲצָמוֹ שֵׁהוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ וְהוּא שׁוֹנֵא לוֹ כְּדַרְף
הַמְּיַחֲדִים בְּפִיהֶם וּכְדַבְרֵי קֶצֶת בְּנֵי עַמְנוּ שִׁישׁ בָּהֶם שְׁמִיחָד בְּפֶה וְקוֹרָא בְּקוֹל רֶם אֶחָד
וּמְמַלִּיכוֹ בְּרֵאשׁוֹ לְשֵׁשׁ פְּאוֹת אֶבֶל שְׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ שֵׁהוּא מְצַיֵּיר לוֹ בְּלִבּוֹ גְּשָׁמוֹת אוֹ
מִשְׁיָגִי הַגְּשָׁם וְהוּא הַשְּׁנֵאָה הַגְּמוּרָה וְעַל זֶה נֶאֱמַר מְכֹסֶה שְׁנֵאָה שְׁפָתַי שְׁקָר וּלְפִי שֵׁהַדְּבוּר
הַזֶּה נִחְלַק לַמִּינִים רַבִּים הוֹצִיאוּ בְּלִשׁוֹן רַבּוּי.

וְאַחַר כֵּן בָּא לְהַרְחִיק הַתֵּר הַלִּשׁוֹן בְּתַאֲרִים וְאָמַר שְׁעוֹשֶׂה זֶה פְּסִיל לְפִי שֵׁהוּא סְכוּלוֹת
מִמֶּנּוּ בְּמַה שֵׁהַתְּאֵמַת לְחֲכָמִים שֵׁהַשֵּׁם לֹא יִשָּׁג מֵהוֹתוֹ וְאִם כֵּן הַמְּחַיֵּיב לוֹ שׁוּם דְּבָר הוּא
מְתַאָּר וּבְדַבְרֵים הַנִּמְנָעִים מִמֶּנּוּ וְאִינָם נִמְצָאִים אֲלֵא לְבְרוּאָיו הֲלֹא גִנְאִי הוּא לוֹ שְׁמִדְמָה
הַחוּמָר לְיוֹצְרוֹ וּמַה שֵׁהַתִּירָה הַתּוֹרָה בְּזֶה בָּא עַל לִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם כְּדֵי לְקַיֵּם בְּלִבּוֹתָם
מְצִיאוֹת הַשֵּׁם וְאִם הַצְּנוּף הַגָּדוֹל לַחֵץ הַתּוֹרָה לַעֲנִין זֶה אִין לְשִׁלּוֹחַ רֶסֶן הַלִּשׁוֹן לְדַבֵּר בְּזֶה
הַמִּין אֲלֵא כְּפִי מַה שִׁתְּקַנּוּ אֲנָשִׁי כְּנִסַּת הַגָּדוֹלָה הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא אַחַר שְׁאֲמָרָם מִשֶּׁה
רַבִּינוּ ע"ה כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם לְהַמְּלִיכוֹ עַל שְׁלִשָּׁה עוֹלָמוֹת וְאֶלְמֵלֵא מְקַרָּא כְּתוּב אִי אֶפְשָׁר
לְאָמְרוֹ וְאֵע"פ שֶׁבָּאוּ בַתּוֹרָה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת כְּבָר הַתְּבָאָר שֵׁם שֵׁהֶם תְּאָרִי פְּעוּלוֹתָיו
לֹא תְאָרָיו שֶׁהָרִי קָדָם לוֹ הוֹדִיעֵנִי נָא אֵת דְּרָכֶיךָ כְּלוֹמַר הַמִּדּוֹת הַבָּאוֹת מִפְּעוּלוֹתֶיךָ וְעַלֵּיהֶם
נֶאֱמָרוּ לֹא עָלְיוֹ ית' כִּי הוּא אֲמָרָם לְהוֹדִיעַ לְמִשֶּׁה רַבִּינוּ ע"ה הַמִּדּוֹת שְׁמַנְהִיג בָּהֶם הָעוֹלָם
וְאֲשֶׁר רָאוּי לְכָל מְנַהֵיג לְהַתְּנִיחַ בָּהֶם וְאֵל זֶה הֵיִתְהַפְּנוּהָ בְּהַזְכָּרָתָם בַּתּוֹרָה לֹא שִׁירְבָה
הָאָדָם בְּקִרְיַאת הַתְּאָרִים לְשֵׁם וּלְפִיכֶךָ גִּנְאֵה ר' חֲנִינְא הַמְּרַבֵּה לוֹ תְּאָרִים וְאָמַר הֲלֹא גִנְאִי
הוּא לוֹ כְּלוֹמַר הוֹצֵאת דְּבָה הוּא עָלְיוֹ וְאִם עַל הוֹצֵאת דְּבָה עַל הָעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים נִגְזַר
דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאֶרֶץ קַל וְחוּמָר לְמוֹצִיא דְּבָה עַל יוֹצֵר הַכֹּל שֶׁלֹּא יִכְנָס לְאֶרֶץ
הַחַיִּים וְעַל דְּרָף זֶה נֶאֱמַר מוֹצִיא דְּבָה הוּא פְּסִיל וּמְקַרָּה הַפְּסִיל יְדוּעַ כִּי בַחֲשָׁף יִלֶּף.

וְאַחַר זֶה אָמַר בְּרוּב דְּבָרִים לֹא יִחַדֵּל פֶּשַׁע וְאֶפְשָׁר שֶׁבָּא לְהַזְהִיר הַמְּשַׁדְּדֵל בְּחֻמְכָּה שִׁיִּזְהַר
מֵהַרְבוֹת דְּבָרָיו וְלֹא יִחַקוֹר אֲלֵא בְּמַה שֶׁהוֹרְשָׁה וְאֵל יִהְרֹס לְרֵאוֹת כִּי לֹא יִחַדֵּל פֶּשַׁע בְּזֶה
וְהַמּוֹנֵעַ דְּבָרָיו מִלְּדַבֵּר בְּנִסְתָּרוֹת הוּא מְשַׁפִּיל כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ סְמָא דְּכוּלָּא מְשַׁתְּוִקָא וְכְמוֹ
שְׁאֲמַר חוּשְׁףָּה שְׁפָתָיו מְשַׁפִּיל וְכְמוֹ שְׁאֲמַר נְעִים זְמִירוֹת אֲמָרוּ בְּלִבְבְּכֶם עַל מְשַׁפְּבְּכֶם וְדוּמּוֹ
סָלָה.

וְהַקְּרוּב אֲצִלִּי שֶׁפִּירוּשׁוֹ לְפִי הָעֲנִין הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם לוֹ כֶּךָ אָמַר בְּרוּב דְּבָרִים ר"ל בְּהַגְּדֵלֵת
דְּבָרִים וְהוּא בְּתַאֲרַת בְּתַאֲרִים הַמְּחַיֵּיבִים שֶׁהַכּוֹנֵה בָּהֶם לְהַגְּדִיל הַמְּתַנָּאָר לֹא יִחַדֵּל פֶּשַׁע
כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר שְׁגִנְאִי הוּא לוֹ וְחוּשְׁףָּה שְׁפָתָיו רָצָה בּוֹ הַמְּתַנָּאָר בְּשׁוּלְלִים שֵׁהֶם חֲשִׁיכָה
דְּבָרִים הוּא מְשַׁפִּיל לְפִי שֶׁזֶה הוּא תְּכִלִּית הַשְּׁגָתוֹ ית' כְּמוֹ שְׁבָאָר הָרַב הַמּוֹרָה.

אַחַר זֶה בָּא וְלָמַד שֶׁלֹּא תֵאֱמַר הוֹאִיל שֶׁהַדְּבָרִים בּוֹ מְבִיאִין לִידֵי פֶשַׁע אֲנִיחַ הַלְמוּד מִחֻמְכָּה
זוֹ לְכֶךָ נֶאֱמַר כְּסָף נִבְחַר לִשׁוֹן צַדִּיק וְשֵׁלֵא תֵאֱמַר הוֹאִיל וְהַשְּׁתִּיקָה בּוֹ מְשׁוּבַחַת טוֹב
לְרִשָּׁע שֶׁאִינוֹ מְדַבֵּר בּוֹ כָּלֵל לְכֶךָ נֶאֱמַר לֵב רִשָּׁעִים כְּמַעַט כְּלוֹמַר שֶׁכָּל הָרִשָּׁע וְהוּא מִי

שאינו פונה כלל לזה הוא כמעט כסף והכסף הוא מה שיבין ממנו על דרך הלמוד המוני וכפי דברי הקבלה שהוא מצופה סיגים ממחשבות הבנות הכוזבות.

ושמא תאמר הואיל שחקמה זאת והדבור בה מביא לידי מכשול מה לי בצער הזה טוב לי שאניח אותה לגמרי ואלמד מדברי הקבלה למוד המוני בלבד לכה נאמר שפתי צדיק ירעון רבים וגו' ר"ל שאותם שהאנל קשורה בלבם לחסרון שפלי ימותו או ר"ל בסבת המלמד חסר לב ימותו ולא בחקמה המחיה את בעליה הנשארת לעד אבל הגדולים הנכבדים חכמי הלב שילכו אל בית הצדיק לדרוש את י"י שפתי הצדיק ירעה אותם במרעה שמן וטוב.

השם ברחמי יזכנו לעולם שפלו טוב וילמדנו לקח טוב ויקיים ממנו לעמו ישראל דברו ושמו פרועה עדרו. פרשת קרח.

אל תתהדר לפני מלך ולפני גדולים אל תעמר כי טוב אמר לה עלה הנה מהשפילה לפני נדיב אשר ראו עיניך. גם אלה משלי שלמה על שני פנים גלוי ונסתר.

וכונת הנסתר בפסוקים אלה ובנקשרים עמהם לשמור האמתות ולהזהיר החכמים בהסתרתם ולהעיר בהם שלא יתרו וראות ואם תבקש הפונה הזאת בפרשה הריא תמצאנה. וכונת הגלוי לשמור האמונה וההנהגה הישרה שאין להם עמידה וקיום עם המחלוקת שאינה ראויה והיא מחלוקת שלא לשם שמים כמחלוקת קרח וכל עדתו ואע"פ שבעלי המחלוקת היא חכמים ונבונים היו ומתנשאים בעבודת השם אחר שהיו עושים שלא ברצון גדולים מהם וכונתם להתגדל ולהתהדר ולהזיר החכם על זה לדעתו הפסד האמונה וההנהגה הישרה על זה הדרך כמו שאמר החכם בפשע ארץ רבים שריה.

ואל הפת הזה פיון החכם במקום זה ועל ענין זה אמרו רבותינו ז"ל כל מחלוקת שאינה לשם שמים אין סופה להתקיים ר"ל שאין קיום לדבריהם ואע"פ שדבריהם בדברי אלהים חיים. ואל זה הפת ראוי להוכיח דרך פבוד בזה ועליה נאמר מחלוקת שאינה לשם שמים לא אל הפת המחזיקים במחלוקת כדי ללכת בשרירות לבם המתאווים תאנה כי הפת היא אין לה מבוא במחלוקת שאינה לשם שמים כי אין להם דרך מדרכי המחלוקת לא מחלוקת בדרך מופת ולא מחלוקת נצחון אף לא מחלוקת הטעאה כי אין להם חלק בדבר.

גם אין ראוי לחכם להתנכח עמהם כל שכן לשלמה החכם אבל הראוי לו להזהיר אחרים עליהם כמו שאמר אהזו לנו שועלים כי הם שפעולותם לחבל כמו שאמרו בגין נערים סתירה והפזור להם סתירה להם והנאה לעולם ונחבורתם היא חבורת האספסוף המתאווים אל הבצלים ואל השומים ר"ל כל מאכל רע ואל המאכל שהוא יקראו לא אל המן כי נפשם קצה בו מטבע חלים הרע כמו שהחולים חולי הגוף שמים מר למתוק ומתוק למר כן החולים חולי הנפש אומרים לרע טוב ולטוב רע וכשם שחולי חולי הגוף בחלותם חלי מנות יקוצו ברופאים ולא יקבלו מהם הצריף להם ממשקה ומרקחת כן חולי חולי הנפש החולים חלי מנות המתמיד יקוצו בתוכחות החכמים ובחקמתם.

ולא די להם באבדון נפשותם רק ישתדלו למשון אחרים אחריהם להמיתם ולהמית רבים עמם. ואותם האחרים ראוי להוכיח להזהר מזאת הפת אשר רבים חללים הפילה

וּעֲצוּמִים כָּל הַרְוָגִיָּה וְכָל הַמַּתִּים יָמוּתוּ עַל דַּרְכָּהּ וּלְפִיכָּהּ צָרִיף תַּחֲלוֹת רַבָּה לְהוֹכִיחַ
עֲלֵיהֶם אַחֲרֵים תַּחֲלָה פֶּן יִהְיוּ לְשֹׁכִים וְלַעֲנִינִים וּלְפִיכָּהּ צָרִיף תַּחֲלוֹת לְכָלוֹת קוֹצִים מִן
הַפָּרֶם בְּעוֹדָם רַפִּים וְטוֹבִים לְהַקְצִץ כְּמוֹ שֶׁבָּא וּבְלִיעֵל כְּקוֹץ מְנוֹד כְּלֵהם כִּי לֹא בִיד יִקְחוּ
וְתִרְגְּמוּ יוֹנְתָן הַשָּׁלֵם וּרְשִׁיעִיָּא עֲבָדֵי חֲטָאָה דְמִין לְכוּבִין דִּי בְּמַפְקָהוֹן רַפִּיכִין לְמַקְטָף וְכַד
אֵינְשׁ חַיִּים עֲלֵיהוֹן וְשִׁבִּיק לְהוֹן אֲזַלִּין וְתַקְפִּין עַד דְּלֹא אֲפָשֵׁר לְמַקְרַב לְהוֹן בְּיַד.

וְאִם אֵי אֲפָשֵׁר לוֹ לְאָדָם לְכָלוֹת הַפֶּת הַהִיא וּלְבַעֲרָה פְּרָאוּי פֶּן יָבֹא הַקּוֹץ בְּכַפּוֹ וּנְקָבָה
צָרִיף לְהַרְחִיקָה הַרְחִיקָה רַבָּה וְאֲפִילוּ הֵם אֲחִיו וּבֵית אָבִיו כְּמוֹ שֶׁפִּתְחָה הַתּוֹרָה בְּסִפּוֹר
הַשָּׁלֵם אַבְרָהָם וְאַמְרָה לָהּ לֵךְ מֵאַרְצְךָ וּמְמֹלְדֹתֶךָ וְגו' לְפִי שֶׁחֲבַרְתְּ הַרְעִים גְּרָמָה לְמִנְעַע
כָּל שְׁלֵמוֹת וְלִהְיוֹת הָאָדָם בְּפִתּוּיִים כְּמוֹ שֶׁהוֹדִיעָה הַתּוֹרָה בְּסוּדוֹתֶיהָ שֶׁהָאָדָם נִגְרַשׁ מִגֵּן
עֵדֶן בְּפִתּוּי הַחֲטָאִים הַקְּרוּבִים אֵלָיו וְהֵם הָאִשָּׁה וְהַנָּחֵשׁ שֶׁהִנְחִישׁ הָעֵרוֹם תַּחֲטִיא הָאִשָּׁה
וְהָאִשָּׁה תַּחֲטִיאָהּ הָאָדָם לְסַבֵּת הַיּוֹתֵה עֲצָם מֵעֲצָמָיו כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקְרַב הַמַּחֲטִיא אֶל הָאָדָם
צָרִיף לְאָדָם הַהִיא לְהַרְחִיקוֹ יוֹתֵר.

וְאֵל זֶה הַיְתָה הַפְּנוּגָה בְּפִתּוּחַ דְּבוּר הַשֵּׁם אֶל אַבְרָהָם בְּזֶה הָעֲנָן. וְכֵן הִחֲכַם פְּתַח מוֹסְרוֹ
בְּזֶה כְּפִי שְׁנֵי הָעֲנִינִים הַנּוֹצְרִים בַּתּוֹרָה כִּי זֶה דְּבַר שֶׁצָּרִיף בַּתַּחֲלוֹת הַלְמוּד וְהַמּוֹסֵר וְהוּא
דְּבַר שֶׁרָאוּי לְמוֹסְרוֹ לְכָל וְאִף לְקַטְנִים וְהוּא שֶׁפִּתַּח וְאָמַר בְּנֵי אִם יִפְתּוּחַ חֲטָאִים אֶל תִּבְא.

כְּפִי הַנְּסִיחָה בְּפִתּוּחֵי אֵלָה לְהַזְהִיר הָאָדָם מִן הַחֲטָאִים הַמְּגַרְשִׁין אוֹתוֹ מִגֵּן עֵדֶן בְּסַבֵּת
אֲכִילתוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת וְהַמְּמִיתִים אוֹתוֹ לְשַׁעֲתוֹ כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה כִּי בַּיּוֹם אֲכָלָה מִמֶּנּוּ וְגו'.
וְעָנִיו הַנּוֹזֵהר תַּחֲלָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב נָרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ.

וּכְבָר כְּתִבְנוּ בּוֹ שְׁרוּצָה בּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמַח מֵאֲכָלוֹ וְלֹא יִשְׁבַע מִמֶּנּוּ כִּי הָאֲכִילָה הַהִיא תַּמִּית
נַפְשׁוֹ לְפִי שֶׁמוֹנַעַת אוֹתוֹ מֵאֲכִילַת עֵץ הַחַיִּים וְאֵל זֶה הוֹסִיף בִּיאוֹר רָמֵז בְּפִרְשֵׁי הָאֲחֵרַת
בְּאָמְרוֹ וַיֹּאכְלוּ מִפְּרֵי דַרְכָּהּ וּמִמְּוֹעֲצוֹתֶיהֶם יִשְׁבְּעוּ לְרִמּוֹז עַל אֲכָלָם מֵעֵץ הַדַּעַת וְאוּלַי
נִקְרָא עֵץ עַל דַּרְכָּהּ הַרְמָזִים הַבָּאִים מִדַּרְכָּהּ גִּזְרַת הַשֵּׁם.

וְעוֹד רָמֵז הַשְּׁלִישִׁי עַל הַפִּתּוּחֵי שֶׁהוּא עַל דִּי אִשָּׁת הָאָדָם בְּאָמְרוֹ הַעֲנוּכַת אֵלּוּף נְעוּרֶיהָ
וְאֵת בְּרִית אֱלֹהֵיהָ שֶׁכָּחָה. וְאַחַר שֶׁהֵעִיר בְּפִרְשֵׁי אוֹתוֹ לְהַעִיר עַל הָעֵץ הַהוּא לְבִלְתִּי אֲכֹל
מִמֶּנּוּ הַעִיר לְאֲכֹל מִן הָעֵץ הָאֲחֵר עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחֲזִיקִים בָּהּ וְגוֹמֵר.

וְאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלִזְמַן נִפְשׁוֹת חֲכָם. וְאַחַר שֶׁהִתְגַּלְגַּל לְזִכְרוֹר עֵץ
הַדַּעַת וְעֵץ חַיִּים רָאוּי לְהַתְעוֹרֵר עַל הַהֲעֵרָה הַבָּאָה לוֹ בְּסִפּוֹר הַתּוֹרָה עַל הַגֵּן הַנְּטוּעַ
מִקְדָם אֲשֶׁר שָׁם בּוֹ הַשֵּׁם אֵת הָאָדָם וְעַל שְׁלוּחוֹ מִמֶּנּוּ בְּסַבֵּת אֲכָלוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת וְעַל הַנְּהַר
הַיֵּצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֵת הַגֵּן וְהִנֵּה לְאַרְבָּעָה רְאִשִׁים וְזֶה הַסִּפּוֹר כְּלוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקְּדוּם
אֵין סֶפֶק שֶׁבָּא לְהַעִיר הָאָדָם מִכָּל הַדּוּמָה לְמַעֲשֵׂה הַהוּא.

וְכֵן מְצָאוּנוּ בִּיחֻזְקָאֵל הַמַּיִם הַיּוֹצְאִים מִתַּחַת מִקְּתָן הַבַּיִת קְדִימָה וּמִשָּׁם מֵיִם מִפְּכִים וְנִמְצְאוּ
שָׁם אַרְבָּעָה מֵינִים מֵי אֲפִסִּים מֵי בְּרַפִּים וּמֵי מְתַנִּים וּמֵי שֶׁחֻו נִחַל אֲשֶׁר לֹא יַעֲבוֹר וְעַל
הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שִׁפְתוֹ מִזָּה וּמִזָּה כָּל עֵץ מֵאֲכָל עֲלֵהוּ לֹא יָבוּל וְלֹא יִתֵּם פְּרִיו וּכְבָר נִאָּמְרוּ
עֲנִינִים רַבִּים שׁוֹנִים זֶה מִזָּה.

וְהַקְּרוּב אֲצִלִּי שֶׁדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל הִנֵּה שָׁגַן עֵדֶן הוּא שָׁם מְנוּחַ לְכָל הַחֲכָמוֹת. וְהוּא
שֶׁקְרָאוּהוּ בְּלִשׁוֹנָם פְּרָדִס כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ אַרְבָּעָה נִכְנָסוּ לְפָרְדִּס וְאָמְרוּ לְעַבְדָּהּ זֶה תִּלְמוּד

וּלְשִׁמְרָה זֶה הַמְצוֹת וְנִקְרָא כֵּן לְפִי שֶׁהַפְּרָדָס מְקוּם יָדוּעַ לְהִתְעַדָּן בּוֹ וְהַעֲדָן הַהוּא הוּא עֲדָן רוֹחֲנֵי הַנְּמִשָּׁף לְרִיחַ טוֹב וְהַשְּׂכָל הוּא עֲדָן הַצּוּרוֹת הַפְּשׁוּטוֹת וּבּוֹ נִטְעַ הַשֵּׁם הַגָּן שֶׁהוּא שָׁם כּוֹלֵל עֲצִים רַבִּים.

וּכְמוֹ כֵּן נִמְצְאוּ מִיָּנִי חֲכָמָה בְּכַח הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל וְשֵׁם הַיּוֹשֵׁם הָאָדָם וְעַץ הַחַיִּים הוּא שָׁם לְחֲכָמָה הָעֲלִיוֹנָה הִיא הָאֱלֹהִית הַנְּמִצָּאת אַחַר הַשְּׂגָת שְׁאָר הַחֲכָמוֹת וְהוּא שְׁנֵאמַר עָלָיו בְּתוֹךְ הַגָּן וְעַץ הַדַּעַת הוּא שָׁם לְחֲכָמָה הַמְדִינִית הַנְּמִשְׁכָּת לִיּוֹעֲצֵי הָאָרֶץ וְלַמְנַהֲיָהּ לְבַחֲרוֹר הַנְּאָה וְלַעֲזוֹב הַמְּגוֹנָה בְּדַבְרֵים הַמְּפֹרְסָמִים וְהוּא שְׁאמְרוּ וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים.

וְתִרְגְּמוּ אוֹנְקְלוֹס וְתִהְיוּ כְּרַבְרַבִּיא רָצָה לֹאמַר שׁוֹפְטֵי הָאָרֶץ וּמְנַהֲיָהּ וְעָלָיו הַזֵּהִיר הָאָדָם שֶׁלֹּא יִשְׁימֵהוּ מֵאֲכָלוֹ ר"ל שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְמַנּוּמְזוֹנוֹ אִמְנָם אִין לְהִרְחִיקוֹ לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא יִגְעוּ בּוֹ הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ כִּי צָרִיף הוּא גַם כֵּן לְאֲכִילַת עֵץ הַחַיִּים כְּמוֹ שְׁאמַר וְנִחְמַד הָעַץ לְהַשְׁכִּיל וְלוֹלֵי אֲכִילַת הָאִישׁ פָּרְיוֹ וְשׁוּמוֹ מְזוֹנוֹ לֹא הָיָה עוֹנֵשׁ כָּלֵל בְּאֲכִילַת הָאִשָּׁה שֶׁהִיא לֹא הִיְתָה בְּגֵן וְלֹא שׁוֹלְחָה מִשָּׁם אִמְנָם הָאִישׁ כָּל זְמַן שֶׁשָּׁם מְזוֹנוֹ פָּרִי הָעַץ הַהוּא נִעְנֵשׁ לְצִאת מִתּוֹךְ הַגָּן ר"ל מִן הַמְּכֻוֹן בּוֹ וְשָׁב עוֹבֵד אֲדָמָה וְהַשְּׂגָהּ שֶׁלֹּשׁ קָלָלוֹת הַצְּמַחַת קוֹץ וְנִדְרָדָר וְאֲכִילַת עֵשֶׂב הַשְּׂדֵה שֶׁהוּא קִצַּת הַשְּׂגָה וְאֲכִילַת לֶחֶם בְּזַעַת אֶף שֶׁהִיא הַשְּׂגָה אֶף לֹא שֶׁלְמָה וְאוֹלָם אִם יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח וְאָכַל מֵעֵץ הַחַיִּים.

וְאִמְנָם לְפִי שֶׁהַשְּׂגָת הָאָדָם נִמְשָׁכַת לְדַבְרֵים הַשְּׂפִלִים הַמְּנֹרְכָבִים וְהַסּוֹלָם מְנֻצָב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מְגִיעַ הַשְּׂמִים נֵאמַר וַיִּצְמַח י"י אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה. וְהַנְּהַר הוּא הַשְּׂפַע הַשׁוֹפֵעַ מֵאֵת הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל הַחוּגֵן הַמְּשֻׁפְלוֹת הַרְאִשׁוֹנוֹת הַצְּרִיכוֹת לְכָל לְמוֹד וְהוּא שְׁאמַר עָלָיו שְׁנֵהָר יִוצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֵת הַגָּן וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רֵאשִׁים.

וּכְפִי זֶה הָעֲנִינֵן אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּבִרְאשִׁית רַבָּה בְּשַׁעַת שֶׁהָיָה מְשֻׁלָּם לְהַקְב"ה אֶרְבָּעָה רֵאשִׁי נְהָרוֹת הָיָה פּוֹתֵחַ בְּאַחַת מְגֻרּוֹפוֹת. וְעוֹד נֵאמַר שָׁם אֲשֶׁר שָׁם הַזֵּהָב אֵלּוֹ דְבָרֵי תוֹרָה הַנְּחַמְדִּים מְזֻהָב וּמְפֹז רַב.

וְאִפְשָׁר שֶׁבְּמִסְפַּר הָאֶרְבָּעָה הוּא לְפִי הַשְּׁלֵשׁ חֲכָמוֹת הַמְּפֹרְסָמוֹת בְּמִסְפַּר לְמוֹדִיּוֹת וְטַבְעִיּוֹת וְאֵלוֹהִיּוֹת וְלְפִי הַחֲכָמָה הַמְדִינִית הַנְּכַלְלַת בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה. וְכֵן אִפְשָׁר שֶׁמִּי אִפְסִים הֵם רְמֵז עַל הַחֲכָמָה הַמְדִינִית לְפִי שְׁאוֹתֵן הַמִּים אִינֵן רַק לְרַגְלִים ר"ל לְלַמֵּד דָּרוֹף הַיִּשְׂרָה וְהַנְּחַל אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹר הִיא הַחֲכָמָה הָעֲלִיוֹנָה אֲשֶׁר עַל שְׂפָתוֹ יַעֲלֶה כָּל עֵץ מֵאֲכָל אֲשֶׁר פָּרְיוֹ לֹא יִתּוֹם וְלִחְדָּשׁוֹ יִבְכַר כִּי מִיָּמִיו מִן הַמְּקַדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים מִתַּחַת עֲדָן.

וְכַנֵּנַת הַגְּלוּי לְהִרְחִיק חֲבֵרַת הָאֲנָשִׁים הַמְּתַפְרָצִים כְּנֶגֶד הַטּוֹבִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ לְמוֹסְרֵים עַד שֶׁיִּצְאִסְפוּ אַחֲרֵים עֲלֵיהֶם בְּדָרוֹף פִּתּוּי לְמִנּוּעַ דָּרְכֵי מוֹסֵר וּמְשַׁתְּדָלִים לְקַרְבָּם אֵל הָאִסְפָּסוּף כְּדִי לְהִרְחִיקֵם מִבְּעָלֵי אִסְנוֹפוֹת וְאֵע"פ שֶׁדְּבָרֵיהֶם אֵלֵיהֶם בְּגְלוּי אִין סִפְק כִּי הֵם לְצוּרוֹף חַיִּיָּהֶם וְהַנְּהַגְתָּם כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּתוֹךְ דְּבָרֵיהֶם כָּל הוֹן יִקָּר נִמְצָא נִמְלֵא בְּתִינוּ שֶׁלֹּל גוֹרְלָהּ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ כִּיס אֲחָד יִהְיֶה לְכַלְנוּ.

כָּל זֶה מְדַרְכֵי הַפִּתּוּי כְּמוֹ שְׁאוֹמְרֵים רֵאשִׁי הַחֲבּוּרוֹת הַרְעוֹת בְּתַחֲלַת חֲבּוּרְתָם נִהְיָה כְּלָנוּ בְּהַסְכָּמָה אַחַת נִדְעָה בֵּינֵינוּ מֵה טוֹב וּנְנַהִיג עֲצָמֵנוּ בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת וַיִּקְרוֹת וְהוּא שְׁאמַר כָּל הוֹן יִקָּר נִמְצָא וְגוֹמַר וְנַעֲשֶׂה קוֹפָה לְצִדְקָה לְהַחֲיִיתָ עֲנִיִּים בְּהַסְכָּמְתָנוּ הוּא שְׁאמַר כִּיס אֲחָד יִהְיֶה לְכַלְנוּ זֶה הוּא הַנְּגָלָה בְּדַבְרֵיהֶם.

אָבֵל הַפְּנוּנָה הַצְּפוּנָה בְּלִבָּם לְהִתְפָּרֵץ כְּנֶגֶד הַטּוֹבִים הַמוֹכִיחִים עַד שְׂיִמְצְאוּ טַעֲנָה מְלֻכָּת אֵל הַחֲכָמִים כְּמוֹ שְׂאֵמֵר הַחֲכָם לֹא יֵאָהֵב לִץ הוֹכַח לֹא אֵל חֲכָמִים לֹא יִלְדֶּה וְיִמְצְאוּ בְּזָה מְקוֹם לַפְתוֹת הַטּוֹבִים וְלִשְׁפוֹךְ דַּם חַיִּיהֶם הָאֲמִתִּיִּים.

הוא שְׂאֵמֵר לְכָה אֲתָנוּ נֶאֱרָכָה לְדָם נֶצְפְּנָה לְנָקִי חַנּוּם. הַיּוֹצֵא מִדְּבָרֵיהֶם שְׂיִהְיוּ הֵם הַחֲטָאִים שֶׁהֵם בְּחַיִּיהֶם מֵתִים מֵיִתָּה אֲמִתִּית בְּמְקוֹם שְׂאוֹל לְצַדִּיקִים שֶׁהֵם אֲפִילוֹ בְּמִיתָתָם חַיִּים חַיִּי אֲמִת.

וּכְשֶׁם שֶׁהַחֲטָאִים הֵם קְרוֹאִים מֵתִים בְּבַחֲיָנָה אֲצֵל עֲצָמָם כֵּן רְאוּיָם לְהִקְרָא שְׂאוֹל בְּבַחֲיָנָה אֲצֵל הַנְּמַשְׁכִּים אֲלֵיהֶם הוּא שְׂאֵמֵר נִבְלָעִם כְּשְׂאוֹל חַיִּים וְתַמִּימִים פְּיוֹרְדִיבּוֹר וְאִין סֹפֵק שְׂאִין דְּבָרֵיהֶם כֵּן בְּפִירוּשׁ כִּי זֶה לֹא יוֹצֵא מִפִּיו רִשָּׁע לְרִשָּׁעוֹ וְלֹא סִכָּל לְסִכְלוֹתוֹ לְהַרְגֵּן נְקִיִּים וְתַמִּימִים.

אִךָ הַיּוֹצֵא מִדְּבָרֵיהֶם הוּא זֶה לְפִי בְּחִינַת דְּבָרֵיהֶם אֲצֵל הַחֲכָמִים וְלֹא יִדְעוּ הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה כִּי בְּנִפְשָׁם הוּא כְּמוֹ שְׂאֵמֵר וְהֵם לְדָמָם יֵאָרְוּבוּ יִצְפְּנוּ לְנִפְשׁוֹתָם כֵּן אֲרַחוֹת כָּל בְּנוֹצֵעַ בְּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעֵלְיוֹ יִקַּח ר"ל כִּי אוֹתוֹ הַבְּצַע שֶׁהוּא מְלוּי הַתְּאוֹת לוֹקַח נֶפֶשׁ בְּעֵלְיוֹ כִּי עַל הַדְּרָךְ הַזֶּה יָמוּת הַמֵּת לְעוֹלָם וּכְשֶׁם שֶׁהַחֲכָם יִחְיֶה הַנְּשַׁמְעִים אֵלָיו כֵּן הַפְּתִי חֶסֶד לֵב יָמִית הַנְּמַשְׁכִּים לְדְבָרָיו גַּם כִּי יִתֵּן לוֹ דֵּי סִפְקוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁקָּדַם לָנוּ בְּמָה שְׂאֵמֵר הַחֲכָם שְׂפִתֵי צַדִּיק יִרְעוּן רַבִּים.

וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל הַפְּלִיגוּ בְּזֶה הָעֵנִין עַד שְׂאֵמֵרוּ שְׂאֵם הִיָּה אָבִיו וְרַבּוֹ בְּשִׁבְיָה פּוֹדֶה רַבּוֹ תַחֲלָה שְׂאָבִיו מְבִיא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וּלְפִי שֶׁהַחֲכָם רָאָה שֶׁהַסִּכָּלִים יִתְעוֹרְרוּ לְדְבָרֵי הַסִּכָּל יוֹתֵר וְיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר יִתְעוֹרְרוּ לְדְבָרֵי הַחֲכָם הַמְּלַמֵּד לְפִי שְׂמֵצָא מִין אֶת מִינוֹ הוֹסִיף פְּרִשָּׁה אַחֲרָת וְאָמֵר שֶׁהַחֲכָמִים צָרִיךְ שְׂיִזְהִירוּ עַל זֶה הַזְּהִירוֹת רַבּוֹת בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל מַעֲמָד הוּא שְׂאֵמֵר חֲכָמוֹת בַּחוּץ תְּרוּנָה בְּרַחֲוִיבוֹת תִּתֵּן קוּלָּה.

בְּרֵאשׁ הַנּוֹמִיּוֹת תִּקְרָא בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בְּעִיר אֲמֵרֶיָה תֹאמֵר. וְאוּלַי רַמְזוּ בְּהַזְכִּירוֹ חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת עַל חֲמֵשׁ הַרְגָּשׁוֹת שֶׁהֵם סְבוֹת כָּל הַתְּאוֹת הַגּוֹפְנִית הַמוֹשְׁכוֹת הָאֵדָם לְאַהֲבָה פְּתִי וְלַחֲמוּד לְצוֹן וְלִשְׁנֹא דַעַת כְּמוֹ שְׂאֵמֵר עַד מְתֵי פְתָאִים תֵּאָהֵבוּ פְתִי וְלִצִּים לְצוֹן חֲמָדוֹ לְהֵם וּכְסִילִים יִשְׁנָאוּ דַעַת וְרָאָה לְקָרָא לִיחִיד בְּפִרְשָׁה רֵאשׁוּנָה וְלְרַבִּים בְּפִרְשָׁה הַשְּׁנִיָּה כִּי כֵן רְאוּי לְכָל מְנַהִיג לְהוֹכִיחַ לִיחִידִים תַּחֲלָה בְּדָרָךְ נִרְצָה וּבְדְבָרִים רַפִּים וְאַחֵר זֶה מְשַׁמֵּעַ תּוֹכְחוֹתָיו בְּרַבִּים כְּדֵי לְגַעֵן בְּרַבִּים מֵהֵם וּלְהַכְלִימָם וְהוּא שְׂאֵמֵר עַד מְתֵי פְתָאִים וְגוֹמֵר.

קָרָא הַנְּפִתִים אֵל הַסִּכָּלִים פְּתָאִים לְפִי הָאֲמִינָם מַה שְׂאִין רְאוּי לְהֵאֲמִין כְּמוֹ שְׂאֵמֵר פְּתִי יֵאֲמִין לְכָל דְּבָר. וְאֲפֹשֶׁר שְׂפִתֵי הַנְּזַכֵּר בְּפִסּוּק עַד מְתֵי וְגוֹמֵר הוּא שֶׁם לַפְתִּיּוֹת עַל מְשַׁקֵּל פְּרִי מְרִי קָרִי וְחַבְרִיָּהֶם וְקָרָא אוֹתָם לְצִים לְפִי שְׂאִין לְהֵם מִין הָאֲנוּשִׁית רַק הַדְּבּוֹר לֹא הַשְׁכָּל וְכֵן יֹאמֵר בְּלִשׁוֹן לְעַז דְּבָרוֹ לְפִי שְׂדְּבָרָיו בְּלֹא שְׁכָל וְהוֹדִיעַ הַחֲכָם כִּי זֶה סִבַּת מִיתָתָם לְפִי שֶׁגְּדוּלָּם עַל הָרַע יָשׁוּב טַבַּע חֲזָק וְלֹא יֵעֲנוּ כְּאֲשֶׁר יִקְרָאוּ בְּזַקְנוֹתָם תַּחַת שְׁנָאוֹ דַעַת בְּבַחֲרוּתָם וְלֹא בְּחָרוּ דְבָרֵי הַטּוֹבִים הוּא שְׂאֵמֵר אִזּוּ יִקְרָאוּנִי וְלֹא אֲעֲנֶה יִשְׁתַּרְוּנִי וְלֹא יִמְצְאוּנִי תַחַת כִּי שְׁנָאוּ דַעַת וְיִרְאֵת י"י לֹא בְּחָרוּ.

אָבֵל הַשׁוֹמֵעַ לְחֲכָמִים יִשְׁכּוֹן בְּטַח כְּמוֹ שְׂאֵמֵר וְשׁוֹמֵעַ לִי יִשְׁכּוֹן בְּטַח וְשְׁנָנִי מִפְּחַד רַעָה. גַּם הַחֲכָמִים הַגְּדוּלִים צָרִיךְ שְׂיִשְׁמְעוּ לְגְדוּלִים מֵהֵם אוֹ לְגְדוּל נְבַחַר וְאֲפִילוֹ לֹא תִהְיֶה לוֹ

מעלה עליהם רק בדבר מועט או שנבחר על ידי נביא או חכם או רבים צריף מאד לפי ההנהגה האנושית שלא לחלוק על האחד הנבחר או על הרבים הנבחרים לפי שאישי המין הזה רצה לומר מין האדם לפי שהוא ההרפכה האחרונה הם חלוקי הטבע מאד.

והם ג"כ צריכין זה לזה בשני מיני הספוק והם המזון והמלבוש ולפיכך צריכין למנהיג וצריף לחלוק לו פבוד ולירא ממנו ושללא לחלוק עליו וזו היא הסבה ההמונית המפורסמת אפי' בהנהגתקצת בעלי חיים כמו שאמר משה רבינו ע"ה 'פקד י"י אלהי הרוחות וגו' ולא תהיה עדת י"י כצאן אשר אין להם רועה לא אמר כצאן אשר אין להם רועים לפי שהדבר ידוע ומפורסם שדבר אחד לדור ולא שני דברים לדור וגדולה מזו פי האדם התחברו בו שלשה כחות פח המגדל וכח החיים וכח המדבר.

פח הגדול השתתף בו עם צמח האדמה ועם שאר בעלי חיים וכח החיים השתתף בו עם בעלי חיים בלבד וכח המדבר השתתף בו עם המלאכים. וכפי הכוחות האלה נחלק המין הזה לשלש כחות הפת האחת נמשכת אל פח הגדול בלבד שהוא הרב שבו השתתפו שלשתנו וזאת הפת היא הרבים פעובדי האדמה ומי שהוא ממינם יורדי הים באניות והסוחרים ובעלי המלאכה פי הפל צריף לגדול האדם אף מלאכת הרפואות שהיא חכמה מצד אחד אל הפת הזאת תתיחס.

והפת הזאת אין לה תחבולה להנהיג בני אדם במדות הראויות כל שכן ללמדם חכמה ואין להם להתפאר באנושיות כי הצמח נמצא במדרגתו אחר שנמצא ממנו אילן מצמיח בעצי חיים.

וכנגד הפת הזה יצא קין ראשון לבני אדם על הטבע הזה שהיה עובד אדמה ולזרעו התייחסו בספור התורה בעלי מלאכה. והפת השנייה נמשכת אל פח החיים והיא מועטת מן האחרת וזאת הפת בעלי מדות טובות ויועצים מנהיגי העם גם אלה ואם גדלה מעלתם על הפת הקודמת אין ראוי להם להתהלל ולהתפאר במעלה האנושית פי לא השיגו הפונה באדם פי הנה נמצא בשאר בעלי חיים בעלי תחבולות בקיום מינם וגדול בניהם גם הקופים יחסרו מעט מהם.

וכנגד הפת הזאת השנית יצא הבל שני לבני אדם והוא היה רועה צאן שהשיג ההנהגה החיונית. והפת השלישית נמשכת אל פח הדבור והיא המעט וזאת הפת היא מיחידים חכמים משפילים בפועל משיגי האמתות בזאת יתהלל המתהלל על הפתות האחרות פי אליה היא הפונה במציאות האדם.

וכמו שמציאות עץ עושה פרי הפונה בעצו ובצליו למציאות הפרי פן הפונה בשתי הפתות הראשונות למציאות הפת השלישית דאלמלא עליא לא מתקיימין אתפליא והאשכולות הם החכמים וכנגדם יצא שת שלישי בדמות אביו וצלמו שנאמר עליו שנברא בצלם אלהים ובדמותו ואם הוא דמיון כלשון בני אדם.

ואישי הפת הזאת הם גם פן חלוקי מעלה והמשיג מהם יותר אפילו יתרון מעט פבר עלה על האחרים מעלה רבה פי המעט מזה הוא רב כל שפן מי שפברו השם לנביא או לכהן על כל העם שיבקשו תורה מפיהו אין ספק שמעלתו גדולה מאד ממעלת שאר החכמים אנשי השם.

וְצָרִיךְ שֶׁהַפֶּת הַזֹּאת תִּשְׁמַע אֶל הָאֶחָד הַנִּבְחָר הַהוּא וְהַפֶּת הַשְּׁנִית תִּשְׁמַע אֶל הַפֶּת הַזֹּאת וְהַפֶּת הַשְּׁלִישִׁית אֶל הַפֶּת הַשְּׁנִית וּבְזֶה יִשְׁלַם מִיַּן הָאָדָם לֹא זֹלַת זֶה. אֲבָל הַמִּתְנַשֵּׂא מֵעֲצָמוֹ כְּבָר פֶּשֶׁט יָדוּ עַל הָאֲמוּנָה וְהַפְסִיד הַהִנְהָגָה הָאֵלוֹהִית וּמִנַּע הַתּוֹעֵלַת הַכּוֹלָלֶת כָּל בְּנֵי אָדָם וְהוֹאֲרַע מֵעוֹבֵד ע"ז כִּי הָעוֹבֵד הַהוּא אֵע"פ שֶׁפֶשֶׁט יָדוּ בְּאֲמוּנָה אֵין הַפְסֵד הַהִנְהָגָה יִשְׁרָה בְּזֶה אֲבָל חוֹלֵק עַל הַגְּדוֹל אוֹ עַל הַגְּדוֹלִים וּמִתְנַשֵּׂא מֵעֲצָמוֹ הוּא גוֹרֵם הַפְסֵד הַהִנְהָגָה יִשְׁרָה וְהוּא הַצְּנִיר הַגְּדוֹל לְכָל עַם.

הֲלֹא תִרְאֶה שֶׁמִּשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה הִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁחָטְאוּ בְּעֶגְלָה עַד שֶׁאָמַר וְאִם אֵין מִחֲנִי נֹא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ וְכֹאשֶׁר קָם קִרַח לְחַלּוֹק עַל הַפְּהוֹנָה וּלְדַבֵּר דְּבָרֵי חֲכָמָה בְּעִבּוֹדַת הַשֵּׁם וּלְפִיכֹה פָּתַח הַפְּרָשָׁה וְאָמַר וַיִּקַּח קִרַח כִּי לִשְׁוֹן קִיחָה נֹפֵל עַל דְּבַר נִכְבְּדוֹת אוֹ תִפְלָה אוֹ נְבוּאָה אוֹ חֲכָמָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים.

וְהוּא הָעֵנָן בְּלִקְחָה טוֹב כִּי הוּא קָנָן מִקְנֵי הָאָדָם הַנִּכְבְּדִים וְהוּא הָעֵנָן בְּהוֹשֵׁעַ שֶׁנֶּאֱמַר קַח לָךְ אִשָּׁת. וְתִרְגְּמוּ יוֹנְתָן אֲזַל אֶתְנָבִי נְבוּאָה עַל יְתָבִי קִרְתָּא וְכֵן תִּרְגְּמוּ אֲנָקְלוֹס וַיִּקַּח קִרַח וְאֶתְפִּלְג קִרַח וְהוּא שֶׁדַּבֵּר דְּבָרֵי חֲכָמָה בְּעִבּוֹדַת הַשֵּׁם לְחַלּוֹק עַל אֶהֱרֹן בְּעִבּוֹדָתוֹ וּלְפִי שֶׁהִ' מִחְלֹקָתוֹ שֶׁלֹּא לַשֵּׁם שָׁמַיִם בְּעֶרְהָ חֲמַת מִשָּׁה עָלָיו וְעַל חֲבָרָיו וְנִפְל עַל פְּנֵיו מִיָּד לְהַעֲנִישָׁם בַּתִּפְלָתוֹ.

וְסוֹף דְּבָרָיו אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְנוֹתוֹן אֵלֶּה וְגו' וְאֵע"פ שֶׁהֵם הָיוּ חֲכָמִים וַיְדוּעִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר קִרְיָאִי מוֹעֵד אֲנָשִׁי שֵׁם וְלֹא הָיוּ מְבַקְשִׁין רַק לְעִבּוֹד הַשֵּׁם הַתְּאֲנָף בָּהֶם עַד תִּכְלִית לְפִי שֶׁרָאָה הַפְסֵד הַהִנְהָגָה שֶׁהוּא סִבַּת כָּל רַע וּבִקְשׁ מֵהַשֵּׁם עַד שֶׁמָּתוּ הֵם וּבְנִיָּהֶם וְכָל הַנְּטָפְלִים אֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שֶׁאֵינָה מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה כִּי סוֹף הֵינָא מִדְּבָרֵיהֶם גְּבַלְעָם כְּשֶׁאֵינָה חַיִּים שֶׁזֶה הוּא סוֹף כָּל מְפָסִיד הַהִנְהָגָה יִשְׁרָה וְאֶפְיָלוֹ תִּהְיֶה כְּפִנְתוֹ לְמַצּוֹה אַחַר שֶׁאֵין לְמַצּוֹה הַהִיא מְקוֹם וְזִמְן הִיא עֲבִירָה רַבָּה.

וְהוּא שֶׁאָמַר זְכָרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב וְגו' וְלֹא יִהְיֶה כְּקִרַח וְכַעֲדָתוֹ וְגו'. הֲלֹא תִרְאֶה כִּי הַשֵּׁם צָוָה לְיִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ לָהֶם מֶלֶךְ וְכֹאשֶׁר שָׁאֲלוּ מֶלֶךְ בִּימֵי שְׁמוּאֵל נִחְשָׁב לָהֶם לְעוֹן גְּדוֹל אַחַר שֶׁהִנָּה שְׁמוּאֵל בְּזִמְן הַהוּא מְנַהֵיג טוֹב וְנֶאֱמָר וְהוּא שֶׁהִתְנַפַּח עִמָּהֶם עַל דְּרָף שֶׁהִתְנַפַּח מִשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה וְאָמַר לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאָתִי וְכֵן שְׁמוּאֵל אָמַר הִנְנִי עָנוּ בִּי נֶגֶד י"י וְנֶגֶד מְשִׁיחֹו אֶת שׁוֹר מִי לְקַחְתִּי.

וּמִיָּד מִי לְקַחְתִּי כּוֹפֵר וְאֵעֲלִים עֵינַי בּוֹ. ר"ל אַחַר שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּמְנַהֵיג רַק טוֹב אֵין מְקוֹם לְקִיּוּם הַמַּצּוֹה בְּהַקְמַת מֶלֶךְ וְאַחַר שֶׁהַמַּצּוֹה הַהִיא אֵין לָהּ מְקוֹם קִיּוּמָה עֲבִירָה רַבָּה לְפִי שֶׁאֵין הַכּוֹנֵן לְטוֹב רַק לְרַע וְהוּא שֶׁאָמַר הֲלֹא קִצִּיר חֲטִיִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל י"י וַיִּתֵּן קוֹלוֹת וּמָטָר וַיְדַעוּ כִּי רַעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינַי י"י לְשֶׁאֵוֹל לָכֶם מֶלֶךְ הַמְּשִׁיל לָהֶם בָּאוֹת הַהוּא הַמְּטָר בְּמָטָר לְפִי שֶׁהַמְּטָר מְעַמִּיד הָעָם בְּדַבַּר הַשֵּׁם וּגְמִשְׁפָּטוֹ כְּמוֹ שֶׁהַמְּטָר מְעַמִּיד הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל וּמְפָרְנֵסוֹ בְּדַבַּר הַשֵּׁם וְהַמְּשִׁיל הַקְמָתוֹ בְּלֹא זְמַנּוֹ כְּמָטָר בְּזִמְן קִצִּיר חֲטִיִּים שֶׁאֵין תּוֹעֵלַת בּוֹ רַק הַפְסֵד רַב וְהוּא שֶׁאָמַר וַיְדַעוּ וַיִּרְאוּ כִּי רַעַתְכֶם רַבָּה.

וְהֵם גַּם כֵּן הוֹדוּ וְאָמְרוּ כִּי יִסְפְּנוּ עַל כָּל חֲטָאתֵינוּ רַעַה לְשֶׁאֵוֹל לָנוּ מֶלֶךְ. רָאָה וְהִבִּין שֶׁהַהִנְהָגָה הַמְּבֻקָּשֶׁת בְּלֹא זְמַנָּה הִיא רַעַה רַבָּה וּמוֹסָפֶת עַל כָּל שֶׁאֵר חֲטָאֵי הָעָם כָּל שָׁכֵן

כְּשִׁיבְקִשְׁנָה מִי שֶׁלֹּא נִתְּנָה לוֹ וְכָל שָׂפָן אִם אֵינוֹ רְאוּי אֲלֵיָהּ וְזֶה דְּבַר יִפְשְׁלוּ בּוֹ רַבִּים כִּי יֹאמְרוּ כִּלְנוּ בְּנֵי אִישׁאֲחָד נִחְנוּ אוֹ יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כְּפִלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְזוֹ סִכְלוֹת גְּמוּרָה.

כִּי יֵשׁ לָהּ לְדַעַת כְּמוֹ שֶׁבַחַר רְצוֹן הַשֵּׁם מִיִּן הָאָדָם מִשְׁאָר בְּעֲלֵי חַיִּים כֵּן בּוֹחַר בְּאִישׁ מְאֻנְשִׁים מִמְּשֻׁפָּחָה אַחַת וּבְמִשְׁפָּחָה מִמְּשֻׁפָּחוֹת מִשְׁבֵּט אֶחָד וּבְשֵׁבֶט שְׁבָטִים מֵעַם אֶחָד וּבְעַם מַעֲמִים. הֲלֹא תִרְאֶה שִׁישְׂרָאֵל נִבְחַר מִכָּל הָעַמִּים וְשֵׁבֶט לִוי מִכָּל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁבֶט הַהוּא בְּלִבָּד הַפְּקֹד עַל מִשְׁפַּן הָעֵדוּת וְלֹא הָיָה רִשְׁאֵי אֶחָד מִהַשְׁבָּטִים לְהַקִּים הַמִּשְׁפָּן אוֹ לְהוֹרִידוֹ אוֹ לְתַת אוֹתוֹ רַק הָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת.

גַּם הַשֵּׁבֶט הַהוּא נִחְלַק לְשְׁלוֹשׁ מִשְׁפָּחוֹת כְּנֶגֶד הַשְּׁלֵשׁ פְּתוֹת הַנְּזַפְרוֹת עֲבוֹדַת בְּנֵי קֹהַת בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּקִדְשׁ הַקְּדוֹשִׁים וְהִיא הֵיטָה בַּפֶּתַח כִּי הָעֲבוֹדָה הַהִיא בְּדַבְרֵים הָעֲצָמִים לְאָדָם וְאֵין לְזָרִים אֲתָם וְעֲבוֹדַת בְּנֵי גְרִשׁוֹן בִּירֵיעוֹת וּבִקְלָעִים.

וְעֲבוֹדַת בְּנֵי מְרָרִי בְּקִרְשֵׁי הַמִּשְׁפָּן וּבְרִיחֵיו וְעַמּוּדָיו וְאֲדָנָיו וְעַמּוּדֵי הַחֶצֶר וְאֲדָנֶיהָ וְיִתְדוֹתֶיהָ אִישׁ אִישׁ לְפִי מַה שֶׁהָיָה רְאוּי. וְאֵהָרֹן בְּלִבָּד נִבְחַר לְכַהֲנָה לֹא שֶׁהַכֹּהֵן שָׁוִין בְּאֲנוּשִׁית וְאֲפִילוֹ בְּדַבָּר מְצֻנָה דְּמִלְכוּתָא דְּרִקִיעָא כְּעִין מִלְכוּתָא דְּאַרְעָא מֵהֶם רְאוּי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵהֶם עוֹמְדִים בְּחֶצֶר הַמֶּלֶךְ מֵהֶם עוֹמְדִים בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ מֵהֶם עוֹשִׂים בְּשַׁכְרָם מְלֹאכֶת הַמֶּלֶךְ וְהוֹלְכִים לָהֶם.

וְכִמוֹ כֵּן הַחֲכָמִים הַצְּדִיקִים הַשְּׁלֵמִים בְּחֻקָּהּ וּבְמִדּוֹת אֲשֶׁר לָהֶם מִהַלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הֵם רְאוּי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְשִׂאֵר הַחֲכָמִים הֵם הָעוֹמְדִים בְּחֶצֶר וּבְעֲלֵי הַמַּעֲשִׂים הֵם הַיִּרְאִים הֵם יוֹשְׁבִים בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְשִׂאֵר עִם הָאֶרֶץ עוֹבְדֵי הָאָדָמָה וְמִי שֶׁהוּא מִמֵּינָם הֵם הַנּוֹטְלִין שְׂכָר עַל מְלֹאכְתוֹ וְהוֹלְכִין לָהֶם.

וְזֶה דְּבַר צָרִיף בּוֹ הַשְׁתַּדְּלוֹת רַבָּה מִתְּמַדַּת לְכָל פֶּת וְכַת מִן הַפְּתוֹת וְלִהְתַּנְהֵג אִישׁ אִישׁ בְּאֲשֶׁר הוּא ר"ל הַמוֹכִיחַ צָרִיף שִׁיּוֹכִיחַ הַנוֹכַח בְּאֲשֶׁר הוּא כְּפִי הַכַּת שֶׁהוּא נִמְצָא בָּהּ אִם לְפִי טָבַע עֲצָמוֹ אִם לְפִי טָבַע מִשְׁפָּחָתוֹ וְכֵן צָרִיף שִׁיּוֹסֵמֶכֶל בְּעֲצָמוֹ לְפִי הַחֲלֻקָּה הַזֹּאת וְיַדַּע מַעֲלָתוֹ בְּמַה שֶׁרְאוּי לוֹ מִן הַתּוֹכְחָה וְיַדְבֵּר בָּהּ כְּפִי מַעֲלָתוֹ.

כְּמוֹ שִׂאֵמַר אֶחָד מִן הַחֲכָמִים אֵין דְּבַר שְׁמוּעִיל לְאָדָם כְּדַעַתוֹ מַעֲלָתוֹ וְחֻקְמָתוֹ וְיַדְבֵּר כְּפִיָּהּ וְכִמוֹ כֵּן הַנוֹכַח צָרִיף שִׁיּוֹסֵמֶכֶל בְּעֲצָמוֹ וּבְמַעֲלָתוֹ אֲצֵל הַמוֹכִיחִים וְמִי הֵם אוֹתָם הַמוֹכִיחִים וְמַה מַּעֲשִׂיהֶם וְמַה הַגִּיעַ אֲלֵיהֶם עַל כְּכָה וְכִי שֶׁאֵין לוֹ לֵב לְבַחֲוֹן וְלַדַּעַת זֶה רְאוּי שִׁיִּרְחִיק הַמְּקַרְבִּים אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וְתַאֲנוֹתוֹ וְיִתְקַרֵּב אֲצֵל הַמְּרַחֲמִים זֶה מִמֶּנּוּ.

וְזֶה כָּלֵל גְּדוֹל וְחֻזֵק לְשׁוֹמְעֵי מוֹסֵר גַּם לְחֲכָמִים צָרִיף הַשְׁתַּפְּלוּת רַב לְפִי הַחֲלֻקָּה הַנְּזַפְרָת וְאֵין צָרִיף לֹאמַר שֶׁאֵין רְאוּי לְאֶחָד מֵהֶם שִׁיַּעֲבֹר עַל דְּבַרֵי חֲבָרָיו כֹּל שֶׁפֶן עַל דְּבַרֵי רַבּוֹתָיו שֶׁהָרִי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל הִנְהִירוֹ עַל זֶה בְּמִקּוּמוֹת רַבִּים וּר' עֲקִיבָא שֶׁהָיָה הַשְּׁלֵם שֶׁבְּדוֹרוֹ וְהָיָה חַבוּשׁ בְּבֵית הָאֶסוּרִין לֹא רָצָה לְאֶכּוֹל בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וְאָמַר מוֹטֵב שֶׁאֲמוֹת מִיתַת עֲצָמֵי וְלֹא אֲעֻבֹר עַל דְּבַרֵי חֲבָרֵי.

וְזֶה דְּבַר פְּשׁוּט בְּתַלְמוּד שֶׁרְאוּי לְאָדָם שִׁיַּכְטֵל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹן אַחֲרִים וְאֲפִילוֹ כְּשֶׁאֵין בְּרְצוֹנוֹ שֵׁם עֲבִירָה אֲלֵא אַחַר שִׁישׁ בְּמַעֲשָׂיו אוֹ בְּדַבְרָיו שׁוּם אֲפִקוּרְתָא צָרִיף שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה וְשֶׁלֹּא יַדְבֵּר לְפָנָיו מִי שֶׁגְּדוֹל מִמֶּנּוּ לְפִי שֶׁהַעוֹשֶׂה זֶה גוֹרֵם הַפְּסַד גְּדוֹל בְּעַם שִׁיַּעֲשֶׂה כֹּל אִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי בְּעֵינָיו.

והוא שאמרו רבותינו ז"ל כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ועוד אמרו לא מתו בניו של אהרן עד שהורו הלכה בפני משה ואף על פי שהסכימו להלכה נענשו ועל דרך זה הנהיר החכם ואמר אל תתהדר לפני מלך ר"ל שאין ראוי אף לגדול להתגדל ולהתהדר לפני המלך אחר שהוא נבחר למלך באי זה מין מן המלוכה.

וכן אין ראוי לעמוד לפני גדולים ידועים אף פי ידמה בנפשו שהשיג מעלת אותם הידועים פי אחר שלא נודע ולא התפרסם כמותם צריך שיחלק להם כבוד והוא שאמר ובמקום גדולים אל תעמוד ואל תאמר אשפיל עצמי ואחלל כבודי לפני מי שאני טוב כמוהו או ממנו לפי שאם אתה טוב ממנו יאמר לך בסוף עלה הנה ואותו הכבוד שקול יותר ויותר מהשפלות שהשפלת עצמה לפני אותו הנדיב המפורסם שראו עיניך והוא שאמר פי טוב אמור לך עלה הנה מהשפילה לפני נדיב אשר ראו עיניך.

ואפשר שענין הפסוק הזה הוא על דרך ולפני כבוד עונה ואמר פי טוב שיאמר לך עלה הנה מחמת שתשפיל עצמה לפני אותו הנדיב שסוף השפלות והענוה כבוד וגדולה ורבותי ז"ל אמרו כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו ואסמכה אקרא כל גיא ינשא ובמקומות רבים הנהירו על המדה הזאת.

ומשבעה דברים הנמצאים בחכם הקדימו שאינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה פי על דרך זה תסור המחלוקת וכל איש ואיש ממנו על מקומו יבא בשלום. עושה שלום במרומו יעשה שלום לנו ולכל ישראל.

(פרשת חקת כתובה בפרשת פרה.) פרשת בלק.

עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות י"י אע"פ שמשמעות הפסוק נראה בתחלת עיון שבלק היה היועץ אין הדבר פן פי לפי הנמצא בתורה ובדברי קבלה בלק היה הנועץ ובלעם היועץ והעונה אותו על מה שפקש ממנו לקלל את ישראל אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו מן הארץ פי הוא ענה אותו לא אוכל לעבור את פי י"י לעשות טובה או רעה מלפי אשר ידבר י"י אותו אשמור לדבר והוסיף בדרך עצה ואמר הנני הולך לעמי לכה איעצה מה יעשה העם הזה לעמה באחרית הימים.

הנה בפתוב הזה נראה שבלעם יעץ את בלק על העם ולא נזכרה שם העצה לגנותה פי אמרו אשר יעשה העם וגו'. ובהיותה הודעת עתיד לא עצה אם פן אין ספק שהפתוב ההוא חסר והוא כאלו אמר לכה איעצה מעתה פי אשר יעשה העם הזה לעמה יהי באחרית הימים או רצה בו איעצה בדרך שאשר לו לעשות לעמה יהיה באחרית הימים לא עתה מכל מקום אין ספק שלא נזכרה שם העצה אבל הקבלה האמיתית הודיעה שבלעם אמר לו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ר"ל שהשם קדוש והוא אוהב קדושים ומקרבן ושונא מחללים ומרחקם והנזמה היא מחללת האדם ומגרשת אותו מאנושותו יותר משאר המעשים לפי רב המשכו אל ההנאה ההיא.

הלא תראה שהקדושה מרחקת אפלו חבבת האשה המיוחדת לבעלה כמו שאמר וקדשתם היום ומחר ואמר על זה היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה כל שפן חבבת האשה האסורה וכל שפן אשה העובדת ע"ז פי היא בלא ספק תסית החושק אותה

ותדיחיהו וכמעט שימלט איש מזה בעת המעשה והוא שהפליג ברע בלעם בעצתו ואמר אליהם של אלו שונא זמה הוא וכו' עד שבפעצתו הפקירו להם אנשי מואב את בנותיהם אף על פי שהעצה הזאת לא נזכרה במקומה בבאור בתורה אמנם משה רבינו ע"ה באר אותה במקום אחר באמרו אל פקודי החיל החייתם כל נקבה הו הנזה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסור מעל ביי על דבר פעור.

הנה במקום הזה התבאר שבלעם יעץ את בלק להפקיר נשיו ונשי מדין כדי להכשיל את ישראל בזמה עצמה ובגמשה אליה מן הפעירה. והוא שבא בפרשה הזאת ויקם בלעם וישב למקומו וגם בלק הלך לדרך וסמה לו וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות את בנות מואב ותקראן לעם לזכאי אליהן וגו' כי זה בלא ספק סוף הזונה להתפתות אל האשה וללכת אחריה.

וכל זה הרע יצר הרע היה סבתו כי הוא עושה בהם מה שלא יוכלו האויבים לעשות בכל כלי מלחמתם ובכל תחבולותם כי השם שומר ישראל מפל פגע ומפל עמל בכל עת שישמור הוא נפשו מבחור ברע.

ועל ענין זה התנפח השם עם ישראל לאמר מה עשיתי לה ומה הלאתיך ענה בי ר"ל שהשם היה מנהיג אותו כל הימים לאט ולא המליך עליהם מלך מראשון להכביד מס עליהם שילאו בו אבל מנהיגיו היו משה ואהרן ומרים והם היו מאכילים אותו מן המשקין אותו מי באר במדבר והמלבישים אותו שני עם עדנים בלא טורח ובלא עמל כמו שאמר שמלתה לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה מה שלא איבד מעולם לאנמה אחרת שמנהיגיו הם המכבידים עול והאוכלים כל אשר לעם ואם יעמדו ימים בצבא ימותו ברעב ובצמא ובחוסר כל אז יוציאו הוצאות רבות.

ועל דרך זה התנפח עמהם ואמר כי העליתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיה ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים וכן התנפח על תורתו התמימה לפי שהשם לא הכביד בה עול מצות כשאר כמות דתות האומות המטריחות אותם בצום ובענוי דרכים ובשאר מיני ענוי עד אשר מהם שישרפו בגיהנם באש וכיוצא בזה כל תועבת י"י אשר שונא חלילה לו מרשע אבל נתן לעמו תורה תמימה סור מרע ועשה טוב.

והעיקר שלא לרדוף אחר התאות ובלבד תאנות הנשים שהוא חרפה גדולה שלמחר אומר לו לה עבוד ע"ז. אבל כל זמן שהיצר לא משולב בעם הוא משולב בכל ולא תבואהו קללה והוא שאמר עמי זכר נא פלומר זכור והתבונן בעצת בלעם ובמענהו לבלק כשקראו לקלל את ישראל ולא אבה י"י לשמוע אל בלעם ויהפוך את הקללה לברכה שהרי ברכו בדבר השם כל זמן שטובו אהלי יעקב ומשכנות ישראל והוא כל זמן שהחזיקו בתורתו.

והוא שאמר הנה ברוך לקחתי וברוך ולא וגו' אבל לפי שידע בלעם בחכמתו שהשם שונא זמה לפי רב גנותה ותכלית רע הבא מאתה וידע גם כן שהשם נתן רשות בידי האדם לבחור טוב ורע יעץ את בלק שיפקיר להם נשיו עד שיעבדו לאלהיהם והזמה היא היתה סבת מגפה גדולה בישראל ולא שבה חמת השם מעליהם עד שבא פנחס וקנא לאלהיו והרג נשיא שבט שמעון העז שבשבטים והרג עמו בת נשיא מדין בקנאו לאלהיו ואע"פ

שלא באה אזקרה בתורה על בעילת נכרית דרך מקרה באה הקבלה שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו מה שאם עשה אחד כן על אחת מן העריות נהרג עליו.

ונה פאשר הרג נשיא השבט על בעילת ארמית השיב חמת השם מעל כל העם ונתפהו ונתן לו השם ברית שלום. ראה גם ראה אמתת הדבר החשוב לרבותינו ז"ל שהוא מועיל מאד בהרחיק דברים רבים שלא הוזהר עליהם בתורה בבאור אבל יוצאים מתוך דבריה ומתוך דברי הקבלה פרום מאכל וקרוב משפה ורב שחוק ושאר יתרונות כפי מה שפא בספרי החכם, וכן הוא מועיל להרחיק בדברים קלים שלא באה עליהם מצוה בתורה כענוה ודבר אמת וכיוצא בהם.

ונה מבואר ונגלה ליחידים ולזה פנו ז"ל בדבר שאמרנו והוא אמרם נהוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע שקרן של מצות ר"ל שהתורה הסתירה הפנוה מרבים לפי שאינם ראויין לה ואע"פ שבקצת המצוות הזכיר שקר ובקצתם עונש אל יעלה בלבד שאין שקר לקצת מצוות שלא נזכר בהן יותר ויותר משכר קצת המצוות שזכר בהן וכן בעונש כי אין הדבר כן כי השקר והעונש שזכרו היה כפי חכמת השם בהשיגה הצורך הקליל.

ועל הדרך הנזכר אמרו גם כן הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העברה רצה בו העברה הקלה שאין אתה יודע גם כן עונשין של עברות. הלא תראה שבועל ארמית דרך מקרה אין בתורה עליה אפי' מלקות ועם כל זה כשהרג פנחס זמרי עליה היה שכו גדול שנתפהו וכרת לו ולזרעו ברית שלום והשיב את חמת השם לפי שהזימה מגונה מאד אצל הפנוה והאדם נוטה בה מדרך השם שעליה פרת ברית וקדש ידיד מבטן וצאצאיו חתם באות ברית קדש בדרך שהפלי הנושא האות בעצמו לא יחללנו בפעולתו וזה להציל ידידות שארנו שהוא הנפש משחת שהוא גהנם.

והוא כפי מה שאמרו ז"ל שאברהם אבינו מוציא פושעי ישראל מגהינם חוץ מבועל ארמית שהוא מתנפך אליו בחללו ברית קדש הנתן לכל זרעו כדי שלא ישמש בכלי ההוא רק לפי צורך עמידת האיש או צורך קיום המין.

ועל דרך הזה יפון בשאר כליו אל הדרך הישרה לא שיכוין להשיג היתרונות אבל כל אשר יצטרף הגוף להשתמש בחושיו להנאת הגוף יבוש ויכלם ויחסר ממנה כפי יכלתו ואז ירצהו השם ומפל רע ישמרהו ולא ילאהו אפילו בקרבן עוף אחד או במלא פה סלת כל שכן שלא ילאהו בענוי נפש או בשריפת בניו או באחת מהעבודות הקשות או בהמליך עליו מלך והוא שאמר הנביא דרך תוכחה עמי זכר נא מה יעץ וגו'.

ואמרו מן השטים ועד הגלגל הוא דבר זה נאמרו בו פירושים והקרוב אצלי שזה נאמר לפי שבשטים היתה עצת בלעם הנזכרת בתוכחה ועד הגלגל הנהיגם השם והצילם על ידי מנהיגים המנהלים לאט רגליהם הם השופטים ולא הצריכם למלך המכביד עול אבל הם מעצמם בקשוהו והמליכוהו בגלגל.

וענין הכתוב הזה הוא כאלו אמר למען דעת צדקות י"י אשר עשה לעמו מן השטים ועד הגלגל. וראיה לדבר מה שאמר שמואל בהתנפחו עם העם בגלגל על אשר בקשו להם מלך אמר ועתה התנצבו ואשפטה אתכם לפני י"י את כל צדקות י"י אשר עשה אתכם

וְאֵת אַבְוֹתֵיכֶם כַּאֲשֶׁר בָּא יַעֲקֹב מִצְרַיִם וַיִּנְעֲקוּ אַבְוֹתֵיכֶם אֶל י"י וַיִּשְׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֵת אַהֲרֹן וַיֹּצִיאוּ אֶת אַבְוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיִּוְשְׁבוּ בְּמִקְוֵם הַזֶּה וְאָמַר וַיִּשְׁלַח י"י אֶת יִרְבֶּעֵל וְאֵת בְּדָן וְאֵת יַפְתָּח וְאֵת שְׁמוּאֵל וַיִּצַּל אֶתְכֶם מִיַּד אֲנִיבֵיכֶם מִסְבִּיב וַתֵּשְׁבוּ בְּטַח.

הִנֵּה הַתְּבַאֵר בְּפִסּוּק אֵלֶּה מֵה שְׁאֲמַרְנוּ שְׁהָרִי שְׁמוּאֵל לֹא הִזְכִּיר בְּהַתְּנַכְחוּ עַל צְדָקוֹת י"י אֲשֶׁר עָשָׂה רַק הַמְּנַהִיגִים הַטּוֹבִים שְׁשָׁלַח עַד הַגִּלְגָּל וְהוּא שְׁפִינֹן הִנֵּה בְּאָמְרוֹ מִן הַשְּׂוֹטִים וְעַד הַגִּלְגָּל וְזֶה בָּא לְהַשְׁלֵמַת מֵאֲמַר מֶה עָשִׂיתִי לָּהּ.

אָבֵל לְהַשְׁלִים מֵאֲמַר מֶה הִלְאֵתִיךָ אָמַר הַנְּבִיא כְּעוֹנָה בְּמֵה אֶקְדָּם אֵת י"י אִפְּף לֹאֵלֶּהי מְרוֹם הָאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה. וְזֶה דְבַר שְׁצָרִיךָ לְהַתְּבוֹנֵן בּוֹ שְׁהָרִי הַקְּרָבֹן מְצוֹת רַבּוֹת בָּאוּ עָלָיו בַּתּוֹרָה בְּמִקְוֵם חֲטָא וְשָׁלָא בְּמִקְוֵם חֲטָא.

אָמְנָם מִן הַפְּתוּב הִנֵּה וּמִפְּתוּבִים אַחֲרֵים נִרְאָה שְׁאִין הַפְּנֹנָה הִרְאֵשׁוּנָה בְּמְצוֹת הַקְּרָבֹן לְעֲצָמָה כִּי כֵן אָמַר כִּי לֹא דְבַרְתִּי אֵת אַבְוֹתֵיכֶם וְלֹא צְוִיתִים בְּיוֹם הַוֹּצִיָּא אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דְּבַרֵי עוֹלָה וְזָבַח.

וְעוֹד אָמַר לֹא הִבָּאת לִי שֶׁה עוֹלוֹתֶיךָ וְחִלַּב זְבַחֶיךָ לֹא כְּבַדְתִּנִּי לֹא הֵעֵבְדְתִיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בְּלִבְוֹנָה לֹא קִנִּיתִ לִי בְּכֶסֶף קִנְיָה וְחִלַּב זְבַחֶיךָ לֹא הִרְוִיתִנִּי אִף הֵעֵבְדְתִנִּי בְּחִטָּאתֶיךָ הוֹגַעְתִּנִּי בְּעוֹנוֹתֶיךָ.

וְכֵן אָמַר לֹא אֶקַּח מִבֵּיתֶךָ פָּר מִמִּכְלָאֲוֹתֶיךָ עֲתוּדִים. אֵלֶּה הַפְּתוּבִים וְהַדּוּמִים לָהֶם הוֹרוּ הוֹרָאָה מִבּוֹאֲרַת שְׁאִין הַפְּנֹנָה הִרְאֵשׁוּנָה בְּקְרַבְנוֹת אָבֵל הֵם כַּשְׂאָר מְצוֹת הַמוֹנִיּוֹת שְׁשׁוּמְרוֹת הַמְּכוֹנֵן בְּאֲדָם וְהוּא שְׁמוֹעַ וְזֶה לְשִׁנֵּי פָּנִים.

הָאֶחָד כְּדִי לְבַטֵּל עֲלַת הַקְּרָבֹן שְׁהַתְּפָרְסָמָה מִקְדָּם לֹא לְשֵׁם אָבֵל מֵהֶם לְפֹכְכִים וּמֵהֶם לְשָׂדִים כְּמוֹ שְׁאֲמַר יִזְבְּחוּ לְשָׂדִים לֹא אֵלֹהֵם. וְלִמְחֹת הַדַּעַת הַבְּטֵל הִנֵּה צְוָה לְהִבְיָא זְבַחֶיךָ אֶל בֵּית אֱלֹהֵיכֶם כְּמוֹ שְׁאֲמַר בְּפִי וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֵת זְבַחֶיךָ לְשָׁעִירִים וְגו'.

וְלְבַטֵּל עֲבוֹדַת הַקְּרָבֹן הִנֵּה זָר מְאֹד לְפִי רַב הַפְּרָסוּם וְלְפִיכָּה הִנֵּה רְצוֹן הַשֵּׁם בְּמְצוֹת הַקְּרָבֹן וְהָאֶחָד מִן הַפָּנִים. וְהַשְּׂנִי כִּי כְּשִׁינְמָה הָאֲדָם שְׁהֵדָם שְׁהוּא הַנְּפֶשׁ יְכַפֵּר עַל הַנְּפֶשׁ הַחוֹטָאִת כְּמוֹ שְׁבָא כִּי הֵדָם הוּא בְּנֶפֶשׁ יְכַפֵּר אִזּוּ יַעֲלֶה עַל לְבוֹ שְׁנִתְרַצָּה אֶל הַשֵּׁם וְלֹא יִשְׂאָר בְּמִרְדּוֹ אָבֵל יָשׁוּב מִדְּרַכּוֹ הִרְעָה וַיָּבֵא לְשִׁמוֹעַ בְּקוֹל י"י לֹא שְׁהִרְצוֹן הִרְאֵשׁוֹן בְּאֲדָם הוּא זֶה.

וְהוּא שְׁאֲמַר לֹא הִבָּאת לִי כִּי הִרְצוֹן הִרְאֵשׁוֹן הוּא הַצָּנֵעַ לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ כְּמוֹ שְׁיִתְבַּאֵר. וְהוּא שְׁאֲמַר כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם הֵעֵבְדְתִנִּי בְּחִטָּאתֶיךָ הוֹגַעְתִּנִּי בְּעוֹנוֹתֶיךָ כִּי כֵן יֹאמַר בֵּין בְּנֵי אָדָם כְּשִׁיעֲשָׂה אֶחָד לְאֶחָד מֵה שְׁלָא יֵיטֵב בְּעִינָיו וַיִּתְמִיד בּוֹ כִּי הוּא יֹאמַר לוֹ הוֹגַעְתִּנִּי.

וְכַשְׁהָעַם מִבִּיא עַל הַתְּמִדַּת עוֹנוֹתָיו קְרַבְנוֹת יֹאמַר לוֹ רְצוֹן הַשֵּׁם הוֹגַעְתִּנִּי בְּעוֹנוֹתֶיךָ. וְעַל דְּרָךְ זֶה אָמַר דָּוִד לֹא עַל זְבַחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלוֹתֶיךָ נִגְדִי תְּמִיד לֹא אֶקַּח מִבֵּיתֶךָ פָּר מִמִּכְלָאֲוֹתֶיךָ ר"ל שְׁאִין זֶה הַמְּכוֹן אַחַר שְׁאִין בּוֹ שְׁלֵמוֹת לְאָדָם וְלֹא נִמְצָא תוֹעֲלַת בְּכָלִיוֹן הִהוּא אֲצֵל הַפְּנֹנָה כְּמוֹ שְׁאֲמַר הַאוֹכֵל בֶּשֶׂר אֲבִירִים וְדָם עֲתוּדִים אֲשַׁתָּה וְאָמְנָם הַמְּבֹקָשׁ זָבַח לֹאֵלֹהִים תּוֹדָה וְשִׁלְמֵם לְעִלְיוֹן נְדָרֶיךָ וְכֵן אָמַר זָבַח וּמִנְחָה לֹא חִפְצָתָ אֲזַנִּים כְּרִית לִי עוֹלָה וְחִטָּאָה לֹא שְׁאֵלְתָ כִּי לֹא בָּא בְּפָרְשַׁת קְרַבְנוֹת הַקְּרָבֹן לְפָנֵי קְרָבֹן אָבֵל אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קְרָבֹן וְאָמַר אִם כָּהּ קְרַבְנוֹ יַעֲשֶׂה עַל הַסֶּדֶר הַזֶּה.

ונפֿש פֿי תַחַטָּא וְעֵשֶׂתָהּ כֶּה וְכֶה אִמְנָם הַצְבוּר לְפִי שְׂיֵשׁ בּוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים וְשֵׁלָא יִרְגִישׁוּ בְּחַטָּאָם אִו וְשֵׁלָא יַחֲוִישׁוּ לוֹ בְּאֵ עֲלִיו הַצְוִי צוֹ אֶת קַרְבְּנֵי לַחֲמִי. וְכִיּוֹצֵא בְּזָה לְפִי שְׂיֵתִישׁב דַּעַת הָעַם בְּכַפְרַת מַה שְׁעֵבֵר מִן הַחַטָּא.

אִמְנָם הָעֵינְקֵר הַגְּדוֹל לְשִׁמְנֵעַ בְּקוֹל י"י וְלִלְכֵת בְּדַרְכֵיּוֹ לֹא שְׁהִיתָה הַפְּנִינָה לְשִׁלְמוֹת הָאָדָם בְּקַרְבָּן פִּי אֱלוֹ הָיָה כֵּן לֹא הָיָה בְּאֵ עַל הַשׁוֹגֵג בְּלִבָּד אֲבָל הָיָה רָאוּי יוֹתֵר עַל הַמְּזִיד וְכֵן לֹא הָיָה לוֹ מְקוֹם מְיֻחָד בִּירוּשָׁלַם וְלֹא מִשְׁפָּחָה מְיֻחָדָת כְּבֵית אֶהְרֹן בְּלִבָּד אֲבָל כָּל אִישׁ וְאִישׁ הָיָה לוֹ לְהַקְרִיב בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא שָׁם וְלֹא הָיָה נִמְנָע בְּזִמְן הָאָרְוֶה שְׁעַמְדָנוּ בְּגִלּוֹת אֲבָל הָיָה רָאוּי לְהִתְמִיד בְּתוֹכָנוּ כְּתַפְלָה וְק"ש וְשִׁאָר עֲבוֹדוֹת אֱלוֹהִיּוֹת הַמְּשַׁלְּמוֹת הָאָדָם.

וְאַחַר שֶׁהוּא כֵּן כָּל מְקוֹם רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל לְזִפּוֹת בּוֹ וְלִקְנוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וּבְלִבָּד שְׂיִלְךָ בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם כִּפִּי הַמְּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם. וּבְזָה נִסְתַּלְקָה טַעֲנַת הָעַמִּים מְעַלְּנוּ הָאוֹמְרִים כִּי נִמְנָעַת מִמֶּנּוּ תְּשׁוּעַת הַנְּפִשׁוֹת אַחַר שֶׁאִין אָנוּ מְקַרְבִּין קַרְבָּן וְהַקְרָבָן הוּא עַל הַשׁוֹגֵג וְאִין בְּשׁוֹגֵג אֲבָדָן נְפֶשׁ וְקָרוֹב לְשִׁמְנֵעַ מִתַּת הַפְּסִילִים זָבַח.

וְהֵלֵא שְׁמוֹעַ מִזְבַּח טוֹב כִּי הוּא הַמְּכַוֵּן. וְהוּא שֶׁהוֹסִיף הַיָּה כְּמַבְאָר לְדַבְּרוֹ הַמְּקַדֵּם הַיִּרְצָה ד' בְּאֵלֵי אֱלִים בְּרַבְבוֹת נַחְלֵי שְׁמֵן הָאֶתָּן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פָּרִי בְטָנֵי חַטָּאת נִפְשֵׁי.

ר"ל הָאֵם רְצוֹן הַשֵּׁם הָרֵאשׁוֹן בְּאֵלֵי אֱלִים כִּי אִם בָּאָה הַמְּצוּהָ עַל זֶה הָיְתָה לְפִי דַעַת הַהִמּוֹנִי וּבְזָה נִתְרַצָּה אֱלִי וּמְנַע מִמֶּנִּי תוֹעֵבַת הַשֵּׁם לְשָׁרוֹף הַבְּנִים וְהַבְּנוֹת וְלֹא יִנְיַחֲנִי בְּזָה לְרְצוֹנִי.

וְהוּא שֶׁאֶמַר הָאֶתָּן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי כִּי מְרוֹחֵק הוּא אֲצֵל הָאֶמֶת לֹא אֲבִד דְּבַר כָּל שְׁכֵן מִין הָאָדָם אֲבָל הַפְּנִינָה שְׂיַעֲשֶׂה הָאָדָם בְּאֲשֶׁר הוּא אָדָם וְהוּא שֶׁאֶמַר הַגִּיד לָךְ אָדָם מַה טוֹב וּמָה י"י דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנַע לְכַת עִם אֱלֹהֵיךָ עֲנִינוּ אֶתָּה מִין הָאָדָם הַגִּיד לָךְ הַשֵּׁם מַה טוֹב לָךְ לְהַשְׁלֵמְתָךְ וּמָה הוּא הַמְּכַוֵּן בְּךָ וְהוּא שֶׁדוֹרֵשׁ הַשֵּׁם מִמֶּךָ לֹא דְבַרשֶׁהוּא גְבוּהָ מִמֶּךָ וְלֹא תוֹכַל לְעֲלוֹת אֵלָיו כִּי לֹא בְּשָׁמַיִם הוּא וְלֹא רְחוֹק הוּא גַם כֵּן שֶׁתַּצְטַרְף לְטָרוֹחַ כְּדִי לְהַשִּׁיגוֹ כִּי לֹא מַעֲבָר לֵים הוּא כִּי קָרוֹב אֵלָיךְ הַדְּבַר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְּךָ לְעֲשׂוֹתוֹ וְהוּא הַשִּׁיג הַיִּשָּׁר בֵּין אַחֲרִים וּבֵינּוּ וְהוּא הַמְּשַׁפֵּט בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ שֶׁהוּא סוֹר מְרַע פְּרִצִיחָה וּגְזֵלָה וּגְנֵבָה וְכִיּוֹצֵא בְּזָה.

וְעֲשׂוֹת הַטוֹב הוּא אֶהֱבַת הַחֶסֶד זֶה אֶת זֶה כִּי אִין קִיּוֹם בְּהַנְהַגָּה הַמְּדִינִית הַצְּרִיכָה לַחַיֵּי הָאָדָם רַק בְּשִׁתֵּי מִדּוֹת אֱלוֹ וְזֶהוּ הַיִּשָּׁר בֵּינּוּ וּבֵין אַחֲרִים אֲבָל הַיִּשָּׁר לְעֲצָמוֹ הוּא שְׂיִלְךָ הָאָדָם בְּצַנְעָה בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם וְהוּא שְׂיִלְךָ הָאָדָם בְּכָל דַּרְכֵי בְּדַרְוֶה הַיִּשָּׁרָה וְהִיא הַמְּמַנְצַעַת וְהִיא שְׁלֵמָה מְשֶׁה רַבִּינוּ ע"ה מְצַד יְדִיעָתוֹ דַּרְכֵי הַשֵּׁם וּבְלִכְתָּ הָאָדָם בְּדַרְוֶה הַיִּלְךָ עִם אֱלֹהֵיו מְלָכוֹ יַעֲבֹר לְפָנָיו וְד' בְּרֵאשׁוֹ.

וְהוּא שֶׁאֶמַר הַחֶכֶם עֵינֶיךָ לִנְכַח יְבִיטוּ וְעַפְעַפִּיךָ יִישְׁרוּ נִגְדָךְ ר"ל שִׁים הַשְּׁגָחָתָךְ מִי הוּא נִגְדָךְ. וְהוּא הַשֵּׁם כְּדַרְוֶה שֶׁאֶמַר נְעִים זְמִירוֹת שְׁוִיתִי י"י לְנִגְדֵי תְמִיד וּבְזָה יִישְׁרוּ עַפְעַפִּיךָ נִגְדָךְ אִו שְׁנִיָּהם צְוִי וְאֶמַר כְּמַבְאָר דַּרְוֶה הַשְּׁגַת הָעֲנִין הַיָּה פֶּלֶס מְעַגַל רִגְלֵיךָ וְכָל דַּרְכֵיךָ יְכוֹנוּ לְפִי שֶׁהַשְּׁגַת זֶה הוּא כְּשִׁישְׁקוֹל הָאָדָם וְיִפְלֵס כָּל דְּבַרְיוֹ וּמְעַשְׂיוֹ בְּדַרְוֶה שֵׁלָא יִהְיָה בּוֹ יִתְרוֹן וְלֹא חֶסְרוֹן וְהוּא שְׂיִרְחִיק שִׁתֵּי הַקְּצוֹת בְּדַרְכֵי כִּי הַהוֹלְכִים בְּאֶמְצַע הֵם הַצְּנוּעִים הַיִּשְׁרִים וְעַלֵּיהֶם נְצַטְוִינוּ בְּאֶמְרוֹ וְהִלְכָתָ בְּדַרְכֵי כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאָר בְּפִרְשַׁת וַיֵּצֵא יַעֲקֹב

שֶׁאֶפְּלוּ הַנְּטִיָּה אֶל הַיָּמִין וְהוּא יִתְרוֹן הַצֶּדֶק וְשִׂאוֹמְרֵי הָאֲנוּמוֹת שֶׁהוּא טוֹב קָרָא הַחֲכָם רַע בְּאָמְרוֹ אֵל תַּט יָמִין וְשִׂמְאֵל הֶסֶר רַגְלֶךָ מְרַע.

וּלְפִי זֶה הָעֲנִין נִקְרָא תוֹרַת י"י תְּמִימָה וְנִקְרָאָה גַם כֵּן סֵפֶר הַיִּשְׁרָר לְפִי שֶׁכָּל דְּרָכֶיהָ יִשְׁרִים וְכוּלָם דְּרָכֵי נֹעַם וְנִתְיַבּוּתֶיהָ שְׁלוֹם. וְאֵל זֶה כִּגוֹן הַנְּבִיא בְּאָמְרוֹ וְהַצְנַע לְכַת עִם אֱלֹהֶיהָ.

נִמְצָא הַמַּאֲמָר הַזֶּה כּוֹלֵל הַמַּדּוֹת וּמַעֲלוֹת הַשֶּׁכֶל כִּי הָרְאוּ לֹמֵר כִּי בְּמַאֲמָר וְהַצְנַע לְכַת רָמַז עַל דְּרָף חֲכָמָה כְּדֵרֶף שֶׁבָּא שְׂמֹר רַגְלֶךָ פֶּאֶשֶׁר תִּלְךָ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים וְאִם תִּרְצֶה לְהִקָּל עַל עֲצָמָה וְלֹמֵר שֶׁלֹּא דִבֵּר הַכָּתוּב רַק בְּמַעֲלוֹת הַמַּדּוֹת אֵין נִזְק בְּזֶה אַחַר שֶׁתַּחֲלַת דְּבָרוֹ הִגִּיד לָךְ אָדָם מַה טוֹב בָּא עַל דְּרָף וַיֹּאמֶר לְאָדָם הֵן יֵרְאֵת י"י וְגוֹמֵר.

וְעַל דְּרָף שֶׁחֲתַם הַחֲכָם אֶת סֵפְרוֹ סוּף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֵת מַצּוֹתָיו שְׂמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. פְּרִשְׁת פְּנִחָס.

כִּי שִׁפְתֵי כַהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקָשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ י"י צְבָאוֹת הוּא. כְּכָר בְּאָרוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁפְּסוּקָה זֶה נֹאמֵר עַל פְּנִחָס זְכוֹר לְטוֹב וְהַפְּסוּקִים הַקּוֹדְמִים לוֹ הוֹרוּ עַל זֶה כִּי כְּכָר הַקְּדִים הַנְּבִיא וְאָמַר וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמַּצְנֶה הַזֹּאת הַפְּהִנִים אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ עַל לֵב לְתַת כְּבוֹד לְשִׁמִּי אָמַר י"י צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בְּכֶם אֶת הַמַּאֲרָה וְגו'.

וְאִמְרָאֲחַר זֶה וַיִּדְעַתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמַּצְנֶה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת לֹוִי אָמַר י"י צְבָאוֹת. בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאִתְּנֶם לוֹ מוֹרָה וַיִּרְאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִסַּח הוּא.

תוֹרַת אֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו בְּשְׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הֵלָךְ אִתִּי וְרַבִּים הַשִּׁיב מַעֲוֹן. כֶּאֱשֶׁר תַּחְבוֹנוּ בְּפְסוּקִים אֵלֶּה יִרְאֶה לָךְ בְּמִיעוּט עֵיוֹן שֶׁהֵם רְאוּיִים לְהֹאמֵר עַל פְּנִחָס וְהוּא שֶׁפְּתַח בּוֹ בְּלוִי וְסִיִּים בְּכַהֵן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל לֹא נִתְפַּהֵן פְּנִחָס עַד שֶׁהִרְגוּ לְזִמְרֵי וּבְרִית הַשֵּׁם אֶת לֹוִי מַצְאֵנוּהוּ עַל פְּנִחָס כִּי כֵן כְּתוּב בּוֹ הַנְּבִיא נִתְּנָן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם וְהוּא שֶׁאָמַר הַנְּבִיא בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם.

וְעַתָּה צְרִיף לְהַתְּבוֹנוֹן וְלְהַתְּעוֹרֵר עַל הַמַּצְנֶה הַזֹּאת שֶׁהַזְּכִיר הַנְּבִיא פְּעַמִּים שֶׁהִיא שְׁלוּחָה לְכַהֲנִים וְכֵן צְרִיף לְהַתְּבוֹנוֹן עַל בְּרִית הַלֹוִי שֶׁהִרְי בַּתוֹרָה אָמַר אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם וּבְנְבִיא אָמַר הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם.

וְנֹאמֵר שֶׁהַנְּבִיא מִלֶּאֱכִי חוֹתֵם הַנְּבוּאוֹת פְּתַח תַּחֲלָה בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם אוֹתְנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְהַאֲהָבָה הַזֵּאת הִיא בְּאַהֲבַתְנוּ אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר בְּפְרִשְׁת אֵלֶּה תוֹלְדוֹת יִצְחָק וְאַחַר זֶה בָּא לְהַזְכִּיר וְלְהַעֲבִיר שֶׁהַאֲהָבָה צְרִיכָה שֶׁתִּהְיֶה דְרָף כְּבוֹד בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֵׂה וְהוּא שֶׁנִּשְׁמַדֵּל לְכַבְּדוֹ וְלְקַדְּשׁוֹ שְׂמוֹ וְנִזְנַהֵר מֵאֵד מְחַלְלוֹ וּמִבְּזוּתוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִתְקַרֵּב הָאָדָם אֵלָיו כִּפִּי הַקּוֹרְבָה הִיא צְרִיף שְׂמִירָה רַבָּה עַל זֶה.

וּלְפִי עֲנִין זֶה פְּתַח הַנְּבִיא וְאָמַר בֵּן יִכְבֹּד אָב וְעַבְד אֲדֹנָיו וְאִם אָב אֵיךְ כְּבוֹדִי וְאִם אֲדוֹנִים אֵיךְ אֵיךְ מוֹרְאִי. וּלְפִי שֶׁיִּדְוַע שֶׁהֵבֵן וְהַעֲבָד קִנְיָנִי הָאָדָם וְהֵבֵן הוּא קִנְיָן עֲצָמוֹ כִּי הָאָב הוּא סַבַּת הַיּוֹתוֹ וְהַעֲבָד הוּא קִנְיָן כְּסוּף אֵין בְּקִנְיָנוֹ שׁוּם דְּבִקּוּת לְעֲצָם וּלְפִיכָף הֵבֵן מְכַבֵּד מְאֵהָבָה לְמַה שֶׁקָּדַם לוֹ מִמֶּנּוּ לֹא לְקַבֵּל פָּרָס רַק לְעֲשׂוֹת הָרְאוּי לוֹ לְעֲשׂוֹת וְהַעֲבָד מְכַבֵּד אֲדֹנָיו וְעוֹבְדוֹ מִיִּרְאָה כְּדִי שֶׁלֹּא יִמְנַע מִמֶּנּוּ מֵאֲכָלוֹ וּשְׂאָר צְרִיכֵי חַיָּו וְשֶׁלֹּא

זכה אותו כן האדם שהוא מחובר מגוף ומנפש כשיעבוד השם מצד נפשו הנבראח בצלמו
יעבדנו מאהבה כחזק הבה הבה ויכשיעבדנו מצד הגוף יעבדנו מיראה.

ולפי שהגוף הוא אשר ישלם תחלה צריף להקדים היראה פי אין מבוא לאהבה וזולתה
וכשיעבוד האדם לא מאהבה ולא מיראה רק במצות אנשים מלומדה או להתגדל בין בני
אדם אין עבודתו כבוד השם רק בזיון וקצף ולפיכך הוכיח הנביא ואמר בן יכבד אב וגו'
לפי שהעובד על ענין זה אינו כבן ולא אפילו כעבד.

ולפי שהכפנים הם הקרובים אליו לבא לפניו ולעבדו יחס הענין גדול המעלה הנה אליהם
בפרשה זו והיא הנותנת לכל תלמיד חכם בתורתו ולבעל מעשים במעשיו ולמתפלל
בתפלתו ובהודאתיו לתת כבוד לשמו.

והוא שהעובד השם ישים אל לבו מי הוא העובד ומי הוא הנעבד ומה העבודה הזאת
אליו אז יראנו ויכנע לפניו ומפני שמו נחת הוא לא יירא מבני אדם ולא יחוש לכבודם
אבל כל אשר יראה שר וגדול מחלל שמו יקנא בו קנאת השם ליסר ולהוכיח ולעונש
קדרף שעשה פנחס בנשיא השבט העז.

ועל דרך שאמר השם לירמיהו ואמה תאזר מתניף וקמת ודברת אליהם את כל אשר
אנכי אצונו אל תחת מפניהם פואחתה לפנייהם. ואמר ואני הנה נתתיף היום לעיר מבצר
ולעמוד ברזל ולחומת נחשת על כל הארץ למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם הארץ
ראה גם ראה פי שלחו אל הגדולים ואל הקטנים והעובד השם אל דרך הנה לכבוד השם
לא להתפכד בין בני אדם ירצה השם עבודתו לא העושה מצות השם קדרף הפורע חובו
הנה מה שיהנה מטבע יפה או פסולה פי תחשב לאיש שהוא עבודתו עבירה וכן המתפלל
בקול רם והמברך בקול רם פדי להשמיע קולו ואזניו לא תשמענה מה שמוציא בפיו
קלה תחשב לו.

והוא שאמר הנביא וארותי את ברכותיכם וגם ארותיה פי אינכם שמים על לב. רוצה בו
מה שאמרנו שיהפך השם ברכתם לקללה לפי שאין הברכה מצוירת בלב ורחמנא לבא
בעי כמו שבא ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ואפשר שהחכם רמז לזה באמרו מברך
רעהו בקול גדול קלה תחשב לו.

ועל הדרך הנה הוכיח הנביא את הפהנים על הקריבם בעל מום או גזול והם שני מיני
חלול השם בעבודתו שהפסח והחולה חלולו הוא בגלוי. והגזול גם כן פי יהנה תמים
ונאה חלולו הוא יותר רע אל השם פי הוא פאומר אין י"י רואה ואין המקריב הקרבן
הוא עובד השם אבל עובד צלמי בני אדם הרואים.

והחולי הרע הנה הוא שמתו בו רבים והוא אשר הגלנו והוא המאריך גלותנו ולפיכך
חמם בו הנבואה לפי שצריף התעוררות רב על הענין הגדול הנה והשם יודע פי על הענין
הנה היתה פונתי לחבר ספר ההערות הנה.

פי מה יותר לאדם פשילומד תורה כל ימיו ולא ישים אל לבו למה הוא למודו וכן פשיבא
לבית הפנסת ויתפלל ויפתח פיו ודלתי לבו סגורים וישא עיניו לשמים והם מוכים
בסגורים מה הועיל לו והלא טוב לו שישב בביתו והוא שהוכיח הנביא ואמר מי גם בכם
ויסגור דלתים ולא תאירו מזבחי חנם.

וכן הקורא ק"ש שהוא פָּדִי לִיחָדוֹ וּמִנִּיעַ רֵאשׁוֹ לְשֵׁשׁ פְּאוֹת הָעוֹלָם שֶׁהוּא פָּדִי לְהַמְלִיכוֹ עָלָיו וּלְקַבֵּל עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וּבְלָבוֹ שָׁבַע תּוֹעֵבוֹת שְׂיֻצִייר לוֹ גּוֹף אוֹ דָּבָר מִמַּשְׁיגֵי הַגּוֹף אוֹ שְׂיֻחַ שׁוֹב בְּדָבָרִים בְּטָלִים בְּעַת קְרִיאָתוֹ הַיְרָצָהוּ שׁוֹר מְשָׁרֵי הָאָרֶץ הַכֹּלִים וְהָאוֹבְדִים אִם יִדְבֹּר לְפָנָיו עַל הַדָּרָךְ הַזֶּה וַיֹּאמֶר לְפָנָיו מַה שֶׁהוּא גָּנְאִי לוֹ אֲבָל כִּמְתַעֲתַע יִהְיֶה בְּעֵינָיו וְהִבִּיא עָלָיו קָלְלָה וְלֹא בִרְכָה.

וכן הַמְנִיחַ תְּפִילִין שֶׁהֵם לְאוֹת עַל יָדוֹ פָּדִי שְׂיֻחָיו מִעֲשׂוֹי לְשֵׁם שָׁמַיִם עַד שְׁבָאָה הַקְּבָלָה שְׂאִין חַיִּיב הַמְצָנָה הִיא אֲלֵא בִימֵי הַמַּעֲשֶׂה לֹא בְּשִׁבְתוֹת וַיְמִים טוֹבִים שֶׁהֵם עֲצָמָם אוֹת וְכוּ בָּאָה שְׂיֻחוֹ בְּשִׁמְאֵל פָּדִי שְׂיֻחָיו כְּנֶגֶד הַלֵּב שֶׁלֹּא יִתּוֹר אַחֲרָיו לְהַרְהֵר מִחֲשָׁבָה רָעָה.

מִצּוֹרֶף אֵל זֶה שְׂיֻחַ שׁוֹל בְּשִׁטְן הָעוֹמֵד עַל הַשְּׂמֵאל וְיִהְיֶה ג"כ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינָיו פָּדִי שְׂיֻשִׁים עֵינָיו בּוֹ יִתְעַלֶּה וְלֹא יִתּוֹר אַחֲרָיו עֵינָיו. וְהוּא שֶׁהֲצָרִיכוֹ שֶׁלֹּא יִסִּיחַ דַּעְתוֹ מֵהֵם וּמִי שֶׁשׁוֹכַח כָּל זֶה וּמִתְקַשֵּׁט בָּהֶם פָּדִי לְהַתְגַּאוֹת עַל שְׁכָנָיו מַה יִתְרוֹן לוֹ בְּמַצָּנָה זוֹ הֲלֹא אִם הַנִּיחָם בְּתִיק שְׁלָהֶם אִז טוֹב לוֹ.

וכן הַמְתַעֲטֵף בְּצִיצִית שְׁבָא פָּדִי לְהַזְכִּיר כָּל הַמְצוֹת לְעֲשׂוֹתָן וְשֶׁלֹּא יִתּוֹר אַחֲרָיו לְבוֹ וְעֵינָיו וּבְהַתְעַטְפוֹ בּוֹ יִתּוֹר אַחֲרָיו עֵינָיו לְלַכֵּת אַחֲרָיו תְּאֻנְתִּיּוֹתֵיהֶם מִיּוֹת וְאַחֲרָיו לְבוֹ בְּהַרְהוּרָיו הַרְעִים וְהַמְסַפְקִים בְּאֻמוֹנָה הֲלֹא אִם הַצִּיצִית בָּא לְהַזְכִּיר הָרִי הוּא כְּמַפִּיר וְכוֹפֵר וְאֵלּוֹ הִיא שׁוֹכַח הִיא לוֹ הַתְנַצְלוֹת מְעַט לְפִיכָף רָאוּי לְאָדָם לְהַתְעוֹרֵר בְּמַצּוֹת אֵלּוֹ וּבְשִׂאָר הַמְצוֹת לְעֲשׂוֹתָן לְכַבּוֹד הַשֵּׁם בִּירְאָה וּבְכַנְיָעָה וּלְהַשְׁמֵר בָּהֶם בְּשָׁנֵי הַמִּינִים הַנּוֹצְרִים וְהוּא שֶׁתְּהֵא הַמְצָנָה נֹאָה וּמְהוֹדֶרֶת בְּנִגְלָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל לְהַדוּר מְצָנָה עַד שְׁלִישׁ.

וְאָמְרוּ הַתְנַאָה לְפָנָיו בְּמַצּוֹת וְכוּ'. וְשִׁכְחוּן בְּעַת הַמְצָנָה לְמַה שְׁנֹנָה עָלֶיהָ וְיִהְיֶה הַנְּסָתָר טוֹב וְנֹאָה מִן הַנְּגִלָה וְאִז יִיטִיב לְרֵאוֹת וּלְהַבִּיט כִּי טוֹב הַהֲבָטָה וְהִרְאָהָ הוּא בְּהַסְתַּפֵּל הָאָדָם בְּדָבָר בְּמַה שְׂיֻיכֵל לְהַשִּׁיג מִמֶּנּוּ הֵן בְּלִמּוּד הֵן בְּנִבּוּאָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל יְרֻמָּהוּ הַטֵּבֶת לְרֵאוֹת כֹּאשֶׁר דִּקְדַק בְּעֵינָיו וְאָמַר מִקַּל שֶׁקָד אֲנִי רֵאוֹה וְלֹא הִקַּל עַל עֲצָמוֹ לוֹמַר מִקַּל אֲנִי רוֹאֶה.

וְזֶה הָעֵנָן צָרִיף לְכָל מְבַקֵּשׁ שְׁלֵמוֹת וְאִז אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׁיג הַשֵּׁם וּלְחַסוֹת בְּצִלוֹ וְאַחֲרָיו שְׂיֻקֵּשׁט עֲצָמוֹ יִשְׁתַּדֵּל לְקַשֵּׁט אַחֲרֵים כְּמוֹ שְׁבָא אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֶיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לְפָנֶיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם.

כֵּן צָרִיף בְּכָל דוֹר וְדוֹר וּבְכָל עִיר וְעִיר. וְהָאִישׁ הַנְּבַחֵר כְּנֹה הוּא הַקְּדוֹשׁ וּבְרִית הַשֵּׁם עִמּוֹ וְעַל זֶה נִצְטוּוּ הַפְּהָגִים וְשִׂאָר מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּדְעַתֶּם כִּי שְׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמְצָנָה הַזֹּאת וּכְבַר הַתְּבַאֵר זֶה.

וּלְפִי שֶׁפְּנִיחָס קָנָא לְאַלְהֵיוּ וּמִירְאָתוֹ אוֹתוֹ לֹא הִיְתָה יְרֵאוֹת אָדָם עַל פָּנָיו וְהֵרַג נְשִׂיא שְׁבָט עַל חֲלָלוֹ הַשֵּׁם בְּעֵבְרָה שֶׁלֹּא בָּאָה עָלֶיהָ בְּתוֹרָה לֹא עוֹנֵשׁ מִיְתָה וְלֹא עוֹנֵשׁ מְלָקוֹת נִתֵּן לוֹ הַשֵּׁם אֶת בְּרִיתוֹ שְׁלוֹם.

וְשֵׁם בְּרִית אָמְרוּ בּוֹ הַמְדַקְדָּקִים שֶׁהוּא עַל מִשְׁקַל שְׁבִית וְשִׁרְשׁוֹ בְּרָה וְהֵ"א בְּמִקּוֹם אֶל"ף שְׁבָאָה בְּמִלַּת וּבְרָא אֶתְהֵן שֶׁהוּא עֵנָן כְּרִיתָהּ. וְאִינִי יוֹדֵעַ לְמַה לֹּא חֲבָרוּ אוֹתוֹ אֵל בְּרוֹ לְכֶם אִישׁ שֶׁהוּא עֵנָן בְּחִירָה כִּי הָאֵהָבָה הַשְּׁלֵמָה בֵּין שְׁנַיִם כְּשִׁיבְחָה זֶה בְּזֶה וְשֵׁם שְׁלוֹם נִגְזַר מִן שְׁלֵם וְעֵנָן שְׁלֵם תְּמִימוֹת וּמְלֹאָ כְּמוֹ שְׁבָא אֲבָן שְׁלֵמָה וְצִדְקָה.

ותשלם כל המלאכה. ולפיכך יאמר שלום על העדר מלחמה וקנאה כמו שבא על הרוב בלשוננו ומזה נאמר שלמים הם אתנו וזה לפי שהמלחמה והקנאה חסרון גדול לבני אדם והוא באמת מקלקל השורה.

ואחר שהוא חסרון פשיעדר ימצא השלמות וכשיבא בכתוב על זה הענין יאמר בל"ע פאצ"י. וכן יאמר על שלום על בריאות הגוף ועמידתו בשלנה ובהשקט ומזה נאמר אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום יהי שלום בחילך שלנה בארמנותיך.

לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ורבים פמוהו וכשיבא על זה יאמר בלעז שלוי"ט. ומזה הענין הוא קריאת השלום ושאלתו וכשהנפש על מתפונת ישרה יאמר לפי הדרכים האלה שהיא בשלום לבריאותה ושלנותה ולהעדר האיבה הגופנית והרוחנית רצוני ברוחנית איבת השטן ולהיותה בשלום עם השם ואינה מכלל אויביו כמו שבא בשלום ובמישור הלה אתי.

ולפי הענין הזה יאמר שלום על מעלות מדות או על מעלות השכל או על שתיהן. ומזה הענין הוא בקשת השלום שאנו מבקשים ממנו יתעלה ולפיכך תקנו ברפת השלום בשלום אחרונות שהן על דרך מי שנטל פרס מרבו והוא אמרנו שלום רב על עמך כמו שבא שלום רב לאוהבי תורתך ונאמר וישם לך שלום.

ולפי ענין זה נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום. ובא שם שלום לכלול מעלות המדות ומעלות השכל ואע"פ שבמקומות יבא על ממלות המדות בלבד אמנם במקום זה בא גם כן על מעלות שכליות שהן החיים האמתיים לפי שהשלום רומז אל כל שלמות כמו שאמרנו עד שתארו בו עצמו ית' כמו שאמרו ז"ל על מאמרו ויקרא לו י"י שלום והוא שבאר הנביא ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום.

וסבת מתן ברית החיים והשלום היתה יראת שמים כמו שקדם והוא שאמר ואתנה לו מורא רוצה בו גמול המורא והוסיף ביאור ואמר ויראני ומפני שמי נחת הוא רצה בו ומפני שמי נחת מפני אחר לא נחת כמו שהונזר לירמיהו אל תחת מפניהם לפי שיראת שמים הוא המבוא הגדול לכל המעלות הן לעצמו הן לאחרים.

ולבאר ברית החיים והשלום הוסיף ואמר תורת אמת היתה בפיהו וגומר לפי שהברית ההיא היתה לעצמו ולאחרים והוא פשנתנה לו הפהונה אחר שהרג את זמרי והפנהנה היתה החיים והשלום לו ולכל ישראל הנמשכים אחריו שהפנה הגדול היתה תורה יוצאה ממנו לכל ישראל כמו שבא בהנהגת המלך ולפני אלעזר הפנה יעמוד ושאל לו.

וכן כל ספקות הדת היו מתבארות על פיו כמו שבא בפרשת פי יפלא ממה דבר וגומר ונאמר בדבר השם אל אהרן ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. ולהורות את בני ישראל וגומר.

והוא שאמר בבאור ברית החיים והשלום תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו רוצה בו שהיה מלמד תורה הפוללת כל החוקים הטובים והמשפטים שכוללים מעלות מדות בדרך אמת פלומר שהיה מלמד אותם בדרך השגת האמת והיא מעלת השכל שהוא החיים כמו שבאר באמרו ועולה לא נמצא בשפתיו רוצה בו שהי' נשמר מלומר עולה בהוראתו.

והעול הוא הדבור החולק על האמת. ועוד הודיע הסבה שהיה נשמע בשבילה לכל והוא שהשלים עצמו בשני השלמויות כמו שאמר בשלום ובמישור הלה אתי ובזה השיג שרבים השיב מעון על דרוך שאמרו נאים דברים שיוצאים מפי עושיהם.

ולבאר זה אמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ושמירת הדעת הוא כמו שאמרנו שיהיו דבריו בדרוך השמירה שלא יפסד בו הדעת שהוא השכל. ובא פי שפתי כהן ישמרו דעת פנגד ועולה לא נמצא בשפתי וכן בא ותורה יבקשו מפיהו פנגד תורת אמת היתה בפיהו וכן פי מלאך י"י צבאות הוא פנגד בשלום ובמישור הלה אתי כמו שקדם בפרשת בהעלותך שהאיש השלום במעלות המדות ובמעלות השכליות יקרא מלאך י"י ועל דרוך זה הנה פנחס כל ימי היותו בין בני אדם.

והוא שאמרו עליו שהוא אליהו הנביא זכור לטוב וכן נראה לפי מעשיו שהרי מצאנו שנותר נביא הוא לבדו וקנאתו עמד על המלה והרג כל נביאי הבעל הרבים ולפיכך זכה לחיים מתמידים לנצח כמו שאמרו ז"ל שעודנו חי והנביא הזה הבטיחנו שהגאולה תבא על ידו כמו שפא בסוף נבואתו הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא.

כי הוא יישיר העם ללמוד וללמד ולהוכיח כמו שאמר והשיב לב אבות על בנים וגו' ורצה בו לב החכמים והרבנים שהם אבות באמת העושים בלמודם נפש התלמידים שהם הבנים והפננה בו שיתן בלב הרבנים ללמד ולהוכיח התלמידים וכן יתן בלב התלמידים ללמד ולקבל תוכחה אז תמלא הארץ דעה את י"י וישפוך רוחו על כל בשר פלומר הבשר החי והוא פנוי לכל חכם לב.

כמו שהתבאר בפרשת ויהי ביום השמיני לא שישפוך רוחו על הסכלים חלילה חלילה מהאמין זה הסכלות שיצא בזמנינו עד שהחסידים שבדורנו לפי דעת ההמוני יאמרו זה הם מתפונים להגדיל כבוד השם בזה והאומר זה בזה השם הנכבד והנורא.

הלא תראה על מה הוכיח הנביא הנה את הפהנים תופשי התורה ואמרו לכם הפהנים בזוי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך מגישים על מזבחי לחם מגואל ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שולחן י"י נבזה הוא.

ואין ספק כי זה היה ממין השגיאה הזאת שאומרים האומות והמתדמים אליהם מבני עמנו שהשם יתעלה מרוב ענותו משרה שכנתו על הכל ולא יחוש לדברים השפלים בבזיונם.

ואל זה הדעת כגון הנביא לבטלו באמרו וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע הקריבהו נא לפחתה הירצה או הישא פניה אמר י"י צבאות. ואם זה יאמר בקרבנות הבהמה שאין מכונן לעצמו ואין לו קרבות פלל עם השם קל וחומר למקריב הקרב אל השם או שאר משותים וכל שכן לקרוב באמת אשר רוח השם בו ואיך יעלה על לב אדם שעניו בראשו שהשם ישלח דבריו על יד מי שאינו שלם והוא לא בא מעולם אל ביתו ולא לחברותיו וגם פניו לא הפנה אליהם אבל אחריו אל היכלו ואיך ישלח דבריו ביד אדם אשר לא ידענו.

וכי ישאלוהו מי שלחך אלינו יאלם ואם יפתח פיו יהיה לו למחמה כמו שאמר החכם פי כסיל מחמה לו ושפתי מוקש נפשו. וכבר אמרו חכמים ששלוחו של אדם מורה על

שְׁכֵלוֹ וְהַחֲכָם אָמַר מִמֶּשֶׁל עַל מִין הָאָדָם מְקַצֵּה רְגָלִים חָמָס שׁוֹתֶה שׁוֹלַח דְּבָרִים בְּיַד פְּסִיל וְסִמָּה לֹא דָלִיו שׁוֹקִים מִפֶּסֶח וּמִשָּׁל בְּפִי כְּסִילִים.

וְנִדְוַע כִּי מֵה שֶׁהִזְפִּיר שְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה דְּבָרִים וּמִשָּׁל הָעִיר עַל שְׁנֵי מִינֵי דְבוּר בְּחֻמָּה הַמִּין הָאֶחָד שִׁיאֲמַר פְּשׁוּטוֹ בְּלֹא מִשָּׁל וְהוּא שֶׁקָּרָא דְּבָרִים וְהָאֶחָד שִׁיאֲמַר עַל דְּרָף חֵידָה וְהוּא שֶׁקָּרָא מִשָּׁל וּבָא לְהָעִיר עַל שְׁנֵיהֶם לְמַנְעָם מִפִּי הַפְּסִיל כִּי הַמּוֹסֵר חֻמָּה וּמִשְׁלָחָה בְּיַד פְּסִיל וְהוּא שֶׁקָּרָא שׁוֹלַח דְּבָרִים בְּיַד פְּסִיל הוּא כְּחוּתָף רְגָלָיו לְבַעַל הַרְגָלִים שִׁיִּסְבֵּב לֹא שֶׁלֹּא יִזוּז מִמְקוֹמוֹ וְכֵן חוֹמָסוֹ חָמָס רַב עַד שֶׁהִיָּה מוּטָב לֹא שֶׁלֹּא נִבְרָא וְכֵן הַמּוֹסֵר דְּבַר חֻמָּה בְּפִי הַפְּסִיל מוֹנֵעַ תּוֹעֵלְתָהּ וְחוֹמָסָה חָמָס גְּדוֹל עַד תְּכַלִּית וְהוּא שֶׁקָּרָא חָמָס שׁוֹתֶה עַל דְּרָף שֶׁבָּא יִשְׁתֶּה לַעַג כְּמִים.

אִישׁ שׁוֹתֶה כְּמִים עוֹלָה רוֹצֵה בּוֹ שֶׁהוּא מִפְּלִיג בְּלַעַג וְעוֹלָה. וּבָא לְשׁוֹן חָמָס בְּזָה עַל הַחֻמָּה כְּדָרָף שֶׁאֲמַר אֶחָד מִן הַחֻמָּיִם אֵל תִּמְסְרוּ הַחֻמָּה לְמִי שִׁיאֲנִי מְאֻנְשָׁנָה פֶּן תִּחְמְסוּהָ.

וְאֶחָד זֶה אָמַר שֶׁהִמְשָׁל בְּפִי הַפְּסִילִים הוּא עַל עֲנִין שׁוֹקֵי הַפֶּסֶח שֶׁהֶאֱחַת גְּבוּהָה מִתְּכַרְתָּהּ וְתִשְׁנֶה תְּנוּעָתָה כְּנֶגֶד הָאֶחָד עַד שֶׁאֶחָד מֵהֶן לֹא תִלָּךְ בִּינְשֵׁר בְּגְבוּהָה הֶאֱחַת עַל הָאֶחָד וְכֵן הֵם שְׁנֵי אֲנֹפְנֵי הַמִּשָּׁל בְּפִי הַפְּסִיל וּלְפִיכָף רְאוּי לְמַנְעָם מֵהֶם וְעַם זֶה נִמְנַע בְּחֻמָּת בְּנֵי אָדָם כָּל שֶׁפֶן וְכָל שֶׁפֶן בְּנִבְוָאָה הַבָּאָה מֵאֵת הַשָּׁם בְּתַכְלִית שְׁלֵמוֹת הָאָדָם.

וְזֶה דְּבַר נוֹדַע אֶצֶל הַחֻמָּיִם הַיּוֹדְעִים הָאֱמִתוֹת וְהַמְּבַחֲינִים הַטוֹב וְהוּא דְּבַר מְפֹרָסִים בְּדְבָרֵי קְבֻלָּה עַד שֶׁאֲמָרוּ ז"ל אֵין הַנְּבֻוָּאָה שׁוֹרָה אֵלָּא עַל חָכְם גְּבוּר וְעִשִּׂיר. וְהֵם בְּאֵרוֹ שֶׁהַשְּׂמִחַ בְּחֻלְקוֹ וּפְרָשׁוֹ בּוֹ הַמְּסַתְּפֵק הוּא הָעִשִּׂיר וְהוּא הַמּוֹאֵס הַמּוֹתְרוֹת הַנְּהַנְּהָה מִיִּגְיֵעוֹ וְאוֹכְלוֹ הַפֶּף מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאֹכֹל מִמֶּנּוּ רוֹצֵה בּוֹ לְהַנּוֹת מִמֶּנּוּ כִּי לֹא לְשִׁלּוֹל מִמֶּנּוּ הָאֹכִילָה שֶׁהִיא בְּלִיעַת הַגָּרוֹן בְּלִבָּד בָּא רַק רוֹצֵה בּוֹ שִׁיאֲנִי רוֹצֵה לְהַנּוֹת מִשָּׁלוֹ וְלִשְׁמֹחַ בּוֹ רַק כָּל יָמָיו מְכֻאֲבִים וְכַעַס עֲנִינּוֹ וְהוּא רָעַב.

וּלְפִיכָף בְּלִיעַת גְּרוֹנוֹ אֵינָה אֹכִילָה וְכֵן שֶׁאֵר הַנְּאוֹתָיו אֲבָל הַשְּׂמִחַ בְּחֻלְקוֹ הוּא הַנִּקְרָא אֲנֹכֶל יִגְיֵעוֹ וּלְפִיכָף סִמְכוֹ זֶה לְמָה שֶׁכְּתוּב יִגְיֵעַ כְּפִיךָ כִּי תֹאכַל. וְכֵן בִּיאָרוֹ שֶׁהַכּוֹבֵשׁ יִצְרוּ בְּכַעַס וּשְׁאָר הַתְּעוֹרוֹרוֹת רַע הוּא גְבוּר וְסִמְכוֹ זֶה לְמָה שֶׁכְּתוּב טוֹב אֶרֶץ אֲפִים מְגִבּוֹר וּמִן־שָׁל בְּרוּחוֹ מִלְּכַד עִיר.

וְכֵן בְּאֵרוֹ שֶׁהַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם רוֹצִים בּוֹ אִם שִׁיָּהֵה הַמְּלַמֵּד נִבְזָה אוֹ נִכְבָּד בַּעַל דָּת אוֹ אֵינּוֹ בַּעַל דָּת הוּא חָכְם כִּי זֶה דְּרָף דּוֹרֵשׁ חֻמָּה וְסִמְכוֹ זֶה לְמָה שֶׁכְּתוּב מִכָּל מְלַמְדֵי הַשְּׁפִלְתִּי וְגו' וּרְאִיתֶם מִשָּׁם הוּא כִּי כָּל אוֹת הַמ"ם הִיא מוֹרָה שֶׁלְּמַד כָּל הַחֻמָּוֹת וְלֹא נִטָּה לְבוֹ מִדְּרָף הַתּוֹרָה כָּלֵל כִּי כֵן פֶּתַח בָּהּ מָה אֶתְבַּתִּי תוֹרָתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׁיחֲתִי.

מֵאוֹיְבֵי תַחֲכַמְנִי מִצּוֹתֶיךָ כִּי לַעוֹלָם הִיא לִי. מִכָּל מְלַמְדֵי הַשְּׁפִלְתִּי כִּי עֲדוֹתֶיךָ שִׁיחָה לִי וּשְׁאָר הַפְּסוּקִים נִמְשָׁכִים אֵל זֶה הָעֲנִינּוֹ.

וְהַקְּרוֹב אֶצְלֵי שֶׁמֵּאֲמַר הַתַּנָּא בֶּן זוֹמָא שֶׁאֲמַר אֵי זֶהוּ חָכְם וְכו' בָּא עַל הַפְּסוּק שֶׁאֲמַר הַנְּבִיא אֵל יִתְהַלֵּל חָכְם וְגוֹמַר כִּי שָׁם נִזְכְּרוּ שְׁלֹשָׁתָן וּכְאֵילוֹ הוּא מְפָרֵשׁ סוּף הַפְּסוּק בְּמָה שֶׁהַקְּדִים לֹא וְאֲמַר אֵל יִתְהַלֵּל חָכְם וְגוֹמַר וּמֵאֲמַר הַתַּנָּא הִזָּה הוּא כְּאֵלוֹ אָמַר אֵי זֶהוּ חָכְם שֶׁרְאוּי לְהִתְהַלֵּל בְּחֻמָּתוֹ הַלּוֹמֵד מִכָּל הָאָדָם רוֹצֵה בּוֹ לְדַעַת הָאֱמִת וּלְהַשִּׁיגוֹ עַל הַדְּרָף הַמְּפֹרָשׁ.

ואמר אי זהו עשיר כמו פי רוצה בו אי זהו שראוי להתהלל השמח בחלקו רוצה בו שכל שמחתו הוא בעשירו כמה שהוא חלקו פדרה יהיו לה לבדה ואין לזרים אפה פי אין שמחתו בעשירו בממונו או במדותיו הטובות רק כמה שהוא חלקו לבדו.

והוא שאמר פי תאכל לא שיאכלו זרים פחו פדרה רוב העולם. ומי שנמלט מזה אנשיו טוב לו וזה כולו נכלל למה שאמר הנביא בסוף השכל וידוע אותי.

כמו שהתבאר במקום אחר. סוף דבר כבר התבאר מדבריהם ושלמות המדות ושלמות החכמה קודמין לנבואה.

ואין ספק בזה כי החכמה היא הסבה כי היא המקרבת אותו אל בית השם. והתנא שפא לבאר בבשנה אלו התארים השלשה לפרכוסם הדבר ביניהם שאין שלימות לאדם זולתם כמו שזכר מדבריהם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר שהם הקודמים לשלמות ואינם שלמות כמו שזכרה מדברי ירמיה הנביא באמרו אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגומר.

וכבר תבאר באלה הדברים פי מי שישגי זה תנהג בדרכיו ויעשה חסד משפט וצדקה בארץ פי באלה תפצתי כלומר שישתדל בהנהגת אחרים ביושר ואמת פי זה סעיה מן הנבואה.

ולענין זה רמז התנא באמרו אי זהו מכובד המכבד את הבריות שנא' בו פי מכבדי אכבד ובנוי יקלו וצריף להתבונן עוד בראיתו זאת שהרי זה פסוק הקב"ה אמרו ואיף יביא ראיה ממכבדיו למכבד הבריות.

לפי נראה שפבר התבאר מדבריהם ושלמות המדות ושלמות החכמה קודמים לנבואה. ואין ספק בזה כי החכמה היא הסבה כי היא המקרבת אותו אל בית השם ושמה ידבר עמו וישלחהו אם רצה השם לא זולת זה.

ולפי שהחכמה היא סבה לנבואה אמרו שחכם עדיף מנביא רצו בו שהחכמה בעצמה מצד בחינתה גדולה מן הנבואה בעצמה. והוא כמו שאמרו החכמים שהעלה למעלה מן העלול וזה דבר אין ספק בו לא שירצה בו שישמא נביא שאינו חכם הלא תראה פי כשאמר משה רבינו ע"ה פקד י"י אלהי הרוחות לכל בשור איש על העדה אמר לו הקב"ה קח לה את יהושע בן נון איש אשר רוח אלהים בו רוצה בו רוח חכמה כפי אשר שמש משה רבינו ואשר יצק מים על ידיו לא ימוש מתוף האהל ולפיכך השיגה רוח חכמתו השלמות האחרון שהיא הנבואה והוא שאמר ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וזה בא אחר שפמך משה את את ידיו עליו פי אין כל חכם משיג השלמות הנה אמנם אין משיג השלמות הנה אלא חכם ומוטבע ביצירתו על זה כמו שאמר לירמיה בטרם אצרו בכטן ידעתיה ובטרם תצא מרחם הקדשתיך ואע"פ שהשם יודע כל הטובים והרעים על המושגחים המכונים כונה ראשונה יאמר ידעתיה כמו שאמר על אברהם פי ידעתיו ועל משה רבינו ידעתיה בשם וכשהאיש זוכה אל המעלה הזאת לא ירא מאדם ולא יחת ממנו ולא ידבר במטמוניות אבל יוכיח ויפסר החזק והרפה.

ולפי שאין בבני עמנו מי שידע להוכיח ולא שיוכל להוכיח ולא מי שיקבל תוכחה ארף הגלות. והוא שהוכיח הנביא את הפהגים על הענין הנה ואמר סרתם מן הדור

הכשלתם רבים בתורה שחתם הלוי אמר י"י צבאות יאמר פי סור הגדולים מן הדרך הישרה הוא סבת הלשול רבים בתורה גם הוראתם היא בדרך המכשול שלא ידעו לשמור הדעת והמצות עד שתעשינה דרך בזיון וחלול השם ולא יזהירו על זה והחיים והשלום נעדרים על זה והוא שאמר שחתם ברית הלוי.

ולפיכך בא העונש הגדול מדה כנגד מדה הם בוזים את שמו ונושאים פני אדם בתורה והוא נותן אותם נבזים ושפלים בתוך בני ישראל ולא ישאו פנים אליהם. והוא שאמר וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם כפי אשר אינכם שומרים דרכי ונושאים פנים בתורה.

או רוצה בו שאינכם נושאים פנים לתורה וזה הוא סבת הגלות וסבת אריכותו עד עתה כי כן נפרעין מן הרשעים שמאבדין את העולם כמו שאמרו ז"ל ואבוד העולם וקיומו נאמר על החלק האנושי ממנו לפי שמין אדם נבחר בעולם השפל למציאות הטוב השלם שבו.

ועל השלם שהוא נאמר כל העולם לא נברא אלא בשביל זה לפי שמצד בחירת מין האדם נמצא כל העולם נברא לצרכו. ואחר שהוא פן צריך האדם שישתדל וישית לבו להשיג שלמות האדם מדרגה אחר מדרגה פי כן יושג השלמות מעט מעט כמו שהשיג פנחס בקנאו לאלהיו בבעילה נכרית מפני שהיה העון שהוא בפרהסיא וזה כלל גדול בתורה שגדול עונש העון הקל שבקלים כשיעשה ביד רמה שהוא בלא ספק להכעיס מעונש העון החמור כשיכריחנו יצרו ולא יוכל לעמוד כנגדו.

והמוכיח על העון הגלוי והמקנא עליו שכרו הרבה מאד וירבה משנה ושלום אין קץ לו ולנשמעים אליו כמו שאמרו ז"ל תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי י"י ורב שלום בניך יהי שלום בחילך ושלום בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך למען בית י"י אלהינו אבקשה טוב לך וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

פרשת מטות. הלא מעתה קראת לי אבי אלוף נעורי אתה הנביאים כשהיו מוכיחים ישראל והיו מייעדים להם הגלות לפי עונשם על עזבם השם ית' היו מבטיחים אותם על הגאולה אחר התשובה כדי שלא יתיאשו בגלות לומר אבדה תקונתנו נגזרנו לנו.

ואחר שהתקיימה נבואתם על היעוד הרע לב הפל בטוח ביעודם הטוב וראוי הוא ומחוייב להאמין בו אמונה קיימת מאין הרהור רע ובלבד עם תנאי התשובה שהתנו לנו משה רבינו ושאר הנביאים.

ולפיכך צריך להתעורר בדרכי התשובה ולהתבונן בדברי הנביאים. ונאמר שהנביא ירמיהו קדם לו בהחזקתו עם ישראל אמרו העבד ישראל אם יליד בית הוא מדוע הי' לבו נמצא שהמשיל בפסוק שהוא את השם לישראל פיחוס האדון לעבד ובפסוק הזה שפתחנו בו המשילו ביחוס האב וביחוס הבעל וכמו כן הנפיר שני מיני יחוסים אלה בפסוק א' אחר זה באמרו בהבטחת הגאולה שובו בנים שובבים נאם י"י כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון.

ונאמר שזה פלו על דרך הפלל החשוב שמסרו לנו רבותינו דברה תורה כלשון בני אדם. וזה לפי שפתח הנביא ואמר שמעו נא בית יעקב וכל משפחות בית ישראל וידוע כי בית

הָאָדָם הוּא הַעֲבָדִים וְהָאִשָּׁה וְהַבָּנִים וְשִׁלְשָׁתָן קִנְיֵי הָאָדָם וְאִין מַעֲלָתָם אֲצִלוּ וְלֹא הַשְׁגָּחְתוּ אֲלֵיהֶם בְּמִדְרָגָה אַחַת כִּי הַעֲבָד הוּא בְּמִדְרָגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁהוּא בָּא לוֹ מִבְּחוּץ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ כָּל מְלָאכָה נְמַבְנָה וּפְחוּתָה כְּכַבּוּד הַבַּיִת וּפְנוּת הַזָּבֵל וְכִינִיצָא בְּהֵן וְאַהֲבַת הָאָדוֹן לַעֲבָד אַהֲבַת תּוֹעֵלַת בְּלָבָד וּלְפִיכָף אִין הַשְׁגָּחְתוּ בּוֹ רַק לְהַצִּילוֹ מֵרַעַב בְּלַחֲסָם מְוָרְסָן וְכִינִיצָא בּוֹ וּלְהַצִּילוֹ מִקּוֹר בְּבִגְדֵי הַשָּׁקִים וְנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת וְתֵאבֵד עֲבוּדְתוֹ וְהַעֲבָד הַהוּא עוֹבְדוֹ מִיָּרְאָה וְכְדֵי לְקַבֵּל פָּרַס אִין בֵּינֵיהֶם אַהֲבָה רַק לְתוֹעֵלַת הָאוֹהֵב וְהִיא הָאַהֲבָה הַפְּחוּתָה שֶׁאִין לָהּ קִינְיָא לְפִי שְׂאִינָה בְּלָב.

וְהָאִשָּׁה גַם כֵּן בָּאָה מִבְּחוּץ אֲמָנָם לְפִי הַטָּבַע שֶׁבָּהּ מֵרֵאשִׁי כְּפִי הַמְּגוּפּוֹ כְּדָבָר הַפְּתוּב זֹאת הַפְּעָם עֲצָם מַעֲצָמִי וּבִשְׁרֵי מִבְּשָׂרֵי וְאוֹמֵר וַיְהִי לְבִשְׂרֵי א'. וְיָדוּעַ שֶׁהִיא מִיְּסוּדָתָה לְשִׁרְתוֹ וְלַעֲמֹד לְפָנָיו וְהִיא מְשַׁתְּדֶלֶת לְהַתְיַפּוֹת לְפָנָיו וּלְהַפִּיק רְצוֹנוֹ בְּכָל פְּחָה קֶצֶת מֵאַהֲבָה קֶצֶת מִיָּרְאָה גַם הוּא יֵאָהֲבָנָה וְיִכְבְּדָנָה.

אֲמָנָם הָאַהֲבָה הַהִיא אִינָה גַם כֵּן שֶׁלְמָה כִּי הִיא אַהֲבַת הַנְּאִיָּה וְהַעֲבָד וְהָאִשָּׁה שְׂנִיָּהֶם מִבְּחוּץ אֲבָל הַבֵּן בָּא מִגּוּפּוֹ וְאַהֲבָתוֹ אֶת אָבִיו הִיא אַהֲבַת מַעֲלָה מִפְּנֵי שֶׁהָאָב לְמָדוֹ וְהוֹעִילוֹ וְלֹא לְתַקֵּן גְּמוּלָה יֵאָהֲבָנוּ כִּי כְּבָר עֲשָׂה לוֹ הַטּוֹב וְהוּא עֲשָׂהוּ וְהִנֵּה לוֹ סִבָּה לְהַשִּׁיג אֶת אִשְׁרֵי הַשִּׁיג וְנִאֲשָׁר יִשְׁיג וְהַגְּמוּלָה הַטּוֹב אִשְׁרֵי עָלָיו לְשִׁלְמָה לְאָבִיו הוּא שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁילִים עֲצָמוֹ כִּי זֶה רְצוֹן הָאָב בְּבָנִים וּבְלָבָד לְעוֹשִׂים מַעֲשֵׂיהֶם כְּפִי הַפְּנִינָה הַרְּאוּיָה.

וְכַנְגֵּד שֶׁלְשָׁה קִנְיֵי הָאָדָם בְּבֵית הָאָדָם נִמְצְאוּ שְׁלֹשׁ כְּתוּבֹת בְּמִשְׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵהֶם כְּעֲבָד בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת וּמֵהֶם כְּפִי וְהֵם כְּנֵן וְהֵם כְּנֵן שֶׁלְשָׁה כּוֹחוֹת אִשְׁרֵי לְנַפְשׁ הָאָדָם שֶׁהוּא קִנְיָנוֹ לוֹ זֶה אַחַר זֶה כְּנֵן שֶׁלְשָׁה בָנִים שֶׁנּוֹלְדוּ לְאָדָם וְלַחֲנָה.

הַפֶּחַ הַרְּאוּשׁוֹן מֵהֶם הוּא הַשְּׂכָל הַקִּנְיָנִי שֶׁבּוֹ יִלְמַד הַמְּלָאכּוֹת כְּעֲבוּדַת הָאָדָם וְכִינִיצָא בָּהּ שֶׁהוּא הַכֹּל לְהַתְיַפּוֹת הַגּוּף אִין הַחֲפִץ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁבָּא קִין שֶׁהִנֵּה עוֹבֵד אֲדָמָה וְהוּא אִשְׁרֵי לֹא לֹא עֲשָׂה הַשֵּׁם אֶל מִנְחָתוֹ וְנָע וְנָד הִנֵּה בְּאֶרֶץ אֲבָל לֹא הִתִּיר הַשֵּׁם דָּמוֹ וְנָתַן לוֹ אוֹת לְבִלְתִּי הַפּוֹת אֹתוֹ כָּל מוֹצְאוֹ וְלֹא הִנֵּה לְבֹז כִּי הִנֵּה שֶׁמִּירַת הָאָדוֹן עָלָיו אֲבָל שֶׁמִּירָה פְּחוּתָה כְּפִי גְרִיעוֹת עֲבוּדָתוֹ וְאִם יִשְׂרָאֵל הִנֵּה עַל הַעֲנִיָּן הִנֵּה בְּלָבָד לְקַיִם הַחֲלָק הַשְּׂפָל מִשְׁלִשְׁתַּיִם חֲלָקֵי הַמִּצְוֹת לֹא הִנֵּה לְבֹז וְלֹא הִנֵּה גּוֹלָה מֵאַרְצוֹ.

הַפֶּחַ הַשֵּׁנִי לְנַפְשׁ טוֹב מִזֶּה וְהוּא שֶׁבּוֹ יִחְשׁוּב וְיִשְׁתַּפַּל בְּדָבָר שֶׁיִּרְצֶה לַעֲשׂוֹתוֹ אִם אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ וְאִיִּךְ צָרִיף שֶׁיַּעֲשֶׂה וְזֶה הַפֶּחַ מִקְּנֵה הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַחֲפִץ בּוֹ אֲבָל לֹא לַעֲצָמוֹ כְּמוֹ שֶׁבָּא הַבָּל שֶׁהִנֵּה רוּעָה צָאן.

וְכֵן זֶה הַפֶּחַ מִנְהִיג הַחַי הַנְּהַגָּה יִשְׂרָאֵל וּבִינּוּנִית. וְכִפִּי זֶה הַעֲנִיָּן הִיא הָאִשָּׁה בְּעֲבוּדָתָה אֲצִל בְּעֲלָה וְכְמוֹתָה הַכֶּתֶת הַשְּׂנִית מִבְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם בְּעֲלֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים וְהַכֶּתֶת הַשְּׂלִישִׁי הוּא הַעֲיוּנִי שֶׁבּוֹ יָדַע הָאָדָם הַנְּמַצְאוֹת שֶׁאִינָם מְשַׁמְנוֹת וּבּוֹ יִשְׁיג הַהֲשָׁגָה הָאֲנוּשִׁית וְכַנְגֵּדוֹ בְּבֵית הַבֵּן וְכַנְגֵּדוֹ יָצָא שֶׁתְּ בְּדָמוֹת אָבִיו וְכַנְגֵּדוֹ כֶּתֶת הַחֲכָמִים בְּבִנֵי אָדָם הַיּוֹדְעִים הַשֵּׁם וְהָאוֹהֲבִים וְהַעוֹבְדִים אוֹתוֹ מֵאַהֲבָה.

וּלְפִי שֶׁהַהֲשָׁגָה הַזֹּאת צָרִיכָה מְאֹד לְהַשְׁגֵּת הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְאִי אִפְשָׁר לָהּ זוּלָתָה בָּאוֹ רַב הַמִּצְוֹת עָלֶיהָ עַד שֶׁהִמְכוֹן בְּתוֹרָה אֲצִל רֹב הָעוֹלָם הוּא בְּקִיּוּמָן וְגַם הַחֲכָמִים כָּלֹן מִזְהִירִין עָלֶיהָ.

אָמַנְם בַּמַּעַט רָמְזוּ יַעֲרִירוּ בָּהֶם עַל הַהִשְׁגָּה הַאֲחֵרוֹנָה כְּדֵי שְׂיִתְעוֹרְרוּ לֵה הִיִּחִידִים הַרְאוּם לָהּ. וְאֵל זֶה הַמִּין עֲשֵׂה הַחֲכָם סִפָּר מִשְׁלֵי גַם בְּסִפְרָ קִהְלַת אָמַר רָאָה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ כָּל יְמֵי חַיֵּי הַבְּלָהָ אֲשֶׁר נָתַן לָהּ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כֹּל יְמֵי הַבְּלָהָ כִּי הִיא חִלְקָהּ בַּחַיִּים וּבַעֲמָלָהּ אֲשֶׁר אֶתָּה עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ.

וְזֶה הַכְּתוּב וְהַנְּמֻשָּׁה אֵלָיו בָּא עַל שְׁנֵי פָּנִים גְּלוּי וְנִסְתָּר כְּדָרָה פְּסוּקֵי סִפָּר מִשְׁלֵי וְאִין לַתְּמוּנָה עַל זֶה יַעֲזֵן כִּי נִכְתַּב בְּסִפְרָ קִהְלַת שְׁאִינוּ מְחַנְבֵּר בְּדָרָה מִשְׁלֵי כִּי דָרָה כָּל חֲכָם שְׁטַבְעוּ מְכַרְיָחוֹ לְדַבֵּר כְּפִי הַשְּׁמוֹת וְכָפִי הַמְּלִיצָה וְכָפִי הָעֲנֻנָּה שְׁהַרְגִיל בָּם.

וְנִאָּמַר שְׁהַגְלוּי מִן הַכְּתוּב הַזֶּה בָּא לְהַשְׁלִים הָעֲנֻנָּה שְׁקַדְם לֹו בְּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים הַקּוֹדְמִים לֹו וְהוּא שְׁיֵהָא הָאָדָם שְׁמַח בְּמָה שְׁנָתַן לֹו הַשֵּׁם מִן הַקְּנִינִים הָאוֹבְדִים שְׁהַשִּׁיג בַּעֲמָלוֹ אֲשֶׁר יַעֲמוֹל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ וְהוּא הָעוֹשֶׂה בְּאֵמֶת כִּי כַּאֲשֶׁר לֹא יִזְדַּמֵּן לְאָדָם מָה שְׁיִחַפְּזֵן יִחַפְּזֵן בְּמָה שְׁיִזְדַּמֵּן לֹו וּבְכָל מָה שְׁיִהְיֶה לֹו אוֹ עָלָיו לְפִי שְׁכָל הַהוֹנָה הוּא אֲשֶׁר רָצָה הַשֵּׁם וְזֶה רָצָה בְּאֵמֶרוֹ כִּי כְּבָר רָצָה אֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהָ.

וְהַקְּדִים בַּעֲנֻנָּה זֶה תַּחֲלָה הַמַּאֲכָל וְהַמְּשַׁתָּה כְּפִי קְדִימַת צְוֹרָה הַמְּזוּן אֵל צְוֹרָה הַמְּלַבּוּשׁ וְשְׁנֵייהֶם צְרִיכִים לְכָל אָדָם בְּכָל זְמַן וְאֶחָד כֹּף הַזְּכִיר הַמְּשִׁיחָה שְׁהִיא צְרִיכָה לְאָדָם בְּזַמְנָיִם וְכָל מָה שְׁהוּא מְמִינָה כְּרַחֲצָה וְשָׂאָר הַנְּאוֹת הַתַּעֲנוּגִים.

וְרָאָה גַם רָאָה כִּי בְּמְזוּן הַזְּכִיר הַלְּחָם וְהַיַּיִן בְּלִבְד שְׁהֵם הַמְּסַפִּיקִים לְמִסְתַּפֵּק וְהֵם צְרִיף לְכָל וּבַמְּלַבּוּשׁ הַזְּכִיר לְבוֹן הַבְּגָדִים לְפִי שְׁלַבּוֹן הַבְּגָדִים וְרַחֲצָתָם יָקַל עַל הָאָדָם וְהוּא הַנּוֹי הַשְּׁנוּהַ בְּכָל.

וְכֵן בַּתַּעֲנוּגִים הַזְּכִיר מְשִׁיחַת הַשָּׁמֶן הַקְּלָה גַם כֵּן עַל הָאָדָם וְזֶה כָּלוֹ לְהַעֲרִיר הָאָדָם עַל זֶה הַסְּתַפְּקוֹת וְשִׁלָּא לְרַדּוֹף הַתַּאֲוֹת וְשִׁלָּא לְבַקֵּשׁ הַמְּנוֹתְרוֹת. וְלְפִי שְׁהָאָדָם צְרִיף לֹו לְהִיּוֹת עֹזֵר כְּנִגְדּוֹ לְקִיּוּם גּוֹפּוֹ וּמִינּוֹ יוֹתֵר מִכָּל בַּעֲלֵי חַיִּים כְּמוֹ שְׁאָמַר לֹא טוֹב הִיּוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֲעֲשֶׂה לֹו עֹזֵר כְּנִגְדּוֹ כְּמוֹ שְׁהַתְּבָאָר בְּפָרְשַׁת אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ שְׁעַל הָעֲנֻנָּה הַזֶּה בָּא הַסְּפּוּר בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית שְׁהָאִשָּׁה נִבְרָאָה מְצַלַּע הָאָדָם לְהִיּוֹת הָאִשָּׁה נִשְׁמַעַת אֵלָיו וְלְהִיּוֹת תְּשׁוּקָתָהּ אֵל אִשָּׁה וְהוּא יִמְשׁוֹל בָּהּ מִמְּשַׁלָּה הַרְאוּיָה לְפִיכָף הַשְּׁלִים הַחֲכָם וְאָמַר רָאָה חַיִּים וְגו' רָצָה בּוֹ שְׂיִתְעוֹרֵר הָאָדָם מִהַתְּנַהֵג בְּדָרָה חַיִּים וְשְׁלוּם כָּל יְמֵי הַבְּלוֹ שְׁהֵם יְמֵי הָעוֹלָם הַזֶּה עִם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ לְהִיּוֹת לֹו לְאִשָּׁה וְאֲשֶׁר נָתַנָּה אֲשֶׁר רָצָה אֶת מַעֲשָׂיו תַּחַת הַשָּׁמַשׁ רוֹצָה בּוֹ שְׁהַשֵּׁם בְּחַר אוֹתָהּ לְהִיּוֹת חִלְקוֹ מִכָּל קְנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה כֹּל יְמֵי עֲמָדוֹ שְׁם וַיֵּשׁ לֹו לְרִאוֹת הַחַיִּים וְהַשְּׁלוּם עִמָּה כִּי הִיא חִלְקָהּ מִחִלְקֵי וְעֲצָם מַעֲצָמֵי וּבְשָׂר מִבְּשָׂרוֹ וְהוּא אָמַר כִּי הִיא חִלְקָהּ בַּחַיִּים.

וְלְפִי שְׁהָאִשָּׁה נִבְרָאָה לְעֹזֵר הָאָדָם וְהִנֵּה הַצְּוֹרָה מְמַשְׁלָתוֹ בָּהּ פַּחַת מַעֲלַת צְוֹרָתָה מִמַּעֲלַת צְוֹרַת הָאָדָם עַל הָרוּב וְשֵׁם בְּטַבְעָה שְׁתַּהֲיֶה עוֹבְדַת אֶת בַּעֲלָהּ מֵאֶהְבָּה וּמִרְאָה לְהַתְּמִיד שְׁלוּם הַבֵּית עַד שְׁהַתּוֹרָה אֲשֶׁר כָּל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוּם הַקְּלָה עוֹל מַצְנַת עֲשֵׂה שְׁהַזְּמַן גְּרָמָא מַעַל הָאִשָּׁה כְּמוֹ שְׁהַתְּאֵמַת מִן הַקְּבָלָה לְפִי שְׁאֵם הִיְתָה חַיִּיבַת בְּהֵן הִיְתָה טְרוּדָה בְּקִיּוּמָן בְּזַמְנֵיהֶן וְלֹא הִנֵּה לָהּ פְּנָאֵי לְעַבּוֹד בַּעֲלָהּ וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָתָה הַבֵּית וְהִיוּ בְּאִין לִידֵי קִטְטָה.

מְצוֹרָה אֵל כִּי לְפִי מַעוּט שְׁכָלָה מַעֲטָה מְצוֹנְתִיהָ הַבָּאוֹת לְהַעֲרִיר עַל הַשְּׁגַת הַשְּׁלָמוֹת וְהַמִּין מִן הַמְּצוֹת הַזְּמַנִּיּוֹת הוּא רָאוּי יוֹתֵר לְהַקְּל בּוֹ לְפִי שְׁהַמִּין הָאֶחָד מְכּוּן לְעַצְמוֹ יוֹתֵר.

וכן לפי שלום הבית אסר לאיש דודתו והתיר לאשה דודה כי הטבע נותן שימשלו
השורשים בענפים ואלו הנה האדם נושא דודתו היתה האשה מושלת בבעלה הפך מה
שהיתה הפונה אבל פשתנשא האשה לדודה כל שכן שהיא נכנעת לו ותכון הממשלה
לאיש והוא שחפבו רבותינו ז"ל שישא אדם את בת אחותו.

ועל הדרך הנזכר נתנה התורה רשות ביד הבעל להפר נדרי אשתו. והנדרים שבידו להפר
הם על שני מינים.

המין האחד דברים שיש בהם ענוי נפש האשה שאם תתקנים הנדר ההוא תצטרע האשה
בו וימעט שלום הבית כאלו נדרה שלא לאכול בשר ושלל לשמות יין או אחד ממני
המאכל או ממני המשקה.

והמין השני דברים שבינו לבינה ר"ל שתמנע בנדר דבר מהדברים המהנים אותו
והמשמחים אותו כאלו נדרה שלא תכחל או שלא תתקשט או שלא תלבש בגדי צבעונים
וכיוצא בזה.

ואחר שהתורה נתנה רשות ביד הבעל על שני המינים הנזכרים ראוי להתעורר בו ולדעת
שעל האיש לשמור האשה מענות נפשה כל שכן שאין ראוי לו לענותה כי כפי קרבתה
אליו מוטל עליו להעמידה בשלום.

ונה יורנו המין שיש בו ענוי נפש. והמין שבינו לבינה יורנו שעל האשה להשתדל בכל
אשר יתנה בו בעלה וימצא בו נחת רוח אבל בשאר דברים יניחנה לרצונה ולא יעשה
לה כמשפט הבת כי הבת שהיא פחותה מאחת עשרה שנה אע"פ שיודעת לשם מי נדרה
ולשם מי הקדישה אין נדרה נדר ואין הקדישה הקדש ואם נכנסה בשמים עשרה יודעת
לשם מי נדרה או היא מבת שמים עשרה ולמעלה עד שתבגר אע"פ שאינה יודעת לשם
מי נדרה נדרה נדר והרשות ביד האב להפר את כל נדריה לפי שעל האב ללמד בתו דרך
ישרה ומישר דרכיה שלא תהא נדרנית.

ולפי הענין הנזכר חלקה תורה בין איש לאשתו ובין אב לבתו שהפונה באיש לראות
חיים עם האשה כמו שהורה פשוטו של כתוב אבל לפי משלו בא להעיר האדם על החיים
האמתיים הנצחי שצריך שישים עיונו והשגחתו בהם בעודו עם אשתו הדבקה אצלו והיא
החומר כי היא חלקו על דרך שאמרו יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעולם הזה מכל
חיי העולם הבא לפי שבעולם הבא יאכל מה שבשול בעולם הזה לא זולתו.

ואם האדם טורח יום או יומים לבשל בערב שבת מה שיאכל בשבת כל שכן וכל שכן
שיש לו לטרוח בעולם הזה שהוא קצר יום כדי לשבוע ולהתענג בעולם הבא שפלו שבת
לי"י.

ואחר שאין האדם יודע באי זה יום ימות צריך שיהיו כל ימי האדם בתשובה כמו שצונו
ז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך. והוא שאמר החכם בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגומר.

רוצה בו שתהיינה מדותיו בלא שום דופי. ולהעיר על הענין הזה צונו התורה על כבוד
בגדים והנהיגו ללבוש טלית לבנה נאה כי הלבוש במקום המדות הנאות.

ובנגד זה הצריכו למי שיצרו מושל בו ללבוש שחורים כדי שישוב בתשובה פי כשם שהזכיות נמשלות בלובן ובאור כן העונות ראוי להמשילם בשחורות ובחושך כמו שאמר ורשעים בחושך ידמו.

והפסיל בחושך ילך. אל תראוני שאני שחחורת.

והערה זו היא על דרך פי פשעי אני אדע וחסאתי נגדי תמיד והוא הרמז ברצועות שחורות של תפילין. מצורף אל זה שראוי לבעלתשובה שיתאבל ויצטער על חטאיו כמו שאמר מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו.

ולפיכך הצריכוהו ללבוש בגדי אבל ולפי הדרך הנופרים הנהיגו ללבוש שחורים וקצתם ללבוש לבנים. השחורים מצד התשובה מן המעשים הרעים והלבנים מצד רדיפת המעשים הטובים.

והוא המכנו באמרו בכל עת יהיו בגדי לבנים. וסמך לו ושמן על ראשך אל יחסר רצה בו שהענוה שהוא השמן הטוב שהיא המביאה לידי רוח הקדש אל יחסר על ראשו.

וכשם שאי אפשר לזכות לחיי העולם הבא אלא עם התשובה כך אי אפשר לגאולה בלעדיה. והוא שאמר הנביא שובו בני שובבים נאם י"י כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון.

ואע"פ שהפסוק הזה סובל לפרש שהשרידים אשר י"י קורא הוא אשר יביא אותם ציון אמנם הפירוש המפורסם בו לכול הוא הטוב שנאמר בו והוא שאפילו לא ימצא בתוך עיר אחת רק אחד או בתוך משפחה ממשפחות הגוים רק שנים יקח אותם השם בעת הגאולה ויביא אותם ציון.

המקום יקרב אותו הזמן במהרה בימינו אמן. פרשת דברים פה אמר י"י צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה והאמת והשלום אהבו.

לפי הענין שהנהיגו לומר פסוק זה בהזכרת הצומות ולפי מה שאמרו עליו רבותינו ז"ל נראה ששני פנים יש לו. האחד כפי הדרש להודיע שאחרי הגאולה יבטלו הצומות האלה ויקבעו בהם ימים טובים וכן ראוי לפי מה שנהגו בני אדם פי כשיעברו ימי הצרה והפכו מגון לשמחה לבעליהן.

ולפי הדרש בא הכתוב הזה דרך הגדה ויפודש יהי לבית יהודה כן יהיה לעתיד אחר הגאולה שאי אפשר לה רק אחר אהבת האמת והשלום והוא שאמר והאמת והשלום אהבו. וכבר אמרו ז"ל שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ופשוטו של מקרא זה בא דרך מענה למה שקדם בדברי זכריה הנביא על זה שאלו הפהנים הנביא האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים ר"ל על היום הזה שנקבע בחדש החמישי והוא ט' באב לבכיה לדורות ולמניעת מאכל ומשתה ופרישת כל תענוג.

והוא שאמר הנזר רוצה בו הפרישות והוא שתרגם ונתן האתמנע נפשי מתפנוקי או אפשר שרוצה בו ההפלה פי כן יאמר עד להפליג בדברים שמרבים בו וכן מצאנו פתוב בדברים שכבר היו מפליגין בו וענה אותו השם תחלה ואמר אמור אל כל עם הארץ ואל

הַפְּהָנִים לֵאמֹר כִּי צַמְתֶּם וְסָפוּד בַּחֲמִישֵׁי וּבִשְׁבִיעֵי זֶה שְׁבָעִים שָׁנָה הָצוּם צַמְתוּנִי אֲנִי וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלֹא אַתֶּם הָאֲנֹכְלִים וְאַתֶּם הַשְּׁנוֹתִים.

וְאַחֵר זֶה אָמַר מִשְׁפֹּט אֲמַת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְהִנְמִשְׁקוּ אֵל זֶה מִזֶּה הַמִּין מִהַמְּצוֹת. וְעַתָּה רְאוּי לְהִתְבּוֹנֵן בְּכֹנֶנֶת הַמֶּאֱמָר הַזֶּה שְׁאֵם יִרְצֶה בּוֹ שְׁאִין הָצוּם לְתוֹעֵלַת הַשֵּׁם יִתַּע' רַק לְתוֹעֵלַתְנוּ כִּן אֵין מִשְׁפֹּט אֲמַת וְלֹא דְבַר אֶחָד נִמְצָא לְתוֹעֵלַתוֹ רַק לְתוֹעֵלַתְנוּ כְּמוֹ שְׁאָמַר בַּתּוֹרָה וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה י"י אֱלֹהֵיךָ שְׂוֹאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לִירְאָה וְגו'.

וְאָמַר בְּסוֹף הַעֲנִן לְשִׁמּוֹר אֶת מִצְוֹת י"י וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ. וְאָמַר הֵן לִי"י אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם.

וְאִם יִרְצֶה בּוֹ שְׁאִין הָצוּם לְשֵׁם לְפִי שְׁאִינוֹ מִצְוָה מִן הַשֵּׁם כְּמִשְׁפֹּט אֲמַת וְחֶסֶד וְרַחֲמִים הֲלֹא הַקְּבִלָה הָאֲמַתִּית בְּאֶרֶה לָנוּ שְׁמִצְוָה הִיא מִן הַתּוֹרָה לְהַרְיֵעַ וּלְזַעֲקֵךְ וּלְהַתְּפַלֵּל עַל כָּל צָרָה כְּמוֹ שְׁבָא בְּבֹאֹר וְהַרְעוּתֶם וְנִזְכַּרְתֶּם לְפָנַי י"י אֱלֹהֵיכֶם.

וְזֶה הַיּוֹם שְׁאֲרַעוּבּוֹ כְּמָה צְרוּת לְיִשְׂרָאֵל רְאוּי הוּא בְּלֹא סֶפֶק לְהַתְּעַנּוֹת בּוֹ וּלְהוֹדוֹת וּלְהַתְּנוֹדוֹת אֶת עוֹנֵינוּ וְאֶת עוֹן אֲבוֹתֵינוּ כְּאֲשֶׁר נִהְגְּנוּ בּוֹ. וְאַחֵר שְׁנֵה הָצוּם הוּא בְּדַבַּר הַשֵּׁם מָה יִרְצֶה בְּאֲמָרוֹ הָצוּם צַמְתוּנִי אֲנִי.

וְנִאָּמַר שְׁנֵה בָּא עַל דְּרָךְ תּוֹכַחָה כְּדָרְךָ שְׁבָא בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים כְּאֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הָעָם לְעַבּוֹד אֶת הַשֵּׁם כְּרְאוּי וְכָל יִרְאָתֶם מִצְנַת אֲנָשִׁים מְלֻמְדָה כִּי בְּחִלִּי זֶה מִתּוֹ רַבִּים. וְעוֹד אֲנַחְנוּ מְכַבִּידִים הַחִלִּי הַזֶּה וְעַל זֶה הַעֲנִן פֶּתַח יִשְׁעֶיהָ וְאָמַר יָדַע שׂוֹר קוֹנְהוֹ וְחִמּוֹר אֲבוֹס בְּעֵלְיוֹ יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עֲמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן.

לְפִי שְׁיָדוּעַ שְׁהַשׂוֹר וְהַחִמּוֹר נִמְצָאִים עַל הָרֹב אֲצֵל הָאָדָם לְעַבּוֹדָתוֹ וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה וְאוֹכְלִין קִמְעָה וְכַח דְּמִיּוֹנָם חֲלוּשׁ וְעַם זֶה הַשׂוֹר שָׂרַב תְּבוּאוֹת בְּכַח שׂוֹר בְּחַרִּישָׁה בְּעַת הַזְּרִיעָה וְהַדִּישָׁה בְּעַת הַקְּצִיר וְלֹא יֵאָכְלִינוּ בְּעֵלְיוֹ רַק הַתְּבֵן הַיּוֹצֵא עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה וְהוּא מִרְגִּישׁ לְדַעַת וּלְהַפִּיר הַקּוֹנָה אוֹתוֹ עַד שְׁיָשׁוּב אֵלָיו וְאִם יַעֲזֹבֵנוּ בַּשְּׂדוֹת וְכֵן הַחִמּוֹר יָשׁוּב לְאֲבוֹס בְּעֵלְיוֹ וְאִם יִטְרִיחֵהוּ כָּל הַיּוֹם וַיִּפְהוּ.

וְיִשְׂרָאֵל לֹא שֵׁת לְבוֹ לְדַעַת אֲשֶׁר קָנְהוּ וַיִּכּוֹנְגְהוּ וְלֹא הִתְבּוֹנֵן לְדַעַת הָאֲבוֹס שְׁבוֹ מֵאֲכָלוֹ וְהוּא הַתּוֹרָה וְהִנְמִשְׁקוּ אֵלֶיהָ מִגְּמוּל הָעוֹלָם הַבָּא עַד שְׁאֲפִילוֹ בְּעֵלֵי הַמַּעֲשִׂים לֹא יִרְגִּישׁוּ בְּמָה שְׁיַעֲשׂוּ מָה הֵם עוֹשִׂים וְלָמָּה עוֹשִׂים אוֹתוֹ.

וְכְמוֹ כֵּן הַתְּלַמִּידִים לוֹמְדִים עַל הַדְּרָךְ הַזֶּה וְאֵין זֶה פְּנֵי הַתּוֹרָה. וְהוּא שְׁאָמַר הָאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עֲמוּנְךָ לְמָה לִי רַב זְבַחֲכֶם וּשְׂאֵר הַפְּסוּקִים הַנִּמְשָׁכִים לְזֶה וְחַתֶּם בּוֹ לְמַדּוֹ הֵיטֵב דְּרָשׁוּ מִשְׁפֹּט וְגו'.

כִּי זֶה הוּא חֶפֶץ הַשֵּׁם בַּתּוֹרָה הַלְמוּד בָּהּ הֵיטֵב וּלְדַרוֹשׁ הַמִּשְׁפֹּט לְעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים מִמְּוֹצְעִים הַמְּקַנִּים מַעֲלוֹת הַמְּדוֹת הַצְּרִיכוֹת לְהַקְדִּים אֵל מַעֲלַת הַיְדִיעָה וְהַשְׁכָּל. וְהַחֶכֶם שֶׁהִתְחַבְּרָתִי עִמּוֹ אָמַר כִּי זֶה הַפְּסוּק בָּא לְהַפְּלִים יִשְׂרָאֵל בְּעֲנִין הַקְּדוּם לְאֹמַת הַצְּאֵבָה שֶׁהִיְתָה בְּלֹא דַת וּלְהַרְחִיק אֲמוּנָתָם וְחֻקֵּיהֶם נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהִנֵּה רְאוּי לְמַקְבְּלֵי הַתּוֹרָה לְדַעַת

ולהשפיל יותר ויותר מהאנמה ההיא לפי שהתורה תמימה מחכימת פתי וכאשר חטא ישראל הנה רע מהקודמים והוא שאמר ידע שור קונהו וגו'.

כי בא שור לרמזו על חכמיהם הקודמים שהיו יודעים ומכירים מנהיג העולם וכפי שפול דעת ההמון היו אומרים להם מה שהיו אומרים עד שהיו משיגין מהם להם חוקם כמו שפא הספור בכהנים ברעב מצרים ואותם אנשי ההמון לא היו משיגים רק האבוס שחיהם ממנו והם השמים וצבאם וכפי מעוט הפרתם המשיל אותם לחמור הנושא משך הזרע לא לשור שרב תבואה בכחו.

והוא בא להעיר על השכל והידיעה וכן יאמר לפי גזרת השם על החכמה העיונית מגזרת תשורי מראש אמנה וכן נוכל לומר על דבר החכם שאמר באין אלפים אבוס בר שהוא גם כן מגזרת אלוף אם פן השור הוא נאות לענין כפי טבעו במלאכת האדם וכפי גזרת שמו כן החמור ידוע כי הוא למשא וצריך להערו רבות מתמידות ושמו נגזר מחומר ולפיכך יאות להמשיל בו ההמוניים הנושאים משא המצות והאמונה בדרך קבלה.

וכפי הענין הנזכר אמר גם פן ישעיהו על הדור הטוב מישראל בהיות בהם צדיקים וחכמים ובעלי המעשים אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור ותרגם יונתן טוביכון צדיקאי עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמין לדזרעין על שקאי משלחין לאדרכא בתורא ולמרדי בחמרא.

ורבותינו ז"ל אמרו אין זריעה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים. משלחי רגל השור והחמור לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה בחמור למשאוי וכשור לעול.

זה פלו כפי הענין הנזכר בדבר הנביא ישעיהו ידע שור וגו'. שפא להפלים אותם על הידיעה ועל קיום המצות כי כבר בארנו שהתורה באה לישראל בדרך הנהגת הרופא הטוב המשגיח והמשפדל בהנהגת האיש שפסר עצמו בידו.

והוא שאמר תחילה במצות מרה שניתנו בה שבת ודינין כי אני י"י רופאך. וידוע שהרופא מזהירו תחלה להתנהג במזון הממוצע הראוי להעמיד בריאותו ולהאריך חייו פלחם ויין וכיוצא בהו.

וכפי המזון הזה באו מצות בתורה למזון הנפש ולהמציא לו החיים האמתיים פידיעת השם ויחודו ואהבתו וההליכה בדרךיו בעשות חסד ומשפט וצדקה וזה המזון נתן תחלה לאדם הראשון ולנח ולשם ושאר יחידים שפדורות הראשונים.

ועל המזון הזה התעורר אברהם אבינו לצאת מארצו ומבית אביו ובו עשו הוא ואשתו הנפש בחרו. ולפי שהאדם קץ בלחם לבדו ובשאר המזונות הממוצעים מערב לו הרופא דברים אחרים כתבלין ודברים חמוצים ומלוחים וכיוצא בהם להעיר התאנה לאכול הממוצע כפי הצורך וכפי דברים אלו באו קצת מצות בתורה כתבלין וציצית ומזונה וכיוצא בהם להעיר על המצות הקודמות ועל שני המינים האלו יאמר שחפץ השם בהם.

ואמנם המין הראשון הוא על הפננה הראשונה כמו שהפננה הראשונה לרופא הוא במזון הממוצע וזה פולו פשהאיש הוא במתפנת הבריאות אבל כאשר יחלה ויצא מיושר

הבריאות נאכילה או ישקוהו הרופא דברים מרים או חדים מה שהיה מונע ממנו מאד בעוד שהי' בריא לפי שהיה מזיק לו או ממית אותו ועתה הוא נותן אותו להשיבו אל הנכונה.

וכפי הדברים האלו באו קצת מצות התורה פקרבנות הכפרה וכצום והתרועה בו ושאר ענויי הנפש הסיה וכיוצא בהן. וזה המין אין חפץ השם בו כמו שאמר ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי.

ואמר הירצה י"י באלפי אילים ורבים כמוהו. כי כמו שרצה השם להמציא האדם פן רצה שיעמך ויחיה כפי הטבע הנתן לו לא שיענה נפשו ויקצר חיו באחד ממייני הקיצור ולא שיקלה ממנו בשרו פר וכבש וכיוצא בזה אבל רצון השם שיהיה כפי צרכו ויעשה הטוב והישר ואז ישיג הפונה במצות שנתנו לטוב לו.

והוא שאמר אביה הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו לפי שמתוך עשותו משפט וצדקה ילך בדרכי השם וידעהו כמו שאמר דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם י"י והדעת אותו הוא המבוקש מאדם ואשר חפץ השם בו לא זולתו כמו שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני י"י עושה חסד משפט וצדקה בארץ.

וכבר כתב הרב המורה שלא הספיק לו בזה הפתוב לבאר שהשגתו בלבד היא תכלית השלמות שבו ראוי להתהלל כי אילו הייתה זאת פונתוהיה אומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי והיה פוסק דבריו או היה אומר כי אני אחד או כי אין לו תמונה וכיוצא בזה אבל אמר שאין להתהלל רק בהשגתו ובידיעת דרכיו ותארי ר"ל פעולותיו כמו שהתבאר באמרו הודיעני נא את דרכיך ובאר לנו בפסוק זה שהפעולות הן שראוי לדעת אותן ולעשות כיוצא בהן הן חסד משפט וצדקה.

זהו לשון הרב רבינו. ונראה מדבריו כי הפתוב חסר וי"ו והוא כאלו אמר השכל וידוע אותי וכי אני י"י וגו'.

ופירושו טוב מאד אין להרהר אחריו אבל אין צריך לומר שיש שם חסרון אות כי אחר שאמר השכל וידוע אותי באר מה היא הידיעה והיא ואמר שידע כי אני י"י עושה חסד וגו'. אמרו כי אני י"י הורה שישגי מציאותו המהניבת כמו שבאר הרב המורה שזה השם המפורש מורה על אמתת הווייתו.

ואמרו עושה חסד משפט וצדקה בארץ הורה שידע וישגי דרכיו עם ברואיו בארץ והדרכים הן המודיעים אותו ומי שמשיג זה יתנהג בדרכיו אלה שחפץ השם בהם להעמיד הארץ והוא שאמר כי באלה חפצתי.

וכתב הרב המורה ואמר בחסד משפט וצדקה חפצתי נאם י"י רוצה בו שפונתי שיעצא מלפני חסד ומשפט וצדקה בארץ זהו לשונו בסוף ספרו ושם הקדים מה שנאמר בבראשית רבה חפצי וחפציה לא ישוו בה ובארו הם חפצי אלו מצות ומעשים טובים ונראה שמה הפסוק הוציאהו מאמרו כי באלה חפצתי כמו שפרשו הרב המורה אם פן אמרם ז"ל אלא כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגו' רוצים בו ששלמות האדם הוא בהשפילו השכל האמתי ובידיעת השם כפי השגת ידיעת האדם בו ובהשגתו עד שילך

בְּדַרְכֵי מִתּוֹךְ יִדְעֶתוּ וְלֹא בְּהִלִּיכָה הֵיחֵא הִיא הַשְּׁלֵמוֹת רַק בְּהִשְׁגָּתוֹ הַשֵּׁם וּדְרָכָיו וְלִכְתּוֹ בְּדַרְכֵי הִיא רְאָיָה עַל דַּעְתּוֹ אוֹתוֹ.

וְכִפִּי זֶה הָעֲנִין אָמַר הֲלֹא הִיא הַדַּעַת אוֹתִי. הִנֵּה הַתְּבַאֵר שְׁחַפֵּץ הַשֵּׁם בְּתוֹרָה הוּא בְּזֶה הַמִּין מִן הַמַּצְנָה לֹא בְּצוּמוֹת וְכִינְצָא בָּם וְהוּא שְׁרָצָה בְּאֲמָרוֹ צְמַתוֹנִי אֲנִי וְגו'.

וְגַם כָּל הָעֲנִין הַנִּזְכָּר שֵׁם וְרוּצָה בּוֹ שְׂאִין חֲפָצֵי וְרָצוֹנֵי הָרָאוֹן בְּצוּם לְפִי שְׂאִינוֹ מִמְשַׁלְמֵי הָאִישׁ וְאִינוֹ עַל דְּרָךְ הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִּיָּה שֶׁהוּא לְצוּרָה הַחֲלֶפֶת הַדְּבָרִים הַמְּנֻחָמִים בְּגוֹף הָאָדָם וְכִמוֹ כֵּן הַצוּם הוּא שְׂיִתְקֵן הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר עוֹת בְּסוּרוֹ מִדְּרָךְ הַיְשָׁרָה וְהוּא שְׂאֵמַר צוּם הַרְבִּיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֶשְׂרִי יִהְיוּ לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וְגו'.

רוּצָה בּוֹ וְלֹאֵי שְׂיִהְיוּ לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמֻנְעָדִים טוֹבִים וּבְלִבְד שְׂתִּאֲהָבוּ אֶת הָאֲמָת וְהַשְּׁלוֹם. וְכִבֵּר בְּאֵר הַרְבַּ רַבִּינוֹ כִּי הָאֲמָת יָבֵא עַל הַמַּעֲלוֹת הַשְּׁכָלִיּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהֵן אֲמַתִּיּוֹת לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְהַשְּׁלוֹם יָבֵא עַל הַמַּעֲלוֹת הַמַּדּוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם יִהְיֶה הַשְּׁלוֹם בְּעוֹלָם זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ.

וְהָרָאוֹי לֹמַר בּוֹ לְפִי פִּירוּשׁוֹ הַטּוֹב שְׂמַעֲלוֹת הַמַּדּוֹת נִקְרְאוֹת שְׁלוֹם לְפִי שֶׁהֵן שְׁלוֹת הַנֶּפֶשׁ וּבְרִיאוֹתָהּ כְּמוֹ שְׂיִצָּר הַרַע בְּפִחִיתוֹת הַמַּדּוֹת יִקְרָא חֲלִי וְכִמוֹ שֶׁהַחוֹלָה צָרִיךְ לְקַבֵּל הַמְּשָׁקִים וְהַמְּרַקְחוֹת לְשׁוֹב לְבְרִיאוֹתָהּ כֵּן חוֹלֵי הַנֶּפֶשׁוֹת וְהֵם הַחֲטָאִים צָרִיכִים לְרַפּוּאוֹת הַתְּשׁוּבָה עִם הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים כְּמוֹ שְׂנֵאָמַר וְשָׁב וּרְפָא לוֹ וְלֹא שָׁק וְלֹא תַעֲנִית גּוֹרְמִים אֲלֵא תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים גּוֹרְמִין שְׁלֵא נֵאָמַר בְּאֲנָשִׁי נִינְהֵנִירָא אֶת שְׁקָם וְאֶת תַּעֲנִיתָם אֲלֵא נִירָא אֶת מַעֲשִׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְּרָכָם הַרַעָה וּמִן הַחֲטָאִים אֲשֶׁר בְּכַפִּיהֶם.

וְאֵל יִתְנַאֵשׁ הַחוּטָא וְיֵאמַר וּמָה תוֹעִיל לִי הַתְּשׁוּבָה וְכִבֵּר חֲטָאֵי מְאֹד וְלֹא אוֹכַל לַעֲלוֹת לְמוֹשֵׁב הַצְּדִיקִים שְׁהִרִי בָּאָה הַקְּבֵלָה הָאֲמַתִּית מִקּוֹם שְׂבַעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִים צְדִיקִים גְּמוּרִים אֵינָן עוֹמְדִים.

וְזֶה לְפִי שֶׁהַשֵּׁב מְכַרִּיחַ טְבַעוֹ וְנִלְחָם בְּיִצְרוֹ לְכַבּוֹד יוֹצְרוֹ וְזֶה הַדַּעַת מִפְּנֻרְסָם בֵּין הָאֲנוּמוֹת. וְהַנְּבִיא יְחֻזְקָאֵל אָמַר בְּבִאוֹר שֶׁהַשֵּׁב מִדְּרָכּוֹ הַרַעָה אֲפִילוֹ הִיָּה רָשָׁע גְּמוּר יִנְכָּה לְחַיִּים גְּמוּרִים.

הוּא שְׂכַתוֹב וּבְשׁוֹב רָשָׁע מְרַשְׁעֵתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְיַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה הוּא אֶת נַפְשׁוֹ יַחֲיָה. וְהַמַּחֲיָה נַפְשׁוֹ הוּא שְׁזוּכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

וְאֵל יֵאמַר הַחוּטָא הַמְּתַמֵּיד עַל חֲטָאוֹ זְמַן רַב אֵיךְ אוֹכַל לְשׁוֹב אֵל י"י וְאֲנִי כִּמְהָ שְׁנִים הִלְכְּתִי הַלּוֹךְ וְרַחֲוֹק מִמְּנוֹ וְרַב הַדְּרָךְ בֵּינִי וּבֵינּוֹ לֹא כֵּן כִּי קָרוֹב הַשֵּׁם לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בְּאֲמָת וּבְלִבְד שְׂיִהְיוּ הַקִּיר הַמְּבַדִּיל שֶׁהוּא הָעוֹן כְּמוֹ שְׂאֵמַר עַל הַרְשָׁעִים הַמַּחֲזִיקִים בְּרָשָׁעִים עוֹנֵתִיכֶם הִיוּ מְבַדְּלִים בֵּינֵיכֶם וּבֵין אֲלֵהֵיכֶם וּבְשׁוֹבְכֶם יֵאמַר אִם תְּשׁוּב וְשָׂרָאֵל נֵאָוֵם ד' אֵלֵי תְשׁוּב רּוּצָה בּוֹ כִּי מִיָּד שְׂתִּשׁוּב אִתָּה דְבַק בִּי.

וְכַשֵּׁם שְׂאִין תְּפִלָּתְכֶם נִשְׁמַעַת בְּעוֹדְכֶם בְּרָשָׁעִים אֲבָל תְּפִלָּתְכֶם תוֹעֵבָה כְּמוֹ שְׂאֵמַר גַּם כִּי תִרְבּוּ תְּפִלָּה אֵינְנִי שׁוֹמַעַת כֵּן בְּשׁוֹבְכֶם נִשְׁמַעַת מִיָּד כְּמוֹ שְׂנֵאָמַר וְהִיָּה טָרָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשָׁמַע.

ואל יאמר השב די לי אם אזהר מהיום מן העונות הגדולים לא כן כי אין התשובה נשלמת בזה אבל צריך שיעזוב כל מדה פחותה פרוב מאכל נרב משתה ורדיפת תענוגי הגוף ורבוני המון נרב הדבור והשחוק וכל היתרונות שהם דרכי הרשע כמו שאמר ובטן רשעים תחסר שהוא רמז על בקשת היתרונות.

ונדרה תשובה זו בקש הנביא באמרו יעזוב רשע דרכו והוא שיעזוב כל המדות הפחותות וישגי המדות החשובות הנקראות שלום. וכן צריך שיעזוב כל אמונה פחותה ואפילו המתשבה והרהור עליה והוא שבקש באמרו ואיש און מחשבותיו ובזה ישיג המעלות השכליות הנקראות אמת.

ועל ענין זה צוה הנביא גם כן ואמר והאמת והשלום אהבו כמו שפירש הרב רבינו ז"ל. וכמו כן פירש מה שאמר התנא על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת והשלום ואמר שהדין הוא הנהגת המדינה ביושר והאמת הוא המעלות השכליות והשלום מעלות המדות.

ואני תמה אם זה התנא בא ללמדנו זה מעתה והלא זה בעצמו אמר שמעון הצדיק בראש הפרק שהוא ועוד אחר שהשלום בא לכלול מעלות המדות הלא בא בכלל שהוא הדין שהוא הנהגת המדינה ביושר ולא היה צריך לזכרו ועוד כי לפי הפירוש הזה היה מקוצר זה התנא במצות השומרות האמונה הן שכלל אותן שמעון הצדיק בעבודה.

ולפיכך נראה אצלי שזה התנא פרט התורה המדינית השונה לכל ועל קיום העולם הזה ומשיבתו על הסדר דבר ואמר שהוא צריך לשלשה דברים האחד שיהיו דינים מנוחים וידועים ביניהם על כל עסקיהם כי בזה תסור המחלוקת והקטטה וידע האדם מה הוא לו ומה הוא לזולתו.

השני האמת רוצה בו דברי אמת כי זה צריך בכל דברי האדם הן בדברי העולם שלא יתפל אישברעהו הן בדברי משא ומתן וזה צריך לכל בעלי משא ומתן ולאחים ולשותפים לכלל בעלי ריב ולעדים ולדיינים.

השלישי השלום רוצה בו שצריך לרדוף השלום בכל דרכי האדם וגם כי יצטרך לשנות בדבורו גם בענין הדין אין ראוי להעמיד דבריהם על דין תורה כי זה מביא לידי קטטות רבות וקנאות כמו שאמרו לא תרבה ריב ושלום אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה לפי שהתורה לא לא נתנה דבריה לשיעורין לפי איש ואיש או לפי זמן וזמן.

ולפיכך ראוי לכל אחד לפי הזמן ולפי הענין להתנהג ולעשות לפנים משורת הדין וכל אחד ואחד יעשה חסד את רעהו. והוא שהזהירו ז"ל על הפשרה ואפילו לאחר שיזע הדין להיכן הדין נוטה הכל כפי מה שיראה לדיין לסלק ביניהם קטטה ותחרות.

ועל שלשה דברים הנזכרים בא הכתוב ואמר אמת ומשפט שפטו בשעריהם. ורבותינו ז"ל אמרו אי זהו משפט שיש בו שלום הוי אמר זו פשרה וזה פלו לפי שהשלום קיום הבית וקיום המין האנושי שהוא מדיני בטבע ואין קיום למדינה כי אם עם השלום ואפשר שזה רצה באמרו והאמת והשלום אהבו וכבר הקדים לו ואמר משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו.

ועל זה סמך ואמר לאהוב האמת והשלום כי כמו שחרבה ירושלים על שהעמידו דבריהם על דין תורה ועל שנאת חנם כן עתידה שתבנה מתוך האהבה והשלום כי בשלומם ישאלו שלומה והיה לה שלום כמו שאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אנהביה ועוד כתוב וכל בניו למודי י"י ורב שלום בניו יהי שלום בחיליה שלנה בארמנותיה.

פרשת נאחזנו. שמעו אלי רודפי צדק מבקשי י"י הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור גוקרתם.

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחופלכם כי אחד קראתיו ואברהמהו וארבהו. לשון שמע בא בכתוב על שלשה ענינים.

הענין האחד שמע קול בלבד אם שמע דבור או זולתו מאין ידיעה בדבר הנשמע כמו שבא קול דברים אתם שומעים והדומה לו. הענין השני הוא ידיעת הדבר הנשמע כמו שבא ולא ידעו כי שומע יוסף.

גוי אשר לא תשמע לשונו והדומה לזה. והשלישי קבלת הדבר הנשמע באמת ובאמונה והתזקה בו.

כמו שבא דבר אמה עמנו ונשמעה וכמוהו רבים ולפי זה הענין נאמר בקבלת התפלה והתחנה. ופעמים כולל שני הענינים השמיעה והקבלה ופעמים כולל שלשה הענינים השמיעה והידיעה והקבלה רצה לומר שתבא המצוה לדעת הדבר שהוא ולהאמין בו אמונה קנימת.

ולפי הענין הזה בא בקריאה הזאת שהשם יתברך קורא יחידים מעמנו וללכת בדרכי אברהם אבינו אשר יחד שמו בעולם. ואם היה שם בדורו ובמקומו שם המיוחד בבית מדרשו אחר שראה אברהם אבינו שהרב הוא לא התעורר לקרוא אחרים להאמין היחוד התעורר הוא להעיר רבים על זה ולא חלק במקום זה שהיה בו חלול השם כבוד לרב ואם הוא בלא ספק היה מתגנה בקריאתו אצל רוב בני דורו שהיו סכלים בידיעת היחוד וחולקים על זה והוא היה מכחיש אמונתם ומגנה עבודת אלהיהם ואין ספק שהיה מסתפן על זה.

וכן באה הקבלה האמתית שהמלך השליכו באש לשורפו לפי שלא היה רוצה לעבוד האש ונמלט בטוב לבבו וצדקתו וכן במקומות רבים היה מסתפן בקראו אל אנשים שהיו בלא אלהי אמת ועם כל זה היה קורא ודורש בכל המקומות בידיעת היחוד והוא אמרו ויקרא שם בשם י"י אל עולם.

כי לפי רוב התועלת בלמדו בני אדם הראוי ללמוד ולדעת חרף נפשו למות והיה קורא האנשים אחד אחד למשכם אל האמת והינשר באמונה ובמדות וידוע שלא היה קורא אותם על דרך יחול גמול עונש ונקסים או נחלת ארצות וההשקט בהם כי האנשים שהיה קורא אותם ואשר היו חולקים עליו היו משיגים כל זה יותר ויותר ממנו כי הוא היה עקר וגולה ממקום למקום והם היו שוקטים על שמריהם אם כן אין ספק שלא היה מיחל אותם גמול גופני בלבד אבל גמול רוחני שהוא הגמול השלם והקיים שאין לו ערה ודמות והוא אהבת השם עצמה.

וכן שָׁרָה אָמְנוּ לְטוֹב טְבַעָהּ לְהַמְשִׁיךְ אַחֵר דַּעַת בַּעֲלָהּ בְּדַרְךָ כָּל הַנְּשִׁים הַחֲשׂוֹבוֹת הֵיטָה קוֹרְאָה הַנְּשִׁים הַחֲשׂוֹבוֹת אַחַת אַחַת עַד שֶׁמְשַׁכּוּ נַפְשוֹת רַבּוֹת אֶל הָאֵמֶת וְכוֹנְנוּ נַפְשׁוֹתָם וַעֲשׂוּ אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בַחֲרֵן כְּפִי מֵה שֶׁהִתְבָּאָר בְּתַרְגוּמוֹ.

וְזֶה תְּכַלִּית הַחֲשׂוֹב בַּעַל הַמַּעֲלָה לְהוֹעִיל לְאַחֵרִים בְּחֲשִׁיבוֹתוֹ וְאֵע"פ שֶׁהַחֲשׂוֹב יוֹדֵעַ שְׂרָבִים יִגְנוּ אוֹתוֹ עַל לְמוֹדוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ אֵין רְאוּי לִיחִיד הֵהוּא לְהַמְנַע מִן הַדְּבֹר הֵהוּא הַנֶּאֱמַר בְּצַדֵּק אָבָל כָּל אֲשֶׁר יִקְוֶצוּ בְּדַבְרָיו וְיִגְנוּ אוֹתוֹ וְנִמְצָא הַצַּדֵּק בּוֹרֵס יְרֵדוֹף הוּא אַחֲרָיו.

וּלְצַוָּרָה הַעֲנִין הַזֶּה בְּכָל דּוֹר וְדוֹר הֵיטָה הַפְּנִיָּה בְּקִרְוֵה הַנְּבִיא רֹדְפֵי צַדֵּק שֶׁהֵם הַלּוֹמְדִים הַמְּדוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַיְשָׁרוֹת שֶׁהֵן הַשְּׂגָה הָרֵאשׁוֹנָה. וּמִבְּקִשֵׁי י"י הֵם הַנּוֹתְנִים לָכֵם לְדַעַת יְחִידוֹ וְלִלְמֹדוֹ שֶׁהִיא הַשְּׂגָה הָאֲחֵרוֹנָה וְהִיא הַפְּנִיָּה הָרֵאשׁוֹנָה אָבָל אֵין לָהּ מְצִיאוֹת רַק אַחֵר הַשְּׂגָה הָאֲחֵרָת.

וּלְפִיכָּה הֵיטָה קוֹרָא לְהַחְזִיק בְּרַדִּיפָה הַזֹּאת לְעוֹלָם וּלְבַקֵּשׁ אֵת י"י עַד שֶׁיִּמְצָאֵנוּ וְיִמְצִיאֵהוּ לְאַחֵרִים בְּדַרְךָ אַבְרָהָם שֶׁהֵיטָה אֶחָד לְקִרְוֵה בְּשֵׁם י"י אֶחָד עַד שֶׁקָּם לְחַלּוֹק עַל אָבִיו וְעַל קְרוֹבָיו וְעַל כָּל עַם הָאָרֶץ וְעַל מַלְכָּה וּמָסַר נַפְשׁוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ לְכַבּוֹד הַשֵּׁם כְּדִי לִיחִידוֹ.

וְאִם הוּא מִתְחַלֵּה הֵיטָה יְחִיד לְקִרְוֵה בְּשֵׁם הַיְחִיד בְּרַף אוֹתוֹ הַשֵּׁם וְהַרְבֵּהוּ מְאֹד כְּמוֹ שֶׁאֶמַר כִּי אֶחָד קִרְאֵתִיו וְאַבְרָהָם וְאַרְבֵּהוּ רוֹצֶה בּוֹ כִּי אֶחָד קִרְאֵתִיו לְקִרְוֵה כִּי הַקּוֹרָא בְּשֵׁמוֹ הוּא הַנִּקְרָא בְּשֵׁם וְאַבְרָהָם שֶׁשָּׁמְעוּ רַבִּים מִמֶּנּוּ.

וְאַפְשָׁר שָׂבָא וְאַרְבֵּהוּ עֲתִיד בְּמִקּוֹם עֶבֶר אוֹ אֲפְשָׁר שֶׁהוּא לְעֵתִיד רוֹצֶה בּוֹ כִּי עוֹד כָּל יְמֵי עוֹלָם יִרְבֶּה אוֹתוֹ כִּי כָּל הַטּוֹב יָבֵא לְרַגְלוֹ וְיִהְיֶה עַל דַּרְךָ שֶׁאֶמַר כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֵת בְּנֵי יוֹלְמַעַן הַבִּיא י"י עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו.

כִּי לְפִי לְמוֹדוֹ הַחְזִיק וְזָרְעוּ בְּיַחֲוֹד בְּהַתְיַחֲסוֹ אֵלָיו כִּי זֶה מְדַרְךָ הַטְּבַע וְהוּא שֶׁאֶמַר עַל דַּרְךָ זְרִיזוֹת טוֹב וּמְקַנְבֵּל הַבִּיטוֹ אֶל צוֹר חַוְצַבְתָּם. כִּי הַצּוֹר הוּא שֵׁם הַכֹּלָל לְהַר שֶׁיִּחְצְבוּ מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים.

וּמִקְבַּת בּוֹר הוּא שֵׁם פְּרִטֵי אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר נִקְרוּ מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים וְיִדּוּעַ כִּי בְּכָל צוֹר מִן הַצּוֹרִים יֵשׁ מְקוֹם טוֹב מִמְּקוֹמוֹת אַחֵרוֹת שֶׁבּוֹ כְּאֲשֶׁר הַצּוֹר הָאֶחָד בְּכֹלָלוֹ טוֹב מִצּוֹרִים אַחֵרִים. וּלְפִי שֶׁאַבְרָהָם הֵיטָה רֵאשׁ הָאֲוִמָּה הַנִּבְחָרָת הַמְּשִׁילוֹ לְצוֹר וּלְפִי מַעֲלָתוֹ עַל שֶׁאֶר רֵאשֵׁי אֲוִמוֹת אָמַר לְהַבִּיט אֵלָיו.

וּלְפִי שֶׁשָּׂרָה אָמְנוּ טוֹבָה מִנְּשִׂיו אָמַר גַּם כֵּן לְהַבִּיט אֵלֶיהָ לְהַעִיר וּלְזַרְזֵל עַל הַטּוֹב וּלְלַכֵּת בְּדַרְךָ אַבְרָהָם וְשָׂרָה כִּי כֵן טְבַע כָּל דָּבָר לְהַתְדַמּוֹת אֶל שְׂרָשׁוֹ וְכִפִּי הַמְּקוֹר הַטּוֹב יִצְאוּ הַמְּחַצְבִּים וְהוּא שֶׁאֶמַר כְּמַבְאָר לְדַבְרָיו הַבִּיטוֹ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְגו'.

הוּא שֶׁיִּחַד שְׁמוֹ בְּעוֹלָם וְלֹא יִרָא חֲרַפַּת אֲנוּשׁ אִם כֵּן רְאוּי לְמַתְיַחֲסִים אֵלָיו שֶׁיִּלְכוּ בְּדַרְכָּיו וְיִקְרְאוּ הָאֲנָשִׁים אֶל הָאֵמֶת וְלֹא יְחַוְשׂוּ לְדַבְרֵי רַבִּים כִּי אֵין לְהַטּוֹת הָאֵמֶת וְהָאֲמוּנָה אַחֵר הַרַבִּים אָבָל אַחֵר יְחִידִים נְבַחְרִים כְּמוֹ שֶׁתְּבִין מֵאֶמְרוֹ לֹא מְרוּבְכֶם מְכַל הַעַמִּים וְגוֹמֵר.

וְאִם יִמְצָאוּ רַבִּים מְגַנְיִים וּמְחַרְפִּים אוֹתוֹ עַל דַּבְרָיו אֵין רְאוּי שֶׁיִּרְאוּ חֲרַפַּת אֲנוּשׁ וְלֹא שִׁחַתוּ מְגַדּוּפָם כְּמוֹ שֶׁאֶמַר הַנְּבִיא אַחֵר זֶה שֶׁמְעוֹ אֵלֵי יוֹדְעֵי צַדֵּק עִם תּוֹרַתִי בְּלַבָּם אֵל

תיראו חרפת אנוש ומגדנפונתם אל תחתו כי אין ראוי לאמת שתהיה בישנית ולא פחדנית מלקרוא האנשים ומללמדם כי כן כן קדם שם בקריאת הלמוד י"י אלהים נתן לי לשון למודים וגו'.

ואחר זה אמר וי"י אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני פחלמיש ואדע כי לא אבוש ר"ל כי האמת נעזרה בשם שהוא לבדו האמת ולפיכך אין ראוי שתהיה בישנית כמו שאמר נעים זמירות ואדברה בעלותי נגד מלכים ולא אבוש.

והוסיף הנביא ואמר וי"י אלהים יעזור לי מי הוא ירשיעני ר"ל שאין ראוי ג"כ לאמת שתהיה פחדנית. ומי שיתן השם נגדו תמיד לא יחוש לדברי אלפים או רבבות ובלבד שיוכל להועיל ליחיד או ליחידים למשכם אל האמת ולעבודת השם שאין לה מציאות כי אם עם אמונת היחוד כי אין עובד מאין נעבד ולא עבד מאין אדון.

ולפי גודל הענין הזה קדם הלמוד בתורה שבעל פה שהוא עיקר דתנו במסכת ברכות לפי שהיא כוללת הלכות קריאת שמע ותפלה ושאר ברכות הנתקנות על דרך שלא יעמוד אדם רגע אחד מאין יחוד השם נגדו ובלבד למשיג הפונה.

כי בשכבו ובקומו ובמאכליו ובמשותיו ובכל הנאותיו וכמעט בכל הרגשותיו ותנועותיו התקינו לו הערות ליחד שמו ולהודות שהפל מאתו ולו לבדו הממשלה לא למלאך ולא לשמש ולא לירח ולצבא השמים כי כלם משותיו עושי רצונו כפי אשר הטביעם כ"ש אשר למטה מהם.

ונה דבר שצריך שישב האדם תמיד אל לבו כמו שאמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי י"י הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. רצה בו שהשם יחיד ומיוחד בכל צד וזהו העיקר שהפל תלוי בו.

ולפיכך התקינו כל הברכות והקדימו והלמוד בו. וע"ז באה מצוה מיוחדת לקרא פעמים ביום פרשת היחוד והנמשך אליו מן האמת.

והוא שהוא מלפנו ושופטנו ושהוא עושה נפלאות כמו שהתאמת ביציאת מצרים וכמו שבארנו בדבור ראשון באמרו אנכי. ובמשנה תורה שבא לבאר התורה בסוף ימיו כמו שכתוב הואיל משה באר את התורה הזאת למה לא נסמכה פרשת שמע לפרשת אנכי לגודל הענין לבאר אמתת האמונה והוא היחוד הגמור.

ואל זה הענין הגדול פנו מתקני התפלה והברכות וההודאות כדי להשלים פונת התורה שאמרה והיו הדברים האלה וגומר ודברת בם וגומר. ועם כל ההערות האלה לא די לנו שלא נוערנו משנתנו אבל תרדמה גדולה נפלה עלינו עד שנקרא שמע ונברך מאה ברכות בכל יום בלא פונה ובלא הערה על ענין היחוד ואלו נברך על זה הדרך אלף אחת בכל אלה לא מצאתי כפי הפונה לפי שעשינו הפל קבע וכפי ההרגל לבדו נשארה הקריאה בלבד בפינו כאלו הפונה לחבר אחת למצוא חשבון ואין המבוקש ממנו להוציא בפה בלבד אלא לצייר בלב כפי אשר יאמר בפה כדי שנתעורר תמיד לאהבת השם ברוך הוא והוא שנטה לכבינו וכל מחשבתנו אליו בכל אשר נפנה והוא הנקרא עול מלכות שמים.

ועם זה אפשר להשיג ההשגה האנושית לא זולת זה ולפיכך התייחדה פרשת שמע במלכות שמים ובאה המצוה לקראה בשני חלקי הזמן הנמשך לתנועת הגלגל אשר מהתנועה היא ילקחו המופתים על מציאותו ותעלה וכי הוא אחד לא גוף ולא כח בגוף ולפיכך התקינו ברפת המאורות אחת מברכות שמע כמו שקדם לנו הפל שיבחנו המשפיל ויתעורר בדרך המופתים.

וכשם שסדר הברכה היא הערה על זה ליחידים כה הזמן העיר להם על זה בדרך שפא יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחנה דעת. רצה בו יום ביום והקרוב אצלי שהמביע הוא הרקיע העליון המקיף בכל הוא שפאמר עליו הללוהו ברקיע עוזו לפי שתנועתו מורה ומחנה הדעת האמתי השכל וידוע אותו וכן שני חלקי הזמן האלה יש בהם הערה אחרת מסורה לכל.

האחד שהוא הלילה הוא מיוחד להתבודד בו האדם בביתו ובמשכבו וראוי לפנות בו הלבבות מהבלי העולם ולהסתכל באמונה ומצנות ולהרהר בהם לא בהרהורי עבירה כמו שהעירו על זה פשהתקינו לומר ותהא מטתי שלימה לפניך וכן הפתוב העיר באמרו אמרו בלבבכם על משפככם רצה בו שאין הפונה אלא בציוור הלב וציוור הלב האמתי הוא המאחר הערב והרצה החשובה והוא שאמר יעלו חסידים בכבוד רבנו על משכבותם.

ורבותינו ז"ל אמרו אין רצה של תורה אלא בלילה כי אין המכונן בזמן שהוא לאדם המנוחה והשינה בלבד כמו שחושבים רבים אלא להעמיד הגוף על בריאותו כי זה מעבודת השם שהפונה בבריאות שהוא לשם שמים: וכן הזמן השני שהוא המיוחד למלאכת האדם הן שיעשה לעצמו הן שיעשה לאחרים.

ולפיכך באה הערה בו בקריאה היא בפקר פדי שיכנון לשם שמים שבתו וקומו לכתו ועמדו ושאר עניניו אם שיכנון למצואצרכי בדרך ישר וצדק או למצוא צורך אחרים המוטלים עליו.

והפונה הראויה בבריאות הגוף ובמציאות הצורך פדי למצוא דברי חפץ שאינם נמצאים עם חלי הגוף או חסרון לחם לאכול ובגד ללבוש לא שיבקש האדם הבריאות פדי שימלא תאוותיו מהבלי העולם ולא יבקש גם כן הממון פדי להשיג היתרונות פי הן המביאות כל מגרעת אבל יספיק לו המספיק ובה ישג הפונה.

ואל זה הענין באה מצות קריאת שמע בשכבה ובקומה שתי הערות לשני זמנים פסדר מעשה בראשית ויהי ערב ויהי בקר שהחושף קודם לאור פדרך כל העדר. ובאה הסבלה האמתית שמצות קריאת שמע היא שלש פרשיות שמע והי' אם שמוע ויאמר.

ואע"פ שפרשת ציצית הכריחו קריאתה מדכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך לא תחשוב שהיא מצוה בפני עצמה שאין משמעות הפתוב כן שהרי ראש הפתוב ההוא שבעת ימים תאכל מצות.

אמנם הפתוב הזה הודיענו שפונת התורה להזכיר יציאת מצרים בזמן שכיבה ובזמן קימה וכבר נכלל זה במצות ודברת בהם. לפי שייציאת מצרים מאמתת עשות הנפלאות והאמונה שהיא מביאה האהבה ומורה על אמתת החדוש כמו שהתבאר בדבור הראשון

והחדוש מורה ומאמת במעט עיון מציאות המחדש שהדבר לא יעשה עצמו בטורם היותו וזה יורנו בדבר קרובה שאחד הוא אלהינו ונמצא קריאת שלש פרשיות אלו מצנה אחת כמו שפתיבת המזונה מצנה אחת ואע"פ שהן שתי פרשיות חלוקות בתורה.

ונה שפתיבת הרב רבינו בספר אהבה מצנות עשה אחת לקרוא קריאת שמע שתי פעמים ביום ומה הוא קורא שלש פרשיות. והכלל הגדול שידיעת כל המצות תלויה בתורה שבעל פה ועליה סמך משה רבינו ע"ה בקצורו בתורה שבכתב הלא תראה שהיא הנה מאריה מאד בספורי התורה להחזיק באמתתם ולהראות החבוב בכל דרכי השם.

אבל במצות הנה מקצר בתכלית הקצור מדעתו מעלת הדבר הנאמר פה אל פה על הדבר שנקתב בספר לפי שדבר הנכתב תפול המחלוקת כפי דעות הקוראים כמו שאמרו שבעים פנים לתורה כפי מספר הלשונות.

וכבר תעו רבים והתעו אחרים בדברי משה רבינו ובדברי שאר הנביאים ואל זה הענין היתה הפונה בקצור דברים במצות עד שבאו קצת מצות בדבר הרמז כדי שיקבלו האמת איש מפי איש ולא נספק בדברי הקבלה שהם העיקר במצות.

ועל דבר זה באו ג"כ סודות התורה לקבל באורם מפי היחידים יודעיהם לא שנסמך במה שגראה מן הכתוב בלבד כי יש שם דברים נמנעים לפי משמעותם הפשוטה ולא מסרון הכתוב אלא לחכמים יהושע ושאר הזקנים והזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה כמו שבאה המשנה משה קבל תורה וכו'.

ולפי אורך הגלות היתה התורה משתכחת מישראל אם לא היתה נכתבת ולפיכך התיירוה לכתבה ועם כל זה כולן סמכו בבאורה שישמע האדם בכל ספקותיו אל דברי חכמים כמו שבא בתורה כי יפלא ממה דבר למשפט.

ואמר וכתא אל הפהנים הלויים ואל השופט אשר יהי בימים ההם רצה בו אל השופט אשר יהיה בימים ההם כלומר הגדול שבדורו שיפתח בדורו כשמואל בדורו. והראיה הברורה שנה רצה בכתוב הנה מה שאמר אחר זה והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הפהן או אל השופט אשר יהיה בימים וזה הורה לשמוע אל דברי החכמים שבכל דור ודור בענין התורה ושלא לסור מכל הדברים אשר יגידו כמו שאמר לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך ימין ושמאל.

ועליהם ראוי לסמוך בכל ספקות התורה לא על משמעות הכתוב בלבד שאין שם דבר מספיק בעצמו אבל צריך עד מקום אחר כמו שאמרו רז"ל היתה פאגיות סוחר מפרחק תביא לחמה דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר ר"ל כשם שהצורך לסחורות להביא אותן במקום למקום להמציא המזון לכל בן דברי תורה צריכים למקום אחר והוא הקבלה והוצאת דבר מתוך דבר.

וכבר התאמת אצלנו מצד הקבלה שמצנת ק"ש שלש פרשיות שמע ונהיה אם שמוע ויאמר והם אמרו למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי לקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואין ספק שאין הקריאה לבדה קבלת עול רק הפונה בה.

והוא שאמרו שצריך להאריך באחד כדי לקבל מלכותו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם ואין הממלכה בתנועת הראש לבדה כמנהגנו הפחות היום שאנו מניעין ראשו תנועה חיונית עד שהרבה פעמים היא אינה חיונית כי לא נרגיש בה ואין זה המכונן כי התנועה ההיא נתקנה על דרך נענוע לולב לכונן מלכות שמים בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם והפונה היא בציר הלב.

ומה תועלת בתנועת הראש והלב דומם נרדם אין זה פי אם גנות גדולה ועון פלילי. הלא תראה במה יתנפח השם באמרו בפיו ובשפתיו בפדוי ובלבו רחוק ממני וטהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא הנשואה טענה אלינו אחר הויכוח הזה.

כל שכן לקצת המתהללים במצות בבני עמנו שראוי לומר עליהם בפיו ובראשו בזוני ולבם רחוק ממני שיהי נמצא בם שמניעים הראש בעת הקריאה תנועת הנער המשחק ולא יוציאו דבר מפיהם ומהם שיוציאו ולא יכוננו בדבר כלום ואין זה קבלת עול מלכות שמים אבל פירוק עול וראוי להוכיח על זה תוכחה רבה לפי שזה הוא עיקר אמונתנו שהכל תלוי בו וטובה השתיקה מהדבור בזה.

ואע"פ שאני יודע שאין דברי זה מקובל אצל רבים לפי המנהג הרע כבר הקדמנו שאין ראוי לאמת שתהיה ביישנית אבל ראוי שתקרא בראש הומיות על גפי מרומי קרת ואם לא יקבלנה רק אחד מני אלהי חובה על האמת לחמול על היחיד ההוא.

ורבותינו ז"ל אמרו בפ"א אם פגון לבו יצא ואם לאו לא יצא. וכן אמרו אם יכול לכונן לבו ולהתפלל יתפלל ואם לאו לא יתפלל והבא מן הדרך פטור מן התפלה עד שתתישב לבו.

ועוד דקדקו בקריאה שתהא תמה ליתן ריח בין הדבקים. ואחר שדקדקו כל כך בקריאתה אין ספק שצריך לדקדק יותר בכונה ואע"פ שהקלו בכונה ובלבד שיכוננו בפסוק ראשון כן הקלו בקריאה לפי הצורך שהכל תלוי בו שאמר בפסוקא קמא צערן לפי שהוא כולל קבלת עול מלכות שמים.

ואחר שהוא כן צריך שיצייר האדם בלבו מה שמוציא בפיו אות תיבה בתיבה ולפיכך ראוי שנבאר אותו כפי מה שקבלתי מרבותי ונאמר. כי אמרו שמע ישראל הוא קריאה לישראל לשמוע שתי מצות שבאו בפסוק זה והוא שהושם טעם אתנחתא במלת ישראל.

ובא שמע הנה בדרך שני הענינים הנזכרים והיא קבלה אמתית וקיימת וידיעה מושפלת. הכל כפי מה שהוא אדם כי על כל ישראל מצוה לקבל זה באמת בלא הרהור ספק עד שיציירו בלבם כפי מה שמוציאים בפיהם כאלו ידעו זה ידיעה מושפלת ואמנם חכם לב מצוה עליו לחקור ולדעת זה ידיעה מושפלת עד שמתוודע מצוה עליו להתבונן ולדעת כל החכמות לפי שפגן צריכות יכות לזה והוא אמרו וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'.

נדוד אמר דע את אלהי אביך ועבדהו. וכבר קדם שאין העבודה עבודה באמת מאין ידיעת הנעבד והוא שהקדים תחלה דע ועל דרך זה באה מצות שמע על שתי המצות.

ומה הן שתי מצות אלו האחת להאמין ולדעת שהאל המחוּבּ הנהיג הנצחית שמציאותו מחוייבת הוא אלהינו כלומר מושל בנו ר"ל בכל הנמצא זולתו והוא משגיח במעשינו ושופט ומנהיג כל אדם ואדם ממנו והוא המצנה אותנו והמזהירנו על יד נביאיו כי שם אלהינו נוכל על ענינים אלו.

והמצוה השנית לדעת ולקבל קבלה אמיתית וחזקה שאליהם זה הוא אדם כפי מה שסובל איש איש ממנו כי כל המון העם אנשים ונשים גדולים וקטנים צריף שיקבלו קבלה אמיתית שיש אלוה אדם בעולם אין שני לו והוא בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם כי לזה נתקנה התנועה.

והוא מאין ערף ודמות רואה ואינו נראה יודע הכל ואינו נודע כפי מה שהוא ית' אדם הוא בכל מקום. כי הוא בכל כמו שפא בכי' במתן תורה ונדבר י"י אליכם מתוך האש והאש ההוא היה בחר ועל הדבור ההוא בעצמו אמר מן השמים השמיעה את קולו ליסרף נמצא שמציאותו בשמים ובארץ הוא על דרך אדם והמאמין כי הוא בשמים ובארץ במעט התבוננות ישיג שאינו גוף כי הגוף יגבלהו מקום אדם ואינו בשאר מקומות.

זה צריף שיקבלו כלם אמונה קיימת ומי שאינו מאמין זה אינו ממשיגי התורה. אמנם כל חכם לב צריף שיחקור כל זה וידע מתוך החכמות האחדות הפשוטה ויחזיק השניות הרחקה אמיתית והיא שידע שאינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגהו ענין ממשיגי הגוף והוא מקום העולם ואין העולם מקומו כי אין מקום לכבודו נודע שהוא הוא ולא נודע מה הוא.

וראיה לדבר שהפתוב בא על שני הענינים הנזכרים והם הקבלה והידיעה להרחיק הגשמות ממנו וכל דמוי מה שאמר הנביא הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם הבינותם מוסדות הארץ וזה בא אחר אחרו ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו הפסל נסו חרש וצורף בזהב ירקענו.

לפי שהעושה זה הוא ממאמיני הגשמות אמר כמשיבעליהם הלא תדעו הלא תשמעו וכמבאר הלא תשמעו אמר הלא הוגד מראש לכם והיא הקבלה אמיתית שפאה בדרך הגדה בלא ראיה ומופת וכמבאר הלא תדעו אמר הלא הבינותם מוסדות הארץ.

איפשר שמוסדות הארץ הם המוכנים לפי שהסולם מוצב ארצה ובו יעלה העולה. אבל הקרוב אצלי שמוסדות הארץ כנוי לחכמים כמו שפא והאיתנים מוסדי ארץ ואחר זה באר הידיעה הזאת שהאל הוא אדם והוא שאמר היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים הנוטה כדוק שמים וימתחם פאהל לשבת.

וכבר ביאר זה הרב המורה ואמר כי רצונו בו המתמיד הקיים על סיבוב הארץ וסללתה ר"ל שכל ההוים בארץ אין להם קיום על הצורה אחת אבל כחגבים המדלגים הם מדלגים מצורה לצורה לפי שהם הוים ונפסדים וחוזרים חלילה והשם לבדו מתמיד קיים אבל השמים ואם הם מתמידים קיימים אין מציאותם וקיומם מעצמם כי השם נטה אותם וימתחם פאהל לשבת בתוכם יושבי הארץ.

או רצה במלת לשבת להיותם עומדים קיימים. סוף דבר הפסוק הזה הזכיר כוחות השמים והארץ להיותם מורים על מציאות השם המחוייבת ושהוא אחד לא גוף ולא פח בגוף מאין דמות לו כמו שיורו בבחיגתם בעלי המופת.

והוסיף באור ולהעיר על מופתי הידיעה הזאת אמר ואל מי תדמיוני ואשנה יאמר קדוש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ פח איש לא נעדר והרב המורה באר בספרו כי מתנועת הגלגל ילקחו המופתים על הידיעה הנזכרת והוא שהיא מורה שיש שם מניע לא מתנועע.

ואפשר שכל זה רמז באמרו היושב על חוג הארץ ורצה בחוג הארץ המקיף בארץ יושביה מתנועעים והוא מניע לא מתנועע אבל יושב פלו נח מתמיד. וכן ביאר הרב המורה כי משינוי התנועות אשר לגלגלים שאינם כפי הטבע לפי מה שיורו הכוכבים יודע החדוש במופת וזה רצה באמרו שאו מרום עיניכם וגו'.

ולפי הענין הגדול הזה התקינו להפטיר בנביא זה עם הפרשה הזאת לגדל יחוסה אל פרשת שמע בשני ענינים אלה הבאים לקבל עול מלכות שמים שהכל תלוי בו שהפוך ביחוד הפשוט והוא שיאמין בשניות או בנמשך אלו מן הגשמות וממשיגי הגשמות כבר יצא מדרך האמת ולא השיג פונת התורה והוא היה סבת הגלות.

וכן סעיפי הסבה הזאת הם סבה לאורך הגלות כמו שבראה מפורש בפרשה הזאת ואל זה פנונו בקריאת פי תוליד בנים ביום הצום וכן פנונו לקרא בפרשת ואתחנן המבארת היחוד ביאור נגלה בשבת שאחר הצום הכל להעיר האדם שיתבונן בזה הענין שהוא שורש האמונה כי בה ביאר סיבת הגלות ואריכותו וסיבת הישועה.

ולפיכך כאשר בא משה רבינו לבאר התורה בסוף ימיו פתח בזה הענין ואמר עיניכם הרוחות את אשר עשה י"י בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך וגו' ואמר השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' רצה בו שמירה המתמדת לנצח והוא שהחיים הנצחיים תלויים בזה וסוף דבריו שהדברים שאמר שלא ישכח הוא אמרו וידבר י"י אליכם מתוך האש קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול ר"ל שלא יצייר אדם בלבו שיש לו תמונה או דברים.

והוסיף להזהיר ואומר ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר י"י אליכם בחורב מתוך האש. אמר להשמר בדבר הזה שמירה מעולה מכל צד והוא שאמר מאד לפי שבדבר זה יתלו חיי הנפשות והוא אמרו לנפשותיכם.

ואמרו כי לא ראיתם כל תמונה רוצה בו אל יעלה בלבכם כי עם האמינכם מציאות השם וממשלתו בלבד יספיק לתשועת נפשותיכם לא אבל צריך שתאמינו היחוד הפשוט לגמרי ולא תאמינו שיש לו תמונה והוא שאמר כי לא ראיתם כל תמונה וכן הדבור לא תיחסו לו יחוס עצמי שהרי הדברים שמעיתם מתוך האש והוא נברא והדברים שהם נבראו בו פדרך שאר הנפלאות וזה רצה באמרו וידבר י"י אליכם מתוך האש.

ועם האמינכם כל זה צריך שתשמרו פן תשחיתון הכל בעשותיכם שום פסל לדמות כל סמל הוא שאמר פן תשחיתו ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה רוצה בו צריך לשמירת נפשותיכם עם האמינכם מציאותו ואחדותו שלא תבאו לעשות

שום פסל לדמות כל סמל כדי לדמות בו שום אלהות כי אחר שיצבדוד שום עבודה או ינהגו בו דרך כבוד תבטל האחדות הפשוטה.

ואפילו ימצאו להם טענות ויאמרו כי לכבוד השם עושים זה רצונו הוא כבודו ואין רצונו רק האמת. ובענין זה נכשלו רבים עד עתה כי לפי התעיה הזאת נעשו העגלים ושאר הצורות כמו שאמר מי לא ייראה מלה הגוים ועל זה הדעת הנפסד שפשוט בין איזה מן העמים הזהיר משה רבינו ע"ה תכלית אזהרה לפי שראה תכלית הרע שיוכל לצאת מזה באמונת השם.

וראש הנביאים שאין עליו חולק אמר כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם ובו רמז על שני גליות כי הנושן מורה על שני הזמנים וכן הורה באמרו ובני בנים ואמר בזה והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל סמל ועשיתם הרע בעיני י"י אלהיה להכעיסו.

ואמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד וגו' והפיץ י"י אתכם בעמים וגו'. והלא תראה כי בפירוש גלה סבת הגלות שאנחנו בו היום נפוצים בין כל הגוים הודיע גם כן שאנרף הגלות הוא על שאין אנו עובדים השם לבדו בכל לבבנו והוא שאנו בוטחים בעובדים ההם ונעבדם.

והוא שאמר ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראו ולא ישמעו ולא יאכלו ולא יריחו. הנשאר אחר הנבואה הזאת תספק כי הגלות סבתו עשות הפסל והנמשך אליו מביטול מצות התורה ואריכות הגלות הוא על שאין אנו עובדים את השם בכל לבבנו וזה יתמיד עד שנשוב אל השם ונבקשנו ונמצאנו ולזה קרא הנביא את מבקשי י"י והוא כשנשיג יחודו וממשלתו העליונה פראוי ונסלק כל ספק מלבנו.

והוא שאמר ובקשתם משם את י"י אלהיה ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך ואחר שפא זה בפירוש בתורת משה רבינו ע"ה שאין עליה חולק מאנשי הדתות לא נשאר תרעומת על אנרף גלותנו כל הימים אשר לא נדרשנו בכל לב ובכל נפש כי המשגיג הוא השלם ואנחנו לא נחפאר לומר שאנחנו פלנו או הרב ממנו שלמים ומי יתן וימצא אחד כי בהמצא אחד ימשכו אחריו רבים ואז נצא מן הגלות לא קודם לא שהספה על אריכות הגלות הוא הטענה שעוממסים עלינו המשחקים עלינו.

ואל זה פינן נעים זמירות באמרו לא לנו י"י לא לנו למה יאמרו הגוים איזה נא וגומר לא שאמונתנו רעה ואמונתם טובה שהרי אלהינו בשמים וממשלת העמים הקדמונים עלינו היתה לרצונו ונחפצו ליסר ולהוכיח כממשלת פמה חיות רעות וכממשלת פמה יסורין שהכל לחפצו ורצונו שממשיך הטבע לא שאמונתם היתה אמונה טובה שהרי עצביהם פסוף וזהב מעשה ידי אדם אשר לא יראו ולא ישמעו אשר להם היו עובדים ואנחנו בחטאנו ובעונות אבותינו היינו עובדים עובדיהם כמו שיעד אותנו משה רבינו ועל זה הזהיר תחלה על תבנית זכר או נקבה רוצה בו מין האדם.

ואחר כן אמר תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור פנף. תבנית כל רומש באדמה.

רצה בו שאין מעלה בענין העבודה בבחינת האמת לתבנית זכר או נקבה ממין האדם על תבנית אחד משאר בעלי חיים ולא על עבודת תמונת בעלי חיים שאין להם עמידה וקיום

והיתה הפנה הראשונה לאסור רק על השמש והירח ושאר הכוכבים העומדים הקימים וממשלתם גלויה לכל העמים.

לפיכך הקפידה התורה שלא לחלוק להם כבוד כי השם אל קנא ואין רצונו שיעלה בלב איש שיש ממשלה לשום נמצא רק מאתו יתברך. וכל שכן שאין ליחס ממשלה לאחד מן ההבלים הנפסדים פאמונת העמים הקדמונים.

אם כן לא נשאר להם שום טענה בהשתחונתם לתמונות הן גם כי אמרו חכמיהם שאינם משתחווים לתמונות הן אלא לכבוד האלוהות אין בזה התנצלות מחטא שהרי הנהיר השם מהשתחוויות לשום ע"ז בלתי לאלהים לבדו לא לשום תמונה כל שכן לעצבים הן שאין סכלות ועניון בשום אמונה גדול בזה לא יבינו ולא יפירו כי טח מראות עיניהם ומהשכל לבותם ועל העם הזה אמר הנביא ולא ישוב אל לבו ולא דעת ולא תבונה לאמר חציו שרפתי כמו אש ואף אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר ואוכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד ה"ש פחיתות אמונה פזאת.

וכבר הובטחנו כי יבא הזמן שישונו כל התועים אל האמת ונעבדהו יחד שכם אחד כמו שבאו נבואות הרבה על זה כמו שאמר ולעבדו שכם אחד ואמר ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד ר"ל שתהיה האחדות נודעת אל כל העמים עד שיהיה שמו אחד והוא השם המורה על אחדותו הפשוטה וידעו הכל השם ההוא המורה על אמתותו.

והוא אשר שנה משה רבינו ע"ה ואמר אחר זה השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי. רצה בו שלא שמעת דברו רק על דרך מופת שבה קול נברא מתוך האש שלא בא כמוהו לעם אחר לא לפניו ולא לאחריו והוא שהראה השם נפלאותיו לעיני האוהבים ולעיני האויבים והוא שאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרבגוי במסות באותות ובמופתים ובמלקמה ובקד חזקה ובזרוע נטויה ככל אשר עשה י"י אלהיכם במצרים לעיניך.

ר"ל שלא יטעה אות או מופת שתראה או שתשמע על אחת מן האמונות לפי שהדבר ההוא אשר יתפארו בו נעשה בלט ובדרך הטעאה שהרי הוא עובר ואינו נראה לכל שאין אחד מהם מתמיד באותות משה כמן וזולתו.

השמעת מעולם אחת מן האנושות שהתפארה לאמר שחיתה בצבא יום או יומים ממאכל השמים טוב או רע מתוק או מר וישראל חנה מהמן ארבעים שנה וטעמו בצפיחית בדבש. וכאשר התאמת הרע על אומתנו כן יתאמת הטוב שיחל לנו וכבר יחל הגאולה במקומות רבים ובחתימת השירה אמר הרנינו גוים עמו וגומר ובסוף כל דבריו אמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בי"י מגן עזרך ואמר אם יהיה נדחה בקצה השמים משם יקבצה י"י אלהיך ורבים פאלה.

ובפרשת זו אמר ומצאוף כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד י"י אלהיך ושמעת בקולו ר"ל באחרית הימים בסוף זמן ארוך הוא ימי הרעה לישראל ונמצא שאחרית הימים יהיה לטוב לנו כאשר נשוב עדין ולדרשו בכל לבנו ובכל נפשנו ונשמע בקולו.

והוא אחר שניחזדהו יחוד גמור בלא הרהור רע כי הכל תלוי בזה ולפיכך צריך כל אחד ואחד שישב אל לבו זה ולפיכך התקינו להאריך באחד פדי לקבל עול מלכות שמים

עָלְיוּ פְּלוֹמֵר עַל קִירוֹת לְבוֹ וּמַחְקֵרֵי יְדִיעָתוֹ כְּפִי הַשְּׁגָתוֹ וְהוּא שֶׁיִּצְיִיר בְּלִבּוֹ מַלְכוּת הַשֵּׁם בְּשָׂמִים וּבְאַרְצֵי וּבְאַרְבַּע הַפְּאוֹת וְהוּא הָעוֹל שְׁמַתוֹף כֶּף יִירָא וַיִּפְחַד וַיִּבְהַל וַיִּשְׁתַּוְּמֵם וַיִּחְשַׁב עֲצָמוֹ בְּרִיָּה שְׁפֵלָה וַיִּכְנַע כְּנִיעָה רְאוּיָה וְזֶהוּ הָעוֹל הָאֲמִתִּי הַמְּכֻנֶּיֶע נוֹשָׂאוֹ לְפִי שֶׁיִּמְצָא וַיִּדַע לְרַב הַשְּׁתַּדְּלוּתוֹ שְׁלֵא יִשְׁיֵג מִמֶּנּוּ אֲמַתַּת עֲצָמוֹ כְּשֶׁאֵר הַמְּוִשְׁגִּים לְרַב גְּדוּלָתוֹ וְעֲצָמוּתוֹ.

אֲמַנָּם יָדְעוּ שְׂמוֹ הַמּוֹרָה עַל הַנְּיָתוֹ הַנְּצַחִית בְּלִבְד וּלְפִיכֶף בָּאָה הַקְּבֵלָה לְסַמּוֹף לּוֹ בְּרוּף שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ כְּדָרְךָ שְׁאֲמַר יַעֲקֹב אֲבִינוֹ כְּמוֹ שֶׁהִתְבְּאָר בְּמִקּוּמוֹ. וְאֵע"פ שֶׁפְּסוּק זֶה לֹא כָּתוּב מִנְּשֵׂה רַבִּינוֹ כְּבָר הִתְאַמַּתְּ שְׂדֵבְרֵי הַקְּבֵלָה נְאֻמָּרוּ מִפִּיו כְּמוֹ שֶׁקָּבַל שְׁאֵר הַתּוֹרָה מִפִּי הַשְּׂכִינָה.

וּלְפִי שְׁלֵא נִכְתַּב בְּפִירוּשׁ הַתְּקִינוֹ לֹמַר אוֹתוֹ בְּלַחֲשׁ מִפְּנֵי הַמֵּינִים כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשׂוּ הַסְּתָרִים רַבִּים מִפְּנֵי הָרַעִים וְאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר זֶה בְּלַחֲשׁ הַקְּלוֹ בְּקִצַּת הַמְּקוּמוֹת לֹמַר הַשְּׁאֵר בְּלַחֲשׁ וּמִכָּל מְקוֹם צָרִיף שֶׁתְּהֵא תַּמָּה וַיִּדְקַדֵּק לִיְסוֹן רִינוּחַ בֵּין הַדְּבָקִים שְׁלֵא יִבְלִיעַ אוֹת בְּאוֹת כָּל שְׂכָן שֶׁצָּרִיף שֶׁיִּזְהַר שְׁלֵא יִקְרָא בְּטַעוֹת וְהֵלֵא אִם יִדְבַר הָאֲדָם לְפָנָי אֶחָד הַמְּלָכִים אֶחָד מִן הַחֲכָמִים וַיִּתְעַה בְּדִבְרוֹ יִהְיֶה כְּמַתְעַתַּע בְּעֵינָיו קַל וְחֹמֶר לְפָנָי מְלָךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ ב"ה.

וְזֶה הַדְּקִדּוּק הַנְּזָכָר הַצָּרִיכוֹ בְּכָל הַשְּׁלֵשׁ פְּרָשִׁיּוֹת אֲבָל פְּרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה צָרִיף שְׁלֵא יִקְרָאוּהָ עֲרָאִי וְהוּא שְׁלֵא יַעֲשֶׂה שׁוּם מְלָאכָה בְּשַׁעַת קְרִיאָתָהּ לְפִי שֶׁהַפֵּל תְּלוּי בְּקָבֶלֶת עוֹל מַלְכוּת שְׂמִים וּבְאַהֲבָה הַבָּאָה מִתּוֹף הַקְּבֵלָה הַהִיא וְהוּא שֶׁסַּמּוֹף לּוֹ וְאַהֲבָתָּה.

וְנֶאֱמַר שֶׁהָאֲהָבָה שֵׁם מְנוּחַ לְהַתְּקַרְבוֹת שְׁנִים זֶה לְזֶה לֹא הַתְּקַרְבוֹת גּוֹף אוֹ פְּלִי גוֹף וּפְעוּלָתָם כִּי פְּעָמִים יִמְצָא מְקַרְבַּ בְּפֶה וּמְרַחֵק בְּכַלְיוֹת קְרוֹב שְׁפָתַיִם וְרוֹחֵק לֵב וְאִין זֶה קְרִיבוֹת וְאַהֲבָה אֲבָל רְחוּק וּשְׁנֵאָה וְאֲמַנָּם הָאֲהָבָה הִיא הַתְּקַרְבוֹת הַצּוֹרָה שֶׁהִיא בְּאֲדָם הַדְּעָה וְהוּא כְּשֶׁדַּעַת זֶה קְרוֹבָה אֶל דַּעַת זֶה וְרִצּוֹנוֹ הוּא רְצוֹן חֲשׂוֹקוֹ לֹא זוּלָתוֹ.

וְעַל דָּרְךָ זֶה נִקְרָא אֲבָרְהָם אוֹהֵב לְפִי שֶׁשְׁנֵא גּוֹפוֹ וּבֵית אָבִיו וְאָף בְּנוֹ יַחֲידוֹ לְאַהֲבַת הַשֵּׁם עַל הַדָּרְךָ הַנְּזַכָּרֶת וְאֶל אֲהָבָה כְּזֹאת הִיָּתָה הַמְּצָנָה בְּאֲמָרוֹ וְאַהֲבָתָּה אֶת י"י אֱלֹהֵיךָ וְגוֹמֵר. וְאֲמָרוֹ בְּכָל לְבָבְךָ פִּירֵשׁ בּוֹ הָרַב הַמּוֹרָה בְּכָל כַּחוֹת לְבָבְךָ פְּלוֹמֵר כּוֹחוֹת הַגּוֹף כְּלָם כִּי הַתְּחִלַּת הַפֵּל מִן הַלֵּב וְהַעֲנִין בּוֹ שֶׁתְּשִׂים תְּכִלִּית פְּעוּלוֹחֵיךָ כְּלָם הַשְּׁגָתוֹ רוּצָה בּוֹ עַל הַדָּרְךָ שְׁאֲמָרוֹ חֲכָמִים וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׂמִים.

וְאַפְשָׁר שֶׁהוּא כְּאֵלוֹ אֲמַר בְּכָל מַחְשְׁבוֹתֶיךָ כִּי כָּל מַחְשְׁבָה חֲשׂוּבָה אוֹ פְּחוּתָה יְכַוּוּהָ בְּלֵב אֲמַר לֵב חֲכָם לִמְיָנוֹ וְלֵב פְּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ וְרַבִּים כְּמוֹהוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל דְּרָשׁוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זוֹ מִיָּנוֹת.

וּמִזֶּה הַעֲנִין נֶאֱמַר בְּשִׁרְיֹת לְפִי אֵלֶיךָ וְאֲמָרוֹ בְּכָל לְבָבְךָ רוּצָה בּוֹ לְהַטּוֹת כָּל מַחְשְׁבָה אֶל אֲהֲבַת הַשֵּׁם בְּלֵא הִרְהוֹר רַע אַחַר דְּרָכָיו בְּעֵנִין הַיְּדִיעָה וְהַשְּׁגָחָה וְהַהֲנַהֲגָה וְהוּא שְׁלֵמוֹת הָאֲהָבָה.

וּמִצָּאֵנוּ לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל עֲנִין זֶה שֶׁהֵם אֲמָרוֹ בְּכָל לְבָבְךָ בְּשָׁנֵי יְצָרֶיךָ אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רַע וְהַיְצָר הַטּוֹב הוּא כְּשֶׁיִּשְׁתַּדֵּל בְּדִבְרֵים הַנְּכַבְּדִים הַרוֹחֲנִיִּים וְהַיְצָר הַרַע הוּא כְּשֶׁיִּשְׁתַּדֵּל

בדברים הפחותים הגופיים ועל שניהם הזהיר לאהוב בם את השם והוא כשיהיו כל מעשיו לשם שמים.

ואמר בכל נפשך רוצה בו בכל פוחות הנפש החיונית פלומר בכל ההרגשות שהם סבות כל המעשים והפונה בו שיאהב השם יותר מנפשו ואהבתו את נפשו תהיה לאהבת השם והוא שיהנה אותה לפי הצורך לא לתאנתה וזה דומה על מה שצווי חכמים ואמרו כל מעשיו יהיו לשם שמים ואם זה נכלל באמרו בכל לבבך פדעת הרב יאמר בזה בכל פחות הנפש המדברת.

או פדרך שבאה הקבלה אפילו נוטל את נפשך רוצה בו שיהרג ואל יעבור בענין ע"ז שהכל תלוי בו. ואמר בכל מאנדה ר"ל בכל הונה שבמקום אהבת השם צריך שיפזר האדם כל ממונו.

וכבר אמרו רבותינו ז"ל אם יש לה אדם שגופו חביב עליו מממונו פלומר והוא הראוי לכל מי שהוא איש לכה נאמר בכל נפשך ואם יש לה אדם שממונו חביב עליו מגופו פלומר והוא שאין לו מין האנושית רק השם והדין עליו שיהא ממונו חביב עליו לפי שמעלתו כפי ממונו לכה נאמר בכל מאנדה שעל דרך זה צריך שישאן האדם ממונו ונפשו וכל שפן נפש אחרים הכל לאהבת השם.

ואחר שהמצות כה אין ספק שתקנת גמול האהבה אינה בדברים גופיים הכלים פי אחר שיהרג לאהבת השם לא נשאר מקום לגמול גופני אם פן הגמול הוא לצורת הנפש הנשארת הצרורה הצרור החיים והוא קיום האהבה בעצמה לפי שהחשוק חי וקיים לנצח והחשק תלוי וקשור בו ולפיכך אינו בטל לעולם.

אבל הטוב ההוא הוא טוב נצחי ואהבה בתענוגים רוצה בו תענוגי שני העולמות העולם הזה והעולם הבא והוא תענוג נפש בלא צער ובלא ענוי. ועליה נאמר מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים ולקיים האהבה וחיזוקה אמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה וקיום האהבה בעצמו הוא הגמול הנצחי והוא התענוג הגמור הפשוט מבלי צער ומבלי ענוי מה שלא ישיג מלה בשר ודם בחייו ואלו היה מולך על כל העולם הזה לא ישיג העונג אשר ישיגו היחיד האוהב.

והוא שהפליג הנביא ואמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כה נגד בני אדם רוצה בו לאותם שיראו השם ולא זולתו והחוסים בו לבדו והם האוהבים אבל הגמול הגופני ישיג כל אדם כפי מעשיו וזה גם פן כפי רצון השם שפעמים שהרשע ישיג טובת העולם הזה לרצונו ועליו נאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו.

והתבאר בתרגום טבן דאנון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון. ופעמים שהצדיק גם פן ישיג טובת העולם הזה כדי למצוא דברי חפץ מתוך הטובה ההיא הצריכה לו כפי טבעו.

ובשביל ענין זה היה מיעד משה רבינו ע"ה לעמו היעודים הגופיים לא שהם הגמול האמתי והטבעי כי על דרך האמת כפי המציאות הנראה הגמול הרוחני הנצחי הוא האמיתי והוא הנמשך לאהבה ממנה הגמול הגופני שהיה מיעד ארץ זבת חלב ודבש

וירידת הגשם בעתו ושאר הטוב הנמשך לזה הוא על דרך שאר הנפלאות כירידת המן וזולתו.

והוא שאמר ו'ל אין מזל לישראל שאינם משולחים ונעזבים לטבע ולממשלת הפוכבים כמו שאמר משה רבינו ע"ה אשר חלק י"י אליהם אותם לכל העמים והנביא אמר ומאותות השמים אל תחתו פי יחתו הגוים מהמה רוצה בו ששאר האומות הם תחת ממשלת הפוכבים אבל ישראל לא פי השם בחרו לנחלתו וחלקו כמו שאמר פי חלק י"י עמו יעקב חבל נחלתו ואמר וזכרת את י"י אליהם פי הוא הנותן לה פח לעשות חיל ואמר ביעוד הברכות וראו כל עמי הארץ פי שם י"י נקרא עליה ויראו מפני.

ואמר ביעוד הקללות והיו בה לאות ולמופת ובזרעה עד עולם. ר"ל הזמן הארוך אשר ישבנו בגלות פי בלא ספק הוא למופת פי הוא תחת אשר לא עבדנו את י"י אליהינו בשמחה ובטוב לבב ומדד לנו מדה כנגד מדה שנעבוד אויבינו הם אויבי השם עד אשר נדרש את י"י ונאזהבנו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאודנו כמו שפאה המצוה בכל לבבה ובכל נפשה ובכל מאודה.

ועם האהבה לא הסתלקה היראה פי ליראה מבוא גדול במצות לא תעשה כמו שלאהבה מבוא גדול במצות עשה כמו שאמרו עבוד מאהבה שאם באת לשנוא דע שאמה אוהב ואין אוהב שונא עבוד מיראה שאם באת לבעוט דע שאמה ירא ואין ירא בועט ואין האהבה שלמה עד שתהיה יראת האהוב על פני האהוב והיראה מתחזקת תחלה בלבבות כמו שאמר ראשית חכמה יראת י"י והיא צריכה לקנות הגמול הנצחי.

והוא שאמר ויצונו י"י אליהנו לעשות את כל החקים האלה ליראה את י"י אליהנו לטוב לנו כל הימים לחיותינו פיום הנה. הנה בפסוק הנה היראה החיים הנצחיים בסבת היראה הקודמת בזמן אבל האהבה היא הקודמת במעלה ולפיכך נסמכה ליחוד שהוא העיקר ואחר שצוה על היחוד ועל האהבה שהכל תלוי בשתי מצות אלו צוה על דרך קיומן ואמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבה והנמשך לזה.

ותחלה צוה שיהיו חקוקים על הלב כדרך שפא פתוב על לוח לבבה ובא בתורה ופן יסורו מלבבה כל ימי חייך הנה בפסוק הנה צוה לזכרם תמיד ועוד דרשו בו שלא יקרא למפרע שלא יקדים תיבה לתיבה או פסוק לפסוק אבל מותר לקראו בכל לשון שפן משמעות שמע בכל לשון שאמה שומע רוצה בו שאמה יודע ובלבד שיזקק באותו לשון בקריאה.

ואחר זה צוה ללמוד הדברים האלה לבנים ולתלמידים הם בכללם שעיקר הבניות הוא בנפש אבל הבנים קודמין שבהן בניות הנפש והגוף. ואחר זה צוה לקרא ק"ש פעמים ביום והוא אמרו ודברת בם וגו' בשכבה ובקומה.

וביאהר הקבלה שזמן השכיבה הוא כל הלילה שרוב בני אדם שוכבין בו על מטותיהן אבל כדי להרחיק את האדם מן העבירה ציוו חכמים שלא יאחר עד אחר תצות. ועוד צוה כמו כן שלא יאכל אדם ולא יישן אחר זמן הקריאה עד שיקרא והזמן ההוא צאת הפוכבים וכפי המנהג הפשוט שקיעת החמה וכן מצות סופרים שאע"פ שקרא קריאת שמע בברכותיה יקרא פרשה ראשונה כשהולך לשכב.

וכן ביארה הקבלה שזמן קימה הוא עד סוף שלש שעות שהוא רביע היום ומצוה לכתחלה שיקדים מעט להגין הסמה והוא פאור היום שאין הפוכבים נראים וזה לפי שהוא זמן קימה לרוב בני אדם.

ומה שאמר בשבתה בביתה ובלקחה בדרך אע"פ שמשמעו שבכל עסקיו שהם בישיבה או בהליכה צריף שיזכר גם אמנם הקבלה ביארה שבאה לפטור העוסק במצוה והסתן וכיוצא בו שיש לו טרדת הלב במצוה.

ועוד דרשו חכמים גם יש לה רשות לדבר ולא בדברים אחרים רוצה בו למעט שיחת חולין. ועוד אמרו עשה אותן קבע רוצה בו שיקבע אותן ולא יניחם מפני עסקיו הצריכים לו.

ואחר כן בא וקשרתם על מצות תפילין ביז ובראש לפי שהיד כלי לפעולת האדם וצוה שיהא אות האמונה והמצות נזכר יציאת מצרים לפניו כדי שיהיו כל מעשיו לשם שמים וכן יושמו במקום ציץ על הראש פי משמעות הטוטפות הוא ציץ ובא על דרך רמז כמו שאמר החכם תתן לראשך לנית חן עטרת תפארת תמגנה וזה כולו כנגד ולא תחרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם הפולל המינות והזנות והם כוללים האמונה והמעשים ותפילין על ידיהם כנגד הלב ושל ראש כנגד העינים.

והקבלה בארה שמלת טוטפות רומזת על ארבעה בתים טט בכתפי שמים פת באפריקי שמים ולפי קדושתם הצריכו לו גוף נקי וקדוש. ואחר זה בא וכתבתם על מצות מזוזה כדי שיזכור האדם את השם בצאתו ובבואו והמזוזה היא שתי פרשיות בלבד שמע והנה אם שמוע לפי שבשתי פרשיות אלו בלבד באה מצות וכתבתם והתפילין הם ד' פרשיות שמים הנזכרות ועוד קדש והי' כי יביא לפי שבארבע בע פרשיות אלו באה המצוה בתורת שתהינה על היד ובין העינים.

ואשר הוא האות עליו הוא הספה התכלית והוא הספה החשובה משאר הסבות ואני רואה כמה אנשים מניחין תפילין וקובעין מזוזות ולא יעלו על לבם מה שכתוב גם כל שכן שאינם מרגישים בכונה הראשונה גם ואין אלה אלא כמתעסקים המגלגלים חגורתם או אשר בידם שפעולתם הכל.

והראוי לכל משפיל שיעשה המצוה בכל לבו בדרך כל בעל מלאכת מחשבת פי הבונה בית כוון לבנותו כאשר ראוי לו וכאשר תשלם המלאכה יהנה בו והוא סוף המעשה שעליו היתה תחלת המחשבה וכן המקיים מצות תפילין ומזוזה תחלה יש לו לדעת מה שכתוב בו ואחריו ידע ויתבונן פי הם לאות ולזכרון.

ואמנם שתי הפרשיות שהאחת לקבל עול מלכות שמים והאחת לקבל עול המצות שבהן החפץ על דרך הפונה הראשונה באה המצוה לכתוב אותן בתפילין ובמזוזה לפי שזה צריף בכל מקום ובכל זמן לכל אדם אבל שתי הפרשיות האחרות שבאו על מצות בכור אדם ובכור בהמה להזכיר יציאת מצרים והזכר שהוא בא כפי הפונה הראשונה כדי להאמין בשניו טבע הצריף לקיום אמונת הגמול הגופני הספיק בכתבתן בתפילין בלבד והוא שאמר והיה לה לאות וכבר קדם שהרצון בו והנה לה לאות פי ביז חזקה וגו'.

למען תהיה תורת י"י בפיה. ראה גם ראה כי כל המעשים שבאו במצות באו להזכיר היחוד והאהבה והיראה וילמד איש רעהו כפי מה שהוא.

ונודע מתוך דברינו כי לפי שלא נירא ולא נאהב פראוי נעזבנו ונשולחנו למקרים ובשובנו אל י"י תבא הגאולה בדרך המופת אם יתמקמה חפה לו והוא שאמר הנביא ביצעדו הגמול אל רודפי צדק כי נחם י"י ציון נחם כל תרבותיה וישם מדברה כעזן וערבתה כגן י"י ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה.

אפשר שאמרו כעזן כגן י"י בא לרמוז על ירושלים שבשמים ששם עולים בני עליה. אמנם בקריאת יודעי צדק אין ספק שעל עננו זה רמז באמרו אל תראו חרפת אנוש ומגדנפנתם אל תחתו שהאנמות מחרפות ומגדפות אותנו בזה על אמונתנו בבחינת הטוב הגופני והתענוג הפלה והבלה הנמצא אצלם בהיותם שוקטים על שמריהם ואמר שבסוף יבלו כלם כבגד שהוא עומד בקופסא אבל אנחנו הנשטחים לכל רוח נעמד לעולם וישועתנו לדור דורים ולא תכלה לנצח.

והוא שאמר כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים. פרשת עקב.

ביראת י"י מבטח עוז ולבנוי יהיה מחסה יראת י"י מקור חיים לסור ממקשי מות. היראה היא כשיפחד האדם וירא פן יקראנו רע אם יהיה כף או לא יהיה כף והוא נשמר מן הענין שהוא והתורה צוה ליראה את השם כמו שאמר את י"י אלהיך תירא ואנתו מעבוד והיראה קודמת בזמן לאהבה והוא שאמר ליראה את י"י אלהינו וללכת בדרךיו ולאהבה אותו.

וכמו כן האהבה היא קודמת במעלה ליראה כי האהבה היא הפונה ואליה צוה היראה וצריך לאדם כשיאהב ויעבוד האוהב שלא יעבדנו בדרך עראי רק בדרך פניעה ויראה והוא שאמר עבדו את י"י ביראה וזה רצה באמרו ואנתו מעבוד פלומר בדרך העבודה שהיא ביראה.

וידוע שיראת השם כוללת רוב מצות התורה והם המצות המעשיות שבהן ישיג האדם השלמות הראשון בזמן שהוא שלמות המדות הטובות והוא המסור לכל אדם ובו אפשר להשיג השלמות האחרון והוא שלמות הדיעה ולולי השלמות הראשון אין קיום לאחרון.

והוא שאמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת והוא שאמר החכם ביראת י"י מבטח עוז והעוז נאמר על השלמות האחרון כמו שאמר מגדל עוז שם י"י ובא החכם להודיע הסבה התכלית אשר ליראה שהיא החכמה והוסיף ביאור ואמר ולבנוי יהיה מחסה רוצה בו ולבני השם שהם האוהבים אותו והיודעים את שמו יהיה הוא מחסה כמו שבא אומר לי"י מחסי ולולי המחסה ההוא אין שלמות ביראה ואין מבטחה מבטח.

עולמי וזה כאמרם ז"ל אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה רוצים בו ולולי השגת החכמה אין שלמות ביראה ולולי מציאות היראה אין קיום לחכמה. ואחר שהתגלגל המאמר הזה בדברינו נשלים לבארו לפי שהרב רבינו ז"ל קצר בו בפירוש מסכת אבות והמאמר ההוא הוא אמרם אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה.

אם אין תְּכֵמָה אין יְרָאָה. אם אין יְרָאָה אין חֲכָמָה.

אם אין בִּינָה אין דַּעַת. אם אין דַּעַת אין בִּינָה.

אם אין קִמְח אין תּוֹרָה אם אין תּוֹרָה אין קִמְח. זֶהוּ לְשׁוֹן הַתַּנָּא וּלְשׁוֹן הַרַב רַבִּינוּ הוּא כִּי רוּצָה בּוֹ שֶׁפֶל אֶחָד מְשַׁנֵּיהֶם מוֹעִיל בְּמַצִּיאוֹת הָאֲחֵר וּמְשָׁלִים אוֹתוֹ.

אֲמַנָּם עֲנִין דְּבָרָיו בְּבִינָה וּבְדַעַת הוּא עֲנִין פִּילוֹסוֹפִי דַּק מְאֹד זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ וְהוֹסִיף לְבָאָר בְּזוּג הֵהוּא בְּיָאוֹר דַּק וְעִמּוּק אֲבָל שְׁלִשֶׁת הַזּוּגוֹת הָאֲחֵרִים קָצֵר בְּהֵם. וְאֲשֶׁר נִרְאָה לְפָרֵשׁ בְּמֵאֵר הִנֵּה כִּי אָמְרוּ אִם אֵין תּוֹרָה רוּצָה בּוֹ לּוּלֵי מַצּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁבָּאוּ לְלַמּוֹד דְּרַף הַיְשָׁרָה לְאָדָם בְּהִנְהוּגוֹתָיו הֵן לְאָדָם בְּעֶצְמוֹ הֵן בֵּינוֹ וּבֵין אֲחֵרִים הוּא הַנִּקְרָא דְּרַף רוּצָה בּוֹ הַדְּרַף הָרְאוּי לַעַם הָאֲרֶץ כְּפִי יִשׁוּב הָאֲרֶץ כִּי כֵן מְצָאנוּ אֲרֶץ בְּמִקוּמוֹת רַבִּים בְּפִתּוּב שֶׁבָּא בְּמִקוּם עִם הָאֲרֶץ כְּמוֹ שֶׁבָּא וְכָל הָאֲרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ בְּדְרַף פֶּל הָאֲרֶץ וְחִזְקוּת וְהִיִּית לְאִישׁ.

וּמִזֶּה נֵאמַר עַל מוֹסֵר בְּנֵי אָדָם דְּרַף אֲרֶץ וְאָמַר הִחֲכַם אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דְּרַף אֲרֶץ רָצָה בּוֹ לּוּלֵי הַמַּצּוֹת שֶׁבָּאוּ עַל זֶה מֵאֵת הַשָּׁם לֹא הִנֵּה דְרַף אֲרֶץ נִמְצָא בְּכָל עַל שְׁלֵמוֹת לְפִי שְׁעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד וּלְפִיכָף צָרִיף לְלַמּוֹד הַתּוֹרָה הַפְּלִלִי.

וְאָמַר אִם אֵין דְּרַף אֲרֶץ אֵין תּוֹרָה רוּצָה בּוֹ לּוּלֵי טַבַּע הַמוֹסֵר הַנִּמְצָא לְאָדָם לֹא הִנֵּה שְׁלֵמוֹת לַתּוֹרָה וְלֹא קִיוּם לְמַמְצוּתֶיהָ הַבְּאוֹת עַל זֶה לְפִי שְׁמַצּוֹת הַתּוֹרָה הֵן הָעֵרָה בְּלִבָּד. וְהַפְּנוּגָה בְּמֵאֵמְרוֹ זֶה לְשִׁמְי תוֹעֵלוֹת הָאֲחֵת שְׁלֹא יִקַּל הָאָדָם בְּמַצּוֹהֵמֵן הַמַּצּוֹת וְאֶפְיָלוּ יִהְיֶה הָאָדָם מְנוֹטָבַע בְּתַכּוּנוֹת הַחֲשׁוּבוֹת כִּי הַמַּצּוֹת הֵן הַמִּיִּשְׁרוֹת וְהַמַּעֲמִידוֹת אוֹתוֹן.

וְהַשְּׁנִית שְׁלֹא יִסְפִּיק לְאָדָם בְּיִוֶשֶׁר דְּרַכּוּי בְּקִיוּם הַמַּצּוֹת בְּלִבָּד אֲבָל צָרִיף שִׁיִּדְקֹדֵק וְיִחְזוֹר עַל פֶּל מִדָּה טוֹבָה וְהַנִּמְשָׁף אֵלֶיהָ וְיִרְחִיק פֶּל מִדָּה רָעָה וְהַנִּמְשָׁף אֵלֶיהָ וְאָף עַל פִּי שְׁלֹא בָּאָה מַצּוֹה בַּתּוֹרָה בְּפִירוּשׁ עַל זֶה כִּי הָאֲמָנָם עַל הַפֶּל הָעֵרָה הַתּוֹרָה וְהַמְשָׁל בְּזֶה שְׁלֹא יִסְפִּיק לְאָדָם בְּהַמְנַעוֹ מִן הַמַּאֲכָלִים הָאֲסוּרִים וְיִמְלֵא תְּמִיד בְּטִנּוֹ מִן הַמְּוֹתָרִים כִּי אֵין זֶה כּוֹנֵת הַתּוֹרָה אֲבָל לְמַנּוּעַ פֶּל הַמְּוֹתָרוֹת בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֵּה וּבְמַלְבוּשׁ וּבְכָל עֲנִינֵי הָאָדָם.

וְאֵל הָעֲנִין הִנֵּה כִּינּוֹן הִחֲכַם שְׁלֵמָה בְּפִשׁוּטוֹ שֶׁל סֵפֶר מְשָׁלִי וְלִהְחֲזִיק בַּתּוֹרָה וּבְדְרַף אֲרֶץ אָמַר שְׁמַע אֲתָה בְּנֵי וְחֲכַם וְאֲשֶׁר בְּדְרַף לְבָבָה. וְהוּא כְּאֵלוֹ אָמַר קִבֵּל הַתּוֹרָה וְהִתְחַכַּם בָּהּ וְהִדְרִיף מִחֲשָׁבֶתָהּ אוֹ שְׁכָלָהּ בְּדְרַף הַסְּלוּלָה וְהַכְּבוּשָׁה וְהִיא הַנִּקְרָאת דְּרַף אֲרֶץ לְפִי שֶׁהוּא הַדְּרַף הַיְשָׁרָה לְנַפְשׁוֹת עִם הָאֲרֶץ וּלְפִיכָף אָמַר בְּדְרַף כִּי הִיא יְדוּעָה כִּי כֵן יֵאמַר עַל פֶּל דְּרַף סְלוּלָה מְעִיר אֶל עִיר וּלְפִי הָעֲנִין הִנֵּה אָמַר גַּם כֵּן וְגַם בְּדְרַף כְּשֶׁהִסְכֵּל הוֹלֵךְ.

וּרְבוּתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ עַל הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה שְׁלֹא הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עֲלֵיהֶם אִם יֵשׁ מֵהֶם מְשִׁשׁ מְפָנִי מֵה לֹא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה וּלְפִיכָף אָמַר שְׁלֵמָה עֲשׂוֹת סִפְרִים הַרְבֵּה אֵין קִץ. וְעַל זֶה רַמְזוּ בְּאֲמָרוֹ וְאֲשֶׁר בְּדְרַף לְבָבָה וְסִמָּה לוֹ כְּמִבְּאָר אֵל תְּהִי בְּסוּבָאֵי יֵין בּוֹזְלוּלֵי בְּשֶׁר לָמוּ כִּי סוּבָא וְזוּלָל יִנְרַשׁ וּקְרָעִים תְּלַבִּישׁ נוּמָה הִזְהִיר מִהַרְבּוֹת שְׁתִּיטָה הֵינּוּ וְאֲכִילַת הַבְּשֶׁר וְהַשִּׁינָה וְאֵע"פ שְׁלֹא הִזְהִירָה עֲלֵיהֶם הַתּוֹרָה בְּפִירוּשׁ אֲבָל כּוֹנֵת הַתּוֹרָה בְּמָה שֶׁאֲסָרָה עַל הַיְתָרוֹנוֹת אֲבָל אֵין כּוֹנֵתִי מִסְפִּיק לְכַתּוּב הַפֶּל וְאֵל זֶה כִּינּוֹן הַתַּנָּא בְּאֲמָרוֹ אִם אֵין דְּרַף אֲרֶץ אֵין תּוֹרָה.

ועוד אמר אם אין חכמה וכו' ופירושו כפר הקדמונהו וזה גם כן בא לשתי תועלות האחת שלא יספיק גם כן לאדם בקיום מצוות התורה בלבד אבל צריך שיתחכם וידע מה שהעירה עליו התורה מיחוד השם ומאהבתו והוא שישתדל לדעת כל המציאות כפי מה שהוא שמתוך כך מפיר מי שאמר והיה העולם ומיחדו בלבד ואוהבו וידע פונת המצוות שהן היראה והוא שאמר החכם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה.

אז תבין יראת י"י ודעת קדושים תמצא. והשנית שלא יסמוך החכם בחכמתו ואפילו השיג השגה אנושית שלימה אז יולול במצנה מן המצוות המיראות האדם לפי שהן צריכות לקיום החכמה האמיתית.

עוד אמר אם אין דעת וכו' כפר ביאר זה הרב רבינו ז"ל ובענין הביאור שהוא חבר פירק אחד בחלק הראשון מספר המורה והוא פירק ס"ח ומשם תוכל להבין קצת פי' פי' שם ביאר שהשכל והמשפיל והמושפל אחד.

ונה הענין אצלי רמזו כמה שאמרו לידע ולהודיע ולהודע לידע בא במקום המשפיל ולהודיע בא במקום השכל ולהודע בא במקום המשפיל והרב המורה ביאר בפירק הנזכר שהשכל בפועל הוא על הדרך הזה לעולם ועל הדרך הזה יהיו לעולם החיים הנצחיים אחר המנות בדעתם השם שהוא אל הוא היוצר וכו'.

והרב רבינו פירש המאמר שהוא פרוצנו ולא ירדתי לסוף דעתו איה הבדיל השלש פעולות הן בשלש כתות שהזכיר ושם היה ראוי לצרף הענין שצורף במאמר אם אין דעת אין בינה.

ואפשר שרוצה בו שאם אין דעת במושפלות הראשונות שחנן השם בהם את האדם מבלי למוד לא היה מציאות לבינה היא הקנויה המצעת בלמוד כמו שנודע שכל החכמות המופתיות נודעות בכח המושפלות הראשונות הנלקחות למופת ולולי זה לא היה מופת נמצא.

ואמרו אם אין בינה אין דעת רוצה בו לולי השגת הבינה הקנויה אין שלמות לדעת שלא תשלם חכמה במושפלות הראשונות בלבד וזה בא אחר שאמר שהתכלית האחרונה היא החכמה ועל החכמה המופתית הוא דבר.

ולפיכך בא להודיע דרכי החכמה שהם בדעת התנונה ובלימוד. ולפי שזה היא התכלית האחרונה הקדימו זה בבקשת הדעת בתפלה ואמרו אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה ויחסו התנינה אל הדעת והלמוד אל הבינה פי הבינה קנויה בלימוד כמו שאמר ובכל קנינה קנה בינה כמו שקדם בפרשת נשא.

ומה שהוסיפו בברכה שהיא השכל אפשר שרצו לחזק ולהחליף הכח המשפיל עד שיבא בפועל ובו רמז והערה למאמר הפילוסופים בשכל ובמשפיל ובמושפל וחתמו הברכה בדעת לפי שהיא ממת אלהים מאין עזר אנושי והוא הסבה לכל חכמה וידיעה.

זה אצלי הרצון באמרם אם אין דעת אין בינה. וזה גם כן בא לשלש תועלות האחת כדי שיסמוך האדם במושפלות ראשונות ואע"פ שאינם נודעים במופת.

והשנית שלא ידחה האדם דרך המופת כדרך שהיו דוחין אותו קצת הראשונים עד שהיו אומרים קצתם שאין דבר נודע בדרך מופת כמו שגזפר בפרשת נשא וזה הדעת מרחיק החכמה וגורע מעלתה ולפיכך בא הספא לדחות אותו.

השלישית שישתדל האדם להבין דבר מתוך דבר כל מה שאפשר ולא יספיק לו במן שפלות ראשונות. ואחר פן אמר אם אין קמח אין תורה רוצה בו פי לולי מציאות המזון האנושי הבינוני והוא הקמח ואשר הוא ממינו לא היה מציאות לתורה כי כפי הכנת המאכל האנושי יגד שכל האדם ללמוד התורה ולדעת.

ואמר אם אין תורה רוצה בו פי לולי הכונה הראשונה באדם על התורה והנמשך אליה לא היה לו מזון נבחר ממזון שאר בעלי חיים והיה נמשל לבהמות הלא תראה שהפכריים האוכלים השעורים והמאכלים הגסים יתרום מעט על הבהמות וקשה הוא מאד עליהם להבין מושפל אבל המלכים שמאכלם נבחר דעתם רחבה על הרוב עד שגאמר עליהם לב מלכים אין חקר.

ומקבלי התורה נתן להם את המן לרב צרכם למזון טוב ונבחר והכונה במאמר הזה לשלש תועלות. האחת שישתדל האדם להשיג המזון הראוי לו ולפיכך צריך האדם שילמד אנמנות שיחני' בה.

השנית שיקח מזונו על הדרך השונה לא שיענה נפשו ולא שירגילה במותרות ואע"פ שלא באה מצוה בביאור על זה כי זה מפסיד הלמוד וזה יוצא ממאמרו אם אין קמח אין תורה. והתועלת השלישית שהמנהיג עצמו במאכל בדרך השונה עד שימצא עצמו מזומן לחכמות אל יטריח שכלו בתחבולות העולם כמעשה האנשים שהם חכמים להרע שאין זה המכון במזון האנושי הבינוני ואין זה אלא כמו שגאמר להם וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל אבל צריך שימתן כל שעויותיו לזרז שכלו לדעת האמת ולהשיג ההשגה האנושית שהיא אהבת השם והוא החיים האמתיים שהיא פונת התורה בנתינת המצות כמו שאמר בפרשת תנאי קבלת עול מלכות שמים והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את וגומר.

הראה שהפונה בכל המצות היא לאהבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש וכבר קדם שהאהבה היא החכמה והידיעה בו. ועל עבודה שפלב באה הקבלה שהיא תפלה ותפלה ידוע שהיא התהלה עם בקשת הצרכים פי זה מורה על המבקש מאתו שהוא מודה כי לו לבדו הממשלה וכן בא בפרשה הזאת ועתה ישראל מה י"י אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את י"י אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך רוצה בו שהכל הוא לאהבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש.

וכבר קדם בפרשת ואתחנן באור בכל לב ובכל נפש. ואמרו מה י"י אלהיך שואל מעמך פי אם ליראה וגומר.

כבר נודע מה שאמרו בו ז"ל דלגבי משה מלתא זוטרתיה היא ופשוטו של כתוב להתעורר ולהתבונן בכל אשר הוא שואל מעמנו פי הוא לטוב לנו כמו שבאר ואמר לטוב לה שאין בקשתו ממנו כדרך בקשת בשר ודם שהם מבקשים מאנשיהם צרכם והנאתם והקב"ה אינו פן שהכל שלו ואינו צריך לדבר כמו שבאר ואמר הן לי"י אלהיך השמים ושמי

השמים הארץ וכל אשר בה והמבוקש ממנו אינו רק לטוב לנו כי בעשותנו המצות יעשה השם חסד עמנו וכפי שנסמור אותן ישמור לנו הברית כמו שפתח הפרשה ואמר והנה עקב תשמעו וגו' והמכונן בפרשה ההיא אמרו והסיר י"י ממך כל חולי וכבר בארוהו ז"ל באור יפה וטוב.

ואמרם זה יצר הרע כי הוא באמת סבת כל חולי ובא זה הפסוק בדרך שפא כל המחלה וגומר כמו שהתבאר במקומו. והשמירה מכל חולי היא סבת החיים האמתיים המתמידים כי כשם שכל זמן שלא יבא חולי לגוף הוא חי כן הנפש כל זמן שלא יקרה עון שהוא ממדונה מצרים הרעים לא ישיגוה מוקשי מות והיא חיה לעולם אבל פשתחטא ותעבד אל זר והוא כל זמן שתסור אל היצר לא יסור ממנה החולי כי נפלה במוקשי מות כמו שאמר כי מוקש הוא לה.

ועל דרך זה הוסיף החכם ביאורו ואמר וראת י"י מקור חיים לסור ממקשי מות וזה בא דרך זרוז טוב להשמר מכל עון שלא יאמר אדם מה הועלתו לעצמי ומה שזכר הגיע לי כשנמנעתי מעשות העבירה כי מה רב התועלת בהשמר מן ההפסד הנצחי והוא המות וזה רצה באמרו לסור ממקשי מות וכן בא לפי דעתי על דרך הזירוז הזה מה שאמרו ז"ל הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה.

רצו בו כשתזדמן מצוה לפניה אל תאמר אי זה הפסד מגיע לי אם לא אעשה שיש לה לחשב שהפסדת שכר הרבה שהיה לה אלו עשית אותה כי אותו השכר לא תשיגו עוד וזה כמשל מי שהניח המזון הטוב והמשקין הטובים המעמידים הבריאות שהוא בלא ספק יחלה וימות.

וכן אמר כשתזדמן עבירה לפניה אל תאמר מה שכרי ומה תועלתי אם אניחנה אבל יש לה לחשב שנספדת כל ההפסד שהיה מגיעה אלו עשית אותה והוא אבדן הנפש וזה כמשל מי שנסמר מן המאכלים הרעים והסמים הממותים שהתערבו במזונו שהוא עומד בבריאותו כשזזה מהן כן הנפש הזזה מהעונות תעמוד בבריאותה והיא חיה לעולם.

וזה רצונם גם כן באמרם כל היושב ולא עבר עברה נותנין לו שכר פעושה מצוה ולהוסיף זירוז בזה אמר הסתפל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואנזן שומעת וכל מעשיה בספר נכתבים ולפי שהדברים שנוצעים בינינו יודעו על דרך ראיה או שמיעה המשיל ידיעת השם למעשנו ודברנו בעין רואה ואנזן שומעת.

ולפי שהדברים שאינם נכתבין ישפחו בינינו ואין להם זכר לעולם אמר וכל מעשיה בספר נכתבין בדרך שאמר שאין לפניו שחטה. ולגודל ההזהרה בא האל אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד שלא יאמר אדם אעשה עברה אחת ואעשה כנגדה מצוה אחת וישא פני בדבר הזה ובשחד שהוא כי העון שהוא איננו נמחק לעולם אם לא ישוב עליו תשובה שלימה והוא שאמר שאין לפניו לא משוא פנים ולא מקח שחד וכל זה בא דרך זירוז אמת לברוח מן העבירות ולרדוף המצות ולמול ערלת לבבנו הערל פן נעשה הרע ולרפך ערפנו הקשה לשוב אל עבודת השם.

הוא ברחמיו יקיים בנו מקרא שכתוב ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד. (פרשת ראה כתובה בפרשת שמני.)

(פְּרִשְׁת שׁוֹפְטִים לָךְ אֵל נְמִלָּה עֲצַל רְאֵה דְרָכֶיהָ וְנַחֲכֶם אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין שְׁנוֹטֵר וּמְנוֹשֵׁל תִּכְיִן בְּקִיץ לַחֲמָה אֲגִרָה בְּקֶצֶיר מֵאֲכָלָהּ עַד מְתִי עֲצַל תִּשְׁכַּב מְתִי תִקּוּם מִשְׁנָתָהּ. מֵה מְאוּד יִטְרַחוּ הַחֲכָמִים לַחֲבֵר וּלְכַתּוּב דְּבָרִים שֶׁהֵן קְרוּבֵינִי לְאָדָם לְמִצְאָם בְּלֹא טְוֵרַח אִם רָצָה לַתֵּת אֶת לְבוֹ עֲלֵיהֶם וְהֵם מְבִיאִים לַתּוֹעֵלֶת גְּדוּלָה אֲבָל רֹבַב בְּנֵי הָאָדָם מְלֹא רָע וְהוֹלְלוֹת בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֵל הַמֵּתִים שְׁלֹא יִשְׁתַּדְּלוּ בְּעוֹדָם בְּעִנְיַן הַחַיִּים לְהַבִּיט בְּאֲשֶׁר יָבֵא אַחַר הַמָּוֶת כִּי רַבָּה הָעֲצָלָה הַמְפֹּלֶת תַּרְדֵּמָה עֲלֵיהֶם.

וּלְפִיכֹךְ הַחֲכָם כִּינּוּן בְּמִקּוּמוֹת רַבִּים לְהַעִיר הָעֲצַל וּלְלַמֵּד אוֹתוֹ דַּעַת בְּדַמְיוֹנוֹת וְהַמְשָׁלִים לְפִי שֶׁהַמְשָׁל מוֹעִיל מְאֹד בְּלַמּוּד הַמְּדוּת וּלְפִי שֶׁיְדוּעַ שֶׁהָאָדָם מוּכָן לְכָל שְׁלֵמוֹת בְּעֲלֵי חַיִּים וְיָדוּעַ שֶׁסְּגוּלוֹת הָאָדָם מִתְּפַשְׁטוֹת אַחַת אַחַת בְּשֶׁאֵר מִיָּנִי בְּעֲלֵי חַיִּים רְאוּי לְכָל אָדָם בְּעַל לֵב אַחַר אֲשֶׁר נֶאֱצָלוּ מֵאִתּוֹ עַל שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ לְהַשִּׁיג אוֹתָן וּלְפִיכֹךְ הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים יַעִירוּ הָאָדָם וְיַכְלִימוּהוּ בְּפַעֲלוֹת שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים הַנְּאוֹתוֹת לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא בְּמִקּוּמוֹת רַבּוֹת לְנְבִיאִים.

וּלְפִי זֶה הָעִנְיָן אָמְרוּ ו"ל לְמַדְנוּ צְנִיעוּת מִחֲתוּל דְּרָךְ אֲרָץ מִתְּרַנְּגוּל וְכֵן בְּסוּף סֵפֶר מְשָׁלִי נִמְצָא שֶׁהַעִיר הַחֲכָם עַל מַעְלָה הַחֲכָמָה וְעַל הַמַּעְלוֹת הַמְּדוּת בְּמֵאֲמֵר אַרְבָּעָה הֵמָּה קִטְנֵי אֲרָץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻנְפָּמִים וּבְמֵאֲמֵר שְׁלִשָּׁה הֵמָּה מְטִיבֵי צַעַד כְּמוֹ שֶׁרַמְזָנוּ עָלָיו בְּפִרְשַׁת בְּרֵאשִׁית.

וּלְפִי שֶׁהַסְּגוּלָה הַנְּבַחְרָה אֲשֶׁר לְאָדָם נִמְצָאת בְּנְמִלָּה וְהִיא הַהֲכָנָה הַמְשִׁיל בָּהּ לַתְּכִלִּית הָעֶרְהָ וּר"ל בְּהֲכָנָה הַהֲשִׁיחַדְלוֹת בְּדָבָר קוֹדֵם הַצְּנוּרָה כְּשֶׁיִּפְחַד שְׁלֹא יוּכַל עָלָיו בְּעַת הַצְּנוּרָה כְּפִרְשֵׁה וְזִרְעָה בִּימּוֹת הַחֻנְרָף וְכֵאֲגִירַת הַלְחָם בִּימֵי הַקִּיץ וְכַתְּבָשִׁיל בְּעֶרְבֵי שַׁבַּת כְּמוֹ שֶׁבָּא וְהִזָּה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַכִּינוּ.

וְזוֹ הִיא הַדְּרָךְ הַטּוֹבָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁיִּדְבַק בָּהּ הָאָדָם כְּאֲמָרָם ו"ל הָרוּאָה אֶת הַנוֹלָד וְכֵמוֹ כֵּן אָמַר שֶׁהוּא הַחֲכָם וְכֵן קָרְאוּהוּ זְרִיז וּבְלִשׁוֹן הַמִּקְרָא יִקְרָא חֲרוּץ וְאֲשֶׁר הוּא בְּהַפֵּךְ יִקְרָא עֲצַל כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֲכָם מִתְּאוּנָה וְאֵין נִפְשׁוֹ עֲצַל וְנִפְשׁ חֲרוּצִים תִּדְשֵׁן כִּי הָעֲצַל לֹא יְבוֹאֵהוּ פְּחִיתוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ וְתַאֲנוּתוֹ בְּדָבָרִים שֶׁמְשַׁתַּדְּלוּ הַחֲרוּץ עֲלֵיהֶם כִּי כָּל אָדָם יִרְצָה וְיִתְאוּנָה כָּל הַהֲשִׁיגוֹת אֲבָל מִסְפִּיק לוֹ בְּתַאֲנוּהָ הַהִיא הַפְּחִיתוּתָהּ וְלֹא יִטְרַח לְהַשִּׁיגָהּ וּמִפְּנֵי זֶה יְמוֹת עֲלֵיָהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּם כֵּן תַּאֲנוּת עֲצַל תְּמִיתָנוּ וְגוֹמֵר כָּל הַיּוֹם הַתַּאֲנוּהָ תַּאֲנוּהָ וְגוֹמֵר וְהוּא שֶׁאָמַר מִתְּאוּנָה וְאֵין וְגוֹמֵר אֲבָל הַחֲרוּץ יִטְרַח עַד שֶׁיִּמְצָא וְיִשְׁיֵג תַּאֲנוּתוֹ וּלְפִיכֹךְ תִּתְעַנֵּג וְתִדְשֵׁן נִפְשׁוֹ.

וְהוּא שֶׁאָמַר וְנִפְשׁ חֲרוּצִים תִּדְשֵׁן ר"ל שֶׁתַּעֲמוּד דְּשִׁנָּה לְעוֹלָם לְפִי שֶׁהַכִּינָה צְדָתָהּ לְזִמְן שְׁלֹא תוּכַל לְמִצְאָהּ בְּטֻרְחָהּ. וְזֶה גַּם כֵּן דְּרָךְ הַנְּמִלִּים לְפִי שֶׁמְזִיק אוֹתָם הָרוּחַ וְהַגְּשָׁם וּמִמֵּית אוֹתָם יְכִינוּ בְּקִיץ לַחֲמָם מֵה שֶׁיִּסְפִּיק לָהֶם בַּחֻנְרָף וּבְקוֹר וְהוֹתֵר.

וְהוּא שֶׁאָמַר נְמִלִּים עִם לֹא עֵז וְיְכִינוּ בְּקִיץ לַחֲמָם וְהַאִישׁ הַפְּתִי הָעֲצַל שְׁלֹא יִשְׁכִּיל עַל זֶה הַדְּרָךְ הוּא פְּחִיתוֹת בְּמִינוֹ מִן הַנְּמִלָּה גַּם בּוֹשׁ לֹא יְבוֹשׁ גַּם הַפְּלֵם לֹא יָדַע. וּלְפִיכֹךְ אָמַר הַחֲכָם לְהַכְלִימוֹ אוּלַי יַעִירוּנוּ לָךְ אֵל נְמִלָּה עֲצַל.

וְאָמַר רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחֲכָם לְפִי שֶׁהַנְּמִלָּה יֵשׁ לָהּ שְׁנֵי דְרָכִים הָאֶחָת דְּרָךְ שֶׁאֵר בְּעֲלֵי חַיִּים שֶׁהוֹלְכִים לְפָנָיִם וְהָאֶחָת לְכַתְּמָה אַחֻרָנִית כִּי לְפִי רַב חֲרִיצוּתָהּ כְּשֶׁיִּכְבַּד מִשְׁאָה שֶׁתַּשְׁאֲנוּ

בפיה וימנעה מלכת לפנים תלך אחרונית עד ביתה וכן ראוי לכל חרוץ שישתדל בכל פנים להשיג הצורך ואפילו אם ימצאנו לפי הנראה חסרון בגופו או בממונו או שיינתן בלמודו מה שאינו אמת על דרך שהוא אמת או שיקבל זה כי כל זה הוא בהליכה אחרונית ואחר שהוא רואה את הנולד למצוא הראוי יש לו ללכת על הדרך ההוא.

וכן ראוי ללמוד מדרךיה שהיא משתדלת ביום ובלילה ומאספת הכל הביתה לא תתרחק בדבר לעזבו וכאשר ירד הגשם על מאכלה תוציאנו צרות ותנגבנו עד שישוב משתמר וכן ראוי לכל חרוץ ללמוד בכל עת וללמוד כל דבר ולעשותו כל מעשה טוב ואם יקרהו עון על צדקותיו או סכלות ושכחה בתקמתו ישתדל ויטרח להיטיב.

כל זה רמז באמרו ראה דרכיה וחקם. ואמר אשר אין לה קצין שוטר ומושל לפי שידוע ששאר בעלי חיים אף על פי שהם בעלי תבולה אין זה מכח השכל אבל מכח הדמוי.

אמנם מין האדם יש לו כח השכל לדעת האמיתות ולפי הכח הזה יתחסו אל האדם דעה ובינה והשכל כמו שקדם בפרשת ויהי עקב תשמעונו. ולפי ששאלשה אלה נמצאים באדם ואינם נמצאים בנמלה ולא בשאר בעלי חיים אמר אשר אין לה קצין שוטר ומושל כי כן הם שלשתם על ענין אחד.

או אפשר שפא להעיר על שלשה כחות השכל כמו שגזפר בפרשת ויהיו חיי שרה וכבר נמצא שם מושל על זה הכח כמו שפא מושל באדם צדיק ביראת אלהים. וממנו והוא משול בה.

והשוטר יאמר לרודה בעם על פי השופט או על פי המושל כמו שבאה המצנה שופטים ושוטרים תמן לה בכל שעריה כי זה מצורה ההנהגה שיהיו שם אנשים רודים בעם להכות ולענוש על פי החקמים המנהיגים ואם אין שם שוטר ומושל ישתדל השופט בעצמו שישים משטרו על העם ואם לא טרחו לריק והעם יהיה כצאן אשר אין להם רועה כי טבע בני אדם חלוק זה מזה ורצון זה כנגד רצון זה ולולי ממשלת אחד עליהם לא תשלם ביניהם הסכמה ותרכה המחלוקת ולפיכך באה מצנות שופטים ושוטרים והקמת מלך בעם למשול בו ולהדריכו דרך ישרה.

ועל דרך זה ראוי לשכל שיהיה הוא השופט והשוטר בכל באי שער עירו רועה לומר בכל פוחותיו ויצנה אותם ויטריחם למצא הראוי לו בעת מצא כפי מעשה הנמלה ומה מעשיה תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה.

ואחר שהעיר החכם על ההכנה בזמן הקיץ והקציר צריך לבאר כפי המשל על אי זה זמן מהזמנים העוברים על האדם היתה פונתו אם כל ימי חיו או על קצת ימיו. ואם הוא על קצת ימיו על אי זה מקצתו ואם הקיץ והקציר זמן ההכנה מתי זמן האכילה.

ונאמר שזה פולו וכיוצא בו כשיצא לנו ספק בדברי שלמה ע"ה או זולתו מן החקמים גחפש שאר דבריו היטב ויתבאר לנו הדבר המסופק. וכאשר חפשונו דברי שלמה על הענין הזה מצאנו לו כתובים נמשכים למשל בגזפר אמר אנגר בקיץ בן משפיל גרדם בקציר בן מביש ואמר מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין.

ואחר ששמענו שפנה בעצל על העצלה בתרישה בזמן החורף ועל העצלה באגירת הלחם בקציר ובקיץ ידענו כי ימות החורף הצמיחה הגדול והלחות וימות הקיץ והקציר הם זמן הבשול וההיתוף והינבש.

והאדם עד ארבעים שנה הולך הלוך וגדול ומארבעים ומעלה הולך הלוך וחסור גם בלמודו לא ישלם עד היותו בן ארבעים כמו שאמר בן ארבעים לבניה לפי שרתחת הלחות מונעת זכות ההבנה לפיכך יתבאר לנו כי החורף במשך הזה הוא נשוא על זמן הבחירות והוא זמן התרישה כי בן ראוי לו לדרוש ולחקור מפי אחרים ולשמור וללמוד ולשנות וללמוד כל מדה טובה גם בן מפי הטובים ואחר שיגיע זמן הבניה עליו להתבונן באשר למד להוציא דבר מתוך דבר ואז יקצור וינגור.

ולפי שרוב התלמידים יפסקו תלמודם ויעזבוהו אחר צאתם מבית הרב פנה תחלה בעצל על זמן הקצירה כי בזה יפשו רבים מן התלמידים ולהפלים מי שהוא על הדרך הזה המשיל בנמלה שתכין בקיץ לחמה ותאגור בקציר מאכלה.

והנמשל בלחם ובמאכל אפשר שבא לרמז על שני מיני מאכל הנפש האחד הנמשך לדיעת השם ואהבתו והוא קבלת עול מלכות שמים והשני מה שנמשך לזרכי השם שהוא קבלת עול מצות כי הלחם הוא המזון הטבעי לאדם ושאר המאכלים הם הפרפראות וכן כתוב למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם.

ויכבד בא בתורה כי לא על הלחם לבדו. ורבותינו ז"ל אמרו כי לא על הלחם לבדו מדרש כי על כל מוצא זה הלכות והגדות.

וכפי הנמשך בדברי דורשי רשומות כי על כל מוצא פי י"י הוא שידע האדם כל המציאות הנמצא ברוח פיו כפי אשר רצה ולא יספיק לו כאשר למד מאחרים רק ישתדל בכל עת על ההכנה לעת המאכל והעת ההיא אחר המנות והוא בעת היות הגוף טמון בארץ פדרך הנמלה ואם יתראש בזמן מן הזמנים לא די שלא יוסיף הכנה רק יאבד מעט מעט ממה שהכין לו ממה שלמד ואשר הגלית במעשיו.

והוא שהכלימו ואמר עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך. מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב לפי שנה דרך העצל תחלה יתן זמנו לשינה והוא התרדמה התכופה ואחר שיקיץ ישוב ויתנמנם ואחר זה יחבק ידיו זו בזו והוא שוכב בן דרך העצל בלמוד קצת הזמן הראוי לא יביט בתלמודו כלל וקצת זמן יביט בדרך הפסק וסירוגין ואחר פן יביט דרך צראי וסופו מה יהיה ובא כמהלך רישו ומחסונו פאיש מגן רצה לומר שלא יתיאש מן הפורענות ויאמר מאחר שלמדתי זמן רב ואעשיר מה לי לטרות עוד ולברות מן הרש והלא הוא רחוק ממני מאד אל יטעה זה פי הרש בא כמהלך שיבא למחוז הפצו פסיעה אחר פסיעה ואם רב ממנו הדרך והמחסור יבא פאיש מגן שהוא בא מעט מעט ומגינו עליו וחרבו על ירכו ויבקרבו אל אווהו יפהו מפה רבה ולפיכך ראוי לכל בן משפיל שלא ירדם בימי הקציר וכל ימיו ורגעיו יתן לאגור מאכלו כפי מה שהעיר החכם במשך הנזכר וכן העיר על הדרך הזה בעצמו האיש העומד בבית רבו הלומד בדרך התרשלות ועצלה והוא אשר לא יחרוש בחורף ועל האיש שהוא המשיל ואמר על

שְׂדֵה אִישׁ עֲצַל עֲבַרְתִּי וְעַל כָּרֶם אָדָם חֹסֵר לֵב וְהֵם ז' ל' אָמְרוּ זֶה שְׂקִנָּה שְׂדֵה כָּבֵד זֶה שְׂקִנָּה כָּרֶם כָּבֵד הוֹאִיל וְקִנְיָה שְׂדֵה וְכָרֶם וְלֹא עָמַל בָּהֶם סוֹפוֹ נִקְרָא עֲצַל וְלָמָּה נִקְרָא חֹסֵר לֵב לְפִי שְׂקִנָּה שְׂדֵה וְכָרֶם כָּבֵד וְלֹא עָמַל בָּהֶם כֹּה מִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה וְלֹא נִתְעַסֵּק בָּהּ מִזֵּין שְׂסוּפוֹ לְהַנִּיחַ שְׂנִיִּים שְׁלֵשָׁה דְבָרִים בְּפִרְשָׁה שְׁנַאֲמַר וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ קַמְשׁוֹנִים מִזֵּין שְׁמַבְקֵשׁ פְּתִיחָה שֶׁל פִּרְשָׁה וְאִינוּ מוֹצֵא שְׁנַאֲמַר כָּסוּ פָּנָיו חֲרוּלִים וְעָלְיוֹ הוּא אוֹמֵר וְגָדַר אֲבָנָיו נִהְרָסָה מִתּוֹךְ שְׁרָאָה שְׁלֹא עָמְדָה בְּיָדוֹ הוּא יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא אֶת הַטְּהוֹר וּמְטַהֵר אֶת הַטְּמֵא וְאוֹמֵר וּפְנִיךָ גָּדַר יִשְׁכְּנוּ נִחַשׁ שְׁפוֹרֵץ גָּדַרְנוּ שֶׁל חֲכָמִים.

וְעַתָּה רְאֵה וְהִתְבּוֹנֵן בְּזֶה בְּהִעָרַת רַבּוֹתֵינוּ ז' ל' עַל מִשְׁלֵי הַחֲכָמִים שְׁאָמְרוּ שֶׁהִמְשִׁיל תְּלִמוּד תּוֹרָה בְּעִבּוּדַת הָאָרֶץ לְפִי שֶׁהָעוֹבֵד אֲדַמְתוֹ הִחְרוֹץ יִפְתַּח אוֹתָהּ תִּחְלָה וְיִחְרוֹשׁ שְׁנִית וְיִשְׁלַשׁ וְאַחֵר כֹּה יִזְרַע וְיִחְרוֹשׁ כֵּן רְאוּי לְכָל תְּלָמִיד לְנַהֲגַת בְּתִלְמוּדוֹ כְּמוֹ שֶׁסָּמְכוּ לְמִקְרָא שְׁכָתוּב אֲזַי רְאֵה וְיִסְפְּרָה הַכִּינָה וְגַם חִקְרָה וּמִתּוֹךְ כֹּה יִתְבּוֹנֵן בְּפִרְשָׁה וְיוֹצֵא דְבַר מִתּוֹךְ דְּבַר עַד שְׁלֹא יַעֲלֶם מִמֶּנּוּ דְבַר מְדַבְּרֵי הַפִּרְשָׁה וְהָעוֹבֵד הָעֲצַל יִסְפִּיק לוֹ בְּפִתּוּחַ הָאָרֶץ וּבְחִרְיֻשָׁה אַחַת וּלְפִי הָעִבּוּדָה הַזֹּאת הַפְּחוּתָה הָאָרֶץ תִּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר וּפְעָמִים יִזְרַע עַל הָאָרֶץ מֵאֵין פְּתוּחַ גַּם כִּי יֵצְאוּ הַחֲרוּלִים יִנְיַחֵם שֵׁם עַד שֶׁיִּכְסּוּ הַתְּבוּאָה וְכֵן הַתְּלָמִיד לְפִי רְשׁוּלוֹ פְּעָמִים יֵצְאוּ לוֹ בְּלְבוּלִים וְקוֹשְׁיוֹת בְּפִרְשָׁה אוֹ בְּהִלְכָה עַד שֶׁיִּנְיַח מִקְצַת מֵה שֶׁלָּמַד וּפְעָמִים שְׁלֹא יִבִּין כָּלֵל כְּנֻנַת הַפִּרְשָׁה וְהוּא שְׁאִינוּ מוֹצֵא פְּתִיחָה וּמִתּוֹךְ כֹּה הוֹפֵךְ דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְהוּא פּוֹרֵץ גָּדַר שֶׁיִּשְׁכְּנוּ הַנִּחַשׁ שֶׁהַשְּׂאִי חוּהָ עַד שֶׁהָאֲכִילָה בְּעִלָּה מֵה שְׁנִמְנַע לוֹ עַד שֶׁגָּרַם לוֹ מִיתָה וְאֲזַי שׁוֹלַח מִגֵּן עֵדֶן.

וְאַל תִּעֲנֵן הַזֶּה כְּנֻנוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז' ל' בְּאָמְרָם עַל שְׂדֵה אִישׁ עֲצַל עֲבַרְתִּי זֶה אָדָם וְעַל כָּרֶם אָדָם חֹסֵר לֵב זֶה חִיָּה מְצֹאנוּ אִשָּׁה שְׁנִקְרָאת אָדָם שְׁנַאֲמַר כְּתוּבָה אָדָם לְשִׁבְתָּ בֵּית. וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ קַמְשׁוֹנִים וְקוֹץ וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לָהּ.

כָּסוּ פָּנָיו חֲרוּלִים בְּזַעַת אִפְּךָ תֹּאכַל לֶחֶם. וְגָדַר אֲבָנָיו נִהְרָסָה וְיִשְׁלַחֲהוּ י"י אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן.

וְעוֹד נֹאמַר שֵׁם אֱלוֹי זְכִיּוֹת הַיִּיטִי מֵעִלָּה לָהּ מִכָּל אֵילָנֵי גֵן עֵדֶן עֲכָשְׁיוֹ שְׁלֹא זְכִיּוֹת וְקוֹץ וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לָהּ. וְאוֹמֵר עַל שְׂדֵה אִישׁ שֶׁהוּא אָדָם וְעַל אָדָם שֶׁהוּא אִשָּׁה לְפִי שְׁאָדָם נֹאמַר תִּחְלָה עַל שְׁנֵי הַפְּרָצוּפִין שְׁנִבְרָאוּ כְּאֶחָד.

וּכְשֶׁנִּבְדְּלוּ נִקְרָא הַזָּכָר אִישׁ וְהַנְּקֵבָה אִשָּׁה שְׁנַאֲמַר לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לְוָקָחָה זֹאת. וּמִדְּבָרֵי הַחֲכָמִים עֲצָמוֹ הוֹצִיאוּ וְיַחַס הַכָּרֶם לְחוּהָ כִּי כֵן אָמַר מִפְּרִי כַפִּיָּה נִטְעָה כָּרֶם.

וְהוּא רָמַז לְמַעֲשֵׂים הַטּוֹבִים שֶׁהֵם נְמֻשְׁכִּים לְיִרְאֵת שְׁמַיִם אֲמָנָם זְמָמָה שְׂדֵה וְתִקְחֵהוּ כִּי הִיא בְּעֵזֶר הָאָדָם אֲבָל לֹא לְעַבְדוֹ כִּי אָדָם יַעֲבֹדֶהוּ כְּמוֹ שְׁאָמַר וְעַתָּה בְּשְׂדֵה לָהּ וְיַחַס הַשְּׂדֵה לְאָדָם וְהַכָּרֶם לְחוּהָ.

נְמֻשָּׁה לְמִשְׁלַל כְּפִי מֵה שֶׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁהִלְחַם הַיּוֹצֵא מִן הַשְּׂדֵה לְבַב אֲנוּשׁ יִסְעַד וּבוֹ הַחַיִּים מִתְּמִידִים לְגוֹף כְּפִי זְמָנוֹ הַנִּתּוֹן לוֹ וְכֵן הַחֲכָמָה שֶׁבָּהּ קִבְּלַת עוֹלָם מְלָכוּת שְׁמַיִם הִיא חַיִּי אָדָם הַנִּצְחִיִּים.

וְהֵינּוּ הַיּוֹצֵא מִן הַכָּרֶם מְשַׁמֵּחַ לֵב וּמְטִיב הַמְּזוּן. וְכֵן פְּקוּדֵי הַשֵּׁם הַיְשָׁרִים שֶׁהֵם נְמֻשְׁכִּים לְכָלֵי הַגּוֹף הֵם מְשַׁמְחֵי לֵב וּמְעִמִּידִים הַחֲכָמָה.

וּלְפִיכָּהּ צָרִיף כָּל אָדָם בְּעַל לֵב שִׁישְׁתַּדֵּל בְּזִרְיוֹת בְּחֻכְמָה וּבְמִצּוֹת פְּדָרָה הָעוֹבֵד אֶדְמָה הַחֲרוֹץ וְאֵז לֹא יִקְרָהוּ מִקְרָה הָעֶצֶל וְרֵאוּי לֹו שִׁישִׁית לֵב עַל זֶה וְלִקְחַת מוֹסֵר כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב וְאֵל זֶה אֲנִכִי אֲשִׁית לְבִי רֵאִיתִי לִקְחַתִּי מוֹסֵר ר"ל הַתְּבוּנָתִי בְּזֶה וְרֵאִיתִי הַסִּפָּה וְלִקְחַתִּי בּוֹ מוֹסֵר לְהַשְׁמֵר מִן הַסִּפָּה הַהִיא וְהוּא מֵה שֶׁאָמַר מְעַט שְׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת וּבָא כְּמִהֲלָף רִישָׁהּ וּמְחֻסְנָהּ כְּאִישׁ מְגֹן הַפֶּל כְּמוֹ שֶׁקָּדַם בְּמִשְׁלַל הָאֲחֵר.

וּלְפִיכָּהּ רֵאוּי לְכָל מִי שִׁיכְנוֹן לְעִבּוּדַת הַשֵּׁם שִׁיפְתַּח נִיר לְבוֹ וְאֵל יִזְרַע אֵל קוֹצִים פְּדָרָה עִבּוּדַת הַשְּׂדֵה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא יְרֵמְיָה נִירוּ לָכֶם נִיר וְאֵל תִּזְרְעוּ אֵל קוֹצִים. וְאָמְרוּ אֵל תִּזְרְעוּ אֵל קוֹצִים אֶפְשָׁר שְׂרוּצָה בּוֹאֵל תִּזְרְעוּ עַל קוֹצִים כְּלוֹמַר שֶׁצָּרִיף לְכָל עוֹבֵד הַשֵּׁם לְעִזּוּב כָּל מְדָה פְּחוּתָה וְכָל מַחֲשָׁבָה רְעָה וְאִם עִבּוּדַת רַבִּים הִיא צָרִיף לְיִסָּר הַרְעִים וּלְכַלּוֹתָם וּלְבַעֲרָם מִקְרַב הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכָּרֶם וְהוּא שֶׁסָּמָה הַמּוֹלוּ לְבַבְכֶם וְהִסִּירוּ עָרְלַת לְבַבְכֶם וַיְדוּעַ שֶׁעָרְלָה שָׁם לִיתְרוֹנוֹת גַּם אֶפְשָׁר שְׂרוּצָה בּוֹ אֵל תִּזְרְעוּ בְּלֹא נִיר וְחֲרִישָׁה שֶׁהַזְרִיעָה הַהִיא תְּכַלִּיתָה הַצְּמַחַת הַקוֹצִים שָׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר זִרְעוּ חֲטִיִּם וְקוֹצִים קִצְרוּ וְהוּא רָמַז לְקַלְלַת אָדָם הַקְּדוּמָה וְקוֹץ וְדַרְדַּר תְּצַמִּיחַ לָהּ וְהַקְּלָלָה הַהִיא מִתְמַדַּת כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָשׁוּב וַיִּשְׁלַח יָד לְקַחַת מְעִץ הַחַיִּים וּשְׁלִיחוֹת הַיָּד הַהִיא צָרִיכָה כְּפִנְיָה רַבָּה וְהַשְׁתַּדְּלוּת גְּדוֹלָה וְטוֹרַח רַב בְּחֲרִישָׁה וּבְזִרְיעָה וְאֵל הַחֲרִישָׁה וְהַזְרִיעָה הָאֵלוּ הֵיטָה הַכּוֹנֵה בְּסִפְרֵי הַחֻכָּם כְּמוֹ שֶׁהֵעִיר בְּמִקוּמוֹת הַרְּבֵה בְּסִפְרֵי מִשְׁלֵי וְגַם בְּסִפְרֵי קַהֲלַת אָמַר גַּם כֵּן לְהֵעִיר עַל הָעֲנָנִים הַזֶּה בְּבִקְרַת זֶרַע וְרַעַף וְלַעֲרֹב אֵל תִּנַּח יְדִיָּהּ כִּי אִינָהּ יוֹדַע אִי זֶה יִכְשָׁר הַזֶּה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנִיָּהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים.

וְזֶה הַפְּסוּק אָמַר בְּדָרָה חֻכְמָתוֹ לְפִי שֶׁהַזְכִּיר פְּעָמִים רַבּוֹת שֶׁהַפֶּל הַכָּל וְשֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לֵב אָדָם שֶׁהַחֻכָּם בָּא לְיָאֵשׁ הָאָדָם בְּהַשְׁתַּדְּלוֹתוֹ בְּכָל אֲשֶׁר רֵאוּי לְהַשִּׁיג וּלְפִיכָּהּ בָּא וְלִמַּד שֶׁרֵאוּי לְאָדָם לְהַשְׁתַּדֵּל בְּעֲמִידַת הַגּוֹף וּבְקִיּוּם הַמִּין וּבְשִׁלְמוֹת הָעֵיּוֹן בְּמִין הָאָדָם וְהוּא הַשְּׂגַת הַתּוֹרָה וְהַחֻכְמָה כִּי זֶה כְּלוֹ מְכוּוֹן בְּאָדָם.

וּשְׁלִשֵׁת עֲנִינִים אֵלוּ נִכְלָלוּ בְּכַתוּב הַזֶּה לְפִי שֶׁיְדוּעַ שֶׁזֶרַע הַנְּחַתוֹ הַרְּאִשׁוֹנָה הִיא לְזֶרַע הַצְּמַחִים כְּמוֹ שֶׁהַזְכִּיר תַּחֲלָה עֲשׂוּב מְזִרְיעַ זֶרַע וַיְדוּעַ כִּי הַזֶּרַע הוּא הַהוֹלֵף לְהַפְסֵד לְכוֹנֵת הַהוֹנֵה פְּדָרָה טִבַּע הָעוֹלָם הַשְּׁפָל וּבְזֶרַע הַהוּא הוּא דָּבָר נִגְלָה וּמְבֹאָר וְאֵלוּ נוֹדַע בְּשִׂאָר הַמְּצִיאוֹת זֶה הָעֲנָנִים לֹא הֵיטָה הַמְּבוּכָה הַגְּדוֹלָה הַפּוֹשְׁטַת עַל הַפְּסֵד הַדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר מְצִיאוֹת הַמִּין וְהוֹנִיתוּ מֵאִין הַפְּסֵד הָאִישִׁים.

וְאֶפְשָׁר שֶׁקְרִיאַת שֵׁם זֶרַע בָּא לְהֵעִיר עַל הָעֲנָנִים הַגְּדוֹל הַזֶּה רוּצָה בּוֹ זֶה רַע כְּלוֹמַר זֶהוּ הַרַע הַנְּמַצָּא בְּעוֹלָם בְּבַחֲיַנַת בְּנֵי אָדָם בְּאִישֵׁי הַהוֹנֵה וְהַהַפְסֵד וְאָמְנָם בְּבַחֲיַנַת הַיְחִידִים נוֹדַע שֶׁהַפֶּל טוֹב כְּמוֹ שֶׁבִּיאָר הַחֻכָּם ר' מֵאִיר וְהִנֵּה טוֹב מוֹת וְעֲנָנִים זֶה נוֹדַע לְכָל בְּזֶרַע.

וְאֲחֵר כֵּן הוֹשָׁאֵל הַשֵּׁם הַזֶּה לְזֶרַע הָאָדָם וְזֶה הַרְּבֵה בְּתוֹלְדוֹת הַבְּנִים וְאֲחֵר כֵּן הוֹשָׁאֵל לְתוֹרָה וּלְחֻכְמָה כְּמוֹ שֶׁקָּדַם בְּאֶמְרוֹ וְאֵל תִּזְרְעוּ אֵל קוֹצִים וְהַחֻכָּם הֵעִיר עַל שְׁלִשֵׁת הָעֲנִינִים בְּפְסוּק בְּבִקְרַת זֶרַע וְרַעַף וּגו'.

כִּי בְּפִשׁוּטוֹ הָעֵרָה עַל הַשְׁתַּדְּלוֹת בְּמִזּוֹן הָאָדָם שָׁבוּ עֲמִידַת גּוֹפּוֹ לְחֵם לְאֶכּוֹל וּבְגֵד לְלַבֵּשׁ כִּי גַם הַבְּגָד נִכְלָל בְּזֶרַע וּשְׁנֵי הָאֲחֵרִים גַּם כֵּן נִכְלָלִים בּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל נִשְׂאָ אִשָּׁה בְּיִלְדוֹתוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה בְּזִקְנוֹתוֹ וְאָמְרוּ גַּם כֵּן הָיוּ לוֹ תְּלִמִּידִים בְּיִלְדוֹתוֹ יֵהִיוּ לוֹ תְּלִמִּידִים

בזקנותו ולפי זה הענין האחרון אפשר לומר שבא להעיר להחזיק בתורה ולדרוש בתקומה
שהיא נמשכת לסתרי התורה והנסתרים ההם כפינה בערב והדברים הנגלים כפינה בפוקר.

וכבר בא זה בדברי רבותינו ז"ל על מה שכתוב דינו לבקר משפט אמרו אם ברור לך
הדבר כפוקר אמרהו. ועל הענין הזה הקדים לו שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא
קצור כי הרוח רומז בו על פזור הזרע למקום שאין בו תועלת.

ואם היתה פננת האדם להשמר מזה לא הנה מספיק לחרוש ולזרוע פן הלומד או המלמד
אם היתה פננתו שלא יהיה שום דבר בטל בתחילת למודו או בלמדו בני אדם לא הי'
הזרע כדברים הפשוטים הקדומים.

וכן אלו ימנע מפניה דברים הנראים לו כעבים לא הנה משיג הקצירה שהיא בעב ענין
וערפל לפי הסתר הענין ועל הדרך הזה צריך שיסתבון האדם בחרישה ובזריעה ולא
יתרשל לסבה מן הסבות מהחרישה הטובה והראיה ר"ל העיון והדקדוק בו.

והוא שכן הנביא ירמיה בנר וכמו כן החכם שלמה לפי שהנר הוא סבה לגלות הנסתר
בו והוא שבא לשון חרישה בהבנת החידה אמר לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי
ולכאור זה אמר הושע הנביא נירו לכם ניר ועת לדרוש את י"י עד יבא ויורה צדק לכם
וכבר הקדים לו זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד ולפי הענין הזה נאמר הזריעה על
המעשים הטובים והקצירה על הגמול והנכון שהזריעה היא על המחשבה והקצירה על
המעשים ואחר פן תבא החרישה והיא לדרוש את י"י בכל עת או רצה בו תנו זרע רב
לדרוש את י"י עד שבא פענין שאמר החכם וצדיק יסן ולא יחשון פמו שבאר הרב
המורה וזאת החרישה הנזכרת היא סבה לתת רב מאכל המכונן והוא שאמר רב אכל ניר
ראשים רוצה בו ניר הראשים שהם בעלי העיון וראשיהם הוא סבת רב האוכל על דרך
שאמר ורב תבואות בכח שור או ראשים בא במקום דלים על דרך שאמר טוב רש הולך
בתומו והוא שקרא מסכן וחכם וזה מבואר במקומו והענין בשניהם אחד הוא כי הניר
הטוב הוא סבת רב האוכל על דרך שאמר ורב תבואות בכח שור אבל בלא חרישה אין
דבר נמצא אפילו באבוס ששם ינתן המספוא והוא שאמר באין אלפים אבוס בר כי אין
הדבר היקר הזה נמצא בלא טורח והשתדלות גדול בדרישה אמנם הדרישה צריכה לה
גבול לא שיהרוס האדם ויעבור הגבול והוא שרצה באמרו ויש נספה בלא משפט אמר
שיש מן המעינינים שהוא נספה וכלה בסבת הניר כשעושה זה בלא משפט הפך מכלכל
דבריו במשפט.

ואל זה ההורס רומז באמרו רום עינים ורחב לב ניר רשעים חטאת וזה הפסוק בלא
ספק נאמר על ההורס לראות מה שאין בטבעו שישגיג אבל צריך שישתדל האדם במה
שאפשר לו להשיג ואפילו ישיגנו צער גדול על זה וכשיזרע האדם בצער ובעבודה
קשה יחכה לשמחת ימי הקציר כדרך שהבטיח נעים זמירות הבטחה נעימה.

קנינים אותה השם ברחמינו בנו ובצאצאינו כמו שאמר הזןרעים בדמעה ברנה יקצורו
הלוח ילך ובכה נושא משך הזרע בוא יבא ברנה נושא אלומותיו. (פרשת כי תצא פתובה
בפרשת תזריע.

(פְּרִשְׁתָּ תְּבֵא כַּבֵּד י"י מֵהוֹנָה מֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתָהּ וַיִּמְלֵאוּ אֶסְמֵיהָ שְׁבַע וַתִּירוֹשׁ יִקְבִּיהָ
יִפְרֹצוּ פְּסוּקִים אֵלּוּ נֶאֱמְרוּ אַחַר שֶׁהִזְהִיר הַחֶכֶם לְהַחֲזִיק בַּתּוֹרָה וּבְחֻמְהָ וּנְאֻמְרוּ עַל שְׁנֵי
פָּנִים כְּשֶׁאֵר פְּסוּקֵי מִשְׁלֵי וְהִדְרָה הַפְּשוּט בָּהֶם כְּפִי נוֹה שְׂבָאוּ בַּתּוֹרָה מִצְוֹת בְּפוּרִים וּמִצְוֹת
מִעֲשָׂרוֹת וּמִצְוֹת מִתְּנֻחַת עֲנִיִּים שְׂבָהֶם נִרְאָה לְכָל כְּבוֹד הַשֵּׁם כִּי הַמַּעֲשָׂרוֹת שֶׁיִּנְתְּנוּ לַלְוִיִּם
הוּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִים לְלַמֹּד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיהָ
לְיַעֲקֹב וַתּוֹרְתָהּ לְיִשְׂרָאֵל.

וְכֵן מִעֲשָׂר שְׁנֵי הָיוּ מִפְּרִישֵׁינָּה אוֹתוֹ בְּעֲלֵיו לְשִׁמּוֹחַ בּוֹ בִּירוּשָׁלַם לְפָנֵי הַשֵּׁם לְהוֹדוֹת וּלְהַפִּיר
שֶׁהִפְלֵ מֵאֲתוֹ וְכֵן מִתְּנֻחַת עֲנִיִּים לְהַחֲזִיקֶם לְכְבוֹד הַשֵּׁם אַחַר שֶׁהֵם בְּנֵיו וְהִפְלֵ מֵאֲתוֹ וְכֵן
הַבְּכוֹרִים יָדוּעַ כִּי הֵם חֲבִיבִים לְבָעֲלִים מְכַל הַפְּרִי וְכֹאֲשֶׁר יִפְרִישׁוּ אוֹתָם הַבְּעֲלִים לְכְבוֹד
הַשֵּׁם וַיִּמְשְׁלוּ בַּתְּאֻנָּתָם הַגּוֹבְרָת עֲלֵיהֶם כְּפִי הַטָּבֵעַ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כְּבֹרָה בְּטָרֵם קִיץ אֲשֶׁר
יִרְאֶה הָרוֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְפֹרָשׁ כִּי לְפִי הַתְּחַדָּשׁ דָּבָר
יִתְעוֹרֵר הַטָּבֵעַ וְכִשְׁיִמְשֹׁל הָאָדָם בּוֹ וַיִּפְרִישׁ אוֹתָם הַבְּכוֹרִים לְכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְעוֹרֵר לְבַטֵּל
רְצוֹנוֹ וְתֵאֵנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹן הַשֵּׁם עַד שֶׁיִּשְׁשִׁים כָּל תְּאֻנָּתוֹ נֶגֶד הַשֵּׁם וְכִשְׁיִבִיאוּ אוֹתָם לִירוּשָׁלַם
יִנְדַע לְכָל כִּי הֵם מוֹדִים כִּי מֵאֲתוֹ הִפְלֵ וּמִיָּדוֹ נִתְּנוּ לוֹ וּבְנִשְׂוֹא אוֹתָם עַל כַּתְּפֵיהֶם וְאִם הָיוּ
נִכְבְּדֵי אֲרִץ וְעֲשִׂירִים יִשְׁפִּילוּ עֲצָמָם לְעִבּוֹדַת הַשֵּׁם כְּרֵאוּי לְעֲשׂוֹת כִּי יַעֲבֹדוּהוּ כְּדָרָה שְׁלֵא
הָיוּ עוֹשִׂים כָּלֵל לְעֲצָמָם וְלֵא לְמִלָּה בְּשֶׁר נָדָם.

וְזֶה מְבִיא לְהַרְחִיק הַמְּדָה הַרְעָה הַנִּמְשָׁכָת לְעוֹשֶׂר וְהוּא הַבְּעִיטָה וְקָרֵב הַמְּדָה הַטּוֹבָה
וְהַגְּדוּלָה מְכַל הַמְּדוֹת וְהִיא הַעֲנָוָה וּבְמִצְוֹת בְּפוּרִים יוֹדַע כִּי לֹא בַחִיל וְלֹא בַכַּח רַק הִפְלֵ
בַּחֲסֵדֵי הַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁעֲשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ בְּהַצִּילוֹ אוֹתָם מִמִּצְרַיִם עַל הַדְּרָה הַנִּזְכָּר בְּפְרִשְׁתָּ
מִקְרָא בְּפוּרִים.

וְכֵמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כְּשֶׁתִּקְנוּ לוֹמֵר בְּלִיל פָּסַח וּלְפִי שֶׁהַעֲיָקָר הַגְּדוֹל בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת
הוּא בְּהַזְפִּירְנוּ נִפְלְאוֹת הַשֵּׁם וּמוֹפְתָיו כִּי בְּזֶה יֵאֱמִינוּ הַרְבֵּים בְּגִמּוּל הַגּוֹפֵנֵי אֲשֶׁר יִכּוֹנוּ
אֵלָיו וְהוּא שֶׁכָּתוּב בְּדוּוֹי מִעֲשָׂר הַשְּׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁה מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרָה אֶת עַמָּהּ יִשְׂרָאֵל
כִּי הַמְּבֻקָּשׁ בְּזֶה אֲצֵל הַרְבֵּים הִיא לְתַת מִטֵּר הָאֲרֶץ בְּעֵתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר עַל זֶה עֲשִׂינוּ מֵה
שְׁגוֹרָת עֲלֵינוּ עֲשֵׂה מֵה שֶׁהַבְּטַחְתָּנוּ אִם בְּחֻמְתֵּי תִלְכוּ וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם.

וְזֶה רְצָה הַחֶכֶם בְּפְסוּקִים אֵלֶּה לְפִי פְּשׁוּטָם וְאָמַר כַּבֵּד אֶת י"י מֵהוֹנָה וְגו' וַיִּמְלֵאוּ אֶסְמֵיהָ
וְגו'. רְצָה בּוֹ שֶׁאִם תִּקְנִים מִצְוֹת אֵלּוּ יִפְתַּח הַשֵּׁם לָהּ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב לְתַת דָּגָן וַתִּירוֹשׁ.

אֲמֵנָם אֵין סֶפֶק שֶׁלֹּא הִיָּה פְּנֻחַת הַחֶכֶם בְּעֵנָן זֶה כִּי זֶה דַּעַת גְּלוּי וּמְפֹרָשׁ אֲצֵל נָשִׁים וְעַמֵּי
הָאֲרֶץ וְאֵין זֶה כְּמִשְׁלַל כְּמוֹ שֶׁהַתְּנָה בְּרֵאשׁ סִפְרוֹ אֲמֵנָם בָּא לְהַעִיר עַל הַמִּצְוָה בְּדָרָה דְּרִישַׁת
הַתּוֹרָה וְהַחֻמְהָ שֶׁתִּהְיֶה לְכְבוֹד הַשֵּׁם כִּי הוּן הוּא פְּנוּי לְמַדּוֹת הַיְשָׁרוֹת אֲשֶׁר לְאָדָם כְּמוֹ
שֶׁכָּתוּב בְּפְסוּקֵי בֵּית וְהוּן נִחְלַת אֲבוֹת וְהוּא שֶׁאָמַר הוּן עֲשִׂיר קָרִית עֲזוֹ וְזֶה רְצָה בְּאִמְרוֹ
כַּבֵּד אֶת י"י מֵהוֹנָה וַתְּבוֹאָה פְּנוּי לְחֻמְהָ כִּי כָּשֶׁם שְׁחִיֵי הַגּוֹף נִמְשָׁכִים לְתְּבוּאָה כֵּן חִיֵּי
הַנֶּפֶשׁ הַנִּצְחִים נִמְשָׁכִים לְחֻמְהָ וַיִּרְאֵת הַשֵּׁם הִיא רֵאשִׁית הַתְּבוּאָה הִיא כְּמוֹ שֶׁאָמַר
רֵאשִׁית חֻמְהָ יִרְאֵת י"י וּלְפִי הַעֲנָן הִזָּה אָמַר וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתָהּ וּכְבָר אִמְרוּ ז"ל עַל
הַיּוֹדַע לְהַתְּפַלֵּל וְקוּלוֹ עָרַב כַּבֵּד י"י מֵהוֹנָה אֶהְיֶה לְבְּרִיָּהּ בְּמֵאֵי דְאֶהְיֶיהָ וְכֵן הַחֶכֶם בָּא
לְהַזְהִיר כָּל דּוֹרֵשׁ חֻמְהָ וּמְבַקֵּשׁ תּוֹרָה שֶׁיִּשְׁשִׁים כְּמוֹתוֹ לְכְבוֹד הַשֵּׁם וְהוּא שֶׁיִּחְזִיק בְּיִרְאֵת
שְׁמִים וְיִשְׁשִׁים כָּל פְּנֻחָתוֹ בְּחֻמְהָ וּבַתּוֹרָה לְדַעַת הַשֵּׁם וּלְהַפִּיר מִעֲשִׂיו הַנִּפְלְאִים לֹא שֶׁיִּסְמְךָ

בְּלִמְדוֹ הַחֲכָמָה כְּדִי שְׂיִקְרָא חֲכָם אוֹ שְׂיַעֲשֶׂה הַמְצוֹת בְּאַבְרֵי גּוֹפוֹ כְּסוֹס כְּפָרָד אֵין הֵבִין כִּי אֵין הַמְבֻרָקֵשׁ מִן הָאָדָם רַק שְׂיַחְזִיק בְּזָה וּבְזָה בְּכּוֹנֵת הַלֵּב לְכַבּוֹד הַשֵּׁם וְהוּא שְׂהִקְדִּים וְאָמַר בְּרֹאשׁ הַפְּרָשָׁה בְּנֵי תוֹרָתִי אֵל תִּשְׁפַח וּמְצוֹתֵי יִצְחָר לְבָהּ וְאָמַר וּמְצָא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינָי אֱלֹהִים וְאָדָם נִזְהָר לְבַחֲוֹר הַדְּרָה הַיְשָׁרָה שֶׁהִיא אֲמִצְעִית בְּכָל הַמְדוֹת שֶׁהִיא אֲצֵל הַשֵּׁם תִּפְאָרֶת לַעֲוֹשָׁה בְּבַחֲיִנַת עֲצָמוֹ וְהִיא תִּפְאָרֶת לוֹ מִן הָאָדָם כִּי כְּפִי זֶה הָעֵנָן לֹא זוֹלָתוֹ תִּתְקַיֵּים הַחֲכָמָה לְנִצָּח וְתִלְמוּדוֹ בִּידוֹ לַעֲוֹלָם וְהִלָּךְ לְפָנָיו צְדָקָה וְכַבּוֹד י"י וְאַסְפָּנוּ לְפִי חֲכָמָתוֹ וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְהוּא שְׂאֲמָרוֹ וַיִּמְלֵאוּ אֲסַמְיָה שְׁבַע וְתִירוּשׁ יִקְבִּיהָ יִפְרוֹצוּ.

וּכְבָר קָדָם לָנוּ שְׂהִחֲכָם יְכַנֶּה הַמְצוֹת בְּיַיִן הַמְשַׁמֵּחַ לְפִי שְׂפִקוּדֵי הַשֵּׁם יִשְׂרָיִם מְשַׁמְחֵי לֵב וְהַשְׁבַּע נֹאמַר עַל הַחֲכָמָה הַמְחִיָּה אֵת בְּעֵלְיָהּ וְעַל הַדְּרָה הַזֶּה רָאוּי שְׂיִלְכוּ מְקַיְימֵי הַמְצוֹת בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן לְשִׁמּוֹחַ בְּשֵׁם אֲשֶׁר צָוָה עֲלֵיהֶן וְהוּא שְׂאֲמַר הַפְּתוּב וְשִׁמְחָת בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָהּ י"י אֱלֹהֶיהָ וְגו' כִּי אֵין הַשְׁמִיחָה הַמְאֲכֵל וְהַמְשַׁמָּה בְּלִבָּד כְּמוֹ שְׂיַחֲשְׁבוּ רַבִּים אֲבָל הַשְׁמִיחָה הִיא שְׁמִיחַת הַלֵּב בְּקִיּוֹם הַמְצוֹת וּבִזְכוּר עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂי הַשֵּׁם וְנִפְלְאוֹתָיו וְהוּא שְׂצָוָה וְאָמַר וְשִׁמְחָת לְפָנָי י"י אֱלֹהֶיהָ וְנָדַע כִּי הַשְׁמִיחָה שֶׁהִיא עַל עֵנָן זֶה הִיא לְאָדָם הַשְׁמִיחָה לְבַדוֹ אֲבָל מִי שְׂשִׁמְחָה בְּמִלּוּי כְּרִסוֹ יִתֵּן מֵאֲכָלוֹ לְזָרִים לֹא לוֹ כִּי אֵין הָאָדָם אָדָם בְּאֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל כִּי כְּמָה בְּעֵלֵי חַיִּים אוֹכְלִים כְּמוֹהוּ וְאֲמַנָּם הוּא אָדָם בְּאֲשֶׁר הוּא מְשַׁכֵּיל נְיוֹדַע בּוֹרְאוֹ וּמַעֲשָׂיו וְכִשְׂשִׁמְחָה בּוֹ בְּהַשְׁכִּילוֹ בְּדַרְכָּיו יִהְיֶה הַמְאֲכֵל וְהַמְשַׁמָּה לוֹ לְבַדוֹ אֵין לְזָרִים אֲתוֹ וְהוּא שְׂהַבְטִית הַנְּבִיא עַל הַזְּמַן הַטּוֹב הַעֲתִיד שְׂיִבְרָא הַשֵּׁם לְאָדָם לֵב חַדָּשׁ וְרוּחַ חַדָּשָׁה לַעֲבוֹד אוֹתוֹ כְּרָאוּי.

וּלְפִי הָעֵנָן הַזֶּה אָמַר נִשְׁבַּע י"י בִּימֵינוֹ וּבִזְרוּעַ עֲוֹנוֹ אִם אֲתַן אֵת דְּגַגָּהּ עוֹד מֵאֲכָל לְאִן יִבְיָהּ וְאִם יִשְׁתּוֹ בְּנֵי נֶכֶד תִּירוּשָׁה אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ. וְאִם זֶה כְּפִשׁוּטוֹ טוֹב אֲצֵל הַרְבִּים אֲמַנָּם הַמְכּוֹנֵן בְּנְבוּאָה הַזֶּה הוּא כִּי כָל מִי שְׂיִגַע בַּתּוֹרָה וּבַחֲכָמָה וּבַמְצוֹת שְׂלֹא לְשֵׁם שְׂמִים יִיגַע לְרִיק וּלְבִהָלָה וְכוּחֹת הַגּוֹף שֶׁהֵם בְּנֵי נֶכֶד בְּבַחֲיִנָּה אֲצֵל צוּרַת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּהּ הָאָדָם אָדָם הֵם הָאוֹכְלִים וְהִיא יוֹרֶשֶׁת גִּיהֶנָּם בְּזָה וּבְכָא וְעַל הַשְׁמִירָה מִהָעֵנָן הַזֶּה הִזָּה מְצוֹת הַרֵב לְתַלְמִידָיו בְּמִטּוֹתָא מְנַיִיכוּ לֹא תִיִרְתוֹן תְּרַתִּי גֵהִינָם וְכֵן אָמַר הַחֲכָם פֶּן תִּתֵּן לְאַחֲרֵים הַזֶּה וְשִׁנּוּתִיהָ לְאַכְזָרִי.

פֶּן יִשְׁבְּעוּ זָרִים כְּחָה וְעֲצָבִיהָ בְּבֵית נֶכְרִי. וְהַחֲכָם שְׂהַתְחַבְּרָתִי עֲמוֹ דְקָדָק בְּשָׁלֵשׁ שְׁמוֹת אֵלוֹ שְׂנִמְצָאוּ לְחֲכָמִים וְלַנְּבִיאִים בְּעֵנָן הַזֶּה וְהֵם אַחֲרֵים וְזָרִים וְנֶכְרִים וְאֲנִי הוֹדַעְתִּיו עַל זֶה שְׂהַנְּכָרִי לֹא יֹאמַר רַק עַל אִישׁ שֶׁהוּא מַעַם אַחֵר.

וְהַזָּר יֹאמַר עַל כָּל רְחוּק כְּמוֹ שְׂאֲמַר עַל הַלּוּי זָר אֲצֵל כְּהֵן וּלְפִיכָה נִרְאָה לֹאמַר כִּי מִי שֶׁהוּא בְּעַל מְדוֹת טוֹבוֹת מֵאֵין הַשְּׁגָת הַשָּׁכַל הוּא נוֹתֵן לְאַחֲרֵים הוֹדוֹ כְּמוֹ שְׂבִבָּר הַרֵב הַמְזוּרָה בְּאֲמָרוֹ יִהְיֶה לָהּ לְבַדָּה וּמִי שְׂנוֹטָה אֵל הָעֵסֶק בְּעוֹלָם כְּאִהְבַת הַמְמוֹן וְהַכְּבוֹד וְהַתְּחַבּוּלוֹת יִשְׁבְּעוּ זָרִים כְּחוֹ אֲבָל אֵין לְהַרְחִיקָם לְגַמְרֵי כִּי הוּא צוֹרָה הַנְּפֶשׁ הַחַיָּה אֲבָל מִי שְׂנוֹטָה לְתַאֲוֹתָיו בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁגָּל עֲצָבָיו בְּבֵית נֶכְרִי כִּי זֶה נִמְשָׁה לְכַחוֹת הַנְּפֶשׁ הַצּוֹמַחַת הִיא הָעֲפָרוּרִית וְהִיא הַנְּכָרִיָּה שְׂהַזְהִיר הַחֲכָם עֲלֵיהָ מְחַבֵּק אוֹתָהּ אֲבָל עַל הַזָּרָה לֹא הַזְהִיר מְחַבֵּק אוֹתָהּ רַק שְׂלֹא יִשְׁגָּה בָּהּ כְּמוֹ שְׂאֲמַר לְמָה תִּשְׁגָּה בְּנֵי בְזוּרָה וְתִחַבֵּק חַיִּק נֶכְרִיָּה.

וְאֲשֶׁר יֵשׁ לָהּ לְהֶאֱמִין וְלַדַּעַת כִּי כַחוֹת הַיִּצָּר הָרַע הֵם הָאוֹיְבִים וּמִי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ אַחֲרָיו וְלוֹמֵד חֲכָמָה לְהַתְּפָאֵר בָּהּ וְלַחֲלוֹק עַל הָאֲמַת וְעַל הַמְחַזְקִים בָּהּ וְהִלָּךְ בְּשִׁרְיוֹת לְבוֹ הוּא

נותן שנותיו לאכזרי ומי שמקנים המצות באכזרי גופו וכדי שיקבל שִׁכָּרוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְשִׁבְעוּ זָרִים פָּחוּ וַיִּשְׁתּוּ בְּגִי נֶכֶר תִּירוּשׁוּ אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ וְנִמְצְאוּ עֲצָבָיו וְכָל עֲמָלוֹ בְּבֵית נֶכְרִי וְעָלְיוֹ אָמַר גַּם כֵּן הוֹשַׁע הַנְּבִיא אָכְלוּ זָרִים פָּחוּ וְהוּא לֹא יָדַע גַּם שִׁיבָה זָרָקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדַע וְאָמַר גַּם כֵּן אוֹלֵי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלְעוּהוּ כִּי כֵן הוּא עֲנִין הַפְּסוּק פָּנְלוֹ לְפִי הַרְמֵז בְּעֲנִין הַחֲכָמָה הַבָּא בְּכָלֵל הַנְּבוּאָה מוֹרָה עַל זֶה וְעַל זֶה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר בְּפִרְשַׁת בְּמִדְבַר סִינִי וְהוּא אָמְרוּ כִּי רוּחַ יִזְרְעוּ וְסוּפְתָהּ יִקְצְרוּ קִמַח אֵין לוֹ צִמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה קִמַח אוֹלֵי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלְעוּהוּ.

וְהַחֲכָם שֶׁהִתְחַבְּרָתִי עִמּוֹ אָמַר כִּי אָמְרוּ צִמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה קִמַח הוּא לְפִי טָבַע כָּל זָרַע מִזְרִיעַ שִׁישׁ בּוֹ חֵלֶק מִיְחֻד שִׁמְמָנוּ יֵצֵא הַצִּמַח הַטּוֹב וְסָבִיב הַקִּמַח וְבוֹ יִתְחַלֵּל הַחֵלֶק הַהוּא לְקַבֵּל צוּרַת הַצִּמַח וְהַקִּמַח הַהוּא יִקַּבֵּל צוּרַת חֵלֶב וּמִמֶּנּוּ יוֹנֵק הַקִּמַח הַהוּא וְנִזְוֵן בּוֹ מְעֻט מְעֻט וְלְפִיכָּךְ הַמְשִׁיל פֶּחַ הָאִישׁ הַגּוֹלָה בֵּין הָאֲנָמוֹת לְפִי הַתְּעַרְבוּ בְּדַעוֹתֵיהֶם שֶׁהַצִּמַח שָׁלוֹ אֵין לוֹ קִמַח וְאֵם יֵצֵא לוֹ מְעֻט בְּמִקְרָה זָרִים יִבְלְעוּהוּ וְעַל כֵּי־צֵא בָּזָה אָמַר שֶׁעֲמָלוֹ וְעֲצָבָיו בְּבֵית נֶכְרִי.

וְלְפִי הָעֲנִינִי הַזֶּה אָמַר הוֹשַׁע הַנְּבִיא גִּנְרוֹן וַיִּקַּב לֹא יִרְעֵם וְתִירוּשׁ יִכְחַשׁ בָּם אָבָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתוֹרָה וּבַחֲכָמָה לְדַעַת דְּרָכֵי הַשֵּׁם וַיִּקְנִים הַמְצוֹת בְּלִבּוֹ וַיַּעֲבִדְהוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא הִרְאוּי לְעַבְדֵי יְהוָה לֹא לְבַדּוֹ וְאֵין לְזָרִים אֹתוֹ.

וְלְפִי עֲנִינִי זֶה אָמַר הַחֲכָם יְהוֹי לֵךְ לְבַדְּךָ וְאֵין לְזָרִים אֹתְךָ וְכֵן אָמַר הוֹשַׁע יִשְׁנֹבוּ יוֹשְׁבֵי בְּצִלוֹ יִחִיו דָּגָן יִפְרָחוּ כַּגֶּפֶן זָכְרוּ כֵּי־יִן לְבָנוֹן. וְקָרָא לְכוּחוֹת הָאֲנוּשִׁיּוֹת כְּנֶלֶם הַנְּמַשְׁכוֹת אַחֵר הַפֶּחַ הַשְּׂכָלִי יוֹשְׁבֵי בְּצִלוֹ כִּי כֵן יֵאמַר עַל מִי שֶׁבָּא לְהִתְלוֹנֵן בְּצֵל אַחֵר.

וְכֵן בָּא לְפִי זֶה הָעֲנִינִי דְבַרֵי זְכַרְיָה שֶׁאָמַר מַה טוֹבוֹ וּמַה יְנַפְּיוֹ דָּגָן בַּחֲזוֹרִים וְתִירוּשׁ יִנּוֹכַב בְּתוֹלוֹת. וְהוּא גַם כֵּן קָרָא לְחֵלְקֵי הַשְּׂכָל בַּחֲזוֹרִים וְלִשְׂאָר הַפּוֹחוֹת בְּתוֹלוֹת וְלְפִי זֶה הָעֲנִינִי גַם כֵּן אָמַר הַנְּבִיא הַזֶּה כִּי מֵאֲסָפְיוֹ יֵאָכְלוּהוּ וְהִלְלוּ אֹת י"י וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתַּחֲוּוּ בְּחֲצָרוֹת קִדְשֵׁי כִּי אֵין סֶפֶק אֲצִלֵי שֶׁהַנְּבִיא לֹא בָּא לְהַבְטִיחַ שֶׁכָּל הַתִּירוּשׁ שִׁיְהִיָּהּ בְּזִמְנֵי הָעֵתִיד הַטּוֹב שִׁישְׁתּוּ אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם כִּי אֲפִילוֹ מֵעֶשֶׂר שָׁנֵי אֵין הַמְצָנָה עָלְיוֹ לְהַבִּיאַ עֲצָמוֹ לִירוּשָׁלַיִם גַּם אִם הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ לֹא יִשְׁתּוּהוּ כִּפִּי מַה שִׁיבִינוּ הַרְבִּים אָבָל הַשּׁוֹתִים בְּחֲצָרוֹת קִדְשׁוֹ הֵם מְקִיָּמִי הַמְצוֹת פְּרָאוּי וְהֵם הָעוֹמְדִים שָׁם לְעוֹלָם וְהֵם בְּגִי עֲלִיָּה הָעוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם שֶׁבְּשָׂמִים אֲשֶׁר אֵלֶיהָ הַפְּנֹנָה בְּבַחֲיִנַת יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקִּדְשׁ וְהוּא שֶׁהַקִּדְשִׁים הַנְּבִיא לְזֶה וְאָמַר עַל חוֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַיִם הַפְּקִדְתִּי שׁוֹמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יִחָשׂוּ הַמְזַפְּרִים אֹת י"י אֶל דְּמֵי לְכֶם וְאֵל תִּתְּנוּ דְּמֵי לוֹ עַד יְכוּנֵן וְעַד יֵשִׁים יְרוּשָׁלַיִם תְּהִלָּה בְּאַרְצָהּ.

וְנֵאמַר כִּי מִן הַדְּבָרִים שֶׁצָּרִיכִים לְכָל חָכָם לֵב כְּשִׁיעֵבּוֹר עַל דְּבַרֵי אֲגָדָה שִׁיתְּבוּנֵן בָּהֶם וְכִשְׁיִמְצָאֵם כְּפִי פְּשׁוּטִיָּהֶם חוֹלְקִים עַל הַמְצִיאוֹת אוֹ שֶׁהֵם מַכַּת הַנְּמַנְעוֹת יָדַע כִּי הַדְּבָרִים הֵהֵם נִאֲמְרוּ לְהַעִיר אוֹתוֹ אוֹ כִּי־צֵא בּוֹ עַל דְּבַר נִסְתָּר מְרַבִּים וְרָצָה בְּאֲמָרוֹ לְהַעִיר עֲלֵיהֶם יְחִידִים בְּדֶרֶךְ סוּד כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב סוּד י"י לִירְאָיו.

וּמֵהָעֲנִינִי הַזֶּה מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל יְרוּשָׁלַיִם שֶׁבְּשָׂמִים אָמְרוּ מֵאֵי דְכַתִּיב בְּקִרְבָּךְ קְדוּשׁ וְלֹא אָבּוֹא בְּעִיר מְשׁוּם דְּבִקְרָבָךְ קְדוּשׁ לֹא אָבּוֹא בְּעִיר אֲלֵא אָמַר הַקַּב"ה לֹא אָבּוֹא

בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה ומי איפא ירושלים למעלה אין דכתיב ירושלים הבנויה בעיר שחונברה לה יחדיו.

ומי שעניו פקוחות יראה ונדע כי אין שם ירושלים מחונברת מעצים ואבנים ולא משאר המורפבים אבל היא פשוטה עשויה מכבוד השם אשר שם פסאות הצדיקים ואחר שהתגלגל פסוק בקרבך קדוש וגומר אנמר בו מה שהוא פשוטו אצלי כי נאמר על דרך לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם לפי שאין הבטחה שלמה זולת הבטחתו כי כל המבטיח זולתו הוא מכזב ואין לבו בפיו או אפילו יהיה לבו בפיו בעת הבטחתו אולי יתנחם לסבות מתחדשות רצון לו ולשלול שני ענינים אלו אמר לא איש אל וכיוצא בו אמר לא אעשה חרון אפי ולא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר ואמרו ולא איש פאלו אמר לא איש שיכזב והוא נמשך למה שהקדים לא אעשה חרון אפי ואמרו לא אבוא בעיר נמשך למה שאמר ולא אשוב לשחת אפרים שאני כמלך בשר ודם יבוא בעיר ואז יבאו השונאים והשכנים וילשינו על האיש שהוא אשר מחל לו המלך עד שיתנחם ויקח נקמתו ממנו אמן כבוד השם אמת שהוא נקדש בתוך בני ישראל ובקרבנו הוא שוכן לא שיתחדש לו רצון או ידיעה בשכנו ולפיכך הבטחתו שלמה והוא שלמות מאמר איה אתנה אפרים.

ואשוב לענין ראשון והוא שצריך להתעורר בקריאת שם ירושלים. ולפי החדוש הנמצא בו כי הוא כתוב בלא יו"ד מלבד מקומות מועטים ואנו קוראין אותו ביו"ד בכל מקום ולשון התרגום ולשון שאר האומות הוא בלא יו"ד.

והקרוב אצלי שעקר השם הוא שלם כמו שכתוב ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון ונאמר שובי שובי השולמית והוסיפו בשם יו"ד להעיר על הפונה בקדושת העיר ומעון הקדש אשר בה כי התכלית הוא ליראה השם הנכבד והנורא כי כן מצאנוהו בלא קריאת אלף אמר אכן יראו את יי.

ושם שלם ראוי לו באמת לא לזולתו כי הכל חסר בבחינת אצלו ותברך אחר שהכל נברא זולתו וקדם לו העדר. גם לבעלי הקדמות הכל בכח מלבדו ית' בבחינת עצמו באיפשויות אחר שיש למציאותו סבה והוא ית' מחויב המציאות אין סבה למציאותו ואין אצלו שום חסרון אם כן הוא לבדו שלם באמת והוא הראוי ליראה ממנו כי במציאותו הכל ואם יעדר הכל לא ישיגהו חסרון.

גם הוצרים חלקו השם הזה כפי חלוקתנו אבל העתיקוהו ראות שלם והבנתם בו על הכבוד הנמצא לצדיקים וגם אצלם התפרסם הדעת הזה על ירושלים שבשמים אשר אליה הפונה.

ולהעיר עליה להולכים לעיר הקדש והנכספים אליה הוסיפו יו"ד בשם וקראוה ירושלים. ולפי שהתכלית בה להיות האדם מבני עליה והוא שיתנו לו מהלכים בין העומדים והם המלאכים שיחס משכנם ועמידתם בשמים לפי שהמשילם השם בם והם עליהם לפיכך נאמר שירושלם אחת למעלה והיא הנקראת גם כן בית יי ונחצרות יי ומרום קדשו ושאר שמות חביבים.

והבא אל ירושלים כפי הכוונה יבוא השם וישׁרה ושׁכינתו שם כמו שאמרו אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך שנאמר בכל המקום אשר אנפיר את שמי אבא אליך וברכתיה והזכרת שמו היא ביאת האדם אל ביתו ואז יבא מלך הכבוד אל הבית אשר בנה לו האדם.

ונה רצה באמרו שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד והוא על דרך שנאמר לשלמה הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי ואת משפטי תעשה ושמת את כל מצותי ללכת בהם והקימותי את דברי אתה אשר דברתי אל דוד אביך ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל.

ורצונם באמרם אם אתה תבוא אל ביתי כלומר שתשים פונתך בו ותבא בעצמך ר"ל שתבא צורתך אל ביתי מיד אבא אל ביתך שבנית למעלה והוא שבנו בתוך בני ישראל ואז יברך אותו ועל דרך זה נאמר ברוך הַבָּא בְּשֵׁם י"י ברכנוכם מבית י"י ולזה היא הכוונה באמרו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וזה רצו באמרם לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה לפי שביאתו נמשכת לביאתם לא תמצא האחת לבדה ולרמזו על הענין הנכבד הזה הוסיף היוד בקריאת השם הזה כי היוד והמם סימן השניות בסוף התיבה כמו שבא עינים אונים רגלים ידים שנתים.

ועל הדרך הזה ראוי האדם שיתאנה לירושלים ויתפלל כנגדה בכל מקום ובכל זמן כמו שמצאנו בדניאל וכיון פתיחין ליה בעילית' נגד ירושלים. ולפי הענין הזה אמר געים זמירות עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריהם ואמרו מקדשי ולא מקדש לפי שהתשובה על הכוונה הנזכרת שם היא במקדש העליון.

וכן רצה באמרו ירושלים הכוונה כעיר שחוקרה לה יחדו. וכבר הקדים לו שמחתי באומרים לי בית י"י גלך רצה בו שהיה שמח במוצאו פחות נפשו נמשכים אל השכל ואמרו לו בית י"י גלך ואמר עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים והוסיף וביאר הכוונה ירושלים הכוונה כעיר שחוקרה וגו' להודיע שהכוונה היא בשתייהן לא בירושלים של מטה לבדה רק בירושלים של מעלה שהיא בכוונה ועומדת ג"כ בירושלים העיר שחוקרה והורכה למצוא הכוונה באותה של מעלה ואלהינה הנה החבור שהוא ובשתייהן יחדיו עומדות רגלינו.

ונתן טעם לזה ואמר כי כדי זה לזכות ולהיות מבני עליה והוא שאמר ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל והשלים המזמור ואמר למען בית אלהינו אבקשה טוב לך ולפי הענין הזה אמר הנביא על חומותיה ירושלים הפקדתי שומרים והם שומרי החומות הנזכרים בשיר השירים והם הכרובים אשר נתנו לשמור דרך עץ החיים ובא המזכירים את י"י בדרך שאמר בכל המקום אשר אנפיר את שמי ולפי מה שאמר אבא אליך וברכתיה והוא שיבא בירושלים של מעלה אמר אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים ירושלים תהלה בארץ והוא שיכונן ירושלים שבשמים ושבארץ.

והיתה לתהלה בארץ. ושים לבך על זה ועל פיוצא בזה להתעורר על מה שלא נזכר במה שנזכר והמשל בזה כי אחר שמצאת שם ירושלים על ההשגה האלוהית תדע ותבין שכל מקום שנזכר שם ירושלים ולא יאות לענינו על עיר ירושלים המוחשת תדע כי הוא

נאמר למשל פפי הענין הנזכר ואחר שהוא פן תדע כי אמרו השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ הוא גם פן פפי הענין הזה וצבאות ואילות שהזכיר החכם הוא על הדרך שאמר אילת אהבים ונעלת חן דדיה ירוה בכל עת ושם התבאר שקרא לדרישת החכמה אילת וזה לשני פנים האחד בענין עצם האילה פפי הענין שהזכיר נעים ומירות כאיל תערוג על אפיקי מים פן תערוג נפשי אליה אלהים והשני לשונו השם שהוא נאמר על מישור הארץ כמו שאמר איל פארן וכבר תרגם אנקלוס נפתלי אילה שלוחה נפתלי בארע טבא תתרמי עד ביה לקח אילה מאיל במקום מישור ושלוחה משלתי וכן אילות השדה יבא לפי הענין הזה על מיטב החכמות הנמשלות בשדה כמו שבא בדבר החכם ועתה בשדה לה.

וצבאות גם פן נאמר בענין צבי היא לכל הארצות לפי שהחכמה היא לעטרת צבי ולצפירת תפארה וללנית חן לבעליה והוא שקרא יעלת חן פי היא המעלה החן בעיני השם כמו שאמר החכם תתן לראשה לנית חן ואמר אדון הנביאים למען אמצא חן בעיניך ולפי זה הענין ראיות אילות השדה והצבאות להשביע בהם בנות ירושלים וכבר אמרו ז"ל אל תקרי בנות ירושלים אלא בינות ירושלים.

ועוד אמר במה השביען. השביען בשתי צבאות בצבא שלמעלה ובצבא שלמטה.

או באילות השדה זו חית השדה כמה דאת אמר כי עם אבני השדה בריהו וסית השדה השלמה לה. וכבר קדם לנו שחית השדה הוא הנחש ואם פן השבעה היתה על כל פחות הנפש ומשיגיהו ובהם ראוי להשביע בנות ירושלים ולפי זה הענין ראוי להשביע בנות ירושלים באילות השדה ובצבאות ועליו גם פן נאמר עד יכונן ועד ישים ירושלים תהלה בארץ.

הי רצון מלפני אלהי השמים לכוון את בית חיינו ולהשיב שכונתו לציון במהרה בימנו אמן. פרשת נצבים (והוא ראוי להשבת שלפני ראש השנה).

אשרי העם יודעי תרועה י"י באור פניהו הלקונו. לשון אשרי נוכל על תכלית שבח השלם במין האדם עם איש והוא האהוב למעלה והנחמד למטה ומשה רבינו ע"ה חתם בו דבריו על עמו ואמר אשרי ישראל מי כמוה עם נושע בינו וגו' ודוד ע"ה נמשך אחריו לשבח העם במלה הזאת ושמש בה במקומות רבים ובו פתח ספרו הטוב הנאמר ברוח הקדוש ואשר בו תתקרב כל אומה בעלת דת אל השם בתפלתה ובמהלליה.

ואמר על האיש השלם אשרי האיש אשר לא הלה בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא לא ישב. התנה באיש השלם שירחיק כל פחיתות וגנות הנמשך לחברת פתות האנשים הפחותים בדרך הרחקה אנושית והזכיר בזה שלש פתות פחותות הנמצאות בבני אדם והם רשעים חטאים לצים ויחס להן שלש פעולות עצה ודרך ומושב ויחס לאיש השלם שלש שלילות לכל פעולה מהשלש פעולות שלילה מיוחדת והן שלילת הליכה שלילת עמידה שלילת ישיבה כל זה משלמות המאמר הטוב ההוא ומחשיבות דקדוקו במדות האדם השלם שלא תמצאנה רק בהרחקת האנשים הפחותים.

וכבר דקדקו רז"ל בזה ואמרו מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב
אלא לומר לה שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב. וזה הדעת טוב ונאה לפי
דרך הדרש שכן דרך יצר הרע למשוך האדם מעט מעט.

והוא פירש שאמרו ז"ל בתחילה הלך ולבסוף אורח ולבסוף איש כפי הסדר שהזכיר נתן
הנביא לדוד. וכפי הסדר הזה הזכיר דוד הלך פנגד הלך עמד פנגד אורח ישב פנגד איש
ונהו דרך יצר הרע שתחלה יבא ההרהור והוא ההולך ואחריו המעשה והוא האורח שהוא
שם להולך בדרך כים והוא מתארח ומתאכסן אצל אחרים ואחריו ההתמדה במעשה ההוא
ואז יקרא איש ועליו יאמר ישב לפי דרך הדרש.

אמנם לפי פשוטו דוד דקדק הרחקה על שלש מדרגות מדרגה מדרגה כפי כל פת ופת וכת
מהרעים והם רשעים וחטאים ולצים. ונאמר ששם רשעים יאמר על אנשים שהם
בתכלית הרע והם שפעולתם וכוונתם לרע הם האומרים עזב י"י את הארץ וצריך לאדם
שירחיק הפת הזאת והנהגתה בתכלית ההרחקה לא שישפיק לו שלא ישב במושבו ר"ל
שלא יתמיד במנהגם וגם כן שלא יעמוד בתוכם ר"ל שלא יתערב על מנהגם ושלא יעבור
בדרךם ר"ל שלא ילך במדה מן המדות כפי מנהגם אבל צריך לו עם מניעתו מכל זה שלא
ילך בעצתם ר"ל שלא יאמר שום דבר ולא יעשה שום מעשה כפי עצתם האומרת אכול
שתה כי מחר נמות.

כוננתם שאין אחר המנות תענוג ולא צער וזה חלי רע וכבד לנפש שאין לו רפואה וסוף
חולי זה למות ולפיכך צריך האדם להרחיק המחשבה הרעה הזאת מנעורותיו ולהרחיק
הפת הזאת והנהגתה ונדעתה תכלית הרחקה והוא שאמר אשר לא הלך בעצת רשעים
ואחר כן אמר ובדרך חטאים לא עמד ובמושבו לצים לא ישב.

ושם חטאים יאמר על אנשים החוטאים לפי טבע תולדותם ויצרם לבזות דבר השם ולא
שלא יאמינו בגמול ובעונש אבל מאמינים הם בו ועם אמונתם זאת הטובה פעמים עושים
רע לפי הכרח היצר ובהם המין מן העונות ימצאו בינונים ואפשר שימצאו זכויותיהם
שקולים פנגד עונותיהם.

אבל המין הראשון אי אפשר שימצא בו בינוני כי החטא האחד במרד יכבד מכל הזכויות
כל זמן שלא ישוב מן החטא ולא יעלה במאזנים רק החטא שהוא לתאבון ועל זה המין
מן החטא נאמר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כי זה מן הנמנע שלא
תפתה האדם בנעורותו ובחרותו ליצר המשיא עד שאי אפשר לשום אדם שלא ילך בדרך
חטאים אבל צריך שירחיק אותם ולא שישפיק לו שלא ישב במושבו רצה לומר שלא
יתמיד במנהגם אלא שלא יתעכב בדרך ההוא וינחם מהרה על מה שהשיאו היצר ויתמיד
ללכת בדרך הישרה שהיא בעזיבת כל המותרות וזה רצה באמרו ובדרך חטאים לא עמד
ושלל ממנו העמידה לא ההליכה כי זה נמנע גם מהאיש השלם.

אחר כן אמר ובמושבו לצים לא ישב ושם לצים יאמר על אנשים שדבריהם ומעשיהם
להבל ולצון לא לתועלת והם אנשים שאינם עוסקים בתורה ולא בדרך ארץ שהוא העסק
בישובו של עולם כמשחקים בקוביא וכיושבי קרנות ששיחתם שיחה בטלה או בעלי
מעשים שלא לשם שמים או היודעים ספר ואינם קובעים עתים לתורה או שהם קובעים

אבל כוננתם להתגדל על שכניהם לא לדעת האמת אלו הם הנקראים לצים ולא יעלה על לב אדם שיש לו התנצלות לפני האדון י"י באשר אינו מסור ולא מלשין ולא עושה עברה שיהזירה התורה עליהן בפיר' שהרי שאר בעלי חיים גם הצמחים והמפכות אינם עושים רע והאיש לא נבחר מהפל להיות בצלם אלהים רק לדעת ולעשות טוב ולעשות אחרים כפי התורה לדעת השם ולא הבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש כפי החכמה לא כפי הלצון שהוא העדר החכמה כפי שגראה מאמרו אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא ונקרא מי שהוא על דרך זה לץ לפי שאין לו מדבור האדם שהוא החלק הטוב ממנו רק דבור הלשון לא דבור הלב שהוא החכמה וכן יאמר בלעז על איש שדבורו כזה פרייל הדרך חרוף.

וכן דעת רבותינו ז"ל שאמרו שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שגאמר ובמושב לצים לא ישב והראיה על דברם ז"ל זה בפתוב הפא אחריו והוא כי אם בתורת י"י חפצו ולפיקודצריף שישתדל האדם שיהיו דבריו ומעשיו מכוננים אל הדעת והחכמה שאם ישתדל האדם בתלמוד ובמצות ולא יכנין הפונה הראויה והיא ידיעת האמיתות לא יקרא חכם באמת אבל לץ והוא לבדו ישא המשא והוא חושב שירש גן עדן והוא יורש גיהנם מלבד צערו בעמל הלמד בעולם הזה שהוא גם כן גיהנם כמו שאמר החכם לתלמידיו במטותא מיניכו לא תירתון תרתי גיהנם וזה הערה לאדם שילמד התורה לשמה והוא לדעת הראוי וכשילמד התורה שלא לשמה ויטרח בה כל ימיו על הדרך הזה לא לו יהיה הדבר רק עליו והוא שאמר ולצת לבדך תשא.

וסמך לו אשת פסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה וכסילות הוא שם לסכלות קנויה לא להעדר החכמה ר"ל בסכלות קנויה המחשבה הפונכת העולה על לב בני אדם או דעת מקנבל מאחר והוא חוץ מדרך האמת כמחשבת חשבת קצת בני אדם על השטן שחושבים שהוא נוצר רוחני מיוחד לעצמו מושל בעולם לעשות הרע וחלילה חלילה מהאמין זה שזה נמשך לאמונת בעלי השנים הם המאמינים כי יש שם שני אלוהות אחד טוב ואחד רע וכיוצא בזה מן הדעות הכוזבות יאמר לו סכלות קנויה ובעל הדעת הזה נקרא פסיל אבל האדם שאין לו ידיעה בשטן מה הוא יאמר עליו שהוא סכל בו כלומר שיש לו העדר ידיעה בדבר ההוא וזה יאמר עליו סכלות בלשון מוחלט לא סכלות קנויה.

והחכם דבר במקום הזה על הסכלות הקנויה ואותו הקנין הוא סבה להיות האיש ההוא הומה והוא שאמר אשת פסילות הומיה והוא משל לחנומר הנפש הפחות והשתדלותו היא פחותה ומגונה מפני שהיא ללא אמת ללא דעת והוא שאמר פתיות ובל ידעה מה ובזה המין נכשלו רבים ובדרך הזה הלכו גם עמדו בו ומהם שנקראו חכמים כפי קצת לשון העם וישבו במושב הזה כל ימיהם והם שמחו ולא בחכמה.

וצריף האדם המבקש השלמות שלא יתמיד על המין הזה מן הגנות והוא שאמר ובמושב לצים לא ישב אבל צריף לו לדעת השם בכל דרכיו ולתת כל תאותו וחפצו נגד השם ונגד תורתו והוא שיהיו כל מעשיו לשם שמים הן תלמוד תורה וקיום המצות הן אכילה ושתיה ושינה ושאר הנאות ותאנות הפל לשם שמים כמו שאמר הכתוב י"י נגדך כל תאנותי ואנחתתי ממך לא נסתרה כמו שהתבאר במק במקומו.

ועל הדרך הזה אמר בתנאי האיש השלם כי אם בתורת י"י חפצו ר"ל כל חפצו ותאנתו הם נגד התורה והוא שיקבל כל תאנתיו בדרך שיתנה ויאריו ימים בבריאות פדי שיהא מוכן ללמוד תורה ולקיים המצות כפי המכונן בה.

ועוד התנה באיש השלם שהוא הצדיק החכם שיהיו לו עתים קבועים ללמוד תורה ביום ובלילה להוציא ממנה דבר מתוך דבר והוא ההגיון בתורה והוא שאמר ובתורתו יהנה יומם ולילה וההגיון הוא בפה ובלב והוא נמשך אל הלב בלשון הכתוב כמו שאמר והגיון לבי לפניך.

וזה הענין ראוי לכל חכם ואפילו בימות החמה שלילוחיו קצרים ראוי לכל בעל לב שישן מתוך דברי תורה וכן פשיעור והוא על מטתו יסתכל ויתבונן בדברי תורה כמו שאמר החכם בשכבהתשמן עליה והקיצות היא תשיחה ונעים זמירות אמר אמרו בלבבכם על משפכם ודמו סלה ואמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משפכותם והוציאו בלשון הזה לפי שהרנה משמחת הלב ומעוררת אותו לשמח בחשוק והוא נמשך למה שקדם לו יעלזו חסידים בכבוד.

והוא על דרך שאמר הנביא שוש אשיש בי"י וגומר. והוא גן עדן קטן הנמצא לאדם בעולם הזה כי שמחת האדם בשם ושמחת השם בו הוא גן עדן והוא הכבוד האמיתי.

והנוצרים העתיקו פבוד כפי הענין הזה ואמרו לו בלעז גלורי"א. וזה הענין שהעיר עליו להגות בתורה בלילה הוא דבר הכרחי מאד כי הוא מפתח גדול להוציא דבר מתוך דבר.

וכבר העירו על זה ואמרו אין רנה של תורה אלא בלילה והוא מתנאי האיש השלם וכשהאדם מנהיג עצמו בשני התנאים הנזכרים מוכתח לו שינפה לתלמוד תורה ולשלמות המדות והוא שהבטיחו ואמר עליו והנה פעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יכול.

ומשל התורה במים ידוע ומפורסם ואמרו אשר פריו יתן בעתו הוא משל להוציא דבר מתוך דבר ולומר דבר בעתו ר"ל בעתים הקבועים לו. ואמרו ועלהו לא יכול הוא משל למעשים הטובים המגנינים על החכמה וידוע שעלה נובל יאמר על העלה הנזכר קודם זמנו ומהנפילה ההיא קודם הזמן הבטיח ובהיות האיש על ענין זה ישיג ההצלחה בזה ובבא והוא שאמר וכל אשר יעשה יצליח.

אחר כן אמר לא כן הרשעים כי אם כמון אשר תדפנו רוח ר"ל לא די לרשעים שאינם פעץ שתול על פלגי מים ולא כשום עץ שתול ולא אפילו כצמח הטוב אלא כמוץ ר"ל שכל דבריהם ומעשיהם הבל ובהבל ילכו כפי המקרים שהם משלחים להם והוא הסבה שאין לכת הרשעים קיימא ליום הדין אלא שאש יוצאת מגופן ומלהטן כמו שאמר הנביא תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם וההריון והלידה נאמרו דרך משל על מחשבותם ומעשיהם הרעים והבלים.

ואחר שהכל קש האש שהוא ההפסד והפליין תאכלנו מהרה והוא שאמר על פן לא יקנו רשעים במשפט אבל החטאים שהם הבינונים ובכללם הלצים אע"פ שיש להם קיימא אינם עם פת הצדיקים ר"ל שאין מדרגתם שנה והוא שאמר וחסטאים בעדת צדיקים רוצה

בו שלא יקומו חטאים עם עדת הצדיקים בשנה וזה הענין בא על דרך שאמרו ז"ל ג' פתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים ואחת של בינונים.

צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי העולם הבא. רשעים גמורים נדונים לגיהנם בינונים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין.

ושם אמרו שלשה ספרים נפתחין בראש השנה אחד של צדיקים גמורין ואחד של רשעים גמורין ואחד של בינונים צדיקים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. רשעים גמורין נכתבין ונחתמים לאלתר למיתה.

בינונים תלויים ועומדין מראש השנה עד יום הכפורים. זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה.

ויש לדעת שדעתם ז"ל במי שעונותיו מרובין על זכויותיו שהוא הרשע הנחתם למיתה ומי שזכויותיו שקולים כנגד עונותיו הוא הבינוני שתלוי ועומד והרבוי הוא לפי גודל הזכות ולפי גודל העון לא לפי רב מנין וזה יצא מן הפתובים שנמצא ברבוי הזכויות ועוונות נמצא בו דבר טוב.

וברבוי עונות וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. וזה הכל ידוע אצל השופט שהוא הדיין והוא עד והוא בעל דין לא אצל אחר.

ולפיכך ראוי לכל אדם שיירא ויפחד לעצמו מפל עון ואל יקל באחד מהם פי לא ידע איזהו החמור אצל השם ויראה האדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב ויזכה עצמו ולפי זה הענין נהגו בימים האלה להרבות בתפלה ובתחנונים ובצדקה ובחפוש דרכי האדם בבקשת השלום ושם זכה והכריע נחתם לחיים.

ואמנם אם זכה הוא דבר פשוט. אבל אומרם אם לא זכה צריך בו עיון פי למה נחתם למיתה אם לא זכה להכריע ונשאר בינוני והראוי לומר בו שרצונם בזה שאם לא זכה לעשות תשובה בנתיים מעונותיו נחתם למיתה לפי שעבר על מצות עשה שהיא התשובה עם הוידוי הראוי כמו שכתוב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בי"י ואשמה הנפש הדין והתודו את חטאתם אשר עשו וגו'.

וכן באה המצנה הזאת בפירוש בפרשה זו על כל עדת ישראל ועל כל יחיד ויחיד. ובתשובת כל עדת ישראל הבטיח הגאולה ובתשובת היחיד הבטיח גן עדן פי כן פתוב ושבת עד י"י אלהיה וגו' וסמך לו ושב י"י אלהיה את שבותה ורחמך וגומר ואמר עוד על היחיד ואתה תשוב ושמעת בקול י"י וסמך לו והויתרה י"י אלהיה וגומר פי ישוב י"י אלהיה לשוש עליה לטוב כאשר שש על אבותיה והששון הזה כבר התבאר שהוא גן עדן הבא מתוך התשובה ובלבד שתהא התשובה בכל לב ובכל נפש כמו שחתם הפרשה ואמר פי תשוב אל י"י אלהיה בכל לבך ובכל נפשך והמצנה הזאת קרובה וקלה אצל בעלי התורה יותר ויותר מאשר היא אל העמים המתקנים אותה בחקיהם הלא תראה פי הם חייבו השב ענויים רבים והליכה אל עבר הים או לשאר מקומות רחוקים ולא כן תורת משה רבינו ע"ה פי לא צונתה רק הודוי בפה ובלב כמו שאמר שם פי המצנה הזאת לא נפלאות הוא ממה וגו' וסוף הפרשה הזאת היא פי קרוב אליה הדבר מאד בפיך ובלבך

לעשותו ואע"פ שהמצנה הנזכרת בפרשה היא פרשוה רז"ל על התורה בכללה אין מקרא יוצא מידי פשוטו ולפי פשוטו נאמר על מצות התשובה שקדמה לה שם.

ומצנה זאת מוטלת על האדם לעשותה בכל יום על חטא שקדם לו כמו שאמרו שוב יום אחד לפני מיתתה אבל הימים מיוחדים לה שהרי התורה יתדה לה זמן ביום הפורים כמו שפתוב על שעיר המשתלח והתנדה עליו את כל עונות בני ישראל ואחר שהוא פן מי שהוא בינוני ולא ישוב מעונו העבירה שעבר על מצות עשה תכריע העונות ונתחם למיתה ולפיכך צריך האדם שיזהר מדברים שנועלים שערי התשובה והם חמשה.

האחד הפורש מן הצבור בהסכמותם ובתקנותם. השני החולק על החכמים.

השלישי המלעיג על המצות. הרביעי השונא את התוכחות.

החמישי המבזה את רבותיו ושאר תלמידי חכמים ופרנסי הקהל ומנהיגם פי התורה צותה לשמוע אל השופט אשר יהיה בימים ההם ושופט שם למנהיג פי כן היו קוראים שופטים למנהיגים הראשונים לפי שהם מכלפלים דבר העם במשפט.

ואם אחד מאלו החמשה נועל שערי תשובה מה יעשו כלם פשיתקבצו באיש אחד הלא יירא מהיום הבא ויעזוב אותם עזיבה גמורה ושבו ורפא לו ויכתב בספר חיים. וספרים אלו שאמרו ז"ל שהם נכתבין הוא על דרך שאמרו ז"ל וכל מעשיך בספר נכתבין ואמרו עוד הפנקס פתוחה והיד כותבת והכל משל לדבר נזכר ועומד לפי שאין לפניו שחכה.

ובא על דרך שבא כתבם על לוח לבו והוא נאמר בדרך משל בספר הזכרונות אשר למלכים שייכתב בו מעשה העובד ומעשה המורד. ואחר שנאמר שהספרים נכתבין אם כן בראש השנה שהיום יום נועד בישראל לחשבון.

הן נפתחין ונדונין בו בני אדם לחיים ולמות ואם נפשך לומר אחר שהוא פן כל מי שעבר שנתו נודע שלא היה. רשע בשנה שקדמה לה.

שאם היה רשע כבר נדון למיתה ומת. וכן כל מי שמת נודע שהיה רשע.

וזה שקר גמור שהמציאיות יכחישנו. עתה שמע בני תשובתך.

ידוע שחיים שם משותף ומסופק יאמר על חיי הגוף ויאמר על חיי הנפש ובשני הענינים יאמר על חיים גמורים ויאמר על הבריאות הבא אחר החלי וכן המנות יאמר על שני ההפכים והדין הנזכר אין לסלקו מחיי הגוף וממיתו אם כן הירא את דבר י"י ודואג למיתת גופו ראוי לו שיירא מהיום הגדול הזה פי פעמים שנדון האדם אף על חיי הגוף אבל על חיי הנפש אין ספק שכלם נדונין בראש השנה הצדיק נדון בו לחיים רוצים בו שהשם משגיח בו השגחה הראויה על חיי ויצוה מלאכיו לשמרו בכל דרכיו.

והרשע נדון בו למיתה והוא שישתיר פניו ממנו וישכח כמת מלב וזה כפי אשר בחר כל אחד מהם דרך החיים או דרך המנות כמו שאמר החיים והמנות נתתי לפניך. ואמר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המנות ואת הטוב ואת הרע.

ואמר כמבאר זה אשר אנכי מצוה היום לאהבה את י"י אלהיך וללכת בדרכיו ולשמור מצותיו וחקנותיו. ואמר אחר זה כי הוא חייך ואורך ימיה וגומר.

וְזֶה הַדִּין הוּא בְּכָל שָׁנָה בְּאֲשֶׁר הָאָדָם נָשָׂא וְשָׂא מְרִיבָא וּבְשׂוּב צְדִיק מְצַדֵּקתוֹ וְעֵשֶׂה עוֹל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עֵשֶׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה גַם כָּל צְדָקוֹתָיו אֲשֶׁר עֵשֶׂה לֹא תִזְכְּרָנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מַעַל וּבַחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּם יָמוּת.

ואע"פ שֶׁכָּבֵר נִכְתָּב לַחַיִּים בְּעוֹד שְׁהִיָּה צְדִיק יִמְחָה מִסֵּפֶר הַחַיִּים מֵאַחַר שְׁתוּקָא עַל הַרְאִשׁוֹנוֹת כְּדֶרֶךְ שְׂבָא יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעַם צְדִיקִים אֵל יִכְתְּבוּ. וְכֵן אִם הִיָּה צְדִיק כָּל יָמָיו וּבְסוּף חֲזָר בּוֹ וְעֵשֶׂה מַעֲשֵׂה עוֹל וּמַת מִתּוֹךְ אוֹתָם הַמַּעֲשִׂים נִדוֹן לְמִיתָה כְּלוֹמֵר שְׁיִוָּרֵד לְגִיהֶנָּם וְאִינוּ עוֹלָה כְּמוֹ שְׂאֵמֶר הַנְּבִיא וְשָׁנָה וּבְשׂוּב צְדִיק מְצַדֵּקתוֹ וְעֵשֶׂה עוֹל וּמַת עֲלֵיהֶן בְּעוֹלוֹ אֲשֶׁר עֵשֶׂה יָמוּת וְאָמְרוּ יָמוּת אַחַר שְׂאֵמֶר וּמַת עֲלֵיהֶם הוֹרָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל מִיתַת הַנֶּפֶשׁ וְהִיא הַמִּיתָה הַשְּׁנִית.

וְכֵן הָרָשָׁע אַף ע"פ שֶׁנִּחְתָּם לְמִיתָה אִם יָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ וַיִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים נִדוֹן כְּפִי מַעֲשָׂיו בְּאֲשֶׁר הוּא לַחַיִּים כְּלוֹמֵר שֶׁנִּתְרַפָּא מִחֲלָיו הַחֲזִק וּמִצָּא חַן בְּעֵינֵי אֲדֹנָיו וְהַשְּׂגִיחַ עֲלָיו כִּי כֵן אָמַר הַנְּבִיא וּבְשׂוּב רָשָׁע מִרְשָׁעוֹ אֲשֶׁר עֵשֶׂה וְעֵשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֵת נִפְשׁוֹ יַחֲזִיק.

הוֹרָה כִּי כָּבֵר מִתָּה וְהוֹרָה כִּי עַל חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ וּמִיתָתָה יִדְבֹר. וְכֵן אִם הִיָּה רָשָׁע כָּל יָמָיו וּבְסוּף רָאָה וְהִפִּיר וְשָׁב מִדְּרָכּוֹ וּמְכַל פְּשָׁעָיו וּמַת מִתּוֹךְ אוֹתָהּ הַתְּשׁוּבָה נִדוֹן לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שְׂאֵמֶר עוֹד וַיִּרְאָה וַיִּשָּׁב מִכָּל פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עֵשֶׂה חַיּוֹ יַחֲזִיק וְלֹא יָמוּת.

וְזֶה הַעֲנָנָן שְׂאֵמֶרְנוּ בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ וּמִיתָתָה בָּא בְּתַחֲלִילַת הַיְצִירָה שֶׁהָרִי נֹאמֵר לְאָדָם כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת וְאַחַר הָאֲכִילָה הִיא אָמַר פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעוֹלָם מְכַלֵּל שְׂאֵמֶר הַמִּיתָה וְשְׂאֵמֶר תּוֹחֵלֶת לַחַיִּים.

וְכֵן הִי' שְׂבֹב בְּיוֹם חָטָא וְכוּ בְיוֹם נִתְכַפֵּר וְהוּא יִתְעַלָּה הַחֲזִיקוֹ אַחַר הַמּוֹת וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכָל הַשָּׂב אֵלָיו בְּכָל לְבוֹ וּבְכָל נִפְשׁוֹ וְנִנְאָמֵן הוּא לְהַחֲיוֹת מֵתִים וּלְקַיֵּים אֲמוּנָתוֹ לִישִׁינָיו עֶפֶר אַחַר שֶׁהוּא מְחַיֶּה הַמֵּתִים בְּכָל יוֹם כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר מְכַל הַפְּסוּקִים הַנִּזְכָּרִים.

וְהוּא הָאֵמֶת שֶׁכָּל אָדָם נִדוֹן לַחַיִּים וְלָמוּת בְּאֲשֶׁר הוּא שֵׁם וְזֶה כְּלוֹ עַל הַדֶּרֶךְ שְׂאֵמֶרוּ ז"ל צְדִיקִים אֲפִילוֹ בְּמִיתָתָן קְרוּיִן חַיִּים וְרָשָׁעִים אֲפִילוֹ בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִן מֵתִים וְעַל הַחַיִּים הַטּוֹבִים הַנִּזְכָּרִים אָנוּ מִתְפַּלְּלִין וְאוֹמְרִים זְכָרְנוּ לַחַיִּים וְכַתְּבָנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים.

וְהַתְּפִלָּה עֲלֵיהֶם הִיא כְּדֶרֶךְ הַתְּפִלָּה עַל הַתְּשׁוּבָה וְכִינּוּצָא בָּהּ שֶׁהַכָּל כְּדֶרֶךְ שְׂבָא הַכְּתוּב וְאָמַר לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים שְׁנֵה תְלוּי בְּזֶה וְהַכָּל דֶּרֶךְ הָעֶרְהָ עַל מַעֲשֵׂינוּ וְכַנְּנוּתֵינוּ שִׁיָּהוּ טוֹבִים וְאִם נִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת הוּא יִתְעַלָּה יִקְרַב לָנוּ וּיִקְרַבְנוּ אֵלָיו כְּמוֹ שְׂאֵמֶר קְרוּב י"י לְכָל קוֹרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת.

וְזֶהוּ חֲפָצוֹ בְּחַיִּים וְהוּא שְׂנֵאמֵר עֲלָיו מְלֶךְ חֲפִץ בְּחַיִּים כְּדֶרֶךְ שְׂבָא הַכְּתוּב חֵי אֲנִי נָאִם י"י אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׂוּב רָשָׁע מִדְּרָכּוֹ וְחַיָּה שׂוּב וְשׂוּב מִדְּרָכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָּמוּתוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְזֶה כָּבֵר בָּא בְּתַחֲלִילַת הַיְצִירָה שֶׁבִקֵּשׁ מֵאָדָם שְׂלֵא יֵאָכַל מֵעֵץ הַדַּעַת הַמִּמִּית וְכֵן אָמַר לְכָל יִשְׂרָאֵל לְבַחֲרוּ בְּחַיִּים וְעַל הַבְּחִירָה הִיא הֵם נִדוּנִים.

וְעַל הַדִּין הַהוּא אָמַר דָּוִד ע"ה עַל כֵּן לֹא יִקְוֶמוּ רָשָׁעִים בְּמִשְׁפָּט וְגוֹמֵר וְאַחֲרָיו בִּיָּאָר סִבַּת הַקִּיָּמָה הִיא וְסִבַּת מְנִיעֶתָה וְהוּא אָמְרוּ כִּי יוֹדַע י"י דֶּרֶךְ צְדִיקִים וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים תֵּאבֵד רָצָה בּוֹ שֶׁהֵשֵׁם מִשְׁגִּיחַ בְּשִׁלְמִים כְּפִי שְׁלֵמוֹתָם וְכִפִּי קוֹרְבָתָם אֵלָיו בְּדַעְתָּם אוֹתוֹ וְדַרְכָּיו

כמו שפא על משה רבינו ע"ה הקרוב אליו באמת פי מצאת חן בעיני נאדעה בשם ואמר
ואתה אמת ידעתיה בשם אבל הרשעים יסתיר פניו מהם ותאבד דרכם כפי רחמם ממנו
והוא שאמר ודרה רשעים תאבד.

ומה טוב המאמר הזה אשר פתח בו נעים זמירות ספרו ומה גדל שלמותו כי לפי המעט
שהשגנו מכוונתו כלל מהות הגמול ושתי סבותיו הרחוקה והקרובה ובו גם פן הישרה
טובה מהמבוכה הגדולה אשר נבוכו בה רבים בראותם צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך
ברעתו כי הוא הראה כי הגמול האמיתי הוא לנפש ואם יש צדיק ורע לו הרע ההוא הוא
בעולם הזה שהוא כחלום אצל העולם הבא הנצחי.

והקרוב אצלי שעל ענין זה בעצמו חבר המזמור השני לפי ראותו כל האנמות במבוכה
הגדולה הזאת והוא שאמר למה רגשו גוים ולאנמים יתגאו ריק יתנצבו מלכי ארץ ורוזנים
נוסדו יחד על י"י ועל משיחו.

ואע"פ שהמפרשים הסכימו בזולת הענין הזה בכירוש המזמור ההוא כבר נמצאה ביניהם
מתלונקת על אי זה משיח ידבר כי מהם מי שאמר שעל המלך המשיח שייבא במהרה
במינו מדבר ומהם מי שאמר שעל דוד המלך מדבר והוא כענין הנזכר במזמור פ"ט
שהוא לאיתן האזרחי והוא שפתח בו ושמ נאמר מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו
ואמר הוא יקראני אבי אלה אלי וצור ישועתי אף אני בכור אהנהו עליון למלכי ארץ.

וכפי הענין הזה אמר במזמור הזה אמר אלי בני אלה אני היום ילידתיה ורצון המפרש
בזה כולו הוא בענין המלוכה בממשלת העולם הזה. והקרוב אצלי שהכל נאמר על
הממשלה האמיתית הקיימת בעולם הזה וכבא שהיא לחכם השלם פדוד וכיוצא בו.

והראיה על זה שהמחבר הספר הזה חתם המזמור הקודם באמרו כי יודע י"י דרה צדיקים
וברה רשעים תאבד וחתם זה השני באמרו ונשקו בר פן יאנף: ותאבדו דרה כי יבער
כמעט אפו אשרי כל חוסי בו הראה בשתי חתימות המזמורים האלה שהוא מדבר על
תכלית הצדיקים והרשעים לדחות מבוכת בני אדם בכל האנמות באמונתם במשפטי השם
בעולם הזה בראותם צדיק ורע לו רשע וטוב לו.

והוא שאמר בלא סימן התחלת מזמור אחר אמרו כי יודע י"י דרה צדיקים וברה רשעים
תאבד וגו' למה רגשו גוים. ורבותינו ז"ל אמרו למה רגשו חזא פרשתא היא והוא הנותן
כי הענין אחד ר"ל אחר שזה דבר נודע מתוך החכמה למה רגשו וגו' פלומר למה
התעוררו כל האנמות ויהגו ריק והמלכים והרוזנים שיצדם תקיפה יתנצבו ויענו לדבר על
י"י ועל משיחו רצו בו על האיש השלם הנמשח בשמן קדשו כפי הדרה הנזכר בפרשת
וייה מקץ וכמו שצאמ' על האבות אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ודבריהם על י"י
כפי הדרה הנזכר במזמור ע"ג ואמר איכה ידע אל ודבריהם גם כן על משיחו פדרה
שאמר שם אף ריק זכיתי לכבי וגו'.

והוא הסבה לפרוק עול מלכות שמים ועול מוסר החכם הצדיק השלם והוא שאמר ננתקה
את מוסרותימו וגומר. ועל דברים על השם יאמר כמשיב להם יושב בשמים ישחק י"י
ילעג למו רוצה בו כי כל הטוב ההוא והממשלה ההוא שישגיגו הוא על דרה שחוק ולעג

כי בסוף יבהלם בחמתו וינדבר אליהם באפו לא כמו ששקשבו שאיננו רואה ולא ידע אותם ואת מעשיהם.

ועל דברם על משיחו אמר כמשיב להם ואני נסכתי מלפי על ציון הר קדשי ר"ל בעבור שהאמרתיו ונספתי ו ספרה חק י"י אמר אלי בני אתה אני היום ולידתך והוא פדרך שאמר במזמור פ"ט הוא יקראני אבי אתה אף אני בכור אתנהו לפי שנה תלוי בזה כי כפי השגת האדם וצאת שכלו לפועל הוא בנו וילידו ואז יאמר לו בני אתה והיא הלידה האמיתית הקיימת לא הלידה מרחם אמו והוא שאמר אני היום ולידתך וכבודו הוא קנים והם פלים כמו שאמר תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם וחתם לפי הענין הזה ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו לפי שהחוסה בו יש לו אחרית ותקנה ולא תפרת לעולם הבא ואמנם הצדיק הגמור טוב לו בזה ובבא ועליו פתח באשרי ולפי שהנה רצון השם לזכות ישראל שיהיו לעולם הבא הרבה להם תורה ומצוות כדי להעיר אותם תמיד לעשות טוב ולשוב מרע שלא לעמוד בדרך חטאים ואע"פ שאי אפשר שלא לך בה אבל כפי ההערות התוריות ישתדל להיות מתמימי דרך ההולכים בתורת השם והם ההולכים באור פניו.

ולפי זה הענין המפורסם בישראל אמר אשרי העם יודעי תרועה י"י באור פניו יהלכון ונאמר כי תרועה שם נופל על קול המון רבה פעמים הוא בלא פלי כמו שבא בזמירות נריעה לו קול העם ברעה ורבים כמותם.

ופעמים שהוא בא בכלי כמו שבת בצלצלי תרועה. והרעותם בתצוצרות.

וכשהקול הזה יוצא מן הכלי נשבר לא פשוט יאמר עליו תרועה וכשהקול פשוט יאמר עליו תקיעה כאמרו תתקעו ולא תריעו וכן הקול הנשבר שהוא בלא פלי יאמר עליו תרועה ופעמים שהקולות האלו לשמחה ופעמים ליללה ואנחה לפי שהוא קול מעורר הלבבות באשר הם בזמן שהוא ולפיכך יעשה הקול הזה בהתאסף עם בשמחתם או בצרתם.

ואחר שדוד ע"ה אשר את העם על ידיעת התרועה אין ספק שלא אמר זה על ידיעת קול התרועה בעצמו כי כמה ריקים ופוחזים יודעים לתקוע ולהריע יותר מחכמים וצדיקים. וכן לא אמר זה על ידיעת הלכות תרועה כי כמה מצות בתורה שהלכותיהן רבות וחשובות מהלכות תרועה שהרי התלמידים ידעו אותן בגרסא בזמן מועט ואחר שהוא כן האשור הזה הוא על היודעים לכוין המבוקש במצות תרועה שרצו לומר שיודעים להריע ולהעיר הלבבות לעבוד השם בזמירות ובשבחים ובכלי שיר כמו שבא בזמירות נריע לו.

ובא בחתימת הספר הללוהו בצלצלי תרועה לרב התועלת אשר בתרועה להעיר על העבודה ועל התשובה והוא הדבר שבעבורו נקרא ראש השנה יום תרועה לפי שהיום הזה נועד להעיר על התשובה ואע"פ שלא בא זה הענין בקצת דברי התורה שקצר בהם משה רבינו ע"ה וסמך על תורה שבעל פה שהיא העיקר וכבר בארה לנו שאמרו יום תרועה הוא כאילו אמר יום הערה על התשובה ובמקום אחר אמר זכרון תרועה ינהג לכם והזכרון הזה התבאר במקום אחר באמרו וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי

קדשיכם ותקעתם בתצונצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזפרון לפני אלהיכם וגו'.

וכמו כן בא והרעונתם בתצונצרות ונזפרתם לפני י"י נמצא שהתרועה המזפרת מעשינו לנו היא הסבה שהשם זוכרנו ומושיענו לפי שהיא גורמת התשובה בימים הנועדים והמפורסמים בעמנו והם מראש השנה עד יום הכפורים והוא שסמך למצנת יום תרועה אף בעשור לחדש השביעי הזה יום כפורים הוא ר"ל באחד לחדש הוא יום הערה על התשובה בין הימים האלה אבל בעשור לחדש היא הכפרה פפי מה שקדמה לה התשובה ואלו לא הי' הרצון ביום תרועה מה שאמרו בו היה אמרו אף בעשור זר מאד.

ומה שאמרו שבזמן הזה שוקלין הזכיות והעונות הוא כפי המשל שאמר החכם פלס ומאזני משפט לי"י. ותשרי הוא הנאות לענין הזה לפי היותו במזל מאזנים הנתון בשמים למשול על הארץ ולפיכך נבחר הזמן הזה להעיר האדם בתרועה על התשובה וכבר העירנו על זה הענין המעיר ישנים הרב רבינו וכתב דבר זה לשונו ואמר אף על פי שתקיעת שופר בר"ה גזרת הפתוב רמז יש בו פלומר עורו עורו ישנים מתרדמתכם ותפשו במעשיכם וחרו בתשובה וזכרו בוראכה והשלים דברו פפי זה הענין.

ובמקום אחר אמר שהתקיעה היא הערה על התשובה כאלו היתה הצעה ליום הצום וזה אחד מדבריו הטובים והוא מן הזרים בעיני קצת חכמינו כי לא שמו על לב פונת המצות גם הרחיקו למצא להם פונה עד שהיינו ללעג בין העמים והם משחקים עלינו על התרועה ועל מצות רבות באשר לא גדע להשיב להם ולהודיע בהם טעם וידמו בלבם שעמנו עם סכל ותורתנו לפי המקובל אצלנו סכלות הפך המבוקש בתורתנו ובמחזיקים בה אמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואמר רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה.

ואלו נתנו אל לבם בעלי התלמוד לתמוד הפתוב והקבלה פראוי ימצאו המכונן בפ"י במשנה ובגמרא שהרי במשנה אמרו היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגלה אם פינו לבו יצא ואם לאו לא יצא אע"פ שזה שמע וזה שמע זה פינו לבו וזה לא פינו לבו וסמך למאמר זה והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא כל זמן שהיו מכונים לכם לאביהם שבשמים היו מתגברים וכו'.

פיוצא בו והביט אל נחש הנחשת וחי וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא כל זמן שישראל מכונים לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין. וזה לפי שהנחשים היו נושכים אותם בעון הנחש המשיא והנושף פשהיו נזכרים היו עושים תשובה ומתרפאים משתי הנשיכות ולהעיר על שתי הנשיכות אשר לשני הנחשים עשה הנחש מנחשת היש ספק ששני הענינים האלה שנקתבו במשנה מאין זכר להם בגמרא פשאר משניות שלא נזכרו שם אלא לראיה שהשופר גם כן יבא להעיר אותם שיכוננו לבם לשמים והיא התשובה הגמורה.

וכן אמרו בגמרא אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות פדי שתמליכוני עליכם זכרונות פדי שיבא זכרונותיכם לפני לטובה ובמה בשופר ונאמר שם למה תוקעין ומריעים בר"ה פשהו יושבין ותוקעין ומריעים פשהו עומדין פדי לערבב את השטן ואע"פ שהקשו

שם ואמרו למה תוקעין רחמנא אמר תקעו לא למנוע דרישת הטעם למצות תקיעה באו שיהי הם דורשים כי ליושבים לפני י"י יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק זה המגלה דברים שפסה עתיק יומיא ומאי ניהו טעמי תורה וזה כולו מפני הצורך הגדול לפי שהתורה שבה בגלות מצות אנשים מלומדה ובפירוש אמרו שם מפני מה אמרה תורה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת ומפני מה אמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח וכלהדבר שהוא הנאמר שם לטעמי המצות משום ר' עקיבא שנכנס בשלום לפרדס ויצא בשלום ואמרו למה אנו צריכים לראיה חוץ מן התורה והלא נכתב בה בפירוש והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא ליי"י והגדת לבנה וגומר וכתוב והיה כי ישאלה בנה מחר וגומר אלה הפסוקים הורו כי ראוייה החקירה והשאלה על סבת המצות שהיא הטעם ואם נזכר הטעם בתורה נסמך בו ואם לא נחקר עליו כמו שנהגו בפסח ובמצה כפי שהתבאר בתורה ובמרוז נוציא לו טעם לפי שאינו פתוב בתורה כדי לכונן במצוה ההיא לאותו טעם כי קיום המצוה מאין קיום הטעם והפונה הוא מגונה מאד והוא שהעיר עליו החכם באמרו אשה יפה וסרת טעם והוא כי המצוה הטובה והיפה מאין הטעם היא כנזם זהב באף חזיר שהיא מתלכלכה בטיט ובצואה והזהב נסתר ומכוסה והוא שסמך לו תאנות צדיקים אף טוב תקנות רשעים עברה ר"ל כי החכמים השלמים הם הצדיקים תאנותם במצות טוב שהיא הפונה אף הרשעים הם הסכלים אין להם תקנה במצות.

זהו דעת רז"ל בחקרים טעמי המצות וזה כולו בכלל המצוה אבל בפרטי המצוה אין ראוי לבקש טעם כמו שביאר הרב המורה בחלק השלישי ואפשר שזה רצה החכם באמרו לא נאנה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר כי הנבל הוא חס על כל פרוטה ופרוטה והוא נאמר במקום הזה למשל למבקש טעם על כל פרטי המצוה והנדיב יאמר על המרחיב ידו ומבזבז שלו והוא גם כן משל על מי שמבזבז המצוה ואומר שאין לו טעם והוא שסמך לו אכן חזן השחוד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישפיל וקרא לטעם המצוה שחוד כי הוא המביא לחשב המצוה ולהחזיק בה בכונה ולא שיבקש טעם לפרטים כי אז יצא להזיה ולהסרת טעם ואז יעביר הפרטים ההם שהם כשגגה ופשע אז יבקש אהבת הדבר והוא שאמר מכסה פשע מבקש אהבה ושונה בדבר מפריד אלוף.

והחכם שהתחברתי עמו אמר כי זה הענין כולו המשילו החכם על שני מיני המשל שהנזכיר הרב המורה ועל המין האחד שבא להמשיל בכללו ענין אחד אמר לא נאנה לנבל שפת יתר.

ועל המין האחד שבא כל מלה שבו לענין אחד אמר אף כי לנדיב שפת שקר. ואפשר שעל שני הענינים הנזכרים באו הפסוקים ההם.

מכל מקום דעת הכתוב בתורה ובספרי הקדש שכל המצות יש להם טעם וצריך לחקור עליו אם כן התבאר שהקושטיא הנזכרת לא באה אלא מפני שהוציא לשון שאלתו בלמה לפי שידוע שעלינו לעשות המצות מפני גזרת הכתוב ואף ע"פ שלא נודע להם טעם וכשיודע להם טעם וסבה אין לאדם לסמוך בהחזיקו בטעם ובסבה ושיקל בעשיית המצוה עצמה כי העושה זה הוא עבריין גמור אשר לא יאבה השם סלוח לו.

וְנֹה אֲצִלִי רְצָה בְּאִמְרוֹ הַנְּסֻתָרוֹת לִי"י אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת רְצָה בּוֹ שֶׁהַמְצוֹת הַנְּסֻתָרוֹת וְהַם הַפְּנוּנוֹת הַמְּסֻבּוֹת הַמְצוֹת הַמְעֲשִׂיּוֹת הֵם הַחֶלֶק הָאֵלֹהִי וְאֵע"פ כֹּה־נִגְלוֹת הֵם הַמְעֲשִׂיּוֹת בְּעֶצְמָן הֵם לָנוּ וּלְבָנֵינוּ ר"ל שְׁפָן צְרִיכוֹת בְּמַעֲשֵׂה לְפִי טְבַעֲנוּ וּלְפִי טְבַע בְּנֵינוּ וְנֹה עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת כְּפִי שְׁהִיְתָה הַפְּנוּנָה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהַרְבּוֹת לָהֶם תּוֹרָה וּמִדּוֹת וּלְפִיכָּךְ אֵין לְהַקְל בְּאֶחָד מֵהֶם.

וְנֹה הַפְּתוּב בָּא אַחַר אִמְרוֹ שֶׁן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מְשֻׁפָּחָה אוֹ שְׂבִט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פְּנוּנָה הַיּוֹם מֵעַם י"י אֱלֹהֵינוּ וְהִיָּה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבַּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי כִּי בְּשִׁרְיֹת לְבִי אֵלֶיךָ לְמַעַן סְפוֹת הַרְּנוּה אֶת הַצְּמֵאָה.

וּכְבָר נֶאֱמַר בְּפִתּוּב הַזֶּה פִּירוּשִׁים רַבִּים וְהַמְתַּרְגֵּם לְקַח רְנוּה בְּמִקּוֹם עֲבִירָה שְׁנַעֲשֵׂתָה בְּשׁוֹגֵג וְצִמְאָה בְּמִקּוֹם עֲבִירָה שְׁנַעֲשֵׂתָה בְּזִדּוֹן וּקְצַת הַמְּפָרְשִׁים לְקַחוּ רְנוּה בְּמִקּוֹם פֶּת הַצְּדִיקִים וְחִלְקוּ בְּמִלַּת סְפוֹת קְצַתֶּם אִמְרוּ שֶׁהוּא כְּמוֹ פְלוֹת וּפִירוּשׁוֹ כְּדָבָר הָאוֹמֵר תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכֻלָּה.

וּקְצַתֶּם אִמְרוּ שֶׁהוּא כְּמוֹ רְבוֹת רוּצִים בּוֹ כִּי הוּא בּוֹטֵחַ שְׁלֵא יַעֲנֹשׁ לְפִי שֶׁהַצְּדִיקִים מְרַנְּבִין. וְהַרְבַּ רַבִּינוּ אִמְרָ שֶׁהוּא מִן לְרוֹת אֶת צִמְאוֹ וְהוּא מוֹסִיף לְעַצְמוֹ צִמְאָה וּלְפִי פִירוּשׁוֹ נִרְאָה שֶׁהַחוּטָא הַזֶּה אוֹמֵר שֶׁהוּא מוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הָאֱלֹהִים וְהוּא דָּבָר מְטָעָה אוֹתוֹ וּכְבָר הַטָּעָה רַבִּים.

גַּם בְּפָרְשָׁה הַזֹּאת נִרְאָה שֶׁאֵין טַעֲנָה לִיְחִיד שְׁלֵא הִיָּה בְּכֻלָּל הַקְּהֵל כְּשֶׁנּוֹעְדוּ בְּאֵלֶּה אַחַת כִּי כֵן בָּא שֵׁם אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֶּה עֲמָנוּ עוֹנֵד הַיּוֹם לְפָנֵי י"י אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶּה עֲמָנוּ הַיּוֹם.

וּכְבָר קָדַם לוֹ שֶׁאֵין טַעֲנָה גַּם כֵּן לְמִי שְׁלֵא יִשְׁאַלּוּ מִמֶּנּוּ אִם הוּא מְסַפֵּים מֵאַחַר שֶׁהִרְאִישִׁים וּמִנְהִיגֵי הַקְּהֵל מְסַכִּימִים עָלֶיהָ וְהוּא שֶׁאִמְרָ אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלַכֶּם וּבִיָּאֵר זֶה אַחַר כֵּן וְאִמְרָ רֵאשִׁיכֶם שְׂבִטִיכֶם זְקִנִיכֶם וְשׁוֹטְרִיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל רוּצָה בּוֹ כִּי מֵאַחַר שֶׁהִרְאִישִׁים וְהַזְּקִנִים וְהַשׁוֹטְרִים מְסַכִּימִים בְּדָבָר כְּבָר הַסְּפִימוֹ הַכֹּל שֶׁאֵין סֶפֶק שְׁלֵא שָׂאל מִשָּׂה לְאִישׁ אִישׁ מֵהַעַם הַהוּא הַרְבַּ כָּל שְׁפָן לְחֻנְטְבֵי עֲצִים וְשׁוֹאֲבֵי מִים וְהוּא אִמְרָ מִחֻנְטְבַּ עֲצִיף עַד שְׁוֹאֵב מִיָּמֶה וְסִמְךָ לוֹ לְעִבְרָךְ בְּבְרִית י"י אֱלֹהֵיךָ וּבְאֵלְתוֹ.

נִמְצָא שֶׁאֵין טַעֲנָה נִשְׁאַרְתָּ לִיְחִיד בְּהַסְּכַמַּת הַקְּהֵל אֲפִילוֹ אִמְרָ בְּפִירוּשׁ שֶׁאֵינוּ מְסַכִּים עִמָּהֶם וְהוּא שֶׁאִמְרָ שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי כִּי בְּשִׁרְיֹת לְבִי אֵלֶיךָ. סוּף דְּבָר פְּסוּק הַנְּסֻתָרוֹת לֹא נִקְשָׁר לְפִי הַפִּירוּשִׁים הַנּוֹזְכִּים אֶל הַפְּסוּק שְׁנִכְתַּב לְפָנָיו וְהוּא בָּא כְּמַשִּׁיב עָלָיו וּלְפִיכָּךְ קָרוֹב אֲצִלִי שְׁנִקַּח הַרְּנוּה בְּמִקּוֹם הַמְצָנָה הַנְּסֻתָרָה שֶׁהִיא הַפְּנוּנָה וְהִיא הַסְּבָה וְהַטַּעַם וּלְפִיכָּךְ רֵאוּי שֶׁתִּקְרָא רְנוּה לְפִי שִׁישׁ בְּהַ סִּפּוּק וְנִקַּח הַצְּמֵאָה בְּמִקּוֹם הַמְצָנָה הַמְעֲשִׂית לְפִי שְׂבַעֲצָמָה אֵין לָהּ סִּפּוּק.

וְאִם נִקַּח סְפוֹת בְּמִקּוֹם רְבוֹת יְרָצָה בְּאִמְרוֹ כִּי בְּשִׁרְיֹת לְבִי אֵלֶיךָ דִּי לִי בְּמַחְשְׁבַת לְבִי וְכִנּוּנָתִי לְמַעַן הִתְרוֹן אֲשֶׁר לְכִנּוּנָה עַל הַמְעֲשֵׂה. וְאִם נִקַּח סְפוֹת בְּמִקּוֹם פְּלוֹת יְהִיָּה הַעֲנִין כְּמוֹ הַאֵף תִּסְפֶּה צְדִיק עִם רָשָׁע וְיְהִיָּה עֲנִינוֹ שֶׁהוּא יְדַמָּה שֶׁהַפְּנוּנָה תִּכְלָה וְתֵאבֵד הַמְעֲשֵׂה וְנֹה בְּתַכְלִית הַרְעָה.

והודיע העיקר הגדול ואמר הנספרות ולפיכך צריך לקיים המצוה במעשה בין שנודע
בה טעם בין שלא נדע בה ולפיכך הקשה בתלמוד ואמר רחמנא אמר תקעו שאם היה
בא לדרוש הטעם היה לו לומר מפני מה אמרה תורה תקעו שופר בראש השנה ובא בעל
המאמר שהוא ותיגרן ששאלתו היתה להמה הוסיפו חכמים לשנות המצות מעומד על סדר
ברכות ואמר שפונתם היתה לערבב השטן וידוע שהשטן הוא יצר הרע כמו שבא מפורש
בדברי חכמים פפי מה שקדם בפרשת בהעלותה.

נמצא שהוספת התקיעות מתוך הברכות והתפלה באה להשלים הכונה במצוה לגעור
ביצר הרע המעכב התשובה ולערבב אותו שאין במקום התקיעה שטן נמצא אחר
שיתערבב. ועוד ראינו לרבתינו ז"ל שהצריכו לתקוע קשר"ק ג' פעמים קש"ק ג' קר"ק
ג' פעמים למצות תרועה שבאה בתורה לפי שהתורה שבעל פה בארה שהמצוה היא ג'
תרועות וכל תרועה מהן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה.

ולפי שיצאו בגלות נפל ספק בתרועה אם הוא בדרך קול יללה שהוא קול נשפר תכופ
והוא הנקרא בלשון חכמים תרועה או קול אגחה שהוא קול נשפר נפסק והוא הנקרא
בלשונם שלשה שברים או שניהם יחד האגחה והיללה אחריה בדרך כל מי שאירע לו
מקרה רע ודאג לו.

ונה מקום הערה טובה למצוה הזאת שהרי רבתינו ז"ל אמרו על הפסוקים הנתקנים
בברכות אלו שאין מזכירין בהן פסוקים של פורענות ומכללם חי אני נאם י"י אלהים
אם לא ביז חזקה ובזרוע נטויה אמלך עליכם ואע"ג דאמר רב נחמן כל פי האי ריתחא
ליתחא רחמנא עלן ולפרקינן אזכורי ריתחא בריש שתא לאו אורח ארעא.

הרי נראה מדבריהם שאין להזכיר ביום הזה דברים שיש בהם לשון כעס ואם הם לטוב
כל שכן שאין ראוי להעצב בו ולהאגח. וכן בא בעזרא על היום הזה ואל תעצבו פי חדות
י"י היא מעונכם אם כן גדול כח המצוה שצריכה אגחה ויללה ביום הזה והוא לפי שאין
התשובה בוידיה פה בלבד אבל צריך שיאגח השב ויצטער על מעשיו הרעים שקדמו לו
שמצות תשובה שיצאה לנו מאמרו והתנדו אינה וידי שפתיים בלבד אבל צריכה וידי
הלב והוא העיקר והוא שיעזוב החוטא חטאו עזיבה גמורה כמו שבא ומודה ועוזב ירוחם.

והעזיבה תשלם בשלשה תנאים הראשון שישוב האדם מדרך הרעה אם און בידו
ירחיקהו ואם בלבבו ומחשבותיו יסירהו כמו שאמר יעזוב רשע דרכו ואיש און
מחשבותיו. והתנאי השני שאחר תשובתו ינחם ויתחרט בלבו על החטא שקדם לו ויבכה
ויאגח עליו כמו שבא אחרי שובי נחמתי ואחרי הנדעי ספקתי על ירף וגו' ר"ל שאחר
שעזבתי דרכי ושבתי מחטאי לא הספיק לי בתשובה בעזבי החטא בלבד ושאמצא מנוחת
לב ושמחה במה שהשגתי מרצוני בעבירה פי עם ענין זה הייתי בשלום עם היצר וארב
לי וקם עלי אבל נחמתי והתחרטתי על מה שקדם לי.

ואחר שהייתי נודע לעצמי במעשי הרעים ספקתי על ירף לרוב צערי עליהם ובזה אני
נלחם ביצר ונזהר ממנו כי שנאתיו. והתנאי השלישי שיקבל השב על עצמו קבלה קיימת
שלא ישוב עוד לחטא שהוא כמו שבא ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו.

ועל הדרך הזה באה מצנת היום על התרועה אחר שהשטן הוא יצר הרע והוא מלאך המנות באמת שהוא המביא כל חלי כמו שאמרו הסיר י"י ממך כל חולי זה יצר הרע שהוא באמת המביא חלי הגוף וחלי הנפש וכשם שנתן סדר הנהגה לבריאות הנפש ולרפואת החולי כן נתן השם תורה לבריאות הנפש ולרפואת חוליה כמו שבא פי א"י י"י לרפואה כפי מה שהתבאר במקומו.

והוא כמו שצריך האדם לקבל מזון בכל יום פעמים כן צוה התורה לקרא ק"ש פעמים ביום והנמשך אליו מתפלה ותלמוד תורה. וכשם שצריך לקצת הנאות ותענוגים פעם אחת בשבת כרחיצה וכיוצא בה כן צוה על יום השבת להתענג בו על י"י בדיעות דרכיו מתוך השביתה והפנאי ולזה קראה אותו שבת קודש.

וכשם שצריך להקנה פעמים שלש בכל שנה כן צוה על הרגלים וכשם שצריך לקצת בני אדם הקנה ומשקים קלים בכל חודש כן צוה על ראשי חודשים שיש בהם קצת זכרון בקרבן ובתפלה שהם זמן כפירה לכל תולדות החודשים הבאות בגלל היצר שהוא האויב.

והוא שתקנו בתפלת ראש חודש זכרון לכלם יהיו ותשועת נפשם מיד שונא והוא כנגד מה שבא בפתוב ונזפרתם לפני י"י אלהיכם ונושעתם מאויביכם, וכשם שצריך האדם לאספגוס בכל שנה ושנה כדי לנקותו מכל הלחות אשר נפסדו בו מחמת העיפוש והן המביאות החלי כן צוה.

על יום הכפורים לענות אדם נפשו כדי שתפלט כל הלחות הנפסדות שנקבצו בה מתוך תשובה שלימה. וכשם שהרופא משקה האדם משקה המרפא מעיו ימי מספר קודם שיקבל האספגוס כדי להקל דרך הרפואה כן נתן רופא ישראל ימי התשובה מראש השנה ועד יום הכפורים שהם עשרה ימים והוא המספר הסובב בתורה כנגד עשרה רקיעים כמו שאמרו ז"ל על עשרה פסוקים שנתקנו בכרכות של ר"ח כמו שהתבאר בפירוש וישמע יתרו.

וזאת המצוה באה הערה עליה מראש השנה לפי דעת המקובל והמפורסם בישראל שבו נברא אדם הראשון ומה שאמרו בתשרי נברא העולם לא רצו בו שתחלת הבריאה היתה בתשרי אבל בריאת אדם שהוא המכוון בעולם השפל.

והוא שסדרו לומר בו זה היום תחלת מעשיך לפי שסוף המחשבה תחלת המעשה וסוף המחשבה היה אדם שנברא בראש השנה ובו ביום חטא ובו ביום שב מחטאו ונתכפר לו במדת רחמים והוא היום הנאות ליום תשובה ליוצאי ירכו כפי הדעות המפורסמות והמקובלות כמו שמצאנו לרבותינו ז"ל שאמרו על הפסוק שאמר דוד המלך ע"ה לעולם י"י דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך אמרו מהו לעולם אלא כה אמר רבנו של עולם אי אתה בא עלינו במדת הדין אלא במדת רחמים שאלולי כן לא היינו יכולין לעמוד אפילו שעה אחת.

אלהינו אינו אומר אלא י"י שהוא מדת רחמים כמו שכתוב י"י אל רחום וחנון רוצה בו שמשפע מציאותו ונהניתו נמצא נהנה בכל העולם והוא שאמרו ז"ל שהוא מדת רחמים ואין השם הזה מורה רק על הדרך הזה.

עוד אמרו ולא לנו זאת בלבד אלא אף לאדם הראשון יציר כפיה שאילולא ששתפת מדת רחמים בשעת שדנת אותו לא היה עומד עד שעה. וכן התנית עמו שפשם שדנת אותו במדת רחמים וזכות אותו פואתה עתיד לדון את בניו ולזכותם.

מהו דברה נצב קיים דברה שהתנית עם אדם הראשון. ודקדוקם בזה נראה מסוף הפסוק שאמר פוננת ארץ ותעמוד כי אין עמידה לה רק על הדרה הזה כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולפיכך ראויה הפרה אחר שישוב האדם פראוי.

והוא שהתקינו לו זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב וכן סדרו סמוך לחתימת הברכה ודברה אמת וקיים לעד בא ודברה פנגד דברה שפפסוק הנזכר אמת פנגד אמונתה קיים פנגד נצב לעד פנגד לעולם מה פתוב בתריה למשפטיה עמדו היום כי הכל עבדיה ר"ל על ההבטחה הזאת אנו סומכים ביום הזה כי הכל עבדיה שחוזרין אנו בתשובה פדרה שעשה אדם הראשון ואתה שתפת מדת רחמים בדינו וכן אתה עושה אלינו כשאתה דן כל הנולדים ממנו העוברים לפניה היום פכני מרון לפני הרועה ואתה סוקר אותנו בסקירה אחת והיא הידיעה הפוללת כל הפרטים כמו שאמרו על מה שכתוב היוצר יחד לבם מבין אל כל מעשיהם וקדמו לו שני פסוקים בהשגחה והם משמים הביט י"י ראה את כל בני האדם ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ.

ולפי שחכמי העיון חולקים על זה ומקשים מדרה השינוי והרבוי הנמשכים לידיעת הפרטים אמר כמתרץ קושיותם זה הפסוק ובארוהו רבותינו ז"ל ואמרו שכלם נסקרין בסקירה אחת והוא משום דיוצר יחד לבם מבין אל כל מעשיהם וזה מעת פרא האדם ושאר הנבראים.

ואחר שהוא פן ויצר לב האדם רע מנעוריו והוא הנלחם בנו מעודנו צריכים אנו להתעורר עליו בכל צרותינו ולערוך מלחמה על הצר הצורר אותנו והוא שפמה המצנה הזאת למה שכתוב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעונתם וגו'.

ועל הדרה הזה היתה ראויה מצנה זו לבא סמוך לו ואמר בה וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני י"י אלהיכם ובארו ז"ל שהזכרון הוא בשופר והוא לפי זכרוננו והערתנו על התשובה שאין לפנינו משוא פנים אבל תשובתנו סבת ישועתנו בכל זמן וגם במלחמה עצמה אין הישועה לא בקרב ולא בחנית כי לא דמי המלחמה בעצמם שהם המצנה עצמה הם המזפירים הנכרה שלמה אבל התרועה שהיא התשובה היא המזפרת ואם אינם מריעים פראוי אינם נזכרים והוא שאמרו וכי חצוצרות מזכירות והלא דמים מזפירים אלא כל זמן שהיה להם לישראל להריע ולא הריעו פאלו אינם נזכרין מפלל שהתרועה היא הגורמת התרועה ומעשינו יקרבונו ולא דבר אחר.

ולפיכך באה התרועה עם התקיעה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה בר"ה פדרה שהיה במדבר למסע המחנות והפל להעיר על שלשת תנאי התשובה. התקיעה הפשוטה הראשונה להעיר על התנאי הראשון והוא להזכיר לעזוב החטאים והעונות פדרה שבא בפתוב קרא בגרון אל תחשן פשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם כי כן דרה הערת העם על מערכת מלחמה שתוקעין להיותם נכונים יחד למלחמה.

ואסרהתקיעה ההיא תבא התרועה ושהיא קול אַנְחָה וילְלָה להעיר על התנאי השני והוא שיתחרט האדם ויבִּכֶה על החטאים שעשה וזהו המלחמה עם היצר המציק והמאלץ לעשות הרע כי כן דָּרַךְ אנשי הצבא לעשות קול המון רבה בשופרות ובתצוצרות בעת המלחמה להבהיל האחרים.

ואחר התרועה תבא התקיעה פשוטה להעיר על התנאי השלישי והוא שייבדל מן היצר וינרתיק אותו הרחקה גמורה ולא יביט אליו עוד וזה גם כן דָּרַךְ אנשי הצבא שתוקעין בצאתם מן המלחמה לשוב ולהתרחק מן היצר הצורר.

ואפשר שישלש תרועות שבאו בתורה על המצנה הזאת הוא גם כן להעיר ההערה שהזכרנו. והנכון לומר שבאו להעיר האדם שישוב מדרך שלש פתות הרעים שהזכרנו ולבחור דָּרַךְ הצדיקים מצורף אל הערת מספר השלישה בשאר מקומות לדעת השם מתוך בחינת שלישה עולמות.

וכדי להשלים פונת התשובה תקנו ז"ל לתקוע גם כן על סדר הברכות הבאות כדי לקבל עול מלכות שמים ובזה יתרחק היצר מכל מעשה רע ומכל מחשבה רעה ויגערו בו על הדרך הזה מגערת גדולה והוא שאמרו כדי לערוב את השטן עם התנאים הנזכרים והוא שנמליך השם עלינו וינחדהו ונאמין כי הוא יודע וזוכר הכל שאין לפניו שכה ומתוך כך יעלה זכרוננו לפניו ובמה בשופר כלומר בתקון המעשים והמחשבות שסבת התקון ההוא הוא קול השופר כמו שקדם שאין תצוצרות אלא במקדש ובמקדש עצמו היו מאריכין ביום זה בשופר ושופר של מצנה זו בארה הקבלה שהוא של איל כדי להזכיר עקדת יצחק אבינו שהיה תכלית העבודה ופרסום אהבת השם כדי שנגלה בדרך האבות ויזכר לנו השם אהבתם והברית אשר פרת עמם.

וכבר קדם שמספר עשרה פסוקים בא גם כן להעיר על ידיעת השם מתוך עשרה רקיעים שהעשירי קדש כן היום העשירי הוא הקדש כמו שבא ולקדוש י"י מכובד והוא היום שקבלו בו לוחות שניות ונתכפר להם מעשה העגל.

מצורף אל הטעם הזה עשרה ימים שיתרה שנת חמה על שנת הלבנה. ולפיכך ראוי מדרך הדעות המפורסמות שיהא יום הכפורים ראש השנה מצד אחד והוא שבא ביוכל ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם וסמך לו וקדשתם את שנת החמישים שנה.

ומתמימות התורה שלא צונו להתענות בשנה רק יום אחד להראות הפונה במצות שהן ללכת בדרך הבנונית לא כתורת האומות שבאו להדמות בתורתנו וכשאכילה היא לשם שמים טובה מן התענית לפי שהתענית לא בא אלא על דרך רפואה לחלי רב התאנה ואכילת האדם לשם שמים צדקה תחשב לו.

והוא שאמרו ז"ל כל האוכל ושותה בתשעה בו כאלו התענה תשיעי ועשירי רוצים בו כאלו באה המצנה להתענות תשיעי ועשירי והתענה בם וזה לפי שהכל תלוי בכונה הטובה.

והוא שבא בספר עזרא על היום הזה אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי חזנת י"י היא מעונכם. לפי שצריך האדם עם האנחו ובכותו על עונותיו שלא יואש מן הכפרה פן יוסיף

לחטא אבל צריף שיבטח בשם שלא יחשב לו עון עם התשובה ובלבד שלא ישנה באולתו.

ולפי זה הדעת היתה האמונה בימי התשובה והכפרה אמונה הכרחית פי לולי האמונה הזאת היו רב בני אדם הולכים בדרך הרע לעולם והוא שתקנו לומר בברכת ראשי קדשים למען נחדל מעונשק ידנו וכן תקנו זה באתה נותן יד לפושעים לפי שעם אמונת הכפרה לא יהא אדם רשע בפני עצמו וישוב מדרך וישתדל לעשות הטוב פאלו נוצר מעתה וישמח באכילה ושתיה ובלבד שיגיל ברעדה וינפור השם בכל רגע ואפילו על שולחנו.

והוא שתקנו ז"ל למחזי בריש שתא קרא סלקא תמרי ורוביא ואע"פ שצאמר בתלמוד על זה סימנא מלתא היא לא שאותן המינין יראו פדרה נחוישי הסכלים והנשים אבל לפי שהשבע משפח פננת היום צריף שיראה אותם האוכל ויחשוב עליהם בדרה השם המשותף והוא שיחשוב בלבבו ויתפלל על סלקא וסתלקו עונותינו תמרי יתמו עונותינו רובי ירבו זכיותנו פרתו יכרתו שונאנו קרא יקראו זכיותנו או יקרעו שטרי חובותינו.

וכן מה שהוסיפו בדורות אלו מפירות לבנים ומתוקים ומגדים צריף שנקח אותם על הדרה הנה והוא שנבקש מהשם רבוי זכיות על לשון וידגו לרוב בקרב הארץ וילבן פתמי עונותינו והמתקת מרירותינו עד שנשתדל כל היום על התשובה פי לפי תפלת האדם בברכותיו ומירותיו ותנועותיו יתעורר על הטוב והוא דיעת התרועה שהשיגו מקבלי התורה התמימה הסוככת על הענין הנה.

ועל הידיעה הזאת אשר העם ואמר אשרי העם יודעי תרועה וגו' וזה הפסוק נאות בספר שהוא ליום הנה לפי פתיחת המזמור שפתח בו בבריאת העולם והוא אמרו פי אמרתי עולם חסד יבנה וגו' שמים תכין אמונתה בהם לפי שאמונתנו בקיום העולם במדת רחמים נראית בסבוב השמים ולפי שהוא יום מפונסם למשפט ולישיבה על פסא דין הקדים לפסוק זה ואמר צדק ומשפט מכון פסא חסד ואמת יקדמו פניו וידוע שצדק ומשפט אינם גופות להעשות מהם פסא אבל הוא הפסא הנאות לו ית' פי הנה השמים ושמי השמים לא יכלפלוהו אבל צדק ומשפט הבאים מצד פעולותיו הם מכון פסא ושם הוא נמצא לעולם מתמיד יושב ולא פסא וזה יקדמו פניו כשאר המלכים אבל חסד ואמת המראים אור פניו בסבת התשובה הם שיקדמו פני לפיכך אשרי העם יודעי תרועה.

ואמרו באור פניו יהלכון לפי שהשם יאר פניו אל בעלי התשובה אחר שה' עמם בזעף ובזעם והוא על דרה לשון בני אדם שהחפץ והמרוצה במעשה אחר יביט אליו בפנים צהובות ומאירות וכבר התבאר זה בפירוש נשא.

ולפי שבעלי תשובה יתנו אל לבם מה שעבר ממעשיהם הרעים ויכנונו מעשיהם לשם שמים וכל מחשבותם בו ובשמו יתעלה והוא לכתם באור פניו וכבר בא דרה הערה ואמר בית יעקב לכו ונלכה באור י"י והיא ההליכה בשם י"י פמו שצאמר ונאנחנו נלך בשם י"י אלהינו לעולם ועד והולכים בשמו אע"פ שפבר קדם להם העון ששבו ממנו אחר האנחם והתאבלם עליו יגילו וישמחו בהשגת השם ית' ואחר שישבו בשפל ירומו בהשגת פעולותיו הישרות והוא שאמר בשמך יגילון כל היום ובצדקתך ירומו.

ואחר כן ביאר מה היא ההרמה ההיא ואמר כי תפארת עצמו אפה וברצונך תרום קרננו ר"ל השגתך היא תפארת עצם ובעשותינו רצונך ירום גבהנו. ואמר כי לי"י מגיננו ולקדוש ישראל מלכנו והוא כמאמר חנה עלץ לבי בי"י רמה קרני בי"י ואפשר שהלמד במקום בית והוא כאלו אמר כי בי"י מגיננו שאין שמחה קיימת כי אם בו ולא גובה וגאון רק ברצונו והוא הזכרון האמיתי אשר לנו לפני השם.

הוא ברחמינו יזכרנו לטוב ניסר שטן מלפנינו ומאחרינו ויקיים בנו מקרא שכתוב ונזכרתם לפני י"י אלהיכם ונושעתם מאויביכם והוא בחסדו הגדול ימהר לגאול אותנו ויתקע בשופר גדול לחרותינו ויקיים בנו מקרא שכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ויבאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לי"י בהר הקדש בירושלים.

לשבת שבין ראש השנה ליום הכפורים. דרשו י"י בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב.

דרישת השם וקריאתו בפסוק הזה באו במקום תפלה אליו ובקשת רחמים מלפניו כמו שבאו במקומות רבים. ומתוך דברי רבותינו ז"ל נראה שאמרו בהיותו קרוב רוצה בו בעת היותו קרוב אליכם והוא זמן מיוחד מזמני השנה כי כן אמרו כתוב כי"י אלהינו בכל קראנו אליו וכתוב דרשו י"י בהמצאו היום היום בייחוד נאמר.

וקושייתם זו היא מראש הכתוב ואע"פ שלא נזכר בתלמוד כי כן דרכם לקצר בקצת המקומות ולהזכיר קצתו ולהניח קצתו שהפונה במה שלא נזכר ממנו. והפונה במקום הזה היתה להקשות מאמרו ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כי"י וגו' שמשמעותו שבכל עת שאנו קוראים אליו הוא קרוב אלינו כלומר ששומע ועונה אותנו ואין לו זמן מיוחד בזה והכתוב האחר נראה בו שיש לו זמן מיוחד בזה כן נראה מתוך דבריהם ז"ל והוא נאמר בדרך דרש על דרך שאר דבריהם הטובים שבאו כדי להזהיר על דברי הקבלה ולחזק אותה בכל מיני חזוק ולסמוך אותה בכתוב כדי להחזיק בה.

והנמשך אחר דברם זה הוא שקרבת השם אלינו קודמת לקריאתנו וכשתענין בדבר היטב תמצא הקריאה אליו קודמת לקרבתו אלינו כי הקריאה האמיתי היא סבה לקרבתו אלינו כי כן כתוב קרוב י"י לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת.

והכתוב הזה הודיענו אמת הדבר שהשם בעצמו לא יקרב ולא ירחק כי אין לו מקום ומלא כל הארץ כבודו אבל בלשון בני אדם יאמר קרוב ורוצים בו שומע ועונה הקורא איתו באמת והוא היודעו והולך בדרךיו כאמרו כי בי חשק ואפליטהו אשגבהו פי ידע שמי יקראני ואענהו והוא שאמר הכתוב ומי גוי גדול רצה בו שאין אומה אחרת זולתנו שתקרא אותו באמת ואמרו בכל קראנו אליו הוא כאמרו לכל קוראיו שבאר ואמר אשר יקראוהו באמת כי איננו קרוב רק לקורא אותו באמת והוא באמת יקרא קורא אותו לא אחר והוא היודע שמו והולך בדרךיו לא שיאמין בו מה שאין ראוי להאמין ובכלל כל המאמין בו אמונה פחותה או ההולך בדרך רעים כי הקריאה האמיתית אינה נמשכת אחר הפה רק אחר ציור הלב והוא שאמרו דרשו י"י בהמצאו רצה בו דרשו אותו בדרך שימצא לכם כמו שבא ומשחרי ומצאונני.

ואמר גם פן קראוהו בהיותו קרוב רוצה בו קראו בדרך שיהא קרוב אליכם כמו שהתבאר
באמרו לכל אשר יקראוהו באמת והוא שאמר כמבאר דברו יעזוב רשע דרכו והוא
שישוב ממעשיו הרעים והוסיף עוד ואמר ואיש אנו מחשבותיו רוצה בו שיעזוב כל
מחשבה כוזבת ולא יצייר בלבו מה שאין ראוי להאמין בשם ובזה ישוב אליו וירחמהו
כדרך שבא הכתוב שובה ישראל עד י"י אלהיה כמו שהתבאר בפרשת ויצא יעקב.

ונה ראוי בכל עת שישוב האדם מדרכו הרעה וממחשבותיו הרעים אבל לפי שיצר לב
האדם רע מנעוריו לרדוף התאות וללקח בשרירות הלב נתנה תורה זמן מזמני השנה על
זה והוא מראש השנה עד יום הכפורים לפי שהוא דעת מקובל ומפורסם שהזמן ההוא
ראוי לתשובה לפי שקדמה התשובה בר"ה לאדם הראשון ונעקד בו יצחק.

ובהבטחת השם להם על המחילה אנו מתחזקים לסמוך על תשובתנו וכמו כן אברהם
אבינו מל ביום הכפורים את ערלת בשרו הפורחת ברית למול את שאר הערלות ערלת
לב ואנון ושפתיים וכן ביום ההוא נתפפר מעשה העגל ונתנו לוחות שניות ונה הקי אחר
שנתחייבו פלייה ואמנם התשובה הצילה אותם עם התפלה והשם כפי רצונו וחקמתו גזר
על הימים האלה שיפוש האדם במעשיו וישוב מדרכו הרעה ויעזוב מחשבותיו הרעות
כמו שקדם לנו מאמרו אף בעשור.

וכן באה הקבלה על זה והוא שסמכוה אל הכתוב ואמרו ויחיד אימת בעשרה ימים שבין
ר"ה ליום הכפורים ולפיכך נהגו כל ישראל בימים אלו בכל מקום לקום בלילות
ולהתפלל ולהתנדוד ולהזכיר י"ג מדות שהיא ברית פרוחה שאינם חוזרות ריקם כמו
שדרשו על מה שכתוב הנה אנכי פורת ברית והוא שאנו אומרים זכור לנו היום ובכל
יום ברית שלש עשרה וזכירתו תלויה בהזכירנו אותם ובזכרנו שהם דרכי פעולותיו
ובלפתנו בדרכים ההם הנאמרים עליו בלשון בני אדם לא שנאמין שהם תארים לו חלילה
מלהאמין זה כמו שבאר הרב המורה והזהיר הזהרה רבה מהאמין זה.

ולפיכך ראוי לגעור במי שמתאר לו ית' תארים על דרך אלפא ביתא ולא יחוש לתאר
הוא על אי זה מתואר נמצא ודי לנו בהאריף בדברי תחנונים ובדברי כפושין. והנה לה
הערה טובה בסדור התחנונים שאנו חותמין הפסוקים בפסוק שמע ישראל וגו' להורות
שהוא העיקר שהכל תלוי בו שידיעת היחוד נכללת בשם הנכבד המורה על מציאותו
המחוייבת ועל המציאו הכל והוא שסמכו לו ברוח שם כבוד מלכותו לעולם ועד לפי
שהשם ההוא מורה על כבוד מלכותו מה שאין זה לשם אחר זולתו ומה שנהגולומר אותו
ג' פעמים הוא על הערת מספר השלשה ליחוד ולהמליכו על ג' עולמות מתוך בחינתם
וכן מספר השבעה שאנו מדקדקים בהזכרת י"ג מדות כמספר הזאת הדם וכיוצא בו הוא
כנגד שבעה גלגלים.

וכן מספר העשרה כנגד עשרה רקיעים הכל כנגד המציאות להעיר האדם להתבונן בכל
המציאות בדרך שידע ויכיר הממציא ית' כי לו לבדו הממשלה וכי הוא לבדו עושה חסד
משפט וצדקה בארץ ובאלה הוא חפץ שיעשה האדם וחי בהם וכן הפונה בקרבנות
ובתפלות ובתהלות ובהזכרת י"ג מדות ושאר הסדר הכל הוא כפי הענין הזה כמו שכתוב
הגיד לה אדם מה טוב ומה י"י דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת
עם אלהיה ועוד כתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וגומר.

ומפני שהימים האלה נועדים לדברים אלה לעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבונתיו אמרו רז"ל לשבזמן הזה לבדו קרוב השם אצל כל יחיד ויחיד מישראל. סוף דבר אין ספק שהתורה צנתה על ההערה הזאת וקבעה לה זמן הזה כמו שקדם לנו באמרו יום תרועה יהיה לכם וגומר ואמרו סמוך לו אף בעשור לחדש וגומר והזמן הזה נועד לנו לכפרה למען נחיד מעושק ידינו ונמליך השם עלינו.

ולפי שהוא סוד מסודות התורה סמכה על התורה שבעל פה שהזהירה מאד על הנידויים בתנאי התשובה והתפלה אבל בעונותינו מפני אורף הגלות שבה מצונתנו זאת כשאר המצות מצות אנשים מלומדה וקרוב הוא בפנינו ורחוק מפליותינו ואע"פ כן טוב להחזיק במנהג שמתוך שלא לשמה בא לשמה ואפשר שאחד מעיר כשנשכחים ונצצעק יתעורר לקרא השם באמת.

גם ההליכה אל בית התפלה והישיבה שם מצנה ממצות התורה והיא העבודה שנשארה לנו בגלות והיא המחזקת אמונתנו עד עתה כי אם בטלנוה בטל הכל. וברוף השם אשר לו נתכנו עלילות אשר סבב להיות הימים האלה מיוחדים לימי תשובה והקדים לנו דברים עד שהתישב בלב העם שהוא זמן תשובה וזה אחד מחסדיו הגדולים עלינו לפי שהוא זמן בעיטה וסוררות בעבור ימי הקיץ על האדם שהם ימי שלום בני אדם בשדות וכרמים וגנות והוא זמן שהאוצרות מלאים דגן ותירוש וכל טוב ולכן צריך האדם להתעורר מסוררותו ומבעיטתו עד שיעזוב דרכו שהוא רדיפת התאות והוא הגנות וכן יניח כל מחשבונתו בכל אמונה כוזבת והיא המינות ולא יצייר בלבו רק הראוי בלבד להאמין ולא ימלא מאנניו רק לקיים הגוף או להעמיד המין.

ובשני תנאים אלה ישלם האדם לא באחד מהם בלבד כי כן באה המצנה בזכירת כל המצות אחרי לבבכם זה מינות ואחרי עיניכם זה זנות והמינות כוללת כל אמונה כוזבת והגנות כוללת כל תאנה שלא לצורך.

ובשמירה זאת ישיג האדם שלמות אנושית לא שישמנה על מעשיו הטובים בלבד ויתענה כל ימיו ויתן כל אשר לו בצדקה ויזהר מפל התאות הגופניות כי אם יאמין עם זה הכל מה שאין ראוי להאמין עליו יתעלה יאבד טובה הרבה.

והוא המאבד טובות שאר האנושותשכל המודה בע"ז ככופר בכל התורה פלה כי שלמות האדם כפי שלמות פונתו עם מעשיו הטובים. ולפיכך יום הכפורים שהוא היום הנבחר והקדוש לכפר על חטאתינו אחת בשנה צנה השם דבר זה מאד והוא חדוש גדול בענין הכפרה שצנה לשלוח השעיר החי לעזאזל לשאת את כל עונותם אל ארץ גזרה מלבד קרבנם לשם.

ראה והתבונן שהתורה הצריכה ביום הזה שני מיני כפרה כנגד שני מיני עבירה והמין האחד ממיני הכפרה ההם הוא כשאר הכפרות שבאו בתורה שהן על המעשיות א"כ המין האחר הוא על העבירות המחשבות שהכל תלוי בהן אם הם כפון הכל כפון ואם הם בטלות כל הרע בטל.

ואל זה פונו רבותינו ז"ל באמרם אמר סמאל לפני הקב"ה על כל האנומות נתת לי רשות ועל ישראל אי אתה נותן לי רשות אמר לו הרי יש לך רשות בהן ביום הכפורים אם יש

בָּהֶם חָטָא וְאֵם לֹא אֵין לָהּ רְשׁוּת עֲלֵיהֶם לְפִיכָךְ הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ שְׁחָד בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שְׁלֹא יִבְטַל אֶת קַרְבָּנָם שְׁנֵאמַר גּוֹרֵל אֶחָד לִי"י וְגוֹרֵל אֶחָד לְעֻזְאֵל.

וְזֶה הַמֵּאמָר לָהֶם הוּא מִן הַמֵּאמָרִים הַזֵּרִים שְׁנֵמְצָא בְּדַבְרֵיהֶם כִּי לְפִי מִשְׁמַעוֹתוֹ הַפְּשׁוּטָה רְאוּי לְשַׁחַק עַל אֲמָרוֹ. וְעַם הַהִתְבּוֹנְנוֹת הַטּוֹב רְאוּי לְשַׁמּוֹחַ בּוֹ שְׁמַחַת עוֹלָם לְפִי שְׁגָלָה לָנוּ סוּד מְסוּדוֹת הַתּוֹרָה וְהוֹדִיעֵנוּ כְּנֹנֶת הַיּוֹם הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא וּמִי יִכְלֵנוּ כִּי מַעֲטָהֶם שִׁיִּדְעוּ הַכְּנֻנָה בְּזֶה אוֹ בְּדוּמָה לוֹ כִּי רַב בְּנֵי אָדָם הוֹפְכִים הַכְּנֻנָה לְפִי פְחִיתוֹת הַהִבְנָה שְׁמִים חֲשׂוֹף לְאוֹר וְאוֹר לְחֲשׂוֹף.

וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יֵצְאוּ מִדַּבְּרֵי הַחֲכָמִים אֲמוּנוֹת רְעוֹת וּבְדֶרֶךְ זֶה פְּשׁוּטָה הָאֲמוּנָה בְּמִצִּיאוֹת הַשְּׂדִים הֵם סִמָּאל וְכַת שְׁלֹו עַד שְׁאִיזָה אֲנוּמוֹת מַחֲזִיקִים אֲמוּנוֹתָם בְּהַכֵּל זֶה שְׁאוּמְרִין שְׁכַת הַמְּלֹאכִים הַעֲלִיּוֹנָה עַל כָּל הַכַּתוֹת נִפְלָה לְגֵאוֹתָה מִן הַשְּׂמִים וְחֲזָרָה לְהִיּוֹת כַּת שְׂדִים וְהֵם הַמְּסִיתִים הָאָדָם וְהַמְּסַבִּים כָּל רַע וְהֵם שְׁהִיוּ מוֹשְׁלִים בְּגִיהָנָם עַד שְׁבָא גּוֹאֲלָם.

וְעַל זֶה יִסְדּוּ אֲמוּנוֹתָם וּפְרָשׁוּ בּוֹ הַפְּרָשָׁה שְׁנֵאמַרְהָ עַל סִנְחָרִיב וְאֲמָרוּ שְׁסִמָּאל נִקְרָא הִילַל בֶּן שַׁחַר. וְזֶה הָעֵנָן כְּלוֹ הוּא רַחוּק מְאֹד שְׁלֹא הִיָּה רְאוּי לְהִרְהַר בּוֹ כָּל שְׁכָן לְכַתְּבוֹ.

וְלוּלִי שְׁפִשְׁטָה הַהִזְיָה הַזֹּאת בְּכָל הָאֲנוּמוֹת עַד שְׂרַבִּים מְבִנִי עֲמָנוּ מֵאֲמִינִים בְּמִצִּיאוֹת הַשְּׂדִים בְּדֶרֶךְ שְׁהֵם נִמְצְאִים בְּעֵצָמָם. וְהֵם מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם עַד שְׁיִבְהִילוּ הַשְּׂוֹמְעִים בְּסִפּוֹר הַבְּלִי הַהַשְׁבָּעוֹת וּמִינֵי הַכְּשָׁפִים וְהַקְּסָמִים הַקְּדוּמִים וְזֶה הָעֵנָן הִיָּה קְדוּם וּמְפֹרָסָם בְּאֲנוּמוֹת הַסְּכָלוֹת עַד שְׁהַתּוֹרָה הַתְּמִימָה הַמְּחַפִּימָה פְּתִי עֲשֵׂתָה תַּחֲבוּלוֹת גְּדוּלוֹת לְמַחֲוֹת זֶה הַדַּעַת הַבְּטָל וְלֹא יִכְלָה לוֹ עַד עֵתָה כִּי נִשְׁאַר הַרוּשָׁם עַד הַיּוֹם בֵּין כָּל הָאֲנוּמוֹת.

וְאֵין סִפְק אֲצִלִי שְׁהַדַּעַת הַזֶּה יֵצֵא מְרוּעַ הַבְּנַת דַּבְּרֵי הַחֲכָמִים הַקְּדוּמוֹנִים שְׁהִיוּ מְסִתִּירִים דַּעַתָם בְּחֻקָּה מִן הַהֶמוֹן וּבְלִבָּד בְּחֻקָּת הַטֵּבַע שְׁהִיוּ מַעֲלִימִים אוֹתָהּ מְאֹד עַד שְׁמִשְׁשָׁה רַבִּינוּ ע"ה הַסִּתִּיר בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּפִתִּיחַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שְׁנִרְאָה לְכָל מְבִין וְכְמוֹ שְׁהַתְּאֵמַת בְּדַבְּרֵי רז"ל וְלְפִי הַהִבְנָה הַהוֹמוֹנִית נִמְצְאוּ בְּדַבְּרֵיוֹ וּבְדַבְּרֵי זוּלָתוֹ מִן הַנְּבִיאִים אֲמוּנוֹת בְּטָלוֹת מְאֹד.

וְזֶה גַם כֵּן שְׁהָאֲנוּמוֹת אוֹמְרִים שְׁכַת הַמְּלֹאכִים הַגְּבוּהָה נִפְלָה מִן הַשְּׂמִים לְאַרְץ וְחֲזָרָה כַּת שְׂדִים נִמְצָא לְפִי הַהִבְנָה הַהוֹמוֹנִית בְּדַבְּרֵי רז"ל בְּפִרְקֵי דר' אֲלִיעֶזֶר כִּי כֵן נֵאמַר שָׁם הַפִּיל סִמָּאל וְכַת שְׁלֹו מִמְּקוֹם קִדְשׁוֹ מִן הַשְּׂמִים.

וְעוֹד נֵאמַר שָׁם אֲמָרוּ מְלֹאכֵי הַשָּׁרַת אִם אֵין אָנוּ בָּאֵין בְּעֵצָה עַל אָדָם הַרְאִשׁוֹן אֵין אָנוּ יְכוּלִין לְעַמּוֹד בּוֹ וְהִיָּה סִמָּאל שֶׁר הַגְּדוֹל שְׁבִשְׂמִים וְכו' מָה עֲשֵׂה לְקַח כַּת שְׁלֹו וְיִרְד וְרֵאָה כָּל הַבְּרִיּוֹת שְׁבִרָא הַקַּב"ה בְּעוֹלָמוֹ וְלֹא מִצָּא חֻקָּם לְהִרְע אֲלָא נִחַש וְהִיָּתָה דְמוּתוֹ כְּמִין גְּמַל וְעֵלָה וְרַכֵּב וְהִיָּתָה הַתּוֹרָה צוּעָקַת וְאוּמְרַת מֵה סִמָּאל וְכו'.

וְיִדוּעַ שְׁסִמָּאל בְּדַבְּרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁם לְשִׁטָּן וּקְרָאוּ גְדוֹל כְּשֵׁם שְׁאֲמַר שְׁלֵמָה וּבָא מְלָךְ גְדוֹל כִּי הוּא בְּאֵמַת גְדוֹל הִיָּמִים לְקַדְמוֹתוֹ בְּטֵבַע הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו וּקְרָאוּ שֶׁר שְׁבִשְׂמִים כִּי כֵן הוּא מְלֹאכֵי הַשָּׁרַת כְּמוֹ שְׁבָא וְיִבָּא גַם הַשְּׁטָן בְּתוֹכָם לְהַתְּיַצֵּב עַל י"י וְאֲמָרוּ מִמְּקוֹם קִדְשׁוֹ נִמְשָׁף לְזֶה הָעֵנָן.

ולפי שְׁנֵאמַר גם כֵּן בְּבִרְאשִׁית רַבָּה שָׂאף יֵצֵר הָרַע נֵאמַר עָלָיו וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד כִּי הוּא מְכוּוֹן בְּמִצִּיאוֹת הָאָדָם אֲף לֹא כְּוִנָּה רֵאשׁוּנָה. וְכַפִּי זֶה הָעֵנָן צָרִיף שְׁיֻבְנוּ שְׁנֵי הַמַּאֲמָרִים הָאֵלֶּה צְדִיקִים יִלְכוּ בָּם דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל וּפּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם.

וּבָהֶם וְכִיּוֹצֵא בָהֶם נִכְשְׁלוּ הַמַּאֲמִינִים בְּזֶה שֶׁהָרִי מְצָאוּ שֶׁם הַפִּיל סָמָאֵל וְכַת שְׁלוֹ מְמָקוֹם קָדְשׁוֹ מִן הַשָּׁמַיִם הָרִי נִמְצָא בְּמַאֲמַר הַזֶּה נִפְלְתָם מִן הַשָּׁמַיִם וּבְמַאֲמַר הָאֲחֵר נִמְצָא שֶׁהָיָה סָמָאֵל הַשָּׂר הַגָּדוֹל שֶׁבַשְׁמַיִם וְהוּא הוּא שֶׁהִתְעָה הָאָדָם וְחָלִילָה מִהָאֲמִין דְּבָר זֶה כִּפְשׁוּטוֹ כִּי בִּהְאָמִין הַדְּבָר הַזֶּה כִּפְשׁוּטוֹ יֵאָמְרוּ שְׁתֵּי אֲמוּנוֹת בְּטָלוֹת וְרַעוֹת מְאֹד.

הָאֲחֵת בִּיחֹס הַקְּנָאָה לְמַלְאָכִים שֶׁהֵם קְדוּשֵׁי עֲלִיּוֹן וְאִין לָהֶם דְּבָקוֹת בְּחֻמְרָא וְיָדוּעַ שֶׁהַקְּנָאָה קָנְנוּ מִקְּנֵי הָאָדָם הַדְּבָקִים בְּמַשִּׁיגֵי הַחֻמְרָא וְזֶה דְּבָר מְפֹרָס בְּכָל הָאֲנוּמוֹת שֶׁהִנְפֹּשׁ לֹא תִּחַטָּא לִילֵי דְּבָקוֹתָהּ בְּחֻמְרָא וְאִיף יִחַטָּאוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם נִבְדָּלִים מִכָּל חֻמְרָא עַד שֶׁיִּקְנָאוּ לְהַחֲטִיא הָאָדָם.

וְהַשְּׁנִית הִיא כְּפִירָה גְּמוּרָה בְּהָאֲמִין שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ בְּרָא פֶת מוֹשְׁלֵת עַל הָאָדָם לְהַחֲטִיאוֹ וְלִגְרוֹם כָּל רַע וְכָל הַפְּסָד אִין זֶה רַק כְּדַבְּרֵי אֵלֶּה שְׁאוּמְרִים שֶׁשְׁנֵי אֱלֹהוֹת הֵן אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רַע וְעַל הַכְּפִירָה הָרַעָה הַזֹּאת שֶׁיֵּצֵאָה קוֹדֵם מִתֵּן תּוֹרָה בְּאַרְץ מִצְרַיִם שֶׁיֵּצֵאוּ אֲבוֹתֵינוּ מִשָּׁם וּבְאַרְץ כְּנָעַן שֶׁבָּאוּ לִירְשָׁה הַקְּפִידָה הַתּוֹרָה מְאֹד וְכַדִּי לְמַחְנֻתָהּ הַזֹּהִירָה אֲזַנְהוֹת רַבּוֹת וְעַם הַכָּל נִשְׁאַרָה הָאֲמוּנָה בְּתוֹכָם עַד שֶׁהָיוּ זוֹבָחִים לַשָּׁדִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִזְבְּחוּ לַשָּׁדִים לֹא אֱלֹהֵי חַדָּשִׁים מְקֻרָבִים בָּאוּ וְאָמַר כִּי הֵם חַדָּשִׁים שֶׁהִתְחַדָּשוּ בְּלַבּוֹת הַפְּתָאִים וּמְקֻרָבִים בָּאוּ בְּמַחְשַׁבְתָּם הָרַעָה לֹא שֶׁהָיָה לָהֶם מִצִּיאוֹת.

וְעַל דְּבָר זֶה וְהִנְמַשֵּׁף אַחֲרָיו נִחַתָּם גִּזַּר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ לְהַגְלוֹתֵנוּ בֵּין הָאֲנוּמוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֵם קְנָאוּנֵי בְּלֹא אֵל כְּעֶסוּנֵי בְּהַבְלִיָּהֶם וְאִנִּי אֶקְנִיאָם בְּלֹא עִם בְּגוֹי נִכְלֵ אַכְעִיסֵם. וְגוֹי נִכְלֵ נֵאמַר עַל יִשְׁמַעְאֵל שֶׁחָקְיוּ נִבְלִים וְהֵם שֶׁבָּאוּ בְּאַחֲרוּנָה לְהַכְעִיסֵנוּ כְּדֶרֶךְ הַזְּכָרָה הַכְּתוּב וי"י הַצְּדִיק מְדַד לְנוּ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה הַמְּשִׁיל בְּנוֹ לֹא עִם כְּנֶגֶד הַמְּשַׁלָּה וְהָאֱלוֹהוֹת שֶׁנִּתְּנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא אֱלוֹהֵי וְהַכְעִיסֵנוּ בְּחֻקֵּי גוֹי נִכְלֵ שֶׁהֵם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וְהַבְּלִי נִבְלָה כְּנֶגֶד הַבְּלִי חֻקִּים שֶׁהַכְעִיסֵנוּ בָּהֶם הֵשֵׁם הֵם שֶׁלְּמִדְּנוּ מִן הָאֲנוּמוֹת הַקְּדוּמוֹת שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים אַחֲרֵי הָאֲמוּנָה הַבְּטָלָה בִּיחֹס הַמְּשַׁלָּה הָאֱלוֹהִית לְזוּלָתוֹ מַלְאָכִים אוֹ שָׁדִים אוֹ צְבָא הַשָּׁמַיִם.

וְלִמְחֻת הַדַּעַת הַבְּטָל הַזֶּה בָּא עֵינֵקֶר הַקְּרָבָן בְּמָקוֹם קְדוּשׁ יָדוּעַ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לַשָּׁעִירִים וְהֵם הַשָּׁדִים כְּמוֹ שֶׁבִּיאָר בְּהוֹכִיחוֹ אוֹתָם יִזְבְּחוּ לַשָּׁדִים לֹא אֱלֹהֵי וְכֵן תִּרְגַּם אֲנִקְלוֹס וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד יֵת דְּבַחִיהוֹן לַשָּׁדִין וְשָׂאֵר הַמִּצְוֹת הַנִּגְרָרוֹת בְּפִרְשָׁה הִיא זֹאת הִיא הַכְּוִנָּה בָּהֶם כְּאֲזַנְהֵרֵת אֲכִילַת הַדָּם וְכַמִּצְוֹת כְּסוּי הַדָּם לְפִי שֶׁהִיָּתָה אֲמוּנָתָם הָרַעָה שֶׁהֵדָם מְזוֹן הַשָּׁדִים וְעָלָיו יִתְחַבְּרוּ וְיַעֲשׂוּ רִצּוֹן עוֹבְדֵיהֶם.

וְלְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי עַמְנוּ נִמְשָׁכִים אֶל הָאֲמוּנָה הַזֹּאת אַחֲרֵי הָאֲנוּמוֹת בָּא פְתוּב בְּתוֹרָה סְמוּךְ לַמִּצְוָה הַנִּזְכָּרֵת כְּמַעֲשֵׂה אֲרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַּתְּם בָּהּ וְגוֹמַר וּבַחֲנוּקוֹמִיָּהֶם לֹא תִלְכוּ וְאַחֲרֵי כֵּן הַזִּהִיר עַל הַמִּין הָאֲחֵר מִן הָעֵבְרִיּוֹת וְהוּא הַזְּנוּת וְהַקְּדִים לוֹ הַמִּינּוֹת לְפִי שֶׁהוּא שׁוֹרֵשׁ כָּל הָעֲוֹנוֹת וְכוּ תַעֲוֵי הַקּוֹדְמִים בְּמָה שֶׁשָּׁמְעוּ אוֹ בְּמָה שֶׁמְצָאוּ פְתוּב כְּפִי מַה שֶׁהִזְכָּרְנוּ בְּפִרְקֵי דר' אֱלִיעֶזֶר וְאַחֲרֵי שֶׁהוּא כֵּן צָרִיף שֶׁנִּתְעוֹרַר וְנִעוֹרַר עָלֵיהֶם וְעַל כִּיּוֹצֵא בָּהֶם.

ונאמר שפבר הורנו הרב המורה והודיע לכל שסמאל הוא שם לשטן וכן הזכיר הדבר האמתי שאמרו ז"ל לשטן הוא יצר הרע אם פו היצר הרע וכחותיו הם סמאל וכת שלו לפי שכל הכוחות הם באות בממשלת השמים ומין האדם הוא הנבחר מכל המינין השפלים ולפיכך נאמר שהיה סמאל השר הגדול שבשמים והוא שלקח פת שלו וירד וראה כל הכריות שפרא הקב"ה בעולמו פלומר העולם הזה השפל שאנו בו ולא מצא חכם להרע פנחש והוא הבא בתורה והנחש היה ערום מכל חית השדה וכבר הקדמנו שהוא החלק המרגיש באדם שאליו נמשכות כל התחבולות והערמות הרעות לא אל הזן או על שאר חלקי הנפש הסיה.

והמתעורר הוא השטן והוא פח ששם אותו השם באדם לקיום הגוף ולהעמדת המין אבל מרוע טבעו הוא מבקש המותרות ובו יפשל האדם פי הוא לו לשטנה. ואמרו והיה דמותו כמין גמל אפשר שפיון בו על דרך שתוף השם לפי הגמול הבא כפי פעל הפח ההוא או אפשר שרצה בו טבע הגמל שהוא נמשך אחר מנהיגו והמנהיג הולך לפניו לעולם פו המרגיש הולך אחר המתעורר המחטיא והוא יחטיאהו בשני מיני החטא במעשים ובמחשבה כמו שקדם.

והוא שנאמר שם למה הדבר דומה לאדם שיש עליו רוח רעה וכל המעשים שהוא עושה מדעתו הוא עושה או כל הדברים שהוא מדבר מדעתו הוא מדבר והלא אינו מדבר אלא מדעת רעה שעליו כף הנחש כל מעשיו שעשה או דבר שדבר לא דבר אלא מדעת סמאל שהיה רוכב עליו ועליו הכתוב אומר ברעתו ידחה הרשע ואין ספק שזה הפח צריך לקיום הגוף ולעמידת המין.

וכאשר שם השם אותו באדם אל זה הצורך היתה הפננה בו והוא נמשך אחר ממשלת השמים וכשהוא נוטה אל הרע הוא יורד ונופל ואז ידחה ברעתו עד שיבוא לחשוב מחשבות רעות וכפירות ויתעה הפח השכלי ומשתף אל השם ממשלת לא אלהים ויכעיסהו בהבליו במינובמיני המינות והחטא הגדול הנמשך אל זה המין הוא נמצא בנו היום במה שדברה בו תורה בלשון בני אדם עד שרוב בני עמינו אף החכמים הנודעים בעמנו אמונתם נפסדת לסבת זה ועד עתה הם נכשלים בהבלי השדים וכיוצא בהם.

וכאשר למד השם את עמו חוקים ישירים ותורות אמת הזהיר אזהרות רבות מלכת בחוקות הכופרים כדי למחות הדעת הרע שהתפרסם ביניהם וכדי להתזיק באמונה האמיתית שהממשלה לשם לבדו ואין שם שטן זולת הטבע הנמשך לחומר והוא שאמר לו השם הגו פיך והוא הצריך לדברים ההוים והנפסדים ולולי זה לא היה להם מציאות.

ולפי שהחלק העיון באדם דבק בחומר נאמר בו שהנחש השיא האשה והאשה לקחה מפרי העץ ותאכל ותתן גם לאישה ויאכל וכבר קדם לנו זה על מה שאמרו ז"ל פיון שנבראת אשה נברא שטן עמה ולפי שמציאותו במציאותה והאדם דבק בה ועמה מלאכי השרת אמרו ז"ל ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלושה כבני אדם וזה הסוד כבר ביארוהו ז"ל במאמר שאמרו שסמאל הוא המשיא לעשות כל המעשים שהוא עושה ולדבר כל הדברים שהוא מדבר.

ובמאמר ההוא נראה מפורש שההקפדה היא על דברים שהוא מדבר והיא האמונה הנפסדת והיא שאמרו והלא אינו מדבר אלא מדעת רעה שעליו וכו'. ולפיכך צריך להתעורר הערה רבה על המין הזה מן הדבור ולעזוב מין החטא הזה ולשלחו פלה.

אמנם מן המעשים הנמשכים אחר התאנה צריך לדחותו במקומות ולקרבו במקומות הראויים כמו שאמרו על היצר שתהא שמאל דומה וימין מקרבת וכבר קדם לנו שכל פועל טוב יתיחס אל הימין ואי אפישר מבלתי קרוב הימין ההוא פי זה כל האדם וכן כל מחשבה טובה יחסוה אל הימין וכל פעל רע או מחשבה רעה יחסוה אל השמאל כדרך שאמר החכם לב חכם לימינו ולב פסיל לשמאלו.

ועל דרך זה אמרו ז"ל שני מלאכים מלווין לו לאדם אחד טוב ואחד רע אחד מימינו ואחד משמאלו כבר התבאר ששם שמאל כפי השמות הנגזרים וכמו כן השדים האלה נקראים שעירים לפי שראוי להמשיכם אליהם יותר משאר בעלי חיים לפי שהשעירים הם בהמות ביותות גדלות אצלנו ועם כל זה מטבעם העז להשחית כל עץ ולהזיק הזק גדול עד שקראו לעז מלאך המות כמו שבא בדבריהם והשם הזה פנו בו לשטן באמרם הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע וכן ראוי לקראם שעירים בדרך שיתוף השם לפי לשון סערה.

וכדי להעיר האדם על חטאיו הנמשכים אחר התאנה ושלא למשוך אחריהם שלא לשם שמים בא שעיר חטאת בכל חדש וחדש שנקרא חטאת לי"י להעיר על דרך הנהגת האדם במעשיו והפונה כדי להאמין שנתפטר החטא שעבר ולא יואש מן התשובה עד שתושע נפשם מיד השווא אותה הוא השטן אבל ביום הכפורים שהוא היום הנועד לתשובה שלימה באו שני שעירים כנגד שני מיני החטא האחד כנגד המין הנמשך אחר התאוה הגופנית שהם נמשכות אל טבע הגוף הפלה המת והוא שראוי לדחותו בשמאל ולקרבו בימין לא לשלחו פלה וכנגדו בא גורל אחד לי"י לפי שהוא הנשחט והמקורב לשם לא המשולח פי זה ראוי להחזיק בו ולהכניעו ולשמש בו לשם שמים ולדחותו ולענותו.

כפי הראוי וכפי חמש הרגשותיו המבקשות המותרות צוה השם ביום הזה כנגדם חמשה ענויים כדי לענותם ולהכניעם. ולהשלים הפונה הזאת בא שעיר החטאת הנשחט אבל המשלח בא כנגד המין הנמשך למחשבה רעה העולה על לב בני אדם והוא המינוח ר"ל כל אמונה פונכת על השם במין ממיני השתוף והנמשך אליהם בדעות האנויות ואשר יתעה האדם במה שדברה תורה בלשון בני אדם והוא ראוי לשולחו חי לגמרי כנגד החלק החי החוטא והוא שאמר סמאל על ישראל אי אמה נותן לי רשות כלומר שהרי כבר הזהרתו לא יגה לה אלהים על פני והנמשך על זה והוא שהשיב לו הרי יש לה רשות עליהם ביום הכפורים אם יש בהם חטא ר"ל שהרי היום ההוא נועד להם להתקדש ולהתענות ולהתנדות ולקרא השם המפורש בנודוים ואם יש בהם חטא באמונתם הרי יש לה רשות עליהם.

ולפיכך היו משלחין שעיר אחד לעזאזל והוא שם משותף מורכב מעז אצל להעיר אותם שהשעיר אצל לו והלך מאתם כמו שנקרא שעיר המשלח הפל להעיר על שלוחו לגמרי והוא שהמשילוהו בשחד ר"ל שבו היו מפייסים אותו ומעבירים מעליהם כל מחשבה

רעה עד שלא יבטל קרבנם כי לולי זה היה בטל לפי שהכל תלוי במחשבה אבל הוא היה נושא את כל עונותם שהם הזדונות אל ארץ גזרה כלומר שלא ישאר לו שום זכר ביישוב ושם רצון האדם הטוב.

וכן אמר יואל הנביא ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושמה נרבותינו ז"ל אמרו זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם ולבאר זה הענין הוסיפו ואמרו למקום שאין בני אדם מצויין שם להתגרות בהם.

בדרך זה תשלם התשובה מן המעשים הרעים עם עזיבת הדעות הרעות שסבתם הסכלות בדרך השם ובידיעתו לפי שיצמו דרכיהם לדרךיו וידיעתם לידיעתו והוא הסבה לרעים שאמרו לא יתכן דרך י"י ואמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב וזהו תכלית הרשע וכאשר ישוב הרשע מזה ינדע כי לא ממין ידיעתו ידיעתם אז ישוב אל י"י וירחמהו כי היא הקריאה באמת המביאם קרבת השם.

והוא שסמך לפסוקים הנזכרים כי לא מחשבותי מחשבותיהם ולא דרכיהם דרכי נאם י"י ראה שהקפיד הנביא על הדרכים ויצויר בלבבו אמונה קיימת שאין דרכנו ממין דרכי השם ולא מחשבותינו ממין מחשבותיו כאשר אין הארץ מטבע השמים.

ובזה יסתלקו כל השאלות הקשות הנפלות על ידיעת השם והשגחתו בעולם ובזה תסור כל מחשבה רעה מעלינו שלא נחשוב אותה על השם ית' ועיקר המחשבות הרעות הוא כל דבר נמשך אל מין ממיני השיתוף ולא פלט ממנו האדם כשיכשל בגשמות או במשיגי הגשמות.

ועל זה העיקר הגדול נקדש היום הזה והיתה בו העבודה בפנים מה שלא היה כן בשאר ימות השנה כי הענין הגדול צריך לו איש מיוחד וזמן מיוחד ומקום מיוחד כדי לדחות כל מחשבה רעה ולפיכך התחדשה בו מצות השעירים.

והוא שסמך לפרשת יום הכפורים שאר הפרשיות שבאו לדחות הדעת הבטל שהתחדש להם באמונת השדים וכמו כן כל עשרת ימי תשובה נועדו להתעורר בני אדם במעשים טובים ותפלה וצעקה עד שישווב תשובה שלימה ולא יאש ממנה כי השם מרבה לסלות והוא שאמר ואל אלהינו כי ירבה לסלות.

ולענין זה בא כי כאשר ירד הגשם והשילג מן השמים והבטיח שהטוב הוא טוב העולם הבא והוא שאמר לאות עולם לא יפרת ואמרו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והוא להבטיח הגמול הטוב לבעל תשובה על דרך שבא שתולים בבית י"י בחצרות אלהינו יפריחו כמו שהתבאר במקומו.

ולהבטיח בעל תשובה הזכיר הנזכר שהיה נבדל לגמרי ולהבטיח צדיק ורע לו ולהעביר מבוכתו הזכיר הסריס כי הטוב גמור הוא הצפון להם והוא שאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות כי זה הוא המכון ואל זה הענין הוא הפונה בהרבות התפלה והצעקה הכל כדי לערבב השטן.

השם ברחמיו יסיר שטן מלפנינו ומאחורינו ובצל כנפיו יסתירנו ויתן בלבנו לקראו באמת ויקיים בנו מקרא שכתוב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע.

לשבת שלפני חג הסוכות או לחג והיא ראוייה לחנוכה הבית ולפתוח בו בפסוק ויהי נועם וגו'. יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן אומר לי"י מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו כי הוא יצילי מפח יקוש מדבר היות.

אלה הפסוקים קשרם קשה וכבר פרשו אותם המפרשים ואמרו שמשנה רבינו ע"ה אמר אותם. ואמרו שפסוק ראשון הוא קריאה לעבד השם הבוטח בו ושם אותו שהוא עליון סתרו ולמד לי"י אמרו שבא במקום בעבור וזה פירושו.

אומר לה בעבור השם שהוא מחסי ומצודתי והוא אלהי שאבטח בו כי הוא יצילי מפח יקוש וגו' ר"ל אני נסיתי זה ואני ערב בדבר זה שזה וזה יעשה לה השם וטוב הפירוש הזה לפי נרות הפסוקים.

אמנם עבד השם הבוטח בו זאת היא פונתו בכחו בו ואחר שהוא פן לא היה צריך לכל הערה הזאת. והנכון בו שזה המזמור דבק עם המזמור שקדם לו והוא תפלה למשה והוא שלא הזכיר בפתיחת זה המזמור אחת מן המלות המורות על פתיחת מזמור.

והראיה על דבר זה המנהג שנהגנו להתחילו בפסוק ויהי נועם שהוא סוף המזמור האחר. ואחר שהוא פן טוב לפרש כפי מה שנראה מדברי רבותינו ז"ל שמשנה ע"ה על מלאכת המשכן אמרו להראות הפונה לכל הבא אל בית השם כדי להרחיק ממנו הפונה המונית כמו שהרחיק פונה אחרת המונית במזמור הקודם.

והוא שפחת דברו י"י מעון אתה היית לנו לפי שמשנה ע"ה בנה המשכן בדבר השם לשכן כבודו שם על הקרוב אליו הדבר בו המתחזק עמו שם ומשה רבינו מיראתו מן המחשבה העולה על לב האדם שהמשכן או מקום אחר זולתו קדוש מעון השם חלילה חלילה אמר זה כמו שאמר שלמה לבטל הפונה הזאת הנה השמים ושמי השמים לא יכלפלוהו אף כי הבית הזה אשר בנית.

פן אמרו י"י מעון אתה היית לנו רצה בו חלילה מהאמין שהבית שבנית לי שכונתה או מקום אחר זולתו שהוא לה מעון אבל אתה הוא שהיית לנו מעון כלומר לנו ולמשכנך ולשכונתך ולכל זולתך מעולם ועד עולם עד המעון העליון שהרי אתה בראתה הכל וכחך סובל הכל והכל נמצא בך בכח בכל דור ודור והוא על דרך שכתוב בתורה מעונה אלהי קדם ומסתת זרועות עולם.

ואמרו זרועות עולם כאלו אמר השמים העליונים כי הם זרועות לסבול העולם בכחו. והוא שבארו רז"ל הוא מעון עולמו ואין העולם מעונו ומשה רבינו עליו השלום רמז בשני מקומות על המופתים המורים על מציאות השם יתברך שהם נודעים מצד תנועת הגלגל המניע הראשון כמו שהתבאר בספר הרב המורה ושם נזכר שהגלגל גשם והוא מניע אל לא תכלה נודע שכח השם מניעו והוא מקומו ולפיכך אמר מעונה אלהי קדם ומסתת זרועות עולם.

ורמז באמרו אלהי קדם על הזמן הנמשך לתנועה וזה מענין המופתים המורים על מציאותו גם לדברי בעלי הקדמות. וכן הורה בפסוק י"י מעון אתה וגו' על הזמן ועל המקום להודיע שאין לו מקום ואינו נופל תחת הזמן ואם פן אינו גוף ואינו כח בגוף ואינו משתנה.

והשיג ידיעה זה טרחו הפילוסופים לעשות ספרים הרבה אין קץ ומשה האיש אשר העלנו בנבואתו ובחכמתו הודיענו כל זה בפסוק אחד לכל איש ואיש באשר הוא שם. ועל ענין זה ראוי שיתעורר כל חכם לב בבוואו אל בית השם והפונה הזאת היא בכל בית קדוש לפי שהשם משרה שכונתו שם על כל המתקרבים אליו פפי קרבת איש ואיש.

והוא שדרשו ז"ל בכל דור ודור אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ובפסוק הרחיק פונה המונית מתפשטת עד היום על המקומות המיוחדים לכבוד השם להתקרב אליו ואל הפונה ההיא אמרו אוי להם לבריות שראות ואינן יודעות מה ראות עומדות ואינן יודעות על מה עומדות.

הארץ על מה עומדת על העמודים וכו'. וסוף דבר על עמוד אחד היא עומדת וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם והוא המכונן בקראם אותו מקום לפי שהוא מקום הכל ומכלל כל המקומות ואל זה פון באמרו י"י מעון אתה היית והנמשך אליו במזמור ההוא והכל להודיע כי הפונה האחרונה היא לבא אל בית השם האמיתי שנאמר עליו בכל בתי נאמן הוא וצורת הבית היא צורה בלא חומר והבא אל הבית ג"כ צורה כי היא הפונה לא החומר כי החומר ימיו מעטים ובמה נחשב הוא ואף חומר האדם ואלו אלף שנים יחיה.

ולזה בא כי אלף שנים בעיניו פיוס אתמול וגו' והנמשך אחריו הכל להרחיק פונת ההמון ולהעיר על פונת יחידים במקומות מיוחדים ובזמנים מיוחדים לפי שהמקום והזמן שני חלקי הפמות המדבק שאי אפשר לאדם זולתם כוללים ומיוחדים והפונה אחת במיוחדים לקדושה להתקרב אל השם ולפיכך חבר מזמור אחד על הזמן המיוחד והוא אמרו מזמור שיר ליום השבת וכלל בו גם כן פונת המקום והוא אמרו שתולים בבית י"י כמו שיתבאר.

וכן חבר מזמור על המקום והוא שפתח בו י"י מעון אתה וכלל בו פונת הזמן. והוא אמרו כי אלף שנים בעיניו פיוס אתמול ואמר עוד ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' שפא בלי ספק להעיר האדם על ימיו שלא יכלם בהבל.

ונרחיב באור בזה ונאמר. כי כבר התפרסם שמתנה טובה נתן השם לישראל בדתו להם מצות יום השבת שהוא יום השביעי לשאר הימים והוא היום שנבחר להתקדש ולהתנחז בעבודת השם ולשבות בו מעבודת העולם הנמשכת לטבע החיים ובשאר הימים צריך שישתדל בשאר עסקיו כדי שיהא ביום ההוא פנוי לבא לפני האדון י"י ולהתענג בו ובלא ספק צריך שייכין קודם השבת מה שיאכל בשבת.

כן ראוי לאדם להתעורר על שנותיו ויתבונן וידע כי לפי הטבע נתונים על מספר שבעים שנה וידוע כי מספר העשרה יש לו מבוא גדול בהערת האדם להפיר מי שאמר והנה העולם כמו שקדם לנו.

והעשרות הם חלקי מספר שנות האדם השלמים חלוקים על מספר שבעה. ולפיכך צריך שיתעורר וישוב יום אחד ויתן לשם היום האחרון שהוא מששים עד שבעים כמו שרצה באמרו תשב אנוש עד דפא נתאמר שובו בני אדם רצה בו כי לפי מה שגורת על טבע ושישוב דפא בחייו ולא יעמוד הגוף רענן חזק נודע רצונה באדם והוא פאלו אמרת לבני אדם שובו אלי כי המות לפניכם ואלו יחיה האדם אלף שנים הלא הכל בבחינה אצל השם יתעלה פיוס עובר קצתו חשך והוא אמרו כי יעבור ואשמורה בלילה.

ובאר זה ואמר זרמתם שינה יהיו רוצה בו פי באותם שנים בעצמם תגזרם והם ישנים
בם כמתים שאין להם מעשה וחשבון שם בשאול. והענין מתמיד להם בכל ערב ובבקר
יציץ ויחלוף פטבע קצת צמחי האדמה ולא שיעמוד אחר שיציץ בבקר אבל בערב ימולל
ויבש וזה דבר מתמיד עליו כל הימים פי כן נגזר עליו מראש ואנחנו פשלא נתעורר
להרגיש אל הפונה הזאת אין לנו יתרון על הצמחים כמו שאמר הנביא פי כל הבשר
תציר וכל חסדו כציץ השדה רוצה בו פשלא ישיגו דבר השם.

והוא שהשלים הנביא דברו ואמר ודבר אלהינו יקום לעולם פן רצה במאמר הזה באמרו
פי פלינו באפייה ובחמתה נבהלנו שתה עונותינו לנגדה עלנמנו למאור פניה וזה הפל
לאולתנו ולחסרון הרגשתנו פי ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' והיה לנו התעורר
ליום אחרון ולהכין לו מבערב והלא הגריז יראה מיום רביעי צרכיו ליום השבת כמו
שאמרו ארבעה בשבא חמשא בשבא שימא בשבא מקמי שבא.

וכן ראוי לאדם הנלכב אחר היותו פן ארבעים שהגיע לבינה ורעננותו הולך וחסר אבל
קודם לכן רהב רתיחת הנערות והבחרות מנענו ועמלו בימים ההם עמל ואון והוא שרצה
באמרו ורהבם עמל ואון אמנם יום חמישי רוב בני עמנו יכינו בו לשבת צרכיו.

וכמו כן פן חמשים שהוא יועץ ראוי לו שייעץ עצמו על עצמו ומי העצל שלא יכין בששי
ואנה יוליך חרפתו האיש שהוא שלא יכין צידתו והוא פן חמשים וחמש כמוני היום. ומי
שלא בשל בערב שבת מה יאכל בשבת שהוא מששים עד שבעים שראוי לעמוד בו
בקדושה ואז ילך לפניו צדקה וכבוד השם יאספנו לעולם שכלו שבת והוא רחום יכפר
עון ולא ישחית הנפש והרבה להשיב אפו מעלינו ולא יעיר כל חמתו על הגוף.

וזה הענין רצה באמרו מי יודע ענו אפה וכיראתה עברתה. רצה בו פי מי יודע ידע עז
אפה וכפי שייראה האדם ידע ויכיר עברתה על מה היא עוברת.

ואמר למנות מינו פן הודע ונביא לבב חכמה רצה בו למנות מינו על דרך זה הודיע
אותנו והוא שנהרגיש להתעורר על ענו אפה ונקנה לב חכמה רומז בו על השכל הקנוי
ההוה בפועל שהוא צורת האדם העומדת לעולם.

וזה הפסוק בא על ענין שבא הודיעני י"י קצי ומדת ימי מה היא ואדעה מה חדל אני.
ואין ספק שלא בקש לדעת מתי ימות פי אין זה בקשת חכם אבל צריף שיראה כאלו
מחר ימות ויהיו כל ימיו בתשובה.

אמנם המבוקש לו שנהרגיש ויתעורר על קצו וכי מעט מדת ימי חלדו וימי העולם האחר
הם בלא מדה וכמה זמן חלדו. ולפיכך ראוי לו שישתדל על צורתו שהוא צלמו העומד
לעד.

ועליו רמז באמרו אף בצלם יתהלך איש פלשון בצלמו כדמותו. וזה הענין רצה באמרו
למנות מינו פן הודע ועוד אמר שבענו בפוקר חסדה אחר שהעיר השלם על חלקי השנים
על דרך משל השלים המשל להמשיל החלק האחרון לפוקר לפי שהעולם הבא הוא פלו
שבת והוא שאמר ונרננה ונשמחה בכל ימינו.

וּלְפִי שֶׁהוּא כְּלוֹ שֶׁמִּתְחַה וְהַעוֹלָם הַזֶּה בְּבַחֲיָנָה אֲצֵלוֹ הוּא עֲנוּי וְעִנְיָן רַע אָמַר שֶׁמִּחְנוּ כִּימֹת עֵינֵינוּ וְהַשְׁמִתָּה הִיא בְּרֵאוֹתוֹ פּוֹעֵל הַשֵּׁם וְהִדְרוּ. וְהוּא שֶׁאִמַר יִרְאֶה אֶל עַבְדֶּיךָ פְּעֻלְיֶיךָ וְהִדְרֶיךָ עַל בְּנֵיהֶם.

וְאֶפְשֶׁר שֶׁרְצָה בְּבִנְיָהֶם בְּבִנְיָהֶם מִמֶּשׁ כִּי כֹן דָּרְךָ בְּנֵי הַטּוֹבִים לִהְיוֹת טוֹבִים וְלָהֶם יִקְרָא בְּנִים. אוֹ אֶפְשֶׁר שֶׁרוּצָה בּוֹ הַבְּנִים הָעוֹמְדִים לְעַד וְהֵם דְּעוֹתֵיהֶם.

וּכְבָר נֶאֱמָרוּ בְּפִסּוּקִים אֵלּוּ פְּרִוּוּשִׁים אַחֲרֵיהֶם בָּחַר אֶתְּהָ אִי זֶה שֶׁתְּרַצָּה אֲבָל אֶל תִּשְׁלַח אַחֲרַי גִּינוּךְ הַמְכֻנָן בּוֹ בְּמִנּוֹת יְמֵי סִינַי. שְׂאִין סִפְקֵי אֲצֵלִי שֶׁעַל הָעִנְיָן הַזֶּה בָּא מִזְמוֹר זֶה.

כֵּן אָמְרוּ יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֲלִיוֹן וְגו' בָּא לְהַשְׁלִים הַכּוֹנֵה אֶל כָּל הַבָּא אֶל בֵּית הַשֵּׁם לְפִי שֶׁצְּנִיָּה לְבֹא וּלְהַתְיַחַד וּלְהַתְקַדֵּשׁ בְּבִיאַת הַמִּשְׁפָּן וּבִשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַמִּיְחָד לְשֵׁם כְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּבֵית הַכְּנֹסֶת אוֹ סוֹפָה שֶׁל מִצְנֶה שֶׁהִיא בֵּיתוֹ ג"כ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ו"ל חַג הַסּוֹכּוֹת לִי"י כְּשֵׁם שֶׁחָל שָׁם שְׁמִים עַל הַחֲגִיגָה כִּי חָל שָׁם שְׁמִים עַל הַסּוֹכָה וְאָמַר מָה חַג לִי"י אִף סוֹפָה לִי"י.

וְאַלְהֵבָא אֶל אֶחָד מֵהַמְקוֹמוֹת הָאֵלֶּה אָמַר זֶה וּר"ל אֶתְּהָ הַמְקִיִּים הַמִּצְנֶה שֶׁצְּנִיָּתִיךָ לְבֹא אֶל הַמְקוֹם הַמִּיְחָד לְשֵׁם אֶתְּהָ הַיּוֹשֵׁב בְּסֵתֶר י"י שֶׁהוּא עֲלִיוֹן כְּלוֹמַר עֲלִיוֹנוֹת מַעֲלָה וְהַמְתַּלּוֹן בְּצֵלוֹ אוֹמַר לִי"י מַחְסֵי עֲלִיוֹן ר"ל מַחְסֵי עֲלִיוֹן מִן הָאָדָם וְהוּא כְּאֵלּוֹ אָמַר אֶל יַעֲקֹב בְּלֵב אָדָם שֶׁהַבֵּית שֶׁצְּנִיָּתִי עָלָיו שֶׁהַכּוֹנֵה בּוֹ לְהִגֵּן עָלֵינוּ אֲבָל לִי"י בַּעֲצָמוֹ אוֹמַר שֶׁהוּא לְבַדּוֹ מַחְסֵי בְּדַעַת אוֹתוֹ וּבְהַשְׁיָגֵי דְרַכְיוֹ וְלֹא מַחְסֵי כְּשֶׁאֵר הַמַּחְסִים בְּלִבָּד אֲבָל מְגַדֵּל עֲנוּ וּמִצְוֵהָ הוּא לִי שֶׁאֲבַטַח בּוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל מְקוֹם מִבֵּית וּמְחוּץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם מְגַדֵּל עֲנוּ שֵׁם י"י בּוֹ יְרוּץ צַדִּיק וְנִשְׁגָּב.

ר"ל הַצַּדִּיק הַחוֹסֶה בְּצֵלוֹ הוּא הַיּוֹדֵעַ שֶׁמוֹ אֵינוֹ לְבַד כְּשֶׁאֵר הַשְּׂרִים הַגְּדוֹלִים בַּעֲלֵי הַמִּצְוֹדוֹת וְהַמְגַדֵּלִים שֶׁהֵם כָּל כַּחַם וּמִשְׁגָּבָם בְּתוֹךְ הַמְגַדֵּלִים. וְכֹאֲשֶׁר יִצְאוּ חוּצָה לָהֶם כַּחַם וְעַזִּים כְּשֶׁאֵר בְּנֵי אָדָם בְּלִבָּד אֲבָל הַצַּדִּיק הַיּוֹדֵעַ שֶׁמוֹ ית' יֵשׁ לוֹ מְגַדֵּל עֲנוּ וְהוּא שֵׁם י"י שֶׁיְרוּץ בָּהֶם בְּשִׁנּוּקִים וּבְרַחֲבוֹת בָּעִיר וּבְשָׂדֵהָ וְנִשְׁגָּב מְכָל רַע.

וְזֶה גַם כֵּן רְצָה בְּאָמְרוֹ וּמִצְוֵהָ אֵלֶּהִי אֲבַטַח בּוֹ כְּלוֹמַר בְּכָל מְקוֹם וְעָלָיו הַבְּטָחוֹתֶיךָ כִּי הוּא יִצְיִלְךָ מִפַּח יְקוּשׁ. וְכָל שְׂאָר הַפְּסוּקִים הַנִּמְשָׁכִים אֵלָיו רְצָה לוֹמַר בְּכּוֹנֵה זֶה אֶתְּהָ בְּטוֹחַ מְכָל הַפְּגָעִים בְּלִכְתָּהּ בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם וּבְאַהֲבָתָהּ אוֹתוֹ וּבְדַעַתָּהּ אֶת שֶׁמוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר כִּי אֶתְּהָ י"י מַחְסֵי עֲלִיוֹן שְׁמֵת מְעוֹנָה וּלְפִיכָּהּ לֹא תֵאָנֶנֶה אֵלֶיךָ רְעָה הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁהַשְּׁלִים וְאָמַר בְּדַבַּר הַשֵּׁם אֶל מְלֹאכֵי ר"ל פְּחוֹת הַשָּׁכֵל הַקְּנוּי הַמְּגִיעַ בְּפוֹעֵל שֶׁהוּא הַמְּגִיָן עַל הָאָדָם וְהַחוּפֵּף עָלָיו וְהַמִּשְׁרֹוֹ אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְגֶּה יִשְׁכִּיל.

וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ וְאֵלָיו יֵאמַר הַשֵּׁם כְּאֲשֶׁר יִצְנֶהוּ לְשִׁמְרוֹ כִּי בִי חָשַׁק וְאֶפְלָטָהוּ אֲשִׁיבָהוּ כִּי יַדַע שְׁמִי. וְלִזֶּה הוּא כּוֹנֵן הַמְּזְמוֹר הַזֶּה לְהַעִיר הָאָדָם שֶׁלֹּא יִבְטַח זוֹלַת זֶה בְּמְקוֹם מִן הַמְקוֹמוֹת הַמִּיְחָדִים לְקַדְוֶשָׁה אֲבָל בְּהַתְיַחַדוֹ שֵׁם עִם הַשֵּׁם וּבְהַתְבַּוְּנוֹ בְּמַעֲשָׂיו הַנְּפִלְאִים וּבְלִכְתּוֹ בְּדַרְכֵי וּבְחֻקוֹתָיו וּבְמִשְׁפָּטָיו כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְשִׁלְמָה הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר אֶתְּהָ בּוֹנֶה אִם תִּלָּךְ בְּחֻקוֹתַי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשֶׂה וְגוֹמַר.

וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל. וְלְפִי שֶׁהַדְּעוֹת הָאֱמִיתִיּוֹת צְרִיכוֹת אֶל מַעֲשִׂים כְּדֵי לְהַעִיר בְּמַעֲשִׂים הֵהֵם עַל הַדְּעוֹת הַזֵּה אֶת יוֹדְעֵיהֶן יַעֲשׂוּ הַבְּתִים הַמִּיְחָדִים

לקדושה וכאשר תושג הפונה הראשונה בהם אז תשלם המלאכה והמעשה יכונן לעושי וילפי ששני הענינים ר"ל המעשה והמכון בו צריכים לעזר אלהי אמר ומעשה ידונו כוננה עליו ומעשה ידונו כוננהו.

וכן בא להעיר היושבים שם על הדרך הנזכר באמרו אשרי יושבי ביתה. והראיה על זה אמרו עוד יהללוה סלה הגה זאת חקרנוה פן היא הפונה במקומות מיוחדים והיא ג"כ בזמנים מיוחדים לא זולת זה.

ולזה בא מזמור שיר ליום השבת הסמוך למזמור הגה להעיר האדם גם פן שאין הזמן בעצמו מכונן רק הנמשך אחריו והוא להיותו יום מיוחד ופנוי להתבודד בו ולהתבונן במעשה השם ולשבת בביתו והוא שאמר בו כי שמחתי י"י בפעלה וגומר וכל המזמור הוא בא להעיר האדם שעל הדרך הגה ישיג נעם י"י הדרוש והוא העולם הבא ואליו הוא הפונה לא פדעת קצת בני אדם שחושבין שהפונה היא בעולם הזה.

ולהודיע שטוב העולם הבא על דרך האמת הוא אחרית הטובה שאמר איש בער לא ידע וגומר. ואמר צדיק כתר יפרח פארו בלבנון ישגה שתולים בבית י"י וגומר והם היודעים דרכי השם ושמם המיוחד שהדיעה ההיא היא ביתו כמו שקדם לנו בפסוק כי לא כן ביתי עם אל והשתולים בו פלומר הקבועים לעמוד בו הם הם שינובון באחרית הימים ודשנים ורעננים יהיו לעד.

ואף כי יקרו עליהם מקרים רבים ממקרי העולם אחריתם הוא זה ואותם המקרים הם נמשכים למה שימשכו הם אחר העולם כל מי התרחקם מבית השם וכפי שינועו אותם השתולים ממקומם לעיתים נעם כל זה דשנים ורעננים יהיו פלומר לעד.

ובזה סרה מבוכה גדולה שנפלה במשפטי השם הישרים ובהנהגתו לעולם במה שראים צדיק ורע לו רשע וטוב לו ולא תנו אל לבם שאחרית הטוב הוא לעולם שפלו טוב והוא שאמר להגיד כי ישר י"י צורי ולא עולתה בו פאלו אמר ללמדך שמשפטי השם ישרים ואין לפניו לא עולה ולא שכחה.

והדיעה הנכללת במזמורים הנזכרים היא משלמת התפלה הראויה והוא שפתח בלשון תפלה כי היא התפלה הנמרצת והוא הבטחון השלם שנאמר עליו הבוטח בי"י חסד יסובבנו כי הוא לבדו המחסה והמסתור ואליו לבדו היא הפונה אין שם בית זולתו ראוי לבטוח בו ואף כי יקדש עד מאד כל שפן שאין ראוי לבטוח בבית מן הבתים לרב גבהו וחקו ותקונו הטוב אף כי ימלא כל טוב.

ולהעיר על זה האדם לבנות ביתו בצדק ושיהא לו בית נאמן וקים לעד בתלמוד תורה ובחכמה המתקיימת אחר המעשים הטובים באה מצות ספה אחר ר"ה ויום הפורים כפי מה שקדם לנו שר"ה בא להעיר על התשובה ויום הפורים בא לגמרה ולהביא פפרה על מה שעבר ולפי שהזמן הזה זמן בעיטה שהאוצרות מלאות כל טוב באה גם פן מצות החג שצריך מעתה להתעורר מראש אחר שאוסף את מעשיו מן השנה והוא עומד בתוך העיר ומטיח את גגו ומחזק בידו ביתו להשמר בו מזרם וממטר ומרוח ומשאר פגעים לפיכך צוה לשבת בסכות כדי שיתעורר וישים מבטחו בשם ויתן אל לבו כי כל הטוב

שהגיע אליו מן היצא בשדה הכל בא לו ברצון השם בתתו מטר בעתו וכל שמירת גופו וכל אשר לו הכל יבא מאת השם לא שיבטח בביתו ובאשר בו בלבד.

ולפיכך באה מצות סנף פי הסנף היא דירת אנשי שדה או אנשי מחנה לא דירת אנשי מדינה ולפיכך הצריכו חכמים שתהא הסנף כצורת כף וכו'. ובדרך זה הנהירה התורה לעשות חג הסנף לי"י להזכיר פי בסנף הושיב את בני ישראל במדבר ושמרם בלא בית ובלא תקרה והוא שנתקו בו חכמי ישראל שר' אליעזר אומר ענני כבוד היו ור"ל כדי להזכיר מעשה זה שהיה דבר פלא בא המצנה ור' עקיבא אומר סנף ממש היו ודבר השם ורצונו היה להם ספה מחורב ביום ומקרח בלילה ומחסה ומסתור מזרם וממטר אבל יבא עליו כגשם השפע האלוהי ולרמוז על עננו זה בא מאמר זכריה הנביא באמרו על אשר לא יעלו לחוג את חג הסנף ולא עליהם יהיה הגשם והוא כעננו ויבא כגשם לנו וגו' וצריך להרחיב עוד ולומר כי לפי שחג הסנף הוא חג האסיף והוא הזמן הראוי להודות לשם על כל הטוב אשר הגיע מאתו מאוצרו הטוב דקדקה הנבואה להזכיר חג הסנף ומניעת הגשם שהיא הספה הקרובה וגו' ואל זה העננו הטוב המכונן לשבת בסנף שבעת ימים על המספר הסובב בתורה כמו שקדם כדי שימתן האדם אל לבו מעתה ללמוד הראוי ולהתבונן במעשה השם עד שידע שמו אחר שבא עת האסף אל הבית והלילות ארנפים פאלו נוצרו ללמוד וללמד בה ובנה יזכה האדם לבא בחצרות י"י ולהתלונן בצל שדי ולשבת בביתו לעולם שפלו לי"י ובדרך זה שכינה שורה בבית הנבחר על הבא אל ביתו.

והוא שפתוב ברוך הבא בשם י"י ברכנוכם מבית י"י. והוא שהיה הלל הזקן אומר בבית השואבה אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך שנאמר בכל מקום אשר אנפיר את שמי אבא אליך וברכתך והוא שנקרא חג י"י מה שלא נקרא פן חג אחר אמרה תורה חג הסנף לי"י והם ז"ל אמרו ששם שמים חל על הסנף.

והוא שהיתה שם שמחה יתירה לפני השם מצורף אל זה ההודאה על כל הטובה שעשה להם השם בכל מעשה השדה והכל כדי לדעת ולהתבונן ולהשיג הראוי להשיג שהכל מאתו. ועוד באה שם מצנה אחרת לקחת ארבעה מינין פרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל והקבלה האמיתית ביארה לנו שפרי עץ הדר אתרוג והלכותיו כדך וכו' ובדרך זה באה המצנה הזאת.

והרב המורה גלה בספרו הנכבד טעם למצנה הזאת נמשך לטעם סכה הפתוב בתורה ואמר שהוא כדי להזכיר שהביאם השם ממקום שאין שם לא פרי ולא רעננות ארץ מלחה לא תשב אל ארץ נחלי מים ארץ זבת חלב ודבש וכל דבריו טובים ונכוחים.

אבל מתוך דברי רז"ל נראה שבאה המצנה הזאת ג"כ להעיר על מה שרמזו במצות סנף כי אחר שבארו אותה מצנה להעיר האדם לחסות בו לבדו ולדעת את שמו באה מצנה זו להשלים הפונה ולבאר מה שאמרו ז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

ואולם לא כל החלקים שונים כי כל אחד ואחד יאכל בשבת כפי מה שבשאל בערב שבת וכל עץ ועץ כפי שרשו וכפי המקום שהוא שתול בו יהיה דשנותו ורעננותו. ובזה נמצאו אנשי התורה חלוקים לארבע פתות פנגד ד' מינין שבלולב.

המין האחד פרי עץ הדר שבארץ הקבלה שהוא אתרוג והאתרוג ידוע שטעמו טוב וריחו טוב ותועלתו קרובה ומפורסמת. וכנגדו פת הרבנים שטעמם טוב לפי דעתם התלמוד וכל המצות כללותיהן ופרטיהן ריחם טוב לפי מעשיהם הנאים.

ועוד שזה הפרי עומד מתמיד באילנו וטעם עצו ופריו שנה. וכענין זה תמצא לרבנים אנשי המעשה והוא שהיה ראוי להקדים פפי הדעת המפורסם.

המין האחר כפות תמרים שביארה הקבלה שהמצוה בחוטר העולה בין שר לא יטה גמין ושמאל ושמאל ושמאל קצותיו שהן עליו דבקים בו והוא נותן פריו באחרית הימים דבש. וכנגד המין הזה פת חכמים אנשי לב הנבונים בכל חכמה העולים מעלה מעלה היודעים את שמו וההולכים בדרכיו הם שני עליהם רוח בני אדם העולה היא למעלה ועל השגת חכמתם נאמר דבש מצאת אכול דבש ונאמר אכול דבש פי טוב וגומר פו דעה חכמה לנפשו וגו' וראה והבן המין שאנו מברכין עליו הואיל ומינו גבוה מכלן והוא שתועלתו רחוקה אבל באחרית הימים יתן פריו מתוק מפל פרי וכן אותם החכמים השתולים בבית י"י ונבון בשיבה וכתמר ופריחו והוא ששנאמר שתולים בבית י"י בחצרות אלהינו ופריחו.

ועוד אמר עוד ונבון בשיבה וגומר ונאמר צדיק פתמר ופריחו פארוז בלבנון. ועוד מצאנו שהלולב עולה בלב עצו עד שנקרא לולב בשתוף השם ובפירושו מצאנו לרבנותינו ז"ל שהדקל אין לו אלא לב אחד.

ועוד אמרו מה ארוז ותמר עולין כנגד מעלה אף צדיקים עולין למעלה כנגד אביהם שבשמים ואותם הם שיקראו חכמי לב לפי שאותם החכמים חכמתם תלויה בהשגת הבנת לבם ולפיכך נמשלו ללולב ולא למין האחר שהוא חמוץ מעט מבפנים וכמו כן אמונת הפת האחרת חמוצה מעט בהאמינם דברי התורה והתלמוד הסתומים כפשוטם והוא הסבה למה שנאמר ראיתי בני עליה והם מועטין וכנגד אותן בני עליה בא המין הגבוה העולה בין שר עליו אנו מברכין לפי שהכל טפלין לו.

והפת השלישית ענף עץ עבות שהוא עץ שפל קומה ועליו חופין את עצו. ופריו לא תאר לו ולא הדר ומציאותו לריח כמו שבא בתלמוד הדס דלריחא עביד וכנגד המין הזה פת אנשי המעשה עמי הארץ הם הריקים שבנו שמלאים מצות פרמון ועושין אותן לשם שמים דרך ענוה ושפלות לא לחכמה.

והפת הרביעית ערבי נחל שהם יפים וטובים למראה וטובים לצל ויפים וטובים הוא כל זמן שהם שתולים על הנחל וגם בהיותם שם לא טעם להם ולא ריח אבל הם רעננים מרב לחות המים. וכנגד המין הזה שאר אנשי התורה כבעלי מקרא ובעלי נכסים המאמינים בתורה אמונה המונית ועושים מעשים טובים כדי להתגדל בין בני עמם כל זה להעיר על הדרך הישרה שיבור לו האדם.

מצורף על זה שהמינין האלה באים לרצות על המים כדרך גיסוף המים בהודות שהכל בא מאתו והוא שיש שם יום מיוחד לערבה שגדלה על המים. ושמתי הפונות האלה נמצאו בדבריהם ז"ל הפונה הראשונה אמרם מוליד ומביא למי שארבע רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו נמצא שהפונה על ידיעת השם.

והפונה השנית אמרם מוליה ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים והוא הרצוי מתוך ההודאה על האד העולה מן הארץ בדבר השם. ולפי הדרכים האלה בא ושמחתם לפני י"י אלהיכם שבעת ימים וביום השמיני היתה שם שמחה יתירה בָּבֵא פֶל יִשְׂרָאֵל אֶל בְּתִיחֶם כְּדָרָה חֲנוּךְ הַבַּיִת וְהִפֵּל לְשִׁמּוֹחַ בְּשֵׁם כְּמוֹ שְׂאֵמֵר נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בּוּ וּבּוּ שָׁב אֶל הַשֵּׁם לֹא אֶל הַיּוֹם כִּי כֵן בָּא נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בָּהּ.

והוא שהיה הלל הזקן אומר בשמחת בית השואבה אם אני פֶּאן הפל פֶּאן אם אין אני פֶּאן מי פֶּאן ר"ל שאין שמחה באמת אלא בו. ועל דרך זה ראוי לשמוח בימים מיוחדים ובמקומות מיוחדים אשר בחר בנו השם והרבה לנו תורה ומצוות לזכותינו לעולם הבא שבו שמחת עולם.

ולקעיר על ענין זה היו ההלל והשמחה יתרים בחג על שאר הזמנים והוא המנהג שאנו הולכין סביב התורה בכל יום כדרך שהיו מקיפין המזבח פֶּאֵלוּ הָיוּ הוֹלְכִין סָבִיב שְׂכִינָה וּבִשְׂבִיעֵי מְקִיפִין שְׂבִיעָה בְּדָרָה הַעֲרַת מִסְפָּר הַשְּׂבִיעָה לְהַזְכִּיר וּלְקַדֵּשׁ כִּי לֹא לְשָׂמִים וְצָבָאם כִּי הֵם מְשִׁתְּחוּם לֹא הִפֵּל כְּמוֹ שְׂקָדָם.

ועכשיו שאין שם מזבח להשרות שכינתו שם התורה שהיא העיקר נקיף סביבה במקום הקף המזבח. יהי רצון מלפני אלהי השמים שישוב וירחם עלינו ועל מקדשו ויראנו בבנינו וישמחנו בתקונו ויקיים בנו מקרא שכתוב ופדונו י"י ישונו וכו' ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה.

ליום שמיני עצרת. אשרי ישראל מי כמוה עם נושע בי"י מגן עזרה ואשר חרב גאנותה ויפחשו אניביה לה ואתה על במותימו תדרנה.

אשרי משה רבינו מכל ילוד אשה שנפטר באשרי וסוף דברו אשר עמו והבטיחו בעולם הבא וימות המשיח ועל דברו ראוי לקרא פסוק זה טוב אחרית דבר מראשיתו על דרך שפרשו ר' עקיבא פשהוא טוב מראשיתו.

וכבר קדם לנו שראש דברו הבטיחנו בעולם הבא שהוא תכלית הגמול באמרו והייתם לי סגולה מכל העמים וכן בפסוק הזה שהוא סוף דברו הבטיחנו זה פן בשלש לשונות כי אמרו אשרי הורה כי העם הזה בתכלית השלמות עם שלשון אשרי מורה על זה כמו שקדם וכן התבאר בדברי רבותינו ז"ל שאמרו נתקבצו כל ישראל אצל משה אמרו לו משה רבינו אמור מה טובה עתיד הקב"ה לתת לנו לעולם הבא אמר להם איני יודע מה אמר לכם אשריכם מה מתוקן לכם משל למלה שמסר בנו לפדגוג אחד ר"ל אומן והנה מחזר ומראה אותו ואומר לו כל האילנות האלו שלך כל הגפנים האלו שלך וכל הזיתים האלו שלך וכל ארצות האלו שלך.

וזה רמז על כל הברכות והטובות הגופניות שיתלם בתורה מי שיגיע להראותו אמר לו איני יודע מה אמר אשריך מה מתוקן לך. כך אמר להם משה לישראל איני יודע מה מתוקן לכם אשריכם מה מתוקן לכם מה רב טובה אשר צפנת ליראיך וגו' כל זה הורה במלת אשריך.

ואמרו מי כמוך הורה שאין עם אחר שנה לו בשלמות ואמרו עם נושע בי"י הורה
ששלמותם היא הישועה האמיתית והוא הטוב הצפון ואחר פן הבטיחו בטוב העולם הזה
גם פן להודיע שאע"פ שאר הגלות השם יהיה.

מגן עזרו להצילו מכל צרה וחרב ואשר בה יתגאה על כל העמים והקרוב לומר שלשון
גאון יבא לקצת מקומות במקום ניצוח כאמרו כי גאה גאה וכמהו ואשר חרב גאונה ואל
זה נטה המתרגם.

ואמרו ויכתשו אויביה לך ר"ל שיתנפרו אויביו מן הפחד ויחזיקו עצמם בחזקת אוהביהם
עד שיזכרו על במותם. וזה הפסוק לראיה חזקה על גמול העולם הבא ועל ימות המשיח
שהרי חתם דברו משה ע"ה בייחול הגאולה והישועה אחר שאיים אותם על חטאם
והודיעם עונש גלותם על עברם מצות התורה וכבר אמר להם גם פן אם יהיה נדחה
בקצה השמים וגו' ואין ספק שהרבה נדחו ולא נתקבצו עד עתה אם פן כל המאמין נבואת
משה יאמין בהכרח גאולתו וישועתו ופסוקים הרבה באו על זה בתורה אם פן אין
הדבר כמו שאומרים שפבר בא המושיע הלא משה רבינו שאין אנו מיחסין לו אלהות
חלילה אבל שלמות אנושי לפי שזכה לדעת השם ולדבר עמו פה אל פה נאסף בלא חולי
ובלא צער אבל בנשיקה כלומר בקירבת פה אל פה והוא אמיתת דבור השכל.

ונה הלשון נמצא בדברי החכם ישקני מנשיקות פיהו והמשיל הענין הנכבד הזה בנשיקה
לפי שהנשיקה תכלית דבוק החשק העומד והוא שאמר על פי י"י להורות כי גם בעת
האספו היה עומד עמו פה אל פה.

לא כשאר שלימים שנפסקה נבואתם קודם מיתתו וזה אות תכלית שלמותו. גם בחייו
קרו עור פניו מהוד השכינה ששרתה עליו ולא כהתה עינו ולא נס ליחה והוא פן מאה
ועשרים שנה גם במותו לא התבזה גופו להראות מת אבל השם הכין קבורתו כשאר
הנפלאות עד אשר לא ידע איש את קבורתו ולא ידע לעולם והוא אמרו עד היום הזה.

ונה מקום הערה פי קברו היה חוצה לארץ ומול בית פעור שלא יואש הצדיק מחלקו
בעולם הבא ותחית המתים ואף פי יקבר בתפת או מקום ע"ז ובלבד שנפשו ראוייה
שיאצרה השם באוצרו הטוב שהרי משה רבינו ע"ה שלא קם פמוהו נקבר מול בית פעור
ולא ידע איש את קבורתו עד שיאמר עליו שנשאווהו אל מערת האבות או אל מקום אחר
פי הפונה השלימה על השלם שילך לפניו צדקו וכבוד י"י יאספנו.

ואל זה פנו רבותינו ז"ל באמרו מי לנו גדול ממושה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה שנאמר
ויקבור אותו בגיא ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר והלך לפניך
צדקה.

ומצורף אל האסיפה הזאת המיוחדת שלא התעסק אדם בקבורתו רק דבר השם בלבד
הוא שחצב קברו וכל זה להבדילו מכל ילוד אשה ולהורות על זה באו הפתובים עליו
בזה. ואשרי העם הזה המתפאר באלהים חיים בשולתו נביא הנקרא עבד י"י והוא תכלית
שבח הנביא שהתפאר במותו בתאר שהוא כמו שכתב הוא בעצמו מפי השכינה כל שמונה
פסוקים האחרונים על העתיד או הושע שקם תחתיו כתב אותם ולפי השנוי הנמצא בהם
לשתי הדעות אמרו שיחיד קורא אותם.

וּכְבַר נִאֲמָרוּ עַל זֶה פִּירוּשִׁים עַד שֶׁהִנְהִיגוּ לְקַרְא אוֹתָם יַחֲדָה הָעוֹלָם לְקַרְאָם. וְרֵאוּ
לְהִתְבַּוֵּן בָּהֶם וּלְהִתְעוֹרֵר וְנֹאמַר כִּי אֲמָרוּ וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד י"י ר"ל עֶבֶד הַשֵּׁם בְּלִבְד
אֲבָל הוּא חֲפָשִׁי וְכֵן חוֹרִין מִכָּל הָעֲבוּדָה הַקְּשָׁה שֶׁיַּעֲבֹד בָּהּ הָאָדָם וְהוּא הָרְאוּי לְמִשׁוּלְעַל
בְּנֵי אָדָם וְאוֹתָם שֶׁהֵם רְאוּיִים לְאֲשָׁרֵם בְּמַלְכוּת עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם אֲשֶׁרִיף אֶרְצֵ
שְׁמַלְכָהּ בֶּן חוֹרִין ר"ל עִם הָאֶרֶץ וְזֶה הַפְּסוּק נֹאמַר לְפִי פְּשׁוּטוֹ עַל עֲמֻנוֹ שְׁמַלְכָהּ בּוֹ עֶבֶד
י"י וְהוּא בֶּן חוֹרִין בְּאַמֶּת.

אֲבָל לְפִי הַמְּשַׁל נֹאמַר עַל מֹשֶׁה עֲצָמוֹ וְעַל כָּל שְׁלֵם לְפִי שְׁדַרְךָ הַחֶכֶם וּשְׁאָר הַחֶכְמִים
וְהַנְּבִיאִים לְדַבֵּר עַל הָאָדָם בְּדַרְךָ חִידָה וּמְשַׁל עַד שֶׁיִּשְׁיֵג הַכּוֹנֵה בּוֹ מִי שְׁרֵאוּי לְהַשְׁיִיגָה
וַיֵּאחֲזוּ בָּזֶה וְגַם מִזֶּה אֵל יִנִּיחַ יָדוֹ וְתַעֲלֵם מִרְבִּים פֶּן יִנִּיחוּ יָדָם מִזֶּה וְגַם בָּזֶה אֵל יֵאָחֲזוּ
וּלְקַבֵּץ שְׁתֵּי תוֹעֲלוֹת אֵלּוּ נֹאמְרוּ הַחִידוֹת וְהַמְּשַׁלִּים עַד שֶׁיִּדְמּוּ חֲנוּמֵר הָאָדָם אוֹ חֲנוּמֵר נֶפֶשׁ
הָאָדָם בְּעִיר אוֹ בְּאֶרֶץ אוֹ בְּזוּלַת זֶה כֵּן הַמְּשַׁל הִזָּה בָּא עַל חֲנוּמֵר הָאָדָם.

וּכְבַר הִתְעוֹרְרָתִי לְהַעִיר טוֹב מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁלַל הִזָּה בְּיַחְסוֹ הָאֲכִילָה לְשִׁבַח הַשָּׁרִים וּגְנוּתָם לֹא
לְמַלְכָהּ כָּלֵל וּבְיַחְסוֹ גַם כֵּן הַחִירוֹת וְהַנְּעוּרוֹת שֶׁהֵיא הָעֲבָדוֹת לְשִׁבַח הַמְּלָךְ וּגְנוּתוֹ לֹא לְשָׁרִים
כָּלֵל כִּי בָּזֶה יִשְׁלֵם הַמְּשַׁל לֹא בְּזוּלַת זֶה.

לְפִי שֶׁהַחֶלֶק הַשְּׂכָלִי שֶׁהוּא הַחֶלֶק הַנְּבַחֵר מִחֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ הוּא הַמְּלָךְ שֶׁהַכּוֹנֵה בּוֹ שֶׁיִּמְשֹׁל
בְּכָל וַיֵּד כָּל לֹא תְהִי בּוֹ וְאֵין לוֹ מְבוֹא בְּמִשְׁלַל הָאֲכִילָה כִּי הוּא מְשַׁל לְכָל הַהֲנָאוֹת הַגּוֹפִיּוֹת
שֶׁאֵינֶן כָּלֵל לְחֶלֶק הִזָּה רַק לְשְׁאָר חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ וְהֵם הַמְּרַגִּישׁ וְהַמְּתַעוֹרֵר וְכַאֲשֶׁר לֹא יִמְשֹׁל
הַמְּלָךְ עֲלֵיהֶם כְּפִי מַה שֶׁבִּיָּקֵשׁ מִמֶּנּוּ בְּתַחֲלַת הַיְצִירָה בְּאֶמְרוֹ וְהוּא יִמְשֹׁל בָּהּ אִזּוֹ הוּא
הָעוֹבֵד אוֹתָם הַנוֹשֵׂא אֶת כְּלֵיהֶם וְהַנְּשַׁמֵּעַ אֲלֵיהֶם עַד שֶׁהֵם יִמְלְאוּ תַאֲוַת בְּתַחֲלַת
הַהִתְעוֹרְרוֹת וְהוּא שֶׁאֲמַר בְּבִקְרָא יֵאָכְלוּ וּבְאַמֶּת אֵי לְאֶרֶץ הַזֹּאת כִּי עֶפְרָה הִיא וְאֵל עֶפְרָה
תָּשׁוּב.

אֲבָל אֲשֶׁרִי כְּשִׁיחֵי הַמְּלָךְ בֶּן חוֹרִין רוֹצֵה בּוֹ שֶׁאֵין מְמַשְׁלָה עֲלָיו כָּלֵל מִצַּד הַשָּׁרִים כִּי הוּא
עֶבֶד הַשֵּׁם בְּלִבְד וְהוּא מוֹשַׁל בַּשָּׁרִים וְלֹא יִשְׁלִיטֵם לְאָכֵל רַק בְּעַת ר"ל בְּזִמְנֵי הָרְאוּי לְכַח
הָאֲנוּשִׁי וְהוּא לְצוֹרֵךְ קִיּוֹם הַגּוּף אוֹ קִיּוֹם הַמִּין לֹא לְתַאֲוָה וְהוּא שֶׁאֲמַר בְּגְבוּרָה וְלֹא בְּשִׁמְתִי
וְזֶה יִקְרָה לָהֶם בְּהִיוֹתָם עֲבָדִים וְלֹא בְּנֵי חוֹרִין כִּי חִירוּתָם מְאֻדוֹנָם הוּא פְּחִיתוּתָם וְהָעֲבָדוֹת
חֲשִׁיבוּתָם כְּפִי שֶׁהַנְּעוּרוֹת וְהָעֲבָדוֹת לְמַלְכָהּ הֵיא פְּחִיתוּתוֹ וְהַחִירוֹת חֲשִׁיבוּתוֹ.

וְזֶה הַחִירוֹת נִמְצָא אֲצֵל עוֹבֵד הַשֵּׁם בְּלִבְד כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְהַהוֹלְכִים בְּדַרְכָּיו וְהַיּוֹדְעִים אֶת
שְׁמוֹ וְהוּא תְּכִלִּית הַשְּׁבַח הָאֲנוּשִׁי. וּלְפִיכָהּ הַפְּלִיג הַכְּתוּב בְּשִׁבַח הִזָּה עַל פְּטִירָתוֹ וְאָמַר
וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד י"י וְאָמַר גַּם כֵּן מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת כִּי זֶה מִן הַדְּעוֹת הַמְּפֹרָסוֹת לְהַפְּלִיג
בְּשִׁבַח הַטּוֹבִים בְּעַת פְּטִירָתָם וּלְסַפְּדָם וּלְבַכּוֹת עֲלֵיהֶם כִּי בָּזֶה תִּתְקַיֵּים הָאֲמוּנָה כִּי יֵשׁ
תַּקְנָה וְאַחֲרִית וְהַחֲסִי תֵּן אֵל לְבוֹ לְהוֹסִיף מַעֲלָה וּלְהִיטִיב לְאַחֲרִים בְּרֵאוֹתוֹ שְׁמִירַת הַבְּרִית
גַּם אֶת הַמֵּתִים כִּי הַבּוֹכִים הֵם כְּפִי מְקַבְּלֵי הַטּוֹבָה.

וּלְפִיכָהּ כָּל יִשְׂרָאֵל בָּכוּ עַל מֹשֶׁה כְּחֹבֶת הַבְּנִים לְבַכּוֹת עַל הָאָב וַיּוֹתֵר לְפִי שֶׁהוּא הִזָּה
אָבִי כָּל הַנְּפֹשׁוֹת וְהַגּוֹפּוֹת וְהוּא שֶׁאֲמַר וַיִּכְּפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְגו' כִּי זֶה הַזִּמְנֵן קְצוּב
לְקַצֵּת עֵינֵינוּ אֲבָלוֹת לְפִי שֶׁהַנִּיּוֹל יִרְאֶה בְּפָנֵי הָאָדָם בְּזִמְנֵן הִזָּה כְּמוֹ שֶׁאֲמָרָה הַתּוֹרָה וּבְכַתְּבָהּ
אֶת אָבִיהָ וְגו' וְכִשֵּׁם שְׁחֹבָה עַל הָאָדָם לְהִתְאַבֵּל עַל מֵתוֹ כִּי חוֹבָה עֲלָיו שְׁלֹא לְהִתְאַבֵּל

יותר מדאי שְׁהָרִי אִין אַבְל רְאוּי לְהַגְדִּילוֹ עַל אַבְל מִשָּׁה רַבִּינוּ וּבְשִׁלְשִׁים יוֹם תִּמּוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וְהוּא שְׁאָמַר וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְּכִי אַבְל מִשָּׁה לְהוֹדִיעַ שְׁאִין הַכּוֹנֵה בְּאַבְל רַק שְׁיִתֵּן הַחַי אֶל לְבוֹ שְׁיִלֵּף בְּדַרְךְ הַטּוֹבִים הַהוֹלְכִים בְּדַרְךְ כָּל הָאָרֶץ וַיִּשְׁמְעוּ אֶל הָעוֹמְדִים בְּמִקּוֹמָם וְהַמְזַהֲרִים עַל דְּבָרֵיהֶם.

וְהוּא שְׁסַמֵּךְ לְזֶה וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נוּן מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מִשָּׁה אֶת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו. וְאָמְרוּ מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה עֲנִינוּ שְׁהִיָּה לוֹ שְׁלֵמוֹת הַנֶּפֶשׁ הַחֲכָמָה אֲשֶׁר לְאָדָם כִּי עַל נֶפֶשׁ שְׁאָר בְּעַלְי חַיִּים בְּכָלֵל יֹאמַר רוּחַ חַיִּים כְּמוֹ שְׁאָמַר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאָפוֹ וְעַל נֶפֶשׁ הָאָדָם לְבִדָּה יֹאמַר רוּחַ חֲכָמָה וְשְׁלֵמוֹתָהּ הוּא כְּאֲשֶׁר תִּשְׁלַם צוּרְתָהּ שֶׁהוּא כְּשֶׁהִשְׁכַּל מֵגִיעַ בְּכֹעַל וְזֶה הַשְׁלֵמוֹת נִרְאָה לְכָל אַחַר הַנִּבְּאוֹ וְעֲשׂוֹתוֹ הַנִּפְלְאוֹת.

וְאֵל זֶה הָעֲנִין כִּינוֹן בְּאָמְרוֹ מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי רוּחַ חֲכָמָה אֵינוֹ גּוֹף מְמַלֵּא גּוֹף עַד שְׁנִקְחָנוּ עַל הָעֲנִין הַזֶּה כִּי אֵילּוֹ הִיָּה הַחֲכָם מִתְּמַלֵּא עַל הָעֲנִין הַזֶּה הִיָּה רִיקָם מִחֲזִיק מְלֵא אֵינוֹ מִחֲזִיק וְהַדְּבָר בְּהֶפֶךְ כְּפִי מַה שְׁהִמְרִיצוּ בְּדְבָרֵיהֶם וְ"ל עַל זֶה בְּאָמְרָם מְלֵא מִחֲזִיק רִיקָם אֵינוֹ מִחֲזִיק וְזֶה הַשֵּׁם מְשׁוֹתֵף כְּמוֹ שְׁבָאָר הַרְבַּ הַמּוֹרָה, אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁהוּא מְוַשְׁאֵל שְׁהַנְּחִתוֹ הִרְאֵשׁוּנָה עַל בִּיאַת גּוֹף בְּתוֹף גּוֹף שְׁיִמְלֵאנוּ וַיִּמְלֵא חֲסְרוֹנוֹ וּלְפִי הָעֲנִין הַזֶּה הַנִּרְאָה לְעִין מְלוֹאוֹ וְשְׁלֵמוֹתוֹ הַנְּשָׂאֵל זֶה הַשֵּׁם לְשְׁלֵמוֹת זְמַן אוֹ עֲנִין וְהוּא שְׁאָמַר אֶת מִסְפַּר יְמֵיָהּ אֲמַלֵּא וְרַבִּים כְּמוֹהוּ בְּשְׁלֵמוֹת זְמַן וּבְשְׁלֵמוֹת עֲנִין אָמַר וְאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים וְרַבִּים כְּמוֹהוּ.

וְהַרְבַּ הַמּוֹרָה לְקַח מִזֶּה הָעֲנִין מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וְלֹא יִרְדְּתִי לְסוֹף דַּעְתוֹ כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא בְּעֶצְמוֹ הוֹרְנוֹ שְׁרָצָה בּוֹ כָּל הָאָרֶץ תּוֹרָה עָלָיו לְמַה נּוֹצִיא הַפְּסוּק מִפְּשׁוּטוֹ וּנְשִׁימָנוּ מִתְּהַפֵּף בְּפִירוּשׁוֹ וַיְדוּעַ כִּי כְבוֹד הַשֵּׁם יִמְלֵא אֶת הָאָרֶץ בְּבַחֲיַנַּת הַדְּבָרִים הָאֲרֻצִּיִּים הַמּוֹרִים עָלָיו וְהַמּוֹדִיעִים אֶת כְּבוֹדוֹ וּלְפִי זֶה הָעֲנִין מִתְּפַרֵּשׁ הַפְּסוּק הַזֶּה וְכְמוֹהוּ וַיִּמְלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן וְעֲנִין שְׁנִיָּהֶם כְּעֲנִין וְתַהֲלִתוֹ מְלֵאָה הָאָרֶץ אַבְל מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה אֵין סֶפֶק שֶׁהוּא נֹאמַר עַל עֲנִין שְׁלֵמוֹת וְהִרְצוֹן בּוֹ שְׁהִיָּה נְבִיא וּמְלֵאָה הַשֵּׁם אֲשֶׁר שְׁלַחוֹ לְנַחַל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ כִּי כָּבֵד סָמְכוּ מִשָּׁה רַבִּינוּ בְּחַיָּיו.

וְהוּא שְׁאָמַר כִּי סָמַךְ מִשָּׁה אֶת יָדָיו עָלָיו ר"ל אע"פ שְׁהִיָּה בְּדוֹר הַהוּא חֲכָמִים וּנְבִיאִים לֹא הִשִּׁיג אֶחָד מֵהֶם הַשְׁלֵמוֹת הַזֶּה כִּי הַשְּׁבָעִים זְקֵנִים שְׁאֲצַל הַשֵּׁם מְרוּחוֹ עָלֵיהֶם לֹא הִיָּתָה הָאֲצִילָה הַהִיא רַק לְשֵׁאת אֹתוֹ מִשָּׂא הָעַם לְשִׁפּוֹט אוֹתָם בְּדַבָּר הַנּוֹדֵעַ לָהֶם מִתּוֹף דְּבָרָיו רַק הַדְּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוֹן אֶל מִשָּׁה כְּפִי שְׁהַתְּבָאָר בְּמִקּוֹמוֹ וְנֹאמַר בָּם וַיִּתְּנָבוּ וְלֹא יִסְפוּ כִּי לֹא סָמַךְ מִשָּׁה יָדָיו עָלֵיהֶם כִּי כֵן הַכּוֹנֵה הָאֱלֹהִית שְׁיָהָא פְּרָנָס אֶחָד לְדוֹר כְּשֶׁרְצוֹנוֹ בְּדוֹר הַהוּא כִּי אִז תִּשְׁלַם הַהִנְהָגָה וְהוּא שְׁבַקְשׁ מִשָּׁה בְּעַת שְׁאָמַר לוֹ הַשֵּׁם עֲלֵה אֵל הַר הָעֵבְרִים וְגו' אָמַר יִפְקֹד י"י אֱלֹהֵי הַרוּחָנוֹת לְכָל בְּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְגוֹמַר וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת י"י כְּצֵאֵן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוּעָה וְדַקְדָּק לּוֹמַר רוּעָה אֶחָד כִּי הַשּׁוֹמְרִים הַרְבִּים כְּשֶׁאֵין שׁוֹמֵר אֶחָד עַל כָּלֶם יִפְסִידוּ הַשְּׁמִירָה.

וּלְפִי שְׁיְהוֹשֶׁעַ שְׁיִמְשׁ הַרְבַּ בְּהַתְּמַדָּה גְּלָה לוֹ כָּל נִסְתָּר וְזָכָה לְהִיּוֹת תַּחְתָּיו. וְהוּא שְׁאָמַר לוֹ הַשֵּׁם קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֶׁעַ בֶּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ רָצָה לּוֹמַר רוּחַ אֲנוּשִׁי וְהוּא רוּחַ חֲכָמָה וּמַה שְׁאָמַר וְסָמְכָת אֶת יָדָהּ עָלָיו וְכֵן נִתְּנָה מֵהוֹדֵף עָלָיו לְפִי שְׁהַמְשַׁכֵּיל הַשְּׁלֵם אַחַר שְׁיִדְבַּק שְׁכָלוֹ בְּשִׁכְל הַפּוֹעֵל בְּכַחוֹ לְהַשְׁלִים אַחַר בְּשְׁלֵמוֹת לֹא שְׁיַעֲמַד אַחַר כְּמוֹהוּ וְהוּא שְׁאָמַר מֵהוֹדֵף וְלֹא כָּל הוֹדֵף.

והוא הענין בעצמו בְּדָבָר אֱלִישֵׁעַ בְּאָמְרוֹ וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחָהּ אֵלַי כִּי אָמְרוּ פִי שְׁנַיִם רוּחָהּ בּו חֶלֶק בְּכוֹרָה כִּי זֶה הַלְשׁוֹן בְּעֶצְמוֹ בָּא שֵׁם פִי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצָא לוֹ לֹא שִׁבְקָשׁ מִמֶּנּוּ כְּפָלִים מְרוּחוֹ כִּי זֶה הֵיטָה גֵּאוּת מְפֹלְגָת לְכָל מְבַקֵּשׁ וְעוֹד שֶׁהִיא מְבַקֵּשׁ דְּבָר נִמְנָע שִׁיתֵּן הָאָדָם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לוֹ וְאֲשֶׁר נֹאמַר בּוֹ הוּא עַל דְּרָף דְּרָשׁ אֲבָל הָאָמֵת יַעֲשֶׂה דְרָכּוֹ כִּי יָדוּעַ כִּי לְאַחַד מֵהַתְּלִמִּידִים הֵיטָה רְאוּיָהּ הַבְּכוֹרָה בְּנִחְלַת רוּחוֹ וּלְפִי שֶׁאֱלִישֵׁעַ שִׁמְשׁ אוֹתוֹ בְּהַתְּמִידָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֲשֶׁר יֵצֵק מִים עַל יָדֵי אֵלֶיהֶו ר"ל שֶׁלֹּא רָחַק מִמֶּנּוּ כִּלְל אֶפִּילוֹ בְּזִמְנֵי צָרָתִי הַגּוֹף לְפִיכָה זָכָה וְנִטַּל הַבְּכוֹרָה עַל שֶׁאֵר תְּלִמִּידוֹ שֶׁהָיוּ בְּנָיו בְּאֵנוּשׁוֹת לֹא בְּחַיִּינִיּוֹת.

ועל דְּרָף זֶה יִקְרָאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים. ואע"פ שְׁרַבִּים הָיוּ בְּנֵי אֵלֶיהֶו.

הא' שֶׁמֶסֶר לוֹ הָרְאוּי לְמִסּוֹר זָכָה וְנִתְּנָה לוֹ הַבְּכוֹרָה בְּגִדּוּלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה וְהוּא הַשְּׁלֵמוֹת הַנְּבוּאִי וְכֵן יְהוֹשֵׁעַ זָכָה עַל הַדְּרָף הַזֶּה בְּעֵת שֶׁסָּמַךְ מִנְּשָׂה אֵת יָדָיו עָלָיו כִּי כָּל הַנְּפִלְאוֹת הָיוּ מִתְּחַדְּשׁוֹת עַל יָדֵי מַעֲשֵׂי הַשְּׁלָמִים.

לֹא בְּדַבּוּר בְּלִבָּד. הֵלֵא תְּרַאֶה שִׁיעָקֵב אָבִינוּ כְּאֲשֶׁר בָּרַךְ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה סֵפֶר עָלָיו וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֵת יָמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַד שֶׁדִּקְדַּק בֵּין יָמָיו לְשִׁמְאֵל בְּבִרְכַת שְׁנֵיהֶם כִּי הַמַּשְׁפִּיל הַשְּׁלָמִים יִכּוֹן לְבּוֹ לְשִׁמְיָם וַיִּכּוֹן פֶּעַל שְׁכָלוֹ כְּפִי מַעֲשָׂיו בְּעֵת הַהִיא מִצּוּרָף אֵל זֶה הַדְּעַת הַמְּפֹרָסִם אֲצֵל הָרוּאִים לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי כֵן הוּא וְהוּא הֵיטָה סִבָּה לְסִמְנוֹ מִנְּשָׂה אֵת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָצָה בּוֹ לְפִיכָה שֶׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִתְּנָה מֵהוֹדָף עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְאָמְרוּ כְּאֲשֶׁר צָנָה י"י אֵת מִנְּשָׂה אֶפְשֶׁר שֶׁרָצָה בּוֹ כְּאֲשֶׁר צָנָה לְהַעֲמִיד יְהוֹשֵׁעַ בְּמִקְוֹמוֹ וְלִשְׁמֹנֵעַ אֵלָיו אוֹ רָצָה בּוֹ שֶׁכָּל מַה שֶׁשִּׁמְעוּ אֵלָיו וְשֶׁעָשׂוּ עַל פִּיו הִכָּל הֵיטָה כְּאֲשֶׁר צָנָה י"י אֵת מִנְּשָׂה שֶׁהוּא קִבֵּל תּוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה מִמִּנְּשָׂה וְלֹא הוּא וְלֹא נְבִיא אַחֵר הֵיטָה רִשְׁאֵי לְחַדֵּשׁ בָּהּ דְּבָר וְלֹא לְגַרְוֵעַ וְלֹא לְהוֹסִיף מִצְוָה אַחַת בְּדִרְף מִצְוָה אֱלֹהִית מִתְּמִידָת וְאֶפִּילוֹ הֵיטָה הַמִּצְוָה הַהִיא לְכַוֵּן תּוֹעֵלַת גְּדוּלָה אֲסוּרָה כִּי כֵן בָּאָה הַמִּצְוָה הַכְּלִלִית לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְהַתּוֹסֵפֶת הִיא בְּרַבּוּי הַמִּצְוֹת כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לוֹ לְגַרְוֵעַ כְּמוֹ שֶׁבָּאָה גַם כֵּן הַמִּצְוָה הַכְּלִלִית וְלֹא תִּגְרַע מִמֶּנּוּ כִּי מֵאַחַר שֶׁצָּתַן הַשֵּׁם תּוֹרָה תְּמִימָה כְּלוּמַר שֶׁלִּימָה הַתּוֹסֵפוֹת אוֹ הַגְּרַעוֹן הוּא חֶסְרוֹן בְּבַחֲיָנָה אֲצֵל שְׁלִימוּתָהּ.

וְכֵן בָּאָה הַמִּצְוָה בְּפֶרֶט לִיהוֹשֵׁעַ רַק חֲזַק וְאֲמִץ מְאֹד לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צָוָה מִנְּשָׂה עֲבָדֵי אֵל תְּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׁמֵאל לְמַעַן תִּשְׁכַּח בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ. וְאָמְרוּ יָמִין רָמַז בּוֹ עַל הַתּוֹסֵפֶת וּשְׁמֵאל רָמַז בּוֹ עַל הַגְּרַעוֹן וּשְׁנֵיהֶם יוֹצְאִין וּמִתְּרַחֲקִים מִן הַדְּרָף הַבִּינּוּנִית שֶׁהִיא הַדְּרָף הַיְשָׁרָה לְמִשְׁכִּיל וְהוּא שֶׁאֵמַר לְמַעַן תִּשְׁכַּח בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ.

וּבְדִרְף זֶה הֵלְכוּ כָּל הַנְּבִיאִים עַד שֶׁהַנְּבִיא הָאֲחֵרוֹן חָתַם כָּל הַנְּבוּאוֹת בְּמֵאמָר הַשְּׁלָמִים זְכָרוֹ תּוֹרַת מִנְּשָׂה עֲבָדֵי וְגו' כִּי זֶהוּ הָרְאוּי שֶׁלֹּא תִשְׁתַּנֶּה הַתּוֹרָה הַהִיא כִּלְל כִּי מֵאַחַר שֶׁהִיא הַשְּׁלָמִים בְּתַכְלִית כָּל שְׁלֵמוֹת אֲנוּשֵׁי עַד שֶׁשְׁלַחוּ הַשֵּׁם לְהוֹרוֹת עִם סִגְוֹלָתוֹ תּוֹרָה תְּמִימָה נִמְנָע הוּא שִׁיקוּם נְבִיא כְּמָהוּ.

כִּי הַנְּבִיא הִקָּם אַחֲרָיו אוֹ יוֹרָה תּוֹרָה אַחֲרָת אוֹ לֹא יוֹרָה וְאִם לֹא יוֹרָה אֵינּוּ כְּמוֹתוֹ כִּי יְחַסֵּר הַשְּׁלֵמוֹת הַגְּדוּלָה הַזֶּה. וְאִם יוֹרָה תּוֹרָה אַחֲרָת אוֹ תִּהְיֶה תְּמִימָה אוֹ לֹא תִּהְיֶה תְּמִימָה

ואם לא תהיה תמימה אינו כמוהו שְהָרִי תוֹרְתוֹ חֲסֵרָה וְאִם תְּהִיָּה שְׁלִימָה אִם כֵּן תוֹרַת מִשְׁה רַבִּינוּ אֵינְנָה שְׁלִימָה שְׁהָרִי הִיא חֲסֵרָה שְׁלֵמוֹת הָאֲחֵרֶת וּכְבָר קִדְּם שְׁתוֹרַת מִשְׁה שְׁלִימָה אִם כֵּן תוֹרַת הַנְּבִיא הָאֲחֵר אֵינְנָה שְׁלִימָה וְאֲחֵר שְׁהוּא כֵּן נִמְנָע הוּא לִהְיוֹת נְבִיא אֲחֵר כְּמִשְׁה.

וְהוּא שְׁאֲמַר וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשְׁה עֵינֵינוּ פְּאֵלוּ אָמַר וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּאֲדָם כִּי אָמְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל פְּאֵלוּ אָמַר בְּמִין הָרְאוּי לְנְבוּאָה כִּי הִמְיִנִין הָאֲחֵרִים אֵין נְכוּן לְשִׁלּוֹל טוֹב הַנְּבוּאָה וְשְׁלֵמוֹתָהּ מֵהֶם אֲחֵר שְׁהִדְבָּר אֵין בְּהֶם וּלְפִיכֹה אָמַר בְּיִשְׂרָאֵל.

וְאֲחֵר כֵּן רָמַז עַל מַעְלוֹתָיו הַמְּיֻחָסוֹת לוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לְשִׁאֵר הַנְּבִיאִים וְהַזְּכִיר תְּחִלָּה הַמַּעְלוֹת שְׁהַתְּיַחֲדוּ לוֹ בְּנְבוּאָתוֹ בְּאָמְרוֹ אֲשֶׁר יִדְעוּ י"י פְּנִים אֶל פְּנִים וְהִיא הַשְּׂגָה הַשְּׁלִימָה שֶׁלֹּא הַשְּׂגָה זוֹלָתוֹ וְהִיא כּוֹלֶלֶת ד' מַעְלוֹת שְׁהוֹרְנוּ הָרַב הַמּוֹרָה.

הָאֲחֵת שְׁשִׁאֵר הַנְּבִיאִים בְּמִרְאָה אֲלֵיהֶם יִתְּנָדַע אִוּ בְּחִלּוֹם יִדְבָּר בָּם וְהוּא פְּנִים אֶל פְּנִים. וְאָמַר בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא וְעוֹד אָמַר פֹּה אֶל פֹּה אֲדַבֵּר בּוֹ.

וְהַשְּׂנִית שְׁשִׁאֵר הַנְּבִיאִים יִרְאִים וְנִבְהָלִים וּמִשְׁתוֹמְמִים בְּעַת הַמִּרְאָה כְּאֲבָרְהָם אֲבִינוּ שְׁנִפְלָה עָלָיו אֵימָה וְחֻשְׁכָּה גְּדוֹלָה וְהוּא כְּאֲשֶׁר יִדְבָּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ. וְהַשְּׁלִישִׁית שְׁשִׁאֵר הַנְּבִיאִים רוֹאִים מְשָׁלִים וְחִידוֹת לְפִי שְׁנְבוּאָתָם עַל יְדֵי מִלְאָךְ הַמְּמַשִּׁיל וְהַמְּדַמָּה וְהוּא בְּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידוֹת מְכֻלָּל שְׁשִׁאֵר הַנְּבִיאִים אֵינָם מִתְּנַבְּאִים בְּכָל עַת אֲבָל מִשְׁה רַבִּינוּ ע"ה הָיָה מִתְּנַבֵּא לְרִצּוֹנוֹ בְּכָל עַת כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר וְאִתָּה פֹה עֲמוּד עֲמָדִי וְהוּא לְבַדּוֹ עוֹמֵד מִתְּמִיד וְהוּא עִם הַשֵּׁם בְּלֹא תַרְדֵּמָה וּבְלֹא בְהִלָּה בְּכָל עַת שְׁיִרְצָה בְּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידוֹת רוּצָה בּוֹ שְׁרוּאָה הַדְּבָר בְּאֲשֶׁר הוּא וְסַבַּת עֵינָיו אֲלֵה דְבַר הַשֵּׁם אֶל מִשְׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כְּאֲשֶׁר יִדְבָּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ.

וְאֵל כָּל זֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ אֲשֶׁר יִדְעוּ י"י פְּנִים אֶל פְּנִים רָצָה בּוֹ שְׁהָיָה מְדַבֵּר עִמוֹ בְּלֹא שׁוֹם אֲמָצְעִי וּבְלֹא שׁוֹם שִׁנּוּי כִּידִיעַת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ פְּנִים בְּפְנִים. וְאֲחֵר שְׁרָמַז עַל מַעְלַת נְבוּאָתוֹ בְּאֵל לְרִמּוֹן עַל מַעְלוֹת הָאֲנוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַמְּתַחַדְשִׁים עַל יְדוֹ עַד שְׁהַתְּגַבֵּר בֵּין הָאוֹיְבִים וּבְאֲרָצָם לְחַדֵּשׁ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים עַל הַמְּלָךְ וְעַל הַשָּׂרִים וְעַל כָּל הָעָם שְׁיִדְעוּ כָּלֵם כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים שׁוֹפְטִים בְּאֲרָץ וְשִׁהוּא שְׁלֻחָהוּ.

וְזֶה שְׁאֲמַר לְכָל הָאֲנוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ הַשֵּׁם לַעֲשׂוֹת בְּהֶם בְּיַד חֲזָקָה וּבְמוֹרָא גְּדוֹל וּבְאֱלֹהֵיהֶם עֲשֵׂה שְׁפָטִים גְּדוֹלִים וְהַכֵּל עֲשֵׂה כְּאֲשֶׁר שְׁלַחוּ לְעֵינֵי הָאוֹהֲבִים הַמְּאֲמִינִים רוֹאוֹת. וְהוּא שְׁאֲמַר וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמוֹרָא הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עֲשֵׂה מִשְׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְזֶה הַפְּסוּק נִקְשָׁר בְּאֲשֶׁר לְפָנָיו. כִּי בְּרִאשׁוֹן כְּתוּב אֲשֶׁר שְׁלַחוּ לַעֲשׂוֹת וּבְשֵׁנִי כְּתוּב אֲשֶׁר עֲשֵׂה.

וְכֵן נִרְאֶה מְדַבְּרֵי הָרַב הַמּוֹרָה. וּמַעְמַד הַר סִינִי לֹא נִזְכָּר בְּפְסוּק הַזֶּה וְאִם הָיָה גְּדוֹל מְכֻל הַמּוֹפְתִים.

לפי שהמופת ההוא התייחס לשלימות כל העם אבל שאר המופתים התייחסו לשלימות הנביא. ונאמר כי בשלש פסוקים אלו החותמים התורה יש לנו שתי תשובות חזקות כנגד אנשי הדתות המתדמות בטוב תורתנו.

התשובה האחת. כי אחר שנביאנו ידעו השם פנים בפנים ידוע הוא שהוא ידע התורה והמצוות על בוריו והעם מקבלי התורה עמדו עמו ארבעים שנה שהיה זמן גדול ללמוד תורה מפיו עפ"י הלמוד והמעשה.

אם פן אין ספק שהם ידעוה כפאשר היא באמת. ועתה איך יבא אחר ויאמר שהחוקים והמצוות הנה להם תוף.

אין זה כי אם הפירה בתורה שיצאה לכת הצדוקים. לפי שייעו שאם יכחשו בתורה בפירוש לא יהי להם שומע לפי שקבר התאמתה התורה לעיני מקבליה.

ולפיכך אותם הצדוקים הידועים התעו רבים בדרך שלא הרגישו בה הכחשת התורה ואמרו כי פירוש התורה התחדש רק להם ולא לראשונים מקבלי התורה כי הם לא ידעו נסתרות שבה.

ולהרחיק דבור הסרה הגדולה הזו אמר הנביא הנאמן לד' אלהינו כמו שקדם לנו. ולפיכך הכחשת הפירוש המסור לנו הוא דבר נמנע כפי מה שביארנו בתשובה זו.

והשנית. כי אלו האנמות לא התפארו באחד מקדושיהם או נביאיהם שעשה אותות ומופתים גלויים לעיני האוהבים והאויבים רק כל מופתיהם אשר יתפארו בהם דברי מטמוניות וסתרים כי אמרו במקום פלוני במערה אחת או בהר אחד או ביער אחד אינרע כף וכף ושם עשה הנביא המופתים ואם הנה כדבריהם היתה האהבה נמצאת בהם כדרך אהבת איש אל אשת רעהו כי יבא אליה בסתר.

אבל בנו נמצאה האהבה העליונה כאהבת הבעל וכמשוש חתן על פלה שמראים אהבתם ושמחתם לכול ובפרסום. וזה הנה עמנו עד שחטאנו לו ללכת אחר שרירות לבנו ובשוכנו אליו יודע אהבתו לנו בגלוי כבתחלה.

אבל הם מרחיקים עדותם לעולם. והוא שאמר הנביא על דרך התשובות האלו כל הגוים נקבצו יחדיו ויאספו לאנמים מי בכם יגיד את זאת וראשונות ישמיענו ותנו עדיהם ויצדקו ישמיעו ויאמרו אמת.

וכבר קדם לנו זה בפרשת וישמע יתרו על אמימת תורתנו וכי היא עדות נאמנה שענינו ראו ואזנינו שמעו. כמו שאמר הנביא ואתם עדי נאום ד'.

ולפיכך ראוי העם הנה לאשרו כמאמר נעים זמירות אשרי העם שפכה לו אשרי העם שד' אלהיו. בריך רחמנא דסייען ברוך נתן ליער כח ולאין אונים עצמה ירבה תם ונשלם זה החבור שלב"ע.